תפלת ישראל

כמנהג אשכנז

עם יוצרות, סליחות, הושענות, יום כפור קטן, תקוני שבת וכו׳.

עם

דרך החיים

הכולל כל הדינים השייכים לסדר התפלה מכל השנה להגאון רשכבה״ג
כקש״ת יעקב זצוק״ל אב״ד דק״ק ליססא.

ועם הפרוש הנפלא

עיון תפלה

המעורר את לב המתפלל על מאמרי התפלה, ותוכן עניניהם ואת המכוון הטמון
בתוכם, והמעורר את הנפש אל הברכה והתפלה העומדות ברומו של עולם.
להרב הגאון המפורסם תפארת יעקב צבי ישראל כקש״ת מו״ה יעקב צבי
מעקלענבורג זצוק״ל אב״ד דק״ק קעניגסבערג.

הוצאה חדשה ומתוקנה, ע״י שמואל בנימין בהגאון הצדיק מהור״ר יהודה ליב זצוק״ל, האב״ד
דק״ק ליפנא לבית שווארצבערג, שקנה את הזכות לצמיתות מיורשי הגאון המחבר זצלה״ה.

ווארשא
בדפוס ר׳ מאיר יחיאל האלטער ור׳ מאיר אייזענשטאדט, נאלעווקי 7.
שנת תרנ״ה לפ״ק

ТЕФИЛАСЪ ИСРОЕЛЪ
т. е. Молитвенникъ съ коментаріемъ Раввина **Мекленбурга.**
Изданіе и собств. Ш. Б. ШВАРЦБЕРГА.
ВАРШАВА
Тип. М. И. Гальтера и М. Айзенштадта, Налевки № 7
1895.

Дозволено Цензурою
Варшава 1 Августа 1895 г

פתח דברים.

אר ה׳ א[illegible]היך תירא ואותו תעבוד (ואתחנן ו׳ י״ג י׳ כ׳).

מנין לעיקר תפלה מצוה, מהכא.

(משנתו של רבי [illegible]יעזר בנו של רבי יוסי הגלילי. ספר המצות להרמב״ם מצוה ה׳).

לאהבה את ה׳ אלהיך ולעבדו בכל לבבכם (עקב י״א י״ג).

איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה.

(ספרי שם, ובתלמוד בבלי ריש תענית. ועתוס׳ ברכות ל״א א׳ ד״ה במקום בשם תלמוד ירושלמי).

זאת תורת אדם עובד אלהים את עבודת הלב.

*) עבודת לב כעבודת שדה, שדך אל תזרע אל קוצים ואבנים כי תעבוד תחלה עבודתו, תעזקהו ותסקלהו מאבניו, תרפה צרורות עפרו ותפרד מגרפותיו, ותחרוש את פני האדמה לבער ממנו כל החוחים והקוצים, אם את כל אלה עשתה ידך, והכינות את הארץ לעשותה ראויה לקבל הזרע אשר תזרע, אז תשא עיניך השמימה ויוריד לך יורה ומלקוש בעתו, הארץ תתן את יבולה ואכלת את תבואתה. ואם ככה אתה עשה לשדך אשר אין לך ממנו רק תוצאות חיי בשרך, ולמה לא תעשה כה ללבך אשר ממנו תוצאות חיי נפשך, כי אמנם גם על תלמי לבך בל תזרע זרע אמת לצדקה, טרם תסקלהו מאבני מכשולי היצר אשר בו מנעוריך, תחלה תפתח בו חרצבות רשעת ימי ילדותך, ותשדד עליו צרורות חטאות ימי בחרותיך, ותסיר ממנו כל קוצי מחמדי תבל, ותבער מעל פניו כל חוחי תענגות בני אדם, ואם ככה טהרת ערגות לבבך, והכינות אותו לעשותו ראוי לקבל זרע אמת זרע קדש, אז אם תטע בו עץ דעת התורה וענפי המצוה תצליח במעשי ידיך, ויצמחו לך תבואת מדות טובות, ויפרחו לך פרי כשרון המעשים, הטובים והישרים בעיני אלהים ואדם. וכי תאמר בלבבך, לשדה

כלי

---

*) הרב בעל שושן סודות התעורר על מאמרם „איזו היא עבודה שהיא בלב, זו תפלה", איך יגודר העיון וההשכלה שבלב בלשון עבודה שעניינה פעולה מעשית. ונתיישב לו ע״ד הנסתר, והרב בעל חיי הים ריש תענית האריך בזה ע״ד דרוש. ולא ידעתי מה היה להם לעמוד בזה, הלא שם עבד לא ישמש על פעולת מעשה דווקא, כי גם כל המראה הכנעתו לחברו לבד אף באין שם שום מעשה עבדות יכונה בשם עבד, ככל לשון עבד שאמרו האחים ליוסף, ומזה העבדתני בחטאתיך (ישעיה מ״ג), כי הממאן לשמוע אל מצות השם, הרי הוא כאילו מתגשא את הנכנע לאדון וכמשפיל את האדון לנכנע תחתיו, תגילה, וטעם עבודת הלב, הכנעת הלב אל המחוייב להכנע תחתיו.

כלי מחרשה בידינו אשר הורישום לנו עובדי אדמה [illegible]ינו יודעי טוב הארץ מימי קדם, ולעבודת לבי אין בידי מאומה, [illegible] יוכל להניר ניר על תלמי לבבי, להסיר ממנו כל אבני מכשול, [illegible] החוחים והקוצים משחיתי הנפש, דע לך אחי, כי יש בידינו כלי קדש לשרת ולעבוד בו עבודת הלב, הורישוהו לנו עובדי אלהים, אשר לפנינו, חכמי חרשים החרש והמסגר מדורות ראשונים, אנשי רוח מכנסיה הגדולה ובתוכם נביאי יי מימי קדם, הם המה המציאו לנו כלי קדש לשרת ולעבוד בו עבודת לב, נתנוהו למורשה בקהלת יעקב ונקבוה בשם תפלה והיא מיוסדת ובנויה ממאמרות טהורות מזוקקות שבעתים, ובכל אחת ממדברותיה רוח אלהים מרחפת, וכל מלה ממלותיה שקולה מדודה ספורה ומנויה, חרותים בה משגים זכים וטהורים, וציורי רעיונות קדושות חקוקים בתוכה, ורוח יי נוססה בם, כי כלם יסודותם בהררי קדש. התפלה כלי קדש היא, בה תוכל לעשות פלאות, בה יש לאל ידך להפוך את לבבך האבן ללב בשר, בה תפלה*) ותבער כל אבני נגף מתלמי לבבך, בה תוכל לשרש כל קוץ

ודרדר

*) דע כי שם תפלה פי שנים בהוראתו, ענין תחנה ובקשה (געבעט) וענין שבח ותהלה (לאָבגעזאנג) כדרבותינו בריש שוחר טוב (והעתיקו רש"י ריש ספר תהלים) בעשרה לשונות של זמר נאמר ספר זה, בנצוח בנגון במזמור בשיר בהלל בתפלה בברכה בהודאה באשרי בהללויה, ותפלה לחבקוק הנביא מענין זה האחרון, לכן תמצא בה התיבות הרומזות על נועם וזמר וכלים, שגיון סלה למנצח בנגינותי. ועניני הראשון שהוא התחנה והבקשה, אין זה עיקר הוראתו, כי שם תפלה נגזר משם פלל שעיקר שרשו שתי אותיות פל אשר בתוספת ה"א שעניינו הבדלה הפרשה וברירה, כמו והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן (אויסזאָנדערן), והפלה בין מקנה ישראל ומקנה מצרים, אשר יפלה ה'. ומזה נגזר שם פלל להוראת הברירה המחשבית כמ"ש רש"פ וזה כשיזדמנו לאדם שני דברים מתחלפים או דבר וסותרו, שבהשקפה ראשונה הוא נדון בנפשו אם לאחוז בזה או בזה, ובעוד שהוא נושא ונותן בזה הענין של שקול הדעת, אז עדיין מחשבותיו מעורבבות זו בזו, כל עוד שאין לזו על זו שום הכרעה עדיין. אמנם אח"כ אחר העיון המסופק, כשנותן הכרעה לאחת מן המחשבות המדיינות זו עם זו ונטה לצד אחד מהן, אז יפול על הענין לשון פלל, כלומר שהפלה והפריש בין צדדי הטוענים העיוניים, והוברר האחד מכל השאר (אורטהייל געפעללט) ובא בכפל הלמ"ד להוראת ההפלגה, דהיינו ברירה מוחלטת שלא נשאר עוד שם איזה ספק וערבוב הרעיון, וזהו כל ענין פלילים שבמקרא, כמו ונתן בפלילים, והוא שם תאר לדיינים, ונקראו פלילה ע"ש שעושים פלילה והפרשה בין טוען ונטען (שידעסריכטער, פארטהייענטרעננונג, אינטערצעססיאָן). ובי"ת בפלילים בי"ת על פי, כמו בדבר ה' שמים נעשו. והיינו שיתן עונשו על פי פסק הדיינים. הנה מענין פלל המורה על הזדקקות לדון ולעשות פסק נגזר שם תפלה, והגדלה בו, בקשת האדם מבוראו שיעשה פלילה בין האדם המבקש ובין המערכה ומזלו הגרוע שהוא לצד שכנגדו. ובא שם תפלה בפעלים תמיד בהתפעל, ויתפלל בעדך, ויתפלל אברהם, והיינו התעוררת הנפש והתפעלותה אל בקשת מעשה הפלילה מהשם ב"ה (אום ענטשיידונג ביטטענד געוואָרדען), שכמוהו שם תחנה שהנחתו על בקשה שיחונן אותו המתבקש, ובא בהתפעל ואתחנן אל ה' (אום גנאַדע ביטטענד געוואָרדען), וכמו זה נמצא הרבה לשונות מורות על חפץ האדם שיעשו לו אחרים איזה דבר, ומונחות על אופן כאילו היה הוא בעצמו פועל בדבר, כמו וכמה יתרצה זה אל אדוניו (ש"א כ"ט) כלומר איזה מעשה יעשה שירצה אדוניו. והנה רבותינו אמרו (סנהדרין מ"ד) ויעמוד פינחס ויפלל ויתפלל לא נאמר

אלא

זְדוֹנְךָ אֲשֶׁר הִשְׁתָּרֵשׁ בַּלֵּב מִימֵי נְעוּרֶיךָ, וְתַחַת הֱיוֹתְךָ עַד הֵנָּה חוֹרֵשׁ בַּלֵּב מַחְשְׁבוֹת אָוֶן, עַתָּה בַּתְּפִלָּה יֵשׁ בְּיָדְךָ כְּלִי קֹדֶשׁ לַחֲרוֹשׁ בּוֹ מַחֲרֶשֶׁת מִצְוָה לַחֲשׁוֹב מַחְשְׁבוֹת יִרְאַת יְיָ וְאַהֲבָתוֹ.

וְאַתָּה אִישׁ תְּפִלָּה, אִם כָּכָה תַּעֲבוֹד אֶת עֲבוֹדַת הַלֵּב, אִם כֹּה תַּחֲרוֹשׁ יוֹם יוֹם עַל תַּלְמֵי לְבָבְךָ, לְפַלֵּהוּ וּלְבָעֵר מִמֶּנּוּ מְעַט מְעַט אֶת אַבְנֵי הַיֵּצֶר, אַבְנֵי הַנֶּגֶף מַשְׁחִיתֵי נַפְשֶׁךָ, וּלְאַט לְאַט תַּרְחִיק וְתָסִיר מִמֶּנּוּ חוֹחֵי אַהֲבַת הַתַּעֲנוּגִים וְקוֹצֵי הַכָּבוֹד הַמְּדֻמֶּה, אִם בְּלִי רִפְיוֹן יָדַיִם תְּפַתַּח וּתְשַׂדֵּד אַדְמַת לְבָבֶךָ, לְטַהֲרָהּ וּלְנַקּוֹתָהּ מִדַּרְדְּרֵי חֶמְדַּת הַהוֹן וּמִגָּלָל טֻמְאַת רַעְיוֹנֵי הַגֵּאָה וְהַגָּאוֹן, אָז עֲרוּגַת לְבָבְךָ כְּאַדְמַת קֹדֶשׁ תִּהְיֶה, הַטְּמֵאָה לִטְהָרָה תֵּהָפֵךְ, הַחוֹל יִשְׁתַּנֶּה לְקֹדֶשׁ, וּלְבַב הָאֶבֶן לְלֵב בָּשָׂר יִתְאַמֵּר, פִּיּוֹת בּוֹ יִפָּתְחוּ לִבְלוֹעַ אֶל חֲלוּלָם הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרַע בּוֹ מִצִּיּוּרִים הַקְּדוֹשִׁים הַטְּמוּנִים בְּתוֹךְ כְּלִי קֹדֶשׁ הַתְּפִלָּה, חַדְרֵי הַלֵּב יִמָּלְאוּ מֵעֲסִיס נְעִימַת דַּעַת אֱלֹהִים וּבְכָל רַהֲטֵי עוֹרְקֵי הַלֵּב וְגִידָיו יִתְלַהֲטוּ רִשְׁפֵּי שַׁלְהַבְתְּיָה מֵאַהֲבַת הַשֵּׁם, וּבְכָל עֲרוּגוֹתָיו מֵרֹאשׁ עַד סוֹף יִמְשׁוֹךְ נְהַר מָלֵא מֶתֶק, יִרְאַת יְיָ הַטְּהוֹרָה:

אָמְנָם תֵּדַע כִּי עֲבוֹדַת הַלֵּב כְּבֵדָה מְאֹד עַל הָאָדָם, כִּי אַף אִם הַפַּעַם

פנית

הלא ויפלל תלמד שעשה פלילות עם קונו. באמת מלת ויתפלל ג"כ מלשון עשות פלילה, אלא שבהתפעל מורה על התעוררות על עסקי פלילה שעושים אחרים, ובכבד מורה על פלילה שיעשה הוא עצמו, וכשאמר ויפלל ולא ויתפלל, שהיה נשמע שביקש מן השם לעשות פלילה, מגיד שעשה הוא עצמו פלילות, שהמעשה ההוא שעשה מפי עצמו נחשב לו שעשה פלילות עם קונו. וכן ישמש במלת גפל להוראת הפלילה, כמו עד אשר תדעין איך יפל דבר (רות ג') פי' איך יופלל דבר (ענטשיעדען ווערדען, אויספאללען), וכן נמצא לשון פלל בלי כפל, כמו ואור פני לא יפילון (איוב כ"ט) פי' לא יפללון כשעם ראה פניך לא פללתי. כנגדו נמצא לשון נפילה בכפל הפעל, כמו ונפלל חלל בתוכה (יחזקאל כ"ח) פי' שיפול חלל בתוכה, ובכל הלשונות האלה אין שם זרות, כי שרש הכל פל, לשון יציאה מגדר או ברירת דבר מדבר שהענין אחד. העולה מכל זה הוא ששם תפלה מלשון פלילה וחריצות משפט בין הצדדים הנשפטים יחדיו, וזהו ענין כל תפלה שבכתוב, והיינו בקשה שיבקש האדם את בוראו שיהיה נזקק לדינו ויעשה לו פלילה בינו ובין רוע מזלו הנשפט אתו, כי כשאדם נתון בצרה וענין רע, הרי הוא כאלו מתעסק בדין עם אותו הענין אם לגלה אותו או להתגלה ממנו, והוא מוסר דינו לשמים, ועושה את הבורא ב"ה הפליט על שניהם לדיין, ע"כ. ואמר הרב מהרי"ל הלוי עדל לא נמצא במקרא ענין תפלה רק בשרש התפעל, לכן אמרו המדקדקים שבנין התפעל בזה ישמש גם שמוש בנין הקל, ואינו כן כי ענין התפלה בשרש התפעל הוא מהוראת התפעל האמתי, לא מהוראת הקל, וזה, דבהשקפה ראשונה יש לשאול בענין התפלה, אם נגזר מהשם טוב מה על האדם, אין צריך תפלה, ואם לא נגזר איך תועיל תפלה לשנות רצון השם לגזור עליו טוב, ולא ישתנה השם מן הרצון אל לא רצון, ומלא רצון אל רצון. ואמר מהר"י אלבו, ההשפעות העליונות יושפעו על המקבל בהיותו במדרגה ידועה והכנה ידועה לקבלם, ואם אין האדם עצמו מוכן לקבל השפע ההיא, הנה הוא המונע טוב מעצמו, שאם נגזר על איש דרך משל שיצליחו תבואותיו בשנה זו, והוא לא יחרוש ולא יזרע בשנה ההיא, אף אם ימטיר השם מטרת עזו על פני תבל לא תצליחנה תבואותיו, אחר שלא חרש ולא זרע, והוא המונע עצמו מהטוב ההוא בשלא הכין עצמו לקבלו, ולפי"ז נאמר, שכשנגזר על האדם טוב מה, הנה הוא נגזר עליו במדרגה ידועה מכשרון המעשה, וזה כלל יסודי התורה,

וכן

פנית מערוגות לבבך את אבני התאוה וחוחי הכבוד המדמה, ולא יראה עוד על פני אדמת לבבך. בכל זה גזעם עדן נשאר מתחת פני האדמה, וכמעט קט יתחדשו ויצמחו לך קמשונים וסלונים אחרים, ואבני נגף חדשים יתגברו לעלות ולהראות על פני ערוגות לבבך. לכן תמיד כל הימים אל תרף ידך מלעבד עבודת לבבך, ערב ובקר וצהרים תשפוך שיחה לפני שוכן מרומים, ותבקש בתפלה מלפניו והוא ישלח לך עזרתו מקדש, הוא יעמוד לימינך ויוסיף לך אומץ וגבורה, לטהר לבבך מכל מכשולי היצר המתחדשים והמתגברים להכשילך בדרך אשר תתהלך בו לפני יי, כי עיני יי אל יראיו, ובראותו כי אתה כל אשר בכחך לעשות עשית, הוא יבוא אחריך וימלא את מעשיך, ויד יי אתך תהיה בכל עמלך אשר תעמול למצוא דעת אלהים, להבין יראת יי ואהבתו, ללכת בדרכיו ולדבקה בו כל הימים:

ואתה איש תפלה, בעמדך לפני אביך שבשמים להתפלל על נפשך, אתה תעשה פלילים בין שני המריבים בחדרי לבבך תמיד, משפט צדק תשפוט פנימה בין שני יצרי הלב הפוגעים זה בזה כל הימים, ותמיד הריב

והמצה

וכן כשנגזר עליו רע מה, הנה הוא נגזר בהיותו במדרגה ידועה מהרע או בהכנה ידועה, וכשנשתנה המדרגה ההיא או ההכנה, תשתנה הגזרה בהכרח לטוב או לרע, ומזה הצד הוא שתועיל תשובה לרשע, שע"י התשובה כאילו הוא נהפך לאיש אחר. וע"ז הד"ך הוא שתועיל התפלה או כשרון המעשה, אל שיוכן המתפלל לקבל שפע הטוב או לבטל ממנו הרע הנגזר עליו להיותו משתנה ממדרגת הרוע שהיה בה, לא שהתפלה תעשה השתנות ברצון הבורא ית'. (ואם יקשה לך, המתפלל על חברו והוא נענה בתפלתו, למה יזכה זה שמתפללין עליו אחר שלא הוכנה מדרגתו והכנתו. כי זה הענין דומה למאמרם (קדושין מ') העולם נדון אחר רובו, עשה מצוה הכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, כי מצות איזה איש היא צריכה בעניינה ושכרה גם לאיש זולתו, כמו שהעשיר הדר בעיר מהנה גם את העניים הגרים אתו, כי ההשפעה, רוחנית או גשמיות, מטבעה להתפשט הלאה ממקום משכנה מכל הצדדים והקרוב קרוב קודם ליהנות ממנה, ולזה אמרו כל המתפלל על חברו הוא נענה תחלה, כי אחר שהתפלה עושה את המתפלל מוכן לקבל ענין המבוקש והשפעתו, יחול עליו קודם ואח"ז יתפשט גם על זולתו הקרוב לו בדעתו ובמחשבתו. וזהו טעם אשר נענה מי שמתפללין עליו, כי אחר שהמתפלל ממשיך על עצמו בתפלתו הזכה הענין המבוקש יחלק שלל לאגפיו להקרובים אליו במחשבתו, הממשכת עליהם ענין המבוקש. ודבר זה ידוע גם בעניניס הטבעיים ובפרט לבעלי כשמיי' שבאמצעית המוכן יקבל הבלתי מוכן, שני דברים ההפוכים מטבעם ואינם מתחברים ומתאחדים, דבר הממוצע בין שניהם מחברם ויאחדם יחדיו). הנה אחר שידענו, כי התפלה לאלהינו ית' אינה פעולה יוצאת לאחר לעשות בו רושם ההתפעליות והתאייכות ממדה זו למדה זו, כי הש"י השומע תפלה הוא נעלה ומרומם מההשתנות וההפכיות, ככתוב אני ה' לא שניתי, וא"כ המתפלל הוא עצמו הוא הפועל גם מקבל הפעולה, לא הש"י, וזהו ענין הוראת ההתפעל על אמתתו, לא הוראת הכבד, ויהיה פי' לשון מתפלל, כמו מתדיין, מלשון ונתן בפלילים, שהוא לשון דין, כלומר קודם התפלה היה דינו ע"ז האופן מהגזרה, ובתפלתו נשתנה דינו ממה שהי'. ומזה אם להשם יחטא איש מי יתפלל לו, פירושו מי יכנס עמו למשפט, וכ"פ רד"ק שם. ולזה ישמש לשון תפלה גם על השבח, והאומר שבחיו ית' ותהלותיו, במדותיו ופועלם יכלתו והשגחתו, חסדיו ורחמיו, יתואר ג"כ בשם

מתפלל

והמצה ביניהם ונלחמים יחדיו איש ברעהו לאמר אני אתנשא לכל לראש ואני אמלוך, לכן אתה בהתפללך, פלילה תעשה ביניהם, ומישרים תשפוט לחייב בכניעה את המחויב להיות עבד, ולזכות בממשלה את הזכאי להיות מושל, עבדי התאוה תכניע בל יפרצו גבולי התורה. והמצוה ללכת ולעשות כפי שרירות לבבם הרע, ולרוח החמדה תשים מעצור בל יעלה על לב מחשבות און, ואת יצר הגאוה והגאון תשיב אחור בל יתרוממו בלב וישחיתו את נפשך, כי אמנם הנפש אשר לך ממרומים היא מרומים תשכון, לה נאוה הממשלה, לה יאתה המלוכה, היא תשב על כסא משפט לדון בתוכך ולעשות פלילים כרצון קונה, כי מאזני צדק בידה נתנו לשקול ולפלס עליה כל מפעלותיך בל יעברו חק וגבול אשר הושם להם כפי מדת הצדק ותכריעם לכף זכות, היא תעמוד על משמרת התורה והעבודה להשקיט בלב את רעש הגאה והגאון ולהכניע מחמת החמדה והתאוה, וכל אחד מאלה יתן יד תחת ממשלת הנפש ויביאו צוארם תחת עול חקי הצדק, ולא יפנו רק אל ראש האחד התורה והמצוה, ולשאת על ראשיהם עטרת תפארת יראת השם, וכתר ממלכת אהבתו:

אמנם יען כי יצר לב האדם רע מנעוריו מאד, והעומדים בעזרתו

רבים

מתפלל, כי בזה נכנס למשפט חדש ודין אחר מאשר היה לו, ומזה ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בהשם וגו', כלומר ותשבח חנה, דלא כרד"ק שהוסיף בקשה שלא נזכר בכתוב, כי אין תפלה זו לשון בקשה כ"א שבח, ע"כ. ואני מוסיף על דבריהם, דבלשון תפלה עצמו מבואר התנאי ההכרחי המצטרך למתפלל, והיא ההכנעה היתרה והשתעבדו לעבודתו ית'. וזה, כי הזהיר בתפלתו לקיים אותה בהשגחה גדולה ובשום שכל בעניניה, היא תגין עליו באמת מכל הרהור רע ועון, כי כל המשים לבו ודעתו על כל מאמר ממאמרי התפלה שהוא מוציא בפיו, הוא מטהר את לבבו ונפשו להיות דבוק בהשם, שבהזכירו תהלותיו ושבחיו הוא מודה במלכותו, וכיון שהוא מודה בזה הנה הוא מקבל עליו עול מלכות שמים ועול מצותיו. וכן בהזכירו שהוא ית' משגיח על כל אחד מפרטי ברואיו ושהוא רב חסד וגומל טוב גם לחייבים, הנה הוא מתדבק בלבו ובמחשבתו בכבודו בגדלו ובידיעת דרכיו עד שתתעורר האהבה אליו בכל לבבו ובכל נפשו. וכן בהזכירו שבידו ית' הכח והגבורה והיכולת לתת לכל שואל די מחסורו, וכדומה משאר ההודאות והתהלות הנוראות הכלולות בתפלה (שמאנשי כנה"ג) הנה הוא מטהר לבבו ונפשו ממחשבות זרות ורעיונות טמאות, ומשתדל לנשא את נפשו ולהתרומם להשיג מעלת הצדיקים אשר יצר הטוב שופטם, כלומר אשר ישימו תמיד על לבם שהנפש המשכלת שבו יהיה השופט והמושל בכל כחותיו הפנימיות, עד שהיצר הרע שבנפשו המתאוה להבלי עולם הזמני, יהיה נכנע ומשועבד לעבודת השם. ולזה נקראת בשם תפלה, לשון פלילה, שפיטה ועשיית משפט בין שני המריבים שבלבבו ונפשו. (וכבר גדרו רבותינו לשון פלילה בשם תפלה, באמרם במדרש רבה ר"פ ואתחנן, בעשרה לשונות נקראת התפלה שועה צעקה וגו' ופלול). והמשים דעתו ולבו בכל מאמר ממאמרי התפלה, ומסכים במחשבתו לעשות משפט צדק בין שני המריבים האלה שבחדרי לבבו, הוא נקרא מתפלל, כלומר עושה פלילה ומשפט להכריע לכף זכות את נפשו המשכלת, שבידה תהיה כח הממשלה לעמוד על משמרת התורה והעבודה, ולחייב את השטן הוא יצר הרע הוא בעל המריבה להכניעו עד שירחיק נדוד מחדרי לבבו, הנה בבחינה זו לשון מתפלל

דומה

רַבִּים וְגִבּוֹרֵי כֹחַ הֵמָּה, וּמְעַטִּים וַחֲלָשִׁים הָעוֹמְדִים בְּעֶזְרַת יֵצֶר הַטּוֹב, גַּם לִפְעָמִים יָקָר מִקְרֶה בִּלְתִּי טָהוֹר הַנּוֹתֵן יָד לַפּוֹשְׁעִים הָרַבִּים הָאֵלֶּה, לְהִתְקוֹמֵם בְּיָד רָמָה נֶגֶד חֲלוּשֵׁי הַכֹּחַ מְתֵי הַמִּסְפָּר, וּבְתַחְבּוּלוֹת מִרְמָה יִתְמַרְמְרוּ לִפְרוֹק עוֹל מִתַּחַת הַנֶּפֶשׁ הָרוֹדָה עֲלֵיהֶם בְּיָדָהּ הַנְּטוּיָה, כִּי אֵין כָּל הָעִתִּים שָׁווֹת, וְכַאֲשֶׁר תָּבֹא בֵּין אַנְשֵׁי קָלוֹן בּוֹזֵי חָכְמָה, מַלְעִיגֵי עֲבוֹדָה, וְנוֹסְפוּ שׂוֹנְאֵי חָכְמָה אֵלֶּה הַחִיצוֹנִים עַל שׂוֹנְאֶיךָ הַפְּנִימִים, הֵם חוֹזְרִים וְנֵעוֹרִים לְהַרְחִיב רִיב וּמָדוֹן בַּנֶּפֶשׁ פְּנִימָה, וְאָז הַמִּלְחָמָה כְּבֵדָה, וְקָשֶׁה מְאֹד עָלֶיךָ לַעֲמוֹד נֶגֶד הַמּוֹרְדִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְאַזְּרוּ חַיִל לְהִתְקוֹמֵם נֶגְדְּךָ בְּעֶזְרַת עוֹזְרָיו הָרַבִּים אֲשֶׁר סָבִיב שָׁתוּ עָלֶיךָ הַחוּצָה. לָכֵן אַתָּה אִישׁ תְּפִלָּה בְּשָׁפְכְךָ שִׂיחַ לִפְנֵי אַב הָרַחֲמִים הִתְפַּלֵּל אֵלָיו, כִּי הוּא יָרִיב אֶת מְרִיבֶךָ, הוּא יִלְחַם אֶת לוֹחֲמֶיךָ, הוּא יִהְיֶה לְךָ לְמָגֵן וְצִנָּה וְיָקוּם בְּעֶזְרָתְךָ נֶגֶד אַנְשֵׁי מַצּוּתֶךָ, בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ לְשָׁמְרְךָ מִשֶּׁטֶף מַיִם הָרָעִים, וּבְצֵל כְּנָפָיו יַסְתִּירְךָ מִמְּהוּמַת מִתְקוֹמְמֶיךָ, כִּי רַבִּים הֵם, הוּא יוֹסִיף לְךָ עֹז וְתַעֲצֻמָה וְיִהְיֶה לְאֵל יָדְךָ לְגַדֵּעַ קַרְנֵי אֹיְבֶיךָ הַחִיצוֹנִים, וּלְשַׁבֵּר זְרוֹעוֹת שׂוֹנְאֶיךָ הַפְּנִימִים, וְלֹא יִתְאַמְּצוּ עוֹד בְּיַד חֶזְקָתָם לְהִתְגַּבֵּר עָלֶיךָ וְלִפְרוֹץ גֶּדֶר הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, אָז שָׁלוֹם יִהְיֶה לְךָ בְּבָתֵּי נַפְשֶׁךָ, שַׁלְוָה בְּחַדְרֵי לְבָבֶךָ, וְכָל אֲשֶׁר לְךָ שָׁלוֹם, סֶלָה:

דומה לכל לשונות ההתפעל שהפעולה חוזרת אל עצמו, שהפועל הוא בעצמו מקבל הפעולה, כמו מתאמץ מתחזק, כך מתפלל שעושה פלילה ומשפט בנפש עצמו (זיך זעלבסט בעאורטהיילען). ואמנם בבחינת הבורא אשר אליו יצריך האדם בקשתו ומתפלל אליו, לשון מתפלל יוצא ומצאנו לו חברים, כמו והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם דתרגומו ותחסנון, וכן כל כלי עץ תתחטאו, ובבחינה זו פעם מתפלל, בקשה לעשיית פלילה, כלומר שישלח ה׳ אליו עזרתו מקודש להוסיף לו עוז וכח להוציא לאור האמת משפטו ופלילתו עם תאות יצרו הרע המתגבר עליו בכל יום, כאמרם לולי ה׳ עוזרו לא היה יכול לו. ובאמת ותדע כי גם ענין טהרת הלב ממחשבות הבל נכלל בלשון תפלה עצמו, כי עיקר שרש פלל שתי אותיות פל, שבתוספת ה"א יורה על הבדלת דבר מדבר והפרשתם זה מזה (והפלה בין מקנה מצרים) ומשרש זה ישמשו רבותינו לשון פלה על הסרת הזוהמה וביעור הפסולת מהבגדים, לא יפלה כליו לאור הנר, ובערת הרע מקרבך תרגומו ותפלי עביד דביש. ופללו אלהים (ש"א ב׳ כ"ה) תרגומו דינא יפלי ביניהון, הנה כטהרת הבגד מן הפסולת וכטהרת העדה מן הרשעים הנכללים בשרש זה, ככה נכלל בו גם טהרת הלב ממחשבות המטמאות את הנפש. והמשתדל לפלה ולבער מלבו כל מחשבה המפגלת את עבודת הקדש שפיר יפול עליו לשון מתפלל כלומר מתטהר עצמו להגיע אל טהרת הלב. (ודע כי מה שישומש מלת תפלה גם על השבח והתהלה, הוא מסתעף ג"כ מעיקר שרש פלה, כי כל שבח ותהלה הוא הכרת החשיבות המיוחד בדבר והנפלא בו משאר כל הדברים (עטוואס בעזאנדערעס) והוראה זאת בעצמה ישנה ג"כ בשרש פלה, כמו כי הפלה ה׳ חסיד לו, הפלה חסדיך, שענינם יציאת דבר משאר דברים ע"ד זרות ופליאה (זאנדער-באר). — ועל הדברים האלה מיוסדים הדברים הנאמרים למעלה בפנים „בה תפלה ותבער וגו׳, אתה תעשה פלילים וגו׳":

אחרי שהדבר מבואר בעצמו כי התפלה המסורה בידינו מרבותינו אנשי כנסת הגדולה אין
עבודת הפה העיקר בה כי אם אמנם עבודת הלב, כל איש דעת יודה גודל החיוב אשר עליו להשכיל
אחד ולהתבונן היטב על כל מלה היוצאה מפיו בעמדו לשפוך שיח ותפלה לפני שוכן מרומים,
בגמור מאד מוצא שפתיו בל יצא מהם אף מלה אחת כפי המורגל בלשונו מימי נעוריו, שמצפצף
כציפות המצפצפים והמהגים, ולבו בל עמו לדעת כי בצפצוף כזה הוא מקל בכבוד רוממות העליון
ית' ומחלל כבוד שמים. הלא בדברו עם חד מרעיו שמהראוי לכבדו, הוא שוקל כל דבריו בפלס
השגחת הדעת לכוונם כראוי, ולפני השם הנכבד והנורא לא יבוש להציע דבריו לפניו בפיו ובשפתיו
רק כפי ההרגל בלשונו, ולבו רחוק מלפלס במאזני דעתו ולהתבונן על מה שהוא נושא בפיו לפי עומק
מכוונם. אם בעסקינו בלמודי התורה הקדושה, בפלפולי הלכות, בפסקי דינים או במדרשי רבותינו,
אז ניגע בכל כחנו לירד לעומק הדברים ונעמול בכל שכלנו להבין אותם על בוריין, ולא יספיק לנו
ידיעת ביאור ופירוש המלות לבד. ולמה לא נעשה כן גם לתפלה שמאנשי כנה"ג, והיא גם היא
מדברים העומדים ברומו של עולם, למה נעזוב אותה על הרגל לשוננו ובהבנת פירוש המלות לבד ולא
נעיין גם בה בכל כחנו לירד לעומק כוונתם, ולא נעמול לעמוד בה על בירור תוכן ענינה'. ולמה
לא נשים לב על מה שתקנו רבותינו לשון ברכת „להתעטף" בציצית, על מה שנו מלשון המקרא
שכתוב בתורה כסותך אשר „תכסה בה", והיה ראוי לבחור בלשון זה ולברך „וצונו לכסות" בציצת,
ובפרט שאין העטיפה בציצת חיובית. וכן ברכת „להניח תפלין", למה לא קבעוה בלישנא דקרא
„לאות על ידך ולטטפות" ותהי' נוסחת הברכה „וצונו להניח טטפות". וכן ברכת „לקבוע
מזוזה", אין ללשון זה שום כוונה והבנה, כי מזוזה הוא שם ללחי הבית מקום קביעת פרשיות אלה
(פּאָסטען) וא"כ חסר בלשון הברכה עיקר הדבר מה זה נקבע בלחי, והי' יותר נכון לבאר בברכה
תוכן הענין הנקבע ולברך „וצונו לקבוע במזוזה פרשת שמע והיה אם שמוע, או קבלת מלכות שמים
והמצות", וכדומה לזה מן הלשונות. וכן בברכת נטילת ידים, למה לא בחרו בלשון היותר ברור
רחיצת ידים, שהוא העיקר וכלשון המקרא, וכמה מן הדוחק לומר שבחרו בלשון נטילה ע"ש
הכלי שאינו אלא דבר המצטרף לרחיצה. ומי לא ישתומם על נוסח ברכת ספירת העומר, כי עומר
הוא שם למדה עשירית איפה, ואין שום טעם והבנה ללשון וצונו על ספירת העומר, ספירה ומנין
של מדה הנקראת עומר. וגם אם נניח לומר שהמנחה שנקרבה ממחרת יש"ר נקראת עומר ע"ש
המדה, לשון הברכה קטוע, שיהי' טעמו, צונו על ספירת ימים שעברו מיום שהי' ראוי בזמן הבית
להקריב בו מנחה שהיה שיעור מדתה עומר. ומי זה לא יעמוד בברכה שאחר ק"ש של שחרית
המתחלת אמת ויציב ונכון וגו', כי סדורים שם שש עשרה לשונות זה אחר זה אשר כמעט לכלם
כוונה אחת, ואין ספק כי אנשי כנה"ג כוונו בזה גדר ידוע לכל מלה ומלה להודיע בה ענין עצמי
לעורר בה את הנפש, ולהבדילה בידיעה מיוחדת שאיננה במלה אחרת אף שנראה בהשקפה ראשונה
שהיא דומה אלי'. וכן בברכה שני' שלפני ק"ש של שחרית אמרו ותן בלבנו וגו' ללמוד וגו' ולעשות
וגו' באהבה, ומיד אחרי' הוסיפו והאר עינינו בתורה, דבק לבנו במצות, וזכרו היראה אל
האהבה, מה המה השנויים האלה הבאים זה אחר זה תוך כדי דבור. ומי פתי יסור הנה לאמר,
כי האנשים האלהיים האלה התנהגו בזה בדרכי המליצים המרחיבים לדבר בצחות ויפוי לשון שאינם
רק לצלצול אזנים ואין בהם כוונה מיוחדת. הנה על כל אלה וכיוצא בהם הרבה שראוי לשום לב
עליהם בדברי התפלה והברכה, מאז בשנת תקע"ז נתתי את לבי לעיין עליהם לעתים מזומנים שלא
בשעת תפלה, ואם מתוך השכת דעתי ראיתי באחד ממאמרי התפלה והברכה, כי טמון בתוכו כוונה
עמוקה קצת יותר רשמתי' לי על הגליון, וכן אם באחד מן המחברים ראיתי דבר המעורר על כוונה
יותר עמוקה מכוונה הפשוטה הנופלת ברעיון רק במקרה בשעת תפלה, אף שכתבו המחבר על ענין
אחר, ואנכי ראיתי כי יש מקום לכוונה זו באחד ממאמרי התפלה, לא מנעתי מלרשמו לי, לבלי
שכוח אותו לתת דעתי עליו בהוצאת מאמר זה בעת התפלה. ואם לא נתפקחו עיני להתקרב ולראות
את האור המאיר מתוך אמרות הטהורות האלה, לפחות נתרפאו עיני מעט ממכת העורון אשר להם
מימי הילדות שאינן רואות כלל כ"א פירוש המלות בלתי הבנת הענין הטמון בתוכו. והנה הדברים
האלה שהיו רשומים אצלי לתועלת נפשי לבד, ומעולם לא עלה בדעתי היותם לתועלת אחרים, כי
דמיתי בלבבי די להפקיע את עצמי, לכן אז עת רושמי הדברים לא הבדלתי בין מה שעלה מהם
ברעיוני לבין מה שראיתי בהם באחד מהמחברים, כי זה כזה הי' שוה בעיני לעורר את לבבי עליו
בעת התפלה. אמנם זה איזו שנים כאשר ראו מהכמי לב את הדברים הרשומים וייטבו בעיניהם
וידברו על לבי, כי מן הראוי להביא אותם לאור העולם אולי יגיע מהם תועלת נפשי לרואה אותם,
והסכימה דעתי עמהם, שמתי עיני על כל אחד מהדברים, ומה שהיה בזכרוני שהיא מאחד מן

המחברים

המחברים הזכרתי שם בעליו עליו, ויוכל להיות כי מרוב שנים נשכח מזכרוני ודמיתי כי מילדי רעיוני הוא והנחתיו בלי הזכרת שם מולידיו (כעת אחר ההדפסה נזכרתי, כי הכתוב במזמור תפלה למשה על פסוק ימי שנותינו וגו' מי יודע עז וגו', וכן במזמור שיר ליום השבת ע"פ ותבט עיני וגו', וכן ע"פ ה' בשמים הכין כסאו וגו' אינו שלי, ולא ידעתי שם מחברו) נא אל יאשימני הקורא למתלבש במלבוש שאינו שלי. והטוב בעיניך קח לך אל בתי נפשך ובתוך חדרי לבבך אולי יועיל להסיר ממך הרגל ימי הבחרות, לבלי לפלף בשפתים לבד דברים העומדים ברומו של עולם. הן אמת כי ההרגל נעשה טבע שני' וקשה מאד לפרוש ממנו, אמנם אינו מן הנמנעות, כי יש כח באדם להתאמץ לשנות הרגלו ולהפך טבעו עד שיזכה להשיג הרגל טבע שני'. ועתה אחי ראה, הלא גם מן האופה תקח לחם אף שלא יחדש לך בו מאומה, כי מלאכת אפי' גם בידך היא, גם אתה תוכל ללוש את הסולת ולהסיק את התנור ולאפות בו את הלחם, והאופה לא הועיל לך במלאכתו רק מנעך מטרחת הלישה והקל מעליך יגיעת ההסקה, והסיר ממך עמל האפי', ככה גם אנכי בדברי אשר הבאתי לך בזה, כמוני כמוך תדעם מנפשך אם תשים לבך עליהם, כי רק טרדות הזמניים לא ישאירו לך זמן לשום עין עיונך על זה, או היגיעה והעיון באחר למודים, התבוננותך בפלפולי הלכות ובפסקי הדינים והסתכלותך במדרשים וכדומה לאלה מחלקי למודי התורה, הם המה ימנעוך מלשקוד גם על כמו אלה ויעכבו אותך מלחשוב בהם. ועתה כי כן, אם אנכי בדברי אלה אינני רק כמו האופה בעיניך, אחת אבקש ממך, היה נא גם אתה עמדי כמו הלוקח את הלחם, כי אם תקנה לחם מן האופה ולא ינעם לחכך להסרון המלח והתבלין הראויים להנתן בו, אין דרכך להשליכו מידך לבלי נגוע בו עוד, כי אמנם תטעימהו בדברים אשר תחת ידך, במלח תמלחהו או בבשמים תבשמהו או תעשה על פניו שטוח חמאה ושמן כאשר תאוה נפשך. ככה תעשה גם אתה, אם תמצא בדברי אשר לא ייטב בעיניך בהשקפה ראשונה, נא אל תמהר להרחיקם, והתבונן בהם פן מקור הלשון נמנע המכוון בו, לכן תן דעתך עליו והוסף בו מעט דבש וחלב שתחת לשונך, ותן בו מעט תבלין העולים על תלמי דעת לבבך, אולי יכשר. ואל יקוה הקורא לראות בדברים הנאמרים פה בדברי התפלה והברכה, מאמרים דקי העיון ועמקי התבוננות, כי מחלוש השגה כמוני אין לקוות כמו אלה, גם אין כמו תועלת בעת התפלה והברכה, אבל הם דברים פשוטים עד מאד, וכל איש דעת אם ישים אליו לבו גם מבלעדי דברי ידע אותם, שלא באתי הנה בדברי כ"א להזכיר בעת התפלה את המאור להשתכח מפני טרדת הלב, ולעורר על הרגיל להתעלם מפני מיעוט התבוננות בו. והיה שכרי בזה בעוררי נפשות אחרים ויכינו את לבבם ודעתם על דבר העומד ברומו של עולם להיותם בו מעובדי עבודת הלב, ותחי נפשי בגללם, ויהי חלקי עמהם לעולם.

והנני לגדור גדר בעד השואפים אחר שומנת המשכורת בלתי שימת לב פן תחתי' יעלה החוח בידיהם ויצא שכרם בהפסדם, לכן אודיע בזה כי אינני מרשה לשום אדם להדפיס דברי עיון תפלה זה לא במדינה ולא חוץ למדינה עד כלות עשר שנים, בלתי רשיוני, ולאחר א"י בלתי רשיון יוצאי חלצי. ואזכיר בחומר איסור דאורייתא את המדפיס ואת המסייע אליו בהדפסה ואת כל הקונים, וישמרו לנפשותם מאלות הר עיבל אשר אלות ישאו על ראש כל איש אשר ישיג גבול רעהו.

ומהשם אשאל עזר לטהר רעיוני ולבי לעבודתו, אורו ואמתו הם ינחוני במעגלי צדק ולא יצא מכשול מדברי לבני אדם, ובחסדו יביאני לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו.

דברי החותם פ"ק קאניגסבערג בפרייסין המדינה תוך חדש שנים עשר הוא חדש אדר שנת התרי"ט ליצירה.

יעקב צבי ב"ר גמליאל מעקלענבורג.

הנני מייחד ברכת זכרון לפני ה' את שם התני אוהב תורה ויראה הקצין כהר"ר אברהם צאמארי אשר תמך בידי בהוצאת חבורי זה בהדפסת ראשונה וגם במהדורא תניינא זו היתה נדבת רוחו להחזיק בידי בהוצאות הדפסתו, הוא היה לי מסייע גדול למלאת חפצי שכים, הוא היה מחזיק ותומך עץ חיים, יברכהו ה' בכל משלח ידיו, ובעל התגמולות יתברך ישלם לו על כל הטובה אשר הטיב לעשות עמדי ואל שדי יברך אותו ואת ביתו זו אשתו, אשת חיל אשה משכלת היא בתי מ' פירקא תחי', יפרו וירבו לראות זרע בנים ובני בנים עוסקים בתורה ועבודה, ישמרם צורם ויגן בעדם ושפעת ברכת עליון תעודדם ותתוסף עליהם סלה.

יעקב צבי מעקלענבורג.

הקדמת המחבר דרך החיים

אמרו רבנן בפסחים דכל הנפטר מחבירו אל יפטור אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו . ולכאורה משמע דהאי אל יפטור אלא מתוך דבר הלכה הוא לנתינת טעם שמתוך כך זוכרהו . והוא בלתי מובן הכי יזכור אותו ההלכה אשר שומע בעת פרידתם שהוא נבהל ואץ לדרכו יותר מאשר יאמר טרם ישים לדרך פעמיו . אמנם לדעתי יתכן שהך מתוך כך זוכרהו אינו נתינת טעם על כי מפני זה יאמר לו דבר הלכה בעת פרידתם . ואכן מוסב ע"ד הלכה . והרצון כי התנא הורה לנו בזה כי טוב טוב לפני העובר ממקום לנסוע לדרך לאשר ידוע מאמרם ז"ל כי כל הדרכים בחזקת סכנה לזאת הקדים להכין רפואה והצלה למען ינצל מכל רע ולא יפגעהו , והוא בהיותו אומר דבר הלכה מדינים השכיחין תמיד בכדי שמתוך כך יזכרהו תמיד . וזהו כוונת מאמרם ז"ל מתוך דבר הלכה שמתוך כך זכרהו והיינו שהדבר הלכה יהיה בדבר שיזכרהו בכל יום בימי הלוכו ויתגולל לו זכות מתוך כך שחבירו יזכרהו ע"ד הלכה אשר למד ממנו ועל הטוב יזכור שמו בכל פעם ויברכנו . ונודע כי ברכת צדיק עושה רושם לטובה ועי"ז שלוה יהיה לו וישמור צאתו ובואו וינצל מכל דבר רע לא תבואהו והצלה והצלחה תסובבהו וברכתו ימלטהו . ועתה אם כך אמרו ז"ל על הנפטר מחבירו בעודו בחיים חיותו להשמר גופו בל יקראנו אסון בשום לדרך דרכו הרים פעמיו למסעות . איך החי יתן אל לבו . על אחת כמה וכמה יתפלל להכין ולהמציא מזור ותרופה לבל יכשל כשיבא עת פקודתו לילך בדרך כל הארץ כי זה כל האדם . איך יתבהל נפשו ותדאג ותתחלחל . ואל יתן דמי לו עד יכונן מרפא לנפש בהיות הדרך מסוכן . כנודע מאמר ריב"ז שהיה בוכה ואומר אלו לפני מלך ב"ו מוליכין אותי וכו' ולא עוד אלא שיש לפני ב' דרכים . הנה בעת בא מועד צאתי צריך רחמים גדולים בתת דין וחשבון בל ילכדנו החטאים הרשומים בנפשו ח"ו מה טוב ומה יפה העצה שיעולה לנו כי ילמד דבר הלכה לרבים וכן שלמים בדינים השכיחין תמיד בכ"י שמתוך כך תמיד על הטוב יזכר שמו בביה"מ חק עולם יהיה לו כולם יאמרו יישר כחו ופעלו אשר העלה ואשר הביא לפנינו להקל הדרך גם כי ירדם בקבר שפתיו ברור מללו ומברכתם יתעורר עליו רחמים גדולים וינצל מכל דין העומד לנגדו וחיתה נפשו בגלל הדבר הזה בטח ושקט ושאנן ואין מחריד . ובהיות עתה עת כלחי ובאתי בימים בא מועד עת הכנת צידה לנפש התחשב עם קונו ונעלם מעין כל חי עת פקודתו לא ידע אדם לאמתתו אלקים זולתו מדת ימי חיותו . ובחפשי באמתחתי בראותי כי זכות ומעש אין . חשבתי אני עם לבי כעבד אל אדוניו במה אתרצה אם לא בתפלת וברכת תמימים ישרים אשר יסובבני ובזאת ירצני ותנצל נפשי . ובחבורי אשר חברתי בעזרת צורי ונואלי לא ידעתי אם כיונתי בהם להלכה וגם יראתי אם לא התערב בהם כוונות בלתי רצויות ח"ו ואחשבה לדעת זאת בהעלות על לבי אף כליותי השיאוני אלכה לשוח בשדה לעסוק בדיני תפלה הנחוצים לכל העולם . קטן וגדול שם הוא והם דברים העומדים ברומו של עולם . והמונים נכשלים בהרבה דינים הידועים נעלמה מהם אין אתם יודע לחפש ולבקש הדבר להמציא כתוב לדעת אמתתו על בורי' כמו בענין חזרת התפלה והוא עומד באמצע תפלה בכ"ה ולפעמים חוזר במקום שא"צ לחזור או להיפך וגורם ברכות לבטלה ח"ו וכמה דינים מוכנים וצריכים אף להיודע לדרוש מעל ספר . אולם כשעומד בביהכ"נ או להיושבים בכפרים שא"א להם לילך לעיר לבקש איזה דין הנחוץ כמו דין אונן וכיוצא אשר אין עמדו ספרים לבקש הדין על בורי' וכגון בטעות ס"ת וכיוצא כמה וכמה דינים אשר הצגתי דבר דבור על אופניו ורשמתי מקום מוצא הדין ובקל יוכל להמציאו פי את הכל כתבתי על סדר היום וסדר השבוע ולא חדשתי להמציא דינים מחודשים כי יראתי אך אספתי ולקטתי במעט ובקוצר רעיון מהט"ז ומ"א וא"ר ופ"מ וכדומה ובכולם רשמתי לדעת מבטן מי יצא הדבר ועל מעט מזעיר הכרעתי לפי קוצר שכלי והבאתים בקיצור נמרץ לכוללם יחד להיות הדבר השוה לכל נפש ונחוצים המה לכל יודעי דת ודין להבין ולהורות . כאשר אמרתי למעלה כי נחוץ בעת עומדו במקום שספרים אין אתו ואולי בזכות ורבים השיב מעון בזאת יכופר עון יעקב וברכת צדיקים יתמכנו , בימין צדקו אושעה :

דרך החיים

דיני נטילת ידים שחרית.

(א) בשחרית תיכף כשיעמוד ממשכבו יטול ידיו ואסור לילך ד"א בלא נט"י ויעשה צרכיו ואח"כ יטול ידיו פעם שנית ויברך על נט"י וגם אשר יצר (מ"א סי' ד') וכן יש ליזהר בשחרית שיטלו הקטנים ידיהם כי הוא חשש סכנה שנוגעים במאכלים בלא נטילה [פ"מ שם]. (ב) לא יגע בידו קודם נטילת שחרית לא לפה ולא לחוטם ולא לאזנים ולא לעינים [שם]. ואם נגע במאכל הוא חשש סכנה: (ג) טוב להקפיד בנט"י שחרית בכל הדברים המעכבים בנט"י לסעודה אם אפשר (ועיין לקמן בהל' נט"י לסעודה איזה דברים מעכבים) אבל אם אי אפשר אינו מעכב לא כלי ולא כח גברא ולא שאר דברים הפוסלין בנט"י לסעודה [שם] וכן ניגוב אינו מעכב: (ד) מים הפסולים לנט"י לסעודה [כמו שיתבאר אי"ה] כשרים לנט"י שחרית ומברך ענט"י [א"ר שם]: (ה) נטילת ידים שחרית אין נוטלין ע"ג קרקע אלא לתוך כלי [ואפילו ע"ג קיסמין אסור] ומי הנטילה של שחרית לא יתן לפני בהמה ולא ישפכם בבית ולא במקום שעוברים שם בני אדם [מפני חשש סכנה] [שם]: (ו) נוטל כלי של מים ביד ימינו ונותנו ליד שמאלו כדי שיריק מים על ימינו תחלה ויטול כל יד שלשה פעמים פעם אחד על יד ימין ופעם אחד על יד שמאל ויטלם עד פרק הזרוע וצריך לפשוט הכפות כדי לקבל הטהרה כמי שרוצה לקבל דבר ויגביהם כנגד הראש [מ"א שם בשם כתבים]: (ז) לא יטול ממי שלא נטל ידיו שחרית אבל להביא מים מותר מי שלא נטל ידיו [מ"א שם]: (ח) אם שיכשך ידיו לתוך כלי של מים עלתה לו נטילה לק"ש ותפלה [ויברך על נט"י] אבל לא לרוח רעה שעליהן וכן אם שיכשך ידיו בשלש מימות מחולפים גם כן עלתה לו לק"ש ולתפלה אבל לא לרוח רעה שעליהן וצריך ליטול ידיו עוד פעם אחרת להעביר הר"ר שעליהן [שם]: (ט) אם היה ניעור כל הלילה יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו שחרית להתפלל ולהעביר רוח רעה מעל ידיו ולכן יטלם בלא ברכה ואפילו אם היה ישן מעט ביום ואח"כ היה נעור בלילה אף דבין אם הלילה גורם או השינה צריך נטילה מ"מ א"צ ברכה דלר"ר לבד לא תיקנו ברכה [מ"א ס"ק י"ג ע"ש]: (י) השכים בבוקר קודם השחר ונטל ידיו אח"כ כשיאיר היום צריך ליטול פעם שנית בלא ברכה ולכן כשאומרים סליחות שמשכימין קודם אור היום צריכין ליטול ידיהם שנית כשיאיר היום [שם]: (יא) ישן ביום כשיעור שיתין נשמין יטול ידיו בלא ברכה אבל פחות משיעור שיתין נשמין אין צריך ליטול ידיו [שם]: (יב) אלו דברים צריכין נטילה במים הקם מהמטה והיוצא מבית הכסא ומבית המרחץ והנוטל צפרניו והחולץ מנעליו והמשמש מטתו והנוגע בכינה והמפלה את כליו אפי' לא נגע בכינה והנוגע בגופו ובידו ומי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל ידיו אם ת"ח הוא תלמודו משתכח ממנו ואם אינו ת"ח הוא יוצא מדעתו [שם]: (יג) צריך ליזהר בתפלה שלא ליגע בשוק או בירך ובמקומות המכוסים באדם לפי שיש מלמולי זיעה וכן שלא לחכך בראשו אבל במקומות המגולים בראשו ובפניו ומקום המגולה שבזרועותיו היינו עד הפרק שנקרא עלינבוגין אין להקפיד וכן מותר ליגע בצוארו עד החזה [שם]: (יד) אם אין לו מים יקנח ידו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי וצריך לנקות אפילו גב היד ויברך על נקיות ידים ויועיל לתפלה אבל לא להעביר ר"ר שעליהן [ואף שלתפלת מנחה אין מברכין מן הטעם דסגי בנקיות עפר הכא צריך לברך על נקיות ידים משום דבלילה נוגע במקומות המטונפים וחיוב גדול לנקות ידיו לכן צריך לברך שחרית אף כשמנקה בצרור או בשאר מידי דמנקי] [שם] [בפ"מ במ"ז ס"ק ד']: (טו) לא תיקנו נט"י אלא לתפלה אף כשישן בבתי ידים ובודאי לא נגע במקום המטונף אבל שאר ברכות השחר יכול לומר אם ישן בבתי ידים אף בלא נטילה [פ"מ שם] ואף אם אין ישן בבתי ידים ואין לו מים אצל משכבו תיכף כשיעור משנתו יאמר בלא נטילה מודה אני כו' רבה אמונתך כו' שאין בה לא שם ולא כינוי: (טז) כל הדברים המנויים לעיל הצריכים נטילה [בסעיף י"ב] צריכין נטילה משום ר"ר וכן אפי' לא נגע רק באצבע קטנה צריך ליטול עד הפרק ולכל הפחות עד קשרי אצבעותיו אבל אם לכלך ידו בטיט או ברפש א"צ לנקות רק מקום המלוכלך לבד [פ"מ שם]: (יז) ניעור בלילה א"צ לברך רק אם נגע במקום המטונף או עשה צרכיו צריך לברך [א"ר שם משום דלהרא"ש הטעם שצריך לברך בשחרית משום שידיו אינן נקיות אף דלתפלת מנחה אין צריך לברך אף כשנוטל ידיו משום שאינן נקיות מ"מ בשחרית תקנו חכמים שחייב ליטול ידיו וצריך לברך א"כ אם עשה צרכיו או נגע במקום המטונף צריך ליטול להרא"ש וגם לטעם הרשב"א שכתב הטעם שנטילת שחרית משום שנעשה בריה חדשה מכל מקום אף שלא ישן צריך לברך משום דעל חידוש העולם צריך לברך אף שאינו נהנה כמ"ש הרשב"א תשובה סי' קנ"ג וכיון דלדעת הרא"ש והרשב"א צריך לברך ענט"י ראוי לסמוך עליהם]:

דיני כוונות הברכות.

(א) יכוין בברכות פ' המלות וכשיזכיר השם יכוין פי' קריאתו באדנות שהוא אדון הכל ויכוין כפי' כתיבתו בי"ה שהוא היה הוה ויהיה ובהזכירו אלהים יכוין שהוא תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם [סי' ה']:

דיני ברכת אשר יצר.

(א) הטיל מים והסיח דעתו מלהטיל מים ואח"כ נמלך להטיל מים פעם אחרת א"צ לברך רק פעם אחד אשר יצר. אפילו לא השתין רק טפה אחת צריך לברך אשר יצר [בסימן ז' בש"ע ומ"א]:
(ב) כשניעור משנתו בלילה ורוצה לישן שנית יאמר אלקי נשמה בלא התימה ואחר כך כשרוצה לישן יברך המפיל בלא שם ומלכות וכשיקום בבקר יאמר אלקי נשמה בהתימה שנית [סימן ו' במ"א]:

דיני ברכת ציצית.

(א) יתעטף בציצית מעומד ויברך מעומד על טלית גדול להתעטף בציצית ועל טלית קטן על מצות ציצית. ואותן המניחין הטלית מקופל סביב צוארן על כתפיהן לא יצאו י"ח. בחור לא יכסה ראשו בטלית אפי' ת"ח [מ"א סי' ח']: (ב) צריך להפריד חוטי הציצית זה מזה קודם לבישה ולבדוק אם הם כשרים שלא נפסקו ואם הוא שעת הדחק כגון שהציבור מתפללין ואין לו פנאי לבדוק או שקורין אותו לעלות לתורה אם יודע שאתמול היו כשרים יכול להתעטף ולברך בלא בדיקה [שם] ואין צריך בדיקה אלא פעם אחת ביום ואפילו לובשו שנית וחייב בברכה א"צ בדיקה [מ"א סימן ג' ס"ק ה' א"ר סי' ח' ס"ק י"ג]: (ג) מחזיר שתי ציצית מלפניו ושתים לאחריו כדי שיהא מסובב במצות [שם]: (ד) אם לובש טלית קטן כשאין ידיו נקיות ילבשנו בלא ברכה וכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך על מצות ציצית או כשלובש טלית גדול יברך עליו ויכוין לפטור גם את זה ואז א"צ למשמש בציצית [שם]: (ה) יכוין בהתעטפו שציונו הקב"ה להתעטף בציצית כדי שנזכור כל מצותיו לעשותם [שם]: (ו) הציצית יהיו מבחוץ ולא תחובין בכנף וההולכין בין העכו"ם יוצאין בתחובין רק בשעת ברכה יהיו מגולין כדי הלוך ד"א [שם במ"א]: (ז) נוהגין לעשות עטרה מהתיכת משי לסימן שאותן ציצית שלפניו יהיו לעולם לפניו [שם]: (ח) אם לובש כמה ד' כנפות בלי הפסק והיה דעתו על כולם לא יברך אלא ברכה אחת ואם שח ביניהם אפילו שלא מענין לבישה א"צ לברך [מ"א ס"ק י"ד]. ואם הפסיק הרבה צריך לברך משום היסח הדעת ולכתחילה לא יפסיק בשיחה ושתיקה ודאי לא הוי הפסק אם לא שהסיח דעתו ואפילו פשט הראשון קודם שלבש השני א"צ לברך כיון שהיה דעתו מתחלה על כולם ואם לא היה דעתו מתחילה על כולם והביאו לפניו אפילו בשעה שעדיין לבוש בטליתות שבירך עליהן או שהיו לפניו טליתות שבירך עליהן בשעה שהביאו צריך לברך [מ"א א"ר שם]: (ט) אם ברך על טלית קטן על מצות ותיכף רוצה ללבוש הטלית גדול אם נתכוין בפירוש לפטור הטלית גדול בעל מצות א"צ לחזור ולברך על טלית גדול אבל בסתם צריך לחזור ולברך על טלית גדול [פ"מ]: (י) אם לבש טלית קטן ובירך עליו והלך בבית זה למקום אחר בתוך הבית אפילו מחדר לחדר לא חשוב הפסק וא"צ לברך כשלובש טלית גדול כשהיה דעתו מתחילה עליו בשעת ברכה אבל אם הלך מביתו אפילו חזר למקומו צריך לברך דשנוי מקום הוי הפסק [כיון דהוי ב' מצות הוי שינוי מקום הפסק] [מ"א]: (יא) אם פשט טליתו ויצא לחוץ והיה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד אין צריך לחזור ולברך [משום דבטלית אחד לא הוי שינוי מקום הפסק דהוי כחוזר למצותו כמו בי ציאה מסוכה וחזר] אבל אם לא היה דעתו לחזור ולהתעטף מיד צריך לחזור ולברך ואם הסיר הטלית סתם וחזר ונתעטף מיד אז אם נשאר עליו טלית קטן א"צ לחזור ולברך ואם לאו צריך לחזור ולברך כשמתעטף [מ"א וא"ר]: (יב) אם נפל טליתו שלא במתכוין מעל כל הגוף אפילו אם נשאר בידו צריך לברך שנית כשמתעטף בו דאזדי' לי' מצותו אבל אם נשאר עוד אפילו על מקצת גופו א"צ לברך שנית [מ"א דלא כש"ז] [והטעם כיון דבודאי אסור לכסות אפילו מקצת גופו בטלית של ד' כנפות בלא ציצית והוי כפיסק פדיין בחיוב כנלפענ"ד]: (יג) הלן בטליתו בלילה או שלובש קודם אור היום כשיאיר היום א"צ לברך וטוב לפטור אותו בטלית גדול [שם]: (יד) נתכסה בבגד שחייב בציצית ולא הטיל בו ציצית ביטל מצות ציצית:

דין בגדים שחייבין בציצית ומקום הציצית:

(א) בגד של צמר רחלים או של פשתן חייב בציצית מדאורייתא ומשאר מינים או צמר של רחל בת עז י"א דחייב מדאורייתא וי"א דאינו חייב רק מדרבנן ואם טרף צמר ושאר מינים אזלינן בתר הרוב יהלכתא דאפילו בגדים של שאר מינים חייבין מדאור' [סי' ט']: (ב) ציצית של צמר ופשתן פוטרין בכל המינים הוץ מצמר לפשתן או להיפך משום כלאים והמנהג שלא לעשות ציצית של פשתן כלל אפילו

בשאר מינים משום דגזרינן שיש מין של צמר רחלים שדומה לפשתן ויבא לעשות בו ציצית של פשתן שיסבור שהוא פשתן ויהי' כלאים [שם במ"א ס"ק ב'] : (ג) ציצית של שאר מינין אין פוטרין אלא במינן כגון משי למשי ורחוי שלא לברך רק על טלית של צמר וציצית של צמר ונהגו עלמא לעשות ציצית של צמר אפי' לטלית של משי [שם במ"א] : (ד) אם הטיל בטלית של שאר מינים קצת ציצית ממינו וקצת מצמר או פשתן יש להסתפק אם יצא. טלית שהשתי של צמר והערב של משי יטול ציצית של צמר ולא של משי ורחוי שהברכה יהי' על הטלית קטן של צמר [שם במ"א] : (ה) עושין הציצית רק לבגדים ואין לשנות ואף בבגדים הצבועים [שם] : (ו) אף שרחוי שלא לעשות הטלית רק של צמר מ"מ אם א"א לו בטלית אחר רק בשל פשתן יעשה טלית פשתן וציצית פשתן ולא יבטל מצות ציצית והמ"א כתב שיעשה הכנף של עור ויעשה בטלית ציצית של צמר [שם] : (ז) טלית שאין לה ד' כנפות פטורה, יש לה יותר חייב לעשות לה ציצית בד' כנפות המרוחקין ולכתחילה לא יעשה טלית כזה כי יש פוטרין ולכך באותן הטליתות קטנים שיש להן בית הצואר פתוח עד רובו והרי יש לה יותר מד' כנפות יש לעשות הכנפות היתירות עגולים [סי' י'] : (ח) יש לה ד' כנפות וחתך כנף א' או ב' באלכסון שנעשה בת ה' או בת ו' חייבת ויעשה הציצית בהכנפות המרוחקין [שם] : (ט) טלית של בגד וכנפות של עור חייבת וכן אם רובה בגד ומעוטה עור חייבת ולהיפך פטורה דאזלינן בתר עיקר ורוב הבגד וכן אם למעלה בגד ותחתיו עור חייבת ולהיפך פטור דהתחתון טפל למה שלמעלה [שם] : (י) יש לה ג' כנפות וקשר בהם ציצית ואפי' קשר אחד ואח"כ עשה לה כנף ד' והטיל בו ציצית צריך להתיר הג' ציצית שעשה בפיסול משום תולמ"ה אבל הציצית שעשה בכנף הד' א"צ להתיר כיון שנעשה בהכשר ואין פסול הראשונים פוסלין אותה [שם במג"א] : (יא) מלבושים שהם פתוחים מן הצדדים למטה ויש להם ד' כנפות לצד מטה ולמעלה הם סתומים או רובו סתום פטורה ואם עשה בו ציצית ואח"כ פתח בו רובו פסולים משום תולמ"ה ואם רובו פתוח חייב והנקבים שמכניסין בהם הידים מצטרפין לרוב ולכך אפי' אם בסוף רק מעוט בגד פתוח ועם הפתיחה שבמקום הכנסת הידים רוב פתוח כשר ויוצא בו [א"ר שם] מחצה על מחצה חייב ואין יוצאין בו בשבת והוא הדין דאין מברכין עליו [שם] : (יב) כל המלבושים שאין עשוין שיהי' הב' ציצית לפניו ושתים לאחריו כגון [קאפטינים] שלנו שב' כנפות הם סמוך לארץ ושנים הם אצל הצואר וכיוצא בו פטורים מציצית ולכתחלה יעשה קרן אחת עגולה ואם חוגר עצמו באמצע בחגורה פטור לדברי הכל אפי' לכתחילה [שם] : (יג) אין לעשות בטליתות קטנים שלנו קרסים למטה מחצי' שלא יהיה נראה כסתום ואם הקרסים הם כפופים מאד וא"א לפותחן אלא ע"י מעשה חשבינן לגמרי כסתום הן לענין שעטנז הן לענין ציצית וכן אם מחברם בסוס שקורין שניריל עד שא"י לפתוח בקל הוי ג"כ כסתום ואם הוא ברוב הגוף כך פטור מציצית ואין יוצאין בו בשבת כשעשה בו ציצית [שם א"ר] :

דיני חוטי הציצית.

(א) החוטין צריכין שיהא טווין לשמן ושזורין לשמן דהיינו שיאמר בתחילת השזירה ובתחילת הטווי שהוא עושה לשם מצות ציצית ואם לא טווה לשמן אפי' בדיעבד פסול ואם לא שזר לשמן כשר בדיעבד [א"ר פ"מ סי' י"א] : (ב) אם נפסקו משזירתן ונעשו י"ו אם נשתייר כדי עניבה כשר [שם] : (ג) שיעור אורך הציצית אחר עשייתן היינו אחר הכריכה והקשירה יהיה י"ב גודלים חוץ ממה שמונח על קרן הבגד והחוט שעושין ממנו הכריכות צריך להיות יותר ארוך ויכול לכרוך הגדיל קצת מחוט זה וקצת מחוט זה משום דבזמן התכלת כרוכין קצת מחוטי תכלת וקצת מחוטי לבן [שם במ"א] : (ד) חוטים שאולים מן הסתם הלואה הוא דלא הדרי בעינא אבל אם השאילם לו ע"מ להחזיר בעין אין יוצא בהם משום דאמרי' דהשאיל לו למלאכה אחרת אבל אם השאיל לו ציצית מתוקנים היינו חוטים שזורים ופסוקים אפי' ע"מ להחזירם בעין מותר להניח בבגדו דאל"ה אמאי השאילם ודמי למ"ש בסי' י"ד אם שאל לו טלית דצריך לברך עליו [שם ובמ"א] : (ה) צריך לעשות נקב באורך הטלית לא למעלה מג' אצבעות דהיינו רוחב ג' גודלין ולא למטה מכשיעור שיש מקשר אגודל עד סוף הציפורן וכן השיעור ברוחב הטלית ואם עשה למעלה מג' אצבעות אע"פ כשקושר הציצית עשה החוטין של הבגד קצרים ונתכפלו הכנפות והוא למטה מג' פסול וה"ה איפכא בקשר אגודל כשר ואם לאחר שעשה הציצית למעלה מג' אצבעות חתך בנקב שיתלו הציצית למטה מג' אצבעות פסול משום תולמ"ה ואם נתקו מחוטי ערב עד שלא נשאר בו כשיעור קשר אגודל כשר [שם] : (ו) צריך לחתוך ראשי החוטין קודם עשיה שאם יכרוך אפילו חוליא אחת ויקשור קשר אחד על החוליות קודם שיחתכ' הוי תולמ"ה ובשעת הדחק כגון בע"ש עם חשיכה יוצא אפי' בחוליא אחת וקשר אחד שצריך לעשות מדאורייתא דקשר בלא חוליא או חוליא בלא קשר ע"ג פסול מדאורייתא כיון דבעינן גדיל [שם] : (ז) יש אומרים

שצריך

שצריך לדקדק שיתלה הציצית לאורך הטלית דבעינן שתהא נוטפות על הקרן גם יזהר שלא יהא הציצית תלויין באלכסון על קרן זווית [שם]: (ח) אם נפסק חוטי הציצית קודם שהטילן בבגד מותר לקשור אותן וכן אם נפסק חוט מצד אחד אחר שהטילן בבגד אפי' לא נשתייר כדי עניבה וקשרו הטיב כאלו היה חוט שלם מתחלה כיון שבחוט אחד לא נפסל והרי נקשר קודם שנפסל ונעשה כחוט שלם ולכך אם אחר כך נפסק חוט אחד מן הצד השני כשר אפי' לא נשתייר כדי עניבה כיון שנקשר חוט הראשון קודם שנפסל נעשה כחוט שלם אבל אם נפסק ב' חוטים משני צדדים ולא נשתייר כדי עניבה אין מועיל קשירה ופסול כיון שנקשר אחר שנפסל. כללא דמלתא קשירה קודם שנפסל נעשה כחוט שלם ואחר שנפסל לא מהני קשירה משום תולמ"ה [סי' י"ב]: (ט) אם נפסק קצת מהחוטין צריך שישאר עכ"פ שני חוטין שלימים משני צדדים שיהי' כ"א ארוך י"ב גודלין והשנים האחרים צריכין שישתייר כדי עניבה היינו שצריך לענוב חוט אחד הנפסק על כל החוטין ואם נפסקו שני חוטין ונשאר קצת משני צדדים ולא נשאר אפי' בצד אחד כדי עניבה ובין שני הראשים יש כדי עניבה אין מצטרפין ולפ"ז בשעת עשיי' אם דקדק לתת סימן שלעולם יהיו הד' ראשים מצד א' של הקשר ואז אם נפסקו משני צדדים אם נשתייר כדי עניבה בצד אחד כשר ואם לאו פסול ואם לא דקדק אפי' נפסק הב' ראשים מצד אחד אם לא נשתייר כדי עניבה פסול ואם נפסקו שלשה ראשים בין מצד אחד בין משני צדדים בין דקדק בין לא דקדק פסול [שם]:

דין אם נודע לו בשוק שהציצית פסולין אם צריך לפשוט.

(א) אם נודע לו בשוק בשבת שנפסק לו אחד מן הציצית אפי' משל הטלית גדול א"צ לפושטו בשוק משום דגדול כבוד הבריות ובשבת שהולך בבגד בלא ציצית אינו עובר כ"א איסור דרבנן משום דא"י להטיל בו ציצית בשבת וכן אין לאסור לצאת בו בשבת מחמר ששאר הציצית הוי ליה כמשאוי בשבת ואסור לו לילך בשוק ד"א משום מעביר ד"א ברה"ר דמ"מ בזמן הזה דאין לנו רה"ר רק כרמלית לא הוי רק איסור דרבנן וכבוד הבריות דוחה איסור דרבנן ולכך אין צריך לפשטו, אבל בחול אם נפסק לו הציצית בשוק מטלית גדול צריך לפושטו אפי' בשוק משום דבחול עובר באיסור דאורייתא בשב וא"ת אם אינו מוטל בו ציצית וכבוד הבריות אינו דוחה איסור דאורייתא בשב וא"ת משום דלא הוי גנאי גדול כ"כ אבל אם נפסק לו הציצית מן הטלית קטן בשוק אפי' בחול א"צ לפושטו בשוק משום דהוי גנאי גדול לפשוט טלית קטן ובגנאי גדול דוחה כבוד הבריות אפי' איסור דאורייתא בשב וא"ת [סי' י"ג מ"א שם]: (ב) אם נפסק לו הציצית כשהוא בבית המדרש ומתבייש לישב בלא טלית יכול ללובשו אפי' לכתחילה בשבת בלא ברכה משום גדול כבוד הבריות ובשבת אינו רק איסור דרבנן כנ"ל אבל בחול אסור ללובשו אבל אם לבש הטלית בבית הכנסת ואחר כך נודע לו שהוא פסול אפי' בחול אין צריך להסירו בבית הכנסת רק ימהר לילך לביתו כדי לפושטו אבל בשבת דאינו אלא איסור דרבנן א"צ למהר לילך לביתו [שם]: (ג) בחול אם נפסק הענף מן הציצית בבהכ"נ ונשאר הגדיל א"צ למהר לילך לביתו כי יש לסמוך על ר"י שמכשיר לעיל בנשאר כדי עניבה מן הגדיל ותיכף כשיבא לביתו יפשטנו מעליו ויטיל בו ציצית [פ"מ א"א סי' י"ב ס"ק ז']: (ד) בחול אם אין ציצית מצוייס כלל דינו כמו בשבת לכל הדינים המבוארים לעיל בסעיפים הנ"ל [מ"א שם]: (ה) הרואה בחבירו בשוק או בבית המדרש שנפסקו לו הציצית לא יאמר לו עד שיגיע לביתו ואם אינו רוצה לילך לביתו תיכף יקראנו לבא לביתו ויאמר לו שם שנפסקו הציצית כדי שיפשיטנו [שם]: (ו) אם ידע מאתמול שהטלית פסול ולא תיקנו אסור ללובשו אפי' בשבת אפי' היכא דשייכא כבוד הבריות [שם במ"א]:

דין ציצית שעשאן גוי ואשה וקטן. ודין טלית שאולה.

(א) ציצית שעשאן עכו"ם היינו שתלאן בבגד אפי' ישראל עומד ע"ג פסולים ואשה יש לכתחילה להחמיר שלא להניח לתלות ציצית בבגד אבל בדיעבד כשר [סי' י"ד ומ"א שם] וכן קטן פחות מי"ג שנים דינו כאשה אבל אם הוא בן י"ג שנים ויום אחד אף שלא הביא עדיין שתי שערות אפי' לכתחילה אין להחמיר [פ"מ סי' י"ד]: (ב) הטיל ישראל בבגד ציצית בלא כוונה והוא בשבת שא"א להתירם ולחזור לקשרם או שנפסק אחד מן החוטין שאם יתירם יפסלו מלהחזירם להטילם מחדש אם אין ציצית אחרים מותר ללובשו דיש לסמוך על הרמב"ם שמכשיר וכן מותר לצאת בו בשבת בכרמלית אבל לא יברך עליו וכן אסור לצאת בו ברה"ר וכבר נתבאר דבזמן הזה אין לנו רה"ר [שם]: (ג) השואל מחבירו או השוכר טלית מצויצת בודאי נתכוין חבירו להקנות לו הטלית כדי שיצא בו המצוה ומברך ודוקא אם שאלו כדי להתפלל בו אבל אם לא שאלו רק כדי לעלות לתורה או לדוכן אין להכניס עצמו בספק ברכה ויכוין בפירוש שאינו רוצה לקנותו וא"צ לברך עליו לכל הדעות אבל בטלית של קהל צריך לברך עליו אפי' כשלובש אותו רק כדי לעלות לתורה או לדוכן משום דטלית של קהל אדעתא

דהכי

דהכי קנאו מתחילה שכל מי שלובש אותו יהי' שלו כמו באתרוג [שם ובא"ר]: (ד) מי שלוקח טלית חבירו שלא מדעתו אפי' להתפלל בו יכוין ג"כ שאינו רוצה לקנותו ולא יברך עליו [ומה שכתב המ"א דיברך עליו ומדמה אותו למ"ש התוספות והרא"ש אם שאל טלית שאינו מצוייצת והטיל בו ציצית שיכול לברך עליו אף שפטור מידי דהוי אנשים דמברכות על מ"ע שהז"ג אין מוסרות אין נראה לפענ"ד כי התוספות והרא"ש כתבו שפיר בנידון דידהו שהטיל בהבגד ציצית שלו אף שהבגד פטור מ"מ מברך עליו כמו דנשים מברכות על מ"ע שהז"ג אבל כאן בנ"ד ששאל בגד עם ציצית הוי כאוטין שאולין ואתרוג שאול דפשיטא דאין מברכין עליהם] [שם]: (ה) אם לקח טלית חבירו כשהוא מקופל ונתפשרו אח"כ צריך ג"כ לקפלו [רק בשבת א"צ לקפלו כקפולו הראשון] וכן אין רשאי להוציאו שלא מדעת בעלים מביתו לבהכ"נ או מבהכ"נ לביתו כי הבעלים מקפידין על זה [שם א"ר]:

דין אם להתיר ציצית מבגד לבגד. ודין אם נקרע הטלית.

(א) מותר להתיר ציצית מבגד זה ולהניח בבגד אחר אבל שלא להניחם בבגד לא משום שאסור לבטל מצות טלית זה ואם רצה לעשות מהטלית בגד שלא יהא בה ד' כנפות מותר להתירן ואם מוכר הבגד לעכו"ם ג"כ מותר להתירן וה"ה אם רוצה להטיל בהטלית ציצית יותר יפין או יותר כשרין דהיינו שהציצית היו פסוקין קצת ראשים ורוצה להטיל בו עכשיו שלמים ג"כ מותר להתירן ואם נפסק חוט אחד אפי' נשתייר כ"ע וכבר התירם שוב אסור להטיל אותם לכתחילה אפי' בבגד זה [כן משמע בסי' י"ד במ"א ס"ק ד'] וכ"ש בבגד אחר אבל מותר לקשור שני חוטין קצרים כדי לעשות חוט ארוך של י"ב גודלין ולהטיל אותם בבגד בתחילה [סי' ט"ו]: (ב) טלית מצויצת כהלכה שנחלקה לשתים ורוצה לחברו הדין כך אם אין בכל חלק לבדו כדי להתעטף אזי צריך להתיר כל הציצית משני החלקים ויחברם ואח"כ יטילם בו מחדש ואם יש בחלק אחד כדי להתעטף צריך להתיר הציצית מחלק הב' שאין בו כדי להתעטף ויחברם ואח"כ יטילם וכן הדין אם רוצה לחבר חתיכה א' מטלית אחר ואין בו כדי להתעטף אין צריך להתיר רק מאותו חתיכה האחרת ואם יש בכל חלק לבדו כדי להתעטף ורוצה לחברם יוכל להתיר הציצית מאיזה חלק שירצה ויחברם ואח"כ יטילם ואם נקרע בהטלית כנף א' בעגול שנעשה בה שלשה כנפות צריך להתיר כל הציצית שנעשה בפיסול [שם]: (ג) אם נקרע מנקב שהציצית תלויין בו ולמטה ונשתייר כל שהוא למטה מחובר אף שאין שם מלא קשר אגודל אם קדם הכלת ציצית לקרע כשר ואם רוצה לתפור הקרע אז אם הטלית של צמר מותר לתפור בחוט משי אפי' לבן ואין צריך להתיר אותה מהכנף ולחזור ולתלותה שנית אחר שתפר הכנף כיון דלא נפסל מעולם ואם הבגד הוא משאר מינים אז אין רשאי לתפור הקרע ולכן יניחנו כך ולא יתפרנו בחוט לבן רק בחוט צבוע שאין נוהגים עתה לעשות הציצית רק לבנים וחיישינן שמא ישתייר מחוט התפירה שם ואחר כך כשיטיל בו ציצית יצרף החוט הנשאר מהתפירה לז' חוטין אחרים שיטיל שם ויהיו הציצית פסולין כי החוט התפירה לא נשווה לשמן ואפי' בדיעבד אם תפר ולא שייר מחוט התפירה והטיל שם ציצית אעפ"כ פסולין מחמת גזירה ולכן בטלית של צמר שאין מטילין בו רק ציצית של צמר דאין המנהג לתפור בחוטי צמר לא שייך גזירה זו דאף אם ישייר חוט התפירה לא יצרפנו לחוטי הציצית ובשאר מינים פסול משום גזירה זו ואם ירצה יקח חתיכת בגד משלש על שלש ויתפרנו במקום הכנף ויתפור התפירה של מטה למטה מקשר אגודל והתפירה של מעלה למעלה משלש אצבעות ובזה אפי' לרש"י מותר לתפור כיון דאין ראוי להטיל בו ציצית [שם]: (ד) אם נקרע הכנף מהבגד תוך ג' אצבעות ולא נשאר מחובר אף בכל שהוא וחזר ותפרו וה"ה אם תפר חתיכות בגד פחות משלש לשפת הבגד הן באורך הן ברוחב אז אם הטיל בה ציצית בחתיכה זה פסולה לדעת קצת מפרשים שמפרשים כן לדעת רב עמרם מחמת דהוי כמאן דפסק אף שתפרו לבגד ואם יטיל ציצית למעלה מאותה חתיכה התפור יהיו הציצית רחוקים מקצה הבגד יותר מג' אצבעות ופסול ולכן נוהגין לתפור בכל כנף מהטלית חתיכה של בגד משלש על שלש שאין בה תפירה משום דברוב בגדים אפי' הם חדשים יש בהן תפירה תוך ג' ויש פסול לדעת המפרשים הנ"ל רק צריך ליזהר שיתפור התפירה של מטה למטה מקשר אגודל והתפירה של מעלה למעלה מג' אצבעות כשהטלית של שאר מינים אבל בשל צמר אין להקפיד [שם]: (ה) כשתופרין סביב הנקב שמטילין בו ציצית משום חיזוק בטלית של צמר יכול לתפור אפי' בחוט לבן ובטלית של שאר מינים לא יתפיר רק בחוט צבוע [שם]:

דין שיעור טלית.

(א) שיעור טלית של קטן שהגיע לחינוך [שיעור חינוך כשיודע להתעטף ולהטיל שתי ציצית מלפניו ושתים לאחריו] כדי שיתעטף ראשו ורובו שלו ומשערין בקטן עצמו שמתעטף בו [פ"מ במ"ז סימן ט"ז] לפי גדלו ולפי קטנו ואם יש בו זה השיעור צריך אביו להטיל בו ציצית ואם אין בו זה השיעור

השיעור אין מברכין עליו ואין יוצאין בו בשבת לכרמלית [שם] : (ב) בגד שלובש בו גדול אין חייב בציצית אא"כ יש בו שיעור שיתעטף ראשו ורובו של קטן בן תשעה שנים וגם הגדול לובשו לפעמים עראי ויוצא בו לפני פתח ביתו ברחוב ואינו מתבייש ואם הגדול לובשו לפעמים עראי ואין בו כדי שיתכסה ראשו ורובו של קטן או להיפך מטילין בו ציצית ואין מברכין עליו ואין יוצאין בו בשבת אפי' לכרמלית [שם] : (ג) יש לעשות הכתפים של הטלית קטן רחבים ושלא יהיה בו בתי זרועות ארוכים [מ"א סי' י' ס"ק י"ב] :

דין מי הם החייבים בציצית. וזמן ציצית וברכתו.

(א) סומא חייב בציצית נשים ועבדים פטורין ואין להם ללבוש בגד של ד' כנפות ולהטיל ציצית דהוי יוהרא. טומטום ואנדרוגינוס חייבין ג"כ לברך. קטן היודע להתעטף בשני ציצית לפניו ושתים לאחריו ויודע לאוחזן בשעת ק"ש אביו צריך לקנות לו ציצית כדי לחנכו [סי' י"ז] : (ב) להרמב"ם אפי' כסות יום כשלובש בלילה פטורה מציצית וכסות המיוחד ללילה אם לובשו ביום חייב ולהרא"ש כסות המיוחד ללילה פטור אפי' לובשו ביום וכסות המיוחד ליום חייב אפי' לובשו בלילה וספק ברכות להקל ולכך אין לברך רק על כסות המיוחד ביום ולובשו ביום ואחר תפלת ערבית שוב אין לברך אף שעדיין יום ויסיר הטלית כשמתחיל ברכו ובליל יוה"כ יתעטף בעוד יום ויברך ובמוצאי יוה"כ לא יסיר עד אחר ערבית. והעובר לפני התיבה ביום לאיזה דבר אפי' לקדיש יתום יתעטף מפני כבוד ציבור וכל מלבוש שאין עשוי ללובשו רק לכסות בו בלילה אפי' מכסה בו ביום או שעשוי רק להעלותו דרך העלאה ולא דרך לבישה פטור מציצית ומ"מ בכיסוי של למר יעשה קרן אחד עגול כי לדעת התוספות חייב בכה"ג [סי' י"ח] : (ג) כשלובש קודם אור היום אין מברך אבל אחר עלות השחר מברכין וה"ה בערב עד צאת הכוכבים מברכין [שם] : (ד) ציצית חובת גברא הוא ואינו חייב רק כשלובשו ולכך אין מברך על עשיית המצוה כיון שעושה אותן קודם שלובשו ואפי' נפסקו אחר שלובשו צריך לפושטו ולעשות בו ציצית וצריך לברך כשחוזר ולובשו אף שלבשו תיכף [סי' י"ט] : (ה) עשה טלית לצורך תכריכין אם לובשו לפעמים בחייו חייב בציצית ואין לברך עליו. מוכרי בגדים שלובשן פעמים להראותן פטור אבל אם לובשן להעביר המכס אפשר דחייב [שם] :

דין לקיחת טלית מעכו"ם ולמכור לו. ומה לעשות בציצית שנפסקו. ודין ציצית בבה"ק.

(א) אסור ליקח ציצית מעכו"ם אפי' מתגר אבל טלית מצויצת מתגר עכו"ם [אפי' אינו רק תגר מאחר סחורות] אם אומר שלקחו מישראל נאמן [ב"י סימן כ'] מצא טלית מצויצת כשר [פ"מ] ואסור לתלות ציצית אפי' פסוקין ושזורין ע"י עכו"ם אם לא בב' חותמות [פ"מ במ"ז] : (ב) אסור למכור טלית מצויצת לעכו"ם ואפי' להפקיד אצלו או למשכן אצלו אסור אם לא לפי שעה מועטת מותר [סי' כ'] : (ג) חוטי ציצית שנפסקו אין לזורקן לאשפה ולא לנהוג בהם מנהג בזיון ויש מדקדקין לגונזן בספר ועושין אותן בספר לסימן משום דאיתעבד בהו מצוה חדא זימנא ליתעביד בהו מצוה אחריני [שם סי' כ"א] : (ד) טליתות של מצוה אדם בודל מהן ואסור לקנח בהן ואסור ליחד אותם לשום תשמיש מגונה אלא זורקן והם בלים [שם סימן כ"א] : (ה) בטלית גדול אסור ליכנס לבית הכסא וכן בקיס"ל אין ליכנס לבית הכסא אבל לקטנים ליכא איסורא ובטלית קטן ג"כ ליכא איסורא וכ"ש שמותר לשכב בטלית קטן וכן אין ליתן לכובס עכו"ם לכבס הטלית עם הציצית אלא מתיר הציצית ואח"כ כובסן [שם] : (ו) יש ליזהר שלא לגרור ציציותיו על גבי קרקע [שם] : (ז) קנה טלית ועשה בו ציצית מברך שהחיינו בשעת עשיית הציצית ואם לא בירך בשעת עשיית הציצית מברך בשעת עיטוף ראשון [דלא גרע מקנה כלים חדשים] [שם סימן כ"ב] ומברך להתעטף קודם ואח"כ שהחיינו [פ"מ כמו ברכת מלביש ערומים ושהחיינו שהדין שמברך מקודם מ"ע ואח"כ שהחיינו : (ח) אסור לילך על הקברות והוא לבוש ציצית אף שאין נגררים על הקברות עד שיתחבם בכנפות שלא יהיו מגולים משום לועג לרש [שם סי' כ"ג] :

דין הנהגת לבישת ציצית ושכרה.

(א) כל אדם יש ליזהר לעשות טלית נאה משום זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות (גמרא) [סי' כ"ד] : (ב) אף שאין חיוב מצות ציצית רק כשלובש בגד בת ד' כנפות מ"מ יזהר כל אדם ללבוש טלית קטן שיהא לבוש בו כל היום כדי שיזכור המצוה בכל רגע וע"כ יש בו חמשה קשרים כנגד חמשה חומשי תורה וארבע כנפות שבכל צד שיפנה יזכור המצוה ולכל הפחות יזהר שיהא לבוש בשעת ק"ש ותפלה וכל הקורא ק"ש בלא ציצית כאלו מעיד עדות שקר בעצמו [מ"א בשם הזוהר] : (ג) מצוה לאחוז הציצית ביד שמאלית בין קמיצה לזרת בשעת ק"ש וכנגד לבו רמז לדבר

והיו

והיו הדברים האלה על לבבך וכשיגיע לפרשת ציצית יקחם ביד ימין ויביט בהם עד שמגיע לנאמנים ונחמדים לעד וינשק הציצית ויסירם מידו (מ"א בשם כתבים) : (ד) טוב להסתכל בציצית בשעת עטיפה כשמברך ויש נוהגים להסתכל בציצית כשמגיע לוראיתם אותו וליתן אותם על העינים ומנהג יפה הוא וחבובי מצוה הוא גם נוהגים לנשק הציצית בשעה שרואה בהם וגם זה הוא חבוב מצוה [שם] : (ה) כשיסתכל מסתכל בשני ציצית שלפניו שיש בהם עשרה קשרים רמז לעשר ספירות וגם יש בהם ט"ז חוטין ועם העשרה קשרים עולים כ"ו כמנין הוי"ה. גדול העונש המבטל מצות ציצית ועליו נאמר לאחוז בכנפי ארץ כו' והזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני השכינה [שם] :

הלכות תפילין

דין הנחת תפילין וברכתן.

(א) צריך ליזהר שיניח כיס התפילין למטה ולמעלה הטלית בכדי שיפגע תחילה הטלית להניחו קודם כדי שלא יעבור על המצות ואם הגיע תחילה בתפילין צריך להניחם תחלה [סי' כ"ה] : (ב) ראוי להתעטף בטלית ותפילין בביתו ולילך לבית הכנסת ואם הולך במבואות המטונפות או בין העכו"ם יתעטף בחצר בית הכנסת [שם] : (ג) אם מניח הש"י מברך להניח בקמץ תחת הה"א ואח"כ בש"ר רא"ש מברך על מצות בפת"ח תחת הוא"ו ויאמר אח"כ בשכמל"ו משום ספק ברכה לבטלה [שם] : (ד) אפילו פגע בש"ר רא"ש תחילה מ"מ יניח ש"י תחילה [שם] : (ה) צריך לברך על ש"י אחר הנחה על הקיבורת קודם הקשירה וכן בש"ר רא"ש קודם שמהדקן כדי שיהיה עובר לעשייתן וההנחה והברכה יהיה מעומד [שם] : (ו) אסור להפסיק בשיחה בין ש"י לש"ר רא"ש ואפילו אותן שאין מברכין בחוה"מ דאינו גורם ברכה שאינה צריכה מ"מ אסור להפסיק וה"ה בתפילין של ר"ת הדין כן ואם שח מברך על ש"ר רא"ש שתים להניח וגם על מצות וראוי להזיז התפילין ש"י ממקומן קודם שיברך שתים [שם ומ"א] : (ז) אם שח לצורך תפילין א"צ לברך שתים אבל לכתחילה אסור לשיח אפילו לצורך תפילין אם לא שא"א בלא"ה ואפילו לקדיש ולקדושה לא יפסיק רק ישתוק וישמע ויכוין למה שאומרים ואם הפסיק מברך שתים ובחה"מ שאינו מברך יפסיק לקדיש ולקדושה [שם] : (ח) לא יוציא הש"ר מכיס עד אחר שיהדק הש"י ואם מונח חוץ לכיס לא יפתח הש"ר עד אחר ההידוק ויניח שניהם מעומד [שם] : (ט) אם מניחם כמה פעמים ביום צריך לברך בכל פעם נשמטו ממקומם בתפלה א"צ לברך כיון דבתפלה ודאי אין מסיח דעתו אבל אם נשמטו ממקומם שלא בשעת תפלה צריך לברך ואם נשמט רק אחד ומחזירה מברך כמו שמניח תפלה אחת. ואם הזיזן ממקומן אדעתא דלהחזירן א"צ לברך ואפילו חלצן כדי לילך לבית הכסא א"צ לברך אבל אם לא היה בדעתו לחזור מיד צריך לברך וכן אפילו נפסק הקשר מהש"י בין ש"י לש"ר אפילו מפסיק בעשיית הקשר א"צ לברך להניח [ט"ז סימן כ"ה] וכן אם בשעת הברכה לא היה הקשר כלל ועשה הקשר בין ברכה להנחה א"צ לחזור ולברך [ט"ז שם] : (י) מותר לברך על תפילין שאולין אבל לא על תפילין גזולין [שם] : (יא) אין לחלוץ התפילין עד אחר קדיש יתום של אחר עלינו ובר"ח קודם מוסף ובחול המועד של סוכות קודם הלל ובחול המועד של פסח הציבור חולצין קודם הלל והש"ץ אחר הלל וקצת נוהגין לחלוץ בחול המועד של פסח קודם קריאת והקרבתם בס"ת ובחול המועד דסוכות קודם הלל [שם] :

דין מקום הנחת תפילין.

(א) מקום הנחת תפילין של יד הוא בבשר התפוח שבחצי עצם הסמוך לעליכונין ולא בחצי עצם הסמוך לשחי. גידם שאין לו זרוע שמאלית כלל פטור לגמרי מלהניח הש"י אבל אם יש לו זרוע שמאל יניח על יד ימין בלא ברכה [והא"ר כתב דהעיקר כשנשאר הקיבורת מקום הנחת תפילין דיניח על הזרוע שמאל ויברך וכן נראה עיקר לפענ"ד דיניח על זרוע שמאל דמ"ש המ"א דרב אשי לטעמיה דנפשיה קאמר מ"מ מוכח דלית הילכתא כהספרי דתני התם כיון דידכה משמע ג"כ ימין למה נאמר ידכה ופי' דלמה נאמר ידכה דמשמע ג"כ ימין ה"ל לכתוב שמאלך או לשון אחר שיהיה משמע שמאל ומזה לומד הספרי דגידם מניח בימין וא"כ לרב אשי דס"ל דידכה לא משמע רק שמאל ממילא לא מוכח מקרא דגידם מניח בימין רק דמ"מ נראה דלא יברך דספק ברכות להקל [סי' כ"ז] : (ב) יש לזהר שלא יזוז הקשר מהתפילין : (ג) לא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבשרו בין בש"י בין בש"ר ואפילו בכינה מתה ועפר יש ליזהר וברצועות אין להקפיד רק שלא להניחה על הבגד אבל בדבר מועט אין להקפיד וכ"ז אינו אלא ברצועה שקושר סביב היד אבל בהכריכות אין להקפיד כלל

שם

[שם ס"ז ומ"א] : (ד) איטר גמור אפילו נעשה איטר ע"י שהרגיל עצמו יניח בימין, ואם עושה כל מלאכה בימין רק שכותב בשמאל או להיפוך היד שכותב בה היא חשובה ימין ומניח תפילין ביד שכנגדה ואם שולט בשתי ידיו מניח בשמאל של כל אדם [מ"א דלא כא"ר] מיהו כשלא נולד כך רק אחר כך הרגיל עצמו לכתוב בשמאל ועושה כל מלאכתו בימינו יניח בשמאל [שם במ"א] : (ה) ונוהגין לכרוך על היד שבעה כריכות ואין לכרוך הרצועה על התיתורא כדי לחזק [שם] : (ו) אורך רצועה ש"י כדי שתקיף הזרוע ויתחנה על אצבע אמצעי ויכרוך עליו ג' כריכות ב' בפרק התחתון וא' בפרק אמצעי. מקום הנחת של ראש מהתחלת עיקרי השער בהמצח עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס [שם] : (ז) הקשר צריך שיהיה מאחורי הראש באמצע העורף והקציצה יהיה נגד בין העינים ולא יטה לכאן ולכאן ומקום הקשר שנראה כמין דלי"ת יהיה לצד חוץ [שם] : (ח) השחור שברצועות יהיה לצד חוץ ולא יתהפכו ואם נתהפכה הרצועה שסביב הראש והזרוע המנהג להתענות. רוחב הרצועה יהיה לא פחות מכשעורה ואם הן פחות מכשיעור זה ואין לו אחרים יניחם כך. תפילין של ראש יהיה גלוי ובשל יד אין קפידא [שם] :

זמן הנחת תפילין וחליצתן.

(א) אסור להניח תפילין בלילה אחר שהתפלל בעצמו תפלת ערבית ואפילו הוא עדיין יום אבל כשלא התפלל הוא אף שהציבור התפללו כבר מותר [סי' למ"ד] : (ב) אסור להניח תפילין בשבת ויו"ט אבל בחוה"מ המנהג להניח בלא ברכה וגם לא ילך בהם ברה"ר רק יניחם בבית הכנסת [סי' ל"א] : (ג) חייב אדם למשמש בכל שעה בהתפילין וכשאומר לאות על ידך ימשמש בשל יד וכשיאמר בין עיניך ימשמש בשל ראש [סימן כ"ח] : (ד) תפילין של ראש חולץ ביד שמאל ומעומד אחר שמסיר הכריכות מהאצבע ואח"כ חולץ השל יד מעומד. יעשה התיק צר שיניח הש"י אצל הש"ר לצד מעלה כדי שיפגע בש"י תחלה [שם] : (ה) זמן הנחתן בבוקר משיראה חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ויכירנו [סי' ל'] :

דין אם נתקלקל עור הבתים והרצועות.

(א) אם נעשה קרע בעור הבתים מבחוץ פסולין אבל אם נעשה בשל ראש קרע בעור הבתים שבין בית לבית אם לא נעשה רק בבית אחד כשר ואם נעשה בשני בתים אם הן זה אצל זה אפילו אם באחד הקרע למעלה ובשני הקרע למטה או אפילו בצד השני פסול אבל כשיש קרע בבית ראשון בין בית לבית ובית אחד שלם ובבית שלישי יש קרע כיון שיש בית שלם מכל צד מפסיק ביניהם כשר [סי' ל"ג] : (ב) אם נפסקו התפירות דלמטה אם הם ג' תפירות אפילו זה שלא כנגד זה פסול ואם נפסקו ב' תפירות זא"ז ג"כ פסול ואם א"א למצוא אחרים יש לסמוך על הפוסקים המכשירים בנקרע התפירות [א"ר] ונראה דלא יברך עליהם : (ג) עור הרצועות צריך שיהיה מעובד לשמן ומעור בהמה טהורה וגם צריך שישחירן ישראל לשמן ואם לא השחירן הישראל לשמן פסולי ולא מהני מה שיחזור וישחיר דהשיב ככתב ע"ג כתב דלא מהני ותקנתם אם אין לו רצועות אחרים שישחיר בצד השני של הרצועות לשמן דאף שהושחרו משני לצדים כשר ויהפוך הצד שהושחר לשמן למעלה [שם בפ"מ] : (ד) שיעור אורך הרצועה של יד כל שתמשך עד אצבע אמצעי ויעשה ממנו ג' כריכות ב' בפרק התחתון ואחד בפרק האמצעי ובשל ראש של ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה ואם נפסק בתוך השיעור שמקיף הראש והזרוע אין לתפור אותם אפילו בגידין רק בשעת הדחק כשר בתפירה בגידין ואין לברך עליהם אבל מה שתולה מן הרצועות חוץ ממה שקושר על הראש והזרוע אפילו שלא בשעת הדחק מותר לתפור ומניחם בברכה [א"ר בשם ־מה אחרונים סי' ל"ג] :

דין מי הם הפטורין מתפילין.

(א) חולה מעיים פטור מתפילין אפילו אין לו צער אפילו הולך בשוק ואסור להחמיר על עצמו אם יודע שיכול לעמוד בעצמו בשעת ק"ש יניח תפילין בין אהבה לק"ש ויברך וכן הדין במי שאין יכול לעמוד על עצמו מלהפיח [סי' ל"ח] : (ב) המניח תפילין צריך ליזהר מהרהור תאות אשה ואם יודע בודאי שא"א לו בלא הרהור אסור להניחם [שם] : (ג) אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין [ועיין עוד לקמן בדיני אונן מה ששייך לזה ע"ש] :

דין תפילין שנמצאו ביד עכו"ם.

(א) תפילין שנמצאו ביד עכו"ם כשרין ואין לוקחין מהם יותר מכדי דמיהם הרבה [סי' ל"ט] :

אסור

דין האיך לנהוג בקדושת תפילין.

(א) אסור לתלות תפילין בין בבתים בין ברצועות אבל בכיסן מותר וכן באקראי בעלמא שאוחז התפילין בידו והרצועות תלויין מותר וכן אסור לתלות סידור בשלשלת הקבוע בדפי הסידור כי הדפין חשובין כגוף הסידור ואין דומה לתפילין שמותר לתלותן בכיסן [סי' מ']: (ב) אסור לשמש מטתו או לעשות צרכיו בבית שיש בו תפילין עד שיניחם בכלי תוך כלי והוא שכלי אחד הפנימי או החיצון אינו מיוחד להם דמיוחדים להם אפילו הרבה מיקרי כלי אחד ואם מניח התפילין והטלית לתוך כיס אחד גדול שני הכיסין חשובין כליין ואסור אם לא שמכסה הטלית על התפילין בתוך הכיס מותר דהטלית אינו כליין וכן במזוזה צריך כלי תוך כלי ואם המזוזה מונח בנרתק של עץ אף שיש זכוכית שהמזוזה נראית מתוכה פורס עליו כלי שאינו כליין ומותר וכן הדין בספרים הנדפסין אפילו הן כתב מעשיפא דהכרך נחשבין כגוף הספר ובעינן בכיסוי אחרים ובשעת הדחק יש להקל בספרים הנדפסין [שם]: (ג) אפילו בכלי תוך כלי אסור להניחם תחת מרגלותיו או תחת מראשותיו כנגד ראשו אפילו אין אשתו עמו אבל שלא כנגד ראשו מותר אפילו בכלי אחד אם אין אשתו עמו ואם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי ואם הכר על גביהן מיקרי כלי שני ואם הם משתמרים במקום אחר אסור להניחם תחת מראשותיו ואם יש למעלה מראשותיו מקום גבוה ג' טפחים או נמוך ג"ט מותר [שם]: (ד) לסעודת קבע צריך לחולצן אבל לאכילה עראי א"צ לחולצן [שם]: (ה) אפילו מטפחת אסור להניח על הראש שיש בו תפילין אבל מה שדרכו להניח בגון מצנפת או כובע מותר [סימן מ"א]: (ו) אסור ליקח רצועה של ראש ולעשותו של יד דחשוב הורדה מקדושה אבל משל יד לשל ראש מותר ואם עדיין לא הניחם אפילו בבתים מותר לשנות מש"ר לש"י שתולה עליו מכסה של עור אחד ונראים כבית אחד [סי' מ"ב]:

דין אם מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה.

(א) אם נפסקה רצועה של יד סמוך להקשר אסור לקשור שם כמו שנתבאר לעיל ואפי' אם ירצה להפוך ראש האחד למעלה לעשות בו הקשר ש"י והחתיכה שיהיה בה הקשר יקשור למטה אסור משום דאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה ואם אין רוצה לקשור החתיכה שנפסקה אעפ"כ לא יהפוך הצד הא' למעלה לעשות בו הקשר רק יעשה הקשר בהצד שנפסק שם כדי שיהיה עכשיו הקשר באותו הצד שהיה מקודם קרוב אל הקשר וכן בשל ראש אם נפסק מה שמקיף הראש אסור להפוך מה שבתוך הקשר שיהיה חוץ לקשר מטעם הנ"ל [שם]: (ב) כיס דאזמניה למיצר ביה תפילין [אפילו רק בדבור] לעולם וצר ביה הדא זימנא אפילו בסתם אסור למיצר ביה זוזי ואם צר ביה בפירוש אדעתא דלפנותן מותר ואם עשה הכיס לשם תפילין וצר בו תפילין חדא זימנא אפילו לפנותן אסור ג"כ למיצר ביה זוזי וכן שאר דברים של חול ואם צר ביה חדא זימנא אדעתא למיצר ביה תפילין אפילו לא אזמני מעיקרא ג"כ אסור דהוי כאזמני וצר ביה ואם היה כיס והוסיף בו דבר לנאותו לשם תפילין וצר ביה חדא זימנא אדעתא לפנותן אסור עד שיטול מה שהוסיף לנאותו אבל אם התנה מעיקרא בכל ענין שרי [שם פ"מ]:

שישתדל האדם להתפלל בציבור ובבהכ"נ ומתי פטור.

(א) ישתדל האדם להתפלל בצבור בבית הכנסת אע"פ שיכול להתפלל בביתו בעשרה משום דברוב עם הדרת מלך ואם הוא אונס כגון שתש כחו אע"פ שאינו חולה ממש וגם טריחא ליה מילתא לאסוף אליו עשרה להתפלל עמהם יכוין עכ"פ להתפלל בשעה שהציבור מתפללין מיהו אם חלש לבו ואפילו אינו חולה גמור מותר להתפלל קודם הציבור בביתו אבל אם הוא בביהכ"נ אסור להתפלל קודם הציבור אלא אם כן הוא אונס וכה"ג [א"ח סי' צ' וע"ש במ"א]: (ב) לכן בני הישובים אם אין להם מנין להתפלל עמהם עכ"פ יראו להתפלל בשעה שהציבור מתפללין בעיירות אך אם הוא צריך ללמוד או לעסוק במלאכתו הנחוץ לו ויתבאר אי"ה לקמן שאסור קודם התפלה כשיגיע זמנה ובזמן הקיץ מאחרין הקהל להתפלל יכול להקדים עצמו ולהתפלל מעת שתנץ החמה ותו דבכמה קהילות מתפללין וותיקין [עיין א"ר שם]: (ג) וכן אע"פ שעבר זמן תפלה בציבור אעפ"כ יתפלל בבה"כ: (ד) הא דכתבנו לעיל שצריך להשתדל להתפלל בבית הכנסת עם הציבור הנ"מ שהציבור אין מאחרין זמן התפלה וק"ש כפי שיתבאר אי"ה לקמן זמנה אבל אם מאריכין בפיוטים ומאחרין זמנה או לסבה אחרת אין להמתין עליהם כלל ומותר לו להתפלל אפילו בבית הכנסת וא"צ לילך לביתו אפילו אם יש לו שהות לילך [שם מ"א וא"ר]: (ה) לא ישכים אדם לילך מעיר שמתפללין בעשרה רק מקודם יתפלל בציבור ואח"כ ילך ודוקא אם יכול לבוא למחוז חפצו בעוד היום גדול שלא יצטרך אחר התפלה לילך יחידי [שם]: (ו) יקבע מקום לתפלתו ולא ישנהו אם לא לצורך ואין די במה שיקבע בהכ"נ להתפלל בה רק יקבע לו מקום בבית הכנסת ולא ישנהו וכל תוך ד' אמות כחד מקום חשוב ומותר לו לשנהו תוך ד' אמות [סי' צ']:

אם

(ז) אם אין לו תפילין להתפלל מוטב שימתין עד לאחר שיתפללו הציבור וישאל מחבירו התפילין דתפלה בתפילין עדיף מתפלה בציבור [מ"א ס"ס ס"ו וא"ר סי' נ"ח]:

דיני פסוקי דזמרה.

(א) פסוקי דזמרה צריך לומר קודם ש"ע לכן אם עבר זמן ש"ע או שהוצרך להתפלל ש"ע עם הציבור שוב לא יאמר ברכת פסוקי דזמרה דהיינו ב"ש וישתבח אבל שאר פסוקי דזמרה וכן ברכת השחר שמברך בבקר חייב לומר אחר התפלה [סי' נ"ב]:

זמן קריאת שמע ואם עבר זמנה מה דינו.

(א) זמן ק"ש של שחרית משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד"א ויכירנו, ונמשך זמנה עד ג' שעות זמניות שהוא רביע היום לפי ערך השעות כגון אם היום ארוך ט"ז שעות נמשך זמנה עד סוף ארבע שעות שהוא ג' שעות זמניות [סימן נ"ח]: (ב) אם קראה משעלה עמוד השחר יצא בדיעבד אף קודם שיכיר [שם] והוא שלא יהא רגיל לעשות כן דאז גם בדיעבד לא יצא [שם ועיין א"ר]: (ג) אע"פ שזמנה נמשך עד סוף שעה ג' כנ"ל בסעיף א' אם עברה שעה ג' ולא קראה קורא אותה עם ברכותי' עד שעה ד' ואם עברה שעה ד' ולא קראה קורא אותה בלא ברכותיה כל היום [שם] ואין להמתין על תפילין עד שיעבור זמן ק"ש [עיין ס"ו וכ"ח בא"ר]: (ו) אם לא קראה ביום בשוגג או בטעות קורא אותה בערבית אחר שקרא לשל לילה יקרא פעם ב' לתשלומי היום בלא ברכות וכן אם לא קרא בערבית ישלים בשחרית [שם] ודוקא בשוגג אבל לא במזיד ודינה כדין לא התפלל תפלה ויתבאר אי"ה לקמן אחר תפלת שמונה עשרה של שחרית חול ותדרשנו לכאן:

זמן תפלה של שחרית.

(א) זמן תפלת השחר מצותה שיתחיל עם הנץ החמה וראוי וכון ליזהר בזה אף בימי הסליחות [א"ר סי' פ"ט] ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני כל המזרח [ולא סגי במה שהבריק השחר כנקודה לבד] [א"ר] יצא ואם צריך להשכים לדרך ואין השיירא ממתנת לו מותר לקרות קריאת שמע ולהתפלל מיד כשיכיר את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות כמו שנתבאר לעיל בדיני ק"ש [שם] ובליל שבועות שניעורין כל הלילה מותר להתפלל מיד קודם הנץ [עיין פ"מ סימן תנ"ד]: (ב) וזמן תפלת השחר נמשך עד סוף ד' שעות זמניות שהוא שליש היום לפי ערך השעות [דהיינו אם היום ארוך ח"י שעות הוי ו' שעות של היום זמנה וכשהיום ארוך ט' שעות הוי ג' שעות על היום זמנה] עד זמן זה צריך לגמור תפלתו ואם טעה או עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אע"פ שאין לו שכר תפלה בזמנה שכר תפלה מיהו איכא וה"ה לכתחילה אם לא התפלל מקודם יכול להתפלל אחר ד' שעות עד חצות רק שאין לו שכר כתפלה בזמנה כנ"ל [שם]: (ג) אחר חצות אסור להתפלל תפלת שחרית לכן כששגג או נאנס ולא התפלל קודם חצות ימתין אחר חצות חצי שעה [דהיינו כדי שיגיע זמן תפלת מנחה] ויתפלל מנחה ואחר כך שחרית בתורת השלמה [ודוקא בטעה או נאנס אבל במזיד אין לו תקנה] ודוקא מנחה קודם כמו שיתבאר אי"ה דינים אלו אחר תפלת ש"ע של שחרית בחול עיין שם בדיעבד אם התפלל בחצי שעה זו שאחר חצות יצא וא"צ להתפלל שנית אחר מנחה לפי שבחצי שעה זאת מחלוקת הפוסקים אם להתפלל שנית לכן נראה לי כמ"ש [ועיין בא"ר] אבל אחר החצי שעה הנ"ל אם התפלל קודם מנחה צריך לחזור ולהתפלל כמו שנתבאר [סי' פ"ט ע"ש בא"ר]:

דברים האסורים קודם תפלה.

(א) כיון שעלה ע"ה אסור לו לאדם להקדים לפתח חבירו או בבהכ"נ לילך ממקום הקבוע לו למקום חבירו ולומר לו צפרא דמרי טב ומכ"ש ליתן לו שלום או לכרוע אליו ואפילו הוא רבו או אביו אסור אך כשאינו הולך להקביל פניו רק כשהוצרך ללכת איזה עסק לראות דרך מקומו של חבירו [אבל לא להתעסק] ואגב זה הולך לפתחו מותר לומר לו צפרא דמרי טב אבל לומר לו שלום או לכרוע אליו אסור ונהגו קדמונינו לאסור לומר שלום אפי' פגעו בדרך אף שרגיל לומר לו שלום רק לומר לו צפרא דמרי טב בכדי שיתן לב שאסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל אבל כריעה אסור מדינא [סי' פ"ט] וכל זה לפתוח לומר לחבירו שלום אבל כשחבירו שואל בשלומו מותר להשיב בכל ענין: (ב) ואפילו התחיל מקצת ברכות אסור להקדים לפתחו לומר שלום או לילך בבית הכנסת ממקום למקום כמו שנתבאר לעיל בסעיף א' עד שיתפלל הש"ע אבל פגעו בדרך אין לחוש כ"כ ומותר ליתן לו שלום כשהתחיל הברכות [שם]: (ג) אסור לאדם להתעסק בצרכיו או לילך לדרך משעלה ע"ה עד שיאמר מקצת ברכות וטוב להחמיר עד שיתפלל תפלת הי"ח ואפילו אם יבוא למקום שיכול להתפלל עם הציבור בזמנו אעפ"כ אסור דהליכה בדרך הוי כעוסק בצרכיו [שם ועיין מ"א וס"ז] אך כל ז

אל

שלא בשעת הדחק אבל בשעת הדחק שאין השיירא ממתנת לו יכול לילך מקודם לדרך ויתפלל בדרך [מ"א]: (ד) כל מה שנתבאר לעיל היינו לאחר שעלה ע"ה אבל קודם שעלה ע"ה מותר אפילו להסתפר או ליכנס לבורסקי [כן נראה ממ"ש הכ"מ מדלא נקט קשיותו על מנחה גם על תפלת שחרית עיין פ"ו מתפלה ע"ש] ועיין לקמן סעיף ו' אבל אכילה ומשם יש ללמוד לשאר מלאכות: (ה) ואם התחיל לעשות מלאכה ממלאכות קודם ע"ה א"צ לפסוק לא לק"ש ולא לתפלה אם עדיין יש לו שהות לקרות ק"ש ולהתפלל ואם התחיל לאחר שעלה השחר דהתחיל באיסור פוסק לק"ש אבל לא לברכות ולא לתפלה ואח"כ כשגומר המלאכה קורא ק"ש. עם הברכות ומתפלל ודוקא שעדיין יש לו שהות אבל אם רואה שהזמן עובר צריך להפסיק [עיי"ש וס"ס ע' במג"א ולענין אכילה יתבאר לקמן אי"ה] וכ"מ שאינו פוסק אפילו יעבור זמן תפלה בצבור אינו פוסק [פסקי תוספות הביאו א"ר סימן רל"ב]: (ו) אסור לאכול ולשתות אחר שעלה ע"ה ומים מותר [וטייע וקאווי מותר בלא צוקר והלב [אחרונים] בין בחול בין בשבת ואם התחיל לאכול אפילו קודם ע"ה צריך להפסיק כשיגיע זמן ק"ש ותפלה כיון דאסמכוהו אקרא חמירא [שם] אמנם לאכול יותר מכביצה דהוי דרך קבע [ועיין ס"ס רל"ב] או לשתות אסור אפילו חצי שעה קודם ע"ה [עיין ס"ס תרכ"ב דאסור בלולב חצי שעה קודם וממילא לענין קריאת שמע דאורייתא] [וצ"ל אכילה ושתיה רגילות הוא בין ביום ובין בלילה ולא שייך טעם הרמב"ם והמחבר שכתבו על בורסקי ותספורת שמותר קודם ע"ה דהוא דבר דלא שכיח ע"ש] ולענין התחיל אחר חצי שעה דינו כהתחיל באיסור המבואר לעיל סעיף ה' ע"ש: (ז) ואפי' ללמוד אסור כשיגיע זמן תפלה ודוקא מי שרגיל להתפלל בביתו ביחידות ואינו רגיל לילך לבית הכנסת [עיין לעיל בדינים שצריך להשתדל לילך לבהכ"נ] דילמא מיטרד בגירסא ויעבור זמן ק"ש ותפלה ואם רגילין הציבור לבוא אליו מותר דודאי יזכירנו וכן מי שרגיל לילך לבהכ"נ ואם הוא מלמד לאחרים אפילו אינו רגיל לילך לבהכ"נ מותר דאם לא ילמוד עמהם עכשיו יתבטלו ולא ילמדו כלל [שם]: (ח) אם התחיל ללמוד אפילו התחיל באיסור [אם מתפלל ביחידות] א"צ להפסיק לתפלה אם לא יעבור ועדיין יש לו שהות [סי' ק"ו מ"א ופ"מ]: (ט) חצי שעה קודם ע"ה מותר אפי' להתחיל ללמוד [עיין חק יעקב סי' תל"א] אף שהוא דבר המצוי ול"ד למלאכה מ"מ מותר מטעם המבואר בחק יעקב וכשהתחיל שוב אינו פוסק אם לא שירא שיעבור הזמן [עיין ס"ס ע']: (י) אם אמר להבירו שאינו לומד שאם יטרד בגירסא יזכרנו מותר ללמוד [עיין ס"ס תל"א ובבאה"ט שם]:

דין אם איחר לבא לבית הכנסת ומצא ציבור מתפללין האיך יתנהג והאיך יתנהג כשהגיע לשירה חדשה אם ימתין להתפלל ש"ע כדי לשמוע דבר שבקדושה.

(א) אם בא לבית הכנסת ומצא ציבור בסוף פסוקי דזמרה אומר ב"ש עד מהולל בתשבחות ואח"כ תהלה לדוד עד מעתה ועד עולם הללויה ואח"כ אומר ישתבח ומתפלל יוצר אור עד לאחר ש"ע כסדר עם הציבור [סימן נ"ב] ואם יש לו שהות יותר יאמר ג"כ הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה. יש לו שהות יותר יאמר גם כן הללו את ה' מן השמים עד עם קרובו הללויה. ואם עוד יש לו שהות יותר יאמר שאר הללויה. אם יש לו שהות יאמר ויברך דוד עד וכרות ואם עוד יש לו שהות יותר יאמר הודו עד והוא רחום וידלג עד והוא רחום שקודם אשרי ושם יתחיל [שם]: (ב) ואם איחר לבא וכבר התחילו הציבור יוצר ואין לו שהות לומר פסוקי דזמרה יתפלל עם הציבור מיוצר אור עד אחר ש"ע ואחר כך יתפלל פסוקי דזמרה בלא ברכות ב"ש וישתבח אבל יברך ברכות שמחויב לברך בבוקר לבד מברכות אלהי נשמה דיצא בברכת מחיה מתים [שם ועיין פר"ח]: (ג) ואם בא סמוך לש"ע אם יוכל להתחיל ביוצר ויגיע לתפלת ש"ע בשעה שהציבור מתפללין בלחש יתחיל ואם לא יגיע לתפלת צבור ש"ע אם יתחיל ביוצר אור לא יתחיל כלל רק יתפלל כסדר בלא הציבור ולא יתפלל הש"ע לבד עם הציבור [שם ועיין סימן קי"א]: (ד) ואם בא לבית הכנסת והציבור מתפללין ישתבח אם לא יוכל להתחיל בב"ש ותהלה לדוד וישתבח כנ"ל בסעיף א' לא יאמר עמהם ישתבח כלל רק ישתוק וישמע מהש"ץ כשאומר ישתבח ויענה אמן על ברכותיו ואחר כך יתפלל עם הציבור מיוצר כנ"ל בסעיף ב' [סימן נ"ב במ"א]: (ה) אם היה עומד בק"ש בשעה שהציבור התחילו תפלת ש"ע אם יכול להתחיל ולגמור התפלה [עד אלהי נצור] קודם שיגיע הש"ץ לקדושה בכדי שיוכל לומר עם הציבור מתפלל ואם לאו אל יתפלל רק ימתין בשירה חדשה ואם כבר שמע קדושה או שיודע שישמע אחר כך אם יוכל לגמור קודם אמן דהאל הקדוש מתפלל ואם לאו אל יתפלל רק ימתין כנ"ל ואם שמע גם אמן דהאל הקדוש או שיודע שישמע אותו אחר כך צריך שיוכל לגמור קודם אמן דברכת שומע תפלה בכדי שיוכל לשמוע הברכה ולענות אמן ואם כבר ענה גם אמן הזה צריך שיוכל לגמור קודם שיגיע הש"ץ למודים ואפילו כבר שמע מודים צריך שיגמור קודם בכדי שישחה עם הציבור ואם יבוא בתפלתו למודים בשעה

שהש"ץ

שהש"ץ אומר מודים או שמשער בעצמו שיבוא לא' מאחר ברכות שמשהה כהן בעת שיגיע הש"ץ למודים ויכול לשהות עמהם יכול להתחיל ולגמור תפלתו וכשיגיע הקהל למודים והוא בברכה ששוחין בהם ישחה עמהם ויאמר ברכותיו והקהל מודים וישחו [סימן ק"ט ע"ש באחרונים] ואם השעה עוברת אם ימתין יתבאר אי"ה לקמן סעיף י"א: (ו) וה"ה אם יודע שהציבור יאמרו ברכו והוא לא שמע עדיין אם יוכל לגמור תפלתו עד אלהי נצור טרם שיאמרו הקהל ברכו מתפלל כדרכו ואם ידוע שלא יוכל לגמור תפלתו קודם ברכו צריך להמתין בשירה חדשה עד שישמע ברכו. וכן אם יודע שהציבור יאמרו קדיש צריך שיודע שיוכל לגמור תפלתו קודם יהא שמיה רבא כנ"ל [שם] אמנם אם כבר שמע הקדיש וענה איש"ר א"צ להמתין שוב [דלא עדיף מקדושה וברכו ועוד דלא עדיף ממה שנתבאר לעיל בסי' נ"ה בהג"ה בשם מרדכי דאפי' לצאת מותר כשהתחיל הקדיש כשנשארו י' ולהוי הא דמתחיל ש"ע כיוצא לחוץ דלא כמ"א וגם לפעמים ע"י שימתין על הקדיש ישהה בברכת אמת ויציב כדי לגמור כולה ויאחז בסבך פלוגתת הפוסקים אם צריך לחזור לראש או לא לכן ינהג כנ"ל]: (ז) לכתחילה אין להתחיל ולהתפלל ש"ע עם הש"ץ בחזרתו התפלה בקול רם רק ימתין בשירה חדשה עד שיאמר הש"ץ קדושה וברכת האל הקדוש ויענה אמן ואח"כ יתפלל ש"ע וצריך לשער בעצמו שיוכל להגיע בתפלתו לברכת ש"ת עם הש"ץ בשוה ובשעה שיאמר הש"ץ מודים יאמר הוא ג"כ מודים או לברכת הטוב שמך כדי שישחה עם הציבור כנ"ל בסעיף ד' או שימהר לסיים התפלה עד אלהי נצור קודם שיגיע הש"ץ לברכת ש"ת [שם] ואם יודע שלא יוכל לבא לשם כנ"ל צריך להמתין בשירה חדשה עד מודים וכן אם לא יסיים קודם קדיש ימתין עד אחר קדיש [שם]: (ח) ואם טעה ואמר גאל ישראל שאז צריך להתחיל התפלה בכדי להסמיך גאולה לתפלה וגם הש"ץ מתפלל בשעה זו וכן אם אין יכול להמתין לסבה מן הסבות או שיעבור זמן התפלה ומתפלל עם הש"ץ בשוה יאמר עמו מלה במלה כל הקדושה כמו שהוא אומר וכן יאמר עמו מלה במלה ברכת האל הקדוש כמו שהוא אומר לדור ודור ויגיע עמו עד למודים ולברכת ש"ת בשוה וכמו שנתבאר לעיל ואם יודע שיהיה יכול לסיים מן ברכת האל הקדוש עד לסוף קודם שיגיע הש"ץ לברכת ש"ת מתפלל [שם] וכמו שנתבאר: (ט) ואם מתפלל והגיע הש"ץ למודים והוא עומד באמצע התפלה אם הוא באמצע ברכה ישחה בה ולא יאמר מודים ואם הוא בתחלת הברכה או בסוף לא ישחה לכן יכוין להגיע באמצע הברכה בשעה שהש"ץ והציבור יאמרו מודים כדי שישחה עמהם [שם] ואם הש"ץ אומר קדיש או קדושה או ברכו באמצע תפלתו ימתין וישתוק ויכוין למה שאומר הש"ץ ויהא כעונה וכד יאמר יתברך הדר לצלותי' [סי' ק"ד]: (י) יחיד העומד בתפלתו וכשהגיע למקום קדושה הציבור אומרים קדושה דסידרא או קדושת יוצר לא יאמר עמהם קק"ק כו' שאין הקדושות שוות אבל קדושה דמוסף וקדושה דשחרית יאמר עמהם [סי' ק"ט]: (יא) כל זה שאמרנו עד כאן צריך להמתין היינו אם אין השעה עוברת אם ימתין אבל אם יעבור השעה וזמן התפלה אם ימתין א"צ להמתין ויתפלל מיד אמנם אם אין לו שהות להמתין עד אחר קדושה וקדיש רק כל אחד מהם כמו אם ימתין עד אחר הקדושה לא יוכל לענות יהש"ר ועל שניהם אם ימתין יעבור זמן התפלה יהש"ר עדיף מקדושה [ועי' בסי' נ"ו וק"ט] וכן אם אירע לו במנחה שאם ימתין על יהא שמיה רבא לא יתפלל מעריב בציבור יהש"ר עדיף [א"ר סי' ק"ט דלא כמ"א] ומכ"ש דעדיף ממודים ואמן הנ"ל וקדושה עדיף ממודים דמוטב שיאמר קדושה עם הציבור ומודים אם יכול לכוין ולהגיע באמצע ברכה יכוין וישחה כמו שנתבאר לעיל אך נראה דקדושה אם יכול לומר עם הש"ץ מלה במלה לא עדיף ממודים [ועיין ב"י וט"ז] ומודים עדיף מאמן הנ"ל ונראה דה"ה במנחה אם ימתין עד מודים לא ישמע ברכו דברכו עדיף ממודים דהא יכול לכוין ולהגיע באמצע ברכה ולשחות [דהא הקו' אמאי ימתין עד מודים יתפלל וישחה באמצע הברכה כמו שנתבאר ותי' הט"ז משום דהוי הפסקה באמצע תפלה ע"ש אמנם הכא דאם ימתין על מודים ולא ישמע ברכו קודם התפלה ודאי שיגיע לברכו באמצע התפלה ויצטרך להמתין באמצע התפלה דלהוי כעונה כמבואר בסי' ק"ד וזה יותר הפסקה דהא לדעת גדולי הרבוותא לא ימתין וישתוק כלל משום דהוי כהפסק ע"ש בב"י שהביאם וכאן לכולי עלמא אם כבר התפלל ימתין וישחה ואפילו לשאר תירוצים נראה כן ע"ש] ועיין בא"ר ובשאר אחרונים:

דין קדיש בעשרה. ומי שמצטרף. ואם יצאו מקצתן.

(א) אין אומרים קדיש וקדושה וברכו וכל דבר שבקדושה פחות מעשרה זכרים גדולים בני י"ג שנים ויום א' [ויום א' לאו דוקא ואפילו שעה אחת ואפילו רגע אחת לשנת י"ד שני] [מ"א סי' נ"ה] ואפי' נולד בסוף יום ר"ה נעשה בן י"ג שנה בתחלת ליל ר"ה של שנת י"ד [תומים בח"מ סי' ל"ה]: (ב) אם בא לכלל שנותיו כמו שנתבאר לעיל בסעיף א' א"צ תו לבדקו אם הביא שתי שערות דמסתמא כיון שהגיע לכלל שנותיו כבר הביא [סי' נ"ה]: (ג) אם נער אחד נולד בכ"ט לאדר ראשון

בשנה

בשנה מעוברת ונער אחד נולד בא' באדר שני ושנת י"ג אינה מעוברת אותו שנולד בא' באדר שני נעשה ב"מ בא' לאדר ואותו שנולד בכ"ט לאדר ראשון נעשה ב"מ בכ"ט לאדר. [סימן נ"ה] וכן הנולד באדר בשנה פשוטה ושנת י"ג היא מעוברת אינו נעשה ב"מ עד אדר שני [שם] אבל הנולד באדר ראשון בשנת מעוברת ושנת י"ג היא ג"כ מעוברת נעשה ב"מ ג"כ באדר ראשון [אחרונים שם דלא כמ"א וכן העלה בת' מעיל צדקה סימן כ"א]: (ד) מי שנולד ביום ראשון בר"ח כסליו והיה אז ב' ימים ר"ח ובשנת י"ג היה חשון חסר וכסליו אינו אלא יום אחד ר"ח אע"פ כן אינו נעשה ב"מ עד ר"ח כסליו [מ"א וכ"ה] ומי שנולד בר"ח כסליו ולא היה רק יום אחד ר"ח ובשנת י"ג היה שני ימים ר"ח נעשה ב"מ ביום א' דר"ח [ב"ח וא"ר שם]: (ה) אונן אין מצטרף למנין ואיזה נקרא אונן יתבאר אי"ה לקמן וכ' הפר"ח סימן ע"א באונן שחייב להתאבל אפי' אינו מוטל עליו לקברו אם הוא בעיר שהמת שם אין מצטרפין דדמי ליש להט"ז לקמן דלא מצטרף ואם אינו בעיר שהמת שם ויש שם מי שישתדל בעבורו שדינו שאם רוצה לקרות רשאי ואין מוחין בידו מצטרפין [ועי' פ"ח סי' נ"ה וע"א] אבל אם הוא בעיר אע"פ שאין מוטל עליו לקברו כגון שאינו יורש שלו ואפי' יש לו מי שיתעסק בעבורו אפ"ה אינו מצטרף [ועי' פ"ח הנ"ל] אם לא שמסרו לכתפין כמו שיתבאר בדיני אונן וכן ישן או שוטה כולם אין מצטרפין [ט"ז ופר"ח ושבות יעקב] וכן מנודה אין מצטרף אבל אם לא נדהו אף שהוא עבריין מצטרף [שם]: (ו) חרש השומע ואינו מדבר וה"ה מדבר ואינו שומע מצטרפין אבל מי שאינו שומע ואינו מדבר אינו מצטרף [שם ודלא כט"ז סי' קכ"ד יע"ש בא"ר] [ס"ק ח']: (ז) אם התחילו מקצתן להתפלל ש"ע לבדם ואינם יכולין לענות עמהם מצטרפים עמהם לעשרה ובלבד שישארו רובם שאינם מתפללין ש"ע ויכולין לענות עמהם [שם ועי' א"ר סי' נ"ה דלא כמ"א שם]: (ח) היו עשרה בבהכ"נ ואומרים קדיש או קדושה אפילו מי שהוא בבית אחר יכול לענות עמהם ובלבד שלא יפסיק טינוף או ע"ז ביניהם או עובד כוכבים ומזלות [א"ר] ואם בא לבהכ"נ ומצא ציבור באמצע קדושה או ביהש"ר עד שלא השלימו יכול לענות עמהם [שם נ"ה]: (ט) לכתחלה אם אין בבית הכנסת רק מנין מצומצם אין לשום אחד מהם לצאת אם יצאו עליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו אבל אם נשארו עשרה יכולין הנשארים לצאת אם כבר שמעו קדושה וברכו והקדישים עד אחר עלינו (סי' נ"ה ועי' סי' ק"ט במ"א): (י) אם התפללו בלא מנין ואח"כ בא מנין לא יאמרו מיד קדיש רק יאמרו ג' פסוקים או מזמור אחד ויאמרו קדיש וכן הדין בעלינו ובפסוקי דזמרה וכאשר אבאר אי"ה כל אחד ואחד במקומו [שם]: (יא) אם התחילו לומר קדיש שלאחר ישתבח ויצאו מקצתן יאמרו ברכו [א"ר ופרישה שם וכן כתב הפר"ח בשם מהרי"ל]: (יב) אם התחילו להתפלל יוצר בעשרה ויצאו מקצתן לא יתפללו תפלת י"ח בקול רם דכבר נשלם תפלת יוצר ואפי' התחילו תפלת ש"ע בלחש ויצאו אין אומרים הש"ע בקול רם בפחות מעשרה אבל אם יצאו לאחר שכבר התחיל הש"ץ הש"ע בקול רם יגמרו הש"ע וגם הקדושה וחצי קדיש וקדיש שלם שלאחר ובא לציון ודוקא אם נשתיירו רובן אבל אם לא נשתיירו רובן לא ואף אם נשתיירו רובן לא יקראו בתורה אם לא התחילו לקרות בתורה בעשרה ויצאו מקצתן וכמו שיתבאר אי"ה בה' קה"ת. ואומרים או"א ברכנו בברכה כו' אבל הכהנים לא ישאו כפם אם לא התחילו בעשרה והקדיש שלאחר עלינו אפילו אם יאמרו עלינו בעשרה אין אומרים הקדיש אם יצאו ומכ"ש לשיר ומזמור [שם בסי' נ"ה]: (יג) בערבית אם התחילו ברכו בעשרה אומרים הקדיש שקודם תפלת י"ח אפילו אם יצאו מקצתן אבל הקדיש שלאחר י"ח לא [שם] אבל התחילו להתפלל תפלת ש"ע בלחש בעשרה ויצאו אומרים הקדיש שלאחר ש"ע [שם]: (יד) במנחה אם התחילו אשרי בעשרה ויצאו מקצתן אין אומרים קדיש שקודם ש"ע ואם התחילו הש"ע הדין כמו בשחרית שנתבאר לעיל סעיף י"א:

דין צואה האיך ירחיק ממנה בעת התפלה וק"ש. ומביה"כ ור"ר.

(א) היתה צואת אדם מאחריו צריך להרחיק ממקום שכלה הריח ד"א אפילו אם יש לו הולי שאינו יכול להריח מ"מ צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח לאדם המריח וכן אם אין להצואה ריח כלל מ"מ צריך להרחיק מהצואה עצמה ד"א ומלפניו צריך להרחיק כמלא עיניו ואפילו הוא סומא ובלילה צריך להרחיק שלא יראה הרואה אותה ביום [סי' ע"ט]: (ב) היתה לצדדין שלפניו צריך להרחיק מהן כמלא עיניו ואם מצדו ממש יש לכתחלה להזהר גם מזה כמו מלפניו ולילך בכדי שיהא הצואה מלאחריו ואז סגי בד"א ואם א"א רק בסירחא יתירא סגי גם לצדדין בד' אמות כמו מלאחריו [שם ועיין ס"ס פ"ח] ומכ"ש בדיעבד אם כבר התפלל שא"צ לחזור להתפלל: (ג) ש"ץ המתפלל בבית הכנסת וצואה בבית הכנסת או בבית שמתפללין אפילו היא לאחורי הש"ץ כשיעור הרחקה הנ"ל מ"מ צריך שישתוק עד שיוציאנה דמאחר שמוציא רבים ידי חובתן וצריכין לענות אמן אחר ברכותיו אין ראוי להיות צואה מפסקת ביניהם [שם] ובפסוקי דזמרא עד ישתבח שא"צ לענות אמן מותר הש"ץ להתפלל [שם במ"א]

ואם

ואם אמר הש"ץ עד אחר ישתבח ושהה שם עד שהעבירו הצואה יאמר הש"ץ איזה פסוקים קודם הקדיש [עיין סימן נ"ד מ"א] ואם שהה בק"ש ובתפלה כדי לגמור כולה צריך לחזור לראש ומשערין לפי הקורא [ס"ס ע"ח] וכפי שיתבאר אי"ה לקמן אחר הש"ע ובפסוקי דזמרה אפילו שהה כדי לגמור את כולה מ"מ אינו חוזר רק למקום שפסק [עיין סימן ס"ה וסימן נ"ג מ"א ס"ק ה']: (ד) מן מי רגלים צריך להרחיק כמו שנתבאר בצואה [עיין ס"ס נ'] עד שיבטל ברביעית מים ל"ש בקרקע ל"ש בכלי ובלבד שלא יהא עביט המיוחד להן. רביעית שאמרו הוא למי רגלים של פעם אחד בין מעט בין הרבה ולשני פעמים צריך שני רביעית וכן לעולם [סימן ע"ז] מי שיש לו חולי האבן ב"מ שמי רגליו מספספין תמיד עיין ש"ע סימן ע"ח במ"א מאי תקנתי' לתפלה: (ה) לפי מה שנתבאר לעיל סעיף ג' וסעיף ד' אם תינוק השתין מים בבית הכנסת צריך הש"ץ לשתוק ולהמתין ויחיד צריך לילך לפניו ד' אמות או מן הצדדים ד' אמות ואפילו עומד בתפלה טוב לילך למקום אחר מלהמתין ולשתוק פן ישהה כדי לגמור את כולה וכן בק"ש [סי' ע"ח בא"ר וס"ס נ'] ומאיזה תינוק צריך להרחיק ממימי רגליו יתבאר אי"ה לקמן בסעיף ח': (ו) הא דנתבאר עד כאן שצריך להרחיק מצואה אפילו אין להם ריח רע לפעמים היינו דוקא צואת אדם או צואת חמור הבאה מן הדרך וצואת חתול וגמי' ונבילה מוסרחת אבל צואת חזיר וכלב אם לא נתן לתוכן עורות וצואת שאר בהמה חיה ועוף או אפי' תרנגולין ההולכין בבית אם אין בהם ריח רע א"צ להרחיק מהן ואם יש בהם ריח רע שדרך בני אדם להצטער מאותו ריח או צול של תרנגולין שיש בהם סירחון דינם כצואת בני אדם וצריך להרחיק מהן כמו שנתבאר לעיל סעיף א' [שם] היינו ד"א ממקום שכלה הריח מיהו בדיעבד בק"ש צריך לחזור ולקרות ובתפלה יתנה ויתפלל כמו שיתבאר אי"ה אחר תפלת שמונה עשרה בדין ס' אם התפלל ע"ש: (ז) צואת עופות של פנגליסע העניר [שקורין אינדיק] דינו כצואת אדם ואפילו אם אינו מסרחת לפעמים [עמ"א ס"ק י"ב] ובדיעבד כבר נתבאר לעיל ס"ק ו' [תראנו משם]: (ח) תינוק שאחרים בימיו אוכלין כזית פת או מתבשיל של חמשת מיני דגן מרחיקים מצואתו אבל אם ידוע שלא אכל מימיו כזית פת אין מרחיקין [מ"א סי' פ"א] ומנם טוב ויפר להרחיק גם מצואת תינוק אפי' בן שמונה ימים [עיין מ"א שם] וכן אין נכון לקרות ק"ש אצל תינוקות דסתמן מספחין באשפה מקום צואה [מ"א שם]: (ט) ריח רע שאין לו עיקר כגון ריח הפחה בין ממנו בין מחבירו אסור לקרות עד שיכלה הריח ואם מרחיק עד שהפסיק הריח די בזה ואין צריך ד"א [ס"ס ע"ט]. וכן אם העבירו צואה בביתו ונשאר ריח ג"כ סגי שירחיק עד מקום שיכלה הריח ואם יש לו חולי שאינו מריח אע"פ שיש שם ריח א"צ להרחיק רק שלא יריח די בזה [סי' ע"ט במ"א]: (י) צואה יבשה שנפרכת ע"י גלילה בלי זריקה מותר לקרות כנגדה אם אין לה ריח ודוקא שנפרכה ולא מהני שנשברת לשנים וצואה קרושה מחמת הקור והי' כי יחם השמש ונמס אסור ובדיעבד צריך לחזור ולקרות ק"ש ולהתפלל בתורת נדבה כמו שנתבאר לעיל סעיף ו' ע"ש [סי' פ"ב במ"א] [ועיין בא"ר]: (יא) מי רגלים שנבלעו בקרקע א"צ להרחיק אבל לא שיש טופח ע"מ להטפיח [שם כרמ"א. וכ"פ הא"ר בשם הרבה פוסקים]: (יב) היתה צואה על בשרו מכל שכן בפי הטבעת אם נראה כשהוא יושב אע"פ שמכוסה בבגדו אסור לקרות [וש"ז דינו כצואה] ואם אין שם ממש רק לכלוך בעלמא והלך הריח והוא כעין מלמולי זיעה מותר לקרות ומי שיש לו חולי הטחורים [ע' מ"א סי' ע"ו וא"ר סי' ע"ז]: (יג) ואם היה על בגדיו ומכוסה יש להקל לעת הצורך [מ"א וא"ר]: (יד) צואה בעששית אם אין מגיע לו ממנה ר"ר מותר לקרות כנגדה אע"פ שרואה אותה [סימן ע"ו]: (טו) צואה בגומא מניח סנדל עליו וקורא ק"ש דהשיבא כמכוסה וכיון שאין מגיע לו ריח רע מותר והוא שלא יהא סנדל נוגע בהצואה [שם]: (טז) צואה במים צלולים אסור לקרות כנגדה אא"כ היא במים עכורין שאינה נראית מתוכה [שם במ"א ס"ק ט']: (יז) העבירו לפניו צואה אסור לקרות כנגדה ופי חזיר כצואה דמי ואפי' עולה מן הנהר אין הרחיצה עולה לה דהוי כגרף של רעי [שם] ועיין מ"ש לעיל בסעיף ט' מזה ע"ש: (יח) היתה הצואה במקום גבוה י' טפחים או נמוך ורוחב ד' טפחים על ד' טפחים [ובדיעבד אף אם לא היה ד"ט על ד' טפחים א"צ לחזור ולהתפלל רק בתורת נדבה וכמו שנתבאר לעיל סעיף ו' כי פלוגתת אחרונים בזה] או שהיתה בבית אחר והפתח פתוח [כיון דהכתלים עודפות מהבית מצדדין ולא נפרץ כל הכותל דאם הפתח בכל הכותל הוי כבית אחד] ויושב אצל הפתח אם רואה אותה אע"פ שאין לה ריח יש להרחיק מלפניו כמלא עיניו ואמנם מאחוריו או לצדדין אין צריך להרחיק ד' אמות ובשעת הדחק יש להתיר ע"י שיעצים עיניו או בלילה שאינו רואה אותה הואיל וא"א להחזיר פניו ממנה ובלבד שלא יוציא ראשו חוץ לביתו למקום שיש שם הצואה [עמ"א רסי' ע"ד] ואם אינו נראה מחמת גובהה או מחמת עומקה מותר אפילו לכתחלה [ועיין סימן ע"ט במ"א וא"ר שם] והנ"מ שאין לה ריח רע אבל אם יש לה ריח רע לא מהני הפסקה ולא שינוי רשות עד שירחיק למקום שכלה הריח וא"צ יותר וכמו שנתבאר לעיל: (יט) קרא ק"ש

ק"ש במקום הראוי להסתפק בצואה ומצא אח"כ צריך לחזור ולקרות עם הברכות והנ"מ אם מצא הצואה תוך ד' אמותיו אבל אם מצא רחוק מד' אמות אפילו מצאה כנגדו אע"פ שצריך להרחיק כמלא עיניו לכתחלה מ"מ בדיעבד שלא היה יודע שיש שם צואה והוא יותר מד"א א"צ לחזור ולהתפלל אף שהיה מקום הראוי להסתפק [עיין ס"ס פ"א] וכן אם מצאה תוך ד' אמותיו ואין המקום ראוי להסתפק א"צ לחזור ולקרות [עיין ס"ס ע"א בא"ר] וכן הדין בתפלה [ועיין פר"ח] וממי רגלים אפילו במקום הראוי להסתפק א"צ לחזור ולקרות [ע"ש]: (כ) ספק צואה בבית מותר ובאשפה אסור דחזקתו שיש שם צואה אבל ספק מי רגלים אפילו באשפה מותר דאינו אלא מדרבנן דלא אסרה תורה אלא כנגד העמוד של מי רגלים [עיין א"ר ומ"א שם]: (כא) התפלל ומצא צואה בפי הטבעת חייב להתפלל פעם אחרת [א"ר ס"ק י']: (כב) מים סרוחים או מי משרה ששורין בהם פשתן או קנבוס צריך להרחיק מהן כמו מצואה [סימן כ"ו]: (כג) לא ילך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא ק"ש ואפי' אם היה קורא צריך להפסיק ואם שהה כדי לגמור את כולה כבר נתבאר שצריך לחזור ולקרות את כולה [סי' פ"ה]: (כד) אסור לקרות נגד ביה"כ ואפי' אין בו צואה אפי' יש מחיצות ואם רק הזמינה לבית הכסא מותר כנגדו ואסור בתוכו אבל אם יש נגד החלון ביה"כ והחלון פתוח לעת הדחק יש לסמוך ולהקל אם אין מגיע לו ריח רע [ועיין סי' ע"ט וסי' פ"ג דאיכא ס"ס להקל]: (כה) אם סמוך בית הכסא לכותל הבית ובאופן שכותל הבית הוא ג"כ כותל ביה"כ כיון דכותל זו אינו מיוחדת דוקא לביה"כ והוא ג"כ כותל הבית מותר [א"ר שם]: (כו) ספסל העשוי עם נקב ושם מעמידין גרף ונפנין על זה אע"פ שהוציאוהו הגרף ובמו דף על הנקב מ"מ הספסל דין ביה"כ יש לה וצריך לכסות אותה דהיינו כל הספסל בבגד או בדבר אחר [שם סימן פ"ג] [ול"ד לעביט של מי רגלים דאם של נחושת מותר דכאן צורתן מוכחת עליהן] [וכ"כ הפ"מ סי' פ"ח] וכ"ל דאם הספסל מיוחד לישיבה כמו כסא שמיוחדין לישיבה ומכוסה בכר וכשצריך להדבר מסירו הכר שעליו ונפנין על הכלי הנלבת שם שיש להתיר מבלי כיסוי כלל דהא בגרף של רעי נמי אם מיוחד לדבר אחר הסכימו האחרונים בסימן פ"ז ופ"ח דמותר ע"ש במ"א וא"ר וכן התירו במחיצות בית הכסא אף שמחיצות ביה"כ דין ביה"כ יש לה כמ"ש הא"ר מ"מ לענין אם מיוחד נמי הכותל להבית מותר כמו שנתבאר לעיל סעיף כ"ה ע"ש ה"ה מותר ועוד דאין צורתן מוכחת עליהן כ"כ ודמי לגרף של נחושת וכמ"ש לעיל ואין כאן מקום להאריך: (כז) גרף של רעי ועביט של מי רגלים של חרס ושל עץ צריך להרחיק מהן כמו מצואה ואפילו הטיל בהם מים ואין בהם ריח רע אבל אם הם של מתכת או של זכוכית או של חרס מצופה [שקורין גליזירט] מותר אם הם רחוצין יפה ואין בהם ריח רע ונראה דהיינו כריח רע שאין לו עיקר דדינו שירחיק עד מקום שיכלה הריח [עיין סימן ע"ט וסי' פ"ז] וא"צ ד"א וכמו שנתבאר: (כח) אם הכלי מיוחד לדבר אחר ג"כ או בכל פעם שמשתין נותן בתוכו רביעית מים מותר אם אין לו ריח רע [מ"א וא"ר סימן פ"ז]: (כט) גרף ועביט של חרס שאינו מצופה או של עץ וכפאו על פיו אסור אבל של מתכת אפי' אינן רחוצין מהני כפי' ואם יש לו ריח רע צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח דהוי כריח רע שיש לו עיקר [כמו בצואה שכתב הרוקח והובא בא"ר סי' ע"ט ה"נ אבל אם הם רחוצין ויש להם ר"ר אינו מרחיק רק עד מקום שיכלה הריח כדין ר"ר שאין לו עיקר]: (ל) אם העמידו תחת המטה ומחיצות המטה מגיעין פחות מג"ט לארץ מותר ואמרינן לבוד והוי כמכוסה וכן אם מכוסה בכלי והוא פתוח קצת למטה אמרינן לבוד כל שהוא פחות מג' טפחים [שם] ואם יש להם ר"ר דינו כמו בסעיף הנ"ל: (לא) הניחם תוך כלי שפתוחה למעלה צריך שיהא כלי החיצונה למעלה מהן עשרה טפחים [שם א"ר בשם הגדולים]:

משאר דברים הצריכין ליזהר בעת תפלתו וק"ש.

(א) טפח מגולה באשה אפי' באשתו במקום שצריכה לכסות אסור לקרות קריאת שמע כנגדה ושוקה אפי' פחות מטפח באשתו ג"כ אסור וכן אם לבושה דק ומתחזי בשרה אסור ואין חילוק בין פנוי' לנשואה, וכן שער של אשה ואפי' אשתו במקום שצריכה לכסות אסור לקרות ק"ש כנגדה אבל בתולות שדרכן לילך פרוע ראש וכ"ש שער נכרי אפילו דרכה לכסות מותר. וה"ה שערות של נשים שרגילין לצאת מחוץ לצמתן דמותר [סי' ע"ה שם ס"ז וא"ר]: (ב) יש ליזהר משמיעת קול זמר אשה אפי' אשתו אפי' פנויה בשעת ק"ש אבל קול הרגיל בו מותר [שם]: (ג) צריך שלא יהא עיניו רואין את הערוה אפי' של חבירו [חוץ מערות קטן שאינו ראוי לביאה וכ"ש ערות בהמה מותר] ואפילו עצם עיניו אסור כיון דהוא נגד עיניו וכשמחזיר פניו וגופו מן הערוה מותר ובעד החלון ג"כ אסור להביט אבל אם עצם עיניו מותר הואיל ואין עמו במחיצתו ואינו רואה אותה [סי' ע"ד באחרונים]: (ד) וצריך שלא יהא לבו רואה את הערוה בשעת ק"ש וברכה אפי' אין ערותו מגולה [דאז בלא לבו

רואה

רואה את הערוה אסור מטעם ערוה מגולה דהיינו שהולך בבגדיו אם אין בגדיו מונחים ידבקנו ממש על בשרו [מ"א ס"א] צריך שילך במכנסים או שיאזור באיזור או שיחבק גופו בזרועותיו [אבל שיכסה בידיו לא מהני] דכיון דאין ערותו מגולה רק שלבו רואה את הערוה לכן אם מחבק בזרועותיו דשוב אין לבו רואה את הערוה מהני וכן ערות חבירו לא יראה לבו [דהיינו שלבו מגולה ואין הערוה אתו במחיצתו ועצם עיניו דאז אין איסור משום עינו רואה את הערוה רק משום לבו רואה אותה] [כה"ג שם]: (ה) שאר אבריו רואין את הערוה מותר ובלבד שלא יהא נוגעין באבריו או בשל אחר וירכותיו שהאבר מונח עליהם צריך להפסיקו בבגד בענין שלא יגע הגיד בהן אבל בכים אין איסור [שם] אמנם המדקדקין מדקדקין גם בזה [כיש חולקין]: (ו) וכל זה לענין ק"ש אבל לתפלה צריך שיכסה לבו וה"ה כל גופו ויאזור מתניו אם רגיל לאזור אף שהולך במכנסים ואם הולך כל היום בלא איזור מותר בלא חגורה ומיהו בדיעבד יצא בלא חגורה חוץ מהדברים האסורים גם בק"ש הנ"ל שזה אף בדיעבד לא יצא [ועיין סימן צ"א ועיין ס"ס ע"ד בא"ר]: (ז) היה עומד במים ורצה לברך אם ערותו תוך המים ולבו למעלה אפי' המים צלולין מותר אך לא יביט לערותו כיון דהמים צלולים הם ונראית בהם ערותו ואם גם לבו בתוך המים אם המים צלולין אסור לקרות עד שיחבק גופו בזרועותיו כנ"ל בסעיף ד' או שיכסה את לבו או למטה מלבו בבגד ובלבד שלא יסתכל בערותו ואם המים עכורין או שיכול לעכרו ברגליו שלא יהא אבריו נראין כגון שיש עפר וטיט מתחתיו מהני אך שלא יהא ריח רע [סימן ע"ד ובאחרונים]: (ח) הא דכתבנו דמהני כיסוי למטה מלבו אף שלבו תוך המים ואינו מכוסה מ"מ כשלבו רואה את ערות חבירו אסור [וע' א"ר]: (ט) אסור לקרות ק"ש בתוך ד"א של מת או בביה"ק אפי' לאחר ד"א של קברים ואם קרא תוך ד"א חוזר וקורא [סימן ע"א]:

דיני וסדר מי ראוי להיות ש"צ ומי לא.

(א) אין לקטן להיות ש"ץ עד שיגיע לכלל שנותיו שהוא י"ג שנים שלימות כגון אם נולד באחד דר"ח ניסן אין נעשה ב"מ שראוי להיות ש"ץ עד שיגיע לתחלת יום א' דר"ח ניסן שנת י"ד וביום ההוא מותר לו להיות ש"ץ אבל אם מתפלל ערבית שלפני ר"ח מבעוד יום אין לו להיות ש"ץ דעדיין לא נשלם שנת י"ג עד הלילה של ר"ח [סי' נ"ג] וכבר נתבאר דינים אלו לעיל אצל דיני קדיש בעשרה ע"ש: (ב) ביום שמתענין אין להיות ש"ץ אלא מי שמתענה ומשלים וקיבל עליו את התענית [במקום שצריך קבלה ויתבאר אי"ה לקמן בדיני תענית] מיהו אם אין שם אחר להתפלל יעבור הוא לפני התיבה והאיך שינהג בענינו יתבאר לקמן בענינו [סי' תקס"ו]: (ג) סומא יורד לפני התיבה להתפלל [סי' נ"ג] גר יורד לפני התיבה [שם] מיהו אם יש שם אחר אחר עדיף [דאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת בן רשע [שם]: (ד) אבל אין לירד לפני התיבה בשבת ויו"ט וכן בימים נוראים אם לא דליכא עדיף מיניה, י"ד סימן שע"ו]: (ה) אם יש אבל ומוהל נדחה המוהל בפני האבל אם לא שיש מנהג קבוע על פי חכמים שהאבל נדחה [עיין ש"ך יו"ד סימן רס"ה בשם מהר"ם מינ"ץ דלא כמ"א סימן נ"ב ויאר צייט ודאי דוחה למוהל וכן דוחה לאבל] [מ"א שם] וכל זה שאין הקהל מקפידין על זה אבל רשות ביד הקהל לבחור עליהם מי שירצו [שם]: (ו) וכן בן השלשים דוחה למי שאחר שלשים וכן כל מי שנדחה בקדיש כמו שנתבאר סימן קל"ב ה"נ לענין תפלה ואם שניהם שוין כמו אם יש שנים שאומרים קדיש על אב ואם וכן כל כה"ג הדבר מסור להקהל את שיבחרו יקרבו לתפלה ואם שרוצין לשניהם יפילו גורל וכמו בקדישין שנתבאר בסימן קל"ב הנ"ל: (ז) אמנם אם שניהם שוין ואחד כהן והשני לוי או א' לוי והב' ישראל או א' ת"ח והשני ע"ה הת"ח קודם לע"ה אפילו הע"ה הוא כהן או לוי אבל אם שניהם ת"ח כהן קודם ללוי ולוי קודם לישראל [א"ר סי' נ"ג]: (ח) מדבר ואינו שומע מותר להיות ש"ץ [עיין סי' נ"ה ובאשל אברהם] ועיין לעיל בדיני קדיש בעשרה וה"ה הכא ע"ש: (ט) אף שאין ממנין ש"ץ מי שלא נתמלא זקנו אבל באקראי שרי להתפלל כל שבא לכלל שנותיו כנ"ל בסעיף א' [ואז אין לבדקו אם הביא שתי שערות דמסתמא הביא אם לא שיודעין שעדיין לא הביא] [עיין סימן נ"ב וסימן נ"ה] אך בימים נוראים אין להתפלל אלא מי שנתמלא זקנו ולא מהני מחילת הציבור [שם בא"ר בשם מחברים] ובן כ' שנים אף שלא נתמלא זקנו עדיין או שיש לו זקן מעט והוא מבן י"ה ולמעלה מהני [שם] ובתענית יש ליזהר שירד לפני התיבה מי שיש לו זקן ממש [שם במ"א]:

דיני אונן.

(א) מי שמת לו מת שחייב להתאבל עליו בחול הרי הוא אונן ופטור מתפלה וק"ש [ומיהו אם יש מתעסקין זולת היתום מותר לו לילך לבהכ"נ לומר קדיש על אביו ומכ"ש בשבת ויו"ט ודוקא כשאין אבלים אחרים אבל כשיש אבלים אחרים לא [ט"ז סימן ע"א ופ"מ] ופטור מכל הברכות [ומיהו אם נקבר המת לאחר שאכל ועדיין לא עבר הזמן שיתעכל המזון חייב לברך ברכת המזון וכן באשר

יצר

יצר אם עשה צרכיו בעודו אונן חייב לברך אשר יצר אחר שנקבר המת אפי' כל היום דדמי להבדלה אם לא הבדיל יום ראשון בעודו אונן מבדיל ביום שני משום דכך המשך החיוב של הבדלה ואינו מטעם השלמה דנימא כל שפטור מן החיוב פטור מהשלמה כמו שמבאר הרא"ש סוף מ"ק ור"פ מי שמתו ה"נ כל שלא נתעכל המזון עדיין זמן המשכת הזמן וכן באשר יצר אפי' כל היום יכול לברך כנ"ל] אפי' ברכת הנהנין ומכל המצות האמורות בתורה עד שיקברוהו וישליך עפר על המת ואם יש חבורה בעיר שנוהגין שכתפים מיוחדין להוציא המת ולאחר שנתעסקו הקרובים בצרכי הקבורה ימסרהו להם והם יקברוהו משמסרהו להם חייב בכל המצות [פ"מ סי' ע"א] וכן מקום שמוליכין המת מעיר לעיר אם מקום קרוב הוא הוי אונן אבל אם המקום רחוק כגון מהלך ב' ימים מותר עד שיבואו לעיר קבורתו [י"ד סי' שמ"א לענין בשר ויין דמותר וכבר כתב הרב"י בא"ח סימן ע"א דזה וזה שוין ע"ש וכן ראיתי להרב בעל דגול מרבבה בי"ד סימן שמ"א ע"ש : (ב) ואם עבר זמן תפלה אחת בעוד שהוא אונן כפי שנתבאר לעיל סעיף א' א"צ להשלים אותה תפלה בתפלה הסמוכה כגון שהיה מתו מוטל לפניו מעלות השחר והאיר כל פני המזרח [א"ר סי' פ"ט וע"ש בדיני תפלה] עד אחר חצות [ולא יתפלל בהאי שעה שלאחר חצות עד זמ"מ גדולה כמ"ש הב"י ורוב האחרונים] לא ישלים במנחה דל"ד לשכח או נאנס ולא התפלל שחרית דמשלימה במנחה דהתם באמת היה החיוב רק שע"י סבה לא התפלל משא"כ כאן דהוי פטור מדין [עיין סימן ע"א בא"ר וביו"ד סימן שמ"א] וכן הדין במנחה ובמעריב : (ג) וה"מ אם היה מתו מוטל לפניו מעת התחלת חיוב התפלה עד השלמת זמנה כמו שנתבאר סעיף ב' אבל אם מת לאחר שכבר התחיל החיוב עליו כגון אם לאחר שהאיר כל פני המזרח אע"פ שלא קברוהו עד אחר חצות משלים בזמן מנחה דהואיל וחל עליו החיוב מתחלת עת שבא זמן התפלה אע"פ שלא היה שהות לגמור התפלה מ"מ כיון שחל עליו החיוב חייב להשלים אחר כך בזמן מנחה [דהא הרא"ש פ' מי שמתו מדמה לחיגר דל"ל תשלומים ע"ש והנה הכ"מ פ"ב דחגיגה ד"ה כ' דהיכא שנטמא לאחר שעלה ע"ה כיון דחל עליו החיוב צריך להשלים א"כ ה"נ דכוותי'] [עיין רמב"ם ה' חגיגה פ"ב ה"ה וכ"מ שם ותמצא מבואר כאשר כתבתי ודו"ק שם] : (ד) ואם נמשך אנינות עד סמוך לסוף זמן ק"ש שהוא עד רביע היום כפי ערך השעות של יום [כמ"ש לעיל בהלכות ק"ש ע"ש] ואם יתפלל כסדר יעבור הזמן של ק"ש יקרא בלא ברכות ואח"כ יתפלל כסדר ויקרא עוד הפעם ק"ש עם הברכות [עיין סימן נ"ח דאם קרא ק"ש שלא בזמנה יקרא אח"כ עם ברכותי'] ואם נמשך עד לאחר ארבעה שעות הברכות שחר דהיינו מה שקודם ב"ש לא יאמרם אף שיש לו פנאי [עמ"א ר"ס ע"א] וביאר דבריו שם שכיון שאמרו בגמרא לכל אלו הברכות זמן כמ"ש כשנועל מנעליו מברך כו' ואף שקי"ל בסימן מ"ו דעל צורך העולם הוא מברך ואף אם ניעור כל הלילה מברכם על צרכי העולם היינו עד זמן קימה שהוא שליש היום כמו בק"ש עיין סימן נ"ח זולת ברכת התורה וברכת שלא עשני גוי ושלא עשני עבד ושלא עשני אשה אותן הברכות יברך [ולא יניח תפילין עיין סימן ספ"ח] ויתפלל כסדר [ואלו הברכות זמנן כל היום ואפי' אחר חצות אם נקבר יאמרם] : (ה) אם נמשך עד סמוך לזמן תפלה שהוא עד שליש היום וכמו שנתבאר לעיל בדיני תפלה ואם יתפלל כסדר יעבור זמן התפלה ויצטרך להתפלל ש"ע אחר שליש היום יתפלל באופן שנתבאר לעיל בדין איחר לבא לבית הכנסת סעיף א' ואילך כסדר ע"ש ה"נ יתפלל כמבואר שם דאם אין לו פנאי בכדי להתפלל עם הצבור ידלג ה"נ ידלג בכדי להתפלל ש"ע קודם שליש היום ואם יש לו שהות יתפלל הקדוש קודם כמבואר שם ואם השעה דחוקה לו שאם יתפלל מברכת היוצר יצטרך להשלים התפלה ש"ע אחר שליש היום ואם יתפלל ש"ע לבד לא יוכל לברך הברכות יוצר אור ואהבה רבה ואמת ויציב עד גאל ישראל וכו' קודם שליש היום ותו לא יוכל לאמרם דכבר עבר זמנן אבל התפלה אף שיעבור שליש היום ולא יהיה לו שכר תפלה בזמנה מ"מ יהיה לו שכר תפלה שלא בזמנה וגם בכדי להסמיך גאולה לתפלה מוטב שיברך הברכות קודם שליש היום והתפלה לאחר שליש היום ואחר כך לא יאמר עוד ברכת פסוקי דזמרה רק פסוקי דזמרה בלא ברכות כמו שנתבאר לעיל בדיני איחר לבא ע"ש : (ו) אם יש להאונן בן למול מלין אותו בבית הכנסת קודם עלינו כמו שאר פעמים וגם האונן מותר ליכנס לבית הכנסת רק לא יברך ברכת להכניסו כו' רק הסנדק יברך מיהו אם אפשר למהר לקברו קודם שיצא מבית הכנסת בשחרית יש לקברו [ט"ז סי' שמ"א ביו"ד וא"ר סי' קל"ב] ולענין לקרות לאונן לתורה יתבאר לקמן אי"ה בדיני קה"ת ע"ש : (ז) מי שמת לו מת בשבת אינו נוהג בעצמו דיני אנינות כלל וחייב בכל המצות [זולת דברים שבצינעא] וכן ביוה"כ ולילי י"ט וליל פורים שקורין את המגילה [ועיין בזה בש"ע א"ח ס"ס תרנ"ו] אבל בי"ט ראשון אם רוצה לקברו ע"י עממין פטור או אפי' בי"ט שני אפי' אינו רוצה לקוברו עתה ג"כ פטור אם לא שא"א לקברו ע"י אונס או מחמת איד עכו"ם [עיין מ"א סי' תקמ"ח וא"ר שם] אבל בלילי י"ט יקדש ויתפלל הכל ואין בו דין אונן [ע"ש וכן הסכמת רוב אחרונים] ואם

מת

מת בשבת ולא קברוהו במ"ש יבדיל ביום א' וה"ה אם לא קברוהו עד יום גימל יבדיל ביום ג' ותו לא אבל לא יברך על נר ובשמים [סי' רצ"ט ע"ש עיין יו"ד סי' שמ"א] ולא יאכל בפני המת אפילו בשבת משום דאיכא לועג לרש אלא יאכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר יעשה מחיצה שאינו נופל ברוח מצויה בהפסק סדין ואם אין לו סדין יחזור פניו ויאכל [עיין יו"ד סי' שמ"א]: (ח) אבל ביום א' [אפי' ביום שנקבר שאינו יום המיתה כיון שהוא יום ראשון לאבילות ולמנחמים] לא יניח תפילין [א"ר סי' ל"ח] אבל אם מת או נקבר בחוה"מ מניח תפילין בין בחוה"מ בין אחר המועד אף שהוא יום א' לאבילות מ"מ כבר נחמוהו מנחמים במועד [שם] וכן כשמקבר בי"ט שני יניח תפילין אחר המועד דיום טוב עולה למנין שבעה ויום שאחר המועד יחשב לשני [פ"מ א"א סימן ע"ב] וכן אם שמע שמועה קרובה [דהיינו בתוך שלשים אפי' ביום שלשים עצמו] ג"כ פטור [יו"ד סימן שפ"א וסימן ת"ב] ואפי' בא לו שמועה קרובה בשכבר הניח תפילין והתחיל להתפלל חולצן אבל אם שמע שמועה רחוקה [דהיינו לאחר למ"ד באמצע פסוקי דזמרה וכה"ג לא יחלצן רק יחליץ מנעליו [ע"ש ובא"ר סי' קל"ב] אבל אם שמע בלילה או נקבר בלילה אינו מניח תפילין ביום [א"ר סימן ל"ח]: (ט) כל זמן שאינו נקבר המת אינו חולץ מנעל וסנדל ואינו חייב בעטיפת הראש אך אסור לו לישב או לישן על גבי המטה אפי' כפויה וכ"ש שאסור בתשמיש המטה ואסור ברחיצה וסיכה ושמחה ושאלת שלום ותספורת ובמלאכה אבל מותר לצאת מפתח ביתו והטעם דודאי יותר מר הוא קודם שנקבר ומוטל לפניו ולא התירו לו רק דברים שצריך לו לעסוק בצרכי הקבורה כגון לילך חוץ לביתו במנעל וסנדל לכן התירו לו אותן הדברים אף בשעה שאין צריך לצרכי הקבורה ויתבאר אי"ה לקמן בהלכות צדוק הדין: (י) מי שמת בתפיסה ולא ניתן לקבורה אינו חל על הקרובים לא אנינות ולא אבילות ומותרין אפי' בתשמיש [רמב"ן בת"ה יו"ד סימן שמ"א] והא דגם אבילות לא חל עליהם הוא מטעם דאבילות אינו חל אלא אחר קבורה או אחר שנתייאשו מלקברו דהיינו שסוברים בדעתם שלא יקברוהו כלל כגון שהיתה הגזרה שלא יקברוהו כלל מחמת שנאה ולא מחמת ממון שאז אין עשוי להתבטל אבל כשהוא מחמת ממון אף שהמושל רוצה ממון הרבה מ"מ חשוב כלא נתייאשו: (יא) הא דלא חל אנינות כשלא מניחין המת לקברו היינו שהמת אינו ברשותם וסוברים שלא יקברוהו אותו כלל אבל אם המת ברשותם ואין מניחים לקוברו יום או יומים אף שיודע שיעכבוהו מלקוברו יום או יומים חשוב כאלו לא נתייאשו וחל עליהם אנינות: (יב) וכן מי שנהרג בדרך או גוררתו חי' או שטפו נהר ולא נתייאשו מלקברו אין חל על הקרובים לא דין אנינות ולא דין אבילות ומונים לו שבעה ושלשים מיום שנתיאשו מלקברו [יו"ד סימן שמ"א]: (יג) וכל הני דינים אם אחר שנתייאשו מצאוהו או שנתן להם רשות אין עליהם אנינות כמו במלקט עצמות [בסימן ת"ג]: (יד) אם הקרובים בתפיסה אינו חל עליהם דין אנינות אבל אבלות חל עליהם אחר הקבורה [י"ד סי' שמ"א]:

הירא את דבר ה' ירגיל לומר הזמר הזה בכל בוקר והוא מיוסד ע"פ סוד על פסוק ברן יחד כוכבי בקר.

אוֹדֶה לָאֵל לְבָב חוֹקֵר. בְּרָן יַחַד כּוֹכְבֵי בֹקֶר.

שִׂימוּ לֵב אֶל הַנְּשָׁמָה. לָשֵׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה. וְאוֹרָהּ כְּאוֹר הַחַמָּה. שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר הַבֹּקֶר: **אודה**

מִכִּסֵּא כָבוֹד חוּצָבָה. לָגוּר בְּאֶרֶץ עֲרָבָה. לְהַצִּילָהּ מִלֶּהָבָה. וּלְהָאִירָהּ לִפְנוֹת בֹּקֶר: **אודה**

עוּרוּ נָא כִּי בְּכָל לַיְלָה נִשְׁמַתְכֶם עוֹלָה לְמַעְלָה. לָתֵת דִּין וְחֶשְׁבּוֹן מִפְּעָלָהּ לְיוֹצֵר עֶרֶב וָבֹקֶר: **אודה**

יִמְצָאָהּ מְטוּנֶּפֶת. מֵעֲוֹנוֹת וְהוֹסֶפֶת. כְּמוֹ שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת. תָּמִיד בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר: **אודה**

יִמְצָאָהּ מְקוּשֶּׁטֶת. בְּטַלִּית וְטוֹטֶפֶת. כְּמוֹ כַּלָּה מְקוּשֶּׁטֶת. תָּמִיד בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר: **אודה**

הַנֶּאֱמָן בְּפִקְדוֹנוֹ. יַחֲזִירֶנָּה לוֹ כִּרְצוֹנוֹ. אִישׁ לֹא נָגַע בַּעֲוֹנוֹ. וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר: **אודה**

יְחַיּוּ הָעֲנִיָּה. יְחִידָה תַּמָּה וּנְקִיָּה. וַאֲשֶׁר נַפְשׁוֹ לֹא חִיָּה. אֵיךְ יִזְכֶּה לְאוֹר הַבֹּקֶר: **אודה**

ז"ל הסה"י כשאדם ניעור בלילה ולבו אומר לו לקום אין להתרשל בדבר אלא יקום בזריזות ואזירת חיל ובקומו יאמר מיד:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ: וא"צ לזה נטילת ידים, עכ"ל.

כתב הה"ק יגביה ידיו כשיברך ענט"י עכ"ל ואחר גמר ברכת ענט"י ישפיל ידיו ויברך תיכף ברכת אשר יצר. אח"כ יאמר אלהי נשמה כו' כי ג' ברכות אלו צריכין להיות על הסדר ואח"ז ואח"כ יאמר זה:

אל אלהי הרוחות שליט בעליונים ובתחתונים תן בי כח לעבודתך ולירארך ולתורתך שיקוים בי מקרא שכתוב בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר. ואהיה כלי מוכן לקבל נפש ורוח ונשמה אשר נפחת בי כדי שאחזור לעתיד למקור שחצבת נפשי ורוחי ונשמתי משם שלא אכלם בעולם הזה ולא אבוש לעולם הבא ולהיות מוכן ומזומן מאותם הנוחלים לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו כלו אומר כבוד אמן:

סדר לבישת ציצית

קודם לבישת הטלית קטן בבוקר אע"פ שידיו עדיין אינן נקיות יאמר

הריני מזמן את גופי להתלבש במלבוש דמצוה:

כתב מהרי"ל מי שלובש ט"ק וגם מתעטף אח"כ בטלית גדול בשחר כשלובש הט"ק יבדוק הציצית ואין יכול לברך אז בלא נט"י אך לובש בלא ברכה וכשמברך אח"כ על הגדול יתפוש באחד מן הציצית של הקטן ויוצא בברכה אחת לשניהם ומי שאין לו רק ט"ק יברך עליו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת צִיצִת:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתְּהֵא חֲשׁוּבָה מִצְוַת צִיצִת לְפָנֶיךָ כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל־פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וְכַוָּנוֹתֶיהָ וְתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ, אָמֵן סֶלָה:

גודל מעלת מצות ציצית. אמרו רז"ל וראיתם אותו וזכרתם כו' שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כלם. רשב"י אומר כל הזהיר במצות ציצית זוכה ומקבל פני השכינה כו'. וכתב התולע"י חולתו אינו זוכה לאור העליון כו'. וקודם שיברך יעיין בחוטי הציצית אם הם כשרים. ועיקר העיון צריך להיות למעלה מן הקשרים מקום שהחוטין תחובין בנקב הטלית כי אם נפסק שם חוט אחד פסול לכל הדעות:

קודם מנחת טלית ותפלין יזכר לומר פסוק (ויהי נועם) עד (כוננה עלינו) ומן הנכון לומר פסוק זה קודם עשיית כל מצוה ומצוה:

בשעת בדיקת ציצית של טלית גדול יאמר זה:

בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ יְיָ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ: עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה:

וקודם עטיפת טלית גדול יאמר זה:

לְשֵׁם יִחוּד קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ
לְיַחֵד שֵׁם י"ה בו"ה בְּיִחוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל.

*) הנני להתעטף בטלית הֲרֵינִי מִתְעַטֵּף גּוּפִי בְּצִיצִת וְכֵן תִּתְעַטֵּף מְצֻיֶּצֶת כמצוה עלינו. וזה נִשְׁמָתִי רְמַ"ח אֵבָרֶיהָ וּשְׁסָ"ה גִידֶיהָ בְּאוֹר יהיה לי למזכרת לשמור הַצִּיצִת הָעוֹלֶה תַרְיַ"ג וּכְשֵׁם שֶׁאֲנִי מִתְכַּסֶּה את בטלית

עיון תפלה

*) כתב הב"ח (או"ח סי' ח' ותרכ"ה) אף שבשאר המצות האדם יוצא ידי חובתו גם כשאינו מכוון בה שום דבר, רק שעושה המצוה לשם השם אשר צוה לעשותם, מ"מ בציצית ותפלין כתב הטור שיכוון בהתעטפו לזכור כל מצות ה' לעשותם, מדמבואר בפרשת ציצית למען תזכרו וגו' יורה דעיקר המצוה

את כל מצות יי לעשותם. ולהתקדש ולהתרחק מכל תאות הלב לבלי הלכד ברשת מזמותיו הרעים. אבל אהיה תמיד עבד נרצה לעבודת השם:

בְּטַלִּית בָּעוֹלָם הַזֶּה כֵּן אֶזְכֶּה לַחֲלוּקָא דְרַבָּנָן וּלְטַלִּית נָאָה לָעוֹלָם הַבָּא וְעַל יְדֵי מִצְוַת צִיצִת יִנָּצְלוּ נַפְשִׁי רוּחִי וְנִשְׁמָתִי וּתְפִלָּתִי מִן הַחִיצוֹנִים וְהַטַּלִּית יִפְרוֹשׂ כְּנָפָיו עֲלֵיהֶם וְיַצִּילֵם כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל גּוֹזָלָיו יְרַחֵף וּתְהֵא חֲשׁוּבָה מִצְוַת צִיצִת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וְכַוָּנוֹתֶיהָ וְתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ, אָמֵן סֶלָה:

ואח"כ יברך מעומד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִת:

ויאמר ד' פסוקים אלו ממזמור ל"ו:

מַה־יָּקָר חַסְדְּךָ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם בְּצֵל כְּנָפֶיךָ יֶחֱסָיוּן: יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם: כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה־אוֹר: מְשֹׁךְ חַסְדְּךָ לְיֹדְעֶיךָ וְצִדְקָתְךָ לְיִשְׁרֵי־לֵב:

דיני

עיון תפלה

המצוה וקיומה תלוי בכוונה שיכוון בשעת קיום המצוה, ואם לא יכוון כוונה זו לא קיים המצוה כתיקונה עכ"ד. מזה תראה שהנוסח המצוי בסדורים שלפנינו לומר קודם העטיפה, הוא תוס' מאחד האחרונים שהחזיקו המדפיסים בו באין מבין שחסר בו העקר המכוון בעטיפה, כמבואר במקרא למען תזכרו ועשיתם, ולא תתורו, והייתם קדושים, ולזה הגנו הדברים הנאמרים למעלה בזה, אמנם אין צורך לאמירת הדברים בפה, כ"א שימת הדברים על הלב, ולהעלותם על הדעת והמחשבה כי זה הוא העיקר:

להתעטף בציצית. אף דלא בעינן עטיפה גמורה בציצית, דדווקא גבי אבל הוא דאמרינן כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה וצריך לכסות פיו מדכתיב ועל שפם יעטה, אבל בציצית לא כתיב בקרא עטוף אלא אשר תכסה בה, כמו שהוא מנהג בני אדם שמכסין בכסותן ועושים עסקיהם פעמים בגלוי הראש, ופעמים בכסוי הראש, מ"מ מברכין להתעטף, שלשון להתעטף ענין כסוי הוא זה. ואפילו בטלית קטן שאין בו עטוף עיקר נוסח הברכה להתעטף בציצית [כ"כ בית יוסף ריש סי' ח'] הנה בכל זה אין הדעת מתישבת למה שנו מתקני הברכות ממה שכתוב בתורה לשון כסוי אל לשון עטיפה, כיון שאין צריך עטיפה באמת. ונ"ל שלכוונה פנימית תקנו לשון מתעטף, לבאר בו התכלית האמתי המכוון במצות ציצית. והוא הכתוב בתורה: וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה': שחייבה אותנו התורה לשום אות וסימן במלבוש בכנף המעיל שהוא תמיד לנגד עינינו כדי שנזכור תמיד היותינו עבדי ה', כדרך שעושה הרב לעבדו חותם וציציות של צבעים במלבושיו לאות כי הוא עבדו הקנוי לו להיות נכנע לעבודתו ומטעם זה דימו (במנחות מ"ג) ציצת לחותם טיט של עבד שהציצית מעיד על ישראל שהם עבדי קב"ה (כמ"ש התוס' שם), וענין זה עצמו הוא מכוון בלשון להתעטף, כי מצינו לשון עטיפה על ההכנעה כי אחר שאמר (ישעיה נ"ז) שהוא ית' שוכן את דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולב נדכאים, אמר, כי רוח מלפני יעטוף, שפירושו כשרוח האדם נעטפת ונכנע לפני כמ"ש רש"י שם. ולכן ישמשו הכתובים לשון עטוף גם על השרוי בצער, כמו בהתעטף עלי רוחי (תהלים קמ"ב), כי האדם בצערו הוא נכנע ודעתו כפופה בו כאלו מעוטף קצת הגוף שאין לו מקום להעמד בקצתו, ורוחו בקרבו גם הוא כאלו מתעטף וכפוף עד שאין לו מקום להתרחב, ולזה בחרו מתקני הברכות לשון להתעטף, שכולל שתי ענינים, כסוי הגוף כמו ועמקים יעטפו בר (תהלים ס"ה) שמכוסים בתבואה, כתרגומו ומישריא יתחפון עבורא, וכולל ג"כ הכנעת האדם בקרבו כעבד לפני אדון כל הארץ:

להניח

כתב בתולע"י. גדולה מצות תפלין שכל המניחן מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו וגו' ואמר רבא כל שמניח תפלין ומתעטף בציצית וקורא ק"ש ומתפלל מובטח לו שהוא בן עוה"ב ואמר אביי מערב אני בו שאין גיהנם שולטת בו וכו'. וראוי לאדם בעת שימשמש התפלין או בעת שיחשוב במחשבתו שהתפלין עליו יחשוב כוונה כוללת (תפלין אלו הם אות שאתה יחיד ומיוחד ושהוצאתנו ממצרים) והכוונה תפיס בש"ע.

קודם הנחת תפלין יאמר זה:

לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ לְיַחֵד שֵׁם י"ה בו"ה בְּיִחוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל.

הִנְנִי מְכַוֵּן בְּהַנָּחַת תְּפִלִּין לְקַיֵּם מִצְוַת בּוֹרְאִי שֶׁצִּוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ וְהֵם אַרְבַּע פָּרָשׁוֹת אֵלּוּ, שְׁמַע, וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, קַדֶּשׁ, וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְשֶׁנִּזְכּוֹר נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ בְּהוֹצִיאוֹ אוֹתָנוּ מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר לוֹ הַכֹּחַ וְהַמֶּמְשָׁלָה בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים לַעֲשׂוֹת בָּהֶם כִּרְצוֹנוֹ. וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ עַל הַיָּד לְזִכְרוֹן זְרוֹעוֹ הַנְּטוּיָה, וְשֶׁהִיא נֶגֶד הַלֵּב לְשַׁעְבֵּד בָּזֶה תַּאֲוַת וּמַחְשְׁבוֹת לִבֵּנוּ לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וְעַל הָרֹאשׁ נֶגֶד הַמּוֹחַ שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁבְּמוֹחִי עִם חוּשַׁי וְכֹחוֹתַי כֻּלָּם יִהְיוּ מְשׁוּעְבָּדִים לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וּמִשֶּׁפַע מִצְוַת תְּפִלִּין יִמָּשֵׁךְ עָלַי לִהְיוֹת לִי חַיִּים אֲרֻכִּים וְשֶׁפַע קֹדֶשׁ וּמַחֲשָׁבוֹת קְדוֹשׁוֹת בְּלִי הִרְהוּר חֵטְא וְעָוֹן כְּלָל וְשֶׁלֹּא יְפַתֵּנוּ וְלֹא יִתְגָּרֶה בָּנוּ יֵצֶר הָרָע וְיַנִּיחֵנוּ לַעֲבוֹד אֶת יְיָ כַּאֲשֶׁר עִם לְבָבֵנוּ. וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא חֲשׁוּבָה מִצְוַת הַנָּחַת תְּפִלִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וְכַוָּנוֹתֶיהָ וְתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ. אָמֵן סֶלָה:

על של יד יברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

על של ראש יברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

ואחריה תיכף יאמר:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וּמֵחָכְמָתְךָ אֵל עֶלְיוֹן תַּאֲצִיל עָלַי, וּמִבִּינָתְךָ תְּבִינֵנִי, וּבְחַסְדְּךָ תַּגְדִּיל עָלַי

ובגבורתך

עיון תפלה

להניח תפלין. כבר נאמרו פירושים שונים על שם תפלין, זה יאמר שהוא לשון ווכוח ופלילים ושרשו פלל, וזה יאמר שהוא לשון חבור משרש תפל, והיותר נראה שהוא מלשון פלא שענינו הפרשה והבדלה, כמו כי הפלא ה' חסיד לו, ויפלה בין מקנה מצרים (אבזאָנדערן), ולפי"ז אין בשם תפלין הלמ"ד דגושה, והירק הפ"א תנועה גדולה; והכוונה תקנו נוסח הברכה בלשון תפלין לשון הפרשה והבדלה

וּבִגְבוּרָתְךָ תַּצְמִית אֹיְבַי וְקָמַי. וְשֶׁמֶן הַטּוֹב תָּרִיק עַל שִׁבְעָה קְנֵי הַמְּנוֹרָה. לְהַשְׁפִּיעַ טוּבְךָ לִבְרִיּוֹתֶיךָ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן:

ומהדקה בראשו, ואח"כ כורך ג' כריכות על אצבע האמצעית, ובשעת כריכה יאמר:

וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם. וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת יְיָ:

לאחר הנחת תפלין יאמר פרשה זו:

שמות י"ג א' וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: קַדֶּשׁ־לִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל־רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ: הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב: וְהָיָה כִי־יְבִיאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ וְעָבַדְתָּ אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַיהוָה: מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלֶךָ: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם: וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְהוָה מִמִּצְרָיִם: וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה: וְהָיָה כִּי־יְבִאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ וּנְתָנָהּ לָךְ: וְהַעֲבַרְתָּ כָל־פֶּטֶר רֶחֶם לַיהוָה וְכָל פֶּטֶר שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לַיהוָה: וְכָל־פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה: וְהָיָה כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: וַיְהִי כִּי־הִקְשָׁה פַרְעֹה לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהֲרֹג יְהוָה כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד־בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל־כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַיהוָה כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכָל־בְּכוֹר בָּנַי אֶפְדֶּה: וְהָיָה לְאוֹת עַל־יָדְכָה וּלְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרָיִם:

קודם

עיון תפלה

והבדלה, כדי שבאמירת הברכה נקבל עלינו התכלית המכוון בהנחתו, להיותנו פרושים ומובדלים מהמחשבות הרעות ומהמעשים המגונים ולא נסור אחרי עינינו, ואחר יצר לבבנו, כי בהנחתם בלתי כוונת הלב אף שנהיה מוכתרים בתפלין כל היום, לא יגיענו מהם התועלת לעשות רושם פנימי בנפש, כמו הקושר חוט באחת מאצבעותיו בלי כוון להיותו לו למזכרת דבר מה, אין מן התימה אם ישכח אחר כך החפץ שהיה צריך אליו לזכרו, כי אין בקשירת החוט תועלת לזכרון רק אם בעת קשירתו התכוון שיהיה לו בו מזכרת על דבר מיוחד. ובזה נביא לכלל דעת ולהבין למה לא קבעו מסדרי הברכות את הברכה על מצוה זו בלישנא דקרא על מצות טוטפות ובחרו בלשון תפילין, כדי להזכיר אותנו להיותנו פרושים מדרכי הרע וממחשבות הרעות שהן אבות הטומאות והמעשים ילדיהם:

קודם שיכנס לבית הכנסת ישהה מעט בעזרת בהכ"נ ויאמר:

וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ:

ואז ילך בנחת ולא בפתע פתאום ויאמר:

בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ:

כשיכנס לבהכ"נ יאמר:

מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל: וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ: יְיָ אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ: וַאֲנִי אֶשְׁתַּחֲוֶה וְאֶכְרָעָה אֶבְרְכָה לִפְנֵי־יְיָ עֹשִׂי: וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ ׀ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ׃

בקשה לר' שלמה בן גבירול. ב' תנועות ויתד וב' תנועות.

שַׁחַר אֲבַקֶּשְׁךָ. צוּרִי וּמִשְׂגַּבִּי. אֶעֱרוֹךְ לְפָנֶיךָ. שַׁחְרִי וְגַם־עַרְבִּי:
לִפְנֵי גְדֻלָּתְךָ. אֶעֱמֹד וְאֶבָּהֵל. כִּי־עֵינְךָ תִרְאֶה. כָּל־מַחְשְׁבוֹת לִבִּי:
מַה־זֶּה אֲשֶׁר יוּכַל. הַלֵּב וְהַלָּשׁוֹן לַעֲשׂוֹת וּמַה־כֹּחִי. רוּחִי בְּתוֹךְ קִרְבִּי:
הִנֵּה לְךָ תִיטַב. זִמְרַת אֱנוֹשׁ עַל־כֵּן אוֹדְךָ בְּעוֹד תִּהְיֶה. נִשְׁמַת אֱלוֹהַּ בִּי:

אֲנִי קְרָאתִיךָ כִי־תַעֲנֵנִי אֵל הַט־אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי: אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ: וַאֲנִי עָלֶיךָ בָטַחְתִּי יְיָ אָמַרְתִּי אֱלֹהַי אָתָּה: שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ בְּנָשְׂאִי יָדַי אֶל־דְּבִיר קָדְשֶׁךָ: יְיָ אֱלֹהָי שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי: אֵלֶיךָ יְיָ אֶקְרָא וְאֶל־אֲדֹנָי אֶתְחַנָּן: הָאִירָה פָנֶיךָ עַל־עַבְדֶּךָ הוֹשִׁיעֵנִי בְחַסְדֶּךָ: כִּי־לְךָ יְיָ הוֹחָלְתִּי אַתָּה תַעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהָי: שִׁמְעָה תְפִלָּתִי ׀ יְיָ וְשַׁוְעָתִי ׀ הַאֲזִינָה אֶל־דִּמְעָתִי אַל־תֶּחֱרַשׁ: שְׁמַע־יְיָ וְחָנֵּנִי יְיָ הֱיֵה ׀ עֹזֵר לִי:

שיר מורכב מיתד וב' תנועות ויתד וב' תנועות בדלת וכן בסוגר:

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ. בְּטֶרֶם כָּל־יְצִיר נִבְרָא: לְעֵת נַעֲשָׂה בְחֶפְצוֹ כֹּל. אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא: וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל. לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא: וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה. וְהוּא

יהיה

יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה. וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי. לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה: בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית. וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה: וְהוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי. וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה: וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי. מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא: בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי. בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה: וְעִם־רוּחִי גְּוִיָּתִי. יְיָ לִי וְלֹא אִירָא:

שיר מן ב׳ תנועות ויתד וב׳ תנועות ויתד וב׳ תנועות בדלת וכן בסוגר.
ובתוכו רצוף שלש עשר העקרים על סדר י״ג כתובים הגרשמים:

יִגְדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל־מְצִיאוּתוֹ:
אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ נֶעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדוּתוֹ:
אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גוּף לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ:
קַדְמוֹן לְכָל־דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא רִאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ:
הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם לְכָל־נוֹצָר יוֹרֶה גְדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ:
שֶׁפַע נְבוּאָתוֹ נְתָנוֹ אֶל־ אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ:
לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד נָבִיא וּמַבִּיט אֶת־תְּמוּנָתוֹ:
תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל עַל־יַד נְבִיאוֹ נֶאֱמַן בֵּיתוֹ:
לֹא יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא יָמִיר דָּתוֹ לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ:
צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמָתוֹ:
גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ נוֹתֵן לְרָשָׁע רַע כְּרִשְׁעָתוֹ:
יִשְׁלַח לְקֵץ יָמִין מְשִׁיחֵנוּ לִפְדּוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ:
מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרֹב־חַסְדּוֹ בָּרוּךְ עֲדֵי־עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

ברוך

עיון תפלה

ברוך רגילים לתרגמו לשון שבח והלול (געלאָבט) וי״א אותו מן להניח ברכה אל ביתך, וברך את לחמך, שהוא לשון תוספת ורבוי. והוא תואר אליו ית׳, להיותו כולל כל הברכות ומשפיע שפעת טובה לזולתו, והוא ממשקל הכבד כמו חרוץ שהוא תמורת הפתח בעבור שאין דין דגש ברי״ש, והם ע״מ חנון רחום, רוב שכול (משלי י״ז), וכל המשקלים הכבדים נופלים על הענינים שהתאר בהם בדרך קבע ולא בדרך עובר, ותרגומו (זעגנענד, זעגענשפענדער). ה׳ השם המיוחד נקודו נעלם והוא סוד שם המפורש, ופירושו לפי הכתיב אינו כדעת המפרשים היה הוה ויהיה אלא כמלא קיים; ופירוש קריאתו הוא, אדון הכל, וכן עיקר לפי עומק הדין, כי בכל הולכין אחר הקריאה, וה״ג

לדבר

להרהר כלל על הכתיבה אף שיש בהכתיבה סודות גדולות והם הלכה למשה מסיני, וכן כאן הולכין אחר הקריאה בנקודתו (הגר"א). והנה שם אדון בכל כנוייו בלשון רבים, כמו כי היום לוקח אדוניך, זולת בכנוי מ"ב יבא בלשון יחיד הנו"ן חריקה, ולהבדיל בין שם קדש לשם חול יבא שם הקודש תמיד בקמ"ץ, ובא בלשון רבים ליחיד ע"ד הגדולה והרוממות, ר"ל כמו שבא לפעמים דרך היחיד לרבים להורות על התאחדות הרבוי ככה יבא כאן ניקוד הרבים ליחיד להורות על רבוי האחדות, כי אחדות אדונותו ית' מתפשטת על כל פרט מפרטי הנבראים, לכן פירושו האמתי הוא „אדון כל" (אללהערר), וכ"א ברכה (פי"ז) א"ל אדם להקב"ה לך נאה להקרות ה' שאתה אדון לכל בריותך, ומצאתי במכדרשב"י (בלק קפ"ז ב') וירא אליו ה' באלוני ממרא, אתחזי לי' אדני באל"ף דלי"ת וגו' אתחזי ליה רבון ושלים. הרי שלא הניחו כלל על הכתיבה אף דכתיב הוי' פירשוהו כקריאתו באדנות. והמתרגמו (עווינער) אינו לפי הקריאה העיקרית. ועמ"ש בכו"ק בראשית ב' ד' מזה: אלהינו, בדעות מתחלפות מאד בביאור שם זה. ולדעת הגר"א הוא ע"ש השגחה בתחתונים במעשיהם, ושורש להוראה הראשית שבשם אלהים לדעתו שהוא ענין ההשגחה בתחתונים (אללשויענד). נראה לי, כי לענין ההשגחה והבטה על הדבר צריכים לעמוד נכח אותו הדבר, ככתוב (משלי ה') נכח עיני ה' דרכי איש וכל מעגלותיו מפלס, וכן אמר המשורר האלהי, שויתי ה' לנגדי תמיד, כי זהו מעלת הצדיקים באמת לשער בנפשם תמיד, כי מלא כל הארץ כבודו, וכאלו השכינה עומדת תמיד נגד פניהם ורואה את מעשיהם, לכן אמר אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך, וע"ש שהשכינה נוכחת תמיד נגד האדם נקראת בשם זה שהיא מלה רומזת על העומד נכח. כבמנחות נ"ג ב', זה, זה הקב"ה דכתיב זה אלי ואנוהו, ובמכדרשב"י (פ' ויחי ד' רכ"ח) רוח קודשא אקרי זאת דאשתכח תדיר עמי' דבר גש, וכן זה ה', זה אלי, וכ"ה במכדרשב"י (פקודי ד' רל"ו). לכן אני אומר ששם אלהים נגזר ממלת אלה, שהיא ג"כ מלה רומזת אל רבים נוכחים (דיא געגעווארטיגען) ויהי' טעם אלהים העלם הנבדל ית"ש שהוא נכח כל א' ואחד ועומד נגדו להשגיח עליו, ותרגום אלהים (דער אללגעגענוואַרטיגע). וכן האל הגדול (עקב י') והוא ג"כ מלה רומזת לרבים נוכחים, הארצות האל (תולדות כ"ו). והתחברות היו"ד והמ"ם ע"ד הפשט להורות שהוא שם דבר לרבים ע"מ גבוהים, והאל"ף בחטף סגו"ל, כי מדרך השו"א להשתנות אל הסגו"ל, אמנם בא בלשון רבים להורות על אחדות המתרבה, כי נכחיותו ית' מתפשטת בהשגחתו על כל אחד מפרטי ברואיו. והמתרגם אלהים (גאָטט) אינו לפי הוראת המלה עצמה, גם שם אלהים יורה על מדת הדין, כמ"ש התחיל לבנות עולמו במדת הדין שנאמר בראשית ברא אלהים, ומלה האשכנזית (גאָטט) יאמרו שהיא ממלה (גיטיג) וזה נוטה יותר למדת החסד. גם במלה עצמה יש מגמגמים, כי יש בלשונות העמים שמרפים במלת גאטט ומחליפים הטי"ת לדל"ת, ויהיה נגזר מן הערוכים לגד. מכלל הדברים יצא לנו שהמכוון בשם אלהים הוא בעצמו מה שקראו המחברים להתקשרות המאציל ב"ה עם התחתונים בשם שכינה, כי ברצון המאציל ב"ה לפעול בברואים ההנהגה הכללית והפרטית והיא השגחתו עליהם, הרי הוא כאלו שוכן בקרבם, ולזה נקרא שכינה. והנה בהזכירנו שם אלהינו אנו מאמתים כי כל המעשים מראש ועד סוף גלוים לעיני יוצר כל יתברך שמו לעד, לא כמו שיחשבו הטועים שאין כבודו להשגיח על בני אדם, ועל השמים כבודו ולא יראה בשפל, ולא כאותן מתי און שאמרו מה ידע אל הבעד ערפל ישפוט, עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך (איוב כ"ב), ולא כאותן בוערים שאמרו (תהלים נ"ד) לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב, כי אמנם על הכל ישים עין השגחתו, ככתוב (דניאל ב') ידע מה בחשוכה ונהורא עמי' שרי'. והמשורר אמר (תהלים קל"ט) גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה. ואמר (ירמיה כ"ג) אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה', ונאמר אני ה' חוקר לב בוחן כליות, ועל דרך כלל הלבבות כלם יצריהם ומחשבותיהן וכ"ש כל מעשיהם כלם גלוים לנגד עיניו יותר מן האור עצמו הגלוי לעיני האדם, ואין נסתר מנגד עיניו אפי' רגע אחת. ואע"פ שהוא טהור עינים מראות ברע, אין דבר נעלם ממנו, וכמו שאמר המלך החכם שאול ואבדון נגד ה' אף כי לבות בני אדם, ואם נדמה לעיני הסכלים שאיננו רואה את הטאת בני אדם ומעשיו, לפי שהרשעים עתקו גם גברו חיל, וכאותן שאמרו (יחזקאל ח') אין ה' רואה אותנו עזב ה' את הארץ, לפי שעשו כל התועבות והצליחו במעשיהם, אין זה אלא מדת טובו ית' שהוא ארך אפים, ונוהג בריותיו בחסד וברחמים ומאריך לרשעים שישובו ויחיו. אשרי האיש אשר כל עת נושאו שם אלהים על שפתיו ישים אל לבו תמיד את המכוון בו, והיא כוונה פשוטה והוא יסוד התורה ועמוד העבודה. ועמ"ש בכו"ק ריש בראשית בשם אלהים. מלך העולם. שם מלך נגזר מפעל הכבד הנוסף, למוליך עמו במדבר, מוליך יועצים שולל, שהוא לשון הנהגה (לייטען), וטעם מלך העולם, הוא ית' מוליך ומנהיג את העולם (רעגיערער, לייטער) דכמו שבתחלת הבריאה הוא

ברחם

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת־ האדם

עיון תפלה

בראם והמציאם מאין, כן הוא מנהיג סדרי העולם עד שיתקשרו מציאות הנמצאים זה עם זה ויתקיימו, וכל מציאות ישות הברואים כל ימי עולם אין להם קיום בעצמותם, כי אמנם הם תלויים במה שהוא ית' מנהיג אותם לקיימם בהוייתם והתקשרותם וסדורם, ואלו היה הוא ית' מסלק מן העולם כח השפעת הנהגתו אותם אף רגע אחת, כרגע היו כלם לאפס ותהו, כי קיום העולם וסדורי כל הברואים תלויים בכל עת ורגע ברצון הבורא ית', ואין לו דמיון עם בנין האדם שיש לו קיום גם אחר אשר הוסר ונסתלק ממנו כח הבונה. הפך דעת המינים: **על נטילת ידים**. כתב הרא"ש בסוף ברכות לשון נטילה לפי שצריך ליטול מן הכלי, והכלי שמו נטלא בלשון התלמוד, וז"ל הערוך נטילת ידים פירושו רחיצת ידים, תרגום ירושלמי ורחצו אהרן ובניו ממנו, ויסבון מני' בנטילה דכיא, פירוש כלי מיוחד לנטילה, ועל שמו נאמרת רחיצת ידים נטילה ע"כ, ולא יתכן לומר שעל שם שהרחיצה צריכה כלי, עזבו מתקני הברכות את לשון רחיצה שהיא העקרית בדבר זה, ותקנו הנוסח נטילה על שם הכלי לבד, שאינו אלא דבר המצורף לרחיצה, והנה למה שאמרו רבותינו [ר"פ כיצד מברכין] כל הנהנה מעולם הזה בלא ברכה מעל בקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלאה, וכתיב והארץ נתן לבני אדם, כאן קודם הברכה, כאן לאחר הברכה, ואמרו בירושלמי אם אכלת וברכת כאלו שלך אכלת, (ובפ' כל כתבי) אמרינן כשהיו מניחין השולחן, היו אומרים לה' הארץ ומלאה, וכשהיו מסלקין השולחן, והארץ נתן לבני אדם, ואמרו רבותינו נטילת ידים משום סרך תרומה תקנו, דכמו שהיו הכהנים צריכים טהרת ידים לאכילת תרומה וקודש, כן הצריכו טהרת ידים לאכילת חולין שהוא קודם הברכה ג"כ קדשי שמים, ואסור לאכול קדשי שמים בידים מסואבות, א"כ ע"י רחיצת ידים במים, הידים מוכשרים ליגע באוכלין שהם קדשי שמים, מה שלא היו ראויים אליהם קודם רחיצתן. והרחיצה גורמת לידים מעלה ורוממות ליהנות על ידיהם מלחם גבוה, הנה להתרוממותם ולהתנשאם ממדרגת פחיתותם למדרגה גבוה כזו, תקנו נוסח הברכה על נטילת ידים, כלומר לרומם את הידים ולנשאם מפחיתות ערכם ולהתעסק בקדשי שמים. כי נטל ענינו התנשאות והתרוממות מעלה, כמו עיני לשמיא נטלת (דניאל ד' ל"א) וכן הוא בלשון עברי, איים כדק יטול (ישעי' מ' ט"ו) שפירוש יטול הנושא ועולה למעלה, וכן וינטלם וינשאם עד העולם, וכן כל ברכת השחר שאנו מברכין, כגון, הנותן לשכוי בינה, וכל השאר אשר על סדר העולם והנהגותיו, הם על כוונה זו, וגם עליהם שייך מאמרם כל הנהנה מעולם הזה בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים, כמ"ש הטור (בסי' נ"ו) והרשב"א בתשובה, וז"ל: צריך בבוקר ליטול ידיו בכלי לפי שבשחר אנו נעשים בריאה חדשה, דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך, צריכים אנו להודות לו ית', על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו, ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכין בכל בוקר ובוקר, ולפיכך אנו צריכים להתקדש בקדושתו, וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו עכ"ל. ואיתא במכילתא דרשב"י דידוי דבר נש זוהמא דמסאבו אשתאר בהו וכו' עד דנטל להון וכד נטל להון כדין אתקדש ואקרא קדוש וגו', ועד דיתעבר זוהמא מעל ידוי לא יברך, ואוקימנא דבגין כך עד לא אתקדש בר נש ידוי בצפרא אקרי טמא כיון דאתקדש אקרי טהור וכו', וקוב"ה בעא לזכאה להון ישראל למהוו קדישין, דכתיב וזרקתי עליכם מים טהורים וכו', הנה ע"י רחיצת ידים בשחרית, יצאו הידים מן הטומאה אל הטהרה, ועל שם ביאתם ע"י רחיצה למעלה רמה כזו להיות טהור לישא שם שמים על שפתיו ולברך בשמו, שפיר תקנו הנוסח על נטילת ידים, ר"ל רוממת הידים והתנשאותם למעלה רמה, ויש סמך לזה ממה שהצריכו חכמי האמת הגבהת הידים למעלה, גם בברכת ידים דשחרית:

אשר יצר את האדם. בבריאת האדם נאמרו ג' לשונות בריאה יצירה עשיה, ויברא את האדם, וייצר את האדם, נעשה אדם, בריאה הונח על חדוש העצם, עשי' הוא על תקון הדבר בשלימותו, יצירה הוא על הציור כגון תאר האיברים שבאדם כמותם ואיכותם וגודל מדתם, וכאן אנו מברכים על היצירה, לא על הבריאה והעשיה, ואין ברכה זו סותרת למאמרם (עירובין י"ג) נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא משנברא, שהוא תמוה איך יסכימו לגנות מעשי ידי יוצר ב"ה, הלא כל העולם לא נברא אלא בשביל האדם, והוא מבחר הבריאה ותכליתה, ואם הסכימו בטוב העדר האדם גם העדר כל העולם כלו היה טוב יותר, וכי יאמר מעשה לעושהו מדוע עשיתני והעדרי יותר טוב לי. ונראה לי שלא עלה ההסכם על העדר ע ש י י ת האדם רק על העדר ב ר י א ת ו, שבתחלת הויתו איננו רק בריאה, והוא הווית עצם האדם, וממעמד בריאה זו יביא הוא את עצמו לגדר

עשייה

הָאָדָם בְּחָכְמָה וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ שֶׁאִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם אִי אֶפְשַׁר לְהִתְקַיֵּם וְלַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא כָל־בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת:

והגר"א כתב בביאורו לש"ע א"ח (סי' מ"ו ס"ק י"ז), ראיתי בכל הספרים קדמונים ואחרונים שהנוסחא מימי אבותינו אשר סדרו לנו הברכות לברך ברכת התורה אחר כל הברכות קודם פרשת התמיד, וסידור אלהי נשמה אחר ברכת אשר יצר מיד, וכ"כ הר"י בשה"י דאשר יצר סמוכה לברכת אלהי נשמה, וכ"כ כל הפוסקים, והרא"ש בתשובה כתב והמשכים ללמוד יברך ענט"י ואשר יצר ואלהי נשמה וכל סדר הברכות עד ברכת התורה וברכת התורה בכלל, וכן הוא בסידור הרמב"ם בפ"ז מתפלה, ובכל הספרים והסידורים הראשונים וכ"ה באבודרהם. תם שהגאונים כתבו שאין להפסיק בין ברכת אשר יצר לאלהי נשמה, ומאלהי נשמה מתחיל סדור הברכות עד הגומל וכו', ע"ש מ"ש על הטור בזה. וכן הגאון ר"י עמדן בסדר התפלה שלו, סידר ברכת התורה קודם לעולם יהא. ועמ"ש בזה בתשובת רש"ל (סי' ס"ד):

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה:

והערב

עיון תפלה

עשייה, כהשלימו את נפשו ע"י בהירתו בדרך התורה והמצוה, ואחרי שבני עליה כאלו מועטים המה מאד, ורוב בני אדם לא ישאו את נפשם למדרגה גבוה זו להוציא את עצמם מגדר בריאותם, ולהתעלות לגדר עשייתם להשתלם שלמות המקווה, לכן הסכימו שהיה נוח לו לאדם אם היה מיד מתחלת הויתו בגדר עשייה, שהיה עושה רצון קונו מצד תכונתו הטבעית, ולא היה מתחלה בגדר בריאה, עד שאינו יכול לעשות רצון קונו כ"א ע"י בחירה, ולהיות תמיד נלחם המלחמה החזקה נגד יצרי תאות הלב: לפני כסא כבודך. גרסת הרי"ף גלוי וידוע לפניך, ולא הבינותי הלא ביכלתו ית' הבלתי תכלית להחיות באיזה אופן שיהי' ותינוק במעי אמו יוכיח. ולפי גרסתנו „לפני כסא כבודך" נ"ל שטעמו לפי תהלוכת הטבע שהטביע בו הוא ית' את העולם הגשמי א"א לאדם לחיות בפתיחת אחד הנקבים יותר מהראוי וכן בסתימתם. וכבר אמרו המפרשים שההנהגה הטבעית מכונה בשם כסא כבוד, כמ"ש השמים כסאי, בשמים הכין כסאו, כי ע"י השמים וצבאיהם תתנהג הנהגת הטבעי בכלל: להתקים ולעמוד לפניך. להתקיים בחיים, ולעמוד לפניך על משמרת התורה והעבודה כראוי, [כי כל לשון עמידה המחובר בשם פנים יורה על עמידת השירות והעבדות, כמו יעמוד דוד לפני, הילדים העומדים לפניו]: ומפליא לעשות. לגד הפליאות הנשגבות מאד הנראים לכל משכיל בכל אחד מאיברי גוף האדם נפלאו מאד מעשי ה' ביציאת הגדולים והקטנים, כי בבשר הכליות המורכב מגידין ורידין שם נפרשים המים הרעים מן הדם ומשם יוצאים ונקבצו אל תוך כלי מי רגלים וממנו אל החלל שבאמצע הכליות וממנו ירד השתן למטה עד בואו סמוך לצואר השלחופית המחובר משתי עורות זו ע"ג זו ותלוי כנוד הפוך בצואר למטה ושם בוקעים את עור החצון ומתהפכים ובאים המים ממטה למעלה ונכנסים והולכים בין עור החיצון והפנימי של השלחופית עד שמגיע לקצה העליון ושם הם בוקעים את עור הפנימי ומזלפין טיף טיף אל צוארו אשר למטה, וכאשר נתמלאה השלחופית אז כובד מי השתן פותח הסגר צוארו והמים יורדים ובאים דרך מעבר השתן מן השלחופית עד פי האמה. וכן הקבה אשר בו יבא המאכל עושה שתי פעולות. האחד אחר שנתעכל ונתבשל בו המזון בשול ראשון דוחה ממטה למעלה את חלק המובחר שבו אל הכבד אשר למעלה ממנה, והשני המאכל אשר נהפך לפסולת דוחה אותו דרך פיו הימין למטה אל תוך מעי המונח בסבוב והולך בעקום אשר בפנימיותיו כמה דלתות נפתחים בבוא הפסולת אליו ומיד בצאתו תסגר הדלת וכן עושה כל דלת בחלק אחר חלק העליון נפתח והתחתון מסוגר התחתון נפתח והעליון יסגר עד צאתו לבוא אל המעי הנקרא כרכשתא הדבוק בפי הטבעת המעמיד ומעכב בגללי הצואה שלא יצא לחוץ קודם הזמן: לעסוק בדברי תורה. שנשתדל בלמוד התורה שבכתב בבינת הלב ליגא וליתן בדבריה עפ"י

דרך החיים

(א) אין לענות אמן אחר ברכת לעסוק בדברי תורה עד לאחר המלמד תורה לעמו ישראל כי הכל ברכה אחת היא ודבוק למעלה (סי' מ"ז) ולכך נ"ל

המדות

וְהַעֲרֶב־נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ (וצאצאי צאצאינו) וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ לִשְׁמָהּ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

יברכך

דרך החיים

והערב נא בוא"ו (שם) (סי' מ"ז): (ב) אין לומר פסוקים קודם ברכת התורה אפי' דרך תחנה ובקשה לכן מהראוי ונכון לומר בה"ת קודם סליחות (שם): (ג) מהרהר בדברי תורה אין צריך לברך בה"ת (שם) אבל הכותב דברי תורה לעצמו דרך לימודו חייב לברך (שם): (ד) המשכים קודם אור היום יברך ברכת התורה ואף אם ישן אחר כך בין ביום ובין בלילה א"צ לחזור ולברך (פ"מ סי' מ"ז דלא כפר"ח) והטעם שדעת כל אדם לפטור ברכה זו עד שינת הלילה שאחריו: (ה) ניעור כל הלילה חייב לברך בה"ת דאין דעתינו רק על מעל"ע (מ"א וא"ר) אך נכון אם אפשר שישמע בה"ת מאיש אחר ויאמר לו שיתכוין להוציאו והוא יתכוין להוציא את עצמו ויענה אמן ומהני [מטעם דבאמת יש מחלוקת הפוסקים בזה ע"ש במ"א לכן דרך הנכון להוציא א"ע מפלוגתא ויעשה כנ"ל וכ"כ המ"א סי' תנ"ד ע"ש]: (ו) אם מסופק אם בירך בה"ת חייב לברך פעם שנית (שם) ורק ברכת אשר בחר בנו (תשו' שאגת ארי'): (ז) אם קראוהו לעלות לס"ת קודם שבירך בה"ת ובירך ברכת אשר בחר בנו על הס"ת א"צ לברך פעם שנית ברכת אשר בחר בנו רק יברך ברכת לעסוק בדברי תורה והערב נא עד לעמו ישראל וידלג ברכת אשר בחר בנו ויתחיל מיד יברכך כו' (סי' קל"ט) ואם בירך בה"ת ותיכף קראוהו

עיון תפלה

המדות שהתורה נדרשת בהם, והיא התורה שבע"פ בכללה, כי מבלעדה אין התורה שבכתב נקנית לנו באמת. ולא אמר ללמוד תורה רק לעסוק בד"ת, להורות על ההשתדלות העצומה הצריכה בדברי תורה ובלשונה, וכדאיתא בספרא אם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה:

והערב וכו' בפינו. שיהיו דברי תורה ערבים ומתוקים ונעימים, לעסוק בהם מאהבה. ויתכן עוד להיות שלפעמים יקשה לנו השתוות ואחדות דברי התורה שבכתב עם דעת מקבלי התורה שבע"פ, ולא ימתוק לחיך לנטות מפשוטי המקראות כפי מובנם בהשקפה ראשונה בדרך מהלכי הפשט המיוסד על יסודי הלשון, ולשמוע דעת רבותינו בעלי התלמוד, שאין הוכחתם ברורה לחולשת הבנתנו, לכן נשפוך שיחנו לפני החונן לאדם דעת ית"ש, הערב דברי תורתך בפינו, שיערבו וימתקו גם לחכנו למצוא נועם העליון להבין דעת התורה שבע"פ בדברי התורה שבכתב עצמם, להשוותם יחד ולאחדם באחדות גמורה, עד שלא יהיה הבדל אצלינו בין אמתת הפשט לאמתת הדרש, ויהיו דברי התורה שבכתב ערבים ונעימים לנו עם דברי התורה שבפינו, שיאורו עינינו לראות בעומק ים התורה שבכתב את פניני התבונה שבתורה שבע"פ, ונבין בסתר מלצת התורה שבכתב עצמה את כל אשר למדונו רבותינו מקבלי התורה שבע"פ, ע"פ מדות התורה המדקדקת אחר כל מלה ומלה אות ואות קוץ וקוץ על אמתת עומק ענינם: יודעי שמך. אין הכוונה בזה ידיעת השם עפ"י מחקרים שכלים אשר הרבה נכשלו גם בבלי דעת, כי באמת דרך זה מלאה לה מכשולים רבים אף לאנשי מעלה אף כי להמוניים, אבל ידיעת השם היא ידיעת שמות תאריו ית' שמו, חנון רחום ועושה חסד ומשפט וצדקה כעדות הנביא ירמי' השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ. ואמר הושע הנביא כי אין אמת ואין חסד ואין דעת אלהים בארץ כי בהחסר חסד ואמת אין מקום לדעת אלהים. ועל ענין זה נאמר דע את אלהי אביך ועבדהו, כפי' הסמ"ג שכמו שהוא חנון ורחום ועושה חסד משפט וצדקה כן תעשה גם אתה. וכן פי' רד"ק ידיעת האל היא ללכת בדרכיו לעשות חסד משפט וצדקה עם בני אדם כמו שהוא ית' עושה. וע"ז אנו מתפללים שבעזר ההשתדלות בתורה נזכה להשיג המדות האלה ולהתנהג בהם: ולומדי תורתך לשמה. כלומר תכלית כוונתינו בלמוד התורה תהי'

על

יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְהָרֵאָיוֹן וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה. אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לָעוֹלָם הַבָּא: וְאֵלּוּ הֵן כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית והכנסת

עיון תפלה

על מה שהיא נקראה בשם, היא נקראת בשם תורה שהוא לשון הוראת דרך (וועגוויזער, כענין הורני דרכך, את מי יורה דעה) כי התורה במצותיה מורים לנו את הדרך אשר בה נלך. וירק אל תכלית זה תהי' השתדלותנו בלמודי ה', שנחזיק עצמינו כאלו היינו עורים לא נוכל לראות, ונלך במקומות החשך ויש לפנינו מכשולים רבים, ונוכל ליפול מהר אל באר שחת מצד הומרותינו וגשמיותינו, והתורה במצותיה עומדת לפנינו בפרשת הדרכים המסוכנים האלה ומורה לנו בזה הדרך תלך לא בדרך אחר, כי רק בזה תבא אל מקום האמתי המיועד לאדם. ולכן לא אמר ללמוד תורה להבין ולדעת או להוסיף לקח, כי אין זה לבד התכלית האמתי המכוון בלמודי ה', מכש"כ שהלמוד להתגאות בחדושים לעיני בני אדם ולהתפאר בהשגת עמוקות מעניני התורה, שהוא מגונה מאד, והוא הפך דעת התורה, כי אמנם ההליכה בדרכי מצות התורה הוא עיקר המכוון מכלל דעת התורה. [ויש למחברים כוונה אחרת בענין למוד תורה לשמה, ואת הנראה לדעתי כתבתי לפי המכוון בלשון לשמה. והכל הולך אל מקום אחד. אמנם חלילה לבזות ולהשפיל את העוסק בתורה ובמצות אף שלא לשמה, כמ"ש האיש האלהי בנפש החיים, כי באמת כמעט בלתי אפשרי לבוא תיכף בתחלת קביעות הלימוד למדרגת לשמה כראוי, כי העסק בתורה שלא לשמה הוא למדרגה שמתוך כך יוכל לבא למדרגת לשמה, לכן גם הוא אהוב לפניו ית' ולזה אמרו (פסחים נ') לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה, אמרם לעולם ר"ל בקביעות היינו שבתחלת למודו אינו מחוייב רק שילמוד בקביעות יומם ולילה ואף אם לפעמים ודאי יפול במחשבתו איזו פני' לגרמי' לשום גיאות וכבוד וכיוצא, עכ"ז אל ישים לב לפרוש או להתרפות ממנה בעבור זה אלא אדרבה יתחזק מאד בעסק התורה ויהא נכון לבו בטוח שודאי יבא מתוך כך למדרגת לשמה, וכן הוא ג"כ בענין עסק המצות עד"ז, וכן אמר רבנו הגדול הגר"א על אמרם אם פגע בך מנוול זה משכהו לביהמ"ד, והוא יצה"ר הרוצה להטות אותך מן התורה שלא תלמוד כלל משכהו לביהמ"ד, כי אם האדם יתחיל ללמוד תיכף לשמה לא יניח לו, אך יתחיל שלא לשמה, ומתוך שלא לשמה בא לשמה, וזהו משכהו ג"כ לביהמ"ד שיהיה עמך והיינו שתלמוד שלא לשמה וממילא יתבטל, כי מתוך שלא וכו' ומכש"כ שכוונתך לשם שמים:

יברכך וגו'. תקנו אחר ברכת התורה פרשת ברכת כהנים שלא להפסיק בין ברכת התורה ללימוד, כמו בכל ברכות של מצוה ונהנין, כמ"ש הרא"ש וסמ"ג וש"פ, ומה שבחרו פרשה זו מבין כל פרשיות שבתורה, נ"ל דכולא הך פרשתא גם מענין התורה וקיומה משתעי, דומיה דמשניות שבחרו לסדר אח"ז דג"כ מת"ת איירי, וזה: **יברכך**, בשפעת חכמה (הכי איתא בס' יצירה) ובפסיקתא זוטרתי דר"ס, יברכך, בתלמידים, כענין אם ברך תברכני והרבית את גבולי בתלמידים: **וישמרך.** ושמר רגלך מלכד, ה' ישמרך מכל רע, ה' ישמור צאתך ובואך (ספרי) ובפס"ז דר"ס, וישמרך, שמירת הנפש כענין ישמר את נפשו: **יאר פניו.** זהו מאור תורה שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (ספרי), ובפס"ז דר"ט, יאר ה' פניו אליך, זו חכמה, וכן הוא אומר חכמת אדם תאיר פניו. ויונתן ב"ע תרגם' ינהר ה' סבר אפוי לך במעסקך באורייתא ויגלי לך סמירין: **ויחונך.** יחננך בתלמוד תורה בדעת בבינה ובהשכל ובמוסר וחכמה (ספרי): **ישא פניו אליך.** יהפך פניו כלפי אצלך, לא דומה שואל שלום חברו בתוך פניו כשואל מן הצדדין, אלא יהפוך פנים אליך כמ"ד ופניתי אליכם (שמות רבה), וכ"ת אונקלס יקביל ה' שכינתיה לותך, שבכל מקום שתפנה יהיו פניו נשואות אליך, והוא הפך אעלים עיני מכם: **וישם לך שלום.** זה שלום תורה שנאמר ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום (ספרי) והוא שלום הנפשי שלום הפנימי ממהומות ומלחמת יצר תאוות הטבעיות

דרך החיים

קראוהו לעלות לתורה צריך שיברך על התורה אשר בחר כו' ומ"מ צריך שיאמר קודם שיעלה לתורה הפסוק יברכך (מ"א שם):

וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּבִקּוּר חוֹלִים וְהַכְנָסַת כַּלָּה וְהַלְוָיַת הַמֵּת וְעִיּוּן תְּפִלָּה וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם:

אֱלֹהַי. נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא אַתָּה בְרָאתָהּ אַתָּה יְצַרְתָּהּ אַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי וְאַתָּה עָתִיד לִטְּלָהּ מִמֶּנִּי וּלְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד לָבֹא: כָּל־זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְקִרְבִּי מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי רִבּוֹן כָּל־הַמַּעֲשִׂים אֲדוֹן כָּל הַנְּשָׁמוֹת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה:

ברוך

דרך החיים

(א) המשכים קודם אור היום יאמר אלהי נשמה מיד אחר ברכת התורה וא"צ להמתין עד עלות השחר וא"צ לומר פעם שנית בבוקר אפילו כשישן עוד הפעם (ע' ס"ס מ"ז פ"מ וע' טור וב"י) וה"מ כשהיה דעתו שלא לישן אבל כשדעתו לישן עוד אח"כ לא יאמר כשישכים ברכת אלהי נשמה רק יאמר בלא שם ומלכות ואח"כ כשישן וישכים שנית יאמר עם שם ומלכות (מ"א סימן וא"ו):

(ב) הניעור בלילה לא יאמר ברכת אלהי נשמה (א"ר סי' מ"ו אות י"ב) ונכון לומר בלא שם ומלכות:

(א) המשכים קודם אור היום לא יברך ברכת אשר נתן לשכוי בינה עד שיאיר היום ואפי' שמע קול תרנגול יש ליזהר לכתחילה ובדיעבד יצא אפי' לא

עיון תפלה

השבעיות הנלהמים נגד דרכי התורה ומצותי': והלמוד תורה כנגד כולם. ת"ת אין לה שיעור לא למעלה ולא למטה דכתיב והגית בו יומם ולילה, א"כ אין לה שיעור למעלה, ולמטה נמי דפעמים גם בתיבה אחת פטור, ואמר הגר"א והא דכתיב והגית וגו' אע"ג שיוצא בתיבה אחת, היינו דאלו לא הוי כתיב והגית הו"א שאינו צריך אלא תיבה אחת ולא יותר אף שיש לו פנאי ללמוד לכן נאמר והגית לומר שחייב ללמוד יומם ולילה, אך אם צריך לעסוק במצוה או בד"א או כשצריך לאכול שהוא ג"כ מצוה אזי פוטר א"ע בתיבה אחת, ותנא הא דת"ת אין לה שיעור למטה להורות כמה צריך לחבב את התורה, דבכל תיבה ותיבה שלומד הוא מצוה בפ"ע, כי גם בתיבה אחת יוצא ידי מצות למוד תורה שהיא שקולה נגד כל המצות, והכלל בזה שאין מבטלין ת"ת אפי' למצוה אם יכולה להעשות ע"י אחר, כי כיון שכל תיבה ותיבה היא מצוה גדולה ושקולה כנגד כולם, וכשלומד ד"ת דף אחד מקיים כמה מאות מצות, ובוודאי יותר טוב לקיים מצות הרבה ממצוה אחת, רק כשא"א לקיים ע"י אחר אזי רשאי לבטל, ולזה שונה התנא הא דת"ת אין לה שיעור למטה:

טהורה היא. מטבע רוחניותה היא זכה וטהורה מאד לענינים אלקיים, ולא נתונה בנו לטהרה ולזככה כ"א להשמר שלא תעלה בה חלודה באשמותינו: נפחת בי. אין נשמתי כנפשות שאר בע"ח, כי הן מן הארץ נבראו [כמ"ש תוצא הארץ נפש חיה] לכן אין פעולתן רק בעניני הארץ, אבל נשמתי היא ממרומים [כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים] לכן אין תכלית בריאתה להשמישי ענינים ארציים כ"א לדברים יקרים ונשגבים כפי טבעה הרוחנית לבחור בתורת ה' ועבודתו: לטלה ממני. אחר שההיא ממני תחזור למקום היקר הנעלה אשר ממנו נחצבה ותחי' לפעול שם פעולות נשגבות כמו שחיתה ופעלה בקדש טרם התחברה עם גופי, אם לא שאתי הודה פה בגלולי תבל הלזו המבדילים בינה לבין אלקי מרום וקדוש [אמר בנתינה והחזרה „בי" ובשמירה „בקרבי", כי בשהייתה בעכירת הגוף ואיננה כעצמותו שייך לשון בקרבי, אבל בעת הנתינה שהגוף איננו בעכירותו וכן בעת החזרה לתחיית המתים שלא יהיה בעכירותו, שייך לשון בי כאלו היא עצמותו]:

להבחין. להבין את הבריות שידעו מתי התחלת היום [לכן לא אמר לבחון] ויעמדו ממטתם:

שלא

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי נָכְרִי:

ברוך

עיון תפלה

שלא עשני נכרי. שאינו מצווה רק על שבע מצות ב"נ. שרש נכר ישמש דבר והפוכו, הא' ידיעה והכרה (ערקעננען) כמו ויכר יוסף את אחיו, והב' שלילת ההכרה (פֿערקעננען) המתחפש ומשתנה במעשיו בבגדיו ובדבוריו כדי שלא יכירוהו, כמו ויתנכר אליהם (מקץ מ"ב) כמ"ש רמב"ן שם פחד יוסף פן יכירוהו אחיו לכן התנכר אליהם, ששם המלנפת על מלחו ושינה עלמו, כמו שנ' באשת ירבעם קומי נא והשתנית ולא ידעו כי אשת ירבעם את, וכתוב (מ"א י"ד) ויהי כבואה והיא מתנכרה, ע"כ. ולזה יורה שרש נכר על ההכחשה והכפירה (פֿערלייגנען) כמו פן ינכרו לרימו (האזינו), ואותותם לא תנכרו (איוב כ"א) פי' הר"ש ב"מ ענין הכחשה הפך ההכרה, וכן פי' בפרחון, וכן בן נכר פירושו כן, והוא תואר לכל הכופר בעיקר ומכחיש באמתת מליאות אלהות (גאָטטעסלייגנער, וואהרהייטס-פֿערקעננער) ואין הבדל בזה בין ישראלי לאינו ישראלי, כל המכחיש באמתת מליאותו ית' נקרא נכרי או בן נכר. והאומר כי שם נכרי המוזכר במקראות על שאינו ישראלי אינו מלד שינוי הדת כ"א מלד זרות מקומו, להיותם זרים נגד ישראל שהיו תושבי הארץ (פֿרעמדע, אויסלאֶנדער) ומזה השתבשו להקל באסור רבית לישראל, וזה טעות, כי בשם זה היה מתואר האינו ישראלי כבר קודם שהיו ישראל תושבי הארץ, כמו בן נכר נמולו אתו באברהם, הסירו אלהי הנכר ביעקב, ואז היו האבות זרים וגרים בארץ נגדם, כי הם היו תושבים, אבל שם נכרי לפי עלם הוראתו הוא על המכחיש באמתת מליאתו ית' ואין בזה הבדל מקומי וזמני ואישי, ולפ"ז אין בברכת שלא עשני נכרי שום פחיתות לכל האומות שאנחנו דרים ביניהם, כי כולם יודו באמתת מליאותו והמכחיש בזה גם בעיניהם הוא מבוזה. ועל השיתוף הם אינם מוזהרים. ודע דבירושלמי אמר על ברכה זו: שנאמר כל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו (ישעיה מ') והובא באבודרהם. למדונו רבותינו בזה כי נתקנה ברכה זו על אותן האומות הקדומות שהיו כפראים וחיתו יער, כפרו באלהים, כחשו בהשארת הנפש, לא דנו על הגנבות והגזלות כי היה הכל מותר להם, הרליחות והנאופים והרבעת בהמה לא היה פשע בעיניהם, כאשר עוד היום תשמענה אזנינו הנהוג בין הפראים יושבי מדברות, אשר כבהמות נחשבים בעיני כל, הם הם הגוים אשר עליהם אמר הכתוב שהם כאין וכאפס ותהו נחשבו לו, [ולזה אמרו רבותינו בתנחומא (הובא בילקוט שם) דמקרא זה נאמר על פרעה ועל גוג ומגוג, המכחישים במליאות אלהות ובהשגחתו, זה אמר מי ה' אשר אשמע בקולו, וזה אמר נוסדו יחד על ה' ועל משיחו ננתקה את מוסרותימו (עיין ע"א ג'. ב')] ורק על אומות כאלה נוסדה ברכה זו, אמנם על האומות אשר אנחנו יושבים תחת ללם, המודים במליאות אלהות ובהשגחתו, המאמינים בהשארת הנפש, שונאי גזל והמס, ומשפט חרוץ ביניהם על הגנבות ורליחה, הדורשים טוב לעמים היושבים ביניהם באין הבדל לישראלי או לא"י, על אומות כאלה אמרו רבותינו (ע"א ג') נכרי העוסק בתורה (בשבע מלות שלהם) הוא ככה"ג, וברייתא זו היא בתורת כהנים (פרשת אחרי פ' י"ג) ומסיימים שם וז"ל: וכן הוא אומר פתחו שערים, ויבאו כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא ויבא גוי לדיק שומר אמונים, וכה"א זה השער להשם, כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא לדיקים יבאו בו, וכה"א רננו, כהנים לויים וישראלים לא נאמר כאן אלא רננו לדיקים בהשם, וכה"א הטיבה ה', לכהנים ללויים לישראלים לא נאמר אלא הטיבה ה' לטובים, הא אפי' גוי ועושה את התורה (שבע מלות שלהם) הרי הוא ככהן גדול, ע"כ, ע"ש בתוס' ע"א ג'. ובסנהדרין נ"ט דאיירי בשבע מלות דידהו, מבואר שעל כאלה לא נאמר כאין כאפס ותהו נחשבו. הרי למדנו מן הירושלמי דברכה דילן לא נתקנה רק נגד אותן האומות המכחישים במליאות אלהות וכיולא. — והנה על נוסח שלא עשני גוי יש לגמגם הרבה, כי שם גוי לא הונח בכ"ק רק על קבוץ רבים, כמו עם (פֿאָלק), וישמש על כל האומה ולשון ואף אומה ישראלית בכלל, כדכתיב (ואתחנן ד' ו') הגוי הגדול הזה, שארית עמי יבזום ויתר גוי ינחלום (לפניה ב' ט') והאבות שנתברכו בזרע מתואר בשם גוי, ואעשך לגוי גדול, גוי וקהל גוים יצאו ממך (וישלח ל"ה י"א), גם ישמש מלת גוי על קבוץ רב מבהמות ועופות, כמו (יואל א' ו') כי גוי עלה על ארצי, כל חיתו גוי (לפניה ב' י"ד) ותרגומו כל חיות ברא, ומלבד כל זה,

לא

דרך החיים

לא שמע קול תרנגול ודוקא בירך לאחר חלות אבל קודם חלות אפילו שמע לא יצא וצריך לברך פעם שנית (בחה"ט סי' מ"ו): (ב) אפילו במדבר שאינו שומע קול תרנגול חייב לברך גם חרש יברך ברכת הנותן לשכוי בינה (שם):

אם קדם ובירך שלא עשני אשה אפ"ה יברך אח"כ שלא עשני גוי ושלא עשני עבד (אחרונים סי' מ"ו וכן מסתבר) וה"ה קידם ובירך שלא עשני עבד קודם שלא עשני גוי מ"מ יברך אח"כ שלא עשני

גוי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עָבֶד׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה׃

הנשים אומרות בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשַׂנִי כִּרְצוֹנוֹ׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עִוְרִים׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַתִּיר אֲסוּרִים׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זוֹקֵף כְּפוּפִים׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם רוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי כָּל־צָרְכִּי׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמֵּכִין מִצְעֲדֵי־גָבֶר׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה׃

ברוך

דרך החיים

גוי (עיין ט"ז ומ"א וא"ר שם בסימן מ"ו):

סומא מברך ברכת פ"ע (ועי' סי' מ"ו במ"א עי' פר"ח) והכי מסתבר דהא גם יוצר המאורות מברך: אם קידם ובירך זוקף כפופים קודם שבירך מתיר אסורים שוב לא יברך מתיר אסורים (שם):

עיון תפלה

לא מצאנו בכל כ"ק שם גוי על איש פרטי, ואבימלך שאמר הגוי גם צדיק תהרוג (וירא כ') תרגמו אונקלס עם, לשם קבוץ, ועל הרוצה לפרשו לשם פרטי, כבר אמר הראב"ע אל תשמע אל חולם החלום המחליף מלה במלה לפרש הגוי על איש יחידי, וכ"כ הרד"ק שם. רק רבותינו במשנה ובתלמוד ישמשו מלת גוי על איש יחידי, וכבר הורה לנו רבנו הגדול הגר"א דלישנא דקרא עדיפא, כי על חלוקי דעות שבברכת הפרשת חלה, דיש אומרים להפריש תרומה, ויש אומרים להפריש חלה, הכריע הגר"א (ביו"ד סי' שכ"ח) דלשון להפריש תרומה יותר נכון מלהפריש חלה, כי רק בלשון משנה נקרא חלה, אבל בלשון מקרא חלה נקראת העיסה, ע"ש. הכי נמי כאן יותר בחור לשון נכרי, וכבר אמרו במדרשב"י מאן דלצי צלותי' בעא לפרשא מלוי כדקא יאות (עמ"ש בברכת הלה). ובזה נשתתקו פיות המלעיגים עלינו אצל האומות בברכה זו: **עבד ואשה**. שאינם מצווים במצות שהזמן גרמא: **על המים**. סמוך למים (כמו נחה ארם על אפרים] כי המים אינם רק בצדי כדור הארץ לא מתחת כי שם מדינות גדולות: **המכין מצעדי גבר**. האדם יניע עצמו ואינו יודע כלים המניעים אותו מה הם, ואין ספק אם האומן לא ידע הכלים הצריכים לפעולתו לא יוכל לפעול דבר, ואנחנו בני אדם פועלים בכלים לא נדע אותם: **אוזר ישראל בגבורה**. חגירת האזור הוא להפסיק בין לבו לערוה. ופעולה הגשמית הזאת תעורר לחגירת כלי מלחמה הפנימית להפסיק ולבטל מן הלב את ערות התאוות הטבעיות [כי האזור הוא בכ"ק שם לחגירת כלי מלהמה] כי התאוה הטבעית התחזקה באדם מנעוריו וצריך גבורה גדולה להכניעה [איזהו גבור הכובש את יצרו] כי מלחמה זו הפנימית קשה מכל מלחמה נשלם, כי באלה אינו צריך רק להתגבר על כח הפחד והמורך, ואם יתגבר על אלה שוב אין כח אחר בנפש נלחם עמו אבל עוזרים לו, כח הגאוה וחמדת הכבוד והתאוה לשלול שלל, כולם תומכים ידי הגבור. משא"כ במלחמה הפנימית הנפשית, אין עוזר ותומך לו לאדם בכל הטבע, כי כלל הכחות מסערות כנגדו ונלחמים בו, ואין לו לאדם כלי מלחמה כנגדם זולתי יראת ה', בה צריך לנצח הכל, אולם אין ביד האדם בזה רק התחלת המעשה, וגמר הדבר תלוי בעזר העליון ית' [יצרו מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לו] כי יצר לב האדם קשה ואף שכובשו הפעם הוא חוזר ונעור להתגבר עליו, אבל הוא ית' עומד לימין הצדיק הבוחר בטוב ומצער עצמו לדכא יצר לבו, וכשרואה שהאדם עושה מה שבכחו לעשות יעזרהו ממרום יתן עוז למבקש צדק החפץ

ללכת

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינָי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי׃
וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְאַל תְּבִיאֵנוּ לֹא לִידֵי חֵטְא וְלֹא לִידֵי עֲבֵרָה וְעָוֹן

ולא

עיון תפלה

ללכת בדרך התורה. הנה העזר האלהי הזה מכוון בברכת אוזר ישראל בגבורה, כי הוא לבדו יתברך המאזרני חיל למלחמה זו הפנימית להכניע קמי ואויבי נפשי תחתי: **עוטר בתפארה**. ברכה זו נתקנה בשעת הנחת סודר או כובע על ראשו, ופעולה הגשמית הזאת תעורר את האדם על אבר המובחר שבראשו והוא המוח שתחת עצם הגלגולת, והוא משכן השכל והבינה, שהם אמצעיים להשיג בם דברי תבונות ודעות העמוקות שבחכמה העליונה, ובכלל להיות מוכתר בכתר תורה, כי המוח שבראש מצד הרכבתו הדקה הנפלאה הוא הכלי היותר מוכשר ומוכן לקבל שפע השכל והבינה, כי בו תתחיל התגלות השכלי, וכאלו המוח הוא כלי תשמישו של כח השכלי, ומתוכו לבד יתגלו ויתיחדו כחות הפנימיות בפעולותיהם, והכח השכלי נטוע באדם להיות כמו שופט ושליט לשפוט כל הכחות הפנימיות להישירם בדרך נכונה להשכיל ולהתבונן בדרך אמת להבדיל בין הטוב והרע ע"פ משפטי התורה ומצותי', והוא כתר התורה הנמסר לכח השכלי להרים קרנו בכבוד, ובה תכון ממשלתו בנפש ממשלה גמורה לגדע כל קרני רשעה ותאוה שבה, והוא תפארת האדם באמת [כמאמר עטרת תפארת תמגנך. וכמאמר ר"ע והתפארת זו התורה] ומה לו לאדם הקרוץ מחומר עטרת תפארת יותר חשובה ונכבדת לעטר נפשו בדברים אמתיים שבתורה, כי בכל דבר בינה שיקנה לו יוסיף שלמות לנפשו המוליכים אותו אל דרך החיים הנצחים ומקרבים אותו אל השלמות התכליתי הרוחנית להיות עטרת תפארת ביד ה' וצניף עליון בכף אלהים: **שנה מעיני ותנומה מעפעפי**. כל ההרגשים באים מן המוח, מקרום שעליו, אל הלב, והלב משלח בכל הגוף, ובלילה סותם הקרום הדבוק בגלגולת ואוסף המוח כל הרגשותיו אליו, וכן כל הנפש כלה נאסף על הלב, ואז הוא ישן, ויש בגוף מין לחה וסממנית (באלזאם) והיא נופלת על העפעף וגורם השינה. ושינה הוא הסתלקות המחשבות והיינו כאשר נשתקע בשינה, ותנומה הוא מבחוץ כאשר הוא נים ולא נים תיר ולא תיר, והיינו שעפעפים הם מכסה העינים (אויגענליעד) סגורות, אבל אין מחשבתו נעדרת ממנו, דקרי לי' ועני, וזהו שינה מעיני בפנימות, הסתלקות המחשבות, ותנומה מעפעפי הוא חיצוניות שעפעפים הם סגורות: **שתרגילני בתורתך**. לא הרגל הזכרוני לבד למצוא מיד בלי חפוש פרטי דיני המצות במקומם, כ"א אמנם הרגל הטבעי, שיהי' טבע הלב נוטה אל התורה הפך הרגל טבע ראשונה אשר באדם מנעוריו הנוטה תמיד לעניני חול ולתאות עולם, כי בעוד שהלב מורגל בטבע ראשונה אין דברי התורה יכולים להיות חקוקים על לוח הלב ואינו שמח בהם שמחה אמתית, כי כל דבר מעניני העולם יבלבלהו וצרכיו ועסקיו יטרידוהו וכמעט כל דבר מאלו גדול בעיני הלב יותר מן התורה, ולכן לומד ושוכח מלין בה ומתעלם ממנו, וביותר קשה עליו המעשה לעשות כמצות התורה, אמנם כשיזכה אדם להשיג הרגל טבע שני' אז הנפש מוכנת להזריח בה אור התורה, כי הרעיון יזדכך והלב יהי' נטוי בטבע אל דברי תורה עד שיהיו קבועים ואחדים בנפש עצמה, כי הכח המשיג והדבר המושג יתאחדו ולא יתפרדו, ואז יהגה בה יומם ולילה, וכמו שזולתו גם בלילה לא שכב לבו מרוב מחשבותיו על עניניו ועסקיו, כן יהי' הוא בתורה, כי עתה אחרי אשר השיג הרגל הטבע השני' אז תהיה הנפש טהורה מכל מחשבות הבל ולא יתן לב על עסקיו וצרכיו רק דרך ארעי ובעבור ההכרח לבד, לכן כל מה שילמוד לא ישכח וכל מה שילין בתורה לא יתעלם ממנו, כי הדברים יהיו שמורים ונצורים בלבו כמי ששומר פנינים אשר חייו וכבודו תלויים בהם. הנה להשיג מעלה הנפלאה לבוא אל הרגל הטבע השני'.

דרך החיים

(א) אין לענות אמן אחר ותנומה מעפעפי כי הכל ברכה אחת עד לעמו ישראל לכן נכון לומר ויהי רצון בוא"ו (שם): (ב) אם ניעור כל הלילה לא יאמר ברכת המעביר שינה בשם ומלכות כמ"ש באלהי נשמה (א"ר סי' מ"ו אות י"ב):

וְלֹא לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי בִזָּיוֹן וְאַל תַּשְׁלֶט בָּנוּ יֵצֶר הָרָע וְהַרְחִיקֵנוּ מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר הַטּוֹב וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְכוֹף אֶת יִצְרֵנוּ לְהִשְׁתַּעְבֶּד־לָךְ וּתְנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּצִּילֵנִי הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם מֵעַזֵּי פָנִים וּמֵעַזּוּת פָּנִים מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וּמִשָּׁכֵן רָע וּמִפֶּגַע רָע וּמִשָּׂטָן הַמַּשְׁחִית מִדִּין קָשֶׁה וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה בֵּין שֶׁהוּא בֶן־בְּרִית וּבֵין שֶׁאֵינוֹ בֶן־בְּרִית:

אלהינו

עיון תפלה

השני' הצריכה בלי ספק לעזר אלהי אנו מתפללין שתרגילנו בתורתך: **ולא לידי נסיון**. כי שמא לא אוכל לעמוד בנסיון, ואפשר שהוא מוסב על לא לידי חטא ועברה, כי הבדל גדול יש בין שאר עונות לעון של נסיון, שכל זמן שאדם חוטא מתאוה ובלבבו ידע שעושה רע, אעפ"י שזדון גמור הוא מ"מ אינו מנסה בזה את הש"י, אבל אם חוטא במחשבת נסיון כגון שמסופק אם דבר זה רע או לא, כי מטיל ספק במה שנאסר בתורה, או שמסופק ביכלתו ית' וביושרו ובדרכי טובו, אם יקים ה' את דברו הטוב או לא, וכדומה לאלה שהדבר נוגע בכבוד שמים, הרי הוא נסיון ויחשב לעון פלילי כי לא הכין לבו ולא נאמנה את אל רוחו: **ואל תשלט בנו יצה"ר, וכוף את יצרנו**. אל תשליט אותו בשעה שאינו רק כהלך וכחוט של עכביש, וכוף אותו כשכבר נעשה כבעה"ב וכעבות העגלה (סוכה נ"ב) כי אי אפשר לאדם לפעול פעולה קטנה או גדולה אם לא יצטייר הדבר תחלה בלב, כי כל כחות הנפשיות הן נחים ושוקטים בנפש ולא תאנה לפועל עד שיצטייר ציור ידוע טוב או רע בלב, עד"מ כח האהבה כח השנאה כח התאוה וכיוצא, כשאין ציור מהם בלב הם נרדמות בפנימית הנפש, עד שבעל נפש עצמו כמעט לא ירגיש שהם נטועים בו, וכשיצטייר דבר מהם בלב אז ירגישם, עד"מ כשיצייר צורת ראובן שהטיב עמו תתעורר בו כח אהבה ויחשוב עליו מחשבות אהבה, וכשיצטייר בלב צורת שמעון אויבו יתעורר בו כח השנאה לחשוב עליו מחשבות שנאה, וכשיצטייר בלבו בית נאה כלים נאים ואשה נאה, יתעורר בו כח התאוה להתאוות אליהן, וכן בכל כח וכח כפי ציור הלב כן פעולת הכח. ולפעמים נשארה פעולתו לבד במחשבה, ולפעמים יתגבר הציור מאד וימשול ממשלה חזקה בלב עד שיבא לידי מעשה, ויביאהו כח האהבה להיטיב עם ראובן, כח השנאה להרע עם שמעון, וכח התאוה יביאהו להביא תחת ידו הבית הכלי והאשה שהתאוה אליהם. והנה בהתחלת עלות הציור הרע בנפשו נקל לו לאדם להעבירו מלבו באמצעית הסכמת רצונו לבד, כי אז במעט התגברות יוכל למחותו מלבו ולצייר בו ציורי חכמת התורה ועשיית הצדק, אמנם אחרי שהתגבר כבר הציור וימשול בלבו ממשלה חזקה, אז צריכה גבורה גדולה לאדם להתגבר ולגדע כל קרני ציורי רשעה ותאוה שבה, כי בעת שכבר התגבר יצרו עליו אף שלמד תורה ויבחין בין הטוב והרע קשה מאד על האדם להלחם אז ביצרו שתהי' ממשלתו חזקה עליו ולמחות לגמרי ציורי התאוה והרשעה שהתקוממו בו, ועל אלה באה התפלה, אל תשלט בנו יצה"ר, על תחלת ציור הרע, וכוף את יצרנו אחר שכבר התגבר ציור הרע:

מעזי פנים. מאנשים שהם עזי פנים שלא יתריסו כנגדי ויוציאו עלי לעז פסול וגנאי: **ומעזות פנים**. שלא אעיז אני את פני נגד אחרים. ונכלל בזה גם העזות נגד פני עצמו, כגון דיעיז נגד יראת ה' שבנפשו, שמתגבר על נפשו וחולק על האמת שבלבבו ומקיים דברים שהם נגד שקול דעתו: **ומחבר רע**. הרע במחשבותיו, כגון המין והאפיקורס שהוא ומחשבותיו ודעותיו רעים, אעפ"י שמנהגיו נאים וטוב לבריות שונא גזל וחמס וינהג במדות טובות, מ"מ כיון שהוא רע בלב צריך הרחקה ממנו, כי המינים והאפיקורסים הם על רוב בעלי לשון מדברת גדולות [נופת תטפנה

שפתי

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ זָכְרֵנוּ בְּזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ וּפָקְדֵנוּ בִּפְקֻדַּת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים מִשְּׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם וּזְכָר לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אַהֲבַת הַקַּדְמוֹנִים אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד וְאֶת הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה וְאֶת הָעֲקֵדָה שֶׁעָקַד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ:

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ: וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים: בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם: וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים: וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְיָ מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם ׀ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי ׀ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי: וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְיָ ׀ יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְיָ יֵרָאֶה: וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְיָ אֶל אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם: וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְיָ כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ: כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם וְיִרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו: וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי: וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתִּזְכּוֹר לָנוּ בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ

כמו

עיון תפלה

שפתי זרה] להמליץ דברי כזב ושקר הנטעמים לחוון השומע, ובשפתי חלקות יוכלו להכנים ספק בלב איש אמונים ושחיתו נפשו, ולזו כ"ע חכמי לב ניהו להשיב על טענותיהם:

לעולם

כְּמוֹ שֶׁכָּבַשׁ אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת רַחֲמָיו מִבֶּן יְחִידוֹ וְרָצָה לִשְׁחוֹט אוֹתוֹ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ כֵּן יִכְבְּשׁוּ רַחֲמֶיךָ אֶת כַּעַסְךָ מֵעָלֵינוּ וְיִגֹּלּוּ רַחֲמֶיךָ עַל מִדּוֹתֶיךָ וְתִכָּנֵס אִתָּנוּ לִפְנִים מִשּׁוּרַת דִּינֶךָ וְתִתְנַהֵג עִמָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּמִדַּת הַחֶסֶד וּבְמִדַּת הָרַחֲמִים וּבְטוּבְךָ הַגָּדוֹל יָשׁוּב חֲרוֹן אַפְּךָ מֵעַמְּךָ וּמֵעִירְךָ וּמֵאַרְצְךָ וּמִנַּחֲלָתֶךָ וְקַיֶּם לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת הַדָּבָר שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ. כָּאָמוּר וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר:

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם יְרֵא שָׁמַיִם בְּסֵתֶר וּמוֹדֶה עַל־הָאֱמֶת וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ וְיַשְׁכֵּם וְיֹאמַר:

רבון

עיון תפלה

לעולם יהא אדם ירא שמים. מדלא אמר ירא ה', נ"ל דלשון ירא שמים הוא יראת העונש המעותד לבא מן השמים, כענין ועצר את השמים, המטיר על סדום מן השמים. ואמר לעולם יהא, להורות דאע"ג דאית בי' באדם תורה ויודע דרכי ה', ובכל מדה שהוא מודד לו לא יניח עבודתו ואינו עושה בשביל שכר כלל, אעפ"כ צריך שיהא מורא שמים עליו, דהיינו יראת הדין ואימת העונש, כי אין כל הזמנים שוים, וגם לחכם העוסק בתורה יקרה עת שתחשך אור נפשו ותיערב שמחת לבבו בעבודת הש"י, ע"י צרה ויגון, ואז יעלו על לבבו מחשבות עצב, ובעצבת לב יוכלו לעלות בו מחשבות הבל ורע, ובעת כזאת כשיתקפנו יצרו הוא קרוב להכשל, כי אז תורתו ושמחת לבבו בעבודת השם אינם אתו ולא תעמודנה לו, ואין תקנה בשעה כזו להנצל מעברה זולת על ידי מורא שמים ויראת העונש שהדין מתוח עליו. לכן אמר לעולם: **בסתר.** ר"ל כשעוסק בתורה ובמצוה יהי' הכל מצד יראה פנימית שבנפשו, לא כאנשים המראים א"ע בגלוייהן לעוסקים בתורה ומצות, וכוונתם בזה לעשות בם כסוי חטאה לרמות בני אדם, שיכבדו אותם ויחשיבום בין בעלי תורה ואנשי מעשה, אלה הם החנפים אשר לא יראו את פני השכינה ושנואים ומאוסים בעיני הש"י [כי לא לפניו חנף יבוא] כי קיום מצות התורה צריך שיכוין בם לעשות אותם בעלם ובהצנע, לא שיראה עצמו עושה מצוה, ויהרמאות בה בעלם, כי מצוה כזו היא עמל וכעס בעיני המקום לפי שמאנה בה הבריות, ועושה ממצוה עברה לעצמו להתגדל בה או קרדום לחתוך בה חתיכה דאיסורה. לכן אמר ירא שמים בסתר; ואפשר לפרש מלת בסתר לשון התנגדיות דבר והפוכו כלשון רבותינו דבריו סותרים זה את זה, ובמקרא, בינת נבוניו תסתתר, כלומר שיהיו מתנגדים זל"ז ולא יסכימו לדעה אחת, ומזה ויפת בסתר לבי (איוב ל"א) ירצה לא נפתה לבי ללכת בדרך המתנגדת וסותרת את שלמות הנפשי, [לכן הבי"ת פתוחה] וזה פעם הענין כי אחרי שמעלת האדם על כל הברואים היא להיותו בעל בחירה במחשבותיו ובמעשיו, שהיכולת בידו להתרומם בנפשו לבחור תמיד בטוב וללכת בו, וכן יוכל להשפיל עצמו מטה ללכת בדרך רע, לכן נברא האדם בשני דברים הפכיים המתנגדים וסותרים זא"ז, בנפש שהיא חלק אלוה ממעל ובחומר שיסודו מעפר התחתון, וכן כל כחותיו הפנימיות הם מתנגדים וסותרים זא"ז, אשר בכל אחד מהם יוכל לפעול פעולה הפוכה מפעולת הכח שכנגדה, יש בו כח אהבה רבת פעלים לטוב ולרע, ולנגדו כח השנאה תרבה גם היא פעולותי' לטוב ולרע, יש בו מדת הרחמים ונגדה מדת אכזריות, יש בנפשו מדת השמחה ונגדה מדת העצבות, מדת הנדיבות ונגדה מדת הכילות, מדת הבטחון ונגדה מדת הפחד, מדת הגבורה ונגדה מדת החולשה, מדת הזריזות ונגדה מדת העצלה, וכן הוא בכל כחות הנפשיות, כל אחת סותרת ומתנגדת לחברתה, וזהו היתרון הגדול שחלק אלהים לבני אדם שיהיה ברצונו לבחור בטוב או ברע, והיא הבחירה החפשית והממשלה הפנימית שבנפש אדם, ועל ידי זה יוכל לעשות בכל דבר כחפצו, כי בעבור שנטועים בו כחות מתנגדיות הסותרות זה את זה, הנה לפניו בכל דבר שתי דרכים זה לעומת זה, ויוכל לבחור באיזה דרך שירצה, יוכל להתגאות או להתנהג בענוה, יוכל להזדרז או להתעצל, לבטוח או לפחד, וכן בכל דבר, ולפי שהבחירה בטוב קשה מאד על האדם כי מנעוריו הצטיירו בנפשו התאוות הגשמיות והשתרשו והתחזקו בו ציורי מכשול אלה ברוב הימים, לכן התנגדיותם גדולה מאד על האדם, כי מלחמה כבדה לפניו בפנימיותו, לטהר את הלב מציוריו הראשונים שמשלו בו עד הנה כרצונם ועל פיהן פעל את פעולותיו, ולהכניס בו ציורים אחרים הטובים ולפעול מעתה פעולותיו עפ"י התורה, ואין בידי אדם כלי מלחמה אחרת לעמוד בו בפרץ נגד התנגדיות הטבע ויצרי לב, ולנגדע כל קרני הרשעה והתאוה שבו, המתפרצים והמתגברים עליו יום יום, רק יראת השם, אם יראת ה' הקטנה, והיא חרדת האדם מפני פחד

אלהים

רִבּוֹן כָּל־הָעוֹלָמִים לֹא עַל־צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. מָה אֲנַחְנוּ מֶה חַיֵּינוּ מֶה חַסְדֵּנוּ מַה־צִּדְקוֹתֵינוּ (מַה־יְּשׁוּעָתֵנוּ) מַה־כֹּחֵנוּ מַה־גְּבוּרָתֵנוּ מַה־נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הֲלֹא כָּל־הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע וּנְבוֹנִים כִּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי רוֹב מַעֲשֵׂיהֶם תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ. וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל:

אבל

עיון תפלה

אלהים דיניו וענשיו על עוברי רצונו ע"י צרות רבות שמתחת השמש, אם עונשי הנפש אחר המות ליום הדין הגדול והנורא, הנה משבט המוסר יחרד הלב ויצילהו מדרך הרע, וכאשר יהיה רגיל לצייר תמיד יראת ה' הקטנה הזאת, יקל עליו אח"כ גם יראת ה' הגדולה, והוא יראת הרוממות וכבוד השם, עד שיחרד הלב מיראת הכבוד העליון העומד לפניו תמיד, כי יבוש בעצמו להקל בכבוד השם, וישתמר מלדבר ולעשות דבר כפי אולת טבע יצרו, וישקול כל מחשבותיו דבוריו ומעשיו בפלס השגחה יתירה, לכוונם כולם אל הדרך הטובה, וזהו שאמר לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר, ירצה בעבור ההתעדיות הגדולה שבאדם שמצד טבע חומרו מתפרצים יום יום בנפש אדם לפרוץ ולסתור את בנין שלמות הנפשי התכליתי והנצחי, יצייר תמיד לפניו הענין היקר והוא יראת השם, ובזה תהיה היכולת בו להכריע קמיו תחתיו ולדכא תחת רגליו כל התכונות הרעות עד שיכרעו וישתחוו לו לסור אל משמעת דבר ה' ותורתו. [בי"ת בסתר כמו בעבור, כלומר בעבור ההתנגדיות (דער ענטגעגענגעזעצטען איינענשאפטען וועגען). כמו ויעבד ישראל באשה, בעבור אשה]:

מה אנחנו. כי גוף האדם נבזה יותר מגופות כל שאר בעלי חיים הן בהווייתו הן בגויעתו. כי יצירתו מטפה סרוחה, ואין הצמחים כן כי הם מתהוים מגרגרי זרע שאינם מסריחים, גם זרע הבהמה אין בו סרחון כזה, וכן במות האדם צריך להקבר בארץ, כי נבלתו מעלה צחנה והבאש ואם יונח על פני השדה יפסיד האויר, ואין הצמחים כן כי האילן יבש, וגם שאר בע"ח אינם מעלים כ"כ ריח רע במותם לכן מניחים אותם ע"פ השדה: מה חיינו. שאינו אלא כצל עוף הפורח שלא ישכון במקומו רק איזה רגעים, ובעופפו יעבור צלו ואינו: מה ישענו. ברמב"ם ובטור ליתי', כי באמת אין ללשון זה מקום כאן שמדבר מלפניו ומלאחריו מתכונות ומדות נפשיות. ואי גרסינן ליה אפשר לדחוק ולומר שהוא מן: לא רחצת למשעי (יחזקאל ט"ז) דתרגומו לאתנקאה, ומזה והושעתי אתכם מכל טמאותיכם (שם ל"ו) והיא המדה הגדולה מאד בערכה, ונקראת מדת הנקיות, אחר שכבר התרגל להתרחק מעניני החומרי ונזהר מכל דבר הנודע לחטא, יתרומם עוד יותר לכבות אש התאוה מלבו וידביק דעתו רק אל השלמות הנפשי, להיות כל מעשיו כלם נקיים וטהורים לעשות רצון קונו. והיא המדה המפוארה שהשתדל האיש האלהי רמ"ח לואטו לדבר עליה ברחבה במסלת ישרים שלו פי"א. אשרי האיש אשר ישים דבריו שם על לבו תמיד: מה כחנו. להשמר מן היצר בל ינצח אותנו לעשות מה שנצטוינו לבלי עשותו בשב וא"ת: מה גבורתנו. להתקומם נגדו לנצח אותו ולעשות מה שנצטוינו לעשותם בקום ועשה. [כי שם כח הונח על אותו השפע הכוחני המחזיק הדבר על עמדו ומעכב ההפסד המקרי מלבוא. ושם גבורה הונח על התפשטות השפע הכוחני ויציאתו לחוץ כדי לפעול בדבר]: כל הגבורים. לא מגבורים בגופם ידבר, רק מגבורים הנפשיים המתגברים במלחמה הפנימית לכבוש תאוות חומריותם, ולהתרחק מתשוקות הזמניות [ובזה דומה לאנשי שם וחכמים ונבונים] ועם כאין לפניך, היו נחשבים בעיני עצמם כאין וכלא דבר, כי תשוקתם היתה תמיד להתעלות עוד יותר מעלה מעלה, וכן חכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל: עם כל חכמתם ותבונתם ראו א"ע עוד חסרי השלמות, וכל מה שהשתלמו בימי חייהם לא היה בעיניהם שלמות שאין עוד אחרי' שלמות, אבל השתדלו לרומם תמיד מצב נפשותם אל מציאות רוחני יותר עליון [כי חלילה לנו להקטין בעינינו את אבותינו הראשונים]: מעשיהם וגו' חייהם. וברמב"ם הנוסח: מעשינו וגו' חיינו הבל לפניך כמו שכתוב בדברי קדשך ומותר וגו'. ולדעתי נוסחא זו יותר נכונה להשפיל עצמינו, לא החכמים והנבונים אשר היו לפנינו: ומותר האדם מן הבהמה אין. טעמו מצד חלק הבהמית שבאדם

כלומר

אֲבָל אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ. בְּנֵי אַבְרָהָם אֹהַבְךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לּוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה. זֶרַע יִצְחָק יְחִידוֹ שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּב־הַמִּזְבֵּחַ עֲדַת

יעקב

עיון תפלה

כלומר מבחינת הגוף החומרי אין לאדם שום יתרון מעלה על שאר נבראים, רק מצד חלק הרוחני שבו בזה מעלתו גבוה מאד [בהמה, כבהמה רבה דסוף יונה, וכמו יודע צדיק נפש בהמתו (משלי י"ב) על החלק הגשמי שבאדם]; ונראה שאין זה מאמר שולל לומר שאין יתרון למין אדם על מין בהמה, דא"כ היה ראוי לומר ואין מותר לאדם מן הבהמה, ומדלא אמר כן נראה שהוא מאמר חיובי לחייב יתרון לזה על זה, ומה יתרונו? אין, כלומר דבר שנופל בו שאלת איה מקום מעמדו ומצבו, הוא הוא היתרון האמתי לאדם על הבהמה, כי מלת אין פי שנים בהוראתו, הא' שלילה והעדר לשלול ישיות העצם כמו ואדם אין (ניכט) והב' השאלה לדעת מקום מציאת דבר, כמו מאין אתם, מאין יבא עזרי, שהמ"ם הוא מ"ם המן (פָֿאָן וואָ) וכן יבא מלת השאלה אי להוראת השלילה כמלת אין, אי לזאת אסלח לך (ירמיה ה'), ולרוזנים אי שכר, ואי יש פה תחת ידך (ש"א כ"א) שהוא לרש"י כמלת השאלה אם, ומזה אי נקי, אי כבוד. ואחר שאלת המקום איה לא יתכן רק בדבר שיש בו שנוי ותמורה, שיוכל לשנות מעמדו ומצבו במקום זולת מקום, כי בלעדי זאת כשהוא עומד קבוע במקומו ובמצבו בלתי אפשרי לו להשתנות, הנה הוא מפורסם ונודע ואין נופל בו שאלת הספק איה מקומו, והנה האדם להיותו בעל בחירה ויוכל להשתנות בכל עת ורגע במעמד ומצב כחות נפשו, דברגע זו הוא במעמד מדת הרחמים וברגע אחרת יוכל להיות במצב מדת אכזריות, בשעה זו במעמד מדת הנדיבות, ובשעה אחרת במעמד מדת הכילות, וכן בכל שאר מדות הנפשיות, לכן נופל בו שאלת הספק איה מקום מעמד נפשו, והיא המעלה הגדולה שיש לו לאדם על כל הברואים שיוכל הוא מעצמו לשנות ולהחליף מצבו אל מציאות יותר עליון, כי תכלית שלמותו תלוי בעצמו לא בטבעו, משא"כ שאר בע"ח, כי אף שנמצא בהם מקצת כחות נפשיות כמו האמון בכלב, הצניעות בחתול, והקדושה ביונה, הנה מעמד נפשם תמיד על מצב אחד, והוא להם חוק מוטבע בטבע היצירה לא יוכלו לשנות אותם, כי הכפיר הוא בוטח לעולם ואין בו מדת הפחד, הנמר עז תמיד ואין בו מדת הבושת, הסוס גאה לעולם ואין בו מדת ענוה, הנמלה זריזה תמיד ואין בה מדת העצלה, וכן כלם וזהו עצם שלמותם, לכן הנמלים כלב זריזים, הנמרים כלם עזים, כי הוטבע בהם מיד בתחלת הבריאה בבואם אל ישיות המציאות, לכן לא יתכן בהם שאלת ספק איה מקום מעמד תכונת נפשותם; ועוד ממעלת אדם על כל בע"ח, כי כל כחות נפשו אין להם גבול בטבעיהם, כי עד"מ האדם הזריז להגות בתורה וחכמה, יעמול יום ולילה לאסוף דברי חכמה ודעת, ובכל מה שאסף לא תאמר נפשו הון, כי יתאו תמיד ללמוד ולדעת עוד, וכשיספרו לו מחכמת זולתו כי רבה היא יתאו להיות כמהו ויזדרז לרדוף אחר מעלתו להשיגה, וכן הוא בכל כחות נפשו שיוכל לשנות מעמד ומצב מדה אחת פעמה ממדרגה למדרגה יותר עליון, ונופל בו שאלת איה מקום מעמד ומצב מדתו, אם הוא עדן במדרגה תחתונה שבה או כבר התרומם לעלות אל מדריגה יותר גבוה ונעלה, וכל זה לא יתכן בכל בע"ח, כי הכחות הנפשיות הנטועות במין ומין מהם יש להם גבול ומדה בטבעיהן לא יחפצו לעבור הגביל הזה, החזיר עד"מ הוא מאכל לבהמה, ומאחים ידועים למאכל מינים הרבה וכשימצא בעל מין זה די ספיקו מן הצומח למחיתו לא יתאו לדבר זולתו, וככה הוא להם בענין הזווג יש להם לכל מין עת ידוע לתשמישו, וכל כיוצא בזה, ואין מקום בהם להסתפק בשאלת איה גבול מדתם.

ודע כי מלת אין אשר יורה על ההעדר והשלילה (ניכט) הוא מורכב ממלת אי וממלת אָן שהונח לשאלת הגבול שאליו (וואָהין) אָן הלכתם, לומר שהדבר נעדר ואי אפשר להגיע בו אל איזה נקודה זמנית או מקומית, כי כל מקום וזמן שאנו רוצים לקבעו בו, אם נחפש אותו שם לא נמצאנו, ונהיה כאחרים תמיד לשאול עליו איה מקום הנחתו בו, גם ישאר למחפש אותו שאלת אן הוא, לאיזה מקום ונבול הוכל להתנועע להשיגו שם, כמ"ש הרש"פ, וזהו דעת רבותינו שאין הפרש לדעתם אם נכתב מלת אין ביו"ד לנכתב בלא יו"ד, כאמרם (קדושין ד') לכתוב רחמנא אן כסף כמו מאן בלעם מאן יבמי, שמלת מאן הוא ג"כ פעל נגזר ממלת אין המורה על ההעדר והשלילה, ושגזרתו אן. והנה מלת אן ישמש כשעיקר המבוקש הוא הגבול שאליו שבעבורו יתנועע הדבר ממקומו. והיא המעלה הגדולה אשר לאדם שבכל תנועה ותנועה מפעולותיו ישים תמיד נגד עיניו גבול תכליתי אשר אליו יכוין בפעולותיו ויחשוב כל חיי גשמיותו עם כל פעולותיו שאינם רק הכנה המצטרכת להגיע בם אל גבול הפנן התכליתי הנפשי והנצחי לחזות בנועם העליון ולרוות שם בנעימות חיי נפשי, כי אם תהיה

כוונתו

יעקב בנך בכורך שמאהבתך שאהבת אתו ומשמחתך ששמחת־ בו קראת את־שמו ישראל וישרון ׃

לפיכך אנחנו חיבים להודות לך ולשבחך ולפארך ולברך ולקדש ולתת־שבח והודיה לשמך ׃ אשרינו מה־טוב חלקנו ומה־ נעים גורלנו ומה־יפה ירשתנו אשרינו שאנחנו משכימים ומעריבים ערב ובקר ואומרים פעמים בכל־יום

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד ׃

בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ׃

אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא משנברא העולם

אתה

עיון תפלה

כוונתו בפעולותיו רק להמשיך ולהשלים מציאותו הגשמי הזמני לבד, שיאכל וישתה עד"מ רק לבריאות גופו, הנה איננו חי חיי אדם באשר הוא אדם בעל נפש משכלת, רק חיי בהמה שאיננה בעולם רק להשלים מציאותה הגשמי הזמני, כי הם רק לתכלית זה נבראו לתשמישי הארץ ואין להם חלק בדברים שממעל לשמש, לא כן האדם מבחר הבריאה, חיי הגשמי שהוא אל בע"ח שלמות המציאות ושלמות התכליתי, איננו לאדם רק שלמות ההכנה המצטרכת אליו להיות עמל כל ימי חייו במעשי התורה והמצות שהם אמצעיים אמתיים לבוא בהם אל גבול התכליתי הנצחי, הנה מבואר כי האן ר"ל הגבול שאליו, הוא הוא מותר האדם באמת, שבכל תנועות מעשיו לא יתכוין רק לעשות בהם הכשר והכנה להשיג את הגבול הנרצה לאדם בערך נפשו המשכלת. [פקח עיניך וראה בכל כ"ק מלת אין שעל השלילה וההעדר האלף פתוחה חוץ באתנח וס"פ וכאן שאינו באתנח וס"פ האלף קמוצה, וזה יורה לנו שאינו מלת השלילה, רק מלת יחס הגבול שאליו כמלת אן]. והנה בהסתכלות מין האדם מצד עצמותו האמתי ר"ל בבחינת נפשו המשכלת והוא האין לפי המבואר, לא יתכן לשתף מין האדם עם מין הבהמה ולהכניסם יחד בכלל אחד, כי שני מינים שאינם דומים בעצמותם אינם באים תחת גדר אחד, אמנם כשנסתכל מין האדם בבחינת חיי גשמיותו לבד [מופשט ממעלות הנפשיות הנמצאות בו] שבבחינה זו מין האדם ומין הבהמה העוף והרמש משותפים יחד, כי מצד החיים הגשמיים עם המקרים המשיגים את חיי הגשמי אין הבדל בין אדם לבהמה, כי לדת שתיהם ומיתת שתיהם שוה, וכן שאר מקרי הגוף כתחלואים קור וחום רעבון וצמאון וכיוצא בהם שמתחת השמש הם מתדמים זה לזה ונוכל לצייר שניהם תחת כלל וסוג אחד, וזהו שסיים כי הכל הבל: ירצה רק מה שהוא כולל שניהם (דאס אללגעמיינשאפטליכע) ביחס שהאדם והבהמה משותפים יחד עד שנוכל להכניסם תחת כלל הסוג, הוא באמת הבל. מלת כי שולל משפט הקודם וטעמו כמלת רק (נור) כמו כי אל ארצי ואל מולדתי תלך, ומלת כל הוא שם פ: הכלל כמ"ש בכו"ק פ' נצבים כ"ז ח' וכתבת עליהן את כל דברי התורה: **ישראל וישרון**. שם ישראל השוב הרבה יותר משם יעקב כי שם יעקב לא הוזכר רק אל ענינים חומריים ודברים מורכבים גופניים, ושם ישראל לא הוזכר כ"א אל דברים הפשוטים הדקים הזכים והרוחניים (כמ"ש הרב"ה ר"פ ויחי והביא שם מקראות הרבה עד"ז), ושם ישורון הוא לשון ראיה והבטה, ע"ש ראיתי אלהים פא"פ הנאמר ביעקב, ולדורות אחריו ע"ש שראו בסיני כבוד השכינה, וכן בכל מסעיהם כמ"ש אשר עין בעין נראה אתה ה' וגו'. ובעתיד נאמר כי עין בעין יראו וגו':

עד שלא נברא. כי כל פיעל לתכלית הוא בהכרח נעדר מאותו התכלית אשר בעבורו פעל, וכהשיגו את התכלית יקנה מה שהיה חסר ממנו תחלה, ואם נניח זה לתכלית בריאתו ית' זה העולם,

דרך החיים

אחר שמע ישראל יאמר בשכמל"ו וגם פרשה ראשונה נכון לאומרה אך יתכוין שלא לצאת עתה מצות ק"ש בכדי שיקיים המצוה כתקנה שיקראנה אח"כ עם הברכות אם לא שירא לנפשו שהציבור יעברו זמן קריאת שמע וכפי שנתבאר לעיל ומנה (עיין מ"א ס"ס ס"ו):

פ״כ

אַתָּה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַתָּה הוּא לָעוֹלָם הַבָּא קַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ עַל־
מַקְדִּישֵׁי שְׁמֶךָ וְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ וּבִישׁוּעָתְךָ תָּרִים וְתַגְבִּיהַּ
קַרְנֵנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּרַבִּים:

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבִשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים.
אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים.
קַבֵּץ קֹוֶיךָ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־בָּאֵי עוֹלָם כִּי
אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ. אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־
הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר בָּם. וּמִי בְּכָל־מַעֲשֵׂה
יָדֶיךָ בָּעֶלְיוֹנִים אוֹ בַתַּחְתּוֹנִים שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה־תַּעֲשֶׂה. אָבִינוּ
שֶׁבַּשָּׁמַיִם עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד בַּעֲבוּר שִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ
וְקַיֶּם־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה־שֶּׁכָּתוּב בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם. וּבָעֵת
קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי־אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי
אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ:

וידבר

עיון תפלה

א"כ השיג בריאה מה שלא היה לו זולת, חלילה, וזה חסרון בחקו ית' המסולק מכל החסרונות, ויגיע בכבודו וביקר תפארת גדולתו, לכן אמר אתה הוא עד שלא נברא אתה הוא משנברא; לומר לא לצורך תוספת שלימותו ית' היתה הבריאה, כי גם קודם הבריאה לא היה אצלו שום העדר ממה שהי' אחר צאת העולם אל הפועל, עמ"ש בכו"ק בוירא אלהים כי טוב: על מקדישי שמך. מקדשי השם הם (כמ"ש הרמב"ם פ"ה מיסודי התורה) הפורשים מן העבירה והעושים את המצות לא מפני דבר בעולם, לא מפני הפחד והיראה ולא לבקש כבוד כ"א מפני הבורא ב"ה, וכל שדבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם ומקבלם בסבר פנים יפות ואם נעלב מהם אינו עולבם ומכבד אף למקילין בו, ונושא ונותן באמונה, ולא ירבה באריחות ע"ה וישיבתן, ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית ומוכתר בתפילין ועושה כל מעשה לפנים משורת הדין [והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם] עד שימצא שהכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאוים למעשיו, זהו המקדש את השם, ועפ"ד כלל המשתדל להיות נבדל ונעתק מן החומריות ומתדבק תמיד באלהיות, גם בעת עסקו במעשים הגשמיים המוכרחים לו מפאת גופו לא תזוז נפשו מדבקות העליון ה"ז ממקדשי השם, ולפי שכבד מאד על האדם לשום עצמו במעמד זה כי סוף סוף חומרי הוא ובשר ודם, לכן יתפלל קדש את שמך על מקדישי שמך, שיערה עליו רוח ממרום לקדש את שמו עליו, כי אם האדם יקדש א"ע פעם ישתדל לקנות הקדושה, לא ימנע ה' את טובו ממנו ומקדשין אותו מלמעלה כי ילוה אליו העזר האלהי ויצליח בידו להשרות קדושתו עליו, כי אם האדם עושה את אשר בכחו ויכין את נפשו להתדבק בתוקף אהבה ויראה ולהשכיל בגדולת השם ורוממותו, ויפריש עצמו מן החומריות מעט מעט, ובכל פעולותיו ותנועותיו יכוין במצפוני לבבו ההתדבקות האמתי, אז יערה עליו רוח קדש ממרומים להתטהר ולהתקדש יותר:

אביא אתכם, קבצי אתכם. עשרת השבטים שגלו למקום אחד אינם חסרים רק הבאה מח"ל לארץ, ושבט יהודה הנפוצים בארבע קצות הארץ צריכים תחלה קבוץ: **בשובי את שבותיכם לעיניכם.** טעמו אפקח את עיניכם השכלי עד שמדעתכם תכירו את דרך האמת לשוב אלי בתשובה שלמה (אינדעם איך אייך נאך איינער איינזיכט צור בוסע צוריק פיהרען ווערדע) כמאמר הנביא (ישעיה כ"ט) ביום ההוא מאופל ומחושך עיני עורים תראינה ויספו ענוים בהשם שמחה ואביוני אדם

בקדוש

בק"ק אשכנז אומרים כאן ברכות התורה, יברכך, אלו דברים, ויש שא"א הפסוקים והמשנה:

שמות ל' וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם: בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַייָ: וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם:

פרשת תרומת הדשן

ויקרא ו וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צַו אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ: וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ: וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר: וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים: אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּרַחֵם עָלֵינוּ וְתִכַפֵּר לָנוּ עַל כָּל חַטֹּאתֵינוּ וְתִסְלַח לָנוּ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ וְתִמְחַל לָנוּ עַל כָּל פְּשָׁעֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ קָרְבַּן הַתָּמִיד שֶׁיְּכַפֵּר בַּעֲדֵנוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

במדבר כ"ח וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ

עיון תפלה

בקדוש ישראל יגילו, ואמר (שם ל"ה) אז תפקחנה עיני עורים, כלומר האנשים שהיו עד הנה עורים בשכלם מלהכיר את מוראי עליהם, אז תהיינה פקוחות כי אתן רוחי בהם להכיר האמת וליראה אותי:

וידבר וגו' לאמר. דבור הוא דברי התורה עצמה כמו שהיא כתובה לפנינו, ולשון אמירה הוא הפנימית שבתורה כוונתיה וטעמיה, כי המצות הכתובה בתורה אינם רק כללי המצות, אמנם פרטותיהם אינם מבוארים במקרא, ובאמת כל פרטיהן ודקדוקיהן ופירושיהן נאמרו למשה, וע"ז הוסיפה התורה מלת לאמר, להודיע שדבורו ית' אל משה בעניני המצות היתה אמירה גמירה וברורה עם פרטותיהן ופירושיהן, והוא כלל התושבע"פ, והרגום מלת לאמר (ערקלאֶרענד). ובכו"ק ר"פ ויקרא מבואר

דרך החיים

(א) לא יאמר פ' התמיד אלא ביום וכן כל הקרבנות לא יאמר בלילה דאינן קרבים אלא ביום [סי' א'] אבל פ' הכיור ופ' תרומת הדשן מותר לומר קודם אור היום [שם]: (ב) יש לומר פרשת התמיד וכן כל הקרבנות בעמידה דומיא דהקרבתן בעמידה [סי' מ"ח]: (ג) לא יאמר שום פסוק בע"פ רק כשמגורה בפי כל כמו ק"ש וברכת כהנים ופ' התמיד אבל אם אינו שגור בפי כל אע"פ שמגורה בפיו אסור ולכן יש ליזהר בזה כי כמה אנשים

בְּמוֹעֲדוֹ: וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַייָ כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד: אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם: וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִית הַהִין: עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַייָ: וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַייָ: וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַייָ:

וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְיָ וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא אֲמִירָה זוֹ חֲשׁוּבָה וּמְקֻבֶּלֶת וּמְרֻצָּה לְפָנֶיךָ כְּאִלּוּ הִקְרַבְנוּ קָרְבַּן הַתָּמִיד בְּמוֹעֲדוֹ וּבִמְקוֹמוֹ וּכְהִלְכָתוֹ:

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם. כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָ אוֹתָם עַל יַד מֹשֶׁה נְבִיאָךְ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ: וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה: וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ: וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר

אועד

דרך החיים

מוסיפין ואומרים כמה פרשיות השגורות בפיהם אף שאינו שגור בפי הכל ואינו נכון [סי' מ"ס במ"א] ונוסח רשאי לאמרו בע"פ [שם]:

עיון תפלה

מבואר ברחבה: ריח ניחוח. כלומר ריח נכאה ושפלה (נידערגעדריקטעס געמיטה, וויללינגע היגעבונג) כי זהו תכלית המכוון בכל הקרבנות ע"ד הפשט, להשפיל ולהכניע את רוח גאות היצר, שיחשוב המקריב בלבו, כי כל הדברים הנעשים בקרבן, השחיטה הנתוח והשריפה וכדומה מן עבודות הקרבן, כולם היו ראוים להעשות בגוף המקריב באבריו ובחלבו ודמו, וכאילו המקריב מורה הקרבת עצמו בכל כחות נפשו לעבודתו ית', ושכל מאויו וחפצו לדבקה בו ולעלות על מזבח קדשו הרוחני כמו שעלה אותו הקרבן על מזבח בית מקדשו בארץ — מלת ריח כמו רוח, כענין והריחו ביראת ה' (ישעיה י"א) פירש"י ימלא אותו רוח יראת ה', ומלת ניחוח, שרשו נוח ויורה על השפלה וירידה כמו כאשר יניח ידו (ס"פ בשלח), כלומר השפיל ידו הפך כאשר ירים ידו, וז"ש רבותינו (זבחים מ"ו) ריח ניחוח, לשם נחת רוח, כלומר לשם השפלת הרוח והכנעתו, נחת כמו מפני שמי נחת הוא, כלומר נכנע. וכפלת החי"ת לחזק ההכנעה והשפלה. ככה נראה לפרש ע"ד הפשט ולהרחיק ההגשמה ממנו ית'. ובכו"ק ר"פ ויקרא מבואר הדבר יותר:

סמים ולבונה זכה. לרבותינו בא לרבות עוד סממנים אחרים עד שאמרו י"א סמנים אף דקרא לא הוזכרו כ"א ארבעה. ולקרב דעת רבותינו על לשון המקרא נ"ל, כי מלת סמים הראשון הוא שם דבר לצמחים ועשבים הנודפים ריח (דופטענדע געווירצע) אמנם מלת סמים השני אינו שם, אבל הוא בינוני מן הכפולים, כמו מן סבב הבינוני סב סבים, ככה מן סמם הבינוני הרבים סמים. ופירושו מבוסמים יהיו (וואָהלריכענד געמאכט) שיבשמו וירקחו הסמים בסמים אחרים, כלומר הנטף והשחלת והחלבנה יורכבו ויתערבו בבשמים אחרים עד שיבושמו ביותר. ולא ביארה התורה רק ארבעת המינים שהם העיקריים, ושבעת המינים האחרים שאינם רק כטפל לבשם את העיקר ולתקנו, אותן

הניחה

אֹתָהּ לְפָנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם: וְנֶאֱמַר וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה: וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְיָ לְדֹרֹתֵיכֶם:

תָּנוּ רַבָּנָן פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת כֵּיצַד. שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וּשְׁמוֹנָה מָנִים הָיוּ בָהּ: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה. מָנֶה לְכָל יוֹם פְּרַס בְּשַׁחֲרִית וּפְרַס בֵּין הָעַרְבָּיִם. וּשְׁלֹשָׁה מָנִים יְתֵרִים שֶׁמֵּהֶם מַכְנִיס כֹּהֵן גָּדוֹל מְלֹא חָפְנָיו בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים. וּמַחֲזִירָם לְמַכְתֶּשֶׁת בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפֻּרִים. וְשׁוֹחֲקָן יָפֶה יָפֶה כְּדֵי שֶׁתְּהֵא דַקָּה מִן הַדַּקָּה. וְאַחַד עָשָׂר סַמָּנִים הָיוּ בָהּ. וְאֵלּוּ הֵן הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה. מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה: הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה. בֹּרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין. יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא. וְאִם לֹא מָצָא יֵין קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק. מֶלַח סְדוֹמִית רֹבַע הַקָּב. מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא. רַבִּי נָתָן הַבַּבְלִי אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא. וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ וְאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף. בֹּרִית כַּרְשִׁינָה לָמָּה הִיא בָאָה כְּדֵי לְיַפּוֹת בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה. יֵין קַפְרִיסִין לָמָּה הוּא בָא כְּדֵי לִשְׁרוֹת בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בַּמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

תַּנְיָא רַבִּי נָתָן אוֹמֵר כְּשֶׁהוּא שׁוֹחֵק אוֹמֵר הָדֵק הֵיטֵב הֵיטֵב הָדֵק מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל יָפֶה לַבְּשָׂמִים. פִּטְּמָהּ לַחֲצָאִין כְּשֵׁרָה. לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ לֹא שָׁמַעְנוּ: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה זֶה הַכְּלָל אִם כְּמִדָּתָהּ כְּשֵׁרָה לַחֲצָאִין וְאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:

תַּנְיָא בַּר קַפָּרָא אוֹמֵר אַחַת לְשִׁשִּׁים אוֹ לְשִׁבְעִים שָׁנָה הָיְתָה בָאָה שֶׁל שִׁירַיִם לַחֲצָאִין: וְעוֹד תָּנֵי בַּר קַפָּרָא אִלּוּ הָיָה נוֹתֵן בָּהּ קוֹרְטוֹב שֶׁל דְּבַשׁ אֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲמוֹד מִפְּנֵי רֵיחָהּ. וְלָמָּה אֵין מְעָרְבִין בָּהּ דְּבַשׁ מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַייָ:

ג"פ יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה. ג"פ יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: ג"פ יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

לשבת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

לראש חדש וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַייָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן

סלת

עיון תפלה

שניחה התורה למקבלי על פה. לכן ארבעת המינים המוזכרים במקרא שהם העיקריים בא מהם סך מרובה שבעים שבעים מנה, והאחרים שהם כטפל נתיחדה להם יחוס הרכבה סך מעט הכמות לפי ערך וכח פעולו סך ט"ז וי"ב תשעה ושלש ובכו"ק פ' כי תשא מבואר הדבר ברחבה:

אשם

סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיְיָ: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיְיָ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

אַבַּיֵי הֲוָה מְסַדֵּר סֵדֶר הַמַּעֲרָכָה מִשְּׁמָא דִגְמָרָא וְאַלִּבָּא דְאַבָּא שָׁאוּל מַעֲרָכָה גְדוֹלָה קוֹדֶמֶת לְמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת וּמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת קוֹדֶמֶת לְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֵצִים וְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֵצִים קוֹדֵם לְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי קוֹדֵם לַהֲטָבַת חָמֵשׁ נֵרוֹת וַהֲטָבַת חָמֵשׁ נֵרוֹת קוֹדֶמֶת לְדַם הַתָּמִיד וְדַם הַתָּמִיד קוֹדֵם לַהֲטָבַת שְׁתֵּי נֵרוֹת וַהֲטָבַת שְׁתֵּי נֵרוֹת קוֹדֶמֶת לִקְטֹרֶת וּקְטֹרֶת קוֹדֶמֶת לְאֵבָרִים וְאֵבָרִים לְמִנְחָה וּמִנְחָה לַחֲבִתִּין וַחֲבִתִּין לִנְסָכִין וּנְסָכִין לְמוּסָפִין וּמוּסָפִין לְבָזִיכִין וּבָזִיכִין קוֹדְמִין לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבָּיִם שֶׁנֶּאֱמַר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים. עָלֶיהָ הַשְׁלֵם כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם:

תפלת רבי נחוניא בן הקנה.

אָנָּא בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה: קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא: נָא גִבּוֹר דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם: בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵם צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם: חֲסִין קָדוֹשׁ בְּרוֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ: יָחִיד גֵּאֶה לְעַמְּךָ פְּנֵה זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ: שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אַתָּה צִוִּיתָנוּ לְהַקְרִיב קָרְבַּן הַתָּמִיד בְּמוֹעֲדוֹ. וְלִהְיוֹת כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם. וּלְוִיִּם בְּדוּכָנָם. וְיִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדָם. וְעַתָּה בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבָטֵל הַתָּמִיד וְאֵין לָנוּ לֹא כֹהֵן בַּעֲבוֹדָתוֹ וְלֹא לֵוִי בְּדוּכָנוֹ וְלֹא יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדוֹ. וְאַתָּה אָמַרְתָּ וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ: לָכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיְּהֵא שִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ חָשׁוּב וּמְקֻבָּל וּמְרֻצֶּה לְפָנֶיךָ כְּאִלּוּ הִקְרַבְנוּ קָרְבַּן הַתָּמִיד בְּמוֹעֲדוֹ. וְעָמַדְנוּ עַל מַעֲמָדוֹ:

א אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁל זְבָחִים. קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן. פַּר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן. וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל

בין

דרך החיים

יש נמנעין לומר איזהו מקומן בבית הכסא ואינו נכון. ויש לאמרו גם בבית הכסא (מ"א סי' ג): [כתב המג"א כיון דאיזהו מקומן הוא במקום לימוד משנה. צריכים ללמוד להבין דאל"כ אינו נחשב לימוד. דדוקא בתפלה אף שאינו מבין הקב"ה יודע כוונתו. אבל אם אומר המשנה ואינו מבין, אינו נקרא למוד. לכן צריכים ללמוד הפירוש]:

בֵּין הַבַּדִּים וְעַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב. מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת. שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן. אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב: ב פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן. וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב. מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת. שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן. אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב. אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדָּשֶׁן: ג חַטֹּאת הַצִּבּוּר וְהַיָּחִיד. אֵלּוּ הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשֶׁל מוֹעֲדוֹת. שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל אַרְבַּע קְרָנוֹת. כֵּיצַד עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב וּבָא לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית. מִזְרָחִית צְפוֹנִית. צְפוֹנִית מַעֲרָבִית. מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית. שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי. וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: ד הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָהּ בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן. וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וּטְעוּנָה הַפְשֵׁט וְנִתּוּחַ. וְכָלִיל לָאִשִּׁים: ה זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת. אֵלּוּ הֵן אֲשָׁמוֹת אֲשַׁם גְּזֵלוֹת אֲשַׁם מְעִילוֹת אֲשַׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה אֲשַׁם נָזִיר אֲשַׁם מְצוֹרָע אָשָׁם תָּלוּי. שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן. וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: ו הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים. שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם. אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: ז שְׁלָמִים קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר לְכָל־אָדָם בְּכָל־מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: ח הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים. שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אֶחָת. וּבִלְבָד שֶׁיִּתֵּן כְּנֶגֶד הַיְסוֹד: שִׁנָּה בַאֲכִילָתָן. הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל־אָדָם. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר בְּכָל־מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד. הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד־חֲצוֹת וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:

רבי

עיון תפלה

אשם הלוי. קרבן אשם של איש תלוי כלומר המסופק אם חטא, לפ"ז האל"ף חטופה והשי"ן פתוחה, ובסדורים ניקדו כל שאר אשמות בחטף ופתח ובתלוי ניקדו אשם כולו קמץ, ואינו נכון לדעתי, עיין מ"ש בתפלת יוה"כ:

וכן

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת: מִקַּל וָחוֹמֶר וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה. מִבִּנְיַן אָב מִכָּתוּב אֶחָד. וּמִבִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים. מִכְּלָל וּפְרָט וּמִפְּרָט וּכְלָל. כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט. מִכְּלָל שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרָט. וּמִפְּרָט שֶׁהוּא צָרִיךְ לִכְלָל. כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא מִן־הַכְּלָל לְלַמֵּד לֹא לְלַמֵּד עַל־עַצְמוֹ יָצָא אֶלָּא לְלַמֵּד עַל־הַכְּלָל כֻּלּוֹ יָצָא. כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טֹעַן אֶחָד שֶׁהוּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וְלֹא לְהַחֲמִיר. כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טֹעַן אַחֵר שֶׁלֹּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר. כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִדּוֹן בַּדָּבָר הֶחָדָשׁ אִי אַתָּה יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ לִכְלָלוֹ עַד שֶׁיַּחֲזִירֶנּוּ הַכָּתוּב לִכְלָלוֹ בְּפֵרוּשׁ. דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ. וְדָבָר הַלָּמֵד מִסּוֹפוֹ: וְכֵן שְׁנֵי כְתוּבִים הַמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת־זֶה עַד שֶׁיָּבוֹא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְיַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: קדיש דרבנן

יתגדל

עיון תפלה

וכן שני כתובים. מלת וכן קשה, וכבר התעורר בו הרב בקרבן אהרן בפירושו לתורת כהנים ומפני זה עלה על דעתו, כי מדה זו האחרונה איננה מכלל י"ג מדות, וכבר השיב עליו החכם חו"ה, כי אין הדעת מתישבת בדבריו, כי מלת וכן בכל מקום הוא בא להוראת השתוות והתדמות, לא להוראות החילוק. והביא בשם התשב"ץ שכתב בשם מורו מהר"ם מרוטנבורג ז"ל: לפי שבת"כ מתחיל ר' ישמעאל בי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם ומונה אותם מק"ו ומגזרה שוה וכו'. ואינו אומר אחר שום מדה מלת וכן, שאם היית רוצה לומר למדה, וכן, א"כ לאחר שמנה המדה הראשונה היה לו לומר אחר כל מדה ומדה „וכן זאת", והטעם מה שהוא כן הוא, לפי שהת"כ הוא ס' ויקרא. והוא מונה בתחלה כל המדות, ואח"כ הוא אומר וכן [בפתח] כלומר אותה המדה שבכאן בויקרא, הם שני כתובים המכחישין, לפי שכאן הוא אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד, ובמקום אחר אומר, ודברתי אתך מעל הכפרת וגו', בא הכתוב השלישי וכו', והכי פי' שלעולם הקול היה יוצא מבין שני הכרובים אבל משה לא היה שומע את הקול, כ"א מאה"מ. ואל תתמה שבא וכן בלא אל"ף, שכ"כ יש בהרבה מקומות וכן בלא אל"ף, עכ"ל. אמת הוא דבתלמוד ירושלמי ברוב המקומות בא מלת כאן בלא אל"ף, וכן בכמה מקומות במשנה כלאים פ"ג מ"ב, ובקינים פ"ב מ"ה. מ"מ פה בברייתא דר' ישמעאל אין לפרש כן, כי אף שהברייתא איתא לפנינו בריש ת"כ, מ"מ אין ציון מקרא לפניו לדעת ממנו דעל מקרא זה הברייתא קאי, כדי להסב עליו מלת וכן כלומר וכאן. ועוד דהת"כ מתחיל בקרא ויקרא וידבר ודרש ביה הקדים קריאה לדבור; ובזה קאזיל ודרש כל פרק ראשון, ובפרק ב' מתחיל שם לדרוש על מלת אליו וקדריש ביה עד פיסקא י"ב, ושם מתחיל לדרוש על מלת מאהל מועד, ואם כדברי מהר"ם, דוכן שני כתובים המכחישים ע"ז קאי היה ראוי לקבוע ברייתא דר"י שם אהך קרא. יתר ע"ז דבתר הך ברייתא דר"י, מפרש התם כל מדה מי"ג מדות אלו: מק"ו כיצד וגו' מגז"ש כיצד וגו', וכן בכולם, ובסוף מסיים שם, שני כתובים המכחישים זא"ז כיצד? כתוב א' אומר: וירד ה' על הר סיני על ראש ההר וכתוב א' אומר, מן השמים השמיעך את קולו, הכריע הג', כי מן השמים דברתי עמכם וגו' ע"ש. חזינן דקשביק הברייתא קרא דוידבר ה' אליו מאהל מועד, ומייתי קראי אחרינא לפרושי מדה זו, ש"מ דברייתא דר"י לאו אהך קרא דריש ויקרא קאי. לכן נ"ל דמלת וכן לא קאי להשוות מדה זו האחרונה עם כל המדות הקודמות, אלא רק עם שתי מדות שלפניה, דהיינו עם דבר הלמד מענינו ודבר הלמד מסופו. כי שתי מדות אלו יוצאות מכל המדות הקודמות, כי כולם באו לדרוש להוליד דבר חדש שאינו מפורש בתורה, אבל שתי מדות אלה אינם לדרוש ולחדש, כי הם אינם רק גלוי מילתא ממקרא עצמו, שהמקרא עצמו יפרש אותו, דבלמד

מענינו

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי־בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב. וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא (בעשי"ת וּלְעֵלָּא) מִן כָּל־בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן:

עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן. וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל־תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל־מָן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא. דִּי בְּאַתְרָא הָדֵין וְדִי בְכָל־אֲתַר וַאֲתַר. יְהֵא לְהוֹן וּלְכוֹן שְׁלָמָא רַבָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמִין וְחַיִּין אֲרִיכִין וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וּפוּרְקָנָא מִן קֳדָם אֲבוּהוֹן דִּשְׁמַיָּא וְאַרְעָא וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהֵי שְׁלָמָא רַבָּא מִן־שְׁמַיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו וּבְרַחֲמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

מִזְמוֹר שִׁיר־חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד: אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי וְלֹא־שִׂמַּחְתָּ אֹיְבַי לִי: יְיָ אֱלֹהָי שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי: יְיָ הֶעֱלִיתָ מִן־שְׁאוֹל נַפְשִׁי חִיִּיתַנִי מִיָּרְדִי־בוֹר: זַמְּרוּ לַייָ חֲסִידָיו וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ: כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ בָּעֶרֶב יָלִין בֶּכִי וְלַבֹּקֶר רִנָּה: וַאֲנִי אָמַרְתִּי בְשַׁלְוִי בַּל אֶמּוֹט לְעוֹלָם: יְיָ בִּרְצוֹנְךָ הֶעֱמַדְתָּה לְהַרְרִי עֹז הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ הָיִיתִי נִבְהָל: אֵלֶיךָ יְיָ אֶקְרָא וְאֶל אֲדֹנָי אֶתְחַנָּן: מַה בֶּצַע בְּדָמִי בְּרִדְתִּי אֶל שָׁחַת הֲיוֹדְךָ עָפָר הֲיַגִּיד אֲמִתֶּךָ: שְׁמַע יְיָ וְחָנֵּנִי יְיָ הֱיֵה עֹזֵר לִי: הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְיָ אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ: ק"י

עיון תפלה

דבר

מעניינו ידענו דלא תגנוב בגנבת נפשות מיירי, וכלמד מסופו ידענא ממקרא עלמו דבית הכתוב בגנפי בתים מיירי בבית הבנוי מעצים ואבנים ועפר, ולהשוות לשתי מדות אלה שהמקרא עלמו יפרש סתימותיהם, בא להוסיף עוד מדה שלישית, והיא „שני כתובים המכחישים והג' מכריע" דהמקרא השלישי המכריע הוא בעצמו יפרש סתירת ההכחשה, לכן אחר שחיבר יחד שתי מדות הקודמות בוי"ו החבור ואמר: דבר וגו' ודבר וגו' הוסיף לאמר וכן וגו' ויורה בזה ששלשת המדות האלה שוים ודומים זה לזה בהוראותיהם שממקרא עלמו יבואר סתימת הקרא, ובכוונה מיוחדת אמר ר' ישמעאל לשון זה, להורות כי שלשת המדות האלה המתאחדים בהוראותיהם, כמדה אחת נחשבות, ובזה עולה מספר המדות שלש עשרה כאשר התחיל בראשית דבריו [כי מבנין אב מכתוב אחד ומבנין אב משני כתובים הם מדה אחת, כדעת רש"י]. ובזה סרה קושית הראב"ד, שחשב שלשת מדות האחרונות לנפרדים זה מזה וכל אחת למדה עלמה נחשבת, ולזה נתקשה הא יש כאן שש עשרה מדות, ובדברינו במלת וכן אחר וי"ו החבור בא ר"י להשמיענו על ההדות השלשה, ואין כאן רק י"ג מדות. וזה ג"כ דלא כדעת בעל בקרבן אהרן שרוצה לומר ששלשת מדות אחרונות אינם מכלל הי"ג מדות:

ברוך

דבר גדול דיבר האיש האלהי האר"י ז"ל, קודם התפלה יקבל על עצמו לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך, מה דסני עלך לחברך לא תעבד, ולפי שמצוה זו כלל גדול בתורה, וכל מצות שבין אדם לחבירו תלויים בה, לכן מהראוי להעלות במחשבתו מקלת פרטיה ויאמר בלבו לאמר: הנני להתנהג עם כל אדם בדרך אהבה, להרחיק ממנו כל נזק, ולבקש תועלותיו, לא אתכבד בקלונו אבל אחום על כבודו ואשמח בטובותיו.

כתוב בשל"ה קודם ברוך שאמר צריך לומר כזה מלה:

הֲרֵינִי מְזַמֵּן אֶת פִּי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל וּלְשַׁבֵּחַ אֶת בּוֹרְאִי לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּהּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

ואמר הגאון מהר"י עמדן (בסדר התפלה שלו דף ס"ז וס"א) נוסח ליקב"ה וכו' לא נסדר כל עיקר אלא לגנועין ליודעי חן העומדים בהיכל מלך ומעידני על אבא מארי הגאון החסיד [בעל הכס צבי] עם היותו נודע בשערי החכמה האמתית בכל בית הזהר נאמן וקבלת האר"י היתה שעשועיו יום יום וכל הנהגתו על פיהם וכו' מעולם לא שמע אדם מפיו נוסח זה ולא הוציאו בשפתיו. ואפילו צורבא מרבנן דעני ליה וכו' מצוה לנזוף בו בנערה וכו' ומי שאינו מוחה בזה הוא עולבנא דחכימי דרא. עכ"ד. וכן בתשובת נודע ביהודה ממאן באמירתו:

בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. בָּרוּךְ הוּא. בָּרוּךְ עֹשֶׂה בְרֵאשִׁית. בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעֹשֶׂה. בָּרוּךְ גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם. בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ. בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת. בָּרוּךְ

משלם

דרך החיים

(א) אין לענות אמן אם סיים הברכה בשוה עם הש"ץ דנראה כעונה אמן אחר ברכותיו וה"ה בכל הברכות הדין כך לבד בישתבח ויתבאר אי"ה לקמן ואם סיים הוא ברכה אחת וש"ץ ברכה אחרת מותר לענות אמן [סי' נ"א ועיין מ"א]. וכן צומר כ"ם בעמידה [שם]: (ב) מברוך שאמר עד ישתבח מותר לענות אמן ואפי' באמצע הברכה

עיון תפלה

ברוך שאמר והיה העולם. יברך כדרך כלל על המציאו את העולם מן ההעדר המוחלט אל ההויה והמציאות, וזה לא נתהוה רק באמירה כלומר ברצון העליון, שהיה חפצו כך [וכן כל ויאמר שבמעשה בראשית משמעותו החפץ והרצון כמו אמרתי אני בלבי, ויאמר אל לבו, ונכתב בלשון אמירה לסבר את האוזן כמלך המצוה על דבר ונעשה כך מיד] ולבל נטעה לחשוב שבריאת העולם היתה לתועלתו יתברך וכאילו השיג בהוית מציאת העולם מה שהיה נעדר ממנו לפני זה, וחלילה לחשוב כזאת על השלם בשלימות לבלי תכלית, כי בריאתו העולם לא היתה רק ממדת טובו. כי מדרך הטוב להשפיע מטובו, ומצד כי עמו הברכה ותוספת טובה לבלי שיעור לכן רצה במציאות הבריאה להיותם ראויים לקבל טוב ברכתו ותוספת השפעה, עז"א: ברוך הוא, כי הוא המשפיע טוב ברכתו, ואחר שמברך על הבריאה בכללה יזכירנה לברך על פרטיה, הא', על שברא מן האפיסה המוחלטת כח אחד לקבל צורה להוציא ממנו צורות הנבראים, והוא החומר הראשון (היולי) שנתן בו כח ההכנה להוציא ממנו תולדות הנבראים כלם ולהלבישם צורות (עיין רמב"ן ר"פ בראשית) עז"א ברוך עושה בראשית, הב', יברך על יציאת תולדות הנבראים מן החומר הראשון, מן הכח אל הפועל ר"ל אל ההויה והמציאות, עז"א ברוך אומר ועושה, כי גם העשייה, כלומר תיקון הנבראים על שלמותם גם זה לא היה רק באמירה ומחשבה, הג' יברך על קיום הנבראים, כי כמו שהבריאה היתה בכחו ית' הבלתי תכלית, ככה קיום הנבראים תלוי כל שעה ורגע מרצונו ית', כי הוא ישפיע אליהם שפעת כח לקיימם, כי אילו יסלק מהם כח השפעתו כרגע יחזרו לאפס ותוהו, עז"א ברוך גוזר ומקיים (גוזר מן ותגזר אומר) ולפי שלקיום העולם ישנם שני פנים, קיום הגשמי החומרי, וקיום הנפשי הרוחני, ושניהם יתקיימו מהנהגתו במדת הרחמים, כי ברחמיו יכין כל הדברים הנצרכים לחיי הגוף וקיומו הזמני, גם מצד רחמיו הגדולים על יציר כפיו וחפצו בקיומם הנצחי הנפשי נתן למבחר הבריאה התורה והמצוה אשר הם חיי הנפש וקיומה בעולם הנצחי, לכן יאמר ברוך מרחם על הארץ: שממדת רחמיו ישפיע טוב ברכתו לקיום הגשמי הזמני, וברוך מרחם על בריותיו: בנתינת התורה לקיום הנצחי בנפשותם ויבאר

בחיוה

מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירֵאָיו. בָּרוּךְ חַי לָעַד וְקַיָּם לָנֶצַח. בָּרוּךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל בָּרוּךְ שְׁמוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל הָאָב הָרַחֲמָן הַמְהֻלָּל בְּפִי עַמּוֹ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר בִּלְשׁוֹן חֲסִידָיו וַעֲבָדָיו. וּבְשִׁירֵי דָוִד

עבדך

עיון תפלה

באיזה דרך ישנו למבחר הבריאה קיום הנפשי הנצחי, ואמר ברוך משלם שכר טוב ליראיו: שלעובדים אותו ביראה ישלם להם שכר טוב רוחני בעולם הנפשות שהוא החיים הנצחי והקיום התמידי. ותשלום שכר זה איננו רק מצד שהוא ברוך כי רוצה להשפיע טוב ברכתו לשומרי תורתו, ואין זה היושר, כי מצות תורתו אינם עלינו כמצות האדון על עבדו, שהוא לתועלת האדון המצוה, כי הוא ית' איננו מקבל תועלת בקיום מצותיו ככתוב אם צדקת מה תתן לו, כי אמנם כל מצותיו עלינו אינם רק כמצות הרופא אל החולה לרפאות גופינו ונפשותינו, ולא יתכן שבהתרפאות החולה מאליו יתבע מן הרופא שכר על שמעו מצות הנהגתו אליו בסממני הרפואה. ואם תהיה מקרה שהרופא ישלם לחולה שכר על שומעו עצת רפואת תחלואיו, הלא יחשב למתחסד עם החולה לפנים משורת הדין, ככה השכר מאתו ית' למקיימי מצותיו אינם רק מצד חסדו הגדול ומדת טוב ברכתו, כמו שאה"כ ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, ואמר ברוך חי לעד וקים לנצח: לעורר, כי לפי שעמו החיים הנצחי והקיום התמידי לכן חפצו להיטיב עם ברואיו המדמים צורם ליוצרם במעשיהם הטובים שיהיו דומים אליו בנצחיותם וקיומם: **המהולל בפי עמו משבח בלשון חסידיו.** ענין השבח הוא פעל פנימי שאפשר שיעשנו אדם בינו לבין עצמו כשיכיר בזולתו איזו מעלה ומדה נכבדת יאמר עליו בלבו שהוא משובח (פּאָרצוג) והמשבח את זולתו איננו רק התעוררת הנפש בהכרת השבח ההוא, כשיאמר ושבחתי את השמחה איננו רוצה לומר שהיה הולך ומכריזו ברבים, כ"א שהיה מייחס שבח זה בלבו. וענין ההלול הוא פעל חיצוני, שמספר השבח ומודיעו לאחרים (ריהמן) כשיאמר ויהללו אותה אל פרעה היינו פרסמו יפיה, לכן אנשי מעלה מעבדי ה' המכירים כבודו ית' ויודעים ששבחיו נפלאים מאד יראים מלהללו בפיהם כי יכירו גודל ערך שבחיו וידעו כי צריך לדקדק הרבה בפלס השכל בחקירה עצומה איך יהללו אותו כדי שלא יהיו מקצרים בשבחיה דמריה עלמא, ככתוב לך דומיה תהלה, לכן בחסידיו יאמר ענין משובח, כי בלבם יבינו ויתפלאו הפלא ופלא וירעדו בהסתכלותם בגדולי מעשיו ית' והוא שבחו, גם אמר בהם

דרך החיים

של ב"ש או באמצע הברכה של ישתבח מותר לענות על כל ברכה ששומע [כיון שברכת ב"ש וישתבח לא הוזכרה בגמרא] וכן כל ברכת הודאה מותר לברך כמו אשר יצר לאחר עשיית צרכיו וכיוצא בזה וכן לענות ק"ש עם הצבור שצריך שיקרא עמהם פ' ראשון קורא ומכ"ש לקדיש ולקדושה ולברכו [עיין לקמן בדיני ק"ש] [עיין ב"י בסימן נ"א]: (ג) ברוך הוא וב"ש אסור לענות באמצע פסוקי דזמרה כיון שלא הוזכר בגמרא כלל [עיין מ"א סימן קכ"ד]: (ד) אבל לדבר ולהפסיק שלא לדברי שבח והודאה כ"ל אסור להפסיק אמנם אם מוכרח להפסיק יאמר קודם שיפסיק ברוך ה' לעולם אמן ואמן עד ויברך דוד וכשחוזר ומתחיל יאמר ג"כ אלו הפסוקים [סימן נ"א]: (ה) ואפילו שהה כדי לגמור את כולה בפסוקי דזמרה אינו חוזר לראש [מ"א סי' נ"ג ע"ש]: (ו) כשצריך להפסיק והוא עומד סמוך לפרק יש לו ליזהר ולמהר לסיים עד הפרק כי טוב יותר להפסיק בין הפרקים מבאמצע הפרק ואלו הן אמצע הפרקים של פסוקי דזמרה מהודו עד אמן והלל לה'. מן תנו עוז כו' עד ברוך אלהים. מן אל נקמות עד על גאים. מן נפשנו חכתה לה' עד אשר יחלנו לך. מן יהי שם עד על השמים כבודו. ובין הללויה להללויה. ומן ברוך ה' לעולם עד אמן ואמן. ומן ויברך דוד עד לשם תפארתך. ומן אתה הוא ה' לבדך עד במים עזים. ומן ויושע עד ה' ימלוך לעולם ועד [א"ח סימן נ"א]: (ז) לא יגע בשעת פסוקי דזמרה וכל שכן בק"ש ותפלה במקומות המכוסין או בראש במקום המכוסה אבל במקומות המגולין מותר ליגע [היינו ביד עד הפרק העליון שקורין עלינבוגין ובצוארו עד החזה] וכן בצואת האף והאוזן אסור ליגע כ"א ע"י בגד ואם נגע בפסוקי דזמרה וכן בק"ש די בנקיון צרור או חוכך ידו בכותל לבד כמו בתפלה ויתבאר [סי' צ"ב]:

מלת

עַבְדֶּךָ. נְהַלֶּלְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בִּשְׁבָחוֹת וּבִזְמִירוֹת נְגַדֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וְנַזְכִּיר שִׁמְךָ וְנַמְלִיכְךָ מַלְכֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ. יָחִיד חֵי הָעוֹלָמִים. מֶלֶךְ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר עֲדֵי־עַד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

הוֹדוּ לַייָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו: שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ־לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל־נִפְלְאֹתָיו. הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְיָ: דִּרְשׁוּ יְיָ וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד: זִכְרוּ נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי־פִיהוּ: זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו: הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו: זִכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם: בִּהְיוֹתְכֶם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ: וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה אֶל־עַם אַחֵר: לֹא־הִנִּיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: אַל־תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל־תָּרֵעוּ: שִׁירוּ לַייָ

כל

עיון תפלה

מלת בלשון, כי מלת לשון המשמש בכ"ק על הדבור, הוא על מאמרי בינה, כל דבור המאמרך אל בינת האדם בו יכנוהו במלת לשון. אמנם פחותי המדרגה שלא יתנו לב על גודל מעשי ה' ונפלאותיו, אותו המעט שידעו מהם נקל להם להוציאם בשפתותיהם לכן אמר בעם לשון הילול, גם מלת פה, שאינו רק על הדבור שמשפה ולחוץ: ונמליכך. טעמו נחליט להכיר שאתה הוא מלך (וויר ערקעננען פֿאן דיינע רעגירונג) מנהיג כל העולמות וכל דבר פרטי שבהם תלוי ברצונך. מלת נמליכך הוא פעל החלטי, ר"ל המחליט דבר היותו כמו שהוא באמת, כמו טהור הוא וטהרו הכהן (תזריע י"ג ל"ז) שהוא מעצמו טהור והכהן יחליט טהרתו בדבורו (איהן פֿיר ריין ערקלערען) וכן לא אשלחך כ"א ברכתני, טעמו תודה לי על הברכות ולא תערער עליהם, כפירש"י וכאיתא במדרשב"י, אודית לי על אינון ברכאן ולא תהי מקטרגא לי בגינייהו, וכן ויברך אותו שם דאודי ליה על אינון ברכאן, הנה פירשו ברכתני לפעל המחליט ומיחס דבר היותו כמו שהוא, כי יעקב לא יבקש ברכה מאמצעי זולתו ית', ככה פעל נמליכך הוא פעל המחליט אחר מלכות למי שהוא מלך מעצמו. ואם תפרשו כמו (מ"ב י"ה) לא נמליך איש (ישעיה ז"ו) ונמליך מלך בתוכה (קעֶניג איינסטעללען) אתה מהרף ותשוה מלכותא דרקיעא למלכותא דארעא שהיא תלויה מהסכמת יושבי המדינה, ובבטול הסכמתם תתבטל מלכותו. וכן מלת נגדלך, הוא פעל המחליט הגדולה למי שגדולתו מעצמו (וויר ערקעננען דיינע גרעֶסע) והלילה לפרשו כמו אחל גדלך בעיני כל ישראל (יהושע ג"ז) שענינו התהוות הגדלות התלוי מזולתו: מלך מהולל בתשבחות. טעמו ההלול שהוא פעל חיצוני מוסכם עם השבח שהוא פעל פנימי, כי המחשבה הפנימית מתאחדת ומסכמת עם הדבור החיצוני, הפך רוב המהללים בבני אדם, שיש הלול בהעדר השבח, כי בדבורם ירבו במה שאינו לפי המחשבה באמת. ויותר נ"ל כי מלת בתשבחות כאן הוא ענין השקטה ועכוב בדבר מלהתפשט (שטיללען, איינהאלטען) כמו בשוא גליו אתה תשבחם, וחכם באחור ישבחנה. וטעמו שבחיו נפלאים ועצומים לאין ערך ושיעור, עד שהעכוב מלהרבות בהם יותר תהלה ככתוב (תהלים ס"ה) ולך דמיה תהלה, לפי שאין קץ לשבחיו ית' והמרבה בו אינו אלא כגורע, לכן השתיקה בהם היא תהלתו:

להשתבח

כָּל־הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם־אֶל־יוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם אֶת־כְּבוֹדוֹ, בְּכָל־הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל־כָּל־אֱלֹהִים: כִּי־כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים. וַייָ שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ: הָבוּ לַייָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים. הָבוּ לַייָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַייָ כְּבוֹד שְׁמוֹ. שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְפָנָיו. הִשְׁתַּחֲווּ לַייָ בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ: חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל־הָאָרֶץ אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ. וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלוֹאוֹ יַעֲלֹץ הַשָּׂדֶה וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי יְיָ. כִּי־בָא לִשְׁפּוֹט אֶת־הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַייָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַייָ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר

קדשו

עיון תפלה

להשתבח בתהלתך. כל השירות והתשבחות אינם מוסיפים שום כבוד וגדולה אל רום קדושתו ית', אבל השבח וההלול הוא לנו, שהוא ית' מתרצה לשמוע הלולים היוצאים מפי בשר ודם, ויחשיב אותנו כדאי וראוי לזמר לשמו ולפאר כבודו, לכן אמר בהתפעל להשתבח בתהלתך שיגיע לנו תפארת וגדולה במה שאנו מהללים שמו הגדול והנורא. וכן התהללו בשם קדשו, ר"ל אתם תהיו המתהללים שתוכלו להתפאר היותכם ראויים להזכיר שם קדשו המרומם על כל ברכה ותהלה: **אלהים אלהי ישראל**. הוא ית' מתואר בשם אלהי עולם, ובשם אלהי ישראל, לפי הבדל השגחתו בהנהגת העולם, אם בהנהגה הטבעית אם בהנהגה הנפלאה, לכל יושבי תבל יתנהג כפי מה שגם בחקות השמים ומשטריהם ובאמצעותם ישיגם הטוב והרע, כי יצוה עד"מ למלאכו הממונה להניע הרוח מאוצרותיו, להטיל סער בים וכדומה מן הפעולות והתמורות והיא הנהגת העולם עפ"י הטבע בכללו, וכן הברכות המגיעים ליושבי תבל בכללם לפרות ולרבות להתעשר ולהחיותם ברוב שלום, כל אלה יבוא להם עפ"י החוקים והכחות שהושמו בטבע הבריאה, ולא יחדש להם כחות שאינם קבועים בטבע שיעברו גבולם הטבעי ולפעול יותר מכחו, ולזה כל יושבי תבל אינם מחוייבים לעבוד את השם רק בשבע מצות ב"נ, שהם ג"כ טבעיות מוסכמות עם שכל האדם. אמנם ישראל המחוייבים גם במצות שהם חקים, ורובם מתנגדים אל טבעי הברואים והם למעלה משכל האנושי להשיג סוד היוצם, באלה יתנהג בכחות שאינם בחקי הטבע, כענין הנבואה ורוח הקדש גלוי שכינה וכבוד ה' הנראה אליהם, וכיוצא מן הסגולות הנפשיות, וכן עמוד הענן ועמוד האש שהלכו לפניהם במדבר, והמן שירד להם, כל אלו ודומיהם אין בהם דבר בטבעי הדברים, וכן תוספת הברכות היוצאות מן המנהג, כענין כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר, והשמן שילקה האשה בדבר אלישע, וארבעים יום שהלך אליהו בכח אכילה אחת, והברכות המועדות בתורה מרבוי הבנים והתבואות וכדומה מסוג הנפלאות, שהטוב והרע שבהם אינם כפי כחות הטבע הקבועים לכלל העולם, אבל הם בכח אלהי שהוא למעלה מן הטבע שאין להגבילו ולבוא עד תכונתו. הנה על אלה שני מיני הנהגה יורו שני השמות, אלהים סתם על ההשגחה בהנהגת הטבע, ואלהי ישראל על ההשגחה בהנהגה הנפלאה: **והשתחוו להדום רגליו**. ע"ד המפרשים הוא ספסל הרגלים (כישעיה ס"ו) השמים כסאי והארץ הדום רגלי, אמנם לבלי הגשים את המרוחק מכל מיני גשמיות בתכלית הריחוק נ"ל כוונה ההרת

בזה

קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: וְהוּא רַחוּם | יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית
וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ לֹא־תִכְלָא רַחֲמֶיךָ
מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנִי: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם
הֵמָּה: תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים: נוֹרָא
אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נֹתֵן עֹז וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ
אֱלֹהִים: אֵל־נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ
הָשֵׁב גְּמוּל עַל־גֵּאִים: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ
צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם
בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: הוֹשִׁיעָה אֶת־עַמֶּךָ

וברך

עיון תפלה

בזה, והוא: שרש דום ישמש על השתיקה, כמו נאלמתי דומיה, ויש שתיקה מצד הפליאה והתמהון והיא עמידת המחשבה בתכונה אחת, שמחמת פלא הענין ישאר האדם במחשבתו עומד ושותק מופשט מכל מעשה היקש ומשפט שכל, רק מסתכל ומתבונן על הדבר הנפלא שלפני עיניו. ומענין זה דמו יושבי אי (ישעיה כ"ג) וכן לך דומיה תהלה, הוא שתיקת התמהון והפלא, ומזה לדעתי מלת הדום כאן (דאס ערשטוינענסווירדיגע). ומלת רגליו טעמו הנהגתו (זיינער לייטונג) כי כמו שמש רגל ישמש על אבר ההליכה (פוס) ככה ישמש על פעולת ההליכה, כמו לרגל המלאכה, כל העם אשר ברגליך, כלומר המתנהגים על ידך. והנהגתו יתברך את העולם נקראת הליכה כמו הליכות עולם לו, הליכות אלי מלכי בקדש. והמשים לב על כבוד הנהגתו ית' את עולמו, הלא ישתומם מגודל הפלאה בהם, ישקוט וינוח בלב מכל משפט שכלי, ירעד ויסוג אחור בהשיגו מעט מעולם נפלאותיו בהם, וזהו השתחוו להדום רגליו, השתחוו והכניעו לבבכם לגודל ההשתוממות והתמהון בנפלאות הנהגתו: אל נקמות. מלת נקם רגילים לתרגמו (ראַכע) והוא הסתערות הפנימי והתרגשות הלבבי להערת באף וחמה, הנה התפעלות כאלה מגונים לבן אדם כמו שהזהירה התורה לא תקום, מכ"ש שאין ראוי להזכיר מלות כאלו אצלו ית', ואונקלס ויב"ע תרגמו מלת נקם, פורענותא (שטראַפע) והוא לדעתי עיקר המכוון במלת נקם, כי עיקר יסודו שתי אותיות קם והנו"ן אף שהוא ג"כ יסוד במלה ת"מ אינה אלא להוראת התפעלות של הנושא עם הנשוא, ולכן היא נופלת כשהיא באה בבנין, כמו לא תקום [דומה למלת נגד, נשף נגף לדעת רש"פ], ושרש קם יורה ג"כ להתקוממות ליסר ולהענים, כמו וארב לו וקם עליו, וכן אם תקום עלי מלחמה, ובמוס שרש קם ליסר ולהעניש יתכן מאד, כי שרש קם ישמש גם על ביאת דבר תחת דבר (שטעלל פערטרעטונג), כמו והנה קמתם תחת אבותיכם, יקום על שם אחיו, ויקם מלך חדש, וכן שם מקום ישמשו רבותינו כמלת תחת, כאשר יעמוד אחר במקומו, ומצאנוהו גם במקרא על כוונה זו [ישעיה ל"ג] אדיר ה' לנו מקום נהרים, וכל עונש הבא על האדם על גמול מעשי רע, הנה העונש הוא חלוף ומחיר הרע, ולהיות שהיסורים הם תחת המעשה הרע, והעונש במקום הפעל המגונה, שפיר ישמשו המקראות פעל הקמה על היסורים והעונשים, ומזה ג"כ שם נקמה רצה לומר עונש הבא לתשלום גמול מעשי הרע (פערגעלטונג, בעשטראַפונג): ופעם אל נקמות (פערגעלטענדע אַלמאַכט): עמ"ש בכו"ק בהאזינו לי נקם ושלם: לה' הישועה. לו לבדו בחירת הישועה לא לאדם, כי הוא ית' יודע הטוב והמועיל לאדם, ובאיזו דרך ישועה היא תקנת האדם, לכן לפעמים יתפלל האדם כראוי ולא תקובל תפלתו, וזה לא מצד המתפלל, רק שלא יסכים רצונו ית' לזה כי הוא יודע שאין הדבר המבוקש טובה אל המתפלל, וע"כ ההשגחה לטובה עליו לא יקבל תפלתו, יתפלל בעבור בנים או להרווחת ממון ולא תקובל לפי שהוא ית' יודע כי הבנים אינם לטובתו כי ילכו בדרך לא טובה, והרווחת הממון תהיה בעת רעתו. אמנם על האדם מוטל לברך את ה' תמיד בין תקובל תפלתו בין לא, כי הכל לטובתו, כאמרם כשם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה, וזש"ה על עמך ברכתך סלה: ה' צבאות.

מבואר

וּבָרֵךְ אֶת־נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד־הָעוֹלָם: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיְיָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: הַרְאֵנוּ יְיָ חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן־לָנוּ: קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ: אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב־פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו: וַאֲנִי | בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה לַיְיָ כִּי גָמַל עָלָי:

ק׳ מִזְמוֹר לְתוֹדָה הָרִיעוּ לַיְיָ כָּל־הָאָרֶץ: עִבְדוּ אֶת־יְיָ בְּשִׂמְחָה בֹּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה: דְּעוּ כִּי יְיָ הוּא אֱלֹהִים הוּא עָשָׂנוּ וְלֹא (ולו ק׳) אֲנַחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ: בֹּאוּ שְׁעָרָיו | בְּתוֹדָה חֲצֵרֹתָיו בִּתְהִלָּה הוֹדוּ לוֹ בָּרְכוּ שְׁמוֹ: כִּי טוֹב יְיָ לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְעַד־דֹּר וָדֹר אֱמוּנָתוֹ: כתוב מתחילין כאן יהי כבוד דלקמן.

מזמורים אלו אומרים בשבת ויום טוב ובקצת קהלות אומרים אותם וגם מזמור לתודה כהוספתא רכס:

יט לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ: יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה־דָּעַת: אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל־הָאָרֶץ | יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה

תבל

עיון תפלה

מבואר בקדושת יוצר: שה׳ אלהיו. פשטו שאדון הכל הוא המשגיח עליו בכל צרכיו: בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך. כשאני מכיר בעצמי שאני מוכרח לקבל טובה ממך מצד החסד לבד, אז בבוא הטובה אין לי כ״א גילה בלב, ואין בכחי להתעלם בתשועה זו ולשמוח בה בפרסום, כדרך כל מקבל טובה מזולתו ע״צ החסד והחנינה במתנת חנם. אף שיש בלבו נחת רוח בקבלת טובה זו, בכל זאת אין שמחתו שלמה להיותו מוכרח להיות מן המקבלים, ואינו מתפאר לעיני אחרים בקבלת החסד הזה: אשירה לה׳ כי גמל. כשאזכה במעשי הטובים לקבל תשועת ה׳ בתורת גמול, אז אשיר בקול תודה לפרסמה ברבים [אף שבאמת לא יצוייר שום גמול וחיוב לפרעון גמור, כאמרם מי הקדימני ואשלם, מ״מ מעולם חסדו וחנינותו ית׳ ייחס לאדם שם תשלום וגמול כאילו זכה לכך מצד מעשיו בכדי שיקבלהו בשמחה נוספת בציירו בנפשו היות לו חלק בה]:

עבדו את ה׳ בשמחה. כי המרחיב לבו בדברי חכמת התורה ומוסרה, ויבין כי יש לנשמתו נחלה אליו ממלך הכבוד פעולות הפוכות מדרכי העולם התחתון הזה, ויפרוש עצמו מעט מעט מחמדי תבל ומתענוגותיו, ולא יחפוץ להשיג מהם רק מה שהוא הכרחי לקיום גופו וצרכיו ולצרכי אנשי ביתו המוטלים עליו אז בעת ראותו אנשים זולתו מטיילים בגנות ושותים במזרקי יין, נפשו נפלה לשבת בודד ללמוד תורת ה׳, בעת שאלה משחקים יביט הוא אל פועל ה׳, וזולתו מתרפקים מעלת חן נפשו חפצה להתקדש מטומאתה ולהדבק באור האמת, ואף שנפשו יודעת ומרגשת תענוגות בני אדם כמו שמרגישים אותם כל זולתו המשתקעים בהם, נפשו מואסת מהתגאל בהם, ומשתעשעת בדברים שאינם לצרכי הגוף, וכל זה יעשה בשמחה לא מאימת עונש ולא מעצבת רוח, רק מצד הבינו הכבוד האמתי ודרך האמת לכן נפשו מלאה מזוהר ואור השמחה האמתי, ועובד את השם בשמחה:

דרך החיים

אין אומרים מזמור לתודה רק בעמידה [ספ׳ כ״א] וא״א מזמור לתודה לא בשבת ויו״ט ולא בחוה״מ של פסח ולא בערב פסח ולא בערב יו״כ לפי שאין תודה בא בימים הללו [שם] ויש מקומות שנוהגין לומר מזמור לתודה בר״ה ויו״כ ואין למחות בידם [מ״א שם]:

לשמש

תֵּבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם | אֹהֶל בָּהֶם: וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כגבור

עיון תפלה

לשמש שם אהל בהם. לשמש שם הקב"ה אהל בשמים (רש"י) וי"א שהוא משל אל קצות המזרח והמערב, כי השמש בבואו ובצאתו דומה לאיש שיכנס לעת ערב באהלו ללון ובבקר ישוב ויצא לפעלו. והתרגום אמר לשמשא שוי משרוי זיהרא בהון, פירש אהל לענין קרני זהר השמש מן הילל בן שחר וכבר מצאנו שנשתמשה האלף גם בפעל (איוב כ"ה) עד ירח ולא יאהיל כלומר לא תשלח קרני אורה, ומזה הבינו רבותינו קירון עור פני משה בלשון המקרא, ומשה יקח את האהל (שבת דפ"ח כ'): **תורת ה' תמימה.** אחר שדיבר מן השמש אור הגשמי, ידבר מן התורה אור הרוחני, ושתי המאורות האלה משתוים זה עם זה בהוית מציאותם, כי שניהם בהעדר תנועה חוצית אינם רק אור בכח, ואינם יוצאים להיות אור בפועל רק ע"י תנועה חוצית, וזה, כי כבר נמנו וגמרו כי מהות האור איננו יוצא מן השמש, כי באמת האור הוא עצם זך וספוגי דק מאד הוא הסובב את הארץ וממלא כל האויר עד מעלה מעלה, ולכשיולד בו תנועת הרעדה ע"י השמש או ע"י אש אראי יתעורר האור הזה ויורה את אליו וקרנותיו על כל גוף עכור סביב על קוים ישרים ובזה יזהיר ויאיר את כל הגופים המונחים מנוגה נגדו במקום שקרנותיו מגיעים בלי מסך מבדיל, ואז יקרא אור בפועל, ובהעדר התנועה ההיא ישאר האור בכח לבד, ועליו היה מאמרו ית' בתחלת הבריאה באמרו יהי אור, הנה האור בפועל הוא ע"י השמש, ובמקום שאין שמש אין האור רק בכח, והשמש מעורר את האור לצאת מן הכח אל הפועל להאיר על הארץ, וזה שאה"כ, אתה הכינות מאור ושמש, מאור בשמש לא נאמר רק מאור ושמש, ר"ל האור והמעורר אותו. ולזה יתכן בריאה על האור ביום ראשון אף בלא היו המאורות ברקיע השמים כ"א ביום ד'. והנה כדמיון אור הגשמי ככה הוא באור הרוחני גם בו יש אור בכח ואור בפועל, ככתוב (איוב י"א) ויגד לך תעלומות חכמה כי כפלים לתושיה, כי התורה הכתובה לפנינו, אף שהיא בלשון צח ושפה ברורה יבינה כל אחד לפי כח חכמתו וערך בינתו, בכל זאת היא לפניו כספר החתום, כי גם אחת ממצותיה אין בידו לקיימה כפי דעת נותן התורה ית', כי בתורה לא נכתבו רק כללי המצוה, אבל חלקי כל מצוה ופרטיה העלימה התורה, ורק ע"י התורה הנמסרה לנו על פה יתגלה לעינינו כוונת נותן התורה ית' בכל פרטיו ודקדוקיו, כי רק ע"י התורה שבע"פ נוכל לראות איך התורה הכתובה כללה בדבריה הקצרים את כל דברי תורה שבע"פ. וכל איש שהוא בעל עינים וזכה להיות מבעלי אור התורה שבע"פ, יותר שידבק מחשבתו להסתכל באור הנגלה לפניו, ויתגלה לו רק אור הנגלה ויתחברו עם אור הנעלם והטמון באור התורה שבכתב, ואז יתוסף אור על אור בדברי מדע ובינה, ויותר שתתעלם נפשו בזה יותר יוסיפו לו קרני אור בדברים קדושים אלהיים העומדים לפנות תחת מליצות העמוקות והנשגבות שנכתבה בה התורה בכל מלה ממלותיה ובכל אות מאותיותיה, ובזה מתחברים שתי המאורות יחד, ומתגברים והולכים עד שהאור שבכח נעשה אור בפועל, והם מתאחדים יחד למראה עיניו לראות האור הנפלא, מה שנשאר בנעלם והסתר מעיני הולכי חושך בלא אור התורה שבעל פה: ומזה אמר. תורת ה' תמימה. ידע אף שהתורה הכתובה נראית כאילו איננה שלמה כי חסרה היא מכל חלקי המצות ופרטיהן, ובאמת איננה כן כ"א לחסרי תורה שבעל פה ואין להם מעורר את האור הנעלם והנסתר ולא נשאר להם בתורה כ"א אור בכח, אבל למקבלי תורה שבע"פ אשר מהם המעורר ידבר, האור הכוחני נעשה אור בפועל, ולעיניהם קרני זהר אור הפנימי יתגלו ותאורנה עיניהם לראות בעומק ים התורה שבכתב את כל פניני התבונה שבתורה שבע"פ, ובמליצת התורה שבכתב בכל מלה ממלותיה בכל אות מאותיותיה ובכל קוץ וקוץ שבה יתגלה לפניו אור הטמון והנעלם המתחבר ומתאחד עם האור שהיה לפניו מן התורה שבע"פ, זה הוא איש אשר יראה כי התורה שבכתב היא שלמה ותמימה בעצמותה ולא תחסר כל בה. ואם תשאל על מה עשה ה' ככה לתורה הזאת להגיד לנו תעלומות חכמה וכפלים לתושיה למה הכפיל שתי המאורות, אור נעלם בתורה שבכתב ואור נגלה בתורה שבע"פ, הלא תועלת יותר גדולה היתה לבני אדם, אם היתה אור התורה שבכתב נגלה והיו מבוארים בה כל פרטי המצות וחלקיהן! על זה אשיבך, כי מרחמיו הגדולים על מעשי ידיו ומחפצו להיטיב עם ברואיו עשה כן, וכדי להעלות ביתרון מעלה את מדרגת הולכי בתורת ה' לפי הכוונה האמתי שבה, וזה: כי יתרון האדם על הנבראים איננה אלא במה שהבחירה בידו לבחור בטוב מבהפיכו, אשר מצד בחירותו החפשית יוכל להשלים ולהתעלות במעלה רמה, ולזה יותר שיש לו לאדם מתנגדים המטים אותו לרע, יותר מעשיו חשובים אם יתגבר לעשות הפך ההתנגדות וזה אחד מן הטעמים לצדיק ורע לו ורשע וטוב לו. בעולם הזה

כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח: מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל־קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ: תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת

עינים

עיון תפלה

הזה, להגדיל כח ההתנגדיות לעיני הצדיקים, ובזה מעשיהם יותר חשובים, בהצטרף אל התנגדיות טבע גופם גם ההתנגדיות חוצה להם, וכן לפעמים נותן הקדוש ברוך הוא ממשלה לנביא שקר הרוצה לעקור דבר מה"ת, שיוכל לעשות נפלאות מחודשות ומעשים נוראים נפלאים מבהילים, וכ"ז אינו רק לבחינה ונסיון, שיתברר ויתודע תוקף אהבת המאמינים בתורה אמתית, כמבואר בכתוב (ראה י"ג) כי יקום בקרבך נביא וגו' ונתן אות, כי מנסה ה"א אתכם, ובמדרש הנעלם (וירא ק"ו ע"ב) לא ברא הקדוש ב"ה ליצר הרע אלא לנסות בו בני אדם, ועיקר נסיון העקדה היה בדרך זה, כי הוא יתברך אמר: והעלהו שם לעולה: וזה כולל שתי כוונות מתחלפות, ולראות אם יבחור אברהם להבין בו לכוונה שהיא להחמיר עליו כמבואר שם בפ' עקב אשר שמעת בקולי. ולסבה זו עצמה, כאשר כתבה התורה המצות אשר יעשה אותם האדם בזה וחי בהם בבא, לא כתבה אותם בלשון ברור עד שלא יהא מובן ממנו רק כוונה אחת, כי אז לא היתה מלחמת הבחירה בידי אדם רק בבחינת עצמו, אם להתגבר על יצרו ולשמוע את דבר ה' אשר צוה עליו, או ללכת בדרכי יצרו הרע המיעצו ללכת עקלקלות הפך עצת ה' ומצותיו, אמנם עתה כאשר בלשון התורה עצמה יש להבין בה כוונות מתחלפות, אשר האחת ממנה לבדה מסכמת לדעת נותן התורה ית', אמנם השניה מתחלפת לה מכל וכל, אשר נקל לו לאדם למצוא בתורה עצמה עוזרים ללכת אחרי שרירות לבבו הרע, כי יהפוך דברי אלהים חיים להסכים עם דעתו הנפסדת מצד נטיית תאוותיו הרעים, ולכן איש אמונים המתחזק ללכת מישרים בדרכי התורה כפי כוונתה האמתית המסכמת עם דעת הנותנה, מלבד המלחמה הפנימית שיש לו מצד טבע יצרו יש לו גם מלחמה עם מה שחוץ ממנו, לבלי נטות בדעת התורה אחרי כוונתה המתחלפת לאמתית, הנה בזה מעלה גדולה מאד, כי יותר שהמלחמה כבדה אל האדם יותר תגדל מעלת נצחונו בה. ולפום צעריה אגריה בעדן גן אלהים ישררו לבלי תכלית בנועם עליון הנצחי, וזהו משיבת נפש, נחת רוח ומרגוע נפשי בעולם הנשמות, ובמהדורא קדמאה כתבתי בזה כוונה אחרת, שאם היתה התורה כתובה בכל פרטיה לא היה מקום להאריך זמן לעוזביה אולי ישובו כי היה העונש חל מיד, וכן לא היה הבדל העונשים לעוברים, כמלקות ומיתת בית דין וכדומה, כי על כל אחד מפרטיה היה משפט אחד חרוץ עונש נצחי. יעו"ש: עדות ה' נאמנה. עדות מן העד העיד בנו האיש, והועד בבעליו, שהוא לשון אזהרה והתראה (װאַרנונג) והתורה בכללה בין מצות עשה בין מצות ל"ת נקראת עדות, ע"ש האזהרות והתראות אם לבלי עבור על ל"ת אם לשמור ולעשות מה שהוזהרנו עליה (עמ"ש בכו"ק תרומה כ"ה ט"ז, ובשופטים י"ז ו'): נאמנה. מן ותקעתיו יתד במקום נאמן, ענין קיום והתמדה (דויערהאַפט) כי מה שהוא חובת הגוף מן המצות אינו נופל תחת שנויי הזמן וחלופי המקומות, כאשר יחשבו תועי רוח: מצות ה' ברה. מדהזכיר ברישא את המצות בשם פקודים, נ"ל שאין מצות כאן על מה שנצטוינו (געבאָט) אבל הוא לשון פירוש וביאור (ערקלערונג) כמו התורה והמצוה (משפטים כ"ד) שפירש הראב"ע בשם גאון. תורה זו תורה שבכתב, והמצוה זו תורה שבע"פ. וכן פירשו הרמב"ם בהקדמת חבורו ליד החזקה, וכן בפ"א משחיטה ה"ד כתב, תורה שבעל פה נקראת מצוה, והיא דעת התלמודיים (בברכות ה') התורה זו מקרא, והמצוה זו משנה, והכי איתא במכדרשב"י (פ' שמיני מ' ע"ב) וכן אמר בספר הבהיר (מובא בלקוטים ממכדרשב"י ח"ר סי' ל"ז) כי נר מצוה ותורה אור, נר זו מצוה, ומצוה זו תורה שבע"פ, אור זו תורה שבכתב, והוא דמיון יפה, כי בכל גשם, כעצים ושמן וכדומה, נמצאים טמונים בתוכם חלקים אשיים שיש בהם חום טבעי, וע"י התדבק אליו אש זרה מבחוץ או ע"י מיעוך ושפשוף שעושים בו, יתנערו חלקים האשיים הטמונים בגשם לצאת החוצה, כי מצא מין את מינו וניעור להיות אש בוער ושלהבת, ככה בדמיונו היא התורה שבכתב, כי טמונים במליצותיה במלותיה ואותיותיה אורות חכמה הנפלאות, ולמעלת חשיבות דקותם הם נעלמים ונסתרים מעיני בני אדם, אמנם ע"י התחברות התורה שבע"פ אליה המבארת והמפרשת אותה, יתנערו אורות אלה הנעלמים כי מצא את מינו וניעור להתאחז ולהדבק עד שהוא כמו נר דולק ומאיר. והתבונן כי שתי שמות אלה, תורה ואור, עיקר שרשם אחד, והוא [illegible] ירה, ע"ש זריקת הניצוצות (שטראַהלענגוס) האור הגשמי יזרוק ויורה נצוצי גשמיים להאיר

מחשכי

עֵינָיִם: יִרְאַת יְיָ | טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי יְיָ אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו: הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים: גַּם־עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב: שְׁגִיאוֹת מִי־יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי: גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל־יִמְשְׁלוּ־בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי:

לדוד

עיון תפלה

מחשכי תבל, והאור הרוחני, התורה, יורה זהרי נצוצות רוחניותה להאיר מחשכי בתי הנפש, ולא תהיינה עיני הנפש משוטטות תמיד בענייני הבלי עולם השוממות את הנפש. והונח על הפתילה שהשלהבת אחוזה בה שם נר, הנו"ן הוא הנפעל, כי השלהבת נפעלת להאיר מצד שהיא שואבת ומושכת אל תוכה נצוצי אור הטמונים בשמן. ומצד שהשלהבת פועלת שריפת השמן והדלקתו, יפול עליה שם מצות (ענטצינדען, ענטברעננען) מן ויציתו את העיר באש, ובמשנה המצית את האור, ושרשו צות. ושם דבר של הצתה זו הוא מצוה (דאַס ענטברעננען, דאַס ענטצינדען) בהתחלפות תי"ו השרשית לה"א כפי מנהג הלשון. הנה מלשון מצוה שבשלהבת הנר, שהיא כדי לקבל תמיד תוספות נצוצות הטמונות בשמן להפיץ אורם לעין הרואה, ככה התורה שבע"פ, להיותה מפרשת ומבארת את תוכן המכוון בתורה שבכתב, הנה היא כמו נר דולק השואב ומושך אל תוכו נצוצי אורות הנעלמים שבתורת הכתב כדי להפיץ אורם לעיני ההשגה, הונח עליה שם מצוה, שהמכוון בו פירוש וביאור (ערקלאַרונג, בעהעלליגונג). יצא לנו דעת קדמונינו בביאור מלת מצוה על התורה שבע"פ, אף שגם מצוה שמשרש צוה המכוון בו פתגם המושל אשר יגזור ויצוה על השרים למשמעתו (געבאָט) הנה אין השתוות ההברה מכרחת להשתוות ההוראה, כי זה משרש צות, וכן הוא הנהוג בדרכי הלשון ברוב. והנה אחר שדיבר המשורר בחלק ראשון מן המזמור מתועליות אור השמש שאין נסתר מחמתו כי על הכל יפיץ קרני זהר להאיר מחשכי תבל, ידבר כאן מתועליות אור התורה, ואמר מצות ה' ברה [לשון ברה נאמר על השמש ככתוב ברה כחמה], כלומר גם התורה שבע"פ בביאורה, מאירת עינים להאיר חשכת אור התורה שבכתב, ורק מצדה היא תמימה ושלמה: **בשמרם עקב רב.** פירשו בו נזהרתי בשמירת המצות בשביל רב טובך אשר צפנת. ויקשה מאד וכי המלך החסיד יאמר שהוא מהר בקיום המצות מבחינת שכר המקוה מהם, והעובד ע"מ לקבל פרס אינו משובח, לכן נ"ל כי מלת עקב כאן מן ולא יעקבו ארחותם (איוב ל"ז) שהוא בעצמו לשון עכוב והביאור המורגל בדברי רבותינו, כי יחליפו הכ"ף בקו"ף, מן תכשיטין יאמרו תקשיט, מן יכרסמנה חזיר מיער יאמרו קרסמוה נמלים, כן מן עקוב יאמר עכוב, ושם עקב כאן הוא שם תאר אל השטן והיצר הרע המעכב את האדם מהשגת התכלית הנרצה להשם (הינדערער) וטעם המקרא נזהרתי מאד לשמור מצותיו ית' לפי שהם שומרים אותי מלהלכד ברשת המעכב הגדול שבאדם מהשגת אמתת דרכי הש"י, ולפי שיש עכוב לטובה, שמעכב את חברו במקומו לבלי לכת לדרכו מפני חשש סכנה וכדומה לכן הוסיף מלת רב, ענין מריבה וקטטה, לבאר את המעכב לרעת האדם, והוא השטן הוא יצה"ר הוא בעל המריבה המעריך בנפש האדם המלחמה הפנימית לריב את יוצרו (אינדעם זיך בעוואַפנען יעגען אַנקויכסינגען הינדערער): **ה' צורי.** ע"ד הפשט יהיה ענין צור כזה ובשאר מקומות מענין צרירה ואגד וקשירה (פערבינדונג) ונקרא הוא ית' צור בשתי בחינות, האחד שהוא צורר ומקשר כל פרטי הנבראים יחד לשיהיו צרורים וקשורים זה בזה באופן שכולם יחד עולם אחד שלם בתכלית השלמות ובבחינה זו שם צור שם הפועל (דער אַללעס פערבינדענדע) כשם נוס לנוס אל עיר מקלט, והבחינה הב' הוא שכל הנמצאים כולם צרורים ואגודים בו ית' שהוא המקור והסבה לכל, ובבחינה זו שם צור שם התאר, והיינו עצם שהוא הנושא הכללי של כל הנמצאים, שכל הנמצאים נשואים עליו כמאמר הפייטן הכל יכול וכולם יחד [אַללער אינבעגריף] וכשם סוג לב (רש"פ), ועל כוונה זו יתואר הוא ית' צור עולמים (ישעיה כ"ו) ואנשי מעלה שאהבתם אל ה' גדולה מאד המקיימים במחשבתם שויתי ה' לנגדי תמיד, ונכספים תמיד להדבק בו בנפשותם דבקות נפשי גמורה, יתארוהו ית' בשם צורי, כמאמר המשורר ברוך ה' צורי, צורי וגאלי, הוא צורי וישועתי, כלומר הדבוק בנפשי תמיד עד שלא יוכל להפריד מחשבתו ממנו לעולם, צורי (מיין פערבונדענער), כאשר יאמר בל"א על ריעו

ואהובו

לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת־טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ׃ אֲבָרְכָה אֶת־יְיָ
בְּכָל עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי׃ בַּייָ תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ׃ גַּדְּלוּ
לַייָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו׃ דָּרַשְׁתִּי אֶת־יְיָ וְעָנָנִי וּמִכָּל־מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי׃
הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל־יֶחְפָּרוּ׃ זֶה עָנִי קָרָא וַייָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָיו
הוֹשִׁיעוֹ׃ חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם׃ טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב יְיָ אַשְׁרֵי
הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה־בּוֹ׃ יְראוּ אֶת יְיָ קְדֹשָׁיו כִּי־אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו׃ כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ
וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא יַחְסְרוּ כָל־טוֹב׃ לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ־לִי יִרְאַת יְיָ אֲלַמֶּדְכֶם׃ מִי הָאִישׁ
הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב׃ נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה׃
סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה־טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ׃ עֵינֵי יְיָ אֶל־צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל־
שַׁוְעָתָם׃ פְּנֵי יְיָ בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם׃ צָעֲקוּ וַייָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָם
הִצִּילָם׃ קָרוֹב יְיָ לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב וְאֶת דַּכְּאֵי־רוּחַ יוֹשִׁיעַ׃ רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם
יַצִּילֶנּוּ יְיָ׃ שֹׁמֵר כָּל־עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה׃ תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה
וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ׃ פּוֹדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל־הַחֹסִים בּוֹ׃

צ תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר׃
בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה־אֵל׃ תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ
עד

עיון תפלה

ואהובו, וכן בעבור אהבתו ית' את האבות ויבחר בזרעם אחריהם להיות לו עם סגולתו עד שאמר אליהם לשון של אהבה, מעדות הנביא כאשר ידבק האזור על מתני איש כן הדבקתי אתכם אלי ב"י, לכן יתואר צור ישראל (ש"ב כ"ג ישעיה למ"ד) כלומר שמלד אהבתו אליהם דבקם אליו תמיד, ולפי שחיי הגוף אינו כ"א ע"י התקשרות רוח החיוני בקרבו, ובהרפו ממנו רגע אחד אינו עוד בחיים, והוא ית' שומר רוח האדם בקרבו שישאר מקושר בו עד עת הקצוב עליו, לכן מסדרי התפלות בברכת הודאה כנו אותו בשם: צור חיינו:

אברכה את ה'. איתא במכדרשב"י (בלק קנ"ט א') אברכה את ה' בכל עת, אברך את ה' אשר יעלני מאן אצטרך ברכתא מן תתאי את דהא אתאחד בהו כשלהובה בפתילה, ע"כ לרבותינו אין מלת את כברוב מקומות, שאינה רק מלת היחס להורות על סימן הפעול, דמי איכא ברכתא דרבויא כלפי שמיא, לכן מפרשים אותו לשם דבר, והוראתו התחברות והתאחדות (פעראייניגונג) מנין את יעקב איש וביתו באו, ודומה לאמר מכרה את בכורתך לי, שאין מלת את בזה לסימן הפעול, כי עצמות הבכורה אינה במכירה שאין המכירה מהפכת את שאינו בכור להיותו בכור, אבל מלת את הוא שם דבר, וטעם את הבכורה, דבר שהוא מחובר ומקושר אל הבכורה (דאס מיט דער בכורה צוזאממענהאנגענדע) והוא ירושת העבודה ומעלות נפשיות התלויות בבכורה (כמבואר שם בכו"ק) כמו כן הכא, מלת את הוא שם דבר והוא נסמך אל השם, וטעם את ה' התחברותו ית' והתאחדותו אל העולם בכלל ואל האדם בפרט, והברכה היא לחול תוספת ורבוי להתחברות והתאחדות השלהבת בפתילה. והבן ע"ז:

מעון אתה היית לנו. מדור ומכון לבוא שם (רש"י) ולדעתי יותר ראוי לפרשו משרש עין וענינו השגחה, וטעמו מעולם היית משגיח ומביט עלינו (פֿאָרזעהונג) וכ"ד רבותינו שאמרו על פסוק זה, משה אמר אם אין פניך הולכים, והקב"ה אמר פני ילכו [עיין ילקוט] מבואר מדבריהם שפירשו מעין על פני השגחתו ית' דוגמה לזה שם מעונן שהוא לרבותינו משרש עין מבין המרובע, באמרם (סנהדרין ס"ב) מעונן זה האוחז את עינים, (עיין בכו"ק וזאת הברכה ל"ג כ"ז מעונה אלהי קדם). ומצאתי כי גם הריק"ס פירשו כעין זה, שאמר מעון אתה היית לנו כלומר כל עיני בני
אדם

עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם: כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף: בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: כִּי־כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּ עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ הֶגֶה: יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה: מִי־יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ: לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב חָכְמָה: שׁוּבָה יְיָ עַד־מָתָי וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶיךָ: שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל־יָמֵינוּ: שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה: יֵרָאֶה אֶל־עֲבָדֶיךָ פָעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל־בְּנֵיהֶם:

וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה
יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

צא יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר לַייָ מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח

עיון תפלה

אדם תלויים אליו כמאמר כי לה' עין האדם: בבוקר יציץ. כימי נערות: וחלף. אל הבחרות (רע"ס) לשון חליפין ותמורה כענין וקוי ה' יחליפו כח, וטעמו בבוקר כחציר יצמח ויחלוף כח, וכפל דבריו עוד בבוקר יציץ וחלף ר"ל וחלף כח, ולערב ימולל ויבש, ואין לפרש וחלף יעבור ויסור מן העולם, דא"כ איך לערב ימולל ויבש אחר שכבר בבוקר חלף והלך לו: ימי שנותינו בהם. מלת בהם מוסב על עוונותינו הנזכרים, וטעמו כל שבעים שנה כלים בתוקף היצר, ואין היצר מתמוטט כי הלב מתגבר בתאוותיו עד מלאת לו שמונים שנה כי אז יאפסו הכחות הבשר והדם ויתקטט התאוות, וזהו ואם בגבורות שמונים שנה, כלומר שיבא האדם בגבורות, כדרך איזהו גבור הכובש את יצרו, צריך שיהיה שמונים שנה כי אז יחלש הגוף, אבל בעוד הגוף בתקפו יחטא בעבור רוע יצרו, וזהו ורהבם עמל ואון כלומר גבהם וחוזקם של ימי חייו הם עמל ואון, וכל זה אם יגיע לכלל זקנה ושיבה, אמנם לפעמים ימות בילדותו ואז דומה לעוף הפורח, וזהו כי גז חיש ונעופה, כלומר אם יגוז מהר מן העולם דומה לעוף יעופף שאינו עומד רק זמן מועט על מקום אחד: מי יודע עוז אפך. ידוע כי המוסר הבא מן השמים אינו מדרך שנאה ונקמה חלילה, כי באמת אינו אלא כמוסר שמייסר האב את בנו שהוא מאהבתו אותו שרוצה להטיב עמו ולהביאו אל דרך החיים, ויש מוסר השכל, ויש מוסר עונש, ואם לא יוסר האדם במוסר השכל יבואו עליו מוסר עונש, וכ"ז ברחמים גדולים, עד"מ הפרוץ בעריות ואין בכח מוסר השכל להשיבו מפשעיו, ישלח ה' בו חלאים רעים המחלישים מזג הגוף מכח תאוות הנשים, ואז ישוב אל ה' וירחמהו, ומה טוב הוא אם ישים האדם אל לבו מוסר ה' ותוכחת עברתו ואפו, ואלו היו נותנים זאת אל לב היה המוסר מועיל להם לחזק ורועם להתגבר על יצרם, וכמו שהמתאמץ ביראת ה' ומתגבר על יצרו ימצא עוז ממרומים, ככתוב גבר חכם בעוז, כן מוסר ה' ועברתו נותנים עוז ותעצומות לנשברי לב להתגבר על תאות יצרם, אמנם מעטים הם מבני אדם המשימים זאת אל לבם, לכן אמר מי יודע עוז אפך. מי ממנו, אחד מני אלף היודע ומבין העוז הנמשך לאדם מאפך שאתה מתעבר עליו, כי באמת עברתך דומה ליראתך, כמו שהמשים יראתך על לבו להתגבר על יצרו ימצא עוז ממרומים [סייעתא דשמיא] ככה הנותן עברתך אל לבו גם הוא ימצא בנפשו עוז לעמוד נגד יצרי תאות לבו הרע. ובעבור שמעטים הם היודעים זאת, אנו מתפללין למנות ימינו כן הודע. ר"ל לא כמו עתה שיעברו ימים אחר ימים והכל בעמל הבלי עולם, ואין איש שם על לב אל התכלית האמתי, אלא למנות ר"ל כמו שאנו מונים ימי חיינו ומוסיפים ימים על ימים, כן אתה השם הודע בלבבנו דעה בינה והשכל ותוסיף בנו מדע על מדע, עד אשר נזכה להביא לפניך לב המצייר תמיד ציורי חכמת התורה ומצותיה, אשר רק בהם נוכל להשיג התכלית המקוה והטוב האמתי:

יושב

אֶבְטַח־בּוֹ: כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת: בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ: לֹא־תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם: מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם: יִפֹּל מִצִּדְּךָ ׀ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ: רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי־אַתָּה יְיָ מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ: לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא־יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ: עַל־כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ: עַל־שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין: כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי: יִקְרָאֵנִי ׀ וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי: ארך ימים וכו׳

קלה הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ: שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ: הַלְלוּ־יָהּ כִּי־טוֹב יְיָ זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים: כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְיָ וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל־אֱלֹהִים: כָּל אֲשֶׁר־חָפֵץ יְיָ עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל־תְּהֹמוֹת: מַעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו: שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה: שָׁלַח ׀ אוֹתֹת וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו: שֶׁהִכָּה גּוֹיִם רַבִּים וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים: לְסִיחוֹן ׀ מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן: וְנָתַן אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ:

וי

עיון תפלה

יושב בסתר עליון וגו׳. מי אמר מזמור זה, מי שהוא יושב בצלו של הקב״ה מי שנתלונן בצלו של הקב״ה, ומי הוא זה, זה משה (מדרש רבותינו). הודיעונו כי מקרא זה אינו רק להודיע מי היה המחבר מזמור זה, ובחנם טרחו המפרשים לחבר מקרא זה עם מה שאחריו:

שעומדים בבית ה׳. עולם הבא הוא הבית הנקבע לבית דירה, ועוה״ז הוא כחצר חצוני שממנו נכנסים אל הבית, כמאמרם התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין. והצדיקים יתכן לומר עליהם שהם עומדים ממש בבית ה׳ הפנימי הוא עוה״ב, בהיותם בחצרות בית אלהים, שבעוד היותם בעוה״ז שהם חצרות של הבית ומבוא אליה, הם עומדים בבית עצמו, כי ע״י שמתענגים בעבודת השם ובידיעות המושכלות, הם עומדים בבית ובחצר ברגע אחד, שמבחינת שלמות נפשם בעודם חיים בעוה״ז הם מתענגים ע״י מושכלותיהם מעין תענוגי עוה״ב כמאמר עולמך תראה בחייך (רע״פ): **גדול ה׳ מכל אלהים.** אין לפרשו (גרעסטער) דגנאי הוא כלפי מעלה לכנותם בשם אלהות, מה שאינם באמת, אבל טעמו שמשבוש הדעת מייחסים להם מעלה אלוהית (דיא פערגעטטערטען) עירש״י ביתרו לא יהיה לך אלהים אחרים: **גוים מלכים.** ידענו כי ארץ אדום עמון ומואב נאסר לישראל לקחת אותם כל זמן שהיו בידם, ולא הותרו לישראל עד שיצאו מרשותם ובאו תחת יד אחרים, וזה היה ע״י סיחון ועוג שנלחמו בהם ילקחו את ארצם מידם ובזה מקצת ארץ אדום עמון ומואב נטהרה לישראל, וזה. שהכה גוים רבים והרג מלכים עצומים, הם אדום עמון ומואב שנהרגו מלכיהם ע״י סיחון ועוג. ולקחו את ארצם מידם, ע״ז אמר. ונתן ארצם לנחלה, כלו׳

ארץ

יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר־וָדֹר: כִּי־יָדִין יְיָ עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם:
עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם
לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין־יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם.
כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת־
יְיָ בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת־יְיָ: בֵּית הַלֵּוִי בָּרְכוּ אֶת־יְיָ יִרְאֵי יְיָ בָּרְכוּ
אֶת־יְיָ: בָּרוּךְ יְיָ | מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָםִ הַלְלוּיָהּ:

קלו הוֹדוּ לַייָ כִּי־טוֹב | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

לעשה

דרך החיים

צריך להדגיש ולהתיז בסוף כי לעולם חסדו דלא ליתשמע כלעולם וכן יתיז הסמ"ך של חסדו דלא ליתשמע בשי"ן לשון תשד ח"ו (א"ר סי' נ"א):

עיון תפלה

ארץ עמון ומואב ואדום ניתן לנחלה לסיחון ועוג, ואחרי שבאו הארצות לידם הותרו לישראל, והרג לסיחון ועוג ונתן ארצם נחלה לישראל. ואין כאן כפל ענין במלות שונות (פרשת דרכים): על עבדיו יתנחם. פירש"י לשון הפוך מחשבה, ולפי"ז דיבר הכתוב בלשון בני אדם, כי לא אדם הוא להנחם ואין מקום אצלו ית' להשתנות המחשבה, כי אני ה' לא שניתי, ויותר נראה שהוא לשון רחמים, כמו ישוב אפך ותנחמני, תרגומו ותרחמני, מי יודע ישוב ונחם אלהים תרגומו ויתרחם, יחד נכמרו נחומי תרגומו רחמי: בית ישראל וגו' בית אהרן וגו' בית הלוי וגו' יראי ה' וגו'. וכי אין הקודמים יראי ה', אבל לפי שיש"ם מדרגות זו למעלה מזו במעלת יראת ה', וכל איש ואיש יתעלה בה לפי מה שמרגיל נפשו אליה ע"י כל הדברים העוזרים אליה, כאמור אם תקח אמרי ומצותי תצפון אתך להקשיב לחכמה אזנך תטה לבך לתבונה כ"א לבינה תקרא לתבונה תתן קולך אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה'. הרבה המלך החכם בתנאים, אשר בהם יזכה האדם את ארחותיו ולהתעלות בהם מעט מעט עד שבאחריתו יזכה למתנה גדולה להבין יראת ה', והתנאי האחרון שזכר הוא, כמו שהאדם יעמול הרבה להשיג הון ועושר, ככה יבקש ויעמול לחפור בבינה לחפש מטמונים להבין יראת ה', אם ככה יכין לבבו אז יקבל העזר אלהי המשלים בלבו הציור הנורא הזה, ולפי מעלתה הנפלאה יש לה מדרגות שונות גם בבני עליה ואנשי מעלה, ולפי מה שתכסוף נפשו אליה יוסיף יראת ה' בלבבו, לכן הולך המשורר האלהי ממדרגה למדרגה עליונה ממנה, תחלה בית ישראל, עם ה' ונחלתו, ואחריו בית אהרן, הקדושים ומשרתי ה' במקדשו, וכן בית הלוי, ואחרון להם אמר יראי ה', שנתעלה נפשם למדרגה נפלאה מאד, היקר בעיני ה', כי הלכו מחיל אל חיל עד שהשיגו להדרת כבוד ה' ויראתו שהוא מקור כל השלמיות ונורא עליהן עד אין קץ:

כי טוב כי לעולם חסדו. כי אין לך אדם באיזה מצב שימצא אם עני ואם עשיר אם בריא ואם חולה שלא יראה טובות רבות במצבו, העשיר והבריא חייב להודות לו ית' על עשרו ועל בריאותו, וגם העני חייב להודות לו, שממציא לו פרנסתו דרך נס ופלא ואינו מניחו למות ברעב, והחולה על שמחזיקו בכובד חליו ומכותיו ואינו מניחו לרדת שחת, וכן כל כיוצא בזה, עד שאין לך אדם שלא ימצא את נפשו: חייב להודות על הטובות הגדולות שעשה הקב"ה עמו מעת הולדו עד היום האחרון: גדלות לבדו. כמה ניסו עביד קב"ה עם בני נשא וכמה ניסין ארחיש לון בכל יומא, ולא ידע אלא איהו בלחודוי בר נש קם בצפרא וחוי' אתא לקטלא ליה ובר נש שוי רגליה על רישיה וקטיל ליה ולא ידע ביה בר קב"ה בלחודוי הוי לעושה נפלאות גדולות לבדו, בר נש אזיל בארחא ולסטין מחכאן ליה למקטליה, אתא אחרא ואתייהיב כופרא תחותיה והוא אשתזיב, ולא ידע ניסו

דעבד

לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם־סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר־לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

עיון תפלה — רננו

דעבד ליה קב"ה ונסא דאתרחי' ליה, בר איהו בלחודוי, הוי לעושה נפלאות לבדו, לבדו עביד וידע ואחרא לא ידע (מכדרשב"י בלק רי"ט): **ביד ובזרוע.** ביד טעמו עונש ויסורים כמו הנה יד ה' הויה דתרגומו מחא (שטראפע) וזרוע הושאל על הכח והאמוץ כמו היו זרוע לבני לוט, לך זרוע עם גבורה. נטויה, ענין פשיטה ומתיחה, כמו על נטוי, נוטה שמים, וטעם זרוע נטויה כח המתפשט לבלי גבול (אויסגעדעהנטע, אונבעשרענקטע מאכט), ונקרא כן הכח העליון המשנה מנהג הטבעי, כי בהנהגה הטבעית נתן הוא יתברך חק קבוע ושיעור מצומצם עד היכן יתפשט ולא יעבור גבולו לעולם, וכאילו כחו ית' מצומצם בגבול זה, אמנם כשברצונו ית' לשנות ההנהגה הטבעית שיעבור כחו את החק הקבוע ממנו, הנה הכח הלזה נקרא זרוע נטויה. ואם תתרגם ביד ובזרוע כפשוטו יד

וזרוע

לג רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה׃
הוֹדוּ לַייָ בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ־לוֹ׃
שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה׃ כִּי־יָשָׁר דְּבַר־יְיָ וְכָל־מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה׃
אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְיָ מָלְאָה הָאָרֶץ׃ בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו
כָּל־צְבָאָם׃ כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת׃ יִירְאוּ מֵיְיָ כָּל־הָאָרֶץ
מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃ כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא־צִוָּה וַיַּעֲמֹד׃ יְיָ הֵפִיר עֲצַת־
גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים׃ עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר׃
אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר־יְיָ אֱלֹהָיו הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ׃ מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְיָ רָאָה אֶת־
כָּל־בְּנֵי הָאָדָם׃ מִמְּכוֹן־שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם
הַמֵּבִין אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם׃ אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב־חָיִל גִּבּוֹר לֹא־יִנָּצֵל בְּרָב־כֹּחַ׃
שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט׃ הִנֵּה עֵין יְיָ אֶל־יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים
לְחַסְדּוֹ׃ לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב׃ נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַייָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ
הוּא׃ כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ׃ יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר
יִחַלְנוּ לָךְ׃

צב מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃ טוֹב לְהֹדוֹת לַייָ וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן׃
לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת׃ עֲלֵי־עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר׃
כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְיָ בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן׃ מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ מְאֹד עָמְקוּ
מַחְשְׁבֹתֶיךָ׃ אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת׃ בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ־
עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד׃ וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְיָ׃ כִּי הִנֵּה
אֹיְבֶיךָ יְיָ כִּי־הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי
בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן׃ וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי׃
צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה׃ שְׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ
יַפְרִיחוּ׃ עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ׃ לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְיָ צוּרִי
וְלֹא־עַוְלָתָה בּוֹ׃

צג יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט. נָכוֹן

כסאך

עיון תפלה

זרוע מתם (הגיד, פרס) אתה מגשם את האסור לגשמו וכלל באלו לא תעשה לך פסל : הודו לאל השמים, שלא יהא נראה כנותן קצבה לגדולתו ית' ולנפלאותיו בספרו הענינים הנפלאים הנגלים שעשה עמנו בעולם הגשמי, לכן סיים הודו לאל השמים, כאילו יאמר יודעים אנו שגדולתו בשמים אין לו שיעור וערך ואין שכל האדם ישיגנו :

ותבט עיני בשורי וגו'. כי אוהבי האדם דומים למראה בולטת המראים את פני האדם כמות שהן, לא יתראו בו הגימין והמומים שיש לו להסירם, אמנם השונאים הם כמראה משוקעת המראה היטב והשומה הקטנה שבפניו עד שירגיש בהם ויסירם, לכן הרוצה לדקדק במעשיו יביט באויביו

וישמע

כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה. נָשְׂאוּ נְהָרוֹת ׀ יְיָ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת
דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת ׀ מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ: עֵדֹתֶיךָ ׀ נֶאֶמְנוּ
מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה־קֹדֶשׁ יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים:

יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־
עוֹלָם: מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם ׀ יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם
כְּבוֹדוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר־וָדֹר: יְיָ בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ
בַּכֹּל מָשָׁלָה: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ
מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יְיָ מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ: יְיָ הֵפִיר עֲצַת
גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ וַעֲצַת־יְיָ הִיא תָקוּם:
עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה
וַיַּעֲמֹד: כִּי־בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ: כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ:
כִּי ׀ לֹא־יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב: וְהוּא רַחוּם ׀ יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית

והרבה

עיון תפלה

וישמע מה שמזכירים מומיו וחסרונותיו, כי הם יועילו לו להיות זהיר וזריז במעשיו שלא יהיה עולתה בהם, וזהו ותבט עיני בשורי, תמיד היתה עיני מבטת במראית שוררי ובאותן מרעים הקמים עלי ומרננים אחרי מעשי, והיה לי לתועלת להזהר ולתקן מעשי:

יהי שם ה' מבורך. מלת שם ישמש על הענינים המפורסמים שיש בכל דבר ודבר, שבהיות הענין עצמו נעלם ונגלו ממנו כחות ידועות לבני אדם, הכחות הנגלות הן השם, כי השם מפרסם ומורה על הדבר, ומן הגלויות נדון על הנעלמות, וכפי הכח הנודע והנגלה כך נוכל לתאר הדבר ההוא בשם, ועל דרך זה הם שמותיו של הקב"ה, אעפ"י שהוא ב"ה אל מסתתר מעין כל וגו נפלא ממחשבת כל חושב, נקרא בשמות כפי גדולותיו וגבורותיו הנודעות לנו, עד"מ רחום וחנון גבור נורא מלך וכיוצא, כל שם יורה על ענין הנגלה והנודע ממנו וכן אלהים אדני וכיוצא כלם מורות על ענינים הנודעים ממנו, וכדרך (ירמיה יו"ד) גדול אתה וגדול שמך בגבורה. ומלת מבורך הוא שפע ותוספת ורבוי, וטעמו מי יתן ויתוסף ויתרבה שמו להודע בעולם, ויתגלה יותר הודו והדר גאונו, ויתפרסמו יותר גדולותיו ונוראותיו של יוצר בראשית, כי ע"י זה ישיגו אנושי השגה יותר מכבוד מלכותו, ויתנו הכבוד למלך הכבוד: ה' בשמים הכין כסאו. ידוע שהוא ית' נוהג עולמו בשני דרכים, אם כפי מרוץ הטבעי המסור מהוראת השמים וכל צבאם, אם בהשגחה פרטית כפי רצונו בכחו המוחלט לשנות ההנהגה הטבעית וזש"ה בשמים הכין כסאו, ר"ל באמצעית השמים וחייליהם כפי מה שהשפיע בהם טבע מסודר להנהגת העולם התחתון הוא מכין כסא הנהגתו, אמנם מלכותו בכל משלה ר"ל בהוד מלכותו הוא אדון ומושל אף בשמים וטבעם, וברצונו ובהשגחתו יבטל כחות הטבעיות להתנהג בהנהגה הנפלאה מדרכי הטבע: עצת ה' לעולם תעמוד. כל מה שיסודר מצד השגחתו לפי חכמתו העליונה תשאר בקיומו בלי שום שנוי, לא ימנעהו ולא יעקבהו השתדלות אנושי או סבה אחרת. ואם נראה לפעמים יפרסם עצת גזרתו על דבר ופעם אחר על הפוכו, אין זה משנוי רצונו חלילה, אבל משנוי והבדל איכות הדור מטוב אל רע או הפוכו, וזש"ה מחשבות לבו לדור ודור, ר"ל מתחלה היתה ידיעתו ית' אל הדור הזכאי ואל הדור החייב, והיתה לה מחשבה פרטית לטוב אל הדור בהיותו זכאי, ולהפוכו בהתחלף הדור אל לא זכאי: ונחלתו לא יעזוב. תרגום נהלתו בכ"מ אחסנתיה, ולדעתי נחלתו הענין חלי כתם (משלי כ"ה) ותעד נזמה וחליתה (הושע ב') וענינו תכשיט וקשוט כמ"ש רש"י מלשון ערבי, וכמו שנאמר מן חלה נחלה מכתך (ירמיה ל') שאמר על המכה נפעל אף שהיא פועלת, כיון דמרוב החליים אשר במכה היא כנפעלת אל החליים

כלומר

דרך החיים

בין ה' מלך ה' מלך ה' ימלך לעולם ועד לא יפסיק כמו בין ה' אלהיכם אמת שיתבאר להלן אי"ה (א"ר סי' נ"א בשם פיסקי תוס'):

וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ:

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:

אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:

קמה תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז נוֹרְאֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב־טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד: טוֹב־יְיָ לַכֹּל

ורחמיו

עיון תפלה

כלומר מלאה מהם (כמ"ש הר"ש ב"מ שם) ככה מן אלי נאמר נחלה בנפעל כלומר מלאה קשוטים ותכשיטים מכל צד. מענין זה נחלו פתאים אולת וערומים יכתירו דעת (משלי י"ד) נחלו דרישא עד יכתירו דסיפא, וטעמו הפתאים מתקשטים באולת, וערומים יכתירו עצמם בדעת. וכן כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים אולת (שם ג') ינחלו דרישא נגד מרים דסיפא, וטעמו הכסילים מרימים ומתקשטים באולת והחכמים יתקשטו במעשים נכבדים. וכן נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה, לפי שהעדות משמחים את הלב לכן חשובים בעיני כתכשיט, ועל כוונה זו מקום המקדש המיוחד לגלוי שכינת כבוד אל נקרא הר נחלתך (בשלח ט"ו י"ז) וכמו שישראל מכונים עם סגלה (ראה י"ד) סגלה הוא דבר יקר וחשוב הנגנז בתוך האוצר, ככה מכונים בשם עם נחלה (ואתחנן ד' כ') נחלה מענין אלי כתם:

ארוממך וגו' בכל יום וגו' גדול ה' וגו'. טעמו אף אם היה חיי האדם בלתי תכלית שהייתי מרומם שמך לעולם, גם היה ההלול בכל יום בענין שלא יהיה שום מניעה מצד הזמן והתמדת השבח, עם כל זה לא היה מספיק כפי ההלול הראוי אליך, כי גדול ה' ומהלל מאד. ירצה מצד רבוי השלמיות אשר בו יתברך אין שיעור אשר בו יוכל איש לספר שבחיו ומהלליו, וגם מצד שלמיות אשר בו יתברך הם בלתי תכלית בחשיבותם, אי אפשר שיוגבל השבח ההוא בדבור בעל תכלית, על זה אמר ולגדלתו אין חקר: **ארוממך**. טעמו אחליט להכיר רוממותך (איך ערקעננע אן דיינע ערהאבענהייט) כי הוא פעל האלפי והוזכר בנמליכך בברוך שאמר, לא כפי המורגל לתרגמו (איך וויל דיך ערהעבען) כי הוא ית' מרומם מעצמו בלתי תלוי בזולתו: **ואברכה שמך**. הוסיף ה"א וכן במלת ואהללה, אשיחה, אזמרה במזמור שאח"ז, ובמקומות אחרות פעלים אלו בלא ה"א, אברך את ה' אשר יעצני, באלהים אהלל דבר, אני אשיח בחקיך, ולשמך אזמר, ופשוט במחברים לומר כמו אלה הה"א נוספת, ובאמת אינו כן. כי ישנם שני מיני עתיד, הא' עתיד האלפי שיודיע בו המדבר עשיית הדבר בהחלט (איך ווערדע), הב' עתיד רצוני, שיודיע המדבר רצונו וחפצו אל עשיית הדבר (איך וויל, איך מעכטע). העתיד האלפי יבא בלא ה"א והעתיד הרצוני החפצי יבא בה"א, וטעם אברכה, אהללה. מי יתן! ואוכל להתעסק תמיד בברכה ותהלה, ולא תהיה לי שום מניעה ממקרים וזמניים המטרידים מהתמדת הברכה וההלול. ובמקומות שהעתיד בהם במקום הווה כדרכו, טעמו ג"כ עשיית פעולה זו בחפץ ורצון, וכשאמר וחסידיך יברכוכה, בה"א סופית, טעמו השתדלותם בברכת ה' באהבה וחביבות כראוי לאנשי מעלה. ויש יסוד לדברים אלה בדברי רבותינו כמבואר נס"ק, ויגש, ואתה צויתה זאת עשו, ובפינחס וראיתה אותה ונאספת, וצויתה אותו לעיניהם: **הדר כבוד הודך**. מלת הדר יורה על מין ממיני היראה אשר תפול על האדם בהתבוננו בדבר נפלא עד שתשיבהו אחור מהפיק זממו [דומה למלת הדר שבלשון ארמית שעניינו חזרה לאחור עמ"ש בכט"ק בקדושים י"ט ל"ב והדרת פני זקן] ומלת הוד ישמש גם על דבר חולי שימצא בדבר, היינו שיש בו איזה חשיבות מיוחד ויתרון נפלא שאינו נמצא באחרים. וטעם כבוד הודך, כבודך המיוחד במעלה והנפלא ביתרונו. וטעם הדר כבוד הודך: כאשר ישים האדם את דעתו להשיג מעט מן הכבוד העליון ית', שהוא נפלא ונעלה לאין ערך ושיעור, הוא מרתע במחשבתו לאחוריו, ולא ימצא בלשונו מלה להוציא מחשבת השגתו בו מן השפה ולחוץ (דאס צוריקשרעקקענדע דיינער בעואנדערנג הערליכקייט

וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים: עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אָכְלָם בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן: צַדִּיק יְיָ בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו:

עיון תפלה

הערליכקייט) ולפי שבהשתכלות המחשבי בכבוד הודו ית' ונפלאותיו יעלו בנפש בבת אחת ציורים רוחניים נפלאים המתחלפים זה מזה במעלותם, עד שהנפש מתפעלת מהם ביותר ויפרצו גדר השכל האנושי למנוע ממנו סדור הציורים הנפלאים האלה ולהוציאם משפתו החוצה, לכן אמר לשון אשיחה, והוא מין דבור שאין כוונת המדבר בהם אל הדבור מצד עצמו, רק כוונתו לפנות דעתו ולהקל מעליו עיונו הפנימי, כי כשהאדם מתעצם ביותר לעיין בדבר, ולא תוכל נפשו לסבול עוד ההשתכלות העצומה, ישיח מחשבתו ורעיוניו וישנה אותו אל הדבור, והוא נקרא שיחה, ר"ל העתקת העיון אל הדבור, מן ונסחתם מעל האדמה שהוא לשון העתקה, וכזה בעלילותיך אשיחה, אשיח בפקודיך, עדותיך שיחה לי, כולם עשות עסק בדבור כדי להקל המוחש הפנימי העצום בהוצאת דברים לחוץ: כבוד מלכותך יאמרו וגו' להודיע וגו'. טעמו ספור כבוד מלכותך אינו לתאר אותך בזה רק להודיע לבני אדם, כדי שיתנו לב להכיר כבודך, ובאמת מלכותך היא מלכות עולמים ונצחי: לכל חי רצון. כדי פרנסתו הוא משביע את טובו ואת רצונו ואת ברכתו (רש"י) חן וחסד הוא רצון ה' כי חפץ חסד הוא (רע"ם) ובמכדרשב"י (פינחס רכ"ו) ואתה נותן להם את אכלם בעתו, דא מזוני דעתירי, דיהיב מיכלא שני, ומשביע לכל חי רצון, דא מזוני דמסכני דאינון שבעין מרצון ולא מגו מיכלא שני. ואמר עוד (תרומה קנ"ג) ואכלת ושבעת וברכת, וכי עד לא אכיל בר נש לשבעא ויתמלי כריסיה לא יברך ליה לקב"ה, במאי נוקים ואכלת ושבעת וברכת, אלא אפילו לא ייכול בר נש אלא כזית ורעותיה איהו עליה וישוי ליה להוא מיכלא עיקרא דמאכלא, שבעה אקרי, ואפילו דלית קמיה דבר נש אלא ההוא זעיר ככזית ולא יתיר, והא רעותא דשבעא שויה עליה, ובגין כך כתיב ומשביע לכל חי רצון, רצון כתיב ולא אכילה, לפי"ז קרא הכתוב את העני בשם חי, כי העניים בעבודותיהם ובמלאכתם הם מחיים יושבי תבל, ולולי העניים והיו כל יושבי ארץ עשירי ממון, כמה התרבה העצלות והתרשלות בעבודות האדמה, מי היה עושה המלאכות הכבדות כחרישה וזריעה וכדומה מן העבודות ההכרחיות להחיות אנשי הארץ, וכל הארץ תשאה שממה בלעדי העניים, לכן יתאר אותם בשם חי [כענין עץ חיים, שנותן חיים לאוכלי פירותיו], ובביאור אה"כ (תהלים ע"ד) חית ענייך, ר"ל עניים הנותנים חיים במלאכת עבודתם. ונאמר (שם ס"ח) חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני. הלמ"ד בסגול סי' הידיעה, כלומר עני זה המתואר בראשא דקרא בשם חי. — ורבותינו באגדתם (עירובין כ"ד) הבינו בדרך מוסרי מלת חיתך, הי' ממש, באמרם, אם משים אדם עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת, ואמרי לה שמסרחת ואוכלת, תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו. לפי שהמשורר ידבר שם לפני מקרא זה ואחריו ממתן תורה, לכן ילמדונו במקרא זה בדרך מוסרי למוד נפלא מאד, יודיענו שתי איכיות הנצרכות מאד ללומדי תורה ולעוסקים בה, האחת איכות ההכנה אל למודי ה', השנית איכות ההתעסקות בלמודים, על איכות ההכנה יאמרו, כחיה הדורסת ואוכלת, כי חיות היער לא בנקל יגיעו אל טרף מאכלם, כמה מן הטורח להם לחפש אחר חי שבכוחה לטרוף אותו, ובפגשה בו כמה מן ההתחזקות תצטרך להתגבר עליו, וגם זה לא יועיל לה עד אשר תתלבש באף ותמלא חימה, והכעס בוער בקרבה כאש להטיל אימה בנטרף ולא נח רוגזה עד דקטלה ואכלה, ככה הוא במי שחשקה נפשו בתורה לא בנקל ימצאנו, כי אין התורה מתקיימת במי שמרפה עצמו עליה ולא במי שמתענג במאכלו ומתעדן במשתיו, כי אמנם צריך להתלבש באף וחימה להרגיז יצה"ט על יצה"ר ולהמית בקרבו כל התאוות ותענוגי הזמן, ויצער גופו במניעת שינה מעיניו ובהסרת תנומה מעפעפיו, כי רק באיכות הכנה נפשית כזו יוכל לזכות לאכול מלחמה של תורה ולשתות מיין

תבונתה

דרך החיים

צריך לכוין בפסוק פותח את ידך ואם לא כיון צריך לחזור ולאמרו פעם אחר ואם נזכר אחר שכבר אמר הללויה א"צ לחזור כל האשרי רק בפסוק פותח לבד שני [סי' נ"א יע"ש בא"ר] בין תהלת ה' ובין ידבר פי יפסיק וימתין מעט [א"ר שם]:

קרוב

קָרוֹב יְיָ לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְיָ אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֶּר־פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: קט"ו י"ח וַאֲנַחְנוּ ׀ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הללויה

עיון תפלה

תבונתה, כאמרם אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, תורה שלמדתי באף היא שעמדה לי, ואמרו פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל. — ועל איכות ההתעסקות בלמודי ה', יאמרו כחיה שמסרחת ואוכלת, מסרחת היא מלשון הכתוב סרוחים על ערסותם (עמוס ו') והוא אשר ינוח בעונג ונחת על משכבו שוכב משתטח כדרך המתענגים לשכוב שאנן בשמחת לב בפישוט ידים ורגלים (היגעשטרעקט, אויסגעדעהנט) ושמשו רבותינו לשון זה על שערות עפעפים שדרכן להיות קצרים ושכובים מן הצד, וכשהם משתטחים ומתארכים להיות תלויים על העינים יאמרו (ב"ק קי"ז) מסרחי גבינה, כי כן דרך החיה אחר שטרפה את שלה, משתטחת עצמה על הארץ ותנוח על משכבה בהשקט להתענג מדשן נפשה, ככתוב, כרע שכב כארי מי יקימנו, ונאמר כאשר יהגה האריה והכפיר על טרפו אשר יקרא עליו מלא רועים מקולם לא יחת ומהמונם לא יענה (ישעיה ל"א). ככה צריך להתנהג כל העוסק בתורה (כי השמחה אחת ממ"ח דברים שהתורה ניקנית בהם, כמבואר בפרק קנין תורה, והמשורר אמר, לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי, זאת נחמתי בעניי כי אמרתך חייתני), יראה את עצמו יושב בגן הנחמד אשר נטע ה' לפניו בתורתו, יתלונן תחת צל עץ הדעת הנחמד למראה ותאוה לעיני נפשו, ואור השמחה ימלא את כל משכנות לבבו, ותתענג נפשו בנועם ה' בהשיגו אל נקודה אמתית וכוונה ישרה בחכמת התורה. כי אם העוסק בתורה יתן אל לבו דוחק מזונותיו המעציבים את רוחו ואין לבו שמח בדברי תורה שמחה אמתית, אין דבריה חקוקים על לוח לבו, וכל דבר מפגיעי עולם יבלבלהו, אז ישכח מה שלמד ויתעלם ממנו מה שהשיג. אבל כשימצא נועם בדברי תורה ולבו שמח בעמלו בה, אז הנפש מוכנת להזריח בה אור התורה, והרעיון יזדכך, והכח המשיג יתאחד עם הדבר המושג, לא ישכח עוד מה שלמד ולא יתעלם ממנו מה שהשיג, ודברי התורה יהיו קבועים ואחדים בנפשו, דוחק מזונותיו לא יעציבו את רוחו, העוני לא יאבד מנוחתו, והריש לא יאחיל לו עצבות רוח ויגון לב, כי במעון השגתו תשכון שמחת לב להתענג בנועם דברי השם, לשבת שקט ושאנן באהלי תורה לאכול בשמחה לחם אלהיו ולשתות בלב טוב את היין המשומר בענביו, וכזה ירצו מעשיו לפני אלהיו ויאמנו בו דברי המשורר האלהי, נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי, כי רק ע"י השמחה וההשקט והמנוחה שבלבב העוסק בתורה תהיה לו לנחלה קיימת לעולם. הכי נ"ל בכוונת מאמרם כחיה הדורסת ואוכלת, המסרחת ואוכלת (ע"ש רש"י). ובכוונה זו אמר המשורר: אותך ישבו בה, כי האישים האלהיים האלה העוסקים במלאכת חיי עד בדרך זה, הם ישבו במנוחה והשקט בעסקם בה, לא ירגישו צער גופני בהעדר תענוגי הזמן כי נהפוך הוא להם, כל מה שהם נצלים מעבודת ההמון המבלים ימיהם באסיפת קניינים ארציים, בטלתם זו היא היא הנאתם, כי שמחה ונחת ימלאו בישיבתם שקט ושאנן באהלי תורה. סתם לשון ישיבה היא על המנוחה וההשקטה שבלב בלתי ערעור פנימי מדברים המצערים והמבלבלים, כמו וישבה ירושלם, וישבה תחתיה (זכריה י"ב י"ד) ומעמד הישיבה הוא מוכשר ביותר לאותן המלאכות והעסקים הנכבדים שצריכין ישוב דעת והבנת המושכלות. ודברתי על מקרא זה פה לפי שענינו מכוון היטב עם קרא דילן, וגם סיפיה תכין בטובתך לעני, שאמרו עליו (שם בעירובין) הקב"ה עושה לו סעודה בעצמו, מכוון עם רישיה דקרא דילן פותח את ידיך שאמרו עליה במכדרשב"י (שם בפינחס) דא תוקפא להווא אתר דבפתיחו דידוי נפקא רצון ושבעא לכלא. ואין כאן מקום לבאר זה: צדיק ה' בכל דרכיו וגו'. אף שהוא ית' נוהג עולמו בדרך כלל, במדת דינו הצדק, מ"מ עם כל נמצא פרטי יתנהג במדת חסידות שהוא לפנים משורת הדין, וזה"ש והסיד בכל מעשיו: רצון יראיו יעשה. לפעמים אינו מקבל תפלת המתפלל כדבורו רק כפי מחשבתו ורצונו, דכשיתפלל עד"מ על המטר, בחשבו שהגיע עת המטר, והוא ית' יודע שאינו כן, ואין המטר כעת טוב לשדות ולתבואות, אז ימלא רצון המתפלל, כי אין רצונו המטר בהחלט כ"א שהארץ תתן פריה: מעתה ועד עולם. מלת עד יורה בכ"מ הגבלת דבר אל דבר. אם הגבלת מקום כמו עד פה תבא, אם הגבלת זמן כמו עד בא השמש (ביז) שבבוא דבר המתאחר יופסק הדבר המוקדם אליו, וזה לא שייך כ"א כשנסמך מלת עד אל דבר ידוע, שעי"כ נדע שבהתחלת דבר הידוע המתאחר יופסק המוקדם אליו. אמנם כשנסמך מלת עד למלת עולם, שהוא

בלתי

קמו הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ: אֲהַלְלָה יְיָ בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: אַל־תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן־אָדָם | שֶׁאֵין לוֹ תְשׁוּעָה: תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו: אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל־יְיָ אֱלֹהָיו: עֹשֶׂה | שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם: עֹשֶׂה מִשְׁפָּט | לָעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְיָ מַתִּיר אֲסוּרִים: יְיָ | פֹּקֵחַ עִוְרִים יְיָ זֹקֵף כְּפוּפִים יְיָ אֹהֵב צַדִּיקִים: יְיָ | שֹׁמֵר אֶת־גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת: יִמְלֹךְ יְיָ | לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קמז הַלְלוּיָהּ | כִּי־טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי־נָעִים נָאוָה תְהִלָּה: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַםִ יְיָ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס: הָרֹפֵא לִשְׁבוּרֵי־לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם: מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא: גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב־כֹּחַ לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר:

מעודד

עיון תפלה

בלתי מוגבל, לא נוכל לפרש מלת עד לענין הגבלה (ביז) כי לא יוגבל דבר בבלתי מוגבל, וצריכים לפרש מלת עד לענין המשכת זמני (פארטדויערנד, אנהאלטענד) כמו עד זה מדבר (איוב ב׳) כלומר בהמשך זמן דבורו, וכך עד מהרה ירוץ דברו, מלת מהרה על התחלת הדבר, ומלת עד על קיומו והמשכתו בזמן (שנעלל, אנהאלטענד) וכן עד עולם המכוון בו (עוויג אנהאלטענד) המשך תמידי שלא יפסק ולא יתבטל ולא תהיה נקודה זמנית שנוכל לעמוד, כי יתפשט לבלי שיעור:

אהללה ה׳ בחיי. טעמו אהלל בעבור רוח חיים אשר נתן בי, הוציאני מן האפס המוחלט אל גדר היש להיות חי על פני האדמה. [אות בית כמלת בעבור, כמו התשחית בחמשה בעבור חמשה]: **אזמרה בעודי.** טעמו בעבור יתרון המעלה ותוספת החשיבות אשר נתן לי על כל ברואי מעלה ומטה, והוא נפש המשכלת שבאדם, שהצורה העליונה הרוחנית קשורה בדרך נפלא בגוף חומרי ועפרי ועי״ז כח הבחירה בידו להתעלות במעלות נשגבות, מה שאינו בברואי מטה אף לא בברואי מעלה שאינם רק עומדים במדרגה שנבראו בה ואין בידם להתעלות יותר [מלת עוד ישמש גם על תוספת מעלה, כמ״ש בכו״ק וישלח ל״ח יו״ד לא יקרא שמך עוד]:

מונה מספר לכוכבים וגו׳ גדול אדוננו. כל כוכב במסלו משפיע על כל העולם כמאמרם (פסחים נ״ד) כל העולם כלו תחת כוכב אחד יושב, אבל ההשפעות מתחלפות בהשתנות הכוכבים, זה משפיע חיים, זה עושר, זה גבורה וזה בנים, וכן כלם, ושיעור ההשפעות כמספר הכוכבים זהוא ית׳ הוא אחד באחדות הוא המשפיע לכל כוכב וכוכב כפי הכשר קבלתו. והנה הוא ית׳ בעצמו לא יושג לנו כ״א בהבחנת מעשי ידיו, כמ״ש כי אראה שמיך מעשי אצבעותיך ירח וכוכבים, וכאשר נוכל להשיג כח והנהגת כל כוכב וכוכב אז נשכיל מה רב כח המשפיע לכל אחד ואחד, וזהו מונה מספר וגו׳ שמות יקרא, לומר לכל אחד יקרא בשם אחר כפי השתנות פעולותיו בעולם השפל [כענין קריאת שמות לאדה״ר לחיות הארץ לכל אחד כפי כחו ותכונתו] ומזה נתבונן לראות כמה גדול אדוננו זכמה כחו רב בנותנו לכל כוכב וכוכב כח מיוחד. (הגר״א): **אין מספר.** לא יתכן לפרשו כמו מספר דקרא שלפני זה שהוא על מנין הכמות (נאהל) כי תבונה הוא מן האיכות ולא יתכן בו ענין הכמות, אבל מספר כאן הוא כמו מספר החלום (שופטים ז׳) דתרגומו שועית חלמא לשון ספור והגדה, וטעם לתבונתו אין מספר אין ספור והגדה לתבונתו (אונאויסספרעכליך) שאין ביכולת הדבור לספר מהות תבונתו, ויותר יתכן לפרש מספר מן המורגל בלשון ארמי לקרוא סוף גבול הדבר בשם ספר, העיר הסמוכה אל הספר, ולדעתי ישנו גם בעברי, כואכה ספרה הר הקדם (בראשית יו״ד) כלומר לגבול הר הקדם, והר הקדם הוא גבול ומיצר למושב בני יקטן שהתחלתם ממשא, ומזה לדעתי פי יספר צדקותיך כל היום תשועותיך כי לא ידעתי ספורות (תהלים ע״א) יספר הוא ספור דברים, ספורות הוא לשון קץ וגבול, וטעמו לחסרון ידיעתי קץ וגבול לרוב צדקותיך ותשועותיך לכן לא אמנע מלדבר בהם יום יום. וכן לתבונתו אין מספר, טעמו אין גבול קצי וסופי לתבונתו (אונענדליך) עמ״ש בכו״ק (אמור כ״ג ט״ז) תספרו חמשים יום:

ישמח

מעודד ענוים יי משפיל רשעים עדי־ארץ: ענו ליי בתודה זמרו לאלהינו
בכנור: המכסה שמים| בעבים המכין לארץ מטר המצמיח הרים חציר:
נותן לבהמה לחמה לבני ערב אשר יקראו: לא בגבורת הסוס יחפץ לא־
בשוקי האיש ירצה: רוצה יי את־יראיו את־המיחלים לחסדו: שבחי ירושלם
את־יי הללי אלהיך ציון: כי־חזק בריחי שעריך ברך בניך בקרבך: השם
גבולך שלום חלב חטים ישביעך: השלח אמרתו ארץ עד־מהרה ירוץ דברו:
הנתן שלג כצמר כפור כאפר יפזר: משליך קרחו כפתים לפני קרתו מי
יעמד: ישלח־דברו וימסם ישב רוחו יזלו־מים: מגיד דבריו ליעקב חקיו
ומשפטיו לישראל: לא עשה כן| לכל־גוי ומשפטים בל־ידעום הללויה:

קמח הללויה| הללו את־יי מן־השמים הללוהו במרומים: הללוהו כל־
מלאכיו הללוהו כל־צבאיו: הללוהו שמש וירח הללוהו כל־כוכבי אור: הללוהו
שמי השמים והמים אשר| מעל השמים: יהללו את־שם יי כי הוא צוה ונבראו:
ויעמידם לעד לעולם חק־נתן ולא יעבור: הללו את־יי מן־הארץ תנינים וכל־
תהמות: אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עשה דברו: ההרים וכל־גבעות
עץ פרי וכל־ארזים: החיה וכל־בהמה רמש וצפור כנף: מלכי־ארץ וכל־
לאמים שרים וכל־שפטי ארץ: בחורים וגם־בתולות זקנים עם־נערים: יהללו|
את שם יי כי־נשגב שמו לבדו הודו על־ארץ ושמים: וירם קרן לעמו תהלה
לכל־חסידיו לבני ישראל עם קרבו הללויה:

קמט הללויה| שירו ליי שיר חדש תהלתו בקהל חסידים: ישמח־ישראל
בעשיו בני ציון יגילו במלכם: יהללו שמו במחול בתף וכנור יזמרו־לו: כי־

רוצה

עיון תפלה

ישמח ישראל בעושיו. בעושו מבעיא ליה (מכלדרשב"י פינחס רי"ט ב'. ע"ש) ולרא"ב"ע ורד"ק בא לשון רבים על יחיד בלשון תפארת, וכן איה אלוה עושי (איוב ל"ה) ואין הדעת מתיישבת בזה, כי על הרוב מצאנוהו בלשון יחיד, העושו יגיש חרבו, כה אמר ה' עושך, נברכה לפני ה' עושנו, ועד רבים. והנכון כדעת התרגום שתרגם בעושיו, בעובדיהון, כענין שכל טוב לכל עושיהם, כמוהם יהיו עושיהם, ומוסב על האדם, וטעם ישמח ישראל בעושיו, כל אחד מהם ישמח בכל דבר שהוא טובה (זיינע בעשעפטיגונגען, טהעטיגקייט) וידבר כאן מן השמחה הראויה לאיש הישראלי בעיני עבודת הש"י, שבהגיע לידו אחד מן הדברים המפיקים רצונו ית', והם המצות שבינו למקום, והמדות הטובות והחסדים והצדקות שבין אדם לחברו, ישמח לבו ותגל נפשו, ישתעשע ויפנק בהם, וכל מעשה מן המעשים האלה חשוב בעיניו למתנה גדולה מאת אלהים וכמנחה שלוחה אליו מן השמים, אשר נתיקר בעיני ה' ונכבד להיות עבד למלכו של עולם, ולשרת אותו במעשה זו. ולמען הטיב לו באחריתו בטובות רוחניות נצחיות בחר ה' בו, היותו מתדמה אליו ית' ללכת בדרכיו ולהתנהג במדותיו, מה הוא גומל חסדים אף הוא יעשה חסד עם רעיו, הוא אוהב לרחם על בריותיו אף אתה רחם על הצריכים רחמים, הוא אוהב למחול החטאים נושא עון ועובר על פשע ומרבה לסלוח אף אתה שא נא פשע רעך ושלחתו אף כי רעה גמלך. וכי יש לו לאדם מתנה יותר גדולה מזו מאת אלהים בהשפיעו לו טובות הזמניות האלה ונתן לו כח וחיל לעשות בהם מעשים אשר יתדמה בם ליוצרו ולהתהלך לפניו בהשתוות

מדותיו

רוֹצֶה יְיָ בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים: לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל־חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ:

קנ הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ־אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי־שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: כ״ה״ת״י״ה:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן ׀ וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ ׀ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ ׀ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ ׀ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אָמֵן ׀ וְאָמֵן:

ויברך

עיון תפלה

מדותיו, העל כל טובות כאלה לא תתענג כדשן נפש הישראלי ולא ישמח לבו בקרבו בעשותו אחת ממדות הישרות והמעשים הנכוחים והרצויים לפני המקום ב"ה, ואמרו (שבת ל"ד) ושבחתי אני את השמחה זו שמחה של מצוה, וכמו שלמדונו קדמונינו שאין ראוי לו לאדם לעשות המצות מצד שהם חובה עליו והוא מוכרח ואנוס בעשייתם, אלא חייב לעשותם והוא שמח בעשייתם ויעשה הטוב מצד שהוא טוב ויבחר באמת מצד שהוא אמת ויקל בעיניו טרחו ויבין כי לכך נוצר לשמש את קונו וכשהוא עושה מה שנברא בשבילו ישמח ויגל. הנה בשמחת הישראלי בדרך זה אין שמחתו במעשיו לבד, ר"ל מבחינת הפעולה הנעשה בחברו, אבל שמחתו בעושיו, ר"ל מבחינת הפועל שהוא הוא העושה אף מבלתי השקפה אל הנפעל ממנו להכרו, כי נפשו תתענג בעשיותיו מצד השקפתו אל עצמו להיותו הוא הפועל ועושה, ואין דעתו כלל על המעשה שמצדה תגיע הטובה לזולתו, לכן לא אמר ישמח במעשיו (טהאָט) רק בעושיו (טהאָטיגקייט), בכל דבר שהוא עושה, וכן מאמר איה אלוהי עושי, אין עושי שהוא בלשון רבים מוסב על הש"י, כ"א על האדם, והנפרד כנסמך, כמו אלהי ישעי, אלהי מעוזי, שענינם שהישע והעוז הוא מאלהים ומסבתו, ככה אלוה עושי, טעמו כל עשיותי הם מאלהים ומסבתו כי מבלעדו אין בידי לעשות מאומה, כמאמרם יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ולולי שהשם עוזרו לא היה יכול לו (גאָטט מיינער טהעטיגקייט, מיינער בעשעפטיגונג): **וחרב פיפיות בידם.** וי"ו זו אינה וי"ו החיבור כ"א וי"ו ההשתוות והתדמות כאות כ"ף, כי זה אחד משמושי וי"ו, כמו ויוכח לגבר עם אלוה ובן אדם לרעהו (איוב ט"ז) שטעמו כבן אדם, והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם (ש"א י"ב) כבאבותיכם, וכן מתורגם כאן היך סייפא, כלומר הרוממות והשבח יושיע להם כאלו היה חרב בידם לנצח בו:

הללוהו בתקע שופר וגו' במנים ועגב. איתא במדה"נ"ע (פ' בראשית די"ב ע"ד) וכי צריך הקב"ה להאי, אלא אמר דוד כל מה שתשבחו להקב"ה בהני מיני זמר אינו כלום, כאדם האומר לחברו עשה זה וזה וכל מה שתעשה אינו כלום עד שתעשה דבר פלוני, כך אמר דוד הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה כלומר אינו הללו, אלא מה הוא הללו כל הנשמה תהלל יה הללויה, האחר אינו כלום אלא הלול הנשמה. נראה דעתם לפרש מלת כל מענין כללו יפיך (יחזקאל ט"ז) כליל הוא בהדרו (שם ט"ז) שענינם הדור ועלוי הדבר בשלמותו, וטעמו כאן, אחר שפרט מיני הזמר שמשבחים בו אמר כל: כלומר יותר מעולה בשלמות היא, אם הנשמה תהלל (עמ"ש בראשית ג' כ'. אם כל חי) ונקודת הכ"ף בחולם שורה על הנפרד, לא בקמץ ובמקף על החבור, יסכים קצת לזה (פאָרציגליכסטע זאָלל דיא זעעלע לאָבען):

וברוך שם כבודו לעולם. יתוסף ויתרבה פרסום כבודו עד שתהיה הידיעה בו מוספת והולכת להתרבות בין המין האנושי: **וימלא כבודו.** שלא יהיה בכל הארץ מקום פנוי מהכרת כבודו, כי כולם יכוונו לעשות רצונו: **אמן ואמן.** הכפל לחזק, וענינו קיום או תפלה שיסכים המעשה עם

הדבור

יש לעמוד כשאומר ויברך דויד עד אתה הוא ה' האלהים ועד בכלל (סי' נ"א ופי' א"ר):

ד"ה א' כ"ט וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת־יְיָ לְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם: לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל | לְרֹאשׁ: וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ: נחמיה ט' אַתָּה־

הוא

דרך החיים

לך ה' הגדולה והגבורה וגו' כי כל בשמים ובארץ. הלשון תמוה מאד והנראה בזה דמלת כי פירושו מלשון אשר כי ידוע שאין ליחס להשם יתברך תואר עצמי דמה"ט אמרו בש"ס דהגדול הגבור והנורא אי לאו דאמר משה כו' דכל מה שאתה משבחו אתה מגנהו וכו' רק עיקר הפי' הוא כמ"ש הרמב"ם שהוא אל תואר הפעולה שהוא הגיע הגדולה והגבורה לברואים וזה שאמר כאן לך ה' הגדולה כו' אשר כל הגדולה והגבורה שבעוה"ז והגלה וההוי שבעולם המלאכים הכל מאתך הוא:

עיון תפלה

הדבור, והעונה אחר ברכת חברו, בין ברכת הנהנין בין ברכת המצות, הוא מאמת דברי חברו בהכרת ברכת העליון להשפיע מטובו לבריותיו, עד שיתהנה ממה שנתן להם למזונותם או שיזכו להיות מעבדיו שומרי מצותיו. לכן אמרו רבותינו גדול העונה אמן יותר מן המברך, כי ברכת המברך היא על טובת עצמו, כי הוא הוא הנהנה, והוא הוא המקיים המצוה, אבל העונה אמן מברך על שזכה חברו לטובות אלו, והוא שמח בטובת חברו, לכן הוא יותר משובח:

לך ה' הגדולה. מסכת הש"י תניא הגדולה והתפארת וגו' לאדם לא מלך הגדלותיו אחריהם. הלמ"ד ישמש על יה"ג שממנו כמו ותהר לו כלומר ממנו: כי כל בשמים ובארץ. תרגמו דאחיד בשמיא ובארעא. נראה שמבאר מלת כל על הכלל, והכלל הוא אחדות כל פרטיו, כי כל הנפרטים מתאחדים תוך הכלל, והנה כל פרט מפרטי הברואים שבעולם הגשמי הם צרורים ואגודים זה בזה, אלא זה מקושר בחלק אחר ממנו עד שכולם יחד הם עצם אחד שלם בתכלית האחדות, הנקרא בפי החכמים שלשלת הבריאה, וכן בעולם הרוחני כל פרטי כחות העליונים, לכל אחד מהם שרש, ושרש שרש גבוה מעל גבוה וכולם תלוים ומשתלשלים ממקור העליון מד' אותיות הוי"ה ב"ה עד שכולם צרורים ואגודים כחלקי השלשלת, ואמר כי כל בשמים ובארץ כל פרטי הנבראים שבשמים ושבארץ הוא יתברך כל שלהם, כלומר הוא אחדותם וכולם יחד הם עצם אחד בתכלית האחדות, והוא יתברך סבה הראשונה לכל המסובבים והוא המניעם, והוא א"כ כלל הנמצאות, לכן יתואר בשם כל (איינבעגריף אללער). ומזה מלת כל השני שבמקרא (תהלים קי"ט) כל פקודי כל ישרתי, כלומר כל פקודי ה' שהוא כלל כל הנמצאים, (עיין מכדרשב"י תרומה קל"ד, ב'). וראיתי בנפולות יהודא למוסקאטי ז"ל שכתב בהיות המניע הראשון מניע הנושאים להמציא בהם כל הצורות, א"כ צורתו היא כלל מה כל הצורות, לכן אמרו הקדמונים שהאל יתברך הוא הכל, וזה שאמר הלל אם אני כאן הכל כאן, ע"כ: לך ה' הממלכה וגו' ואתה מושל בכל. המלך אין בידו להיות מושל, ואין כל מלך מושל, כי המלוכה היא הנשיאות העליונה לחקוק חקים ולתת דתות, והמלך יתן דתותיו ביד המושלים והם המושלים במעשיהם דתי המלך ולהם הכח לרדות בעם להכריחם לעשות כמצות המלך [לכן אחר שם מלך יבא מלת על. תשים עליך מלך. כי התנשאותו על הדבר, ואחר שם מושל יבא אות בי"ת, ומושל בכל ארץ מצרים, כי הממשלה היא בדבר עצמו] והוא ית' הוא מלך מלכים, הוא לבדו גוזר הכל ומצוה על כל, גם הוא מושל בכל, שאינו מניח המעשה ביד המושל לעשות כפי דעתו ואין יד המלך אתו, אבל הוא ב"ה רואה כל וברצונו נעשה הכל, וזהו ואתה מושל בכל, כלומר אתה מקיים גזרותיך ותעשה כאשר תצוה: והמתנשא לכל לראש. שלא כמדת ב"ו שנשיאותו תלוי מהסכמת אנשי המדינה שקבלוהו לנשיא עליהם, ובבטול ההסכמה תתבטל נשיאותו, אבל הוא ית' מתנשא מאת עצמו להיות לראש לכל העולם, כי התנשאותו מונחת ברצונו ואינו תלוי באחרים, גם אם

הוא יי לבדך אתה עשית את־השמים שמי השמים וכל־צבאם הארץ וכל־אשר עליה הימים וכל־אשר בהם ואתה מחיה את־כלם וצבא השמים לך משתחוים: אתה הוא יי האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם: ומצאת את־לבבו נאמן לפניך:

בכהכ"נ שמלין התינוק מהגין שהסנדק והמוהלים אומרים וכרות עד ישתבח פסוק אחר פסוק בניגון:

וכרות עמו הברית לתת את־ארץ הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי

עיון תפלה

הברואים נושאי הנפיאות אינם מצויים כלל אין מעלת נשיאותו מתבטלת, וזהו תי"ו ההתפעל, והלמ"ד בתלת לראש: **אתה עשית את השמים וגו'**. אשר בחרת באברם וגו' ומצאת את לבבו נאמן וגו' וכרות עמו הברית וגו' ותתן אותות ומפתים וגו'. הכוונה הכללית בזה לתת טעם להבדלתו ית' אומה אחת בין שאר נאצאי תבל להתנהג עמהם בהנהגה הנפלאה שהיא למעלה מהנהגה הטבעית, ואמר כמו שאתה עשית את השמים ואת הארץ ונתת מציאות לכל הברואים שבהם, אתה הוא אשר בחרת באברם כי הוא הלך בדרכך להמציא מציאות רוחני למכחישי אל והכניסם תחת כנפי השכינה, והיה כעבד הנאמן למלך שמשתדל להביא אנשים מחוץ למדינה כי ברחו להם ממדינתו מפני מרדם בו, והוא ידבר על לבם ויודיעם מטיב ההנהגה ויפה אותם עד שיתנו שכמם תחת עול המלכות, לכן מצא חן בעיני המלך הוא וגם זרעו אחריו. וזו היתה מעלת אברהם אבינו, כי בעוד שהיו בני אדם בתכלית הרשעה קם הוא ביניהם להתעלם כ"כ במעשה הצדקה ובטהרת הלב עד שהגיע אל הקצה האחר, וכפי גודל רשעת דורו כך נגדלה תמימותו נדיבותו וצדקתו, וזה דבר נפלא, שאיש אחד שנתגדל בין פועלי און יתעורר מעצמו לילך תמים לפעול צדק ויתן אל לבו להשכיל על מעשי ה' כי מדה הוא בבריאת התבל, ויכיר שאין ממש בעבודות האלילים, ולא די שטרח עצמו להשלים נפשו בשכליות ובמעשיות, אף גם השתדל בכל מאמצי כחו להשיב רבים מעון ולקרוא תמיד בשם ה' בכל המקום אשר בא שמה, ולפי שהתנדב מעצמו לילך בדרך ישרה, כי לא בא אליו הדבור האלהי עד היותו בא בימים, ולא היה לו ממי ללמוד כשרון המעשים, לכן זכה למעלת הנבואה, כי לא ימנע ה' טוב להולכי תמים. והנה בתחלה לא הבטיחו ה' רק ברכת הזרע וארץ אחוזה ליוצאי חלציו, וכשראה שהוא הולך וגדל במעשיו הטובים, בחר להפליג לו ולזרעו הבטחות גדולות בטובות הרוחניות, וטרם שהותו ואת רצה לנסותו בכל מיני נסיון, הן בגלות וברעב, הן באשתו החביבה אליו ובשפחתו אשר לקח מדעתה, הן בבנו בכורו לגרשו נגד רצונו, הן בבנו אשר אהב להקריבו על המזבח, הן בגופו למול בשר ערלתו, ולהסתכן במלחמה, הן בהראות לו במראה צרת בניו אחריו להחרידו, שאין לך נסיונות גדולות מאלה, וכשראה שעמד בכלם ולא הרהר אחר מדותיו שהבטיח לו תחלה כמה טובות ואח"כ ענה אותו בכל מיני ענוי, אז כרת לו ולזרעו ברית שלא תופר לנצח. ולולי הנסיונות האלה הי' הדבר תימה בעיני כל העולם, למה הבדיל ה' באיש אחד מכל נאצאי תבל לשם ולכבוד ולתפארת, וכי משא פנים יש בדבר, לכן בחר לנסותו בנסיונות קשות, ובזה נודע לכל העולם כי צדיק ה' בכל דרכיו, כי מעשיו גרמו לו כל הכבוד הזה וסבת התנשאותו למעלה העליונה ההיא יותר משאר בני דורו היתה תמימותו וצדקתו בדרכי ה'. ולגודל צדקת א"א ע"ה ותומת לבבו זכה שגם זרעו אחריו יהיו בעלי נפשות יקרות מוכנות לסגולות רוחניות ולהנהגה הנפלאה. כי כמו שיש מדרגות שונות באישי העולם החומרי למיניהם, הן בצבא השמים כשמש וירח וככבים, הן בצבא הארץ כדומם צומח חי ומדבר, וגם בנשמות האדם יש הבדל במשקל כחותיהן והכנותיהן בין רב למעט, כי בעצת עליון ית' יוקצב ויוגבל בהן משקל כחותיהן, בנפש זה ישים כח בשיעור נפלא, ובנפש אחר הכח ההוא עצמו בשיעור קטן, וכל זה תלוי בעצת חכמתו ית' העמוקה והנסתרת ממנו, ככה האציל הוא ית' בזרע אברהם אוהבו כחות נכבדות והכנות יקרות בשפע רב המסבבת והמכשרת אותם לירושת הטובות הרוחניות: **השמים ושמי השמים**. שמים הוא הרקיע שנברא ביום שני ובו נתלו המאורות ביום רביעי, והוא הרקיע התחתון ובו נכלל ווילון, שמי השמים הם שנבראו ביום ראשון והם ה' רקיעים עליונים

וְהַגִּרְגָּשִׁי לָתֵת לְזַרְעוֹ וַתָּקֶם אֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה׃ וַתֵּרֶא אֶת־עֳנִי אֲבֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם וְאֶת־זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל־יַם־סוּף׃ וַתִּתֵּן אֹתֹת וּמֹפְתִים בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו וּבְכָל־עַם אַרְצוֹ כִּי יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם וַתַּעַשׂ־לְךָ שֵׁם כְּהַיּוֹם הַזֶּה׃ וְהַיָּם בָּקַעְתָּ לִפְנֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה׃ וְאֶת־רֹדְפֵיהֶם הִשְׁלַכְתָּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אֶבֶן בְּמַיִם עַזִּים׃

וַיּוֹשַׁע יְהוָֹה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם׃ וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָֹה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־יְהוָֹה וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָֹה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ׃

שירת הים צריך לאומרה מעומד בכוונה ובניגון הטעמים כמו בס"ת וצריך לאומרה בשמחה:

אָז יָשִׁיר־משֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָֹה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהוָֹה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם׃ עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ׃ יְהוָֹה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָֹה שְׁמוֹ׃ מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף׃ תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אָבֶן׃

ימינך

עיון תפלה

עליונים, ור"י ור"ל (חגיגה י"ב) דמר אמר שבעה ומר אמר שנים לא פליגי במציאות, אלא שזה חשב בכללות, הן נחלקים לשנים, שמים ושמי שמים, וזה חשב בפרטות, והן ז'. הגר"א: והים בקעת לפניהם. המשורר קראו לשון גזירה לגוזר י"ס לגזרים, ורבותינו קראוהו קריעת י"ס, וכ"ל שבחרה התורה בלשון בקיעה כדי להבין בו שתי כוונות, האחת הלוקת הדבר כמו בוקע עצים (ספילן, שפאלטן) והשנית לשון בקעה, כמו ארץ הרים ובקעות (ברוך, טהאל) והוא שם על שטח העמוק והנמוך משאר השטחים שסביבותיו, והוא גדול בשטחים כמדת שדה. כי לא היו מי י"ס נכרתים לגמרי משטח העליון עד תחתית העומק, כאשר יחשבו רוב המון בני אדם, והראי' ע"ז שבכל המקומות ישמשו הכתובים על ההולך בים לשון י ר י ד ה, כמו יורדי הים באניות וכדומה לזה בהרבה מקומות, וכאן ישמש לשון ביאה, ויבאו בנ"י בתוך הים, וזה ראי' גמורה שלא הי' בקיעת י"ס על דרך המפורסם, כי אמנם לא בקע ה' לפניהם רק אותו החלק מן המים שהוא גבוה למעלה מן היבשה, אבל מי הים השוים עם פני הארץ, עליהם הלכו בנ"י, וזה שאמרו (אדר"נ פל"ג) אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשה הים בקעה לפנינו הכה משה ונעשה בקעה לפניהם שנאמר בקע ים ויעבירם, ונאמר (ישעיה ס"ג) כבהמה בבקעה תרד. וכן אמר בספר הכוונת שלמה (פי"ט) ותהי דרך סלולה בים סוף והמצולות העמוקות היו כשדה מלא עשב. ע"כ. לכן אמר לשון בקעת לכלול שתי הוראות, בקיעה וחלוקה על החלק מן הים שהוא למעלה מן היבשה (שפאלטען) ועל החלק השוה עם פני הארץ הנעשה כמו בקעה (עבנע, טהאל) ותרגום בקעת (מאכטעסט שפאלטענד, צור עפענין עבנע) ובזה נסתמו פי חסרי אמונה החושבים בדבר זה ענין הטבעי (עבבע אונד פלוטה):

מת על שפת הים. לא מתים היו אלא מתים ולא מתים (מכילתא) ואין מלת מת שם התאר (טאד) רק בינוני פעול (שטערבענד) כלומר ראו אותם מושלכים על שפת הים כשהם גוססים למיתה, ואין על שפת הים מוסב על ישראל כראב"ע ורשב"ם שפירשו שישראל אשר על שפת הים ראו את המצרים

טבועים

יְמִינְךָ יְהֹוָה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְהֹוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב: וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ
תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ: וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ־מַיִם
נִצְּבוּ כְמוֹ־נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב־יָם: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג
אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי: נָשַׁפְתָּ
בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים: מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם
יְהֹוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה־פֶלֶא: נָטִיתָ יְמִינְךָ
תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה
קָדְשֶׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי
אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם
אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהֹוָה עַד־

יעבר

עיון תפלה

שכופים כים מתים, דאם כן לא היה לו להפסיק תיבת מים בז"ק המפסיק יותר מן הטפחא שבמת: **נאדרי בכח**. שמלד רבוי כחו הוא חפשי ומסולק מכל אונס ועכוב ואין זולתו יכול לכופו על דבר. כי אדיר הונח על ההפשית מכל אונס והכרח, והעדר התלות בזולתו (פרייהייט, אונבעשרענקט) והכפל ממנו דרור [וקראתם דרור]. ולדעת בעלי לשון היו"ד בנאדרי יתרה, ואינו כן, כי לדעתי היו"ד יורה היותו שם התאר, ולהורות כי אדירותו בכחו קבוע בו תמיד, ככל שמות התאר שהם קיימים ומתחזקים במתואר: **תרעץ אויב**. טעמו תשבר מערכת צבא האויבים ותקלקל סדרם, כי העיקר במלחמה הוא הסדר באנשי הצבא שצריך שיהיה בד"מ הגבורים בראש הצבא ואחריהם החלשים, הפרשים באמצע, והרכב מן הצדדים, ועיקר הנצחון הוא לקלקל זה הסדר ולבלבלו: **יאכלמו כקש**. הוי"ו נוספת להמפרשים, וכן תבלעמו תורישמו כסמו תביאמו ותטעמו, כל אלו הואוי"ן נוספות לדעתם. ול"נ כי כל הפעלים האלה שבתוספת וי"ו באו להורות שהם מורכבים מיחיד ורבים, המ"ם לסימן הרבים [פקדם] והוי"ו לסימן היחיד [פקדו] וטעם הרכבה זו התאחדות הרבים, כאילו הם נחשבים לאחד למהירת פעולת העונש בהם, ובאמרו תבלעמו בוי"ו היחיד יורה שנבלעו ברגע אחד בפעם אחת כאילו היו איש אחד וכן כלם: **ברוח אפך**. טעמו ברוח קדים עזה ששלחת באפך להעניש הרשעים האלה (מיט דיינעם וויטהענדען שטורם) ולמפרשים יש כאן הגשמה: **תמלאמו נפשי**. טעמו אכריתנו כפי רצוני ותאותי (נאך בעליבען אויסראטטען) תמלאמו מן בלא יומו תמלא (איוב ט"ו) התמלא בשכות עורו (שם מ') שפירושו לשון כריתה; נפשי, כלומר רצוני כמו ואכלת ענבים כנפשך: **נשפת ברוחך**. באותו הרוח עצמו שהקפיא בו קרקע הים, והוא רוח הקדים הנזכר, ובו נעשה דרך לעבור גאולים, בו נשפת לכסות הרודפים ולאבדם: **נורא תהלות**. רש"י פי' יראוי מלהגיד תהלתיך פן ימעטו. והרמב"ן אמר יעשה דברים נוראים אשר הוא מהולל בהם. ול"נ מלת נורא משרש אור אשר ממנו הונח על הגשם שהאור אחוז בו שם נר, והכלי שהוא קבוע בו יקרא מנורה, והוא ית' מתואר בשם נאור, נאור אתה אדיר, שר"ל הוא ית' נאדר מן אור של עצמו (ערלויכט) ותרגומו שם נהיר דחיל. וכן המורא הגדול תרגומו בחזונא רבה, וכן רבותינו יאמרו עליו זה גלוי שכינה, וכן הקרח הנורא (יחזקאל א') פירש ר"ש ב"מ נורא בלבנותו וזהרו, ומזה שם נורא כאן, וטעמו ששבחיו ית' מתגדלים ומתרבים תמיד לגודל ערכם, שלא כמדת בעלי תכלית שגם מעלותיו הם בעלי תכלית עד שכשמתחילים לספרם הם מתמעטים והולכים מכמותם. אבל השם ית' יותר שיסתכל האדם וידקדק בפעלים שכלו להבין מעשיו הנפלאים יתרבה ויתגדל בלבבו אור שבחיו ותהלותיו ויתפלא הפלא ופלא וירעד בהשתכלותו בגודל מעשיו ית' כי אין קץ ותכלית לאור הנפלא ממעשיו הנוראים, ובזה אור שבחיו הולך ומתגדל תמיד (ערלייכטעט בייא אללן פרייזונגען) וכדרך שאמר המשורר באורך נראה אור ירצה המסתכל ומתבונן באור שבחיך ותהלותיך יראה תמיד אור חדש המתחדש ומתנוצץ עליו: **בגדול זרועך**. בגדול

הוא

יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יְהוָה | יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ | יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְהוָה מַלְכוּתֵהּ קָאֵם לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת־מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם: כִּי לַיְיָ הַמְּלוּכָה וּמֹשֵׁל בַּגּוֹיִם: וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה: וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב לֵאמֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

בשבת וכי"ט מתחילין כאן נשמת:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה

ועד

דרך החיים

(א) כשיאמר ישתבח יש לעמוד (סי' נ"א): (ב) כל הט"ו שבחים שבישתבח שהם משיר ושבח עד לאחר והודאות יש לאמרם בנשימה אחת [מ"א בשם של"ה סימן נ"ג]: (ג) אף אם סיים ברכת ישתבח בשוה עם הש"ץ יאמר אמן [סימן נ"א]: (ד) באמצע ברכת ישתבח מותר לענות אמן [פ"מ סימן נ"א]: (ה) אם לא היה לו טלית והביאו לו

עיון תפלה

הוא מקור בבי"ת השמוש כמו בקרוב בשכון, ועיין הפעל רפויה כמו בכתוב עמיס, ברבות עתים בנפול מגדלים, וטעמו בגדול זרועך כאשר תגדל זרועך (ווען דיינע שטארקע זיך גרֿאם לייגט) וא"ב לדברי ר"ש ב"ס שהוא הפוך והראוי בזרועך הגדול: בהר נחלתך. במכדרשב"י (יתרו כ"ט ב') אברהם קרא ליה הר [בהר ה' יראה] מה הר הפקירא לכל מאן דבעי בעלמא אוף אתר קדישא הפקירא לכל מאן דבעי בעלמא, יעקב קרא לההי אתר בית דכתיב אין זה כי אם בית אלהים, ואע"ג דכלא חד דרגא, סליקו לדא מן דא, הר לשאר עמין כד אתאן לאעלא תחות גדפוי, בית לישראל למהוי עמהון כאתתא בבעלה בדיורא חד בחדווא ורביעא עלייהו כאימא על בנין, ע"כ, והו שהזכיר כאן, בהר וגו' לשבתך, הר ובית לשבת: ה' אחד ושמו אחד. כל השמות הקדושים יורו על מדה מן המדות, חוץ משם העצם המיוחד, ולפי שמדותיו ית' ענינם לפי בחירת מין האנושי בעבודתו, ומפני בחירה בלתי נאותה הוצרך למדת הדין וכדומה לאלה, ולעתיד שתמלא הארץ דעה את ה' ולא תהיה הבחירה ברע מצויה כ"כ, לא יצטרך לקראו בשאר שמות רק בשם העצם המיוחד: אמרו (פסחים נ') לא כעוה"ז עוה"ב, העוה"ז נכתב ביו"ד ה"א ונקרא באל"ף דל"ת, אבל לעוה"ב נכתב ביו"ד ה"א ונקרא ביו"ד ה"א:

ברכות והודאות. אם נפרש תיבות אלה על ספורי שבח ותודה (לאָבן, דאנקען) יש כאן בלבול הסדר. יתחיל בשיר ושבחה הלל וזמרה הנאמרים מבני אדם, גם יסיים מענין זה בברכות והודאות, ובאמצע יאמר עז וממשלה וגו' קדושה ומלכות שהם תארים אליו, ואין זה סדר הראוי, לכן יראה שברכות והודאות הם ג"כ תארים אליו ית', וטעם ברכות, שהוא הנושא המשפיע כל מיני ברכות, והודאות הוא מענין הוד והדר לפניו, וטעמו הוא המשפיע כל מיני הוד, וכל התארים האלה הם באים לבאר תוכן השיר והשבחה ההלל והזמרה, שיכלול בהם עז וממשלה וגו', כאילו יאמר לך נאה לשורר עזך ממשלתך ונצחיותך, לך נאה לשבח גדולתך גבורתך ותהלתך, לך נאה להלל תפארתך קדושתך ומלכותך, לך נאה לזמר הברכות וההודאות המושפעות מאתך. וכל איש נבון ידע כי תארים אלה נעלים לאין שיעור ונשגבים לבלי תכלית, וגם המעט מן המעט אשר תשיג המחשבה מהם יחריד לבב אנוש וימלאנו ביראת כבוד העליון ית' וגם אם יתמהמה באחד מתארים הנכבדים

והנוראים

וָעַד עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים: הש"ץ אומר ח"ק

בק"ק אומרים כאן בעשי"ת שיר המעלות ממעמקים וכו' (תהלים ק"ל):

חזן בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ:

קו"ח בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדָיו אֵין אֱלֹהִים: סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו. וּשְׁמוֹ מְרוֹמָם עַל כָּל־בְּרָכָה וּתְהִלָּה:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

ברוך

עיון תפלה

והנוראים האלה ימשיל בחדרי לבבו רוממות השם וכבודו, כי ממנו יתד שהכל תלוי עליו שמירת התורה המצוה מיראת הרוממות, וממנו פנה ועטרת לראשי עובדי השם מאהבה. ומן התימה על המחברים המיעצים לאמר תארים אלה בנשימה אחת, הכי בתנועת שפתים הדבר תלוי ולא בלב. ומצאתי בספר יסוד ושרש העבודה שכתב, מה שהביאו המחברים בשם הזהר לומר כל הי"ג שבחים בנשימה אחת, אינו מוכרח כלל: **גדול בתשבחות.** גדול בשפעת מעלות יתרות (גראָס אין אללען פאָרטרעפליכקייטען): **אל ההודאות.** הוא זוכה המשפיע כל היתרונות המשובחות להיות דבר היוצא מן ההרגל (קראַפט אללער זאָנדערבאַרען פראַכט) כאילו תאמר, יתרון הנשיאות הנמסר לאדם אחד להיותו הוא נשיא המדינה, המובחר בכבוד והשיבות נפלא על כל שאר בני אדם [הנקרא הוד מלכות (דניאל י"א)] ממנו ית' הוא. [ואין לפרש כאן תשבחות על ספור השבח (לאָבן) והודאות כתאר הפעל של הודאה (דאַנקען) כי מתואריו ית' ידבר כחברו אדון הנפלאות, לכן צריכים לפרש תשבחות והודאות על נושא שבח וההוד] ואמר אחריו הבוחר בשירי זמרה: טעמו שלא נטעה לומר שלעלוי כבודו ית' שהוא בלתי שיעור ותכלית, אין כבודו להשגיח בשבחי בשר ודם להיותם ברואים שפלים ונבזים בלתי חשובים בעיניו לשבחו ולהללו, כי אמנם במקום גדולתו שם ענותנותו, והוא בוחר בשירי זמרה היוצאים מפי קרוצי חומר אשר בעפר יסודם:

דרך החיים

בין פסוקי דזמרה לישתבח ימתין עד לאחר ישתבח ויברך דהא אף לדבר מצוה אסור להפסיק [כמ"ש לעיל אצל דיני ב"ש]: (ו) בד"א ביחיד אבל בש"ץ יתעטף מיד שהביאו לו ויברך ולא יפסיק בין ישתבח לקדיש [סימן נ"ג]: (ז) אך אם לא הביאו להש"ץ עד לאחר ישתבח קודם שאמר הקדיש יכול להניח שם ולברך והקהל ימתינו הואיל וא"א [שם] אבל לאחר שהתחיל הקדיש אין להפסיק שוב לטלית לברך עליו רק יתעטף בין קדיש לברכו ואחר תפלת י"ח ימשמש בציצית ויברך [שם ועיין סימן ס"ו]: (ח) אם באו אנשים וקבלו בבית הכנסת על איזה אנשים דלא נייתי דינא וכיוצא בין ישתבח לקדיש שמותר לדבר מצוה להפסיק אח"כ לא יאמרו הקדיש לבד רק יאמרו קצת פסוקי דזמרה מקודם דאין אומרים קדיש עד שיאמרו תחלה קצת פסוקי דזמרה [שם] וכאן כיון שהיה הפסק גדול צריך לומר עוד הפעם קצת פסוקי דזמרה וכן כל כיוצא בזה [סימן נ"ד]: (ט) אם בא לבית הכנסת והקהל אומרים ישתבח נתבאר לעיל בדיני איחר לבא לבית הכנסת ע"ש: (י) לדבר מצוה מותר להפסיק בין ישתבח לקדיש כגון לברך את החולה וכל דבר מצוה [סימן נ"ד]: (יא) התפללו פסוקי דזמרה בלא עשרה ואח"כ באו עשרה קודם שאמרו ישתבח יאמרו המתפללים ישתבח והש"ץ אומר קדיש וברכו כי הקדיש שייך על שאמרו ישתבח במנין אבל אותן שלא התפללו פסוקי דזמרה לא יאמרו ישתבח כמו שנתבאר לעיל [סי' נ"ה בפ"מ]: (יב) וכל זה שבאו קודם ישתבח אבל אם באו אחר ישתבח יאמרו ג"פ מפסוקי דזמרה ויאמרו קדיש [עיין בסימן הנ"ל וא"ר סימן תקפ"א] כי אין לומר קדיש כיון שלא אמרו קצת פסוקי דזמרה כו': (יג) דיני קדיש וצירוף מנין ויצאו מקלתן כבר נתבאר לעיל קודם התפלה ע"ש:

(א) אם החזן מאריך בניגון יאמרו הקהל יתברך בעת שהש"ץ מאריך בניגון אבל לא בשעה שאומר ברכו ואם אינו מנגן טוב שלא לומר כלל רק ישתוק וישמע מהש"ץ ברכו [סימן נ"ז]: (ב) אם לא שמע אחד מהש"ץ כשאמר ברכו רק שמע מהקהל שאמרו ברוך השם המבורך לעולם ועד

עונה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת־הַכֹּל:

הַמֵּאִיר

דרך החיים

פונה שמהם נ"כ ביהל"ו אבל אם שמע מהש"ץ לבד כשעונה ביהל"ו לא יענה עמו, רק יענה אמן על דבריו [א"ר סימן קל"ט דלא כמ"א סימן נ"ז ועיין סימן קכ"ד ובמ"א סימן נ"ו ס"ק ה']: (ג) מי שמתפלל ביחידות והגיע לברכו אף שכבר שמע ברכו קודם התפלה מותר לפרוס על שמע ולומר ברכו או אחר בשבילו כיון דיאמר מיד אח"כ ברכת ק"ש אבל לאחר שכבר קרא ק"ש והברכות ושמע ברכו קודם התפלה או אח"כ או אפילו מהעולה לתורה לא יאמר עוד הפעם [סי' ס"ט]: (ד) אסור לבא לבית הכנסת נתבאר לעיל קודם התפלה: (ה) שכח להניח טלית או שלא היה לו מקודם יכול להניח בין הפרקים בלא ברכה ולאחר התפלה ימשמש בטלית ויברך [סי' ס"ו]: (ו) אבל אם שכח להניח תפילין או שלא היה לו, יכול להניחם בין הפרקים ולברך עליהן והטעם דק"ש ותפלה צריך תפילין ולכך יכול להפסיק אפילו להברכה אבל באמצע הפרק יש חילוק שאם הביאו לו באמצע הפרק שלפני ק"ש כגון באמצע יוצר או באמצע אהבה רבה ימתין עד שיגיע בין הפרקים שיברך אז אבל אם הגיעו לו התפילין באמצע הפרק של ק"ש עצמה כגון באמצע שמע או באמצע והיה או באמצע ויאמר מברך עליהם מיד והטעם כי כל דבור שבק"ש צריך תפילין ולכך לא ימתין וכן כשהגיעו באמצע הפרק של אחר ק"ש כגון באמצע אמת ויציב ג"כ יברך מיד ולא ימתין דאם ימתין עד בין הפרק דהיינו שיאמר גאל ישראל שוב א"א להפסיק ולברך מחמת שבין גאולה לתפלה אסיר להפסיק אבל בין השם אלקיכם לאמת לא יפסיק כלל ובין גאולה לתפלה יניחם ולא יברך עד אחר התפלה כמבואר לקמן [פ"מ במ"ז סימן ס"ו]: (ז) אלו הן בין הפרקים בין קדיש לברכו ובין יוצר המאורות לאהבה רבה, ובין אהבה לשמע, ובין שמע לוהיה ובין והיה לויאמר [שם]: (ח) אין לענות ב"ה וב"ש בין הפרקים [מ"א סי' קכ"ד] אבל אמן יכול לענות בין הפרקים על כל ברכה וברכה שישמע [פ"מ סימן נ"א] [לבד בין אהבה רבה לשמע עיין לקמן]: (ט) באמצע הפרק וכן בין ברכו ליוצר שדינו כמו אמצע הפרק אין לענות אמן אמנם אחר האל הקדוש ושו"ת וכן לאמן יהש"ר עד לאחר תיבת יתברך ואמן שלאחר יתברך עונה וכן לקדושה דהיינו שיאמר קק"ק כו' וברוך כו' אבל ימלוך לא יאמר וכן למודים ג"כ פוסק ולא יאמר רק מודים אנחנו לך ולברכו יאמר ביהל"ו [ולא יאמר יתברך] כגון אם שוג:ע בהתפלה

וכן מברכת התורה [גם אמן יענה אחר ברה"ת] לכל אלו פוסק אפילו באמצע פרק היכא דסליק עניינא [והטעם דדין זה נלמד מהאי דשואל מפני הכבוד וממילא דשוי להדדי ושם חילק המ"א בס"ק ג' בין סליק עניינא] ואם הפסיק באמצע הפסוק היכא דלא סליק עניינא חוזר לראש הפסוק [סימן ס"ו]: (י) אפי' בין הפרקים לא יפסיק לקרות עם הצבור פסוק ראשון של שמע [סימן ס"ה]: (יא) הטיל מים לא יברך אשר יצר רק יטול ידיו ולאחר התפלה יברך אשר יצר [הפסיק בברכת ק"ש ושהה כדי לגמור את כולה עיין בק"ש וה"ה הכא]: (יב) אם התפלל ביחיד לא יאמר פיוטים באמצע ברכת קריאת שמע [סימן ס"ח מ"א]: (יג) אם שכח לומר הפיוט [כשמתפלל בציבור] באמצע ברכה לא יאמר בין ברכה לברכה [שם]:

(א) אם טעה בברכת יוצר אור והתחיל לומר אשר בדברו מעריב ערבים וטרם שסיים ברכת המעריב ערבים נזכר ואמר יוצר אור וכל סדר הברכה אף שלא אמר בא"י אמ"ה יאמר כסדר ויסיים בא"י יוצר המאורות ויצא [סי' נ"ט] אבל אם לא יזכר עד שסיים בא"י המעריב ערבים צריך לחזור לראש יוצר אור ולומר בא"י [כיון דהוי כ...ימה מלכות הוי הפסק בחתימה אחרת שאינו מעין הפתיחה [עיין ס"ס רי"ד וא"ר סי' ק"מ] לכן כשהתחיל לסיים החתימה ולומר בא"י ונזכר ימהר קודם שאמר המעריב ולומר אמ"ה יוצר אור וכן אם אמר מעריב ערבים ולא אמר יוצר אור אפי' סיים יוצר המאורות לא יצא [סי' נ"ט] וצריך לחזור לראש בא"י אמ"ה כסדר עד אחר יוצר המאורות: (ב) וכן אם אמר יוצר אור וסיים יוצר המאורות רק באמצע הברכה אמר המעריב ערבים כגון שאמר יוצר אור המעריב ערבים וסיים בא"י יוצר המאורות יצא [סי' נ"ט] (ג) ואם התחיל יוצר אור וטעה בחתימה וסיים בא"י המעריב ערבים תחת יוצר המאורות אם תכ"ד נזכר ואמר יוצר המאורות יצא אבל אם שהה אחר שאמר המעריב כדי דיבור לא יצא אף שאמר יוצר המאורות לאחר כ"ד הואיל ושהה כ"ד ויאמר עוד הפעם מברכת יוצר אור מתחלתה [עי' ת' רשב"א סי' ל"ה ורמב"ן במלחמות ברכות פ"א]: (ד) אם טעה ולא נזכר עד שהתחיל אהבה רבה לא יפסיק בנתיים רק יסיים כסדר ברכת אהבה רבה ואח"כ יאמר יוצר אור קודם ק"ש [רשב"א ברכות דף י"א ד"ה אחת ארוכה דלא כמ"א]:

ימהר

הַמֵּאִיר לָאָֽרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶֽיהָ בְּרַחֲמִים. וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה־בְרֵאשִׁית: מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ. כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִֽׂיתָ. מָלְאָה הָאָֽרֶץ קִנְיָנֶֽךָ: הַמֶּֽלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז. הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם. אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶֽיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵֽינוּ. אֲדוֹן עֻזֵּֽנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּֽנוּ. מָגֵן יִשְׁעֵֽנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵֽנוּ: אֵל בָּרוּךְ גְּדוֹל דֵּעָה. הֵכִין וּפָעַל זָהֳרֵי חַמָּה. טוֹב יָצַר כָּבוֹד לִשְׁמוֹ. מְאוֹרוֹת נָתַן סְבִיבוֹת עֻזּוֹ. פִּנּוֹת צְבָאָיו קְדוֹשִׁים רוֹמְמֵי שַׁדַּי. תָּמִיד מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל וּקְדֻשָּׁתוֹ: תִּתְבָּרַךְ יְיָ אֱלֹהֵֽינוּ עַל־שֶֽׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶֽיךָ. וְעַל־מְאוֹרֵי־אוֹר שֶׁעָשִֽׂיתָ יְפָאֲרֽוּךָ סֶּֽלָה:

תִּתְבָּרַךְ צוּרֵֽנוּ מַלְכֵּֽנוּ וְגֹאֲלֵֽנוּ בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּֽנוּ יוֹצֵר מְשָׁרְתִים וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו כֻּלָּם עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה יַֽחַד בְּקוֹל דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶֽלֶךְ עוֹלָם: כֻּלָּם אֲהוּבִים כֻּלָּם בְּרוּרִים כֻּלָּם גִּבּוֹרִים וְכֻלָּם עֹשִׂים בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה רְצוֹן קוֹנָם וְכֻלָּם פּוֹתְחִים אֶת־פִּיהֶם בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה בְּשִׁירָה וּבְזִמְרָה וּמְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים וּמַעֲרִיצִים וּמַקְדִּישִׁים וּמַמְלִיכִים:

אֶת־שֵׁם הָאֵל הַמֶּֽלֶךְ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא: וְכֻלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עֹל מַלְכוּת שָׁמַֽיִם זֶה מִזֶּה. וְנוֹתְנִים רְשׁוּת זֶה לָזֶה. לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַֽחַת רֽוּחַ בְּשָׂפָה בְרוּרָה וּבִנְעִימָה קְדֻשָּׁה כֻּלָּם כְּאֶחָד עוֹנִים וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה:

קָדוֹשׁ ׀ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָֽרֶץ כְּבוֹדוֹ:

והאופנים

עיון תפלה

המאיר וגו' ברחמים. חמל ה' על ברואיו בשחר ונשף. שבבוקר הולך האור ומתרבה מעט מעט עד נכון היום, כי קודם עלות השמש על האופק ישלח אלי נגוהו המתפוללים ומשתברים באדים שבאויר העולם, והאור מתפשט על הארץ מעט מעט. וכן אחר בואו מתחת לאופק מאיר אחריו ברכה בהופיעו לנו עוד מברק קרניו המשתברים מאיד האויר. וזהו המאיר וגו' ברחמים, שמרחמיו על דרי הארץ ויושביה מאיר מעט מעט בכל בקר עד עלם היום, לא בפעם אחת, למען יתרגלו לקבלת האור ולא יזיק חוש הראות בהופעת האור בפעם אחת מחשכת לילה:

ובנעימה קדושה. פירוש בנעימות קול קדושה וטהורה, על שם ושמעו אמרי כי נעמו, וכתיב ונעים זמירות, ומפני שקרא לשפה ברורה קרא גם לנעימה קדושה בדרך העברה. ויש יחידים קוראים קדושה כלם כאחד וכו' והראשון נכון (אבודרהם) לפי"ז הדל"ת בחולם כי הוא תאר לנעימה. וכ"כ מהר"י עמדן:

ה' צבאות. לדעתי פירושו בעל רצון המתאחד (וויללענאייניגעם וועזן) כי שרש צב ישמש על

התאחדות

וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים: בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

לָאֵל בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ. לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִירוֹת יֹאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ. כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת בַּעַל מִלְחָמוֹת זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת בּוֹרֵא רְפוּאוֹת נוֹרָא תְהִלּוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַמְחַדֵּשׁ

בטובו .

עיון תפלה

התאחדות והתחברות דברים פרטים יחד, כמו של תשלו לה מן הצבתים (רות ב') והוא אגודת השבלים, וכן ישמש גם בלשון ארמי על החפץ והרצון, כמו ולא אביתם לעלות תרגומו ולא צביתון, ונתתי צבי בארץ החיים (יחזקאל כ"ו) אמרו עליו (כתובות י"א) ארץ שצביוני בה כלומר רצוני וחפצי. ובחולין ס' אמרו מ"ב לדעתן נבראו שנאמר וכל צבאם. וברע"מ (פינחס רכ"ח א') צבאות סהיד עליה כדכתיב וכמצביי' עביד בחיל שמיא ובמכדרשב"י (פקודי רנ"ז ב') וכד מתחברן דא בדא כדין שלים על האי אתר שמא קדישא דאקרי צבאות (ושם רס"א ב') הבורא דנביאים ומראות ברזא דאתוון דשמא קדישא דאיקרי השתפ"א דאיהו רזא דשמא דאקרי צבאות. התבאר מזה שיש בצבאות הוראה תאומית וכפולה, האחת ענין התאחדות והתחברות, והשני ענין החפץ והרצון, והוא ית' מתואר בשם צבאות להיותו בעל רצון המתאחד כי אין שנוי ברצונו ית' בהתחלפות מדותיו, מדין לרחמים ולהפך, כמאומת מפי חכמי אמת מהתאחדות מדותיו ית', כי אין לדמות רצונו ית' לרצון האדם, שבאדם הרצון הוא מחודש, ואצלו ית' הרצון הוא קדום, ר"ל האדם אף שבתחלה לא היה רוצה באיזה דבר, מ"מ בהתחדשות סבה יתחייב התפעליות והתחדשות, עד ישתנה מלא רוצה אל רוצה, אמנם אצלו ית' אין בו שום התחדשות, כי מה שהוא רוצה עתה זה יהיה רצונו עולמית, הנה באדם הרצון הוא מחודש, ויש הבדל גדול בין הלא רצון המוקדם ובין הרצון המתאחר, והם נפרדים זה מזה ומחולקים בתכלית הפירוד. אמנם אצלו ית' הרצון הוא קודם, לא מצד התחדשות, ואין הבדל בין הלא רצון לרצון, כי הם מתאחדים ומתחברים זה עם זה בתכלית האחדות והתחברות גם יחד. ובזה אתי שפיר מה דקיימא לן כרבנן (שבועות ל"ה) דשם צבאות הוא מן השמות שאינם נמחקין. עמ"ש מזה בכו"ק בא י"ב מ"א כל צבאות ה': **מלא כל הארץ כבודו**. פירושו מה שהוא מלא הארץ מחי וצומח ודומם הוא כבודו של הקב"ה [ר"ש ב"מ] כי כל המשתכל במעשה הגדול אשר עשה השם, בשמים ובארץ בים וביבשה, שמיהן וצבאותיהן ימצא בהם רוממות אל וכבודו, ומן המעט שיבין האדם במדה ובמספר ובמשקל שהשכלו בכל המצאים ישתומם לבו, לא תשבע עינו לראות ולא תמלא אזנו משמוע, כראותו גודל הגופים השמימיים, גבהן מן הארץ המבהיל דעת האדם, וכן חקותיהן ומסלותיהן ומרוצתם, ובהשתכלו בפעולות שני המאורות הגדולים בארץ איך ישימו משטרם מרום מעמדם לעונג מבהיל כזה, וכן בהביטו אל היצירות הקטנות שבארץ ושבמים, אילו היו גדולים אלף פעמים ממה שהן לא תראם עין אדם זולתי ע"י מראות המגדילות את המוחשים על אחת רבבות רבות, ואעפי"כ הם בריות גמורות מתוקנות באיברים הצריכין להם, הלא יפלא האדם על העוז העליון היוצר כל אלה מראש ועד סוף, ואם מקור כלם מיד ה' הוא, מה מאד נעלה הוא ית' לבלי סוף ותכלה, מה מאד נשגב כבודו לאין חקר מכל כח ומכל גדולה וכבוד:

ברוך כבוד ה' ממקומו. אחר שאמרו הראשונים מלא כל הארץ כבודו, אשר בהשקפה ראשונה יכל לטעות בזה כאילו יש גבול ושיעור לכבודו, ע"ז באו האחרונים האלה לבאר, כמו שהוא ית' הוא בלתי בעל תכלית לאין שיעור וערך, ככה אין תכלית ושיעור לכבודו ית', ואין מקום להגביל אותו בתוך שיעורו המוגבל, ואף שהוא ית' בחסדו הגדול הטיב עם בריאיו למלא את כל הארץ הזאת בכבודו עד שאין בו מקום פנוי מכבודו ובכל אשר יפנה האדם להשכיל עליו יתגלה לעין עיונו שפעת כבודו ית', בכל זאת אין כל הארץ מגבלת ומצמצמת את כבודו הגדול, כי הוא מתוסף ומתרבה לבלי תכלית הרבה יותר מן המקום המוגבל אליו, וזהו ברוך כבוד ה' ממקומו (זייעם הערליכקייט איבערשטראָמט זיינען רוים) כי כל לשון ברכה הנאמר אצלו ית' ענינו תוספת

ורבוי

בְּטוּבוֹ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: כָּאָמוּר לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אוֹר חָדָשׁ עַל־צִיּוֹן תָּאִיר וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ מְהֵרָה לְאוֹרוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת:

אַהֲבָה רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים כֵּן תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמֹעַ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם

את

דרך החיים

יזהר לסיים יוצר המאורות קודם הש"ץ כדי לענות אמן אחר הברכה של הש"ץ דבאמצע אסור להפסיק כמו שנתבאר לעיל:

עיון תפלה

ורבוי, ומ"ם ממקומו הוא מ"ם היתרון, והמפרשים האריכו אחד בביאור מאמר זה, ואני בדרך הפשט בחרתי: **יוצר המאורות.** ברכה זו כוללת ענין גדול, כי כל הנמצאים תחת השמים תלויים במאורות השמים, הם המצמיחים עשב ודשא ועץ פרי, הם הנותנים העמדה בבעלי חיים, ולולי שפעת המאורות לא יעמוד דבר בעולם השפל, מתנועות הגלגלים וחלופיהם יתחדשו ביסודות תנועות מתחלפות, פעם יגביר יסוד הלח ופעם היובש, פעם הקור פעם החום, ומזה התערובה יתחדשו המורכבים למיניהם, ואח"ז יתעלה ההתערבות ויתמזג ליותר נכבד ויקנה צורות הצמחים, ואח"ז יתעלה ההתמזגות הלזה ויזדכך יותר ויומזג באופן שיוכל לקנות צורת החי, והפועל הגדול הוא השמש, כי באורה מחמם כל הנמצאים וכלם קשורים בשפעו, ובתנועתו יערבם ערוב נערך ובזה מהוה כל נמצא מנמצאי דלא"מ, גם בבטן הארץ מהוה אבני יקר בחומו וכדומה הרבה, כללו ש"ד לולי המאורות לא יתקיימו השפלים, ואם אין שמש וירח וכוכבים אין אור, ואם אין אור הכל חשך ותתפרד החבילה בשפלים ותתבטל כל המציאות:

אהבה רבה אהבתנו. במתן תורה הראתה לנו אהבתך הגדולה כי נגלית לנו בענן כבודך על הר סיני והיתה מראה כבוד ה' על ההר לעיני כל ישראל: **חמלה גדולה ויתרה.** ואחר שחטאו בעגל שהיתה הגזרה לכלה אותם כרגע, אתה חמלת עלינו להשפיע לנו יותר טובה מן הראשונה, שנתינת לוחות השניות צויתנו לעשות המשכן, להשכין השכינה בתוכנו, וירדה השכינה לאויר העולם, והוא יותר מן הראשונה, שבתחלה לא היתה רק הגעת השכינה על ההר, וזהו גדולה ויתרה [לשון המלה נאמר אחר הכעס], הגר"א: **ותן בלבנו להבין וגו' לשמור.** אחר שכבר זכה להבין דברי התורה ללמוד וללמדה עדיין צריכים לדבר גדול, והיא השמירה, כי אפשר שיזכה האדם לזכור את התורה ולא ישכח, והזוכר איסור ערוה ולמד כל דקדוקי האיסור, אפשר כשיתקפנו יצרו לא יחדל מלחטוא, כי יצר לב האדם רע ובטבעו נוטה לעניני חול ולתאות העולם וקשה עליו מאד להטות לבו לתורה, ואעפ"י שעוסק בה אין דבריה חקוקים על לוח לבו ואינו שמח בהם שמחת לב, לכן כל עניני העולם יבלבלוהו וצרכיו ועסקיו יטרידוהו, שכמעט כל דבר מאלו גדול בעיני הלב מן התורה, ולכן יקשה עליו המעשה לעשות כתורתו, וקרוב לנטות מדרך הטוב ולהכשל בעצת יצרו, אבל אם התורה שמורה בלבו, כלומר שתורת ה' חפצו וכמו שדרך האדם לשמור ולנצור דברים שחייו וכבודו תלוים בהם, כן הוא ישמור בלבו דברי התורה הזאת שהם חייו הנצחיים וכבודו האמתי, וכמו שזולתו גם בלילה לא שכב לבו מרוב מחשבותיו על עניניו ועסקיו, כן הוא בתורה כל היום מחשבותיו להשכיל באמתת חכמת התורה ולנצור בלבו חקים ומשפטים, ועל עסקיו וצרכיו אינו נותן לב רק בדרך עראי בעבור ההכרח, לא שהם נחשבים בעיניו לגדולי ערך, כי לבו טהור מכל מחשבות הבלים כאלה, וע"ז אנו מתפללין לעזר האלהי שיהיו דברי תורה שמורים בלבו: **לעשות ולקיים.** כל המקיים עושה ואין כל עושה מקיים, כי העושה מצוה ממצות ה' כמצות אנשים מלומדה, כאדם המחזיק במנהג אבותיו לבד, ואינו מכוין להיות בעשייתה כעבד העושה רצון קונו ומצותו, ומכש"כ המתכוין בעשייתה להיראות בה בפני בני אדם ועושה אותה כעטרה להתגדל ולהתפאר בעיני בראים שיחשיבוהו בין אנשי מעשה ועובדי ה', או שהמצוה היא בידו כקרדום לחתוך בה חתיכה

דאיסורא

אֶת־כָּל־דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה שְׁמֶךָ וְלֹא־נֵבוֹשׁ

לעולם

עיון תפלה

דאיסורא וכדומה מן הפניות הגרועות שאין סתרו כגלויו, אשר עליו אמרה תורה ארור אשר לא יקים את דברי התורה לעשות אותה, כלומר שאין מעשה המצוה בעצמו חשוב בעיניו ואינו מרומם ומנשא פעולה זו מצד היותה פועל ה', והרי הוא כנזם זהב באף חזיר, שבשכבו באשפה מזמן אפו שבו סימן טומאה [שאינו מעלה גרה] בתוך הלכלוך, וטלפיו שבו סימן טהרה [שהוא מפריס פרסה] מגלה לעיני הרואים, ובזה מטנף גם את הנזם שבאפו, ככה זה האיש משפיל חשיבות המעשה הערוכה לכבוד מלך הכבוד לדרוש כבוד עצמו, והוא נקרא עושה ולא מקיים, שאין בעשייתו רוממות כבוד ה', [לקיים ענין רוממות גדולה והתנשאות, כמו מקימי מעפר דל, יקימך ה' לו לעם]: דברי תלמוד תורתך. לא אמר דברי תורתך, והוסיף מלת תלמוד, כי התורה שבכתב היא סתומה, וגם מצוה אחת ממנה לא נוכל לקיימה כפי המצווה מן נותן התורה ית', בלתי התורה שבע"פ המבארת לנו כל פרטי המצוה, לכן אמר תלמוד תורתך, לומר התורה המקובלת לנו בע"פ המלמדת ומבארת המכוון האמתי שבתורה שבכתב: והאר עינינו בתורתך. עיני הנפש, כי השגת התורה דומה להשגת החושים, מי שהוא בריא וחזק בחושיו הוא משיג המוחשים על אמתתם, והחלוש בהם לא ישיגם על אמתתם רק המין והסוג ולא ידע להבדיל מאיזה מין הם, החזק בכח הראות ישיג המראה אשר יראה לפי מה שהוא, אדום או ירוק, וישיג ג"כ באיזו מדריגה מן האדמימות ומן הירקות היא, והחלוש הראות לא ישיג אלא הסוג כלומר שהוא מראה ולא יותר, ואף אם ישיג המין ר"ל שהוא אדום או ירוק לא ישיג באיזו מדרגה מן האדמימות והירקות וכדומה לאלה, ומדרגות אלה ישנן ג"כ בהשגת השכל את תורת ה', כי התורה כתובה בלשון צח ושפה ברורה יבינה כל אחד לפי דרכו, החכם כפי חכמתו והנבון כפי תבונתו, הנשים והקטנים יקחו חלקם ומנתם לטוב להם, כי היא כמראה מלוטשת בהירה יראה בה כ"א צורתו, כי היא ענין אלהי, וכוונת המחוקק העליון ית' היתה להיטיב לכל המון הרב גדולים וקטנים, כי כולם אהובים לפניו, והחכם הנבון שקיבל דרכי התורה ומפתחותיה [הם י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן] יראה בה איך היא כוללת בדברים קצרים כל דברי התורה שבע"פ, וכן בסתרי הלשון המקודש שנכתבה בה התורה, ובמליצות העמוקות והנשגבות ילמוד דברים קדושים אלהיים, כמו מעשה בראשית סודה ודרכיה, ענין הנבואות והמלאכים, וכיוצא נעלה לרבבות דברי בינה ומדע, כל אלה יראו לבעלי האור ויסתרו מבעלי החשך, כי החכם בעל עיני הנפש יותר שידבק מחשבתו בדברי התורה ויחשוב בהם יותר יוסיפו לו חכמה על חכמה, ויותר תתעלם נפשו בהם ויוסיפו לו בינה על בינה, וכ"ז בא אליו בעזר העליון ית', וע"ז אנו מתפללין האר עינינו בתורתך, להשפיע אור לעיני הנפש בידיעות הנפלאות העומדות לפנות תחת מלותיה ואותיותיה, הן דברים הנוגעים בגופי ההלכות שהם צדק ומשפט ומישרים, הן להתבונן בדרכי ה', הן להשיג מעלת יראת ה' ואהבתו, והמחשבות הטהורות המביאים לדבקות אלהי: ודבק לבנו במצותיך. אחר שלמד האדם התורה ויודע להבחין בין טוב ובין רע ולהפריש בין הדרכים המביאים לשערי מות, ובין הארחות המביאות לחיי עד, בכל אלה הוא במלחמה פנימית תמיד, כי המעשה קשה עליו מאד, דבעלות להב החמדה בלבבו ותבער בו אש התאוה או הכבוד המדומה וכיוצא מן התכונות הרעות שמנעוריו משלו בלבו, כי יצר לב האדם רע מנעוריו, ואיך יגרש כל אלה מחדרי לבו ולעשות כתלמודו, כי אף שבעת עוסקו בתורה מתחרט ממעשה האולת ומסכים הסכמה חזקה שלא לעשותו עוד, כי ימצא טעמים נאותים והגונים להבזות התכונות הרעות בעיני נפשו, כל זה הוא בשעה שהלב שוקט מרגשת יצרו, אבל בעת שלהבי יצרו בוערות בקרבו והלב כים נגרש להתכונות הרעות והדומה אליהן, אז תחשיך הרעה את נוגה דעת תורתו, וענני דמיונות השוא יכסו את אור התורה בנפשו, אז ימהר לעשות ההפך ממה שלמד, הנה לקושי מעשה העבודה על האדם להסיר כל התכונות הרעות משם היצר בחדרי לבו, אנו מתפללין ודבק לבנו במצותיך: דבקות הלב הוא דבקות המחשבה בעבור הכונות הדבר שיטהרו המחשבות עד שיטה הלב בטבע אל ענינים אלהיים ולהדבק בהם, יתרומם בנפשו על כל התאוות והנטיות הטבעיות ולא תעיק גם אחת מהן לנפש. ומי שיחננהו הש"י במדרגה זו יקל עליו עבודת בוראו, כי יתענג על השם וימצאהו תמיד בלבבו ויהיה מוכן להשגחה יתרה לבל יכשל במחשבת און וכשעיות יצרי תאות הלב, כי בכל עת מחשבתו דבוקה בתורת ה' ולשמור מצותיה: ויחד לבבנו. יחוד הלב הוא, אם כל מחשבות הלב מתאימות ומתאחדות רק

לאהבת

לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ: וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ: כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל־

עם

עיון תפלה

לאהבת השם, עד שגם אחת מן המחשבות אין לה שום נטיה לאהבת דבר זולתו, כי כמו שא"א בכלי אחד המים והאש יחד ככה בלתי אפשרי שיתחברו בלב האדם אהבת השם עם אהבת התענוגים והמותרות והכבוד המדומה, כי כשזה קם זה נופל וכל אחד דוחה את חברו ויגרשהו, וכל עוד שיש מקום פנוי באחת ממחשבות הלב לאחד מחמדת העולם והכבוד המדומה, אף אם אינו רוצה לחמוד אליהם, מ"מ הלב מטבעו יחמוד שלא ברצונו ונגד בחירתו, אמנם אם אהבת ה' יחידה במחשבת לבו והיא לבדה תמשול ברעיונותיו, אז ישחק על כל מחמדי עולם הכלים ועוברים ותגעל נפשו בהכבוד המדומה, ורק על שדי יתענג להשתעשע בו ולהדבק במצותיו: **לאהבה וליראה.** האהבה והיראה אינם אלא דבר אחד לא שתים, כי היראה קשורה בעבותות האהבה והאהבה אחוזה בחבלי היראה שתים חוברות הנה והיו לדבר אחד, וכדאסבר לה בעל הברית, במשל אהבת האב את בנו, בראותו את הבן יקיר וילד שעשועים המדלג על השלחן ומקפץ על הכלים, הנה האב העומד בחוץ מתירא שלא יפול בנו מן השלחן, ומה מקום ליראה זו, הלא האב בטוח שלא יגיע לו שום עונש מן התינוק אם יפול, ולא שייך לשון יראה כאן אלא שהוא אוהב את התינוק מאד מאד ומתירא שלא יגיע צער זנזק ופגם אל התינוק מן הנפילה לא שהוא ירא על נזק עצמו, וא"כ מה ענין יראה זו ומה היא הסבה אליה. הוי אומר זו האהבה שהוא אוהב את התינוק אהבה רבה, לכן מדרך האב שהוא ירא לעשות דבר שהוא יודע שהוא נגד רצונו של התינוק אפילו לדבר דבר שהוא נגד רצון התינוק, אבל האב משתדל תמיד לעשות לפניו כל דבר המשמח נפש הילד. וזהו בעצמו הוא ענין אהבה הגדולה ויראת הרוממות להשם ב"ה, שכשהוא אוהב את השם באהבת האמת הוא ירא עליו תמיד פן יגרום החטא פגם בכבוד שלמעלה, לכן ירא לעשות דבר קטן או גדול אפילו לדבר דבר המנגד רצונו ית'. הנה כשהאדם ירא את ה' על זו הדרך הוא אות אמת שהוא אוהב השם אהבה עזה אמתית, והיראה הזאת היא שלמות האהבה הנקרא חולת אהבה. יתבונן נא המשכיל על הבדל הלשונות הבאים כאן בזה"ז, תחלה אמר ללמוד, וכאן מאירת עינים בתורה, תחלה לעשות וכאן דבקות הלב במצות, תחלה באהבה וכאן באהבה ויראה, כי רוצה לדבר משתי מדרגות אשר לעובדי ה' אשר האחת עליונה וחשובה מאד מן האחרת, והם הכובש והישר, כל זמן שהאדם עומד בטבעו הראשונה שתאוות נפשו הטבעית מתעוררות בו רק מצד נפשו המשכלת כובש אותם ומכניעם, די לו בעסקו בלמודי ה' ושומר מצותיו באהבה פשוטה, אמנם מי שזוכה למדרגת הישר שנעשה אצלו כטבע שני' לשמוע אל נפשו המשכלת ואין עוד בנפשו הטבעית נטיה לתאוות החומריות, איש מעלה כזה יבקש מעלה יותר עליונה מן הראשון מאירת עינים בתורה, דבקות הלב במצות, ואהבת ה' הגדולה המחוברת ביראה: **ולא נבוש.** לא נבוא לעולם לידי בושה פנימית, כי בהכשל האדם באחד מן החטאים, הבושת תכסה פני נפשו פנימה בעשיית פועל הרע, אף שאין הדבר נודע לשום אדם ולא יגיעהו מהם שום בוז, מ"מ יבוש בעצמו תוך חדרי לבבו, כי הוריד כבוד נפשו ונהג בזיון בצלם אלהים הנתון בו, והכלימה תכסה פניו על שימצא את עצמו חסר מן השלמות שהיה בידו להשיגה ולכוף את יצרו, או להזהר שלא יבוא לידי תקלה זו: **נגילה ונשמחה בישועתך.** כבר אמרו מבעלי הלשון ההבדל בין שמחה וגילה, השמחה היא אחר משפט השכלי, לכן נופל גם על דברים המצערים את הגוף, אם השכל שופט כי צער זה יסבב טובה לנפשו, עד"מ שקרו לאדם יסורים ושכלו ידין שבזה יסלח ה' את עונו, הנה הוא שמח בלבו אעפ"י שכפי טבעו יצטער וידוה. והגילה היא על משום טבעי, עד"מ שנתעשר, או שהיה רעב ויחף והאכילוהו והלבישוהו או שהיה כאב ונתרפא, כל אלה ישישו בטבע, וזה נקרא גילה. והנה כל זמן שהאדם במעמד הכובש, שמחה משכחת בו' אבל לא גילה, כי מצד טבעו החומרית הוא מצטער בעשיית הפועל הטוב, אבל נפשו המשכלת שמחה בזה בידעה שעושה בזה רצון קונה, אמנם מי שהגיע למדרגת הישר שאין בנפשו הטבעית שום נטיה לתאוות החומריות כי לבו חלל בקרבו, זה מלבד השמחה שיש לו בנפשו

בפועל

דרך החיים

כשיאמר והביאנו יקבץ בידו השמאלית הד' ציצית ויחזיקם בין קמיצה לזרת וישימם נגד הלב בשעת ק"ש. וכשיגיע לפרשת ציצית יקחם גם ביד ימין:

כשיאמר ובנו בחרת יכוין במעמד הר סיני שאז בחר בנו מכל עם וקרבנו לתת לנו תורתו:

כשיאמר

עַם וְלָשׁוֹן וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה בֶּאֱמֶת. לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה:

דרך החיים

כשיאמר לשמך הגדול יכוין מעשה עמלק כי אין השם מלא עד שימחה זכר עמלק: כשיאמר להודות לך יכוין כי הפה לא נברא רק להודות לך ולא לדבר לשון הרע וזהו זכירת מעשה מרים: כשיאמר באהבה יזכור כשהיו במדבר הקציפו ה' ולא היה אוהבין אותו [עיין מ"א וא"ר סימן ס']:

דינים בין אהבה לשמע.

(א) שמע ברכה בין אהבה לשמע לא יענה אמן דהוי כהפסיק בין ברכה למצוה דאפילו באמן דהבוחר יש מחלוקת הסופרים אם יענה אמן ואפילו אמן דס"ל דעונה אמן הוא משום דהוי השלמה לרמ"ה תיבות רק על אותן ברכות שדינם שיכול לענות באמצע הפרק יכול לענות בין אהבה לשמע כמו שנתבאר לעיל וכן יכול לענות אמן אחר ברכת הבוחר אחר שסיים הברכה [עיין ס"ס ס"א בהג"ה]: (ב) ביחיד יאמר אמ"כ אבל בציבור לא יאמר [סי' ס"א]: (ג) צריך להאריך בחי"ת של אחד כדי שימליך הקב"ה בשמים בז' רקיעים ובארץ ויאריך בדלי"ת של אחד שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם ולא יאריך יותר משיעור זה [סי' ס"א] וידגיש היטיב הד' של אחד ויטעימנה יפה אבל לא יותר מדאי [שם]: (ד) צריך לכוין בקריאת שמע לצאת מ"ע של ק"ש וכן לכוין עכ"פ כוונת הענין של פסוק ראשון שהוא שמע ישראל ובשכמל"ו [סימן ס']: (ה) אם לא כיון כנ"ל אם נזכר מיד קודם שאמר ואהבת ימתין מעט ויאמר שמע ובשכמל"ו פעם שנית בכוונה ואם נזכר לאחר שגמר הפרשה או באמצע יאמר פעם שנית כל הפרשה כולה ואם נזכר לאחר שכבר התחיל והיה אם שמוע יגמור עד ויאמר ויתחיל ויקרא את שמע וגו' כל הפרשה עד והיה אם שמוע ויחזור בפ' ויאמר [עיין סי' ס"ג וס"ד בא"ר ומ"א עיין לקמן סעיף י"ב וי"ג]: (ו) הפסיק באמצע ק"ש ושהה כדי לגמור את כולה [דהיינו מראש ועד סוף אפילו הפסיק באמצע ק"ש משערין מתחלת ק"ש ועד סוף] חוזר לראש ודוקא מחמת אונס שאיש אינו ראוי כגון מי רגלים שותתין על ברכיו או הוצרך לנקביו או המקום אינו ראוי כגון שהיה בו צואה אבל אונס אחר לא [מ"א סימן ס"ה]. שהה כדי לגמור את כולה לפי הקורא משערין [שם]: (ז) אבל במזיד או שהאונס אינו מחמת האיש או המקום שאינו ראוי בין שהה בדיבור בין שהה בלא דיבור אינו חוזר רק למקום שפסק עיין ס"ו ומ"א סימן ק"ד וכ"ל כדברי הט"ז ועיין לקמן בדיני תפלה מ"ש בזה רק אם פסק באמצע ענין חוזר לראש הפסוק שהפסיק בו (עיין סי' ס"ו]: (ח) דינים אלו שייכים ג"כ בברכת ק"ש אם שהה כדי לגמור אותה ברכה [עיין תוס' ר"ה דל"ד]: (ט) אם הוא במקום שאינו נקי שאינו יכול לקרות ק"ש וגם להרהר אסור כגון שהוא מקום מטונף יהרהר שחייב לקרות קריאת שמע ויצטער על זה [א"ר ושאר מפרשים ס"ס ס"ב]: (י) במקום אונס כגון שהוא חולה וכה"ג שאינו יכול לקרות בפיו יהרהר ודי בזה ואח"כ כשיעבור האונס א"צ לקרות אבל בלא אונס לא יצא בהרהור וצריך לקרות פעם שנית [שם]: (יא) היה הולך בדרך ורצה לקרות ק"ש צריך לעמוד בפסוק ראשון וכן כשאומר בשכמל"ו וה"ה רוכב כמהלך דמי וצריך לעמוד אבל בעגלה או בספינה א"צ לעמוד [סימן ס"ג]: (יב) קרא פרשה וטעה בה אם יודע היכן טעה כגון שקרא כולה אלא שדילג פסוק אחד או תיבה אחת באמצע חוזר לראש אותו פסוק ואם אינו יודע היכן טעה חוזר לראש הפרשה [סי' ס"ד וע"ש וע' א"ר]: (יג) קרא פ' שמע וטעה בה ודלג פסוק אחד או תיבה אחת יחזור מאותו פסוק כמו שנתבאר. אפילו אם נזכר לאחר שכבר קרא פרשת והיה אם שמוע מ"מ יקרא אח"כ מפסוק שטעה בה ולא מראש הפרשה אפילו שהה כדי לגמור את כולה וכן באיך [סי' ס"ד וס"ה] וסדר הפרשיות אינן מעכבין: (יד) היה עומד בוכתבתם וא"י אם בוכתבתם של פרשה ראשונה או של פרשה שניה וכן אם סיים הפרשה וא"י אם ראשונה או שניה יחזור לשניה שהוא מוכיח אם שמוע ואם התחיל למען ירבו א"צ לחזור דסדרא נקט ואזיל [סימן ס"ד

עיון תפלה

אל

בפועל הטוב, נס הגילה מאהה לה משכן בחדרי לבבו החומרית. ולפי שמדבר כאן ממדרגת היושר לכן אמר גילה ושמחה בישועתך, שהיית עוזר לי להגיעני למדרגה זו: **וקרבתנו וגו' באמת.** בעבור שאתה אל אמת [ככתוב וה' אלהים אמת] נתת לנו את התורה שהיא כלה אמת [ככתוב משפטי ה' אמת, ראש דברך אמת]: **להודות לך וגו'.** מוסב על והביאנו וגו' ותוליכנו וגו'. כי התכלית הגדלה בביאת הארץ היא להיותינו בה פנוים מכל עמל ודאגה המונעים אותנו מעבודתו מלהודות לו ומליחדו באהבה. וטעם וליחדך באהבה, אהבתינו אליך תהיה יחידה בלבנו, ורק היא לבדה לא דבר זולת בעולם יהי' אהוב בעינינו:

שמע

אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן

דברים ו׳ ד׳

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה ׀ אֶחָד׃

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃ וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ׃

ושננתם

עיון תפלה

שמע ישראל. קבל דבר זה ודעהו והאמן כי: **ה׳ אלהינו.** זה השם הנכבד והנורא אדון הכל [בין לעליונים בין לתחתונים] הוא אלהינו, כלומר הוא המשגיח עלינו, ולא בלבד כל מעשינו כי גם מחשבות לבבנו כלם גלויים לפניו, ואף רגע אחת אינם נסתרים מפניו, ואף שהוא טהר עינים מראות ברע, אין דבר נעלם ממנו (דער אללהערד איזט אונזער אללזעהענדער, אללגעגענוואַרטיג): **ה׳ אחד.** הוא לבדו יחיד ומיוחד בלי שום שתוף. ואין לדמות שום אחדות לאחדותו, שאיננו כאחד המנוי ולא כאחד המחובר או שאר מיני האחדים, כי לא יתכן לדמות שום אחדות לאחדותו:

ואהבת. כיצד אוהב אדם את המקום, ת״ל והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך [ספרי] כלומר שעם ההתבוננות בתורה תתיישב האהבה בלב בהכרח, עד שישים כל מחשבתו וכל מגמתו אחר אהבת השם ית׳, ויעריך בלבו תמיד, כי כל מה שבני אדם אוהבים אותם כעושר כבוד וממשלה הכל כאין וכאפס נגד אהבתו ית׳ וייגע תמיד כל היום בבקשת חכמת התורה למען ישיג הידיעה בו ית׳, סוף דבר יעשה כל יכלתו להרגיל מחשבות לבבו כל היום באמונת יחודו ותורתו, עד שלא יהגה רגע ביום ובלילה בהקיצו שלא יהא זוכר אהבת אדוניו בכל לבו, והענין עד״מ לזכור באהבת הש״י להתענג בעשיית רצונו הטוב אשר גלה לנו בתורתו, כזכרון החושק תכלית החשק בתשוקתו שישיג להביאה אל ביתו: **בכל לבבך.** בשני יצריך ביצ״ט וביצה״ר [ספרי ומתני׳ דברכות] עבודת ה׳ ביצה״ר הוא בחלק המצות הנקראים חקים שהם מן השמעיות שאילמלא התורה לא היו רעות כלל, ויצה״ר משיב עליהם לפי שהם מתנגדי הטבע ומרוחקי שכל אנושי, הנה בזה חייב העובד להפך טבעו הראשון שמתאוה לעבור עליהם, עד שיתעלה להשמר מהם, ולבו יהיה כחלל וכמת בקרבו עד שיהיה נסוע בו טבע שניה כולו לטוב, ובזה יאהוב את השם ית׳ ביצה״ר, אהבת ה׳ תתחזק בו כל כך עד שיסולק ויבוטל ממנו נטיית היצר אליהם. ואהבת השם ביצ״ט הוא בחלק המצות הנקראים משפטים שהן מן המושכלות ומפורסמות לרע אצל בני אדם, והעובד את השם באמת לא יקיימם מפני שכן יחייב השכל האנושי או בעבור יושר המדיני והכללי, כי בדרך זה עובד השכל נקרא לא עובד השם, אבל ישמר מהם ויקיימם שהם מצות אלהיו׳ [ערש״י סנהדרין ע״ו ב׳ ד״ה המחזיר אבדה] וזהו אהבת ה׳ ביצ״ט: **ובבל מאדך.** בכל ממונך, ד״א בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו [מתני׳ דברכות] הא שהכניס רבותינו ענין המדות בלשון מאד, נ״ל כי מלת מאד עיקר הוראתו י ת ר ו ן (איבערשוס) כשתאמר הר גבוה מאד, ענינו שיש להר זה בענין הגבהות י ת ר ו ן על שאר ההרים, והבחירה הנתונה לאדם הוא יתרונו על כל הברואים, כי לכלם יש להם מדה קצובה ואין בכחם לנטות ממנו אל הפוכו, אמנם הוא יחיד בזה שאין מדותיו קצובים אליו כי הוא מעצמו יוכל לנטות אל אחת מהמדות הן לטוב הן להפוכו, ולפי שהבחירה היא יתרונו של אדם, שפיר נופל עליה מלת מאד, שענינו יתרון. והנה בעין החוש ראינו שבני אדם מובדלים זה מזה במדותיהם, יש אדם שבטבעו להתאכזר, ויש אדם שבטבעו לרחם, וכן הוא בכל שאר המדות, ומסבה זו אדם זה נוטה מצד טבעו יותר לעשות טוב ויקל עליו

לעמוד

דרך החיים

ס״ד] וכן אם התחיל ויאמר חזקה שאמר כל מה שלפניו [פרישה] וה״ה אם יודע שאמר אמת ויציב [א״ר סי׳ ס״ז]: (טו) ספק אם קרא ק״ש חוזר וקורא עם ברכותיה ויברך לפניה ולאחריה אבל אם יודע שקרא ק״ש וא״י אם בירך הברכות א״צ לחזור הברכות [סימן ס״ז]:

יכוין כשיאמר שמע ישראל פירושו. שמע ישראל. שה׳ הוא אלהינו. הוא אחד. וצריך שיפסיק בין אחד לברוך ובין ועד לואהבת:

(א) ידגיש י׳ של ישראל שלא תבלע ולא תראה אשראל וכן היו״ד של והיה דלא לשתמע והאי [סי׳ ס״א]: (ב) כל מקום שנרשם קו משוך כזה | הוא להורות כדי להפסיק מעט בין התיבות כפי שנתבאר בסעיף הנ״ל: (ג) צריך לקרות קריאת שמע בטעמים כמו שהם בתורה ולא נהגו בזה רק המדקדקים [שם]:

וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃

והיה

דרך החיים

(ד) כשאומר וקשרתם לאות על ידך ימשמש בתפלין של יד וכשאומר ולטוטפות בין עיניך ימשמש בתפלין של ראש:

עיון תפלה

לעמוד נגד יצרי תאוותיו המסיתים אותו לרע, ואדם אחר מטה מצד טבעו יותר להיות פועל רע, ולזה צריך שמירה גדולה וגדרים הרבה לבלי הלכד ברשת תאוותיו, וצריך התגברות והתקוממות יתרות להלחם ולעמוד נגדם, הנה שני בני אדם אלה אף שנטיית טבעיהם משונה הרבה זה מזה, לזה טבעו מודה לו באופן שנוטה לטוב ולזה אל הפוכו, בכל זאת אין להם להתרעם על אופני בריאותם אלה, וכמו שיודה וישמח זה שנטיית טבעו נוטה לטוב על שהוקל עליו עבודת השם באין צורך להתגברות נגד יצרי תאוותיו, ככה יודה וישמח זה אשר נטיית טבעו נוטה לרע, כי אף שבחירתו לטוב קשה עליו ביותר, הנה נגד זה שכרו הרבה יותר כי לפום צערא אגרא. וזהו אמרם בכל מדה ומדה שהוא מודד לך כלומר בכל אופני בחירה שנמדדה לאדם בין קשה בין רפה יודה את השם ויאהבהו לשמור מצותיו.

יש למפרשים דעת אחרת בזה: **לאות על ידך.** יד הוא פסת היד שבה ה' אצבעות ועד הפרק השלישי שבו גמר פסת היד נקרא יד, ומשם ואילך עד האציל הנקרא מרפק נקרא קנה, ומן האציל ולמעלה נקרא זרוע, וזהו מקום הנחת תפלין שהוא גבהו של יד והוא כנגד הלב, וכדאמרי' במנחות תפלין בזרוע, וכיון דלפי המקובל אין להניח תפלין על היד רק על הזרוע, מהו לאות על ידך דאמר קרא? לפי"ז יתכן שאין לתרגם כפי המורגל על ידך (אויף דיינער האַנד) כי זה הפך הקבלה האמתית, אבל מלת על ישמש גם על השטח אשר ממעל לגוף הדבר (איבער) כמו ועוף יעופף על הארץ, שהוא למעלה באויר על הארץ (אָבערהאַלב דער ערדע) כן על ידך פירושו באותו הלק אשר ממעל ליד, והוא הזרוע (אָבערהאַלב דער האַנד) וכן תיב"ע רום ידכון, וכן הלשון במנחות ל"ה על ידך בגובה היד: **ולטטפת.** י"מ אותו תכשיט וקשוט, וגלתה התורה התועלת הנפשי המכוון במצות תפלין, של יד יהיה לאות וסימן על ידו להורות בו היותו עבד מלכו של עולם, ובתפלה של ראש יורה גודל אהבתו ודבקותו בה' עד שיתקשט לעיני כל ויתפאר היותו עבד לאלהי עולם, וי"מ טטפות ענין הבטה וראי' (עתוס' ורא"ש מנחות ל"ה). ולולי דברי המפרשים הייתי אומר כי מלת טטפות נרדף עם מלת אות, והוראה אחת לשתיהן, אות הוא מן יאותו לנו האנשים (בראשית ל"ד) שענינו התרצות (איינווילליגען) ותרגום יאותו יספסו, וכן אל תאבה (משלי א') תרגומו אל תספס, והוא בעצמו מלת טספת כאן בהתחלפות סמ"ך הארמי לתי"ו בעברי כהמנהג, ויהיה המכוון במצות לאות ולטספות ענין רצוי הנפש לקבל עליה כל הצווים הנאמרים בפרשיות אלה, בהנחתם על היד נגד הלב יתרצה לשעבד תאוות המחשבות לבו ולהנהיגם כמצות רצונו ית', ובהנחתם על הראש נגד המוח יהיו לטספות ולרצוי נפשי לשעבד הנשמה שבמוחו עם כל כחותיה לעבודתו ית'. והוכפלה הטי"ת במלת טספות להורות על הרצוי שקבוע תמיד, כי מדרך הלשון להכפיל האותיות להורות על המשך הפעל ההוא על השנותו והתמדת חזרת פעולתו (איטעראַציאָן) כמו מטלטלך מן וטילו את הכלים, להורות הטלה תמידי, וכן תשגשגי מן תשגה אתו, על מהירות השגיון. והא דאמרינן (מנחות ל"ה) טט בכתפי שתים פת באפרקי שתים, כל מבין יודע שאין כוונתם בזה הוראת עצם המלה, כ"א הוראה לדדית (נעבענבעגריף) ר"ל בחרה התורה לשנות לשון תכשיט או הבטה או ברצוי אל לשון טספת להורות לנו דרך אגב גם מספר ארבע: **בין עיניך.** לרבותינו ז"ל קדקד מקום שמוחו של תינוק רופס (מנחות ל"ז) והנותן תפלה של ראש על מצחו ה"ז דרך הקראים המבזים דברי חכמים והולכים אחר משמעות הלשון ממש (מגלה כ"ד) והא דאמרה תורה בין עיניך, יתכן כי גידי הראות צומחים ויוצאים מן העצם של מוח והולכים בהתאחדות בתחלה ואח"כ מתחלקים ופונים אל הימין והשמאל אל שתי העינים ומגיעים אל תוך אישון בת עין, ושם פועלים טעם הראות ועל ידם נתפסים המראות והמוחשים אל המוח כי שם ביתם פקודם ושרשם, כנודע מחכמי הנתוח. הנה אין המכוון בין עיניך בין העינים החיצוניים הנראים והעגולים, כ"א בין מקור העינים השרשיים שאינם נראים בחוץ והוא המוח. ושם עין משותף בהוראתו, יורה על אבר הראות (אויג) ויורה על המקור ושורש כמו עין המים, מעיני מים, שהוא המקור, ולפי"ז טעם בין עיניך בין מקור הראות (אויגענוואורצעלן) והוא מקום המוח, כרוחב ד' אצבעות

מהתחלת

דברים י"א י"ג

והיה אם־שמע תשמעו אל־מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את־יהוה אלהיכם ולעבדו בכל־לבבכם ובכל־נפשכם: ונתתי מטר־ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך: ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת: השמרו לכם פן־יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם: וחרה אף־יהוה בכם ועצר את־השמים ולא־יהיה מטר והאדמה לא תתן את־יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר יהוה נתן לכם: ושמתם את־דברי אלה על־לבבכם ועל־נפשכם וקשרתם אתם לאות על־ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם: ולמדתם אתם את־בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך:

למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע יהוה לאבתיכם לתת להם כימי השמים על־הארץ:

במדבר ט"ו ל"ז

ויאמר יהוה אל־משה לאמר: דבר אל־בני ישראל ואמרת אלהם ועשו להם ציצת על־כנפי בגדיהם לדרתם ונתנו על־ציצת

הכנף

עיון תפלה | **דרך החיים**

דרך החיים: צריך להטעים יפה העין של נשבע:

עיון תפלה: מהתחלת עיקרי שער מן המצח ולמעלה, וממה דאמר קרא קרחה בין עיניכם ירצה להודיע דלשון בין עיניכם אינו בין העינים הנראים והנגלים כי לא שייך במקום זה קרחה, אבל בין עינים ה[illegible] והוא מקום המוח שפיר שייך בו ענין קרחה. וכן מצא אח"כ לשון בין בבת עיניך, או בין גבות עיניך, או בין עפעפיכם, מוכח שאינו מדבר מאיברים החיצוניים. ובזה הקבלה מאומתת בלשון המקרא, לא כאשר יחשבו חלושי הראות וקלי הדעת:

אף ה'. אין המכוון בזה סמיכות הדבקות והחבור כמו שהוא בנאמר מבן אדם, ויחר אף בלק וכדומה, כי שם האף דבוק בהם בעצמם והם מצד טבעם מתפעלים מהמיון ורגשת הכעס והחמה, וחלילה לייחס כזה אליו ית' המרוחק מן התפעליות גשמיות תכלית הריחוק, אבל כל אף הנסמך אל ה' יורה סמיכת הסבה שממנו, ר"ל האף היוצא והנמשך ממנו ית', כענין סמיכת ישועת ה' שהוא סמיכת הסבה שממנו הישועה, הבאה ונמשכת ממנו אל האדם ע"י סבות אמצעיות, ככה אף ה', ענינו האף היוצא בגזרתו ית' ע"י סבות אמצעיות ומגיעים אל אדם, ואין האף דבוק בו ית' חלילה, כי אצלו הוא דין צדק גמור, ובהשתלשלו ע"י הסבות להמשך אל האדם אז נקרא בשם אף בערך המקבל. ענין בכו"ק דברים א' ל"ז התאנף ה':

כימי השמים על הארץ. ירצה למען תזכו לחיות פה בחיים הזמניים מעין חיי עוה"ב, בהיותכם על הארץ תחיו חיים אמתיים כאותן החיים אשר בשמים (איין הימלישעס לעבען אויף ערדען) כענין אמרם עולמך תראה בחייך:

דבר וגו' ואמרת. דבור הוא על כלל המצוה, והאמירה על פרט, תחלה יודיע מצות ציצית בכלל, ואח"כ יבאר להם פרטיה. כי פרטי המצות אינם מבוארים במקרא רק מה שביאר להם על פה,

כגון

הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֺת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֺתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

אמת

דרך החיים

(ה) וכשיאמר וראיתם אותו ימשמש בשני ציצית שלפניו [שם]: (ו) ידגיש ויתיז הזיין של תזכרו דלא לישתמע תשקרו או תשכרו [שם] וכן זיין של וזכרתם: (ז) כשאומר את כל מצות ה' יזכור שבת ששקולה ככל המצות ונגד כל התורה כולה [שם]: (ח) כשיאמר אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים יכוין לקיים מ"ע של זכירת יציאת מצרים [עיין סימן ס"ז וסימן ס']:

עיון תפלה

כגון שמונה חוטים בכל כנף ושהם לבן ועל ארבעת רבעין וחמשה קשרים, וכן דבר אל בנ"י ואמרת אליהם שבכל התורה, הדבור הוא על כלל המצוה האמירה על פרטיה: **ציצת**. פי' שנים בהוראתו, ע"ש הפתילים התלויים כמו ויקחני בציצית ראשי, וע"ש הראיה כמו מציץ מן החרכים (שויפאֶדען) פרש"י: **והיה לכם לציצת**. כלומר תנו דעתכם ולבכם שחוטים אלו לכם להצצה והבטה, כי בלתי כוונת הלב על זה, אף אם תתעטפו כל היום בבגד הציצית אין בם תועלת לעשות רושם פנימי בנפש, כמו הקושר חוט באחת מאצבעותיו בלי כוון דעת להיותו לו למזכרת דבר מה, אין מן התימה אם ישכח אח"כ הפך שהיה צריך אליו לזכרו, כי אמנם אין בקשירת החוט תועלת לזכרון רק אם בעת קשירתו התכוין שיהיה לו בו מזכרת על דבר מיוחד: **וראיתם אותו**. אין ראיה זו ראיה בעלמא (זעהען) כ"א השגחה ושימת לב על הדבר, התבוננות והסתכלות בעיון, כענין וראיתי אני בלבי (ערוואֶגען, אַכט האַבען, בעטראַכטען, נאַכדענקען) ומלת אות ענין סימן ורושם (צייכען, מערקמאַל) כמו והיה הדם לכם לאות, ור"ל התבוננו מאד ותנו עם לבכם הסימן והאות הנעשה בבגדיכם ע"י חוטים אלה, ופירש על איזה דבר יהיו החוטים האלה לסימן ואות, ואמר, וזכרתם את כל וגו' כלומר בין בהטלת הציציות בבגד בין בהתעטפכם בבגד הציצית תשימו תמיד על לב, שהציציות האלה נתונים בבגד זה לסימן ואות להזכיר את האדם את חיובו במצותיו לעשותם ולבלי נטות אחר תאוות הלב ומזמותיו הרעים. ואמר למען תזכרו וגו' הבטיחה התורה בזה שהעטיפה בבגד הציצית על הכוונה הנזכרת, יעשה קנין חזק בנפשו לעשות מעשי המצות בפועל בנקלה ובלי קושי, עד שגם בלי ראות הסימנים האלה כגון בלילה או ביום כשנושא בגד הציצית תחת בגדיו, יזכור ויעשה את המחויב עליו מן המצות: **וזכרתם את כל מצות**. חייבה אותנו התורה בזה לשום אות וסימן בכנף המעיל שהוא תמיד לנגד עינינו להזכירנו תמיד היותנו עבדי ה', כדרך שעושה האדון בתלבוש עבדו לאות כי הוא עבדו הקנוי לו להיות נכנע לעבודתו, עכתוס' [מנחות מ"ג ב' ד"ה חותם] במדמה התלמוד חותם של טיט שעושים אותו לעבד כשקונים אותו לשם סימן עבדות, לציצית, כי הציצית מעידים על ישראל שהם עבדי הקב"ה, כבלא דעבדא, ע"ש: **אני ה' אלהיכם**. כבר אמר ברישא דקרא לשון זה, ומה בא לחזור בסיפיה דקרא לומר לשון זה עצמו, ולרבותינו בא לומר של כרחכם אני מלככם כענין אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם. ולולי דבריהם הייתי אומר כי אני הראשון הוא מלת הגוף (איך) כברוב המקומות, ומלת אני השני הוא שמו של הקב"ה, כבסוכה מ"ה אני והוא הושיעה נא, כמ"ש רש"י ותוס' שם, והכי איתא במכדרשב"י [ס"פ מקץ ר"ד] והייתם קדושים כי קדוש אני, מאן אני דא קוב"ה, ולהגר"א בפירושו לשה"ש, גם אני הוא אחד משני שמות הקדושים הראשים והכוללים לשבעים שמות הקדושים הפרטים. וטעם שם זה לדעתי הוא בעצמו מה שקראו ית' בשם סבת כל הסבות, עלת כל העלות (גרונדאורזאַכע) וראיה לזה ממכדרשב"י [בתקונים ס"ה] אני אני הוא, שאמרו עליו דא הוא עלת כל עלאין וכו', עיין שם, שפירשו מלת אני הראשון למלת הגוף (איך) ומלת אני השני לסבה ועלה, והוא מענין לא תאונה אליך רעה, שטעמו לא יסובב אליך, והאלהים אנה לידו, כלומר סבב זאת עליו. וכן מלת השאלה אן לדעת מקום הדבר או זמנו, אן הלכתם, אנה תלכי, עד אנה מאנתם, הוא לדעתי מענין סבב, כי המבקש לדעת מקומו של דבר, מסבב פניו ודעתו הנה והנה לחפש אותו. ויודיע דבר גדול במאמר אני ה' אלהיכם, להורות הפך

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא ואדיר

עיון תפלה

דעת המשתבשים לאמר, אף שהוא ית' ברא כל העולמות וכל אשר בהם, והוא לבדו הסבה הראשונה להם, מ"מ הוא נעלה ונרומם מלהתפשט תמיד על עלוליו, והנבראים מתקיימים בעצמם מכח הראשון שהוטבע בהם מבעל המסבה ית', כקיום הבית אחרי הבנותו, הנה להורות על הפך דעה זו אמר א נ י, כלומר בעל המסבה ית' הוא ה ש ם, כלומר הוא אדון כל הוא לבדו אדון האמתי על כל מעשי ידיו, הוא א ל ה י כ ם, כלומר בעל המסבות ית' הוא המשגיח על ברואיו להנהיגם ולקיימם, הוא המשים עין השגחתו על כל מעשי ידינו, וגם מחשבות לבבינו גלויים וידועים לפניו כי אין שום דבר נסתר ונעלם ממנו. עמ"ש בכו"ק וארא ו' ז' וידעתם כי אני ה':

אמת ויציב. לא קאי על השכינה אלא קאי אהדבר הזה (תוס' ברכות י"ב א') כלומר דבר זה שהזכרנו בק"ש הוא אמת ויציב ונכון וגו'. הנה מלת ויציב בלשון ארמי הוא אמת (כבדניאל ז' ט"ז) ויציבא אבעא, והוסיף כאן ויציב על אמת, לפי שיש שני מיני אמת, אמת שאינו מוכרח, כגון שאין על אמתתו מופת מכריע, ואמת מוכרח ומוחלט שסותרו נמנע, ולפי שהדברים שהזכרנו בק"ש, מאחדות הבורא בפרט, ומקבלת כל מצות התורה בכלל, הם למקבלי התורה אמת המוחלט שסותרו נמנע, לכן הוסיפו מלת ויציב, שיורה בלשון ארמי גם על דבר קבוע, כי תרגום אזרח הארץ יציבא דארעא כלומר קבוע בארץ, וכן בעברי שרש יצב ישמש על הקיום (כבתהלים ע"ד) הצבת כל גבולות ארץ, לעולם ה' דברך נצב (שם קי"ט) ויורה א"כ מלת ויציב על האמת הקבוע כלומר אמת המוחלט והמוכרח שסותרו נמנע. והנה אחדותו ית' נודע למקבלי התורה מפי הבורא ית', כי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום, וכיון ששמעום במראה הנבואה אין לנו אמת המוחלט והקבוע יותר מזה, וכן הוא בכל שאר מצות התורה, כי במעמד הנכבד והנורא שנגלה השם ב"ה לעיני כל העם וכולם שמעו קול אלהים חיים מדבר מתוך האש, מזה נתברר להם כי משה אמת ותורתו אמת, כי מקבלי התורה היו עדי ראייה ועדי שמיעה כי דיבר ה' עם משה, כי ביום השלישי אמר ויהי קול השופר הולך וחזק מאד משה ידבר וגו', כלומר קול שופר היה משמיע דברים בכל המחנה שעמדו בתחתית ההר, ומה הם הדברים ששמעו? ואמר, משה ידבר וגו' משה ידבר אליכם חקותי ותורותי, ואין לנו מופת יותר גדול ועדות יותר נאמנה על כל מצות התורה מעדות השם ב"ה מן השמים אומר באזני כל ישראל שבחר במשה, ושיהא הוא עומד בין ה' וביניהם להגיד להם דבר ה' שיקבל בנבואה מפי הגבורה. ולהיות שאחדותו ית' וקבלת שאר כל המצות שהזכרנו בק"ש, הוא אמת המוחלט וקבוע, לכן אמר ויציב (פעסטשטעהענדע וואהרהייט): **ונכון.** גם זה לשון אמת, כמו ושבתם אלי אל נכון (ש"א כ"ג כ"ג) תרגומו ותתובון לותי בקשוט. והוא לענין האמת מלת נכון לפי גדרו, כי גדר האמת הוא שהמחשבה שבלב מכוונת ומתאחדת עם הדבור שבפה, והדבור מכוין ומאוחד עם הדבר שחוץ ממנו, לכן דייק רש"י שם לפרש נכון, מכוון ואמת; ומלת נכון ישמש על כיוון הדבר והתאחדותו עם דבר, כי אין בפיהו נכונה, טעמו הדבור אינו מכוון ואינו מתאחד עם מה שבמחשבתם. וכן יכונו יחדיו על שפתיך יהיו מואחדים ומכוונים יחד, וכל דרכיך יכונו, כלומר יהיו מותאמים ומכוונים יחד, וכן כשדבור העדים משתוים ומתאימים יחדיו נקרא עדות מכוונת, ובלשון המקרא נקרא נכון הדבר (שופטים ל"ז ז') וכפרש"י שם בשם רבותינו, וכת"א שם כיון פתגמא.
והנה מצות התורה הם קשורות ותלויות זו בזו ומתאימים יחדיו כאילו אינם רק מצוה אחת, לכן קראן הכתוב בלשון יחיד, כל המצוה אשר אנכי מצוך היום (דברים ח' י"ז) כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך (נצבים למ"ד י"א), ואמר המשורר משפטי ה' אמת צדקו יחדיו, כי כלם מתאחדים זה עם זה ומכוונים זה אל זה עד שכולן יחדיו אינם רק אמת אחד, ואמר עוד נאמנים כל פקודיו סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר, כי בהיותן אמת לכן הם סמוכים זה לזה ואין אחד נפרד מחברו כי כלן אינם רק אמת אחד, כי האמת לא ישתנה לא יתפרד ולא יחלק, ואמר (יחזקאל י"ח) בחקותי יהלך ומשפטי שמר לעשות אמת. כי בכל החקים והמשפטים יש בהם אחדות גמורה, [ומטעם זה מלת אמת לא יתרבה שאין אמת אלא אחד] ואילו היה חסר אחד מהם, לא היתה אמתתו שלמה, כי המנם כלם דרך אחד להם אל האמת והיו לאמת אחד, והחושב כי אחת מן המצות נלוזה מדרך האמת

ומודה

דרך החיים

(א) אין להפסיק בין ה' אלהיכם ובין אמת בשום דבר [סי' ס"א] וכן בין אמת לויציב [סימן ס"ו] ואפילו לדברים שמפסיקין באמצע ק"ש [שם]:
(ב) אם הוא מסופק אם אמר אמת ויציב אינו חוזר כיון שהזכיר יציאת מצרים בפ' ציצית אבל אם גם מסופק אם אמר פ' ציצית חוזר לראש כיון שזכירת י"מ דאורייתא [מ"א סי' ס"ז]:

ומודה באמתת שאריתן, הוא מפריד בין הסמוכים ואין הודאתו באמתת שאריתן כלום, כי בהפרד אחת מהן מן האמת, גם שאר חלקי המצות הם נפרדים ומפוזרים ואינם מכוונים וסמוכים זה לזה, והיתה האמת נעדרת. ואף שאין חלושי השגה כמונו יכולים להשיג ולברר באיזה דרך חוקי ה' ומשפטיו תואמים יחדיו ומכוונים זו עם זו להיותן כלן אחדות גמורה, די לנו כי נשען על נותן התורה שהוא אל אמת, וסוד חכמתו העליונה נעלמת מאתנו, הוא נתן לנו תורת אמת, וכמו שהוא אל אחד ואין שני לו ככה הוא אחד בכל פעולותיו ובכל משפטיו, אין אחד מהם נפרד ונחלק מחברו, אבל כלם מתאחדים להיות אמת אחד. ודי לנו במה שאמרו חכמי אמת כי כל התרי"ג מצות תלויים בסוד שם הוי' ב"ה, כמאמרם על זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור י"ה עם שמי שס"ה וו"ה עם זכרי רמ"ח. והודיעונו עוד כי כל רמ"ח מ"ע כלולים בדבור אנכי ושס"ה מצות ל"ת כלולים בדבור לא יהיה לך, ושניהן כנגד שתי אותיות שבשם, אנכי וא"ו, לא יהיה לך ה"א. והקבלה הנאמנה אתנו המומר להכעיס בדבר אחד הוי כמומר לכל התורה כלה, כי כל התורה כלה עם תרי"ג מצותיה הינה אלא אמת אחד, ומי שאינו מאמת מקצתה גם השאר אינו מאומת אצלו, כי אין אמת אלא אחד בלא פירוד. וזהו המכוון כאן במלת ונכון, כלומר דבר זה שהזכרנו בק"ש מאחדות השם ב"ה ומשמיעת מצות התורה, הוא נכון, כלומר אמת המכוון והמאוחד יחד, כמו שהוא אל אחד ככה מצות התורה הם באחדות גמורה, דאורייתא וקב"ה חד: **וקים**. התורה הזאת ומצותיה תהא קיים לעולם ולא תתחלף בתורה אחרת, כי האמת לא ישתנה ל ע ו ל ם, עמ"ש בכו"ק (בכי תצא כ"ג ג') לא יבא ממזר (ובנצבים למ"ד ח') ואתה תשוב ושמעת: **וישר**. כל פקודי ה' ישרים אף לדורות הבאים אחר מקבלי התורה, שאיננה אצלם אמת המוכרח כ"א אמת המקובל, ויש לעקשי לב ולנפתולי דעת להתוכח באמתת התורה, כי יאמרו איך נאמין כי השם הנשגב בכבודו ואשר בזרועו הנטויה עשה השמים ושמי השמים וכל המציאות המבהיל דעת האדם, הוא יביט אל אדם ילוד אשה הנתעב והנאלח ויתבונן על מעשיו ויבחר בעם זולת עם לדבר עמהם פנים בפנים ויתן להם התורה והמצוה שבכתב ושבע"פ, וכדומה מטענות השוא, אף שאין לנו כעת מופתים המכריחים הפך ספותם, מ"מ מי ששכלו ובינתו אינם נלכדים בפח התכונות הרעות, אבל הולכים במישרים, יודה על אמתת התורה הזאת, כי כל הולך ישר בטוהר השכל יח[illegible] הם צרכי הבריאה הקטנה כקטני ארץ השגיח השם ב"ה עליהם מראשית להכין לכל אחת כל הצורך לשלמותה, ולא קטנו בעיניו נפלאות מעשות כל אלה למענם, כש"כ האדם שבראו בצלמו ודמותו, שיעשה למענו טוב וחסד להרבות שלמותו כפי האפשרי, לכן נתן להם התורה הזאת לטוב להם בזה ובבא, עז"א כאן וישר, שהדבר הזה שהזכרנו בק"ש מאחדות הבורא והתורה והמצוה, הוא דבר ישר לישרי לב, שיש להם דרך ישרה בדעתם בעניני התורה והמצוה ובאחדותו: **ונאמן**. האמת עד נאמן על עצמו שהוא אמת, כי כל מי שאמונת אבותיו בידו ולבו טוב עליו ומתבונן בתורה בדרך נכון ירגיש בנפשו כי התורה בעצמה תעיד על עצמה, שהיא דבר ה' וממקור העליון יצאה, כי מן הספורים שבתורה, מסדר הדורות שאנו למדין מתוכה, וסדר הקבלה דור אחר דור, ומכלל מצותיה ואזהרותיה וממפתחותיה והמדות שהיא נדרשת בהם, וממליצותיה שמהן הוכרו מאמריה, הן הם לו יסודות אמתיות למצוא בם ידיעות עליונות והשגות, וסגולות היותר עליונות ויקרות, ושהן אמתיות המשלימות את האדם לטוב לו בשני העולמים: **ואהוב וחביב ונחמד ונעים**. הבוחר בדרך אמונה אף שאינו מבורר לו במופת מוחלט, ירגיש בנפשו הרגש גדול יחפוץ לסור מרע מאהבת המקום ב"ה ומיראתו, אמונתו זאת קשורה עם הרגשות פנימיות המשמחות את הלב, כי הם קשורים עם דרכי נפשו הטובים, כאהבת חסד, אהבת הצדק, אהבת האמת, אהבת הטוב להיטיב, אהבת הענוה, אהבת הקדושה, ומבין ארובותיהן יציץ אל ה' ואל טובו, הנה אמונתו זאת עושה בנפשו הרגש גדול, ודבקה עמו דבקות גדולה, עד בלא תפרד ממנה עוד, כי הדברים שעליהן התחזקה אמונתו הן חיי הנפש עצמה שהן דרכיה ואורחותיה, והן חיים תמיד ומשמחים הלב תמיד, ויותר שידבק נפשו בהם וירגיל עצמו לחשוב בהם, יוסיפו בו א ה ב ה, ויותר תתעלם ח ב י ב ו ת ם בנפשו, יותר הם נ ח מ ד י ם בעיניו וישמחו את לבבו, ויותר יתרבה בו נ ו ע ם הנפש, עד שיהיו נטועים כמסמרות בל ימותו לעולם. [ונאמן עלינו הגאון החסיד מ' יוסף יעבץ שכתב בספרו אור החיים אני יוסף מגלות ספרד, אני בעיני ראיתי כי כל האנשים שהתפארו בחכמה ואמרו שאמונתם מצד הידיעה העיונית, כמעט כלם המירו כבודם ביום צר ופנו למעלה לאמר מה שדי כי נעבדנו. אבל הנשים ועמי הארץ שהאמינו בהשם ב"ה מצד הקבלה, כלם כאחד מסרו עצמם על קדושת שמו ית']: **ונורא**. כל דבר בתורה ובמצוה ערכו רב מאד לאין חקר, עד שמטיל אימה ופחד על האדם הקרב להתבונן בו טרם טיהר את לבבו מכל תאוות היצר, והתאשר בנפשו המדות הטובות, כי בהעלות האדם על לבו כבוד ה' וגדלו העומדת נגד עיניו בכל

דבור

וְאַדִּיר וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: אֱמֶת אֱלֹהֵי
עולם

עיון תפלה

דבור ודבור שבתורה, כי דבור זה הוא רצונו ית', כי כן גזרה חכמתו העליונה שזה יהיה כשר **וזה פסול, זה טמא וזה טהור**, זה אסור וזה מותר, זה זכאי וזה חייב, והוא ית' ורצונו חד, ואיך יקרב אליה האדם בשפלת שכלו בלב מלא רפש וטיט תאות יצר הרע, ולא יירא לנפשו ויחרד כלבבו, הלא בכל צעד וצעד שיצעדו רעיוניו לדבק מחשבתו בדבור זה שהוא רצונו ית', יגיל ברעדה. ומכל שכן בעת שעיניו פתוחות לראות באחת ההשגות הגדולות יסגור עיניו מהביט במופלא ממנו, לבלי יעבור גבול הכבוד האמתי ולחקור בענינים שאין רשות לאדם להתבונן בהם, כאמרם במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור, כי יירא ילוד אשה מפלוא מחשבות שכלו הפשי להביט אל ענינים מופלאים, פן ישגה השכל ברואה וילך בחשך עד ידח באפלה מדחי אל דחי [כמו שהוא ית' מתואר בשם נורא על התפעלות יראת הרוממות מפניו, ככה התורה להשיבותה שאין לה ערך ולרוממותה לאין שיעור מתוארת נורא, להתפעלות היראה והשתוממות מפניה]. ומי לא ישתומם לראות מעלות התורה והשיבותה המסודרים בס' נפש החיים להרב הגדול מהרח"ו בשער ד': **ואדיר**. כל דבור ודבור שבתורה הוא אדיר, כלומר יש בו כח רוחני אלהי שהוא בלתי מצומצם (אונבעשראֶנקטע קראַפט) כי נמצאים בו השגות רוחניות הנפלאות לבלי גבול, והשתעשעות נפשי בו לבלי תכלית, ואינן פוסקות לעולם, כמאמר המשורר לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד, ירצה לכל חמדות הגופניות יש להם גבול שבאחריתו ישבע ממנו גם באחריתו יקוץ בו, משא"כ חכמת התורה במצותיה אין להם גבול תכליתי, כי יש להשתעשע בהם עד בלי תכלית. ואמר (איוב י"א) ארכה מארץ מדה ורחבה מני ים. ואמרו במכדרשב"י (בלק ר"ב א') כמה טבין אינון ארחין ושבילין דאורייתא, דהא בכל מלה ומלה אית כמה עיטין כמה טבין לבני נשא כמה מרגלאן דקא מנהרן לכל סטר, ולית לך מלה באורייתא דלית בה כמה בוצינין מנהרן לכל סטר וכו' מאן דאשתדל באורייתא יומם ולילה לא ליהוי כאעא יבישא אלא כעץ שתול על פלגי מים, מה אילן אית ביה שרשין ואית ביה קליפין ואית ביה מוחא ואית ביה ענפין ואית ביה טרפין ואית ביה פרחין ואית ביה איבא, שבעת זינין אלין סלקין לשבעה עשר לשבטין, אוף מלין דאורייתא אית בהו פשטיה דקרא, דרשה, רמז דקא רמיז הכמתא, גימטריאות, רזין טמירין רזין סתימין אלין על אלין, פסיל וכשר, טמא וטהור, אסור והתר, מכאן ולהלאה מתפשטאן ענפין לכל סטר, ואמר הגר"א (שה"ש ה') דגול מרבבה, שבתורה יש שבעים פנים ובכל אחד ואחד ששים רבוא פנים [נורא ואדיר סבה ומסובב, הנורא מסובב מן האדיר. ועמ"ש בכו"ק בשירת הים, בנאדרי בכח, כי אדיר הוא כח החפשי, והיינו הבלתי מוגבל ומצומצם]: **ומתוקן ומקובל**. מתיקן הוא מלשון תקן משלים הרבה, שהוא דומה לשרש תכן בכ"ף, שענינו מסודר על סדר ראוי, מוגבל במדה במספר בקצב י ...ור ראוי, כמו אנכי תכנתי עמודיה, הכסף המתכן כלומר המוגבל במספר, ותכן לבנים תתנו ר"ל השיעור המוגבל להם, ואיש תכן במדה ר"ל בשיעור — ומקיבל, מלשון קבל מוסר (משלי י"ט) שהוא קבלה בלב ומוסכם לדעתו, וטעמו כאן, אף שהתורה במצותיה כוללת ענינים פנימים ופנימים לפנימיים גבוה מעל גבוה לאין תכלית, שמסבתם מתוארת נורא ואדיר, מ"מ היא מסודרת לפנינו בדרך מוגבל במדה במספר בשיעור וקצב כראוי לפנינו קרוצי חומר, עד שאנחנו יכולים לקבלה בלב לפי ערכנו הדל והחלוש, כי נתלבשה ונתצמצמה ממנו ית' לפי ערך ענין זה העולם הגשמי ובספורין דהאי עלמא כדי שתהא מקובלת אלינו כמו שאמרו רבותינו [ברכה כי תשא] כשבקש הקב"ה לומר תורה לישראל אמרה ד' פעמים בינו לבין עצמו עד שלא אמרה לישראל שנאמר אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה, והיא מליצה נעימה [כמ"ש בהבד הנהלים] לפי שהתורה היא עמוקה וגבוהה בהשגתה, והיא מדרגה הראשונה המכילה בקרבה העליונים והתחתונים, אשר לכן אנו מכנים שגם העליונים שומרים התורה כפי דרכם, כי כלם נכללים בה, כי הבריאים כלם נחלקים בד' עולמות כפי חכמי אמת, ומכונים בשם אבי"ע, וכל אחד כפי מדרגתו הוא אחוז בתורה עליונה, ולמטה נתלבשה בספוריה ומצותיה לעיני בני אדם המלובשים בגוף. זהו המכונה בשם חזרה, וזהו השתלשלות התורה דרך ד' מדרגות אלו עד שנעשתה שיהיה בכח ויכולת האדם לקבלה ולהבינה, וזהו ומתיקן ומקיבל, התורה במצותיה מתוקנת ומסודרת עד שהיא מקובלת ומובנת לדעתנו כפי ערכנו הסרי מדע. — והתבונן עוד כי מצות התורה יש להם סדר מיוחד לאיש איש כפי כח הכנתי הנפשית, יש מן המצות הערוכים והמורים לכל נפשות זרע ישראל, ומהם נערכים במשקל ובמדה נאמנה לנפש זולת נפש, כי מהן המחוייבות רק לכהנים לבדם, ומהן ללויים לבדם ומהן לכה"ג לבדו, ומהן לזכרים לבדם ולא לנקבות, כי לפי שהתורה מאת אדון כל היוצר רוח האדם בקרבו לא יפלא ממנו דבר, להקיק הקים ומשפטים לפי ערך ומדרגת כל נפש. עד שיהיו מקובלים על לב כל אחד

מהם

עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ לְדוֹר וָדוֹר: הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיָּמֶת: וּדְבָרָיו חָיִים וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל־בָּנֵינוּ וְעַל־דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל־דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ:

עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד. אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חֹק וְלֹא יַעֲבוֹר: אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ גּוֹאֲלֵנוּ גֹּאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ. אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ: אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם: אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ: כָּל־בְּכוֹרֵיהֶם הָרַגְתָּ וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ וְיַם־סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר: עַל־זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים זְמִירוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם רָם

ונשא

עיון תפלה

אדם, והם אפשרי הקיום לפי כח הכנת נפשו, עד"מ שאין ספק כי זרע אהרן הכהן מוכשרים הנפשות שנאצלו בהן כחות יקרות בשיעור רב מה שאין שאר זרע ישראל מוכשרים אליהן, וכן משפחות הלוי, וכפי הבדל נפשותיהן נבדלו בענין המעשים והעבודות המקבילות נגד נפשותיהן המעולות. וכן הכהן הגדול בעבור היות נפשו עוד נבדלת מכל אחיו הכהנים בכחות יקרות פנימיות הנודעות ליוצר כל ית', לכן מוכשר לקבל עוד מצות היתרות על שאר הכהנים, וכן הבדל כחות הנפש שבין זכרים לנקבות, הוא המסבב הבדל היוביהן במצות, כי המצות נערכים במשקל ובמדה נאותה לפי הכנת כל נפש ונפש, עד שאין מצוה ממצותיה וחוק מחקותיה יוצא מגדר האפשרי מבוס נפש, לפי הלוף מצבי הנפשות בכחותיהן, ועל זה אמר ומתקן ומקבל: התורה במצותיה מתקנת ומסודרת, עד שהיא מתקבלת בלב כל איש ואיש לפי מצב נפשו וכח הכנתו, ואין אחד מהם יוכל לומר קיום דבר זה אלי מסוג הנמנעות:

ותורתך ודברך. תורה היא תורה שבכתב, ודבור היא התורה שבע"פ: **ישים על לבו.** כי רק זה הוא האושר האמתי והתכלית המכוון בלמוד תורה כדי לשום דבריה על הלב להתנהג בדרכיה, לא לעשות את התורה כעטרה לראש להתפאר בה ולהראות עצמו גדול מחבירו לחפש אחר מומי המחברים ולהשיג על דבריהם כדי להתגדל לעיני בני אדם, כי זה האיש יחסר התכלית האמתי המכוון בתורה, ותחת אשר ישים אותה על לבו ישימה על רגל הגאוה לגאון לבבו ולתפארת רוח דעתו, ובכלל זה גם העוסק בתורה למען היותו גם הוא איש בין האנשים ושיוכל גם הוא להוות דעתו בין מקהלות חכמים שלא יהיה ביניהם כאלם לא יפתח פיו, גם זה שוגה ותועה מדרך האמת, כי לא ידרוש אחר הכבוד האמתי לתועלת נפשו האלהית, כ"א לכבוד נפשו הבהמית המתאוה לכבוד המדומה. ובאמת כל מטרת השקידה בתורה היא להשיג הנקודה הנפלאה והאמתית, והוא שלמות נפשו להתקרב בלבו תכלית ההתקרבות אליו יתב' ולהתדבק בו תכלית הדבקות האפשרי לילוד אשה: **חי וקים רם ונשא.** אין ספק כי ממלת חי ואילך עד ועונה לעמו וגו' בלם תארים המסכים ומחוברים אל שם למלך שהתחיל, והמדפיסים שמו בכל הסדורים שתי נקודות בין

מלת

וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו: תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ: מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ עַל־שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ: יְיָ | יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל. גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

אדני

עיון תפלה

מלת וקים למלת רם, ולזה העם משתבשים לעשות סיום במלת וקים, ואח"כ מתחילים במלת רם כאילו הוא מאמר חדש, וכן הש"ץ בבואו למלת וקים ימתין עד סיום הצבור ואמרו כלם, ואז יתחיל רם ונשא, והוא טעות כי יפסיקו בין הדבקים למאמר אחד, ומן הראוי שימתין הש"ץ במלת ונתנו ידידים או בתהלות וגו':

צור ישראל. ענין צרירה ואגד וקשירה, וטעמו המקושר בדבקות אהבה וחביבות לעם שומרי מצותיו (דער פערבונדענער) כמבואר בסוף מזמור השמים מספרים: צבאות. טעמו המאוחד ברצונו (וויללענספעראייניגטער) שהלא רצון והרצון הוא מחובר ומאוחד בו בתכלית האחדות כמבואר בקדושת יוצר:

דרך החיים — דינים בין גאולה לתפלה

(א) אין להפסיק בין גאולה לתפלה אפילו לקדיש ולקדושה ודוקא בחול או ביו"ט אבל בשבת פוסק לקדיש ולקדושה וכן במעריב אפילו בחול פוסק אפילו לברכו [ע"ש קי"א וסימן רל"ו] וכן אין מפסיקין לענות אמן אחר הש"ץ זולת אמן של גאל ישראל אם שמע מהש"ץ פוסק ועונה [אמנם נכון לסיים בשוה עם הש"ץ דאז א"צ לענות מ"א סי' ס"ו ועי' סי' קי"א וראיה לדברי ממ"ש בתה"ד סי' י"א הובא דבריו בסי' ק"ט ע"ש בב"י] ודוקא שכבר השלים הברכה של גאל ישראל וטרם שהתחיל להתפלל שמע הברכה גאל ישראל מהש"ץ אבל אם שמע הברכה הנ"ל קודם שסיים הוא גאל ישראל אסור לו לענות אמן של גאל ישראל [היינו מאמן של האל הקדוש ושו"ת] דקודם גאל ישראל דין אמצע הפרק יש לו וכמו שנתבאר לעיל [א"ר שם דלא כמ"א ועיין פ"מ] לכן אם יודע שיאמר קדיש או קדושה ימתין בשירה חדשה כדי לענות אם עדיין לא שמע [ועיין לעיל בדין איחור לבא לבית הכנסת מ"ש מתי צריך להמתין תראנו משם ותדרשנו לכאן עיין סי' קכ"ד] ובדיעבד אם התחיל שירה חדשה קודם שאמר בא"י גאל ג"כ עונה לקדיש ולקדושה רק לכתחילה ימתין בשירה חדשה [עיין ס"ס ס"ו ובא"ר] והש"ץ לאחר שהתפלל התפלה בלחש קודם חזרתו בקול רם מותר לו להפסיק [מ"א ס"ס קי"א] רק לא לדבר הרשות [עיין פ"מ שם]: (ב) שכח להניח טלית אם לא היה לו מקודם והביאו לו בין גאולה לתפלה לא יתעטף ולא יברך ומכ"ש באמצע התפלה לא יניח ואפילו היה עומד בטליתו ונפל כולו לא יתעטף דהוי הפסק ואם עבר והתעטף לא יברך [סי' נ"ז] רק קודם שסיים בא"י גאל ישראל דהוי באמצע הפרק יניח בלא ברכה ולאחר התפלה ימשמש בטלית ויברך [סי' ס"ו]: (ג) אם לא היה לו תפילין והביאו לו תפילין בין גאולה לתפלה יניחם ולא יברך עד אחר התפלה אבל אם הביאו לו באמצע הפרק של אמת ויציב קודם גאל ישראל יניחם ויברך עליהם והטעם דתפלה צריך תפילין [שם]: (ד) לא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר דבר גדול שגבוה י' טפחים ורוחב ארבע אבל דבר קטן לית לן בה ודבר קבוע כגון תיבה או ארון או מטה אין חוצצין וה"ה דבר שהוא לצורך תפלה בבית הכנסת כמו שלחן וכה"ג שצריך להניח ספר עליו לא הוי חציצה [סי' צ' בט"ז] והמדקדק ואפשר לו יזהר גם בדבר שהוא צורך תפלה [ע"ש מ"א וא"ר]: (ה) ואף במידי דהוי בינו ובין הכותל אם א"א להתפלל בקלות בענין אחר כגון לפעמים שמתפללים בעשרה באיזה חדר ואי אפשר לכל אדם לעמוד בלי חציצה אל הכותל אל יעכב התפלה בשביל זה לילך לחדר אחר ומ"מ יעצים עיניו או יביט תוך הסידור שלא

יבא

יבא לידי ביטול כוונה [שם בט"ז] : (ז) בעלי חיים חוצצין ואדם אינו חוצץ ואם אפשר גם בזה יזהר [שם] : (ו) בגדים המצויירין אע"פ שאין בולטין אין נכון להתפלל נגדם ואם יקרה לו להתפלל נגד בגד מצויר או כותל מצויר יעצים עיניו ולכן אין לצור צורות בסידורים או בבית הכנסת ולמעלה מקומות אי"ש מותר [שם] : (ה) המתפלל לא יעמוד לא ע"ג מטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל ואפילו אינן גבוהים ג"ט הואיל והוא דבר המטלטל ולא ע"ג מקום גבוה ג"ט אף ע"פ שהוא קבוע אא"כ היה זקן או חולה שקשה לירד משם או שהיה ש"ץ וכוונתו להשמיע לציבור [סי' צ'] אמנם עכשיו נוהגין להיות מקום הש"ץ עומד מקום נמוך מאחר ביהכ"נ ע"ש ממעמקים קראתיך כו' [שם] : (ט) היה גבוה ג"ט ויש בו ד' אמות על ארבע אמות הרי הוא כעליה ומותר לו להתפלל על גביו וכן אם היה מוקף מחיצות אף ע"פ שאין בו ד' על ד' מותר שאין גובהם ניכר הואיל שחלק רשות [שם] : (י) כשעומד להתפלל לא יסמוך עצמו על העמוד או על חבירו ואפי' סמיכה כל דהוא שאם ימול אותו דבר שסומך עליו לא יפול אסור [לפי טעם ההגמ"י שצריך לעמוד באימה] [עיין א"ר סי' קמ"א] : (יא) כשהוא מתפלל לא יאחוז בידו דבר שאם יפול יש בו הפסד או יזיק לו מפני שלבו עליהם ויטרד והמדקדקים נזהרין מלאחוז בידיהם שום דבר וכן נכון אבל מחזור או סדור שמתפלל בתוכו הואיל ותופסן לצורך התפלה לא טריד [סימן צ"ו] : (יב) יש ליזהר למי שמתפלל בתוך הסידור שירשום תחילה כל המקומות שצריך להתפלל באותו תפלה ולא יחפש אחריהם בשעה שמתפלל [שם] : (יג) נפל ספר לפניו על הארץ ואינו יכול לכוין מפני זה מותר להגביה כשסיים הברכה [מ"א שם] : (יד) צריך להסיר מאתו כל דבר הטורדו מהתפלה כמו כיחו וניעו [סי' צ"ב] : (טו) היה צריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל בין גדולים בין קטנים [א"ר סי' צ"ב בשם גדולי המחברים דלא כמ"א] וה"מ שאינו יכול לעמוד על עצמו שיעור שעה והומש אבל יכול להעמיד שיעור זה יצא בדיעבד אבל לכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו יפה יפה ואף ע"פ שיעבור תפלת צבור מ"מ יפנה מקודם מיהו אם יעבור זמן התפלה יש לסמוך על הרי"ף ולהתפלל הואיל ויכול לעמוד על עצמו שיעור הנ"ל [שם ועיין א"ר] : (טז) אם באמצע תפלתו נתעורר לו תאוה בין לגדולים בין לקטנים מעמיד עצמו עד שיגמור ולא יפסיק ודוקא שאינו מתאוה כ"כ שיהא משום בל תשקצו אבל אם יש משום בל תשקצו יכול להפסיק ואם השתין מים לא יתפלל עד שישהה כדי הילוך ד"א משום נצוצות וכן המתפלל לא ישתין עד שישהה כדי הילוך ד"א [שם] : (יז) היה עומד בתפלה וביקש לצאת ממנו רוח מלמטה ונצטער הרבה וא"י לעמוד על עצמו אם מתפלל בביתו הולך לאחוריו ד' אמות ואם אינו יכול לילך לאחוריו ילך לצדדין ומוציא הרוח וממתין עד שיכלה הריח ואומר רבון עולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתינו וכלימותינו חרפה וכלימה בחיינו רימה ותולעה במותינו וחוזר למקומו שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש [עיין א"ר] אמנם אם יכול לעמוד על עצמו אף ע"י דחיקת רב ליכא משום בל תשקצו . וכל זה כשמתפלל בביתו , אבל בציבור דהוי ליה ביוש גדול א"צ כלל להרחיק לאחריו וגם לא יאמר הרבון רק ימתין עד שיכלה הריח וחוזר למקומו שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש כנ"ל [סי' ק"ג דלא כמ"א] : (יח) אפי' נטל ידיו שחרית אם הסיח דעתו צריך לחזור וליטול ידיו אם יש לו מים אע"פ שאין להם שום ליכלוך ולא יברך וכן אפי' ידיו מלוכלכים ונגע במקומות המכוסין מ"מ אם אין לו מים א"צ לחזור אחר מים רק ינקה ידיו בצרור או בקיסם וכן אם אחר באמצע תפלה שנגע במקומות המכוסין יחכך ידו בכותל או בכל מידי דמנקה [סי' צ"ב] : (יט) לא יגהק ולא יפהק בתוך התפלה ואם צריך מתוך אונס יניח ידו על פיו שלא יהא נראה פתיחתו [סי' צ"ז] : (כ) וכן אסור לרוק בתוך התפלה ואפי' בתחנונים שאחר תפלתו אסור כ"ז שלא פסע ואם א"א שלא ירוק שנצטער הרבה ויהא טרוד בתפלתו מבליע בכסותו בענין שלא יהא נראה על הבגד ואם הוא איסטניס וא"י להבליע בכסותו שמאוס לו או שאינו יכול להשהותו בתוך פיו עד שיבליע בכסותו זורקו לאחוריו ואם א"א לאחוריו זורקו לשמאלו ואם א"א לו לשמאלו יזרוק לימינו ואם א"א לימינו יזרוק לפניו [שם וא"ר בשם הב"ח] : (כא) אם כינה עוקצתו ימשמש בבגדיו להסירה שלא יתבטל כוונתו אבל לא יסירנה בידו [שם ועיין א"ר] : (כב) היה עומד בתפלה והתחילו מי רגלים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו מימי רגליו וחוזר לקרות אפילו אם נפלו על בגדיו ויש בהם טופח ע"מ להטפיח כיון שהן מכוסין בבגדיו אבל אם הם מגולין צריך להסיר אך בתפלה אסור לזוז ממקומו וא"צ להסיר במי רגלים אפי' הם מגולין ואם היו שותתין על גופו צריך לקנח את גופו ובאופן שהבגד המקונח לא יגע על בשרו ואם נפלו בארץ מרחיק ד' אמות (סי' ע"ו וע"ה] : (כג) אם עמד להתפלל צפון או בדרום יעמוד במקומו ויחזיר פניו למזרח ואם עומד במערב לא יחזיר פניו כלל רק יעמוד במקומו ויתפלל [סי' צ"ד בט"ז] ואם מתפלל בציבור ושכח והתחיל להתפלל לרוח אחרת ואוושא מילתא אם יכול לצדד פניו באופן שאין כ"כ היכר ב"ד ואם לאו יהפוך עצמו לצד שהקהל מתפללין [עיין

פ"מ ועי' סי' ק"ד דהליכה לא הוי הפסק כ"כ ועי' מ"ש מ"א סי' קכ"ד]: (כ"ד) כשעומד עם הציבור ומתפלל אסור לו להקדים תפלתו לתפלת הציבור אא"כ השעה עוברת ואין הציבור מתפללין כגון שמאריכין בפיוטים או לסיבה אחרת אז מותר להתפלל אפי' בביהכ"נ ואין צריך לילך לביתו אפי' יש לו שהות [סי' צ' ע"ש מ"א וא"ר]: (כה) אינו פוסק בתפלתו לא לקדיש ולא לקדושה ולא לברכו אלא ישתוק ויכון למה שאומר הש"ץ ויהא כעונה ובקדיש לאחר שאמרו יתברך הדר לצלותיה [סי' ק"ד]:

למוסף ולמנחה כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ׃

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה׃

בשי"ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים׃

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. *בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם׃

אתה

עיון תפלה

אדני שפתי תפתח. טרם יתחיל האדם תפלתו, אם יצייר בנפשו לפני מי הוא עומד, לפני אדון כל, לפני השם הנכבד והנורא, הלא יחרד לבבו מיראת הכבוד העליון אשר צייר בנפשו, ויראת רוממותו זאת תמשול ממשלה חזקה בכל לבבו ותכניע נפשו עד שכמעט הוא מופשט מן החומרי ונתבטל מציאת גשמיותו מן המציאות, ואין בכח איבריו הגשמיים להתנועע תנועה קלה אף כי לנענע פיו ולשונו ולהוציא מלין לפני הדם והנשא פן יקל בכבוד העליון ורוממותו, לכן יקדים להתפלל שישולח אליו עזר מקודש ויסייענו לתנועות איברי הדבור:

גומל חסדים טובים וקונה הכל. נראה שהוא כנתינת טעם על מה שהוא ית' מתחסד עם בריותיו בתכלית החסד לפי שהוא קונה הכל, לפי שהוא פעל אותם ובראם לכן פועל ידיו ירצה, כי מטבע כל פועל שיכסוף ליפות פעולתו ע"צ היותר טוב ולהיטיבו בכל יכלתו. גם כל הברואים חשובים בעיניו ית' כקנין, וגם טבע האדם לאהוב דבר שנעשה קנין ממונו אחרי שהשתוקק לקנותו במיטב כספו. לכן בא תאמר וקונה הכל בין חסדים לזוכר חסדי אבות: **חסדים טובים.** החסד שבין אדם לחבירו אף שגם זה טוב למקבל מצד עצם החסד בהשיגו מה שהיה נמנע ממנו, אמנם מבחינת המקבל אינו טוב, כי ירע בעיניו היותו מצטרך לחסד חבירו, אף הוא בשר ודם כמוהו ויראה את חבירו במעלת משפיע ואת עצמו כדיוטא שפלה לקבל השפעה ממנו, ומאן דאכל דלאו דיליה וכו'. הנה החסד שבין אדם לחבירו אינו טוב בהחלט, אמנם חסדי ה' על ברואיו הם טובים בהחלט גמור בין מצד עצמם בין מצד המקבלים: **וזוכר חסדי אבות.** בל יכלה זרעם בארץ לא להם. **ומביא גואל וגו' למען שמו:** הגאולה אינה משום זכות אבות רק למען שמו בל יחל בין מכחישי אל:

עוזר ומושיע. עוזר אינו כ"א סיוע אל כח הנעזר, אשר גם הוא עוסק בהצלת המצוקה, רק שאין כחו לבד מספיק וצריך עוד סיוע, אם שנסתייע להנצל מן הרע מעיקרו בל יבוא עליו, אם שכבר חלה עליו הרעה ומשתדל בהצלתה וצריך עוד סיוע מאחר לגמור השתדלות עצמו. ומושיע הוא כשהנעזר הוא מבוטל מכל כחות עצמו, שאין בו יכולת כלל להשתדל בהצלה, הפך ענין עוזר

דרך החיים

(א) כשאומר ברוך יכרע בברכיו מעט וכשיאמר אתה ישתחוה עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה וגם ראשו יכוף כאגמון ולא ישתחוה כ"כ עד שיגיע ראשו נגד חגור של מתני' ויכרע במהירות בפעם אחד וכשיאמר השם יזקוף בנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו דרך הכנעה [סי' קי"ג]: (ב) זקן או חולה ואינו יכול לשחות עד שיתפקקו כיון שהרכין ראשו דיו הואיל וכבד עליו [שם]:

(א) אם לא אמר זכרנו ונזכר לאחר שכבר אמר בא"י אינו חוזר אבל אם נזכר קודם שאמר השם אף שאמר ברוך אתה אומר זכרנו כו' מלך עוזר כסדר [סי' תקפ"ב]: (ב) הטועה ומזכיר זכרנו בשאר ימות השנה אם נזכר קודם שאמר וכתבנו פוסק ומתחיל מלך עוזר וגו' אבל אם אמר כתבנו חוזר לראש התפלה וטעמו יתבאר אי"ה לקמן בדיני יעלה ויבא ע"ש:

*כאן יכרע ודינו כמו שנתבאר לעיל בתחלת ש"ע:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים

ורופא

דרך החיים

(א) בתפלת מוסף של ש"ע מתחילין לומר משיב הרוח כו' דהיינו שיכריז השמש קודם התפלה משיב הרוח ומוריד הגשם ואז יאמרו הצבור בתפלת מוסף של לחש ואם לא הכריז השמש לא יזכירו בתפלתן לא הציבור ולא הש"ץ בתפלת לחש אמנם אם בא לבית הכנסת וכבר התחילו הציבור להתפלל מוסף ולא שמע אם הכריז השמש מ"מ יאמר [סי' ק"ד] : (ב) אפי' חולה או אונס שמתפלל בביתו לא יתפלל תפלת מוסף קודם שיתפללו הציבור לכן בני הישובים כשמתפללין בלא מנין ימתינו בשמיני עצרת מלהתפלל מוסף עד סמוך לסוף שש שעות ואז יתפללו מוסף ויאמרו משיב הרוח [שם] : (ג) אם טעה והזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם במעריב של ש"ע או בשחרית אינו חוזר (ב"ה שם] : (ד) בימות הגשמים אם לא אמר מוריד הגשם ואמר מוריד הטל במקומו אם לא התחיל עדיין השם של ברכות מחיה מתים אומר מוריד הגשם במקום שנזכר אבל לאחר שכבר התחיל השם אינו אומר כלל ואינו חוזר הואיל ואמר מוריד הטל [שם] : (ה) אבל אם לא אמר כלל לא מוריד הגשם ולא מוריד הטל אם לא התחיל עדיין ברכת אתה קדוש אומר במקום שנזכר אפילו כבר סיים הברכה אומר מוריד הגשם בלא חתימה אך נכון כשנזכר שיאמר מיד לבל ימתין לאחר כ"ד ואם נזכר כשאמר השם קודם שאמר מחיה מתים יאמר מקודם מחיה מתים ותוך כ"ד יזהר ויאמר מ"ה כו' וכן כל היכא שנזכר היכא דלא סליק עניא דיסיים לענין וא"כ יאמר מ"ה כו' כגון שנזכר לאחר שאמר ומקיים אמונתו קודם שאמר לישני עפר יאמר קודם לישני עפר ואח"כ משיב הרוח כו' [עמ"א סי' ס"ו ס"ג ג' ומ"ש לעיל בטעה בברכות יוצר ועיין כאן פ"ז] וכל זה כשנזכר קודם שאמר אתה קדוש אבל אם נזכר לאחר שכבר התחיל אתה קדוש חוזר לראש התפלה [שם] : (ו) פוסקין לומר משיב הרוח במנחה של יום טוב הראשון של פסח שכבר שמעו מהש"ץ שפסק מלומר בתפלתו בקול רם אבל במוסף בלחש גם הש"ץ יאמר [שם] אך אם אינו מתפלל רק לאחר שכבר התפלל הש"ץ בקול רם אינו אומר [מ"א סי' תפ"ח ס"ק ד'] : (ז) בני הישובים שמתפללין בלא מנין יקדימו להתפלל תפלת מוסף ביום טוב ראשון של פסח ולא יאחרו [עפ"מ] : (ח) אם טעה במעריב של פסח או בשחרית ומוסף ולא הזכיר משיב הרוח אינו חוזר [דבאמת מדינא צריך להפסיק במעריב] . וכן להתחיל במעריב של שמיני עצרת רק משום שלא יהא כאגודות אגודות וכ"ש בדיעבד כ"כ האחרונים וכ"מ בכמה דוכתי [עיין סי' קי"ד] : (ט) אם אמר מוריד הגשם בימות החמה אפי' הזכיר גם טל מחזירין אותו וחוזר לראש הברכה לאתה גבור ואם סיים הברכה אפי' לא התחיל עדיין אתה קדוש חוזר לראש התפלה [עיין א"ר שנסתפק בזה וכאשר כתבתי מסתבר וכ"נ להדיא מדברי הש"ע] : (י) אבל אם נזכר קודם שאמר משיב הרוח קודם שאמר מוריד הגשם אינו חוזר לראש רק פוסק וגומר התפלה [א"ר וב"ה] : (יא) כל מקום שאמרנו חוזר לראש הברכה הנ"מ בשוגג אבל במזיד ומתכוין חוזר לראש התפלה [שם] : (יב) אם נסתפק בימות החמה אם לא אמר מוריד הגשם וכן אם נסתפק בימות הגשמים כל שלשים יום חוזר דחזקתו שאמר כמו שרגיל . לאחר שלשים יום אינו חוזר ודוקא שהתפלל צ' תפלות באותן הימים שאז הורגל לומר [ד"מ ושאר אחרונים וא"ר דלא כט"ז שדבריו צ"ע] : (יג) אם אמר בש"ע צ' פעמים מן מחיה מתים עד לאחר מוריד הגשם אם נסתפק אח"כ חזקה שאמר וכן אם אמר בפסח צ' פעמים מן מחיה עד לאחר מכלכל חיים ג"כ אינו חוזר אבל אין לעשות לכתחלה כן דיש חולקין [שם] : (יד) ש"ץ שטעה בקו"ר הדין כמו יחיד ואם טעה הש"ץ בלחש ולא אמר משיב

הרוח

עיון תפלה

שיש בו צירוף כח העוזר עם הנעזר (וכמעט רוב לשון ישועה לא נמצא רק אצלו ית', ומושיע אין זולתו, ומבלעדי אין מושיע . כי הוא ית' בלבד המושיע המוחלט האמתי, כשהאדם במדרגת החולשה עד שאין לו כח מאומה, והוא ית' בחמלתו מצילו בכחו בלבד) :

גבור לעולם . גבור אנושי בהתמידו לעשות גבורות ישיגהו הלאות, כי אין בעולם שום פועל מוחלט שלא יהיה ג"כ מתפעל מפעולתו ומעשי ידיו מבלים אותו ופועלים בו התשות והכליון, והוא ית' הוא פועל גמור ומוחלט ואינו מתפעל כלל ואין לו לאות מפני התמדת עשיית גבורותיו :

סומך נופלים . אין גבורתו כגבורת ב"ו, גבורת ב"ו היא להמית את החיים, להשפיל אנשים, להכות ולפצוע, לענוש נפשות ולאסרם במאסר, וגבורתו ית' בהפך כל זה, להחיות מתים, לסמוך

נופלים

וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

בעשי"ת מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

בחזרת הש"ץ יאמר קדושה זו:

נְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם. כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר: קו"ח קָדוֹשׁ | קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חזן לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: חזן וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר: קו"ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

חזן לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ):

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

אתה

עיון תפלה

נופלים, לרפא חולים ולהתיר אסורים. גבורת אדם להבטיח על שקר, כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אליו לאמר לקיים אמונתו, והוא ית' מקיים אמונתו, לא להיים בלבד המבקשים מלפניו, אבל גם לישני עפר שהם המתים. וכנוי המיתה בשם שינה, כי דומים למי שישן על מטתו ומעותדים להתנער מעפרם ולקום בין החיים. וקרא את כלל הד"י ארמ"ע בשם עפר ע"ש האחרון, והכוונה אותן גופות בני אדם שמתו ונרקבו ונתפרדו חלקיהם לד"י, קצתם שבו ליסוד האש וקצתם ליסוד המים וכן כלם, והוא ית' ידע מקומם, וכל נקודה דקה יודע מאיזה גוף היא ובאיזה מקום באבר ברא שו אם באמצעיתו ובהגיע עת קץ הימין יוריד הטל של תחי' ויקיים אמונתו לישני הד"י הנקראים עפר, ביום ההוא ישרוק ה' לכל חלקי הגוף מן הד"י ויקבץ נדחיו ויבן מהם עצמם את גופו ממש אשר היה לו בראשונה, לא יחליף ולא ימיר נקודה מאצבע לאצבע ומאבר לאבר:

דרך החיים

הרוח אם נזכר קודם שהשלים תפלתו חוזר לראש כיון שהטעות היה בג' ראשונות אבל אחר שהשלים תפלתו אינו חוזר [סי' קכ"ו]:

(א) אם שכח לומר מי כמוך דינו כמו בזכרנו ובשאר ימות השנה אם אמר אינו חוזר ונתבאר טעמו לקמן אצל יעלה ויבא אי"ה:

יחיד העומד בתפלתו וכשהגיע למקום קדושה היו הציבור אומרים קדושה דסידרא או קדושת יוצר אינו אומר עמהם אבל קדושה דשחרית ומוסף יענה עמהם [סי' ק"ט ועיין קודם התפלה]: אם טעה וסיים האל הקדוש בעשי"ת אם תוך כ"ד נזכר ואמר המלך הקדוש יצא אבל אם שהה לאחר האל הקדוש כ"ד לא יצא ויחזור לראש התפלה דדין ברכות ראשונות כחד חשיבי [עיין סי' תקפ"ה וסי' קי"ד]: ואם אמר בשאר ימים המלך הקדוש אינו חוזר. ס"ס ק"ח באחרונים [וע"ס קי"ט]:

אתה קדוש. לפי שהזכרנו בברכות הקודמות יחוסי גשמיות, כמשיב הרוח רופא חולים וכדומה, כנראה שיש לו ית' יחוס וקשר עם מקרי גשמים, לכן אומרים בזה אתה קדוש, לומר שעם הי פועל כל אלה הוא נבדל ומרומם מכל דבר ממשיגי הגשמות בתכלית הריחוק, כי אמתת ענינו ומציאותו ית' אינה מושגת כלל ואין לה דמיון עם שום אחד מהענינים שבברואים ועם שום אחד מהציורים שמדמה הדמיון ואשר ישכיל השכל, ואין מלות ותארים שיהיו ראויים לו ונאותים אליו באמת וכל מה שאנו מדברים במלות אינו רק על דרך השאלה וההעתקה כדי שנבין מה שיצטרך לנו להבין מעניינו ית'

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לֶאֱנוֹשׁ בִּינָה. חָנֵּנוּ מֵאִתְּךָ דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חוֹנֵן הַדָּעַת:

הֲשִׁיבֵנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ וְקָרְבֵנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְהַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה:

סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ (בתענית צבור אומרים כאן סליחות). כִּי מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

ראה

עיון תפלה

ית', כי כיון שאין אתנו אלא מלות שיורו על ענינים טבעיים ומוגבלים בגבולי הנבראים אי אפשר לנו לדבר בלא מלות אלה ואין התארים והמלות המתיחסות לו מתיחסות על דרך האמת אלא ע"ד ההשאלה, וזהו שמך קדוש כלומר מופרש ומובדל:

חננו מאתך דעה וגו'. דעה בינה והשכל הנוגעים בך, כלומר אשר על ידיהם נכיר גדלך ורוממותך, כגון להשיג ענינים אלהיים הנשגבים מכל גוף ומקרי הגוף (דעה) ולהשיג כל דבר על אמתתו לתת עליו מופתים חותכים עד שלא יבאו עוד לגדר הספק, ולהשיג במחקרים אלהיים נקודת האמת והישר, להבין משל ומליצה דברי חכמים וחדותם, ולהוציא דבר מדבר ולחדש בם עד שנבוא אל יושר הדברים (בינה) ובדבר שאין בדעת האדם ובינתו לירד לעומקן ולהוכיח אמתתן במופת שאין משאיר אחריו ספק, כהשגה באמתת השם ב"ה הנשגבת מבינת כל נוצר ולא תושג באמת, והנהגתו את עולמו בחכמה עליונה, אין מבין סודה, ובכלל זה מדוע דרך רשעים צלחה וצדיקים נגועים, הבלתי מושג לילודי אשה (השכל) נשיג עכ"פ שכל טוב להטעים עניניהם בהשכלות להשיב דעת הטועים. וע"ד כלל התפלה בזה להשיג הדעות הטהורות והלמודים היקרים הנוגעים בו ית', והוא העיון באלהות, דהיינו בסתרי יחודו ית' ורוממותו ושלמותו, וההנהגה שהוא מנהיג את העולמות, וכן סתרי בריאותיו וכונותיהם והעבודה שהטיל על כל אחד מהם, והשראת כבודו ושכינתו, ושפע נבואתו ורוח קדשו, וכדומה לאלה המדוברים בספרי חכמי אמת, אשר הזוכה להבין בהם ייראו את השם ית' יראה גדולה יראת הרוממות, כי יראת ה' תגדל באדם כפי ערך הכרתו גודל רוממותו ית'. וזהו מאתך, כמו מאתך תהלתי (תהלים כ"ב) כלומר ממה שהוא בך, והוא רוממותו וגדלו (וואס דייגער בעטריפפט) ואם לא תפרש כן מה הוא מאתך:

השיבנו לתורתך. שיטהר הלב מכל מחשבות הבל ויזדכך הרעיון להתמדת השקידה בלמודי ה', אשר תכליתה להיות קרובים לעבודתך והיא לשמור החקים והמשפטים כפי התורה שבכתב ושבע"פ. כי תורה בלא עבודה אין בידו מאומה, ועיקר לידת האדם היא בעבור עבודה, לכן בא הנה תחת השמש עולם המעשה, כדי שיהא שליט ביצרו ויזהר מלהסמא בגלולי פעולות הרעות, ויעשה המצות בנפש חפצה. כי להתבוננות האדם בתורה והשגתו אותה, לא היה צורך לאדם לבוא הנה תחת השמש עולם המעשה, עולם הגשמי, כי הנפש קודם התקשרה בחומר זה בהיותה בעולם הרוחני, עולם השגת האמת, אז היתה הנפש יותר נעלה בהשגות, ולא היה לה חומר שהוא מסך מבדיל להשגות אמתיות, וכאמרם בלומד ואינו עושה נוח לו שלא נברא, כי קודם שנברא היה משיג יותר:

אבינו כי חטאנו. אמר בחטאים שהם שגגות תאר אבינו ובפשעים תאר מלכנו, כי שגיאות מי יבין ואף הבן שוגג לפעמים בחטא נגד אביו, אבל פשיעה שהיא המרידה שאין ספק שיגדל פשע הבן באביו מפשיעת העבד באדונו, כי עבדא דלא בעא למיעבד צוויה דרביה מחריה העבד ליה מגו ביתיה, וישול אחרא, מה דלא יכול למיעבד הכי בבריה אלא או יעבד צוויה או יקטול ליה כבבן סורר ומורה, וכדאיתא במכדרשב"י, לכן בהזכירנו הפשעים אנו בושים לייחס לנו תאר בן רק תאר עבד. והנה תחלה הקדים סלח למחל ולבסוף חתם מוחל וסולח, דתחלת הברכה היא תפלה וצריך לבקש על הקל תחלה, כי מחילה גדולה מסליחה, סליחה אינה אלא הרחבת זמן, ומחילה עכ"פ יש בה גם עתה מחילה ומהיית שן מעם, אבל בסוף הברכה שהוא שבח תארו ית' מקדימין השבח הגדול, דמלכותא דרקיע כמלכות ארעא, שאומרים מלך פ', אלוף מדינה פ', דוכס מדינה פ', הגמון מדינה פ' וגו' כי חושבים תמיד מלמעלה למטה, וזהו כבודו, כמ"ש רש"י בשה"ש קלוסו של הקב"ה מלמעלה למטה מתהילין מראשו כתם פז ויורדים ובאים עד שוקיו עמודי שש: **חנון לסלוח**. כי לפי שורת הדין היה ראוי שיענש

כהוטא

רְאֵה נָא בְעָנְיֵנוּ וְרִיבָה רִיבֵנוּ וּגְאָלֵנוּ מְהֵרָה לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי גוֹאֵל חָזָק אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל: בתענית צבור אומר החזן כאן ענגו.

רפאנו

עיון תפלה

ההוטא הממרה פי הבורא יתברך עכ"פ שלא יהיה לו תיקון כלל, כי איך יתקן המעשה הרע אשר כבר עשה, הרי שרצח את חברו במה תשוב הנפש הנרצח, הרי שנאף הרי שחלל שבת איך יוכל לתקן דבר זה, היוכל להסיר המעשה העשוי מן המציאות והיה כלא היה, אבל מצד מדת חנינתו ית' נותן יד לפושעים, ויחשב עקירת הרצון לעקירת מעשה, כי בהכיר החוטא את פשעו ומודה בו מתבונן על רעתו ושב ומתחרט עליו חרטה גמורה דמעיקרא, כחרטת הנדר ממש שהוא מתנחם לגמרי, ועתה חפצו והשתוקקותו שמעולם לא נעשה הדבר ההוא, ומצטער בלבו צער חזק על אשר עשה רעתו זאת, ומקבל בלבו לעזוב אותו מיום ההוא והלאה שלא לעשותו עוד, הנה עקירת הדבר מרצונו יחשב לו כעקירת מעשה, וסר העון ממש מן המציאות ונעקר, ותחת הרצון שנתרצה תהלה בחטא וההנאה שנהנה ממנו בא עתה הנחמה והצער על מה שהיה למפרע. וכל זה מצד מדת החנינה והחסד הגמור. ואמר ה מ ר ב ה לסלוח, כלומר סולח הרבה פעמים למי שהכפיל פשעיו. ויש בלשון מרבה גם ענין הרחקה, כמו כי ירבה ממך הדרך, והוא ריחוק המקום, וכאן הוא הרחקת הזמן, וטעמו אף דלפי שורת הדין היה ראוי שהחוטא יענש מיד בלתי המתנה ואיחור כלל, ממדת חנינותו ית' לתת זמן להוטא ולא יכחד מן הארץ מיד, ועד יום מותו יחכה לו אולי יתן אל לבו וישוב, וזהו ה מ ר ב ה לסלוח, ירחיב זמן הסליחה:

וגאלנו מהרה למען שמך. כלומר למען נדע את שמך, כי זהו לבד התכלית המקווה מן הגאולה לא ההתנשאות בשלטון ורדיה על אחרים, רק להשבית ולבטל כל נוגש עד שלא נצטרך להתעסק בשום דבר בעולם, כ"א להיות פנויים אל עסק התורה והחכמה לדעת גם את השם ית', הדברים הסתומים והעמוקים יתגלו ויתודעו עד שנשיג אותו ית', כמאה"כ ומלאה הארץ דעה את ה':

דרך החיים

(א) בתענית צבור כשיש עשרה שמתענין ומשלימין עד צאת הכוכבים או עד שהלבנה זורחת בכח ומאיר על הארץ [סי' תקס"ב] אומר הש"ץ בחזרתו התפלה בקול רם והותם בא"י העונה בעת צרה בין בשחרית בין במנחה [סי' תקס"ו] לבד בתשעה באב שאין לאמרו בשחרית דאיקרי מועד [סי' תקנ"ז] מיהו אף כשאין עשרה שמתענין או שאינן משלימין יאמרו עכ"פ בש"ת בלא חתימה כדלקמן סעיף ג' [א"ר סי' תקס"ו ע"ש]: (ב) אם שכח מלומר עננו ונזכר קודם שחתם ברכת רפאנו אפי' אמר ברוך אתה הואיל ולא אמר השם יחזור ואומר עננו עם חתימה ואחר כך חוזר ואומר רפאנו ואם לא נזכר עד לאחר שאמר השם בחתימה של רפאנו לא יאמר עוד רק בשומע תפלה כיחיד בלי חתימה רק יחתום בשומע תפלה לבד [א"ר והאחרונים דלא כמ"א סימן קי"ט] ואם שכח גם בש"ת [עיין סעיף ג']: (ג) וכן אם לא היו עשרה שמתענין בבהכ"נ ובאו אחר ברכת רפאנו יאמר בש"ת כנ"ל [מ"א שם] ואם שכח גם בש"ת יאמר ברכה בפ"ע אחר הש"ע בלא חתימה קודם אלקי נצור [שם ועיין א"ר] ולא יאמר בין ש"ת לרצה [ש"ז דלא כהולקין]: (ד) ואם אמר עננו קודם ראה נא יאמר ראה נא ואח"כ יחזור ויאמר עננו כדי שיהא בין גואל לרופא [א"ר ועיין מ"א שם סימן קי"ט]: (ה) בת"צ לא יתפלל ש"ץ שאינו מתענה אבל אם כבר אירע ועמד לפני התיבה או שאין ש"ץ אחר יאמר עננו בש"ת כיחיד ולא בין גואל לרופא [מ"א סי' תקס"ו] ויאמר עננו ביום צום התענית הזה [שם] ואם טעה ואמר ביום צום תעניתנו ואפי' בין גואל לרופא מ"מ א"צ להתענית [עיין סי' תקס"ה פ"ת ומ"א]: (ו) ש"ץ שמתפלל מנחה שמתענה תענית יחיד יאמר בלחש במנחה עננו בש"ת ולא בחזרתו בקו"ר ואפילו אם לא התפלל בלחש כגון ששכח לומר טל ומטר דקי"ל דא"צ לחזור ולהתפלל וסומך על חזרתו בקול רם מ"מ אינו אומר עננו בקול רם רק אחר תפלתו בקול רם כשאומר בלחש אלקי נצור יאמר ג"כ עננו [א"ר וא"ז סימן תקס"ו בשם רש"ל דלא כשכנ"ה]: (ז) אם התחיל הש"ץ להתפלל בקול רם והיו אז עשרה שמתענין ואח"כ הלכו מקצתן קודם שהתחיל הש"ץ עננו לא יאמר עננו ואם כבר התחיל עננו ויצאו גומר [עיין סי' ק"ה ודוק שם כי הוא עיקר שכיון שהתחיל גומר אותו הדבר]: (ח) והיכא שגזרו להתענות שלא לשום צורך רק כדי לשוב בתשובה וכה"ג שיש י' שמתענין ומשלימין כנ"ל בסעיף א' כדי לשוב בתשובה וכדומה אם יש להש"ץ לומר עננו בין גואל לרופא כדין ת"צ תליא במנהגא ונהרא נהרא ופשטא [סי' תקס"ו]. (ט) יחיד החוזר תפלתו עם הש"ץ והוא ת"צ לא יאמר עמו עננו בין גואל לרופא רק בש"ת כיחיד אף שאמר עמו בשוה שאר דברים כמו לדור ודור [עיין מ"א סי' ק"ס ס"ק ז']:

רְפָאֵנוּ יְיָ וְנֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנוּ וְנִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתֵנוּ אָתָּה. וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל־מַכּוֹתֵינוּ.

מי שרולה להתפלל על החולה קודם כי אל מלך יאמר תחנה זו:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתִּשְׁלַח מְהֵרָה רְפוּאָה שְׁלֵמָה מִן־הַשָּׁמַיִם רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וּרְפוּאַת הַגּוּף לַחוֹלֶה (פב״פ) בְּתוֹךְ שְׁאָר חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל:

כִּי אֵל מֶלֶךְ רוֹפֵא נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרֵךְ עָלֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת־כָּל־מִינֵי תְבוּאָתָהּ לְטוֹבָה וְתֵן (טַל וּמָטָר לִ) בְּרָכָה עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וְשַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבָהּ*

*כ״ה גרסת הגר״א:

וברך

דרך החיים

(א) מתחילין לומר טל ומטר בתפלת ערבית של יום ס׳ לאחר תקופת תשרי ויום התקופה הוא בכלל כגון אם התקופה היא ביום א׳ חל יום ס׳ ביום ד׳ ומתחילין לומר בלילה השייכה ליום ד׳ ולעולם הוא שני ימים בין התקופה לשאלה ואז יכריז השמש בתפלת ערבית לאחר הקדיש קודם התפלה טל ומטר בכדי שידעו לומר ותן טל ומטר ואם לא הכריז אעפ״כ יאמרו (סי׳ קי״ז ועיין סי׳ רל״ו): (ב) אם שכח לומר מטר ונזכר קודם שהתחיל תקע אומרו במקום שנזכר, התחיל לומר תקע יאמרנה בש״ת [ואם היה לו תענית יאמר ענגו לאחר שאמר ותן טל ומטר] ואם לא נזכר

עיון תפלה

רפאנו וגו׳ והעלה רפואה. הבריאות היא משני פנים, אם בהתמדת שמירת מה שיש בו, ואם בקנין מה שנעדר. הראשון ע״י סדר טוב והנהגה ראוי׳ כדי שלא יבא לידי חולי, והב׳ אם נפל על ערש דוי ונתרפא ע״י סמי רפואות. על השני אמר והעלה רפואה, ועל הראשון אמר רפאנו, כלומר שימנע ממנו הסבות הגורמות החולי טרם בואו, וכמאמרם בשבת, לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה: כי תהלתנו אתה. יש בזה שני פנים. אם שאתה הוא שאנו מתהללים את עצמנו בך, כענין תגיל בה׳ בקדוש ישראל תתהלל, שאנו מתפארים בך תמיד שאתה צור ישועתנו. או יהיה ענינו אתה הוא שאחרים מהללים אותנו בך שאומרים מסובבת היא האומה כזאת שאין צור ישועה כאלהיה: רפואה שלמה. התרופות וההרקות שיפעלו לגוף להוציא הליחות המהליאות ומנקים אותו, אין להם גבול, כי יוציאו גם הליחות הטובות הנדרשים שבהם תלוי חיי האדם, ומסובב מזה תשות כח וחלישות המזג, וכשיתרבו ההרקות פעם אחר פעם יתמעט תמיד עצם ליחותו עד שלבסוף יהיו התרופות קצור חיי אדם, לכן נתפלל שעניני התרופות יפעלו תרופה ורפואה שלמה ולא ישאירו אחריהן תשות כח וחלישות מזג: רופא נאמן. יתואר הוא ית׳ כן משני פנים, מצד הפעולה ומצד המקבל, כי הרופא הבקי יבקש לרפאות הסבה הראשונה המביאה את החולי ולשרש אחריה, כי עד״מ כשהכאב ביד, והרופא יבין כי עיקר החולי הוא מליחה היורדת דרך שבילין שבגידים שרשם מאחורי הראש בצד העורף, יניח שם רטיות לרפאות, ושאינו בקי ישים רטיות על היד במקום הכאב, ואם זה יפעל להעביר הכאב מעט, איננה כ״א לשעה מועטת, כי היא חוזרת אחר זמן, אם כן רפואת הרופאים איננה נאמנה לבטוח עליה בשאינו מבין שורש החולי והכאב. והוא ית׳ הוא רופא הנאמן ברפואתו שבידו לרפאות מקור החולי ושרש הכאב, הנה נאמנותו מצד המכה המקבלת רפואה. ואשר מצד הפעולה ר״ל הרפואה עצמה, כי הרופא אינו מרפא בעצם כ״א במקרה, כי הוא לא יתן סמים רק כפי הטבע וכפי הכלים אשר יפעלו בהם, אם הם נאותים לטבע ירפאו ואם הם מנגדים לטבע יוסיפו בחולי וכאב, ואם הם בלתי נאותים ולא מתנגדים לא יפעלו כלל, ולזה אינם רופאים באמת כ״א ע״צ העברה ומקרה, והוא ית׳ הוא הרופא האמתי המרפא בעצם, ואין פעולותיו משועבדים לכלי אשר בהם יפעול, כי הכלים משועבדים אליו, וביכלתו להסיר המחלה בכל מה שירצה:

ברך עלינו וגו׳ לטובה. שפעת הברכה תהיה לטובה לחזק את ידינו ולהיות פנויים ללמוד חכמת התורה ולעשות המצוה אשר בהם נזכה לחיי עה״ב, כי על הרוב שפעת הברכות הם סבות לשוכחת התורה ולעסוק בהבלי הזמן, כענין שנאמר וישמן ישרון ויבעט: ושבענו מטובך. ר״ל ממה שהוא טוב בעיניך, לא מה שהוא טוב בעינינו כי פן לא יהיה תכליתו טוב, כי פעולות האדם הינן

מתייבות

וּבָרֵךְ שְׁנָתֵנוּ כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים:
תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ גָּלֻיּוֹתֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ יַחַד מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:
הָשִׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרִאשׁוֹנָה וְיוֹעֲצֵינוּ כְּבַתְּחִלָּה וְהָסֵר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה יְיָ לְבַדְּךָ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וְצַדְּקֵנוּ בַּמִּשְׁפָּט. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט: (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט)

ולמלשינים

עיון תפלה

מחייבות השלמות המקווה ואין תכליתו טוב באמת, ולפעמים נבקש את הטוב בעינינו ובאמת אין בו תקנתנו, לכן נניח כל ענינינו אל גזרה העליונה והנהגתו, כי אתה יודע מה שהוא טוב לנו, ומה שהוא טוב בעיניך הישיבה עמנו, וזהו מ ט ו ב ך:

בשופר גדול. מלת גדול ישמש לכמה פנים, אם באיכות, כמו הכהן הגדול מאחיו, אם בכמות, כמו המאורות הגדולים, אם במעלה, כמו ויהי האיש גדול מאד, ויש גודל על יקרת הדבר וחשיבותו, כמאמר דוד כאשר גדלה נפשך בעיני, וזו תשובה על דברי שאול שאמר אשר יקרה נפשי בעיניך, ומענין זה גדול יום ה', כלומר יקר וחשוב, וכאן בשופר גדול לא יתכן בו גודל האיכות והכמות והמעלה, כ"א להיותו על ענין יקר ונחמד מאד:

ויועצינו. הם החכמים הגדולים שהרבו תורה ושמשו ת"ח הרבה בישיבה והגיעו לכלל עצה לדון ולהורות, כי לשון עצה ענינו משפטי התורה וחקותיה, כמו לא אבו לעצתי, ועצת עליון נאצו, ושומע לעצה חכם, כי גוי אובד עצות המה, ואמרו עליו בספרי אין עצה אלא תורה, ואמר דוד אברך את ה' אשר יעצני כלומר שנתן לי בתורתו המצות שהם מועצות העליונות: וצדקנו במשפט. במקום צדקה אין משפט וכן להפך, ויתכן שאות בי"ת הוא בית הזמני לא בי"ת הכלי, וטעמו בזמן

דרך החיים

בשומע תפלה יאמר בין שו"ת לרצה, שכח גם שם אם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לברכת השנים ויתחיל ברך עלינו ויתפלל כסדר ואם כבר עקר רגליו חוזר לראש התפלה ואם השלים תפלתו ואיני רגיל לומר תחנונים אע"פ שלא עקר רגליו כעקורין דמי. אבל אנו שרגילין לומר אלקי נצור לאחר התפלה וה"ה אם רגיל לומר שאר תחנונים לא הוי כעקר רגליו עד שיגמור כל תחנות שרגיל לומר תמיד ואם הסיח דעתו עוד מלומר תחנונים ואמר יהיו לרצון כו' הוי כהסיח דעתו מהתפלל וכעקורין דמי וחוזר לראש התפלה [שם ועיין מ"א סימן תר"כ] וכל זה אם לא שאל מטר אף ששאל טל אבל אם לא שאל טל ושאל מטר א"צ לחזור [שם]: (ג) פוסקין מלומר מטר במערב של מוצאי יו"ט הראשון של פסח [שם]: (ד) ואם שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו לראש הברכה: (ה) מיהו אם נעצר המטר בימות החמה וצריכין למטר אם טעה ושאל מטר אין מחזירין אותו ודוקא יחיד אבל ש"ץ בקול רם חוזר [שם]: (ו) אם טעה הש"ץ ולא הזכיר טל ומטר בלחש או שאמר בקיץ אפי' נזכר קודם שגמר תפלתו ואף שנזכר באמצע התפלה ודומין לברכות לבטלות כיון שזכר טל ומטר מ"מ אינו חוזר להתפלל מפני טורח הציבור כיון שהוא בברכה אמצעית אלא סומך על תפלתו בקול רם דהא תפלת לחש לא נתקן לש"ץ רק התפלה של קול רם ולאחר שהשלים תפלתו בקו"ר יאמר בלחש אלהי נצור ויפסיע ג' פסיעות כדין יחיד [ע' קכ"ו וסי' קכ"ג וס"ס קי"כ]: (ז) ש"ץ שטעה בחזרתו בקול רם דינו כמו ביחיד בלי הבדל רק בנעצר המטר יש חילוק בין יחיד לש"ץ כמבואר לעיל בסעיף ה': (ח) לאחר שלשים יום דהיינו צ' תפלות או אם אמר צ' פעמים ביום אחד אם נסתפק אח"כ אינו חוזר דחזקה שאמר כמו שהרגיל עצמו. עיין לעיל בדיני משיב הרוח ותדרשנו לכאן [ע"ש בסעיף י"ב וי"ג]: (ט) אם התפלל מנחה ואמר טל ומטר לפני יום שמתחילין לומר טל ומטר האיך יתנהג בהשלמתו במעריב עי' לקמן בסוף התפלה ש"ע: (י) כשצריך לחזור ולהתפלל כל התפלה צריך להשהות בין תפלה לתפלה כדי הילוך ד' אמות [סי' ק"ה]:

(א) יאמר בעשי"ת המלך המשפט בההי"ן כי לי"א לא יצא אבל בדיעבד לא יחזור [א"ר סימן קי"ח ושאר אחרונים שם וסי' תקפ"ח]: (ב) בכל השנה אם אמר המלך המשפט יצא ואין צריך לחזור ובעשי"ת אם טעה ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט אם נזכר תכ"ד מעת אמירתו במשפט אומר המלך

המשפט

וְלַמַּלְשִׁינִים | אַל־תְּהִי תִקְוָה וְכָל־הָרִשְׁעָה כְּרֶגַע תֹּאבֵד וְכָל־אֹיְבֶיךָ מְהֵרָה יִכָּרֵתוּ וְהַזֵּדִים מְהֵרָה תְעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר וּתְמַגֵּר וְתַכְנִיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹבֵר אֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים:

עַל־הַצַּדִּיקִים וְעַל־הַחֲסִידִים וְעַל־זִקְנֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל פְּלֵיטַת סוֹפְרֵיהֶם וְעַל גֵּרֵי הַצֶּדֶק וְעָלֵינוּ יֶהֱמוּ רַחֲמֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכָל הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בֶּאֱמֶת וְשִׂים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם לְעוֹלָם וְלֹא נֵבוֹשׁ כִּי בְךָ בָּטָחְנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים:

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב וְתִשְׁכּוֹן בְּתוֹכָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וּבְנֵה אוֹתָהּ בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ בִּנְיַן עוֹלָם וְכִסֵּא דָוִד מְהֵרָה לְתוֹכָהּ תָּכִין *נחם לת"ב. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם:

את

*) כ"ה גרסת הגר"א, מטעם יתמו חטאים (כמבואר בגמרא ברכות) ואין לדיק וגו'.

דרך החיים

המשפט נ"כ ואם לאחר כ"ד לא יאמר ואין מחזירין אותו [שם]:

(א) בתשעה באב אומר בתפלת מנחה נחם בבונה ירושלים ואם שכח יאמר אצל ועל כולם דלא החימה, שכח ולא אמר אין מחזירין אותו [סימן תקנ"ז]: (ב) מי שמתענה בעשירי יאמר נחם בעשירי בערבית ושחרית ומנחה [מ"א שם]:

עיון תפלה

המשפט, שבהיות שם קטור וקטרוג אשר יחייבו מפאת הדין והמשפט בלתי עשות עמנו לדקה אתה לא תתן מקום אל המשפט החרוץ, וברחמיך עשה עמנו לדקה:

כרגע יאבדו. לשון אבדה וכריתה עקירה שבירה ומגור הנאמר כאן אין עניינם הכליון וההשחתה לגמרי, כי אין להתפלל שיתמו החוטאים רק החטאים, והראיה שאמר אחר כן ותכניע, אבל יאבדו כמו ואבד כל חזון דתרגומו ותבטיל, שיופסקו ויתבטלו מלהיות עוד מינים ומלשינים, וכן יכרתו כמו ולא יכרת מהם עבד דתרגומו ולא יפסקין, שיופסקו ויתבטלו מלהיות עוד אויבי ה', וכן תעקר כענין ואת סוסיהם תעקר שעניינו שהבהמה נמנעה מלהתנועע בשבירת פרסותיה מארכובה ולמטה, ולא תמות מזה אם תמלא מרעה במקומה, וכן כאן תעקר, תמנע מהם התנועה מלגמור מחשבתם הרעה, ותשבר כענין ושברתי גאון עוזכם, וטעמו שיהיו שבורי לב וכאי רוח בל יתגאו להרשיע, ותמגר, טעמו תפילם ותורידם ממעלת החשיבות (נידערשטירזן), ויפול רוכבו אחור תרגומו וימגר:

שמע

• נַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־אֲבֵלֵי צִיּוֹן וְאֶת־אֲבֵלֵי יְרוּשָׁלָיִם. וְאֶת־הָעִיר הָאֲבֵלָה וְהַחֲרֵבָה וְהַבְּזוּיָה וְהַשּׁוֹמֵמָה. הָאֲבֵלָה מִבְּלִי בָנֶיהָ. וְהַחֲרֵבָה מִמְּעוֹנוֹתֶיהָ. וְהַבְּזוּיָה מִכְּבוֹדָהּ. וְהַשּׁוֹמֵמָה מֵאֵין יוֹשֵׁב. וְהִיא יוֹשֶׁבֶת וְרֹאשָׁהּ חָפוּי כְּאִשָּׁה עֲקָרָה שֶׁלֹּא יָלָדָה. וַיְבַלְּעוּהָ לִגְיוֹנוֹת. וַיִּירָשׁוּהָ עוֹבְדֵי זָרִים. וַיָּטִילוּ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לֶחָרֶב. וַיַּהַרְגוּ בְזָדוֹן חֲסִידֵי עֶלְיוֹן. עַל־כֵּן צִיּוֹן בְּמַר תִּבְכֶּה וִירוּשָׁלַיִם תִּתֵּן קוֹלָהּ. לִבִּי לִבִּי עַל חַלְלֵיהֶם מֵעַי מֵעַי עַל חַלְלֵיהֶם. כִּי אַתָּה יְיָ בָּאֵשׁ הִצַּתָּהּ. וּבָאֵשׁ אַתָּה עָתִיד לִבְנוֹתָהּ. כָּאָמוּר וַאֲנִי אֶהְיֶה־לָּהּ נְאֻם־יְיָ חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב. וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְתוֹכָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְנַחֵם צִיּוֹן וּבוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם: את צמח כו'.

אֶת־צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה תַצְמִיחַ וְקַרְנוֹ תָּרוּם בִּישׁוּעָתֶךָ כִּי לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל־הַיּוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מַצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה:

שְׁמַע קוֹלֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹת וְתַחֲנוּנִים אָתָּה. וּמִלְּפָנֶיךָ מַלְכֵּנוּ רֵיקָם אַל־תְּשִׁיבֵנוּ (*אנא. אתה. עננו) . כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

רצה

עיון תפלה

שמע קולנו. קול זה אינו קול צעקה ורעש הנשמע למרחוק, כי תפלה נאמרה בלחש עד שלא נשמעת גם לעומד סמוך אליו בצדו, אבל לשון קול ישמש גם לאמירה ודבור הפשוט, כמו כי שמעת לקול אשתך דתרגומו למימר אתתך, ועיקר הוראת שם קול הוא התגלות, ר"ל התגלות מחשבה הנעלמת ע"י כל כלי הנשימה ודבור (אייסערונג דער געדאנקען) עמ"ש בכו"ק (נצבים למ"ד יו"ד) בקול הכתובה. ונראה שבכוונה כנו כאן את הדבור בשם קול, לפי שקשה מאד על האדם לפנות לבו ומחשבתו מבלבולי טרדותיו, ולהעתיק רעיוניו מהבלי זה העולם השפל עד שתתחונן דעתו עליו להכין לבו במחשבה טהורה ולהוציא דברים לפני האלהים, כאמרם (עירובין ס"ה) יכולני לפטור כל העולם מדין תפלה שנאמר שכורת ולא מיין, ודברי תפלתנו אינם דברים הנאמרים בלב טהור כראוי, ודומים לצפצוף קול בעלמא: חוס ורחם. לשון חוס ישמש אף שאין מגמת המרחם על הדבר מצד עצמו, כ"א למלט את נפשו מצער, לכן נופל גם על דברים שאין בהם רוח חיים כמו ועיניכם אל תחוס על כליכם, אתה חסת על הקיקיון, אחוס על נינוה, שאין החמלה בכמו אלה מצד עצמם, כ"א לחוס על נפשו מן הצער שיגיע לה בהפקדם, ותנועת הנפש בהם לחוס ולרחם אינה כ"א תנועת מה שממנו לא תנועה מה שאליו. אבל לשון רחם הוא, כאשר תתעורר הנפש לאהבת עצם הנאהב המצטער, ומאהבתו אותו הומה נפשו לקום להושיע מצערו, וגם למלט עצמו מצער המגיע לו מצערו של הנאהב, ובמדת הרחמים חוברו לה יחדיו שני קצות גבולי התנועה, תנועה מה שממנו ותנועה מה שאליו: וקבל ברחמים וברצון. כי כל הטובות המגיעות מהש"י לאדם הם ע"צ החסד הגמור, לא שכר מעשיו הטובים, ולזה ראוי ומחויב על כל אדם שיתפלל להש"י על צרכיו אף שירגיש בנפשו שאינו ראוי לטובה זו, והמתנפל מבקש צרכיו מצד שאינו מוצא א"ע ראוי, יורה שהטוב המגיע לאדם מהש"י הם לגמול על מעשיו הטובים, לא מחסדו ורחמיו, וזה בלתי נכון, ככתוב כי לא על צדקותינו כי על רחמיך הרבים. ולהיות שהכל מצד הרחמים אין הבדל בין שהמקבל מוכן לכך או בלתי מוכן, כי אמנם התפלה תקנה לאדם הכנה שאינה מטבעו לקבל הטובה ההיא, וכן כל הבא ממנו ית' הוא מצד הרצון, שיש בידו לרצות ושלא לרצות, ולעשות דבר והפוכו ולעשות חסד הנס הן שהמקבל ראוי לכך או בלתי ראוי, רק שיכין נפשו ע"י התפלה לבדה: שומע תפלות ותחנונים. להיותו ית' חפץ חסד ורוצה להשפיע טובה

דרך החיים

(א) יחיד המתענה אומר עננו במנחה בש"ת בין מתפלל ביחידות בין עם הציבור בין לא קיבל התענית או אינו משלים בין שמתענה עד המנחה וכן חתן וכל מי שמתענה עד מנחה גדולה אומרים עננו קודם כי אתה שומע תפלה ולא יחתום בעונה בעת צרה אלא כשמגיע לכל עת צרה וצוקה יתחיל כי אתה שומע כסדר וכן ש"ץ שמתפלל בלחש יאמר עננו

בברכת שמע קולנו קודם שמסיים כי אתה שומע יתודה בהכנעה ובשברון לבו:

אָנָּא יְיָ חָטָאתִי עָוִיתִי וּפָשַׁעְתִּי לְפָנֶיךָ מִיּוֹם הֱיוֹתִי עַל הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה (ובפרט בחטא פלוני ופלוני) . אָנָּא יְיָ עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וּתְכַפֶּר לִי עַל עֲוֹנוֹתַי וַחֲטָאַי וּפְשָׁעַי שֶׁחָטָאתִי וְשֶׁעָוִיתִי וְשֶׁפָּשַׁעְתִּי לְפָנֶיךָ מִנְּעוּרַי עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וּתְמַלֵּא כָּל הַשֵּׁמוֹת שֶׁפָּגַמְתִּי בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל: כי אתה וגו'

תפלה שיתפלל על מזונו קודם כי אתה:

אַתָּה הוּא יְיָ הָאֱלֹהִים הַזָּן וּמְפַרְנֵס וּמְכַלְכֵּל מִקַּרְנֵי רְאֵמִים עַד בֵּיצֵי כִנִּים. הַטְרִיפֵנִי לחם

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

בר"ח חודש ובחול המועד:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם

לראש חדש רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ | לפסח חַג הַמַּצּוֹת | לסוכות חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה.

זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים.

דרך החיים

עננו בש"ת [סימן תקס"ב ותקס"ה] אך כשאינו מתענה רק עד אחר מנחה ואכל קודם מנחה אף שלא אכל עד זמן מנחה גדולה מ"מ לא יאמר עננו [מ"א סי' תקס"ב] אי שלא קבל התענית אף שמשלים במקום שיתבאר אי"ה לקמן לא יאמר צום תעניתנו רק עננו כי בצרה גדולה כו' [ט"ז שם]: (ב) אפילו יחיד שמתענה ומשלים וקיבל התענית כפי שיתבאר להלן אי"ה בסדר תענית לא ישנה

עיון תפלה

טובה, לכן יתאוה כביכול שיתפלל האדם אליו וישאל ממנו כדי למצוא מקום יחול בו טוב השפעתו כאמרם הקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים:

לדביר ביתך. דביר לשון דבור, והוא חדר המיוחד לדבור, כענין הנהוג בבתי החשובים שיש להם חדר לפני ולפנים מיוחד להמתיק סוד ולהתיעץ על ענינים נחוצים (קאָנפערענץ צִיממער) וזהו ענין דביר הקדש

וכדבר

מהטבע שטבעו הכמים ואומר עננו ביום צום תעניתנו [סי' תקס"ה]: (ג) אם שכח מלומר עננו אם לא נזכר עד שאמר בא"י מברכת ש"ת לא יאמר שוב בתוך התפלה רק אם נזכר קודם שעקר רגליו יאמר לאחר אלקי נצור עננו בלא חתימה אבל אם לא נזכר עד לאחר שעקר רגליו לא יאמר [שם ועיין מ"א]: (ד) אם אמר עננו ביום שאינו מתענה דינו כטה באמצע התפלה וכמ"ש אי"ה להלן אצל דיני יעלה ויבא: (ה) אם שכח לומר בר"ח יעלה ויבוא בערבית אפי' אם ר"ח ב' ימים ושכח בלילה הב' נ"כ א"צ

לֶחֶם חֻקִּי וְהַמְצֵא לִי וּלְכָל בְּנֵי בֵיתִי מְזוֹנוֹתַי קֹדֶם שֶׁאֶצְטָרֵךְ לָהֶם. בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר בְּהֶתֵּר וְלֹא בְאִסּוּר. בְּכָבוֹד וְלֹא בְבִזָּיוֹן. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מִשֶּׁפַע בְּרָכָה וְהַצְלָחָה וּמִשֶּׁפַע בְּרָכָה עֶלְיוֹנָה כְּדֵי שֶׁאוּכַל לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ וְלַעֲסוֹק בְּתוֹרָתֶךָ וּלְקַיֵּם מִצְוֹתֶיךָ וְאַל תַּצְרִיכֵנִי לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם. וִיקֻיַּם בִּי מִקְרָא שֶׁכָּתוּב. פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן. וְכָתוּב הַשְׁלֵךְ עַל יְיָ יְהָבְךָ וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ: כי אתה וגו'.

יחיד בתעניתו וכן הש"ץ בתפלת לחש אומר כאן עננו:

עֲנֵנוּ יְיָ עֲנֵנוּ בְּיוֹם צוֹם תַּעֲנִיתֵנוּ. כִּי בְצָרָה גְדוֹלָה אֲנָחְנוּ. אַל־תֵּפֶן אֶל־רִשְׁעֵנוּ. וְאַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ. וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ. הֱיֵה נָא קָרוֹב לְשַׁוְעָתֵנוּ. יְהִי נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנוּ. טֶרֶם נִקְרָא אֵלֶיךָ עֲנֵנוּ. כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה. עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע: כִּי אַתָּה יְיָ הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה. פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה. יחיד כי אתה כו'. והחזן כין גואל לרופא ח"ותם

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה:

וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ. וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ (אַתָּה יְיָ) אֵל הַהוֹדָאוֹת:

עיון תפלה

הפקודות

הקדש שהיה שם התיחדות הדבור האלהיי והגלות סודו לנביאיו, כענין ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת, וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת:

צור חיינו. רוח החיים אשר בקרבנו אתה הוא המקשר אותו אתנו ואתה הוא המשמרו בנו בל יפרד רגע עד עת הקצוב לנו להשאר בחיי עולם הזה, עמ"ש בסוף מזמור השמים מספרים:

נשמותינו

דרך החיים

א"צ לחזור התפלה אבל בשחרית ובמנחה אם נזכר קודם שאמר מודים אחר שסיים הברכה אומר במקום שנזכר ואם נזכר קודם שאמר השם מברכת המחזיר יאמר עוד הפעם ותחזינה והטעם כי צריך לומר מעין החתימה סמוך לחתימה ואם התחיל מודים אם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לרצה ואם נזכר לאחר שעקר רגליו חוזר לראש התפלה ואם רגיל לומר תחנונים אחר התפלה כמו אלקי נצור וכדומה אם לא אמר עדיין יהיו לרצון או שלא הסיח דעתו עדיין מתפלתו חוזר לרצה ואם לאו חוזר לראש התפלה דכיון שאמר יהיו לרצון והסיח דעתו הוי כעקורין אף שלא עקר עדיין [סי' תכ"ב]: (ב) אם שכח לומר בחול המועד יעלה ויבא אפי' בערבית צריך לחזור כמו בשחרית ר"ח [סי' ת"צ]: (ג) בערבית ר"ח יכריז השמש קודם ש"ע לאחר קדיש יעלה ויבא בכדי שידעו הקהל לומר יעלה ויבא [אבל בשחרית לא יכריז השמש אם לא שכבר התפלל ש"ע או שלא התפלל עדיין כלל] אבל לא יפסיק באמצע ברכות וק"ש [סימן רל"ו במ"א]: (ד) אם מסופק אם אמר יעלה ויבא חוזר ומתפלל דמסתמא לא אמר [מ"א סימן תכ"ב ועיין א"ר]: (ה) שכח לומר יעלה ויבא בשחרית והתפלל מוסף לא יחזור להתפלל עוד תפלת שחרית [מ"א סי' תכ"ו]: (ו) ש"ץ שטעה בקול רם ולא הזכיר בתפלתו בקול רם לא יתפלל עוד הפעם מפני טורח הציבור ויסמוך על תפלת מוספין [שם] ודוקא שהשלים תפלתו אבל לא השלים מחזירין אותו לרצה: (ז) ש"ץ שטעה בתפלתו בלחש ולא הזכיר יעלה ויבא לא יתפלל עוד הפעם ויסמוך על תפלתו בקול רם [שם] לכן יאמר אלקי נצור ויפסע ג' פסיעות אחר תפלתו בקול רם [סי' קי"ט וסי' קכ"ג]: (ח) דין אם שכח יעלה ויבא שחרית או במנחה ועבר זמנה של תפלה זו האיך להתנהג בתפלה של אחריה אם ישלימנה או לא יתבאר אי"ה לקמן אחר ש"ע וכן אם שכח במנחה של ערב ר"ח האיך יתנהג יתבאר אי"ה לקמן: (ט) הטועה ומזכיר מאורע של שאר תפלה שלא בזמנה אם הזכיר דבר שלא שייך באותו יום כגון שאמר זכרנו כו' וכתבנו כו' דאין זמן כתיבה היום או שאמר יעלה ויבא עד לאחר יום ר"ח הזה שהוא שקר מוחלט דהיום אינו ר"ח דינו כשם באמצע התפלה שחוזר לראש הברכה ובג' ראשונות ואחרונות חוזר לתחלת הג' כמו שנתבאר דינו קודם סידור התפלה ע"ש בסע"י אך אם לא אמר שקר כמו אם אמר זכרנו לחיים ולא אמר וכתבנו או הבדלה בחונן הדעת שמזכיר מה שחנן לו השי"ת לב להבין ולהבדיל וזה שייך בכל השנה לתת תודה להשי"ת שחלק לו לב להבין ומדע לידע או שאמר יעלה ויבא עד ביום ר"ח הזה דלא הוי שקר רק כמו שמוסיף בתפלתו ואף שאסור להוסיף בג' ראשונות ואחרונות מ"מ כשח לא הוי [ס"ס ק"ח והנלענ"ד כתבתי]:

(א) כשאומר מודים כורע ראשו וגופו כאגמון בב"א [עיין א"ר בשם רש"ל סימן קי"ג] עד

שיתפקקו

הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

עַל הַנִּסִּים. וְעַל הַפֻּרְקָן. וְעַל הַגְּבוּרוֹת. וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת. וְעַל הַמִּלְחָמוֹת. שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ. בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

לחנוכה

בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן־יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת

צרתם

לפורים

בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בִּשְׁלשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים

עשר

דרך החיים

שיתפקקו כל חוליות שבשדרה וזקן וחולה שאינו יכול לשחות כ"כ כיון שהרכין ראשו דיו וכשהוא זוקף יזקוף בנחת ראשו תחלה ואח"כ כל גופו כדי שלא תהא עליו כמשא [שם]:

(א) בחנוכה ופורים אומרים על הנסים. שכח לומר על הנסים ונזכר קודם שאמר השם מברכת הטוב שמך אפילו אמר ברוך אתה חוזר ואומר על הנסים אבל אם כבר סיים הברכה או שאמר בא"י אינו חוזר [סי' תרפ"ב ותרצ"ג]: (ב) ובשאר ימים אם אמר על הנסים פשיטא דהוי שקר גמור דאמר בימים ההם בזמן הזה אך אם בשושן פורים אמר על הנסים אף שאין לאומרו מ"מ אינו חוזר [ט"ז סי' תרצ"ג]:

עיון תפלה

נשמותינו הפקודות לך. כמו פקודות על שערי העיר (יחזקאל מ"ד) דתרגומו ממנן על תרעי קרתא, כי נשמת האדם היא ממונה להיות פקיד על גופה ששוכנת בתוכו, להשגיח עליו להרחיק ממנו התכונות הרעות שבו מצד טבעו החומרי, ולהסיר ממנו כל נטיות יצרי התאוות הגופניות. והנה פקודת הנשמה והתמנותה על גופה לגדע כל קרני רשעה ותאוה שבו היא כדי להרים קרן כבוד התורה והעבודה, שתכנים אור התורה בחדרי לבבו להאיר מחשכיו ולעבוד את השם ית', וזהו הפקודות לך, ממונה להיות פקיד בשבילך, כדי לעבוד אותך. ובאבודרהם פירשו על נשמת האדם שהיא בידו של הקב"ה פקדון בכל לילה עד שייקץ. אמנם ללשון פקדון ראוי יותר להתחבר עם בי"ת כמו בידך אפקיד רוחי: נסיך שבכל יום. נס ישמש על דבר שהוא פלא, וישמש גם על דבר הרגיל, כמו לא נסיתי באלה, כלומר לא הורגלתי בו, ויש רבים מן הפלאים הרגילים עמנו בכל יום, ולרוב הרגלם כמעט אין איש שם על לב להתפלא ולהשתומם עליו, כזריחת אור השמש ביום ונוגה הירח והככבים בלילה, שבהיות לבנו גם בהם לראותנו אותם יום יום אין אנו מתפעלים מהוד תפארתם והדרתם, והדמה נא בדעתך שיהיה הילד כלוא בבית אפל מיום הולדו עד שנת י"ג שלו שנתישבה דעתו מעט, ואז יוציאוהו לאור העולם, ויראה את שני המאורות הגדולים האלה, מה מאד ישתומם על המראה הנפלאה, ומה מאד תתפעל נפשו בפלאי היופי וההדר אשר למראה עיניו, ויקרא לחביריו שאו נא מרום עיניכם וראו מי ברא אלה: נפלאותיך וטובותיך שבכל עת. רבות הן טובות הנפלאות הנעשות עמנו בכל רגע ורגע, אשר אם יחסר לאדם גם אחת מהן הוא מופשט ומשולל מגדר האנושי. הדמה בדעתך אם יחסר לאדם כח הזכרון מה יהיה ענינו וכמה הפסד יגיע אליו בכל דבריו ועסקיו כשלא יזכור מה שיש לו אצל אחרים מן ההלואה והפקדון, ולא יזכור את הדרך שהלך עליו כמה פעמים, ולא יזכור מה שלמד בתורה וחכמה, והרבה כיוצא בזה מן הכחות הנפשיות הנצרכים לאדם בכל רגע שבחסרונם אינו בגדר אדם: ערב ובקר וצהרים. אין זה מחובר עם בכל עת כמתרגמי האשכנזים, אבל הוא מוסב על נודה לך ונספר תהלתך ערב ובקר וצהרים, ומיוסד עפ"י ערב ובקר וצהרים אשיחה:

באור

צָרָתָם. רַבְתָּ אֶת־רִיבָם. דַּנְתָּ אֶת־דִּינָם. נָקַמְתָּ אֶת־נִקְמָתָם. מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים. וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים. וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים. וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים. וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ. וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ

עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז: וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הֵפַרְתָּ אֶת עֲצָתוֹ וְקִלְקַלְתָּ אֶת־מַחֲשַׁבְתּוֹ וַהֲשֵׁבוֹתָ לּוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ. וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו עַל־הָעֵץ:

בְּעוֹלָמֶךָ. וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וּפִנּוּ אֶת־הֵיכָלֶךָ. וְטִהֲרוּ אֶת־מִקְדָּשֶׁךָ. וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ. וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

בעשי"ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכָל־הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

לש"ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר:

יחזי' פניו נגד ההיכל / נגד ימינו / נגד היכל / נגד שמאלו

יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ:

נגד היכל / נגד ימינו / נגד שמאלו / נגד ימין ויכוין שיגבר ימינו הוא

יִשָּׂא יְיָ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: מדה"ר על מדה"ד.

בשחרית

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ

נתת

במנחה ובמעריב

שָׁלוֹם רָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם. כִּי אַתָּה

הוא

עיון תפלה

באור פניך. כלומר באור הפנימי של התורה (איננערעס ליכט), כי התורה הכתובה נגלית ונעלמת, נגלית היא מבחינת כוונתה החיצונה ומובנת גם להמונים, ונעלמת מבחינת כוונתה הפנימית

דרך החיים

(א) אם שכח לומר וכתוב אם נזכר קודם שאמר השם מברכת הטוב חוזר. ואם לא נזכר עד לאחר שאמר השם אינו חוזר כמו שנתבאר לעיל אצל זכרנו ומי כמוך [סי' תקפ"ב]:

(א) כשאומר ברוך יכרע בברכיו וכשאומר אתה ישתחוה וכשאומר השם יזקוף וכמו שנתבאר לעיל אצל אבות ע"ש:

(א) אין אומרים או"א ברכנו בברכה רק בשחרית ובמוסף אבל לא במנחה [סימן קכ"ז]. (ב) אין הציבור עונין אחריו אמן אלא כן יהי רצון [שם]: (ג) בתענית צבור אומרים או"א גם במנחה ואומרים שים שלום אבל תענית יחיד אין לו לשנות ולומר שים שלום וכל זמן שאומרים או"א אומרים שים שלום [לבוש וא"ר סי' קכ"ז]: (ד) אין אומרים או"א ברכנו בבית האבל [א"ר בשם שכ"ג ס"ס קכ"א]:

נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם | הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל־הַשָּׁלוֹם. וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בעשי"ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אלהי

עיון תפלה

הפנימית אשר לא יתבאר רק ע"י התורה המסורה לנו על פה, ככתוב ויגד לך תעלומות חכמה כי כפלים לתושיה. פניך כמו פנימך, וכבר מצאנו פני בלא מ"ם ויורה על התוך הפך החיצון, הוא ההיכל לפני [מ"א ו'] ע"ש ר"ש ב"מ, והרבה ברבותינו לפני ולפנים, וכן אל מול פני המנורה, פירושו מול אמצעית המנורה שהוא הפנימי כמ"ש רש"י שם. ולדברי חכמי אמת המלמדים אותנו דעת סדר השתלשלות העולמות והדרגתם מצאנו טוב טעם בקריאת התורה בשם אור פנים, באמרם שכל עולם היותר עליון וגבוה הוא אור המחיה והמקיים את העולם שתחתיו, ולעולם האצילות יש יתרון על השלש עולמות בי"ע, כי אורו מתפשט לכל השלש שתחתיו כי הוא כולו אלקות גמור, והתורה הקדושה שרשה העליון נעלה הוא מעלה מעלה גם מאצילות, כי היא האור המקיים כלהו עלמין (עי' בנפה"ח לקדוש ה' מהר"ח וולאזין שער ד' פ"י) ויאות א"כ שם אור פנים אל התורה, כי אורה הוא פנימי לכלם. ומצאתי לרבנו הגדול הגר"א (בפירושו למשלי ט"ז ט"ו) שפי' באור פני מלך חיים, התורה היא אור הפנימי של מלך עליון ית' ומי שזוכה באור פני מלך היא התורה, זוכה לחיים כי עץ חיים היא: **תורת חיים.** תורה המנחלת לעוסקים בה ולשומרי מצותיה, חיים הנצחיים אחר מות הגוף כשתפרד הנפש ממנו, כי תשוב אל אלהים ותחיה לפניו, בעבור שהיתה דבקה באור התורה, וכן לעולם הבא לעת התחיה תנחיל התורה למי שהיו עסוקים בה, חיי הנפש עם חיי הגוף. וכן בחיי הגשמי הלזו אין היגיעה בעסק התורה מחלישה את הגוף ומכחישו, כי התורה נאמר עליה רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך, היא משפעת מרפא וכח לגוף האדם, כי העוסק בה ימצא שמחה בלבו, כי פקודי ה' משמחי לב, כי מושך על עצמו משך חכמה שאין נעימות למעלה ממנה (ודעת לנפשך ינעם) ולב האדם שהוא מקור החיים אם הוא שמח אז ישוקה כל הגוף ויהיה בריא דשן ורענן. ומי שזוכה למדרגת העוסקים בתורה לשמה וטעם טוב טעמה, יתאוה אליה יותר ממה שיתאוה הרעב ללחם והצמא למים, כי יודע שחיי הגוף והנפש נמשכים מהרוח הפנימי שבלב המתחזק באור התורה והיא נותנת חיים ומחיאות יותר ממה שיתנו הסמים והרפואות, ובמקום שתתבלע חכמת הרופאים ברפואות הטבעיות תרפא התורה ותחייהו, ולזה אמרו רבותינו גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעוה"ז ובעוה"ב, כי חיים הם למוצאיהם, עץ חיים היא למחזיקים בה, אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לך. **ואהבת חסד וצדקה וגו' ושלום.** לדעתי שתי מלות „תורת ואהבת" נמשכות לכל הפרטים הבאים, כאילו אמר: נתת לנו תורת אהבת חסד, תורת אהבת צדקה, תורת אהבת ברכה, וכן כלם, כי התורה תלמדנו לאהוב מדת החסד להתחסד עם הבריות לטרוח עבורם בגופנו ולהיטיב עמהם במאודנו ובקניננו, האיש אשר נושה בו אם יבקש כסף פדיון נפשו נמציא לו כפי יכלתנו את שרביט החסד, להלוות לו, ונפש נענה הנצרך למליץ טוב לדבר עליו למלך או לשלטון ויש בידינו לעשותו לא נמנע מלהתחסד עמו ולמלא מבוקשו, וכדומה לזה בדברים הנוגעים במדת גמילות חסד, וכן התורה תישיר אותנו להחזיק באהבה במדת הצדקה להתנהג עם כל אדם בדרך החניכה והנדיבות אף שהוא לפנים משורת הדין (צדק הוא המגיע עפ"י הדין, וצדקה היא לפנים משורת הדין), התורה תעורר את נפש האדם להיות נפש ברכה לוותר ממונו לאחרים ולהשפיע בטוב עין מברכתו אל זולתו (כענין נפש ברכה תדשן משלי י"א), גם תרגילנו התורה אל מדת הרחמים לחמול על כל זולתנו להקל מעליו צרותיו ולהושיעו. התורה תוליכנו באורח החיים להחיות ברעב את העניים ולכלכל את הדלים בלחם ומזון, אמרו במדרשב"י מאן דקיים על מסכינא ואתיהיב ליה נפשיה כאילו ברא לנפשיה כמו אברהם את הנפש אשר עשו בחרן. וחי אחיך עמך אמרה תורה, וכמה הגדילו רבותינו מצות מתנות עניים באמרם כל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי מעלין עליו כאלו בנה בהמ"ק והקריב וגו'. וכמה תלוה התורה על אהבת השלום בין איש לרעהו, שלא יהא זה מערער על מציאות חבירו ועניינו, שלא יהיו משפחות מריבות זו עם זו,

ולא

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם

ונפשי

עיון תפלה

ולא יהיו כתות מתחלקות זו מזו. הנה בתחלת הברכה התפלה היא על השפעת השלום והטובה וגו' ממנו ית' עלינו, ואח"ז באה התפלה על ברכת אור פניו ית' שהיא התורה המזהרת מאד על מצות שבין אדם לחברו, ובולם כלולים במה שאמר אהבת חסד וצדקה, אהבת ברכה ושלום, וכמו שביקשנו תחלה על שימת שלומו ועל השפעת רחמיו וחסדיו עלינו ועל טוב ברכתו עמנו, ככה נבקש את פני העליון ית' לשלוח לנו עזרתו מקדש לסייע אותנו שנתנהג גם אנחנו עם חברינו בדרכים האלה, להתהלך עמהם בדרכי חסד ורחמים, לעשות צדקה עמהם, להביא ברכה וחיים קרב הארץ, ולאהוב את השלום בינינו. ודבריהם אלה מיוסדים על ברכת כהנים שנאמר שם, ישא ה' פניו אליך, שאמרו עליו (ר"ה י"ז) בעברות שבין אדם למקום ישא ה' פניו אליך, ובעברות שבין אדם לחברו לא ישא פנים, וכ"ה בספרי זוטא, ועל מלת ויחנך אמרו בספרי, יתן בכם דעת שתהיו חוננים זה את זה ומרחמים זא"ז כענין שנאמר ונתן לך רחמים. ועל וישם לך שלום אמרו (בספרי ובד"א זוטא) גדול השלום שאפילו עובדים ע"ז ויש שלום ביניהם כביכול אין השכינה יכולה לנגוע בהם, ואם יש מחלוקת ביניהם חלק לבם עתה יאשמו (וברבה פ' נח) דור המבול ע"י שהיו שטופים בגזל לפיכך לא נשתייר בהם פליטה, דור הפלגה שהיו עע"ז ע"י שהיו אוהבים זא"ז לפיכך נשתייר בהם פליטה. הנה להיות שבברכת כהנים כלולים המצות שבין אדם לחברו, לכן ראו המסדרים האלהיים לסדר בברכת שים שלום [שהיא נגד ברכת כהנים] כמה פרטים ממצות שבין אדם לחברו ולבקש על העזר האלהי לקיים אותם בפרט, וכבר אמר האיש האלהי הרח"ו בשער הקדושה, המדות הן יסוד לכל תרי"ג מצות, ומבלעדן אי אפשר לקיים מצות התורה כראוי ואשרי המשתדל אחריהם ומתחזק בכל עז לעשותם לו קנין נפשו, ורבינו הגדול הגר"א אמר [בשה"ש בשחורה אני] המדות שבין אדם לחברו הם כמו לבוש אל המצות [מדות מן מדו בד שהוא לבוש] והם עיקר התורה כאמרם כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה וכל המתגאה וגו' והם אינם כתובים בתורה מפני שהם כללי התורה ע"כ:

נצור לשוני מרע. שלא אדבר ברעת שום אדם ומומיו וגנותו באיזה צד שיהיה בו מן הגנות, אף שהדבר אמת, [כאמרם כל המספר לה"ר כאילו כופר בעיקר]: מדבר מרמה. הוא לשה"ר דרך רמאות, והוא המזכיר מום אדם בבלתי באור, רק יספר לתומו וכאילו איננו יודע שאלו מעשה של פ', או שיאמר שתקו מפלוני ואיני רוצה להודיע מה אירע ומה היה בו [עי' רמב"ם הל' דעות ובפי' לפ"ק דאבות] ובדרך כלל המראה עצמו בדבורו כאילו הוא לתכלית טוב לקנא כבוד שמים ובדומה, ובאמת הוא מכאיב בזה לב חברו ומאדיב נפשו. ולמקללי נפשי תדום. להיות מן הנעלבים ולא מן העולבים, שלא להשיב על דברי המחרף והמבזה אותי. והתבונן שלא אמר ישתוק פי, כי בלשון זה אין משמעותו רק שלא ישיב לחורפו דבר אבל בפנימיותו ירגיש צער ודאגה על זה, ואף שגם זה מעלה מן המעלות, אבל התפלה כאן היא להשיג מעלה יותר עליונה, והיא שלא יתעורר בנפש שום ערעור פנימי וצערי משמיעת דברי בזיונות, אבל הנפש תסכים הסכמה גמורה ורצונית להיות שוקט ושותק ולא יתפעל כלל ממה שמגנים אותו, לכן אמר נפש ולשון תדום, שכלל בו גם ענין השואה [דמיתי לקאת מדבר] והיינו שתיקה רצונית ושואית (גלייכגילטיג) ששוה אליו הגנות כשבח, כי לא תתעורר בנפש שום צער משמועת בזיונו [עמ"ש בכו"ק שמיני יו"ד י"ב וידם אהרן], וכבר סופר [ברמב"ם בפי' למשנה פ"ד דאבות] מאחד החסידים כי אדם אחד העז פניו נגדו לגלות ערותו ולהשתין עליו, ולא כאבה נפש החסיד למעשהו כלל ולא התעורר בו מן הצער, אבל הרבה בנפשו שמחה וגיל

להגיעו

דרך החיים

(א) במדינתינו שנוהגין לומר אלקי נצור קודם יהיו לרצון יכול להפסיק לקדיש ולקדושה ולברכו לאחר שהתפלל י"ח ברכות עד אלהי נצור כמו שפוסקין באמצע ברכות ק"ש בתוך הפרק וכמו שנתבאר קודם יוצר אור וכן לאמן אינו פוסק זולת לאמן שלאחר האל הקדוש ושו"ת כמו שנתבאר שם ודוקא בתוך אלהי נצור שרגיל לומר אבל בתוך שאר תחנונים שאינו רגיל תמיד לאמרו רק באקראי פוסק אפי' לכל אמן [סי' קכ"ב וקכ"ד בס"ז ע"ש]: אמנם זה דוקא כשבא הש"ץ לקדיש או לכל אלו כשהוא באמצע תחנונים או אלהי נצור אבל לכתחילה כששמע שהש"ץ התחיל לסדר תפלתו בקו"ר מתחלת ש"ע מקצר בתחנונים ויאמר יהיו לרצון ופוסע ג' פסיעות בכדי שיענה קדיש או קדושה או ברכו ואם אין לו שהות לפסוע אומר מיד יהיו לרצון [שם] וכן הדין בקראו לס"ת בתוך אלקי נצור [עיין ס"ס ק"ד ומ"ש לעיל]: (ב) מיהו יש נוהגין לומר יהיו לרצון מיד לאחר התפלה קודם אלקי נצור ואותן הנוהגים כן אסור להם לענות קדיש וקדושה או ברכו קודם יהיו לרצון רק אח"כ מותר כמש"ל [שם] וכן יש לעשות:

וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף

נפשי

עיון תפלה

להגיעו לגבול שלא יכאיבהו בזוי החסר ההוא ולא הרגישה נפשו מתכונת עזות נפש המגואל הזה. ולפי שיש ענוה מזוייפת ושפלת רוח שקרית, שהלב מלא גאה וגאון ומחמת רוב הגאוה ירגיל עצמו לדבר נחת כי יאמר בלבו מי בעל מעלה יותר ממני וכלום חסר לי רק מעלת הענוה ושפלת הרוח, לכן ארגיל עצמי מעתה להיראות כעניו כדי שלא אהיה חסר גם ממעלה זו, הנה גאות אדם זה תשפילנו לפני הבריות, כי מדבר אתם בשפה רפה ובקומה כפופה, ובעיני עצמו הוא בעל מעלות נשגבות ויגבה לבו בהשחתת נפשו, לכן באה התפלה אח"ז, ונפשי כעפר לכל תהיה, שאהי' נבזה בעיני ונמאס בלבי, ולחשוב על כל אדם שהוא יותר חשוב במעלה ממני, וכי תאמר בלבבך איך אפשר לי כזאת, אם באמת אני ת"ח והוא ע"ה, אני עוסק במצות וביראת ה' כל היום והוא עוסק בהבלי עולם, ואיך אחשוב אותו גדול ממני, כי מחשבה כזו טעות גדול היא. הלא ידעת כי הבדל ב"א זה מזה במדותיהם הוא בא להם מצד התחלפות מזגי טבעם היסודית, כי ארבע היסודות ארמ"ע מולידים אפיות בבני אדם כפי התמזגותם בהם בשווי וערך, כי אלה יתחזקו ויחלשו לדעת רבותינו כפי חוזק וחולשת המזל שנולד בו, יש שלפי מזלו יתמזגו בו היסודות הטבעיות בערך המסות אותו לטוב ויש להפכו, כאמרם האי מאן דבמאדים :גו' האי מאן דבצדק וגו' ; ועתה מה לך האיש בעל מע"ט להתרומם על חברך שנראה בו מפחיתיות המעשים, פן אתה ממי שמצד מזג טבעו אין בו מניעה מלילך מישרים, ובחירתך בטוב נקל עליך, כי מצד טבעך אתה מוכן ומעותד להוציא נטיית טבעך מן הכח אל הפועל, ובקל תוכל להשתלם ולהתעלות למעלה רמה, גם לפי יושר מזגך עדיין לא הגעת לחצי חלים החובות המוטלות עליך לפי הכנת נפשך, וחברך שהוא פחות המעשים פן הוא ממי שנטיית מזגו נוטה לרע יותר, ומצד הרכבת יסודי גשמיותו יש בו התנגדיות חזקה נגד קנין שלמות הנפשי, והעם מעשיו הטובים יותר חשובים בעיני המקום ממעשיך הרבים, ואפשר שקלקולי מעשיו בבחינת מסדידיו כבית ובחוץ הם נרצים מצד לפני הבוחן לבבות. וא"כ חשיבות המעלה באמת לא נודע לשום אדם בלתי להשם לבדו. הלא תראה כי אינשי בדיחי, שלא היו בני תורה ולמראה עינים היו שפלים, והעיד עליהם אליהו [תענית פ"ג] שהם בני עלמא דאתי. וכבר אמרו כי חלופי מזגי הטבעיים שהיו בין שאול ודוד, שאול היו מזגו נוטה לטוב [כבן שנה שלא חטא שאול במלכו] ודוד הפוכו [אדמוני עם יפה עינים] לכן שאול באחת ולא עלתה לו ודוד בשתים ועלתה לו, כי השתים לזה מצד מזגו הרע הם קלים מן האחת לזה מצד מזגו הטוב. ובלא זה, הנפשות נבדלות זו מזו מתחלת אצילותן, וכל אדם ואדם יש יצירה מיוחדת בנפשו שתבדילהו מאדם אחר, ומה שתוכל האחת איננה ביכולת השניה, מעתה אפשר שברוב תורתך שלמדת לא הגעת עד החצי ממה שלמד חברך שאין בו שכל ובינה שהם כן, כי הכל נערך עם הכח הפנימי, ואם חברך למד מה שהיה בכחו ללמוד, ואתה שהגדלת תורה וחכמה, והיה בידך להוסיף ולא הוספת, שכר חברך גדול משכרך, ולזה אמרו [אבות פ"ב] אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת, אף שהוספת תורה יותר מחברך אל תהזיק לעצמך שעשית דבר גדול יותר מזולתך, כי לכך נוצרת שיצירתך גורמת שיתנה בך נפש יקרה המשתוקקת ללמוד תורה, ומיצירתך אתה מוכן לכך [לכן אמר נוצרת, לא נבראת או נולדת, דעיקר מילתא ביצירה תליא ככתוב יוצרי מבטן לעבד לו, שיצר צורת נפשו להיותה מוכנת לעבודת השם. וכן ויוצר רוח האדם בקרבו] וכן אם צדקת יותר מחברך אל תחזיק טובה לעצמך, כי אינך אלא כפורע חובך, כי לכך נוצרת בצלם אלהים ובנפש יקרה, ובתורתך ובעבודתך אתה מחויב ועומד, ולא כמי שעושה דבר גדול — ויתכן מדלא אמר, ונפשי שפלה לכל תהיה, רק הזכיר כעפר, כדי לכלול גם הסבה לאחוז במדת שפלות הרוח אף שבעיניו רואה שהוא גדול מחברו בתורה ועבודה, כי כמו שיש עפר המוכן מצד טבעו לגדל בו צמחים טובים ויפים יותר מעפר אחר, ככה תשער נפשך מבחינת אצילותה ותכונת מזג טבעך מוכנת ומוכשרת יותר לתורה ולעבודה מנפש זולתך, לכן אתה מחוייב ועומד יותר ממנו [ואף שלאדם המבטל תורה ומצוה אין לו התנצלות מבחינת אצילות נפשו ומזג טבעו, מ"מ איש אחר שפיר יוכל לאחוז בה להיותו סבה למניעת ההתנשאות]: פתח לבי בתורתך. פתיחת הלב הוא הפך ערלת הלב, כי הלב לפי טבעו מלא כל תאוות החומריות הנוטות לרע, יתאו לכל הבלי עולם, יתאוד יקוא ילשין ישקר רודף אחר הכבוד המדומה וכדומה לאלה מסוג התאוות המגונות אשר לב האדם מלא מהם על כל גדותיו, עד שאין בו מקום פנוי להכנים בתוכו ציור דבר אמת מן התורה והמצות, כי הוא דומה לכלי הסתום מכל צדדיו שאי אפשר לדבר שמחוצה לו לבוא אל תוכו, ככה לב האדם כל עת היותו במעמד טבעו הראשון שהוא לו מימי נעוריו, הוא אטום וסתום במכסה התאוות

התומריות

נַפְשִׁי וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא תַעֲלֶה קִנְאַת אָדָם עָלַי. וְלֹא קִנְאָתִי עַל אֲחֵרִים. וְשֶׁלֹּא אֶכְעוֹס הַיּוֹם וְשֶׁלֹּא אַכְעִיסֶךָ. וְתַצִּילֵנִי מִיֵּצֶר הָרָע. וְתֵן בְּלִבִּי הַכְנָעָה וַעֲנָוָה. מַלְכֵּנוּ וֵאלֹהֵינוּ יַחֵד שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ. בְּנֵה עִירָךְ. יַסֵּד בֵּיתָךְ וְשַׁכְלֵל הֵיכָלָךְ. וְקַבֵּץ קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת וּפְדֵה צֹאנָךְ וְשַׂמַּח עֲדָתָךְ:

עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי:

יהיו

עיון תפלה

החומריות מכל צדדיו ואי אפשר להכניס בו ציורים טובים שהם עפ"י התורה והמצוה, וזהו הנקרא ערלת לב, או סגור לב [כבעקב יו"ד פ"ז ומלתם את ערלת לבבכם ובהושע אקרע סגור לבם] כי הלב מטבעו הוא סגור ומסוגר בדלתי התאוות, ונעול במנעולי החמדה, ולא יתנו מקום לשמוע קול התורה ולקבלת עול המצות. ופתיחת הלב הוא כשנעשה ככלי הפתוח המוכשר לקבל דבר אל תוכו, וזה נעשה ע"י תלמוד תורה, כי היא כמפתח להתיר מנעולי החמדה ולפתוח דלתות חדרי התאוה שסביב שתו על הלב, כי בבוא דברי התורה אל תוך חדרי הלב היא דוחה מקרבו כל התאוות הזרות וכל המחשבות ההפוכות, כי ידע להבדיל בין טוב לרע, בין אמת לשקר, בין אור לחשך, ויגורשו התכונות הרעות מן הלב מבית תענוגיהן [כאמרם בראתי יצה"ר בראתי לו תבלין תורה], כי ע"י רוב התלמוד עם התנאים הנצרכים לו, יכנים אור זוהר בחדרי לבו, ויאיר מחשכי סוג התאוות, ולא יקומו עוד התאוה והחמדה להסגיר דלתותיו, אבל יהיו מוכנים להפתח ולקבל אל תוכם עול מצות התורה, וכאלו קיבל הלב טבע שניה לעשות כל המעשים עפ"י חכמת התורה ההפוכים ממעשיו שעשה עד הנה כפי רעיון רוחו כפי טבעו הראשון, והכל יעשה עפ"י התורה בשמחה ובטוב לבב, וזהו שאמר אח"ז **ובמצותיך תרדוף נפשי**: כי לפעמים יבקש אדם דבר וכשירצה שהוא קשה להשיגו לא יטריח את עצמו ולא יעמול בעבורו, אבל מי שאוהב דבר אהבה עזה לא יחוש לשום טרח ועמל, לכן אמר לשון תרדוף, שהוא משל על רוב העמל והיגיעה שיעשה אדם להשיג דבר באהבתו אותו, כמי שרואה אוהבו הולך מרחוק ורודף אחריו להשיגו, ככה אם זוכה האדם לפתיחת הלב, שהתורה הכינה את לבו להיות מוכן ומוכשר לקבלת עול מצות, והיינו שטיהרה התורה את הלב מחלאת התאוות וסיגי החמדות, אז ירדוף אחרי מצות ה' לקיימם בנפש חפצה [ודעת לנבון נקל כי אין לקוות לשבר מנעולי תאוות הלב ע"י תלמוד תורה, רק כשעוסק בה לשמה, כלומר כשכוונתך להיותה מורה דרך לפניך ושמבלעדה אתה כעור העלול ליפול לבאר שחת התאוות השוכנות בחדרי לבבך, אז יש לך תקוה שהעסק בה עם העזר האלהי יטהר לבך מכל סיג התאוות המגונות, אבל כשעסקך בתורה הוא שלא לשמה, להתכבד להתפאר או לקנטור, הנה בזה יתחזקו בך תכונות הרעות ותאמץ יצרי לבבך הרע שמטבעו לרדוף אחר הכבוד המדומה והקנאה, ותחת שהעסק בתורה תסבב הממשלה על הלב לרדות בתאוותיו עד שיסורו אל משמעת התורה והעבודה, אתה תתן יד שימשול הלב בתאות הכבוד והקנאה על התורה, ובהמציאך דבר מה בתורה בשכלך ובינתך, בזה תתגאה נכליות ומרמות

להיותך

דרך החיים

(א) כורע ופוסע ג' פסיעות לאחריו בכריעה אחת ואחר שפסע ג' פסיעות בעודו בכריעה קודם שיזקוף כשיאמר עושה שלום במרומיו יהפוך פניו לצד שמאלו וכשיאמר הוא יעשה שלום עלינו יהפוך פניו לצד ימינו ואח"כ ישתחוה לפניו ויאמר ועל כל ישראל כעבד הנפטר מרבו ויאמר יהי רצון כו' [סי' קכ"ג ע"ש בא"ר]: (ב) במקום שכלו הפסיעות יעמוד [ויכוין רגליו כמו בתפלה] ולא יחזור למקומו עד שיגיע הש"ץ לקדושה ואם המקום צר ודחוק לא יחזור לפחות עד שיתחיל הש"ץ להתפלל התפלה בקו"ר והש"ץ עצמו יעמוד כדי הילוך ד"א קודם שיחזור למקומו להתפלל וכן כשמתפלל ביחיד יש להמתין כשיעור הנ"ל אבל בעת הדחק ישהה עכ"פ כדי הילוך ד"א [שם]: (ג) כשפוסע עוקר רגל שמאל תחילה ושיעור פסיעות אלו כדי ליתן גודל בצד עקב ולא יפסע פסיעות גסות יותר מזה [שם]: (ד) אם השלים תפלתו והיה אדם מתפלל אחריו אסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפלתו שאם לא ימתין ויפסע מיד הרי הוא כעובר לפני המתפלל וצריך לדקדק בזה אפי' אם האחרון התחיל להתפלל אחריו [סי' ק"ב]: (ה) יחיד המתפלל בציבור וסיים תפילתו קודם לש"ץ אסור להחזיר פניו לציבור [היינו לצד מערב] עד שיסיים ש"ץ תפלתו בלחש ויפסיע. ולענין לחזור למקום שעמד כבר נתבאר בסעיף ב' וג' [סי' קכ"ג]:

_{קבלת תענית} יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי׃

עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן׃

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ׃ וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת׃ וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת׃

יחיד בקבלת תעניתו אומר לפני יהיו לרצון רבון זה, והוא הנוסח הישר, והמוסיף גורע:

רִבּוֹן כָּל־הָעוֹלָמִים הֲרֵי אֲנִי לְפָנֶיךָ בְּתַעֲנִית נְדָבָה לְמָחָר. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתְּקַבְּלֵנִי בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן. וְתָבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתִי וְתֵעָנֶה עֲתִירָתִי בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה׃ יהיו לרצון כו'.

לאחר התענית במנחה אומרים לפני יהיו לרצון רבון זה, והוא הנוסח הישר הנמצא בתלמוד והמדפיסים קלקלו גרעו והוסיפו שלא כדין:

רִבּוֹן כָּל־הָעוֹלָמִים גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם אָדָם חוֹטֵא (ו)מַקְרִיב קָרְבָּן (ו)אֵין מַקְרִיבִין מִמֶּנּוּ אֶלָּא חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים מְכַפֵּר. וְעַכְשָׁו יָשַׁבְתִּי בְּתַעֲנִית וְנִתְמַעֵט חֶלְבִּי וְדָמִי׃ יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיְּהֵא מִעוּט חֶלְבִּי וְדָמִי שֶׁנִּתְמַעֵט הַיּוֹם כְּאִלּוּ הִקְרַבְתִּיו לְפָנֶיךָ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְתִרְצֵנִי׃ יהיו לרצון כו'.

בסידורי תפלות החדשים יוספו להדפים בקשות ותחנונים שנסדרו בזמן אחרון כפי הפולה בלב כל מביא לבית הדפוס, ויותר ראוי להחזיק בפנינים שבידינו מרבותינו חכמי התלמוד, הם התחנונים שיאמו מפי קדושי עליון אחר דסיימו צלותייהו, מסודרים בברכות ספ"ב בשם רבי אלעזר, ר' יוחנן, ר' ספרא, ר' זירא, ר' חייא, ר' אלכסנדרי, רב המנונא. ואלו הן:

א יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתַּשְׁכֵּן בְּפוּרֵינוּ אַהֲבָה וְאַחֲוָה וְשָׁלוֹם וְרֵעוּת וְתַרְבֶּה גְבוּלֵנוּ בְּתַלְמִידִים וְתַצְלִיחַ סוֹפֵנוּ אַחֲרִית וְתִקְוָה וְתָשִׂים חֶלְקֵנוּ בְּגַן עֵדֶן וְתַקְּנֵנוּ בְּחָבֵר טוֹב וְיֵצֶר טוֹב בְּעוֹלָמֶךָ וְנַשְׁכִּים וְנִמְצָא יִחוּל לְבָבֵנוּ לְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ וְתָבֹא לְפָנֶיךָ קוֹרַת נַפְשֵׁנוּ לְטוֹבָה׃

ב יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתָּצִיץ בְּבָשְׁתֵּנוּ וְתַבִּיט בְּרָעָתֵנוּ וְתִתְלַבֵּשׁ בְּרַחֲמֶיךָ וְתִתְכַּסֶּה בְעֻזְּךָ וְתִתְעַטֵּף בַּחֲסִידוּתֶךָ וְתִתְאַזֵּר בַּחֲנִינוּתֶךָ וְתָבֹא לְפָנֶיךָ מִדַּת טוּבְךָ וְעַנְוְתָנוּתֶךָ׃

ג יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁלֹּא נֶחֱטָא וְלֹא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם מֵאֲבוֹתֵינוּ׃

יהי

עיון תפלה

להיותך בתורתך עבד נכנע אל תאות הקנאה והכבוד, והתאוה החומרית תקרא את תורתך [אמר תלמוד בפניות גרועות] לאחק לפניה, ובזה תורתך דומה לשר ההולך נכנע על הארץ ומאחק לפני עבדו הרוכב ברוס לבב. הנה בעיניך תראה כי לא זו היא התורה הנראית לפני האלהים, ולא זו היא אשר ממנה תקווה התועלת הנפשי, כי אם אמנם שלמות התכליתי בתלמוד תורה היא עם התנאי העיקרי המצטרף אליו, והוא כשתכוין לאסור בה את כחות התאוות המתפרצים בלב, עד שיחדלו מעשות כחפצם, ולא יצאו בפעולתם חוץ לגבולי התורה והמצוה]: יהיו לרצון אמרי פי והגיון. כי לפעמים יחשוב האדם דברים בלבבו ולא יכין לדבר כן בשפתיו והדאגה עצורה בלבו, לכן אמר והגיון לבי:

חוטא ומקריב קרבן ואין. הנך תרי ווי"ן אינם מיושבים ויתירים הם, כי אין כאן רק מאמר אחד, אדם שמלך חטאו היה מקריב, לא היה מקריבין. ומלת חוטא הוא שם תואר וכן מלת מקריב. ובסור לית וי"ו במלת מקריב, ובאכודרהם לית וי"ו במלת ואין, והוא הנכון:

ד יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתְּהֵא תוֹרָתְךָ אוּמָּנוּתֵנוּ וְאַל יִדְוֶה לִבֵּנוּ וְאַל יֶחְשְׁכוּ עֵינֵינוּ:

ה יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתָּשִׂים שָׁלוֹם בְּפַמַּלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְפַמַּלְיָא שֶׁל מַטָּה וּבֵין הַתַּלְמִידִים הָעוֹסְקִים בְּתוֹרָתֶךָ. בֵּין עוֹסְקִין לִשְׁמָהּ בֵּין עוֹסְקִין שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. וְכָל הָעוֹסְקִין שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ יְהִי רָצוֹן שֶׁיִּהְיוּ עוֹסְקִין לִשְׁמָהּ:

ו יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתַּעֲמִידֵנוּ בְּקֶרֶן אוֹרָה וְאַל תַּעֲמִידֵנוּ בְּקֶרֶן חֲשֵׁכָה וְאַל יִדְוֶה לִבֵּנוּ וְאַל יֶחְשְׁכוּ עֵינֵינוּ:

ז רִבּוֹן הָעוֹלָמִים גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁרְצוֹנֵנוּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ וּמִי מְעַכֵּב שְׂאוֹר שֶׁבָּעִסָּה וְשִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתַּצִּילֵנוּ מִיָּדָם וְנָשׁוּב לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם:

דרך — דין ספק אם התפלל. — החיים

(א) ספק אם התפלל חוזר וא"צ לחדש בה דבר ומתנה ואומר אם לא התפללתי תהא לחובתי ואם התפללתי תהא לנדבתי לבד משבת וי"ט אפי' שחרית אינו חוזר ומתפלל רק אם בודאי לא התפלל [דאין מתפללין בשבת וי"ט נדבה א"כ האיך יתנה] ותפלת מוסף אפילו ר"ח וחוה"מ [מפני שהיא במקום חטאת ואינה באה בנדבה] וערבית כל השנה ג"כ אינו חוזר מספק [עיין פ"מ] דלא קבעוהו חובה רק בודאי לא בספק [סי' ק"ז]: (ב) ואם התחיל להתפלל על דעת שלא התפלל ונזכר שכבר התפלל פוסק אפי' באמצע הברכה [שם] אבל התחיל על דעת ספק והתנה כנ"ל בסעי' א' ואח"כ נזכר שהתפלל גומר תפלתו בתורת נדבה ואם יש לחדש דבר בברכה מן הברכות של ש"ע יחדש וכן נכון לעשות [לבוש וא"ר]:

דין מי שלא התפלל כל זמן התפלה האיך ישלימנה.

(א) טעה או נאנס ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים הראשונה מנחה ויאמר תחנון ואשרי ומתפלל השני' לתשלומין [סי' ק"ח] וכשהוא ש"ץ במנחה יוצא במה שהוא מחזיר התפלה בקול רם [שם] ויכוין לתשלומין ולהוציא את מי שאינו בקי [א"ר] ואם היפך שנתכוין במחשבתו הראשונה לתשלומין לא יצא ידי תפלת תשלומין וחייב להתפלל עוד הפעם לתשלומין וכן הדין בכ"מ שחייב להתפלל שתים [סי' ק"ח] ואם נתכוין הראשונה לחובה והשניה לתשלמה ולא הזכיר טל ומטר בראשונה וכדומה ולא נזכר עד אחר תפלת שניה א"צ לחזור ולהתפלל רק תפלה אחת וכן כל כיוצא בזה שהתפלל תפלה הא' לחובה וטעה בה ששכח או הוסיף באופן שצריך לחזור ולהתפלל אותה [פר"ח]:

דין אם לא התפלל מנחה או ערבית אימת ישלים.

(א) טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים הראשונה ערבית ושהה כדי הילוך ד"א ולא יאמר אשרי ואח"כ יתפלל השני' לתשלומין ויש נוהגין לומר אשרי וכל אחד יש לו על מי לסמוך. טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים הראשונה שחרית ויאמר תחנון ואשרי ואח"כ יתפלל השני' לתשלומין [מ"א] והכי מסתבר דאין להפסיק בין תפלת חובה לנפילת אפים ואחר תפלת התשלומין יאמר למנצח ובא לציון וא"צ לומר אשרי ואם היפך והתפלל הראשונה לתשלומין דינו כמו בטעה בשחרית עי' לעיל [שם ועי' א"ר]: (ב) הא דמשלים התפלה שהפסיד היינו דוקא בזמן תפלה אבל בשעה שאין זמן תפלה לא כמו אם לא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתים רק עד ד' שעות שהוא זמן הראוי [ונוטל שכר תפלה בזמנה] אבל אח"כ כשעבר הד' שעות שוב לא הוי זמן תפלה [דהא אינו נוטל שכר תפלה בזמנה] אמנם אם גם שחרית לא התפלל עד אחר ד' שעות יתפלל אז שתים כיון שעוסק בתפלה וכ"ש אם שכח והתפלל מנחה מתפלל מעריב שתים עד חצות דהוא זמן הראוי שקבעו חכמים אבל אחר חצות לא ישלים אך אם לא התפלל מעריב קודם חצות דאז קי"ל דבדיעבד יתפלל אחר חצות לכן כיון שעוסק בתפלה יתפלל ג"כ תפלת תשלומין וכן בשחרית אם שכח מנהתפלל אסור להתפלל בחצי שעה של אחר חצות דאז אין זמן מנחה וכמו שנתבאר זה לעיל טעמו של דבר כמ"ש לכן לא יתפלל תפלת השלמה [דהנה הרשב"א כתב וז"ל ומיהו דוקא בזמן תפלה לפי שהוא זמן תפלה ועוסק בתפלה חוזר ומשלים כו' אבל שלא בזמן תפלה לא שא"כ מאי התפלל ערבית ב' ומנחה דקאמר לימא טעה ולא התפלל שחרית קודם חצות יתפלל לאחר חצות א"נ טעה ולא התפלל מנחה משלימה כל הלילה עכ"ל ע"ש והובא בב"י ויש להבין מאי בא הרשב"א למעט אי נימא דבא למעט דאם שכח מנחה דלא יתפלל אחר חצות דהא אין זמן תפלת מעריב הראוי כמבואר בסי' רל"ה דא"כ עדיין קשה ליתני אם לא התפלל מנחה יתפלל עד חצות הלילה וכן קשה בלא התפלל מעריב דקתני יתפלל שחרית שתים ליתני יתפלל עד חצות ואם לאחר ד' שעות לא מיקרי זמן תפלת שחרית דאז אינו נוטל שכר תפלה בזמנה כמבואר בגמרא ליתני יתפלל עד ד' שעות ועוד הא כתבו הגהת סמ"ק ותשובת תשב"ץ סימן רכ"ג הובא באחרונים דאם לא התפלל מנחה מתפלל עד הבוקר [ע"ש ודוחק לומר דהרשב"א חולק]: אמנם בירורן של דברים לענ"ד כמ"ש לעיל דודאי אין זמן הראוי מתפלת שחרית רק עד ד' שעות דהא לאחר ד' שעות שוב אין לו שכר תפלה בזמנה ואם כן שכבר התפלל שחרית קודם ד' שעות אין לו להתפלל אחר ד' שעות דהא אין זמן תפלה כלל לא של שחרית ולא של מנחה וכן אם לא התפלל מנחה אין לו להתפלל מנחה אחר חצות כשכבר התפלל מעריב קודם חצות דאז לא הוי שוב זמן תפלה דחכמים עשו כן וקבעוהו לכתחלה זמן מעריב קודם חצות ואם כן לא מיקרי לאחר חצות זמן תפלה אך כשלא התפלל שחרית קודם ד' שעות או מעריב קודם חצות ומתפלל אח"כ אם כן כיון שעוסק בתפלה על כל פנים לאחר זמן הקבוע לכתחלה שוב הוי אז זמן תפלת שחרית

ומעריב

ומעריב ומתפלל או גם כן תפלת התשלומין והרשב"א דנקיט שכיון שבות וזמן תפלה ועוסק בתפלה או או קאמר והוא וא"ו במחלוקת ובזה שפיר מיישב הרשב"א קושייתו הנ"ל ויש להאריך עוד בזה ועפ"ז נתבאר כל מה שכ' לעיל ועי' באחרונים ובזה דעות מחולקות והנלענ"ד שהכרעתי ביניהם כאשר כתבתי : (ג) אין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה לחברתה בנגד כגון אם טעה ולא התפלל שחרית ולא מנחה יתפלל מעריב שתים אחת למעריב ואחת לתשלומי מנחה אבל שחרית אין לו תשלומין אבל במנחה יש לשחרית תשלומין אפי' ביום שיש בו מוסף כיון שתפלת שחרית ומוסף חד תפלה ומיקרי סמוכה [שם] : (ד) הזיד ולא התפלל תפלה אחת אין לה תשלומין אפי' בתפלה הסמוכה לה [שם] : (ה) מי שלא התפלל בעוד שהיה לו שהות להתפלל מפני שהיה סבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו ובין כך ובין כך עברה לו השעה וכן מי שהיה טרוד לצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד ועי"כ הפסיד להתפלל אף שלכתחלה אין להעביר זמן תפלה משום הפסד ממון מ"מ אונס מיקרי ויש לו תשלומין וכן מי שהוא שכור ולא התפלל [שם] : (ו) מי שהתפלל במקום הראוי להסתפק בצואה ומלא אח"כ צואה דנתב' לעיל שצריך לחזור ולהתפלל אם עבר זמנו בין כך מזיד מיקרי ואין לו תשלומין [פר"ח] : (ז) אם הזיד והתפלל מעריב קודם מנחה ועדיין זמן מנחה הוא אף שנתבאר לעיל דבמזיד אין לה תשלומין הנ"מ כשעבר כל זמן תפלה אבל בכה"ג יכול להתפלל אחר מעריב כיון שעדיין זמן מנחה הוא אך אם אירע זה בערבית ר"ח יזכור ר"ח בתפלת מנחה הואיל וכבר התפלל מעריב ושמא לילה [מ"א שם] : (ח) הטועה בדין וסובר שמותר להתפלל תפלה שלא בזמנה לא מיקרי מזיד ויש לה תשלומין [מ"א ס"ק י"א ועי' פ"ס ק"ד בא"ר ודו"ק] :

דין מי שלא התפלל מנחה בע"ש כיצד ישלימנה.

(א) טעה ולא התפלל מנחה בע"ש מתפלל ערבית שתים של שבת הראשונה לערבית והשניה לתשלומין ואם טעה והתפלל השניה של חול פטור מלהתפלל [כי פלוגתא דרבוותא היא עיין ט"ז ומ"א ופר"ח וא"ר פוסק דיתפלל בתורת נדבה אמנם בשבת קי"ל דאין מתפלל נדבה וכאשר כתבתי לעיל לכן לא יתפלל כלל] :

דין מי שלא התפלל שחרית של שבת כיצד ישלימנה.

(א) טעה ולא התפלל שחרית של שבת אע"פ שהתפלל מוסף אם עדיין קודם חצות יכול להתפלל שחרית ואם הוא לאחר חצות שוב אינו יכול להתפלל שחרית עד שיתפלל מנחה מקודם ואח"כ שחרית להשלמה ואם התפלל קודם מנחה לא יצא [ואלי טעה לאחר חצות עיין לעיל קודם סידור התפלה בזמן תפלה דינו בסעיף ג' ע"ש] [א"ר שם] :

דין מי שלא התפלל מוסף.

(א) מוסף אין לו תשלומין כלל שאם עבר כל היום ולא התפלל הוי מעות לא יוכל לתקון [שם] :

דין מי שלא התפלל מנחה בשבת האיך ישלימנה.

טעה ולא התפלל מנחה של שבת מתפלל במ"ש ב' של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה אם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה לא יצא ידי תשלומין אך אם כיון במחשבתו שהראשונה לחובה והשניה לתשלומין ומה שהיפך ההבדלה היה בטעות ושגג ולא נתכוין כלל א"צ לחזור [שם] : (ב) טעה והתפלל במנחה של שבת ולא הזכיר של שבת מתפלל במ"ש שתים ואינו מבדיל בשניה ומתפלל אותה בתורת נדבה וא"צ לחדש דבר [שם] והטעם דאיכא מרבוותא דאמרי דלא יתפלל כלל במ"ש דאין מרווית כלל דתפלת ש"ע כבר התפלל ויש חולקין לכן יתפלל בתורת נדבה :

דין מי שלא התפלל מנחה בער"ח.

(א) אם שכח להתפלל מנחה בער"ח יתפלל בר"ח בלילה שתים של ר"ח ואם לא הזכיר יעלה ויבא בראשונה והזכיר בשניה צריך לחזור ולהתפלל דגלי אדעתה דהראשונה לתשלומין של ער"ח דהוי חול [אמנם אם היה דעתו בראשונה לחובה והשניה להשלמה יצא] אבל אם לא הזכיר בשניהם או הזכיר בראשונה ולא בשניה יצא [סי' ק"ח] :

דין אם לא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ר"ח.

(א) אם לא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ר"ח לא יתפלל ערבית עוד הפעם בתורת חיוב רק בתורת נדבה וא"צ לחדש דבר אבל אם בלילה השניה ג"כ ר"ח יתפלל בתורת חיוב ואם שכח גם בלילה בתפלה שניה שהתפלל א"צ עו להתפלל אפי' נזכר בלילה תיכף [שם] :

דין מי שלא התפלל ערבית בר"ח.

(א) אם לא התפלל ערבית של ר"ח וצריך להתפלל ביום שתים ולא הזכיר יעלה ויבא בשניה א"צ לחזור [עיין סימן ק"ח דיש פלוגתא בזה ועיין בסי' הכ"ד ובא"ר הכריע להתפלל בתורת נדבה ע"י חידוש אמנם נראה נזה כיון דקי"ל כשהתפלל מוסף אף דלא הזכיר בשחרית יעלה ויבא א"צ לחזור ולהתפלל א"ו כאן בפלוגתא דרבוותא י"ל כאן דיסמוך על תפלת מוסף כמו בש"ץ אם לא הזכיר יעלה ויבא יסמוך על מוסף לכתחלה ה"נ מוטב שיסמוך על תפלת מוסף משיתפלל בתורת נדבה ע"י חידוש דלדעת הרא"ש צריך חידוש שיתחדש איזה דבר ולכמה פוסקים פסול סכל בתפלה ומכ"ש הכא דכבר הזכיר ר"ח בראשונה ודו"ק] : (ב) כל מקום שמתפלל ש"ע לתשלומין אחר תפלת החיוב יאמר אשרי בינתים ואח"כ יתפלל רק כשמתפלל מעריב שתים בשביל ששכח מנחה לא יאמר אשרי רק שכל כדי שילון ד"א [סי' ק"ח בא"ר ועי' סי' ק"ב] :

דין מי שלא התפלל שחרית בר"ח.

(א) אם לא התפלל בשחרית של ר"ח יתפלל במנחה שתים כמו בשבת :

דין מי שלא התפלל מנחה ביום שלפני יום שמתחילין לומר טל ומטר.

(א) מי שלא התפלל מנחה ביום שלפני יום שמתחילין לומר טל ומטר יתפלל מעריב שתים ומזכיר בשתיהם ואם לא הזכיר בראשונה והזכיר בשניה דינו כמ"ש אצל סדר יעלה ויבא אם שכח בער"ח ע"ש ותדרשנו לכאן ואם לא הזכיר בשניה יחזור ויתפלל בתורת נדבה ויתנה אם חייב אני להתפלל תהא לחובתי ואם לאו תהא לנדבתי [וכמ"ש

בשם

בשם הרשב״א בסי׳ ק״ח ע״ש באחרונים וכא״ר שם כ׳ דיתפלל בתורת נדבה ע״י חידוש היינו דהיה נראה לו יותר שלא להתפלל משום דאזלי׳ בתר תפלה העיקרית [אמנם נראה דהא באמת לדעת הרא״ש שם דבמדינותינו שצריכין לגשם מקדימין לשאול מז׳ במרחשון כמ״ש הא״ר ס״ק ג׳ ומ״א בסי׳ קי״ז וע״ש והרא״ש צווח ככרוכיא ושאר גדולים כמבואר שם בטור ובת׳ הרא״ש והוי דלא אשגחינן ביה מ״מ לענין זה דאיכא מחלוקת בזה א״צ חידוש כלל] .

דיני חולה ורוכב אם צריכין לעמוד בתפלה.

(א) היה רוכב א״צ לעמוד ולירד להתפלל אפילו יש לו מי שתופס בהמתו אלא מתפלל דרך הילוכו וכן אם היה בספינה או בקרון אם יכול לעמוד שם בספינה או בקרון אף ע״פ שמהלכין צריך לעמוד ואם לאו יושב במקומו ומתפלל או אם היה הולך ברגליו מתפלל כדרכו והולך אף אם אין פניו נגד ירושלים אפי׳ שלא במקום סכנה כי אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוין והכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו ושוב דעת ויש מחמירין לעמוד באבות וראוי לחוש לדבריהם אם הוא שלא במקום סכנה וברוכב יעמיד הבהמה והוא יושב וסגי בהכי [סימן צ״ד] : (ב) היה יושב בספינה או בעגלה אע״פ שיושב בכל התפלה משום ביעותא אעפ״כ אם יכול לעמוד במקום הכריעות עומד כדי שיהא כורע מעומד ופוסע ג׳ פסיעות ואם א״א לו כגון שרוכב על הבהמה יחזיר הבהמה ג׳ פסיעות לאחוריה או יחזיר עצמו ע״ג הבהמה [שם] : (ג) חולה מתפלל אפי׳ שוכב על צדו והוא שיכול לכוין דעתו ואם א״א לו להתפלל מכל מקום יהרהר בלבו [שם] :

דין אימת יכול להפסיק בתוך התפלה ואם הפסיק מה דינו.

(א) אסור להפסיק בתפלתו אלא מפני הסכנה כגון שבא שר כנגדו וירא שיכהו אם אפשר לו לקצר דהיינו שיאמר תפלת הברכה וסוף ברכה קודם שיגיע השר אליו מקצר או אם אפשר לו שיטה מן הדרך יטה ולא יפסיק בדיבור ואם א״א יפסיק אפי׳ בדיבור [סי׳ ק״ד] ואם בא בהמה או קרון כנגדו יטה מן הדרך [שם] : (ב) אף שהליכה לא הוי הפסק כ״כ מ״מ בלי אונס אסור לכתחלה [שם] : (ג) ואם שהה כדי לגמור את כולה מתחלה ועד סוף אפי׳ בשתיקה [עיין סי׳ ס״ה ושם בב״י] צריך לחזור לראש ואף שבק״ש בעינן אונס באופן שגברא לא חזי או המקום לא חזי מ״מ בתפלה אפי׳ באונס אחר חוזר לראש דתפלה שאני [מ״א ועמ״א סי׳ ס״ה] ואם לא שהה כדי לגמור את כולה ופסק בדיבור חוזר לתחלת הברכה שפסק בה ואם פסק בג׳ ראשונות בדיבור חוזר לראש ואם בג׳ אחרונות חוזר לרצה והשיעור כדי לגמור את כולה משערינן לפי הקורא הזה [שם] והא דחוזר לתחלת הברכה או לג׳ ראשונות ואחרונות כשלא שהה כדי לגמור את כולה כנ״ל דוקא שהפסיק בדיבור אבל בשתיקה לא אפי׳ באונס כל שלא שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק אפי׳ בג׳ ראשונות [וראיה לזה מהא דאיתא בש״ס ברכות כ״ב ע״ב היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו דחזר למקום שפסק בדלא שהה לגמור את כולה ע״כ וכ״כ הרי״ף והרא״ש והתוס׳ והרא״ש בדף ל״ג לא כתבו גבי עקרב שפוסק דחוזר לראש הברכה רק שפסק בדיבור כמבואר שם להדיא ע״ש בהרא״ש ופוסקים לכך דימו אותו לטעם דמבואר בדף ל״ד ע״ש. הוצרכתי לכתבו משום דסתמו הטור וש״ע ויש מקום לטעות מהלבוש] עיין סי׳ ק״ד ס״ה דכייל שם ובשהה כדי לגמור את כולה באמת אין חילוק בין שח לשתיקה וכאינו שהה כ״כ יש חילוק בין הפסיק בדיבור להפסיק בשתיקה : (ד) אם שהה כדי לגמור את כולה דנתבאר לעיל דצריך לחזור לראש אם התפלל ממקום שפסק ולא חזר לראש צריך לחזור ולהתפלל מראש [פר״ח ופשוט] : (ה) אם שח בתפלה אפילו במזיד דינו לענין חזרה כדין ההפסקות האמורות לעיל [שם בדברי הרב ט״ז ודלא כמ״א שהפריז על המדה וחלק על הב״י ועיין בהרא״ש רפ״ב דמגילה שכ׳ גבי היה דורשה אע״פ שאסור להפסיק מ״מ בדיעבד יצא ועיין בהרא״ש ברכות פ׳ מי שמתו סי׳ כ״ג דיליף לענין שהה כדי לגמור את כולה תפלה ממגילה וה״ה דיש ללמוד לענין זה וכן נראין הדברים ושאני בסי׳ קי״ד דמחלק בין מזיד לאונס דחכמים תיקנו מבלי להזכיר גשם דקללה הוא והכי דלא לוסיף עלה על דברי הראשי׳ . גם תי׳ המ״א לחלק בין דברי תורה לחול אינם נראין דבכ״מ קי״ל דאין חילוק כלל וכמ״ש הפוסקים בקס״ת ובהרבה מקומות] :

דין שלא לישב בצד המתפלל.

(א) אסור לישב בתוך ד״א של המתפלל בין מלפניו בין מלאחריו ובין מן הצדדים אמנם אם עוסק בדברים שהם מתקוני התפלה ואפי׳ בפרק איזהו מקומן אין צריך להרחיק ומי שאינו מרחיק אפי׳ בעוסק בתורה ולומד אע״פ שאינו מתיקוני התפלה אין מוחין בידו ומיהו אין די בהרהור לבד רק צריך שילמוד בפיו והירא את השם אינו יושב מלפניו כמלא עיניו ואפי׳ יושב ועוסק בק״ש ומיהו מן הצדדין שלפניו אין לדקדק [סי׳ ק״ב] אבל לעמוד מותר אפי׳ לפניו [וע׳ א״ר ובסמוך] : אם היושב בצד המתפלל חלוש אין למחות בידו [שם] : (ג) אם היושב ישב כבר ועמד זה להתפלל בצדו ומכ״ש לפניו דאז הוא לאחריו א״צ לעמוד שהרי זה בא בגבולו אבל עמד לאחריו דאז הוא לפניו יש ליזהר ולעמוד ואפי׳ בצדו מנהג חסידות הוא לקום מיהו כל זה בביתו שלא יחדוהו לתפלה אבל בבית הכנסת הקבוע לכל אחד להתפלל צריך לקום אפי׳ ישב מקודם דמקום מיוחד לכל הוא [שם] : (ד) אסור לעבור נגד המתפללים בתוך ד״א. ודוקא לפניהם אבל בצדיהם מותר [שם] ולענין לעמוד עיין בסעיף א׳ :

מצות עשה מן התורה להתוודות כל גבר על חטאיו שנאמר והתודו וגו׳. והוידוי אחר תפלת י״ח מבואר חיובה בזוהר הקדוש פ׳ בא דף מ״א ע״א ובזוהר חדש דף ל״ב ע״א :

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ (נ״א אָנָּא)

תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ. וְאַל תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ שֶׁאֵין אָנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָטָאנוּ:

אָשַׁמְנוּ. בָּגַדְנוּ. גָּזַלְנוּ. דִּבַּרְנוּ דֹפִי: הֶעֱוִינוּ. וְהִרְשַׁעְנוּ. זַדְנוּ. חָמַסְנוּ. טָפַלְנוּ

שקר

שֶׁקֶר. יָעַצְנוּ רָע. כִּזַּבְנוּ. לַצְנוּ. מָרַדְנוּ. נִאַצְנוּ. סָרַרְנוּ. עָוִינוּ. פָּשַׁעְנוּ. צָרַרְנוּ. קִשִּׁינוּ עֹרֶף. רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ. תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. תִּעְתָּעְנוּ: סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ וְאַתָּה צַדִּיק עַל־כָּל־הַבָּא עָלֵינוּ. כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ:

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם אַתָּה. וּבַעַל הָרַחֲמִים נִקְרֵאתָ. וְדֶרֶךְ תְּשׁוּבָה הוֹרֵיתָ. גְּדֻלַּת רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ. תִּזְכּוֹר הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם לְזֶרַע יְדִידֶיךָ: תֵּפֶן אֵלֵינוּ בְּרַחֲמִים. כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הָרַחֲמִים. בְּתַחֲנוּן וּבִתְפִלָּה פָּנֶיךָ נְקַדֵּם. כְּהוֹדַעְתָּ לֶעָנָיו מִקֶּדֶם: מֵחֲרוֹן אַפְּךָ שׁוּב. כְּמוֹ בְתוֹרָתְךָ כָּתוּב. וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ נֶחֱסֶה וְנִתְלוֹנָן. כְּיוֹם וַיֵּרֶד יְיָ בֶּעָנָן: תַּעֲבוֹר עַל פֶּשַׁע וְתִמְחֶה אָשָׁם. כְּיוֹם וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם: תַּאֲזִין שַׁוְעָתֵנוּ וְתַקְשִׁיב מֶנּוּ מַאֲמַר. כְּיוֹם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְיָ וְשָׁם נֶאֱמַר:

וַיַּעֲבֹר יְיָ עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא:

יְיָ ׀ יְיָ. אֵל רַחוּם וְחַנּוּן. אֶרֶךְ אַפַּיִם. וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים. נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה. וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ: סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי־חָטָאנוּ מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ: כִּי אַתָּה יְיָ טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קוֹרְאֶיךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָטָאנוּ לְפָנֶיךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בָּרֵךְ (בעשי"ת חַדֵּשׁ) עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּטֵּל מֵעָלֵינוּ כָּל־גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּטֵּל מַחְשְׁבוֹת שׂוֹנְאֵינוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָפֵר עֲצַת אוֹיְבֵינוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּה כָּל־צַר וּמַשְׂטִין מֵעָלֵינוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ סְתוֹם פִּיּוֹת מַשְׂטִינֵנוּ וּמְקַטְרִיגֵנוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּה דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וּשְׁבִי וּמַשְׁחִית וְעָוֹן מִבְּנֵי בְרִיתֶךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְנַע מַגֵּפָה מִנַּחֲלָתֶךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ סְלַח וּמְחַל לְכָל־עֲוֹנוֹתֵינוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְחוֹק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים כָּל־שִׁטְרֵי חוֹבוֹתֵינוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ שְׁלַח רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְחוֹלֵי עַמֶּךָ:

צריך לכוין (כשאומר אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו) בשם קרע שטן בעל ידו יקרע רוע גזר הדין:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ קְרַע רוֹעַ גְּזַר דִּינֵנוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ בְּזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ:

כל ימות השנה אומרים זה:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לְחַיִּים טוֹבִים :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לִגְאֻלָּה וִישׁוּעָה :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לְפַרְנָסָה וְכַלְכָּלָה *) :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לִזְכֻיּוֹת :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לִסְלִיחָה וּמְחִילָה :

בעשי"ת אומרים זה (בנעילה אומרים חתמנו).

אָ"מ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים :

אָ"מ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר גְּאֻלָּה וִישׁוּעָה :

אָ"מ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה *) :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר זְכֻיּוֹת :

אָ"מ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר סְלִיחָה וּמְחִילָה :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַצְמַח לָנוּ יְשׁוּעָה בְּקָרוֹב :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחֶךָ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא יָדֵינוּ מִבִּרְכוֹתֶיךָ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא אֲסָמֵינוּ שָׂבָע :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ שְׁמַע קוֹלֵנוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ קַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ פְּתַח שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם לִתְפִלָּתֵנוּ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ נָא אַל־תְּשִׁיבֵנוּ רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זְכוֹר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ תְּהֵא הַשָּׁעָה הַזֹּאת שְׁעַת רַחֲמִים וְעֵת רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חֲמוֹל עָלֵינוּ וְעַל עוֹלָלֵינוּ וְטַפֵּנוּ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרוּגִים עַל־שֵׁם קָדְשֶׁךָ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל־יִחוּדֶךָ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בָאֵשׁ וּבַמַּיִם עַל־קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ נְקוֹם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם־עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעֲנֵנוּ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ :

---

*) יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתִּתֵּן לִי וְלִבְנֵי בֵיתִי וּלְכָל הַסְּמוּכִים עַל שֻׁלְחָנִי הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם מְזוֹנוֹתַי בְּכָבוֹד בִּזְכוּת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל (דיקרנוסא) הַמְמֻנֶּה עַל הַפַּרְנָסָה.

נהגו להרבות בתחנונים בשני וחמישי, ואומרים והוא רחום מעומד, ואם לא אמר מעומד נקרא פורץ גדר וישכנו נחש. א"א והוא רחום בבית האבל וכשילך לביתו יאמר:

וְהוּא רַחוּם | יְכַפֵּר עָוֺן וְלֹא־יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ לֹא־תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנּוּ חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנוּ: הוֹשִׁיעֵנוּ | יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: אִם־עֲוֺנוֹת תִּשְׁמָר־יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד: כִּי־עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא: לֹא כַחֲטָאֵינוּ תַּעֲשֶׂה־לָּנוּ וְלֹא כַעֲוֺנוֹתֵינוּ תִּגְמוֹל עָלֵינוּ: אִם־עֲוֺנֵינוּ עָנוּ בָנוּ יְיָ עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: יַעַנְנוּ יְיָ בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגְּבֵנוּ שֵׁם | אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים צְדָקָה עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: אֲדוֹנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ וּזְכָר־לָנוּ אֶת־בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: וְעַתָּה | אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ אֶת־עַמְּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וַתַּעַשׂ־לְךָ שֵׁם כַּהַיּוֹם הַזֶּה חָטָאנוּ רָשָׁעְנוּ: אֲדֹנָי כְּכָל־צִדְקוֹתֶיךָ יָשָׁב־נָא אַפְּךָ וַחֲמָתְךָ מֵעִירְךָ יְרוּשָׁלַיִם הַר־

קדשך

עיון תפלה

אפך וחמתך. לא יתכן ליחס אליו ית' התפעליות הכעס האף והחמה, כי הוא מרוחק מכל מיני התפעליות גשמיות תכלית הריחוק, כי אמנם העמל והצער המגיעים לאדם, הם יורדים ובאים על האדם ע"י אמצעיים, אם ע"י רוחניים מלאכותיים אם ע"י סבות טבעיות, והאמצעיים האלה יוצאים ונמשכים ממנו ית', אשר כיוצא בהם באדם הם מתכונות נפשיות והתפעלות התרגשות פנימיות כמו קנאה נקמה וכעס, ממנו ית' יבאו כל אלה כפי התחייבות הנענשים לא מצד התפעליות חלילה, רק מצד כי הוא ית' אמר ויהי ובהשגחתו, אם מצד גרם מעשי האדם, או שכך גזרה חכמתו העליונה בצדק, ואין כאן רק יושר וצדק היורד על פי מדות בני אדם והשתנותם מצד עצמם עד שהם בלתי ראויים לקבל הטוב השופע ממנו ית', ואז ימצאום דברים המכעיסים אותם המביאים עליהם אף וחמה. דמיון לזה שופטי המדינה שבאו מלפניהם דין ועונש לחייב בם אדם שילוה בד"מ בשריפת אש, והם בלתי כועסים ולא קוצפים עליו רק מצוים כן מפני שנראה להם שכך היושר והמשפט, והנה אף שהשופטים האלה לא יתפעלו כלל ממדת הכעס והנקמה בעת חריצת משפטם כ"א כך תגזור יושר דעתם, בכל זאת השוטר הגומר את דין השופטים האלה, המכה את הרשע והשורף את המחויב שריפה, אי אפשר בלתי הלבשת מדת הכעס בשעה זו, ככה הדין הצדק המשתלשל ממנו ית' לבוא על האדם ע"י

סבות

קָדְשֶׁךָ: כִּי בַחֲטָאֵינוּ וּבַעֲוֺנוֹת אֲבֹתֵינוּ יְרוּשָׁלַםִ וְעַמְּךָ לְחֶרְפָּה לְכָל־סְבִיבוֹתֵינוּ: וְעַתָּה | שְׁמַע אֱלֹהֵינוּ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תַּחֲנוּנָיו וְהָאֵר פָּנֶיךָ עַל־מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם לְמַעַן אֲדֹנָי:

הַטֵּה אֱלֹהַי | אָזְנְךָ וּשְׁמָע פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה שֹׁמְמֹתֵינוּ וְהָעִיר אֲשֶׁר נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ כִּי | לֹא עַל־צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי | שְׁמָעָה אֲדֹנָי | סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַרְאֵנוּ אוֹת לְטוֹבָה וְקַבֵּץ נְפוּצוֹתֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־הַגּוֹיִם כִּי אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ: וְעַתָּה יְיָ אָבִינוּ אָתָּה אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר וְאַתָּה יֹצְרֵנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדְךָ כֻּלָּנוּ: הוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ: חוּסָה יְיָ עַל־עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם: לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם: יָדַעְנוּ כִּי חָטָאנוּ וְאֵין מִי יַעֲמֹד בַּעֲדֵנוּ שִׁמְךָ הַגָּדוֹל יַעֲמָד־לָנוּ בְּעֵת צָרָה: יָדַעְנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים צְדָקָה עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים כֵּן תְּרַחֵם יְיָ עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: חֲמוֹל עַל־עַמֶּךָ רַחֵם עַל־נַחֲלָתֶךָ חוּסָה־נָּא כְּרֹב רַחֲמֶיךָ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי לְךָ יְיָ הַצְּדָקָה עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת בְּכָל־עֵת:

הַבֶּט־נָא רַחֶם־נָא עַל עַמְּךָ מְהֵרָה לְמַעַן שְׁמֶךָ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. יְיָ אֱלֹהֵינוּ חוּס וְרַחֵם וְהוֹשִׁיעָה צֹאן מַרְעִיתֶךָ וְאַל־יִמְשָׁל־בָּנוּ קֶצֶף כִּי לְךָ עֵינֵינוּ תְּלוּיוֹת

הושיענו

עיון תפלה

סבות אמצעיות להאביד הונו להורידו מטה להחליאהו וכדומה נקראים אף וחמה מצד האדם אשר פוגעים בו. הנה מבואר ההבדל הגדול שבין לשון אף וחמה הנאמר בו ית', לנאמרים באדם, שבאדם האף והחמה דבוק בהם בעצמם, כי מצד טבעם הם מתפעלים מהמיון ורגשת הכעס וכל פנימיותם מתרגשות ומתפעלות בהם, וכשנאמר באדם אפך הוא כנוי הקנין (דיין צארן), אמנם האף והחמה הנאמר אצלו ית' חלילה לפרשו כן, כי אין האף דבוק בו חלילה, והוא אצלו דין צדק גמור, רק בבואו על האדם ע"י סבות אמצעיות הוא על אפו וחמתו, ולכן הכנוי הבא בו ית', אפך חמתך, הם כנוי הסבה שממנו, כמו יגל לבי בישועתך שטעמו הישועה שמסבתך באה אלינו (דיינע מיר פערליהענע הילפע). כן באומרו אש קדחה באפי, טעמו האש קודחת באף הבא על האדם מסבתי. ושעם אפך וחמתך, האף וההמה הבא מסבתך (דער פאן דיר געזאנדטע צארן) ודי בזה למשכיל:

אזנך עיניך. חלילה לצייר במחשבה תמונת אבר גשמי וצורה חומרית ממנו ית' המרוחק מכל מיני גוף. כי אמנם לו היכולת לשמוע לראות ולהשגיח לאין שיעור והכלית בלעדי כל דבר המתיחסים אל הגשמיים:

נחפשה

הוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: רַחֵם עָלֵינוּ לְמַעַן בְּרִיתֶךָ הַבִּיטָה וַעֲנֵנוּ בְּעֵת צָרָה כִּי לְךָ יְיָ הַיְשׁוּעָה. בְּךָ תוֹחַלְתֵּנוּ אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת אָנָּא סְלַח־נָא אֵל טוֹב וְסַלָּח כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

אָנָּא מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם זְכוֹר וְהַבֵּט לִבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים וְתֵרָאֶה לְפָנֶיךָ עֲקֵדַת יָחִיד לְמַעַן יִשְׂרָאֵל: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי שִׁמְךָ הַגָּדוֹל נִקְרָא עָלֵינוּ. עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת בְּכָל־עֵת עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּחַסְדֶּךָ. חַנּוּן וְרַחוּם הַבִּיטָה וַעֲנֵנוּ בְּעֵת צָרָה כִּי לְךָ יְיָ הַיְשׁוּעָה: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַחֲסֵנוּ אַל־תַּעַשׂ עִמָּנוּ כְּרֹעַ מַעֲלָלֵינוּ זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ וּכְרֹב טוּבְךָ הוֹשִׁיעֵנוּ וַחֲמָל־נָא עָלֵינוּ כִּי אֵין לָנוּ אֱלוֹהַּ אַחֵר מִבַּלְעָדֶיךָ צוּרֵנוּ: אַל תַּעַזְבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אַל־תִּרְחַק מִמֶּנּוּ. כִּי נַפְשֵׁנוּ קְצָרָה מֵחֶרֶב וּמִשְּׁבִי וּמִדֶּבֶר וּמִמַּגֵּפָה וּמִכָּל־צָרָה וְיָגוֹן הַצִּילֵנוּ כִּי לְךָ קִוִּינוּ וְאַל תַּכְלִימֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהָאֵר פָּנֶיךָ בָּנוּ: וּזְכָר־לָנוּ אֶת בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: רְאֵה בְצָרוֹתֵינוּ וּשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה:

אֵל רַחוּם וְחַנּוּן רַחֵם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ כִּי אֵין כָּמוֹךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אָנָּא שָׂא נָא פְשָׁעֵינוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ צוּרֵנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ אֵל חַי וְקַיָּם הַחֲסִין בַּכֹּחַ חָסִיד וָטוֹב עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ כִּי אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ: אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וּמָלֵא רַחֲמִים עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: שְׁמַע מַלְכֵּנוּ תְּפִלָּתֵנוּ וּמִיַּד אוֹיְבֵינוּ הַצִּילֵנוּ: שְׁמַע מַלְכֵּנוּ תְּפִלָּתֵנוּ וּמִכָּל־צָרָה וְיָגוֹן הַצִּילֵנוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אָתָּה וְשִׁמְךָ עָלֵינוּ נִקְרָא אַל־תַּנִּיחֵנוּ. אַל־תַּעַזְבֵנוּ אָבִינוּ וְאַל־תִּטְּשֵׁנוּ בּוֹרְאֵנוּ וְאַל־תִּשְׁכָּחֵנוּ יוֹצְרֵנוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

אֵין כָּמוֹךָ חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֵין כָּמוֹךָ אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת הוֹשִׁיעֵנוּ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים מֵרַעַשׁ וּמֵרֹגֶז הַצִּילֵנוּ: זְכוֹר לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אַל־תֵּפֶן אֶל־קָשְׁיֵנוּ וְאֶל־רִשְׁעֵנוּ וְאֶל חַטָּאתֵנוּ: שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ: וְהָסֵר מִמֶּנּוּ מַכַּת הַמָּוֶת כִּי רַחוּם אָתָּה כִּי כֵן דַּרְכְּךָ עֹשֵׂה חֶסֶד חִנָּם בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר: חוּסָה יְיָ עַל־עַמֶּךָ וְהַצִּילֵנוּ מִזַּעְמֶךָ וְהָסֵר מִמֶּנּוּ מַכַּת הַמַּגֵּפָה וּגְזֵרָה קָשָׁה כִּי אַתָּה שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: לְךָ יְיָ הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים: מַה־נִּתְאוֹנֵן מַה־נֹּאמַר מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־נִּצְטַדָּק. נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה

ונשובה

עיון תפלה

נחפשה ונחקרה. החפוש הוא במעשים להתבונן עליהם אם נמצא בהם מעשה אשר לא יעשה ואשר

וְנָשׁוּבָה אֵלֶיךָ כִּי יְמִינְךָ פְשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים: אָנָּא יְיָ | הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא: אָנָּא יְיָ עֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרְאֵנוּ: לְךָ יְיָ חִכִּינוּ לְךָ יְיָ קִוִּינוּ לְךָ יְיָ נְיַחֵל אַל תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ כִּי נָאֲמוּ גוֹיִם אָבְדָה תִקְוָתָם כָּל־בֶּרֶךְ וְכָל־קוֹמָה לְךָ לְבַד תִּשְׁתַּחֲוֶה:

הַפּוֹתֵחַ יָד בִּתְשׁוּבָה לְקַבֵּל פּוֹשְׁעִים וְחַטָּאִים נִבְהֲלָה נַפְשֵׁנוּ מֵרוֹב עִצְבוֹנֵנוּ אַל־תִּשְׁכָּחֵנוּ נֶצַח קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי חָסִינוּ בָךְ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אִם אֵין בָּנוּ צְדָקָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים זְכָר־לָנוּ אֶת־בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ וְעֵדוֹתֵינוּ בְּכָל־יוֹם יְיָ אֶחָד: הַבִּיטָה בְעָנְיֵנוּ כִּי רַבּוּ מַכְאוֹבֵינוּ וְצָרוֹת לְבָבֵנוּ: חוּסָה יְיָ עָלֵינוּ בְּאֶרֶץ שִׁבְיֵנוּ וְאַל־תִּשְׁפּוֹךְ חֲרוֹנְךָ עָלֵינוּ כִּי אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ: אֵל הַבִּיטָה דַל כְּבוֹדֵנוּ בַּגּוֹיִם וְשִׁקְּצוּנוּ כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה: עַד־מָתַי עֻזְּךָ בַּשְּׁבִי וְתִפְאַרְתְּךָ בְּיַד־צָר: עוֹרְרָה גְבוּרָתְךָ וְקִנְאָתְךָ עַל־אוֹיְבֶיךָ הֵם יֵבוֹשׁוּ וְיֵחַתּוּ מִגְּבוּרָתָם וְאַל־יִמְעֲטוּ לְפָנֶיךָ תְּלָאוֹתֵינוּ: מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ בְּיוֹם צָרָתֵנוּ וְאִם לֹא לְמַעֲנֵנוּ לְמַעַנְךָ פְעַל וְאַל תַּשְׁחִית זֵכֶר שְׁאֵרִיתֵנוּ: וְחוֹן אוֹם הַמְיַחֲדִים שִׁמְךָ פַּעֲמַיִם בְּכָל־יוֹם תָּמִיד בְּאַהֲבָה וְאוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ | אֶחָד:

קודם רחום וחנון יאמר זה הפסוק:

ש"ב כ"ד י"ד וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־גָּד צַר־לִי מְאֹד נִפְּלָה־נָּא בְיַד־יְהוָה כִּי־רַבִּים רַחֲמָיו וּבְיַד אָדָם אַל־אֶפֹּלָה:

רחום

עיון תפלת

אשר אינני עפ"י מצות ה' וחקיו, והחקירה היא על מעשים הטובים ולעיין עליהם אם יש בעניינם איזו פניה אשר לא טובה, או איזה חלק רע שילטרך להסירו ולבערו: לך ה' קוינו לך ה' ניחל. ההבדל שבין תקוה לתוחלת. תקוה אם הוא מודד בשכלו התכלית לעומת המעשה, ולבו בוטח שבעשותו פעולה זו ישיג ע"י דבר ידוע ויקוה אליו להשיגו, כמו כשכיר יקוה פעלו, כי בעבור שכרו עבד, הרי השכר מכוון לעומת הפעולה. אבל תוחלת הוא המצפה לדבר מה, אלא שהוא אצלו בספק אם ישיג אם לא, לפי שהמבוקש אינו מכוון לעומת הפעולה. והנה הצדיקים אשר כל מגמתם להביט באור החכמה והדעות ליראה ולאהבה את ה' ולשמור מצותיו, יורה השכל כי לעומת זה יוכלו להיותם מקוים באמת לטובות המגיעות לנשמות הזכות במותן לעולם הגמול, כי השכל מודד קו ישר כזה מפעולות האדם הטוב אל הטובות העליונות הדומים לפעולותיו, כי צדיק וישר ה', פעל אדם ישלם, וכ"ז ביום הגמול אחר הפרד הנפש מן הגוף ואילך. אבל תקות הצדיקים אל ה' בעתות צרה שלפעמים יעזבם ה' בצרתם ימים רבים, והם מקוים אל ה' שיצילם, אין ראוי להקרא תקוה כי אין השכל מודד קו מפעולותיו אל הטובות הזמניות שאינם טובות גמורות, כמאמרם שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, כי אין כל ממלו וכשרון מעשיו להשיג טובות מדומות, כ"א להשיג טובות עליונות בעולם הגמול, והוא ית' יודע כי בהעדרם סבה לנחלת טובות גמורות שינחילם ליום הגמול, לכן תקות הצדיקים להנצל בעת צרה איננה נקראת תקוה כ"א תוחלת, ועל כוונה זו אמר כאן קוינו אל הטובות העליונות, ניחל לטובות המדומות בעוה"ז אשר לפי ראות עינינו נצרכים הם לנו:

קומה

רַחוּם וְחַנּוּן חָטָאתִי לְפָנֶיךָ יְיָ מָלֵא רַחֲמִים רַחֵם עָלַי וְקַבֵּל תַּחֲנוּנָי: יְיָ אַל־בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וְאַל־בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי: חָנֵּנִי יְיָ כִּי אֻמְלַל אָנִי רְפָאֵנִי יְיָ כִּי נִבְהֲלוּ עֲצָמָי: וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד וְאַתָּה יְיָ עַד־מָתָי: שׁוּבָה יְיָ חַלְּצָה נַפְשִׁי הוֹשִׁיעֵנִי לְמַעַן חַסְדֶּךָ: כִּי אֵין בַּמָּוֶת זִכְרֶךָ בִּשְׁאוֹל מִי יוֹדֶה־לָּךְ: יָגַעְתִּי בְאַנְחָתִי אַשְׂחֶה בְכָל־לַיְלָה מִטָּתִי בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶה: עָשְׁשָׁה מִכַּעַס עֵינִי עָתְקָה בְּכָל־צוֹרְרָי: סוּרוּ מִמֶּנִּי כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן כִּי־שָׁמַע יְיָ קוֹל בִּכְיִי: שָׁמַע יְיָ תְּחִנָּתִי יְיָ תְּפִלָּתִי יִקָּח: יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ מְאֹד כָּל־אֹיְבָי יָשֻׁבוּ יֵבֹשׁוּ רָגַע: (תהלים ו׳)

ח

דרך החיים

(א) אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים ודוקא כשמפסיק ועוסק לדבר דברים אחרים אבל שיחה בעלמא לית לן בה [סי' קל"א] ומיהו אם עבר ודיבר פשיטא דצריך ליפול על פניו [א"ר ס"ק א' ודלא כט"ז שם] ופשוט דלדבר קדושה מותר להפסיק ומותר להתפלל במקום אחד וליפול במקום אחר [שם]: (ב) כשנופל על פניו בשחרית אם יש תפלין בזרועו נהגו להטות על צד ימין משום כבוד תפלין ובמנחה או כשאין תפילין בזרועו יטה על צד שמאלו [שם]: (ג) כשנופל על פניו לא יטה פניו על ידו ממש בלי הפסק דבר בין ידו לפניו רק יפסיק או בטליתו או בדבר אחר [מ"א שם וא"ר]: (ד) נפילת אפים יש להיות מיושב אך בשעת הדחק או כגון שסיים תפלתו וצריך לעמוד עכ"פ כדי הילוך ד"א ואם קודם שיעור הנ"ל התחיל הש"ץ לומר תחנון יעמוד שם ויפול על פניו מעומד וכן אם ס' עומד נגדו ומתפלל ש"ע דאסור לי"א לישב נגדו אפי' כמלא עיניו וא"א לו לילך לצדדין יפול על פניו מעומד וכן כל כה"ג [שם והאחרונים]: (ה) אין נפילת אפים רק במקום שיש בו ס"ת אבל אם אין שם ס"ת אף שיש שם שאר ספרים לא יפול על פניו רק יאמר המזמור בלא נפילת אפים [א"ר דלא כשכנה"ג]. אם מתפלל בחצר הפתוח לבית הכנסת כשהוא פתוח ולא כשהוא נעול או בעזרת נשים או שמתפלל ביחיד אפי' בביתו בשעה שהציבור מתפללין ובשעה שהציבור נופלין על פניהם יכול גם הוא ליפול על פניו אם אין סינוף מפסיק ביניהם [א"ר] אף שאין לו ס"ת בביתו אבל יחיד בביתו ואין בתפלתו ס"ת לא יפול על פניו [שם] רק יאמר המזמור בלי נפילת אפים ויכול לאמרו מעומד ואין קפידא [א"ר]: (ו) אין נפילת אפים בלילה לכן אם תפלת מנחה נמשכה עד הלילה אין נופלין על פניהם [מ"א א"ר] אבל בלילי אשמורות נוהגין ליפול על פניהם מפני שהוא קרוב ליום וכן בין השמשות של לילה נוהגין ליפול [שם בט"ז] מיהו לומר המזמור כ"א אין חשש אפי' בלילה [א"ר]: (ז) אין נופלין על פניהם בבית האבל כל שבעה ימים של אבילות ואפילו במנחה של יום ז' ואפילו היתום קטן אבל אם האבל בבית הכנסת אומרים אבל האבל עצמו לא יאמר וכן אחר שבאו הציבור לביתם יאמרו [כמ"ש בסעיף א' דלא איתמר הפסקה לענין דיעבד ודלא כט"ז ועי' א"ר] וכן הדין בוהוא רחום [שם]: (ח) א"א תחנון ביום שיש בו מילה בבית הכנסת שמלין בה התינוק או שבעל ברית או הסנדק והמוהל מתפללין שם אף שהמילה בבית אחרת [א"ר ושכנה"ג] ואף לאחר שילא משם א"צ לאמרו [ט"ז] יש נהגין שאין נופלין על פניהם אפי' אם המילה בבית אחרת ודוקא בשחרית אבל לא במנחה שלפניו ולאחריו ומיהו אם מתפללין מנחה ביום שמלו התינוק אצל התינוק הנימול [כגון על סעודת הברית] לא יאמרו [אחרונים ועיין א"ר] ומיהו כשכבר ברכו ברכת המזון על סעודת המילה יאמרו [א"ר שם] וכן הדין בבן שפחה או בן ממזר [אחרונים עי' א"ר]: (ט) נוהגין שאין נופלין על פניהם בבית או בבית הכנסת שיש שם חתן כל שבעת ימי המשתה שלו ואפילו יום ז' הוא יום ח' של החופה אם מתפללין קודם שהיה החופה כגון אם היה החופה מעט קודם לערב ביום א' אין אומרים תחנון עד יום א' מעט קודם לערב [שם אחרונים ומ"א] אבל ביום שנכנס לחופה אומרים עד שיכנס לחופה [שם ב"ה] ודוקא אם היה החתן בחור או הכלה בתולה אבל אלמן שנשא אלמנה אין אומרים רק ג' ימים וכן הדין בוהוא רחום לכן יש ליזהר שבל יכנס החתן לבהכ"נ כל ז' ימי המשתה שנמנעין לומר תחנון בעבורו [ט"ז ומ"א שם]: (י) אין נופלין על פניהם לא בט"ו באב ולא בט"ו בשבט ולא בר"ה אפי' במנחה שלפניהם ולא בחנוכה אפי' במנחה שלפניו וכן בפורים קטן בשנה מעוברת [סי' תרל"ז] וכן בפורים גדול ב' ימים ובל"ג בעומר ובעי"כ אבל במנחה שלפניו אומרים ובער"ה אפי' שחרית אין אומרים רק באשמורות בסליחות אפילו שמתאחרין עד היום גדול וכן המנהג שלא ליפול על פניהם

כל

כשאומרים והוא רחום אומרים ה' אלהי ישראל וכו':

חו"ק יי אלהי ישראל שוב מחרון אפך והנחם על־הרעה לעמך:

ק' הבט משמים וראה כי היינו לעג וקלס בגוים. נחשבנו כצאן לטבח יובל. להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה:

קו"ח ובכל־זאת שמך לא שכחנו נא אל־תשכחנו: יי

ק' זרים אומרים אין תוחלת ותקוה. חון אום לשמך מקוה. טהור ישועתנו קרבה. יגענו ולא הונח לנו. רחמיך יכבשו את־כעסך מעלינו:

קו"ח אנא שוב מחרונך ורחם סגלה אשר בחרת: יי

ק' חוסה יי עלינו ברחמיך ואל־תתננו בידי אכזרים. למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם. למענך עשה עמנו חסד ואל־תאחר:

קו"ח אנא שוב מחרונך ורחם סגלה אשר בחרת: יי

ק' קולנו תשמע ותחון ואל־תטשנו ביד איבינו למחות את־שמנו. זכור אשר נשבעת לאבותינו ככוכבי השמים ארבה את זרעכם ועתה נשארנו מעט מהרבה:

קו"ח ובכל־זאת שמך לא שכחנו נא אל־תשכחנו: יי

ק' עזרנו | אלהי ישענו על־דבר כבוד־שמך
והצילנו וכפר על־חטאתינו למען שמך:

קו"ח יי אלהי ישראל שוב מחרון אפך והנחם על־הרעה לעמך:

כאשכנז אומרים שומר ישראל בתענית צבור, והרבה קהלות בכל יום.

שומר ישראל שמור שארית ישראל ואל־יאבד ישראל האומרים שמע ישראל:

שומר גוי אחד שמור שארית עם אחד ואל־יאבד גוי אחד המיחדים שמך יי אלהינו יי אחד:

שומר גוי קדוש שמור שארית עם קדוש ואל־יאבד גוי קדוש המשלשים בשלש קדשות לקדוש:

מתרצה ברחמים ומתפיס בתחנונים התרצה והתפיס לדור עני כי אין עוזר: אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו:

ואנחנו לא נדע מה־נעשה כי עליך עינינו: זכור רחמיך יי

דרך החיים.

כל חודש ניסן ולא בט"ב ולא בין יוה"כ לסוכות ולא מתחלת ר"ח סיון עד אחר אסרו חג ויש נוהגין עד ז' ימים אחר שבועות [שם] וכל אלו אין אומרים במנחה שלפניהם זולת עי"כ [אחרונים שם]:

(א) רחוי לומר ואנחנו לא נדע בישיבה, מה נעשה בעמידה [מ"א סימן קל"א]: (ב) אומרים אלי קדים ובזמן שיש מוסף אומרים ק"ש אחר התפלה של שחרית אשרי ובא לציון [טור וש"ע סימן קל"א]: (ג) כשמכריזין דבר יש להכריז קודם שיתחיל החזן אשרי ולא בין אשרי ללמנצח וכל שכן בשעה שאומרים אשרי [מ"א סי' קל"ב]:

וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: אַל־תִּזְכָּר־לָנוּ עֲוֹנוֹת רִאשׁוֹנִים מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד: חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ כִּי־רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר: כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי־עָפָר אֲנָחְנוּ: עָזְרֵנוּ ׀ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל־דְּבַר כְּבוֹד־שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל־חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: הש"ץ אומר ח"ק

בשני וחמישי אומרים אל ארך אפים וצריכין לומר מעומד, ואין אומרים אותו לא בר"ח ולא בע"פ ולא בעי"כ ולא בחנוכה ולא בשני ימים של פורים קטן וגדול, ובט' באב נחלקים המנהגים, ברוב קהלות פולין ביהם שמעהרין אין אומרים, וברוב קהלות אשכנז אומרין:

מנהג אשכנז ופיהם ופולין קטן:

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנוּ: חוּסָה יְיָ עַל עַמֶּךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ מִכָּל־רָע: חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן סְלַחְנָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אֵל:

מנהג פולין גדול:

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ: חוּסָה יְיָ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְהַצִּילֵנוּ מִכָּל־רָע: חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן סְלַח־נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אֵל:

מוציאין ספר תורה ואומרים זה:

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְיָ וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יְיָ מִירוּשָׁלָםִ: בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ:

בריך

עיון תפלה

קומה ה'. כ' הרמב"ם אין קימה או ישיבה להש"י כמאמרם אין למעלה לא עמידה ולא ישיבה, אמנם לשון קימה הנאמר בו ית' ענינו קיום הדבר ואמתתו, עתה אקום יאמר ה', ירצה בו עתה אקים דברי ויעודי לטוב ולרע, אתה תקום תרחם ציון, תקיים מה שיעדת בו לרחם עלינו. ע"כ. והרא"ע אמר, קומה ה', כדרך בני אדם לעמוד ולהלחם, ע"כ. ולדעתי אין צורך אל הדחוקים, כי לשון קימה עמידה נציבה לא ישמשו דוקא על העמידה בזקיפת קומה, כי אמנם ישמשו גם להוראת תועליות העזר והישועה להצרך אליו (בייסטאנד) כמו חכמתי עמדה לי, שטעמו החכמה היתה לתועלותי, ושמואל עומד נצב עליהם (ש"א י"ט) היה עמהם לתועלת הלמודים הצריכים להשגת הנבואה, מי יקום לי עם מרעים (תהלים צ"ד) פירש"י זכות מי יעמוד לי והיינו איזה זכות יהיה לתועלת עזרתי, כן נמי הכא קומה ה' טעמו אתה ה' היה עמנו בעזרתנו (שטעהע בייא) הנה ההגשמה מרוחקת כראוי:

ברוך שנתן וכו' בקדושתו. בי"ת בקדושתו היא בי"ת הצירוף כמו במקלי עברתי את הירדן שהמקל חוץ ממנו רק מצורף אליו, כך ארון גדול בהצטרפך עמדי יש ביכלתי לרוץ גדוד, וכן בי"ת באלהים נעשה חיל. ככה בי"ת בקדושתו בצירוף קדושתו, וטעמו אל התורה שנתן לישראל צירף לתת להם גם קדושתו; התורה היא מתנה לעצמה, ואל מתנה זו צירף עוד מתנה אחת יותר גדולה והיא קדושתו. וזה: תורה כולל כל הצווים והאזהרות המפורשות בתורה, והקדושה היא בדברים המותרים, כמו שלמדונו רבותינו קדש עצמך במותר לך, שהמכוון בו לדעת קדמונינו להיות פרוש מכל הנאה גשמית, שהאדם בהיותו פועל בדברים הגשמיים המותרים לו והמוכרחים אליו, יהיה פרוש בעת הפעולה מהנאת הגשמית ולא ישתף בה ערבות החומרי, ולא יתעורר אל הפעולה ההיא למלאת תאוה גשמית, אלא יתעורר אליה בהתעוררות שכלי, אם לקיים מינו או אישו ולקיים מצות בוראו, באופן שהוא פועל בכלים גשמים פעולה שכלית רוחנית, וזהו קדש עצמך במותר לך, שבמותר לך אשר תפעל תקדיש ותפריש עצמך מלשתף בו שום ערבות גשמי והנאה חומרית, אלא תפעל הפעולה מהתעוררות שכלי רוחני. ועל זה הענין אמר רבינו הקדוש בשעת מיתתו בזקיפת

אלבעותיו

בריך שמה דמרא עלמא בריך כתרך ואתרך. יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם. ופרקן ימינך אחזי לעמך בבית מקדשך ולאמטויי לנא מטוב נהורך ולקבל צלותנא ברחמין: יהא רעוא קדמך דתוריך לן חיין בטיבותא. ולהוי אנא פקידא בגו צדיקיא. למרחם עלי ולמנטר יתי וית כל די לי ודי לעמך ישראל: אנת הוא זן לכלא ומפרנס לכלא. אנת הוא שליט על כלא. אנת הוא דשליט על מלכיא ומלכותא דילך היא: אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמה ומקמא דיקר אוריתה בכל עדן ועדן: לא על אנש רחיצנא. ולא על בר אלהין סמיכנא. אלא באלהא דשמיא. דהוא אלהא קשוט. ואוריתה קשוט. ונביאוהי קשוט. ומסגא למעבד טבון וקשוט: בה אנא רחיץ. ולשמה קדישא יקירא אנא אמר תשבחן: יהא רעוא קדמך

דתפתח

עיון תפלה

אצבעותיו, גלוי וידוע לפניך שלא נהניתי מן עוה"ז אפי' באצבע קטנה, לכן נקרא קדוש. ועל זה אמרה תורה קדושים תהיו כי קדוש אני, רצון העליון ית' שישתדל האדם לדמות הצורה ליוצרה, כמו שהיתה כוונתו העליונה בתחלת היצירה באמרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, וכמאמרם (במדרש"י בליקוטים ח"ר סי' כ"ד) כדמותנו לאדמי בעובדוי לאינון עילאין דקב"ה יהיב בידיה דבר נש אי בעי למדמי גרמיה לאינון דלעילא אשתלים בהו, ואין הכוונה בזה התדמות אמתי, כי איך ישוער לגוש עפר להתדמות ולהשתוות אל עצם קדושתו שהוא נעלה לאין חקר ומרומם לבלי שיעור, כי אמנם הכונה בזה התדמות בענין מה, כמאמר המשורר דמיתי לקאת מדבר, שאין המכוון התדמות העצמות שנדמה לקאת בצורתו, רק התדמות מקרי לבד, שהוא נע ונד כמו הקאת המתנודד ממקום למקום. ככה מאמר קדושים תהיו כי קדוש אני, כמו שאני קדוש אף אתה היה קדוש, טעמו התדמות מקרי לבד וכפי יכלתו של אדם. כי אם ייטב בעיני המלך לנשא את אחד מפחותי העם להיותו כאחד מן הפרתמים והשרים היושבים לפניו שאין מהראוי לו לבוא אל חצר המלך בלבוש שק, כי לבוש מלכות ילבש כראוי לכבודו של מלך, ואין המבוקש ממנו להתלבש בלבוש השוה בעצמות חשיבותו ויקרו כלבוש המלך עצמו, כי אין זה ביכולת זה הפחות, כי אמנם יתאמץ בכל מה שבידו לבלי בא לפני המלך בבגדים צואים ומלוכלכים. דומה לזה אמרו בתנחומא (ר"פ קדושים) היו קדושים כשם שאני קדוש משל למה"ד למלך שקידש אשה אמר לה הואיל ונתקדשת לשמי, אני מלך ואת מלכה, כשם שהוא כבודי כך הוא כבודך למה שאת אשתי, וכן אמרו בספרא שם פמליא למלך ומה עליה להיות מחקה למלך. ומה שלא אמר בקדושה בלא כנוי כמו שאמר תהלה שנתן תורה, כי אמנם לכוונה אמתית אמר בקדושתו בכנוי, כי ענין הקדושה תחלתה השתדלות וסופה מתנה, כמ"ש האיש האלהי רמ"ח לוצאטו (במסלת ישרים פק"ו) האדם יתחיל להתאמץ בכל כחו להבדל מן החומרית ולהתדבק ברוחנית, ולפי שהדבר כבד מאד על האדם לשום עצמו תמיד במצב כזה, כי סוף סוף הוא חומרי ואינו רק בשר ודם, ע"ז נאמר לא ימנע טוב להולכים בתמים, אם האדם עושה כל מה שבכחו לעשות בהתרחקות החומרית והתקרבות אל הקדושה, סופו שהקב"ה ידריכהו בדרך שחפצו ללכת בה, ויערה עליו קדושתו ויקדשהו, ויצלח בידו להיות דבוק בקדושת השם תמיד, ויהיה נבדל ונעתק מן החומרית לגמרי, ויתדבק תמיד באלהים, וגם בעת התעסקו במעשים הגשמיים המוכרחים לו מפאת גופו לא תזוז נפשו מדביקותה בעליונים רוחניים, ובעודהו בעולם הגשמי יהיה דעתו ושכלו מחוברים תמיד ברוממותו ית', ובהתהלכו פה בדרכים הארציים נפשו תהיה דבוקה בעיון סתרי השגחה העליונה ומצפוני הבריאה, וכ"ז כללו רבותינו במאמר קצר אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה. הנה מטעם זה אמר כאן בקדושתו בכנוי, כי הכנויים יורו על הסבה, כמו ואני נסכתי מלכי, והוא כנוי הסבה מלך שאני הסבותי ליעדו להיות מלך, וכן וישמור משמרתי טעמו משמרת שמסבת צווי, וכן נגילה ונשמחה בישועתו (ישעיה כ"ה) בישועה שמסבתו באה לנו. ככה כנוי בקדושתו טעמו בקדושה שסופה לבוא מסבתו יתברך ובעזר העליון יתעלה, הנה נוהגים אנו תודה להשם על שתי מתנות גדולות, על נתינת התורה, ועל גלוי רצונו שאנחנו גושי עפר נשתדל להתדמות אליו בענין הקדושה:

יענך

דְּתִפְתַּח לִבִּי בְּאוֹרַיְתָא. וְתַשְׁלִים מִשְׁאֲלִין דְּלִבִּי וְלִבָּא דְכָל עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל. לְטַב וּלְחַיִּין וְלִשְׁלָם: אמן

המוציא ספר תורה נוטלו ביד ימין וש"ץ מקבלו בב' ידיו ומחזירו לימין ועומד לפני ההיכל:

ואומר בקול גַּדְּלוּ לַייָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו:

והקהל עונים:

לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ:

אַב הָרַחֲמִים הוּא יְרַחֵם עַם עֲמוּסִים וְיִזְכּוֹר בְּרִית אֵיתָנִים וְיַצִּיל נַפְשׁוֹתֵינוּ מִן הַשָּׁעוֹת הָרָעוֹת וְיִגְעַר בְּיֵצֶר הָרָע מִן הַנְּשׂוּאִים וְיָחוֹן אוֹתָנוּ לִפְלֵיטַת עוֹלָמִים וִימַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ בְּמִדָּה טוֹבָה יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים:

ביום ב' וביום ה' ובשבת במנחה אומר החזן זה:

וְתִגָּלֶה וְתֵרָאֶה מַלְכוּתוֹ עָלֵינוּ בִּזְמַן קָרוֹב וְיָחוֹן פְּלֵיטָתֵנוּ וּפְלֵיטַת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחֵן וּלְחֶסֶד לְרַחֲמִים וּלְרָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן: הַכֹּל הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ וּתְנוּ כָבוֹד לַתּוֹרָה כֹּהֵן קְרָב. יַעֲמוֹד (פלוני בר פלוני) הַכֹּהֵן: בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ: תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְיָ צְרוּפָה. מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ:

קהל וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּייָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם:

וקורין בפרשת השבוע, ולאחר הקריאה אומר החזן חצי קדיש.

כשמגביה הספר תורה צריך להראות הכתב לעם ויאמר זה:

וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי יְיָ בְּיַד מֹשֶׁה:

עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

בשעה שהוא גולל המפה בס"ת יאמר פסוק לך ה' הגדולה עד לכל לראש ואח"כ יאמר זה:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּתְגּוֹלְלוּ רַחֲמֶיךָ עַל מִדּוֹתֶיךָ וְתִתְנַהֵג עִם בָּנֶיךָ בְּמִדַּת טוּבְךָ וְתִכָּנֵס לָהֶם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין:

בשני ובחמישי קודם שמכניסין הס"ת להיכל כשאומרין תחנון יאמר הש"ץ יהי רצון.

יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. לְכוֹנֵן אֶת בֵּית חַיֵּינוּ. וּלְהָשִׁיב אֶת שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכֵנוּ. בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. וְנֹאמַר אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. לְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל פְּלֵיטָתֵנוּ. וְלִמְנוֹעַ מַשְׁחִית וּמַגֵּפָה מֵעָלֵינוּ וּמֵעַל כָּל עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְנֹאמַר אָמֵן:

יהי

יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. לְקַיֵּם בָּנוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל. הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְתַלְמִידֵיהֶם וְתַלְמִידֵי תַלְמִידֵיהֶם. בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם. וְנֹאמַר אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. שֶׁנִּשְׁמַע וְנִתְבַּשֵּׂר בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת. וִיקַבֵּץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ. וְנֹאמַר אָמֵן:

אַחֵינוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הַנְּתוּנִים בַּצָּרָה וּבַשִּׁבְיָה. הָעוֹמְדִים בֵּין בַּיָּם וּבֵין בַּיַּבָּשָׁה. הַמָּקוֹם יְרַחֵם עֲלֵיהֶם וְיוֹצִיאֵם מִצָּרָה לִרְוָחָה. וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה. וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה. הַשְׁתָּא בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב. וְנֹאמַר אָמֵן:

החזן אומר **יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ:**

קהל **הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:**

בשני ובחמישי בר"ח וביו"ט ובשבת למנחה אומרים לדוד מזמור:

כד לְדָוִד מִזְמוֹר לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: כִּי־הוּא עַל־יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל־נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ: מִי יַעֲלֶה בְהַר יְיָ וּמִי יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ: נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה: יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁיו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ עִזּוּז וְגִבּוֹר יְיָ גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה:

כשמחזירין הספר תוך ההיכל אומרים:

וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְיָ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל: קוּמָה יְיָ לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל־תַּעֲזֹבוּ: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם:

דיני קדיש וברכו

למי שאינו יכול להתפלל עם הצבור.

מי שמאחר לבא לבית הכנסת ולא שמע חצי קדיש קודם ברכו דשחרית. יאמר זה אחר רחום וחנון כפה מלא:

זֶה אוֹמֵר אֲנִי בִּמְקוֹם חֲצִי קַדִּישׁ קֹדֶם בָּרְכוּ:

וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר: וְהִתְגַּדִּלְתִּי וְהִתְקַדִּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גּוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְיָ: בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ | יְיָ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְּאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ: לֶהֱוֵא שְׁמֵהּ דִּי אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן עָלְמָא וְעַד עָלְמָא דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא דִּי לֵיהּ הִיא: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי כָּל הָעוֹנֶה אָמֵן יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עלמיא

עָלְמַיָּא בְּכָל כֹּחוֹ קוֹרְעִין לוֹ גְּזַר דִּינוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרְכוּ יְיָ. מַה־טַּעַם בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת מִשּׁוּם דְּבָרְכוּ אֶת יְיָ: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ כָּל הָעוֹנֶה אָמֵן בְּכָל כֹּחוֹ פּוֹתְחִין לוֹ שַׁעֲרֵי גַן עֵדֶן שֶׁנֶּאֱמַר פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי צַדִּיק שֹׁמֵר אֱמוּנִים. אַל תִּקְרֵי שׁוֹמֵר אֱמוּנִים אֶלָּא שֶׁאוֹמְרִים אָמֵנִים:

מי שלא שמע ברכו דשחרית יאמר זה אחר רחום וחנון:

וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי בִּמְקוֹם בָּרְכוּ דְשַׁחֲרִית:

בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרְכוּ יְיָ: קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן: אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא בְּכָל יוֹם וָיוֹם מַלְאָךְ אֶחָד עוֹמֵד בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ בְּשַׁחֲרִית וְאוֹמֵר יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד. עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבָרְכוּ. וּכְשֶׁמַּגִּיעַ לְבָרְכוּ חַיָּה אַחַת שֶׁשְּׁמָהּ יִשְׂרָאֵל וְחָקוּק עַל מִצְחָהּ יִשְׂרָאֵל עוֹמֶדֶת בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ וְאוֹמֶרֶת בְּקוֹל רָם בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְּבֹרָךְ. וְכָל גְּדוּדֵי מַעְלָה עוֹנִין בָּרוּךְ יְיָ הַמְּבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

מי שלא שמע קדושה דשחרית יאמר זה אחר רחום וחנון:

וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי בִּמְקוֹם קְדֻשָּׁה דְשַׁחֲרִית:

וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם: שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף: וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ ׀ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ: כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם מָצָא כַּת אַחַת אוֹמֶרֶת קָדוֹשׁ ׀ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. וְכַת אַחַת אוֹמֶרֶת בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ. וְכֻלָּם עוֹנִים בְּפֶה אֶחָד וְאוֹמְרִים יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

במקום קדיש שלם יאמר זה:

וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי בִּמְקוֹם קַדִּישׁ שָׁלֵם:

ועתה יגדל נא ככתוב לעיל עד ברכו את יי ואח״כ יאמר זה:

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן גַּדְיָא כָּל מִי שֶׁעוֹנֶה אָמֵן בָּעוֹלָם הַזֶּה זוֹכֶה וְעוֹנֶה אָמֵן לְעוֹלָם הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן. אָמֵן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאָמֵן לְעוֹלָם הַבָּא:

למנחה במקום חצי קדיש יאמר זה:

וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי בִּמְקוֹם חֲצִי קַדִּישׁ קוֹדֶם מִנְחָה:

וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר: וְהִתְגַּדִּלְתִּי וְהִתְקַדִּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גּוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְיָ: בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ ׀ יְיָ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְּאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ: לֶהֱוֵא שְׁמֵהּ דִּי אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן עָלְמָא וְעַד עָלְמָא דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא דִּי לֵהּ הִיא:

תַּנְיָא אָמַר רַבִּי יוֹסֵי פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלַּת הַמִּנְחָה וְנִכְנַסְתִּי לְחֻרְבָּה אַחַת מֵחָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם לְהִתְפַּלֵּל. בָּא אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב וְשָׁמַר לִי עַל

הפתח

הַפֶּתַח. אָמַר לִי מַה קוֹל שָׁמַעְתָּ בְּחֻרְבָּה זוֹ. אָמַרְתִּי שָׁמַעְתִּי בַּת קוֹל שֶׁמְּנַהֶמֶת כְּיוֹנָה וְאוֹמֶרֶת אוֹי שֶׁהֶחֱרַבְתִּי אֶת בֵּיתִי וְשָׂרַפְתִּי אֶת הֵיכָלִי וְהִגְלֵיתִי אֶת בָּנַי לְבֵין אוּמּוֹת הָעוֹלָם. אָמַר לִי בְּכָל יוֹם וָיוֹם אוֹמֶרֶת כָּךְ וּכְשֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִין לְבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְאוֹמְרִים אָמֵן יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַעֲנֵעַ בְּרֹאשׁוֹ וְאוֹמֵר אַשְׁרֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁמְּקַלְּסִין אוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ כָּךְ וּמַה לּוֹ לְאָב שֶׁהִגְלָה אֶת בָּנָיו וְאוֹי לָהֶם לְבָנִים שֶׁגָּלוּ מֵעַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶם:

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ כָּל הָעוֹנֶה אָמֵן בְּכָל כֹּחוֹ פּוֹתְחִין לוֹ שַׁעֲרֵי גַן עֵדֶן שֶׁנֶּאֱמַר פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי צַדִּיק שֹׁמֵר אֱמֻנִים. אַל תִּקְרֵי שׁוֹמֵר אֱמוּנִים אֶלָּא שֶׁאוֹמְרִים אָמֵנִים:

לְמנחה במקום קדושה יאמר זה:

זֶה אוֹמֵר אֲנִי בִּמְקוֹם קְדֻשָּׁה שֶׁל מִנְחָה:

ולא תחללו וכו' כמו שכתוב לעיל ואח"כ יאמר זה:

אָמְרוּ עָלָיו עַל סַנְדַּלְפוֹן שֶׁהוּא גָבוֹהַּ יוֹתֵר מֵחֲבֵרָיו מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְעוֹמֵד אֲחוֹרֵי מֶרְכָּבָה וְקוֹשֵׁר כְּתָרִים לְקוֹנוֹ וּמַשְׁבִּיעַ אֶת הַכֶּתֶר וְעוֹלֶה וְיוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ אֲדוֹנוֹ. וּבְשָׁעָה שֶׁיּוֹצֵא הַכֶּתֶר כָּל חַיָּלֵי מָרוֹם נִרְתָּעִין וּמִזְדַּעְזְעִין וְחַיּוֹת תּוֹמְמוֹת וּמְנַהֲמוֹת כָּאֲרִי. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עוֹנִין וְאוֹמְרִים קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: וּבְשָׁעָה שֶׁמַּגִּיעַ לַכִּסֵּא מִתְגַּלְגְּלִים גַּלְגַּלֵּי הַכִּסֵּא וּמִתְרַעֲשִׁין אַדְנֵי שַׁרְפְרַף וְכָל רְקִיעִין אוֹחֲזָתָן חַלְחָלָה. וּבְשָׁעָה שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל כִּסְאוֹ כָּל חַיָּלֵי מָרוֹם וְכֶתֶר הַכָּבוֹד שֶׁלּוֹ פּוֹתְחִין פִּיהֶם וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה גְדֻלָּתוֹ וְשִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁמַּגִּיעַ הַכֶּתֶר לְרֹאשׁ מַחֲזִיק עַצְמוֹ לְקַבֵּל הַכֶּתֶר מֵעֲבָדָיו וְכָל חַיּוֹת וּשְׂרָפִים וְגַלְגַּלֵּי הַמֶּרְכָּבָה וְכִסֵּא הַכָּבוֹד וְחַיָּלֵי מַעְלָה וּמַטָּה מִתְגַּדְּלִין וּמִתְגַּבְּרִין וּמִתְגָּאִין וְנוֹתְנִים הוֹד וְהָדָר וּמַמְלִיכִים כֻּלָּם בְּפֶה אֶחָד וְאוֹמְרִים יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

לְערבית במקום ברכו יאמר זה מיד אחר והוא רחום:

זֶה אוֹמֵר אֲנִי בִּמְקוֹם בָּרְכוּ שֶׁל מַעֲרִיב:

חַיָּה אַחַת יֵשׁ בָּרָקִיעַ כְּשֶׁהוּא יוֹם אוֹת אֱמֶת בְּמִצְחָהּ וְיוֹדְעִין הַמַּלְאָכִים שֶׁהוּא יוֹם. וְלָעֶרֶב אֱמוּנָה בְּמִצְחָהּ וְיוֹדְעִין שֶׁהוּא לַיְלָה. וּבְכָל פַּעַם אוֹמֶרֶת בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְּבֹרָךְ וְכָל גְּדוּדֵי מַעְלָה עוֹנִין בָּרוּךְ יְיָ הַמְּבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:

קמה תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב־טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד: טוֹב־יְיָ לַכֹּל

וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו׃ יוֹדוּךָ יְיָ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה׃ כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ׃ לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ׃ מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר׃ סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים׃ עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אָכְלָם בְּעִתּוֹ׃ פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן׃ צַדִּיק יְיָ בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו׃ קָרוֹב יְיָ לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת׃ רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם׃ שׁוֹמֵר יְיָ אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד׃ תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃ קט"ו י"ח וַאֲנַחְנוּ ׀ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ׃

כ לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ יַעַנְךָ יְיָ בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם ׀ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב׃ יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ׃ יִזְכֹּר כָּל־מִנְחֹתֶךָ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה סֶלָה׃ יִתֶּן־לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל־עֲצָתְךָ יְמַלֵּא׃ נְרַנְּנָה ׀ בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם־אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְיָ כָּל־מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ׃ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי הוֹשִׁיעַ ׀ יְיָ מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ בִּגְבֻרוֹת יֵשַׁע יְמִינוֹ׃ אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ ׀ בְּשֵׁם־יְיָ אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר׃ הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד׃ יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ׃

וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב נְאֻם יְיָ׃ וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר יְיָ רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לֹא־יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר יְיָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃ וְאַתָּה

קדוש

דרך החיים

(א) אלו ימים שא"א בהם למנצח ואל ארך אפים ר"ח חנוכה ופורים ערב פסח וערב יו"כ תשעה באב [סי' קל"א] וה"ה בשנה מעוברת ביום י"ד וט"ו באדר ראשון [סימן תרצ"ז] גם א"א אותו בבית האבל [כ"ה סי' קל"א] דכללא הוא דאל ארך אפים ולמנצח דינם שוה [פ"ת סי' תרצ"ז]:

(א) אין אומרים פסוק ואני זאת בריתי בבית האבל [א"ר בשם אבודרהם דלא כמ"א]:

(א) כשהציבור אומרים קדושה דסידרא [דהיינו ואתה קדוש כו'] אף שהיחיד עדיין לא אמר אשרי ובא לציון יש לו לאמרו עמהם ואח"כ יאמר אשרי ולמנצח וגם השני פסוקים שקודם ואתה קדוש דהיינו ובא לציון ואני זאת בריתי כו' [מ"א סי' קל"ב]:

עיון תפלה

יענך ה'. תרגומו יקבל צלותך ה'; וזה אינו לפי המלה רק כפי המכוון, כי לא שייך בזה עניית דברים. ויתכן כי מצאנו לשון ענה בהרבה מקומות שאין המכוון בהם תשובת דברים, כמו הכרת פניהם ענתה בם, כחשי בפני יענה, עונינו ענו בנו, וענתה בי צדקתי, כל אלה לא יתפרשו רק בלשון גלוי ופרסום, דומה לשרש עין, כמו לעיני בני עמי, לעיני השמש הזאת, הקדשה היא בעינים, שענינם הגלוי והפרסום. וטעם ענתה בי צדקתי יתגלה ויתפרסם בי צדקתי (זיינן, ערשיינען) וכן עונינו ענו בנו, יתגלו ויתפרסמו בנו עונינו. ומזה אענה את השמים והם יענו את הארץ והארץ תענה את הדגן, ג"כ ענינם משרש עין להוראת הגלוי והפרסום, ור"ל הארץ לא תניח את שרשי הגזרעים סמונים להתפשט בתוכה אבל תצמיח אותם עד שיתראו לעין (ערשיינען לאססען) וכן כל לשון ענה הנאמר אצלו ית', ענני ה' ענני, לאל העונה אותי ביום צרתי, יענך ה' ביום צרה, שלא יתכן בם ענין תשובת דברים, כלם יתבארו מלשון עין וטעם ענני ה' תנה עין השגחתך עלי, והוא הפך הסתר פנים שבעת צרה, וכן יענך ה' עשם ישים ה' עין השגחתו עליך (זויא אויף דיך, ווענדע זיינען בליק דיר צו,

בעריקזיכטיגע

קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ׀ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: וּמְקַבְּלִין דֵּין מִן־דֵּין וְאָמְרִין קַדִּישׁ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עִלָּאָה בֵּית שְׁכִינְתֵּהּ קַדִּישׁ עַל־אַרְעָא עוֹבַד

גבורתה

עיון תפלה

בעריקזיכטיגע דיך). עמ"ש בספד"ו מעון אתה היית לנו, ובכו"ק כי תבא כ"ז י"ד, ובמעונה אלהי קדם:

יושב תהלות ישראל. ת"א דמיתב עלמא על תושבחן דישראל. ורש"י פי' יושב לשמוע תהלות ישראל. ורד"ק פי' יושב לשון קיום לעולם, וטעמו אתה קדוש קיים לעולם וככחך אז כן כחך גם עתה להושיע, ופעמים רבות היית תהלת ישראל שהיו מהללים אותך בהושיעך אותם מצרתם. ולשון המקרא חסר ולקוי אחד בפירושים אלו. ונ"ל לבאר מלת יושב מלשון ותשבו בקדש, שענינו עכוב, אמנם יש שני מיני עכובים, עכוב עצמי, ועכוב תוחלתי, עכוב העצמי הוא שמתעכב בדבר בלתי כוונה לדבר הבא אחר עבור זמן ההעכבה רק נפשו חפצה להתעכב ולהתמהמה בדבר, עד"מ היושב בוועד חכמים ומתעכב להשתעשע עמהם, או היושב בין אחוזת מרעיו ומתעכב לשמוח בחברתם, ומסבב סבות להאריך זמן העכבתו (פערוויילען, אויפהאלטען). ועכוב התוחלתי הוא שהעכוב אינו אלא הכנה להשגת דבר שמייחל ומצפה עליו, שהשגת תוחלתו הוא העיקרי, והעכוב הוא טפל אליו, עד"מ המתעכב בבית רעהו לפי שצריך לדבר עמו איזה עסק והוא ממתין עליו עד בוא האיש לביתו, הנה אינו רוצה בהעכבתו והמתנתו, כי נוח לו יותר אם ימהר רעהו לבוא אל ביתו ויוכל להיות נדבר עמו, ועכוב התוחלתי נקרא בל"א (ערווארטען), ומענין זה העכוב הטפל אל התוחלת נאמר ככפיר יושב במסתרים, שעכובו במסתרים אינו לעצם העכוב, כ"א עכוב תוחלתי, שייחל לטרוף החיה שתעבור לפניו, וכן ויושבה לפתח ביתה, אין הכוונה בעכוב ישיבתה, רק להפך כי תוחלתה שיתקצר זמן עכובה ומיחלת לבוא איש מהרה אל מלאת תאות נפשה, ומזה על דרכים ישבת להם (ירמיה ג') וכן אנכי אשב עד שובך (שופטים ו') ייחל ויצפה שיתקצר זמן עכובו למען בוא מהרה אל קבלת המנחה. ועל עכוב התוחלתי אמר (בא י"ב מ') ישבו במצרים ת"ל שנה, כל אותן תכ"ט שנים שישבו במצרים בצירוף שאר ארצות לא היה כ"א עכוב עצמי, כי בכל המשך זמן זה לא היה להם תוחלת לצאת בהיותם עוד תוך הזמן שנגזרת השיעבוד עליהם מברית בין הבתרים, אמנם שנה האחרונה שהיא שנת ת"ל מזמן הברית שבו היה תוחלת להם לצאת, על שנה זו אמר אשר ישבו, כי רק על שנה זו האחרונה נשאו נפשם כל ימי משך ישיבתם (ערווארטעטער לייטפונקס). ומבואר יותר שם בכו"ק. וממין עכוב תוחלתי אמר כאן יושב תהלות ישראל, הוא ית' ייחל ויצפה ההלולים והשבחים היוצאים מפיות קרוצי חומר (ערווארטעט לאבגעזאַנגע ישראל"ס) כמאמרם הקב"ה מצפה ומתאוה לתפלתן של צדיקים. והנה לייחס ענין כזה אל העליון ית' המרוחק מכל מיני גשמיות תכלית הריחוק, ולומר שהלולים ושבחים מגושי עפר כמונו יהיו נוחים לפניו ית' עד שייחל ויצפה אליהם, הוא דבר הנעלה והנשגב מכל רעיון, לכן הקדים לומר ו א ת ה ק ד ו ש, כלומר ידענו שאתה הוא מובדל ומופרש מכל מיני מושגות גשמיות וחומריות, והתייחסות כאלה והדומה להם אינן מתייחסות ע"ד האמת רק ע"צ ההשאלה לבד. **קדוש** פירושו מופרש ומובדל במעלות לאין תכלית ושיעור. עמ"ש בברכת אתה קדוש. והמקרא מבואר בלתי חסרון: **קדוש קדוש.** ג' פעמים להגדיל הענין שאין למעלה ממנו כמו מלך מלכי המלכים וכיוצא, כי כפילות ב' פעמים הוא בכל הנמצאים כשאחד יותר מחבירו, מלכי ארץ המושלים בכיפה נקרא מלך מלכיא וכל כיוצא בזה [הגר"א]: **מלא כל הארץ כבודו.** להיות שהמלאכים פעולתם בהכרח כי אין להם אלא נטייה אחת, ע"כ אומרים לא יוכר גדולת כבוד יוצרנו על ידינו, אחר שכל מעשינו בהכרח, כמו שלא יוכר גדולת האדון ע"י שהבהמה והעבד נכנעים לו בעבודתם, לפי בהוא מפני ההכרח שהאדון מכריחו, ולפעמים יכניע היקר לזולל מפני ההכרח שמכריחו על ההכנעה, וכן הוא בעבודת המלאכים שטבעם מכריח אותם לעבודתם, ע"כ אומרים אין כבודו אצלנו בשמים ממעל כ"א בארץ מפני שהאדם הצדיק אשר מפני כבוד הבורא הוא בוהר בנער ובהפסד הומרו מפני רצון בוראו, ולפעמים מוסר נפשו לטבח מפני קדוש שמו ית' וזהו אות ומופת אמתי על הכרת גודל רוממותו ית', וכבודו תהלתו ותפארתו נודע בעולם התחתון, אחר שבטוב בחירתו מהפך טבע גופי לעבודת בוראו שבטבע הם מתנגדים לגוף ואוהב דברים האסורים והם מהפכים טבע הגוף מהפך על

כהפך

דרך החיים

(ב) כל לשון התרגום שיש בוכא לציון יש לאמרו בקול נמוך ולא בקול רם [שם]: (ג) אסור לאדם לצאת קודם קדושה דסידרא [שם]:

גְּבוּרְתֵּהּ קַדִּישׁ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת מַלְיָא כָל־אַרְעָא זִיו יְקָרֵהּ: וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: וּנְטָלַתְנִי רוּחָא וְשִׁמְעֵית בַּתְרַי קָל זִיעַ סַגִּיא דִּמְשַׁבְּחִין וְאָמְרִין בְּרִיךְ יְקָרָא דַייָ מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִינְתֵּהּ: יְיָ | יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מַלְכוּתֵהּ קָאֵם לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: יְיָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבוֹתֵינוּ שָׁמְרָה זֹּאת לְעוֹלָם לְיֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לְבַב עַמֶּךָ וְהָכֵן לְבָבָם אֵלֶיךָ: וְהוּא רַחוּם | יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: כִּי אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב חֶסֶד לְכָל קֹרְאֶיךָ: צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם: בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם | יוֹם יַעֲמָס־לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: בָּרוּךְ (הוּא) אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לִכְבוֹדוֹ וְהִבְדִּילָנוּ מִן הַתּוֹעִים וְנָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ. הוּא יִפְתַּח לִבֵּנוּ בְּתוֹרָתוֹ וְיָשֵׂם בְּלִבֵּנוּ אַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וּלְעָבְדוֹ בְּלֵבָב שָׁלֵם

למען

עיון תפלה

ההפך שאוהב עבודת ה', והדברים האסורים נעשים לו כהתנגדות עד שיהיה מעולה בטבע וקץ ומואס בדברים האסורים, וז"ש מלא כל הארץ כבודו. אמנם כדי שלא ידומה ח"ו שכבודו ית' מתרבה ע"י עבודת בני האדם, וכאלו הכבוד הוא דבר נוסף חוץ ממנו ית', יאמרו האחרים לעמתם ברוך כבוד ה' ממקומו, ר"ל רבוי ושפעת הכבוד הוא ממנו ומעצמו ית'. כי מצינו מלת מקום שהוראתו על עצם הדבר, כמאמרם ז"ל ממקומו הוא מוכרע, שפי' אין צריך להכריע דבר זה ממקום אחר, כי מדבר זה בעצמו מוכרח שהוא כן. והכוונה כאן כבוד הש"י הנראה לנביאים משופע מעצמותו ית' בלי שום אמצעי [לא שיהיה מקום אל הכבוד חלילה] לא כמלכי אדמה שמתעלים במלכותם מצד הכבוד הנעשה להם מזולתם, שאם לא מצד הכבוד לא יוכר שהוא מלך ושיש לו יתרון על זולתו, ולזה הם כאלו הכבוד מושל עליהם, אבל הש"י אינו כן כי הוא מושל על הכבוד, ולזה יקרא מלך הכבוד, וזה כי הדרת המלך ברב עם כדי שיהיה כבודו מתרבה, והש"י לפי שהוא מלך על הכבוד אין מלכותו מתעלה מזולתו ולא משתנה כהשתנות המלכים, אבל כבודו מתעלה ממנו ומעצמו ית"ש ויתעלה [עמ"ש בקדושת יוצר]: וחיי עולם נטע. משלו המקראות את חכמת התורה לעץ, ככתוב עץ חיים היא למחזיקים בה, והדמיון שוה, כי כמו שאין לקוות לאכול פירות מאילן אם לא היה נטוע בעפרות האדמה המוכנת מטבעה לגדל ולהצמיח, ככה אין לקוות לאכול פרי עץ החיים מחכמת התורה אם חומר הגופי אינו מוכן לקבלת התורה, כמאמרם אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה בהרחקת כל התאוות החומריות, כי במקום אהבת תענוגי עוה"ז שרשי עץ החיים ייבשו מתחת ולא יעליהו להצמיח לגדל ולהוציא פירות מלמעלה, וגם אם יצליח להצמיחו ולגדלו אינו כי אם כאילן סרק העומד לצל שכבוד המדומה למראית עין, ואין בו התועלת המקויה האמתי: ולעשות רצונו. שמירת המצות הוא רצון הבורא ית', אמנם לא אמר לשמור מצותיו כ"א לעשות רצונו כי בזה נכלל ענין יותר נעלה, והוא הרחבת קיום כל המצות בכל הצדדין והתנאים, ולהוסיף על המפורש בתורה, מה

שנוכל

לְמַעַן לֹא נִיגַע לָרִיק וְלֹא נֵלֵד לַבֶּהָלָה: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁנִּשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנִזְכֶּה וְנִחְיֶה וְנִרְאֶה וְנִירַשׁ טוֹבָה וּבְרָכָה לִשְׁנֵי יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְיָ אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר

יבטח

עיון תפלה

שנוכל לדון לפי המצוה המפורשת, כי בעיני האוהב את הבורא ית' אהבה נאמנת, כל המצות שלוויים גלוי ומפורסם, אינם רק גלוי דעת שלזה הענין נוטה רצון השם ית' בחפצו, ולא יאמר די לי במה שמפורש ואפטור עצמי במה שמוטל עלי, אבל יאמר כיון שאני רואה שרצון השם נוטה לזה, א"כ זה יהיה לי לענינים להרבות בו ולהרחיבו בכל הצדדים והתנאים שאוכל לדון בו שרצונו ית' חפץ בו, וענין זה נקרא בפי החכמים עושה נחת רוח ליוצרו, ונקרא מדת החסידות אשר ראוי לכל חכם לב לרדוף אחריו להשיגו, כי אין מדת החסידות כאשר יחשבו גלמי בני אדם שתלוי בדברי הבל המתנגדים אל השכל והדעה הנכונה, כאשר היטיב לדבר בזה האיש האלקי הרמ"ח לוצאטא בספרו מסלת ישרים שאמר: המון האנשים יאמינו היות כל החסידות תלוי רק באמירת בקשות רבות בוודוים גדולים ובבכיות והשתחוואות גדולות ובסגופים עזים שימית בהם האדם את עצמו, כטבילת הקרח והשלג וכיוצא בדברים האלה, והנה אלה האנשים מבאישים את ריח החסידות, כי באמת שורש החסידות הוא מ"ש ז"ל אשרי אדם שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, והענין הוא כי הנה המצות המוטלות על כל ישראל כבר ידועות הן וחובתן ידועה עד היכן היא מגעת, אמנם מי שאוהב את הבורא ית"ש אהבה אמתית לא ישתדל ויכוין לפטור עצמו במה שכבר מפורסם מן החובה אשר על כל ישראל בכלל, אלא יקרה לו כמו שיקרה אל בן אוהב אביו, שאלו יגלה אביו את דעתו גלוי מעט שהוא חפץ בדבר מן הדברים, כבר ירבה הבן בדבר ההוא ובמעשה ההוא כל מה שיוכל, ואף על פי שלא אמרו אביו אלא פעם אחד ובחצי דבור, הנה די לאותו הבן להבין היכן דעתו של אביו נוטה לעשות לו גם את אשר לא אמר לו בפי', כיון שיוכל לדון בעצמו שיהיה הדבר ההוא נחת רוח לפניו ולא ימתין שיצוהו יותר בפי' או שיאמר לו פעם אחרת, והנה דבר זה אנחנו רואים אותו בעינינו שיולד בכל עת ובכל שעה בין כל אוהב וריע, בין איש לאשתו, בין אב ובנו, כללו של דבר כל מי שהאהבה ביניהם עזה באמת לא יאמר לא נצטויתי יותר, די לי במה שנצטויתי בפי', אלא במה שיוכל לדון שיהיה לו לנחת, והנה כמקרה זה יקרה למי שאוהב את בוראו שיוסיף על המפורש מה שיוכל לדון לפי המצוה המפורשת שיהיה נחת רוח לפניו ית', וזהו גדר החסידות האמתי, וירחיב שם עוד דברים נכוחים למביני דעת, והוא המכוון לדעתי במה שאמר כאן לעשות רצונו אחר מדרגת אהבה ויראה: **לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה.** יש ב' נשים שאין להן בנים, האחת עקרה שלא ילדה, והשניה היולדת וקוברת את בניה והיא היולדת לבהלה, וכן יש ב' ענינים רעים בלומדי תורה, אחד הלומד עם פניות לקנטר ולהתיהר, והוא המיגע בתורה, אך יגיעתו לריק, שהתורה שלומד הוא ריק ואין בו ממש, והוא כמו עקרה שלא ילדה שיגיעתה בתשמיש לריק, והב' הלומד ואח"כ פורש והוא המוליד לבהלה כיולדת וקוברת, והוא אובד מה שלמד מתחלה וכמ"ש שנה ופירש וכו' וזהו לבהלה, וע"ז אה"כ יראת ה' טהורה עומדת לעד, כי אלו הב' אינם אלא מחמת שלומד בלתי יראת ה' נוגע בלבו ולכן פוסק אח"כ כי הכמה ומוסר אוילים בזו, וכמ"ש אם אין יראה וכו', אך כשיש לו יראת שמים, אז יש לו ב' מעלות בלמודו הטהורה, שבטבעת למודו אין שום פנייה, וגם עומדת לעד שאינו פורש אח"כ מתורה, וזהו שאנו מתפללין שישים בלבנו אהבתו ויראתו למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה (הגר"א): **לשני ימות המשיח.** הוא הזמן המוגבל ממנו יתברך להעתיק את האומה אל הטובה האמתית להשתלם בכל עטוריה ולהעמידה במצבה השלם ויזכו הפרטים כל אחד ואחד להנאה הנצחית כפי מה שזכה במעשיו, כי באותו זמן תתוקן האומה תיקון גדול, וכל הבריאה עמה, כי הכל ימשכו אחר עבודת הבורא ית', כי יכירו האמת ככתוב אז אהפוך אל העמים שפה ברורה וגו' ביום ההוא יהיה ה' אחד וגו', הטוב יתרבה בכל הצדדים והרע יסור לגמרי, בין בדברים הנוגעים בנפש בין הנוגעים בגוף דהיינו לב האבן כי יהפך ללב בשר, כי הנטיה אל הטוב תתגבר בבני אדם ולא ימשכו עוד אחר החומר כי אם אחרי התורה והעבודה. גם יתרבה השלום והרוחה, והנזק וההפסד לא יהיה מצוי כלל, כמו שהבטיחו הנביאים לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וגו'. ותסור סכלת הלבבות, כי כלם

יכירו

יִבְטַח בַּייָ וְהָיָה יְיָ מִבְטַחוֹ: בִּטְחוּ בַייָ עֲדֵי עַד כִּי בְּיָהּ יְיָ צוּר עוֹלָמִים: וְיִבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי לֹא־עָזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ יְיָ: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: ק"ש

יְיָ אֲדֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ: חִזְקוּ וְיַאֲמֵץ לְבַבְכֶם כָּל הַמְיַחֲלִים לַייָ:

עיון תפלה

יהיו מלאים מחכמה, ויספך על כל בשר רוח הקדש ובלי עמל גדול יגיעו אליו ככתוב אשפוך רוחי על כל בשר וגו', ישמחו ויעלזו ברוב טובה והם מתהלכים בעבודה שלמה, ובזה יהיו מתעלים והולכים מעלוי לעלוי עד שיגיעו אל הגבול אשר יעברו ממנו אל מצב הנצחיות בחדוש העולם הבא, והוא הזמן שאחר התחיה ואחר שיהיה יום הדין הגדול, אשר בו ידין הבורא ית' את כל בריותיו, וישפוט את הראוים להשאר בנצחיות איש איש לפי מדרגתו, ויחודש העולם בצורה אחרת נאותה וראויה אל הנצחיות, בו ישבו הצדיקים, בו יתקיימו לנצח נהנים בטובה האמתית כל אחד לפי הכשר מעשיו ויתרון מעלת נפשו. (ודע דמלת ונראה ליתא באבודרה"ם): **יבטח בה' והיה ה' מבטחו**. כי שני דברים עצמיים צריך שישמור האדם במה שיקוה ויחפוץ, האחד בבחינת מי שאליו יקוה והב' במהות הדבר המקווה עצמו, אם הראשון שלא ישים בטחונו אלא במי שיש בו היכולת המוחלט, לא באדם הכלה ואבד, ואם השני שלא יקוה וישתוקק דבר גשמי וגופני לשום פני מגמתו אליו, כי זה אין ראוי לעשות חשיבות ממנו לייחס אליו הבטחון, אבל תשוקתו תהיה דבר רוחני ואלקי הנוגעת אליו ית' לשלמות עבודתו, וזה"ש אשר יבטח בה', בהכירו כי לו ית' היכולת המוחלט, והיה ה' מבטחו, ר"ל גם מהות עצמות הבטחון יהיה ה' עצמו כלומר דבר אלקי הנוגע לעבודתו, ולכן לא אמר והיה בה' מבטחו בבי"ת: **כי ביה ה'**. אמרו רבותינו במד"ר בסדר בראשית מהו סלו לרוכב בערבות ביה שמו. אין לך כל מקום ומקום שאין לו ממונה על בייא שלו, אגריקוס במדינה ממונה על בייא שלו, אגרטוס במדינה ממונה על בייא שלו, כך מי ממונה על ביה של עולמו הקב"ה, ופירש הרמב"ן (פ' מקץ) שבכל מקום יש איש ממונה על הצעקה ועל השועות, והקב"ה ממונה על צעקת העשוקים בעולם הצועקים בייא, וכן בלשון ערבי ויון ישמשו לשון בייא על הדוחק והצער על השבר ושוועת הדבר כמלת אבוי בלשון קדש. ע"ש ברמב"ן שהביא כמה מקומות שרבותינו שימשו מלה זו על דרך זה, ועל טעם זו צ"ל לפרש גם כאן, אמר בטחו בה' עדי עד, בכל עת צרה וצוקה יש לך לבטוח בו ית', כי הוא נמצא בדוחקך וצערך ובצרתך לו צר, וזהו כי ב י ה ה', ומי שהוא בורא את העולמות היכולת בידו להושיעך, וזהו צור עולמים: **יגדיל תורה ויאדיר**. חפצו להצדיק את ישראל ולזכותם הגדיל את התורה כלומר הרבה בתורה כמה מצות שמבלעדי הצווי ג"כ היינו נמנעים מהם כגון שקצים ורמשים ודם שמצד טבע האנושי נקוץ בהם ולתעבם מאכילה, וכן כמה מצות שמצד השכל לבד היינו מחויבים לקיימם ובכל זאת כיוונה התורה להזהיר עליהם למען תהיה המניעה מפני צוויו ית' לא מהכרח הטבע והשכל דא"כ היינו עובדי השכל והטבע לא מעובדי ה' — וכן למען צדקו האדיר את התורה שנתן בלשון התורה כח בלתי מצומצם (אונאייגעשרענקט) (וזהו המכוון במלת אדיר, עמ"ש בשירת הים נאדרי בכח, ואדיר שבאמת ויציב), עד שחשיבותה ומעלתה הנפלאה אינה פוסקת לעולם, כי יוכל להשתעשע בדבורי התורה עד בלי תכלית, כי התורה נכתבה בלשון צח ובשפה ברורה יבינים כל אדם כל אחד כפי דרכו, החכם כפי חכמתו המשכיל כפי שכלו והנבון כפי תבונתו הנשים והקטנים כולם יקחו חלקם ומנה לטוב להם, כי היא כמראה מלוטשת ובהירה יראה בה כל אחד צורתו, כי הוא ענין אלהי וכוונת המחוקק העליון יתברך היתה להיטיב לכל המון הרב גדולים וקטנים כי כולם אהובים אליו כי הם מעשי ידיו, והחכם הנבון שקבל דרכי התורה ומפתחותיה והמדות שהם כל דברי התורה שבע"פ יוכל העמיק ג"כ בסתרי הלשון המקודש שנכתבה התורה המליצות העמוקות והנשגבות ילמוד דברים קדשים אלקיים כמו מ"ב סודיה ודרכיה ענין הנבואות והמלאכים הנוראים והנפלאות וגלוי שכינה ומראה דמות כבוד ה' וכיוצא באלה לרבבות דברי מדע ובינה, כולם יראו לבעלי האור ויסתרו מן ההולכים בחשך, כי החכם בעל העיונים יותר שידבק מחשבתו בדברי התורה וירגיל עצמו לחשוב בהם יותר יוסיפו לו בינה ודעת ויותר תתעלם נפשו בהם יותר ישמחו את לבבו ויותר יוסיפו לו הרגש על הרגש חכמה ע"ג חכמה בינה על בינה, וכ"ז נכלל במלת ויאדיר:

דיני קדיש ועניית אמן גם אחר שאר ברכות.

(א) אומרים קדיש שלם תתקבל כו' אחר ובא לציון ואין אומרים קדיש בפחות מעשרה וכל דיני צירוף נתבאר לעיל קודם התפלה ע"ש וכן אם יצאו מקצתן ונשארו רובן דגומר הקדיש וע' לעיל: (ב) אומרים ועתה יגדל נא כח כו' קודם שאמר החזן יתגדל אבל משעה שהתחיל החזן לומר קדיש אין לאמרו [סי' נ"ו מ"א] ובין יוצר לישתבח ובין גאולה לתפלה שבערבית ובכל מקום שאסור להפסיק אין לאמרו [א"ר]: (ג) כשאומר הש"ץ יתגדל וביהש"ר וביתברך ובבריך הוא וכן באמרו אמן כורע ולאחר שסיים פוסע ג' פסיעות ואח"כ יאמר עושה שלום כו' [סימן נ"ו]: (ד) אין להפסיק בין שמיה לרבא ובין רבא למברך [שם] וכן לא יפסיק הש"ץ בין בריך הוא לעילא מן כל ברכתא ובין בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן [א"ר שם]: (ה) הש"ץ חוזר ואומר יהש"ר אבל לא יאמר אמן יהש"ר דכבר אמר קודם שאמרו הציבור ויהיה כעונה אמן ב' פעמים [שם]: (ו) נוהגין שלא לענות אמן רק אחר ואמרו אמן [שם]: (ז) ואם לא שמע מהש"ץ כשאמר הקדיש רק שומע מהציבור אמן אם יודע על איזה ברכה קאי מותר לענות אמן אבל אם אינו יודע על איזה ברכה קאי לא יענה עמהם ואפילו אם יודע על איזה ברכה קאי דמותר לענות אמן הנ"מ כששומע מפי הציבור אמן אבל אם אינו שומע מפי הש"ץ הקדיש ואינו שומע מפי הציבור אמן רק מיחיד לבד אינו עונה עמהם [ע' בסימן קכ"ד ובא"ר סימן קל"ט וברמ"א שם דלא כמ"א סימן נ"ז וע' במ"א סי' נ"ו ס"ק ה' ע"ש]: (ח) לא יתחילו מלענות אמן רק מיד שכלה מפי הש"ץ הברכה יאמרו אמן ואם הש"ץ מאריך בניגון של ואמרו אמן יאמרו הקהל אמן מיד כי הניגון הוי הפסק ודוקא אם מאריך הרבה בניגון [ועיין סימן קכ"ד במ"א וא"ר]: (ט) לא יענו אמן חטופה דהיינו האלף נקודה בחט"ף שו"א וכן לא ימהר לסיים קודם שסיים הש"ץ הברכה וכן לא יענו אמן קטופה דהיינו שמחסר הנו"ן וגם לא יפסיק באמצע המלה ולא יענו אמן קצרה אלא ארוכה קצת כדי שיוכל לומר אל מלך נאמן ויכוין בכל אמן מענין הדבר שעליו קאי האמן [שם] ולא יאריך יותר מדאי לפי שאין קריאת התיבה ניכר כשמאריך יותר מדאי וכן לא יגביה קולו יותר מהמברך [שם] אבל יגביה קולו לענות בקול רם [סי' נ"ו]: (י) אם יש קצת מהעונין שמאריכין יותר מדאי א"צ להמתין עליהם ואמנם יש ליזהר בזה דלא אתי לאנצויי דאיכא טירחא דציבורא [שם וע' א"ר סי' קכ"ח ול"ע]: (יא) יש לעמוד כשאומרים קדיש [וכן כל דבר שבקדושה] ויעמוד עד אמן של אחר יתברך כו' ואמרו אמן [סי' נ"ו וע' א"ר]:

וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעָלְמָא דִּי־בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ. בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל. בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא (בעשי"ת וּלְעֵלָּא) מִן כָּל־בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא. וְאִמְרוּ אָמֵן:

קהל קַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ:

תתקבל

עיון תפלה

בעלמא די ברא כרעותה. מלת כרעותה קאי על יתגדל ויתקדש ולא על תיבת די ברא, וראייה מנוסח על הכל יתגדל וכו' כרצונו וכרצון יראיו, והכף דמלת כרעותה לפי זה דנוסה: **בעגלא ובזמן קריב.** בעגלא הוא שימהר הקב"ה להביא הגאולה, וגם הגאולה גופה תהיה בזמן קריב, כי הגאולה תהיה בהרבה ענינים, כמו תחית המתים יגוג ומגוג, ויהיו הכל בזמן קרוב, זה אחר זה (הגר"א): **יהא שמה רבא מברך.** הכוונה הפשוטה בזה יתוסף ויתרבה להודע שמו הגדול בין יושבי תבל, וכלם יכירו וידעו כי הוא לבדו אדון כל, ורק אליו ראוי לעבוד לברך ולהלל. ודע דלהגר"א אין להכר מלת בריך הוא עם לעלא, דקודשא בריך הוא קאי על שמו ית', לכן יסיים בו, ואח"כ יתחיל לעלא, וזה קאי אלמעלה שאמר יתברך וכו': **ונחמתא.** כמה נדחקו המבארים במלת

חזן תִּתְקַבַּל צְלוֹתְהוֹן וּבָעוּתְהוֹן דְּכָל יִשְׂרָאֵל קֳדָם אֲבוּהוֹן דִּי בִשְׁמַיָּא. וְאִמְרוּ אָמֵן:

קהל יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

חזן יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן־שְׁמַיָּא וְחַיִּים עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל. וְאִמְרוּ אָמֵן:

קהל עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

חזן עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאִמְרוּ אָמֵן:

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל. לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה. שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם וְגוֹרָלֵנוּ כְּכָל הֲמוֹנָם: וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ. וְכִסֵּא כְבוֹדוֹ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים. הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד: אֱמֶת מַלְכֵּנוּ אֶפֶס זוּלָתוֹ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד:

עַל־כֵּן נְקַוֶּה לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים

דרך החיים

(א) אף כשאמרו עלינו בעשרה ויצאו מקצתן אין לומר קדיש אא"כ התחילו בעשרה ויצאו [סי' נ"ה] וכן כשאמרו עלינו בלי מנין ובאו אח"כ עשרה בלי הפסק רב יאמר שלשה פסוקים או מזמור אחד ויאמרו קדיש [ע"ש וסי' רל"ד וא"ר סי' תקפ"א ועי' כמ"ז סי' נ"ה]:

עיון תפלה

זו, ושמעתי שבלשון ערבי משמעותו תפארת והלול, ויש לפרש עד"ז לשון מתנחם לך להרגך שאמרה רבקה ליעקב, כלומר הוא מתפאר ומתהלל בהריגתך, ודברי המפרשים שם דחוקים, ולפי"ז שפיר אתא מלה זו כאן בעניני שבח ותהלה:

מלך מלכי המלכים. הוא ית' מלך על שבעים שרים שלמעלה שהם מלכים ומושלים על מלכי האדמה שלמטה: הקדוש ב"ה. הקב"ה נקרא על שם כלליות השגחתו ית' שהם בב' בחינות חסדים וגבורות, הקדוש נקרא בעשותו דין בעולם אז נתקדש שמו ומתיראין ממנו וידעו כלם שהוא מופרש מכל, וכן תמיד מלת הקדוש מורה על דין כמ"ש בתיקוני זוהר תיקון י"ח בסוד וקדשת את הלוים. וברוך הוא נקרא על חסדו אשר גבר בעולם, וע"י זה נתברך בפי כל, וזהו הקב"ה, הקדוש על הגבורה אשר הוא עושה, וברוך הוא על הטובות שעושה, ואמר ברוך הוא, שחסדו גנוז ונעלם, רק ע"י הגבורות נתגלה קצת מחסדו הנעלמה, ולכן אמר תחלה הקדוש ואח"כ ברוך הוא, וזהו שאמר והתגדלתי והתקדשתי, והתגדלתי בהטובות אשר אעשה אז, והתקדשתי בהנקמות אשר אעשה, (הגר"א): אין עוד. מקרא זה הוא בפרשת ואתחנן (פ' ל"ט), ושם (פ' ל"ה) כתיב אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו, ומדלא הוסיף גם כאן מלת מלבדו, נ"ל שבא להורות כאן להויות עולם התחתון הלזה אל העולם העליון לענין השגחתו ית' עליהם, הפך דעה המשובשת

גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן. לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי וְכָל־בְּנֵי־בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ. לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל־רִשְׁעֵי אָרֶץ: יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל. כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן: לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפֹּלוּ וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יְקָר יִתֵּנוּ. וִיקַבְּלוּ כֻלָּם אֶת־עוֹל מַלְכוּתֶךָ. וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד: כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: (וְנֶאֱמַר וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד): ק"י

אַל תִּירָא מִפַּחַד פִּתְאֹם וּמִשֹּׁאַת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא: עֻצוּ עֵצָה וְתֻפָר דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם כִּי עִמָּנוּ אֵל: וְעַד זִקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד שֵׂיבָה אֲנִי אֶסְבֹּל. אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא וַאֲנִי אֶסְבֹּל וַאֲמַלֵּט:

עיון תפלה

האומרת כי רם ה' ורק על השמים כבודו, אמנם על ברואי העולם הזה השפל אין כבודו ית' להשגיח עד שיחשבו מסבה זו שהסיר הוא ית' השגחתו מעולם השפל ואינו מתנהג רק מכחות הגלגלים והמזלות והמה ינהיגוהו כרצונם, עז"א ה' הוא האלהים כלומר הוי' ב"ה הוא בעצמו המשגיח בשמים ובארץ, כי גם השמים הרמים והנשאים במעלותם שפלים הם בערכו, וכאשר הוא ית' אין סוף וכל מדותיו אין סוף כן לענותנותו ג"כ אין סוף ולהשגחתו אין סוף, כי היא אדוקה ודבוקה בכל עולמות ובכל ברואיו, וכמאמר הנביא קדוש קדוש קדוש ה"צ ר"ל עצמותו ית' מופרש ומובדל מכל העולמות נעלה ומרומם מהם מעלה נפלאה לבלי תכלית וגדולה לאין סוף, בכל זאת מלא כל הארץ כבודו כלומר עם כל פרישת קדושת עצמו השגחתו תמיד אדוקה ודבוקה עם כל העולמות ועל כל מעשיו בפרטי פרטיות אפי' בארץ מתחת ומלא כל הארץ כבודו, וזהו אין עוד (קיין פארצוג) כלומר אין כאן יתרון מעלה בבריאה לומר שזו חשובה בעיניו יותר מזו וזו ראויה להשגחת כבודו יותר מאחרת, כי מלת עוד ענינו ג"כ יתרון המעלה והחשיבות כמ"ש בוישלח בלא יקרא עוד שמך יעקב:

במלכות שדי. מבואר בתפלת מוסף ר"ה, וגם מבואר ג"כ ענין תשבע כל לשון:

דרך החיים — דיני קדיש יתום.

(א) בן שבעה גדול שהולך בשבת לבהכ"נ אפילו עושה מנין בביתו בחול מ"מ יש לו כל הקדישים ומדחה לבן שלשים וליא"צ מכל הקדישים: (ב) אם נתבטל ממנו אבילות של שבעה מחמת הרגל מ"מ כל שבעה ימים מיום הקבורה יש לו דין שבעה לענין קדיש ומ"מ אין לו רק דין בן ז' קטן כיון שהולך כל שבעה לבית הכנסת: (ג) וכן אם מת אביו ברגל יש לו דין בן ז' קטן לענין קדיש ברגל ואחר הרגל אף שנוהג אבילות מ"מ אין לו דין ז' לענין קדיש רק שבעה ימים מיום הקבורה ואח"כ אין לו רק דין בן ל': (ד) מי שלא שמע שמת אביו רק אחר כמה ימים אין לו דין שבעה לענין קדיש רק שבעה ימים מיום הקבורה: (ה) לענין קדיש לא אמרינן מקצת היום ככולו ואף במנחה של יום הז' יש לו כל הקדישים כמו כל שבעה: (ו) בן ז' קטן שהולך כל שבעה לבית הכנסת יש לו כל הקדישין תמידין אפילו נגד בן ל' רק ליא"צ יש לו קדיש אחד ואם יש הרבה יא"צ נגד כל הקדישים נדחה הבן ז' קטן לגמרי: (ז) בן ז' קטן ובן ז' גדול שניהם שווים ואם יש בן ז' גדול ובן ז' קטן ויא"צ ויש ג' קדישים אין היא"צ נוטל כלום ונוטל הבן ז' גדול ב' קדישים והקטן קדיש אחד דהגדול' אומר להקטן הקדיש הב' לא ממך קא שקילנא אלא מן היא"צ: (ח) לענין קדיש בתוך שבעה אורח ותושב שוין בכל הקדישים: (ט) בן שלשים יש לו כל הקדישים של חיוב שאומרים תמיד נגד שאר אבלים של י"ב חודש: (י) בן למ"ד ויא"צ יש ליא"צ קדיש אחד בכל התפלות של יום זה ואם יש כמה יא"צ

יא"צ נגד כל הקדישים נדחה הבן למ"ד לגמרי: (יח) אם יש שני אבלים שווים כגון של שבעה או של שלשים או י"ב חודש או יא"צ יטילו גורל ביניהם ומי שעלה הגורל עליו לומר ערבית יש לשני קדיש אחד שחרית בלא גורל ועל הקדיש הג' יטילו גורל וכן אם יש הרבה ג"כ מטילין גורל ומי שיאמר ערבית מחמת הגורל לא יוכה בגורל עד שאמרו השאר אבלים כ"א קדיש אחד וכשיחזור חלילה יטילו כולם יחדיו:

דיני אורח ותושב.

(א) בן למ"ד תושב ויא"צ יש ליא"צ קדיש אחד כנ"ל ויא"צ אורח ובן ל' תושב או בן י"ב חודש יש ליא"צ אורח ג"כ קדיש אחד ויא"צ אורח ויא"צ תושב היא"צ תושב מדחה ליא"צ אורח ואם יש בן ל' תושב ויא"צ תושב ויא"צ אורח יש ליא"צ אורח ג"כ קדיש אחד וא"י היא"צ תושב לומר ליא"צ אורח אני קודם שיכ"ל לו היא"צ אורח לא ממך קא שקילנא אלא מבן למ"ד ויאמר היא"צ תושב קדיש ראשון זיא"צ אורח קדיש שני והבן למ"ד קדיש שלישי: (ב) אורח בן למ"ד ותושב י"ב חודש שווין ויחלוקו בכל תפלת קדישים: (ג) יא"צ תושב ובן למ"ד אורח האורח יאמר קדיש ג' והתושב יאמר קדיש א' וב': (ד) אורח בן י"ב חודש יש לו קדיש בין אבילים תושבים של י"ב חודש: (ה) מי שמתפלל בבית הכנסת או בביהמ"ד תמיד אם בא לומר קדיש בביהכ"נ האחרת האבילים של ביהכ"נ האחרת יכולים לעכב עליו ואפי' הוא בתוך שבעה ושלשים דגרע מאורח דאורח אין לו מקום להתפלל ולומר קדיש במקום אחר אבל זה יכול להתפלל ולומר קדיש בביהכ"נ שמתפלל בה תמיד: (ו) מי שיש לו זכות בקדישים יותר כגון בן ז' ולמ"ד יש לו זכות לענין התפלה שיתפלל: (ז) אם שניהם שוין לענין קדיש ושניהם יכולין להתפלל ושניהם מרוצין בשוה להקהל יטילו ביניהם גורל שהאחד יתפלל עד אשרי ובא לציון והשני יתפלל אשרי ובל"צ ואם האחד אין יכול להתפלל והשני יכול להתפלל מ"מ לא הפסיד זכותו בקדישים זה שהתפלל כיון שהשני אין יכול להתפלל וכן אם אחד מרוצה והשני אין מרוצה הוי כמו שאין יכול להתפלל:

מזמורים של יום.

כתבו תלמידי האר"י ז"ל שבכל יום אחר התפלה יאמר שיר של יום.

(בראשון בשבת) הַיּוֹם יוֹם רִאשׁוֹן בְּשַׁבָּת שֶׁבּוֹ הָיוּ הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:

כד לְדָוִד מִזְמוֹר לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: כִּי־הוּא עַל־יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל־נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ: מִי יַעֲלֶה בְהַר יְיָ וּמִי יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ: נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה: יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁיו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים ׀ רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ עִזּוּז וְגִבּוֹר יְיָ גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים ׀ רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה:

בימים שאומרים תחנון נוהגין לומר בכל יום אחר שיר של יום מזמור פ"ג וע"ט.

פג שִׁיר מִזְמוֹר לְאָסָף: אֱלֹהִים אַל־דֳּמִי־לָךְ אַל־תֶּחֱרַשׁ וְאַל־תִּשְׁקֹט אֵל: כִּי־הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ: עַל־עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד וְיִתְיָעֲצוּ עַל־צְפוּנֶיךָ: אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי וְלֹא־יִזָּכֵר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד: כִּי נוֹעֲצוּ לֵב יַחְדָּו עָלֶיךָ בְּרִית יִכְרֹתוּ: אָהֳלֵי אֱדוֹם וְיִשְׁמְעֵאלִים מוֹאָב וְהַגְרִים: גְּבָל וְעַמּוֹן וַעֲמָלֵק פְּלֶשֶׁת עִם־יֹשְׁבֵי צוֹר: גַּם־אַשּׁוּר נִלְוָה עִמָּם הָיוּ זְרוֹעַ לִבְנֵי־לוֹט סֶלָה: עֲשֵׂה־לָהֶם כְּמִדְיָן כְּסִיסְרָא כְיָבִין בְּנַחַל קִישׁוֹן: נִשְׁמְדוּ בְעֵין־דֹּאר הָיוּ דֹּמֶן לָאֲדָמָה: שִׁיתֵמוֹ נְדִיבֵמוֹ כְּעֹרֵב וְכִזְאֵב וּכְזֶבַח וּכְצַלְמֻנָּע כָּל־נְסִיכֵמוֹ: אֲשֶׁר

אמרו

אָמְרוּ נִירְשָׁה לָּנוּ אֵת נְאוֹת אֱלֹהִים׃ אֱלֹהַי שִׁיתֵמוֹ כַגַּלְגַּל כְּקַשׁ לִפְנֵי־רוּחַ׃ כְּאֵשׁ
תִּבְעַר־יָעַר וּכְלֶהָבָה תְּלַהֵט הָרִים׃ כֵּן תִּרְדְּפֵם בְּסַעֲרֶךָ וּבְסוּפָתְךָ תְבַהֲלֵם׃
מַלֵּא פְנֵיהֶם קָלוֹן וִיבַקְשׁוּ שִׁמְךָ יְיָ׃ יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ עֲדֵי־עַד וְיַחְפְּרוּ וְיֹאבֵדוּ׃
וְיֵדְעוּ כִּי־אַתָּה שִׁמְךָ יְיָ לְבַדֶּךָ עֶלְיוֹן עַל־כָּל־הָאָרֶץ׃

עט מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ אֶת־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ שָׂמוּ
אֶת־יְרוּשָׁלַםִ לְעִיִּים׃ נָתְנוּ אֶת־נִבְלַת עֲבָדֶיךָ מַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמָיִם בְּשַׂר חֲסִידֶיךָ
לְחַיְתוֹ־אָרֶץ׃ שָׁפְכוּ דָמָם ׀ כַּמַּיִם סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלָםִ וְאֵין קוֹבֵר׃ הָיִינוּ חֶרְפָּה
לִשְׁכֵנֵינוּ לַעַג וָקֶלֶס לִסְבִיבוֹתֵינוּ׃ עַד־מָה יְיָ תֶּאֱנַף לָנֶצַח תִּבְעַר כְּמוֹ־אֵשׁ
קִנְאָתֶךָ׃ שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּךָ וְעַל־מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ
לֹא קָרָאוּ׃ כִּי אָכַל אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ׃ אַל־תִּזְכָּר־לָנוּ עֲוֹנֹת רִאשֹׁנִים
מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד׃ עָזְרֵנוּ ׀ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל־דְּבַר כְּבוֹד־שְׁמֶךָ
וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל־חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ׃ לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם יִוָּדַע
בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם־עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ׃ תָּבוֹא לְפָנֶיךָ אֶנְקַת אָסִיר כְּגֹדֶל זְרוֹעֲךָ
הוֹתֵר בְּנֵי תְמוּתָה׃ וְהָשֵׁב לִשְׁכֵנֵינוּ שִׁבְעָתַיִם אֶל־חֵיקָם חֶרְפָּתָם אֲשֶׁר חֵרְפוּךָ
אֲדֹנָי׃ וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ נוֹדֶה לְּךָ לְעוֹלָם לְדֹר וָדֹר נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ׃ ק״י

(בשני בשבת) הַיּוֹם יוֹם שֵׁנִי בַּשַּׁבָּת שֶׁבּוֹ הָיוּ הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ׃

מח שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי־קֹרַח׃ גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ׃
יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל־הָאָרֶץ הַר־צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן קִרְיַת מֶלֶךְ רָב׃ אֱלֹהִים
בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע לְמִשְׂגָּב׃ כִּי־הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ עָבְרוּ יַחְדָּו׃ הֵמָּה רָאוּ כֵּן
תָּמָהוּ נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ׃ רְעָדָה אֲחָזָתַם שָׁם חִיל כַּיּוֹלֵדָה׃ בְּרוּחַ קָדִים תְּשַׁבֵּר אֳנִיּוֹת
תַּרְשִׁישׁ׃ כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ ׀ כֵּן רָאִינוּ בְּעִיר יְיָ־צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ
עַד־עוֹלָם סֶלָה׃ דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ׃ כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ
עַל־קַצְוֵי־אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ׃ יִשְׂמַח ׀ הַר־צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן
מִשְׁפָּטֶיךָ׃ סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ׃ שִׁיתוּ לִבְּכֶם ׀ לְחֵילָה פַּסְּגוּ
אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן׃ כִּי זֶה ׀ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא
יְנַהֲגֵנוּ עַל־מוּת׃

(בשלישי בשבת) הַיּוֹם יוֹם שְׁלִישִׁי בַּשַּׁבָּת שֶׁבּוֹ הָיוּ הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ׃

פב מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט׃ עַד־מָתַי
תִּשְׁפְּטוּ־עָוֶל וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ־סֶלָה׃ שִׁפְטוּ־דַל וְיָתוֹם עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ׃ פַּלְּטוּ־
דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ׃ לֹא יָדְעוּ ׀ וְלֹא יָבִינוּ בַּחֲשֵׁכָה יִתְהַלָּכוּ יִמּוֹטוּ כָּל־
מוֹסְדֵי אָרֶץ׃ אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם׃ אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן
וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ׃ קוּמָה אֱלֹהִים שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי־אַתָּה תִנְחַל בְּכָל־הַגּוֹיִם׃

היום

(ברביעי בשבת) היום יום רביעי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

צד אל־נקמות יי אל־נקמות הופיע: הנשא שפט הארץ השב גמול על־
גאים: עד־מתי רשעים | יי עד־מתי רשעים יעלזו: יביעו ידברו עתק יתאמרו
כל־פעלי און: עמך יי ידכאו ונחלתך יענו: אלמנה וגר יהרגו ויתומים ירצחו:
ויאמרו לא יראה־יה ולא־יבין אלהי יעקב: בינו בערים בעם וכסילים מתי
תשכילו: הנטע אזן הלא ישמע אם־יצר עין הלא יביט: היסר גוים הלא יוכיח
המלמד אדם דעת: יי ידע מחשבות אדם כי המה הבל: אשרי הגבר אשר־
תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו: להשקיט לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת:
כי | לא־יטש יי עמו ונחלתו לא יעזב: כי־עד־צדק ישוב משפט ואחריו כל־
ישרי־לב: מי־יקום לי עם־מרעים מי־יתיצב לי עם־פעלי און: לולי יי עזרתה
לי כמעט | שכנה דומה נפשי: אם־אמרתי מטה רגלי חסדך יי יסעדני: ברב
שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי: היחברך כסא הוות יצר עמל עלי־
חק: יגודו על־נפש צדיק ודם נקי ירשיעו: ויהי יי לי למשגב ואלהי לצור
מחסי: וישב עליהם | את־אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם יי אלהינו:

(בחמישי בשבת) היום יום חמישי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

פא למנצח על־הגתית לאסף: הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב:
שאו־זמרה ותנו־תף כנור נעים עם־נבל: תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו:
כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב: עדות | ביהוסף שמו בצאתו על־
ארץ מצרים שפת לא־ידעתי אשמע: הסירותי מסבל שכמו כפיו מדוד
תעברנה: בצרה קראת ואחלצך אענך בסתר רעם אבחנך על־מי מריבה
סלה: שמע עמי ואעידה בך ישראל אם־תשמע־לי: לא־יהיה בך אל זר ולא
תשתחוה לאל נכר: אנכי | יי אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב־פיך
ואמלאהו: ולא־שמע עמי לקולי וישראל לא־אבה לי: ואשלחהו בשרירות
לבם ילכו במועצותיהם: לו עמי שמע לי ישראל בדרכי יהלכו: כמעט
אויביהם אכניע ועל־צריהם אשיב ידי: משנאי יי יכחשו־לו ויהי עתם לעולם:
ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך:

(בששי בשבת) היום יום ששי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

ה' מלך גאות לבש וכו' תמצא לעיל בדף ל"ז.

(בשבת) היום יום שבת קדש שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

מזמור שיר ליום השבת וכו' תמצא לעיל בדף ל"ז.

מן ר"ח אלול עד אחר שמיני עצרת בבוקר ובערב אומרים זה המזמור:

כז לדוד | יי | אורי וישעי ממי אירא יי מעוז חיי ממי אפחד: בקרב עלי |
מרעים לאכל את־בשרי צרי ואיבי לי המה כשלו ונפלו: אם תחנה עלי |
מחנה לא־יירא לבי אם־תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח: אחת | שאלתי

מאת

מֵאֵת־יְיָ אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שִׁבְתִּי בְּבֵית־יְיָ כָּל־יְמֵי חַיַּי לַחֲזוֹת בְּנֹעַם־יְיָ וּלְבַקֵּר
בְּהֵיכָלוֹ: כִּי יִצְפְּנֵנִי | בְּסֻכֹּה בְּיוֹם רָעָה יַסְתִּרֵנִי בְּסֵתֶר אָהֳלוֹ בְּצוּר יְרוֹמְמֵנִי:
וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי עַל־אֹיְבַי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה אָשִׁירָה
וַאֲזַמְּרָה לַייָ: שְׁמַע־יְיָ קוֹלִי אֶקְרָא וְחָנֵּנִי וַעֲנֵנִי: לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי אֶת־
פָּנֶיךָ יְיָ אֲבַקֵּשׁ: אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ | מִמֶּנִּי אַל־תַּט בְּאַף עַבְדֶּךָ עֶזְרָתִי הָיִיתָ אַל־
תִּטְּשֵׁנִי וְאַל־תַּעַזְבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעִי: כִּי־אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי וַייָ יַאַסְפֵנִי: הוֹרֵנִי יְיָ
דַּרְכֶּךָ וּנְחֵנִי בְּאֹרַח מִישׁוֹר לְמַעַן שׁוֹרְרָי: אַל־תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרָי כִּי קָמוּ־בִי עֵדֵי
שֶׁקֶר וִיפֵחַ חָמָס: לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב־יְיָ בְּאֶרֶץ חַיִּים: קַוֵּה אֶל־יְיָ חֲזַק
וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל־יְיָ:

בבית האבל בבוקר אחר שיר של יום ואחר מנחה אומרים זה המזמור:

מט לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר: שִׁמְעוּ־זֹאת כָּל־הָעַמִּים הַאֲזִינוּ כָּל־יֹשְׁבֵי חָלֶד:
גַּם־בְּנֵי אָדָם גַּם־בְּנֵי־אִישׁ יַחַד עָשִׁיר וְאֶבְיוֹן: פִּי יְדַבֵּר חָכְמוֹת וְהָגוּת לִבִּי תְבוּנוֹת:
אַטֶּה לְמָשָׁל אָזְנִי אֶפְתַּח בְּכִנּוֹר חִידָתִי: לָמָּה אִירָא בִּימֵי רָע עֲוֹן עֲקֵבַי יְסֻבֵּנִי:
הַבֹּטְחִים עַל־חֵילָם וּבְרֹב עָשְׁרָם יִתְהַלָּלוּ: אָח לֹא־פָדֹה יִפְדֶּה אִישׁ לֹא־יִתֵּן לֵאלֹהִים
כָּפְרוֹ: וְיֵקַר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם וְחָדַל לְעוֹלָם: וִיחִי־עוֹד לָנֶצַח לֹא יִרְאֶה הַשָּׁחַת: כִּי יִרְאֶה |
חֲכָמִים יָמוּתוּ יַחַד כְּסִיל וָבַעַר יֹאבֵדוּ וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם: קִרְבָּם בָּתֵּימוֹ | לְעוֹלָם
מִשְׁכְּנֹתָם לְדוֹר וָדֹר קָרְאוּ בִשְׁמוֹתָם עֲלֵי אֲדָמוֹת: וְאָדָם בִּיקָר בַּל־יָלִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת
נִדְמוּ: זֶה דַרְכָּם כֵּסֶל לָמוֹ וְאַחֲרֵיהֶם | בְּפִיהֶם יִרְצוּ סֶלָה: כַּצֹּאן | לִשְׁאוֹל שַׁתּוּ מָוֶת
יִרְעֵם וַיִּרְדּוּ בָם יְשָׁרִים | לַבֹּקֶר וְצוּרָם לְבַלּוֹת שְׁאוֹל מִזְּבֻל לוֹ: אַךְ־אֱלֹהִים יִפְדֶּה־נַפְשִׁי
מִיַּד שְׁאוֹל כִּי יִקָּחֵנִי סֶלָה: אַל־תִּירָא כִּי־יַעֲשִׁר אִישׁ כִּי־יִרְבֶּה כְּבוֹד בֵּיתוֹ: כִּי לֹא בְמוֹתוֹ
יִקַּח הַכֹּל לֹא־יֵרֵד אַחֲרָיו כְּבוֹדוֹ: כִּי־נַפְשׁוֹ בְּחַיָּיו יְבָרֵךְ וְיוֹדֻךָ כִּי־תֵיטִיב לָךְ: תָּבוֹא עַד־
דּוֹר אֲבוֹתָיו עַד־נֵצַח לֹא יִרְאוּ־אוֹר: אָדָם בִּיקָר וְלֹא יָבִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ:

ואם למד שיעור קבוע יאמר לאחר הלימוד משנת רבי חנניא בן עקשיא וכו'.
ואח"כ אומרים קדיש דרבנן תמצא לעיל בדף כ"ט ע"ב:

קדיש דרבנן כפי נוסחת הרמב"ם:

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא דַּעֲתִיד לְחַדָּתָא עָלְמָא וּלְאַחֲיָאָה מֵתַיָּא וּלְמִפְרַק
חַיַּיָּא וּלְמִבְנֵי קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם וּלְשַׁכְלָלָא הֵיכְלָא קַדִּישָׁא וּלְמֶעֱקַר פָּלְחָנָא נֻכְרָאָה מִן
אַרְעָא וְלַאֲתָבָא פֻּלְחָנָא דִשְׁמַיָּא לְאַתְרֵהּ בְּזִיוֵהּ וִיקָרֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן
וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם
וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל
שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא מִכָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא דַּאֲמִירָן
בְּעָלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן. עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן
דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא קַדִּישְׁתָּא. דִּי בְּאַתְרָא הָדֵין וְדִי בְכָל אֲתַר וַאֲתַר. יְהֵא לְהוֹן וּלְכוֹן
חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְסִיַּעְתָּא וּרְוָחָא מִקֳּדָם אֲבוּהוֹן דְּבִשְׁמַיָּא וְאִמְרוּ אָמֵן. יְהֵא שְׁלָמָא
רַבָּא וְסִיַּעְתָּא וּפֻרְקָנָא מִשְּׁמַיָּא עֲלֵיכוֹן וַעֲלָנָא וְעַל קְהָלְהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן. עוֹשֶׂה
שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יהי

פרשת המן

כתב הר"י קארו ז"ל שטוב לומר פרשת המן כדי שיאמין שכל מזונותיו באין לו בהשגחה. וקבלה ביד החכמים כל האומר פרשת המן בכל יום מובטח לו שלא יבא לעולם לידי חסרון מזונות:

וקודם אמירת פרשת המן יאמר זה:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּזְמִין פַּרְנָסָה לְכָל עַמְּךָ בֵּית־יִשְׂרָאֵל וּפַרְנָסָתִי וּפַרְנָסַת אַנְשֵׁי בֵיתִי בִּכְלָלָם בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר בְּכָבוֹד וְלֹא בְבִזּוּי בְּהֶתֵּר וְלֹא בְאִסּוּר כְּדֵי שֶׁנּוּכַל לַעֲבוֹד עֲבוֹדָתֶךָ לִלְמוֹד תּוֹרָתֶךָ כְּמוֹ שֶׁזַּנְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ מָן בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ צִיָּה וַעֲרָבָה:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן־הַשָּׁמָיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם־לֹא: וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ אֵת אֲשֶׁר־יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה עַל אֲשֶׁר־יִלְקְטוּ יוֹם ׀ יוֹם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֶרֶב וִידַעְתֶּם כִּי יְיָ הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד יְיָ בְּשָׁמְעוֹ אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם עַל־יְיָ וְנַחְנוּ מָה כִּי תַלִּינוּ עָלֵינוּ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת יְיָ לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בִּשְׁמֹעַ יְיָ אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא־עָלֵינוּ תְלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל־יְיָ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן אֱמֹר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי יְיָ כִּי שָׁמַע אֵת תְּלֻנֹּתֵיכֶם: וַיְהִי כְּדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּפְנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְּבוֹד יְיָ נִרְאָה בֶּעָנָן: וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: שָׁמַעְתִּי אֶת תְּלוּנֹּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּבֵּר אֲלֵהֶם לֵאמֹר בֵּין הָעַרְבַּיִם תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבַבֹּקֶר תִּשְׂבְּעוּ־לָחֶם וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: וַיְהִי בָעֶרֶב וַתַּעַל הַשְּׂלָו וַתְּכַס אֶת־הַמַּחֲנֶה וּבַבֹּקֶר הָיְתָה שִׁכְבַת הַטַּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה: וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל וְהִנֵּה עַל־פְּנֵי הַמִּדְבָּר דַּק מְחֻסְפָּס דַּק כַּכְּפֹר עַל־הָאָרֶץ: וַיִּרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו מָן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה־הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן יְיָ לָכֶם לְאָכְלָה: זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת מִסְפַּר נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לַאֲשֶׁר בְּאָהֳלוֹ תִּקָּחוּ: וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט: וַיָּמֹדּוּ בָעֹמֶר וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר אִישׁ לְפִי־אָכְלוֹ לָקָטוּ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ אַל־יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר: וְלֹא־שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה וַיּוֹתִרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וַיָּרֻם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה: וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס: וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד וַיָּבֹאוּ כָּל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת־קֹדֶשׁ לַייָ מָחָר אֵת אֲשֶׁר־תֹּאפוּ אֵפוּ וְאֵת אֲשֶׁר־תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ וְאֵת כָּל־הָעֹדֵף הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד הַבֹּקֶר: וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ עַד־הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ וְרִמָּה לֹא־הָיְתָה בּוֹ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי־שַׁבָּת הַיּוֹם לַייָ הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה: שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטֻהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לֹא יִהְיֶה־בּוֹ: וַיְהִי בַּיּוֹם

הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן־הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצָאוּ׃ וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֹתַי וְתוֹרֹתָי׃ רְאוּ כִּי יְיָ נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל־כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ׀ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׃ וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִעִי׃ וַיִּקְרְאוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל אֶת־שְׁמוֹ מָן וְהוּא כְּזֶרַע גַּד לָבָן וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחִת בִּדְבָשׁ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ מְלֹא הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן׀ יִרְאוּ אֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח צִנְצֶנֶת אַחַת וְתֶן־שָׁמָּה מְלֹא־הָעֹמֶר מָן וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי יְיָ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם׃ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶל־מֹשֶׁה וַיַּנִּיחֵהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמָרֶת׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־בֹּאָם אֶל־אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת אֶת־הַמָּן אָכְלוּ עַד־בֹּאָם אֶל קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן׃ וְהָעֹמֶר עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא׃

אָנָּא הָאֵל הַמֵּכִין פַּרְנָסָה לְכָל בְּרִיָּה וּמַזְמִין מַלְבּוּשׁ לְכָל נִבְרָא וְשׁוֹלֵחַ לָהֶם מִחְיָה שֶׁתִּתֶּן־לִי מִחְיָתִי בְּשׁוּפִי שֶׁתְּכַלְכְּלֵנִי וּתְפַרְנְסֵנִי לִי וּלְכָל אַנְשֵׁי בֵיתִי וּלְכָל יִשְׂרָאֵל פַּרְנָסָה טוֹבָה שֶׁל כָּבוֹד בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר בְּהֶתֵּר וְלֹא בְאִסּוּר בְּכָבוֹד וְלֹא בְּבִזּוּי. פַּרְנָסָה שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהּ שׁוּם בּוּשָׁה וּכְלִמָּה. פַּרְנָסָה שֶׁלֹּא תַּצְרִיכֵנִי בָּהּ לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם כִּי אִם מִיָּדְךָ הַמְּלֵאָה וְהָרְחָבָה. פַּרְנָסָה שֶׁאוּכַל לַעֲסוֹק בְּתוֹרָתְךָ הַקְּדוֹשָׁה וְהַטְּהוֹרָה וְהַתְּמִימָה וְטֶרֶף נָקִי וּמְזֻמָּן וּמְזוֹנוֹתַי וּמְזוֹנוֹת אַנְשֵׁי בֵיתִי וְכָל צְרָכֵינוּ קֹדֶם שֶׁנִּצְטָרֵךְ לָהֶם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לִבִּי פָּנוּי בְּלִי טִרְדָּה לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת וְלֵישֵׁב בְּשָׁלוֹם עַל שֻׁלְחָנִי בְּכָבוֹד עִם כָּל בְּנֵי בֵיתִי וְשֶׁלֹּא אֲצַפֶּה לְשֻׁלְחָן שֶׁל אֲחֵרִים וְשֶׁלֹּא אֶצְטָרֵךְ לְהִשְׁתַּעְבֵּד לְשׁוּם אָדָם וְשֶׁלֹּא יְהֵא עָלַי שׁוּם עֹל בָּשָׂר וָדָם כִּי אִם עֹל מַלְכוּתְךָ לְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם וּבְבִגְדֵי כָבוֹד יִהְיוּ לְבוּשֵׁינוּ בִּיקָר וְלֹא בְּבֹשֶׁת פָּנִים. וְהַצִּילֵנוּ מִן עֲנִיּוּת וּמִדַּלּוּת וּשְׁפָלוּת וְאֶזְכֶּה לְהַכְנִיס אוֹרְחִים וְלִגְמוֹל חֶסֶד לְכָל אָדָם וְהַזְמִין לִי לַעֲשׂוֹת צְדָקָה לְהָרְאוּיִם לָהּ וְלֹא אֶכָּשֵׁל בִּבְנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם הֲגוּנִים אָמֵן׃

עשרת הדברות.

שמות כ׳ א׳

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר׃ אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי׃ לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי׃ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי׃ לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְיָ אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃ זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ׃ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַייָ אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה׀ וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ׃ כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח

ביום

בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְיָ אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ: כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: לֹא תִרְצַח לֹא תִנְאָף לֹא תִגְנֹב לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר: לֹא־תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ לֹא־תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ:

פרשת הקרבנות.

במדבר כ"ה י'
וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם: אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ: כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי יְיָ וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ:

אין כאלהינו עד הוא מושיענו תמצא לקמן אחר תפלת מוסף לשבת. יאח"כ אומרים אביי הוה מסדר עד כל הקרבנות כלם, ואח"כ רבש"ע אתה צויתנו עד ולזבח השלמים תמצא בדף כ"ח:

פרשת עולה.

ויקרא א' י'
וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן־הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן־הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ: וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל־יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְיָ וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְנִתַּח אֹתוֹ לִנְתָחָיו וְאֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־פִּדְרוֹ וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ: וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ:

ו' א'
וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צַו אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ: וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ: וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר: וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים: אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה:

אין אומרים בשבת:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ שֶׁתְּהֵא אֲמִירָה זוּ חֲשׁוּבָה וּמְקֻבֶּלֶת לְפָנֶיךָ כְּאִלּוּ הִקְרַבְתִּי עוֹלָה:

פרשת מנחה.

ו' ז'
וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי יְיָ אֶל־פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ: וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל־הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ לַיְיָ: וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו

*הס' קטנה ע"פ מסורה.

מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל־מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ: לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם: כָּל זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חָק־עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְיָ כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ שֶׁתְּהֵא אֲמִירָה זוּ חֲשׁוּבָה וּמְקֻבֶּלֶת לְפָנֶיךָ כְּאִלּוּ הִקְרַבְתִּי מִנְחָה:

פָּרָשַׁת חַטָּאת.

ו׳ י״ז וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי יְיָ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא: הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד: כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל־הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ: וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל־בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם־בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם: כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא: וְכָל־חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף:

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אִם נִתְחַיַּבְתִּי חַטָּאת יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא אֲמִירָה זוּ חֲשׁוּבָה כְּאִלּוּ הִקְרַבְתִּי חַטָּאת:

פָּרָשַׁת אָשָׁם.

ז׳ א׳ וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא: בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָאָשָׁם וְאֶת־דָּמוֹ יִזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֵת הָאַלְיָה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב: וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה: וְהִקְטִיר אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה לַייָ אָשָׁם הוּא: כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ יֵאָכֵל קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא: כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה אַחַת לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ לוֹ יִהְיֶה: וְהַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֶת עֹלַת אִישׁ עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה: וְכָל־מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּאָפֶה בַּתַּנּוּר וְכָל־נַעֲשָׂה בַמַּרְחֶשֶׁת וְעַל־מַחֲבַת לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִהְיֶה: וְכָל־מִנְחָה בְלוּלָה־בַשֶּׁמֶן וַחֲרֵבָה לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן תִּהְיֶה אִישׁ כְּאָחִיו:

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אִם נִתְחַיַּבְתִּי אָשָׁם יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא אֲמִירָה זוּ חֲשׁוּבָה כְּאִלּוּ הִקְרַבְתִּי אָשָׁם:

פָּרָשַׁת שְׁלָמִים.

ז׳ כ״ח וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמַּקְרִיב אֶת־זֶבַח שְׁלָמָיו לַייָ יָבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ לַייָ מִזֶּבַח שְׁלָמָיו: יָדָיו תְּבִיאֶינָה אֵת אִשֵּׁי יְיָ אֶת־הַחֵלֶב עַל־הֶחָזֶה יְבִיאֶנּוּ אֵת הֶחָזֶה לְהָנִיף אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְיָ: וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן

אֶת־הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה וְהָיָה הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו׃ וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין תִּתְּנוּ תְרוּמָה לַכֹּהֵן מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם׃ הַמַּקְרִיב אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים וְאֶת־הַחֵלֶב מִבְּנֵי אַהֲרֹן לוֹ תִהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין לְמָנָה׃ כִּי אֶת־חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת׀ שׁוֹק הַתְּרוּמָה לָקַחְתִּי מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם וָאֶתֵּן אֹתָם לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וּלְבָנָיו לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל׃

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא אֲמִירָה זוֹ חֲשׁוּבָה וּמְקֻבֶּלֶת לְפָנֶיךָ כְּאִלּוּ הִקְרַבְתִּי שְׁלָמִים׃ וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת׃

שש זכירות

(זכירת יציאת מצרים) לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃

(זכירת מעמד הר סיני) רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ׃ יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב׃

(זכירת מחיית עמלק) זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם׃ אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים׃ וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח׃ יִמַּח שְׁמוֹ וְזִכְרוֹ וְנִמַּח זִכּוּרוֹ מִלְּהַזְכִּירוֹ׃

(זכירת מעשה העגל) זְכֹר אַל תִּשְׁכַּח אֵת אֲשֶׁר הִקְצַפְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר׃

(זכירת מרים) זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם׃

(זכירת יום השבת) זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ׃

שלשה עשר עקרים

א אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא בּוֹרֵא וּמַנְהִיג לְכָל־הַבְּרוּאִים וְהוּא לְבַדּוֹ עָשָׂה וְעוֹשֶׂה וְיַעֲשֶׂה לְכָל הַמַּעֲשִׂים׃

ב אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא יָחִיד וְאֵין יְחִידוּת כָּמוֹהוּ בְּשׁוּם פָּנִים וְהוּא לְבַדּוֹ אֱלֹהֵינוּ הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה׃

ג אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ אֵינוֹ גוּף. וְלֹא יַשִּׂיגוּהוּ מַשִּׂיגֵי הַגּוּף. וְאֵין לוֹ שׁוּם דִּמְיוֹן כְּלָל׃

ד אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן׃

ה אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ לוֹ לְבַדּוֹ רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל וְאֵין רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל לְזוּלָתוֹ׃

ו אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁכָּל דִּבְרֵי נְבִיאִים אֱמֶת׃

ז אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁנְּבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיְתָה אֲמִתִּית. וְשֶׁהוּא הָיָה אָב לַנְּבִיאִים לַקּוֹדְמִים לְפָנָיו וְלַבָּאִים אַחֲרָיו:

ח אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁכָּל הַתּוֹרָה הַמְּצוּיָה עַתָּה בְּיָדֵינוּ הִיא הַנְּתוּנָה לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם:

ט אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁזֹּאת הַתּוֹרָה לֹא תְהֵא מֻחְלֶפֶת וְלֹא תְהִי תּוֹרָה אַחֶרֶת מֵאֵת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ:

י אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ יוֹדֵעַ כָּל מַעֲשֵׂה בְנֵי אָדָם וְכָל מַחְשְׁבוֹתָם שֶׁנֶּאֱמַר הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם:

יא אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ גּוֹמֵל טוֹב לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו וּמַעֲנִישׁ לְעוֹבְרֵי מִצְוֹתָיו:

יב אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ וְאַף עַל פִּי שֶׁיִּתְמַהְמֵהַּ עִם כָּל־זֶה אֲחַכֶּה־לּוֹ בְּכָל־יוֹם שֶׁיָּבֹא:

יג אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁתִּהְיֶה תְּחִיַּת הַמֵּתִים בְּעֵת שֶׁתַּעֲלֶה רָצוֹן מֵאֵת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה זִכְרוֹ לָעַד וּלְנֵצַח נְצָחִים:

לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ. קִוִּיתִי יְיָ לִישׁוּעָתְךָ. יְיָ לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי:
לְפוּרְקָנָךְ סַבְּרִית יְיָ. סַבְּרִית יְיָ לְפוּרְקָנָךְ. יְיָ לְפוּרְקָנָךְ סַבְּרִית:

בבוקר ובערב אחר כל התפלות אומרים זה:

יְהִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אֲבוֹתֵינוּ אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ: לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־אֲבֹתֵינוּ: וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְיָ קְרֹבִים אֶל־יְיָ אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת | מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ: לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד: יְיָ | נְחֵנִי בְצִדְקָתֶךָ לְמַעַן שׁוֹרְרָי הַיְשַׁר לְפָנַי דַּרְכֶּךָ: וַאֲנִי בְּתֻמִּי אֵלֵךְ פְּדֵנִי וְחָנֵּנִי: פְּנֵה אֵלַי וְחָנֵּנִי כִּי־יָחִיד וְעָנִי אָנִי: רַגְלִי עָמְדָה בְמִישׁוֹר בְּמַקְהֵלִים אֲבָרֵךְ יְיָ: יְיָ שֹׁמְרֵי יְיָ צִלִּי עַל־יַד יְמִינִי: עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: יְיָ יִשְׁמָר־צֵאתִי וּבֹאִי לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: אֵל הַכָּבוֹד אֶתֶּן־לְךָ שִׁיר וְהַלֵּל. וְאֶעֱבָד־לְךָ יוֹם וָלֵיל: בָּרוּךְ יָחִיד וּמְיוּחָד. הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה: יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הוּא אֱלֹהִים חַיִּים | מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עַד: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ: אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ: כִּי כָּל־הָעַמִּים יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וַאֲנִי אֵלֵךְ בְּשֵׁם־יְיָ אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם: עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

סז לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר: אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה: לָדַעַת בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ בְּכָל־גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ: יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישֹׁר וּלְאֻמִּים בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה: יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ: יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל־אַפְסֵי אָרֶץ:

כג מִזְמוֹר לְדָוִד יְיָ רֹעִי לֹא אֶחְסָר: בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי עַל מֵי מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי: נַפְשִׁי יְשׁוֹבֵב יַנְחֵנִי בְמַעְגְּלֵי־צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ: גַּם כִּי־אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא־אִירָא רָע כִּי־אַתָּה עִמָּדִי שִׁבְטְךָ וּמִשְׁעַנְתֶּךָ הֵמָּה יְנַחֲמֻנִי: תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסִי רְוָיָה: אַךְ טוֹב וָחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיָּי וְשַׁבְתִּי בְּבֵית יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים:

אם בדעתו לילך כאותו יום לעסוק במשא ומתן יאמר זה:

עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשְׁלֵךְ עַל יְיָ יְהָבְךָ וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ: שְׁמָר תָּם וּרְאֵה יָשָׁר כִּי אַחֲרִית לְאִישׁ שָׁלוֹם: בְּטַח בַּייָ וַעֲשֵׂה טוֹב שְׁכָן אֶרֶץ וּרְעֵה אֱמוּנָה: הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד כִּי עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְיָ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: אֲנִי רוֹצֶה לֵילֵךְ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת מַשָּׂא וּמַתָּן בִּרְשׁוּת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ וּלְמַעַן שְׁמוֹ וְלִשָּׂא וְלִתֵּן בֶּאֱמוּנָה: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם בְּדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר הַבּוֹטֵחַ בַּייָ חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ. וּכְתִיב וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם. יְיָ אֱלֹהִים אֱמֶת תֵּן בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדַי. כִּי בָטַחְתִּי בְךָ שֶׁעַל יְדֵי מַשָּׂא וּמַתָּן וַעֲסָקִים שֶׁלִּי תִּשְׁלַח לִי בְּרָכָה כְּדֵי שֶׁאוּכַל לְפַרְנֵס אֶת עַצְמִי וּבְנֵי בֵיתִי בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר בְּהֶתֵּר וְלֹא בְאִסּוּר. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. וִיקֻיַּם בִּי מִקְרָא שֶׁכָּתוּב הַשְׁלֵךְ עַל יְיָ יְהָבְךָ וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ. אָמֵן:

כשרוצה לצאת מבהכ״נ ישב מעט ויאמר:

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ:

ואח״כ יעמוד וישתחוה אל מול ארון הקודש ויאמר פסוקים אלו:

כִּי כָּל הָעַמִּים יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו. וַאֲנַחְנוּ נֵלֵךְ בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם: עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

ואח״כ ילך אל הפתח לאחוריו וישתחוה אל ארון הקודש ויאמר:

יְיָ נְחֵנִי בְצִדְקָתֶךָ לְמַעַן שׁוֹרְרָי הַיְשַׁר לְפָנַי דַּרְכֶּךָ:

ואח״כ כשהולך יאמר ג׳ פסוקים אלו:

גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵב: וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל וַייָ עִמּוֹ: וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְיָ:

הטבת חלום

הרואה חלום ונפשו עגומה עליו יטיבנו בפני שלשה האוהבים אותו כזה הסדר:

החולם אומר ד׳ פעמים: חֶלְמָא טָבָא חֲזַאי: ועונין ג׳ המטיבים שבעה פעמים:

חֶלְמָא טָבָא חֲזֵיתָ. טָבָא הוּא וְטָבָא לֶהֱוֵי: רַחֲמָנָא לְשַׁוְיֵהּ לְטָב. שִׁבְעָה זִמְנִין לִגְזְרוּ עֲלֵהּ מִן שְׁמַיָּא דִּי לֶהֱוֵי טָבָא. וְיֶהֱוֵי טָבָא. טָבָא הוּא וְטָבָא לֶהֱוֵי:

ואומר החולם הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: ועונין אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם: וְלֹא־אָבָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל־בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְּךָ אֶת־הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי־אֲהֵבְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ: החולם אומר פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב־לִי כִּי־בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי: ועונין וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל־שָׁאוּל הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה חַי־יְיָ אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה כִּי־עִם־אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה

ויפדו

וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת־יוֹנָתָן וְלֹא־מֵת: וּפְדוּיֵי יְיָ יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל־רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה: החולם אומר בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם ׀ שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו: ועונין וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת־עֲמָשַׂי רֹאשׁ הַשָּׁלִישִׁים לְךָ דָוִיד וְעִמְּךָ בֶן־יִשַׁי שָׁלוֹם ׀ שָׁלוֹם לְךָ וְשָׁלוֹם לְעֹזְרֶךָ כִּי עֲזָרְךָ אֱלֹהֶיךָ וַיְקַבְּלֵם דָּוִיד וַיִּתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּד: וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ שָׁלוֹם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ ׀ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

ואומר החולם ג׳ פעמים יְיָ שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי: ועונין ג׳ פעמים יְיָ פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֵּיהוּ בְּקֶרֶב שָׁנִים תּוֹדִיעַ בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר:

ואומר החולם ג׳ פעמים שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי: עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: ועונין ג׳ פעמים אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: הִנֵּה לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: יְיָ שֹׁמְרֶךָ יְיָ צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: יְיָ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: יְיָ ׀ יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: ואומר החולם וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם: ועונין ג׳ פעמים יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם: ואומר החולם ג׳ פעמים תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים ועונין ג׳ פעמים שֹׂבַע שְׂמָחוֹת אֶת־פָּנֶיךָ נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח:

לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ וּשְׁתֵה בְלֶב־טוֹב יֵינֶךָ כִּי כְבָר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֶׂיךָ: וּתְשׁוּבָה וּתְפִלָּה וּצְדָקָה מַעֲבִירִין אֶת־רֹעַ הַגְּזֵרָה וְשָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל אָמֵן:

דרך   דיני תפלת הדרך   החיים

(א) היוצא לדרך אפילו רק עד פרסה צריך להתפלל תפלת הדרך. אבל אם הוא צריך לילך רק פחות מפרסה מתפלל בלא חתימה. אבל אם הוא מקום סכנה אפילו בפחות מפרסה צריך להתפלל בחתימה [סי׳ קי״ט]: (ב) תיכף כשיוצא מעבורה של העיר צריך להתפלל תפלה זו ואם שכח להתפלל תיכף מברך אותה כ״ז שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע עדיין בדרך תוך פרסה הסמוכה לעירו או לעיר שרוצה ללון בה דמשם ואילך יאמר אותה בלא חתימה. ואם אמרה בעיר יצא. וא״צ לאמרה רק פעם א׳ בכל יום שהוא בדרך אפילו אם ינוח באמצע היום בעיר והולך משם אח״כ א״צ לברך שנית אבל אם דעתו ללון בה בעיר ואח״כ נמלך ויצא משם לעבור חוצה לה או לשוב לביתו צריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת [שם]: (ג) יש להסמיך תפלת הדרך לברכה אחרת כדי שתהא ברכה הסמוכה לחברתה לכן כשיוצא בדרך בשחרית קודם התפלה כגון שהוא נחוץ יש לומר ברכת השחר על הדרך ולהסמיך תפלת הדרך לברכת השחר וביום יאכל איזה פרי ולהסמיך ת״ה לברכת הפירות או כשמטיל מים יסמוך אותה לברכת אשר יצר [שם]: כשרוצה ליכנס לכרך שיש שם מושלים אפילו דרים שם יהודים יאמר יהי רצון מלפניך ה׳ או״א שתכניסני לכרך הזה לשלום. נכנס לשם אומר מודה אני לפניך שהכנסתני לכרך הזה לשלום. ביקש לצאת אומר יהי רצון מלפניך ה׳ או״א שתוציאני מכרך הזה לשלום. יצא משם אומר מודה אני לפניך שהוצאתני מכרך זה לשלום וכולל עמה תפלת הדרך יהי רצון וכו׳ ואם לא אמר עדיין באותו יום תפלת הדרך חותם בברוך ואם כבר אמר באותו יום תפלת הדרך אינו חותם בברוך (סי׳ ר״ל):

סדר תפלת הדרך

אסור לצאת לדרך קודם שיתפלל שנאמר צדק לפניו יהלך ר״ת צלי. כל המתפלל ויוצא לדרך הקב״ה עושה לו חפציו. וטוב ליתן צדקה לפני צאתו שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. אין צ״ל תפלת הדרך אלא פעם אחת בכל יום שהולך. וזה הנוסחא:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם.

ותדריכנו

ותדריכנו לשלום. ותסמכנו לשלום. ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום. (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום) ותצילנו מכף כל אויב ואורב ולסטים וחיות רעות בדרך ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות לעולם ותשלח ברכה בכל מעשה ידינו. ותתננו לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו. כי אתה שומע תפלת כל פה: ברוך אתה יי שומע תפלה:

כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים: ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים:

יכוין בתיבת רא"ם ר"ת רפאל אוריאל מיכאל. וגבריאל נכלל בשם אלהים מדת הגבורה:

ואח"כ ג' פעמים לישועתך. ו' פעמים ויהי נועם:

י"פ יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

ה"פ המלאך הגואל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ: סימן לוי"ה

ואומר ג"פ ויסעו ויהי חתת אלהים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב:

ואומר ג"פ פסוק המלאך הגואל:

ואומר ג"פ לישועתך קויתי יי: ג"פ הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכנתי:

ואומר ג"פ ברכת כהנים ח"פ ויהי נועם ויכוון בפסוק כ"י מלאכי"ו יצו"ה ל"ך ס"ת יוהך והוא שם מסוגל לשמירה:

ואומר אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה: בטחו ביי עדי עד כי ביה יי צור עולמים: יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בטח בך: ג"פ יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: ויכוין בר"ת יב"ק

שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי: עזרי מעם יי עשה שמים וארץ: אל יתן למוט רגלך אל ינום שמרך: הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל: יי שמרך יי צלך על יד ימינך: יומם השמש לא יככה וירח בלילה: יי ישמרך מכל רע ישמר את נפשך: יי ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם:

ואומר מגדל עז שם יי בו ירוץ צדיק ונשגב: בשם יי אלהי ישראל. מימיני מיכאל. ומשמאלי גבריאל. ומלפני אוריאל. ומאחורי רפאל. ועל ראשי שכינת אל:

וילך לדרכו בשלום:

הנכנס לכרך יאמר זה קודם שיכנס:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתכניסני לכרך זה לשלום:

נכנס בשלום יאמר מודה אני לפניך יי אלהי ואלהי אבותי שהכנסתני לכרך זה לשלום:

בקש לצאת יאמר יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתוציאני מכרך זה לשלום:

יצא בשלום יאמר מודה אני לפניך יי אלהי ואלהי אבותי שהוצאתני מכרך זה לשלום

וכשם שהוצאתני לשלום כן תוליכני לשלום ותסמכני לשלום. ותצעידני לשלום. ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך וכו' עד ברוך אתה שומע תפלה:

תפלת שחרית

דיני תפלת הבינגו

בשעת הדחק כגון שהוא בדרך או שהיה עומד במקום שטרוד וירא שיפסיקו או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה שאין דעתו מיושבת עליו כל כך או שהשעה עוברת מתפלל אחר שלש ראשונות הביננו ואומר אחריה שלש אחרונות. וצריך לאומרה מעומד וכשיגיע לביתו או שרוח לו אח"כ ותתיישב דעתו א"צ לחזור ולהתפלל (בתורת חובה אם לא בתורת נדבה) ואינו מתפלל הביננו בימות הגשמים ולא במ"ש ויו"ט. ואומרים תחלה אדני שפתי תפתח וכו' עד האל הקדוש ואח"כ אומרים נוסח זה:

הֲבִינֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָדַעַת דְּרָכֶיךָ. וּמוֹל אֶת לְבָבֵנוּ לְיִרְאָתֶךָ. וְתִסְלַח לָנוּ לִהְיוֹת גְּאוּלִים וְרַחֲקֵנוּ מִמַּכְאוֹב. וְדַשְּׁנֵנוּ בִּנְאוֹת אַרְצֶךָ. וּנְפוּצוֹתֵינוּ מֵאַרְבַּע תְּקַבֵּץ. וְהַתּוֹעִים עַל דַּעְתְּךָ יִשָּׁפֵטוּ. וְעַל הָרְשָׁעִים תָּנִיף יָדֶךָ. וְיִשְׂמְחוּ צַדִּיקִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ. וּבְתִקּוּן הֵיכָלֶךָ. וּבִצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ. וּבַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ. טֶרֶם נִקְרָא אַתָּה תַעֲנֶה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה: רצה וכו'

סדר תפלת מנחה

(א) אשרי וחצי קדיש ותפלת י"ח וחזרת הש"ץ ואומרים תחנון [חוץ מבערב שבת שאין נופלין על פניהם במנחה ועיין לעיל בדיני תחנון באיזה ימים שא"א תחנון במנחה עיין סימן רס"ז] וקדיש שלם עם תתקבל ועלינו וקדיש יתום ויש נוהגין לומר פרשת התמיד ופיטום הקטורת קודם מנחה וכן נכון [סי' רל"ד]: (ב) סדר תפלת מנחה של ת"צ. אשרי וח"ק ומוציאין ס"ת וקורין ויחל וקורין ג' גברי והשלישי קורא ההפטרה ומגביהין וגוללין הס"ת וא"א קדיש אחר הקריאה ומכניסין הס"ת להיכל ואומרים ח"ק לפני התיבה קודם תפלת י"ח ומתפללין וחזרת הש"ץ בקול רם ק"ש עלינו קדיש יתום:

זמן תפלת מנחה.

(א) זמן תפלת מנחה לכתחילה מט' שעות ומחצה ולמעלה ומחשבין שעות אלו לפי ערך היום להלק י"ב שעות והיינו שעות זמניות דאם היום ארוך ט"ו שעות נחשב שעה ורביע לשעה אחת [ועיין בזה במ"א סי' רל"ג ורס"ז כיצד מחשבין בזה כי יש בזה פלוגתא] אמנם בדיעבד אם התפלל לאחר שש שעות ומחצה יצא [אבל קודם לכן אפי' בדיעבד לא יצא] מיהו אם צריך לאכול או לצאת לדרך מותר ליתפלל לכתחלה מו' שעות ומחצה כנ"ל [סימן רל"ג ועיין סי' פ"ט]: (ב) ולענין עד מתי המשך זמנה הוא כך אם מתפלל מנחה לאחר י"א שעות פחות רביע על היום אין להתפלל שוב מעריב אפי' ביום אחר צאת הכוכבים ואם מתפלל מעריב ביום לאחר י"א שעות פחות רביע על היום לא יתפלל שוב אפי' ביום אחר מנחה לאחר הי"א שעות פחות רביע [דהוא פלוגתא בגמרא מתי מתחיל זמן מעריב והפסק זמן מנחה] לכן לא יעשה תרתי דסתרי אהדדי להתפלל מנחה ומעריב בזמן אחד שהוא זמן מנחה או מעריב [שם] [ועי' מ"א סי' רס"ז] מיהו בציבור הואיל וטירחא לילך ולהתאסף הקילו בזה ונהגו להתפלל שניהם יחד אבל יחיד יזהר בזה אם לא בשעת הדחק ומכל שכן שבדיעבד יצא [שם] ואם טעה ביום המעונן והתפלל מעריב מפלג המנחה עד הלילה שסבור שכבר הגיע הלילה ואח"כ זרחה החמה אם אירע זה ביחיד חוזר ומתפלל בלילה [סי' רס"ג סעיף י"ד ועיין בא"ר דה"ה כחול] אבל בציבור אם אירע זה א"צ להתפלל שנית בלילה [שם]: (ג) נהגו איסורא לאכול סעודה גדולה סמוך למנחה גדולה [היינו מו' שעות כנ"ל וסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה והיינו מט' שעות כנ"ל] והיינו משום שקורין לבית הכנסת להתפלל והוא הולך לשם להתפלל בציבור [אבל אם מתפלל בביתו אף שקורין לבית הכנסת לא מהני] [עי' מ"א סי' רל"ט] ליכא למיחש שמא ימשך אמנם מיד שקורין לבית הכנסת צריך להפסיק ולהתפלל [וזה מוכרח דאל"כ מאי תקנתיה] אבל סעודה גדולה כמו סעודת נשואין או מילה להתחיל סמוך למנחה קטנה אין להתיר בזה [ט"ז ומ"א סי' רל"ב] והיינו חצי שעה קודם הזמן [והוא ג' שעות זמניות קודם הלילה] וכן יש באמת להחמיר בסעודה גדולה אפילו סמוך למנחה גדולה חצי שעה קודם [שם] דלא כמנהג: (ד) וכן מותר לילך למרחץ [אפי' בכל מידי דמרחץ] אפילו סמוך למנחה קטנה מטעם שנתבאר הואיל וקורין לבית הכנסת ואף שבסעודה גדולה אסור אפי' למנהג סמוך למנחה קטנה כו' ובגמרא מדמי להו להדדי אמנם היינו טעמא דסעודה גדולה דכיון דשכיח שכרות לא נהגו כמו שלווה רמ"א גם סמוך למנחה גדולה ועי' מ"א מש"כ מרחץ לדעת ר"ת ור"י ורא"ש

דליכא

ליכא משום יתפלף רק דאתי לאמשוכי מותר וכמו שנוהגין לדון אפי' תחלת דין אפילו במנחה קטנה [עיין אורים ותומים ס"ס ה' ועי' א"ר]: (ה) וכל זה בעיר שקורין לבית הכנסת אבל כשאין קורין לבית הכנסת כמו בכפר וכה"ג אפי' בעיר רק כשהוא מתפלל בביתו ביחיד [עי' מ"א סי' רל"ב ס"ק ב'] אסור לאכול סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה וכן סעודת נשואין או מילה אפילו סמוך למנחה גדולה דהיינו מחצות ואילך אסור. ואם התחיל [דהיינו משנטל ידיו או התיר חגורו אפי' לא נטל ידיו מי שנהג להתיר חגורו קודם אכילה] אם קודם ג' שעות זמניות קודם הלילה התחיל אפי' סעודה גדולה אין מפסיקין [ואפי' כשיש מנין ואין קורין לבית הכנסת ויעבור זמן תפלה בציבור אין מפסיקין] [א"ר בשם פסקי תוס'] אבל אם התחיל לאחר ג' שעות אפי' עדיין יש שעות הרבה אלא שידוע שימשוך סעודתו עד הלילה פוסק מיד [שם] ובשתיה של אחר הסעודה לאחר ברכת המזון או שתיה בלא אכילה פוסק [עי' סי' רל"ט ובמ"א סי' פ"ט]: (ו) וכן תספורות אסור סמוך למנחה קטנה כנ"ל בסעיף ה' [והתחלת תספורות הוא משיניח סודר המספרים על ברכיו] וכן בכפר אסור ללמוד כשהגיע זמן מנחה רק יתפלל מקודם [שם] אבל חצי שעה קודם מותר ללמוד ואם התחיל ללמוד בחצי שעה אינו פוסק אם יש עוד שהות ואם התחיל משהגיע הזמן פוסק ומתפלל [עי' סי' תל"א בח"י ומ"ש לעיל בדיני תפלה ע"ש]: (ז) הא דאסור לאכול סעודה קטנה היינו כשקובע לסעודה אבל אכילת פירות מותר וכן לאכול פת כביצה וכן בשתיה יותר מכביצה מותר [שם] וכן תבשיל העשוי מחמשת מינים אם אינו קובע עלייהו וכן בבשר וגבינה דינו כתבשיל הנ"ל [סי' תרל"ט]:

דיני תפלת מנחה.

(א) אם יש לו מים צריך ליטול ידיו לתפלה ואפי' עומד מלמודו ואינו יודע להם שום ליכלוך אבל לא יברך ואם אין לו מים א"צ לחזור אפי' פחות ממיל [סימן רל"ג]: (ב) אין לומר אשרי שקודם מנחה אא"כ יש מנין בבית הכנסת כדי שיאמר עליו הקדיש שלפני תפלת מנחה ואם אמרו בלי מנין ואח"כ בא מנין יאמרו מקודם מזמור אחד ואח"כ יאמרו קדיש [סי' רל"ד] ואם התחיל להתפלל בעשרה ויצאו מקצתן נתבאר קודם תפלת שחרית: (ג) אין להתעטף הטלית בין אשרי לקדיש רק קודם אשרי אם לא שלא היה לו מקודם [עי' בסי' כ"ג ובט"ז סי' רל"ד ס"ק א']: (ד) אם התחיל הש"ץ להתפלל בקול רם קודם שהציבור מתפללין בלחש מחמת שהשעה דחוקה אין לקהל להתחיל עם הש"ץ רק לאחר שסיים ברכת האל הקדוש ויענו אמן אז יתחילו אם לא שהשעה עוברת [עי' סי' ק"ט ססי' רל"ב] ועי' קודם התפלה דינים כיוצא בזה: (ה) מי שבא לבהכ"נ ומצא ציבור מתפללין תפלת י"ח של מנחה מתפלל עמהם ש"ע ואינו אומר אשרי רק אחר שהתפלל [מ"א סי' ק"ח סק"ה] מיהו כשכבר הגיע הלילה אחר תפלת מנחה א"צ לומר אשרי [ע"ש בא"ר וס"ס רל"ד]: (ו) אם בא לבהכ"נ בשעה שהציבור מתפללין מעריב והוא לא התפלל עדיין מנחה מותר לו להתפלל מנחה באותו ביהכ"נ הואיל והתפלות שוות אבל ערב שבת וערב י"ט לא יתפלל מנחה באותו ביהכ"נ שהציבור כבר אמרו ברכו או מזמור שיר ליום השבת הכל כפי המנהג [עי' סי' רס"א] דהוי כקבלת שבת [עי' סי' רס"ג סעיף ט"ו וסי' ק"ח במ"א ס"ק י'] אלא ילך חוץ לבית הכנסת ויתפלל מיהו אם בא סמוך לקבלת שבת מותר לו להתחיל להתפלל וא"צ להפסיק אח"כ הואיל והתחיל בהיתר ואפי' יודע שלא יוכל לגמור התפלה קודם ברכו מותר [דהולכין בזה לקולא ועי' א"ר וט"ז] וכל זה שלא ענה ברכו עם הקהל אבל ענה עם הקהל ברכו לא יתפלל מנחה של חול רק ערבית שתים של שבת הראשונה לחובה והשניה לתשלומין של מנחה לכן אין נכון לענות ברכו דשוב לא יוכל להתפלל מנחה רק ילך חוץ לביהכ"נ [עי' ב"י בשם מהרא"י ועיין א"ר בשם אגודה דלא יענה והכי מסתבר בפשיטות עי' סי' רס"ג בט"ז ומ"א וא"ר]: (ז) מי ששכח להתפלל מנחה היאך יתנהג בתשלומין וכן במזיד וכה"ג הכל נתבאר בדינים שלאחר תפלת שחרית תדרשנו לכאן: (ח) כל דיני הש"ע ודיני תחנון ועלינו הכל באר היטיב נתבאר בשחרית ע"ש וכן אם התחיל להתפלל ביו"ד ויצאו מקצתן ע"ש קודם התפלה:

דיני תפלת ערבית

(א) זמן תפלת ערבית מאימתי מתחיל כבר נתבאר לעיל אצל מנחה שהיחיד שנהג להתפלל מנחה לאחר י"א שעות פחות רביע זמניות על היום לא יתפלל מעריב עד צאת הכוכבים דהיינו שלשה כוכבים קטנים ובציבור הואיל וטריחא מילתא נהגו להתפלל מנחה ומעריב ביחד אמנם יש ליזהר מאוד לבלי יתפלל מעריב קודם י"א שעות פחות רביע זמניות דאז צריך לחזור ולהתפלל [עי' סימן רל"ג ורל"ה]: (ב) מותר להתפלל ולקרות ק"ש עם הציבור מבעוד יום [ובלבד שיהא אחר י"א שעות פחות רביע כנ"ל] רק נכון לנהוג שיקרא כל הג' פרשיות בלי ברכת ק"ש טרם ישכב ויתכוין בזה לצאת ידי חובת ק"ש ובעת יאמרו אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים יכוין לצאת מצות זכירת י"מ וזה דרך הנכון

ישרים ילכו בה [הסכמות הט"ז ומ"א ושאר אחרונים בסימן רל"ה] : (ג) מי שרגיל לקרות קריאת שמע ולהתפלל תפלת ערבית עם הציבור בלילה וטעה והתחיל בברכת ק"ש עם הציבור מבעוד יום יגמור הברכות כולה עם הק"ש כסדר ובלילה יחזור ויקרא ק"ש עם הציבור [שם מ"א] אמנם אם אין לו עשרה בלילה להתפלל עמהם נכון להתפלל עם הציבור גם לכתחילה מבעוד יום [עיין מ"א סימן רל"ו ובטור סי' רל"ה ועיין סי' רל"ד] : (ד) לכתחלה צריך לקרות ק"ש מיד בצאת הכוכבים כנ"ל וזמנה עד חצי הלילה ואם עבר אפי' במזיד ואיחר עד חצי הלילה יקרא אח"כ עד עלות השחר וכן הדין בתפלה וברכת ק"ש אבל לאחר ע"ה לא יקרא ק"ש אא"כ היה אונס במה שלא התפלל בלילה כגון שהיה חולה או שיכור דהיינו שהתחיל לשתות קודם התחלת האיסור כפי שיתבאר אי"ה למטה אז יקרא ק"ש עם שתי הברכות לפניה וברכת אמת ואמונה עד השכיבנו ויפסיק ולא יאמר השכיבנו ודוקא קודם הנץ החמה אבל לאחר הנץ החמה לא [אבל לאחר שכבר התחיל זמן האיסור אם שתה ונשתכר הוי כמזיד לענין זה עי' ט"ז שם ולבוש סי' צ"ט ומ"א חולק בסי' צ"ט לענין השלמה וסובר דחשיב אונס ונראה דמודה לענין זה לקרות ק"ש אחר ע"ה דבעינן אונס דוקא וכל שעבר על דברי חכמים אינו מיקרי אונס ושאני התם דעכ"פ דין מזיד אין לו ועי' מ"א סעיף שאח"ז וע' נדה י"ז דאם בא על הנדה סמיך לוסתה הואיל ועבר אדרבנן לא מיקרי אונס אבל מזיד נמי לא מיקרי וה"נ [סי' רל"ה וצ"ש במ"א ועי' בס"ק שאח"ז] : (ה) אם היה נזכר מתחלת עת בא הזמן וסבר שעוד הזמן גדול ואח"כ שכח ולא התפלל אינו מתפלל לאחר ע"ה וכן אם טרוד בממונו ולא התפלל אין לעשות כן ופושע מיקרי [דאף שנתבאר סי' ק"ה סעיף ז' דאם שכח כה"ג משלימה היינו דוקא שם דלענין השלמה דתליא במזיד שלא יהיה אבל שוגג משלים ולאו דוקא אונס לכך משלים דעכ"פ מזיד לא מיקרי אבל הכא דדקדקו רוב גדולי המחברים אונס [ועי' ט"ז] דוקא, זה לא מקרי אונס דכיון שהיה לו שהות ולא התפלל ובזה מיושב מה שהביא רמ"א לענין שבועה ביו"ד סי' רל"ב ב' דעות ובסי' ק"ח סתם ועמ"א שם שהרגיש בזה ולהנ"ל א"ש דשאני הרס לענין שבועה דנדרי אונכין פטרו הכמים ולא שוגג ופושע וכן מוכח לפי דברי הט"ז כאן במעשה דר"נ וכן משמע לבין המחבר ופוסקים דדוקא חולה או שיכור דהוי אונס ולא שכח ומכ"ש מחמת ממון דלכתהילה אסור כמו שנתבאר בק"ח ע"ש העובר על זה לא מיקרי אונס ועי' סעי' הנ"ל ויש עוד מקום להאריך ואכ"מ] : (ו) אסיר לעשות מלאכות המבוארים לעיל אצל מנחה ה"ה הכא דאסור סמוך למעריב חצי שעה ואם התחיל קודם החצי שעה אפי' כשהגיע הזמן תפלת מעריב ואפי' יעבור זמן תפלה בציבור א"צ להפסיק [א"ר סי' רל"ב בשם פסקי תוס' ע"ש וע"ל] אבל אם התחיל לאחר חצי שעה צריך להפסיק לק"ש ויקרא ק"ש בלא הברכות וחוזר לעסקיו וגומר העסק וקורא ק"ש עם הברכות ומתפלל [שם ועי' מ"א ס"ק ט'] ובמקום שמתפללין מעריב בזמנה לא עם המנחה ביחד ובעת תפלת מעריב קורין לבית הכנסת ודרכו לילך מותר לעשותם ולעסוק בהם אפי' בא זמנה אם לא שאין דרכו לילך וכאשר נתבאר לעיל אצל מנחה [ועי' מ"א כאן וסי' רצ"ט ס"ק ב'] : (ז) אסור להתחיל לאכול חצי שעה קודם זמן מעריב [אבל טעימה מותר] אבל קודם חצי שעה מותר וצריך ליזהר בימי הקיץ שלא לאכול בסעודה גדולה ביודע שתמשך עד הלילה רק יקרא ק"ש ויתפלל קודם ואפי' התחיל מבעוד יום צריך להפסיק [מ"א שם ועי' מש"ל] ואם התחיל לאחר שהגיע זמנה מפסיק וקורא ק"ש בלא הברכות וגומר סעודתו וקורא עוד הפעם עם הברכות ומתפלל ש"ע ודוקא אם התחיל לאכול אבל לא התחיל לאכול רק נטל ידיו לבד לא הוי התחלה ומתפלל קודם שיאכל אפי' בירך ענט"י ול"ד למנחה הנ"ל דגם אחר נט"י אין צריך להפסיק דבמנחה כיון דזמנה קבוע ומירתת ולא פשע משא"כ מעריב [עי' אחרונים בזה] ואם אין שהות להתפלל מפסיק אף לתפלה [שם] ועיין סעיף הקודם ואם נוהגין לקרות לבית הכנסת מותר [עי' סי' רל"ב במ"א ס"ק ח' בשם מהרי"ו וכמו שנתבאר סעיף הקודם] : (ח) משהגיע זמן ק"ש של ערבית אסיר ללמוד [כשאין קורין לביהכ"נ או אפילו קורין והוא מתפלל בביתו ביחיד] ואם התחיל פוסק לק"ש ולא לתפלה [עי' סי' ק"ו ודלא כה"י סי' תל"א ועמש"ל אצל שחרית מזה] אבל חצי שעה קודם מותר [עי' סי' רל"ב וסי' תל"א בח"י ודלא כמ"א שם] ואם אמר להבירו שאין לימוד שיזכירנו שיתפלל מותר [עי' ב"ה סימן תל"א ומ"ש בשחרית ע"ש] : (ט) מצא צבור שקראו ק"ש ורוצים לעמוד בתפלת י"ח יתפלל עמהם ואח"כ יקרא ק"ש עם ברכותיה אפי' הם מתפללין מבעוד יום ואם יש לו בהות מעט ויודע שיוכל לקרות ק"ש עם הברכות בדילוג ברוך ה' לעולם אמן ואמן וגם יראו עינינו ערם שיתפלל הציבור תפלת ש"ע יקרא כנ"ל [שם] : (י) בא לבית הכנסת ומצא ציבור שאמרו ברכו ועדיין לא התפלל מנחה יתפלל מנחה בעוד שקורין ק"ש והברכות ואח"כ תפלה שניה של ערבית עם הצ"ל ואחר התפלה יקרא קריאת שמע והברכות אבל לא ימתין מלהתפלל מנחה עד שהציבור יתפללו ש"ע של ערבית [שם] :

למעריב בזמנו אומרים זה:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת יְיָ כָּל עַבְדֵי יְיָ הָעוֹמְדִים בְּבֵית יְיָ בַּלֵּילוֹת: שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת יְיָ: יְבָרֶכְךָ יְיָ מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה ג"פ: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ ג"פ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ ג"פ: חצי קדיש

וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא־יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא־יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

בשעה שהש"ץ אומר ברכו אומרים הקהל יתברך:

חזן בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ:

ק"ה בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדָיו אֵין אֱלֹהִים: סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו. וּשְׁמוֹ מְרוֹמַם עַל כָּל־בְּרָכָה וּתְהִלָּה:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בִּדְבָרוֹ מַעֲרִיב עֲרָבִים. בְּחָכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים וּבִתְבוּנָה מְשַׁנֶּה עִתִּים. וּמַחֲלִיף אֶת־הַזְּמַנִּים וּמְסַדֵּר אֶת־הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בָּרָקִיעַ כִּרְצוֹנוֹ. בּוֹרֵא יוֹם וָלָיְלָה גּוֹלֵל אוֹר מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אוֹר. וּמַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא לָיְלָה וּמַבְדִּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ: אֵל חַי וְקַיָּם תָּמִיד יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים:

אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהָבְתָּ. תּוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָנוּ לִמַּדְתָּ. עַל כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּשָׁכְבֵנוּ וּבְקוּמֵנוּ נָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ. וְנִשְׂמַח בְּדִבְרֵי תוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ

לעולם

בין הפרקים ובאמצע הפרקים של ערבית דינם כשל שחרית עיין עליהם לעיל [ועיין מ"א סימן רל"ו]: במקום שנוהגין לומר אמן אחר ברכותיו כמו בישתבח או יהללוך בהלל יענה גם כן אמן אחר ברכת שומר עמו ישראל לעד ולא יענה אמן אחר המלך בכבודו [סוף סי' רל"ו] אבל אחר הש"ץ בודאי יענה אחר כל ברכותיו כשהקדים לסיים קודם הש"ץ:

יכון

לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאֹרֶךְ יָמֵינוּ וּבָהֶם נֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה. וְאַהֲבָתְךָ אַל־תָּסִיר מִמֶּנּוּ לְעוֹלָמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן

דברים ו׳ ד׳

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ יְהֹוָה | אֶחָד:

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

דברים י״א י״ג

וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף־יְהֹוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהֹוָה נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהֹוָה

לאבתיכם

דרך החיים

יכוין כשיאמר שמע ישראל פירושו. שמע ישראל. שה׳ הוא אלהינו. הוא אחד. וצריך שיפסיק בין אחד לברוך ובין ועד לואהבת:

(א) ידגיש י׳ של ישראל שלא תבלע ולא תראה אשראל וכן היו״ד של והיו דלא לישתמע והאו [סי׳ ס״א]: (ב) צריך לקרות קריאת שמע בטעמים כמו שהם בתורה ולא נהגו בזה רק המדקדקים [שם]: (ג) צריך להטעים יפה העין של שמע:

ידגיש

לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ:

במדבר ט״ו ל״ז

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֺת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֺתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

אֱמֶת וֶאֱמוּנָה כָּל־זֹאת וְקַיָּם עָלֵינוּ כִּי הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵין זוּלָתוֹ וַאֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים מַלְכֵּנוּ הַגּוֹאֲלֵנוּ מִכַּף כָּל־הֶעָרִיצִים: הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל־אֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ: הָעֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד־אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד־אֵין מִסְפָּר: הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא־נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ הַמַּדְרִיכֵנוּ עַל־בָּמוֹת אוֹיְבֵינוּ וַיָּרֶם קַרְנֵנוּ עַל־כָּל־שׂנְאֵינוּ: הָעֹשֶׂה־לָּנוּ נִסִּים וּנְקָמָה בְּפַרְעֹה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּאַדְמַת בְּנֵי־חָם: הַמַּכֶּה בְעֶבְרָתוֹ כָּל־בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם וַיּוֹצֵא אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵרוּת עוֹלָם: הַמַּעֲבִיר בָּנָיו בֵּין גִּזְרֵי יַם־סוּף אֶת־רוֹדְפֵיהֶם וְאֶת־שׂוֹנְאֵיהֶם בִּתְהוֹמוֹת טִבַּע וְרָאוּ בָנָיו גְּבוּרָתוֹ שִׁבְּחוּ וְהוֹדוּ לִשְׁמוֹ: וּמַלְכוּתוֹ בְּרָצוֹן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא

דרך החיים

(ד) ידגיש ויתיז הזיין של תזכרו דלא לישתמע תשכרו או תשקרו [שם] וכן זיין של וזכרתם: (ה) כשאומר את כל מצות ה׳ יזכור שבת ששקולה ככל המצות וכנגד כל התורה כולה [שם]: (ו) כשיאמר אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים יכוון לקיים מ״ע של זכירת מצרים [עיין סי׳ ס״ז וסי׳ ס׳]:

נהגו

פֶלֶא: מַלְכוּתְךָ רָאוּ בָנֶיךָ בּוֹקֵעַ יָם לִפְנֵי משֶׁה זֶה אֵלִי עָנוּ וְאָמְרוּ: יְיָ | יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: וְנֶאֱמַר כִּי־פָדָה יְיָ אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

הַשְׁכִּיבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם וְהַעֲמִידֵנוּ מַלְכֵּנוּ לְחַיִּים: וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ וְתַקְּנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ וְהָגֵן בַּעֲדֵנוּ וְהָסֵר מֵעָלֵינוּ אוֹיֵב דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וְיָגוֹן וְהָסֵר שָׂטָן מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנוּ כִּי אֵל שׁוֹמְרֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ אָתָּה כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה. וּשְׁמוֹר צֵאתֵנוּ וּבוֹאֵנוּ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לָעַד:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן: יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְיָ אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְיָ לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם: וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: *) הוֹשִׁיעֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ

להשתבח

עיון תפלה

הואיל ה' לעשות. תרגומו רעוא קדם ה' למעבד יתכון קדמוהי לעם, הואיל לשון רצון, אמנם לא רצון הפשוט, כ"א התאמצות הרצון והתחזקותו (וויללענסבעקרעֶפטיגונג, פעסטער ענטשלוסס) כי עקר שרשו אל לשון חזק וכח, וטעם הואיל, גלה חפצו ברצון גמור לעשות, ולזה פי' רש"י הואיל לשון שבועה, כי כל המחליט ברצונו לעשות דבר, והתחיל לעשות בו תוקף אם בדבור או במעשה כבר ראוי לקיים הדבר כאלו היה נשבע עליו, עיין כו"ק (שמות ב' כ"א) ויואל משה:

דרך החיים

(א) נהגו לעמוד בשעה שאומרים הח"י פסוקים של ברוך ה' לעולם או"א ויש נוהגים לישב ויש להם על מי שיסמוכו [שם]: (ב) אין להפסיק בדיבור בין גאולה דערבית לתפלה ומיהו מה שמכריז הש"ץ יעלה ויבא בר"ה בין קדיש לתפלת ערבית או טל ומטר בזמן שמתחילין לומר או כל הנסים בחנוכה ופורים, לא הוי הפסק [שם]: (ג) מי ששכח להתפלל מעריב וכל דיני הש"ע וכמה דינים נתבארו אחר תפלת ש"ע של שחרית וכן אם יצאו מקצתן, ומדברים הצריכין ליזהר בעת התפלה הכל כאשר היטב נתבארו קודם תפלת י"ח ומקצתן קודם תפלת השחר ריש סידור התפלה עיין עליהם ושמור אותם:

*) לישנא דקרא בתהלים ק"ו, ובסדורי רעדעלהיים הועתק לישנא דקרא דדה"א ז', ולא הבנתי דגם רישא דקרא ושנו.

לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: כָּל גּוֹיִם | אֲשֶׁר עָשִׂיתָ יָבֹאוּ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי וִיכַבְּדוּ לִשְׁמֶךָ: כִּי־גָדוֹל אַתָּה וְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת אַתָּה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ: וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ | וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ נוֹדֶה לְּךָ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדוֹר נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ בַּיּוֹם. בָּרוּךְ יְיָ בַּלָּיְלָה. בָּרוּךְ יְיָ בְּשָׁכְבֵנוּ. בָּרוּךְ יְיָ בְּקוּמֵנוּ: כִּי בְיָדְךָ נַפְשׁוֹת הַחַיִּים וְהַמֵּתִים אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חָי וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר אִישׁ: בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי יְיָ אֵל אֱמֶת: אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם יַחֵד שִׁמְךָ וְקַיֵּם מַלְכוּתְךָ תָּמִיד וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד:

יִרְאוּ עֵינֵינוּ וְיִשְׂמַח לִבֵּנוּ וְתָגֵל נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתְךָ בֶּאֱמֶת בֶּאֱמֹר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד כִּי אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֶּלֶךְ בִּכְבוֹדוֹ תָּמִיד יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד וְעַל כָּל מַעֲשָׂיו:

הש"ץ אומר חצי קדיש ואח"כ מתפללין תפלה בלחש והש"ץ אינו חוזר:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל

חסדים

עיון תפלה

כי גדול אתה וכו' אתה אלהים לבדך. כי האדם מצד פחיתותו לא יצדק בו לתארהו בתאר מה מצד עצמו כ"א בצירוף, כי לא יקרא מלך בזולת עם, לא יתואר גדול כ"א בערך הקטנים ממנו, והאדם הפועל איזה פעולה, היתה תחלה אצלו בכח ואח"כ מוציאה לפועל, ואין ספק שנתוסף שלמות במציאות הפועל מכשהיה בכח, ואלו שני דברים אינם שייכים אצלו ית', מלכותו אינה תלויה בזולתו אלא היא עצמותו, וכן אצלו ית' אין חילוק בין הכח והפועל, כי הכל אחד אצלו, וז"ה גדול אתה וכו' לך ה' נאה לתאר בתאר גדול בהחלט, וגם היותך עושה נפלאות, ולא לבד עתה אחרי שיש נבראים קטנים מערכך שבהצטרף אל קטנותם תקרא אתה גדול, או לפי שאתה מוציא בפועל הנפלאות נסבתם תהיה עושה נפלאות, אלא אפי' נצייר היותך אתה ה' לבדך מבלי שום נברא אחר, אתה גדול להיות הגדולה תלויה בעצמך, וגם אתה עושה נפלאות עם שלא יצאו לפועל להסרון מציאות המקבלים, כי הכח אצלך הוא בפועל עצמו, ואין ביניהם שום הפרד, באופן שהנבראים לא הוסיפו שום שלמות בגדולתך. ובזה מובן כפל מלת אתה, ומלת לבדך שנראה מיותר:

עמך וצאן מרעיתך. לדעתי באו שני התוארים להורות על השגחה פרטית אשר לו ית' על עמו, כי בלשון עם לא יובן רק הנהגה כללית, כמו בכל עם העומדים תחת ממשלת מלכם שהתועלת להם מתנו הנהגה כללית וסדורה, כי אין היכולת בידו להשגיח על כל דבר פרטי הנעשה תוך ממשלת מדינתו רק על כללותו, הוא ישים עין השגחתו על המשנה אשר לו והמשנה על השרים והשרים על הפקידים שתחתיהם וכן מהם ולהלאה כל הגבוה מחברו לא ישגיח רק על האנשים העומדים תחתיו במדרגה ולזה לא משכחת תכלית השלימות בכל פרטיה ומנוקה מכל חסרון בכל חלקיה, לכן בא התאר השני צאן מרעיתך, כי הרועה נאנו מלבד השגחתו עליהם לטובה בדרך כללי, כי בכל בוקר בנטות היום [לצאת] דשא ירעם, בעת צהרים כחום היום בצל אילנות ירביצם להסתירם מחום השמש, ולעת הבתיה ינהלם על מי מנוחות ההולכים לאט להשקותם מים צלולים, אמנם גם על פרטיהם ישים עין השגחתו לטובה

חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בעשי"ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

בעשי"ת מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לֶאֱנוֹשׁ בִּינָה.

במוצאי שבת ובמוצאי יו"ט אפילו מיו"ט לחול המועד אומרים אתה חוננתנו וכו':

אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ לְמַדַּע תּוֹרָתֶךָ וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת בָּהֶם חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ וַתַּבְדֵּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָחֵל עָלֵינוּ הַיָּמִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם חֲשׂוּכִים מִכָּל־חֵטְא וּמְנֻקִּים מִכָּל־עָוֹן וּמְדֻבָּקִים בְּיִרְאָתֶךָ:

ו)חננו

עיון תפלה

לטובה, את האובדת יבקש ואת הנדחת ישיב ולנשברת יחבוש ואת החולה יחזק [יחזקאל ל"ד] את הטלאים בחקו ישא ואת העלות היונקות בנחת ינהל [ישעיה מ'], כן הוא ית' ישים עין השגחתו לטובה על כל אחד מפרטי עמו:

דרך החיים

(א) אם שכח לומר הבדלה בחונן הדעת במ"ש ולא נזכר עד שאמר בא"י אינו חוזר ואינו אומר כלל אפי' בין ברכה לברכה וגם בשומע תפלה לא יאמר מפני שיבדיל על הכוס [סי' רצ"ד] ואם נזכר קודם שאמר השם אף שאמר ברוך אתה אומרו במקומו וחוזר לומר עוד הפעם וחננו מאתך כו' [למען יהיה מעין החתימה סמוך לחתימה]: (ב) טעה ולא הבדיל בתפלה וטעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהתפלל ולומר הבדלה דהיינו אתה חוננתנו ואח"כ יבדיל על הכוס ואם כבר הבדיל על הכוס חוזר להתפלל ואין צריך להבדיל על הכוס וה"ה אם עשה מלאכה קודם הבדלה ולא אמר קודם עשיית מלאכה המבדיל בין קודש לחול [שם ועי' א"ר] ודוקא מלאכה גמורה כמו כותב ואורג אבל טילטול דבר מוקצה או הדלקת הנר לא [ועי' סי' רצ"ז ולקמן מה שאכתוב אי"ה בסדר הבדלה]: (ג) טעה ולא אמר אתה חוננתנו בברכת אתה חונן ואין לו כוס וסובר שגם למחר לא יהיה לו כוס [ולא מהני מה שיהיה לו לאחר בלילה] צריך לחזור ולהתפלל אך אם נזכר קודם שומע תפלה יאמרנה בש"ת [שם]: (ד) תשעה באב שחל להיות באחד בשבת וטעה ולא הבדיל בתפלה במ"ש א"צ לחזור ולהתפלל כיון שיבדיל על הכוס במוצאי תשעה באב ואם טעה ועשה מלאכה גמורה קודם דינו כדלעיל בסעיף ב' [שם, ויתבאר לקמן אי"ה בדיני הבדלה ע"ש]: (ה) אם שכח להתפלל מעריב במ"ש ומתפלל ביום

יתפלל

וְחָנֵּנוּ מֵאִתְּךָ דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חוֹנֵן הַדָּעַת:

הֲשִׁיבֵנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ וְקָרְבֵנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְהַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה:

סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ. כִּי מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

רְאֵה נָא בְעָנְיֵנוּ וְרִיבָה רִיבֵנוּ וּגְאָלֵנוּ מְהֵרָה לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי גוֹאֵל חָזָק אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

רְפָאֵנוּ יְיָ וְנֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנוּ וְנִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתֵנוּ אָתָּה. וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל־מַכּוֹתֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ רוֹפֵא נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרֵךְ עָלֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת־כָּל־מִינֵי תְבוּאָתָהּ לְטוֹבָה וְתֵן (בחורף טַל וּמָטָר לִ) בְּרָכָה עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וְשַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבָהּ וּבָרֵךְ שְׁנָתֵנוּ כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים:

תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ גָּלֻיּוֹתֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ יַחַד מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

הָשִׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרִאשׁוֹנָה וְיוֹעֲצֵינוּ כְּבַתְּחִלָּה וְהָסֵר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה יְיָ לְבַדְּךָ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וְצַדְּקֵנוּ בַּמִּשְׁפָּט. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט: (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט):

ולמלשינים

דרך החיים

יתפלל ויאמר אתה חוננתנו אף שהבדיל על הכוס בלילה [שם]: (ו) אם טעה באמצע השבוע ואמר אתה חוננתנו א"צ לחזור ולהתפלל ונתבאר טעמו לעיל אבל דיני יעלה ויבוא [עיין ס"ס ק"ח בש"ז וע"ש]:

עיון תפלה

צדקה ומשפט. השומר עצמו מלבוא לידי מכשול הוא צדק, והמתקן את המכשול שכבר נעשה נקרא משפט, כמ"ש הגר"א על מלאתי משפט צדק ילין בה, כל היום היתה מלאה משפט לתקן את המעוות שהיה כבר, ובלילה היו בה שומרים שלא יבוא שום אדם לידי מכשול:

המלך המשפט. רש"י ז"ל (בברכות י') כתב: המלך המשפט כמו מלך המשפט כמו נובחי הארץ הברית, כמו ארון הברית, וכן המסגרות המכונות וכו', כוונתו כמ"ש מהרי"ע, כי במאמר המלך המשפט, להיות שמלת משפט הוא שם המקרה ולא תואר, וא"כ ע"כ תיבת מלך הוא סמיך למלת המשפט, וכבר ידענו שמלה הסמוכה לא תבוא בה"א הידיעה, לזה אמר רש"י שהה"א יתירה [או שחסר הנסמך ותקונו המלך מלך המשפט] וזרות כזה מצינו ג"כ במאמר הארון הברית, המסגרות המכונות, אבל במאמר המלך הקדוש לא התעורר רש"י כלל, כי אין זר בזה, כי כן ראוי להיות שהתואר יחובר בה"א הידיעה, כמו ההר הטוב הזה, הרעה הגדולה הזאת, (ובהגס האריך בפר"ע לאו"ה

וְלַמַּלְשִׁינִים אַל־תְּהִי תִקְוָה וְכָל־הָרִשְׁעָה כְּרֶגַע תֹּאבֵד וְכָל־אֹיְבֶיךָ מְהֵרָה יִכָּרֵתוּ וְהַזֵּדִים מְהֵרָה תְעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר וּתְמַגֵּר וְתַכְנִיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹבֵר אֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים:

עַל־הַצַּדִּיקִים וְעַל־הַחֲסִידִים וְעַל־זִקְנֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל פְּלֵיטַת סוֹפְרֵיהֶם וְעַל גֵּרֵי הַצֶּדֶק וְעָלֵינוּ יֶהֱמוּ רַחֲמֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכֹל הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בֶּאֱמֶת וְשִׂים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם לְעוֹלָם

ולא

עיון תפלה

לאו"ה סי' קי"ה על דברי רש"י). ויתכן לומר להיות שיחוס קנין איזה מדה או מעלה אל הש"י אינו כיחוסו אל נמצא זולתו, ד"מ אם תאמר ראובן חכם בעבור מעלת החכמה אשר חלה עליו, אין החכמה מתאחדת אחדות עצמיי אתו, והיינו לפי שכמו שבעל החכמה הלז היה מופשט ומשולל ממנו טרם קנות אותה, ככה גם אחרי כן אשר תחל רוח ה' לפעמו, רבים המה המפרידים ומרחיקים אותה ממנו בזמן זולת זמן הלא המה מקרי הגוף ומשיגיו, וא"כ מבואר, שתואר חכם ושם חכמה אף כי נושא אחד נושא אותם, עכ"ז שתים הנה, אמנם בתלותנו החכמה בנושא אשר הוא מופשט ומשולל מכחות הגוף ומשיגיו, אז תואר חכם ושם החכמה מתאחדים בו אחדות אמתי, יתלכדו ולא יתפרדו, לא זה מזו ולא זו מזה, ע"כ באמת נוכל לומר אחת הנה ואינם מתחלקים רק במאמר, ועד"ז תקיש על שאר משמות התואר ושמות המקרה המיוחסים אל הש"י, ומזה הצד תקנו אנשי כנה"ג מתקני התפלה לומר המלך המשפט, והיה ראוי המלך השופט, בשם התואר כמו המלך הקדוש, אבל רמזו לנו בזה, שהמשפט הוא ענין מתעצם בו ית' בלתי נפרד מאתו בשום זמן, ובפרקי היכלות לר"י כה"ג אמרו הקב"ה נקרא משפט לא שופט, וכן בכמה מקומות משמש שם המקרה במקום תאר כמו ואני תפלה, בהיותו במערה תפלה, ועולתה קפצה פיה, שלהמפרשים הם חסרים איש תפלה איש עולתה, ובאמת א"צ לזה שהמקרה המתדבקת ומתעצמת עם עצם נושאה עד שלא תפרד ממנו בשום פעם גוברת עליו בענין גם בשם, וטעם אני תפלה, כ"כ אני דבוק בתפלה עד שכל הקנאים הפוגעים בי אינם מזיזים אותי ממקומי ומעניני לבלי התפלל, ומצד זה ההתעצמות תאר א"ע בשם תפלה במקום תאר מתפלל לתדירות תפלתו, ועד"ז שבתך בתוך מרמה, והוא כלל גדול:

ותן שכר טוב. אף שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה מ"מ מתפללין על השכר, כי יש מן המצות שכפי מדת הדין הצודקת לגמול עליהם בעוה"ב, וגם בעוה"ז בהצלחות זמניות וטובותיו. אמנם יש מהמצות שהדין נותן שלא לגמול בעוה"ז רק בנועם העליון שבעוה"ב, והשופט העליון דן את הכל כפי שקול דעתו העליונה הבלתי מושג לקרוצי חומר, לכן מתפללין אף שלפי מדת הדין לא יהיה תגמול שכרם רק בעוה"ב, מ"מ מצד חסדו ישלם גם בטובות זמניות, למען הרחיב דעתם ויהיו מוכנים ומוכשרים יותר להתעלות עוד במעשיהם הטובים. ובאמת כל תשלום שכר המצות אינו היוצא רק מצד חסדו ית', והוא כרופא הנותן שכר לחולה על אשר יקבל ממנו מיני תרופה למכתו, כמאמר הכתוב ולך ה' חסד כי אתה תשלם [עמ"ש בברוך משלם שכר טוב ליראיו] לכן ראוי להתפלל על השכר: שכר טוב. כי יש שכר שאינו טוב באמת, כשכר מע"ט של שונאי ה' בעוה"ז להאבידם מעוה"ב, כמאמרם על ומשלם לשונאיו: הבוטחים באמת. יראה שכוונו בזה על בטחון של אנשי מעשה הגדולים, המונעים מכל מיני השתדלות ומשליכים כל יהבם רק על השם ית', כרבה בב"ח דדרי פיגא ונמנע מלבקש מן הסייעא לשקול יהבו אגמלאו, רק בטח בה' לסבב שהסייעא מעצמו יעשה זאת (עיין בדברי הגר"א משלי ג' ה' בטח אל ה') וכדעת הרמב"ן [פ' בחקותי] שבהיות ישראל שלמים אין הנהגתם בטבע כלל לא בכללם ולא בפרטם כי יברך ה' לחמם ומימם ויסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא ולא להשתמש בדרך מדרכי הרפואות כלל כאמור אני ה' רופאך, וכמאמרם כל עשרין ותרתין שנין דמלך רבה, ר"י אפי' אומנא לביתיה לא קרא. והמשל להם בזה תרעא דלא פתיח למצותא פתיח לאסיא כי ברצות ה' דרכי איש אין לו עסק ברופאים, ע"ש ברמב"ן. ויוסף הצדיק אף שלא ביקש משר המשקים שישתדל להוציאו מבית האסורים, ורק בדרך פתרון חלומו הודיע שהוא מעותד להיות סבה להוציאו, מ"מ לגודל מעלת יוסף נחשב לו לחסרון בטחון ונאמר עליו אשרי הגבר אשר

שם

וְלֹא נֵבוֹשׁ כִּי בְךָ בָּטָחְנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים:

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב וְתִשְׁכּוֹן בְּתוֹכָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וּבְנֵה אוֹתָהּ בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ בִּנְיַן עוֹלָם וְכִסֵּא דָוִד מְהֵרָה לְתוֹכָהּ תָּכִין. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם:

אֶת־צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה תַצְמִיחַ וְקַרְנוֹ תָּרוּם בִּישׁוּעָתֶךָ כִּי לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל־הַיּוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מַצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה:

שְׁמַע קוֹלֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹת וְתַחֲנוּנִים אָתָּה וּמִלְּפָנֶיךָ מַלְכֵּנוּ רֵיקָם אַל־תְּשִׁיבֵנוּ. כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

רצה

עיון תפלה

שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים (עי' כו"ק בפסוק כי אם זכרתני אתך). הנה על אנשי מעשה כאלה העומדים ברום מעלת מדרגת בטחונם בהשם ית' אמר כאן „הבוטחים באמת", כי זהו הבטחון האמתי אמנם גם לדעת רוב בני אדם המחזיקים במדת הבטחון בדרך בינוני, יש בו בטחון שקרי ובטחון אמתי, כי אף שמונא את עצמו מחוייב לסבב סבת טרפו ומזונו, אם אמונתו ברורה אצלו שהשתדלותו בסבות אלה אין בה ממש כלל ואינם מועילים מאומה בלתי גזרת העליון ית', הנה בטחונו אמתי. אמנם אם יחשוב בלבו, כי גם השתדלותו בסבות אלה יש לה חלק מעט מן המעט בהשגת טרפו ומזונו, הנה בטחונו גם באלהים הוא חלוש והוא בטחון שקרי [עי' בדברי בעל חובת הלבבות בסוף שער הבטחון, ובעקדה שער ששה ועשרים]: **ושים חלקנו עמהם לעולם.** אנחנו חלושי הבטחון שאין אנו עומדים במדרגת המעולים במדת הבטחון כמדרגת אנשי מעשה הגדולים, רק אנו אוחזים במדת הבטחון הבינוני, לסבב סבות אחר הטרף והמזון עם האמונה שאין ממש בסבות אלה מבלעדי גזירת העליון ית', ובזה החששא קרובה להיותנו נלכדים ברשת שכחת התכלית האמתי המיועד לאדם שבהשתדלותנו בקניינים הזמניים לא נזכור הקניינים הנצחיים ובעסקינו בהשגת די פרנסתנו וספיקינו לנו ולכל אשר אתנו מאשה ובנים, נהיה טרודים ונמנעים מלפרוע הטובות שנתחייבנו להכין גם צידה לנפשותינו ליום המועד, ופזור הנפש באלה הקניינים הזמניים תטרידנו ותבטלנו מן התורה והעבודה הקניינים הנצחיים, ע"ז באה התפלה: ושים חלקנו עמהם לעולם, כלומר אף שבהשתדלות הקניינים הזמניים אין חלקנו עם אנשי מעלה הגדולים הבוטחים בשמך באמת, מ"מ בקניינים הנצחיים רצוננו להיות חלקנו עמהם לבטוח בשמך לעמוד בעזרתנו להשיגנו הטרף והמזון ע"י עסקים וסבות הבלתי מטרידות את הנפש מלהתעסק גם בקניינים הנצחיים, התורה והעבודה. ולא נהיה נטבעים בים דאגת עוה"ז הכלה מאין פנות בו אל דאגת העולם הנצחי (אות למ"ד במלת לעולם, היא כדבש למתוק, כענין השמים לטוהר, שטעמם לענין ההתיקות, לענין הטוהר, ככה לעולם טעמו לענין הנצחיות (אים בעגריף דער עוויגקייט): **ולא נבוש כי בך בטחנו.** בהשתדלותנו אחר הקניינים הזמניים, נא אל תהי יגיעתנו בהם לריק, ולא נבוא לידי בושה בהמנע ממנו השגת מבוקשנו, כי באמת אין לנו סמיכה כלל על הסבות האלה שאנו מבקשים בם הטרף, כי רק לך עינינו תלויות, והכל בגזירתך העליונה תלוי, ובך אנו בוטחים. [ומהר"י עמדן פירש, הבוטחים בשמך באמת, כי טוב ה' אמת היתה. עמהם לעולם, לבטוח בשמך בכל אופן אעפ"י שאין אנו כדי. וזהו שאמר עוד ולא נבוש במה שבטחנו עם מיעוט זכיותינו, לא כאותן שנאמר עליהם רשעים היו אלא שתלו בטחונם בהקב"ה כמ"ש ועל ה' ישענו. ובאבודרהם מחבר מלת לעולם עם מה שאחריו, ולעולם לא נבוש, ופירש לא נבוש מתפלתנו]:

יודוך

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

בראש חודש ובחול המועד:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם

לראש חדש רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ | לפסח חַג הַמַּצּוֹת | לסוכות חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה.

זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ. וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

בחנוכה ובפורים אומרים כאן על הנסים תמצא לעיל בדף נ"ח.

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

בעשי"ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכֹל־הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

שלום

עיון תפלה

יודוך סלה. תרגום סלה לעלמין כדעת רבותינו (עירובין נ"ד) כ"מ שנאמר נצח סלה ועד אין לו הפסק עולמים. והר"ע ספורנו פירש הגיון סלה (תהלים ס') מענין סלסלה ותרוממך אף שהם שני שרשים, ענין חשיבות ורוממות, כמו המסולאים בפז, לא תסולה בכתם אופיר, ובאמת שתי יכוונות אלה נדקו יחדיו; כי גם כל אחר שמות המורות על הגלצה כלם יש בהם הוראת חשיבות

המעלה

שָׁלוֹם רָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל הַשָּׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בעשי"ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי

והגיון

עיון תפלה

המעלה והרוממות, כמו נצח, מלשון צח שהוראתו הזכות היתירה זהר והארה (דודי צח ואדום) כענין והשביע בצחצחות נפשך, שתזכה הנפש על צחצוח זוהר עליון (פערקלערונג) וכן עדי עד יורה על הצחיות, וענינו גם תכשיט וקשוט כמו ותבאי בעדי עדיים, כי הנפש בצחיותה תתלבש בעולם הבא בתכשיטין רוחניים וקשוטי אלהיים כענין ועטרותיהם בראשיהם. ככה מלת סלה הוראתו הנצחיות, והחשיבות המעלה והרוממות, כי מעלות רוחניות ורוממות עליונות תקוה נפש אנשי מעשה בעולם הנצחי (עיין נכו"ק משפטים כ"א ועבדו לעולם). וראיתי בשם חד מקמאי דקמן שאמר מלת סלה הוא שם להקב"ה. ויתכנו דבריו מאד על שתי כוונות הנזכרות, אם להיותו ית' הנצחי לבלי תכלית (עוויגער) אם לרוממותו הנפלאה לאין שיעור (אללערהאבענסטע) ועל אחת מאלה כוונות אלה שיסודן כוונה אחת יפורש מלת סלה בכל כ"ק בכל מקום לפי ענינו (ויש מן המפרשים שאומרים מלת סלה איננה רק מלת הקריאה, לפי שהוא מצוי רק בשירים המנוגנים בכלי שיר, והוא לתקון טעם הנגון וסימנו הפסק (פויזע) או שהוא רק ראשי תיבות מאלה תיבות סב למעלה השר (דע קאפויא) ודבריהם דחויים מרבותינו אנשי כנסת הגדולה שהיו בעלי הלשון באמת, והם סדרו מלה זו כאן בברכת התפלה ובברכת קדושה, וכן בברכת אהבה רבה וקרבתנו לשמך הגדול סלה, ודברי קדמונינו עיקר ולא נשמע אל דברים בדויים שאין להם שחר):

שלום רב. יש בשלום מדרגה אחר מדרגה, האחד השלום החיצוני, והוא מה שבין אדם לחברו לאהוב את הבריות ולתווך השלום ביניהם, והשני השלום הפנימי, וזה הוא, כי כל זמן שהיצר נלחם עם האדם אעפ"י שכובשו ביראת ה' איננו בעל השלום, אמנם אשרי מי שהשיגה נפשו השלום האמתי, שהוא אחר ששקטה המלחמה בלב, והיא מלחמת התאוה והסכלות עם החכמה והדעת, ואין זה אלא אחר שנהפך הלב וקיבל טבע חכמת התורה, כי אז תשתעבד התאוה את עצמה אל התורה ליראה את השם בכל עת וללכת בדרכיו, ועל השלום הלזה שהיא הברכה העליונה הובטחנו באחרית הימים להשיגו נאמרו אשמעה מה ידבר וגו' כי ידבר שלום אל עמו ואל ישובו לכסלה, כי כשהאדם זוכה לשלום הפנימי הלזה לא ישוב עוד לכסלה, כי אין אחר השלום הלזה כלום, ולכן השלום חותם כל הברכות דכתיב וישם לך שלום, ואמרו עליו בספרי זהו שלום תורה, כי השלום הפנימי הוא קצה גבול השלמות האפשרי לאדם, ומזה אמר עושה שלום במרומיו, דמלאכי מרומים נקראו מלאכי שלום כי אין ביניהם קנאה שנאה ותחרות, וכן אין יצר במלאכים ולא מלחמה פנימית, ולגודל חשיבות השלום הלזה על כל מיני שלימים אשר הם תחתיו במדרגה תארוהו כאן ש ל ו ם ר ב, כלומר שלום החשוב במעלה, רב כמו רב לכם בני לוי, רבי המלך, שענינם חשיבות מעלה, ולזה אמר לברך את עמך בשלומך, חיבר כינוי הנכח אל השלום, כלומר השלום האמתי המבוקש ממנו ית', וסיום הברכה המברך את עמו ב ש ל ו ם הבי"ת נקודה בפת"ח, והוא השלום הידוע והוא התכלית האחרון שאין אחריה תכלית אחר:

וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

הש"ץ אומר קדיש שלם. עלינו. ק"י.

דרך זמן הדלקת הנר וקבלת שבת החיים

(א) רביע שעה קודם צאת הכוכבים אסור במלאכה מדאורייתא והיינו שיעור בין השמשות הוא ג' רביע מיל דהיינו י"ג מינוטן ותלי ותוס' שבת מה שצריכין להוסיף מחולי תול לשבת לכל הפחות בערך ל"ז מינוטן ותלי ובאותה רביע שעה אסור להדליק [א"ח סימן רס"א]: (ב) בשעה וחמשים מינוטן קודם זמן זה הוא תוס' שבת בתלוי ברצונו אם רוצה לקבל שבת רשאי ואשה כשמדלקת בזמן שיעור התוספת זה מן הסתם מקבלת שבת בהדלקה ולכך מתפללת מנחה תחלה ואסורה בכל המלאכות אחר ההדלקה ואיש שמדליק בשיעור תוספת זה מן הסתם אין מקבל שבת עד שיקבל בפירוש ומ"מ טוב שיתנה בפירוש שאינו מקבל שבת בהדלקה ואם צריכה האשה לילך לטבילה או אם יש חופה בעיר ורוצה לילך לחופה יכולה להדליק בתוך שיעור תוס' זה ותברך ותתנה שאינה מקבלת שבת בהדלקה [עיין סימן רס"א ורס"ג ועיין פ"מ שם]: (ג) ואם תרצה להקדים ולהדליק מפלג המנחה ואילך יכולה להדליק ובלבד שתקבל שבת תיכף ואז אינה יכולה להתנות שאינה מקבלה שבת בהדלקה אפילו לאיזה צורך גדול ואם הדליקה מפלג המנחה ואילך קודם שיעור תוס' שבת הנזכר בסעיף ב' והתנית שאינה מקבלת שבת בהדלקה צריכה קודם הלילה לכבותם ולהדליק פעם שנית ולברך [וראיה מהתוס' שבת דכ"ה ע"ב ד"ה חובה שהזכירו בשם ר"ת דאם היה הנר דלוק מבע"י צריך לכבותו ולהדליק שנית מכח דאיתא התם ובלבד שלא יקדים ובתוס' ברכות דף כ"ג ד"ה רב ללי מוכח דאם הדליק תיכף מפלג המנחה ולא קיבל עליו שבת הוי בכלל לא יקדים] ושיעור פלג המנחה הוא שעה ורביע קודם ל"ה ותשבינן אותה שעה ורביע זמנית דרך משל אם היום ארוך י"ח שעות הוי פלג המנחה שעה וכ"ב מינוטן ותלי ומהתחלת שיעור תוספת שבת ועד ל"ה יש שעה וי"ב מינוטן והשעה ההיא היא שעה שוה נמלא ביום שהוא ארוך ח"י שעות יש מפלג המנחה עד התחלת שיעור תוס' שבת יותר מארבעים מינוטן ובתוך הארבעים מינוטן אינה רשאה להדליק בתנאי ועל דרך זה תוכל לחשוב תמיד ואם הוא ארוך ט"ו שעות יש פחות משיעור זה וכן לעולם [ולפ"ז מיושב הקושיא שהביא בט"ז בסימן רס"א בשם הלבוש]: (ד) ואם הדליקה קודם פלג המנחה אף שקיבלה עליה שבת בשעת הדלקה בפירוש צריכה לכבותה קודם הלילה ולהדליק שנית בברכה כי קודם פלג המנחה אינה כלום [א"ח סי' רס"ג ס"ד וכדמוכח בתוס' ברכות הנ"ל]: (ה) מדינא א"צ להדליק על שבת רק נר אחד רק נוהגין להדליק שתי נרות אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור ויכולין להוסיף כמה שירצה [א"ח סי' רס"ג] אשה ששכחה פעם אחד ולא הדליקה ואפי' לא חיסרה רק נר אחד ממה שהיתה רגילה להדליק צריכה להוסיף כל ימיה נר אחד יותר על מה שהיתה רגילה להדליק [א"ר פ"מ שם] ואם מחמת אונס לא הדליקה א"צ להוסיף כי הטעם שצריכה להוסיף מחמת קנס שתהא זהירה שלא תשכח ובאונס לא שייך זה [מ"א שם] ואם שכחה כמה פעמים צריכה להוסיף בכל פעם נר אחד [מ"א שם] ואם היא אשה עניה די לה שתדליק כל ימיה בכל שבת נר גדול קצת יותר ממה שהיתה רגילה [א"ר פ"מ שם]: (ו) וצריך להדליק בכל החדרים שהולך שם בשבת [מ"א שם] אחד נשים ואחד אנשים חייבים בהדלקת הנר [א"ח שם] והנשים מוזהרות ביותר וטוב שהבעל יתקן את הנרות [שם] ואפי' אם רוצה להדליק האשה קודמת והיולדת בשבת ראשונה מדליק הבעל ומברך אבל בימי נדותה מדלקת ומברכת [מ"א שם]: (ז) כשתדליק צריכה לברך בא"י אמ"ה אקבמ"ו להדליק נר של שבת וכי"ט להדליק נר של י"ט ומקודם תדליק ותשים ידה כנגד הנרות כדי שלא תהנה מהאור שלהם ותברך וזה מיקרי עובר לעשייתן ובין בי"ט ובין בשבת תעשה כן [מ"א שם] ואם האיש מדליק צריך גם כן להדליק מקודם ולשום ידיו כנגד הנרות ולברך אף שהאיש מן הסתם אינו מקבל שבת בהדלקה והיה מותר להדליק אחר הברכה משום דלא פלוג רבנן כמו בי"ט: (ח) ואם שכחה ולא הדליקה נרות עד ביה"ש יכולה כל ביה"ש לצוות לעכו"ם להדליק אבל לא תברך עליהם [כי לא גזרו על שבות ביה"ש במקום מלוה דלא כמ"א סי' רס"ג סק"א] דמה שמדליק העכו"ם דמי להדליק קוף כיון שאין שליחות לעכו"ם [ועי' בט"ז בי"ד סי' קי"כ ס"ק י"ד בענין טבילת כלים ע"י עכו"ם שסתם בהדיא כן] ויותר נראה דאפילו אם מלווה לישראל חבירו להדליק אינו מברך המלוה רק המדליק [כמו שכתב הט"ז בי"ד סימן א'] ודמי למילה ובדיקת חמץ ע"י שליח [ועי' בת"י בסימן תל"ב מה שתמה על הלבוש] [שם]: (ט) אם נסתפקה אם בירכה על הנרות אם לאו א"צ לברך כי ספק ברכות להקל ועוד דסירכא נקיט ואתיא [נחלת שבעה]: (י) אם נסתפקה אם הדליקה קודם פלג המנחה או אחר פלג המנחה היא אינה רשאית להדליק משום דאם הדליקה אחר פלג המנחה כבר קיבלה שבת עליה אלא תלוה לבעלה להדליק עוד לכבוד שבת ואם אין בעלה בביתו תלוה לאחר להדליק עוד לכבוד שבת בלא ברכה: (יא) הרבה בעלי בתים הדרים בבית אחד המנהג שכל אחת מברכת ומדלקת ואפילו שכולן מדליקין במנורה אחת מדלקת כל אחת ומברכת [א"ר סי' רס"ג ודלא כמ"א שם בשם השל"ה]: (יב) אשה סומא מדלקת ומברכת בי"ש לה גם כן הנאה ממאורות [כמבואר בא"ח סימן ס"ט] ואם דרה עם אחרים בבית אחד ואותן אחרים מדליקין מדלקת הסומא בלא ברכה מפני שאין לה הנאה מה שיש נרות יותר ואם יש לה בעל אף שדרים עם אחרים בבית אחד מדליק הבעל בברכה מפני שבוא יש לו הנאה מה שיש נרות יותר [מ"א ס"ק י"ט]: (יג) הנרות צריכין להיות דולקים עד סוף זמן אכילה אף שאוכל מבעוד יום ואין דולקות עד הלילה סגי ולא הוי ברכה לבטלה שאף שעדיין יום יש לו הנאה ושמחה בשעת אכילה מן הנרות ומלוה מן המובחר שיעשו נרות ארוכות שיהיו דולקות עד הלילה אף שרולה לאכול

לאכול מבעו"י [מ"א סימן רס"ג] אבל אם הדליק בבית ואוכל בחצר צריכין הנרות להיות ארוכים שידלקו עד הלילה ואם לא היו ארוכות שידלקו עד הלילה הוי ברכה לבטלה ואם בבית שהדליק היה קצת חושך ומשתמש שם שום דבר לאור הנרות לצורך סעודה ליכא אסורא אף שאין דולקות עד הלילה ואף שאוכל בחצר [מ"א שם] ומזה נראה שאותן הנשים שנהגו כשהולכין לטבילה בע"ש שמדליקין נרות בביהכ"נ ומברכין עליהם משום דמשתמשים שם לאור הנר קצת לצורך שבת ואם יש נרות בלא"ה הוי ברכה לבטלה ובלא"ה אין מנהג זה טוב רק יש לנהוג כמש"ל ס"ק כ'.

(יד) בחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם ויש להם חדר מיוחד ללון שם ואוכלים בבית אחר צריכין להדליק נר בחדרם ולברך עליו שגם בזה יש שלום בית שלא יכשל בעץ או באבן וצריך להיות הנרות ארוכים שידלקו עד שיבואו לביתם בלילה ובלא"ה הוי ברכה לבטלה [שם משום דדמי למדליק בבית ואוכל בחצר] אבל מי שיש לו אשה ומדלקת עליו בביתו מדליק בחדר המיוחד לו ואינו מברך שאשתו מברכת בשבילו [שם סימן רס"ג]: (טו) אורח שאין לו חדר מיוחד וגם אין מדליקין עליו בביתו צריך להשתתף בפרוטה אבל אם מדליקין עליו בביתו ואין לו חדר מיוחד אין צריך להשתתף בפרוטה [שם]: (טז) כשמדליקין הרבה נרות הברכה צריך להיות על אותן נרות שמדליק על השלחן וצריך להניחם תחלה על השלחן שישארו שם וידליקם ויברך עליהם ולא יברך על שלחן זה ויניחם אח"כ על שלחן אחר ואם האשה יולדת שאין הבעל בביתו וצריכה בעצמה להדליק וטירחא גדולה להוליכה לשלחן או השלחן אצלה יעמדו הנרות אצלה על שלחן קטן או ספסל ותדליק ותברך עליהם ויעמדו שם שעה מועטת ואח"כ יכול ליטלם ויניחם על השלחן שרוצה שיעמדו שם אבל אינו רשאי לאחוז אחר הנרות בידו והיא תדליק אותם כי אינו נראה שהוא לכבוד שבת כי הרואה יאמר לצרכו הוא דנקיט להם: (יז) מי שאין ידו משגת שואל על הפתחים ולוקח לו נר לכבוד שבת שהנר בכלל עונג שבת וע"ז לא אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות ודי לו בנר אחד. אכילת פת של ג' סעודות כדי שביעה ולחם משנה של ב' סעודות קודמות לנר ונר שבת קודם לקידוש היום וקודם ג"כ לנר חנוכה ומ"מ בנר א' סגי ואם יש לו מעות יותר ממה שצריך לנר אחד יקנה יין לקידוש היום [סימן רס"ג עיין במ"א]: (יח) נהגו להדליק הנר ולכבותו כדי שפתילה מוחרכת ותאחז בו האור יפה והבעל צריך ליזהר לעשות [מ"א שם בשם חכמים]: (יט) המדליק צריך שידליק ברוב היוצא מהפתילה חוץ לנר [רס"ד]:

דין אימת מתחיל איסור מלאכה בע"ש.

(א) צבור שהתפללו מפלג המנחה ולמעלה תיכף כשמתחילין מזמור שיר ליום השבת נאסרין במלאכה [פ"מ סימן רס"א] והמועט אף שלא התפללו נגררין אחר הרוב ואם יש הרבה בתי כנסיות אין אחת נגררת בתר חברתה [מ"א סימן רס"ג] וצ"ל דאם יש מנין בבית אלא היחיד אף שהוא קבוע נגררת אחר הרוב. אדם שבא לעיר ע"ש וכבר קבלו אנשי העיר שבת אע"פ שעדיין עוד היום גדול אם היה עליו שום חפץ או מעות הולך לחדר ומניחו ליפול [מ"א שם]: (ב) יחיד שמתפלל בע"ש אע"פ שעדיין לא התפללו הקהל אם כבר התחיל ש"ע של שבת חל עליו קבלת שבת ואסור בעשיית מלאכה ואפי' אם התנה שאינו רוצה לקבל שבת חל עליו שבת בע"כ ואם לא התנה שאינו רוצה לקבל שבת מיד שהתחיל מזמור שיר ליום השבת הוי קבלה כדין ציבור המבואר לעיל מיהו גם תנאי מהני [עיין סימן רס"ג סעיף י"א ו' ובב"י שם וא"ר] ומיהו יש ליזהר להתנות בפירוש: (ג) אם ביום המעונן טעו צבור וחשבו שחשכה והתפללו ערבית של שבת ואח"כ נתפזרו העבים וזרחה השמש אינם צריכין לחזור ולהתפלל אם היה מפלג המנחה ולמעלה [היינו שעה ורביע קודם הלילה] ואסורין במלאכה אך המיעוט שלא היו בביהכ"נ אין נמשכים אחר הרוב שקבלו שבת בטעות [ע"ש סעיף י"ד וא"ר שהביא גדולי המחברים כמ"ש]: (ד) יחיד שמתפלל תמיד מעריב בזמנה בטעה והתפלל תפלה של שבת וקיבל שבת עליו מפלג המנחה ואילך משום שהיה יום המעונן שסבור שחשכה ואח"כ נודע שעדיין יום הוא כנ"ל בסעיף הקודם חייב להתפלל בלילה פעם שנית דהאי רגיס דטריחא [וכמו שנתבאר לעיל אצל מנחה] ומותר בעשיית מלאכה [עיין פ"מ ס"ק כ"ז וכ"ח] מיהו אם הדליק נר של שבת וקיבל עליו שבת בהדלקה מחמת שסבור שסמוך לחשיכה ויודע אח"כ שעדיין יום גדול רק שהוא מפלג המנחה ולמעלה כיון שעשה מעשה הדלקה אף שהיה בטעות מ"מ אסור בעשיית מלאכה [דהאי תפלה מהדלקה שהוא מעשה ועיין פ"מ] ודוקא לאחר פלג המנחה [היינו לאחר י"א שעות פחות רביע זמניות] אבל קודם פלג המנחה לא מהני קבלה ע"ש וסימן רס"א בב"י ויש מחמירין שאותו נר שהודלק לשבת אסור ליגע בו ולטלטלו אם לא לצורך מצוה [סימן רס"ג]: (ה) יחיד שקיבל עליו שבת קודם חשיכה מותר לומר לחבירו לעשות לו מלאכה ומותר ליהנות מאותו מלאכה אפילו בשבת [ס"ס רס"ג] מיהו אם רוב הציבור קבלו עליהם שבת דאז הכל נגררים בתרייהו בע"כ כנ"ל יש חילוק דאם בעוד היום גדול כמו שעה או יותר סמוך לחשיכה קבלו עליהם מותר לומר לעכו"ם לעשות מלאכה וכל מה שצריך אבל אם קבלו עליהם חצי שעה סמוך לחשיכה אסור לומר לעכו"ם לעשות מלאכה אם לא לצורך מצוה כמו לומר לנכרי [עיין רסי' רס"א ובמ"א] להדליק נר יא"צ [א"ר בשם רש"ל וט"ז סימן שמ"ב] אבל לעשות בעצמו שבות אפילו לדבר מצוה כמו לערוב עירוב חצירות או לעלות באילן ליטול לולב או שופר וכ"כ כמו שמבואר בסימן שמ"ב ע"ש בט"ז לענין ביה"ש דמותר לעשות בעצמו בביה"ש שבות לצורך מצוה אבל בקיבלו שבת עליהם אמירה עפ"י ואסור לעשות בעצמו שבות אפילו לדבר מצוה [מ"א ס"ק ז' וי"ב ע"ש בפ"מ] וכן ליכנס למרחץ אפי' להזיע [שם] כללו של דבר דוקא אמירה של מצוה מותר [כמו ביה"ש בלא קיבל עיין א"ר ומ"א] אמנם לספק"ד אפי' אם ציבור קבלו עליהם אחר חצי שעה סמוך ללילה לא חמור מביה"ש דמותר לעשות מלאכה לצורך מצוה דקבלת ציבור הוא רק שיהיה לו דין תוס' שבת כמבואר סי' רס"א סעיף ב' שתוס' שבת היא מתחילת השקיעה וכו' ובזה"ז רוצה לעשות כולו תוס' עושה רוצה לעשות מקצת עושה ולפי זה בודאי כשמקדימין שאתן שעושין אותו לתוס' וכיון שאפילו אין מקבלין שבת חייבין בתוס' שבת שהוא קודם ביה"ש וכיון דחז"ל לא גזרו על שבות ביה"ש שמותר לעשות שבות [כמבואר בסי' שמ"ב] שהוא אחר התוס' מכ"ש שלא גזרו על התוס' שהוא קודם ביה"ש אפילו קיבלו שבת בודאי לא היה כוונתן רק שיהיה לו כדין תוס' שבת שהוא דאורייתא והרבה הפוסקים ס"ל שלא גזרו על שבות ביה"ש לצורך מצוה ולא חילקו אם התפלל קודם:

כללי דיני מוקצה.

דין מוקצה באוכלין.

(א) אין שום אוכל הראוי לאכילה מוקצה לשבת. אפי' פירות העומדין לסחורה אפילו חטין שזרען בקרקע ולא

ולא בשריפו וכילה שתחת התרנגולת מותר לטלטלן [סימן ש"ו סעיף ב'] ואפילו שלא לצורך כלל. וכן כתבי קודש שיתן לקרות בהן מותר לטלטלן שלא לצורך כלל [סימן ש"ח סעיף ד'] וביום טוב למאן דאוסר מוקצה בפירות שגתן לאוצר לסחורה צריך שירשום ולומר מכאן ועד כאן אני נוטל ומכ"ש בפירות דחזי ולא חזי [מ"א סימן תצ"ה ס"ק י'] : (ב) אוכל שעשה בו מעשה בידים בע"ש שלא יהיה ראוי לאכילה כלל בשבת כגון גרוגרות וצמוקים שמניחין אותן לייבשן והן מסריחות קודם שיתייבשו. כיון שיודע שמסריחו הסיח דעתו מהן. ואפי' נעשו ראוין לאכילה בשבת כיון דאיכא תרתי בבין השמשות היינו דחינהו בידים ולא חזו הוי מוקצה לכל השבת. אבל אם כבר נתייבשו ביה"ש רק שהבעלים לא ידעו מזה ואח"כ נודע להם שהיו ראוין ביה"ש מותר. וכן תמרים שלוקטין קודם בישולן וכונסין אותן בסלים וכן מתבשלין מאליהן מותר לאכול מהן בשבת קודם בישולן כיון דלא דחינהו בידים ואנן תרתי בעינן. וגרוגרות וצמוקים של עכו"ם מותרין דאין הכנה שייך בשל עכו"ם [ש"י סעיף ב'] : (ג) גרוגרות וצמוקים דחזו ולא חזו דאיכא איניש דאכלי ואיכא איניש דלא אכלי אי אזמני' נפיק ליה מתורת מוקצה ואי לא לא אבל באין ראוין כלל לא מהני הזמנה [שם סעיף ה'] : (ד) אוכל שהיה עליו איסור ביה"ש לאכילה ובשבת נסתלק האיסור אם עשה האיסור בידים קודם שבת כגון נר שהדליקו בשבת וכבתה אסור להסתפק מהשמן בשבת כיון דביה"ש בשעה שהיה דולק היה אסור להסתפק משום כיבוי והוא דחאו לאיסורו בידים בע"ש אסור משום מוקצה. וכן אפי' איסור שבא ממילא רק שהיה בידו לסלק האיסור ולא סילק הוי כדחוי בידים כגון פירות שהיו מחוברין ביה"ש שהיה בידו ללקטן בעצמו בע"ש ולא לקטן. וכן דבר המחוסר צידה אסור מה"ט בשבת וביו"ט משום מגו דאתקצי ביה"ש איתקצי לכולי יומא. ועוד יש טעם לאסור במחובר וצידה גזירה שמא יעלה ויתלוש ושמא יצוד. אבל דבר שהיה אסור ביה"ש ולא היה יכול לסלק האיסור בעצמו כגון שוחט לחולה בשבת שאפשר שלא נזדמן לו שוחט או סכין בדוק לא הוי כדחינהו בידים ומותר בשבת [כ"י בטור סי' ש"ט] ובמחובר וצידה אפילו בשל עכו"ם דלא שייך הכנה בשל עכו"ם אפ"ה אסורין משום גזירה דיעלה ויתלוש וכיון דהן אסורין באכילה משום איסור היום הוין מוקצה לטילטול. ועוד דאסרי להו רבנן משום נולד ומשום גזירה דיעלה ויתלוש [מ"א סי' שכ"ה ס"ק י"ב] אבל שאר דברים שהיה בו משום איסור שבת והוא של עכו"ם והעכו"ם עשה האיסור בשבת כגון פת שאפה עכו"ם בשבת מותר באכילה בשעת הדחק או לצורך מצוה [שכ"ה סעיף ד'] ויתבאר עוד לקמן : (ה) משקין שזבו מזיתים וענבים אסורין משום גזירה דשמא יסחוט [ואין מקומו כאן] וחלב שנחלב מבהמה בשבת אסור גם כן בטילטול [סימן ש"ה סעיף כ' ועיין במ"א סי' תק"ה סעיף קטן ג' דהטעם משום משקין שזבו] וחלב שנחלב מבהמה ביו"ט יתבאר לקמן : (ו) מאכל בהמה כל שהוא ראוי למאכל בהמה חיה ועוף המצויין מותר לטלטלן ואם אינן ראוין אלא למאכל חיה ועוף שאינן מצויין אם יש לו מאותו מין מותר ואם לאו אסור. קש ותבן שלנו סתמא עומד למאכל בהמה או לשכיבה ומטלטלין [ש"ח סעיף כ"ח וכ"ט ובמ"א שם] : (ז) דבר שהוא ראוי לכלבים ואינו עומד לכלבים רק לאדם. כגון שומן עם ובשר חי שאינו ראוי לאכול באומצא ודג חי שאינו מלוח אסור לטלטל [מ"א סימן ש"ח ס"ק כ"ו דלא כט"ז שם] בשבת אבל ביו"ט דראוי לבשלו שרי : (ח) דבר שהיה בין השמשות עומד לאדם ובשבת נתקלקל מאכילת אדם ונעשה ראוי לכלבים כגון בהמה שמתה בשבת אפי' בריאה מותר לטלטל דמוכן לאדם הוי מוכן לכלבים [סי' שכ"ד סעיף ז'] וביו"ט למאן דס"ל דמוקצה אסור בי"ט אסור בבהמה בריאה שמתה רק כשהיתה מסוכנת מעי"ט מותר [סי' תקי"ח מ"א ס"ק ח'] : (ט) אוכלין ומשקין הראוין למאכל עכו"ם כגון טריפה ויין נסך המותר בהנאה אם הוא דבר שראוי לשכד בו עכו"ם כמו שהוא כגון בשר טריפה מבושל מותר לטלטל בשבת וביו"ט כמו אוכלין הראוין לבהמה אבל אם אין עומד לשכד בו עכו"ם כמו שהוא כגון בשר טריפה חי וכן אם ליכא עכו"ם כלל במקום זה או דבר טריפה של עכו"ם המופקד ביד ישראל והמפקיד העכו"ם אין כאן דא"א לשכד בו עכו"ם אחרים וכן שכל שאסור ליתנה לעכו"ם אסור בטילטול [עמ"ש בחידושי לסימן ש"ח ובסי' תמ"ו] : (י) כל שגמרו בידי אדם לא הוי מוקצה ולכן קדירות אף שהן רותחות ביה"ש כיון שביד אדם לקררן לא הוי מוקצה. אכן אם הקצה אותו בידים בכיון לצורכן ביה"ש כגון כפה הסל לפני אפרוחים אף שבידו להפריחן כיון שהקצה בכיון לצורכן ביה"ש לא הוי כגמרו בידי אדם. והא דאין מוקצה בשל עכו"ם אפי' במוקצה מחמת איסור הוא גם כן מטעם זה. כיון דביד העכו"ם לסלק האיסור הוי כגמרו בידי אדם. רק במחובר ומחוסר צידה אסור בשל עכו"ם מטעם שכתבתי לעיל ומטעם זה מנורה של עכו"ם שהדליק בו עכו"ם בשבת וכבה מותר לטלטלה לצורך גופו ומקומו כשאר כלי שמלאכתו לאיסור אבל הנר עצמו שכבה אסור בשבת דהוי כשברי כלים כמו שיתבאר. ונולד אסור אפי' בשל עכו"ם [מ"א סימן תק"ה ס"ק ג']:

דין מוקצה בכלים.

(יא) כלי שמלאכתו להיתר אפילו הוא גדול וכבד הרבה [ש"ח סימן ב'] מותר לטלטלו אפי' לצורך הכלי שלא ישבר ושלא יגנב. אבל שלא לצורך כלל אסור. אמנם דבר שראוי להשתמש בו היום והוא נושא אצלו כדי שיהיה מוכן לו בשעתו כגון סכין הותר לטלטל אצלו כל היום [שם ט"ז סק"ב] : (יב) כלי שמלאכתו לדבר שאסור לעשות בו בשבת הוי כלי שמלאכתו לאיסור וכלי שמיוחד לדבר שאסור לעשות בי"ט הוא מוקצה אף בי"ט. כגון מנורה שלא הדליקו בו ביה"ש בשבת [דכשהדליקו בו ביה"ש יתבאר לקמן] וכן קורנס של בשמים ומחט מותר לטלטלו לצורך גופו כגון קורנס וגרזן לפצוע בו אגוזים ומחט ליטול בו את הקוץ. וכן לצורך מקומו כגון שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם וכשנוטלו בידו לצורך מקומו רשאי לטלטלו להניחו באיזה מקום שירצה כמו שיתבאר אח"כ אבל לצורך הכלי שלא ישבר ויגנב אסור וכשמחשב עליו לתשמיש אפילו עיקר כוונתו לצורך הכלי מותר [ש"ח סעיף ג' ובמ"א סק"ח] : (יג) קדירה שרוב מלאכתו לבשל בו הוי כלי שמלאכתו לאיסור. אמנם בשעה שהמאכל בתוכו מותר לטלטלו אגב המאכל. וכן מדוכה שיש בתוכו בשמים. ודוקא בכה"ג שיש בתוכו המאכל שהכלי מיוחד למאכל זה אבל להניח שאר דבר היתר בכלי שמלאכתו לאיסור כדי לטלטלו אגב ההיתר אסור [שם ט"ז סק"ד וכ"י בטור בסי' ש"ח] : (יד) מותר לשמוט דפוס מן המנעל כי הדפוס הוי כלי שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטל לצורך גופו וכן מותר לשמוט הקנה מהחלוק שתולין עליו לייבשו [סי' ש"ח מ"א ס"ק ל"א] : (טו) מכבדת שמכבדין בו הבית הואיל ואסור לכבד הבית הוי כלי שמלאכתו לאיסור [שם ס"ק ע"ה] וכן בגד שעטנז דאסור ללבשו ומקפיד לשמש בו תשמיש אחר הוי מלאכתו לאיסור [שם ס"ק ע"ד] כיס המיוחד למעות הוי כלי שמלאכתו לאיסור אם לא שפתחו למטה וביטלו מן הייחוד למעות, וי"א להחמיר בכיס של מעות שלא לטלטל אפי' אין בו מעות אפילו לצורך גופו ומקומו כיון דקפיד עליה שלא להשתמש בו תשמיש אחר הוי כמוקצה מחמת חסרון כיס דאסור אפילו לצורך גופו ומקומו כמו שיתבאר לקמן. אמנם בכיס התפור בבגד ודאי לא קפיד עליה להניח בו דברים אחרים ומותר לצורך גופו

גופו

גופו ולכן מותר ללבשו או להניח דבר בתוכו וליטול ממנו ואפי' לצאת בבגד לר״ה שרי דהכיס בטל אגב הבגד [מ״א ס״ק ה']. תפילין כיון שאסור ללובשן בשבת וי״ט הוי כלי שמלאכתו לאיסור וכן שופר: (טז) נר שלם של חלב או של שעוה מיקרי כלי שמלאכתו לאיסור ומותר כשצריך לו לדבר היתר דהוי כלצורך גופו. וכן מותר לטלטל נר או תיבה שמונחים בו נרות שלמים לצורך מקומו אבל כשנשבר אינו שלם מיקרי צרורות ואינו כלי ואסור אפי' לצורך גופו ומקומו [שם מ״א ס״ק י״ח]: (יז) כלי שמקפידין שלא להשתמש בו תשמיש אחר בחול משום הפסד שלא יפסד כתשמיש מיקרי מוקצה מחמת חסרון כיס כגון סכין של סופרים או של שחיטה ושל מילה. וכן כלים המיוחדין לסחורה. ואם אין דמיו יקרים דוקא כשנתנן לאוצר לסחורה. וכן נייר חלק העומד לכתוב עליו וכן שטרי חובות וכתבי חשבונות כל שמקפיד עליו שלא לשמש בו לצור על פי צלוחיתו ושאר תשמישים מיקרי מוקצה מחמת ח״כ ואסור לטלטלו אפי' לצורך גופו ומקומו [שם סי' א']: (יח) לבנים המונחין בבית ולא סידרן לצורך בנין הואיל וחזיין להעמיד עליהן איזה דבר הוי כלי שמלאכתו להיתר אבל סידרן לבנין מוקצין הן ואסורין. וכן עורות של בהמה גסה שלא ייחדן לסחורה בין של אומן בין של בעה״ב מותר לטלטלן דחזו לישב עלייהו. אבל מבהמה דקה אסור אא״כ חשב לישב עליהן. וכן נסרים שלא ייחדן לסחורה אם הן של בעה״ב מותר אבל של אומן דקפיד עליהן אסור. וכן פשתן סרוק ולמר מנופץ שנותנין על המכה שלא ידבקו בגדים במכה [דאלו לרפואה בלא״ה אסור בשבת] אם חשב עליהם לתתן על המכה מותר ומכ״ש כשלבשן בשמן אבל לצאת בהן לר״ה י״א דלא מהני מחשבה [סי' ש״ח סעיף כ״ד כ״ה כ״ו]: (יט) כלי שהוא מאוס להשתמש בו מותר לטלטל דקי״ל במוקצה מחמת מיאוס דמותר [סי' רע״ט סעיף ו']:

דין שברי כלים.

(כ) כלי שנשבר בשבת ומכ״ש אם נשבר מבע״י אם הוא עדיין ראוי לשום מלאכה כגון לכסות בו כלי מותר לטלטלו אפי' למאן דאוסר נולד [סימן ש״ח בט״ז ס״ק ה'] ואם זרקו לאשפה מבע״י כיון שביטלה בע״ש מלהיות כלי אסור אבל זרקו לאשפה בשבת שרי [שם מ״א ס״ק י״ז] והא דמותר לטלטל שברי כלים כשראויין לשום מלאכה דוקא כשראוי למלאכה שרגילין לייחד למלאכה כזו אבל כשראוי אחר השבירה למלאכה שאין מדרך העולם לייחד למלאכה כזו אסור. ולכן אסור לטלטל מחט שנשבר ליטול בו את הקוץ או לשום בלעיפי נשים שדרך העולם לזרוק מחט שנשבר בין הגרוטאות אא״כ ייחדה לכך בפירוש מע״ש [מ״א שם ס״ק כ״ד וסי' ש״ג סעיף י״ט]: אבל מחט חדשה שלא תיקנה עדיין מותר ליטול בו הקוץ או לשום בלעיפי נשים דזמנין דמשוי ליה מנא לזה: (כא) דלתות הכלים שנתפרקו בין בחול בין בשבת מותר לטלטלן אפי' אינן ראויין למלאכה אחרת כיון שראויין להתחבר עם הכלי אחר שבת לא נתבטל שם כלי מהן [שם סעיף ח']: (כב) דלתות הבית שנתפרקו אפי' בשבת אסור לטלטל ואפי' ראויין למלאכה אחרת שלא הוכנו ביה״ש לטלטל אף שהוכנו ביה״ש ע״י פתיחה ונעילה מ״מ למלאכה כזו שרוצה לטלטלו עכשיו היה אסור ביה״ש דהא היה אסור לפורקו בשבת ומגו דאיתקצי ביה״ש למלאכה כזו איתקצי לכולי יומא. ומינה דכלי שהיה מוקצה מחמת חסרון כיס ונשבר בשבת וראוי לתשמיש אסור כיון שהיה אסור ביה״ש. וכן כלי שמלאכתו לאיסור בשבת וראוי למלאכת היתר אסור לטלטלו מחמה לצל הואיל והיה אסור ביה״ש לזה [שם מ״א ס״ק י״ט]: (כג) שיורי תחללאות מותר לטלטל דחזי לכסות ביה טינופא ושיורי מטליות שאינו מטליות של מלוס אפי' אין בהם ג' על ג' מותר לטלטל דחזי לקנח בו מידי: (כד) מוקצה לבעלים הוי מוקצה לכל העולם ולכן בגד שאין בו ג' על ג' אלא בעה״ב עשיר דדרך העשיר לזרקו והוא מוקצה אצלו וכיון שהוא מוקצה לבעה״ב העשיר מוקצה לכל העולם אפי' לעניים שחוץ לבית העשיר. אבל בגד שאין בו ג' על ג' של עני אף העשיר שבבית העני מותר לטלטלו שנשבר אחר בעה״ב אבל עשירים שחוץ לבית העני אסורים לטלטלו: והא דמוקצה לבעלים הוי מוקצה לכל העולם דוקא בכה״ג שאיתקצי מחמת גריעותא להבעה״ב אבל מוקצה מחמת איסור לבעלים כגון שנדר מככר או תרומה ביד ישראל כיון שהוא מותר לאדם אחר אף לבעלים לא הוי מוקצה [סי' ש״ח סעיף כ״ב בט״ז ובמ״א שם]: (כה) ספסל שנשמט רגל ממנו אסור לטלטלו ואפי' לסומכו ע״ג ספסל אסור גזירה שמא יתקע הרגל לתוכו ומשוי ליה מנא אבל אם כבר נאבד הרגל ואינו כאן או שנשבר הרגל דלא שייך גזירה זו מותר לסומכו על ספסל אחר [שם ט״ז ס״ק י״ד]:

דין מוקצה בדבר שאינו כלי כלל.

(כו) העצים שלנו [מ״א ש״ח ס״ק מ'] ואבנים אסור לטלטל אפי' לצורך גופן ומקומן אם לא ייחדן למלאכה זו מע״ש. ובי״ט עצים הראויין להסקה לא הוי מוקצה ומותרין לכל התשמישים אבל עצים לחין שאינן ראויין להסקה הוי מוקצה אף לשאר תשמישין [סי' תק״א] ועצים ואבנים המוקצין שייחדן למלאכה שדרך לייחד אותן כגון לכסות פי החביות או לסגור בו הדלת או להכות בברזל [מ״א ש״ח ס״ק מ״ד] בעינן דוקא שייחד אותו מע״ש לכך לעולם [שם ש״ח סי' כ״ב] ושרביט ממכבדת להכות בו תינוק מהני יחדו לשבת אחת אבל אסור לומר לנכרי ליטול שרביט ממכבדת [שם סעיף כ״ג ובט״ז שם] ומכ״ש קופת עפר או חול שהכינים לעשות בו צרכיו דלאו בר מיעבד מעשה הוא מותר לטלטלו. ולכן מותר ליקח פירות הטמונים בחול שאין החול מוקצה [שם סעיף ל״ח]: וכן אסור לפרוש על המטבע אא״כ כבר פרש עליה מע״ש או שניקבה לתלות בצואר כתו דאיכא מעשה אבל נקיבה בעלמא לא מהני: (כז) אם עכו״ם עשה כלי בשבת אם עשה מדבר שהוא של ישראל אסור להאוסרים נולד בשבת [שם מ״א ס״ק ס״ז] ואם עשה מדבר שהוא של עכו״ם וכן פת שאפה עכו״ם בשבת משלו מותר לצורך מצוה או בשעת הדחק [שכ״ה סעיף ד' וסימן תקפ״ו מ״א ס״ק כ״ה] ואם העכו״ם התחיל במלאכה קודם שבת וגמרו בשבת שרי [מ״א סי' שכ״ה ס״ק י'] ואם ידוע שעשאו לישראל כגון בעיר שרובה ישראל או שמכרו ישראל אפי' קנה ממנו אסור ליהנות ממנו אם לא שצריך לו בשבת יש להקל. ואם יש לספק שגמרו קודם שבת מותר [סי' רנ״ב ובמ״א שם] אבל להביא מבית האומן בשבת אסור [מ״א שם]: (כח) קמיע שאינו מומחה אף שאין יוצאין בו לכרמלית מ״מ מטלטלין אותו דהוי כלי רק שאינו תכשיט כל זמן שלא נתמחי [מ״א ש״ח ס״ק כ״ז]:

דין בסיס לדבר איסור.

(כט) דבר היתר שהניח עליו דבר איסור בכיון שיהיה מונח עליו בין השמשות של שבת נעשה בסיס לאיסור אבל בשוכח איסור על דבר המותר לא נעשה בסיס. לכן אם הניח אבן על פי החבית שיהיה מונח עליו בכניסת

שבת בשוגג, אפילו היה דעתו לסלקו ביום השבת מיקרי בסיס ואפי' יש יין בתוך החבית לא מקרי בסיס לאיסור ולהיתר כיון שמונח למעלה רק האבן מקרי בסיס לאיסור לבד ואסור לטלטל החבית אף אחר שניטל האבן. ואם מניח באקראי כמו שרגילין להניח תפלים אלו על אלו מפני שאין לו רווח לפנות לכל חפץ מקום בשולי התיבה המ"א מתיר דלא חשיב בסיס לכך והט"ז אוסר. ויש לסמוך על המ"א במקום שהיה דעתו לסלק המוקצה בשבת. והרבה פוסקים סוברים דלא נעשה בסיס רק כשהיה דעתו שיהיה מונח המוקצה על הדבר שהיתר כל השבת אבל כשהיה דעתו לסלקו בשבת אף שהיה מונח עליה ביה"ש לא נעשה בסיס ובמקום פסידא יש לסמוך אדעה זו [מ"א סימן ש"ט ס"ק ז'] לכן המנורה שהדליקו בו בלילה והיה בדעתו לסלקו מותר לטלטל מנורה זו בשבת ע"י נכרי לצורך גופו ומקומו כשאר כלי שמלאכתו לאיסור כשהוא במקום פסידא אבל הנר עצמו שכבה הוא מוקצה מצד עצמו דאיתקצי לאיסורו ולמצותו וגם הוא מקרי שבר כלי ולגרורות כמ"ש המ"א סי' ש"ח ס"ק י"ח. ואפילו תנאי שהתנה קודם שבת לטלטלו כשיכבה לא מהני. אבל דבר שנעשה בסיס בשבת ונסתלק המוקצה ממנו בשבת מותר לטלטלו לכ"ע דאין מוקצה לחצי שבת [סימן רע"ט סעיף ד' וה']: (ל) אם הניח מוקצה על דבר המותר שהוא של חבירו לא נעשה בסיס דאין אוסר את של חבירו ומותר אחר שניטל המוקצה ממנו וכן מותר לנער המוקצה ממנו כמו שיתבאר אבל במקום שידעינן דבודאי ניחא לי' לחבריה במה שהניח עליו המוקצה כגון שהניח כלי של חבירו תחת הנר שלא ישרף י"ל אם נעשה בסיס. לכן אם היה דעתו ליטלו ממנו בשבת דבלא"ה יש מתירין כדלעיל מותר לטלטלו אחר שניטל המוקצה ממנו [ש"ע ס' ד' ט"ז ומ"א שם]: (לא) במקום שלא נעשה בסיס כגון שהניח מעות על הכר מותר לנער את הכר שיפול המעות. אכן אם עושה כן בשביל המעות שלא יגנב אסור רק לצורך הכר מותר לנער. ואם הוא במקום שאין יכול לנער אותה במקומו כגון שכח אבן ע"פ החבית ועומד בין החביות שא"א לנערה שם מגביה אותו עם האבן למקום אחר לנער שם. וכן הדין כשצריך למקום החבית והכר ולא הספיק לו הטילטול והניעור יכול לטלטלם עם האבן והמעות לפנות מקומם [שם סעיף ד' וה']: (לב) אם נעשה בסיס לאיסור ולהיתר כגון שמונח על היתר דבר אסור ודבר היתר מותר. ודוקא שהדבר ההיתר חשוב לו עכשיו יותר מן האיסור אבל אם אין ההיתר חשוב יותר מן האיסור לא מקרי בסיס להיתר ולאיסור רק לאיסור לחוד. וכן בנר שהוא דולק במנורה לא מהני מה שמונח עליו לחם שיהיה בסיס להיתר ולאיסור דכיון שהוא צריך עכשיו להנר שיהיה במנורה חשוב לו יותר מן ההיתר ומקרי בסיס לאיסור לחוד כיון שאין צריך להלחם שיהיה מונח במנורה רק כשההיתר חשוב בעיניו יותר מן האיסור מיקרי בסיס לאיסור ולהיתר ואז אם אפשר לנער שלא יהיה הפסד בניעור ינער ההיתר והאיסור אבל אם יש הפסד בניעור כגון סל מלא פירות רטובים ואבן בתוכה שאם ינער הפירות יפסדו יטול אותו כמו שהוא כיון שנעשה בסיס לאיסור ולהיתר ואין מטריחין אותו ליטול הפירות מתוך הסל בידו אבל אם הפירות מונחים בסלים קטנים נוטל הסלים בידו. ואם צריך למקום הכלכלה נוטל הכלכלה כמו שהיא למקום אחר [סימן ש"ט]: (לג) במקום שאבן הוא מהודק בכלי לצורך סתימת נקב. וכן דלעת שקושרין אבן בתוכה כדי למלאות בה מים בטל אגב הכלי ומותר לטלטלו [שם]: (לד) קינה של תרנגולים ויש שם ביצת אפרוח אף שלא ידע שיש שם הביצה מ"מ כיון שדרך הוא בכך הוי כמניח ולא הוי כשוכח. וכן בכל מקום כיוצא בזה בדבר שדרכו להיות המוקצה עליו בודאי הוי כמניח [מ"א שם ס"ק ו']: (לה) השלחן והמפה שהמנורה והנרות עומדין עליו אם היה מונח על השלחן ביה"ש ג"כ ככרות ושאר דברים שצריך להן ג"כ שיהיו מונחין על השלחן בשבת פשיטא שהן חשובין יותר מהנר ונעשה בסיס לאיסור ולהיתר והדין כמש"ל אות ל"ב. ואם לא היה מונח ביה"ש רק הנרות הוי השלחן והמפה בסיס לאיסור לחוד. ומ"מ במקום פסידא כגון שנפל נר על השלחן או על המפה יש לסמוך על הפוסקים דס"ל דלא מיקרי מניח כיון שדעתו לסלק אותן בשבת מעל השלחן ומותר לנער השלחן רק שלא יכוין לכבותה ואם יכבה הוי דבר שאינו מתכוין ומותר וטוב לפנות ע"י עכו"ם במקום שא"ל כ"כ אבל בנר של שמן שא"א שלא יקרב אותו אל הפתילה ונמצא מבעיר אסור לפנות כ"א ע"י עכו"ם דפסיק רישיה מותר ע"י עכו"ם ויש ליזהר שיניח החלות ג"כ על השלחן ביה"ש כדי שיהיה השלחן והמפה בסיס לאיסור ולהיתר [סימן רע"ז סעיף ג']: (לו) לא מיקרי בסיס רק המקום שמונח עליו המוקצה אבל שאר המפה לא מיקרי בסיס ומותר לכפול שאר המפה שהוא חוץ למקום עמידת הנרות ואם נפל שם נר מותר לנערה לכולי עלמא: (לז) לא מיקרי בסיס רק במקום שההיתר משמש להאיסור כגון שהניח נר על השלחן שהשלחן משמש להנר. וכן שהניח מעות על הכר. אבל כשהמוקצה משמש להההיתר לא מיקרי ההיתר בסיס לאיסור כגון פירות שטמן בעפר ומקצתן מגולין ולא השרישו יכול ליטול הפירות אע"פ שבנטילתו מזיז עפר ממקומו דהוי טילטול מן הצד לצורך דבר המותר דמותר כמו שיתבאר. ואע"פ שהוסיפו מחמת לחות הקרקע לא מיקרי זריעה כיון שלא השרישו. ואפי' הניחו מבע"י שיהיה שם כל השבת לא מיקרו הפירות בסיס לאיסור כיון דאין הפירות משמשין להעפר אדרבה העפר משמש להפירות. וכן אם כיסה קדירה בדברים המוקצין וקצתו מגולה יכול ליטלם ואין בו משום בסיס דאדרבה המוקצה משמש להיתר. ואם אינו מגולה כלל יכול לתחוב כוש לנער המוקצה כדי ליטול הקדרה דהוי טילטול מן הצד [סימן רנ"ט במ"א ס"ק ו' וסי' שי"א סעי' ח' מ"א ס"ק כ"ג]: (לח) לא מיקרי בסיס כי אם כשהיה מונח עליו בין השמשות אבל כשלא הונח עליו ביה"ש רק בשבת לא מיקרי ההיתר בסיס אפילו בשעה שהאיסור מונח עליו. ולכן אם יש על השלחן עצמות וקליפין אם הן ראויין למאכל בהמה מותר ליטול אותן בידו ולהעבירן מעל השלחן. אכן בי"ט אסור דנולד אסור בי"ט [סימן תצ"ה במ"א ס"ק ז'] ואם אינן ראויין לכלבים ולבהמה מותר להגביה השלחן ולנערן דלא נעשה השלחן בסיס אפילו בשעה שהאיסור עליו כיון שלא נעשה בסיס ביה"ש. ואם יש פת על השלחן מותר להגביה הטבלא ולטלטלה עם הקליפין אע"ג דבכל מקום שהוא בסיס לאיסור ולהיתר ואפשר לנער צריך לנער דוקא הכא שאני שאותן הדברים בטלין לגבי פת. ואם צריך למקום השלחן אפי' אין על השלחן כי אם אותן הדברים שאינן ראויין למאכל בהמה מותר להגביה ולטלטלה כיון דלא נעשה בסיס לאיסור ביה"ש. ואם רוצה לגרר אותן ע"י סכין מן המפה מותר כיון שלא נגע בהן הוי טלטול מן הצד דמותר כמו שיתבאר לקמן [סימן ש"ח סעיף כ"ז וט"ז ובמ"א שם]: (לט) לא נקרא בסיס אם האיסור אינו על עיקר הבגד כגון כיס התפור בבגד והניח בתוכו מעות מותר לטלטל הבגד אף שיש מעות בכיס רק שאסור ללבשו בשבת מחשש דשמא יצא בו וכן אסור להניח לכתחלה בע"ש מעות מחשש זה. ודוקא כשפיה לבד תפור בבגד אבל אם הכיס תפור לאורכו בבגד ומעות בכיס חשוב כמונח על עיקר הבגד. וכן אם כיס מלא מעות קשור בבגד ואינו תפור כיון דהכיס הוא כלי בפ"ע וקשור בבגד הבגד נעשה בסיס לכיס כמניח. ואם שכחו הדין כמו שמבואר באות ל"א עי"ש. וכן הדין בתיבה שבתוך השלחן שיש מעות בתיבה הוי השלחן בסיס לתיבה כיון דהתיבה הוא כלי בפ"ע לא בטל להשלחן ואסור

לטלטל

לטלטל השלחן אא"כ יש על השלחן דבר היתר החשוב לו שמשיו יותר הוי השלחן בסיס לאיסור ולהיתר ודינו מבואר לעיל אות ל"ב:

דין טלטול מוקצה בכל פרטיו.

(מ) במקום שמותר לטלטל בצריך למקומו כגון כלי שמלאכתו לאיסור ונטלו בידו בין שהיה צריך למקומו ובין ששכחו ונטלו בידו מותר לטלטלו ולהניחו באיזה מקום שירצה. ולכן מי ששכח כיסו עליו בשבת והוא בביתו כיון שהכיס לא נעשה בסיס להמעות כיון שהניחו בשכחה ומותר לטלטלו לצורך מקומו לכן מותר ג"כ לילך עמו בחדר ולהתיר חגורו שם כדי ליפול שם במקום משתמר. וכן אם היה בידו יכול להוליכו לתיבה. אבל אם הוא בשוק אסור להביאו לביתו משום הוצאה רק מתיר חגורו בשוק והוא נופל ואומר לעכו"ם לשמרו ואם העכו"ם מביאו אין לחוש. אבל אם מתיירא שלא יקחנו העכו"ם לעצמו ונזכר בעודו מהלך ולא עמד לפוש ברה"ר שלא עשה עקירה כלל בר"ה בשבת יכול לרוץ עמו לביתו שלא יעמוד כלל כדי שלא יעשה עקירה. ודברים המוקצין בגופן כגון מעות ואבנים שאין להם שום היתר טלטול אפי' לצורך גופו ומקומו ושכחו ונטלו בידו אסור לילך עמהן למקום אחר רק יזרק אותן תיכף [סי' רס"ו ועתו"ש ואבן העוזר שם] מלבד איזמל של מילה אף שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטל אפילו לצורך גופו מ"מ כשהוא בידו יכול להניחו באותו חדר במקום שירצה דאי יצטרך להשליך האיזמל מידו וישבר מימנע ולא מהיל [ע"ש בי"ד סי' רס"ו ס"ק א']: (מא) במקום פסידא מותר לטלטל מעות ודברים המוקצים כגון להצילם מפני הדליקה ואפי' בבית שהדליקה בו יש לסמוך על הט"ז שמתיר או מפני גזלנים הבאים לגזול. ונכון לכנית בתוך דסקיא של מעות דבר היתר כגון ככר או תינוק לטלטל על ידו ודוקא בדליקה או גזלנים שהדבר בהול מותר משום שלא יבא לידי איסור דאורייתא. אבל אסור להציל סחורה המוקצה הנפסדת מן הגשמים ע"י ישראל רק ע"י עכו"ם. ואפי' מפני הדליקה לא התירו רק טלטול מוקצה ולא הוצאה אפילו לחצר שאינה מעורבת [סימן של"ד סעיף ב' וסעיף י"ז]. ואם נתאכסן בבית עכו"ם ומתיירא שאם ירגישו ממעותיו יגזלוהו ממנו וכיוצא בזה במקום פסידא בירא מגזלנים מותר לטלטלן אם הן צרורין בסדינו ואם הם מנוקבין שראוי לתלותן בצואר כתו ואינו מוקצה כ"כ אפי' נושאן אגלו מותר בשעת הדחק ולטלטלן בידו אסור אפילו במנוקבין כיון שלא ייחדן לכך לתלותן בצואר כתו אבל אם מחפשין אחריו ויש הפסד ברור מותר אפי' לטלטלו בידו אפי' אינן מנוקבין ואם צריך להוציאן חוץ לעירוב אז הדין כך כשמחפשין אחריו מותר אפי' נושאן אגלו רק שאין נושא אותן בידו אבל כשאין מחפשין אחריו רק בירא שיגזלוהו ממנו אם ירגישו במעותיו לא שרי רק כשהן תפורין בבגדו שבטלין קצת לגבי בגד וגם הוי טלטול כלאחר יד. ובזה"ז דלית לן ר"ה מב"ה מותר. והט"ז מתיר אפילו כשמחזיק אותן בין בגדו לבשרו להוציאן ואם יכול להיות יושב בביתו ולא לצאת לא יצא: (מב) טלטול מן הצד לצורך דבר המותר מותר במוקצה כגון לגרר המוקצה בסכין או בד"א מותר. וכן לנער המוקצה ע"י דבר אחר. אבל אם עושה כן לצורך דבר המוקצה שלא יגנב או לדחוף חמץ בקנה מן הבית בי"ט וכיוצא בזה אסור. אבל לטלטל דבר היתר שהמוקצה מונח עליו אפילו במקום שלא נעשה בסיס לא מיקרי טילטול מן הצד ואפי' לשאת תינוק שהמוקצה בידו אסור כ"א בתינוק שיש לו געגועין עליו משום סכנת חולי מותר [סי' ש"ח סעיף ח' וש"ח סעיף א'] ולא התירו כשיש לו געגועין רק כאבן בידו אבל דינר בידו אסור דחיישינן דלמא נפיל ואתי לאתויי אבל לאחוז התינוק בידו כשהוא מהלך ודינר בידו מותר: (מג) אמירה לנכרי לטלטל מוקצה אפילו לטלטל נר לצורך דבר המותר כיון שיש היתר בטילטול מן הצד מותר ג"כ לומר לנכרי אבל לצורך דבר המוקצה שלא יגנב כיון שאין היתר בטלטול מן הצד אסור לומר לנכרי מלבד במנורה שהדליקו בו בין השמשות אף לצורך דבר המוקצה מותר לומר לנכרי כיון שהמנהג כך הוי כאלו התנה ולהר"א מהני תנאי שלא יהיה בסיס מבה"ש מותר [רע"ז סעיף ג' ורע"ט ס"ד]: (מד) אסור להניח כלי שיפול לתוכו דבר המוקצה דהוי מבטל כלי מהיכנו: (מה) ליגע בדבר המוקצה אפילו לצורך דבר האסור מותר [מוהגר"א מווילנא וזוכית מהא דסכין ומדיחין המת] אבל במנורה התלוי ומתנדנד אסור ליגע דשמא יתנדנד מנגיעתו. וכן בכל דבר שהוא מתנדנד אסור ליגע אבל אם תלוי על המנורה דבר היתר מותר ליקח הדבר היתר ממנו אף ע"פ שמתנדנד דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר [סי' ש"ח וסימן רס"ה מ"א ס"ק ד']: (מו) טלטול בגופו או ברגליו מותר במוקצה ולכן מותר לישב על אבנים אע"פ שמזיזן ואפי' לצורך דבר המוקצה מותר לטלטל בגופו [סי' שע"ו סעיף ח' וסי' ש"ח מ"א ס"ק ז' ועמ"ש בהגהות למ"א ס"ק מ"א]: (מז) מותר לטלטל מוקצה במקום היזיקא דרבים כגון קוץ או גחלת המונח בכרמלית אבל במקום שהיה אפשר לסלקו מע"ש כגון שהיה מונח מאתמול אסור אא"כ בטלטול מן הצד וכן שברי זכוכית מותר לסלק מן השלחן כדי שלא יוזק בהן [סימן ש"ח סעיף ו' וסעיף י"ח]: (מח) אסור לטלטל מוקצה אפילו במקום צער ב"ח כגון בהמה שנפלה לאמת המים אסור להעלותה בידים אבל לומר לעכו"ם מותר וכן ביטול כלי מהיכנו כגון להניח כרים וכסתות תחתיה. כלים מותר מפני צער ב"ח [סי' ש"ה סעיף י"ט]: (מט) מותר לטלטל מוקצה לצורך חולה שאין בו סכנה וכן משום כבוד הבריות כגון לקנח עצמו ואפי' לטלטל מכרמלית לרה"י מותר לטלטל כדי לקנח משום כבוד הבריות: (נ) מותר לטלטל מוקצה בי"ט משום צורך אוכל נפש כגון לטלטל העפר כדי לאפות במקומו או לטלטל אבנים המונחים על הפירות כדי לאכול הפירות אבל לאכול או ליהנות מדבר המוקצה כגון להסיק במוקצה אסור: (נא) חלב שנחלב מבהמה ביו"ט כיון דרוב בהמות שלנו עומדין לחלוב ולגדל הוי מוקצה ואסור. ואף דהפ"ח מתיר נראה דלית הלכתא כוותיה בהא. ועוד דאפי' בבהמה העומדת לאכילה אינו מותר כ"א כשנחלב לתוך הקדרה שאוכלין שהאוכלין יהיו הרוב לכן אינו מותר רק בב' י"ט של גליות כשנחלב ביום א' או בשבת שלפניו מותר ביום ב' אבל י"ט של ר"ה אסור וכן נחלב בשבת אסור ביו"ט א' אפי' ביו"ט של גליות: (נב) נולד אף שמותר בשבת מ"מ ביצה שנולדה בשבת אסור משום הרבה טעמים אחרים. ולכן אין היתר כ"א בנולד ביו"ט א' של גליות מותר ביו"ט ב' כדלעיל אות כ"ח. ונולד דלא היה בעולם כלל כגון אפר שהוסק בשבת אסור אפי' בשבת. ואפר כירה שהוסק מעי"ט חשיב מוכן ביו"ט דחזי לכיסוי דם אבל אפר שהוסק ביו"ט בעודו חם שראוי לצלות בו ביצה חשוב מוכן ואם נתקרר הוי מוקצה חזר ונתחמם חזר להתירו: (נג) מוקצה דבע"ח אסור בשבת לכן אפילו התרנגולים שבבית שברחו אסור לטלטלן אלא רודף אותן למקום שמשתמרין ואחר בע"ח מותר לאחוז בהם שידדו אבל תרנגולת אסור שמגביה עצמה: ואין מדדין בר"ה אבל תינוק שרי כל שיכול לדדות קצת. ובהמות שיוצאות ורועות חוץ לתחום ביו"ט הן מוקצין. ודוקא בבהמת ישראל אבל בהמת עכו"ם מותר אא"כ באו בשביל ישראל אסורים גם שהובאו בשבילו מחוץ לתחום ובספק יש להקל. והתרנגולת העומדת לגדל ושור העומד לחרישה מוקצה. מיהו שאני זימון מי"ט א' לי"ט ב' אבל יונים והאווזין ותרנגולין שבבית וחצר העומדין לאכילה ואין לכוכן לערב א"צ

זימון

זימון. וירא שמים יזמין מעיו"ט אבל יותי שובך ויוני עליה וליפרין שקננו בטפיחין אפי' באין לבלובן כערב אפילו זימון לא מהני. אם לא בקטנים שא"י לפרוח רק שמדדין. וצריך שירשום ולומר זה וזה אני נוטל למחר. ואם זימן כל השובך אם אפשר שילפרך כל השובך רשאי ונוטל למחר מה שהוא צריך אבל אם אין צריך רק לזוג וזימן כל השובך לא מהני. זימן ב' ומצא ג' ואחר שנויים הואיל ואינו מצוי לא כתבתים ועכו"ם שהביא יונים מדדין מותרין דשל עכו"ם אין צריך הכנה. אבל יונים מפריחין שמתוסרין לידה אסורין אפי' בי"ט כ' ואין נותנין מזונות לפני דגים חיה ועוף המוקצין ודוקא לפניהם ממש אבל ברחוק קצת מהן מותר אבל אין נותנין מזונות לפני אותן שאין מזונותן עליך ואסור להעמיד בהמה בידים ע"ג מוקצה כדי לאכול אלא עומד בפניה בענין שלא תוכל לנטות אלא דרך שם ואסור לסלק תבן מלפני שור של פטם שנמאס בכירין שלו והוי מוקצה: (נד) בהמה ועוף שנשחטו ביו"ט מותר לטלטל בעור ובגולה להכניסן דהתירו סופן משום תחלתן דאל"כ לא ישחוט: (נה) עלים המונחים בחדר לצורך ימות החורף אסור להתחיל מהם ביו"ט ותבן שעומד למאכל בהמה מותר דמסיקין באוכלין: (נו) לפתות הטמונים בכור ופותן עכו"ם בשבת ויו"ט אף שהוא מלאכה דאורייתא מותר כיון שאין הפירות מוקצין מחמת עצמן אבל אם פתחן עכו"ם בשביל ישראל אסור עד למוצאי שבת ויו"ט בכדי שיעשה [סי' תקי"ת מ"א ס"ק י"ד]: (נז) מוקצה מחמת מצוה כיצד עצי סוכה ונויה אסורים כל ז' כמבואר בהלכות סוכה וכן אשה שהדליקה נר של שבת וקבלה עליה שבת אפי' מבעוד יום אסור הנר לכל אדם בטלטול ומ"מ מותר להדליק ממנה נר חנוכה ובמוקצה מחמת מצוה מהני תנאי קודם ביה"ש הראשון ולומר איני בודל מהן כל בין השמשות או לומר אימתי שארצה אוכלן [סי' תרנ"ת מ"א ס"ק ח']: (נח) מוקצה משום לאו דמלאכה כיצד כל כסויי הכלים אפי' אין להם בית אחיזה ואפי' הכלים מחוברים לקרקע בטיט מותר והוא שתיקן הכיסוי לכלי מע"ש ויעשה בו מעשה או שנשתמש בו מבע"י לכך אבל כיסוי בור ודות או כיסוי תבית הקבוע בקרקע לגמרי אסור לטלטלה אא"כ יש להם בית אחיזה ובלא"ה אסור לכסות בו משום בנין ומגילת אסור לטלטלה אפי' אינו מונח על הבור דהוי ככלי שמלאכתו לאסור וגרע מגיה. מנורה של פרקים או שאר כלי של פרקים אסור לטלטל גזירה שמא תפול ויתפרק ויהדק ויחסרו עוד אפי' מנורה שיש בה חרילין שדומה לבל פרקים אבל מגורה או כלי שדרכו בכך להיות תמיד רפוין מותר ולא גזרו אטו מיהדק כיון שכלי הזה דרך להיות רפוי [מ"א סי' רע"ט ס"ק ד'] וביו"ט מותר להעמיד מנורה ושולחן של פרקים אע"ג שאינן רפוין והוא שלא יהדק: (נט) גרף של רעי או דבר מוקצה המאוס עליו אם הוא במקום דריסת רגל מותר להוציאו לאשפה אפי' בלא כלי ובשבכלי פדיין בידו מותר ג"כ להחזירו ובלא"ה אסור להחזירו אם לא שיתן לתוכו מים וראויין לשתית בהמה בהגרף או מותר להחזירה אגב המים אם אם צריך לפנות עליו או להוציא בו צואה מותר. מנורה שהדליק בה ביה"ש אפי' הוא מאוס יש להחמיר ואין עושין גרף של רעי לכתחילה כיצד אסור להביא דבר לידי מיאוס אפי' אינו מתכוין כדי להוציאו ואם עבר ועשה מותר להוציאו ובמקום פסידא אפי' הגרף מונח בחצר מותר לכסים מטתו או שולחנו אבל הגרף כדי להוציאו. מותר ליתן כלי תחת הדלף שהוא ראוי לרחיצה וכשיתמלא שופכו ומחזירו למקומו אבל דלף שאינו ראוי לרחיצה אסור להעמיד תחתיו כלי כשאין דעתו לשפכו משום ביטול כלי מהיכנו ואם דעתו לשפכו כשימאס עליו אסור משום שאין עושין גרף של רעי לכתחילה שלא במקום פסידא ובדיעבד אם נתן ומאוס עליו והוא במקום דריסת רגל מותר להוציאו ולשפכו:

קבלת שבת

נוהגין ללוש כדי שיעור חלה לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם בשבת וי"ט, והוא מכבוד שבת וי"ט, והאשה מפרשת החלה. ומברכת:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַפְרִישׁ חַלָּה:

ברוך

עיון תפלה

להפריש חלה. בנוסח ברכה זו איכא פלוגתא ביני רבוותא, להרמב"ם וסה"ת נוסחא להפריש חלה, ולרב אחא משבחא והראב"ד להפריש תרומה וכ"ד בעל המנהיג והפריז לומר שהמברך להפריש חלה טועה הוא דחלה היא עוגה. והיא דעת רש"י, כמ"ש הפרישה וז"ל מתוך מה שכתב רש"י בהלכות פסח נלמוד דצריך לברך להפריש תרומה לא חלה, כי חלה תרימו כתיב, ור"ל חלה אחת מן העוגות תרימו לשם תרומה, ומיהו תרומה נקראת ותרומה שמה ואין לשנות. ואותו כזית שהפריש לחלה יעשנו דק ומרקיבה כעין חררה מדקרי ליה חלה. ע"כ. וכ"כ הגר"א לשון להפריש תרומה יותר נכון מלהפריש חלה, כי רק בלשון משנה נקרא חלה, אבל בלשון מקרא חלה נקרא העיסה כמ"ש חלות בלולות. ע"כ. ביאור דבריהם נ"ל, כי חכמי המשנה יבדילו בין התרומה המורם מן הגורן, לבין התרומה המורם מן העיסה והבצק. כאמרם בכל מקום, החלה והתרומה, לתרומת הגורן יקראו סתם בשם תרומה, ולתרומת העיסה יקראו סתם בשם חלה, ונשתרבב אצלם שם זה לקרוא לתרומת העיסה בשם חלה אף שהיא עדיין קמח, אמרו (חלה פ"ב מ"ה) המפריש חלתו קמח, מבואר מזה כי שם חלה הוא להם כמו שם תרומה. אמנם אין מקום לזה בלשון המקרא, דמדאמר קרא חלה תרימו תרומה, מדהזכיר חלק המופרש להיות קודש בשם תרומה, ע"כ שם חלה שהזכיר מקודם הוא כבשאר מקומות שהוא שם ללחם, כמ"ש (אמור כ"ד ה') ולקחת סלת ואפית אותה שתים

עשרה

עשרה חלות, אלא דכאן אין לפרשו כמו התם שהוא אחר אפיה, כיון דהמצוה היא להפריש מן העיסה, אמנם מצאנו שם חלה גם קודם אפיה כמו חלות בלולות בשמן, שבלילת השמן היא בסולת וקודם אפיה, הרי כי גם קודם אפיה בעודו עדיין עיסה הונח עליה שם חלה. והונח שם חלה על העיסה, ועל הלחם האפוי, הוא מצד צורתו, כי גם שאר שמות הלחמים אינם רק מבחינת צורתם, כמו לחם הנקרא עוגה, הוא ע"ש צורה העגולית וכדורית שבה כבמתניתין (תענית פ"ג מ"ה) עג עוגה, והיא רשימה עגולית כמו עוגה, הלחם נקרא ככר והוא ג"כ ע"ש צורה העגולית שבו, וככר לחם אחת (תצוה כ"ט כ"ג) תרגם יב"ע ועגול דלחם. ככה שם חלה הונח על העיסה ע"ש הצורה העגולית הנעשה בעיסה בגמר הלישה, ושם חלה שרשו חל, שמעינו מחול ומחולות ע"ש התנועה הסבובית הנעשית בעת הריקוד, וכן ספר מתחולל, הרוח החזק ההולך סביב סביב בעגול. וזהו לשון חוזר חלילה הרגיל ברבותינו. ולזה בכל המקומות שהוזכר שם חלה, מתורגם באונקלס ויב"ע גריצן, והוא לשון עגול בלשון יון, כמ"ש במוסף הערוך. והנה עיקר תרומת עיסה היא, בשכבר נגמרה הלישה שנעשה כלו גוף אחד (ומה דתנן כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה מיד דהוי ראשית עריסותיכם, כבר כתב הרא"ש וכל הפוסקים הראשונים לא שתהא עיקר המצוה בכה"ג אלא דמנתינת המים ואילך קרינן ביה שפיר ראשית עריסותיכם) וגמר הלישה בעיסה כשגלושה כל צרכה, נקרא בפי חכמי המשנה גלגול, גלגלה בחטים, כי גלגל הוא שם לדבר עגול וכדורי, כמו והאם גלגל עגלתו, והוא אופן העגלה (ראד) והעיסה בגמר לישתה עושים אותה עגול וכדורי (רונדער פיין) ומה שנקרא בפי רבותינו עיסה מגולגלת הוא הנקרא בלשון מקרא חלה, כלומר עיסה עגולה וכדורית, שהוא בגמר הלישה, וטעם המקרא חלה תרימו תרומה, עיסה שהגיעה לגמר לישתה והיינו שנתגלגלה ומתוארת בשם חלה, את הנגמר כמו זה תרימו מן העיסה להיות תרומה לקדש. ואחרי שמבואר דבלשון המקרא אין המכוון בשם חלה כ"א עיסה מגולגלת, איך יברך וצונו להפריש חלה, והרי הוא כאילו אמר וצונו להפריש עיסה, ודומה למי שיפריש תרומת גורן ויאמר וצונו להפריש חטים או שעורים, שלא אמר כלום, כי אין בלשון זה שום משמעות המכוון במצוה להפריש מעיסת חול נליחדו להיות קודש לתרומה גבוה. ולזה החליט רש"י ודעמיה שלא לומר להפריש חלה כ"א להפריש תרומה. והא דלא דייקו על לשון להפריש, שאינו רק בלשון ארמי, ובכל המקרא לא נמצא לשון הפרשה על הבדלת דבר מדבר הדבוק בו, והיה ראוי לומר להרים תרומה כלשון המקרא תרימו תרומה, יתכן כיון דאין במקרא משמעות הפוכו, אבל חלה דבמקרא משמעות הפוכו לא ניחא להו. אמנם בשאילתות דרב אחאי (ר"פ צו) ליתיה למלת להפריש, רק וצונו על התרומה. והוא יותר מתוקן לשיטה זו. הנה הב"י (יו"ד סי' שכ"ה) החליט דלשון להפריש תרומה יותר עדיף מלשון להפריש חלה, מ"מ נהוג עלמא כאינך פוסקים ומברכים להפריש חלה. ויש מקום להצדיק נוסחא זו. וזה, כי בענין הפרשת תרומה מן העיסה ישנם תרי ענינים, האחד להתיר בהפרשה זו אסור שבל שבעיסה, שאסור שיש בחיובו מיתה. השני לתת חלק הנפרש מהעיסה אל הכהן, כמ"ש הרמב"ן (בשרש י"ב לספר המצות) יש כאן שתי מצות, ההלה שכל העיסה אסורה עלינו עד שנפריש ממנה ונצטוינו בה, והיא מצוה נפרדת, שנאמר חלה תרימו תרומה. ושלא יעלה בלבבנו שנרים אותה להוציא העיסה מהאיסור ונעזבנה או נשליך אותה באש, צוה אותנו ית' בנתינתה לכהן שנאמר מראשית עריסותיכם תתנו להשם תרומה. יעו"ש. והנה העיסה קודם שהפריש תרומתה נקראת טבל בלשון חכמים, כלומר תערובת תרומה בחולין, הקודש של גבוה מעורב בחול של הדיוט, ובהיותה בתערובתה נקראת כלה קדש, ככתוב (אמור כ"ב ט"ו) ולא יחללו את קדשי בנ"י את אשר ירימו להשם, והיא אזהרה מלאכול טבל דבעתידים לתרום הכתוב מדבר (כבסנהדרין פ"ג א'), וכשמפריש חלק מן העיסה, הרי הוא מוציא את הלק הקדש שבתוכה [כי הלק המורם קרא הכתוב קדש, וכל זר לא יאכל קדש (אמור כ"ב י"ד)] והנשאר מן העיסה הוא חול ומותר להדיוט. הנה על שם שהתרומה הזאת פועלת להחליף קדושת הטבל להיותו חול, נקראת בשם חלה, כלומר מחללת את הקדש [כי שם הלה הוא מן הכפולים ששרשו חלל, והדגש שבלמד יורה על חסרון אות הכפל, והה"א לנקבה] הטבל שהיה מתחלה קדש נעשה עתה חול. המורם לעצמו כלומר החלק הנפרש נשאר לבדו להיות קדש, ומחליף את העיסה שנפרש ממנו להיות מעתה חול, וע"ש פעולתה המחללת נקראת חלה (דאס ענטווייהענדע) — דומה לזה נטע רבעי שהכתוב קראו קדש, קדש הלולים להשם, והפדיון לעשותו חולין נקרא חלל, נטע כרם ולא חללו, כלומר שלא החליף את הקדש להעשות חולין. וכן פירות מע"ש קראן הכתוב קדש, ככתוב (בחקותי כ"ז ל"ד) וכל מעשר הארץ קדש להשם, והמחליפם בכסף להוציאו מקדש לחול נקרא מחלל מע"ש. יצא לנו מזה דמה שקראו חכמי המשנה את הלק הנפרש מן העיסה בשם חלה, לא היה להם זה סברת ליבנא בעלמא הנהוג בין ההמון אשר בלא דעת ידברו, כי חלילה לייחם כאלה לאישים

אלקיים

אלקיים כחכמי המשנה שיוציאו דבריהם לבטלה, כי אמנם בכוונה אמתית קראו את חלק המורם בשם חלה, ע"ש פעולת החולין הנעשה ממנו בהמופרש. ולא מלבם ומדעתם המציאו שם זה, אבל ממקרא מפורש למדוהו, ממה דאמר קרא, חלה תרימו תרומה, שטעמו מן העיסה המקודשת בטבלה תפרישו דבר המחלל אותה, המוציאה מקדושתה להיות חולין (איינע אבזאָנדערונג דער ענטווייהונג זאָללט איהר אבנעהמען) הנה קרא הכתוב את חלק המורם לגבוה בשם חלה ע"ש פעולת החולין שעושה בקדושת הטבל. והתבונן כי כן היתה דעת רבותינו בשם חלה דקרא, כי מצינו להם דילפי ממקרא זה דעיסת תרומה פטורה מן החלה, דאמרו בספרי, חלה תרימו תרומה את שמורם קדש והשאר חולין, ולא שזה וזה קדש. מבואר דעתם בחלה דקרא ע"ש פעולת החולין המתילד בעיסה ע"י התרומה. פקח עיניך וראה כי גם המתרגמים אונקלס ויב"ע נטו כאן מלתרגם מלת חלה כבשאר מקומות, דבכולם תרגמו גריצן, וכאן הגיהוהו על לשון המקרא, ומטעם הנזכר. והמשכיל ע"ד אמת יתן דעתו על שנויי הלשונות שבשני מקראות הבאים זא"ז, בראשון אמר, חלה תרימו תרומה, ובשני אמר, תתנו להשם תרומה, בראשון הזכיר חלה והשמיט להשם, ובשני הזכיר להשם והשמיט חלה. כי בראשון לא ידבר על מה שיעשה בחלק המורם, רק מן העיסה שמפרישין ממנה, הזכיר בו לשון חלה, כי העיסה נשתנה בהפרשה זו מקדש לחול. ואחרי שהמכוון במקרא זה רק לדבר ממצות הפרשה, לא ממה שיעשה בחלק המורם לגבוה, לא הזכיר בו להשם, ואמר סתם תרימו תרומה, כי שם תרומה לא הונח לבד על המופרש להיות קדש, כי מצאנוהו גם להבדלת דבר מדבר בעניינים הדיוטיים. אמר (ישעיה מ') המסכן תרומה, כלומר עץ הראוי למלאכה המובדל מבין שאר עצים שאינם ראויים לכך. (ובמשלי כ"ט) קורא איש תרומות, לשופט הלוקח חלק מממון העושק שנדונים עליו בעלי הדין. ובאמרו כאן סתם תרימו תרומה, טעמו תפרישו להיותו מופרש מן העיסה, בלתי השקפה אל דבר מה ייוחד החלק המורם. אמנם במקרא שני שידבר בו על מצות נתינת חלק המורם לכהן, השמיט בו מלת חלה, כי שם זה אינו עליו רק במצות הפרשה שהעיסה נעשה חולין, כי בעת קדש שמה ומיוחד להיות חלק גבוה, לכן הזכיר בו להשם. יצא לנו עפ"י הדברים האלה, דבזמן שיש לפנינו שתי מצות אלה, מצות הפרשה ומצות נתינה, יש לברך שתי ברכות. על מצות ההפרשה יברך וצונו להפריש חלה, ובזה לשון הברכה מסכים עם עשיית המצוה, דבמצות הפרשה כוונתו להפריש איסור קדושת טבל מן העיסה להתחלף לחולין המותר להדיוט, נופל ע"ז לשון חלה, שמחלל את הקדש לחול, ואם יזכיר בברכה זו לשון תרומה, אין ברכתו מסכמת עם קיום מצות הפרשה, דכשיאמר וצונו להפריש תרומה, לא יברך רק על חלק המורם לגבוה, ואינו מברך על קיום מצות הפרשה המכוון בשם חלה, ובזה אתי נמי שפיר שמזכירין בברכה זו לשון להפריש, אע"פ שאינו אלא בלשון ארמי, ויותר נכון היה ראוי לומר לשון להרים, כי נמנעו מלהזכיר בברכת הפרשה לשון הרמה, לבלי תהיה כוונת המברך כלל על רוממות חלק המורם רק על הסרת איסור קדושת טבל שבו המכוון ממנו בעת בקיום מצות ההפרשה, ועל זה נופל שפיר לשון להפריש. (ובזמנינו שאין לנו לקיים מצות נתינה כראוי ואין לנו רק חלת האור, איך יזכיר בברכה לשון תרומה, כיון שאין כאן תרומה לגבוה כלל, ולשון חלה יותר מתוקן שהוא המכוון בהפרשה). וכשיקיים אח"כ מצות נתינה אל הכהן יברך וצונו על התרומה, או על מצות תרומה, ויהיה שתי ברכות אלה, להפריש חלה, ועל מצות תרומה, דומים לברכות תפלין שכתב הב"י (או"ח סי' כ"ו) לדעת קצת פוסקים דסברי שברכת להניח היא ברכת תחלת המצוה, וברכת על מצות היא ברכת סוף עשיית המצוה. (עיין ר"ן פ"ק דפסחים): ולהיות שיסוד דברים אלה בנוי על דעת הרמב"ן, והרב במגלת אסתר חלק עליו, לכן ראיתי להעתיק מקצת דבריו, וזה: הנתינה לכהן אינה מצוה בפ"ע רק כחלק מחלקי המצוה, כי בהפריש ואין דעתו ליתנו לכהן אין כאן שום מצוה וגו' בהפרשת חלה ותרומה בעת עיקר מצותם שהוא בעת הנתינה אין לנו שום ברכה לברך עליה, שהרי אז אין שייך ברכת הפרשה שהרי כבר הפרישו, ולברך אקב"ו על הנתינה, אין מקום לברכה זו כי כהנים משלחן גבוה קא זכו והוא אינו נותן לו מאומה משלו. יעו"ש. ויש לי להרהר על דבריו. דמנא ליה הא דכשמפריש ואין דעתו ליתנו לכהן אין כאן שום מצוה, הא למ"ד מצות אין צריכות כוונה דעת הרא"ה (בב"י או"ח סי' תרפ"ט) אפילו צווח שאינו רוצה לצאת ידי אותה מצוה מ"מ יצא. ואף להפוסקים החולקים עליו בזה, היינו בממאן במצוה כלל משא"כ כשממאן רק בחלק ממנה יודו ליה הפוסקים, דעכ"פ עושה מצוה באותו חלק שרוצה לקיים. ועוד זה שעושה חלק מהמצוה ע"מ שלא לגמור חלק השניה, היגרע מעושה כלה מצוה הבא בעבירה דמה"ת הוי מצוה (לתוס' סוכה ט' ד"ה ההוא) ורק בקדשים הוא דאמרי' מחשבין מעבודה לעבודה דכששחט החטאת לשמה במחשבה לזרוק דמה שלא לשמה דפסול לר"י (חולין ל"ט) דגמר ממחשבת פגול, ומנלן למימר הכי גם בשאר מצות שמחשבתו על חלק השני תפסול גם חלק הראשון. ועוד

דכשמפריש

האשה מדלקת את הנרות. ומברכת:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת:

מי שלא היה לו פנאי לומר שיר השירים כולו קודם קבלת שבת יאמר אלו ד' פסוקים:

יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן:

עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו:

קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת:

בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם־דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים:

שִׁיר הַשִּׁירִים

א שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה: יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן:
לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ עַל־כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ: מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ
נָּרוּצָה הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ מִיַּיִן מֵישָׁרִים
אֲהֵבוּךָ: שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ כְּאָהֳלֵי קֵדָר כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה: אַל־
תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת שֶׁשְּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ־בִי שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת־
הַכְּרָמִים כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי: הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה אֵיכָה
תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם שַׁלָּמָה אֶהְיֶה כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ: אִם־לֹא תֵדְעִי לָךְ
הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי־לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת־גְּדִיֹּתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים:
לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי: נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים:
תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה־לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף: עַד־שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ:
צְרוֹר הַמֹּר דּוֹדִי לִי בֵּין שָׁדַי יָלִין: אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר דּוֹדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי:

הנך

עיון תפלה

דכשמפריש מ"מ שלא ליתן לכהן הוי מתנה על מה שכתוב בתורה דתנאו בטל והמעשה קיים. ואף אם יקיים תנאו ולא יתן לכהן אין בו רק משום גזל השבט, ומצוה דעבד עבד. וכבר כתב הב"י (או"ח סי' כ"ו) דבתפלין אעפ"י שמבטל במזיד לבלי הניח אחת מהן, מ"מ באותו שהניח מצוה דעבד עבד. ע"ש. ואם נחזיק בדעת הרב בעל נודע ביהודה (בתשובת מה"ת סי' ר"א), דהא דאיתא בספרי תתנו שיהא בה כדי נתינה היא דרשה גמורה ומה"ת חייב לתת לכהן מתנה חשובה, אם א' מכ"ד או אחד ממ"ח בעיסה, והא דאמרינן אין שיעור לחלה היינו לאפקועי טבל מהעיסה, יעו"ש, א"כ יש הבדל גדול בין עשה דהפרשה לעשה דנתינה, ואין מקום תו למימר דהפרשה תלויה בנתינה עד דלא יצא ידי חובת הפרשה בלא נתן לכהן חלקו. ומ"ש בעל מג"א שהישראל אינו נותן לכהן מאומה משלו, דכהנים משלחן גבוה קא זכו, הוא תמוה דלא אמרו הכי רק בקדשי מזבח לא בקדשי גבולים, כדאמרינן (יבמות פ"ז) להם הקנוי לאבי' פרט לחזה ושוק דמשלחן גבוה קא זכו, ופירש"י תרומה אינה מדי שולחן מלך, אבל שירי קדשים הם שיורי שלחנו, ועוד דהא מבואר בכ"מ שיש לישראל טובת הנאה בתרומתו וחלה לתתה לכל כהן שירצה. יצא לנו שאין בברכת להפריש חלה שום גמגום. ועל נוסחת קצת פוסקים לומר שתיקן להפריש תרומה חלה, מלבד טענת הט"ז מטעם הפסקה, כל איך הטועם מטעמת תהלכות לשון עברי ימאן בו:

קול

הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים׃ הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי אַף נָעִים אַף־עַרְשֵׂנוּ
רַעֲנָנָה׃ קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים רַהִיטֵנוּ בְּרוֹתִים׃ ב אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַּת
הָעֲמָקִים׃ כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת׃ כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן
דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי׃ הֱבִיאַנִי אֶל־בֵּית
הַיָּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה׃ סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים כִּי־חוֹלַת אַהֲבָה
אָנִי׃ שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם
בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃
קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת׃ דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי
אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן־הַחַלֹּנוֹת מֵצִיץ מִן־
הַחֲרַכִּים׃ עָנָה דוֹדִי וְאָמַר לִי קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃ כִּי־הִנֵּה הַסְּתָיו
עָבָר הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ׃ הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר
נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ׃ הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ קוּמִי לָךְ
רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃ יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה הַרְאִינִי אֶת־מַרְאַיִךְ
הַשְׁמִיעִנִי אֶת־קוֹלֵךְ כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאֵיךְ נָאוֶה׃ אֶחֱזוּ־לָנוּ שֻׁעָלִים
קְטַנִּים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סְמָדַר׃ דּוֹדִי לִי וַאֲנִי לוֹ הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃
עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים סֹב דְּמֵה־לְךָ דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל־
הָרֵי בָתֶר׃ ג עַל־מִשְׁכָּבִי בַּלֵּילוֹת בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא
מְצָאתִיו׃ אָקוּמָה נָּא וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת אֲבַקְשָׁה אֵת שֶׁאָהֲבָה
נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו׃ מְצָאוּנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר אֵת שֶׁאָהֲבָה
נַפְשִׁי רְאִיתֶם׃ כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו
וְלֹא אַרְפֶּנּוּ עַד־שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל־בֵּית אִמִּי וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי׃ הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת
יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד
שֶׁתֶּחְפָּץ׃ מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר כְּתִימְרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת מוֹר וּלְבוֹנָה מִכֹּל
אַבְקַת רוֹכֵל׃ הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל׃
כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת׃ אַפִּרְיוֹן
עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן׃ עַמּוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף רְפִידָתוֹ זָהָב מֶרְכָּבוֹ
אַרְגָּמָן תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם׃ צְאֶינָה וּרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה־לּוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ׃ ד הִנָּךְ יָפָה
רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר
גִּלְעָד׃ שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הַקְּצוּבוֹת שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה אֵין
בָּהֶם׃ כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵךְ נָאוֶה כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד
לְצַמָּתֵךְ׃ כְּמִגְדַּל דָּוִיד צַוָּארֵךְ בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת אֶלֶף הַמָּגֵן תָּלוּי עָלָיו כֹּל שִׁלְטֵי
הַגִּבֹּרִים׃ שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תְּאוֹמֵי צְבִיָּה הָרוֹעִים בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ עַד שֶׁיָּפוּחַ

הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים אֵלֶךְ לִי אֶל־הַר הַמּוֹר וְאֶל־גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה׃ כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי
וּמוּם אֵין בָּךְ׃ אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי תָּשׁוּרִי ׀ מֵרֹאשׁ אֲמָנָה
מֵרֹאשׁ שְׂנִיר וְחֶרְמוֹן מִמְּעֹנוֹת אֲרָיוֹת מֵהַרְרֵי נְמֵרִים׃ לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי כַלָּה
לִבַּבְתִּנִי בְּאַחַת מֵעֵינַיִךְ בְּאַחַד עֲנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ׃ מַה־יָּפוּ דֹדַיִךְ אֲחֹתִי כַלָּה מַה־
טֹּבוּ דֹדַיִךְ מִיַּיִן וְרֵיחַ שְׁמָנַיִךְ מִכָּל־בְּשָׂמִים׃ נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה דְּבַשׁ
וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ וְרֵיחַ שַׂלְמֹתַיִךְ כְּרֵיחַ לְבָנוֹן׃ גַּן ׀ נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה גַּל ׀ נָעוּל
מַעְיָן חָתוּם׃ שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים עִם פְּרִי מְגָדִים כְּפָרִים עִם־נְרָדִים׃ נֵרְדְּ ׀
וְכַרְכֹּם קָנֶה וְקִנָּמוֹן עִם כָּל־עֲצֵי לְבוֹנָה מֹר וַאֲהָלוֹת עִם כָּל־רָאשֵׁי בְשָׂמִים׃
מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנֹזְלִים מִן־לְבָנוֹן׃ עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי
יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו׃ ה בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי
מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם־דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ
וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים׃ אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר קוֹל ׀ דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי־לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי יוֹנָתִי
תַמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא־טָל קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה׃ פָּשַׁטְתִּי אֶת־כֻּתָּנְתִּי אֵיכָכָה
אֶלְבָּשֶׁנָּה רָחַצְתִּי אֶת־רַגְלַי אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵם׃ דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן־הַחוֹר וּמֵעַי הָמוּ
עָלָיו׃ קַמְתִּי אֲנִי לִפְתֹּחַ לְדוֹדִי וְיָדַי נָטְפוּ־מוֹר וְאֶצְבְּעֹתַי מוֹר עֹבֵר עַל כַּפּוֹת
הַמַּנְעוּל׃ פָּתַחְתִּי אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי חָמַק עָבָר נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ בִּקַּשְׁתִּיהוּ
וְלֹא מְצָאתִיהוּ קְרָאתִיו וְלֹא עָנָנִי׃ מְצָאֻנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר הִכּוּנִי פְצָעוּנִי
נָשְׂאוּ אֶת־רְדִידִי מֵעָלַי שֹׁמְרֵי הַחֹמוֹת׃ הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָ‍ִם אִם־
תִּמְצְאוּ אֶת־דּוֹדִי מַה־תַּגִּידוּ לוֹ שֶׁחוֹלַת אַהֲבָה אָנִי׃ מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד הַיָּפָה
בַּנָּשִׁים מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד שֶׁכָּכָה הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרְבָבָה׃
רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב׃ עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל־אֲפִיקֵי מָיִם
רֹחֲצוֹת בֶּחָלָב יֹשְׁבוֹת עַל־מִלֵּאת׃ לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים
שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר׃ יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ מֵעָיו
עֶשֶׁת שֵׁן מְעֻלֶּפֶת סַפִּירִים׃ שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל־אַדְנֵי־פָז מַרְאֵהוּ
כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים׃ חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים זֶה דוֹדִי וְזֶה רֵעִי בְּנוֹת
יְרוּשָׁלָ‍ִם׃ ו אָנָה הָלַךְ דּוֹדֵךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים אָנָה פָּנָה דוֹדֵךְ וּנְבַקְשֶׁנּוּ עִמָּךְ׃
דּוֹדִי יָרַד לְגַנּוֹ לַעֲרוּגוֹת הַבֹּשֶׂם לִרְעוֹת בַּגַּנִּים וְלִלְקֹט שׁוֹשַׁנִּים׃ אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי
לִי הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי כְּתִרְצָה נָאוָה כִּירוּשָׁלָ‍ִם אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת׃
הָסֵבִּי עֵינַיִךְ מִנֶּגְדִּי שֶׁהֵם הִרְהִיבֻנִי שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מִן־הַגִּלְעָד׃
שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם׃
כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׃ שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים
וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר׃ אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַמָּתִי אַחַת הִיא לְאִמָּהּ בָּרָה הִיא לְיוֹלַדְתָּהּ
רָאוּהָ בָנוֹת וַיְאַשְּׁרוּהָ מְלָכוֹת וּפִילַגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ׃ מִי־זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ־שָׁחַר

יָפָה כַלְּבָנָה בָּרָה כַּחַמָּה אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת׃ אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי
הַנָּחַל לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים׃ לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת
עַמִּי נָדִיב׃ ז שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה־בָּךְ מַה־תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית
כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם׃ מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים בַּת־נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים
מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן׃ שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל־יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה
בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תָּאֳמֵי צְבִיָּה׃ צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן עֵינַיִךְ
בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן עַל־שַׁעַר בַּת־רַבִּים אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק׃
רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים׃ מַה־יָּפִית וּמַה
נָּעַמְתְּ אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים׃ זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר וְשָׁדַיִךְ לְאַשְׁכֹּלוֹת׃ אָמַרְתִּי
אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ־נָא שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרֵיחַ אַפֵּךְ
כַּתַּפּוּחִים׃ וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים׃ אֲנִי
לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ׃ לְכָה דוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים׃ נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים
נִרְאֶה אִם־פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת־דֹּדַי לָךְ׃
הַדּוּדָאִים נָתְנוּ־רֵיחַ וְעַל־פְּתָחֵינוּ כָּל־מְגָדִים חֲדָשִׁים גַּם־יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ׃
ח מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ גַּם לֹא־יָבוּזוּ לִי׃ אֶנְהָגְךָ
אֲבִיאֲךָ אֶל־בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח מֵעֲסִיס רִמֹּנִי׃ שְׂמֹאלוֹ תַּחַת
רֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ מַה־תָּעִירוּ וּמַה־תְּעֹרְרוּ
אֶת־הָאַהֲבָה עַד־שֶׁתֶּחְפָּץ׃ מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ תַּחַת
הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ שָׁמָּה חִבְּלַתְךָ אִמֶּךָ שָׁמָּה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ׃ שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל־
לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל־זְרוֹעֶךָ כִּי־עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי
אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה׃ מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת־הָאַהֲבָה וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ
אִם־יִתֵּן אִישׁ אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ׃ אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם
אֵין לָהּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲחוֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר־בָּהּ׃ אִם־חוֹמָה הִיא נִבְנֶה עָלֶיהָ
טִירַת כָּסֶף וְאִם־דֶּלֶת הִיא נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז׃ אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת אָז
הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם׃ כֶּרֶם הָיָה לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן אֶת־הַכֶּרֶם
לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא בְּפִרְיוֹ אֶלֶף כָּסֶף׃ כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם
לְנֹטְרִים אֶת־פִּרְיוֹ׃ הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִנִי׃ בְּרַח
דּוֹדִי וּדְמֵה־לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים׃

רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁבִּזְכוּת שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר קָרִיתִי וְלָמַדְתִּי שֶׁהוּא קֹדֶשׁ קָדָשִׁים בִּזְכוּת פְּסוּקָיו וּבִזְכוּת תֵּבוֹתָיו וּבִזְכוּת אוֹתִיּוֹתָיו וּבִזְכוּת נְקֻדּוֹתָיו וּבִזְכוּת טְעָמָיו וּבִזְכוּת שְׁמוֹתָיו וְצֵרוּפָיו וּרְמָזָיו וְסוֹדוֹתָיו הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים הַנּוֹרָאִים הַיּוֹצְאִים מִמֶּנּוּ שֶׁתְּהֵא שָׁעָה זוּ שְׁעַת רַחֲמִים שְׁעַת הַקְשָׁבָה שְׁעַת הַאֲזָנָה וְנִקְרָאֲךָ וְתַעֲנֵנוּ נַעְתִּיר לְךָ וְהֵעָתֵר לָנוּ שֶׁיִּהְיֶה עוֹלֶה לְפָנֶיךָ קְרִיאַת וְלִמּוּד שִׁיר הַשִּׁירִים כְּאִלּוּ הִשַּׂגְנוּ כָּל הַסּוֹדוֹת הַנִּפְלָאוֹת וְהַנּוֹרָאוֹת אֲשֶׁר הֵם חֲתוּמִים בּוֹ בְּכָל תְּנָאָיו וְנִזְכֶּה לְמָקוֹם שֶׁהָרוּחוֹת וְהַנְּשָׁמוֹת נֶחֱצָבוֹת מִשָּׁם וּכְאִלּוּ עָשִׂינוּ כָּל מַה שֶּׁמּוּטָל עָלֵינוּ וְלִהְיוֹת מִן הָעוֹלִים

והזוכים

וְהַזּוֹכִים לְעוֹלָם הַבָּא עִם שְׁאָר צַדִּיקִים וַחֲסִידִים וּמַלֵּא כָּל מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה וְתִהְיֶה עִם לְבָבֵנוּ וְאִמְרֵי פִינוּ בְּעֵת מַחְשְׁבוֹתֵינוּ וְעִם יָדֵינוּ בְּעֵת מַעְבָּדֵינוּ וְתִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה וְהַרְוָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וּמֵעָפָר תְּקִימֵנוּ וּמֵאַשְׁפּוֹת דַּלּוּתֵנוּ תְּרוֹמְמֵנוּ וְתָשִׁיב שְׁכִינָתְךָ לְעִיר קָדְשֶׁךָ בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ. אָמֵן:

סדר קבלת שבת

בערב שבת אומרים מזמורים אלו לאחר תפלת המנחה:

צה לְכוּ נְרַנְּנָה לַייָ נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ: נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ: כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־כָּל־אֱלֹהִים: אֲשֶׁר בְּיָדוֹ מֶחְקְרֵי־אָרֶץ וְתוֹעֲפוֹת הָרִים לוֹ: אֲשֶׁר־לוֹ הַיָּם וְהוּא עָשָׂהוּ וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ: בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי־יְיָ עֹשֵׂנוּ: כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ הַיּוֹם אִם־בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ: אַל־תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם כִּמְרִיבָה כְּיוֹם מַסָּה בַּמִּדְבָּר: אֲשֶׁר נִסּוּנִי אֲבוֹתֵיכֶם בְּחָנוּנִי גַּם־רָאוּ פָעֳלִי: אַרְבָּעִים שָׁנָה ׀ אָקוּט בְּדוֹר וָאֹמַר עַם תֹּעֵי לֵבָב הֵם וְהֵם לֹא־יָדְעוּ דְרָכָי: אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אִם־יְבֹאוּן אֶל־מְנוּחָתִי:

צו שִׁירוּ לַייָ שִׁיר חָדָשׁ שִׁירוּ לַייָ כָּל־הָאָרֶץ: שִׁירוּ לַייָ בָּרְכוּ שְׁמוֹ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם־לְיוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד נוֹרָא הוּא עַל־כָּל־אֱלֹהִים: כִּי ׀ כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַייָ שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד־וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ: הָבוּ לַייָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַייָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַייָ כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ־מִנְחָה וּבֹאוּ לְחַצְרוֹתָיו: הִשְׁתַּחֲווּ לַייָ בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ חִילוּ מִפָּנָיו כָּל־הָאָרֶץ: אִמְרוּ בַגּוֹיִם ׀ יְיָ מָלָךְ אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט יָדִין עַמִּים בְּמֵישָׁרִים: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ: יַעֲלֹז שָׂדַי וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ אָז יְרַנְּנוּ כָּל־עֲצֵי־יָעַר: לִפְנֵי יְיָ ׀ כִּי בָא כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בֶּאֱמוּנָתוֹ:

צז יְיָ מָלָךְ תָּגֵל הָאָרֶץ יִשְׂמְחוּ אִיִּים רַבִּים: עָנָן וַעֲרָפֶל סְבִיבָיו צֶדֶק וּמִשְׁפָּט

מכון כסאו: אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו: האירו ברקיו תבל ראתה ותחל הארץ: הרים כדונג נמסו מלפני יי מלפני אדון כל־הארץ: הגידו השמים צדקו וראו כל־העמים כבודו: יבשו כל־עבדי פסל המתהללים באלילים השתחוו־לו כל־אלהים: שמעה ותשמח ציון ותגלנה בנות יהודה למען משפטיך יי: כי־אתה יי עליון על־כל־הארץ מאד נעלית על־כל־אלהים: אהבי יי שנאו־רע שמר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילם: אור זרע לצדיק ולישרי־לב שמחה: שמחו צדיקים ביי והודו לזכר קדשו:

צח מזמור שירו ליי שיר חדש כי־נפלאות עשה הושיעה־לו ימינו וזרוע קדשו: הודיע יי ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו: זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל־אפסי־ארץ את ישועת אלהינו: הריעו ליי כל־הארץ פצחו ורננו וזמרו: זמרו ליי בכנור בכנור וקול זמרה: בחצצרות וקול שופר הריעו לפני המלך יי: ירעם הים ומלאו תבל וישבי בה: נהרות ימחאו־כף יחד הרים ירננו: לפני יי כי בא לשפט הארץ ישפט־תבל בצדק ועמים במישרים:

צט יי מלך ירגזו עמים ישב כרובים תנוט הארץ: יי בציון גדול ורם הוא על־כל־העמים: יודו שמך גדול ונורא קדוש הוא: ועז מלך משפט אהב אתה כוננת מישרים משפט וצדקה ביעקב אתה עשית: רוממו יי אלהינו והשתחוו להדם רגליו קדוש הוא: משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו קראים אל־יי והוא יענם: בעמוד ענן ידבר אליהם שמרו עדתיו וחק נתן־למו: יי אלהינו אתה עניתם אל נשא היית להם ונקם על־עלילותם: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו:

כט מזמור לדוד הבו ליי בני אלים הבו ליי כבוד ועז: הבו ליי כבוד שמו השתחוו ליי בהדרת קדש: קול יי על־המים אל־הכבוד הרעים יי על־מים רבים: קול־יי בכח קול יי בהדר: קול יי שבר ארזים וישבר יי את־ארזי הלבנון: וירקידם כמו־עגל לבנון ושרין כמו בן־ראמים: קול־יי חצב להבות אש: קול יי יחיל מדבר

יחיל

עיון תפלה

קול. המובן הכללי בשם קול הוא ענין ההתגלות, אם התגלות מחשבה הנעלמת, ע"י כלי דבור (אייסערונג דער געדאנקען) או התגלות השגה נעלמת הידיעה ע"י ההסתכלות בכח התבונה בפלאי הבריאה (ענטדעקונג, נאטורערשיינונג) וכן התגלות מושכל ותוכן המכוון והמובן במאמר סתום תקרא קול (ערקלארונג דעס אינהאלטס) לכן תורה שבעל פה שהוא פירושא דאורייתא שבכתב יקרא קול (במכדרשב"י ריש פרשת ויקרא קמ"ו ב') וזהו גם כן כוונת קול באות המטה והבאת היד אל החיק (שמות ד') קול האות הראשון, קול האות האחרון, אף שאין באותות האלה אומר ודברים

יָחִיל יְיָ מִדְבַּר קָדֵשׁ: קוֹל יְיָ יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ
כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יְיָ לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְיָ מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ
יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

הש"ץ מנגן בנעימה. ראשי החרוזים שלמה הלוי.

לְכָה דוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה. פְּנֵי שַׁבָּת נְקַבְּלָה: לכה

שָׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד. הִשְׁמִיעָנוּ אֵל הַמְיֻחָד. יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ
אֶחָד. לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת וְלִתְהִלָּה: לכה

ל קְרַאת שַׁבָּת לְכוּ וְנֵלְכָה. כִּי הִיא מְקוֹר הַבְּרָכָה. מֵרֹאשׁ מִקֶּדֶם
נְסוּכָה. סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה: לכה

מ קְדַּשׁ־מֶלֶךְ עִיר מְלוּכָה. קוּמִי צְאִי מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה. רַב לָךְ שֶׁבֶת
בְּעֵמֶק הַבָּכָא. וְהוּא יַחֲמוֹל עָלַיִךְ חֶמְלָה: לכה

ה תְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי. לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ עַמִּי. עַל־יַד בֶּן־יִשַׁי
בֵּית הַלַּחְמִי. קָרְבָה אֶל־נַפְשִׁי גְאָלָהּ: לכה

ה תְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי. כִּי בָא אוֹרֵךְ קוּמִי אוֹרִי. עוּרִי עוּרִי שִׁיר דַּבֵּרִי.
כְּבוֹד יְיָ עָלַיִךְ נִגְלָה: לכה

ל א תֵבֹשִׁי וְלֹא תִכָּלְמִי. מַה־תִּשְׁתּוֹחֲחִי וּמַה־תֶּהֱמִי. בָּךְ יֶחֱסוּ
עֲנִיֵּי עַמִּי. וְנִבְנְתָה עִיר עַל־תִּלָּהּ: לכה

ו הָיוּ לִמְשִׁסָּה שֹׁאסָיִךְ. וְרָחֲקוּ כָּל־מְבַלְּעָיִךְ. יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ.
כִּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה: לכה

י מִין וּשְׂמֹאל תִּפְרוֹצִי. וְאֶת־יְיָ תַּעֲרִיצִי. עַל־יַד־אִישׁ בֶּן־פַּרְצִי.
וְנִשְׂמְחָה וְנָגִילָה: לכה

בּוֹאִי בְשָׁלוֹם עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ. גַּם בְּשִׂמְחָה וּבְצָהֳלָה. תּוֹךְ אֱמוּנֵי
עַם־סְגֻלָּה. בּוֹאִי כַלָּה. בּוֹאִי כַלָּה: לכה

ואח"כ אומרים מזמור שיר ליום השבת וכו' ה' מלך עד לארך ימים המלא לעיל בדף ל"ו.

עיון תפלה

ודברים וקול הברה הזכיר כאן מליצת קול להורות על התגלות יוקר מעשה אל עושה נפלאות האלה. מענין זה כל לשון קול המוזכר כאן בפי המשורר קול ה' על המים וגו' כלם על דרך מליצה על התגלות הקולות הרוחניות אשר הפעולות הנכבדות בברואים אלה ישמיעו למשכיל יוקר מעשיהם הנפלאות ומציאותן וקיומן בהתמדת פעולותיהן על הסדר התמידי יפרסמו בקולי קולות הכרת רוממות אל ית' (אפפענבארונג):

———

(א) אף במקום שנהגו להתפלל מעריב בזמנה אפילו בציבור מקדימין אותו להתפלל בע"ש יותר מימות החול ולהתפלל אותה מפלג המנחה ואילך קודם הלילה ומותרין להתפלל מנחה ומעריב אחר פלג המנחה [עיין סי' רס"ז] [ואף שכתב המ"א שם להתפלל מנחה קודם פלג המנחה כדי שלא יהא תרתי דסתרי אך כיון דשאר מקומות נוהגין להקל בזה גם בחול וכמ"ש המ"א (סימן רל"ה) מטעם שטירחא להתאסף ולקבצם פעמים עכ"פ יש להם לסמוך על האי טעמא בע"ש ע"ש]: (ב) בד"א בציבור אבל ביחיד כיון שמקדים להתפלל מעריב בע"ש יש לו להקדים ולהתפלל מנחה קודם פלג המנחה שהוא י"א שעות פחות רביע על היום [שם סי' רס"ז]: (ג) לאחר שהתפלל מעריב קודם הלילה אם אין עד הלילה חצי שעה יש ליראה שמים ליזהר ולהמתין עד הערב ויקרא ק"ש בלא הברכות [הואיל ולי"א לא יצא ידי חובת ק"ש קודם הלילה] ואח"כ יאכל אך אין למחות במי שנוהג לאכול מיד שהתפלל ואינו ממתין עד הלילה לקרות ק"ש מקודם [דיש לסמוך עמ"ש הט"ז בסי' רל"ד ס"ק ב' או עמ"ש בס"ק ג' ע"ש] ומי שנוהג תמיד לקרות על מטתו ג' פרשיות כדי להתכוון לצאת בו מותר לאכול אף קודם דאז לא שייך כלל למיחש שלא יקרא ק"ש [וכמ"ש הט"ז שם בס"ק ג' ושאר אחרונים שם]: (ד) ומי שמתפלל קודם הלילה ואוכל יזהר עכ"פ שימשיך סעודתו עד הלילה ויאכל כזית בלילה [גם במ"א ועיין א"ר ע"ש]:

תְּפִלַּת עַרְבִית לְשַׁבָּת וְי"ט.

בשעה שהש"ץ אומר ברכו אומרים הקהל יתברך:

חזן בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ:

קו"ח בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדָיו אֵין אֱלֹהִים: סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו. וּשְׁמוֹ מְרוֹמָם עַל כָּל־בְּרָכָה וּתְהִלָּה:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בִּדְבָרוֹ מַעֲרִיב עֲרָבִים. בְּחָכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים וּבִתְבוּנָה מְשַׁנֶּה עִתִּים. וּמַחֲלִיף אֶת־הַזְּמַנִּים וּמְסַדֵּר אֶת־הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בָּרָקִיעַ כִּרְצוֹנוֹ. בּוֹרֵא יוֹם וָלָיְלָה גּוֹלֵל

אור

עיון תפלה

משנה עתים ומחליף את הזמנים. ההבדל שבין עת וזמן הוא, הזמן הוא המשך שעומד הדבר במציאות, ר"ל שאנו רואים כמה מדה זמנית משך הדבר במציאותו, וזאת הבחינה נופלת במאמר הכמה שהוא כמה המשך הדבר, ועת הוא בחינה הזמנית בבחינת התקשרות עם זולתו וזאת הבחינה נופלת במאמר המתי כלומר מתי היה הדבר והיינו באיזה דבר זמני נקשר זה הדבר, וע"ז אמר המלך החכם לכל זמן ועת לכל חפץ, כלומר לכל דבר יש המשך מוגבל כמה ימשוך וזהו לכל זמן, וגם יש לכל דבר זמן קבוע מתי יבא בסדר הדברים באופן שאם בא באותו הקביעות הוא משובח או עכ"פ אינו מגונה, ואם משנה סדרו בקדימה ואיחור הוא מגונה או עכ"פ אינו משובח וחסר התועלת המבוקש, ותהיה לפי"ז כוונת המסדרים האלקי' באמרם משנה עתים כלומר מתי תהיה עת התחלת הבוקר, ומתי תהיה עת התחלת הערב, אמש היה הבוקר ברגע זו, ולמחר תהיה ברגע שאחריו או לפניו, וכן הערב, כי לעולם אין התחלת הערב והבקר שוה היום ברגע זו ממש שהיה אתמול. ומחליף את הזמנים כלומר כמות זמן היום והלילה הוא מחליף תמיד, אמש היה כמות זמן היום י"ב שעות וכן הלילה, והיום נתארך כמות זמן היום ברגע, א"כ רגע זו של אמש שהיה לילה היום נתחלפה להיות עוד יום, ובהגת ותדע שעל העת אמר משנה, ועל הזמן

תליפין

אוֹר מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אוֹר. וּמַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא לָיְלָה וּמַבְדִּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ: אֵל חַי וְקַיָּם תָּמִיד יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים:

אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהָבְתָּ. תּוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָנוּ לִמַּדְתָּ. עַל כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּשָׁכְבֵנוּ וּבְקוּמֵנוּ נָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ. וְנִשְׂמַח בְּדִבְרֵי תוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאֹרֶךְ יָמֵינוּ וּבָהֶם נֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה. וְאַהֲבָתְךָ אַל תָּסִיר מִמֶּנּוּ לְעוֹלָמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

יחיד אומר אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן:

דברים ו' ד' שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה ׀ אֶחָד:

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

ואהבת

דרך החיים

יכוין כשיאמר שמע ישראל פירושו. שמע ישראל. ה' הוא אלהינו. הוא אחד. וצריך שיפסיק בין אחד לברוך ובין ועד לואהבת:

(א) ידגיש י' של ישראל שלא תבלע ולא תראה אשראל וכן היו"ד של והיו דלא לשתמע והאו [סי' ס"א]: (ב) צריך לקרות קריאת שמע בטעמים כמו שהם בתורה ולא נהגו בזה רק המדקדקים [שם]:

עיון תפלה

הליפין: גולל אור מפני חשך. לפי מה שנראה מטבעם האור מתגלגל תמיד סביב הכדור ויעשה כאלו רודף אחר החשך לגרשו מחלקיו באשר הוא שם לשבת תחתיו, ודומה כאלו בכל אחד מפני עברים רוצה לבליע האור, והוא ית' הבדיל ביניהם שלא ישיגו זה לזה ולא קרב זה אל זה ולעולם יהיה כ"א בתחומו על תכלית ההרחק, כי זה תמיד מצד האחד וזה מצד האחר שכנגדו: ומבדיל. הוא ההבדל הזמני שבין היום והלילה המקרא בין השמשות שאינו לא יום ולא לילה, והתועלת מזה, כי התחלפות פתאומי מאור לחשך בפעם אחת מהלים ומכחים מאור עין אדם, וע"י הבדל זמני זה שביניהם יתרגל ויתחנך העין ממה שהוא בו אל הפוכו הבא אחריו. ויש בין אור וחשך גם הבדל כללי לתועלת הנבראים, יש פירות שמתבשלות מן השמש ביום, ויש מהן שמן הלבנה בלילה, ולמחקרי הטבע ריח כל הפירות מתילד מן הלבנה, לכן נקראת גם ירח: ה' צבאות שמו. אמרו (פ"א דברכות) ההוא מינאה דאמר לר"ג מי שברא אור לא ברא חשך ומי שברא חשך לא ברא אור, מדלא אמר קרא יוצר אור וחשך. א"ל שוטה שפיל לסיפיה דקרא ה' צבאות שמו שהוא לבדו ברא הכל (ע"ש בתר"י) כי שם צבאות הוראתו בעל רצון המתאחד (וויללענספערייניגטער) שאין שנוי ברצונו ית' והכל אצלו בהתאחדות גמורה אף בהתחלפות מדותיו (עמ"ש בברכת יוצר אור) וכל מה שנראה לעינינו שנויי ענינים הנפרדים זה מזה בתכלית הפירוד, כאור וחשך, הם אצלו ית' בתכלית האחדות: תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד. תמיד יורה על זמן הנמשך בלי הפסק, ואפשר שיהיה הזמן המרותו גבוליי, ועולם ועד יורה על שהוא נצחי אבל אפשר שהוא מופסק ולא נמשך בתמידות, ומבקשים מלפניו ית' שימלוך עלינו תמיד בלי הפסק, גם לעולם ועד כלומר לנצח:

ואהבתך אל תסיר. לפי נוסחאותינו מלת תסיר הוא ביו"ד נוכח אל השי"ת, והיא בקשה

אור

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃ וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ׃ וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃

דברים י"א י"ג

וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ׃ וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃ הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם׃ וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן לָכֶם׃ וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם׃ וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ׃

במדבר ט"ו ל"ז

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת׃ וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי

עיניכם

עיון תפלה

אליו שהאהבה שהיה לו אלינו עד הנה לא יסיר ממנו והתימת הברכה מעין פתיחתה וכ"ף הכנוי שבואהבתך נופל על הפועל כבחינת יחס הקנין אל הקונה כמו באהבתו אותה ר"ל באהבתו של יעקב את רחל, אמנם באבודרהם כתיב תסור בוי"ו, א"כ התי"ו לנסתרת ומוסב על מה שקדם שנקבל עלינו לשית בחוקיו לשמוח בתורה ובמצוה. וגם נקבל עלינו שלא תסיר אהבתינו אליו לעולם, וכ"ף הכנוי נופל על הפעול כבחינת יחס הפעול, כמו באהבתה תשגה תמיד שענינו באהוב אותה:

ימלוך

עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֺתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

אֱמֶת וֶאֱמוּנָה כָּל־זֹאת וְקַיָּם עָלֵינוּ כִּי הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵין זוּלָתוֹ וַאֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים מַלְכֵּנוּ הַגּוֹאֲלֵנוּ מִכַּף כָּל־הֶעָרִיצִים: הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל־אוֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ: הָעֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד־אֵין חֵקֶר נִסִּים וְנִפְלָאוֹת עַד־אֵין מִסְפָּר: הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא־נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ הַמַּדְרִיכֵנוּ עַל־בָּמוֹת אוֹיְבֵינוּ וַיָּרֶם קַרְנֵנוּ עַל־כָּל־שׂנְאֵינוּ: הָעֹשֶׂה־לָּנוּ נִסִּים וּנְקָמָה בְּפַרְעֹה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּאַדְמַת בְּנֵי־חָם: הַמַּכֶּה בְעֶבְרָתוֹ כָּל־בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם וַיּוֹצֵא אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵרוּת עוֹלָם: הַמַּעֲבִיר בָּנָיו בֵּין גִּזְרֵי יַם־סוּף אֶת־רוֹדְפֵיהֶם וְאֶת־שׂוֹנְאֵיהֶם בִּתְהוֹמוֹת טִבַּע וְרָאוּ בָנָיו גְּבוּרָתוֹ שִׁבְּחוּ וְהוֹדוּ לִשְׁמוֹ: וּמַלְכוּתוֹ בְּרָצוֹן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: מַלְכוּתְךָ רָאוּ בָנֶיךָ בּוֹקֵעַ יָם לִפְנֵי מֹשֶׁה זֶה אֵלִי עָנוּ וְאָמְרוּ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: וְנֶאֱמַר כִּי־פָדָה יְיָ אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

הַשְׁכִּיבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם וְהַעֲמִידֵנוּ מַלְכֵּנוּ לְחַיִּים:

ופרוש

עיון תפלה

ימלוך לעולם ועד. אף שלמראה עינינו דרך רשעים צלחה וברי לבב נגועים, המתעה את חסרי אמונה לאמר עזב ה' את הארץ והסיר הנהגת מלכותו מעולם השפל, ואין בידינו להשיב להם תשובה נצחת כי אין בידינו לא משלות רשעים אף לא מיסורי צדיקים, בכל זה נאמנה את אל רוחנו להאמין כי גם זה מיוסד על אדני חכמתו העליונה בסדר הנהגת מלכותו ככתוב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו, ובאמת אין הנהגת מלכותו פוסקת בעולם אף רגע, וזהו ה' ימלוך לעולם ועד, והעתיד ישמש על ההווה תמיד כנודע:

וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ וְתַקְּנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ וְהָגֵן בַּעֲדֵנוּ וְהָסֵר מֵעָלֵינוּ אוֹיֵב דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וְיָגוֹן וְהָסֵר שָׂטָן מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנוּ כִּי אֵל שׁוֹמְרֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ אָתָּה כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה. וּשְׁמוֹר צֵאתֵנוּ וּבוֹאֵנוּ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַפּוֹרֵשׂ סֻכַּת שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְרוּשָׁלָיִם:

לשבת וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעוֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ: ח"ק

לשלש רגלים וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי יְיָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ח"ק

לראש השנה תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: ח"ק

ליום כפור כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ: ח"ק

הש"ץ אומר חצי קדיש ואח"כ מתפללין תפלה בלחש:

עיון תפלה

והסר שטן מלפנינו ומאחרינו. כי יצירת האדם היתה שלא יעמוד על מעמדו, אבל ישתדל תמיד לעלות ממעלה זו שעומד בה אל מעלה שלמעלה הימנה והיינו לפניו, ומכש"כ שיזהר שלא יחזור לאחוריו, ר"ל בל יתרחק ממדה ומעלה טובה שכבר השיג ועומד בה ויסוג לאחור [ע"ד ויהיו לאחור ולא לפנים] והבקשה בזה שיסורו ממנו המונעים אותנו מלילך בדרך השלימות שהוא עוד לפנינו להלוך (פָאָרוועֶרטס) והגורמים לסוג אחור מן הדרך שכבר דרכנו עליה (ריקוועֶרטס):

סכת שלומך. אמר שלום בכ"ף הכנוי הנוכחי, כי לא מן השלום שבין אדם לחבירו ידבר, כי אם מן השלום שבין אדם למקום, והוא השלום האמתי הוא השלום הנפשי, ונקרא בפי חכמים שלום התורה [כאמרם בספרי וישם לך שלום, זה שלום תורה] שהתאוה הגופנית תהיה משועבדת תחת עול התורה והמצוה, ולא תתעורר עוד מלחמה בפנימית הנפש בין התאוה ומצות התורה, אבל תהיה שוקטת במנוחה ועושה שלום לבלי הלחם עוד לעבור על מצות התורה, הנה על השלום האמתי הלזה אנו מתפללין ופרוש עלינו סכת שלומך, ונהיה יושבים תחת צל סכת שלום כזה — אמנם אף שכבר התרומם האדם והגיע אל מעלת השלום הלזה, ששקטה המלחמה בנפש פנימה, והיה מחשוא, מזדרז לעשות המצוה מאהבה, ושמח בשמחת לב בעבודת השם, אין כל העתים שוות, שבהתערבו עם בני אדם לפעמים יבואו עוזרים רעים מבחוץ המעוררים כח התאוה ביד חזקה, ומסייעים לה להיות סורר ויצור לחרחר ריב ומדון בפנימית הנפש, אז המלחמה כבדה מאד על האדם וקשה עליו לעמוד במלחמה זו נגד יצרי התאוה והרשעה שהתקוממו בו בעזרת חומרים החיצונים, כי יצר הרע עוזריו רבים, הם מחשיכים אור התורה בנפשו, ולא תוכל לסכך בעדו, ולהיות לו למגן ומשמרת משטף מים רעים כאלה, וכמעט אין תקנה להנצל מידי עברה לעת מהומה כזאת, כי

כמעט

דרך החיים אדני

אם שכח בשבת ואמר שומר עמו ישראל חלף הפורס סוכת שלום וכו' אם נזכר תכ"ד יאמר מיד אחר תיבת לעד הפורס וכו' ואם שהה כדי דיבור [הוא כדי שיאמר שלום עליך רבי ומורי] מעת שסיים תיבת לעד א"צ לאמרו ולא יחזור עוד הפעם [א"ר סי' רס"ז]:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בשי"ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

בשי"ת מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה קִדַּשְׁתָּ אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי לִשְׁמֶךָ. תַּכְלִית

דרך החיים

(א) אם טעה והתחיל תפלת חול גומר אותה ברכה שנזכר בה שטעה ולאחר שסיים אותה ברכה מתחיל בשל שבת ל"ש נזכר בברכת אתה חונן ל"ש נזכר בשאר ברכות [סי' רס"ח] ואם נזכר באמצע ברכות אחרונות פוסק באמצע הברכה ומתחיל בשל שבת וגומר של שבת רצה ומודים וכו' ואם עקר רגליו חוזר לראש ואם לא עקר רגליו אפילו גמר תפלתו אינו חוזר אלא לשל שבת ומתחיל אתה קדשת [שם] והנ"מ שנזכר קודם אלהי נצור או לפני שאר תחנונים שרגיל לומר אבל אם כבר השלים תפלתו והסיח דעתו מהתפלה ואמר יהיו לרצון וכו' כעקירין דמי אע"פ שלא עקר רגליו עדיין [ח"א שם ועיין בסדר שחרית]: (ב) אם היה סבור שהוא חול והתחיל אדעתא דחול ומיד כשאמר אתה קודם שאמר חונן נזכר שבת היום א"צ לסיים אותה ברכה רק באתה קדשת כסדר [שם]: (ג) אם טעה והתפלל תפלה של שבת במקום שצריך להתפלל תפלה אחרת של שבת כגון ישמח משה במקום אתה קדשת יצא בדיעבד אך אם נזכר באמצע הברכה פוסק ומתחיל התפלה הצריכה [שם] אבל אם התפלל תפלת מוסף חלף תפלה אחרת לא יצא [ע"ש שהוא שקר מוחלט עיין מש"ל אצל דיני תפלה ביעלה ויבא ע"ש] וכן אפילו אם נזכר באמצע תפלת מוסף צריך לחזור לראש התפלה אלא מהני שיחזור לישמח משה [שם]: (ד) אם התפלל של חול במעריב של שבת ולא הזכיר של שבת

עיון תפלה

מעשה

כמעט קט יתקפנו יצרו, הנה על עת רעה כזאת אנו חוזרים ומתפללים: ובצל כנפיך תסתירני, שיאציל הוא ית' עלינו עוז ממרומים וסיוע אלהית ויהיה הכח בידינו לגדע ולהכניע קרני רשעה כאלה המתפרצים ביד חזקה ומתגברים לפרוץ גדרי התורה והמצוה [השמירה תחת צל כנפי השומר עצמו יותר מעולה מן השמירה מתחת צל סכתו לבד, רק שזו היא יותר קבוע ותמידי, וזו היא רק שמירה בעות, בשעה הצריכה לכך]:

מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ וּבֵרַכְתּוֹ מִכָּל־הַיָּמִים וְקִדַּשְׁתּוֹ מִכָּל הַזְּמַנִּים וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ:

וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים | אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי

עיון תפלה

ויכל וישבות. מלת ויכל על השלמת דבר העומד על תקונו ואינו חסר עוד [כמו ויכל משה את כל המלאכה] וטעמו המלאכה שגזר עליה הבורא ית' לעשותה כלתה ונגמרה עד תומה לא חסר בה דבר כי העולם נברא בצביונו ושלמותו היותר אפשרי, וישבות הוראתו ההפסק (אויפהאֶרן) כמו זקנים משער שבתו שפסקו לשבת בשער המשפט כי הלכו בגולה, וכן שבת משוש תופים מרוב הצרה פסק הלב מהיות שש בקול תופים, וטעמו כאן להורות שאל יחשוב האדם אחר שנעשו ארץ ושמים במדה במספר ובמשקל כפי שאנו רואים, זלא הפליא היוצר ב"ה לעשותם יותר גדולים ומתפשטים, ויטעה לומר שלא היה בכחו חלילה להגדילם כהנה וכהנה, עז"א וישבות ביום השביעי פי' פסק ממלאכתו אע"פ שהיה בכחו לעשות ככה יותר גדול אלף פעמים פסק ממלאכתו כי כן גזר בחכמתו העליונה על המדה והמספר והמשקל הזה לא יותר [רנ"ו והגר"א]. ואין נכון לפרשו לשון מנוחה (רוהען) כי אינו נאות למי שלא ייעף ולא ייגע ורק בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם: ויברך. ברך ה' יום השביעי במה שנתן לכל הבריות בו ביום ברכה מעליא להתמיד הויתם בהולדת דומיהם, כי בששת ימי הבריאה לא היה לדברים הנבראים כ"א קנין הצורה המשלמת והמעלמת בהוה ההוא, שבעבורם הוא מה שהוא, וזה היה להם שלמות הראשון לבד, הדשאים והצמחים עמדו באותו מצב שנבראו מבלי שיולידו בדומה וכן הדגים והעוף, לא הגיעו בששת ימי המעשה כ"א לשלמותם הראשון והוא תכלית ההויה לבד, אמנם ביום השביעי הגיע להם השלמות והתכלית האחרון כי אז התחיל כל דבר לפעול בעצמו להוליד דומיהם להתמיד מינם, והוא תכלית ההוה לפעול כ"א כפי טבעו וצורתו, וזהו ויברך אלהים את יום השביעי, שהיתה הברכה שמיום השביעי והלאה יפעלו בריות בראשית פעולותיהם בעצמם כפי הטבע המסודר והמוגבל בהם. והנה נתיחסה זאת הברכה ליום השביעי ולא לבריות, שכמו שהפסד וגרעון הנברא ייוחס בלשון הכתוב ליום שנעשה בו כמאמר הנביא [ירמיה כ] ארור יום אשר יולד בו, יאבד יום אולד בו, כן ברכת הדבר תיוחס ליום שהתחילה בו. התבאר מזה שענין ויברך אלהים את יום השביעי דומה למ"ש בדגים ואדם, ויברך אותם אלהים, וזש"ה [ב"ר פס"ח] שהוא מזווג זווגים, ר"ל שבששת הימים ברא ה' הדשאות בארץ דברים שלא היו קודם לכן, ומיום השביעי ואילך התחילה התמדת קיום אותה ההויה, והוא הזווגים להזדווג הפשוטים בהרכבה והחומר והצורה בהויה [ר"י עקדה, ורי"א], ומתוך גלגול דברים אלה אנו למדים טעם נכון למ"ש [כתובות ס"ב] דמע"ש לע"ש הוי עונת ת"ח והוא אשר פריו יתן בעתו. ע"ש רש"י

דרך החיים

או שלא התפלל כלל ושמע מהש"ץ ברכת מעין שבע מהראש ועד סוף יצא ולכתחילה יש ליזהר לומר עם הש"ץ מלה במלה מן הברכה עד סוף בא"י מקדש השבת ואם כבר אמרה הש"ץ צריך לחזור ולהתפלל וג"א יאמר ביחיד ברכת מעין שבע ואם אמרה ביחיד יצא ואין צריך להתפלל תפלתו [שם] ונכון הדבר שאם נזכר קודם ששמע מהש"ץ הברכה הנ"ל שלא יסמוך על זה רק יתפלל עוד הפעם תפלת שבע כסדר [כי יש חולקין בזה עיין בטור] וכ"ז מהני בשבת להודא אבל ביו"ט שחל להיות בשבת אין יוצא בברכת מעין שבע הואיל ואין מזכיר של יו"ט בברכת מעין שבע [א"ר]: (ה) צריך להפסיק במקום שנרשם קו כזה | [ועיין א"ר ר"ס רס"ח ע"ש]: (ו) לאחר התפלה חוזרים ואומרים ויכלו ואומרים אותו בקו"ר ומעומד ואין לדבר בשעה שאומרים ויכלו ויחיד המתפלל אין אומר אותו כלל והטעם לזה משום דבזה אנו מעידין להקב"ה במעשה בראשית ואין עדות ליחיד ודוקא עדה שלמה ויחיד אם ירצה לומר לא יתכוון לשם עדות אלא כקורא בתורה [סי' רס"ח בס"ז] וכן נכון ליחיד לאמרו [עיין א"ר סי' ר"ס] ואפי' ביו"ט ראשון של פסח שחל בשבת שאין אומרים ברכה מעין שבע אבל ויכלו אומרים [עיין סי' תפ"ז]:

הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא | אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ: קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת: וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ: כר״ח וחוה״מ אומרים יעלה ויבא

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ: בחנוכה אומרים על הנסים

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

בעשי״ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכָל־הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

שָׁלוֹם רָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ

אדון

עיון תפלה

דס״י ור״ן ותוספת יו״ט: ברא לעשות. לעשות משמעו לעתיד, כי אע״ג שהכל נברא בששת ימים הראשונים, מ״מ הכל בכח לבד אבל בפועל הקב״ה מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית והוא הוצאתן לפועל, וזהו ברא לעשות שברא הכל לבד לגמור בפועל [הגר״א]. ובמדהכ״ע [דס״ו ד׳] אתי לעשות להוליד ולהוציא כל דבר כמותו, שלא ישנה הכנתו מאותו הענין שעשאהו ושכל אחד ואחד יוציא תולדתו הראויה לו מכאן ולעולם, וכפירוש הראב״ע לעשות השרשים בכל המינים שיתן בהם כח לעשות דומתם:

אדון לכל השלום וטוב בעיניך לברך את־עמך ישראל בכל־עת ובכל־שעה בשלומך:

בעשי"ת בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל־עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום. ברוך אתה יי עשה השלום:

ברוך אתה יי המברך את־עמו ישראל בשלום:

אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה. פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם: עשה למען שמך. עשה למען ימינך. עשה למען קדשתך. עשה למען תורתך. למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו: יהיו לרצון אמרי־פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגאלי: עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל־ישראל ואמרו אמן: יהי רצון וכו' שיבנה וכו'

החזן והקהל אומרים ויכלו בעמידה ואח"כ מתחיל החזן ברוך.

ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה שמים וארץ:

מגן אבות בדברו מחיה מתים במאמרו האל (בש"ת המלך) הקדוש שאין כמוהו. המניח לעמו ביום שבת קדשו כי בם רצה להניח להם. לפניו נעבוד ביראה ופחד ונודה לשמו בכל־יום תמיד מעין הברכות. אל־ההודאות אדון השלום מקדש השבת ומברך שביעי ומניח בקדשה לעם מדשני עונג זכר למעשה בראשית:

ואומר החזן אלהינו וחותם מקדש השבת ואח"כ אומר קדיש שלם.

דרך החיים — במה

(א) הש"ץ אומר ברכה זו ולא הקהל והקהל מתחילין מגן אבות עד זכר למעשה בראשית אם לא שטעה ולא הזכיר של שבת כלל רק התפלל של חול שדינו שצריך ג"כ לאומרה עם הש"ץ כנ"ל אבל אתה קדשת [ע"ש] ויש להקהל לשתוק ולא לדבר בשעה שאומר הש"ץ ברכה מעין שבע ולהאזין דבריו [שם] וכן יש להקהל לעמוד [עיין א"ר]: (ב) א"א ברכת מעין שבע הנ"ל [היינו מבא"י כו' מגן אבות כו' אלהינו וכו' עד בא"י מקדש השבת] בבית חתנים או בבית האבל שמתפללין שם כל ז' במנין וכ"ש אותם המתפללים בביתם במנין לפרקים ואין הולכין לביהכ"נ כיון דאין שם מנין קבוע אין אומרים [אבל במקום שנהגו שקובעין להתפלל על איזה ימים כמו שרגילין לעשות בירידים ויש שם ס"ת אומרים] אך כל מי שנהג לאמר ברכה הנ"ל במקומות הנ"ל אין למחות בידם [שם בא"ר]: (ג) א"א ברכת מעין שבע אם חל יו"ט ראשון של פסח בשבת [סי' תפ"ז] אבל ויכלו אומרים אבל באחר יו"ט שחל בשבת אומרים רק שאינו מזכיר של יו"ט באמצע [סי רס"ח] וכן בשבת שחל לאחר יו"ט אומרים [שם]:

(א) יוה"כ שחל בשבת אין לומר בברכה זו רצה במנוחתנו רק יתחיל או"א קדשנו במצותך ויאמר כסדר [כ"כ לבוש וא"ר בסימן תרי"ט וע"ש בט"ז] וכן בכל התפלות אין לומר ביוה"כ רצה

אומרים פרק במה מדליקין בשבת אחר קידוש בה"נ [כן הסכמת אחרונים] ואפילו בשבת שחל להיות בו חנוכה חוץ משבת שחל בו י"ט או שבת חוה"מ וכן ביו"ט שחל להיות בע"ש א"א אותו [סימן ר"פ] מיהו יחיד בפני עצמו יש לאמרו חוץ מיוה"כ שחל להיות בשבת [א"ר שם]:

א בַּמֶּה מַדְלִיקִין וּבַמָּה אֵין מַדְלִיקִין. אֵין מַדְלִיקִין לֹא בְלֶכֶשׁ וְלֹא בְחֹסֶן וְלֹא בְכַלָּךְ וְלֹא בִפְתִילַת הָאִידָן וְלֹא בִפְתִילַת הַמִּדְבָּר וְלֹא בִירוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמָּיִם: לֹא בְזֶפֶת וְלֹא בְשַׁעֲוָה וְלֹא בְשֶׁמֶן קִיק וְלֹא בְשֶׁמֶן שְׂרֵפָה וְלֹא בְאַלְיָה וְלֹא בְחֵלֶב. נַחוּם הַמָּדִי אוֹמֵר מַדְלִיקִין בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֶחָד מְבֻשָּׁל וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ: ב אֵין מַדְלִיקִין בְּשֶׁמֶן שְׂרֵפָה בְּיוֹם טוֹב. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין בְּעִטְרָן מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת. וַחֲכָמִים מַתִּירִין בְּכָל הַשְּׁמָנִים בְּשֶׁמֶן שֻׁמְשְׁמִין בְּשֶׁמֶן אֱגוֹזִים בְּשֶׁמֶן צְנוֹנוֹת בְּשֶׁמֶן דָּגִים בְּשֶׁמֶן פַּקּוּעוֹת בְּעִטְרָן וּבְנֵפְטְ. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין אֶלָּא בְּשֶׁמֶן זַיִת בִּלְבָד: ג כָּל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ אֶלָּא פִשְׁתָּן וְכָל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵינוֹ מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֹהָלִים אֶלָּא פִשְׁתָּן: פְּתִילַת הַבֶּגֶד שֶׁקִּפְּלָהּ וְלֹא הִבְהֲבָהּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר טְמֵאָה הִיא וְאֵין מַדְלִיקִין בָּהּ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר טְהוֹרָה הִיא וּמַדְלִיקִין בָּהּ: ד לֹא יִקּוֹב אָדָם שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה וִימַלְּאֶנָּה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה עַל פִּי הַנֵּר בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא מְנַטֶּפֶת וַאֲפִילוּ הִיא שֶׁל חֶרֶס. וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר. אֲבָל אִם חִבְּרָהּ הַיּוֹצֵר מִתְּחִלָּה מֻתָּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּלִי אֶחָד: לֹא יְמַלֵּא אָדָם קְעָרָה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה בְּצַד הַנֵּר וְיִתֵּן ראשׁ הַפְּתִילָה בְּתוֹכָהּ בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא שׁוֹאֶבֶת וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר: ה הַמְכַבֶּה אֶת הַנֵּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִפְּנֵי גוֹיִם מִפְּנֵי לִסְטִים מִפְּנֵי רוּחַ רָעָה אוֹ בִשְׁבִיל הַחוֹלֶה שֶׁיִּישַׁן פָּטוּר. כְּחָס עַל הַנֵּר כְּחָס עַל הַשֶּׁמֶן כְּחָס עַל הַפְּתִילָה חַיָּב. רַבִּי יוֹסֵי פּוֹטֵר בְּכֻלָּן חוּץ מִן הַפְּתִילָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשָׂהּ פֶּחָם: ו עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בִּשְׁעַת לֵדָתָן עַל שֶׁאֵינָן

זהירות

דרך החיים

רלה במנוחתנו [ע"ש במחברים הנ"ל]: (ב) בשבת של עשי"ת או ר"ה שחל בשבת ויוה"כ שחל בשבת אומרים המלך הקדוש ואם שכח הש"ץ ואמר האל הקדוש אם חתם הברכה אינו חוזר לראש ואם לא חתם חוזר להמלך הקדוש [סי' תקפ"ב ופר"ח ופ"מ שם]: (ג) נוהגין לקדש על היין בביהכ"נ בשבת וי"ט ומהדרין אחר יין לקדש עליו בבית הכנסת והמקדש לא יטעום אלא מטעימו לקטן שהגיע לחינוך הייט כבר שית כבר שבע כל חד לפי ענינו, ואם אין שם קטן שהגיע לחינוך ישתה המקדש או יתן לאחר שישתה חב רביעית וא"צ לברך ברכה אחרונה [עי' סי' רס"ט דדעת המ"א שישתה כשיעור ומ"ש הא"ר דטעימה סגי דסומכין עמ"ש השר מקוצי הביאו הב"י יש לעיין בדבריו דלכאורה נ"ל בדעת השר מקוצי דאף דאסור לטעום קודם קידוש היינו אם לא קידש כלל אבל אם קידש אף שלא היה במקום סעודה מ"מ מותר דהא דקי"ל אין קידוש אלא במקום סעודה היינו לענין אם רוצה לאכול בבית אחר צריך לקדש שנית אבל עכ"פ מהני הקידוש לשתות שם] אמנם היינו עכ"פ אם שתה כמלא לוגמיו דהוא רוב רביעית דאל"כ לא הוי קידוש כלל כמבואר בסימן רע"א ע"ש במ"א ס"ק ל"ב והוי כטועם קודם קידוש ואיסור גמור הוא לכן נכון כמ"ש המ"א לשתות וא"צ לברך ברכה אחרונה כמו שמבואר ברמ"א סי' קע"ה ע"ש ויסמוך על שתיית יין שישתה בביתו כמ"ש המ"א סי' קע"ח ע"ש ועיין רמ"א דהליכה לא הוי הפסק: (ד) שני ימים הראשונים של פסח אין מקדשין בביהכ"נ אפי' אין יין מצוי. בעיר כלל וכלל [עיין סי' תפ"ז]:

זְהִירוֹת בְּנִדָּה בְּחַלָּה וּבְהַדְלָקַת הַנֵּר: ז שְׁלֹשָׁה דְבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה עִשַּׂרְתֶּם עֵרַבְתֶּם הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר: סָפֵק חֲשֵׁכָה סָפֵק אֵינָהּ חֲשֵׁכָה אֵין מְעַשְּׂרִין אֶת הַוַּדַּאי וְאֵין מַטְבִּילִין אֶת הַכֵּלִים וְאֵין מַדְלִיקִין אֶת הַנֵּרוֹת. אֲבָל מְעַשְּׂרִין אֶת הַדְּמַאי. וּמְעָרְבִין. וְטוֹמְנִין אֶת הַחַמִּין:

תַּנְיָא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא חַיָּב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ בְּגָדָיו בְּעֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה שֶׁמָּא יִשְׁכַּח וְיֵצֵא: אָמַר רַב יוֹסֵף הִלְכְתָא רַבְּתָא לְשַׁבַּתָּא:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם. שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ. אַל תִּקְרָא בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ: שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל: יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: לְמַעַן בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: קדיש דרבנן. קידוש. עלינו. ק״י

סדר ליל שבת

המנהג לברך הילדים בליל שבת ומניחין ב׳ הידים על ראשיהם ואומרים:

לנקבה	לזכר
יְשִׂימֵךְ אֱלֹהִים כְּשָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה: יברכך וגו׳	יְשִׂימְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה: יברכך וגו׳

וכל אחד יוכל להוסיף ברכה משלו כפי צחות לשונו:

אחר שנכנס לביתו יאמר כנגד השלחן שהעריך ומנורה שהדליק, בכוונה:

שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ג״פ בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ג״פ בָּרְכוּנִי לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ג״פ צֵאתְכֶם לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ג״פ

כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ:
יְיָ יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים אֲדוֹן כָּל הַנְּשָׁמוֹת אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם מֶלֶךְ אַבִּיר מֶלֶךְ בָּרוּךְ מֶלֶךְ גָּדוֹל מֶלֶךְ דּוֹבֵר שָׁלוֹם מֶלֶךְ הָדוּר מֶלֶךְ וָתִיק מֶלֶךְ זָךְ מֶלֶךְ חֵי הָעוֹלָמִים מֶלֶךְ טוֹב וּמֵטִיב מֶלֶךְ יָחִיד וּמְיוּחָד מֶלֶךְ כַּבִּיר מֶלֶךְ לוֹבֵשׁ רַחֲמִים מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים מֶלֶךְ נִשְׂגָּב מֶלֶךְ סוֹמֵךְ נוֹפְלִים מֶלֶךְ עֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית מֶלֶךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל מֶלֶךְ צַח וְאָדוֹם מֶלֶךְ קָדוֹשׁ מֶלֶךְ רָם וְנִשָּׂא מֶלֶךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה מֶלֶךְ תָּמִים דַּרְכּוֹ. מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי עַל כָּל הַחֶסֶד אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי וַאֲשֶׁר אַתָּה עָתִיד לַעֲשׂוֹת עִמִּי וְעִם כָּל־בְּנֵי בֵיתִי וְעִם כָּל־בְּרִיּוֹתֶיךָ

בני

בְּנֵי בְרִיתִי. וּבְרוּכִים הֵם מַלְאָכֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים שֶׁעֹשִׂים רְצוֹנֶךָ: אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם מֶלֶךְ שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ בָּרְכֵנִי בַשָּׁלוֹם וְתִפְקוֹד אוֹתִי וְאֶת־כָּל־בְּנֵי בֵיתִי וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם: מֶלֶךְ עֶלְיוֹן עַל כָּל־צְבָא מָרוֹם. יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. אֲחַלֶּה פָנֶיךָ הַמְּאִירִים שֶׁתְּזַכֶּה אוֹתִי וְאֶת־כָּל בְּנֵי בֵיתִי לִמְצֹא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָּל־בְּנֵי אָדָם וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְזַכֵּנוּ לְקַבֵּל שַׁבָּתוֹת מִתּוֹךְ רוֹב שִׂמְחָה וּמִתּוֹךְ עֹשֶׁר וְכָבוֹד וּמִתּוֹךְ מִעוּט עֲוֹנוֹת וְהָסֵר מִמֶּנִּי וּמִכָּל־בְּנֵי בֵיתִי וּמִכָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כָּל־מִינֵי חוֹלִי וְכָל־מִינֵי מַדְוֶה וְכָל־מִינֵי דַלּוּת וַעֲנִיּוּת וְאֶבְיוֹנוּת וְתֵן בָּנוּ יֵצֶר טוֹב לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וּבְיִרְאָה וּבְאַהֲבָה וְנִהְיֶה מְכֻבָּדִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד כִּי לְךָ נָאֶה כִּי לְךָ יָאֶה: אָנָּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים צַוֵּה לְמַלְאָכֶיךָ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן שֶׁיִּפְקְדוּנִי בְּרַחֲמִים וִיבָרְכוּנִי בְּבוֹאָם לְבֵיתִי בְּיוֹם קָדְשֵׁנוּ כִּי הִדְלַקְתִּי נֵרוֹתַי וְהִצַּעְתִּי מִטָּתִי וְהֶחֱלַפְתִּי שִׂמְלוֹתַי לִכְבוֹד יוֹם הַשַּׁבָּת. וּבָאתִי לְבֵיתְךָ לְהַפִּיל תְּחִנָּתִי לְפָנֶיךָ שֶׁתַּעֲבִיר אַנְחָתִי וָאָעִיד אֲשֶׁר בָּרָאתָ בְשִׁשָּׁה יָמִים כָּל הַיְצוּר. וְאֶשְׁנֶה וַאֲשַׁלֵּשׁ עוֹד לְהָעִיד עַל כּוֹסִי בְּתוֹךְ שִׂמְחָתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתַנִי לְזָכְרוֹ וּלְהִתְעַנֵּג בְּיֶתֶר נִשְׁמָתִי אֲשֶׁר נָתַתָּ בִּי: בּוֹ אֶשְׁבּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתַנִי לְשָׁרְתֶךָ וְכֵן אַגִּיד גְּדֻלָּתְךָ בְּרִנָּה. וְשִׁוִּיתִי יְיָ לִקְרָאתִי שֶׁתְּרַחֲמֵנִי עוֹד בְּגָלוּתִי לְגָאֳלֵנִי וּלְעוֹרֵר לִבִּי לְאַהֲבָתֶךָ. וְאָז אֶשְׁמוֹר פִּקּוּדֶיךָ וְחֻקֶּיךָ בְּלִי עֶצֶב וְאֶתְפַּלֵּל כַּדָּת כָּרָאוּי וְכַנָּכוֹן: מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם בָּרְכוּנִי לְשָׁלוֹם וְאִמְרוּ בָּרוּךְ לְשֻׁלְחָנִי הֶעָרוּךְ. וְצֵאתְכֶם לְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם אָמֵן סֶלָה:

אֵשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא וְרָחֹק מִפְּנִינִים מִכְרָהּ: בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ וְשָׁלָל לֹא יֶחְסָר: גְּמָלַתְהוּ טוֹב וְלֹא־רָע כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ: דָּרְשָׁה צֶמֶר וּפִשְׁתִּים וַתַּעַשׂ בְּחֵפֶץ כַּפֶּיהָ: הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר מִמֶּרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ: וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה וַתִּתֵּן־טֶרֶף לְבֵיתָהּ וְחֹק לְנַעֲרֹתֶיהָ: זָמְמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ מִפְּרִי כַפֶּיהָ נָטְעָה כָּרֶם: חָגְרָה בְעוֹז מָתְנֶיהָ וַתְּאַמֵּץ זְרוֹעֹתֶיהָ: טָעֲמָה כִּי־טוֹב סַחְרָהּ לֹא־יִכְבֶּה בַלַּיְלָה נֵרָהּ: יָדֶיהָ שִׁלְּחָה בַכִּישׁוֹר וְכַפֶּיהָ תָּמְכוּ פָלֶךְ: כַּפָּהּ פָּרְשָׂה לֶעָנִי וְיָדֶיהָ שִׁלְּחָה לָאֶבְיוֹן: לֹא־תִירָא לְבֵיתָהּ מִשָּׁלֶג כִּי כָל־בֵּיתָהּ לָבֻשׁ שָׁנִים: מַרְבַדִּים עָשְׂתָה־לָּהּ שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁהּ: נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ בְּשִׁבְתּוֹ עִם־זִקְנֵי־אָרֶץ: סָדִין עָשְׂתָה וַתִּמְכֹּר וַחֲגוֹר נָתְנָה לַכְּנַעֲנִי: עֹז־וְהָדָר לְבוּשָׁהּ וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן: פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה וְתוֹרַת־חֶסֶד עַל־לְשׁוֹנָהּ:

צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל: קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה: רבות בנות עשו חיל ואת עלית על־כלנה: שקר החן והבל היפי אשה יראת־יי היא תתהלל: תנו־לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה:

סדר תקוני שבת

כל אדם יאמר זה המאמר מהזוהר המסוגל לנשמה המדבר מכבוד סעודה זו:

זכור את יום השבת לקדשו. רבי יצחק פתח ואמר כתיב ויברך אלהים את יום השביעי וכתיב במן ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו. וכיון דלא משתכח ביה מזוני מה ברכתא אשתכח ביה אלא הכי תאנא כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין ותאנא אמאי לא אשתכח מנא ביומא שביעאה משום דההוא יומא מתברכאן מניה כל שתא יומין עלאין וכל חד וחד יהיב מזוניה לתתא כל חד ביומוי מההיא ברכה דמתברכאן ביומא שביעאה. בגין כך מאן דאיהו בדרגא דמהימנותא בעי לסדרא פתורא ולאתקנא סעודתא בליליא דשבתא בגין דיתברך פתוריה כל אינון שתא יומין דהא בההוא זמנא אזדמן ברכה לאתברכא כל שתא יומין דשבתא וברכתא לא אשתכח בפתורא ריקניא ועל כך בעי לסדרא פתוריה בליליא דשבתא בנהמא ובמזוני. רבי יצחק אמר אפילו ביומא דשבתא נמי. רבי יהודה אמר בעי לאתענגא בהאי יומא ולמיכל תלת סעודתי בשבתא בגין דישתכח שבעא ועינוגא בהאי יומא בעלמא: רבי אבא אמר לאזדנא באינון יומין דלעילא דמתברכאן מהאי יומא והאי יומא מליא רישיה דזעיר אנפין מטלא דנחית מעתיקא קדישא סתימאה דכלא ואטיל לחקלא דתפוחין קדישין תלת זמני מכד עייל שבתא בגין דיתברכון כלהון כחדא. ועל דא בעי בר נש לאתענגא תלת זמנין אלין דהא בהא תליא מהימנותא דלעילא בעתיקא קדישא ובזעיר אנפין ובחקלא דתפוחין ובעי בר נש לאתענגא בהו ולמחדי בהו. ומאן דגרע סעודתא מניהו אחזי פגימותא לעילא ועונשיה דההוא בר נש סגי. בגיני כך בעי לסדרא פתוריה תלת זמני מכד עייל שבתא ולא ישתכח פתוריה ריקניא ותשרי ברכתא עליה כל שאר יומא דשבתא ובהאי מלה אחזי ותלי מהימנותא לעילא: רבי שמעון אמר האי מאן דאשלים תלת סעודתי בשבתא קלא נפיק ומכרזא עליה אז תתענג על יי. דא סעודתא חדא לקבל עתיקא קדישא דכל קדישין. והרכבתיך על במתי ארץ. דא סעודתא תניינא לקבל חקלא דתפוחין קדישין. והאכלתיך נחלת יעקב אביך. דא היא שלימו דאשתלים בזעיר אנפין לקבליה בעי לאשלמא סעודתיה ובעי לאתענגא בכלהו סעודתי ולמחדי בכל חד וחד מניהו. משום דאיהו מהימנותא בכלהו שלימתא ובגין כך שבתא אתיקר מכל שאר זמנין וחגין משום דכלא ביה אשתכח ולא אשתכח הכי בכלהו זמנין וחגין. אמר רבי חייא בגין כך משום דאשתכח כלא ביה אדכר תלת זמנין דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי וישבות ביום השביעי ויברך אלהים

את

את יום השביעי. רבי אבא (נ״א רב המנונא סבא) כד הוה יתיב בסעודתא דשבתא הוי חדי בכל חד וחד והוה אמר דא היא סעודתא קדישא דעתיקא קדישא סתימא דכלא. בסעודתא אחרא הוה אמר דא היא סעודתא דקודשא בריך הוא וכן בכלהו סעודתי והוה חדי בכל חד וחד. כד הוה אשלים סעודתי אמר אשלימו סעודתי דמהימנותא. רבי שמעון הוה אמר הכי. אתקינו סעודתא דמהימנותא. אתקינו סעודתא דמלכא. כד הוה יתיב בה. הוו מכרזי עלה אז תתענג על יי והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך. אמר רבי אלעזר לאבוהי. אלין סעודתי היך מתתקנן. אמר לה ליליא דשבתא כתיב בה והרכבתיך על במתי ארץ. בה בליליא מתברכא מטרוניתא וכלהו חקל תפוחין ומתברכא פתורה דבר נש ונשמתא אתוספת והיא ליליא חדוה דמטרוניתא הוי ובעי בר נש למחדי בחדותא למיכל סעודתא דמטרוניתא:

ואחר כך יאמר זה הזמר:

אתקינו סעודתא דמהימנותא. שלמתא חדותא דמלכא קדישא: אתקינו סעודתא דמלכא. דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין וזער אנפין ועתיקא קדישא. אתין לסעדא בהדה:

זה הזמר חתום שמו בראשי ההרוזות אני יצחק לוריא בן שש.

אזמר בשבחין. למיעל גו פתחין. דבחקל תפוחין. דאנון קדישין:

נזמין לה השתא. בפתורא חדתא. ובמנרתא טבתא. דנהרא על רישין:

ימינא ושמאלא. וביניהו כלה. בקשוטין אזלא. ומאנין ולבושין:

יחבק לה בעלה. וביסודא דילה. דעביד ניחא לה. יהא כתיש כתישין:

צווחין אף עקתין. בטילין ושביתין. ברם אנפין חדתין. ורוחין עם נפשין:

חדו סגי ייתי. ועל חדא תרתי. נהורא לה ימטי. וברכאן דנפישין:

קריבו שושבינין. עבידו תקונין. לאפשא זינין. ונונין עם רחשין:

למעבד נשמתין. ורוחין חדתין. בתרתין ותלתין. ובתלתא שבשין:

ועטורין שבעין לה. ומלכא דלעלא. דיתעטר כלא. בקדיש קדישין:

רשימין וסתימין. בגו כל עלמין. ברם עתיק יומין. הלא בטיש בטישין:

יהא רעוא קמיה. דישרי על עמיה. דיתענג לשמיה. במתיקין ודובשין:

אסדר לדרומא. מנרתא דסתימא. ושלחן עם נהמא. בצפונא ארשין:

בחמרא גו כסא. ומדאני אסא. לארוס וארוסה. להתקפא חלשין:

נעטר להון כתרין. במלין יקירין. בשבעין עטורין. דעל גבי חמשין:

שכינתא תתעטר. בשית נהמי לסטר. בווין תתקטר. וזינין דכנישין:

שביתין ושביקין. מסאבין דרחיקין. חבילין דמעיקין. וכל זיני חרשין:

ויהי רעוא מן קדם עתיקא קדישא דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכלא:

ויתמשך

דיתמשך טלא עלאה מנה למליא רישיה דזעיר אנפין ולהטיל לחקל תפוחין קדישין בנהירו דאנפין ברעוא ובחדותא דכלא ויתמשך מן קדם עתיקא קדישא דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכלא רעותא ורחמי חנא וחסדא בנהירו עלאה ברעותא וחדותא עלי ועל כל בני ביתי ועל כל הנלוים אלי ועל כל בני ישראל עמה ויפרקיננא מכל עקתין בישין דייתון לעלמא ויזמין ויתיהב לנא מזונא ופרנסתא טבתא בלי צרה ועקתא מסולא דכל מזונא בה תליא וישזביננא מעינא בישא ומחרבא דמלאך המות ומדינה של גיהנם. וייתי לנא ולכל נפשתנא חנא וחסדא וחיי אריכי ומזוני רויחי ורחמי מן קדמה. אמן כן יהי רצון אמן ואמן:

דרך החיים — דיני קידוש על היין בביתו

(א) קידוש היום בלילה מדאורייתא ומ"מ בתפלה יוצא מדאורייתא ידי קידוש ועל הפת או על היין הוא רק מדרבנן אם התפלל כבר [מ"א סימן רע"א] ולפ"ז קטן שהגיע לחינוך יכול להוציא אפי' לגדול בקידוש אם הגדול התפלל כבר ואם הקטן גם כן התפלל כבר אין יכול להוציא את הגדול שהתפלל כבר משום שהקטן שהתפלל כבר הוי תרי דרבנן וכן אינו יכול להוציא קטן שהתפלל לקטן שלא התפלל: (ב) אם מקדש על הפת להוציא גם השומעים צריכין השומעים שיכוונו לצאת גם בברכת המוציא דאם לא יכוונו לברכת המוציא רק יכוונו לצאת רק בקידוש היום וברכת המוציא רוצין לברך בעצמן בשעת אכילה עושין איסור דעושין כב"ש [ברכות דף נ"א] דס"ל מברך על היום ואח"כ מברך על היין ואנן קי"ל כב"ה שם דמברך על היין ואח"כ מברך על היום והעושה כב"ש במקום ב"ה עביד איסורא אבל אם מקדש על היין יכולין לכוין לצאת ידי קידוש ולא ישתו היין דאז אם שותין אח"כ יכולין לברך על היין דבשלמא בפת שמחויב לאכול אחר הקידוש דאין קידוש אלא במקום סעודה והמסובין מחויבין לאכול מן הפת אם כן שמכוין לצאת ידי חובת קידוש בשעה שמברך המקדש יוצא ממילא גם על האכילה בברכה זו משא"כ ביין שאין חוב על המסובין לשתות יין ואם היה יודע שישתה מהיין והוא אינו מכוין לצאת בשעה שמברך המקדש הוי כגורם ברכה שאין צריכה דאסור כנלע"ד: (ג) קטן א"י להוציא אשה בקידוש הלילה משום דהאשה גם כן חייבת בקידוש דבר תורה כמו האיש ואם התפללה האשה ערבית דינה כמ"ש לעיל [בס"ק א' לענין איש שהתפלל ערבית] אבל לכתחלה יש לחוש לגדולי הפוסקים שכתבו דאינו יוצא ד"ת בתפלה ולפ"ז אין להוציא הקטן לגדול אף שכבר התפלל הגדול ואשה יכולה להוציא אנשים בקידוש משום דמחויבת כמוהם ולכתחלה אין לעשות כן שתוציא אשה אנשים גדולים בקידוש משום דזילי מילתא אבל קטנים יכולה להוציא אפי' לכתחילה [פ"מ שם] וקטן בן י"ג שנה אינו יכול להוציא הגדול או את האשה שלא התפללו עדיין דחיישינן שמא לא הביא עדיין שתי שערות דבמילי דאורייתא לא מוקמינן אחזקה [מ"א שם]: (ד) שני אנשים אם רוצים להוציא ב"ב לא יקדשו בב"א דהרי קלא לא משתמעי [א"ר שם בשם מהר"ש]: (ה) בין ברכת בפה"ג לטעימה או בין ברכת המוציא לטעימה אין להפסיק אפי' בעניית אמן לכן אותן הנוהגים כשמקדשין שנים כאחד אחד מברך בפה"ג או המוציא והשני אומר אמן לא יפה עושים שהמקדש שבירך כבר על היין או על הפת ועונה אמן על ברכת חבירו מפסיק בין ברכה לטעימה והוי איסור [פ"מ ומ"א סי' קס"ז]: (ו) אסור לטעום אפילו מים קודם שקידש ואם עבר וטעם מקדש אח"כ [מ"א דלא כב"ה]: (ז) אם שכח לקדש ונזכר אחר שכבר נטל ידיו ובירך ברכת המוציא אם נזכר קודם שבלע את הפת לשנים דהיינו שעדיין דבוק הפרוסה בהלחם שאם יאחז בפרוסה עולה הככר עמו והיה אצלו לחם משנה יקדש על הפת בלא ברכת המוציא ויאכל ממנו ואם בלע את הפת ולא אכל עדיין יביאו לחם משנה אחר ויקדש עליהם בלא ברכת המוציא ולא יאכל מהלחם שקידש עליו שאינו רשאי לאכול בלא ברכה דדמי [לסי' ר"ו סעיף ו'] דאם בירך על פרי אחד והיה דעתו רק על זה ולא לאכול אחרת אפי' מונחות לפניו אינו רשאי לאכול את האחרים ובשבת ודאי מן הסתם דעתו רק לאכול מהלחם שמונח על השלחן ובלע עליהם כי אחרים השלמים צריכין לסעודה אחרת ולכך לא יאכל רק מהלחם שבלע ממנו ובירך עליו ברכת המוציא כי מה שאינו אוכל מלחם שקידש עליו לא איכפת לן בדיעבד ודמי לנשפך הכוס אחר הקידוש שטועם מן כוס אחר בלא קידוש [כמ"ש המחבר בסעיף ס"ו עמ"א שם] וכאן נמי כדיעבד דמי כדי שלא להכניס עצמו בספק ברכה לבטלה. ואם אחר שאכל המוציא נזכר שלא קידש עדיין אז יש לקדש על היין ולא על הפת [א"ר שם] רק אם אין לו יין יביא לחם משנה אחר ויקדש בלא ברכת המוציא: (ח) אם לא קידש בלילה בין בשוגג בין במזיד יש לו תשלומין למחר כל היום ואומר כל הקידוש של לילה מלבד ויכולו ואפילו

קידש

קידש רק שלא אכל בלילה וגם לא שתה רביעית יין אחר הקידוש דלא הוי קידוש במקום סעודה הוי כלא קידש כלל [שם]: (ט) צריך שתהיה מפה פרוסה על השלחן תחת הפת ומפה על הפת זכר למן שהיה מונח בקופסא של מלמעלה ושל מלמטה [ט"ז בשם הטור] ולפ"ז אפי' מקדש על הפת צריך שיהיה מפה תחת הפת ומפה על הפת [ט"ז שם] ויניח ידיו על המפה ועל הלחם משנה בשעת הקידוש וכשיגיע להמוציא יגלה הלחם משנה ויניח ידו עליהם ויברך המוציא וכשהגיע להשם יגביה שניהם למעלה עד שיגמור השם ואח"כ יניחם ואחר גמר המוציא יכסה במפה ויניח ידו עליהם עד שיגמור הקידוש [א"ר שם]: (י) מקדש על כוס יין מלא שלא יהא פגום וטעון כל מה שטעון כוס ברהמ"ז ונוהגין לעמוד בתחילין לומר יום הששי ויכולו השמים משום שהשם הוי"ה נרמז בראשי תיבות ואח"כ נוהגין לישב ובמתחיל יתן עיניו בנרות ואח"כ יתן עיניו בכוס של ברכה [רמ"א שם]: וכששכח לומר ויכולו יאמר אותו בתוך הסעודה על הכוס [מ"א שם]: (יא) אם אין לו אלא כוס אחד של יין מוטב שיניחנו למ"ש על הבדלה דקידוש אפשר בפת והבדלה א"א בפת אבל אם יש לו שכר על הבדלה מוטב שיקדש על היין ויבדיל על השכר כי יש לחוש לדעת ר"ת שאין מקדשין על הפת ואפי' בקידוש של שחרית מוטב שיקדש על היין ויבדיל על השכר כי בשחרית קודם אכילה נפשו של אדם קצה בשכר ועוד דהבדלה אפשר לכ"ע בשכר דהוי חמר מדינה מיהו בבית הכנסת עדיף טפי להניח הכוס של יין להבדלה אף שיהיה לו שכר להבדלה [מ"א שם]: (יב) לפי דעת רמ"א יש לנהוג ליטול ידיו קודם הקידוש ולקדש על היין ואח"כ יבצע ויברך המוציא ויש נוהגין שמקדשין קודם נטילה [שם] ואעפ"כ א"צ לברך ברכה אחרונה על היין של קידוש שבהמ"ז פוטרת את היין שבתוך הסעודה [פ"מ בט"ז סי' רע"א]: (יג) צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו ובאדם בינוני הוא רובו של רביעית והגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו ומ"מ ספי מרביעית לא בעי לשתות אפילו מלא לוגמיו הם טפי מרביעית [מ"א שם בשם הר"ן]: (יד) לכתחילה צריך לטעום המקדש עצמו כשיעור דהיינו מלא לוגמיו ומצוה מן המובחר שלאחר שתיית המקדש כשיעור יטעמו כל המסובין כולם מכוס הברכה ומיהו מי שיש לו יין מעט ואם יטעמו כל המסובין לא ישאר לקידוש שחרית מוטב שלא ישתה רק המקדש בעצמו מלא לוגמיו ולא יצטרפו ב' או ג' למלא לוגמיו ואף שמצוה שיטעמו כולם מכוס של ברכה מ"מ הא עדיפא שישתה אחד כשיעור אבל בדיעבד אפי' שתיית כל המסובין מצטרף למלא לוגמיו ואפי' לא טעם המקדש [מ"א שם ועיין א"ר שם]: (טו) לא יטעמו המסובין קודם שיטעום המקדש אם זקוקים לכוסו דהיינו שהכוסות שבידם פגומין וצריך לשפוך מכוסו לכוסות שבידם כדי שישתו כולם מכוס שאינו פגום אבל אם היה בידם כוסות שאינם פגומין רשאים לשתות קודם שישתה המקדש (מחבר שם בסימן רע"א): (טז) קידש וקודם שטעם הפסיק בדיבור חוזר ומברך בפה"ג וא"צ לחזור ולקדש אבל אם הפסיק בדברים השייכים לסעודה [וכ"ש בדברים השייכים לקידוש] א"צ לחזור ולברך אפי' ברכת בפה"ג [מ"א שם]: (יז) קידש על היין וקודם שטעם נשפך הכוס יביאו לו יין אפי' מבית אחר ויברך בפה"ג ויטעום ממנו וא"צ להזור ולקדש דטעימה מכוס אחר סגי ואם היה בביתו יין ודעתו היה לשתות עוד יין אחר הקידוש יקח יין ויטעום וא"צ לא לקדש ולא לברך בפה"ג ואם היו מסובין לפניו ולפניהם כוסות עם יין ישתו המסובין מכוסות שלהן והמקדש יצא בטעימת המסובין וא"צ עוד לכוס אחר לשתות אבל הוא לא ישתה מכוס של המסובין בלא ברכה כיון שלא היה דעתו עליו ואם הסיח דעתו קודם שטעם מכום אחר צריך לחזור ולקדש [מ"א שם] [ויתבאר עוד אי"ה בברכת הפירות]: (יח) ואם קידש על הכוס שהיה סבור שהוא של יין ונמצא שהוא של מים אף שהיה אצלו יין על השלחן צריך לקדש פעם שנית כי לא היה הקידוש על הכוס אף שהיה מונח על השלחן פת ואם היה בדעתו בשעת קידוש לשתות עוד יין א"צ לברך בפה"ג [מ"א דלא כט"ז ס"ס רע"א]: (יט) ואם קידש שחרית על שכר ונשפך שכום א"צ להביא אחר כי י"א שדי בפת [מ"א שם]: (כ) ואם קידש שחרית על יין ונשפך אף שדי בפת אם יש לו יין יביאו לו עוד כוס יין לטעום משום דיין חשוב וכ"ש בלילה אף שמקדשין על פת יביאו לו כוס אחר אם יש לו יין ויטעום ממנו משום דאסמכינהו אקרא [פ"מ וא"ר שם] ונראה אם טעה וסבר שהוא יין וקידש עליו ונמצא שהוא של מים אם היה על השלחן עוד כוסות יין הראוין לקידוש והיה בדעתו לשתותם אין צריך להזור ולקדש שנית:

דין על איזה יין מקדשין.

(א) אין מקדשין על היין שריחו רע אע"ג דריחו וטעמיה חמרא ולא על יין מגולה ומיהו אם היה מגולה שעה מועטת אין להקפיד אא"כ נמר ריחו וטעמו [סי' רע"ב מ"א שם]: (ב) יין מגתו מקדשין עליו וסוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום [מחבר שם] וכן מקדשין על יין שבפי החביות אף שיש בו קמחין רק שצריך לסנן אותו בתחלה במסננת ואם לאו אסור [רמ"א שם] אבל אם יש עליו קרום לבן שקורין [קאניג] אין מקדשין עליו [מ"א שם ועיין בט"ז סימן ר"ב] וכן מקדשין

על

על יין שריחו חלא וטעמיה חמרא [שם מחבר] אבל על יין שטעמיה חלא וריחיה חמרא אין מקדשין עליו [רמ"א שם] וטעמיה חלא היינו כל שבני אדם נמנעין לשתותו משום חמיצות [מ"א שם] : (ג) יין צמוקים מקדשין עליו [ואפי' בישל הצמוקים דיין מבושל מקדשין עליו] והוא שיש בהם לחלוחית קצת בלא שרייה וצריך שיהא צמוקים מעט יותר מאחד בששה במים בשעת נתינתן במים [ודלא כהבכור שור דף קכ"א ע"ג שכתב דמשערינן אחר שנתגדלו במים] דמה שנתגדל אח"כ ע"י שרייה הוא משום שנכנס המים בהצמוקים אבל אם הצמוקים יבשים בלא שום לחלוחית שאף אם ידרכו לא יצא מהם לחלוחית כלל פסולים [מ"א שם בשם הריב"ש] ומיהו לכתחלה מצוה מן המובחר לברור יין טוב וישן לקידוש וגם שלא יהא בו תערובות מעט דבש כי הרמב"ם פוסל יין שנתערב בו אפי' מעט דבש לקידוש ואף שכל הפוסקים מכשירין מ"מ אם אפשר יש לחוש לדעת הרמב"ם : (ד) מקום שאין מצוי יין דהיינו שאין יין בכל העיר והשכר הוא חמר מדינה דהיינו שרוב שתייתן הוא שכר בלילה יקדש על פת ואף אם אין לו אלא חתיכת פת יכול לקדש עליו [וראיה מהרא"ש פ' ע"פ שמביאו הרמ"א סי' רע"ג ס"ק י"ד הא דמקשה שם פשיטא דנר עדיף דהא אפשר לקדש על פת כו' וע"כ פירושו כמ"ש המ"א דפת יש לו דאי אין לו פת אכילה עדיף א"כ יכול לקדש על פת ואם נאמר דעל חתיכת פת אין יכול לקדש אפי' אם אין לו ד"א כלל לקדש עליו א"כ קשה אפשר מיירי הגמרא שיש לו חתיכות פת לאכילה וא"י לקדש עליו ואעפ"כ נר קודם] ובבוקר יותר טוב לקדש על שכר ואפי' אם יין מצוי אם רוצה בבוקר לקדש על שכר הרשות בידו במקום השכר הוי חמר מדינה אבל בערבית אם יין מצוי בעיר יקדש על יין אפי' יין ביוקר כי יש גדולים דסברי דאין יוצא מדאורייתא ידי חובת קידוש בלילה בלא יין ומ"מ מי שירצה לעשות מצוה מן המובחר יקדש לעולם על יין אפי' בשחרית אפי' יין ביוקר [ט"ז מ"א שם] ומי שחביבה עליו ריפתא יותר מיין יקדש אריפתא אפי' בלילה רק אם רוצה לקדש על היין הרשות בידו ובשחרית אף שחביבה עליו ריפתא יקדש על יין אם יין מצוי או על שכר אם רוצה כדי שיהא זכר שהוא משום קידוש דמה שמברך המוציא על הפת ליכא היכרא שהוא משום קידוש [עיין מ"א שם] : (ה) ומי שאינו שותה יין משום נדר יכול לקדש עליו וישתו אחרים המסובין אצלו ואם אין אחרים אצלו יקדש על הפת או ישמע קידוש מאחרים [מ"א שם] ומה שתמה המ"א שם על הרמ"א מסי' רע"ג ס"ד דאין רשאי לקדש ולברך להוציא אחרים כשאינו טועם בעצמו רק כשאחרים אינן בקיאים לא קשה מידי שהדין דשם הוא של בה"ג שכתב הטור בשמו הטעם דלא אמרו אף שיצא מוציא רק לאינן בקיאים וה"ה אם לא יצא ואינו רוצה לצאת בקידוש זה אבל אם רוצה לצאת בעצמו יכול להוציא אחרים אפי' בקיאין אפי' אם אינו טועם בעצמו רק המסובין יטעמו [כדלעיל סי' רע"א סעיף י"ד] ותדע דהא למדו זה מעירובין דף מ"ב דאמר התם ניתביה לינוקא ע"ש ואף שהמחבר כתב דיש לחוש לדברי הגאונים דבקידוש צריך שיטעום המקדש [כ"כ הא"ר דאין לחוש]: (ו) על יי"ש אין לקדש לפי שא"א לשתות כמלא לוגמיו בלי הפסק ולכתחלה אין שתיית כל המסובין מצטרפין למלא לוגמיו [עיין א"ר פ"מ שם] אבל בשחרית יכול לקדש על יי"ש [א"ר] : (ז) ברכת יין של קידוש פוטרת יין שבתוך הסעודה ואין היין של קידוש טעון ברכה לאחריו דבהמ"ז פוטרתו בין שהוא של הכוס בין שאינו על הכוס ואפי' מי שנוהג כהמחבר [לעיל בסימן רע"א סעיף י"ב] שכתב דיקדש תחלה ואח"כ יטול ידיו אפ"ה מיסך שייך כוס של קידוש לסעודה ובהמ"ז פוטרתו מברכה אחרונה [עיין פ"מ] : (ח) ולענין שיפטור יין של קידוש שאר משקים אם קידש על יין ובדעתו לשתות עוד יין בתוך הסעודה הוי כקובע עצמו לשתות וא"צ לברך על שאר משקין אפי' לא היו לפניו בשעה שבירך על היין [ע' א"ר סי' קע"ד וע' ע"ת ופ"מ שם דלא כט"ז] ואם אין בדעתו לשתות עוד יין רק שקידש על היין אם היה לפניו שאר משקין בשעה שקידש על היין פוטרם היין מברכה ואם לא היו לפניו בשעה שבירך על היין אף שהביאו לפניו בשעה שעדיין עמד לפניו צריך לברך עליהם : (ט) ואם קידש על היין ולא טעם ממנו כגון שטעמו המסובין אף שהיו לפניו שאר משקין בשעה שבירך על היין צריך לברך על המשקין כי הטעם שיין פוטר משום שכל המשקין הם טפילין לו וכשאינו שותה לא שייך טעם זה וכן אם קידש ולא טעם צריך לברך על היין שבתוך המזון מפני שהפסיק בין טעימה לברכה [עי' תוס' ע"פ דף ק"א ד"ה ור"י אמר אף ידי יין נמי יצאו] :

דיני קידוש במקום סעודה.

(א) אין קידוש אלא במקום סעודה ובבית אחד אפי' טרקלין גדול אם קידש לאכול בפינה זו ונמלך לאכול בפינה אחרת א"צ לחזור ולקדש וכן מחדר לחדר שרואה מקומו א"צ לחזור ולקדש ומחדר לחדר תחת גג אחד שאין רואה מקומו או מאיגרא לארעא אם היה בדעתו לאכול בהדר אחר או שקידש באיגרא אדעתא לאכול בארעא או להיפך שפיר דמי [סי' רע"ג] וכן מבית לבית אם רואה מקומו ואין שביל היחיד הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים מפסיק ביניהם א"צ לקדש פעם אחרת [ט"ז סי' קנ"ה וע' א"ר שם] אם היה בדעתו לאכול בבית אחר : (ב) ומבית לסוכה בחג הסוכות אם קידש בבית מחמת

שירדו

שירדו גשמים ואח"כ פסקו הגשמים או להיפך אם קידש בסוכה ואח"כ ירדו גשמים א"צ לקדש פעם שנית כי כן דרך שאם פסקו גשמים לילך לסוכה או להיפך לצאת מן הסוכה והוי כקידש ע"מ לאכול בבית אחר רק שצריך שלא יפסיק בין הבית ובין הסוכה כנ"ל בסעיף א' דהיינו שבעינן שיראה מקום הסוכה [פ"מ סי' רע"ג]: (ג) צריך לאכול במקום קידוש לאלתר ואם היה בדעתו לאכול מיד ואירע אונס והפסיק ולא אכל מיד א"צ לחזור ולקדש אבל אם יצא ממקומו בינתים צריך לקדש שנית אבל אם היה בדעתו להפסיק בדברים אחרים אף שאח"כ הפסיק ע"י אונס צריך לחזור ולקדש [רמ"א סי' רע"ג ועיין מ"א שם] ואם היה בדעתו להפסיק או שלא לאכול כלל ולא הפסיק ואכל מיד א"צ לחזור ולקדש וכן כשהיה בדעתו לאכול בבית אחר ונמלך ואכל באותו בית שקידש א"צ לחזור ולקדש [רמ"א שם וע' מ"א שם וע' א"ר שם]: (ד) יכול אדם לקדש לאחרים אף שאינו אוכל עמהם ואינו רוצה לצאת עמהם דלדידהו הוי מקום סעודה ואף בקידוש של שחרית יכול להוציאן בכה"ג והוא שאינם יודעין אבל אם יודעים בעצמם אסור לקדש להם אא"כ רוצה לצאת בעצמו בהקידוש שעושה להם [כמו שכתבתי בסי' הקדוש סעיף ה'] ואפי' לקטנים שיודעים אינו רשאי לקדש להם אם אינו רוצה לצאת בעצמו כמו בגדול והמקדש לאחרים ואינו רוצה לצאת אסור לו לטעום עמהם [מחבר ורמ"א]: (ה) קידוש במקום סעודה סגי שישתה חוץ ממלא לוגמיו של קידוש עוד כוס יין דהיינו רביעית או שיאכל כזית מיני תרגימא מחמשת מינים ואם אכל פת כזית ודאי יצא אבל שכר אפי' במקום דהוי חמר מדינה אינו יוצא בשביל סעודה דלא סעיד כמו יין [שם וע' מ"א] וכן בפירות לא יצא: (ו) יכול לקדש בבית שישמעו השכנים שיוצאין בהקידוש ובלבד שיתכוין השומע לצאת ומשמיע להוציא ואם מקדש על הפת להוציא אחרים יכול לברך להם המוציא אם אינם יודעין אף שאין רוצה לצאת אבל אם מקדש להם על יין אינו רשאי לברך להם המוציא אף שאינם יודעין ואף שחובה לאכול פת כדי שיהא קידוש במקום סעודה [ט"ז ס"ק ב' דלא כלבוש ומ"א כאן ס"ק י"ג]: (ז) המקדש אין צריך להיות במקום נר ואם נהנה בחצר יותר מפני האויר או מפני הזבובים מקדש בחצר ואוכל שם אף שאינו רואה הנרות שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער ודוחקא במצער הרבה בבית הא לאו הכי צריך לאכול במקום הנרות וצריך לקדש שם [מ"א שם]:

דיני בציעת הפת.

(א) בוצע על שתי ככרות שלמים ואפילו נשים חייבות בלחם משנה [א"ר סי' רע"ד] ואם נשרף קצת מקרי שלם עדיין ואם חתך השרף לא הוי שלם [מ"א ח"צ וש"א] ואם שכח ליטול חלה אוכל והולך ואח"כ מפריש חלה ומ"מ חשוב לחם משנה: (ב) בליל שבת בוצע על התחתונה ויקרב התחתונה אליו כדי שלא יעבור על המצוה וכשיגיע להמוציא ירשום בסכין על הלחם קודם ברכת המוציא ויניחנה למטה וישים ידיו עליהם ויברך המוציא וכשיגיע להשם יגביהם למעלה וכשיגמור השם יניחם למטה ויגמור הברכה ויבצע אותם ובשחרית בשבת וביו"ט יבצע על העליונה [שם]: (ג) מצוה לבצוע בשבת פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה ואין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך ואם יש לפני כ"א לחם משנה יכולין לטעום אף שעדיין לא טעם הבוצע [שם]:

קידוש ליל שבת

לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ הֲרֵינִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה לְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן כִּדְכְתִיב זָכוֹר וְשָׁמוֹר זָכְרֵהוּ עַל הַיָּיִן:

בלחש וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר

יוֹם הַשִּׁשִּׁי: וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

על היין סַבְרִי מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

ברוך

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְרָצָה בָנוּ וְשַׁבַּת קָדְשׁוֹ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן הִנְחִילָנוּ זִכָּרוֹן לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. כִּי הוּא יוֹם תְּחִלָּה לְמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים. וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן הִנְחַלְתָּנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

זמירות לליל שבת

כָּל־מְקַדֵּשׁ שְׁבִיעִי כָּרָאוּי לוֹ. כָּל־שׁוֹמֵר שַׁבָּת כַּדָּת מֵחַלְּלוֹ. שְׂכָרוֹ הַרְבֵּה מְאֹד עַל־פִּי פָעֳלוֹ. אִישׁ עַל־מַחֲנֵהוּ וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ: אוֹהֲבֵי יְיָ הַמְחַכִּים לְבִנְיַן אֲרִיאֵל. בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שִׂישׂוּ כִּמְקַבְּלֵי מַתַּן נַחֲלִיאֵל. גַּם שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וְאִמְרוּ לָאֵל. בָּרוּךְ יְיָ אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: דּוֹרְשֵׁי יְיָ זֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבוֹ. הַמְאַחֲרִים לָצֵאת מִן־הַשַּׁבָּת וּמְמַהֲרִים לָבֹא. שְׂמֵחִים לְשָׁמְרוֹ וּלְעָרֵב עֵרוּבוֹ. זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זִכְרוּ תּוֹרַת משֶׁה בְּמִצְוַת שַׁבָּת גְּרוּסָה. חֲרוּתָה לְיוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּכַלָּה בֵּין רֵעוֹתֶיהָ מְשֻׁבָּצָה. טְהוֹרִים יִירָשׁוּהָ וִיקַדְּשׁוּהָ בְּמַאֲמַר כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: יוֹם קָדוֹשׁ הוּא מִבּוֹאוֹ וְעַד צֵאתוֹ. כָּל זֶרַע יַעֲקֹב יְכַבְּדוּהוּ כִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ. לָנוּחַ

בו

עיון תפלה

מקראי קדש. איתא בספרא, במה אתה מקדשו, קדשהו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה, ע"כ. לדעתי למדונו רבותינו בזה דבר גדול, והוא שהזהירנו בכמה מקראות התורה על הקדושה, קדושים תהיו, והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ואמרו רבותינו קדושים תהיו פרושים תהיו כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים, קדש עצמך במותר לך. ופירשו בו קדמונינו, שהקדושה והפרישות היא שבכל פעולה מפעולות הגשמיות המותרות לנו, נהיה פרושים בעת הפעולה ההיא שלא נשתף בה שום הנאה וערבות גשמי ולא נתעורר אליה למלאות תאוה גשמית כ"א בהתעוררות שכלי, לקיום המין או האיש ולקיים מצות בוראהו, באופן שנפעול בכלים חומריים פעולות שכליות, וזהו קדש עצמך במותר לך, שבכל פעולה מפעולות המותרות לנו, נתקדש ונפרוש עצמינו מלשתף בו שום ערבות והנאה גשמית כלל, אלא נפעול הפעולה מצד התעוררות שכלי לקיים בו מצות הבורא יתברך (עיין בדברי הרב בעל קרבן אהרן בפירושו לספרא ר"פ קדושים). ואמר הרמב"ם (בחמישי לשמונה פרקיו) בביאור מאמרם כל מעשיך יהיו לשם שמים, שנשמש בכל כחות הנפשיות שבנו לשום תכליתם אהבת השם ית' לבד לעבוד עבודתו בקדש, ולא נעשה מעשה קטן וגדול רק בהסתכלות בכל פעולה ותנועה אם היא אל התכלית האמתי הלזה, שלא תהיה הכוונה במאכל ובמשתה אל ההנאה והערב, ולא נלבוש הבגדים הנאים להתכבד בם, אבל נכוין להרחיב גם את הנפש להבריא את הגוף להיותו מוכשר אל קנין השלמות, כי כשאיברי הגוף (שהם כלי כחות הנפש) הם שלמים ובריאים, תהיה היכולת בנפש להתעסק במעלות השכליות המביאים אל עבודת הקדש וכן בלבישת הבגדים הנאים נכוין להרחיב את הנפש שתהיה בהירה וזכה לקבל חכמת התורה, כי בדברים הכעורים תלאה הנפש ותעכור המחשבה. וכל המתנהג בדרך זה הוא עומד במדרגה עליונה מאד וחמודה, ולא ישיגוה רק מעט מזעיר אחר הרגל גדול, והיא מדרגה קרובה למדרגת הנביאים. ע"ש בדבריו הנחמדים. הנה ליוקר המעלה הנפשית הזאת ולגדל קושי השגתה, לרוב טרדות העסקים והעניינים בימות החול, נצטוינו להשתדל עכ"פ בהשגתה בשבתות ובמועדים, להיותם מיוחדים לעניני קודש, והיותנו בם פנויים מכל עסקי העולם ועניני חול, ואנחנו מוכשרים לשום בם עינינו להתנהג בדרך הקדש הלזה ולקדש עצמנו בדברים המותרים, ולכן זה נקראו השבתות והי"ט מקראי קדש לדעת רבותינו, ולפי"ז טעם מקרא קדש (אויפרוף צור הייליגונג) כאילו הנפש תתעורר לקרוא בקול גדול אל כחות הפנימיות שבו לאמר: כלנו כאחד נהיה נכונים לעבודת הקדש, כלנו יחד נלכה בדרך הקדש, ונתעלה למעלות הקדש:

פורה

בּוֹ וְלִשְׂמֹחַ בְּתַעֲנוּג אָכוֹל וְשָׁתוֹ. כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אוֹתוֹ: מְשׁוֹךְ חַסְדְּךָ לְיוֹדְעֶיךָ אֵל קַנֹּא וְנוֹקֵם. נוֹטְרֵי לְיוֹם הַשְּׁבִיעִי זָכוֹר וְשָׁמוֹר לְהָקֵם. שַׂמְּחֵם בְּבִנְיַן שָׁלֵם בְּאוֹר פָּנֶיךָ תַּבְהִיקֵם. יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם: עֲזוֹר לַשּׁוֹבְתִים בַּשְּׁבִיעִי בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר עוֹלָמִים. פּוֹסְעִים בּוֹ פְּסִיעָה קְטַנָּה סוֹעֲדִים בּוֹ לְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. צִדְקָתָם תַּצְהִיר כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים. יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אַהֲבַת תָּמִים. יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים:

מְנוּחָה וְשִׂמְחָה אוֹר לַיְּהוּדִים. יוֹם שַׁבָּתוֹן יוֹם מַחֲמַדִּים. שׁוֹמְרָיו וְזוֹכְרָיו הֵמָּה מְעִידִים. כִּי לְשִׁשָּׁה כֹּל בְּרוּאִים וְעוֹמְדִים: שְׁמֵי שָׁמַיִם אֶרֶץ וְיַמִּים. כָּל־צְבָא מָרוֹם גְּבוֹהִים וְרָמִים. תַּנִּין וְאָדָם וְחַיַּת רְאֵמִים. כִּי בְּיָהּ יְיָ צוּר עוֹלָמִים: הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר לְעַם סְגֻלָּתוֹ. שָׁמוֹר לְקַדְּשׁוֹ מִבֹּאוֹ וְעַד צֵאתוֹ. שַׁבַּת קֹדֶשׁ יוֹם חֶמְדָּתוֹ. כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ: בְּמִצְוַת שַׁבָּת אֵל יַחֲלִיצָךְ. קוּם קְרָא אֵלָיו יָחִישׁ לְאַמְּצָךְ. נִשְׁמַת כָּל חַי וְגַם נַעֲרִיצָךְ. אֱכוֹל בְּשִׂמְחָה כִּי כְבָר רָצָךְ: בְּמִשְׁנֶה לֶחֶם וְקִדּוּשׁ רַבָּה. בְּרוֹב מַטְעַמִּים וְרוּחַ נְדִיבָה. יִזְכּוּ לְרַב טוּב הַמִּתְעַנְּגִים בָּהּ. בְּבִיאַת גּוֹאֵל לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא:

מַה־יְּדִידוּת מְנוּחָתֵךְ. אַתְּ שַׁבָּת הַמַּלְכָּה. בְּכֵן נָרוּץ לִקְרָאתֵךְ. בּוֹאִי כַלָּה נְסוּכָה. לְבוּשׁ בִּגְדֵי חֲמוּדוֹת. לְהַדְלִיק נֵר בִּבְרָכָה. וַתֵּכֶל כָּל־הָעֲבוֹדוֹת. לֹא תַעֲשׂוּ מְלָאכָה: לְהִתְעַנֵּג בְּתַעֲנוּגִים. בַּרְבּוּרִים וּשְׂלָיו וְדָגִים: מֵעֶרֶב מַזְמִינִים. כָּל־מִינֵי מַטְעַמִּים. מִבְּעוֹד יוֹם מוּכָנִים. תַּרְנְגוֹלִים מְפֻטָּמִים. וְלַעֲרוֹךְ כַּמָּה מִינִים. שְׁתוֹת יֵינוֹת מְבֻשָּׂמִים. וְתַפְנוּקֵי מַעֲדַנִּים. בְּכָל־שָׁלֹשׁ פְּעָמִים: להתענג נַחֲלַת יַעֲקֹב יִירָשׁ. בְּלִי מְצָרִים נַחֲלָה. וִיכַבְּדוּהוּ עָשִׁיר וָרָשׁ. וְתִזְכּוּ לִגְאֻלָּה. יוֹם שַׁבָּת אִם תִּשְׁמֹרוּ. וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹדוּ. וּבַשְּׁבִיעִי נָגִילָה: להתענג חֲפָצֶיךָ אֲסוּרִים. וְגַם לַחֲשׁוֹב חֶשְׁבּוֹנוֹת. הַרְהוּרִים מֻתָּרִים. וּלְשַׁדֵּךְ הַבָּנוֹת. וְתִנּוֹק לְלַמְּדוֹ סֵפֶר. לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת. וְלַהֲגוֹת בְּאִמְרֵי שֶׁפֶר. בְּכָל־פִּנּוֹת וּמַחֲנוֹת: להתענג הִלּוּכָךְ תְּהֵא בְנַחַת. עֹנֶג קְרָא לַשַּׁבָּת. וְהַשֵּׁנָה מְשֻׁבַּחַת. כְּדַת נֶפֶשׁ מְשִׁיבַת. בְּכֵן נַפְשִׁי לְךָ עָרְגָה. וְלָנוּחַ בְּחִבַּת. כַּשּׁוֹשַׁנִּים סוּגָה. בּוֹ יָנוּחַ בֵּן וּבַת: להתענג מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא. יוֹם שַׁבָּת מְנוּחָה. כָּל־הַמִּתְעַנְּגִים בָּהּ. יִזְכּוּ לְרֹב שִׂמְחָה. מֵחֶבְלֵי מָשִׁיחַ. יֻצָּלוּ לִרְוָחָה. פְּדוּתֵנוּ תַצְמִיחַ. וְנָס יָגוֹן וַאֲנָחָה:

מַה יָּפִית וּמַה נָּעַמְתְּ אַהֲבָה בְּתַעֲנוּגִים. אַתְּ שַׁבָּת מְשׂוֹשׂ נוּגִים. לָךְ בָּשָׂר וְגַם דָּגִים. נְכוֹנִים מִבְּעוֹד יוֹם: מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב לֵב חָרֵדִים. בְּבֹא עִתֵּךְ עֵת הוֹדִים. גִּיל וְשָׂשׂוֹן לַיְּהוּדִים. לִמְצֹא פִּדְיוֹם: וְאַתְּ עֹנֶג לְהִתְעַנֵּג בְּמַמְתַּקִּים. בְּתַעֲנוּגוֹת בְּנֵי אָדָם. וְיַיִן כִּי יִתְאַדָּם. וּשְׁאָר מַשְׁקִים: רְאֵה וְקַדֵּשׁ בְּיוֹם קֹדֶשׁ. עֲלֵי יַיִן זָכְרֵהוּ. וְאִם אֵין עֲלֵי לֶחֶם בְּצַע. בְּעַיִן יָפָה לְקַדְּשׁוֹ: שָׁמְרֵהוּ כְּהִלְכוֹתָיו מֵעֲבוֹדוֹת. מֵאָבוֹת וְתוֹלָדוֹת. שִׁיר לָאֵל תֵּן לְהוֹדוֹת. זָכוֹר לְקַדְּשׁוֹ: כָּל שׁוֹמֵר יוֹם שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ. מְחוֹלְלוֹ יִמְחוֹל

מעלו. ובא גואלו שמו שילה. יובל שי לו: דבר סמן טוב לך כמן ואות הגל. סמבטיון תתגלגל. בכל יום נח כעם סגל. ישבתו וישקטו: הטורחים ולא נחים עדי ששי. ותשלחם לחפשי. בגדי שש וגם משי. לכבדך יעטו: ויאמרו בואי כלה כה תאחרי. הן שלחן וגם נרך ערוכים כי בא אורך. קומי אורי: כבוד יי עליך כאור זרח. בעת יצר בלי טרח. קצות מערב וגם מזרח. צפון וימין: עליונים ותחתונים במאמרו. עלי תבל שם אורו. וכחטוא יציר ליוצרו. בקשו להטמין: ואת חלית פני קונך ולא נטמן. יום אחד למוצאיו. ואז גננו ליראיו. ין עסים זמן: יהי לזכרך ולשמרך וינצל מכל רע. וישכון בצל עצי עדן. ושם אצל ישרים יתן: סעודותיו ושבתותיו אשר שלש. כאיש עניו כדת פלש. במקרא חד היום שלש. רמז שלשתן יעלה. אם שלש אלה יעשה לה. מחבלים וגם צירים יצלו. בלי מצרים יירש נחלה: ברכות יעטה מורה בראשיתך. ויש תקוה לאחריתך. ושובו בנים בצאתך: להבדיל ישאו. כוס רויה להלל יה. בשיר ורון. בקול נעים קרא בגרון. ללותך בנין אהרן. בשיר יקראו: כבוד ארצות וכל מלכים ללותם. הפחות והסגנים. בשבחות וכרננים. בכל עת צאתם: יצו חסדו קדוש יעקב ליל ויומם. ואז לוים על מקומם. ינצחו שיר אשר זמם. בכל מיני זמר: עלי עולה אשר כפולה. ביום שבת. באהבת יום ברוב חבת. עם נצור כאישון בת עין נשמר: מי יפאר גדל פאר המלכה. מנתה אפים. הליכתה אלפים אמה ארכה: חי זקוף סך. בקוראי שמך. שמע עליון. ואל תחרש לרש ואביון. וקבל ניב וגם הגיון. לבבו נשפל: מזון ארוחה ליום מנוחה. בעת יחסר. יחן כפת דג ובשר. ישב כשר. בלי מחסר. לחמו נכפל: יום שביעי כמרועי. אזי קשבו כרדת דגן שמים. כתת לחם יומים. איש תחתיו שבו:

יום שבת קדש הוא. אשרי האיש שומרהו. ועל היין זכרהו. ואל ישים אל לבו. הכים רק ואין בו. ישמח וירוה. תאם לוה. הצור יפרע את חובו: הבשר יין ודגים. אל יחסר בתענוגים. ואם שלש אלה לפניו צנים. זה יהיה שכרו. אשר חפץ ביקרו. יוסף חצה דג. ומצא מרגלית בבשרו: ואם שלחן כדת ערוך. ומלאך אל יענה ברוך. זה יהיה זמן ארוך. ואויביו יהיו כדמן. ומלאך רע יענה אמן. בעל כרחו יספר שבחו. שמו יעלה כטוב שמן: נשים נרות תדליקנה. וחק נדות תחזיקנה. והחלות תפיקנה. יגן בעדן זכותן. יום בא עת לדתן. ואם לא עברו ונזהרו. אזי קרובה לדתן: תנו שבח ושירה. לאל אשר שבת ברא. ולנו בו נתן תורה. קרא למשה מתנה. בבית גנזי היא טמונה. לך יאתה וקח אותה. תנה לעדת מי מנה: נפש כי נאנחה. בא שבת בא מנוחה. גיל וששון ושמחה. ברכו וקדשו כמן. מלהדת לעם לא אלמן. והשבת נפש משיבת. כפסת בר אשר טמן: חקותיה במרה. נצטוו באזהרה. כהררים בשערה. תלוים הלכותיו. שומרי מצותיה. ינחלו ליום שכלו שבת בצבאותיה: זה האות אשר שם אל. בינו ובין בני ישראל. ובשביעי אשר הואל. סמבטיון הנהר. שבכל יום רץ ונמהר. יוכיח בו מנוחה. תשיב למין אשר שואל: קולי קולות יחדלון. בעת שירי יגדלון. כי כמל הם יזלון. ואל יסיגו גבולי. בארח שיר נפל חבלי. התכוששו ואל תשמשו כנזר שיר שפרה לי: התיצבו

יָהּ רִבּוֹן עָלַם וְעָלְמַיָּא. אַנְתְּ הוּא מַלְכָּא מֶלֶךְ מַלְכַיָּא. עוֹבַד גְּבוּרְתֵּךְ וְתִמְהַיָּא. שְׁפַר קֳדָמָךְ לְהַחֲוָיָא: יה רבון

שְׁבָחִין אֲסַדֵּר צַפְרָא וְרַמְשָׁא. לָךְ אֱלָהָא קַדִּישָׁא. דִּי בְרָא כָּל־נַפְשָׁא. עִירִין קַדִּישִׁין וּבְנֵי אֱנָשָׁא. חֵיוַת בָּרָא וְעוֹפֵי שְׁמַיָּא: יה רבון

רַבְרְבִין עוֹבְדָיךְ וְתַקִּיפִין. מָכִיךְ רְמַיָּא וְזָקִיף כְּפִיפִין. לוּ יִחְיֶה גְבַר שְׁנִין אַלְפִין. לָא יֵיעוֹל גְּבוּרְתֵּךְ בְּחֻשְׁבְּנַיָּא: יה רבון

אֱלָהָא דִּי לֵהּ יְקַר וּרְבוּתָא. פְּרוֹק יַת עָנָךְ מִפּוּם אַרְיָוָתָא. וְאַפֵּק יַת עַמָּךְ מִגּוֹ גָלוּתָא. עַמָּךְ דִּי בְחַרְתְּ מִכָּל אֻמַּיָּא: יה רבון

לְמִקְדָּשָׁךְ תּוּב וּלְקֹדֶשׁ קוּדְשִׁין. אֲתַר דִּי בֵהּ יֶחֱדוּן רוּחִין וְנַפְשִׁין. וִיזַמְּרוּן לָךְ שִׁירִין וְרַחֲשִׁין. בִּירוּשְׁלֵם קַרְתָּא דְשׁוּפְרַיָּא: יה רבון

צוּר מִשֶּׁלוֹ אָכַלְנוּ. בָּרְכוּ אֱמוּנַי. שָׂבַעְנוּ וְהוֹתַרְנוּ כִּדְבַר יְיָ: הַזָּן אֶת־עוֹלָמוֹ רוֹעֵנוּ אָבִינוּ. אָכַלְנוּ אֶת־לַחְמוֹ וְיֵינוֹ שָׁתִינוּ. עַל־כֵּן נוֹדֶה לִשְׁמוֹ. וּנְהַלְלוֹ בְּפִינוּ. אָמַרְנוּ וְעָנִינוּ. אֵין קָדוֹשׁ כַּייָ: צור בְּשִׁיר וְקוֹל תּוֹדָה נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ. עַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה שֶׁהִנְחִיל לַאֲבוֹתֵינוּ. מָזוֹן וְצֵידָה הִשְׂבִּיעַ לְנַפְשֵׁנוּ. חַסְדּוֹ גָּבַר עָלֵינוּ. וֶאֱמֶת יְיָ: צור רַחֵם בְּחַסְדֶּךָ. עַל־עַמְּךָ צוּרֵנוּ. עַל־צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. זְבוּל בֵּית תִּפְאַרְתֵּנוּ. בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. יָבֹא וְיִגְאָלֵנוּ. רוּחַ אַפֵּינוּ. מְשִׁיחַ יְיָ: צור יִבָּנֶה הַמִּקְדָּשׁ. עִיר צִיּוֹן תְּמַלֵּא. וְשָׁם נָשִׁיר שִׁיר חָדָשׁ. וּבִרְנָנָה נַעֲלֶה. הָרַחֲמָן הַנִּקְדָּשׁ. יִתְבָּרַךְ וְיִתְעַלֶּה. עַל־כּוֹס יַיִן מָלֵא. כְּבִרְכַּת יְיָ: צור

יוֹם זֶה לְיִשְׂרָאֵל אוֹרָה וְשִׂמְחָה. שַׁבַּת מְנוּחָה: יום זה

צִוִּיתָ פִּקּוּדִים, בְּמַעֲמַד סִינַי. שַׁבָּת וּמוֹעֲדִים, לִשְׁמוֹר בְּכָל שָׁנַי. לַעֲרוֹךְ לְפָנַי, מַשְׂאֵת וַאֲרוּחָה. שַׁבַּת מְנוּחָה: יום זה

חֶמְדַּת הַלְּבָבוֹת, לְאֻמָּה שְׁבוּרָה. לִנְפָשׁוֹת נִכְאָבוֹת, נְשָׁמָה יְתֵרָה. לְנֶפֶשׁ מְצֵרָה, יָסִיר אֲנָחָה. שַׁבַּת מְנוּחָה: יום זה

קִדַּשְׁתָּ בֵּרַכְתָּ, אוֹתוֹ מִכָּל יָמִים. בְּשֵׁשֶׁת כִּלִּיתָ, מְלֶאכֶת עוֹלָמִים. בּוֹ מָצְאוּ עֲגוּמִים, הַשְׁקֵט וּבִטְחָה. שַׁבַּת מְנוּחָה: יום זה

לְאִסּוּר מְלָאכָה, צִוִּיתָנוּ נוֹרָא. אֶזְכֶּה הוֹד מְלוּכָה, אִם שַׁבָּת אֶשְׁמְרָה. אַקְרִיב שַׁי לַמּוֹרָא, מִנְחָה מֶרְקָחָה. שַׁבַּת מְנוּחָה: יום זה

חַדֵּשׁ מִקְדָּשֵׁנוּ, זָכְרָה נֶחֱרֶבֶת. טוּבְךָ מוֹשִׁיעֵנוּ, תְּנָה לַנֶּעֱצֶבֶת. בְּשַׁבָּת יוֹשֶׁבֶת, בִּזְמִיר וּשְׁבָחָה. שַׁבַּת מְנוּחָה: יום זה

וקודם ברכת המזון של כל סעודת שבת יטול ידיו במים אחרונים ויאמר:

יְדֵי אַשְׁחֵי אֲנָא. לְגַבֵּי חַד מָנָא. לְסִטְרָא חוֹרִינָא. דְּלֵית בָּהּ מַמָּשָׁא.
אַזְמִין בִּתְלָתָא. בְּכָסָא דְבִרְכָתָא. לְעִלַּת עִלָּתָא. עַתִּיקָא קַדִּישָׁא:

מאחרין לבא לבהכ"נ בשבת יותר מבימות החול וממהרין לצאת קודש שש שעות. אין לשחות בעל אנחנו מודים שאין לשחות אלא במקום שאמרו חז"ל [סי' רס"א]:

מתפללים כל סדר התפלה עד ישתבח ואח"כ אומרים:

נִשְׁמַת כָּל־חַי תְּבָרֵךְ אֶת־שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ. וְרוּחַ כָּל־בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. מִן הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם אַתָּה אֵל. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וּמְרַחֵם בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה. אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה: אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים. אֱלוֹהַּ כָּל־בְּרִיּוֹת אֲדוֹן כָּל־תּוֹלָדוֹת הַמְהֻלָּל בְּרֹב הַתִּשְׁבָּחוֹת הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים. וַיְיָ לֹא־יָנוּם וְלֹא־יִישָׁן. הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים. וְהַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים. וְהַמַּתִּיר אֲסוּרִים וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים. לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים: אִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ. וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ. וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם. וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת. אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וּלְבָרֵךְ אֶת־שְׁמֶךָ עַל־אַחַת מֵאָלֶף אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם־אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. בְּרָעָב זַנְתָּנוּ. וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ. מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ. וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ וּמֵחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ: עַד־הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ. וְלֹא־עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ.

ואל

עיון תפלה

פודה, שיפדה את האדם מצרותיו ברצון הצורר אותו. ומציל, שמציל אותו מיד שונאו ביד חזקה וזרוע נטויה: צרה וצוקה. צרה מבחוץ, וצוקה מבפנים כענין הציקתני רוח בטני [הגר"א]: לא ינום. פעמים אפי' כתנומה קלה לא יגרע מהשגחתו: עד הנה עזרונו רחמיך וגו' לנצח, כלומר מה שעד הנה עזרתנו

וְאַל־תִּטְּשֵׁנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח: עַל־כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ. וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ. הֵן הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ: כִּי כָל־פֶּה לְךָ יוֹדֶה. וְכָל־לָשׁוֹן לְךָ תִשָּׁבַע. וְכָל־בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע. וְכָל־קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה. וְכָל־לְבָבוֹת יִירָאוּךָ. וְכָל־קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ. כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב כָּל־עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה יְיָ מִי כָמוֹךָ. מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגֹּזְלוֹ: מִי יִדְמֶה־לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה־לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ־לָךְ. הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת־שֵׁם קָדְשֶׁךָ. כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ:

האל

עיון תפלה

עזרתנו הוא מצד רחמיך ולא למעננו ומה שלא עזבתנו הוא מצד חסדיך, ולכן אנחנו בוטחים שאל תטשנו לנצח, כי אם היה בשבילנו היינו מתיראים שמא יגרום החטא, אבל כאשר הוא למען חסדיך אין אנו מתיראים כלל, כי חסדיך המה קיימים לעולם (הגר"א): **ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו.** ההבדל שבין עזיבה לנטישה הוא, שפעל עזב יורה על בטול הערך שבין דבר לדבר בלבד אבל לא ג"כ על בטול כל שאר התקשרות ודבקות יחוסיי שיש לו עם חבירו, כי הוא נשאר כמו שהיה רק העסק לבד נתבטל ביניהם, זהו יקרא עזיבה (פערלאססען) כמו יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו, שאין הכוונה שיפסיק כל יחוס ודבקות שבין איש לאבותיו, שזה לא יתכן, אבל ר"ל בטול העסק והשתדלות עם אבותיו שהיה עד עכשיו, ויהיה מכאן ולהבא עיקר עסקו והשתדלותו עם אשתו, ושאר הדבקות עם אבותיו ישאר כמו שהיה. ופעל נטש יורה על ענין הגרוע מן העזיבה, והוא בטול כל יחוס ודבקות והתקשרות עם דבר, שאינו מבטל העסק עמו בלבד, אך מבטל כל ענין שעל ידו אפשר שיהיה לו עוד איזו יחוס והצטרפות עם הדבר, וכענין היסח הדעת שבלשון חז"ל שמסיח דעתו מן הדבר לבלתי השתכל בו עוד כלל (אויסער אכט לאססען), עד"ז אמר בשביעית תשמטנה ונטשתה שמלבד שלא יהיה לך עסק בעבודת האדמה צריך ג"כ שתסיח דעתך ממנה כל עיקר כאלו אינה שלך, וכן כי לא יטוש ה' את עמו, היינו שלא יעזבם לגמרי ואם גם הוא מסתיר פנים במקצת, ולפי"ז תהיה הכוונה כאן, עד הנה היתה השגחתך עלינו במדרגה עליונה מאד בכל מיני עסק והשתדלות, וזהו לא עזבונו חסדיך, ומבקשים אנחנו שגם עתה אם שאין זכותנו גורמת להשגחה גדולה כזו, עכ"פ תשגיח עלינו בהשגחה פחותה ממנה והיא שלא תסיח דעתך ממנו לגמרי, וזהו ואל תטשנו: **הן הם.** דחוק לפרש מלת הן למלת הגוף לנסתרות ומוסב על נשמה ולשון שהם לשון נקבה, אבל יתכן שהוא ממלת הנני, שהוא ענוה ולשון זימון והכנה (כמ"ש רש"י וירא כ"ב) ויורה שאין ההודאה מהם בדרך מקרה כי אם בהכנה והזמנה שהם עומדים מוכנים ומיוחדים להודות (בערייטוויללינג). ואם נאמר דלשונות הנאה הרגיל בדברי רבותינו, הרוצה ליהנות יהנה כאלישע, כל הנהנה מן עוה"ז בלא ברכה, הוא מסתעף ממלת הן שבעברי, ולכן תרגם יב"ע ואני הנה נתתי לך (קרח י"ח ח') ואנא בחדוה יהבית, והכי פירשו גם בספרי (עמ"ש בכו"ק לך לך ט"ו ג' הן לי לא נתת זרע) ומזה

הן

הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ. הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ. הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ. הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא:

שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה:

בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל. וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ. וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם. וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ:

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל־הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל־דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן־יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים: הש"ץ אומר ח"ק

בק"ק אומרים כאן בש"ת שיר המעלות ממעמקים וכו' (תהלים ק"ל):

בשעה שהש"ץ אומר ברכו אומרים הקהל יתברך:

חזן בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ:

ק"ח בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדָיו אֵין אֱלֹהִים: סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו. וּשְׁמוֹ מְרוֹמָם עַל כָּל־בְּרָכָה וּתְהִלָּה:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת־הַכֹּל:

הכל

עיון תפלה

הן עם לבדד ישכון, כלומר שמחת העם והנאתם היא כשישבו לבדד מובדל ומופרש בלתי מעורב בין מחולפי הדת הגורמים להשבית אותם משמחת עבודתם, ויהיה גם כאן מלת הן לשון שמחה והנאה, ועם הן הם יודו, הודאתם היא בשמחה פנימית (פריידענד לעבען זיא):

עושה שלום. שלום הוא הפך המחלוקת, שני דברים המתנגדים זה לזה ואינם מסכימים בהוצאת איזה דבר או בסבלות מציאותו, כי זה שולל וזה מחייב, נקרא מחלוקת, והפוכו כשיש הסכמה טובה ואחדות בין שני דברים בהוצאת דבר שהם מוכנים אליו ומשתתפים בהוצאתו נקרא שלום, ואין לנו בעולם שני דברים המתנגדים זה לזה כאור וחשך, כי הם מובדלים זה מזה תכלית הריחוק,

החשך

כשחל יום טוב בחול מתחילין כאן המאיר לארץ.

הַכֹּל יוֹדוּךָ וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךָ. וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ: הַכֹּל יְרוֹמְמוּךָ סֶּלָה יוֹצֵר הַכֹּל: הָאֵל הַפּוֹתֵחַ בְּכָל־יוֹם דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח. וּבוֹקֵעַ חַלּוֹנֵי רָקִיעַ. מוֹצִיא חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ וּלְבָנָה מִמְּכוֹן שִׁבְתָּהּ. וּמֵאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּלְיוֹשְׁבָיו. שֶׁבָּרָא בְּמִדַּת רַחֲמִים: הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים. וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז. הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ. אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ: אֵין כְּעֶרְכֶּךָ וְאֵין זוּלָתֶךָ. אֶפֶס בִּלְתֶּךָ וּמִי דּוֹמֶה־לָּךְ: אֵין כְּעֶרְכְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: אֶפֶס בִּלְתְּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְאֵין דּוֹמֶה־לְּךָ מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּת הַמֵּתִים:

אֵל אָדוֹן עַל כָּל־הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ בְּפִי כָּל־נְשָׁמָה. גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם. דַּעַת וּתְבוּנָה סֹבְבִים אֹתוֹ: הַמִּתְגָּאֶה עַל־חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ. וְנֶהְדָּר בְּכָבוֹד עַל־

המרכבה

עיון תפלה

החשך נדחה ויסוג אחור מפני האור וכן להפך, ובכל זה ידענו כי כערך המחלוקת שביניהם ככה ערך השלום נמצא ביניהם, כי באמתת מציאותם יש אחדות גמורה בין שני ההפכים האלה, ואין לאור מציאות כלל בלעדי החשך, כי יסוד האור בעצמו הוא עצם הבלתי מאיר בטבעו [כמו שפירשו קדמונינו הרמב"ם והרמב"ן, וחשך על פני תהום, חשך הוא יסוד האש, ודבר זה נתאמת ממחקרי טבע האחרונים, ויבררו אמתת דבר זה ע"י בחינה טבעית, שאם נעשה שני נקבים בדלת חדר החשוך, אשר דרך שני הנקבים האלה יכנסו שני קרני אור השמש, אשר בהתארכם יפגשו זה את זה על נקודה אחת אשר אז האור מבהיק ביותר, ואם תשים נייר בנקודת הפגישה אשר שם האור כפול משניהם (קו אחד ארוך יותר מן השני כשיעור הידוע למחקרי הטבע) תשתומם על המראה הנפלא, כי הנקודה המשתתפת היא תחשך ותאפיל בלי שום אור, ואם תסתום פי נקב אחד תשוב נקודת הפגישה להאיר, ובהפתחו תחשך] ורק מסבת סגולה טבעית שהטביע הבורא ית' ע"י תנועת הרעדה הבא ע"י השמש והכוכבים או ע"י אש ארציי יתעורר יסוד האור [הבלתי מאיר] לשלח אלי קרנותיו ויזהיר את הגופים המונחים במקום שקרנותיו מגיעים בלי מסך מבדיל, אמנם בהעדר תנועת הרעדה ישאר יסוד האור בכחו לבדו והוא חשך, כי רק ע"י הרעדה יתילד האור בפועל והיה אור, ועל זה אנו משבחים יוצר אור ובורא חשך: יוצר אור שהוא בפועל לעינינו, ובורא חשך והוא יסוד האור. שהוא בכח, שהם שני ענינים נבדלים ומתחלפים זה מזה, והוא ית' עושה נפלאות עושה שלום בין שני ההפכים האלה עד שיתילד האור מן החשך. ולפי שהחשך הוא עצם הבריאה, לכן אמר ובורא שהונח על העצם, ועל האור אמר יוצר כי גבול הושם לאור לדחור החשך כפי כח ממשלתו (עמ"ש בכו"קר"ש בראשית), ואמר אח"ז ובורא את הכל, כי ע"י מאורות השמים יש מציאות לכל הנמצאים שתחת השמש, ולולי המאורות לא יתקיימו השפלים, ובהעדר האור תתבטל כל המציאות. עמ"ש בחתימת ברכת יוצר המאורות:

בורא

הַמֶּרְכָּבָה. זְכוּת וּמִישׁוֹר לִפְנֵי כִסְאוֹ. חֶסֶד וְרַחֲמִים לִפְנֵי כְבוֹדוֹ: טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ. יְצָרָם בְּדַעַת בְּבִינָה וּבְהַשְׂכֵּל. כֹּחַ וּגְבוּרָה נָתַן בָּהֶם. לִהְיוֹת מוֹשְׁלִים בְּקֶרֶב תֵּבֵל: מְלֵאִים זִיו וּמְפִיקִים נֹגַהּ. נָאֶה זִיוָם בְּכָל־הָעוֹלָם. שְׂמֵחִים בְּצֵאתָם וְשָׂשִׂים בְּבוֹאָם. עוֹשִׂים בְּאֵימָה רְצוֹן קוֹנָם: פְּאֵר וְכָבוֹד נוֹתְנִים לִשְׁמוֹ. צָהֳלָה וְרִנָּה לְזֵכֶר מַלְכוּתוֹ. קָרָא לַשֶּׁמֶשׁ וַיִּזְרַח־אוֹר. רָאָה וְהִתְקִין צוּרַת הַלְּבָנָה. שֶׁבַח נוֹתְנִים־לוֹ כָּל־צְבָא מָרוֹם. תִּפְאֶרֶת וּגְדֻלָּה שְׂרָפִים וְאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ:

לָאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מִכָּל־הַמַּעֲשִׂים. בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי הִתְעַלָּה וְיָשַׁב עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ. תִּפְאֶרֶת עָטָה לְיוֹם הַמְּנוּחָה עֹנֶג קָרָא לְיוֹם הַשַּׁבָּת: זֶה שֶׁבַח שֶׁל יוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבּוֹ שָׁבַת אֵל מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ. וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְשַׁבֵּחַ וְאוֹמֵר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת טוֹב לְהוֹדוֹת לַיְיָ: לְפִיכָךְ יְפָאֲרוּ וִיבָרְכוּ לָאֵל כָּל־יְצוּרָיו. שֶׁבַח יְקָר וּגְדֻלָּה יִתְּנוּ לָאֵל מֶלֶךְ יוֹצֵר כֹּל הַמַּנְחִיל מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ: שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִתְקַדַּשׁ. וְזִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ יִתְפָּאַר. בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת: תִּתְבָּרַךְ מוֹשִׁיעֵנוּ עַל־שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְעַל־מְאוֹרֵי־אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ יְפָאֲרוּךָ סֶּלָה:

תִּתְבָּרַךְ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגֹאֲלֵנוּ בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ יוֹצֵר מְשָׁרְתִים וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו כֻּלָּם עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה יַחַד בְּקוֹל דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם: כֻּלָּם

אהובים

עיון תפלה

בורא קדושים. למה שלמדונו רבותינו הקדמונים שיש ברוחניים ג"כ מינים שונים ובהתחלף המין יתחלפו החקים אשר להם, אף שאין עניניהם וגבוליהם מושגים לנו באמת כמו שהם, מ"מ ידעם בדרך כלל שבסוג הרוחניים ישנם שני מינים, האחד הם כחות נבדלים רוחניים משוללי הגופות זכים ומעולים היותר קרובים אל שכינתו ית' ועליהם הוא שורה תמיד וכפי מדרגותם נקראים בשם גלגל או כסא או אופנים וכיוצא. והשני הם המלאכים, נמצאים רוחניים שנבראו לעשות שליחותו של הבורא ית' בכל מה שיחפוץ, וכל אחד ממונה על ענין שמסר לו הרצון העליון. ויתכן שעל המין הראשון אמר כאן בורא קדושים, ועל המין השני אמר יוצר משרתים:

המחדש

אֲהוּבִים כֻּלָּם בְּרוּרִים כֻּלָּם גִּבּוֹרִים וְכֻלָּם עֹשִׂים בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה רְצוֹן קוֹנָם. וְכֻלָּם פּוֹתְחִים אֶת־פִּיהֶם בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה בְּשִׁירָה וּבְזִמְרָה וּמְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים וּמַעֲרִיצִים וּמַקְדִּישִׁים וּמַמְלִיכִים:

אֶת־שֵׁם הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא: וְכֻלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה. וְנוֹתְנִים רְשׁוּת זֶה לָזֶה. לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת רוּחַ בְּשָׂפָה בְרוּרָה וּבִנְעִימָה קְדֻשָּׁה כֻּלָּם כְּאֶחָד עוֹנִים וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה:

קָדוֹשׁ | קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים:

בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

לָאֵל בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ. לַמֶּלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִירוֹת יֹאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ. כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עוֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת בַּעַל מִלְחָמוֹת זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת בּוֹרֵא רְפוּאוֹת נוֹרָא תְהִלּוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: כָּאָמוּר לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אוֹר חָדָשׁ עַל־צִיּוֹן תָּאִיר וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ מְהֵרָה לְאוֹרוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת:

אהבה

עיון תפלה

המחדש בטובו. ידענו מקדמונינו שאין הקב"ה בורא עכשיו יש מאין אלא פועל וממציא דבר מדבר, מתמיד ההויה ומתמיד ההפסד להשיבם לטובתם [ואין ספק כי זאת התמורה התמידית בהזרת הלילה יש בה איזו תכלית נכבד נלאי המכוון ממנו ית'], גם הדברים שאין בהם הפסד אין בהם הויה עכשיו, כגון המלאכים השמים היסודות וכל הנשמות כלם נבראו מאז קיימים ועומדים, ואין שום דבר נברא מאין משש ימי הבריאה והלאה [והאריך בענין זה הרמב"ן בדרשתו] ועל זאת התמורה התמידית הנוהגת מששת ימי בראשית ואילך אמר המשורר האלהי (תהלים ק"ד) תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה, כי גופות בעלי חיים כלם מתהוים מהזרע, הזרע מהמזונות, המזון מהצמחים, והצמחים מעפר, וכשהם מתים שבים ונעשים עפר, וכן חוזרות חלילה תמיד בעולם, ואחרי תמורתם כי ימותו אלה ויולדו אחרים תחתיהם [דור הולך ודור בא] כי הכללים עומדים והפרטים אובדים, ועל הנולדים שיבאו חדשים לעולם עליהם אמר ותחדש פני אדמה [כי שיבת דבר להיות כבתחלת הויתו נקרא חדש, כמו לחדש את בית ה' (דה"ב כ"ד) וחדשו ערי חרב (ישעיה ס"א)] ועל התמורה התמידית הזאת המתחדשת אמר כאן המחדש בטובו בכ"י תמיד מעשה בראשית, כי כל הנבראים שבמעשה בראשית נופלים תחת התמורה בהויתם ובהפסדם והתחדשות כל תמורות אלה איננה מצד שהעולם כמנהגו נוהג מעצמו, אבל הכל תלוי מטובת טוב העליון ית' אשר בראם והוציאם מאז מן האין אל היש. ומציאת הויתם איננה כמציאת בית הבנוי ממלאכת אומן שיש לו קיום זמני לעצמו אף שכבר הוסר ונסתלק מהם יד הבונה, כי אמנם הבריאה כוללה עם כל פרטיה כל מציאותם כל סדרם וכל קיומם תלוי במה שהוא יתעלה משפיע בהם ברצונו הטוב כל רגע כח חדש, ורק בכח חדש זה הנשפע אליהם כל הרף עין יוכלו לשוב להיות כבתחלת הוייתם, ואולי התחדשות כח זה בהם מן העליון ית' היו נפסדים מהם, היו הולכים וכלים, ויעלו בתהו ויאבדו:

ברוך

אַהֲבָה רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים כֵּן תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמֹעַ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ וְלֹא־נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ: וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ: כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל־עַם וְלָשׁוֹן וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה בֶּאֱמֶת. לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה:

יחיד אומר אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן:

דברים ו׳ ד׳

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ יְהֹוָה׀ אֶחָד:

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

ואהבת

עיון תפלה

ברוך שם כבוד. טעמו התהלה והתפארת הנראה ביתרון היקר וחשיבות הערך שבהנהגתו העולמות, היא מהוספת ומתרבת תמיד לבלי תכלית (דאס פראכטפאללע דער הערךליכקייט זיינער רעגירונג איזט אין עוויגער טווינקייט צונעהמענד) כי יותר שיתבונן המשכיל וידקדק בפאר שכלו בתפארת הוד הנהגתו ית׳ את העולמות, יותר יתרבה ויתגדל בהשגת עיונו גודל יקרתם וחשיבות ערכם המתנוללים אליו בהם, כי הולכים ומתחדשים תמיד לבלי תכלית. ואשרי האיש הזוכה להתמיד השקידה על דלתות חדרי חכמי האמת ויבין מדבריהם איך סתרי הטבע שבהנהגת זה העולם הגשמי מקושרים ומאוחדים עם ההנהגה הנפלאה שבעולם הרוחני, וכל סדרי העולם הזה מתאחדים בלי שום פירוד ממציאות הנמצאים בעולם העליון, ומציאות וישות כל ברואי מטה אין להם קיום בעצמותם כי אמנם הם תלויים במציאות הנמצאים בברואי מעלה, והם הם המקיימים אותם ברצון הבורא ית׳ המאחד אותם להשאר גם שניהם יחד בהווייתם ובהתקשרותם וסדורם. לכן נקרא הוא ית׳ צור עולמים, כלומר הצורר והמקשר כל העולמות יחד עד שיתאחדו ויהיו אחוזים זה בזה להיות כלם אחד בלי שום פירוד בין זה לזה. והוא מכבוד מלך הכבוד אשר יתגדל יתרבה ויתוסף תמיד לבלי שיעור ותכלית. [ברוך, ענינו תוספת ורבוי כמו להניח ברכה אל ביתך (זעגנענד, פערמעהרענד, צונעהמענד); שם, הוא הכרו של תהלה ותפארת, ככתוב לתהלה לשם ולתפארת; מלכות, היא ההנהגה, מלשון מוליך עמו במדבר] והנה אף מי שהשיג מעט מתבונות אלהיות ודעות העמוקות האלה, אם לא ידע בנפשו שלא פגע מעולם בכבוד ה׳, שלא עשה אף לא הרהר בדבר הפוחת בכבוד העליון ית׳, לא ירהיב בנפשו לאמר אלכה ואספרה בתפארת כבודו ואדמה ליושבי מרום ולשבח בשבח שמלאכי השרת משבחים בו, כי נפשו מרה עליו על טומאת רעיונותיו ויבוש ויכלם לעמוד לפני מלך הכבוד ולדבר בסתר כבודו בנפש לא מטוהרה, בהכירו תכלית דלות מעשיו ושפלות רעיונותיו. ויתכן שמטעם זה לא אמרו משה, כי אף שהיו בדורו מלאים דעת ה׳, מ״מ מנע מהם שבח זה המדבר בכבוד העליון, כי הם התנצלו מעליהם את עדים מהר חורב וימירו את כבודו וגו׳, ואכן יתמי דיתמי לא ידענו מה נעשה, אם נאמרהו אית לן גנאי ובושה בפני עצמנו מפני רוע מעללינו, ואיך נוציא בשפתות טמאות

וברעיונות

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־
מְאֹדֶךָ׃ וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ׃
וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ
וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃
וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃

וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָֹה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־
נַפְשְׁכֶם׃ וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ
וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ׃ וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃
הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם׃ וְחָרָה אַף־יְהוָֹה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־
יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ
הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָֹה נֹתֵן לָכֶם׃ וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם
וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין

עיניכם

עיון תפלה

וברעיונות מגועלות דברי שבח בכבוד עליון ואנחנו פוגמים תמיד בכבודו, ואם לא נאמרהו, אית לן נפרא לאבד בידים דבר יקר הערך אשר ניתן למורשה לקהלת יעקב מבחיר אבותינו. וחכמי התורה הסכימו לאומרה בחשאי ובלחישה לעורר אותנו יותר על בושת פנינו מפני רוע מעללינו, ולהרגיש אותנו עוד יותר בכלימה אשר תכסה את פני נפשותינו מפני טומאת רעיונינו. וכל כי האי בושה וכלימה יסבי רחמנא מנן, ואשרי אנוש יעשה זאת שבהכשלו באחד החטאים שבינו לבין קונו או בינו לחבירו, אף שאין הדבר נודע לשום אדם ולא יגיעהו מהם שום בוז, הבושת תכסה פני נפשו פנימה מעשיית מעשה לא נכונה, ובחדרי לבבו יבוש בעצמו על הורידו כבוד נפשו ובזותו צלם אלהים נגד פני עליון אשר כבודו מלא כל העולמות כמאמרם (נדרים כ') בעבור תהיה יראתו על פניכם זו הבושה. זה נראה לדעתי בכוונת המשל שבפי רבותינו (פסחים נ"ו) משל לבת מלך שהריחה ציקי קדרה אם תאמר יש לה גנאי אם לא תאמר יש לה צער התחילו עבדיה להביא בחשאי, ציקי קדרה הוא מין מאכל הערב והמבושם בתבלין (ערש"י ב"מ פ"ו ב' ויומא ע"ה א') ומכנים בזה את מאכל הנפש והשגתה בהשתכלות כבוד העליון ית', שמתענגת ותמצא טעם בלחם שמים. בת מלך היא הכנסיה כאמרם לא זז מחבבה עד שקראה בתי, ועבדי הכנסיה הם חכמי התורה כמאמרם עבדות אני נותן עליכם. הרב מהר"י עמדן הלך בביאור משל זה בדרך הסוד, ואנחנו בדרך הפשט הלכנו, להועלת ההמון אשר בסוד אלהים לא תבא נפשם:

והיו הדברים האלה. לפי שהוא אומר ואהבת את ה"א בכל לבבך, איני יודע באיזה צד אוהבים את הקב"ה ת"ל והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך, תן הדברים האלה על לבבך שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו (ספרי), כלומר שהיינו יכולים לטעות שהידיעה העיונית והחקירה השכלית בטבעית לבד היא המביאה את האדם לאהבת הש"י, לכן ביאר הכתוב שאינו כן, ונאמת כי אהבת הש"י תושג ע"י העיון בתורה וקיום מצותיה לבד, וכבר קמו כמה מחקרי לב הגדולים ודורשי אמת והראו בטוב טעם ודעת ובמופתים ברורים, שאין אהבת הש"י ועבודתו האמתית תלויה בחקירות עיוניות שכליות, עמש"כ באמת ויציב:

בשבתך

עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהֹוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהֹוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם:

אמת

עיון תפלה

בשבתך וגו' ובקומך. לכאורה יראה שיזכיר כאן ארבע איכות מעמדות הגוף, ישיבה הליכה שכיבה וקימה, אשר בהם מצוה בקריאה זו, והם מתחלקות לשתי מחלקות שבכל אחת דבר והפוכו והשני חמור מהראשון שבו, בהליכה בדרך האדם מוטרד מאד בדעתו כי צריך לשמור חפציו אשר עמו בל יאבד אחד מהם ובכל פסיעה ופסיעה פוגע באנשים שאינו מכירם והדאגה בלבו פן יפגעו בו מן השודדים ויבזו כל אשר לו, ויש לו חשש סכנת נפשות, ויזהיר א"כ קרא דלא בלבד שבשבתו בביתו שקט ושאנן מכל רעה, כי אם גם בלכתו בדרך אשר סביב שתו עליו דאגות המטריפות את המחשבות, בכל זה החיוב עליו לפנות דעתו מכל זה ולישב מחשבותיו לקרוא פרשת עול מלכות שמים, וכן בזמן הקימה שהוא היום המוכן לאדם לעסוק בהרווחת צרכיו בעניני מקח וממכר ולהתערב בבני אדם שונים זה מזה בדעותיהם, קשה על האדם יותר לפנות דעתו ומחשבתו לענינים רוחניים אלהיים, מבעת השכיבה שהוא בלילה, לכן יזהיר דלא בלבד בלילה שדעתו של אדם פנויה עליו, כי גם ביום עת התעסקו בענינים זמניים, גם אז מצוה למעט עסקו ולקבל עליו מ"ש. כן היה נראה כוונת המקרא על פשטו, אמנם זה לא יתכן, דא"כ לשון המקרא אינו מסודר היטב, כי הולך מן החמור אל הקל ממנו, והיה יותר נכון להקדים הקל ולאחר החמור. ולומר ודברת בם בשכבך ובקומך, בשבתך בביתך ובלכתך בדרך, כי טרדות היומי בעסקים הם קלים מאד נגד טרדות הדרך כי גם סכנת מות יש בו, וזה יורה על אמתת קבלת רבותינו דובשכבך ובקומך דקרא יורה לנו על זמן הקריאה, בשעה שדרך בני אדם לילך ולשכוב והוא תחלת לילה, ובשעה שדרך בני אדם לעמוד והוא בקרו של יום, וא"כ אות וי"ו של ובשכבך איננו וי"ו החיבור הנוסף אל הקדוש, אבל הוא וי"ו הביאור, והוא אחד מהוראות הוי"ו, כמו ועשית שנים כרובים וגו' ועשה כרוב אחד (תרומה כ"ה י"ח) שהוי"ו של ועשה הוא וי"ו הביאור לבאר באיזה מקום יהיו הכרובים, ככה הוי"ו של ובשכבך הוא לבאר זמן הקריאה, בין בשבתו בביתו בין בהליכתו בדרך החיוב לקבל עול מ"ש בשני זמנים אלה, בזמן שכיבה ובזמן קימה, ותרגום ובשכבך (נעמליך, אונד צוואר ווען דוא דיך הינלעגסט), ובזה סדר לשון המקרא על מכונו, תחלה מן האיכות ואחריו מן המתי:

והיה לכם לציצת. אמר והיה בלשון יחיד מלמד שהתכלת והלבן אעפ"י שאין אחד מהם מעכב את חבירו אינם שתי מצות אלא מצוה אחת [רמב"ם פ"א מה' ציצית הל' ה' והוא מן הספרי מובא במגדול עוז שם, ולא מצאתיו בספרי שלפנינו], וארבע ציציות [תנן במתני' ספ"ג דמנחות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת, והעיר בתוי"ט דלא אמרו בגמרא מנלן הא, ונ"ל שיצא להם זה מדאמר וראיתם אותו בלשון יחיד, יורה שארבעתן כאחת נחשבים, ויתכן דלכוונה זו כל ג' פעמים שהוזכר בפרשה ציצית הם חסרים יו"ד בתראה, וזה יורה על התאחדותם יחד:

אמת

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ לְדוֹר וָדוֹר: הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיֶּמֶת: וּדְבָרָיו חָיִים וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל־בָּנֵינוּ וְעַל־דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל־דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ:

עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד. אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חֹק וְלֹא יַעֲבוֹר: אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ גּוֹאֲלֵנוּ גּוֹאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ. אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ: אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם: אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ: כָּל־בְּכוֹרֵיהֶם הָרַגְתָּ וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ וְיַם־סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר: עַל־זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים זְמִירוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם: רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו: תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ: מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא

עיון תפלה

אמת ויציב. שהם כאן עד מלת ויפה שש עשרה תיבות נגד ששה עשר פסוקים שבפרשת שמע והיה אם שמוע, ומלת ויציב שבכאן תיבה שניה היא נגד ברוך שבמל"ו שהוא פסוק שני שבשמע, וכמו שתקנו שם לאמרו בלחש וחשאי ללכת הלגע במה שמלאכי שרת משבחים בו (כמ"ש הטור בסי' תרי"ט), ככה תקנו נגדו כאן לומר ויציב בלשון ארמי מה שאין מה"ש מכירין בו, ואין חוששין עליו, כבשבת י"ב ב' ע"ש בהכותב. כך שמעתי בשם הגר"א:

לדור ודור. מסתבר שהוא מחובר אל מה שקדם אליו שהוא ית' מגן ישענו לדור ודור ומאמר זה דומה למאמר שלפניו ושלאחריו, שהמלה המורה על התמידית והנצחית באה אחר הפרטיים שיתייחס אליהם התמידות והנצחיות, התחיל אמת ויציב וגו' וסיים לעולם ועד, התחיל דבריו חיים וחתם לעולמי עולמים, אף כאן התחיל באמת שהוא מלכנו וחותם לדור ודור, ואח"כ יתחיל במאמר הוא קים וכסאו לעד קימת, ובפי ההמון רגיל להבר לדור ודור אל מה שאחריו:

לוחות

פֶלֶא: שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ עַל־שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ: יְיָ | יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל. גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בש"ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

בש"ת מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים *):

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בש"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

ישמח

---

*) בחזרת הש"ץ יאמר זו הקדושה:

נְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר: קו"ח קָדוֹשׁ | קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חזן אָז בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אַדִּיר וְחָזָק מַשְׁמִיעִים קוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: חזן מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלוֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים אֲנַחְנוּ לָךְ מָתַי תִּמְלוֹךְ בְּצִיּוֹן בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁכּוֹן: תִּתְגַּדַּל וְתִתְקַדַּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח נְצָחִים: וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה מַלְכוּתֶךָ כַּדָּבָר הָאָמוּר בְּשִׁירֵי עֻזֶּךָ עַל יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ: קו"ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

הש"ץ לדור ודור וכו'

לדור

יִשְׂמַח משֶׁה בְּמַתְּנַת חֶלְקוֹ כִּי עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאתָ לּוֹ. כְּלִיל תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשׁוֹ נָתַתָּ בְּעָמְדוֹ לְפָנֶיךָ עַל הַר סִינָי. וּשְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ. וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת. וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ:

ושמרו

דרך החיים

(א) אם היה סבור שהוא חול והתחיל אדעתא דחול ומיד כשאמר תיבת אתה נזכר קודם שאמר תיבת חונן הוי ליה התחיל בשל חול וגומר אותו ברכה אבל אם היה יודע שהוא שבת ושלא בכונה התחיל תיבת אתה אינו גומר ברכת אתה חונן ומתחיל ישמח משה כו' (סי' רס"ח): (ב) אם טעה והתפלל תפלה של חול בשבת לא יצא ואם נזכר קודם שעקר רגליו אף שסיים תפלתו חוזר לשל שבת ומתחיל ישמח משה וגו' רצה ומודים וגו' שים שלום [וצ"ע אם נזכר באמצע ברכת רצה למה יחזור לשל שבת דסגי בהזכרה דהא הירושלמי הביאו הב"י שכן היה ראוי בשבת אלא שקבעוהו לומר ז' ברכות שלא רצו להטריח בי"ח ברכות וכיון שהתפלל י"ח כבר תסגי בהזכרה וצ"ע] והכ"מ שנזכר קודם שאמר אלהי נצור או לפני שאר תחנונים שרגיל לומר אבל אם השלים תפלתו והסיח דעתו מן התפלה ואמר יהיו לרצון כו' אף שלא עקר רגליו עדיין כעקורין דמי וחוזר לראש התפלה [מ"א שם] ואם טעה בתפלת שבת בין זו לזו עיין לעיל בדיני ערבית של שבת ותדרשנו לכאן ובמקום שצריך לחזור ולהתפלל אם יוצא במה ששמע מהש"ץ ע' לעיל בדיני תפלת חול:

עיון תפלה

לוחות אבנים הוריד. יש להתבונן מה זה שהזכירו המסדרים האלהיים איכות החומרי שהיה בלוחות, מה לנו אם היה של עץ או של מתכות, ויותר היה ראוי להם להזכירם בשם שבאם המגדיל יוקר ערכם לוחות העדות או לוחות הברית. וכזה יש לשום לב, כשהוכיחם משה על גודל המאם אמר בפרשת עקב [ט' יו"ד] ויתן אלי שני לוחות אבנים, והחזיר לשון זה שם כמה פעמים שאין בזה התנשאות וחשיבות כ"כ להלעטר באבודם, וביותר שהקדים שם כל פעם לוחות אבן ואח"כ לוחות עדות לוחות הברית, ואין מהראוי להקדים הטפל לעיקר. לכן נ"ל כי דבר גדל הערך השמיענו בזה, כי כל משכיל ע"ד אמת יודה שההכנה הגדולה הנעשה למעמד הר סיני לא היתה צריכה לקבלת עשרת הדברים, אם אין בהם רק הכוונה החיצונה הפשוטה המובנת גם לאיש ההמוניי, וכלם הם מצות שכליות, וכל איש דעת, אף שאינו מצווה עליהם יקבלם על עצמו מצד שכלו הטבעי, ומה היה צורך למשה לשבת בהר ארבעים יום, ובסופם יביא לוחות עליהם עשרת דברים פשוטים כאלה. הנה האמת יורה דרכו, כי עשרת הדברים האלה הם דברות הכוללים תחתיהם פרטים ופרטי פרטים לאין מספר, וכמו שהוא מקובל בידינו מן הקבלה האמתית, שהם כוללים כל התרי"ג מצות הכתובים לפנינו בתורה זכפי מה שמבוארים לפנינו בתורה שבע"פ, כדאיתא במכדרשב"י [יתרו צ"ג ב'] הני עשר אמירן דאורייתא אינון כללא דכל פקודי אורייתא וגו' אלין אתחקקו על לוחי אבנין וכל גנזין דהוו בהו אתחזן לעיניהון דכלא למנדע ולאסתכלא ברזא דתרי"ג פקודין דאורייתא דכלילן בהו, כלא אתהזא לעיין וגו' וכלא הוה נהיר לעינייהו [עיין בהגהת מאמר התורה, המתחיל מתועלת הסדר בלמודים, שם מבואר דעת כל רבותינו מתלמוד בבלי וירושלמי ומן המדרש, עד שאין להסתפק באמתת יסוד זה שעשרת הדברים כוללים כל התרי"ג מצות עם ההלכות וההגדות] ולזה אני אומר שאין מלת אבן האמור בענין זה הוראתו על חומר הלוחות וגשמיותם (שטיין), אבל ענינו מלשון משם רועה אבן ישראל [ס"פ ויחי] שאמרו בעלי הלשון שהוראתו היסוד העיקרי של פרטיו (שטאמם, אורשטאף), כי כמו שהאבן הוא קיבוץ חלקי חול שהתאחדו בו להיות עצם אחד, ככה יסוד כל דבר שפרטיו כלולים ומתעלמים בו להתאחד עמו נקרא אבן. ולהיות שעשרת הדברים הם היסוד העיקרי לכל

התרי"ג

חזן לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: (בש"ת הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:)

התרי"ג מצות, כי כלם נקבצים ומתאחדים בהם, לכן קראם לוחות אבן, כלומר לוחות שהם יסוד כל המצות, וזהו באמת יוקר וגודל ערך הלוחות, לכן הקדים משה אבן לעדות ולברית, וכן המסדרים האלהיים לא הזכירו רק לוחות אבן, כי זהו אמתת חשיבותם לאין שיעור. והתבונן עוד במאמרם [שבת דפ"ח] וכפטיש יפוצץ סלע, מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות כך דברי תורה מתחלקין לכמה פנים, והוא דמיון אמתי כי כמו שהנצוצות הרבות המתחלקות מן הסלע לכמה צדדים ע"י הכאת הפטיש עליו, הוא מן הכח הדוחה המונח בטבע בתוך הפטיש, המתילד ויוצא מן הכח אל הפועל ע"י תנועת האדם בו וטלטולו אותו, אף שכח הדוחה הטמון בטבע בתוך הפטיש אינו אלא כמתאחד בעצמותו, בכל זאת ע"י תנועת האדם בו, כח המתאחד הלזה יתפרד לכל אחד ואחד מהניצוצות המתחלקות, וכל התנועות השונות שאנו רואים בנצוצות המתפוצצות מן הסלע לארבע רוחות העולם, אינכו רק מן הכח הדוחה שבפטיש השולט בכל אחד ואחד עד שמכריחו להיות נפרד אחד מחבירו, ונושא אותם ממקומם ומפריחם באויר רחוק מקום כ"ז שהוא נרדף מן הכח הדוחה השולט בו, ככה זאת כל דבור ודבור שבתורה יש ענין אלוהי בסתר לשונו ובעומק מליצתו, עד שיוכל להתחלק ולהתפרש לכמה כוונות ופנים שונים, ואותו הלשון בעצמו סובל כל אחת מן הכוונות והפנים שיסבירו בו חכמי התורה. ועתה התבונן על ההתיחסות והדמיון שיש להתפוצצות האבנים עם הפנים [התבונות והמדעות] המתחלקות בכוונת מקראות התורה. כי ארבעה מיני אבנים הם שמתחלפים זה מזה בחוזק וקושי עד שמסבתם משתנים זה מזה בענין התפוצצותם, וכח הדוחה הנצרך להתפוצצות והתפרדות מין אבן זה אינו מספיק לפירוד והתפוצצות מין אחר מן האבנים, ככה הארבעה פנים הכוללים שישנם בתורה, פרד"ס, מחולפים הם זה מזה בקושי ותוכן ועומק בכוונתם הפנימית, ומסבה זו משונים זה מזה בענין השתדלות להשגת כוונתם; וכח השתדלות העיון הנצרך להבנת המכוון הפנימי שבפנים זה אינו מספיק להבנת פנים האחר, וזה: אחד מארבעה מיני אבנים הוא הנקרא סתם בשם אבן, ושרשו בן לשון בנין, והם אבני השדה המצויים ביותר ורוב תשמישן לבנין, והם מורכבים מן חול ועפר, לכן נקראים אבני חול (זאנדשטיינע) והם משמשים לאבני ריחיים, למשקוף ולמזוזות ולשאר תשמישים בבנין; ולפי הרכבתם זאת נוחות הן להשתבר ולהתפוצץ ע"י כח הדוחה בהם בפטיש, לכן בעת שיתפוצצו אין חלקיהם נתזים למרחוק, לפי שאין חלקי הרכבתם אדוקים כ"כ בחוזק, כי החול והעפר שבהם נפרדים זה מזה בקלות לכן לרכותם מוכשרות הם ביותר לחצוב בהם אותיות ושאר צורות. ככה הוא הפנים הראשון שבתורה הנקרא פשט, כי להבין המקראות בדרך זה אין צורך להשתדלות גדולה, רק כשידע פירוש המלות ויחבר אותם זה עם זה די לו לידע הכוונה הפשוטה שבמקרא, ובפנים זה הגישי השגה כגשים וקטנים דומים לאנשי מדע, כי בדרך זה לא ישגיח אם ימצא במקראות מאמרים מתדמי המובן או שמות נרדפים וכפלי ענין במלות שונות, וגם במלות עצמן אין הבדל לו בהם אם הם מלאים או חסרים, על כל אלה לא ישים בעל הפשט עין השגחתו, כי לא ישמור רק הטעמים מבלי לייחד כוונה או ענין נרצה לכל השנויים משנויי הדבור והלשון; והמסובב מקושר עם סבתו, כקלות השתדלות העיון בדרך זה, ככה גם השגתו קלה ומעוטה מאד, כי לא ידע רק הדברים כמשמען ולא ירד לעומק כוונת המקרא, דומה לאבני השדה אשר לקלות התפוצצותם גם חלקיהם אינם נתזים למרחוק. המין השני מן האבנים הוא הנקרא סלע (פעלז) שיש בו איכות סידיי ונקראים אבני סיד (קאלקשטיינע) והרכבת אלו האבנים יותר קשה וחזק ממין אבני השדה, ואינם ספוגים כ"כ, לכן קשה לשברם בהכאת הפטיש אם לא ביד חזקה, ולסבה זו חלקי השבירה יתפוצצו למרחוק מאמת חוזק כח הדוחה בחלקי הרכבתם המהודקים זה בזה מאד, ככה הוא הפנים השני שבתורה הנקרא דרש, כי הדורש ישתדל לפלס הוראת כל תיבה ותיבה במאזני צדק, כי ידע שהתורה לא כתבה לשונה בקרי והזדמן או דרך צחות ליופי המליצה לבד, ולא על חנם מלה זו חסרה כאן ובמקום אחר היא מלאה, ובכיונה מיוחדת השתמשה התורה באחת מן התיבות או מן המאמרים מתדמי המובן, לרמוז ולהורות על ידו ענין מיוחד אשר לא רצה או לא יתכן לבארו באר היטב, אם לאהבת הקיצור או לתכלית אחרת, ואם המצא תמצא בלשון הכתוב מלה זרה או מליצה קשה או לשון בלתי ברור לא יחשבנו לציאות הגילה או למקרה, כי אין זה מדרכי החכמה העליונה ובלי ספק בכוונה ורצון בחר באלה לרמוז בם על ענין נסתר במאמרו שלא רצה לבארו בפירוש והטמינו במליצתו, ומזה יתחייב שכל דבור מדברי התורה הם אמרות טהורות מזוקקות, ואשר יקרא זר אצל המדקדק הוא אצל הדורש לענין נאות, כי כמו שלא נברא דבר בעולם בלי תכלית מיוחד לו, ככה לא נפל בדברי אלהים חיים דבר ע"צ הקרי והזדמן, ולזה צריך אל השתדלות גדולה לעיין על כל מלה ומלה ועל כל אות ואות וגם על כל קוץ וקוץ, עד בואו אל עומק המכוון בם, הנה ככח השתדלות העיון בדרך זה, ככה גם כח הבנת עומק עניניה, דומה לסלע אשר לקושי התפוצצותו גם חלקיו נתזים למרחוק. — המין השלישי מן

האבנים

וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ:

ולא

עיון תפלה

האבנים הוא הנקרא צ ו ר, והוא יותר קשה וחזק מן הסלע, והוא מין אבן הבלתי מורכב מן חול ועפר אף לא מחלקים סידיים, כ"א מן חלקי עפר בלבד, אלא שהעפר ההוא אינו עכור וחשוך כשאר עפר, אבל הוא זך מלוטש, ומראהו כעין קרן השור, ונקרא אבן קרניי (הארנשטיינער שטיין) שיש בו ג"כ קליפין כמו שמצוי בקרן השור, ונקרא צור ע"ש שחלקי הרכבתו צרורים ומדובקים זה בזה ביותר, ולחוזק קשיו אפשר שיושחז ולעשותו חד וחריף כסכין, כמ"ש ותקח צפורה צור ותכרת, גם אפשר להשחיזו עד שלא תהיה פגימה כל עיקר כמ"ש בכל שוחטין בצור, הנה להתפוצצות אבן הצור צריכה הכאה בכח יותר גדול וחזק מהתפוצצות הסלע, ככה הפנים השלישי שבתורה הנקרא רמז, והשתדלות העיון בדרך זה הוא על ראשי התיבות וסופי תיבות צירופם ומספרם, על אותיות רבתות וזעירות, ועל הנקודות שבאותיות וכדומה לאלה, אשר בלי ספק השתדלות העיון בזה הוא יותר קשה וחזק מאד, ודומה להתפוצצות הצור, לכן ככח השתדלות הגדולה בזה, ככה גם כח השגת ענינים יותר עמוקים, כי בעל הרמז יותר שידבק מחשבתו בדברי התורה וירגיל עצמו לחשוב בהם, יותר יוסיפו לו בינה, ויותר תתעלם נפשו בהם להרגיש חכמה על חכמה ובינה על בינה. — הרביעי מן האבנים הוא הנקרא ח ל מ י ש (קיזל) והוא עוד יותר חזק ויותר קשה מן הצור, ונכלל בזה המין אבן טוב דיאמאנט, שהוא הגשם היותר חזק וקשה מכל הגשמים הנודעים לנו [עיין ברש"פ בביאור שמות ארבע מיני אבנים האלה] ולהתפוצצותו צריך כח הבלתי משוער, ככה הוא הפנים הרביעי שבתורה הנקרא סוד, והוא ענין הנדרש בדרך נפלא, הנסתר והנעלם מן ההמון ומרוב אנשי מדע, כי אין נגלותו רק לאנשי סגולה, כי יתודע להם דברים קדושים אלהיים כמעשה בראשית ומעשה מרכבה ענין הנבואות והמלאכים ומראה דמות כבוד ה' אשר לא יראו כ"א לבעלי רואי אור האמת לאמתו, וכח השתדלות העיון בכמו אלה הוא כח בלתי משוער, לכן גם ההשגה בו עמוק עמוק הוא, כי המתעסק בם בלב טהור ורעיון קדוש טובעים תוך חדרי לבבו ענינים נפלאים עד אין חקר, המתגברים והולכים בכל עת לפי גודל כח השתדלות עיונו, כי אין קץ לחכמת התורה — הנה להיות חומר הלוחות רומז על מעלת פנימיות התורה אשר ליוקר ערכה הצטרך להשגתה השתדליות נפלאות, לכן בהוכיח רועה נאמן את ישראל לעוררם על מה שגרמו בעונם לאבד, הזכיר להם כמה פעמים את חומריותם, לוחות א ב נ י ם, ולכן אמר כאן בלשון רבים לכלול כל ארבעה מיני אבן, כי שם אבן הוא שם הסוג הכולל, וסלע וצור וחלמיש הם פרטי הסוג, ובמקום אחר יקראם בלשון יחיד, לוחות אבן [משפטים כ"ד י"ב, כי תשא ל"א י"ח] להורות על התאחדות הארבעה פנים, כי מה שהם נפרדים זה מזה אינו רק למראית חולשת עינינו, אמנם אל הדורש חכמת התורה בכל לב לדעת האמת לאמתו, אליו הם מתאחדים מאד, כמו שהעידו בשם רבנו הגדול הגר"א, שאמר סדר הלמוד הוא מלמטה למעלה, וההבנה תנהו מלמעלה למטה, שבהבין הסוד על בוריו יבין הכל על בוריו הפשט והרמז והדרוש והסוד, וכל זמן שלא יבין הסוד אפילו הפשט אינו ברור וכדאיתא במכדרשב"י (משפטים צ"ט) אורחא דאורייתא כך היא בקדמיתא ארמיזת ליה ברמיזו וגו' עד דיסתכל זעיר זעיר ודא הוא דרשה לבתר דאיהו רגיל בגוה אתגלית לגבי' אנפין באנפין כדין חמא דעלאין אינון מלין וכדין פשטי' דקרא כמה דאיהו דלא לאוספא ולא למגרע אפי' אות:

לעשות את השבת. עם השביתה שהגוף שובת מכל מלאכת מעשה, יהיה מעשה והשתדלות מצד הנפש, ומה היא העשיה שמצד הנפש? עז"א ברית עולם: כלומר התקשרות האלהית, בזה תהיה השתדלות הנפש בשבת, להתבודד ברעיון ובמחשבה בעיון תורת ה', בזה תהיה הנפש מחוברת ומקושרת בדבר המביא לחיים האלהיים, ככתוב עץ חיים היא למחזיקים בה, כי מוצאי מצא חיים, אורך ימים בימינה (מיט דער רוהע צו ווירקען איינען בונד דער עוויגקייט) וכמו שאמרו רבותינו לא נתנו שבתות לישראל אלא לעסוק בתורה: **שבת וינפש.** להמפרשים מוסב על הש"י ונאמר לסבר את האוזן מה

וְלֹא נְתַתּוֹ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת. וְלֹא הִנְחַלְתּוֹ מַלְכֵּנוּ לְעוֹבְדֵי פְסִילִים. וְגַם בִּמְנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עֲרֵלִים. כִּי לְיִשְׂרָאֵל עַמְּךָ נְתַתּוֹ בְּאַהֲבָה. לְזֶרַע יַעֲקֹב אֲשֶׁר בָּם בָּחָרְתָּ: עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אלהינו

עיון תפלה

שיבולה לשמוע. ול"נ כי שבת וינפש אינו מוסב על הבורא ית' כ"א על מעשה הבריאה, והוא פועל סתמי, כלומר ביום השביעי פסק ענין הבריאה (עס האט אויפגעהערט) כי אחר שברא הוא ית' תחלה מן האפיסה המוחלטת כח אחד לקבל צורה ולהוציא ממנו צורות הנבראים [והוא הנקרא חומר ראשון, היולי], ובכח אותו החומר הראשון נתן הוא ית' הכנה להוציא ממנו תולדות הנבראים ולהלבישם צורות; הנה כל ששת ימי המעשה היה החומר הראשון הלזה בתנועה תמידית ברצון הש"י להוציא את הנבראים מן הכח אל הפועל, ועז"א הכתוב: ששת ימים עשה ה', ר"ל בהמשך זמן ששת ימים השפיע הוא ית' כח העשיה להתנועע ולהוציא את כל הנבראים שהיו מושפעים בכח החומר הראשון, ולפי שיציאת הנבראים מן החומר הראשון לא היתה רק מרצון צווי ית', נתיחסה פעולת הבריאה אליו ית', ונאמר עשה ה', כי בכל הפעולות אף הנעשות ע"י אמצעי מייחסים אותה אל המסבב אותה בצווי, כמו ויקח בן הבקר אשר עשה הנאמר באברהם, אף שלא נעשו ממנו בעצמו רק ע"י נערו, ככתוב ויתן אל הנער לעשות אותו, וכן ביוסף וכל אשר עושים שם הוא היה עושה, כתרגומו הוא היה מפקד לעשות, ככה יציאת הנבראים מן הכח אל הפועל מן החומר הראשון שהיה מושפע ממנו יתברך בכח כללי להתנועע ולהוציא את הנבראים מיוחסת אליו ית' [עיין רמב"ן בראשית מענין חומר הראשון], ובסוף יום הששי בהתחלת יום השביעי פסקה מלאכת בריאה זו, עז"א וביום השביעי שבת ר"ל פסק. וכן וינפש אינו מוסב כ"א על הנבראים, וטעמו כל אחד נעשה בעל נפש, כי בששת ימי המעשה לא הגיעו הנבראים כ"א לשלמות קיומם הראשון, לעמוד במצבם שנבראו, באין כח להוליד בדומיהם להתמדת קיומם, והיו דומים כפגרים מתים, ככל חומר שבהעדר נפש לקיימה תפסד ותתקלקל, ובשבת הגיעו הנבראים לשלמותם האחרון להוליד בדומיהם שבזה יתמידו קיומם במין, ואחרי שהגיעו להיות בעלי קיום, נעשו בעלי נפש, כי כל דבר שיש בו נפש הוא קיים, וזהו וינפש, כי לפי המבואר [ביכלו ויברך את יום השביעי] שבששת ימי המעשה לא הגיעו הנבראים כ"א לשלמותם הראשון, והוא תכלית ההויה, שלמות מציאותם לבד מבלי שיולידו בדומיהם, אמנם ביום השביעי השפיע בהם הבורא ית' את שלמותם האחרון, והוא תכלית ההויה שיוכל כל דבר לפעול מעצמו להוליד בדומה להתמיד קיומם במינם, והוא הוית עצם מעצם ע"י המרת הצורות, כענין ההויה לעולם, הבילה מהטפה והאפרוח מהבילה וכדומה, והוא באמת שלמות תכליתם, כי זה העיקר בכוונת הנבראים, שלא נעשו רק כדי שימלא זה הטבע המתמיד הוית העולם וישובו, והכל לא נברא אלא בשביל דבר זה, שיוכלו לפרות ולרבות כדי לקיים העולם, והוא הנכלל לדעתי במלת וינפש. או יהיה טעמו שהושפע בהם כח הנפישה והרבייה, כי עיקר שרשו שתי אותיות פש, שהונח על הרבוי בכמות, כענין נפשו עמך על ההרים (נחום ג') וכמ"ש במשפטים ווינפש בן אמתך (דעם פארטלעבענס פאהיג). והרע"ם כ' וביום השביעי שבת, בו היתה המלאכה שלמה ובשלמותה תהיה מנוחה. וינפש, נעשה השביעי בעל נפש יתרה והיא תוספת הכנה להשיג. הנה הסב ג"כ מאמר זה על הבריאה לא על הבורא ית'. התבונן! לפי שיום השביעי הזה נתיחד בעת הבריאה שהשיגה הבריאה בו שלמותה האחרון לקיום נצחיותה, לכן נתיחד ג"כ יום זה לנו, להשגתנו בו השלמות הנפשי, אשר רק בזה תלוי קיום נפשותינו בנצחיותה, וזה אינו כ"א ע"י שביתת זישוב דעת הנפש, המכוון בשם שבת לפי הכוונה השניה:

לגויי הארצות. אחרי שהעיקר המכוון בשביתת שבת שתהיה הנפש פנויה מכל העסקים ולהתקשר בדברים המסבבים את חיים הנצחיים [כמ"ש לעשות ברית עולם] לזה אותן האנשים שאין עסקם רק בדברים ארציים ועניני עולם הזה הגשמיי ולא יאמינו בחיי הנפש הנצחים, מה להם בשביתת הגוף ביום השבת אם לא יאמינו בדברים המביאים לידי נצחיות הנפש, וכן עובדי פסל ומסכה אשר לדעתם המשובשת הוא ית' נעלה ומרומם לבלי הכלית, עד שאין מהראוי לאדם שפל הערך לפריך

אליו

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ: קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת: וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

לראש חודש ולחולו של מועד:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם
לראש חדש רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ | לפסח חַג הַמַּצּוֹת | לסוכות חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה.
זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ. וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ (אַתָּה יְיָ) אֵל הַהוֹדָאוֹת:

שבכל

עיון תפלה

אליו ית' בלתי אמצעי, אין להם חלק בשביתת הגוף ולא נחלה ביום השבת להתבודד להתקשרות האלהית, כי ערלי לב כאלה אשר מחסרון שכלם לא נבראו רק לענינים ארציים מה להם בשביתת הנפש הם מלך גופם לעולם לא ינוחו מלהשתדל בענינים חומריים. וזהו גם במנוחתו לא ישכנו:

מודים אנחנו וכו' על שהחייתנו וקימתנו וכו' כן תחיינו וכו' על שאנו מודים לך.

הכונה

שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ: בשבת חנוכה אומרים על הנסים

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

בש"ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכָל־הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

לש"ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר:

יפי' פניו נגד ההיכל   נגד ימינו   נגד היכל   נגד שמאלו

יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ

נגד היכל   נגד ימינו   נגד שמאלו   נגד ימין ויכוין שיגבר ימינו הוא

יִשָּׂא יְיָ | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: מדס"ר על מדה"ד.

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בש"ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן

תורתך

עיון תפלה

הכונה בזה אף שלא נוסיף באמרת שפתינו על עוצם גדולתו, כי גדולתו ית' וכבודו לא יקבל שום תוספת מכל השבחים והתודות אשר תבטנה שפתותינו, בכל זאת רצונו ית' בחסדו לתת למודה אליו שכר שלם על הודאתו, וזה"ש כאן, תהלה אנחנו מודים לך על אשר גמלתנו רק טוב, גם נרחיב בנפשותינו עוז לקות ממך, כי גם על ההודאה המחוייבת עלינו להודות לך, אתה תגמלנו עוד חסדים אחרים:

ועל כל ישראל. כדאמרי' בברכות המונע עצמו מלהתפלל בעד חברו נקרא חוטא, מדקאמר שמואל לישראל חלילה לי מחטוא להשם מחדול להתפלל בעדכם, לכן כל המתפלל לא ידאג על צרת נפשו לבד ויניח דאגת וצרת זולתו, אלא יתפלל בעד כל איש נגוע מכאוביו חולה ובעל יסורים, אף שהוא במרחקים ויכמרו רחמיו עליו וישתף עמו בצרתו ויתפלל עליו כמו שמתפלל על צרת עצמו. כמאמרם ישראל נקראים שה פזורה, מה שה מכהו באבר אחד כל האיברים מרגישים כך ישראל כל אחד מרגיש בצרת חברו:

תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

הש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושת נקדש וגומר התפלה ואומר אחריה קדיש תתקבל.

אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ. מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

אַב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת־צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם: כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים:

סדר הוצאת ס"ת לשבת ויום טוב

פותחין הארון הקודש ומוציאין ספר תורה ואומרים ויהי בנסוע תמצא לעיל בדף ס"ז.

בימים נוראים ובשלש רגלים אומרים תיכף אחר ויהי בנסוע קודם בריך שמיה. ה' ה'.

ג"פ יְיָ | יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה:

לראש השנה ויום כפור.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם מַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתַי לְטוֹבָה וְהָפֵק רְצוֹנִי וְתֵן שְׁאֵלָתִי וּמְחוֹל לִי עַל־כָּל־עֲוֹנוֹתַי וְעַל־כָּל־עֲוֹנוֹת אַנְשֵׁי בֵיתִי. מְחִילָה בְּחֶסֶד מְחִילָה בְּרַחֲמִים. וְטַהֲרֵנִי מֵחֲטָאַי וּמֵעֲוֹנַי וּמִפְּשָׁעַי. וְזָכְרֵנִי בְּזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ. וּפָקְדֵנוּ בִּפְקֻדַּת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים וְזָכְרֵנוּ לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה וְכַלְכָּלָה וְלֶחֶם לֶאֱכוֹל וּבֶגֶד לִלְבּוֹשׁ. וְעֹשֶׁר וְכָבוֹד וַאֲרִיכַת יָמִים בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ. וְשֵׂכֶל וּבִינָה לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל עִמְקֵי סוֹדוֹתֶיךָ. וְהָפֵק רְפוּאָה לְכָל מַכְאוֹבֵינוּ. וּבָרֵךְ כָּל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. וּגְזוֹר עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת טוֹבוֹת

ישועות

לפסח, שבועות, סכות ושמיני עצרת.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם מַלֵּא מִשְׁאֲלוֹת לִבִּי לְטוֹבָה וְהָפֵק רְצוֹנִי וְתֵן שְׁאֵלָתִי וְזַכֵּה לִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ (פלוני בן פלונית) (וְאִשְׁתִּי וּבָנַי וּבְנוֹתַי) וְכָל־בְּנֵי בֵיתִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. וּמַלְּטֵנוּ מִיֵּצֶר הָרָע. וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. וְזַכֵּנוּ שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ בְּתוֹכֵנוּ. וְהוֹפַע עָלֵינוּ רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה. וְיִתְקַיֵּם־בָּנוּ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב וְנָחָה עָלָיו רוּחַ יְיָ. רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה. רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה. רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת יְיָ: וּבְכֵן יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתְּזַכֵּנוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים טוֹבִים בְּעֵינֶיךָ. וְלָלֶכֶת בְּדַרְכֵי יְשָׁרִים

לפניך

יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת. וּבַטֵּל מֵעָלֵינוּ כָּל־גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת וְרָעוֹת. וְתֵן בְּלֵב הַמַּלְכוּת וְיוֹעֲצָיו וְשָׂרָיו עָלֵינוּ לְטוֹבָה אָמֵן וְכֵן יְהִי רָצוֹן: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי:

לְפָנֶיךָ וְקַדְּשֵׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתֶךָ. כְּדֵי שֶׁנִּזְכֶּה לְחַיִּים טוֹבִים וַאֲרוּכִים וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְתִשְׁמְרֵנוּ מִמַּעֲשִׂים רָעִים וּמִשָּׁעוֹת רָעוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת לָבֹא לָעוֹלָם וְהַבּוֹטֵחַ בַּיְיָ חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ. אָמֵן: יהיו

ואח"כ אומרים ג"פ ואני תפלתי, ואח"כ בריך שמיה תמצא לעיל.

וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן. אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ:

הש"ץ אוחז הספר תורה, ואומר בקול רם:

חו"ק שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

חו"ק אֶחָד אֱלֹהֵינוּ גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ קָדוֹשׁ (בר"ה ויוה"כ וְנוֹרָא) שְׁמוֹ:

חזן גַּדְּלוּ לַיְיָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו:

והקהל עונים:

לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ:

עַל הַכֹּל יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל־מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּעוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא. כִּרְצוֹנוֹ וְכִרְצוֹן יְרֵאָיו וְכִרְצוֹן כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל: צוּר הָעוֹלָמִים אֲדוֹן כָּל הַבְּרִיּוֹת אֱלוֹהַּ כָּל־הַנְּפָשׁוֹת: הַיּוֹשֵׁב בְּמֶרְחֲבֵי מָרוֹם הַשּׁוֹכֵן בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם: קְדֻשָּׁתוֹ עַל הַחַיּוֹת וּקְדֻשָּׁתוֹ עַל כִּסֵּא הַכָּבוֹד: וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ בָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעֵינֵי כָּל־חָי: וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁיר חָדָשׁ כַּכָּתוּב. שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו: וְנִרְאֵהוּ עַיִן בְּעַיִן בְּשׁוּבוֹ אֶל נָוֵהוּ כַּכָּתוּב. כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְיָ צִיּוֹן: וְנֶאֱמַר וְנִגְלָה כְּבוֹד יְיָ וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְיָ דִּבֵּר: בדרך הליכתו אומרים אב הרחמים

אַב הָרַחֲמִים הוּא יְרַחֵם עַם עֲמוּסִים וְיִזְכּוֹר בְּרִית אֵיתָנִים וְיַצִּיל נַפְשׁוֹתֵינוּ מִן הַשָּׁעוֹת הָרָעוֹת וְיִגְעַר בְּיֵצֶר הָרָע מִן הַנְּשׂוּאִים וְיָחֹן אוֹתָנוּ לִפְלֵיטַת עוֹלָמִים וִימַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ בְּמִדָּה טוֹבָה יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים:

דרך החיים

סדר האיך יקבל הס"ת ומי הוא הקורא ומנהגיו.

(א) הנותן ספר תורה והמקבלו צריך שיהא בימינו [סי' רפ"ב] והש"ץ יאמר גדלו כנהוג: (ב) למנוע מהיות הקורא קטן אם לא בשעת הדחק [מ"א סימן רפ"ב] ואם ידוע שהוא בן י"ג שנה ויום אחד אף שלא ידוע שהביא שתי שערות מותר לקרות ועולה למנין: (ג) אין הקורא רשאי לקרות עד שיכלה אמן מפי הציבור [סימן קמ"א]: (ד) צריך לכתחלה לקרות מעומד ואפילו לסמוך עצמו אל הכותל או לעמוד

לעמוד אסור ואפילו סמיכה מועטת שאם ינטל אותו דבר לא יפול אסור לכתחלה שצריך לעמוד באימה [רסי' קמ"א] ובעל בשר מותר לסמוך הואיל וצריך וה"ה כל אדם כשצריך וגם בעל בשר לא יסמוך עצמו על המפה רק על השלחן דהמפה תשמיש קדושה היא ואסור לשמש בה תשמיש הדיוט [א"ר שם]:
(ה) קרא וטעה אפילו בדקדוק אות אחת או בניקוד אם הענין משתנה ע"כ כמו יעשה ליעשה בציר"י מחזירין אותו אבל קרא לאהרן הרן בפת"ח כיון דשניהם אותיות גרונות הן לא הוי שינוי [א"ר סימן קמ"ב] אבל אם אין הענין משתנה אין מחזירין, וגוערין בו וכן אם טעה בנגינת טעם אין מחזירין אותו, וגוערין בו [שם] אמנם מי שאינו הוזר אפילו במקום שהענין משתנה אין למחות בידו [שם א"ר]:

הנהגת הקהל בשעת קריאה והסגן והש"ץ.

(א) בשעה שהעולה אומר ברכו והקהל עונין ביהל"ו יש להם לעמוד ובברכת אשר בחר בנו ובקריאת התורה אין כ"כ חיוב [א"ר סי' קמ"ו דלא כמ"א שם] [ועיין סימן קכ"ד סעיף ד'] אמנם המדקדקין מחמירין על עצמם ועומדין וכן נכון אך גם המחמיר א"צ לעמוד רק בשעת הקריאה ולא בין גברא לגברא [ס"ס קמ"ו]: (ב) אסור לצאת ולהניח הס"ת כשהוא פתוח אבל בין גברא לגברא שהס"ת מגוללת יכול לצאת לצורך גדול [סימן קמ"ו]: (ג) משהתחיל הקורא לקרות בס"ת אסור לספר אפילו בד"ת ואפילו להורות הוראה אסור [אבל קודם שהתחיל לקרות ואפילו כבר פתחו הס"ת מותר לספר אבל ישמע הברכה ומכל שכן בברכו שיענה ביהל"ו] ולאפרושא מאיסורא יכול להפסיק. ואפילו בין גברא לגברא אסור ללמוד [דשמא ימשוך הלימוד] ואפילו אם כבר קרא הפרשה אבל להורות הוראה מותר בין גברא לגברא [סי' קמ"ו ע"ש בא"ר]: (ד) והמיקל ללמוד בלחש בשעת קריאה או אם יש עשרה דלייתי לס"ת ומיקל לעצמו לספר בד"ת או קודם שנפתח הס"ת מהזיר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע הקריאה אלא לקרות בד"ת ומתחיל לקרות וכל מי שנוהג כן אין למחות בידו דיש לו על מי לסמוך [שם]: (ה) אף שנתבאר לעיל שאסור לדבר בשעת קה"ת רק שישתוק וישמע מ"מ לקרות שמו"ת מותר ואפילו ליכא עשרה דלייתי לס"ת נמי מותר [וה"ה ללמוד הומש עם פרש"י באותה סדרה והטעם דפי' רש"י חשוב כמו תרגום] [ועיין סימן רפ"ה] והמדקדק במעשיו נכון ליזהר גם בזה ולהאזין ולכוין דעתו לשמוע [שם]: (ו) וכל זה אין ענין לפרשת זכור ופרשת פרה שהם בעשרה מדאורייתא [לי"א] שצריך לכוין לשומעם מפי הקורא [שם ועיין סי' קכ"ד סעיף ד']: (ז) אין לענות אמן עד שסיים כל הברכה [סי' קמ"א]: (ח) אם לא שמעו הקהל מהעולה שאמר ברכו רק שמעו מהש"ץ כשענה ביהל"ו לא יענו עמו ברוך כו' רק יאמרו אמן על דברי הש"ץ אבל יחיד שלא שמע מהעולה שאמר ברכו ושמע מהקהל שעונים ביהל"ו עונה עמהם [א"ר סי' קל"ט] [דלא כמ"א סי' נ"ז ועיין סי' קכ"ד וכמ"א ל"ו ס"ק ה']:
(ט) אסור להסגן שילך ויעזוב הס"ת בשביל שהכעיסו אחד ואם עבר ועזב יש להענישו [א"ר סי' קמ"ה]:
(י) אם ש"ץ בעצמו רוצה לעלות ולברך ולקרות צריך שיעמוד אחר אצלו [שם]:

דין לאיזה אנשים שאין קורין אפילו הוא כהן.

(א) בתענית ציבור במקום שקורין ויחל אם אין הכהן מתענה או שאין בדעתו להשלים או שלא קיבל התענית במנחה [כפי שיתבאר אי"ה לקמן בדיני תענית מתי שצריך לקבל במנחה] [עיין רסי' תקס"ב ותקס"ו ס"ק ה' ובפ"מ שם] קורין הישראל במקומו וטוב שילך הכהן מביהכ"נ ואם יש כהן אחר בבית הכנסת א"צ לילך רק להודיע לש"ץ שלא יקראוהו [סימן קל"ה] ואם קראוהו לעלית לא יעלה [ס"ו סימן תקס"ו וא"ר סי' קל"ה]: (ב) ואם חל התענית בב' וה' אע"פ שדוהין פ' השבוע וקורין ויחל אם קראוהו לעלות יעלה אבל לכתחלה יצא מבהכ"נ והנ"מ בשחרית אבל במנחה שאף בב' וה' אין קורין אם קראוהו בתענית שקורין ויחל אף במנחה והוא אינו מתענה כמו שנתבאר בסעיף א' לא יעלה [א"ר סי' קל"ה]: (ג) אין לקרות לס"ת מי שעומד באמצע פסוקי דזמרה רק לכהן אם אין שם כהן אחר וכן ללוי אם אין שם אלא הוא [מ"א ופ"מ שם ע"ש בסי' קל"ה] אך לא יקרא עם הקורא [פ' מ"א סי' ס"ו] ולענין זה אין חילוק בין פסוקי דזמרה לק"ש ועיין סימן נ"א ושאני ברכה שעל התורה דמותר לברך דהוי כברכת השבח דמותר בפסוקי דזמרה ולכך מותר לקרותו אפי' לכתהלה אף שילפסדך לברך משא"כ בק"ש דאסור בברכת השבח מש"ה אסיר לקרותו: (ד) היה עומד בברכת ק"ש ומכ"ש בק"ש עצמו לא יקרא אותו אפי' אין שם כהן אלא הוא רק יקרא לישראל במקומו ומיהר לקרות לישראל בשמו ויאמר במקום כהן לכן אם אין שם כהן אלא הוא ילך הכהן מבית הכנסת קודם הקריאה וכן הדין בלוי ואם כבר קרא אותו אפילו באמצע הפרק פוסק אך אם יוכל למהר ולסיים עד הפרק יתהר ואם אינו יכול לסיים עד הפרק יסיים עכ"פ להיכא דסליק עניגא אך לעכב בשביל זה לא יעכב אמנם לא יקרא עם הקורא ומכ"ש שלא יאמר להש"ץ לעשות מי שבירך [סימן קל"ה וסימן ס"ו מ"א ופמ"ג בדיני ק"ש אם פסק מה דינו]: (ה) בין גאולה לתפלה לא יעלה אפילו אם קראוהו ואצ"ל באמצע

באמצע ש"ע ובתוך אלהי נצור פוסק ועולה [סס"י ק"ד ע"ש בא"ר]: (ו) האידנא נוהגין שלא לקרות כלל לקטן אפי' יודע למי מברכין עד שיגיע לכלל שנותיו אפי' אם הוא כהן ואין שם כהן אחר [סימן רפ"ב דברי האחרונים] רק יקרא אחר במקום כהן אמנם למפטיר מותר לקרותו זולת פרשת זכור ופרה [עיין ת' מהרי"ל וא"ר סימן רפ"ב ס"ק ח' דלא כט"ז סי' תרפ"ב ודלא כב"ח שם] [וביום א' של שבועות שקורין המרכבה למפטיר ובשביעי של פסח שקורין השירה ובשבת שובה אין קורין לקטן לכתחלה אמנם גם בשאר מפטיר הוא דוקא בקטן שהגיע לחינוך ויודע לאתך האותיות בטוב [מ"א שם ועיין סי' תרפ"ה]: (ז) אם בא לכלל שנותיו דהיינו י"ג שנה ויום אחד א"צ לבדקו אם הביא שתי שערות [עיין בסימן נ"ה ועיין לעיל בדיני קדיש בעשרה]: (ח) כהן אבל תוך שבעה אפילו אם קראוהו לא יעלה [יו"ד סימן שפ"ד] אבל בשבת אם אין שם כהן אחר אלא הוא מותר לקרותו דהוי כדבר שבפרהסיא אמנם טוב שילא מביהכ"נ קודם הקריאה [א"ר סי' קל"ה ויו"ד סי' ת' ע"ש]. אם הוא אונן אפילו ברגל אסור לעלות [מ"א סי' תקמ"ח ס"ק ח']. אבל שיש לו בן למול בשבת תוך ז' ימי אבלתו הנוהגין לקרותו אין למחות בידם [עיין יו"ד סי' ת' בט"ז ופר"ח חולק עליו עיין בליקוטים]: (ט) סומא נהגו האידנא לקרותו [סי' קל"ט]: (י) כהן שנשא גרושה או אחת מן הנשים האסורות לכהן אפילו גרשה או מתה אין נוהגין בו קדושה אפילו לקרותו בתורה ראשון עד שידור הנאה ע"ד רבים מהנשים שאסור בהם [סי' קכ"ח]: (יא) נטמא למת שאינו מז' מתי מצוה אין נוהגין בו מעלת כהונה עד שיקבל עליו לבלי יטמא עוד בהן [וא"צ נדר ע"ד רבים] [שם]: (יב) מי שיש לו בת שהמירה דתה או זינתה אין חייבין עוד לקדשו כי אביה היא מחללת ודוקא זינתה באירוסין או בנשואין אבל פנויה לא [שם ועיין א"ר] ומכ"ש אם הוא עצמו עבר בזנות דסתם פנויה נדה היא דמחללין מעליו הקדושה אף שהוא נושא כפיו מ"מ הוא מחולל מקדושה [כדמוכח מט"ז שם ס"ק ל"ו סימן קכ"ח]: (יג) מי שאביו מומר לעכו"ם קורין אותו בשם אבי אביו אבל לא בשמו לבד שלא לביישו ברבים ודוקא שלא עלה עדיין מימיו קודם שהמיר אביו אבל אם הוא גדול וכבר הורגל באותו עיר בשם אביו קורין אותו בשם אביו כדי שלא לביישו אך לא יאמר תוארים על אביו [כמו הבר או מורינו] כי אין לומר שקר רק יאמר בחפזון לבלי ירגישו העם וכן אם יש לחוש לאיבת המומר והוא אלם מותר לקרותו בשמו וכ"ז בעירו אבל אם יבוא לעיר אחרת יאמר לקרותו בשם אבי אביו כי שם אין בושה לו והאסופי והשתוקי קורין בשם אבי אמו ואם אין יודע קורין לו בשם אברהם כמו גר [סי' קל"ט וא"ר שם]: (יד) אין לקרות שני אחים זה אחר זה בין מן האב ובין מן האם וכן בן אחר האב או אב עם בן בנו ג"כ אין לקרותם זא"ז משום עינא בישא ואפי' אומרים שאין מקפידין ואפילו אחד הוא אחרון והשני מפטיר ודוקא בשבת שאין מוציאין ס"ת אחרת למפטיר אבל אם מוציאין ספר תורה אחרת מותר וכן אם המפטיר אינו בר מצוה עדיין מותר [סי' קמ"א וע"ש בא"ר] ובמקום הצורך יש להתיר עם בן בנו [עיין אחרונים] ובכל אלו אם קראוהו וכבר עלה לא ירד [א"ר ופר"ח וכנה"ג]: (טו) מקום שנוהגים שלא לקרות המפטיר בשמו רק סתם יעמוד המפטיר כיון שאין פורטין את שמו מותר אפי' שני אחים זא"ז או אב ובנו ודוקא במקום שנוהגין כן אבל לעשות כך במקום שנוהגין לקרות בשם לא וכן אם המנהג כנ"ל בשביעי מותר לקרותן בששי ובשביעי [א"ר שם]: (טז) מי שהוא עור או פסח אין לקרות לו בפ' עורת או שבור וכן בכל כיוצא בזה שלא יתבייש וכן אין לקרות למי שחשוד על העריות בפ' עריות ומיהו הנ"מ חשוד אבל אם ברור הוא שבא על עריות אם אינו איש אלם שיש לחוש לתגר ועדיין לא שב בתשובה אדרבה יש לקרותו בכדי שיתבייש וישוב בתשובה [א"ר ס"ס קל"ח]:

דין כהן ולוי אם אין שם ואח"כ בא ושאר דיניו.

(א) אם אין כהן בביהכ"נ קורין לישראל או ללוי במקום כהן וכשקורין אותו קורין אותו יעמוד ר' פב"פ ישראל או לוי במקום כהן ואם אין לוי בביהכ"נ קורין להכהן שקרא ראשון במקום לוי אבל לא לכהן אחר מפני פגמו של ראשון וכשקורין ישראל במקום כהן לא יקרא אחריו לוי [סי' קל"ה]: (ב) אם נכנס הכהן לביהכ"נ אחר שהתחיל הישראל ברכת התורה אינו פוסק ויקרא הישראל ועולה למנין ולא הוי התחלה עד שיאמר בא"י אבל ברכו לא הוי התחלה וקורין לכהן וחוזר לומר ברכו [א"ר זפ"מ סי' ק"מ] ויעמוד הישראל בתיבה עד שישלים הכהן ולוי ואז יקראוהו וכן הדין בלא היו יודעין אם יש כהן בבה"כ וקראו ללוי או לישראל וכן הדין בלוי ג"כ אם כבר התחיל הכהן לקרות במקום לוי ואח"כ בא הלוי כנ"ל רק אם עדיין לא התחיל הכהן הברכה וצריך לקרות הלוי אין צריך הכהן שימתין שיקראוהו עוד הפעם כנ"ל בישראל הואיל וכבר קרא ראשון וליכא בושה [אחרונים שם]: (ג) משלישי ואילך אין לקרות כהן או לוי רק לאחרון או למפטיר בשבת כיון שכבר קראו זיי"ן גברי. כהן אחד לאחרון וכהן אחד למפטיר מותר ובתענית אפילו למפטיר אין לקרות כהן או לוי כיון שהמפטיר הוא ממנין הקרואים בתענית [שם]: (ד) ואי קראו לכהן או ללוי באמצע המנין יעלה אחר במקומו

וכוא

ואם ימתין אצל התיבה ויעלה למפטיר או לאחרון לאחר מנין הקרואים [א"ר] : (ה) אם קרא החזן לכהן או ללוי ואינו שם לא יקרא לאחר בשם משום פגמו של ראשון אלא אחר יעלה מעצמו אבל בנו יכול לקרות אבל אביו אסור אבל אם קראו לישראל ואינו שם יכול לקרות לאחר בשמו דבישראל ליכא פגמא וכן בכהן ולוי אם קראוהו לעלות לאחרון או למפטיר ואינו שם מותר לקרות לאחר בשמו [שם] : (ו) ש"ץ או הסגן אם הוא כהן מותר לקרות לכהן אחר :

הנהגות הקורא לעלות לס"ת ודיני ברכת התורה.

(א) העולה למגדל עולה בדרך קצרה לו ויורד מהמגדל בדרך ארוכה אליו ואם ב' הדרכים שוים עולה בדרך הימין לו ויורד בהדרך השני והמנהג שלא לירד עד שיתחיל הב' שעלה אחריו הברכה והמדקדקים חוששין שבדרך הליכה לא ישמעו הקריאה לכן ממתינים עד שיסיים השני הקריאה ויורדים בין גברא לגברא [א"ר ס"ס קמ"א] : (ב) הקורא בתורה צריך לאחוז בס"ת בשעת הברכה וגם בשעת הקריאה יש לאחוז בעמודים [מ"א סי' קל"ט וט"ז סי' קמ"ז וכן הוא בטור] ומי שנוהג לאחוז בעמודי הס"ת ערום אין למחות בידו [עיין מ"א ושאר אחרונים שם סימן קמ"ז ועיין כ"ב ח"א סי' י"ז] ומי שנוהג לאחוז בס"ת עצמו בשעת הברכה אסור לאחוז ערום בלא מטפחת ואפי' נטל ידיו [שם סי' קמ"ז] : (ג) יש נוהגים לגלול הס"ת בשעת הברכה ויש נוהגין שלא לגלול בשעת הברכה ומי שנוהג כן לא יביט בס"ת בשעת הברכה רק מקודם יראה הפסוק שצריך להתחיל ואח"כ לא יביט בפנים [סימן קל"ט וע"ש א"ר] : (ד) יאמר ברכו והברכות בקו"ר כדי שישמעו העם ויענו אמן והאומר בלחש טועה [קל"ט] : (ה) אם טעה בבה"ת ופתח אשר נתן לנו במקום אשר בחר אם נזכר קודם שאמר השם מהחתימה [דהיינו נותן התורה] יתחיל מאשר בחר בנו ואם כבר אמר בא"י אף שעדיין לא אמר נותן התורה יסיים אותה הברכה ולאחר הקריאה יאמר אשר בחר בנו [מ"א סימן קל"ט] : (ו) ואם אמר ברכה הראשונה כראוי ובברכה השניה טעה והתחיל אשר בחר בנו אם נזכר טרם אמרו בא"י נותן התורה יתחיל מאשר נתן לנו אבל אם לא נזכר עד לאחר שאמר בא"י נותן התורה יתחיל עוד הפעם מתחלת הברכה ואם נזכר לאחר בא"י קודם נותן התורה יאמר מיד אמ"ה אשר נתן לנו כו' עמש"ל בדיני ברכת יוצר : (ז) העולה לקרות בתורה והראו לו מקום שצריך לקרות בתורה ובירך על התורה והתחיל לקרות או לא התחיל [עיין סי' תרפ"ד בט"ז] והזכירו שפרשה אחרת צריך לקרות וגללו הס"ת למקום הצריך המנהג לברך פעם שנית [כן העיד הפ"מ דדימו הפוסקים ללקח תורמוס ונפל מידו שצריך לברך על השניה פעם אחרת כמבואר סימן ר"ו] ולפ"ז אם קראו בר"ח לפ' ר"ח והראו לו למקום שסברו שפרשת ר"ה הוא במקום זה ואינו במקום זה וגללו למקום שהוא שם ג"כ צריך לברך [ועיין סי' ר"ס וכד"מ שם דדימו לתורמוס הנ"ל ה"כ לא היה דעתו רק על מה שפתוח לפניו כמ"ש הט"ז דלא כפ"מ] אמנם אם אין צריך לגלול הס"ת רק שהראוהו למעלה והוא למטה אפי' בעמוד הב' א"צ לברך דמסתמא דעתו על כל מה שפתוח לפניו [ט"ז וא"ר שם] [ומה שנוהגין קצת ההמון לחלק בין עמוד זה לעמוד אחר לא מסתבר דאם בירך בעמוד זה ואפשר שיקרא לפניו גם בעמוד השני דעתו אכולה א"כ מה לי עמוד זה לעמוד הב' [סימן ק"ת ע"ש בט"ז ופר"מ] : (ח) אסור להפסיק בין ברכה לקריאה ואפי' בשתיקה אסור לכתחלה רק ימהר לקרות כל מה דאפשר [סי' ר"ו במ"א ס"ק ד'] ואפילו מענין הקריאה אסור לכתחלה [עיין סי' קס"ז] ואפי' בד"ת ובלה"ק [עי' מ"א סי' ס"ו] : (ט) ואם סח ביניתים שלא מענין הקריאה אפי' פחות מכדי דיבור צריך לחזור ולברך [סי' ר"י בא"ר] : (י) והנ"מ שסח קודם שהתחיל לקרות אבל אם כבר התחיל לקרות. בין שקרא ג' פסוקים בין שלא קרא ג"פ א"צ לברך פעם שנית ואפי' גלל הס"ת והסיח דעתו [סי' ק"מ] : (יא) כל מקום שצריך לחזור ולברך נ"ל בשכמל"ו על שהוציא ש"ש לבטלה ואם נזכר קודם שאמר אמ"ה יסיים ויאמר למדני חוקך שיהא נראה כקורא הפסוק [עיין סימן ר"ו] : (יב) כ"מ שצריך לברך פעם שנית א"צ לברך רק ברכת אשר בחר בנו אבל ברכו א"צ לומר עוד הפעם (ע' א"ר סי' ק"מ] : (יג) אם בירך בה"ת בבוקר ותיכף קראוהו לעלות לס"ת יאמר פסוק אחד כמו יברכך וכה"ג ואחר כך יברך שנית [סי' קל"ט] : (יד) גם העולה צריך לקרות עם הש"ץ ויכון שיקרא בנחת ולא ישמיע לאזניו אמנם גם אם משמיע לאזניו ליכא למיחש אבל לא יקרא בקול רם דתרי קלא לא מישתמעי [סי' קמ"א] : (טו) צריך לכתחלה לקרות מעומד וע' לעיל ריש ה' קה"ת סי' ד' ע"ש .

סדר הקריאה ובמה יקרא.

(א) אין קורין בפחות מעשרה וכמו שנתבאר לעיל אצל דיני קדיש בעשרה [סימן קמ"ג] : (ב) התחילו לקרות בתורה בעשרה ויצאו מקצתן אם התחיל הברכה דהיינו בא"י יגמור כולה וקורין לעלות כמה אנשים שצריכין לקרות ולא יוסיפו על שבעה [בשבת] אבל התחלת ברכו לאו התחלה היא ודוקא יצאו מקצתן ונשתיירו רובן אבל אם לא נשתיירו רובן לא יקרא: [סימן קמ"ג וא"ר שם] וכ"ש

לענין

לענין קריאת התורה אבל להפטרה לא יקרא בברכת ההפטרה רק יקרא בלא ברכות [ועי' לקמן בדיני ההפטרה] : (ג) הקורא בתורה לא יפסיק סמוך לפ' פחות מג' פסוקים ואין חילוק בין פתוחה לסתומה ואם כבר בירך אחר שסיים פחות מג"פ סמוך לפרשה הקורא אחריו א"צ להתחיל מפסוק שלפניו רק יתחיל ממקום שפסק הראשון ויקרא עוד ג' פסוקים בפרשה שניה [סי' קל"ח מ"א ועיין ס"ז סי' תכ"ג ועיין א"ר] : (ד) ופרשה שאין בה אלא ב' פסוקים מותר לשייר בתחלה ולהפסיק שם [שם] · (ה) אם יש פרשה באמצע פסוק כגון בריש פנחס מותר לסיים אפילו בפסוק הסמוך לה . וכן לא יסיים הראשון שני פסוקים שלאחר הפרשה דא"כ יתחיל הב' ב' פסוקים סמוך לפ' ואסור לעשות כן וכן במפטיר אם הוא באחרונה רק פרשה של ה' פסוקים צריך לקרות כל הפרשה שלא יתחיל ב"פ סמוך לפ' [מ"א שם] ומ"מ בדיעבד אם קרא רק ג"פ אע"פ שלא בירך עדיין ברכה אחרונה יצא וא"צ להתחיל שוב פעם שנית : (ו) בשבת שקורין ב' סדרות יש לחבר הסדרות למי שעולה ברביעי בכדי שיהיה חצי ממנין הקרואים [דהיינו ז' ואין נחשבין מה שמוסיפין] בכל הסדרה : (ז) לכתחלה אין לקרות לשני מה שקרא הראשון אבל אם כבר התחיל השני לקרות מה שקראו לראשון אם הוסיף שלשה פסוקים או אפילו שנים במקום דלא אפשר עולה למנין ואם לאו אינו עולה למנין חוץ מפרי החג בחוהמ"ס דא"א [סי' קל"ז] :

(ח) יכוין להתחיל תמיד לקרות בדבר טוב ולסיים בדבר טוב וטובת עכו"ם מה שנעשה טובה להן וה"ה רעות עכו"ם לא חשוב [סימן קל"ח מ"א] וה"ה שלא לסיים במי שעשה מעשה רע [שם מ"א] :

(ט) קללות שבת"כ ושבמשנה תורה אין מפסיקין ביניהם ויתחיל פסוק אחד מקודם אך למען שלא יתחיל בפ' פחות מג"פ צריך שיתחיל ג"פ סמוך לקללות ולבסוף צריך ג"כ לקרות פסוק אחד אחר הקללות אך יראה שלא לסיים סמוך לפ' פחות מג"פ וכן שלא להתחיל בפרשה פחות מג' פסוקים כנ"ל [סי' תכ"ה] :

(י) במקום שנוהגין שהרב אב"ד יהיה שלישי אפילו בפרשת בחקותי וא"כ שוב לא ישאר להתחיל ג"פ מקודם לקרות התוכחה יש להתחיל עוד הפעם ג"פ לקרות למפרע אך נכון הדבר שהרב ימחול על כבודו ויהיה רביעי במקום שאין מנהג בזה [ע"ש] : (יא) פ' האזינו מחלקין פרשותיה בשבת שחרית בדרך זה האזינו . זכור . ירכיבהו . וירא . לולי כעס . כי ידין . וסימן הזי"ו ל"ך כן נוהגין במדינות אלו ויש נוהגין במקום לולי כעס . כי ידין . לו חכמו . כי אשא . ואפי' יש היוצים אין לשנות רק יכול להוסיף עוד אחד עד לבסוף הסדרה אבל במנחה שבת ובב' וה' אין להקפיד [סי' תכ"ח ע"ש בא"ר] : (יב) ח' פסוקים אחרונים שבתורה אין מפסיקין בהם אלא יחיד קורא כולן [שם] וכן מ"ב מסעות שבאלה מסעי אין להפסיק בהם וכן בשירת הים ועשרת הדברות [שם ועי' א"ר סי' קמ"ג ס"ק י'] : (יג) בין גברא לגברא צריך לגלול הס"ת וא"צ לכסותה במעיל שלה וקודם מפטיר שאומרין קדיש ויש זמן ארוך צריך לכסותה במעיל וכן בכ"מ שיש זמן ארוך כגון שמזמרין לחתן וכיוצא יש לכסותה [סי' קל"ט וע"ש א"ר] :

(יד) ביוה"כ אין להוסיף על מנין הקרואים אפי' כשחל בשבת כמו בי"ט [מ"א סי' רפ"ב] :

דין האיך יתנהג אם טעה בקריאה (סימן קל"ז).

(א) בב' וה' ובמנחה שאין קורין רק ג' גברי צריך לקרות יו"ד פסוקים וידבר הוא מן המנין ולכל א' וא' שעולה צריך לקרות לו ג"פ ולקורא השלישי קורין ד' פסוקים ובדיעבד אם לא קרא לכולן רק ט' פ' יצא . ואם קרא ח' פסוקים אף שקרא לכ"א ג"פ דהיינו שא' קרא פסוק אחד למפרע לא יצא [דלא כמ"א ועיין א"ר ופ"מ סי' קל"ז] ונראה דיקרא להשלישי פעם שנית אף שהשלישי קרא כדינא רק שהשני קרא פ"א למפרע מ"מ נ"ל דהג' יקרא עוד הפעם ג' פסוקים להלן כיון דלמנין הקרואים ודאי עולה אף כשקרא פ"א כנ"ל כמבואר שם בסי' קל"ז רק שחיסר מהקריאה לכן שני כשישלים השלישי סכום הפסוקים ואין לקרות להשני כי רוב פעמים הוא לוי ול"ש לקרותו אחר ישראל וגם לאחר אין לקרות כי אין להוסיף על מנין הקרואים בחול לכן יקרא שלישי שעלה להשלים הקריאה ויברך לפניה ולאחריה : (ב) אם קרא לאחד רק ב"פ וכבר בירך ברכה אחרונה צריך לחזור ולקרות ויברך ברכה לפניה ולאחריה דברכה אחרונה שבירך תהילה הוי כהיסח הדעת וצריך להתחיל גם ברכו [א"ר ומ"א שם דלא כט"ז ופ"מ סי' ק"מ ס"ק כ'] ויקרא השני פסוקים שקרא תחלה ועוד פ"א עמו ואם קרה זה בהשלישי שלא קרא רק ב"פ ושנים שלפניו לא קראו רק ג' ג' צריך השלישי לקרות אותן ב"פ שקרא ועוד ב"פ עמהם כדי להיות יו"ד פסוקים [א"ר ס"ק ג'] ואם קרה זה בכהן שלא קרא רק ב"פ וכבר קרא אחריו לוי ונזכר אח"כ אז הדין כך אם לא בירך הלוי עדיין ואף שאמר ברכו הוי כלה התחיל אזי יקרב הכהן מתחלה כנ"ל ויברך ברכה ראשונה ואחריה והלוי ימתין על העמוד ואח"ז יקרא הלוי ויברך לפניה ולאחריה [א"ר דלא כט"ז] אמנם אם בירך הלוי ואז נזכר שטעה הכהן שלא קרא רק ב"פ יתחיל הלוי ממקום שפסק הכהן היינו אחר הב"פ ויקרא מכאן ולהלן ג"פ ולא יקרא שוב הב"פ הראשונים שקרא הכהן דבחול כשר אם חיסר מהתחלת הפרשה . ואם יקרא אותן הב"פ יהיה פגם להכהנים הנמצאים שם שיקרא הלוי מראש הספר ואחר הלוי יקרא ב' ישראלים להשלים מנין הקרואים , כ"ז אם טעה בכהן אבל

אם

אם קרה זה בלוי שטעה ולא קרא רק ב"פ וקרא לישראל וצריך אזי יתחיל הישראל ממקום שפסק הכהן ויקרא אותן ב"פ שקרא הלוי ועוד פ"א עמו ואחריו עוד ישראל להשלים מנין הקרואים ואם גם הישראל לא קרא אותן הב"פ והתחיל ממקום שפסק הלוי ישראל השני שקורא אחריו יתחיל מאותן הב"פ ויקרא גם מה שקרא השני ויוסיף עוד ג"פ אבל אם הראשון היה ישראל וכבר קראוהו לשני וצריך יתחיל השני מראש הפרשה ויקרא כדינא וישראל האחד ימתין על העמוד ויקרא אחר ישראל הב' ולא לקרות לישראל אחר [דבחול אין להוסיף על ג'] ואחריו עוד ישראל להשלים מנין הג' והיינו היכא שאין שם כהנים ולוים לכן אין כאן פגם אם יקרא ישראל הב' מראש הפרשה: (ג) ובשבת בשחרית אם קרה זה בכהן מתחיל הלוי ממקום שפסק הכהן שלא יהא פגם לכהן ואין הכהן עולה למנין וצריך לקרות ז' גברי לבד ממנו ואם אירע בלוי או אצל שאר הקרואים יקרא לאחר הב"פ וגם עוד שלשה פסוקים ואפי' אח"ז לא יקרא שוב לאותו האיש שקרא הב"פ ואינו עולה למנין הקרואים כלל וצריך לקרות שבעה לבד ממנו כיון דבשבת מותר להוסיף על ז'. ואם דילג הכהן פ"א אף שקרא ג"פ וצריך יקרא אח"כ הלוי מראש אותו הפסוק המדולג ושאר הפסוקים שאחר אותו הפסוק המדולג שכבר קרא הכהן ועוד ג"פ ואח"כ ישראל ואם קרה זאת בלוי שדילג פ"א יקרא אח"כ הישראל הג' ממקום שפסק הכהן ומשלים עד י' פסוקים ואם קראו הכל וברכו ואפי' החזירו הס"ת להיכל מ"מ צריך לקרות אותו הישראל שקרא כבר ויתחיל מראש ויקרא עשרה פסוקים על שסתן כסדר עם ברכה ראשונה ואחרונה. אכן זה דוקא אם לא קראו בין הכל רק תשעה פסוקים ודלגו פ"א אז צריך להזור ולקרות אבל אם קראו יו"ד פסוקים חוץ פסוק המדולג א"צ בדיעבד לחזור ולקרות ובכ"ז אין הילוק בין דילג פ"א או אפילו תיבה אחת הכל דינו כנ"ל וזה דוקא אם קרה כן בב' וה' בחול או במנחה בשבת: (ד) אבל בשבת בשחרית אם קרה זאת שדילג פ"א או תיבה אחת וכבר קראו ז' גברי והכניסו הס"ת להיכל מ"מ יחזרו ויוציאו הס"ת ויקראו לא' פסוק זה המדולג ועוד שני פסוקים עמו ויברך לפניה ולאחריה: (ה) פרשת המועדים או של ר"ח וחנוכה אם דילג בהם דינם כמו בב' וה' ובמנחה כיון דכבר קראו בשבתות שלהם וכן בפ' המוספין של מועד ואם פסק בפ' פרה בולגר הגר בתוכם צריך לחזור ולקרות ולברך לפניה ולאחריה אפי' לא גלל הס"ת [א"ר דלא כט"ז] וכ"ש כשגלל הס"ת צריך לחזור ולקרות ולברך לפניה ולאחריה [דהוי כאלו לא קראו כלל ועוד די"א דדבר תורה הוא] ואם דילג פ"א בפ' פרה א"צ לחזור ולקרות [שם]: (ו) בפ' המועדים שקורין חמשה גברי וטעה וקרא הרביעי עד סמוך לפרשה עד שלא שייר רק ב"פ וכאן ל"ש שיקרא ג"פ מפרשה שניה הואיל וסליק ענינא לכן יתחיל החמישי מפסוק שכבר קרא הרביעי עם השנים הנשארים [סימן קל"ח במ"א] ואם קרא כולה לרביעי לא יאמר הקדיש רק יקרא בס"ת השניה שהוציאו למפטיר ויהיה מפטיר ויעלה למנין ולא יאמר קדיש רק לאחר קריאת המפטיר וברכותיה [כן משמע מלשון התוס' ואגודה שהביא המ"א וטעמא דדוקא בפרי החג דהרי תקנו חכמים הואיל וא"א במפטיר שיעלה למנין כמו בשבת שיתבאר לקמן]: (ז) וכן אם אירע בשבת שקראו לששי מה שצריך השביעי לקרות לא יאמרו קדיש רק יקרא לשביעי ויהיה מפטיר ואחר ברכת הפטרה יאמרו קדיש [ע' סי' רפ"ב סעיף ה' ו']: (ח) אם קרא בי"ט לשלישי מה שצריך לקרות לרביעי ולחמישי יעלה עוד אחר ויקרא עוד הפעם מה שקראו כבר ג"פ או יותר עד סוף הענין והחמישי יקרא בס"ת שניה ויהיה מפטיר כנ"ל [עי' ס"ס קל"ז]: (ט) ובחהמ"ס אם ביום א' דהה"מ קרא הלוי וביום השלישי וביום הרביעי יקרא להשלישי וביום החמישי והרביעי יקרא וביום השני וביום השלישי ספיקא דיומא [כן מוכח מדברי מהרש"א הביאו א"ר שם]: (י) אם טעה בשבת חוה"מ דסוכות במפטיר וקרא ביום ראשון דחוה"מ וביום השני ולא ביום השלישי צריך להזור ולהוציא הס"ת לקרות ביום השלישי אבל אם קרא ביום השלישי ולא קרא ביום השני א"צ להזור ולברך רק יקרא בלא ברכה [וטעמא דבקיאין אנו בקביעא דירחא ואם לא קרא ביום השלישי הוי כאלו לא קרא כלל חובת היום משא"כ אם לא קרא ביום השני] [שם] וה"ה בשאר ימים כה"ג כלל הדבר אם דלגו כל חובת היום וקראו ענין אחר צריך להזור ולקרות ולברך אבל אם לא דלגו כל חובת היום רק מקצתו א"צ לחזור ולברך וכמו שנתבאר ואם חל יום א' דחה"מ בחול אם לא קרא א' מהקרואים ביום השני רק ביום השלישי די בזה כנ"ל [סימן קל"ז ופ"מ שם]: (יא) במחזורים נדפס בטעות לקרות בשמיני עצרת כל הבכור כבהל בחול וזה טעות שלכתחלה אנו נוהגין לקרות עשר תעשר אפי' בחול [מ"א סימן תרמ"ה] רק באהרין של פסח נוהגין כן שאם חל בחול מתחילין כל הבכור אמנם גם בדיעבד בש"ע אם כבר בירך אדעתא לקרות כל הבכיר א"צ להזור [דהא הב"י פסק כן לכתהלה עכ"פ בדיעבד א"צ להזור וברכה לבטלה כדיעבד דמי [עיין פוסקים סוף סי' תרפ"ד ובט"ז שם]: (יב) בחנוכה אם טעה וקרא ביום ראשון ביום השני או ביום השלישי וכדומה יוצא בדיעבד [פ"מ בט"ז סי' ק"מ בשם ת"ש ע"ש]: (יג) ר"ח של חנוכה דקי"ל דקורא מתחלה ג' גברי בשל ר"ח והרביעי בחנוכה אם טעה וקרא גם להרביעי בר"ה אם לא הוציא רק ס"ת אחת א"צ שוב להוציא ואפי' נזכר

בתוך

בתיך הקריאה גומר ומברך וא"צ לגלול הס"ת לקרות בשל חנוכה אבל אם כבר הוציא אחרת צריך לקרות לחמישי בספר הב' של חנוכה משום פגמא של ס"ת וקדיש יאמר לאחר קריאת החמישי ואם אמר לאחר הרביעי לא יאמר לאחר החמישי [ס"ס תרפ"ד]: (יד) אם טעה והתחיל בשל חנוכה להכהן [והתחלה לא הוי עד בא"י] גומר הקריאה בשל חנוכה ואח"כ קורא בשל ר"ח שלשה [ט"ז ס"ס הנ"ל ומ"א ס"ס ק"מ] ואין לחוש לפגמת הכהנים משום הנכנסין כמ"ש הרשב"א [הביאו המ"א סימן קל"ד וע' מש"ל]: (טו) קרא וטעה אפי' בניקוד אות אחת או בדקדוק אות לכתחלה גוערין בו ובדיעבד יצא [א"ר קמ"ב]: (טז) בישובים שיש מנין ואין מי שיודע לקרות בתורה בניגון יקראו בתורה כהלכתא בברכה בלא ניגון [א"ר שם]:

דין אם נמצא טעות בס"ת.

(א) אם נמצא טעות בס"ת באופן שיתבאר אי"ה לקמן שהוא טעות גמור המנהג שאם נמצא הטעות בין גברא לגברא פרס שהתחיל העולה לברך את השם [אף שכבר אמר ברכו אם לא אמר עדיין בא"י] צריך להוציא אחרת ולהתחיל במקום שפסקו ולהשלים מנין הקרואים והעולין כבר בס"ת הפסול עולין למנין הקרואים ואם אפשר לקרות ז' קרואים ממקום שפסקו עד סוף הסדרה ודאי ראוי ונכון להוציא נפשו מפלוגתא בכל מה דאפשר וכבר נהגו להוסיף הרבה אמנם אם נמצא הטעות באמצע הקריאה או לאחר שאמר בא"י יקרא בספר הלז לאחר שנמצא הפסול בו ג"פ ויברך לאחריה ואם הוא ב"פ סמוך לפ' יקרא עד הפרשה כיון שאין משיירין בפ' פחות מג"פ והטעות יקרא על פה ואח"כ יוציא ס"ת אחרת להשלים מנין הקרואים וה"ה שלא יפסיק באמצע פסוק [וכהנך שנתבאר לעיל בסדר הקריאה מסעיף ז' עד סעיף י"ח שאין מפסיקין בהם כגון לסיים בדבר רע וכה"ג] [עיין סי' קמ"ג וכא"ר]: (ב) נוהגין שלא להוציא ס"ת אחר למפטיר ואותן הנוהגין כן יש לנהוג כך שאם נמצא הטעות פרס שאמרו קדיש וכבר קראו כל הסדרה יהיה אותו האחרון מפטיר ולא יקרא עוד הפעם וכן אם נמצא הטעות באמצע קריאת השביעי יגמור כל הסדרה עם זה והוא יהיה מפטיר בנביאים ויאמרו קדיש לאחר ברכת התורה אך אם לא נמצא הטעות עד אחר אמירת הקדיש יקרא המפטיר ב"פ בלא ברכה ויפטיר בנביאים ולא יאמרו קדיש עוד הפעם לאחר ההפטרה אבל אין לסמוך על קריאת האחרון ולא יקרא כלל ג"פ דכיון דכבר אמרו קדיש איכא למיחש משום הנכנסין לבלי יאמרו דהמפטיר בנביא אינו קורא בתורה [סימן קמ"ג וסימן רפ"ב עיין היטב בט"ז ובמ"א]: (ג) אם נמצא הטעות במפטיר של הובת היום כמו במועדים וכדומה אם נמצא הטעות קודם שהתחיל לברך מוציאין אחרת ואם אחר שהתחילו נמצא הטעות דינו כמו שנתבאר לעיל ובסעיף א' [רמ"א יו"ד סי' רע"ט]: (ד) יום שמוציאין ב' ס"ת ונמצא טעות בראשון אין לוקחין השני שהוציא לקרות בה רק מוציאין מיד אחרת ובשניה קורא למפטיר כמו שאם לא נמצא הטעות [א"ר סימן ק"מ בשם הרא"ש] וה"ה ביום שמוציאין ג' ונמצא טעות בראשונה [פ"מ ס"ס קמ"ג]: (ה) ואם נמצא בס"ת טעות גמור כפי שנתבאר לעיל אם אין שם ס"ת אחרת זולת זו גומרין ז"ן קרואים ומברכין לפניה ולאחריה רק המפטיר יהיה השביעי והקדיש יאמרו אחר ההפטרה [מ"א סי' רפ"ב] ואין מוסיפין על ז' אמנם אם לא הוציאו לא יוציאו אפי' לחובת היום אך אם חומש אחד פסול בהס"ת מותר לקרות בשארי חומשין בהס"ת שכשרין [סי' קמ"ג]:

דין על איזה טעות מוציאין אחרת ועל איזו אין מוציאין.

(א) הא דמוציאין אחרת על טעות היינו אם נמצא טעות גמור שיתבאר לקמן אבל חסירות ויתרות אין מוציאין ודוקא תיבה שנמצא פעם אחד בתנ"ך חסר או מלא וקריאתן שוה בין שהוא מלא בין חסר כמו אבותיך. אבתך. או טובות טבת דנמצא פעמים מלא ופעמים חסר ויקרא בשוה וגם הענין שוה וכן אם נמצא אלה חסר ו' ג"כ אין להוציא אחרת דנמצא לפעמים חסר בפ' האזינו וכדאיתא עיין במסורה ואם נמצא רחבה במרום רחבו אע"פ שיכול לקרות רחב"ה בחול"ם כמו אהל"ה בחול"ם מ"מ צריך להוציא אחרת דהוי טעות גמור [ת' מהר"ם לובלין הביאו המ"א סי' קמ"ג] אמנם אם הקריאה נשתנה כמו בפרשת תולדות כתיב תומים חסר א אם נמצא תואמים מלא פסול שנשתנה לשון הקריאה [וצריך להוציא אחרת] דבכ"מ דכתיב תואמים באלף יקרא בהטף פתח משא"כ תומים והוי שינוי לשון הקריאה ומוציאין אחרת וכן אם נמצא מגרשיהן תמורת מגרשיהם דנשתנה הקריאה דאף שלפעמים מצינו מגרשיהן מ"מ כיון שנשתנה לשון הקריאה מוציאין אחרת [ועיין א"ר שם]: (ב) וכן אם נשתנה בענין ג"כ מוציאין אחרת כמו אם נמצא במקום ונמלה דמו ונמצא דמו אף שקרא ממש בשוה במבטא מכל מקום נשתנה בענין או נמצא מאן יבמי בפ' תצא מאין ביו"ד דאז נשתנה הענין דהא מאן בלא יו"ד נגזר משורש מיאן וסירב ולא נמצא כלל בתנ"ך מאין ביו"ד ויהיה לשון סירוב וכ"מ לשון מאין ביו"ד נגזר משורש אין והמ"ם היא שימוש כמו מאין יושב מאין אדם דהוי כאלו נכתב מן אין כמשפט שימוש

מ"ם

מ"מ אם כן הוי שינוי בענין ומוציאין אחרת [והטעם שכ' הא"ר להוציא אחרת בטעות מאין הנ"ל משום דיש דרש בגמ' מטעם זה אין להוציא אחרת וכן הסכמת שאר המחברים] וכ"כ כיוצא בזה : (ג) אמנם אם נמצא חסר יו"ד בתנועה גדולה ייעדנה שנמצא חסר יו"ד וזה נמצא פעמים רבות שיחסר יו"ד כמו ויראו חסר יו"ד דה"ל למכתב וייראו ··· אין מוציאין אחרת דזה לא מיקרי שינוי בלשון אף שת"ג נרגשת במבטא יותר מת"ק מ"מ אין זה מיקרי שינוי בלשון כ"כ אך אם נשתנה הענין כבר כתבתי דצריך להוציא אחרת כמו אם נמצא בפ' וירא תראי תמורת תיראי אף שת"ק במקום ת"ג לא מיקרי שינוי בלשון מ"מ שינוי בענין הוי דתיראי ביו"ד ·· נגזר משורש ירא משא"כ תראי בלא יו"ד נגזר משורש ראה ולא מצינו תראי מלשון יראה בלי יו"ד דנימא דהוי חסירות ויתרות דכ"מ דכתיב בלי יו"ד הוי משורש ראה אך אם נמצא אצל פסוק וייראו האנשים בפ' מקץ ויראו תמורת וייראו אין להוציא אחרת דנמצא לפעמים ויראו לשון יראה ופחד בחד יו"ד כמו ויראו כל הגוים (נחמיה ו') ··· וכהנה רבות אף על פי שיש לפרשו בלשון ראה מ"מ כיון דמצינו לפעמים בל' פחד בחד יו"ד חסירות ויתרות מיקרי משא"כ שיחסר היו"ד אצל תיראי לשון פחד לא מצינו בתנ"ך ושמור זה : (ד) וכל אלו אף שאין מוציאין אחרת מ"מ לכתחלה אין להוציא וצריך תיקון : (ה) נמצא תיבה כפולה צריך להוציא אחרת וכ"ש אות כפולה [א"ר דלא כפ"מ] : (ו) אותיות גדולות וקטנות שנמסרו במסורה או עייני"ן הפוכות או פיי"ן לפופות וכה"ג שנמסרו במסורה לא שינוי מיקרי להוציא אחרת דלא עדיף מחסירות ויתרות הנ"ל : (ז) כל תיבה שיש בו קרי וכתיב אם נכתב הקרי צריך להוציא אחרת [שם] : (ח) כדרלעומר . פדהצור . אליצור . עמינדב . וכהנה שמקובל בידינו שתיבה אחת היא אם נמצא בשתי שיטות צריך להוציא אחרת [שם א"ר] : (ט) פרשה שצריכה להיות פתוחה וכתבה סתומה או להיפך או כתב פתוחה או סתומה במקום דא"צ או שהברה צריך להוציא אחרת ואפילו היה פתוחה או סתומה במקום שצריך רק שלא היה כשיעור ט' אותיות קטנות צריך להוציא אחרת [יו"ד סי' רע"ה] : (י) סיים באמצע השיטה והניח חלק כשיעור ט' אותיות קטנות והתחיל מתחלת השיטה שתחתיה לכ"ע פתוחה הוי ואם מלא תמונה זו במקום שצריך להיות סתומה צריך להוציא אחרת . הניח הפרשה הראשונה בסוף השיטה והתחיל בפ' השניה באמצע השיטה שתחתיה והניח כשיעור ט' אותיות לכ"ע סתומה הוי ואם נמצא צורה זו במקום פתוחה הוי שינוי וצריך להוציא אחרת וכן אם סיים פרשה ראשונה באמצע שיטה ולא הניח עד סוף השורה כשיעור ט' אותיות והתחיל בשורה שתחתיה באמצע ולא הניח ג"כ חלק ט"א ובהצטרפות יחד יש חלק כשיעור ט"א ג"כ הוי סתומה לכ"ע ואם נמצא במקום פתוחה פסול וצריך להוציא אחרת [עיין יו"ד סי' ער"ה וט"ז ס"ק ל"ב וא"ר ועיין ברא"ש ה' מזוזה ובטור שם] : (יא) סיים פרשה ראשונה בסוף השיטה והתחיל פרשה שניה באמצע השיטה שתחתיה והניח כשיעור ט"א וכן אם הניח שיטה אחת חלק ולא הניח בשיטה שלפניה שיעור ט"א [עיין ה"ל ס"י] והתחיל בפ' שניה בשיטה שלישית בתחלתה אלו הצורות מחלוקת הרא"ש והרמב"ם אם הוי פתוחה או סתומה לכן אם נמצאו צורות אלו במקום פתוחה או במקום סתומה א"צ אפילו תיקון [הסכמת אחרונים ביו"ד סי' ער"ה] אך אם נמצאו אלו הצורות האחרונות פעם במקום פתוחה ופעם במקום סתומה פסולה וצריך להוציא אחרת : (יב) אם נמצא חסר הנקודות שיש בס"ת לפעמים כמו איה שרה אשתך דוירא וכיוצא בהם שראוי להיות שם נקודות ע"פ המסורה אם נחסרו הנקודות א"צ להוציא אחרת [ט"ז יו"ד סי' רע"ד] : (יג) תיבה שיצאה אפילו רובה חוץ לשיטה ואפי' ג' אותיות כשר בדיעבד [ועיין בב"י בב"ה יו"ד סי' רע"ג] וכן אם נחסר אות אחת בסוף התיבה ותלאוהו למעלה שאם יורידו האות התלוי בין התיבות יהא נראה כתיבה אחת מ"מ כשר דעכ"פ ניכר ששתי תיבות הם [ט"ז יו"ד סימן רע"ד] : (יד) אבל בהשם מהשמות שיצא אות אחת חוץ לשיטה אפילו רוב אות אחת צריך להוציא אחרת [ועיין ב"ה יו"ד סי' רע"ו דלא כמ"א סימן ל"ב] והנ"מ שם עצמו אבל הנטפל להשם מאחוריו שיצא חוץ לשיטה אין להוציא אחרת וכן הדין אם נתלה אות מן השם או מן הנטפל [עיין ט"ז סי' רע"ו ביו"ד ס"ק ז' ובמ"א סימן ל"ב עיין פ"מ שם] : (טו) נמצא שתי תיבות שלא הרחיק כראוי עד שתינוק דלא חכים ולא טיפש קורא כתיבה אחת או להיפך שהרחיק באמצע התיבה עד שנראה לתינוק כנ"ל כשתי תיבות מוציאין אחרת [יו"ד סי' רע"ד ע"ש בט"ז] : (טז) אותיות שעטנ"ז ג"ץ שנחסרו התגין שלהם אינו פסול [עיין סי' ל"ו בא"ח וביו"ד שם] : (יז) לעיני כל ישראל צריך שיסיים באמצע השיטה בסוף הדף ואם שינה פסול [א"ר סי' קמ"ג] : (יח) אם לא נמצא בי"ה שמ"ו בראש העמודים אין לפסול הספר בזה [ססי' רע"ג ביו"ד] : (יט) נקרע התפירה שבין יריעה ליריעה אפילו נקרע רוב ועדיין מחוברת בחמש או בשש תפירות של קיימא כשר אבל בפחות מזה יש להוציא אחרת [סי' רע"ח ביו"ד ע"ש בנה"ך] מיהו מה שנמצא נקרע אחד בחומש מן החומשים בס"ת זו אין לפסול שאר החומשים לקרות בהם כמו שנתבאר לעיל [עיין סי' קמ"ה] : (כ) ס"ת שנקרעה למעלה או למטה בגליון ונכנס הקרע עד שני שיטין יכול לקרות בו אפילו קודם שנתפר [ט"ז יו"ד סי' ר"פ] וכ"ש שיש

לפסוק

לפסיק כוותיה לפי מה שכתב הרשב"א גבי נדבק אות לאות לאחר שנכתב דכשר הואיל וכל הראוי
לבילה כו' [עיין בב"י א"ח סימן ל"ב] ה"נ הואיל וראוי לתופרו כתפור דמי [ובזה מיושב קושית
נה"ך] ואם נקרע בתיך ג' שיטות לא יתפור לכן לא יקרא בו דבין חדש לישן אין אנו בקיאין
[אמנם בתשובת נ"ל ס"י מכשיר גם בזמן הזה עי"ש בין שנקרע בין תיבה לתיבה בין שנקרע בין
אות לאות] [עיין ט"ז וש"ך ס"ק ג'] אך אם תפרו אם נקרע תוך ג' והוציאו כבר יכול לקרות
[ט"ז שם וצ"ע] : (כא) אבל אם נקרע בין דף לדף או בין שיטה לשיטה ברוחב אם לא נקרע רובו
אין מוציאין אחרת [שם] : (כב) ואם נקרע באמצע האות פסול אפילו דיבוק לא מהני וכן אם נכתב
מקצתו על הקלף ומקצתו על המטלית פסול [ש"ך וב"ח שם דלא כט"ז] ואפילו אם נכתב כל האות
על הקלף רק שהקפת גויל איננו רק מהמטלית צריך להוציא אחרת [שם] ועיקר הקפת גויל יתבאר
לקמן אי"ה : (כג) אותיות ותיבות שנמחקו קצת אם רשומן ניכר שתינוק דלא חכים ולא טיפש יכול
לקרותן א"צ להוציא אחרת ואפילו לכתחילה מותר אבל אם הוסר הדיו השחור ונשאר מראה אדמדם
הוי שינוי מראה ופסול [א"ר סימן ל"ב סעיף כ"ו] והדיו צריך שיהא שחור [שם ביו"ד סימן רע"ג] :
(כד) אם נמצא צואר הלמ"ד נמשך תוך חלל ד' של שיטה ראשונה ונשתנה צורת האות שנראה כה'
ואפילו נמצא בתוך חלל ה' או ח' ונראה שנשתנה צורת האות שתינוק דלא חכים ולא טיפש אם יכסה
לו שיטה התחתונה שלא יהא נראה רק ראש הלמ"ד ולא גוף הלמ"ד לא יכיר האות מה הוא הוי
שינוי צורת האות ופסול וצריך להוציא אחרת וצריך לכסות לו האותיות שלפני אות זה [עיין מ"א ס"ק
י"ט וס"ק מ' ובא"ע סי' קכ"ה ובמהרי"ט חלק יו"ד סימן ל"ג ועיין ב"י שהביא בשם הרמב"ן והר"ן
והריב"ש] : (כה) נמצא נגיעה אות לאות אם לאחר הכתיבה נעשה הנגיעה כשר בכל ענין שנגע בין
בתחלת האות בין בסוף האות אם לא שנשתנה צורת האות לגמרי ומכ"ש אם נשתנה לצורת אות אחרת
כמו ו' שנדבק בסופה לנון כפופה דיבוק עב שנראה כצורת ט"ת או כצורת עי"ן כזה ע עד שתינוק
דלא חכים ולא טיפש יקרא אותו לטי"ת או לעי"ן ואם נראה שמתחלת הכתיבה נעשה הנגיעה ונדבק
בראש האות או באמצעותה ולא נשתנה צורת האות כמו רגל ת לך' פשוטה הואיל ולא נגמר צורת
האות בתהילתה בכשרות דקודם שנעשה לאות נדבק צריך להוציא אחרת מיהו אם בחול יכול לגרור
הדבק כיון שאין הפסול מגוף האות ולא נשתנה צורת האות לא מיקרי חק תוכות [עיין בסי' ל"ב
בא"ח] ואם בסוף האות נדבק כמו לז' באופן שגם קודם הדיבוק נגמר צורת האות ואח"כ נעשה
דיבוק דק ולא נשתנה צורת האות כנ"ל יש לסמוך על הפוסקים המכשירין וא"צ להוציא אחרת [עיין
מ"א סימן קמ"ג ועיין מה שאכתוב לקמן אי"ה] [ומה שכתב הא"ר לחלוק על המ"א וכתב דיש לסמוך
על הפוסקים בסי' ל"ב דנגיעה בתחלת אות נמי מהני גרירה ועל הרשב"א דסובר דכל הראוי לבילה
כו' הדבר תמוה מאד דהא הוי כתרי קולות דסתרי אהדדי דהא מבואר בב"י בסימן ל"ב דלכך דחו
הפוסקים הירושלמי דמחלק בין נגיעה מתחלת אות דפסול ובין נגיעה לסוף אות דכשר כנ"ל מהלכתא
משום דבש"ס דידן סתמא קתני שצריך להיות מוקף גויל ואם איתא דכל שמהני גרירה אפילו לא גרר
עדיין כשר דכל הראוי לבילה כו' כהרשב"א מהירושלמי הנ"ל א"כ האיך יפרנסו הא דאמרו בש"ס
דילן כל אות שאינו מוקף גויל פסול הלא כיון דסברי היכא דמהני גרירה כגריר דמי ואם תדחק
לומר דמיירי בש"ס דאם יגרר האות לא ישאר כשיעור דתו לא שייך כל הראוי לבילה כו' אך עדיין
קשה למה לא חלקו בש"ס ואי נימא דתני ושייר דאין למידין מן הכללות א"כ מנ"ל לדחות הירושלמי
זבלא"ה דחק למאד בזה לאוקמי הש"ס בזה ודו"ק] ואם ספק מתי נעשה הנגיעה צריך להוציא אחרת
[דהא עיקר טעמא שמקילינן בידעינן שנעשה הנגיעה אח"כ הוא משום ספק ספיקא כמו שאכתוב לקמן
בסעיף שאח"ז אבל אם ספק מתי נעשה הנגיעה אין כאן ס"ס אם לא שנעשה הנגיעה בסוף האות] :
(כו) אם נמצא נקב בתוך חלל אות אפילו נקב כל חללה א"צ להוציא אחרת [דיש לסמוך על המכשירין
בסי' ל"ב סעיף ט"ז ועל הרמב"ם שמכשיר לקרות בס"ת פסולה סס"י קמ"ג] ואף שמהרי"ט בתשו'
סי' ל"ג חלק יו"ד דחה דעת שאומרים כן דכתב דאין לסמוך על הרמב"ם לצרפו לס"ס דכל
הפוסקים חולקים עליו אמנם לדידן דקי"ל בסי' קמ"ג דיכול לברך בדיעבד אם כבר קרא וכן אם
אין ס"ת אחרת וכבר הוציאו מותר לקרות בו דאנו סומכין על הרמב"ם ומרדכי וגדולי הפוסקים יש
לצרפן לס"ס דלא כמהרי"ט ועיין סעיף הנ"ל מ"ש בשם המ"א : (כ"ז) ואם נמצא הנקב חוץ לאות לא
בתוך החלל אם לאחר הכתיבה נעשה הנקב [גם בספק מתי נעשה הנקב תולין דהשתא נעשה דמסתמא
אם היה נקב בשעת הכתיבה היה רואה אותה אם לא שנקב קטן מאד] א"צ להוציא אחרת ואם ניכר
נעין להדיא שהיה מתחלת הכתיבה אם הנקב מאות לאות בלי היקף גויל צריך להוציא אחרת ואפילו
שלא במקום הנקב לא מהני אם אין היקף הגויל מגוף הס"ת [דהקפת גויל מטלאי לא מהני] [עיין
יו"ד סי' ר"פ בש"ך] אם יש גויל אפילו הנקב מגיע עד לאות ויש מעבר לנקב קודם התחלת האות

הגאית

השנית גויל כשר והטעם לכל הנ"ל דב"י הקשה בסי' ל"ב למה אם הפסיק אות בנקב כשר הא צריך שיהא מוקף גויל ע"ז תי' ב' תי'. א', דדוקא דיבוק אות לאות פסול ולא נקב. ב' דדוקא אם נעשה מתחילה פסול אבל לאחר הכתיבה כשר וכתב הט"ז בס"ק י"ד דהא דכתב המחבר בסעיף ט"ו דנקב על חללה פסול להירושלמי הוא לתירוץ ראשון והדבר תמוה לכאורה דהא לתירוץ הראשון אינו פסול נקב כלל ואמנם באמת דבריו נכונים מאד דהא דמחלק הב"י בין נקב לדיבוק היינו מטעם דהא קי"ל דכל אות שאינו מוקף גויל פסול שצריך שיהא גויל מקיף אות ואפילו אינו סמוך לו דהנקב אצל האות אינו מבטל הקפת גויל כיון שיש היקף גויל מעבר להנקב ולכך כשיש נגיעה פסול דליכא היקף גויל בין אות לאות אבל נקב ויש מעבר לנקב גויל לא איכפת לן וכן מוכח מדברי הט"ז ס"ק ח' שכתב גבי נקב כל חללה דדוקא כל תוכו [ז"ל ואף שנפסק הגויל מצד אחד מגין עליו מצד השני ודומה לאם נפסק חלק מצד אחד מבחוץ ונשאר קיים באותו צד גופו דלא מצינו בזה פסול עכ"ל] כלומר דאף שהנקב סמוך לאות בלי היקף גויל מגין עליו הקלף שבאותו צד גופו שנשאר קיים מעל הנקב וזה ברור כוונתו דלא כמו שהבין הפ"מ ותמה עי"ש, ולפ"ז לתירוץ הראשון לאו דוקא נגיעה דה"ה נקב בין אות לאות אם לא נשאר גויל ולענין לקרות בו לכתחלה מחמיר המחבר כתירוץ ב' הנ"ל. ובזה מיושב קושית הט"ז שם ס"ק י"ד וכ"כ הנ"כ אמנם לענין להוציא אחרת סמכינן להקל כשני התירוצים הנ"ל מטעם ס"ס וכמש"ל בסעיף כ"ה ובזה מבואר כל מה שכתבנו: (כח) נמצא נקב בתוך הדיו של האות אפילו דיו מקיפה מכל צדדים אם נודע הדבר שמתחלת כתיבתה היה הנקב אם הנקב קטן בכדי שיהא הדיו עובר עליו וסתמו ולא יהא ניכר [ואף שנראה הנקב נגד השמש] כשר ואם אין הדיו יכול לסתום הנקב פסול דהאות נראה חלוקה לשתים [שם ס' י"ג]: (כט) אם נמצא נקב או הפסק בלא נקב באותיות פשוטות כמו ו' ז' וכדומה באופן שאין איסור משום היקף גויל כגון שנעשה לאחר הכתיבה צריך שיהא צורת האות עד הנקב או ההפסק כי מה שלאחר ההפסק אינו מצטרף [שם ס' ט"ז] מיהו אם מכסה לתינוק שאינו לא טיפש ולא חכים מה שלאחר הנקב ואינו מראה לו מה שקודם ההפסק ותינוק קראו לאות מה שהוא ו' או ז' סגי בהכי [ט"ז שם דלא כא"ר דדבריו תמוהין] וצריך לכסות לו ג"כ אותיות שלפני אות הזה [מ"א שם]: (ל) נמצא **א** שרגל הא' או פני הא' אין נוגעים כלל פסול עד שיתקן ולהיפך שפני הא' או רגלה נגע לגמרי בקו האמצעי פסול שאין להם ליגע אלא בדקות שלהם [ואף אם אירע זה בחול לא מהני גרירה כי צריך לגרר כל מה שנכתב בפיסול ולחזור ולכתוב] [שם] ואף שאם מראה לתינוק כשנפסק רגל הא' יקראו לא' לא מהני דכיון דנראה לנו דהאות נפסק לשתים לא מהני קריאת התינוק דמשום הפירוד לא יטעה באות אחר [ט"ז דלא כא"ר] ולא מהני קריאת התינוק רק אם הספק הוא אם צורת אות זה יש צורת אות אחר כמו אם ספק באות ו' אם דימה לו' או לי' או כ' כפופה לב' וכה"ג שיש להסתפק אם תמונתה דומה לאות אחרת שכיון דתינוק קירא לאות זה שצריך גילוי מילתא דתמונת האות שפיר הוא ואינו דומה לאות האחר אבל ספק אם יש לה צורת אות אם לא לא מהני קריאת התינוק כמו א' שנפסק רגלה או שי"ן שנפסק קו האמצעי שאין רהיה מקריאת התינוק לא' או לשי"ן דאפילו טפש מהטפשין לא יטעה דכי בשביל שנפסק רגל הא' או קו השי"ן יטעה [כן מבואר בריב"ש סי' ק"ד ודברי הא"ר בזה אינם מהוורין] ולא מהני קריאת התינוק רק אם ספק לנו אם דומה לאות אחרת אבל אם ברור לנו דיש לו צורה אחרת אף שתינוק קורא לאות זה לא מהני [שם]: (לא) ניקב רגל הפנימי של ה' אם נשתייר כ"ש א"ל להוציא אחרת ובלבד שלא יהא פסול מטעם היקף גויל [וכמש"ל סעיף כ"ו וכ"ז] כגון שנעשה אחר הכתיבה ואם ניקב ירכה דהיינו רגל הימיני פסול עד שישאר הימנה כמלא אות קטנה [היינו יו"ד] וה"ה אם נפסק קצת עוביו אם נשתייר חוט דק כשר היינו כמו ו' או י' דקה [שם] וכן אם נמחק קצת הדיו ולא נקב: (לב) כל אות צריך שלא יהא לה צורת אות אחרת שלא ידמה כ' כפופה לב' ולא כ' פשוטה לר' או לד' כי לכתחלה צריך שיהא הירך מן הכ' פשוטה כפליים מן הגג והם ספק לאיזו אות הוא דומה ישאל לתינוק כנ"ל וכן כל כה"ג [שם עיין בד"מ סי' ל"ו]: (לג) אם נמצא **ה** רגל השמאל באמצע כזה **ה** או מ"ם סתומה כזה **ם** אין להוציא אחרת [עיין סי' ל"ב במ"א ס"ק ל"ג]: (לד) תמונת החית ידוע אם נמצא **ח** כזה בלי הסיטרות פסול אבל אם נמצא חי"ת מרובעת ובראש השמאלי מקל כזה **ח** כשר וכן אם נמצא כצורת שני ווי"ן עם חטוטרות או ד' ו' כזה **ח** כשר [עיין סימן ל"ו בפ"מ ס"ק ג']: (לה) נפל שעוה על אות בחול יסירנה ואם בשבת אם נראה האות מתוכה ויכול לקרות כך כשר אך אם הוא מכוסה שאינו נראה מתוך השעוה אם נמצא זה בין גברא לגברא [כיון שאין לקרות בע"פ מה שמכוסה בשעיה ואין קורין בחומשין מפני כבוד הצבור [ועיין מ"א סי' קמ"ג שכתב שמוטב לדחות זה משום ספק ברכה לבטלה משא"כ כנ"ל דאין כאן ברכה לבטלה] וליכא פגמא של ספר [כמו דאיתא ביומא דף ע' דתרי גברא בתרי ספרי לאו פגמא הוא] יש להוציא אחרת ואם נמצא באמצע הקריאה יש לקרות

המכוסה

המכוסה בע"פ ואח"כ יסיים בה מנין הקרואים כיון דכבר קרא מה שמכוסה בשעוה מותר לקרות לכלן בס"ת הזה דאין פסול בזה מה שמכוסה בשעוה [עיין א"ר ס' קמ"ג]:

דין בעת שמוציאין ג' ס"ת ואין לו אלא ב'.

בכל זמן שמוציאין שלשה ס"ת ואין לו אלא שנים לא יגוללו הס"ת הב' לקרות בתוכה רק יקחו הס"ת הראשונה ויקראו מה שקורין בספר שלישי [ס"ס תרס"ט ברמ"א]:

דין קדיש וסדר הפטרה.

(א) כל מקום שקורין בתורה אומרים קדיש לאחר קה"ת לבד ממנחה בשבת ומנחה בתענית שסומכין על הקדיש שאומרים לפני ש"ע [סי' רפ"ב וסי' רל"ב]: (ב) בזמן שמוציאין שני ס"ת או ג' אין אומרים הקדיש רק לאחר כל הקריאה ואם יש מפטיר אומרים קודם המפטיר ובשעת הקדיש יהא הס"ת האחרונה על השלחן וגם הראשונה וכשיש ג' ס"ת אין מניחין אלא הב' וג' [סי' קמ"ד מ"א ופ"מ]: (ג) המפטיר לא יפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הס"ת במטפחותיה [סי' קמ"ז]: (ד) התחילו לקרות בתורה בעשרה ויצאו מקצתן שנתבאר לעיל שגומרים הקריאה עם כל המנין שצריכים לקרות ואין קורין רק ז' גברי והשביעי אומר ההפטרה בלא ברכות והקדיש יאמר אחר ההפטרה אבל אם התחילו ההפטרה יגמור כולה עם ברכותיה האחרונות [מ"א בסי' קמ"ג ע' בא"ר ופ"מ שם]: (ה) אסור לספר בשעה שהמפטיר קורא בנביא עד שישלים [ס"ס קמ"ו]: (ו) בשבת שהפרשיות מחוברין מפטירין בהפטרה של פ' שניה [סי' רפ"ד] לבד באחרי וקדושים כשהן מחוברין שאז מפטירין הלא כבני כושיים שהוא הפטרת אחרי [סימן תכ"ה]: (ז) הפטרת ויברח יעקב שייך לפ' ויצא לא כמו שנדפס לפ' וישלח [מ"א שם]: (ח) ר"ח שחל להיות בשבת מפטירין השמים כסאי ואפי' ר"ח אלול שחל בשבת ודוחין עניה סוערה ובשבת שאחריה קורין רני עקרה וגם עניה סוערה. ור"ח אב שחל להיות בשבת במקום שאין מנהג להפטיר שמעו יש להפטיר השמים כסאי ובמקום שיש מנהג להפטיר שמעו אין למחות בידם [סי' תכ"ה] ואם חל ר"ח בכ' פרשיות מפטירין בשל פרשיות [שם]: (ט) ר"ח שחל בא' בשבת מפטירין בשבת שלפני ר"ח מחר חודש [ואם חל ר"ח ביום שבת וביום א' מפטירין השמים כסאי] ואין דוחין הפטרת עניה סוערה משום מחר חודש [שם]: (י) מי"ז בתמוז ואילך עד ט' באב מפטירין ג' דפורענותא שהם דברי שמעו חזון וסי' דש"ח ואם טעה והפטיר בשבת הראשון בפרשת דיומא תמורת דברי ירמיה מפטיר בשבת הבאה דברי ירמיה וגם שמעו מפני שהם סמוכות זה לזה [סי' תכ"ח במ"א שם]: (יא) ומשם ואילך מפטירין ז' דנחמתא שהם נחמו. ותאמר ציון. עניה סוערה. אנכי. רני עקרה. קומי אורי. שוש אשיש. ואם טעה ולא קרא הפטרת ותאמר ציון בשבת הקבוע לה בפ' עקב יש לה תשלומין לקרותה בפ' שופטים עם הפטרת אנכי דהיינו שיתחיל מתחלה עד לבסוף הפטרת אנכי וכן אם לא הפטיר אנכי בפ' שופטים יש לה תשלומין לשבת הבאה לקרותה עם רני עקרה דהיינו שיתחיל מן אנכי ויקרא עד סוף רני עקרה והפטרת קומי אורי שהיא לפ' תבא יש לה תשלומין בהפטרת שוש אשיש דשייכה לפ' נצבים [שם א"ר]: (יב) אין לענות אמן בברכה ראשונה שקודם ההפטרה כשמסיימין הנאמרים באמת רק לבסוף כשמסיימין ולדק שהכל ברכה אחת היא [עיין לבוש סי' רפ"ד וא"ר שם]: (יג) בשבת חוה"מ פסח אין מזכירין בברכת ההפטרה משל פסח לא באמצע ולא בהתימה רק מסיים מקדש השבת לבד אבל חוה"מ סוכות שחל בשבת מסיימין בהפטרה מקדש השבת וישראל והזמנים וה"ה באמצע מזכירין של מועד כמו ביו"ט של סוכות שחל בשבת [סי' ת"צ וס"ס תרס"ג]:

דיני סדר הגבהה וגלילה.

(א) כבר נתבאר דבעמודים מותר לאחוז ערום בלי מטפחת אבל לא בס"ת עצמה אפילו כשנטל ידיו: (ב) המגביה ס"ת מראה פני כתיבת ס"ת לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו שמצוה על כל האנשים לראות הכתב ויש מדקדקים לראות האותיות עד שיכול לקרותם ולכרוע ולומר וזאת התורה כו' [סי' קל"ד]: (ג) המגביה הס"ת צריך לגלול הס"ת על ג' דפין ולהגביה כנ"ל [מ"א שם]: (ד) ביום שיש ב' ס"ת אין לפתוח השני ולא יסירו המפה עד שיגללו הראשון [סי' קמ"ז]: (ה) אין לעשות מפה לס"ת ומעילים מבגדים ישנים שנעשית בהם לצורך דבר הדיוט אם לא שישנה צורתן מכמות שהיה [שם]: (ו) אבל תוך שבעה אף שאסור לעלות לתורה מותר להיות בעל הגבהה וגלילה [ט"ז ביו"ד סי' שפ"ב]:

דיני החייבין לקריאה.

(א) אבי הבן בשבת שקודם המילה הוא חיוב. אבי הילד בשבת כשאשתו בריאה והולכת לביהכ"נ מחויבין לקרותו אבל אם היא חולה ואינה יכולה לילך אינו חיוב עד שתלך ואם הוא יום מ' לזכר ופ' לנקבה

לנקבה הוא חיוב אף שאינה הולכת דהוא זמן הבאת קרבן ואם מתה אשתו שוב אינו חיוב והמפלת נפלה חיוב אא"כ הפילה צורה שאין אנו בקיאין בה: יא"ל הוא חיוב. החתן בשבת שקודם החתונה אפילו אם החתונה אינו במקום הזה הוא חיוב בשבת שקודם הנסיעה על החתונה במקום שמזמרין אותו אבל במקום שאין מזמרין אותו אינו חיוב. ואם היה החתן סבר שתהיה החתונה בשבוע זו ואח"כ נדחה החתונה והיה בשבוע אחרת אם רוצה שיזמרו אותו שנית הוא חיוב אח"כ פ"ב לקרותו ואם לאו אינו חיוב. נער שנעשה בר מצוה באותו שבוע אם יש לו עירנות דוחה לכל החיובים כיון שהוא יום חינוכו חוץ מן החתן שמזמרים אותו הוא שוה שדוחה ג"כ לכל החיובים ויפילו גורל וחתן ביום חופתו דוחה לב"מ ואם הב"מ אין לו עירנות אינו דוחה שום חיוב. החתן שהיה חתונתו מיום ד' ואילך הוא חיוב בשבת שאחריו ודוקא שהוא בחור או היא בתולה. ומי שאשתו הולכת לבהכ"נ הוא קודם לחתן זה. אב ליולדת בת קודם לאבי הילד זכר. יא"ל קודם לאבי הילד ובשבת שאשתו הולכת לבהכ"נ אפילו לבן הוא קודם לכל החיובין חוץ החתן בשבת שמזמרין אותו שהוא ג"כ קודם. זה הכלל יא"ל אחרון לכל החיובים לבד מאבי הילד קודם המילה שהוא אחרון לו: בפ' ויחי קורין המלאך הגואל ללוי יכול הלוי לקנות ולדחות כל החיובים חוץ מחתן שמזמרים אותו ונער שנעשה ב"מ. שני חיובים שוים הולכין אחר כבוד התורה ובעניינים אלו תלוי בדעת הסגן לדקדק בזה כפי שכלו:

דיני קריאת הפרשה שמו"ת.

אע"פ שכל התורה היינו הסדרה כולה שומע כל אדם בציבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פ' אותו השבוע שמו"ת אפילו עטרות ודיבון וכ"ש ראובן ושמעון ואם למד הפ' ב' פעמים עם פרש"י חשוב כמו תרגום וירא שמים יש לנהוג שיקרא הפ' שמו"ת וגם פרש"י ומי שאין בידו תרגום כגון שהוא בדרך ואין בידו אלא מקרא לחוד יקרא ב"פ מקרא ואח"כ כשיבא למקום שיהיה לו תרגום יקרא התרגום. מצוה מן המובחר שיקרא אותה בכל ע"ש אחר חצות [של"ה] ויטבול אחר הקריאה [מ"א והכוונות] ויקוץ הצפרנים קודם הקריאה [של"ה] אבל אם רוצה לקרות מיום ראשון ואילך קורא וצריך לקרות כל פסוק שנים מקרא ואחד תרגום ולא יקרא כל הפרשה כולה או כל הסדרה כולה ב' פעמים ויאמר התרגום ואם היה אונס גדול בע"ש לכל הפחות ישלימנה בשבת קודם אכילה ואם לא השלים אותה כל יום השבת אעפ"כ יש לה תשלומין כל השנה עד ש"ע דהיינו שיקרא בש"ע כל הפרשיות שלא השלים עדיין שמו"ת [סי' רפ"ה] ואחר הקריאה שנים מקרא ואחד תרגום יקרא ההפטרה של אותה פרשה ובארבע פרשיות או בשבת ר"ח או כשחל ר"ח ביום א' דהוי הפטרה מחר חודש יאמר ההפטרה שקוראין בצבור:

בהגיע הש"ץ על הבימה מניח הס"ת על השולחן ופותח ואומר:

חזן וְיַעֲזוֹר וְיָגֵן וְיוֹשִׁיעַ לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ וְנֹאמַר אָמֵן: הַכֹּל הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ וּתְנוּ כָבוֹד לַתּוֹרָה. כֹּהֵן קְרָב. יַעֲמוֹד (רבי פלוני בר פלוני) הַכֹּהֵן: בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ: תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְיָ צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ:

קהל וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיְיָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם:

יזהר מאד לשמוע הקריאה באימה וביראה כאילו עומד עתה ממש בתחתית הר סיני לקבל התורה וגודל שכרו ולהיפך ענשו ר"ל מבואר בזוה"ק וכ"א וביותר המברך יתן כלבו הודאה אמתית בשמחה עצומה מאד להש"י על שנתן חלקנו בתוה"ק ונטע בתוכנו חיי עולם:

סדר ברכות התורה

תיכף כשקורין אותו יעמוד ממקומו וילך בזריזות. ובהליכתו יאמר:

מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ: לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּהּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

העולה לתורה יאחז בשתי ידיו ביריעות התורה ע"י מפה של ס"ת. וקודם הברכה פותח הספר ורואה הפסוק שצריך להתחיל בו וינשק הס"ת ויאמר בלחש עץ חיים היא למחזיקים בה והופך פניו לצד שמאל ומברך בקול רם:

בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ:

קהל בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד: וחוזר המברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

כשמתחיל הקורא לקרות יסיר ידו השמאלית מהס"ת ותשאר ימינו לבדה אוחזת בס"ת כל זמן הקריאה. וגם הוא יקרא בלחש עם הקורא מלה במלה. ואחר הקריאה גולל ומברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

יזהר לענות אמן ויכוין אחרי המברכים עס"ת ועולה לו כאילו בירך הברכה בעצמו וישלים חשבון המאה ברכות מה שחסר י"ב מכל התפלה בברכת התורה וברכות המפטיר כשיענה אמן בכוונה: המנהג שחזן עונה אמן קודם שיתחיל לקרות כדי שיבינו הקהל וישמעו כשיתחיל לקרות (של"ה).

מי שברך לעולה לתורה:

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הוּא יְבָרֵךְ אֶת (פב"פ) בַּעֲבוּר שֶׁעָלָה לִכְבוֹד הַמָּקוֹם לִכְבוֹד הַתּוֹרָה לִכְבוֹד הַשַּׁבָּת (ליו"ט לִכְבוֹד הָרֶגֶל). (לר"ה ויו"כ לִכְבוֹד יוֹם הַדִּין) וּבִשְׂכַר זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִשְׁמְרֵהוּ וְיַצִּילֵהוּ מִכָּל צָרָה וְצוּקָה וּמִכָּל נֶגַע וּמַחֲלָה וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדָיו (ליו"ט וְיִזְכֶּה לַעֲלוֹת לָרֶגֶל). (לר"ה ויו"כ וְיִכְתְּבֵהוּ וְיַחְתְּמֵהוּ לְחַיִּים טוֹבִים בְּזֶה יוֹם הַדִּין) עִם כָּל יִשְׂרָאֵל אֶחָיו. וְנֹאמַר אָמֵן:

ליולדת מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הוּא יְבָרֵךְ אֶת הָאִשָּׁה הַיּוֹלֶדֶת (פב"פ) וְאֶת בְּנָהּ הַנּוֹלָד (לנקבה וְאֶת הַיַּלְדָּה הַנּוֹלָדָה) לָהּ בְּמַזָּל טוֹב (לנקבה וְיִקָּרֵא שְׁמָהּ בְּיִשְׂרָאֵל פב"פ) בַּעֲבוּר שֶׁבַּעְלָהּ נָדַר לִצְדָקָה. בִּשְׂכַר זֶה יְגַדְּלוּ (לנקבה יְגַדְּלֻהָ) (לזכר לְתוֹרָה ו) לְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְנֹאמַר אָמֵן:

לחולה מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן דָּוִד וּשְׁלֹמֹה הוּא יְרַפֵּא אֶת הַחוֹלֶה (לנקבה הַחוֹלָנִית) (פב"פ) בַּעֲבוּר (שפב"פ) נָדַר מַתָּנָה בַּעֲבוּרוֹ (בַּעֲבוּרָהּ). בִּשְׂכַר זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִמָּלֵא רַחֲמִים עָלָיו לְהַחֲלִימוֹ וּלְרַפְּאוֹתוֹ וּלְהַחֲזִיקוֹ וּלְהַחֲיוֹתוֹ (עָלֶיהָ לְהַחֲלִימָהּ וּלְרַפְּאוֹתָהּ וּלְהַחֲזִיקָהּ וּלְהַחֲיוֹתָהּ) וְיִשְׁלַח לוֹ (לָהּ) מְהֵרָה רְפוּאָה שְׁלֵמָה מִן הַשָּׁמַיִם לִרְמַ"ח אֵבָרָיו (אֵבָרֶיהָ) וּשְׁסָ"ה גִּידָיו (גִּידֶיהָ) בְּתוֹךְ שְׁאָר חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וּרְפוּאַת הַגּוּף (בשבת אומר, אבל בר"ה ויו"כ אפילו בשבת אין לומר זה שַׁבָּת הִיא מִלִּזְעוֹק וּרְפוּאָה קְרוֹבָה לָבֹא) הַשְׁתָּא בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב. וְנֹאמַר אָמֵן:

אם בר מצוה (בר י"ג שנה ויום אחד) עולה לתורה (אחר שבירך ברכה אחרונה) יאמר אביו:

בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי מֵעָנְשׁוֹ שֶׁלָּזֶה:

כוונת הברכה שפטרני י"מ שמברך על זה שהבן הוא פטור מעתה שלא יענש בעון האב. וכשהבן נענש על ידו שוב האב נענש ע"ז כמ"ש חז"ל כל מי שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה ולכן האב מברך שמעתה נפטר מעונשו של זה. וי"מ הכוונה שעד עתה היה מחויב לחנכו במצות ואם מתרשל בחנוכו שוא נענש ע"ז. וכן אמרו במדרש ויגדלו הנערים אמר ר"ע צריך אדם לטפל בבנו עד י"ג שנה מכאן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני כו'. ולפי שאז נודע לרבים שהוא גדול שקודם לזה לא היו מעלין אותו לקרות בתורה לכן נהגו שיברך מעכשיו ברכה ע. ויכוין האב על ב' הפירושים שהזכרנו (ש"א):

ברכת הגומל

ארבעה צריכים להודות. יורדי הים כשעלו ממנו לגמרי. והולכי מדבריות כשיגיעו לישוב. ומי שהיה חבוש בבית האסורים על עסקי נפשות ויצא מהגזרה לגמרי. ומי שהיה חולה במכה של חלל שיש בה סכנה. או נתלי שמוטל

שמוטל במטה יותר מג' ימים וחזר לבוריו לגמרי. וסימנך וכל החיי"ם יודוך סלה. יחבוש ייסורים ים מדבר. ומכ"ו נהגו לברך כל מי שנעשה לו נס כגון שנפל עליו כותל או ניצול מדריסת שור ונגיחותיו. או שעמד ארי בדרך לטרפו. או באו עליו גנבים ושודדי לילה וניצול מהם. יעמוד אחר שקראו אותו לתורה ויברך ברכה שניה. ויברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים טוֹבוֹת שֶׁגְּמָלַנִי כָּל טוֹב:

והקהל עונים מִי שֶׁגְּמָלְךָ כָּל טוֹב הוּא יִגְמָלְךָ כָּל טוֹב סֶלָה:

ונכון שלא לאחר שלשה ימים. ובדיעבד מברך עד חמשה ימים (ב"ע):

אחר הקריאה יאמר חצי קדיש ויענו אותו בכוונה שלימה. כי עניית הקדיש אחר הקריאה והלמוד הוא מעולה יותר שמתקדש השם הגדול בקריאת התורה ובזכותה יקרב קץ פדותנו וימהר לגאול ויהיה השם שלם במהרה בימינו. אין לעשות מעות לס"ת מדברים ישנים שנעשה בהם דבר אחר לצורך הדיוט ודוקא כמות שהן אבל אם שינה צורתן ועשה מהן כלי אחר שרי. אם בצד א' של המעיל הוא פשתן ובצד אחר הוא משי אין צריך להפוך המשי לצד ס"ת: שגולל ס"ת יעמידנו כנגד התפר. אין המפטיר מתחיל עד שיגמרו לגלול הס"ת: ובכ' וה' שאומרים יהי רצון אינו צריך להמתין על הגולל: ביום שיש שני ס"ת לא יסלקו להתיבה עד שכבר הניחו השניה. ומניחין השניה קודם הקדיש כדי שיאמרו הקדיש על שתיהן ובאר דיני גלילה עיין בש"ע א"ח:

כשמגביה הספר תורה צריך להראות הכתב לעם ויאמר זה:

וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי יְיָ בְּיַד מֹשֶׁה:

עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם: אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

בשעה שהוא גולל המפה בס"ת יאמר פסוק לך ה' הגדולה עד לכל לראש ואח"כ יאמר זה:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּתְגּוֹלְלוּ רַחֲמֶיךָ עַל מִדּוֹתֶיךָ וְתִתְנַהֵג עִם בָּנֶיךָ בְּמִדַּת טוּבְךָ וְתִכָּנֵס לָהֶם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין:

סדר ברכות ההפטרה

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

מפטירין בנביא מענין הפרשה:

כשיסיים המפטיר ההפטרה לא יסלק מלפניו הספר שאמר ההפטרה מתוכו עד אחר שיגמור הברכות שלאחריה שיהיה נראה שמברך על ההפטרה שאמר מתוך הספר. וטוב שיהיה נשאר פתוח ועכ"פ אין לסלק הספר משם לגמרי: אין לענות אמן אחר שכל דבריו אמת וצדק אלא לבסוף האל הנאמן וכו' שהוא סיום ברכה זו שפותחת בברוך ומסיימת בברוך ושב' ברכות שאחריה רחם. שמחנו. על התורה. חותמין בברוך ואין פותחין בברוך כדין ברכה הסמוכה לחברתה. וטוב שלא לעשות הפסק בסיום אמת וצדק רק לומר בתכיפה אחת נאמן אתה כו' (ב"א):

המפטיר יברך ברכות אחרונות:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. צוּר כָּל הָעוֹלָמִים. צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת. הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעֹשֶׂה. הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם. שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק. נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ. וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ. וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ. עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

בת"ל וביו"כ למנחה מסיימין כאן:

בכל שבתות השנה גם בשבת חול המועד פסח אומרים זה:

לשבת עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת: עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

בשלש רגלים ובשבת חוה"מ סוכות אומרים זה. אבל בשבת חוה"מ פסח אין מזכירין של פסח בברכת ההפטרה:

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים (לשבת וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה) וְעַל יוֹם
לפסח חַג הַמַּצּוֹת לשבועות חַג הַשָּׁבֻעוֹת לסוכות חַג הַסֻּכּוֹת לשמיני עצרת גלש"ת הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה. שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה) לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת: עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

לראש השנה עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים (לשבת וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה) וְעַל יוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה) לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:

עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

ליו"כ בשחרי עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים (לשבת וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה) וְעַל יוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה) לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה וְלִמְחָל בּוֹ אֶת כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ. לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת: עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ (מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה) מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפֻּרִים:

אחר שסיים המפטיר ברכה אחרונה אומרים יקום פורקן:

יְקוּם פֻּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעַלְיָא: זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא. זַרְעָא דִּי לָא יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא: לְמָרָנָן וְרַבָּנָן חֲבוּרָתָא

קדישתא

קַדִּישָׁתָא. דִּי בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְדִי בְּבָבֶל. לְרֵישֵׁי כַלֵּי וּלְרֵישֵׁי גַלְוָתָא וּלְרֵישֵׁי מְתִיבָתָא וּלְדַיָּנֵי דִי בָבָא: לְכָל־תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל־תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל מָאן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא. מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יַתְהוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיהוֹן וְיַסְגֵּא יוֹמֵיהוֹן וְיִתֵּן אַרְכָה לִשְׁנֵיהוֹן. וְיִתְפָּרְקוּן וְיִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל־עָקָא וּמִן כָּל־מַרְעִין בִּישִׁין. מָרָן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדְּהוֹן כָּל־זְמַן וְעִדָּן וְנֹאמַר אָמֵן:

כשיחיד מתפלל בביתו אין אומר יקום פורקן זה וגם אין אומר מי שברך:

יְקוּם פֻּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעַלְיָא זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא זַרְעָא דִּי לָא יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא: לְכָל־קְהָלָא קַדִּישָׁא הָדֵין. רַבְרְבַיָּא עִם זְעֵרַיָּא טַפְלָא וּנְשַׁיָּא. מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יַתְכוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיכוֹן וְיַסְגֵּא יוֹמֵיכוֹן וְיִתֵּן אַרְכָה לִשְׁנֵיכוֹן. וְתִתְפָּרְקוּן וְתִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל־עָקָא וּמִן כָּל־מַרְעִין בִּישִׁין. מָרָן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדְּכוֹן כָּל־זְמַן וְעִדָּן. וְנֹאמַר אָמֵן:

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הוּא יְבָרֵךְ אֶת־כָּל־הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה עִם כָּל־קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ. הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְכָל־אֲשֶׁר־לָהֶם. וּמִי שֶׁמְּיַחֲדִים בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת לִתְפִלָּה. וּמִי שֶׁבָּאִים בְּתוֹכָם לְהִתְפַּלֵּל וּמִי שֶׁנּוֹתְנִים נֵר לַמָּאוֹר וְיַיִן לְקִדּוּשׁ וּלְהַבְדָּלָה וּפַת לָאוֹרְחִים וּצְדָקָה לָעֲנִיִּים. וְכָל־מִי שֶׁעוֹסְקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר בֶּאֱמוּנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְשַׁלֵּם שְׂכָרָם וְיָסִיר מֵהֶם כָּל־מַחֲלָה וְיִרְפָּא לְכָל־גּוּפָם וְיִסְלַח לְכָל־עֲוֹנָם וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲחֵיהֶם וְנֹאמַר אָמֵן:

כשמברכין שני וחמישי ושני יאמר זה אחר אשרי.

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן דָּוִד וּשְׁלֹמֹה הוּא יְבָרֵךְ אֶת כָּל מִי שֶׁיְקַבֵּל עָלָיו לְהִתְעַנּוֹת תַּעֲנִית שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי. בִּשְׂכַר זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

ישמרהו

ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויקבל תפלותיהם ויאזין שועותיהם עם כל ישראל אחיהם. ונאמר אמן:

תפלה בעד שלום הקיסר יר"ה, עם שלום משפחתו הרמה.

הנותן תשועה למלכים וממשלה לנסיכים. מלכותו מלכות כל־עולמים. הפוצה את־דוד עבדו מחרב רעה. הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה. הוא יברך וישמור וינצור ויעזור וירומם ויגדל וינשא למעלה את־אדונינו אבי המדינה הקיסר

ניקאלַיי אלכסנדראוויטש השני

ירום הודו.

עם אמו הקיסרית

מאריא טעאדאראוונא

עם אשתו הקיסרית הנצבת לימינו ביקרת תפארתה

אלכסנדרא טעאדאראוונא

עם אחיו הנסיך הגדול יורש עצר

געארגי אלכסנדראוויטש

עם כל משפחת הקיסר הרמה והנשאה ירום הודם:

מלך מלכי המלכים ברחמיו יחיהו וישמרהו ומכל צרה ויגון ונזק יצילהו וידבר עמים תחת רגליו ויפיל שונאיו לפניו ובכל אשר יפנה יצליח. מלך מלכי המלכים ברחמיו יתן בלבו ובלב כל יועציו ושריו רחמנות לעשות טובות עמנו ועם כל ישראל. בימיו ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח ובא לציון גואל. וכן יהי רצון. ונאמר אמן:

כשמברכין החודש יש נוהגין לומר זה:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתחדש עלינו את־החדש הזה לטובה ולברכה ותתן לנו חיים ארכים חיים של שלום חיים של טובה חיים של

חיים ארכים. הכ"ף רפויה בכל הסדורים הנדפסים, ויהיה מענין וארוכתך מהרה תצמח ישעיה

שֶׁל בְּרָכָה חַיִּים שֶׁל פַּרְנָסָה חַיִּים שֶׁל חִלּוּץ עֲצָמוֹת חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם וְיִרְאַת חֵטְא חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וּכְלִמָּה חַיִּים שֶׁל עֹשֶׁר וְכָבוֹד חַיִּים שֶׁתְּהֵא בָנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם. חַיִּים שֶׁיִּמָּלְאוּ מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה אָמֵן סֶלָה:

בשבת כשמברכין החודש יאמר זה. ונכון לידע המולד קודם שמברכין החודש:

מִי שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ וְגָאַל אוֹתָם מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת. הוּא יִגְאַל אוֹתָנוּ בְּקָרוֹב וִיקַבֵּץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ. חֲבֵרִים כָּל־יִשְׂרָאֵל. וְנֹאמַר אָמֵן:

הש"ץ לוקח ס"ת בידו ואומר:

רֹאשׁ חֹדֶשׁ (פלוני) יִהְיֶה בְּיוֹם (פלוני) הַבָּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל לְטוֹבָה:

יְחַדְּשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. וְנֹאמַר אָמֵן:

נהגו להזכיר אחר קה"ת נשמת המתים ולומר אב הרחמים ובכל יום שא"א צ"ל א"א בו א"ה ואין מזכירין נשמות ואם מתפלל בבית האבל תוך שבעה בשבת אף שא"א תחנה בבית האבל מ"מ בשבת אומרים א"ה וצ"ל לפי שאין הדין מתוהה בשבת כמו בחול [פ"מ סי' קל"א ס"ק יו"ד] וכן כשיש התונה או מילה וכן כשמברכין החודש א"א אותו ואין מזכירין נשמות רק למי שנקבר באותו שבוע ובשבתות בימי הספירה אומרים א"ה אפילו כשמברכין החודש ואפילו כשחל מילה בשבתות ההם אומרים א"ה אבל אין מזכירין נשמות וכשחל ר"ח אייר בשבת א"א א"ה ובד' פרשיות א"א א"ה ואין מזכירין נשמות אף שאומרים צ"ל במנחה (מהרי"ל) [אמנם הא"ר כתב שאומרים א"ה בד' פרשיות רק שאין מזכירין נשמות וכן הוא מנהגנו]:

הזכרת נשמות

אֵל מָלֵא רַחֲמִים שׁוֹכֵן בַּמְּרוֹמִים. הַמְצֵא מְנוּחָה נְכוֹנָה עַל כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה בְּמַעֲלוֹת קְדוֹשִׁים וּטְהוֹרִים כְּזֹהַר הָרָקִיעַ מַזְהִירִים אֶת נִשְׁמַת (פב"פ) שֶׁהָלַךְ לְעוֹלָמוֹ (לנקבה שֶׁהָלְכָה לְעוֹלָמָהּ). בַּעֲבוּר שֶׁנָּדְבוּ צְדָקָה בְּעַד הַזְכָּרַת נִשְׁמָתוֹ (נִשְׁמָתָהּ). לָכֵן בַּעַל הָרַחֲמִים יַסְתִּירֵהוּ (יַסְתִּירֶהָ) בְּסֵתֶר כְּנָפָיו לְעוֹלָמִים. וְיִצְרוֹר בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת נִשְׁמָתוֹ (נִשְׁמָתָהּ) יְיָ הוּא נַחֲלָתוֹ (נַחֲלָתָהּ). וְיָנוּחַ (וְתָנוּחַ) בְּשָׁלוֹם עַל מִשְׁכָּבוֹ (מִשְׁכָּבָהּ). וְנֹאמַר אָמֵן:

אַב הָרַחֲמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים. בְּרַחֲמָיו הָעֲצוּמִים הוּא יִפְקוֹד

ברחמים

עיון תפלה

(ישעיה נ"ח) שפגינו רפואה, ויהיה טעם חיים ארוכים, חיים רפואיים כלומר בריאים, ואין זה מראה, ודוחק יותר לפרשו מלשון ארמי לא אריך לנא למחזא (עזרא ד') שפירוש אריך טוב יפה כשר והגון, וברכותינו אריך ולא אריך, לכן יותר נכון לקרות הכ"ף דגושה, כמו ארכה מארץ מדה, מלחמה ארכה, וטעמו חיים המשכים והולכים בזמן אריך:

נקום

בְּרַחֲמִים. הַחֲסִידִים וְהַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים. קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל־קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם. הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ: מִנְּשָׁרִים קַלּוּ וּמֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ. לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם וְחֵפֶץ צוּרָם: יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה עִם שְׁאָר צַדִּיקֵי עוֹלָם. וְיִנְקוֹם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ: כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת משֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים. הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ: וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר. וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי וַייָ שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן: וּבְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר. לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם. יִוָּדַע בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ: וְאוֹמֵר כִּי דוֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָוִים: וְאוֹמֵר יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה: מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ: אשרי

סדר הכנסת ס"ת לשבת ויום טוב

החזן אומר יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ:

קהל הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

בשבת

כט מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַייָ בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַייָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַייָ כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַייָ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: קוֹל יְיָ עַל־הַמָּיִם אֵל־הַכָּבוֹד הִרְעִים יְיָ עַל־מַיִם רַבִּים: קוֹל־יְיָ בַּכֹּחַ קוֹל יְיָ בֶּהָדָר: קוֹל יְיָ שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְיָ אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ־עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן כְּמוֹ בֶן רְאֵמִים: קוֹל־יְיָ חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ: קוֹל יְיָ יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְיָ מִדְבַּר קָדֵשׁ: קוֹל יְיָ ׀ יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ

כלו

ביו"ט כשחל בחול

כד לְדָוִד מִזְמוֹר לַייָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: כִּי־הוּא עַל־יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל־נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ: מִי יַעֲלֶה בְהַר יְיָ וּמִי יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ: נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב אֲשֶׁר ׀ לֹא־נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה: יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁיו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים ׀ רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ עִזּוּז וְגִבּוֹר יְיָ גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים ׀

ראשיכם

עיון תפלה

נקום לעינינו נקמה. ענין נקמה מבואר בפסוקי דזמרה, איננו הסתערות פנימי והתרגשות לבבי להתרגז באף וחימה המגונה גם לבן אדם אף כי אלוה ית'. עמ"ש דף ל"ב ע"א:

יה"ר

כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יְיָ לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְיָ מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה:

כשמחזירין הספר תוך ההיכל אומרים:

וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְיָ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל: קוּמָה יְיָ לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל־תַּעֲזֹבוּ: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם: הש"ץ אומר חצי קדיש

דרך החיים — זמן תפלת מוסף

(א) זמן תפלת מוסף מיד אחר תפלת השחר ואין לאחרה יותר משבע שעות ואם איחר אותה עד אחר שבע שעות יצא ידי חובתו אבל נקרא פושע ואם שכח ולא התפלל עד שעבר זמנה דהיינו שעבר כל היום אין לה תשלומין ואם התפלל אותה קודם תפלת שחר יצא [סי' רפ"ו]: (ב) קודם תפלת מוסף אם רוצה לשתות צריך לקדש ואחר הקידוש ישתה עוד יין כדי שיהיה במקום סעודה או יאכל אחר הקידוש כזית פת או מיני תרגימא מה' מינים אבל סעודה אסור לאכול קודם מוסף מדינא ולכך אף מאן דחלש ליביה אסור לאכול סעודה [ט"ז] ומי שחלש לבו ואין לו כוס יין שישתה אחר הקידוש וגם אין לו מיני תרגימא אם יש לו יין לקידוש יקדש עליו וישתה כל הכוס ויתפלל במקומו מוסף ויאכל תיכף אחר מוסף והטעם דאפשר דהתפלה לא מיקרי הפסק בין קידוש לסעודה ועוד דיש לסמוך קצת מה דמשמע [בסי' רע"ג ס"ה] דבכוס של קידוש אם שתה יוצא בזה הקידוש במקום סעודה אבל אם רוצה לקדש על שכר ואין לו במה שיוצא ידי סעודה אחר קידוש ובשכר לכ"ע לא יצא ידי סעודה אפילו אם שותה עוד כוס אחר קידוש יעשה כמ"ש המ"א שיאכל קצת פירות אחר הקידוש ויתפלל במקומו מוסף ותיכף אחר מוסף יאכל שם: (ג) אם אמר ומוספים כהלכתם אף שלא אמר וביום השבת שני כבשים כו' יצא כי הפסוקים אינו אלא מנהג לאמרם [ועיין סימן רס"ח] רק אם נזכר באמצע ברכת אלהינו ואלהי אבותינו כו' קודם שסיים הברכה היינו שלא אמר עדיין בא"י צריך לחזור ולומר וביום השבת אבל אם הזכיר השם הוי כסיים הברכה: (ד) ואם איחר תפלת מוסף עד שעה ורביע קודם הלילה שהיא זמן מנחה קטנה יתפלל מנחה תחלה ואח"כ של מוסף ומיהו באין שהות להתפלל שתיהן יתפלל מוסף שאין לה תשלומין בערבית ולא מנחה שיש לה תשלומין בערבית ויתפלל ערבית שתים [סי' רפ"ו עיין מ"א שם]: (ה) אם החליף תפלת מוסף באחרת כגון שאמר במוסף ישמח משה ונזכר אפילו באמצע ברכה מג' אחרונות פוסק אפילו באמצע ברכה וחוזר לתכנת שבת: (ו) ש"ץ שטעה בתפלת לחש של מוסף ונזכר בג' אחרונות אינו חוזר לראש שתפלת רם לפניו:

מוסף לשבת ולשבת ראש חדש

כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בש״ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

בש״ת מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

בחזרת הש״ץ יאמר זו הקדושה:

נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ כְּסוֹד שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר: קו״ח קָדוֹשׁ | קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חזן כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ. לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: קו״ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: חזן מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּרַחֲמִים וְיָחוֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל־יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים: קו״ח שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד: חזן (אֶחָד) הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ. וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָּל־חָי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים: קו״ח אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

(ליו״ט ובה״ר אַדִּיר אַדִּירֵנוּ יְיָ אֲדוֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:)

חזן וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר: קו״ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

חזן לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: (בש״ת הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ):

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בש״ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

לשבת ראש חודש מתחילין כאן אתה יצרת *).

תִּכַּנְתָּ שַׁבָּת רָצִיתָ קָרְבְּנוֹתֶיהָ. צִוִּיתָ פֵּרוּשֶׁיהָ עִם

סדורי

מוסף לשבת ראש חודש

*) אַתָּה יָצַרְתָּ עוֹלָמְךָ מִקֶּדֶם כִּלִּיתָ מְלַאכְתְּךָ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אָהַבְתָּ

אותנו

סְדוּרֵי נְסָכֶיהָ: מְעַנְּגֶיהָ לְעוֹלָם כָּבוֹד יִנְחָלוּ. טוֹעֲמֶיהָ חַיִּים זָכוּ. וְגַם הָאוֹהֲבִים דְּבָרֶיהָ גְּדֻלָּה בָּחָרוּ. אָז מִסִּינַי נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ. וַתְּצַוֵּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבַּן מוּסַף שַׁבָּת כָּרָאוּי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ. תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת־מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וביום

עיון תפלה

יה"ר מלפניך. כצ"ל במ"ס, כי הוא ית' ורצונו אחד, ואם אתה קורא לפניך כבקצת נוסחאות אתה עושה את הרצון חוץ ממנו ית', וזה אינו כי הוא ומדותיו אחד:

רצה

מוסף לשבת ראש חודש

אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ. וַתִּתֶּן לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְכַפָּרָה: וּלְפִי שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָרְבָה עִירֵנוּ וְשָׁמֵם בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְגָלָה יְקָרֵנוּ וְנִטַּל כָּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ. וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד הַשְּׁלוּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת מוּסְפֵי יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר: וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: (זֶה קָרְבַּן שַׁבָּת וְקָרְבַּן הַיּוֹם כָּאָמוּר:)

ובראשי

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ, זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ: קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן
חלקנו

עיון תפלה

רצה במנוחתנו. בזמן שהאדם טרוד בעניני עוה"ז בדאגת פרנסה וכדומה אין לבו פנוי להתעסק בחכמת התורה כראוי ולעבוד עבודת השם, כי ע"י העסק בעניני משא ומתן הוא רודף והולך במרוצת הרגלו עם בני אדם ולא ישאר לו ריוח זמני להתבונן על חובות נפשו ולדקדק היטב על כל מעשה פרטי שעושה, לכן נערוך תפלה שיהיה הרצון מלפניו ית' להמציא לנו מנוחה מכל הדברים המטרידים את הנפש מלהתבונן היטב על מעשיו לבלי עשות אחד מהם בלתי שקול אותו תהלה במאזני צדק, אם הוא מן הרע לדחות אותו, אם הוא מן הטוב להתדבק בו. וכדתנן במתניתן (סנהדרין פ"ה) שקט לצדיקים הנאה להן והנאה לעולם. אמנם לפי שמנוחת הגוף תוכל להיות גרמא בנזקי הנפש להוציא הזמן בדברי חול ולבלות חיי הבלו באסיפת קניינים הזמנים ולהרבות הון, ולעזוב הגיון התורה ומחשבות אמת בקניינים האמתים לכן נתפלל אח"ז קדשנו במצותיך. שנהיה פרושים ונבדלים מן הפחיתיות וממעשים הבלים עם הזמן, אבל נתרומם להתקדש ולהטהר לעבודתו ית' לשמור מצותיו (לשון קדושה הוא התעלות והתרוממות על דבר הפחות ממנו, ויש קדושה למעלה מקדושה, יש שמתקדש למדי ולא יחוש למקרי עולם כלל, כי יקדש לבו וירוממנו על הכל להדבק רק באלהים להיות נקי טהור ופרוש מהמון בני אדם ולעשות הכל לפנים משורת הדין, וכל אחד יתפלל על העזר האלהי לפי מדרגתו ולפי ערך נפשו ומעלתו): ותן חלקנו בתורתך. כי לכל אחד משוקדי על דלתות התורה מוגבל כמה שיעור השגתו, ומתפללין לסיוע אלהי להשיג חלק זה המוגבל אליו, כך רגילים לפרשו. ולדעתי המכוון בזה השתעשעות בתורה ומציאת עונג ונחת בהשגתה, כי העסק בתורה והלמוד בה קשה על
האדם

מוסף לשבת ראש חודש

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיָי פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ וְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה.
לישועה

חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. וְטַהֵר לִבֵּנוּ

לעבדך

עיון תפלה

האדם יותר מלמודי שארי חכמות, כי כל החכמות הן מושגות לבינת אדם, גם נותנים הן בעיני ההמון, ומביאים גם עושר גם כבוד, ודרכי התאוה אינן מנגדות להן, לכן טבע לב האדם לחפוץ ללמדם, כי הכבוד המדומה והמדת הקנינים מסייעות להם, אמנם העוסקים בתורה צריכים להיות שפלי רוח ונשברי לב פרושים מכל תאוה, מרוחקים מן הכבוד ומהרווחת ממון, ככל הנך מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם שכולם נגד טבע החומרית, והגיון התורה מיגעת את האדם, וכשיקשה עליו להשיגה נקל עליו להתבטל ממנה ולא יטריח עצמו עליה בכל כחו ולא יעמול בה כראוי (ואמר הגר"א העוסקים בתורה להתפאר אמר עליהם במכדרשב"י שהם מסטרא דע"ר מבני לילית האומרים נעשה לנו שם והם של הורמיז אף מפלגא ולעילא ומהם אמר רבב"ח חזי לי הורמיז בר לילתא דהוה קא רהיט אקופא דשורי דמחוזא (בין ת"ח העוסקים בתורה להתגאות) ורהיט פרשא כי רכיב חיותא מתותיה ולא יכיל ליה (הלומדים תורה לשמה קשה להם ללמוד כ"כ בשקידה רבה כהלומדים שלא לשמה, ע"כ) לכן מתפללין שהוא ית' יטה לבבנו להשתעשע בתורה שיזדככו רעיונינו למצוא עונג ונחת בעסקינו בה, ואז כה המשיג יתאחד עם המושג וימצא נועם בו, ולא נחוש עוד לשום טורח ועמל עד השיגנו אותה, באהבתנו בה, ובנפש חפצה נתרצה להנזר מכל גדולה וכבוד כדי לקנותה, וזהו חלקנו בתורתך, (ערגעטצען, פערגניגען) כי שם חלק ישמש על דבר שוה וישר, כמו חלקת צואריו, חלקי אבנים (ש"א י"ז) דתרגומו שעיע, וכל דבר חלק בשטחו יסבב השתעשעות ותענוג לממשמש בו, לכן ישמש גם על השתעשעות, החליק אליו בעיניו (תהלים ל"ו), בחלק שפתיה תדיחנו (משלי ז') והוא נעימת הדבור המשעשע את לב האדם. ואף שזהו על הדבור המגונה הנה הוא דומה ללשון (השתו ברב לקחה) והוא נעימות דבור הנמאס, וישמש גם על נעימות האמתי, יערוף כמטר לקחי, לקח טוב נתתי לכם, כי התורה בדבריה הנעימים תקח ותמשוך הנפשות אליה, ככה לשון חלק ישמש גם על נעימות האמתי שהנפש משתעשעת ומתענגת בו, וע"ז אמר המשורר (תהלים קי"ט) חלקי ה' אמרתי לשמור דבריך, שפך המשורר שיחו לפני ה' ואמר: לפניך ה' היודע אמתת לבבי לפניך אומר כי חלקי, שעשוע ותענוג יש לי בשמירת דבריך (ובמד"ר תולדות פ' ס"ה, ואנכי איש חלק כמד"א כי חלק ה' עמו, שתפו חָלק עם חֵלק) וטעם הן חלקנו בתורתך. שתתענג הנפש בדברי תורה, ותלהט בה גחלי שמחה ושעשוע בהתשוקקה על כנפי הציורים שבתורה ללקט אורות הכמתה מבין ערוגת מטעי ה': **ושבענו מטובך.** שלש עשרה מדות הרחמים נקראים טוב ה' ככתוב אעביר כל טובי על פניך כתיב"ע מכילת טובי וכפי' רש"י, ואמר לשון שבענו להורות שאין לנו קיום במציאות בלתי התנהגותו עמנו במדת רחמיו, כמו שאין קיום לגוף בלתי שביעת מזונות. ואפשר שאין המכוון בזה להתפלל שיתנהג הוא ית' עמנו במדת טובו, כ"א שנזכה אנחנו ללכת בדרכיו להתנהג במדותיו, כמו שהוא ב"ה מתנהג במדת רחמים ככה נשתמש כפי כחנו במדת רחמים לכסות ערומים להשביע רעבים לרוות צמאים, הוא ית' ארך אפים וסובל עלבון עושי רע ואינו ממהר להפרע מהם, ככה נתרחק גם אנחנו מן הכעס והחמה על זולתנו, ואם נהיה נרדפים וירעו לנו הפושעים לא נמהר להתקצף עליהם אבל נסבול עלבונם, הוא ית' רב חסד גם אנחנו נתחסד עם הבריות לטרוח בעבורם בגופנו ולהיטיב עמהם כפי יכלתנו, הוא ית' מתנהג במדת האמת ככה נשמור גם אנחנו הפה והלשון לדבר האמת בכל לב ומרוחק מדברי שקר, וכבר למדונו רבותינו כמה קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של שאר עברות, כל הכועס כאלו ע"א (רמב"ם פ"ב מדעות, ורעי' מהימנא פ' קרח ק"ע ע"א, ובפ' פינחס רל"ד ב') מי שיש בו גסות רוח כאלו כופר בעיקר (סוטה ד') כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו (ר"ה פ"ז) הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים, עליהם נאמר ואוהביו וגו' (פר"ע והאיש האלהי הרח"ו אמר בשער הקדושה, המדות הם יסוד לתרי"ג מצות (וכן כתב הגר"א בביאורו לשה"ש) ואי אפשר לקיים מצות התורה כראוי אם לא סלק ממנו תחלה מדות הרעות, ועל המדות יסדו לנו רבותינו מסכת אבות, ולפי שהמדות הם יסוד ושרש לכל מצות התורה קראו מסכת זו בשם אבות, שהמדות הן האבות ושאר המצות הן תולדותיהן, לכן אחר שהתפללנו על קיום המצות

ונחלת

מוסף לשבת ראש חודש

לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לִמְחִילַת

חטא

לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת: וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ

וינוחו

עיון תפלה

ונחלת התורה, נתפלל על מה שהוא יסוד ושרש לתורה ולמצות והם המדות, שהם טוב ה', וזהו שבענו מטובך, ולפי שהשביעה הגשמית היא הסבה הגורמת לכל פעולות גשמיות ומבלעדה אין כח בגוף להשתמש באבריו אל פעולת מעשה, ככה המדות לפי שהן היסודות והן הסבות העקריות הגורמות אל פעולת מעשי המצות, ומבלעדן כמעט נמנע הוא לקיים מצוה כראוי, לכן הושאל על השגתן לשון שביעה:

לעבדך באמת. שלא יהיה המכוון בעבודת ה' ובשמירת מצותיו שום מין שכר יהיה איזה שכר שיהיה אפילו שכר רוחני, רק כל ישענו וכל חפצנו יהיה המעשה עצמו בלבד, ולא נתהנה כ"א מהתעמלות במצוה עצמה כפי מה שהיא, ונשים אל לבנו שאין לנו שכר גדול מזה, כי בזה נשלים ונשיג התכלית אשר בעבורו באנו לעולם לעבוד אותו ית', ואין לנו השגת שלמות היותר גדולה כ"א בהיותנו שומרים את המכוון בבאתנו אל קיום מציאותנו, ואליו נתנועע תמיד ובו נשים כל חשקנו, ורק זה תהיה מנוחת תשוקתנו בשמחות וגיל מבלי שום פניה אחרת, כי כל פעולה ועבודה שהיא לתקות איזה שכר אלאיזו כוונת הנאה זולת המעשה עצמה, איננה פעולה אמתית, ואין עבודה אמתית רק כשהלב טהור מכל סיג מחשבה הפוסלת את העבודה: והנחילנו שבת קדשך. קדושת שבת למדונו רבותינו במה שאמרה תורה מקרא קדש, במה אתה מקדשו במאכל במשתה בכסות נקיה, כוונו רבותינו בזה שלא תהיה כוונתנו במאכל ובמשתה לפי שהוא ערב לגופנו ויש לנו הנאה ממנו, אבל נתכוון בהם להבריא את הגוף ולהמשיך מציאותו בכדי שישארו כלי כחות הנפש (אברי הגוף) שלמים ותהיה היכולת בנפשותינו להתעסק בלי מונע במעלות שכליות ובהשגת הרוחניות הראויות לעבודת הקדש, (וכן בהתלבשות כסות נקיה לא תהיה הכוונה בהם להתנאות ולהתכבד בעיני האדם, כ"א להרחיב בהם את הנפש שתהיה בהירה וזכה לקבל חכמת התורה, כי העיון בעניינים הנאים והיפים תסיר הלאה והעכירות מן המחשבה ותסבב מנוחת החושים והרחבת הנפש) והיא מדרגה עליונה מאד ונחמדה, ועליה אמר הרמב"ם בחמישי לשמונה פרקיו, לא ישיגוה רק מעט מזעיר ואחר הרגל גדול והוא קרוב למדרגת הנביאים, ומזה למדונו רבותינו קדושים תהיו קדש עצמך במותר לך, להיות פרוש מכל הנאה גשמית, שבכל פעולה גשמית המותרת לנו ואנו מוכרחים אליה נהיה פרושים בעת הפעולה, שלא נשתף בה שום הנאה וערבות גשמי, ולא נתעורר אליה למלאת תאוה הגשמית כלל, כ"א מצד התעוררות השכלי לקיום המין או האישיי ולקיים מצות הבורא ית' עד שנפעול בכלים גשמיים פעולות שכלי, (ומבואר יותר בקידוש לעיל שבת) וכמו שאמר רבנו הקדוש בשעת מיתתו בזקיפת אצבעותיו, גלוי וידוע לפניך שלא נהניתי מן העוה"ז אפילו באצבע קטנה. ובתיקונים (תקון ו' דף י ב') לעשות את השבת לדורותם, וכאה איהו מאן דמתקן לה דירה נאה בלביה וכלים נאים באברים דילי' ואשה נאה דאיהו נשמתי'. הנה ליוקר המעלה הנפלאה הזאת ולגודל קושי השגתה נשפוך שיחנו לפני שוכן מרומים ית' שמאהבתו אל יציר כפיו ומרצונו להיטיב עם בריותיו, ישלח לנו עזרת מקדש, ביום שבת קדש בהיותנו פנויים בו מכל עסקי עולם ועניני חול, ויזכה אותנו לשום בו נגד עינינו המעלה הנפלאה הזאת, עד שנתנהג בדרך הקדש הלזה, לקדש עצמנו בו בדברים המותרים, וזהו הנחילנו שבת קדשך. הקדושה המחויבת לנו ביום השבת בפרטות, תהיה לנו לנחלה כלומר לקנין נפשי [לשון נחלה וקנין מתחלפים זה בזה, וכמו שנקרא קנין כל מעשה וכל תאר שישיג האדם בהכנתו ולמודו (איינגעאיפט) ככה נקרא נחלה] והנה נחלה הבאה לו לאדם יתאמץ בכל כחו שלא תצא מרשותו לעולם, כי מטבע האדם נחלתו לא יעזוב, לכן הזכיר כאן לשון נחלה, שההתקדשות בדברים המותרים ראויה להחזיק בה לעולם, ועסקי ימי החול לא יפסיקו לאדם להפנות ממנה ועל ענין זה אמרו רבותינו לדיקים יצ"ט שופטן ורשעים יצה"ר שופטן, הרשעים כל מעשיהם אפילו מע"ט שלהם הם מצד שפיטת יצרם הרע, בפניות חיצוניות וכונות מגונות להתפאר ולהתכבד, והצדיקים גם כשעושים דברים המותרים ההכרחיים לגופם, הם מצד שפיטת יצרם הטוב בכוונה רצויה לעשות רצון קונם, וכל

מעשיהם

מוסף לשבת ראש חודש

חֵטְא וְלִסְלִיחַת עָוֹן (בשנת העבור וּלְכַפָּרַת פָּשַׁע). כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל הָאֻמּוֹת. וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ לָהֶם הוֹדָעְתָּ וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם

קבעת

וְיָנוּחוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רצה יי אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ותפלתם באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים. ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי

עיון תפלה

מעשיהם לשם שמים לבד: וינוחו בו ישראל מקדשי שמך. יתכן שאין מקדשי שמך תאר לישראל דמי איכא חשיבותא כלפי שמיא, ואין להוציא דבור התפארות ורוממות לפניו ית', אבל מקדשי שמך מוסב על וינוחו, ומבאר בזה איכות המנוחה שלא תהיה המנוחה ובטול המלאכה בשבת שביתת הגוף לבד, כי מניעת העסקים ועניני מו"מ בו איננו העיקרי בו, כי אם נכלה כל היום בטיולי גנות ופרדסים ושיחת דברים בטלים, אין זה שבת להשם, כי אמנם שביתת הגוף בו תהיה סבה הגורמת שביתת הנפש למלאכת עבודת הקדש לפנות הדעת והמחשבה אל דברים הנוגעים אליו ית' להתקדש בו, להיות נבדל ונעתק מן החומריות ומתדבק באלהיות, וגם בהתעסק במעשים הגשמיים ההכרחים מפאת הגוף לא תזוז נפשו מדבקות העליון ית', וע"ז באה התפלה, וינוחו מקדשי שמך, ישראל ינוחו בו בדברים המקדשים שמו ית' (דיינען נאמען היילינענד זאלל דיא רוהע זיין): מקדש השבת. שנתן קדושה ליום זה להיות בו בטל מכל מלאכה, כדי להתקדש האדם בו לפנות כל דעותיו ומחשבותיו כלם בדברים הנוגעים אליו ית', כמאמרם לא נתנו שבתות לישראל אלא לעסוק בהם בתורה, וזה הוא המכוון ג"כ במלת שבת, מן אחרי שובי נחמתי, שבתי וראה תחת השמש, שענינם העיון והחקירה וכלשון ישוב הדעת שבדברי רבותינו (איבערלעגען, נאכזינגען). והנמנע מעשיית כל מלאכה בשבת ולא הדביק מחשבתו ודעתו בענינים רוחניים אלהיים, עדן לא קיים את המכוון במה שאמר הכתוב „שבת להשם", ורק המשתדל להעתיק עצמו מסבות גשמיות למען עלות ולהתפשט מגשמיותו ולהדבק בענין נפשי ורוחני זה הוא המקיים שבת להשם על תכליתו—ויש בשם שבת גם ענין השבה והחזרה (ריקקעהרסטאג) שישוב האדם בו אל תכונת נפשו, אשר מטבעה להיותה חלק אלוה ממעל להדבק בו ית', אשר זה כמעט בלתי אפשרי לו לאדם בששת ימי המעשה, בעסקו בעניני העולם הגשמי בדברים שאינם רק צרכי הגוף הכלה אוכל נפש הבהמי המתנגדים למגדנות שמים שהם לצורך גבוה, ולכוונה זו אמר הכתוב (כי תשא ל"א י"ג) שבתותי תשמרו כי אות היא וגו', התחיל שבתותי בלשון רבים, וסיים אות היא בלשון יחיד, כי בכל שבת ושבת ישנם שתי שביתות, שביתת הגוף מעסקי עולם, ושביתת הנפש והזרתה אל תבונה הטבעית להשתעשע בענינים רוחניים אלהיים, ואין שביתת הגוף לבדה עיקר ותכלית קיום עשה דשביתת שבת, כי אמנם איננו רק סבה גורמת אל שביתת הנפש שהיא השביתה התכליתית המכוונת, לכן בא שבתותי בלשון רבים, להורות על שתי השביתות שבכל שבת ושבת, שביתת הגוף ממלאכת מעשה ושביתת הנפש במלאכת עבודת השם, ולהיות ששתי שביתות אלה הם כמסובב מן הסבה, ולא יתפרדו כי באמת אחת הנה, השביתה הראשונה היא סבה והכנה לבוא אל תכלית השביתה האמתית, לכן אמר על שתיהן שהן אחת באמת, לשון יחיד „כי אות היא". ועל כוונה זו אמרו רבותינו אילו שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלין, אין כוונתם על שתי שבתות בזמנים נפרדים כ"א על שתי שביתות אלה אשר יתלכדו ולא יתפרדו ביום אחד, ואחת הנה באמת, בגוף ובנפש:

אתה

מוסף לשבת ראש חודש

חתימת: ברוך אתה יי מקדש השבת וישראל וראשי חדשים:

רצה ומודים וכו'.

הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ

וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ (אַתָּה יְיָ) אֵל הַהוֹדָאוֹת:

הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ: בשבת חנוכה אומרים על הנסים

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

בש״ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכָל־הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

לש״צ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בש״ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי

והגיון

וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

הש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושת נעריצך וגומר התפלה ואומר אחריה קדיש תתקבל.

קַוֵּה אֶל יְיָ חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל יְיָ: אֵין קָדוֹשׁ כַּייָ כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ: כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי יְיָ וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ:

אֵין כֵּאלֹהֵינוּ. אֵין כַּאדוֹנֵינוּ. אֵין כְּמַלְכֵּנוּ. אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ: מִי כֵאלֹהֵינוּ. מִי כַאדוֹנֵינוּ. מִי כְמַלְכֵּנוּ. מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ: נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ. נוֹדֶה לַאדוֹנֵינוּ. נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ. נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ. בָּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ. בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ. בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ. אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ. אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ. אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים:

פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה: מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה: הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר. וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה. וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה. בֹּרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין. יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא. וְאִם אֵין לוֹ יֵין קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק: מֶלַח סְדוֹמִית רֹבַע הַקָּב. מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא: רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא. וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ. וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר. הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף: בֹּרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה. יֵין קַפְרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה: וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

הַשִּׁיר שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ: בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים לַייָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ: בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים אֵל־נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: בַּשַּׁבָּת הָיוּ

אוֹמְרִים מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת. מִזְמוֹר שִׁיר לֶעָתִיד לָבֹא לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

תָּנָא דְבֵי אֵלִיָּהוּ כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת בְּכָל יוֹם מוּבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ אַל תִּקְרֵי הֲלִיכוֹת אֶלָּא הֲלָכוֹת:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם. שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ. אַל תִּקְרָא בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ: שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל: יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: לְמַעַן בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: קדיש דרבנן. עלינו. ק״י

כתב הקבל״ה מי שירצה להזכיר שבחים ותוארים ואינו מבין בהם שום בחינה עבירה גדולה היא בידו והיה דעת כמה גדולים שבטלו מלומר שיר היחוד בשביל טעם זה מאחר שהוא ריבוי תוארים ושבחים ונרמז בהם סודות נפלאות ואפי׳ כמה מאות ניירות לא יוכלון להספיק פירושו. וטוב שלא לאומרו כלל ומכ״ש מי שאינו מבין. וכן מהרש״ל מפראג הטיח מאד נגדו דהם בפגם גדול ח״ו. ובמקום שנהגו לומר שיר היחוד יש ליזהר לאמרו בנחת ובמתון ולא במרוצה: והעונין אחר החזן לא יתחילו עד שיסיים החזן והחזן לא יתחיל עד שיסיימו העונין. ולא כמו שנוהגין קצת שאומרים במהירות ובמרוצה. שבוודאי לא די שאינן מקבלים שכר רק שיהיו מקבלים עונש על זה כי משום הכי נקרא שיר היחוד ושיר הכבוד שיאמרו כמו שיר בנחת ואשרי להנזהרין ויהיה שכרן רב מאד, עכ״ל.

שיר היחוד לשבת

חזן אָז בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נַחְתָּ. יוֹם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן בֵּרַכְתָּ:

קהל וְעַל כָּל פָּעֳלְךָ תְּהִלָּה עֲרוּכָה. וַחֲסִידֶיךָ בְּכָל עֵת יְבָרְכוּכָה:

בָּרוּךְ יְיָ יוֹצֵר כֻּלָּם. אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם:

כִּי מֵעוֹלָם עַל עֲבָדֶיךָ. רוֹב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ:

וּבְמִצְרַיִם הֶחְלוֹתָ. לְהוֹדִיעַ כִּי מְאֹד נַעֲלֵיתָ:

עַל כָּל אֱלֹהִים בַּעֲשׂוֹתְךָ בָּהֶם. שְׁפָטִים גְּדוֹלִים וּבֵאלֹהֵיהֶם:

בְּבָקְעֲךָ יַם סוּף עַמְּךָ רָאוּ. הַיָּד הַגְּדוֹלָה וַיִּירָאוּ:

נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לָךְ. שֵׁם תִּפְאֶרֶת לְהַרְאוֹת גָּדְלָךְ:

וְדִבַּרְתָּ עִמָּם מִן הַשָּׁמַיִם. וְגַם הֶעָבִים נָטְפוּ מָיִם:

יָדַעְתָּ לֶכְתָּם בַּמִּדְבָּר. בְּאֶרֶץ צִיָּה אִישׁ לֹא עָבַר:

תַּתָּה לְעַמְּךָ דְּגַן שָׁמַיִם. וְכֶעָפָר שְׁאֵר וּמִצּוּר מָיִם:

תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם רַבִּים עַמִּים. יִירְשׁוּ אַרְצָם וַעֲמַל לְאֻמִּים:

בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקִּים וְתוֹרוֹת. אִמְרוֹת יְיָ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת:

וַיִּתְעַדְּנוּ בְּמִרְעֶה שָׁמֵן. וּמֵחַלָּמִישׁ צוּר פַּלְגֵי שֶׁמֶן

בְּנוּחָם בָּנוּ עִיר קָדְשֶׁךָ. וַיְפָאֲרוּ בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ:

וַתֹּאמֶר פֹּה אֵשֵׁב לְאֹרֶךְ יָמִים. צֵידָהּ בָּרֵךְ אֲבָרֵךְ:

כִּי שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק. אַף כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק:

וּבֵית הַלֵּוִי נְעִימוֹת יְזַמֵּרוּ. לְךָ יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ:

בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיִרְאֵי יְיָ. יְכַבְּדוּ וְיוֹדוּ שִׁמְךָ יְיָ:

הֱטִיבוֹתָ מְאֹד לָרִאשׁוֹנִים. כֵּן תֵּיטִיב גַּם לָאַחֲרוֹנִים

יְיָ תָּשִׂישׂ נָא עָלֵינוּ. כַּאֲשֶׁר שַׂשְׂתָּ עַל אֲבוֹתֵינוּ:

אותנו

אוֹתָנוּ לְהַרְבּוֹת וּלְהֵיטִיב. וְנוֹדֶה לְּךָ לְעוֹלָם כִּי תֵיטִיב:
יְיָ תִּבָּנֶה עִירְךָ מְהֵרָה. כִּי עָלֶיהָ שִׁמְךָ נִקְרָא:
וְחָזֵן דָּוִד תַּצְמִיחַ בָּהּ. וְתִשְׁכּוֹן לְעוֹלָם יְיָ בְּקִרְבָּהּ:
וּבְחִי צֶדֶק שָׁמָּה נִזְבְּחָה. וְכִימֵי קֶדֶם תֶּעֱרַב מִנְחָה:
וּבָרֵךְ עַמְּךָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי חֲפֵצִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ:
וּבִרְצוֹנְךָ תַּעֲשֶׂה חֶפְצֵנוּ. הַבֶּט נָא עַמְּךָ כֻּלָּנוּ:
בְּחַרְתָּנוּ לִהְיוֹת לְךָ לְעַם סְגֻלָּה. וְעַל עַמְּךָ בִּרְכָתֶךָ סֶלָה:
וְתָמִיד נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. וּנְהַלֵּל לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ:
וּמִבִּרְכָתְךָ עַמְּךָ יְבֹרַךְ. כִּי אֶת כָּל אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ:
וַאֲנִי בְּעוֹדִי אֲהַלְלָה בוֹרְאִי. וַאֲבָרְכָכָה כָּל יְמֵי צְבָאִי:
יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ לְעוֹלָם. מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם:

כַּכָּתוּב בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם. וַיֹּאמְרוּ כָל הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַייָ: עָנֵה דָנִיֵּאל וְאָמַר לֶהֱוֵא שְׁמֵהּ דִּי אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן עָלְמָא וְעַד עָלְמָא דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא דִּי לֵהּ הִיא: וְנֶאֱמַר וַיֹּאמְרוּ הַלְוִיִּם יֵשׁוּעַ וְקַדְמִיאֵל בָּנִי חֲשַׁבְנְיָה שֵׁרֵבְיָה הוֹדִיָּה שְׁבַנְיָה פְתַחְיָה קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה: וְנֶאֱמַר בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן הַלְלוּיָהּ: וְנֶאֱמַר וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת יְיָ לְעֵינֵי כָּל הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם:

שיר הכבוד

פותחין הארון הקודש ואומרים זה:

חזן אַנְעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶאֱרוֹג. כִּי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי תַעֲרוֹג:
קהל נַפְשִׁי חָמְדָה בְּצֵל יָדֶךָ. לָדַעַת כָּל רָז סוֹדֶךָ:
מִדֵּי דַבְּרִי בִּכְבוֹדֶךָ. הוֹמֶה לִבִּי אֶל דּוֹדֶיךָ:
עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נִכְבָּדוֹת. וְשִׁמְךָ אֲכַבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת:
אֲסַפְּרָה כְבוֹדְךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ. אֲדַמְּךָ אֲכַנְּךָ וְלֹא יְדַעְתִּיךָ:
בְּיַד נְבִיאֶיךָ בְּסוֹד עֲבָדֶיךָ. דִּמִּיתָ הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ:
גְּדֻלָּתְךָ וּגְבוּרָתֶךָ. כִּנּוּ לְתֹקֶף פְּעֻלָּתֶךָ:
דִּמּוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי יֶשְׁךָ. וַיְשַׁוּוּךָ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ:
הִמְשִׁילוּךָ בְּרֹב חֶזְיוֹנוֹת. הִנְּךָ אֶחָד בְּכָל דִּמְיוֹנוֹת:
וַיֶּחֱזוּ בְךָ זִקְנָה וּבַחֲרוּת. וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ בְּשֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת:
זִקְנָה בְּיוֹם דִּין וּבַחֲרוּת בְּיוֹם קְרָב. כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָדָיו לוֹ רָב:
חָבַשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ. הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:

טללי

טְלָלֵי אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא. קְוֻצּוֹתָיו רְסִיסֵי לָיְלָה:

יִתְפָּאֵר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי. וְהוּא יִהְיֶה לִּי לַעֲטֶרֶת צְבִי:

כֶּתֶם טָהוֹר פָּז דְּמוּת רֹאשׁוֹ. וְחַק עַל מֵצַח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ:

לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִפְאָרָה. אֻמָּתוֹ לוֹ עִטְּרָה עֲטָרָה:

מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ כְּבִימֵי בְחֻרוֹת. קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת:

נְוֵה הַצֶּדֶק צְבִי תִפְאַרְתּוֹ. יַעֲלֶה נָּא עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ:

סְגֻלָּתוֹ תְּהִי נָא בְיָדוֹ עֲטֶרֶת. וּצְנִיף מְלוּכָה צְבִי תִפְאֶרֶת:

עֲמוּסִים נְשָׂאָם עֲטֶרֶת עִנְּדָם. מֵאֲשֶׁר יָקְרוּ בְעֵינָיו כִּבְּדָם:

פְּאֵרוֹ עָלַי וּפְאֵרִי עָלָיו. וְקָרוֹב אֵלַי בְּקָרְאִי אֵלָיו:

צַח וְאָדוֹם לִלְבוּשׁוֹ אָדֹם. פּוּרָה בְדָרְכוֹ בְּבוֹאוֹ מֵאֱדוֹם:

קֶשֶׁר תְּפִלִּין הֶרְאָה לֶעָנָיו. תְּמוּנַת יְיָ לְנֶגֶד עֵינָיו:

רוֹצֶה בְעַמּוֹ עֲנָוִים יְפָאֵר. יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת בָּם לְהִתְפָּאֵר:

רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת קוֹרֵא מֵרֹאשׁ. דּוֹר וָדוֹר עַם דּוֹרֶשְׁךָ דְּרוֹשׁ:

שִׁית הֲמוֹן שִׁירַי נָא עָלֶיךָ. וְרִנָּתִי תִּקְרַב אֵלֶיךָ:

תְּהִלָּתִי תְּהִי נָא לְרֹאשְׁךָ עֲטֶרֶת. וּתְפִלָּתִי תִּכּוֹן קְטֹרֶת:

תִּיקַר שִׁירַת רָשׁ בְּעֵינֶיךָ. כַּשִּׁיר יוּשַׁר עַל קָרְבָּנֶיךָ:

בִּרְכָתִי תַעֲלֶה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר. מְחוֹלֵל וּמוֹלִיד צַדִּיק כַּבִּיר:

וּבְבִרְכָתִי תְנַעַנַע לִי רֹאשׁ. וְאוֹתָהּ קַח לְךָ כִּבְשָׂמִים רֹאשׁ:

יֶעֱרַב נָא שִׂיחִי עָלֶיךָ. כִּי נַפְשִׁי תַעֲרוֹג אֵלֶיךָ:

לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְיָ יַשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלָּתוֹ: ק״י

(שיר של יום) הַיּוֹם יוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ שֶׁבּוֹ הָיוּ הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:

מזמור שיר ליום השבת וכו׳ תמצא לעיל בתפלת שחרית דף ל״ז. קדיש יתום. אדון עולם.

כתב כיוס״ה. ראוי לכל־יחיד לקרות הפרשה של לחם הפנים וזו היא:

וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת: וְשַׂמְתָּ אוֹתָם שְׁתַּיִם מַעֲרָכוֹת שֵׁשׁ הַמַּעֲרָכֶת עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר לִפְנֵי יְיָ: וְנָתַתָּ עַל־הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה אִשֶּׁה לַיְיָ: בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי יְיָ תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי יְיָ חָק־עוֹלָם:

ואח״כ יקרא כנכיאים מעניני דיומא וזו היא:

וְנָחֲךָ יְיָ תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ מֵימָיו: וּבָנוּ מִמְּךָ חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר־וָדוֹר תְּקוֹמֵם וְקֹרָא לְךָ גֹּדֵר פֶּרֶץ מְשֹׁבֵב נְתִיבוֹת לָשָׁבֶת: אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְיָ מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא

חפצך ודבר דבר: אז תתענג על־יי והרכבתיך על־במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי יי דבר:

אח"כ יאמר ברכי נפשי וגודל מעלתה מפורש בזוה"ק. אח"כ ילמוד פ' משניות דמס' שבת והלכה קטסס תנו רבנן כמה סעודות וכו':

תנו רבנן כמה סעודות חיב אדם לאכול בשבת שלש. רבי חדקא אומר ארבע. אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו. ויאמר משה אכלהו היום כי־שבת היום ליי היום לא תמצאהו בשדה. רבי חדקא סבר הני תלתא היום לבר מאורתא. ורבנן סברי בהדי דאורתא: ואח"כ הגדה תנא דבי אליהו:

ומאמר מזוה"ק בסעודת שחרית דשבת, כדי שילמוד קודם אכילה תנ"ך, משנה, הלכה, אגדה, קבלה:

אח"כ ילך לביתו בשמחה לקדש קדושא רבא (ע"ד סגי נהור כי אינו מה"ת) ולאכול סעודתא דעתיקא קדישא. וכתב השדה"י וקודם שילך לביתו אם יש איזה חולי לבקר או אבל לנחם או חתן לשמוח ילך אליהם אחרי צאתו מביהכ"נ. וע"ש הטעם שנהגו בזה יותר בשבת מבימי החול (ומג"א כתב לא יפה עושין אותן שכל ימות השבוע אינן הולכים רק בשבת). ולא יעבור על המצות. כי המצוה אשר קרובה אליו יעשה בתחלה. והעני קודם לעשיר וישקול בדעתו שיהיו מעשיו מכוונים אל האמת שיהיו כלם לשם שמים. ולא יתעכב באלו הענינים עד שיעבור שעת האכילה ולא יבטל מצות עונג שבת. עכ"ל:

ולאהבת אחי ורעי אכתוב מש"ה הק' מענין תענית חלום בשבת. וז"ל יען כי הרבה אנשים מקילים ומתענים בשבת כשנפשו עגומה עליו. אבל בזמן הזה אין להתענות ת"ח בשבת, שא"א בקיאין בפתרון חלומות לידע איזה טוב ואיזה רע. והעולם נוהגים להתענות על ג' חלומות כמבואר סי' רפ"ח. אמנם נ"ל דגם באלו אין להתענות אא"כ נפשו עגומה עליו ומצטער בלבו, דאז התענית תענוג לו, ואם לא לא. ובשבאלוני כ"ה על חלומותיהם בשבת הייתי רגיל לפסוק להם ברוב שלא יתענו בשבת ויקיימו מצות עונג שבת ויקבלו עליהם עתה שני ימים תענית בימי החול. כ"א היה מתענה בשבת היה צריך למיתב תענית לתעניתו. כן יקבל עליו עתה שני ימים. ואע"ג דאחז"ל בו ביום ע"ש די בקבלו בו ביום, מאחר שכוונתו לש"ש ובלא לחלל שבת נחשב הקבלה למעשה, כי שעת הדחק שאני:

סדר תקוני שבת

כל אדם יאמר זה המאמר מהזוהר המסוגל לנשמה המדבר מכבוד סעודה זו:

ביומא דשבתא בסעודתא תנינא כתיב אז תתענג על יי. על יי ודאי דהתיא שעתא אתגליא עתיקא קדישא וכלהו עלמין בחדותא ושלימא חדותא דעתיקא עבדינן וסעודתא דילה היא ודאי בסעודתא תליתאה דשבתא כתיב והאכלתיך נחלת יעקב אביך דא היא סעודתא דזעיר אנפין דהוי בשלימותא וכלהו שתא יומין מההוא שלימו מתברכאן ובעי בר נש למחדי בסעודתיה ולאשלמא אלין סעודתי דאנון סעודתי מהימנותא שלימתא דזרעא קדישא דישראל די מהימנותא עלאה דא דילהון ולא דעמין עובדי כוכבים ובגיני כך אמר ביני ובין בני ישראל. תא חזי בסעודתי אלין אשתמודעין ישראל דאנון בני מלכא דאנון מהיכלא דמלכא דאנון בני מהימנותא ומאן דפגים חד סעודתא מניהו אחזי פגימותא לעלא ואחזי גרמיה דלאו מבני מלכא עלאה הוא דלאו מבני היכלא דמלכא הוא דלאו מזרעא קדישא דישראל הוא ויהבין עליה חומרא דתלת מלין דינא דגיהנם וכו'. ותא חזי בכלהו שאר זמנין וחגין בעי בר נש למחדי ולמחדי למסכני ואי הוא חדי בלחודוי ולא יהיב למסכני עונשיה סגי דהא בלחודוי חדי ולא יהיב חדו לאחרא עליה כתיב וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם ואי איהו בשבתא חדי אף על גב דלא יהיב לאחרא לא יהבין עליה עונשא כשאר זמנין וחגין דכתיב פרש חגיכם פרש חגיכם קאמר ולא פרש שבתכם וכתיב חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ואלו שבת לא קאמר ובגיני כך כתיב ביני ובין בני ישראל ומשום דכל מהימנותא אשתכח בשבתא יהבין ליה

לבר

לבר נש נשמתא אחרא נשמתא עלאה נשמתא דכל שלימו בה כדוגמא דעלמא דאתי ובגיני כך אקרי שבת מהו שבת שמא דקודשא בריך הוא שמא דאיהו שלים מכל סטרוי. אמר רבי יוסי ודאי כך הוא ווי ליה לבר נש דלא אשלים חדותא דמלכא קדישא ומאן חדותא דיליה אלין תלת סעודתי מהימנותא סעודתי דאברהם יצחק ויעקב כלילן בהו וכלהו חדו על חדו מהימנותא שלימותא מכל סטרוי. תאנא בהדין יומא מתעטרין אבהן וכל בנין ינקין מה דלאו הכי בכל שאר חגין וזמנין בהדין יומא חייביא דגיהנם נייחין בהדין יומא כל דינין אתכפיין ולא מתערין בעלמא בהדין יומא אוריתא מתעטרא בעטרין שלמין בהדין יומא חדותא ותפנוקא אשתמע במאתן וחמשין עלמין: ברוך יי לעולם אמן ואמן:

המבקר את החולה בשבת לא יאמר כחול אלא כך יאמר:

שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא ושבתו בשלום.

ואם הלך לנחם אבלים יאמר:

שבת היא מלנחם ונחמה קרובה לבוא ושבתו בשלום.

דרך החיים

דיני קדושא רבא של שחרית וקצת מנהגי שבת.

(א) יהיה שלחנו ערוך ומטה מוצעת ומפה פרוסה על השלחן כמו בסעודת הלילה ויברך על היין בפה"ג והוא נקרא קידושא רבא וזה הקידוש אינו אלא רק מדרבנן ואח"כ יטול ידיו [ועיין לעיל בקידוש לילה לענין נטילה ע"ש] ויבצע על לחם משנה כמו בלילה ויסעוד וגם זה הקידוש צריך שיהיה במקום סעודה [ע"ל בדיני קידוש לילה]: (ב) אסור לטעום קודם קידוש אפילו מים ומיהו בבוקר קודם תפלת שחרית מותר לשתות מים מפני שלא חל עליו חובת קידוש עדיין [סי' רפ"ט]: (ג) במקום שאין יין מצוי הוי שכר ושאר משקין שדרך לשתותן לצמאו חמר מדינה חוץ ממים ומותר לקדש על המשקין בשחרית ואם אין לו שכר ושאר משקין מברך על הפת המוציא והוא ג"כ קידושא רבא ואסור לאכול ולשתות שאר דברים עד שיקדש מקודם על הפת ואם אין לו פת יכול לאכול שאר דברים בלא קידוש ואפילו מצפה שיביאו לו פת או שאר משקין לקידוש א"צ להמתין ומותר לאכול קודם הקידוש וכשמביאין לו פת או יין לקידוש יקדש עליו אח"כ והטעם די"א דמותר לאכול קודם קידוש וכדאי הם לסמוך עליהם בשעת הדחק אבל בקידוש של לילה צריך להמתין ולא לאכול עד חצות לילה אם מצפה שיביאו לו להם או יין לקידוש אבל יותר מחצות לילה אין להמתין [מ"א שם]: (ד) נשים חייבות בקידוש היום כמו אנשים. ומי שמתענה בשבת א"צ לקדש בשחרית [פ"מ שם]: (ה) בשבת ירבה פירות ומגדים ומיני ריח כדי להשלים מנין מאה ברכות ואם רגיל בשינה אל יבטל משום דתענוג הוא לו ולא יאמר אישן בשבת כדי שיהיה לי פנאי לעשות מלאכה במ"ש [סי' ר"ץ עיין מ"א שם]:

סדר קידוש ליום השבת

לוקח הכוס בידו ויאמר זה הזמר:

אתקינו סעודתא דמהימנותא. שלימתא חדותא דמלכא קדישא: אתקינו סעודתא דמלכא. דא היא סעודתא דעתיקא קדישא וזעיר אנפין וחקל תפוחין קדישין אתין לסעדא בהדיה:

אסדר לסעודתא. בצפרא דשבתא. ואזמין בה השתא. עתיקא קדישא:

נהוריה

נְהוֹרֵיהּ יִשְׁרֵי בָהּ. בִּקְדוּשָּׁא רַבָּא. וּבְחַמְרָא טָבָא. דְּבֵיהּ תֶּחֱדֵי נַפְשָׁא:
יְשַׁדַּר לָן שׁוּפְרֵיהּ. וְנֶחֱזֵי בִיקָרֵיהּ. וְיַחֲזֵי לָן סִתְרֵיהּ. דְּאִתְאֲמַר בִּלְחִישָׁא:
יְגַלֵּה לָן טַעֲמֵי. דִּבְתְרֵיסַר נַהֲמֵי. דְּאִינוּן אָת בִּשְׁמֵיהּ. כְּפִילָא וּקְלִישָׁא:
צְרוֹרָא דִּלְעֵלָּא. דְּבֵיהּ חַיֵּי כֹלָּא. וְיִתְרַבֵּי חֵילָא. וְתִסַּק עַד רֵישָׁא:
חֲדוּ חַצְדֵי חַקְלָא. בְּדִבּוּר וּבְקָלָא. וּמַלְּלוּ מִלָּה. מְתִיקָא כִּדְוּבְשָׁא:
קֳדָם רִבּוֹן עָלְמִין. בְּמִלִּין סְתִימִין. תְּגַלּוּן פִּתְגָּמִין: וְתֵימְרוּן חִדּוּשָׁא:
לְעַטֵּר פָּתוֹרָא. בְּרָזָא יַקִּירָא. עֲמִיקָא וּטְמִירָא. וְלָאו מִלְּתָא אֲוּשָׁא:
וְאִלֵּין מִלַּיָּא. יְהוֹן לִרְקִיעַיָּא. וְתַמָּן מַאן שַׁרְיָא. הֲלָא הַהוּא שִׁמְשָׁא:
רְבוּ יַתִּיר יִסְגֵּי. לְעֵלָּא מִן דַּרְגֵּיהּ. וְיִסַּב בַּת זוּגֵיהּ. דַּהֲוַת פְּרִישָׁא:

זה הזמר סס המחבר חיים יצחק.

חַי יְיָ וּבָרוּךְ צוּרִי. בַּייָ תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי. כִּי יְיָ יָאִיר נֵרִי. בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עֲלֵי רֹאשִׁי:
יְיָ רֹעִי לֹא אֶחְסָר. עַל מֵי מְנוּחוֹת יְנַהֲלֵנִי. נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. לֶחֶם חֻקִּי הַטְרִיפֵנִי:
יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ. אַתָּה אֱלֹהַי קְדוֹשִׁי. תַּעֲרוֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָנֶךָ. תְּדַשֵּׁן בַּשֶּׁמֶן רֹאשִׁי:
מִי יִתֵּן מְנוּחָתִי. לִפְנֵי אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם. וְהָיְתָה שְׁלֵמָה מִטָּתִי. הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם:
יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנַי. לְלַוֹּתִי לְוָיָה. בְּכוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא פָנַי. מְנָת כּוֹסִי רְוָיָה:
צָמְאָה נַפְשִׁי אֶל יְיָ. יְמַלֵּא שֹׂבַע אֲסָמַי. אֶל הֶהָרִים אֶשָּׂא עֵינַי. כְּהִלֵּל וְלֹא כְשַׁמַּאי:
חֶדְוַת יָמִים וּשְׁנוֹת עוֹלָמִים. עוּרָה כְבוֹדִי עוּרָה. וְעַל רֹאשִׁי יִהְיוּ תַמִּים. נֵר מִצְוָה וְאוֹר תּוֹרָה:
קוּמָה יְיָ לִמְנוּחָתִי. אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ. קַח נָא אֶל אֶת בִּרְכָתִי. וְהַחֲזֵק מָגֵן חוֹזֶךָ:

מִזְמוֹר לְדָוִד יְיָ רֹעִי לֹא אֶחְסָר: בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי עַל־מֵי מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי: נַפְשִׁי יְשׁוֹבֵב יַנְחֵנִי בְמַעְגְּלֵי־צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ: גַּם כִּי־אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא־אִירָא רָע כִּי־אַתָּה עִמָּדִי שִׁבְטְךָ וּמִשְׁעַנְתֶּךָ הֵמָּה יְנַחֲמֻנִי: תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסִי רְוָיָה: אַךְ טוֹב וָחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל־יְמֵי חַיָּי וְשַׁבְתִּי בְּבֵית יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים:

אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְיָ מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר: אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְיָ וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי יְיָ דִּבֵּר:
וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ:

זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ: וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת׀ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה ׀ וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ: כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְיָ אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ:

על יחיו סברי מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

זמירות ליום השבת

בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם. יַעֲמָס לָנוּ יֶשַׁע וּפִדְיוֹם. וּבִשְׁמוֹ נָגִיל כָּל־הַיּוֹם. וּבִישׁוּעָתוֹ נָרִים רֹאשׁ עֶלְיוֹן. כִּי הוּא מָעוֹז לַדָּל וּמַחֲסֶה לָאֶבְיוֹן: שִׁבְטֵי יָהּ לְיִשְׂרָאֵל עֵדוּת. בְּצָרָתָם לוֹ צָר. בְּסִבְלוּת וּבְעַבְדוּת. בִּלְבֵנַת הַסַּפִּיר הֶרְאָם עֹז יְדִידוּת. וְנִגְלָה לְהַעֲלוֹתָם מֵעֹמֶק בּוֹר וָדוּת. כִּי עִם יְיָ הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת: מַה־יָּקָר חַסְדּוֹ בְּצִלּוֹ לְגוֹנְנֵמוֹ. בְּגָלוּת בָּבֶלָה שֻׁלַּח לְמַעֲנֵמוֹ. לְהוֹרִיד בָּרִיחִים נִמְנָה בֵינֵימוֹ. וַיִּתְּנֵם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שׁוֹבֵימוֹ. כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְיָ אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר הַגָּדוֹל שְׁמוֹ: עֵילָם שָׁת כִּסְאוֹ לְהַצִּיל יְדִידָיו. לְהַעֲבִיר מִשָּׁם מָעֻזְנֵי מוֹרְדָיו. מֵעֲבוּר בַּשֶּׁלַח פָּדָה אֶת־עֲבָדָיו. קֶרֶן לְעַמּוֹ יָרִים תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו. כִּי אִם הוֹגָה וְרִחַם כְּרַחֲמָיו וּכְרוֹב חֲסָדָיו: וּצְפִיר הָעִזִּים הִגְדִּיל עֲצוּמָיו. וְגַם חָזוּת אַרְבַּע עָלוּ לִמְרוֹמָיו. וּבְלִבָּם דִּמּוּ לְהַשְׁחִית אֶת־רְחוּמָיו. עַל־יְדֵי כֹהֲנָיו מִגֵּר מִתְקוֹמְמָיו. חַסְדֵי יְיָ כִּי לֹא־תָמְנוּ כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמָיו: נִסְגַּרְתִּי לֶאֱדוֹם בְּיַד רֵעַי מְדָנַי. שֶׁבְּכָל־יוֹם מְמַלְּאִים כְּרֵסָם מֵעֲדָנַי. עֶזְרָתוֹ עִמִּי לִסְמוֹךְ אֶת־אֲדָנַי. וְלֹא נְטַשְׁתַּנִי כָּל־יְמֵי עִדָּנַי. כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדֹנָי: בְּבוֹאוֹ מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים. זֶבַח לוֹ בְּבָצְרָה וְטֶבַח לוֹ בְּבוֹגְדִים. וְיֵז נִצְחָם מַלְבּוּשָׁיו לְהַאְדִּים. בְּכֹחוֹ הַגָּדוֹל יִבְצוֹר רוּחַ נְגִידִים. הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים: רְאוֹתוֹ כִּי כֵן אֲדוֹמִי הָעוֹצֵר. יַחְשׁוֹב לוֹ בְּבָצְרָה תִּקְלוֹט כְּבֶצֶר. וּמַלְאָךְ כְּאָדָם בְּתוֹכָהּ יִנָּצֵר. וּמֵזִיד כַּשּׁוֹגֵג בְּמִקְלָט יֵעָצֵר. אֶהֱבוּ אֶת־יְיָ כָּל־חֲסִידָיו אֱמוּנִים נוֹצֵר: יְצַוֶּה צוּר חַסְדּוֹ קְהִלּוֹתָיו לְקַבֵּץ. מֵאַרְבַּע רוּחוֹת עָדָיו לְהִקָּבֵץ. וּבְהַר מְרוֹם הָרִים אוֹתָנוּ לְהַרְבֵּץ. וְאִתָּנוּ יָשׁוּב נִדָּחִים קוֹבֵץ. יָשִׁיב לֹא נֶאֱמַר כִּי־אִם וְשָׁב וְקִבֵּץ: בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר טוֹב גְּמָלָנוּ. כְּרַחֲמָיו וּכְרוֹב חֲסָדָיו הִגְדִּיל לָנוּ. אֵלֶּה וְכָאֵלֶּה יוֹסֵף עִמָּנוּ. לְהַגְדִּיל שְׁמוֹ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ: בָּרוּךְ

הוא

הוא אלהינו שבראנו לכבודו. להללו ולשבחו ולספר הודו. מכל אום גבר עלינו חסדו. לכן בכל־לב ובכל־נפש ובכל־מאודו. נמליכו ונייחדו: שהשלום שלו ישים עלינו ברכה ושלום. משמאל ומימין על־ישראל שלום. הרחמן הוא יברך את־עמו בשלום. ויזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות על ישראל שלום. יועץ אל גבור אבי עד שר שלום:

ברוך אל עליון אשר נתן מנוחה. לנפשנו פדיום משאת ואנחה: והוא ידרוש לציון עיר הנדחה. עד אנה תוגיון נפש נאנחה: השומר שבת הבן עם הבת. לאל ירצו כמנחה על־מחבת: רוכב בערבות מלך עולמים. את עמו לשבות אזן בנעימים. במאכלי ערבות. במיני מטעמים. במלבושי כבוד. זבח משפחה. השומר: ואשרי כל־חוכה. לתשלומי כפל. מאת כל־סוכה. שוכן בערפל. נחלה לו יזכה. בהר ובשפל. נחלה ומנוחה. כשמש לו זרחה. השומר: כל־שומר שבת כדת מחללו. הן הכשר חבת קדש גורלו. ואם יצא חובת היום אשרי לו. אל אל אדון מחוללו. מנחה היא שלוחה. השומר: חמדת הימים. קראו אלי צור. ואשרי לתמימים. אם יהיה נצור. כתר הלומים. על ראשם יצור. צור העולמים. רוחו בם נחה. השומר: זכור את־יום השבת לקדשו. קרנו כי גבהה נזר על־ראשו. על־כן יתן האדם לנפשו. ענג וגם שמחה. בהם למשחה. השומר: קדש היא לכם שבת המלכה. אל־תוך בתיכם. להניח ברכה. בכל מושבותיכם לא־תעשו מלאכה. בניכם ובנותיכם. עבד וגם שפחה: השומר שבת הבן עם הבת. לאל ירצו כמנחה על־מחבת:

יום זה מכבד מכל ימים. כי בו שבת צור עולמים: ששת ימים תעשה מלאכתך. ויום השביעי לאלהיך. שבת לא תעשה בו מלאכה. כי כל עשה ששת ימים. יום זה: ראשון הוא למקראי קדש. יום שבתון יום שבת קדש. על כן כל איש ביינו יקדש. על שתי לחם יבצעו תמימים. יום זה: אכול משמנים שתה ממתקים. כי אל יתן לכל בו דבקים. בגד ללבוש לחם חקים. בשר ודגים וכל מטעמים. יום זה: לא תחסר כל בו ואכלת ושבעת. וברכת את יי אלהיך אשר אהבת. כי ברכך מכל העמים. יום זה: השמים מספרים כבודו. וגם הארץ מלאה חסדו. ראו כי כל אלה עשתה ידו. כי הוא הצור פעלו תמים. יום זה:

יום שבתון אין לשכוח. זכרו כריח הניחוח. יונה מצאה בו מנוח. ושם ינוחו יגיעי כח: היום נכבד לבני אמונים. זהירים לשמרו אבות ובנים. חקוק בשני לוחות אבנים. מרוב אונים ואמיץ כח. יונה: ובאו כלם בברית יחד. נעשה ונשמע אמרו כאחד. ופתחו וענו יי אחד. ברוך הנותן ליעף כח. יונה: דבר בקדשו בהר המור. יום השביעי זכור ושמור. וכל פקודיו יחד לגמור. חזק מתנים ואמץ כח. יונה: העם אשר נע כצאן טעה. יזכור לפקדו ברית

ישבועה

וּשְׁבוּעָה. לְבַל יַעֲבָר בָּם מִקְרֶה רָעָה. כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ עַל מֵי נֹחַ: יונה

כִּי אֶשְׁמְרָה שַׁבָּת אֵל יִשְׁמְרֵנִי. אוֹת הִיא לְעוֹלְמֵי עַד בֵּינוֹ וּבֵינִי: אָסוּר מְצֹא חֵפֶץ עֲשׂוֹת דְּרָכִים. גַּם מִלְּדַבֵּר בּוֹ דִּבְרֵי צְרָכִים. דִּבְרֵי סְחוֹרָה אַף דִּבְרֵי מְלָכִים. אֶהְגֶּה בְּתוֹרַת אֵל וּתְחַכְּמֵנִי. אות היא: בּוֹ אֶמְצָא תָמִיד נֹפֶשׁ לְנַפְשִׁי. הִנֵּה לְדוֹר רִאשׁוֹן נָתַן קְדוֹשִׁי. מוֹפֵת בְּתֵת לֶחֶם מִשְׁנֶה בַּשִּׁשִּׁי. כָּכָה בְּכָל שִׁשִּׁי יַכְפִּיל מְזוֹנִי. אות היא: רָשַׁם בְּדַת הָאֵל חֹק אֶל סְגָנָיו. בּוֹ לַעֲרוֹךְ לֶחֶם פָּנִים בְּפָנָיו. עַל כֵּן לְהִתְעַנּוֹת בּוֹ עַל פִּי נְבוֹנָיו. אָסוּר. לְבַד מִיּוֹם כִּפּוּר עֲוֹנִי. אות היא: הוּא יוֹם מְכֻבָּד הוּא יוֹם תַּעֲנוּגִים. לֶחֶם וְיַיִן טוֹב בָּשָׂר וְדָגִים. הַמִּתְאַבְּלִים בּוֹ אָחוֹר נְסוֹגִים. כִּי יוֹם שְׂמָחוֹת הוּא וּתְשַׂמְּחֵנִי. אות היא: מֵחֵל מְלָאכָה בּוֹ סוֹפוֹ לְהַכְרִית. עַל כֵּן אֲכַבֵּס בּוֹ לִבִּי כְּבוֹרִית. וְאֶתְפַּלְּלָה אֶל אֵל עַרְבִית וְשַׁחֲרִית. מוּסָף וְגַם מִנְחָה הוּא יַעֲנֵנִי. אות היא:

שִׁמְרוּ שַׁבְּתוֹתַי. לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם. מִזִּיו בִּרְכוֹתַי. אֶל הַמְּנוּחָה כִּי בָאתֶם. וּלְווּ עָלַי בָּנַי וְעִדְנוּ מַעֲדָנַי. שַׁבָּת הַיּוֹם לַיְיָ: לְעָמֵל קִרְאוּ דְרוֹר. וְנָתַתִּי אֶת בִּרְכָתִי. אִשָּׁה אֶל אֲחוֹתָהּ לִצְרוֹר. לְגַלּוֹת עַל יוֹם שִׂמְחָתִי. בִּגְדֵי שֵׁשׁ עִם שָׁנִי. וְהִתְבּוֹנְנוּ מִזְּקֵנַי. שבת היום לה'. ולוו עלי: מַהֲרוּ אֶת הַמָּנֶה. לַעֲשׂוֹת אֶת דְּבַר אֶסְתֵּר. וְחִשְׁבוּ עִם הַקּוֹנֶה. לְשַׁלֵּם אָכוֹל וְהוֹתֵר. בִּטְחוּ בִי אֱמוּנַי. וּשְׁתוּ יֵין מִשְׁמַנַּי. שבת היום לה'. ולוו עלי: הִנֵּה יוֹם גְּאֻלָּה. יוֹם שַׁבָּת אִם תִּשְׁמֹרוּ. וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה. לִינוּ וְאַחַר תַּעֲבוֹרוּ. וְאָז תִּחְיוּ לְפָנַי. וּתְמַלְּאוּ צְפוּנַי. שבת היום לה'. ולוו עלי: חַזֵּק קִרְיָתִי. אֵל אֱלֹהִים עֶלְיוֹן. וְהָשֵׁב אֶת נָוָתִי. בְּשִׂמְחָה וּבְהִגָּיוֹן. יְשׁוֹרְרוּ שָׁם רְנָנַי. לְוִיַּי וְכֹהֲנַי. אָז תִּתְעַנַּג עַל יְיָ. שבת היום לה'. ולוו עלי בני:

דְּרוֹר יִקְרָא לְבֵן עִם בַּת. וְיִנְצָרְכֶם כְּמוֹ בָבַת. נְעִים שִׁמְכֶם וְלֹא יֻשְׁבַּת. שְׁבוּ וְנוּחוּ בְּיוֹם שַׁבָּת: דְּרוֹשׁ נָוִי וְאוּלָמִי. וְאוֹת יֶשַׁע עֲשֵׂה עִמִּי. נְטַע שׂוֹרֵק בְּתוֹךְ כַּרְמִי. שְׁעֵה שַׁוְעַת בְּנֵי עַמִּי: דְּרוֹךְ פּוּרָה בְּתוֹךְ בָּצְרָה. וְגַם בָּבֶל אֲשֶׁר גָּבְרָה. נְתוֹץ צָרַי בְּאַף וְעֶבְרָה. שְׁמַע קוֹלִי בְּיוֹם אֶקְרָא: אֱלֹהִים תֵּן בַּמִּדְבָּר הַר. הֲדַס שִׁטָּה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר. וְלַמַּזְהִיר וְלַנִּזְהָר. שְׁלוֹמִים תֵּן כְּמֵי נָהָר: הֲדוֹךְ קָמַי אֵל קַנָּא. בְּמוֹג לֵבָב וּבִמְגִנָּה. וְנַרְחִיב פֶּה וּנְמַלְּאֶנָּה. לְשׁוֹנֵנוּ לְךָ רִנָּה: דְּעֵה חָכְמָה לְנַפְשֶׁךָ. וְהִיא כֶתֶר לְרֹאשֶׁךָ. נְצוֹר מִצְוַת קְדוֹשֶׁךָ. שְׁמוֹר שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ:

שַׁבָּת הַיּוֹם לַיְיָ. מְאֹד צַהֲלוּ בְּרִנּוּנַי. וְגַם הַרְבּוּ מַעֲדָנַי. אוֹתוֹ לִשְׁמוֹר כְּמִצְוַת יְיָ. שבת היום לה': מֵעֲבוֹר דֶּרֶךְ וּגְבוּלִים. מֵעֲשׂוֹת הַיּוֹם פְּעָלִים. לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּהִלּוּלִים. זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ. שבת היום לה': וְאִם תִּשְׁמְרֶנּוּ. יָהּ יִנְצָרְךָ כְּבָבַת. אַתָּה וּבִנְךָ וְגַם הַבַּת. וְקָרָאתָ עֹנֶג לַשַּׁבָּת. אָז תִּתְעַנַּג עַל יְיָ. שבת היום לה': אֱכוֹל מַשְׁמַנִּים וּמַעֲדַנִּים. וּמַטְעַמִּים הַרְבֵּה מִינִים. אֱגוֹזֵי פֶרֶךְ וְרִמּוֹנִים. וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְיָ. שבת היום לה': לַעֲרוֹךְ בְּשֻׁלְחָן לֶחֶם חֲמוּדוֹת.

לעשות

לַעֲשׂוֹת הַיּוֹם שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת. אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד לְבָרֵךְ וּלְהוֹדוֹת. שִׁקְדוּ וְשִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ בָנַי. שַׁבָּת הַיּוֹם לַיְיָ: יה רבון וכו' צור משלו אכלנו וכו' תמצא בזמירות ליל שבת:

וקודם ברכת המזון של כל סעודת שבת יטול ידיו במים אחרונים, ויאמר:

יְדֵי אַסְחֵי אֲנָא. לְגַבֵּי חַד מָנָא. לְסִטְרָא חוֹרִינָא. דְּלֵית בָּהּ מַמָּשָׁא. אֲזַמֵּן בִּתְלָתָא. בְּכַסָּא דְבִרְכָתָא. לְעִלַּת עִלָּתָא. עַתִּיקָא קַדִּישָׁא:

דרך דיני תפלת מנחה לשבת החיים

(א) במנחה אומרים אשרי ובא לציון. חצי קדיש. ואומרים ואני תפלתי ואח"כ קורין ג' גברי בפ' ראשונה משבוע הבא ואפילו חל יום טוב בשבת קורין בפ' הבאה וא"א קדיש אחר קה"ת ואומרים יהללו ומכניסין ס"ת להיכל ואחר כך אומרים ח"ק וש"ע אתה אחד כו' (סימן רצ"ב): (ב) ואם אין ס"ת לקרות הפרשה אומרים ואני תפלתי תיכף אחר ובא לציון בלי חצי קדיש בינתים ואחר ואני תפלתי אומרים ח"ק קודם התפלה (א"ר שם):

וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן. אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ:

כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:
אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בש"ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

בש"ת מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

כשהש"ץ חוזר הש"ע אומרים כאן נקדש תמצא לעיל בתפלת חול דף נ"ג ע"ב:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בש"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

הש"ץ אומר לדור ודור וכו' תמצא לעיל בתפלת שחרית לשבת.

אתה

אַתָּה אֶחָד וְשִׁמְךָ אֶחָד. וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ. תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּה וַעֲטֶרֶת יְשׁוּעָה. יוֹם מְנוּחָה וּקְדֻשָּׁה לְעַמְּךָ נָתָתָּ: אַבְרָהָם יָגֵל. יִצְחָק יְרַנֵּן. יַעֲקֹב וּבָנָיו יָנוּחוּ בוֹ: מְנוּחַת אַהֲבָה וּנְדָבָה. מְנוּחַת אֱמֶת וֶאֱמוּנָה. מְנוּחַת שָׁלוֹם וְשַׁלְוָה וְהַשְׁקֵט וָבֶטַח. מְנוּחָה שְׁלֵמָה שֶׁאַתָּה רוֹצֶה בָּהּ: יַכִּירוּ בָנֶיךָ וְיֵדְעוּ כִּי מֵאִתְּךָ הִיא מְנוּחָתָם וְעַל מְנוּחָתָם יַקְדִּישׁוּ אֶת שְׁמֶךָ:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ: קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת: וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ

וינוחו

עיון תפלה

אתה אחד. הקב"ה הוא נסתר מצד עצמותו ונגלה מצד מעשיו, לכן אנו אומרים בכל ברכה לשון נגלה ונסתר, ושם הויה ב"ה הוא מורה על צד עצמותו ית', ואלהים מורה על השגחתו על בריותיו לכן כתיב בכל פרשת בראשית שם אלהים לבדו. ובהשגחה יש שני ענינים, השגחה כללית דהיינו על כל בריותיו ועל כל העולם כללו, והשגחה פרטית שמשגיח על ישראל לבד וכנגדו שם אלהים. ולכן אומרים בכל ברכה, ה' אלהינו מלך העולם, דהיינו ה' מצד הנעלם, ואלהינו שהוא משגיח עלינו בפרטות, ומלך העולם שאעפ"י שהוא משגיח עלינו בפרטות משגיח ג"כ על כל העולם כלו בכללות ומושל עליהם. וכן כאן אתה אחד ושמך אחד, אתה אחד מצד עצמותו ית', ושמך אחד מצד בריותיו בשם נגלה, אעפ"י שמנהיג כל בריה ובריה בפני עצמה וכל אחת הנהגתה משונה מחברתה אעפ"כ בכולו הוא אחד. ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, כי שניהם הם ביחוד ישראל וא"י, ישראל מע' אומות וא"י מכל הארצות (הגר"א). **מנוחת אהבה ונדבה**. מאהבת נפש ומנדבת לב ינוחו מנוחה זו, באין הרגשת דאגה וצער על מניעת הריוח והשכר המקווה מן העסקים: **מנוחת אמת ואמונה**. התורה נקראה אמת, כמ"ש ראש דברך אמת, רכב על דבר אמת, אמת קנה [עיין ע"א דף ב'] תורת אמת היתה בפיהו, אמנם להשיג אמתתה של תורה הכתובה צריכים אנו לאמונה, והיא אמונת חכמים, שהיא אחת ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם [פ"ו מאבות] להאמין בחכמי התורה שבע"פ אשר ביארו לנו התורה הכתובה, כי בלעדי מקבלי התורה שבע"פ אין בידינו מאומה מן התורה שבכתב לגודל תעלומות חכמה שבה, והשבת לא ניתנה כ"א לעסוק בתורה, ומנוחת הגוף מכל מלאכת מעשה ביום זה איננה למצוא מרגוע מן העמל והטורח שנתיגע הגוף בששת ימי המעשה, כי אמנם המנוחה היא שתשעשע הנפש באמתיות התורה, והיא מנוחה של אמת ואמונה: **מנוחה שלמה**. מנוחה שהיא להשגת שלמות הנפשי (רוהע נור זעלבסט פערפאללקאממנונג) והוא השלוט הפנימי, שלא ילחמו עוד יצרי תאוות הלב בפנימית הנפש, אבל יהיו נחים ושוקטים משעבדים עצמם תחת עול התורה והמצות ולעשות רצון הקונה ית', וזה שסיים, שאתה רוצה בה, כי זהו רצונו ית' שישתלם האדם בנפשו ע"י תורה ועבודה, ואמר אחריו „יכירו וידעו כי מאתך היא מנוחתם" יודעים שאין בטול העסקים ביום השבת להמציא מרגוע ומנוחה לגוף מן העמל והיגיעה שבימי חול כאשר יחשבו גולמי בני אדם, אבל יכירו התכלית האמתי המכוון בשביתת המלאכה בו, להיותה סבה אל שביתת הנפש וישוב דעתה בענינים אלהיים, לפנות האדם דעתו ומחשבתו להגיון התורה אשר תרומם אותו להכרת גדולת היוצר ב"ה ורוממותו. מלת מ א ת ך, כמו מאתך תהלתי [תהלים ד"כ] שטעמו ממה שנוגע בך, כן מאתך היא מנוחתם, שטעמו רק ממה שנוגע בהכרת גדולתך ורוממותך הנוגעים אותך (וואס דיינער בעטריפפט) לתכלית זה נתת להם המנוחה ביום זה [עמ"ש בברכת חננו מאתך דעה]:

הצילנו

וְיָנוּחוּ בָם יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

בר"ח וחוה"מ אומרים יעלה ויבא תמצא לעיל בתפלת מעריב של חול דף פ"ו ע"ב.

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ (אַתָּה יְיָ) אֵל הַהוֹדָאוֹת:

הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ: בשבת חנוכה אומרים על הנסים

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

בש"ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכָל־הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

שָׁלוֹם רָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל הַשָּׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בש"ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם

ונפשי

וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן: יהי רצון וכו׳ שיבנה וכו׳

הש״ץ חוזר התפלה בקול ואומר קדושת נקדש של חול וגומר התפלה ואח״כ אומרים צדקתך וגו׳.

דהי״ח (א) אומרים צ״צ בשבת במנחה ואם הוא יום שאלו היה בו חול לא היו אומרים תחנון א״א צ״צ אבל אם מתפללין בבית האבל תוך שבעה אף שא״א תחנון בחול מ״מ בשבת אומרים צדקתך משום דבשבת אין הדין מתוחה כמ״ש לעיל אבל אב הרחמים וכמו בהלל [פ״מ סימן קל״א ס״ק יו״ד] וכשמתפללין אצל התינוק הנימול בשבת א״א במנחה צ״צ [פ״מ שם ס״ק י״א] ואומרים אחר מנחה בקיץ פרקי אבות ובחורף ברכי נפשי ושיר המעלות [רצ״ב] ואם נמשך התפלה עד סמוך לחשיכה שאם יאמר פרקי אבות או ברכי נפשי לא יוכל לקיים סעודה שלישית לא יאמרו פרקי אבות ושיר המעלות [עיין מ״א שם]:

צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים עַד־מָרוֹם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ גְדֹלוֹת אֱלֹהִים מִי כָמוֹךָ: צִדְקָתְךָ | כְּהַרְרֵי־אֵל מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה אָדָם וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ יְיָ: קדיש תתקבל

בשבת אחר סוכות מתחילין לומר ברכי נפשי ואומרים עד שבת הגדול.

קד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ יְיָ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְּאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ: עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה: הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו הַשָּׂם־עָבִים רְכוּבוֹ הַמְהַלֵּךְ עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ: עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט: יָסַד אֶרֶץ עַל־מְכוֹנֶיהָ בַּל־תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד: תְּהוֹם כַּלְּבוּשׁ כִּסִּיתוֹ עַל־הָרִים יַעַמְדוּ־מָיִם: מִן־גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן מִן־קוֹל רַעַמְךָ יֵחָפֵזוּן: יַעֲלוּ הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת אֶל־מְקוֹם זֶה | יָסַדְתָּ לָהֶם: גְּבוּל־שַׂמְתָּ בַּל־יַעֲבֹרוּן בַּל־יְשׁוּבוּן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ: הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים בֵּין הָרִים יְהַלֵּכוּן: יַשְׁקוּ כָּל־חַיְתוֹ שָׂדָי יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים צְמָאָם: עֲלֵיהֶם עוֹף־הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן מִבֵּין עֳפָאיִם יִתְּנוּ־קוֹל: מַשְׁקֶה הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ: מַצְמִיחַ חָצִיר | לַבְּהֵמָה וְעֵשֶׂב לַעֲבֹדַת הָאָדָם לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן־הָאָרֶץ: וְיַיִן | יְשַׂמַּח לְבַב־אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן וְלֶחֶם לְבַב־אֱנוֹשׁ יִסְעָד: יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי יְיָ

ארזי

אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע׃ אֲשֶׁר־שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ חֲסִידָה בְּרוֹשִׁים בֵּיתָהּ׃ הָרִים הַגְּבֹהִים לַיְּעֵלִים סְלָעִים מַחְסֶה לַשְׁפַנִּים׃ עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ׃ תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה בּוֹ־תִרְמֹשׂ כָּל־חַיְתוֹ־יָעַר׃ הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אָכְלָם׃ תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן וְאֶל־מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן׃ יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עֲדֵי־עָרֶב׃ מָה־רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ׀ יְיָ כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ׃ זֶה ׀ הַיָּם גָּדוֹל וּרְחַב יָדָיִם שָׁם רֶמֶשׂ וְאֵין מִסְפָּר חַיּוֹת קְטַנּוֹת עִם־גְּדֹלוֹת׃ שָׁם אֳנִיּוֹת יְהַלֵּכוּן לִוְיָתָן זֶה ׀ יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק־בּוֹ׃ כֻּלָּם אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּן לָתֵת אָכְלָם בְּעִתּוֹ׃ תִּתֵּן לָהֶם יִלְקֹטוּן תִּפְתַּח יָדְךָ יִשְׂבְּעוּן טוֹב׃ תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ יִבָּהֵלוּן תֹּסֵף רוּחָם יִגְוָעוּן וְאֶל־עֲפָרָם יְשׁוּבוּן׃ תְּשַׁלַּח רוּחֲךָ יִבָּרֵאוּן וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה׃ יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו׃ הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד יִגַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ׃ אָשִׁירָה לַיְיָ בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי׃ יֶעֱרַב עָלָיו שִׂיחִי אָנֹכִי אֶשְׂמַח בַּיְיָ׃ יִתַּמּוּ חַטָּאִים ׀ מִן־הָאָרֶץ וּרְשָׁעִים ׀ עוֹד אֵינָם בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ הַלְלוּיָהּ׃

קכ שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְיָ בַּצָּרָתָה לִּי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי׃ יְיָ הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־שֶׁקֶר מִלָּשׁוֹן רְמִיָּה׃ מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה׃ חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים׃ אוֹיָה־לִי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי עִם־אָהֳלֵי קֵדָר׃ רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם׃ אֲנִי שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה׃

קכא שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי׃ עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ׃ הִנֵּה לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל׃ יְיָ שֹׁמְרֶךָ יְיָ צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ׃ יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה׃ יְיָ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ׃ יְיָ יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃

קכב שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְיָ נֵלֵךְ׃ עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָםִ׃ יְרוּשָׁלַםִ הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ יַחְדָּו׃ שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְיָ׃ כִּי שָׁמָּה ׀ יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד׃ שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלָםִ יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ׃ יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ׃ לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ׃ לְמַעַן בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ׃

קכג שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת־עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם: הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל־יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל־יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל־יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ כִּי־רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: רַבַּת שָׂבְעָה־לָּהּ נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים הַבּוּז לִגְאֵי יוֹנִים:

קכד שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל: לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם: אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ: אֲזַי הַמַּיִם שְׁטָפוּנוּ נַחְלָה עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ: אֲזַי עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים: בָּרוּךְ יְיָ שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם: נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יוֹקְשִׁים הַפַּח נִשְׁבָּר וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ: עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

קכה שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הַבֹּטְחִים בַּיְיָ כְּהַר־צִיּוֹן לֹא־יִמּוֹט לְעוֹלָם יֵשֵׁב: יְרוּשָׁלַםִ הָרִים סָבִיב לָהּ וַיְיָ סָבִיב לְעַמּוֹ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים לְמַעַן לֹא־יִשְׁלְחוּ הַצַּדִּיקִים׀ בְּעַוְלָתָה יְדֵיהֶם: הֵיטִיבָה יְיָ לַטּוֹבִים וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם: וְהַמַּטִּים עֲקַלְקַלּוֹתָם יוֹלִיכֵם יְיָ אֶת־פֹּעֲלֵי הָאָוֶן שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל:

קכו שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יְיָ אֶת־שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים: אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְיָ לַעֲשׂוֹת עִם־אֵלֶּה: הִגְדִּיל יְיָ לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הָיִינוּ שְׂמֵחִים: שׁוּבָה יְיָ אֶת־שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב: הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ: הָלוֹךְ יֵלֵךְ׀ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ־הַזָּרַע בֹּא־יָבֹא בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו:

קכז שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לִשְׁלֹמֹה אִם־יְיָ׀ לֹא־יִבְנֶה בַיִת שָׁוְא עָמְלוּ בוֹנָיו בּוֹ אִם־יְיָ לֹא־יִשְׁמָר־עִיר שָׁוְא׀ שָׁקַד שׁוֹמֵר: שָׁוְא לָכֶם מַשְׁכִּימֵי קוּם מְאַחֲרֵי־שֶׁבֶת אֹכְלֵי לֶחֶם הָעֲצָבִים כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא: הִנֵּה נַחֲלַת יְיָ בָּנִים שָׂכָר פְּרִי הַבָּטֶן: כְּחִצִּים בְּיַד־גִּבּוֹר כֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים: אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת־אַשְׁפָּתוֹ מֵהֶם לֹא־יֵבֹשׁוּ כִּי־יְדַבְּרוּ אֶת־אוֹיְבִים בַּשָּׁעַר:

קכח שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אַשְׁרֵי כָּל־יְרֵא יְיָ הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו: יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ: אֶשְׁתְּךָ׀ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ: הִנֵּה כִי־כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא יְיָ: יְבָרֶכְךָ יְיָ מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָםִ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וּרְאֵה־בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל:

קכט שִׁיר הַמַּעֲלוֹת רַבַּת צְרָרוּנִי מִנְּעוּרַי יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל: רַבַּת צְרָרוּנִי מִנְּעוּרָי גַּם לֹא יָכְלוּ לִי: עַל־גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ לְמַעֲנִיתָם: יְיָ צַדִּיק קִצֵּץ עֲבוֹת רְשָׁעִים: יֵבֹשׁוּ וְיִסֹּגוּ אָחוֹר כֹּל שֹׂנְאֵי צִיּוֹן: יִהְיוּ כַּחֲצִיר גַּגּוֹת שֶׁקַּדְמַת שָׁלַף יָבֵשׁ: שֶׁלֹּא מִלֵּא כַפּוֹ קוֹצֵר וְחִצְנוֹ מְעַמֵּר: וְלֹא אָמְרוּ הָעֹבְרִים בִּרְכַּת יְיָ אֲלֵיכֶם בֵּרַכְנוּ אֶתְכֶם בְּשֵׁם יְיָ:

קל שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְיָ: אֲדֹנָי שִׁמְעָה בְקוֹלִי תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי: אִם־עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר־יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד: כִּי־עִמְּךָ

הסליחה

הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא: קִוִּיתִי יְיָ קִוְּתָה נַפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחָלְתִּי: נַפְשִׁי לַאדֹנָי מִשֹּׁמְרִים לַבֹּקֶר שֹׁמְרִים לַבֹּקֶר: יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל־יְיָ כִּי־עִם־יְיָ הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת: וְהוּא יִפְדֶּה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכֹּל עֲוֹנוֹתָיו:

קלא שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד יְיָ׀ לֹא־גָבַהּ לִבִּי וְלֹא־רָמוּ עֵינַי וְלֹא־הִלַּכְתִּי׀ בִּגְדֹלוֹת וּבְנִפְלָאוֹת מִמֶּנִּי: אִם־לֹא שִׁוִּיתִי׀ וְדוֹמַמְתִּי נַפְשִׁי כְּגָמֻל עֲלֵי אִמּוֹ כַּגָּמֻל עָלַי נַפְשִׁי: יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל־יְיָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

קלב שִׁיר הַמַּעֲלוֹת זְכוֹר־יְיָ לְדָוִד אֵת כָּל־עֻנּוֹתוֹ: אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַיְיָ נָדַר לַאֲבִיר יַעֲקֹב: אִם־אָבֹא בְּאֹהֶל בֵּיתִי אִם־אֶעֱלֶה עַל־עֶרֶשׂ יְצוּעָי: אִם־אֶתֵּן שְׁנָת לְעֵינָי לְעַפְעַפַּי תְּנוּמָה: עַד־אֶמְצָא מָקוֹם לַיְיָ מִשְׁכָּנוֹת לַאֲבִיר יַעֲקֹב: הִנֵּה־שְׁמַעֲנוּהָ בְאֶפְרָתָה מְצָאנוּהָ בִּשְׂדֵי־יָעַר: נָבוֹאָה לְמִשְׁכְּנוֹתָיו נִשְׁתַּחֲוֶה לַהֲדוֹם רַגְלָיו: קוּמָה יְיָ לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: נִשְׁבַּע־יְיָ׀ לְדָוִד אֱמֶת לֹא־יָשׁוּב מִמֶּנָּה מִפְּרִי בִטְנְךָ אָשִׁית לְכִסֵּא־לָךְ: אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ׀ בְּרִיתִי וְעֵדֹתִי זוֹ אֲלַמְּדֵם גַּם־בְּנֵיהֶם עֲדֵי־עַד יֵשְׁבוּ לְכִסֵּא־לָךְ: כִּי־בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ: זֹאת־מְנוּחָתִי עֲדֵי־עַד פֹּה אֵשֵׁב כִּי אִוִּתִיהָ: צֵידָהּ בָּרֵךְ אֲבָרֵךְ אֶבְיוֹנֶיהָ אַשְׂבִּיעַ לָחֶם: וְכֹהֲנֶיהָ אַלְבִּישׁ יֶשַׁע וַחֲסִידֶיהָ רַנֵּן יְרַנֵּנוּ: שָׁם׀ אַצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד עָרַכְתִּי נֵר לִמְשִׁיחִי: אוֹיְבָיו אַלְבִּישׁ בֹּשֶׁת וְעָלָיו יָצִיץ נִזְרוֹ:

קלג שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד הִנֵּה מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם־יָחַד: כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב׀ עַל־הָרֹאשׁ יֹרֵד עַל־הַזָּקָן זְקַן אַהֲרֹן שֶׁיֹּרֵד עַל־פִּי מִדּוֹתָיו: כְּטַל חֶרְמוֹן שֶׁיֹּרֵד עַל־הַרְרֵי צִיּוֹן כִּי שָׁם׀ צִוָּה יְיָ אֶת־הַבְּרָכָה חַיִּים עַד־הָעוֹלָם:

קלד שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת־יְיָ כָּל־עַבְדֵי יְיָ הָעֹמְדִים בְּבֵית־יְיָ בַּלֵּילוֹת: שְׂאוּ־יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת־יְיָ: יְבָרֶכְךָ יְיָ מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: עלינו. ק״י:

פרקי אבות

בשבת אחר פסח מתחילין לומר פרקי אבות ואומרים עד ראש השנה.

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר:

פרק ראשון

א מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ וִיהוֹשֻׁעַ לִזְקֵנִים וּזְקֵנִים לִנְבִיאִים וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הֵם אָמְרוּ שְׁלשָׁה דְבָרִים הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין וְהַעֲמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה: ב שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מִשְּׁיָרֵי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הוּא הָיָה אוֹמֵר עַל שְׁלשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד עַל הַתּוֹרָה

וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים: ג אַנְטִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכוֹ קִבֵּל מִשִּׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הוּא הָיָה אוֹמֵר אַל־תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת־הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס אֶלָּא הֱווּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת־הָרַב שֶׁלֹּא עַל־מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס וִיהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם: ד יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה וְיוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קִבְּלוּ מֵהֶם. יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה אוֹמֵר יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם וֶהֱוֵי שׁוֹתֶה בַצָּמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם: ה יוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אוֹמֵר יְהִי בֵיתְךָ פָּתוּחַ לִרְוָחָה וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתֶךָ וְאַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה. בְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ קַל וָחֹמֶר בְּאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ. מִכַּאן אָמְרוּ חֲכָמִים כָּל־הַמַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ וּבוֹטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְסוֹפוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהִנֹּם: ו יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי קִבְּלוּ מֵהֶם יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה אוֹמֵר עֲשֵׂה לְךָ רַב וּקְנֵה לְךָ חָבֵר וֶהֱוֵי דָן אֶת־כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת: ז נִתַּאי הָאַרְבֵּלִי אוֹמֵר הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע וְאַל תִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע וְאַל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפֻּרְעָנוּת: ח יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי וְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח קִבְּלוּ מֵהֶם יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי אוֹמֵר אַל־תַּעַשׂ עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין וּכְשֶׁיִּהְיוּ בַּעֲלֵי הַדִּין עוֹמְדִים לְפָנֶיךָ יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּרְשָׁעִים וּכְשֶׁנִּפְטָרִים מִלְּפָנֶיךָ יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כְּזַכָּאִין כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת־הַדִּין: ט שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אוֹמֵר הֱוֵי מַרְבֶּה לַחֲקוֹר אֶת־הָעֵדִים וֶהֱוֵי זָהִיר בִּדְבָרֶיךָ שֶׁמָּא מִתּוֹכָם יִלְמְדוּ לְשַׁקֵּר: י שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן קִבְּלוּ מֵהֶם שְׁמַעְיָה אוֹמֵר אֱהַב אֶת־הַמְּלָאכָה וּשְׂנָא אֶת־הָרַבָּנוּת וְאַל תִּתְוַדַּע לָרָשׁוּת: יא אַבְטַלְיוֹן אוֹמֵר חֲכָמִים הִזָּהֲרוּ בְּדִבְרֵיכֶם שֶׁמָּא תָחוּבוּ חוֹבַת גָּלוּת וְתִגְלוּ לִמְקוֹם מַיִם הָרָעִים וְיִשְׁתּוּ הַתַּלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וְיָמוּתוּ וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל: יב הִלֵּל וְשַׁמַּאי קִבְּלוּ מֵהֶם הִלֵּל אוֹמֵר הֱוֵי מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַהֲרֹן אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם אוֹהֵב אֶת־הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה: יג הוּא הָיָה אוֹמֵר נְגִיד שְׁמָא אֲבַד שְׁמֵהּ וּדְלָא מוֹסִיף יָסֵף וּדְלָא יַלִּיף קְטָלָא חַיָּב וּדְאִשְׁתַּמַּשׁ בְּתָגָא חֲלָף: יד הוּא הָיָה אוֹמֵר אִם אֵין אֲנִי לִי מִי לִי וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי מָה אֲנִי וְאִם לֹא עַכְשָׁו אֵימָתָי: טו שַׁמַּאי אוֹמֵר עֲשֵׂה תוֹרָתְךָ קֶבַע. אֱמוֹר מְעַט וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה. וֶהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת־כָּל־הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת: טז רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר עֲשֵׂה לְךָ רַב וְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק וְאַל תַּרְבֶּה לְעַשֵּׂר אֻמָּדוֹת: יז שִׁמְעוֹן בְּנוֹ אוֹמֵר כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב מִשְּׁתִיקָה. וְלֹא הַמִּדְרָשׁ עִקָּר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה. וְכָל־הַמַּרְבֶּה דְבָרִים מֵבִיא חֵטְא: יח רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר עַל־שְׁלשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם קַיָּם עַל־הָאֱמֶת וְעַל־הַדִּין וְעַל־הַשָּׁלוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם:

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁנֶּאֱמַר יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר. עלינו. ק"י

כל ישראל וכו'.

א רַבִּי אוֹמֵר אֵיזוֹ הִיא דֶרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיָּבוֹר לוֹ הָאָדָם כָּל־שֶׁהִיא תִּפְאֶרֶת לְעֹשֶׂהָ וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם. וֶהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת. וֶהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ וּשְׂכַר עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ: הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים וְאֵין אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה. דַּע מַה־לְּמַעְלָה מִמְּךָ עַיִן רוֹאָה וְאֹזֶן שׁוֹמַעַת וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִים: ב רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר יָפֶה תַלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עָוֹן. וְכָל־תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה סוֹפָהּ בְּטֵלָה וְגוֹרֶרֶת עָוֹן. וְכָל הָעוֹסְקִים עִם הַצִּבּוּר יִהְיוּ עוֹסְקִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם שֶׁזְּכוּת אֲבוֹתָם מְסַיַּעְתָּם וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד. וְאַתֶּם מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר הַרְבֵּה כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם: ג הֱווּ זְהִירִין בָּרָשׁוּת שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָן נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בִּשְׁעַת הֲנָאָתָן וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ לָאָדָם בִּשְׁעַת דָּחְקוֹ: ד הוּא הָיָה אוֹמֵר עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנֶךָ כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כִּרְצוֹנוֹ. בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל רְצוֹן אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנֶךָ: ה הִלֵּל אוֹמֵר אַל תִּפְרוֹשׁ מִן הַצִּבּוּר וְאַל תַּאֲמִין בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ וְאַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ וְאַל תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשַׁר לִשְׁמוֹעַ שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע וְאַל תֹּאמַר לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה: ו הוּא הָיָה אוֹמֵר אֵין בּוֹר יְרֵא חֵטְא וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד וְלֹא הַקַּפְּדָן מְלַמֵּד וְלֹא כָל הַמַּרְבֶּה בִסְחוֹרָה מַחְכִּים וּבִמְקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ: ז אַף הוּא רָאָה גֻּלְגֹּלֶת אַחַת שֶׁצָּפָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם אָמַר לָהּ עַל דְּאַטֵּפְתְּ אַטְפוּךְ וְסוֹף מְטַיְּפַיִךְ יְטוּפוּן: ח הוּא הָיָה אוֹמֵר מַרְבֶּה בָשָׂר מַרְבֶּה רִמָּה מַרְבֶּה נְכָסִים מַרְבֶּה דְאָגָה מַרְבֶּה נָשִׁים מַרְבֶּה כְשָׁפִים מַרְבֶּה שְׁפָחוֹת מַרְבֶּה זִמָּה מַרְבֶּה עֲבָדִים מַרְבֶּה גָזֵל מַרְבֶּה תוֹרָה מַרְבֶּה חַיִּים מַרְבֶּה יְשִׁיבָה מַרְבֶּה חָכְמָה מַרְבֶּה עֵצָה מַרְבֶּה תְבוּנָה מַרְבֶּה צְדָקָה מַרְבֶּה שָׁלוֹם קָנָה שֵׁם טוֹב קָנָה לְעַצְמוֹ קָנָה לוֹ דִבְרֵי תוֹרָה קָנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: ט רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי קִבֵּל מֵהִלֵּל וּמִשַּׁמַּאי הוּא הָיָה אוֹמֵר אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ כִּי לְכַךְ נוֹצָרְתָּ: י חֲמִשָּׁה תַלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְאֵלּוּ הֵן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ: יא הוּא הָיָה מוֹנֶה שִׁבְחָם (רַבִּי) אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס בּוֹר סוּד שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה (רַבִּי) יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ (רַבִּי) יוֹסֵי הַכֹּהֵן חָסִיד (רַבִּי) שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל יְרֵא חֵטְא (וְרַבִּי) אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר: יב הוּא הָיָה אוֹמֵר אִם יִהְיוּ כָּל־חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם וֶאֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס בְּכַף שְׁנִיָּה מַכְרִיעַ אֶת־כֻּלָּם: אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ אִם יִהְיוּ כָּל־חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם וֶאֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס אַף עִמָּהֶם וְאֶלְעָזָר

בן

בֶּן עֲרָךְ בְּכַף שְׁנִיָּה מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם: יג אָמַר לָהֶם צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹ הִיא דֶרֶךְ טוֹבָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עַיִן טוֹבָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר חָבֵר טוֹב. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שָׁכֵן טוֹב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר לֵב טוֹב: אָמַר לָהֶם רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם שֶׁבִּכְלַל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם: יד אָמַר לָהֶם צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹ הִיא דֶרֶךְ רָעָה שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עַיִן רָעָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר חָבֵר רָע. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שָׁכֵן רָע. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הַלֹּוֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶחָד הַלֹּוֶה מִן הָאָדָם כְּלֹוֶה מִן הַמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר לֵב רָע: אָמַר לָהֶם רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם שֶׁבִּכְלַל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם: טו הֵם אָמְרוּ שְׁלשָׁה דְבָרִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ וְאַל תְּהִי נוֹחַ לִכְעוֹס וְשׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתְךָ וֶהֱוֵי מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל חֲכָמִים וֶהֱוֵי זָהִיר בְּגַחַלְתָּן שֶׁלֹּא תִכָּוֶה שֶׁנְּשִׁיכָתָן נְשִׁיכַת שׁוּעָל וַעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עַקְרָב וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף וְכָל דִּבְרֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ: טז רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר עַיִן הָרָע וְיֵצֶר הָרָע וְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם: יז רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ וְהַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ יְרֻשָּׁה לָךְ וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם: יח רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הֱוֵי זָהִיר בִּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִתְפִלָּה וּכְשֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל אַל תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ קֶבַע אֶלָּא רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר כִּי־חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה. וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמֶךָ: יט רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר הֱוֵי שָׁקוּד לִלְמוֹד תּוֹרָה וְדַע מַה שֶׁתָּשִׁיב לְאֶפִּיקוֹרוֹס וְדַע לִפְנֵי מִי אַתָּה עָמֵל וּמִי הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֶּם־לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ: כ רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר הַיּוֹם קָצֵר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה וּבַעַל הַבַּיִת דּוֹחֵק: כא הוּא הָיָה אוֹמֵר לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמוֹר וְלֹא אַתָּה בֶן־חוֹרִין לְהִבָּטֵל מִמֶּנָּה. אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה נוֹתְנִין לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֶּם־לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ וְדַע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא:

רבי חנניא בן עקשיא וכו'.

פרק שלישי

כל ישראל וכו'.

א עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל אוֹמֵר הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלשָׁה דְבָרִים וְאֵין אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה. דַּע מֵאַיִן בָּאתָ וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן. מֵאַיִן בָּאתָ מִטִּפָּה סְרוּחָה וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ב רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר הֱוֵי מִתְפַּלֵּל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת שֶׁאִלְמָלֵא

מוראה

מוֹרָאָהּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוּ: ג רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן אוֹמֵר שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין
וְאֵין בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה הֲרֵי זֶה מוֹשַׁב לֵצִים שֶׁנֶּאֱמַר וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב.
אֲבָל שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵינֵיהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר
אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי
יְיָ וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ. אֵין לִי אֶלָּא שְׁנַיִם מִנַּיִן אֲפִילוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה
שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹבֵעַ לוֹ שָׂכָר. שֶׁנֶּאֱמַר יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל עָלָיו:
ד רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר שְׁלשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה
כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִזִּבְחֵי מֵתִים שֶׁנֶּאֱמַר כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צוֹאָה בְּלִי מָקוֹם.
אֲבָל שְׁלשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְאָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה כְּאִלּוּ אָכְלוּ
מִשֻּׁלְחָנוֹ שֶׁל־מָקוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי יְיָ: ה רַבִּי חֲנִינָא
בֶּן חֲכִינַאי אוֹמֵר הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי וּמְפַנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה הֲרֵי
זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ: ו רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה אוֹמֵר כָּל־הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה
מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עוֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ וְכָל־הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עוֹל תּוֹרָה נוֹתְנִין
עָלָיו עוֹל מַלְכוּת וְעוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ: ז רַבִּי חֲלַפְתָּא בֶּן דּוֹסָא אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָא
אוֹמֵר עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵינֵיהֶם שֶׁנֶּאֱמַר אֱלֹהִים
נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל. וּמִנַּיִן אֲפִילוּ חֲמִשָּׁה שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲגֻדָּתוֹ עַל־אֶרֶץ יְסָדָהּ. וּמִנַּיִן
אֲפִילוּ שְׁלשָׁה שֶׁנֶּאֱמַר בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. וּמִנַּיִן אֲפִילוּ שְׁנַיִם שֶׁנֶּאֱמַר אָז
נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע. וּמִנַּיִן אֲפִילוּ אֶחָד שֶׁנֶּאֱמַר
בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ: ח רַבִּי אֶלְעָזָר אִישׁ
בַּרְתּוֹתָא אוֹמֵר תֶּן־לוֹ מִשֶּׁלּוֹ שֶׁאַתָּה וְשֶׁלְּךָ שֶׁלּוֹ וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר כִּי־מִמְּךָ
הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ לָךְ: ט רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְשׁוֹנֶה וּמַפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ
וְאוֹמֵר מַה־נָּאֶה אִילָן זֶה מַה־נָּאֶה נִיר זֶה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב
בְּנַפְשׁוֹ: י רַבִּי דּוֹסְתָּאִי בַּר יַנַּאי מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כָּל־הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד
מִמִּשְׁנָתוֹ מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ שֶׁנֶּאֱמַר רַק הִשָּׁמֶר לְךָ
וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ. יָכוֹל אֲפִילוּ תָּקְפָה
עָלָיו מִשְׁנָתוֹ תַּלְמוּד לוֹמַר וּפֶן־יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ הָא אֵינוֹ מִתְחַיֵּב
בְּנַפְשׁוֹ עַד שֶׁיֵּשֵׁב וִיסִירֵם מִלִּבּוֹ: יא רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא אוֹמֵר כֹּל שֶׁיִּרְאַת
חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת וְכֹל שֶׁחָכְמָתוֹ קוֹדֶמֶת לְיִרְאַת חֶטְאוֹ
אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת: יב הוּא הָיָה אוֹמֵר כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ חָכְמָתוֹ
מִתְקַיֶּמֶת וְכֹל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת: יג הוּא הָיָה
אוֹמֵר כֹּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ וְכֹל שֶׁאֵין רוּחַ
הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ אֵין רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ: יד רַבִּי דוֹסָא בֶּן הָרְכִּינַס
אוֹמֵר שֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית וְיַיִן שֶׁל צָהֳרַיִם וְשִׂיחַת הַיְלָדִים וִישִׁיבַת בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת שֶׁל

עַמֵּי הָאָרֶץ מוֹצִיאִין אֶת־הָאָדָם מִן־הָעוֹלָם: טו רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר הַמְחַלֵּל אֶת־הַקֳּדָשִׁים וְהַמְבַזֶּה אֶת־הַמּוֹעֲדוֹת וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים וְהַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ וְהַמְגַלֶּה פָנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: טז רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר הֱוֵי קַל לְרֹאשׁ וְנוֹחַ לְתִשְׁחֹרֶת וֶהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל־הָאָדָם בְּשִׂמְחָה: יז רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ מַרְגִּילִין אֶת־הָאָדָם לְעֶרְוָה. מַסֹּרֶת סְיָג לַתּוֹרָה מַעַשְׂרוֹת סְיָג לָעֹשֶׁר נְדָרִים סְיָג לַפְּרִישׁוּת סְיָג לַחָכְמָה שְׁתִיקָה: יח הוּא הָיָה אוֹמֵר חָבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְצֶלֶם. חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם שֶׁנֶּאֱמַר כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם: חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם. חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בָּנִים אַתֶּם לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם: חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה. חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ: יט הַכֹּל צָפוּי וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה וּבְטוּב הָעוֹלָם נִדּוֹן וְהַכֹּל לְפִי רוֹב הַמַּעֲשֶׂה: כ הוּא הָיָה אוֹמֵר הַכֹּל נָתוּן בְּעֵרָבוֹן וּמְצוּדָה פְרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים הֶחָנוּת פְּתוּחָה וְהַחֶנְוָנִי מַקִּיף וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת וְכָל הָרוֹצֶה לִלְווֹת יָבֹא וְיִלְוֶה וְהַגַּבָּאִים מַחֲזִירִין תָּדִיר בְּכָל יוֹם וְנִפְרָעִין מִן הָאָדָם מִדַּעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ וְיֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶׁיִּסְמוֹכוּ וְהַדִּין דִּין אֱמֶת וְהַכֹּל מְתֻקָּן לִסְעוּדָה: כא רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר אִם אֵין תּוֹרָה אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ אֵין תּוֹרָה אִם אֵין חָכְמָה אֵין יִרְאָה אִם אֵין יִרְאָה אֵין חָכְמָה אִם אֵין דַּעַת אֵין בִּינָה אִם אֵין בִּינָה אֵין דַּעַת אִם אֵין קֶמַח אֵין תּוֹרָה אִם אֵין תּוֹרָה אֵין קֶמַח: כב הוּא הָיָה אוֹמֵר כֹּל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו לְמָה הוּא דוֹמֶה לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מְרֻבִּין וְשָׁרָשָׁיו מוּעָטִין וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקַרְתּוֹ וְהוֹפַכְתּוֹ עַל פָּנָיו שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב. אֲבָל כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ לְמָה הוּא דוֹמֶה לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מוּעָטִין וְשָׁרָשָׁיו מְרֻבִּין שֶׁאֲפִילוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל מַיִם וְעַל יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֹם וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי: כג רַבִּי אֶלְעָזָר (בֶּן) חִסְמָא אוֹמֵר קִנִּין וּפִתְחֵי נִדָּה הֵן הֵן גּוּפֵי הֲלָכוֹת תְּקוּפוֹת וְגִימַטְרִיָּאוֹת פַּרְפְּרָאוֹת לַחָכְמָה: רבי חנניא בן עקשיא וכו'

פרק רביעי

כל ישראל וכו'

א בֶּן זוֹמָא אוֹמֵר אֵיזֶהוּ חָכָם הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם שֶׁנֶּאֱמַר מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי (כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִּי): אֵיזֶהוּ גִבּוֹר הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ שֶׁנֶּאֱמַר טוֹב

ארך

ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלכד עיר: איזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא: איזהו מכבד המכבד את הבריות שנאמר כי מכבדי אכבד ובזי יקלו: ב בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העברה שמצוה גוררת מצוה ועברה גוררת עברה ששכר מצוה מצוה ושכר עברה עברה: ג הוא היה אומר אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום: ד רבי לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה: ה רבי יוחנן בן ברוקא אומר כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם: ו רבי ישמעאל בר רבי יוסי אומר הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות: ז רבי צדוק אומר אל תפרוש מן הצבור ואל תעש עצמך כעורכי הדיינין ואל תעשה עטרה להתגדל בה ולא קרדום לחפר בה. וכך היה הלל אומר ודאשתמש בתגא חלף. הא למדת כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם: ח רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכבד על הבריות וכל המחלל את התורה גופו מחלל על הבריות: ט רבי ישמעאל בנו אומר החשך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא והגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח: י הוא היה אומר אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד. ואל תאמר קבלו דעתי שהן רשאין ולא אתה: יא רבי יונתן אומר כל המקים את התורה מעני סופו לקימה מעשר וכל המבטל את התורה מעשר סופו לבטלה מעני: יב רבי מאיר אומר הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה והוי שפל רוח בפני כל אדם ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך ואם עמלת בתורה יש לו שכר הרבה לתן לך: יג רבי אליעזר בן יעקב אומר העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד והעובר עברה אחת קונה לו קטגור אחד. תשובה ומעשים טובים כתרים בפני הפורענות: יד רבי יוחנן הסנדלר אומר כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקים: טו רבי אלעזר בן שמוע אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים: טז רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון: יז רבי שמעון אומר שלשה כתרים הן כתר תורה וכתר כהנה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן: יח רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריך שחבריך יקימוה בידך ואל בינתך אל תשען: יט רבי ינאי אומר אין בידינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים: כ רבי מתיא בן חרש אומר

הוי

הֱוֵי מַקְדִּים בִּשְׁלוֹם כָּל אָדָם וֶהֱוֵי זָנָב לָאֲרָיוֹת וְאַל תְּהִי רֹאשׁ לַשֻּׁעָלִים: כא רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לִפְרוֹזְדוֹר בִּפְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא. הַתְקֵן עַצְמְךָ בִּפְרוֹזְדוֹר כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לַטְּרַקְלִין: כב הוּא הָיָה אוֹמֵר יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְיָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה: כג רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר אַל תְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ וְאַל תְּנַחֲמֶהוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו וְאַל תִּשְׁאַל לוֹ בִּשְׁעַת נִדְרוֹ וְאַל תִּשְׁתַּדֵּל לִרְאוֹתוֹ בִּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ: כד שְׁמוּאֵל הַקָּטָן אוֹמֵר בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח וּבִכָּשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ פֶּן יִרְאֶה יְיָ וְרַע בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ: כה אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה אוֹמֵר הַלּוֹמֵד יֶלֶד לְמָה הוּא דוֹמֶה לִדְיוֹ כְתוּבָה עַל נְיָר חָדָשׁ וְהַלּוֹמֵד זָקֵן לְמָה הוּא דוֹמֶה לִדְיוֹ כְתוּבָה עַל נְיָר מָחוּק: כו רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר הַבַּבְלִי אוֹמֵר הַלּוֹמֵד מִן הַקְּטַנִּים לְמָה הוּא דוֹמֶה לְאוֹכֵל עֲנָבִים קֵהוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן מִגִּתּוֹ וְהַלּוֹמֵד מִן הַזְּקֵנִים לְמָה הוּא דוֹמֶה לְאוֹכֵל עֲנָבִים בְּשׁוּלוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן: כז רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר אַל תִּסְתַּכֵּל בְּקַנְקַן אֶלָּא בְּמַה שֶּׁיֶּשׁ בּוֹ יֵשׁ קַנְקַן חָדָשׁ מָלֵא יָשָׁן וְיָשָׁן שֶׁאֲפִילוּ חָדָשׁ אֵין בּוֹ: כח רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם: כט הוּא הָיָה אוֹמֵר הַיִּלּוֹדִים לָמוּת וְהַמֵּתִים לִחְיוֹת וְהַחַיִּים לִדּוֹן לֵידַע וּלְהוֹדִיעַ וּלְהִוָּדַע שֶׁהוּא אֵל הוּא הַיּוֹצֵר הוּא הַבּוֹרֵא הוּא הַמֵּבִין הוּא הַדַּיָּן הוּא הָעֵד הוּא בַּעַל דִּין הוּא עָתִיד לָדוּן. בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין לְפָנָיו לֹא עַוְלָה וְלֹא שִׁכְחָה וְלֹא מַשּׂוֹא פָנִים וְלֹא מִקַּח שֹׁחַד וְדַע שֶׁהַכֹּל לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן. וְאַל יַבְטִיחֲךָ יִצְרְךָ שֶׁהַשְּׁאוֹל בֵּית מָנוֹס לָךְ שֶׁעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹצָר וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵת וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רבי חנניא וכו׳

פרק חמישי

כל ישראל וכו׳.

א בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת אֶלָּא לְהִפָּרַע מִן הָרְשָׁעִים שֶׁמְּאַבְּדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּקַיְּמִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת: ב עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַמַּבּוּל: ג עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ וְקִבֵּל שְׂכַר כֻּלָּם: ד עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ וְעָמַד בְּכֻלָּם לְהוֹדִיעַ כַּמָּה חִבָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ: ה עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וַעֲשָׂרָה עַל הַיָּם: עֶשֶׂר מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ

בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם וְעֶשֶׂר עַל הַיָּם: ו עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר שֶׁנֶּאֱמַר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי: ז עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מֵרֵיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם וְלֹא נִרְאָה זְבוּב בְּבֵית הַמִּטְבְּחַיִם וְלֹא אֵירַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים וְלֹא כִבּוּ הַגְּשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה וְלֹא נִצְּחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הֶעָשָׁן וְלֹא נִמְצָא פְּסוּל בָּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים וְלֹא הִזִּיק נָחָשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם מֵעוֹלָם וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלַיִם: ח עֲשָׂרָה דְבָרִים נִבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְאֵלּוּ הֵן פִּי הָאָרֶץ פִּי הַבְּאֵר פִּי הָאָתוֹן הַקֶּשֶׁת וְהַמָּן וְהַמַּטֶּה וְהַשָּׁמִיר הַכְּתָב וְהַמִּכְתָּב וְהַלֻּחוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף הַמַּזִּיקִין וּקְבוּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְאֵילוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף צְבַת בִּצְבַת עֲשׂוּיָה: ט שִׁבְעָה דְבָרִים בַּגֹּלֶם וְשִׁבְעָה בֶּחָכָם. חָכָם אֵינוֹ מְדַבֵּר לִפְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן וְאֵינוֹ נִכְנָס לְתוֹךְ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ וְאֵינוֹ נִבְהָל לְהָשִׁיב שׁוֹאֵל כְּעִנְיָן וּמֵשִׁיב כַּהֲלָכָה וְאוֹמֵר עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן וְעַל מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע אוֹמֵר לֹא שָׁמַעְתִּי וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת. וְחִלּוּפֵיהֶן בַּגֹּלֶם: י שִׁבְעָה מִינֵי פֻרְעָנִיּוֹת בָּאִין לָעוֹלָם עַל שִׁבְעָה גּוּפֵי עֲבֵרָה. מִקְצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן אֵינָן מְעַשְּׂרִין רָעָב שֶׁל בַּצֹּרֶת בָּא מִקְצָתָן רְעֵבִים וּמִקְצָתָן שְׂבֵעִים. גָּמְרוּ שֶׁלֹּא לְעַשֵּׂר רָעָב שֶׁל מְהוּמָה וְשֶׁל בַּצֹּרֶת בָּא. וְשֶׁלֹּא לִטּוֹל אֶת הַחַלָּה רָעָב שֶׁל כְּלָיָה בָּא: יא דֶּבֶר בָּא לָעוֹלָם עַל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין וְעַל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית: חֶרֶב בָּאָה לָעוֹלָם עַל עִנּוּי הַדִּין וְעַל עִוּוּת הַדִּין וְעַל הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה: חַיָּה רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא וְעַל חִלּוּל הַשֵּׁם: גָּלוּת בָּאָה לָעוֹלָם עַל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְעַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת וְעַל שְׁפִיכוּת דָּמִים וְעַל שְׁמִטַּת הָאָרֶץ: יב בְּאַרְבָּעָה פְרָקִים הַדֶּבֶר מִתְרַבֶּה בָּרְבִיעִית וּבַשְּׁבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. בָּרְבִיעִית מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית. בַּשְּׁבִיעִית מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשִּׁשִּׁית. בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִפְּנֵי פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. בְּמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מִפְּנֵי גֵּזֶל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים: יג אַרְבַּע מִדּוֹת בָּאָדָם הָאוֹמֵר שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ זוֹ מִדָּה בֵינוֹנִית וְיֵשׁ אוֹמְרִים זוֹ מִדַּת סְדוֹם. שֶׁלִּי שֶׁלָּךְ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי עַם הָאָרֶץ. שֶׁלִּי שֶׁלָּךְ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ חָסִיד. שֶׁלְּךָ שֶׁלִּי וְשֶׁלִּי שֶׁלִּי רָשָׁע: יד אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדֵעוֹת. נוֹחַ לִכְעוֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ. קָשֶׁה לִכְעוֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ. קָשֶׁה לִכְעוֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת חָסִיד. נוֹחַ לִכְעוֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת רָשָׁע: טו אַרְבַּע מִדּוֹת בַּתַּלְמִידִים מָהִיר לִשְׁמוֹעַ וּמָהִיר לְאַבֵּד יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ. קָשֶׁה לִשְׁמוֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ. מָהִיר לִשְׁמוֹעַ

וקשה

וְקָשֶׁה לְאַבֵּד זֶה חֵלֶק טוֹב. קָשֶׁה לִשְׁמֹעַ וּמַהִיר לְאַבֵּד זֶה חֵלֶק רָע: טז אַרְבַּע
מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה הָרוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל אֲחֵרִים.
יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ. יִתֵּן וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים חָסִיד. לֹא יִתֵּן
וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים רָשָׁע: יז אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי בֵית הַמִּדְרָשׁ הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה
שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ. עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ שְׂכַר מַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ. הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה חָסִיד.
לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה רָשָׁע: יח אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבִים לִפְנֵי חֲכָמִים סְפוֹג וּמַשְׁפֵּךְ
מְשַׁמֶּרֶת וְנָפָה. סְפוֹג שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל. וּמַשְׁפֵּךְ שֶׁמַּכְנִיס בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְזוֹ.
מְשַׁמֶּרֶת שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַיַּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמָרִים. וְנָפָה שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַקֶּמַח
וְקוֹלֶטֶת אֶת הַסֹּלֶת: יט כָּל אַהֲבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר. בָּטֵל דָּבָר בְּטֵלָה אַהֲבָה.
וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְדָבָר. אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם: אֵיזוֹ הִיא אַהֲבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה
בְדָבָר זוֹ אַהֲבַת אַמְנוֹן וְתָמָר. וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְדָבָר זוֹ אַהֲבַת דָּוִד וִיהוֹנָתָן:
כ כָּל מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם אֵין סוֹפָהּ
לְהִתְקַיֵּם. אֵיזוֹ הִיא מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם זוֹ מַחֲלֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי. וְשֶׁאֵינָהּ
לְשֵׁם שָׁמַיִם זוֹ מַחֲלֹקֶת קֹרַח וְכָל עֲדָתוֹ: כא כָּל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים אֵין חֵטְא
בָּא עַל יָדוֹ וְכָל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מֹשֶׁה
זָכָה וְזִכָּה אֶת הָרַבִּים זְכוּת הָרַבִּים תָּלוּי בוֹ שֶׁנֶּאֱמַר צִדְקַת יְיָ עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו
עִם יִשְׂרָאֵל: כב יָרָבְעָם בֶּן נְבָט חָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי
בוֹ שֶׁנֶּאֱמַר עַל חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל: כג כָּל מִי
שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הַלָּלוּ הוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וּשְׁלֹשָׁה
דְבָרִים אֲחֵרִים הוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. עַיִן טוֹבָה וְרוּחַ נְמוּכָה וְנֶפֶשׁ
שְׁפָלָה תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. עַיִן רָעָה וְרוּחַ גְּבוֹהָה וְנֶפֶשׁ רְחָבָה תַּלְמִידָיו
שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. מַה בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתַלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם
הָרָשָׁע. תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ אוֹכְלִין בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחֲלִין הָעוֹלָם הַבָּא
שֶׁנֶּאֱמַר לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ וְאֹצְרוֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא. אֲבָל תַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע
יוֹרְשִׁין גֵּיהִנֹּם וְיוֹרְדִין לִבְאֵר שַׁחַת שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת
אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ: כד יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא אוֹמֵר
הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר וְקַל כַּנֶּשֶׁר רָץ כַּצְּבִי וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם:
כה הוּא הָיָה אוֹמֵר עַז פָּנִים לְגֵיהִנֹּם וּבֹשֶׁת פָּנִים לְגַן עֵדֶן: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ:
כו הוּא הָיָה אוֹמֵר בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא. בֶּן עֶשֶׂר שָׁנִים לַמִּשְׁנָה. בֶּן שְׁלֹשׁ
עֶשְׂרֵה לַמִּצְוֹת. בֶּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לַגְּמָרָא. בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה לַחֻפָּה. בֶּן עֶשְׂרִים
לִרְדּוֹף. בֶּן שְׁלֹשִׁים לַכֹּחַ. בֶּן אַרְבָּעִים לַבִּינָה. בֶּן חֲמִשִּׁים לָעֵצָה. בֶּן שִׁשִּׁים
לַזִּקְנָה. בֶּן שִׁבְעִים לְשֵׂיבָה. בֶּן שְׁמוֹנִים לִגְבוּרָה. בֶּן תִּשְׁעִים לָשׁוּחַ. בֶּן מֵאָה

כאלו

כְּאִלּוּ מֵת וְעָבַר וּבָטֵל מִן הָעוֹלָם: כו בֶּן בַּג בַּג אוֹמֵר הֲפָךְ בָּהּ וַהֲפָךְ בָּהּ דְּכֹלָּא בָהּ וּבַהּ תֶּחֱזֵי וְסִיב וּבְלֵה בָהּ וּמִנַּהּ לָא תָזוּעַ שֶׁאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּה: בֶּן הֵא הֵא אוֹמֵר לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא: רבי חנניא וכו׳

פרק ששי

כל ישראל וכו׳

שָׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם: א רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַאי הוּא לוֹ. נִקְרָא רֵעַ אָהוּב אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת מְשַׂמֵּחַ אֶת הַמָּקוֹם מְשַׂמֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמַלְבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק חָסִיד יָשָׁר וְנֶאֱמָן וּמְרַחַקְתּוֹ מִן הַחֵטְא וּמְקָרַבְתּוֹ לִידֵי זְכוּת וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה בִּינָה וּגְבוּרָה שֶׁנֶּאֱמַר לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה. וְנוֹתֶנֶת לוֹ מַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה וְחִקּוּר דִּין וּמְגַלִּין לוֹ רָזֵי תוֹרָה וְנַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר וּכְנָהָר שֶׁאֵינוֹ פוֹסֵק וְהֹוֶה צָנוּעַ וְאֶרֶךְ רוּחַ וּמוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנוֹ וּמְגַדַּלְתּוֹ וּמְרוֹמַמְתּוֹ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים: ב אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי בְּכָל יוֹם וָיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה. שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִקְרָא נָזוּף שֶׁנֶּאֱמַר נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם. וְאוֹמֵר וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל הַלֻּחֹת. אַל תִּקְרָא חָרוּת אֶלָּא חֵרוּת שֶׁאֵין לְךָ בֶּן חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וְכָל מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה הֲרֵי זֶה מִתְעַלֶּה שֶׁנֶּאֱמַר וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת: ג הַלּוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אַחַת אוֹ פָּסוּק אֶחָד אוֹ דִבּוּר אֶחָד אוֹ אֲפִילוּ אוֹת אַחַת צָרִיךְ לִנְהָג בּוֹ כָּבוֹד שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתֹפֶל אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בִּלְבָד קְרָאוֹ רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי. וַהֲלֹא דְבָרִים קַל וָחֹמֶר וּמַה דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתֹפֶל אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בִּלְבָד קְרָאוֹ רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ הַלּוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אַחַת אוֹ פָּסוּק אֶחָד אוֹ דִבּוּר אֶחָד אוֹ אֲפִילוּ אוֹת אַחַת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁצָּרִיךְ לִנְהָג בּוֹ כָּבוֹד. וְאֵין כָּבוֹד אֶלָּא תוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ וּתְמִימִים יִנְחֲלוּ טוֹב וְאֵין טוֹב אֶלָּא תוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ: ד כַּךְ הִיא דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה פַּת בַּמֶּלַח תֹּאכֵל וּמַיִם בַּמְּשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל אִם אַתָּה עֹשֶׂה כֵּן אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לָךְ לָעוֹלָם הַבָּא: ה אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמְךָ וְאַל תַּחְמוֹד כָּבוֹד יוֹתֵר מִלִּמּוּדֶךָ. עֲשֵׂה וְאַל תִּתְאַוֶּה לְשֻׁלְחָנָם שֶׁל שָׂרִים שֶׁשֻּׁלְחָנְךָ גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם וְכִתְרְךָ גָּדוֹל מִכִּתְרָם וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֶּם לְךָ

שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ: ו גְּדוֹלָה תוֹרָה יוֹתֵר מִן הַכְּהֻנָּה וּמִן הַמַּלְכוּת, שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְנֵית בִּשְׁלשִׁים מַעֲלוֹת וְהַכְּהֻנָּה נִקְנֵית בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה וְהַתּוֹרָה נִקְנֵית בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה דְבָרִים. וְאֵלּוּ הֵן בְּתַלְמוּד בִּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן בַּעֲרִיכַת שְׂפָתַיִם בְּבִינַת הַלֵּב בְּאֵימָה בְּיִרְאָה בַּעֲנָוָה בְּשִׂמְחָה בְּטָהֳרָה בְּשִׁמּוּשׁ חֲכָמִים בְּדִקְדּוּק חֲבֵרִים בְּפִלְפּוּל הַתַּלְמִידִים בְּיִשּׁוּב בְּמִקְרָא בְּמִשְׁנָה בְּמִעוּט סְחוֹרָה בְּמִעוּט דֶּרֶךְ אֶרֶץ בְּמִעוּט תַּעֲנוּג בְּמִעוּט שֵׁנָה בְּמִעוּט שִׂיחָה בְּמִעוּט שְׂחוֹק בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם בְּלֵב טוֹב בֶּאֱמוּנַת חֲכָמִים בְּקַבָּלַת הַיִּסּוּרִין הַמַּכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ וְהַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ וְהָעוֹשֶׂה סְיָג לִדְבָרָיו וְאֵינוֹ מַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ אָהוּב אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת אוֹהֵב אֶת הַצְּדָקוֹת אוֹהֵב אֶת הַמֵּישָׁרִים אוֹהֵב אֶת הַתּוֹכָחוֹת וּמִתְרַחֵק מִן הַכָּבוֹד וְלֹא מֵגִיס לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ וְאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּהוֹרָאָה נוֹשֵׂא בְעוֹל עִם חֲבֵרוֹ וּמַכְרִיעוֹ לְכַף זְכוּת וּמַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת וּמַעֲמִידוֹ עַל הַשָּׁלוֹם וּמִתְיַשֵּׁב לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ שׁוֹאֵל וּמֵשִׁיב שׁוֹמֵעַ וּמוֹסִיף הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לְלַמֵּד וְהַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת הַמַּחְכִּים אֶת רַבּוֹ וְהַמְכַוֵּן אֶת שְׁמוּעָתוֹ וְהָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ הָא לָמַדְתָּ כָּל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מֵבִיא גְאֻלָּה לָעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדְּכָי: ז גְּדוֹלָה תוֹרָה שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים לְעוֹשֶׂיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא: וְאוֹמֵר רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶּךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ: וְאוֹמֵר עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: וְאוֹמֵר כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ: וְאוֹמֵר תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת חֵן עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָּ: וְאוֹמֵר כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים: וְאוֹמֵר אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד: וְאוֹמֵר כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ: וְאוֹמֵר דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי אוֹמֵר הַנּוֹי וְהַכֹּחַ וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד וְהַחָכְמָה וְהַזִּקְנָה וְהַשֵּׂיבָה וְהַבָּנִים נָאֶה לַצַּדִּיקִים וְנָאֶה לָעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא: וְאוֹמֵר עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם: וְאוֹמֵר תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם וַהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה: וְאוֹמֵר וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי מָלַךְ יְיָ צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר אֵלּוּ שֶׁבַע מִדּוֹת שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים לַצַּדִּיקִים כֻּלָּם נִתְקַיְּמוּ בְּרַבִּי וּבְבָנָיו: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִסְמָא פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד. וְנָתַן לִי שָׁלוֹם. וְהֶחֱזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם. אָמַר לִי רַבִּי מֵאֵיזֶה מָקוֹם אָתָּה. אָמַרְתִּי לוֹ מֵעִיר גְּדוֹלָה שֶׁל חֲכָמִים וְשֶׁל סוֹפְרִים אָנִי. אָמַר לִי רַבִּי רְצוֹנְךָ שֶׁתָּדוּר עִמָּנוּ בִּמְקוֹמֵנוּ וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת. אָמַרְתִּי לוֹ אִם אַתָּה נוֹתֵן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם אֵינִי דָר אֶלָּא בִּמְקוֹם

תורה וכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף: ולא עוד אלא שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד. שנאמר בהתהלכך תנחה אתך בשכבך תשמר עליך והקיצות היא תשיחך. בהתהלכך תנחה אתך בעולם הזה. בשכבך תשמור עליך בקבר. והקיצות היא תשיחך לעולם הבא: ואומר לי הכסף ולי הזהב נאם יי צבאות: חמשה קנינים קנה הקדוש ברוך הוא בעולמו ואלו הן. תורה קנין אחד. שמים וארץ קנין אחד. אברהם קנין אחד. ישראל קנין אחד. בית המקדש קנין אחד: תורה מנין דכתיב יי קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז: שמים וארץ מנין דכתיב כה אמר יי השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי: ואומר מה רבו מעשיך יי כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך: אברהם מנין דכתיב ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ: ישראל מנין דכתיב עד יעבר עמך יי עד יעבר עם זו קנית: ואומר לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם: בית המקדש מנין דכתיב מכון לשבתך פעלת יי מקדש אדני כוננו ידיך: ואומר ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו: כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא בראו אלא לכבודו שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו: ואומר יי ימלך לעלם ועד: רבי חנניא וכו'

סדר תקוני שבת

כל אדם יאמר זה המאמר מהזוהר המסוגל לנשמה המדבר מכבוד סעודה זו:

תא חזי בכל שיתא יומא דשבתא כד מטא שעתא דצלותא דמנחה דינא תקיפא שלטא וכל דינין מתערין. אבל ביומא דשבתא כד מטא עדן דצלותא דמנחה רעוא דרעוין אשתכח ועתיקא קדישא גלי רצון דילה וכל דינין דילה מתכפין ומשתכח רעותא וחדו בכלא. ובהאי רצון אסתלק משה נביאה מהימנא קדישא מעלמא בגין למנדע דלא בדינא אסתלק והאי שעתא ברצון דעתיקא קדישא נפק נשמתה ואתטמר בה בגין כך ולא ידע איש את קבורתו כתיב. מה עתיקא קדישא טמיר מכל טמירין ולא ידעין עלאין ותתאין אוף הכא האי נשמתא דאתטמר בהאי רצון דאתגליא בשעתא דצלותא דמנחה דשבתא כתיב ולא ידע איש את קבורתו והוא טמיר מכל טמירין דעלמא ודינא לא שלטא בה זכאה חולקה דמשה. תאנא בהאי יומא דאורייתא מתעטרא בה מתעטרא בכלהו בכל אנון פקודין בכל אנון גזרין ועונשין בשבעין אנפין בנהורא דנהרין מכל סטרא וסטרא מאן חמי ענפין דנפקין מכל ענפא וענפא שלשה קימין בגו אילנא כלהו ענפין בהו אחידן מאן חמי אנון תרעין דמתפתחין בכל סטרא וסטרא כלהו מזדהרין ונהרין בהאי נהורא

דנפיק

דנפיק ולא פסיק קל כרוזא נפיק אתערו קדישי עליונין אתערו עמא קדישא דאתבחר לעילא ותהא אתערו חדותא לקדמות מאריכון. אתערו בחדותא שלימתא אזדמנו בתלת חדון בתלת אבהן. אזדמנו לקדמות מהימנותא חדוא דכל חדותא זכאת חולקיהון ישראל קדישין בעלמא דין ובעלמא דאתי דא הוא ירותא לכון מכל עמין עובדי כוכבים. ועל דא כתיב ביני ובין בני ישראל: אמר רבי יהודה ודאי כתיב זכור את יום השבת לקדשו וכתיב קדושים תהיו כי קדוש אני יי: וכתיב וקראת לשבת ענג לקדוש יי מכבד. תאנא בהאי יומא כל נשמתיהון דצדיקייא מתעדני בתפנוקי עתיקא קדישא סתימא דכל סתימין ורוחא חדא דא מענוגא דהתוא עתיקא מתפשטא בכלהו עלמין וסלקא ונחתא ומתפשטא לכלהו בני קדישין לכלהו נטורי אוריתא וניחין בניחא שלים ומתנשי מכלהו כל רוגזין כל דינין וכל פולחנין קשין. הדא הוא דכתיב ביום הניח יי לך מעצבך ומרגזך ומן העבודה הקשה. בגיני כך שקיל שבתא לקבל אוריתא וכל דנטיר שבתא כאלו נטיר אוריתא כלא וכתיב אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע. אשתמע דמאן דנטיר שבתא כמאן דנטיר אוריתא כלא. ברוך יי לעולם אמן ואמן:

דרך — דיני שלש סעודות בשבת — החיים

(א) יהא זהיר לקיים סעודה שלישית ואף אם הוא שבע יכול לקיים אותה יותר מכבילה ואם א"א לו כלל לאכול אין חייב לצער עצמו והחכם עיניו בראשו שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר כדי שיוכל לאכול סעודה שלישית [סי' רצ"א]: (ב) צריך לעשותה בפת אא"כ הוא שבע ביותר יכול לעשותה בכל שאר מינים ואפי' בפירות יכול לקיימה אם א"א בענין אחר [שם]: (ג) מי שלא אכל סעודה ראשונה בליל שבת יאכל שלש סעודות ביום שבת [עיין סי' רע"א סעיף ה']: (ד) זמנה משיגיע זמן המנחה דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצות סעודה שלישית ואם התחיל קודם חצות לאכול סעודה ג' ואכל עד אחר שש ומחצה יצא דהא עכ"פ אכל אחר חצות [מ"א שם] ועכ"פ בעינן שיאכל אחר שש ומחצה פת יותר מכבילה: (ה) אם חל י"ט במוצאי שבת שאסור לאכול משעה עשירית ולמעלה וכשרוצה לאכול סעודה ג' קודם שעה עשירית יהיה עליו כאכילה גסה יפסיק מסעודת שחרית ויברך בהמ"ז ויקום וילך מעט ויטול ידיו ויברך ברכת המוציא ויסעוד ובלבד שיאכל אותה משש ומחצה ולמעלה אבל אם יודע בעצמו שיוכל לאכול קודם שעה עשירית סעודת שלישית לא יחלק סעודת שחרית לשנים משום דכמה פוסקים סוברים דאין לחלק הסעודה לשנים משום ברכה שא"צ [שם עיין מ"א שם]: (ו) א"צ לקדש בסעודה ג' אבל לחם משנה צריך בסעודה שלישית ולכל הפחות אם אין לו שנים יראה על כל פנים לבצוע על ככר אחד שלם [שם] ונשים חייבות בסעודה שלישית כמו אנשים [שם]:

אתקינו סעודתא דמהימנותא. שלימתא חדותא דמלכא קדישא: אתקינו סעודתא דמלכא. דא היא סעודתא דזעיר אנפין ועתיקא קדישא וחקל תפוחין קדישין אתין לסעדא בהדיה:

בני היכלא. דכסיפין. למחזי זיו דזעיר אנפין:

יהון הכא. בהאי תכא. דביה מלכא בגלופין:

צבו לחדא. בהאי ועדא. בגו עירין וכל גדפין:

חדו השתא. בהאי שעתא. דביה רעוא ולית זעפין:

קריבו

קָרִיבוּ לִי. חֲזוּ חֵילִי. דְּלֵית דִּינִין דִּתְקִיפִין:
לְבַר נַטְלִין. וְלָא עָאלִין. הָנֵי כַלְבִּין דַּחֲצִיפִין:
וְהָא אַזְמִין. עַתִּיק יוֹמִין. לְמִצְחָא עֲדֵי יְהוֹן חַלְפִין:
רְעוּ דִילֵהּ. דְּגַלֵּי לֵיהּ. לְבַטָּלָה בְּכָל קְלִיפִּין:
יְשַׁוֵּי לוֹן. בְּנוּקְבֵיהוֹן. וְיִטַּמְרוּן בְּגוֹ כֵפִין:
אֲרֵי הַשְׁתָּא. בְּמִנְחָתָא. בְּחֶדְוָתָא דִּזְעֵיר אַנְפִּין:

מִזְמוֹר לְדָוִד יְיָ רֹעִי לֹא אֶחְסָר: בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי עַל־מֵי מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי: נַפְשִׁי יְשׁוֹבֵב יַנְחֵנִי בְמַעְגְּלֵי־צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ: גַּם כִּי־אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא־אִירָא רָע כִּי־אַתָּה עִמָּדִי שִׁבְטְךָ וּמִשְׁעַנְתֶּךָ הֵמָּה יְנַחֲמֻנִי: תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסִי רְוָיָה: אַךְ טוֹב וָחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל־יְמֵי חַיָּי וְשַׁבְתִּי בְּבֵית יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי־שַׁבָּת הַיּוֹם לַיְיָ הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה: רְאוּ כִּי־יְיָ נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל־כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ ׀ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִעִי: עַל כֵּן בֵּרַךְ יְיָ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ:

על היין סַבְרִי מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

וקודם אכילה יאמר זה

הִנְנִי אָנֹכִי בָא לְקַיֵּם מִצְוַת סְעוּדָה שְׁלִישִׁית שֶׁל שַׁבָּת נֶגֶד יַעֲקֹב אַב שֶׁל הֲמוֹן שִׁבְעִים נֶפֶשׁ בִּזְכוּתוֹ נִנָּצֵל מִמִּלְחֲמוֹת גּוֹג וּמָגוֹג וִיקֻיַּם בָּנוּ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ. נַחֲלָה בְּלִי מְצָרִים. וּבְכֵן בְּכֹחַ סְגֻלַּת שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת אֵלּוּ יְתֻקַּן פְּגָמֵנוּ בִּסְעוּדוֹת הָרְשׁוּת וּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת: ויהי נועם וכו׳

וקודם ברכת המזון של כל סעודת שבת יטול ידיו במים אחרונים, ויאמר:

יְדֵי אֲסְחֵי אֲנָא. לְגַבֵּי חַד מָנָא. לְסִטְרָא חוֹרִינָא. דְּלֵית בָּהּ מַמָּשָׁא
אָזְמִין בִּתְלָתָא. בְּכַסָּא דְּבִרְכָתָא. לְעִלַּת עִלָּתָא. עַתִּיקָא קַדִּישָׁא:

ויברך ברכת המזון ואחר הסעודה יאמר:

אַשְׁלִימוּ סְעוּדָתָא דָא. דִּמְהֵימְנוּתָא שְׁלֵימָתָא. דְּזַרְעָא קַדִּישָׁא דְּיִשְׂרָאֵל

סדר מוצאי שבת

אלו המזמורים שנוהגים הירחים השלמים לומר קודם מעריב, ואחרי חלקו למי שנוהג כן כי יש היעלת גדול לגוף ולנפש כמבאר בזוה״ק: יאמר תהלה תמניא אפי ואח״כ יאמר ברכי נפשי וט״ו שיר המעלות. ואח״כ מזמור ע״ב ע״ג ע״ד כ״ו ל״ו קל״ח קל״ט ק״מ קמ״ג ואח״כ מזמור מ״א. בזוה״ק מזהיר מאד שלא להדליק נר קודם שאמרו בצבור קדושא דסדרא:

הקהל מזמרים שני מזמורים אלו קודם והוא רחום.

קמד לְדָוִד ׀ בָּרוּךְ יְיָ ׀ צוּרִי הַמְלַמֵּד יָדַי לַקְרָב אֶצְבְּעוֹתַי לַמִּלְחָמָה: חַסְדִּי וּמְצוּדָתִי מִשְׂגַּבִּי וּמְפַלְטִי לִי מָגִנִּי וּבוֹ חָסִיתִי הָרוֹדֵד עַמִּי תַחְתָּי: יְיָ מָה־אָדָם וַתֵּדָעֵהוּ בֶּן־אֱנוֹשׁ וַתְּחַשְּׁבֵהוּ: אָדָם לַהֶבֶל דָּמָה יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר: יְיָ הַט־שָׁמֶיךָ וְתֵרֵד גַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ: בְּרוֹק בָּרָק וּתְפִיצֵם שְׁלַח חִצֶּיךָ וּתְהֻמֵּם: שְׁלַח יָדֶיךָ

ממרום

מִמָּרוֹם פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי מִמַּיִם רַבִּים מִיַּד בְּנֵי־נֵכָר: אֲשֶׁר־פִּיהֶם דִּבֶּר־שָׁוְא וִימִינָם
יְמִין שָׁקֶר: אֱלֹהִים שִׁיר חָדָשׁ אָשִׁירָה לָּךְ בְּנֵבֶל עָשׂוֹר אֲזַמְּרָה־לָּךְ: הַנּוֹתֵן
תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים הַפּוֹצֶה אֶת־דָּוִד עַבְדּוֹ מֵחֶרֶב רָעָה: פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי מִיַּד בְּנֵי־
נֵכָר אֲשֶׁר פִּיהֶם דִּבֶּר־שָׁוְא וִימִינָם יְמִין שָׁקֶר: אֲשֶׁר בָּנֵינוּ | כִּנְטִעִים מְגֻדָּלִים
בִּנְעוּרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְזָוִיֹּת מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית הֵיכָל: מְזָוֵינוּ מְלֵאִים מְפִיקִים מִזַּן
אֶל זַן צֹאונֵנוּ מַאֲלִיפוֹת מְרֻבָּבוֹת בְּחוּצוֹתֵינוּ: אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים אֵין פֶּרֶץ וְאֵין
יוֹצֵאת וְאֵין צְוָחָה בִּרְחֹבֹתֵינוּ: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:

סז לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר: אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ
סֶלָה: לָדַעַת בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ בְּכָל־גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ: יוֹדוּךָ עַמִּים | אֱלֹהִים יוֹדוּךָ
עַמִּים כֻּלָּם: יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישֹׁר וּלְאֻמִּים | בָּאָרֶץ
תַּנְחֵם סֶלָה: יוֹדוּךָ עַמִּים | אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ יְבָרְכֵנוּ
אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ: יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ:

דרך דיני ערבית למוצאי שבת החיים

(א) מאחרין תפלת ערבית במ"ש כדי להוסיף מחול על הקודש וצריך ליזהר מלעשות מלאכה במ"ש עד שיראו ג' כוכבים קטנים רצופים ואם הוא יום המעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו [סימן רצ"ג]. דיני התפלה מבואר לעיל בתפלת שחרית: (ב) ואומרים ויהי נועם ואתה קדוש באריכות כדי לאחר סדר קדושה שאז חוזרים הרשעים לגיהנם וכופלין הפסוק אורך ימים וכו' שבזה נשלם השם היוצא ממנו [טור]. פסוק ויהי נועם יאמר מעומד וכשחל י"ט באותו השבוע אפי' ביום ו' א"א ויהי נועם ואתה קדוש אבל ויתן לך אומרים אף כשחל י"ט באמצע השבוע [סימן רצ"ה]: (ג) ומבדיל שליח ציבור כדי להוציא מי שאין לו יין [שם]:

נוהגים לומר פסוקים של ברכה והצלחה וסימן טוב בתחלת השבוע כדי שיתברכו במעשה ידיהם:

וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ:
יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ
בְּנֵי אִמֶּךָ אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ: וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ וְיַפְרְךָ
וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים: וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ
אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם: מֵאֵל
אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם
רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם: בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל־בִּרְכֹת הוֹרַי
עַד־תַּאֲוַת גִּבְעֹת עוֹלָם תִּהְיֶיןָ לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו:
וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי־אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ
וְיִצְהָרֶךָ שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ: בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְךָ עָקָר

ועקרה

וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ: וְהֵסִיר יְיָ מִמְּךָ כָּל־חֹלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ:

הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם:

בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה: בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ: בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ: בָּרוּךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ: יְצַו יְיָ אִתְּךָ אֶת־הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: יִפְתַּח יְיָ ׀ לְךָ אֶת־אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר־אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה: כִּי־יְיָ אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תַעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ: אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּייָ מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר־חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ:

מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאתֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה יְיָ הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה יַעַר וְכָל־עֵץ בּוֹ כִּי־גָאַל יְיָ יַעֲקֹב וּבְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאָר: גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:

יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּייָ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא־תֵבֹשׁוּ וְלֹא־תִכָּלְמוּ עַד־עוֹלְמֵי עַד: וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם: וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם: כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד כִּי עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְיָ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: וּשְׁאַבְתֶּם־מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה: וַאֲמַרְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא הוֹדוּ לַייָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו הַזְכִּירוּ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ: זַמְּרוּ יְיָ כִּי גֵאוּת

עָשָׂה מוּדַעַת זֹאת בְּכָל־הָאָֽרֶץ׃ צַהֲלִי וָרֹנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי־גָדוֹל בְּקִרְבֵּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה יְיָ קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ׃

בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר יְיָ׃ וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת יִרְאַת יְיָ הִיא אוֹצָרוֹ׃ וַיְהִי דָוִד לְכָל־דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל וַייָ עִמּוֹ׃ פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב־לִי כִּי־בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי׃ וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל־שָׁאוּל הֲיוֹנָתָן׀ יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה חַי־יְיָ אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה כִּי־עִם־אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת־יוֹנָתָן וְלֹא־מֵת׃ וּפְדוּיֵי יְיָ יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל־רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה׃ הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה׃ וְלֹא־אָבָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל־בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְּךָ אֶת־הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ׃ אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם׃

בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם׀ שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו׃ וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת־עֲמָשַׂי רֹאשׁ הַשָּׁלִישִׁים לְךָ דָוִיד וְעִמְּךָ בֶן־יִשַׁי שָׁלוֹם׀ שָׁלוֹם לְךָ וְשָׁלוֹם לְעֹזְרֶךָ כִּי עֲזָרְךָ אֱלֹהֶיךָ וַיְקַבְּלֵם דָּוִיד וַיִּתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּד׃ וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ שָׁלוֹם׃ יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ׀ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם׃

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּכָל־מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל־הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עַנְוְתָנוּתוֹ. דָּבָר זֶה כָּתוּב בַּתּוֹרָה. וְשָׁנוּי בַּנְּבִיאִים. וּמְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים׃ כָּתוּב בַּתּוֹרָה כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים וְלֹא־יִקַּח שֹׁחַד׃ וּכְתִיב בַּתְרֵהּ עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה׃ שָׁנוּי בַּנְּבִיאִים דִּכְתִיב כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים׃ מְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים דִּכְתִיב שִׁירוּ׀ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו׃ וּכְתִיב בַּתְרֵהּ אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן אַלְמָנוֹת אֱלֹהִים בִּמְעוֹן קָדְשׁוֹ׃ יְהִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אֲבֹתֵינוּ

אַל

אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּייָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם
הַיּוֹם: כִּי־נִחַם יְיָ צִיּוֹן נִחַם כָּל־חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן
וְעַרְבָתָהּ כְּגַן־יְיָ שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה: יְיָ חָפֵץ
לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

קכח שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אַשְׁרֵי כָּל־יְרֵא יְיָ הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו: יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל
אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ: אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים
סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ: הִנֵּה כִי־כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא יְיָ: יְבָרֶכְךָ יְיָ מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב
יְרוּשָׁלָםִ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וּרְאֵה־בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל: עלינו, ק"י.

דרך החיים
דיני קידוש לבנה

(א) אין לקדש את החודש אלא בלילה בשעה שהלבנה זורחת ונהנין מאורה וצריך שתהא זריחתה ניכרת ע"ג קרקע ואם נתכסה בעבים אין לברך עליה ואם התחיל לברך ואח"כ נתכסה גומר הברכה מיהו אם רואה שתתכסה בתוך הברכה אין לו להתחיל ולברך ואם נתכסה בעב דק וקלוש יכול לברך עליה [סי' תכ"ו במ"א]: (ב) מצוה מן המובחר לברך על הירח במ"ש או במוצאי י"ט כשהוא מבושם ובגדיו נאים ודוקא אם ליל מ"ש הוא קודם עשרה לחודש דהיינו שיהיה ה' לילות לחצי כ"ט י"ב תשצ"ג [עיין מ"א א"ר] אז יש להמתין עד מ"ש אבל אם הוא אח"כ אין ממתינין כי שמא יהיה באותן ג' או ד' ימים עננים ולא יוכלו לברך עליה ויתבטל המצוה [שם מ"א סי' תכ"ו]: (ג) אין מקדשין הלבנה לא בליל שבת ולא בליל י"ט אפי' חל במ"ש אבל אם לא היתה נראית עד סוף זמן חצי כ"ט י"ב תשצ"ג ונראית בשבת או בי"ט ואם לא יקדשנה אז תעבור זמנה מותר לקדש אותה בשבת או בי"ט אבל בענין אחר אין להקל כי יש הרבה טעמים ע"פ הסוד [מ"א שם]: (ד) אין מקדשין הלבנה קודם יוה"כ משום שצריך בצער על מחילת העונות אבל במוצאי יוה"כ מקדשין דאז שרוין בשמחה וכן אין מקדשין אותה קודם ט"ב משום שאז שרוין באבילות וכן אבל תוך ז' ימי אבלו אין לו לקדש הלבנה אבל אם ימתין עד שישלים אבילתו לא ישארו עוד ה' ימים לחצי כ"ט י"ב תשצ"ג יכול לקדש בתוך אבלו ואם מקדש ביחיד מקדש בתוך ביתו דרך חלון או דרך פתח הפתוח אבל אם מקדש בעשרה יכול לצאת לחוץ ולקדש [ועי' א"ר ופ"ת שם] ובמוצאי ט"ב המנהג לקדש הלבנה [כ"כ הא"ר בשם מהר"י לוריא ועי' שם הטעם] יחיד המתענה יקדש עם הצבור משום דברוב עם הדרת מלך וכן צבור המתענין ואם לא יקדשוה תעבור זמנה כגון אם לא קדשו אותה עד תענית אסתר יכולין לקדש אותה אחר התענית [ט"ז מ"א שם]: (ה) מצוה לקדש אותה במקום טהרה אם אפשר כדרך שיוצאין לקבל פני המלך ויוצאין לקראתו אבל מי שחושש באיזו מיחוש וא"י לצאת מביתו או ששרוין בין העכו"ם או שיש שם מבואות המטונפות יכולין לקיים המצוה בבית דרך החלון או דרך פתח שיראה משם הלבנה ולכתחילה כשמקדש דרך חלון יפתח החלון אבל אם אינו יכול לפתוח החלון אם הזכוכית שבחלון זך שהלבנה נראית ממנה ויכול להכיר דרך החלון דברים שנכרין לאור הלבנה א"צ לפתוח החלון אבל אם אינו זך כ"כ אסור לקדש עד שיפתח החלון [ועי' מ"א שם ופ"ת שם]: (ו) אין מברכין הלבנה עד שיעבור עליה שלשה ימים מעת לעת מיום המולד ואם חל מ"ש אחר שלשה מעל"ע מיום המולד וזורחת יפה מקדשין אותה ואם לא קדשו אותה במ"ש אין לקדשה בחול עד ז' שלמים [א"ר שם] ואם ימתינו עד מ"ש השניה יהיה עוד ה' לילות לחצי כ"ט י"ב תשצ"ג ימתינו עד מ"ש השניה ולא יקדשו בחול כמ"ש לעיל ואין לקדש אותה אלא עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג ומונין אותם מעל"ע מיום המולד [תשובות מהרי"ל ורמ"א ועיין פ"ת שם]: (ז) סומא חייב לקדש הלבנה [מ"א] ונשים פטורות מלקדש הלבנה משום דהוי מ"ע שהז"ג ואף דכל מ"ע שהז"ג נשים מקיימין ומברכות עליהן מ"מ מצוה זו א"צ לקיימן משום דהם גרמו פגם הלבנה [מ"א בשם של"ה]: (ח) ותולה עיניו ומסתכל בה שיראה עמידתה ואחר כך אסור להסתכל בה [של"ה] ומישר רגליו ומברך מעומד:

[כתב המחצית השקל סימן ק' שלא כדין נוהגים העולם שאומרים ברכת קידוש לבנה בע"פ וגם אין מסדרים תחלה כיון דלפעמים יש בין פ' לחבירו יותר מל' יום ודאי צריך לסדר הברכה מתחלה]:

הללויה

קודם שיקדש הלבנה יאמר מזמור זה:

הללויה הללו את־יי מן־השמים הללוהו במרומים: הללוהו כל־מלאכיו הללוהו כל־צבאיו: הללוהו שמש וירח הללוהו כל־כוכבי אור: הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים: יהללו את־שם יי כי הוא צוה ונבראו: ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור:

הריני מוכן ומזמן לקים המצוה לקדש הלבנה לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

ויאסר רגליו ויראה ראיה אחת קודם שיתחיל לברך וכשיתחיל לברך לא יראה בה כלל:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם. אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל־צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את־תפקידם: ששים ושמחים לעשות רצון קונם. פועל אמת שפעלתו אמת וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן. שהם עתידים להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו: ברוך אתה יי מחדש חדשים:

ויאמר ג"פ ברוך יוצרך. ברוך עושך. ברוך קונך. ברוך בוראך:

בשפה שרוקד יזהר שלא יכרע דמחזי כבורע ללבנה רק יזקוף על אצבעותיו (מ"א בשם של"ה).

רוקד ג"פ ויאמר כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול לנגע בך. כך לא יוכלו כל איבי לנגע בי לרעה:

ויאמר ג"פ פנים ואחור תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן: ג"פ כאבן ידמו זרועך בגדל ופחד אימתה עליהם תפל:

ג"פ דוד מלך ישראל חי וקים:

ואומר לחבירו ג"פ שלום עליכם: וחבירו משיב כל פעם עליכם שלום:

ג"פ סמן טוב ומזל טוב יהא לנו ולכל ישראל אמן:

קול דודי הנה־זה בא. מדלג על־ההרים. מקפץ על־הגבעות:

דומה

דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ. מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלֹּנוֹת מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים:

אח"כ יאמר שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וגו'. ואח"כ יאמר הללויה הללו אל בקדשו וגו'. ואח"כ יאמר זה:

תָּנָא דְבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. אִלְמָלֵא לֹא זָכוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְהַקְבִּיל פְּנֵי אֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם פַּעַם אַחַת בַּחֹדֶשׁ דַּיָּם: אָמַר אַבַּיֵי הִלְכָּךְ צָרִיךְ לְמֵימְרָא מְעֻמָּד:

מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ: וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי לְמַלֹּאת פְּגִימַת הַלְּבָנָה. וְלֹא יִהְיֶה בָּהּ שׁוּם מִעוּט. וִיהִי אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה. וּכְאוֹר שִׁבְעַת יְמֵי בְרֵאשִׁית. כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם מִעוּטָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים. וְיִתְקַיֵּם בָּנוּ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב וּבִקְשׁוּ אֶת־יְיָ אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִיד מַלְכָּם אָמֵן:

וכתבו המקובלים ז"ל ג"כ מזמור אלהים יחננו כו': וינער שולי כנפות הציצית להבריח הקליפות והוא סוד גדול. עלינו: ומי שקידש הלבנה לא ידאג מיום שקדשה שימות באותו חודש מאותו יום ואילך:

זמירות למוצאי שבת

כשנכנס האדם לביתו במ"ש מתחיל בשירות וזמירות כדי לעכב המלך עוד אצלו ולהראות שקשה עליו פרידתו וכמו שמקבלו בשמחה וברננה כך צריך להפטר ממנו. ומזכירין אליהו הנביא וביאת המשיח כי עת מ"ש מוכנת לביאתו (רי"ע):

בְּמוֹצָאֵי יוֹם מְנוּחָה. הַמְצֵא לְעַמְּךָ רְוָחָה. שְׁלַח תִּשְׁבִּי לְנֶאֱנָחָה. וְנָס יָגוֹן וַאֲנָחָה: יָאֲתָה לְךָ צוּרִי. לְקַבֵּץ עַם מְפֻזָּרִי. מִיַּד גּוֹי אַכְזָרִי. אֲשֶׁר כָּרָה לִי שׁוּחָה: עֵת דּוֹדִים תְּעוֹרֵר אֵל. לְמַלֵּט עַם אֲשֶׁר שׁוֹאֵל. רְאוֹת טוּבְךָ בְּבֹא גוֹאֵל. לְשֶׂה פְזוּרָה נִדָּחָה: קְרָא יֶשַׁע לְעַם נְדָבָה. אֵל דָּגוּל מֵרְבָבָה. יְהִי הַשָּׁבוּעַ הַבָּא. לִישׁוּעָה וְלִרְוָחָה: בַּת צִיּוֹן הַשְּׁכוּלָה. אֲשֶׁר הִיא הַיּוֹם גְּעוּלָה. מְהֵרָה תִהְיֶה בְּעוּלָה. בְּאֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה: מַעְיָנוֹת אָז יְזוּבוּן. וּפְדוּיֵי יְיָ עוֹד יְשׁוּבוּן. וּמֵי יֶשַׁע יִשְׁאָבוּן. וְהַצָּרָה נִשְׁכָּחָה: נָחָה עַמְּךָ כְּאָב רַחֲמָן. יְצַפְצְפוּ עַם לֹא אַלְמָן. דְּבַר יְיָ אֲשֶׁר נֶאֱמָן. בַּהֲקִימְךָ הַבְטָחָה: וִידִידִים פְּלֵיטֵי חֶרֶץ. נְגִינָתָם יִפְצְחוּ בְּמֶרֶץ. בְּלִי צְוָחָה וּבְלִי פֶרֶץ. אֵין יוֹצֵאת וְאֵין צְוָחָה: יְהִי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה. כִּנְבוּאַת אֲבִי חוֹזֶה. וְיִשָּׁמַע בְּבַיִת זֶה. קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה: חֲזַק יְמַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ. אַמִּיץ יַעֲשֶׂה בַּקָּשָׁתֵנוּ. וְהוּא יִשְׁלַח בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. בְּרָכָה וְהַצְלָחָה: בְּמוֹצָאֵי יוֹם גִּילָה. שִׁמְךָ נוֹרָא עֲלִילָה. שְׁלַח תִּשְׁבִּי לְעַם סְגֻלָּה. רֶוַח שָׂשׂוֹן וַהֲנָחָה: קוֹל צָהֳלָה וְרִנָּה. שְׂפָתֵינוּ אָז תְּרַנֵּנָּה. אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא. אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:

חדש

חֲדֵשׁ שְׂשׂוֹנִי אֵל נָא וְהָבִיא. אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא: אַמֵּץ וְחַזֵּק רִפְיוֹן יָדִי. בָּרֵךְ מְלַאכְתִּי וְכָל מַעְבָּדִי. גּוֹאֲלִי זְכֹר עָנְיִי וּמְרוּדִי. דַּרְכָּךְ הַטּוֹב הָקֵם לְעוֹדְדִי. הָרֵץ וּשְׁלַח וְשַׂמַּח לְבָבִי. אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא: וָעֵד וְהָכֵן דֵּי סִפּוּקִי. זַמֵּן מְזוֹנִי וְלֶחֶם חֻקִּי. חֲלֵב חֵיל גּוֹיִם חִישׁ לְהָנִיקִי. טוּבְךָ תַּשְׂבִּיעַ עוֹלְלַי וְיוֹנְקַי. יָבֹא מְשִׁיחִי לְעִיר מוֹשָׁבִי. אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא: כּוֹנֵן לָעָם זוּ צוּרִי צוּר לַחֲבוֹשׁ. לֶחֶם לֶאֱכוֹל וּבֶגֶד לִלְבּוֹשׁ. מְשַׂנְאַי יֶחֱזֶה יֵרָא וְיֵבוֹשׁ. נָוֶה הַר שֵׂעִיר בְּקָרוֹב תִּכְבּוֹשׁ. שְׂשׂוֹנִי יִגְדַּל בִּרְאוֹת סְבִיבִי. אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא: עַמּוֹן וּמוֹאָב מְהֵרָה תְּכַלֶּה. פְּדוּתְךָ לְעַמְּךָ בְּקָרוֹב תְּגַלֶּה. צִיּוֹן תְּמַלֵּא מֵעַם אֵלֶּה. קִרְיַת מֶלֶךְ רָב אָז נַעֲלֶה. שָׁכֵן תִּשְׁכֵּן בְּתוֹךְ עַם צְבִי. אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא:

אָגִיל וְאֶשְׂמַח בִּלְבָבִי. בִּרְאוֹתִי כִּי מְאוֹיְבַי תָּרִיב רִיבִי. וּלְצִיּוֹן גּוֹאֵל תָּבִיא. אִישׁ צֶמַח תַּצְמִיחַ. אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: לָכֵן בָּעַמִּים יַחַד. תִּפּוֹל אֵימָה וָפַחַד. לִבָּם יִפְחַד. בְּעֵת יַעֲלֶה גּוֹי אֶחָד. וְאָרְחוֹתָיו יַצְלִיחַ. אליהו: עוֹד מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. יָעוּר לַעֲשׂוֹת הֶרֶג רָב. בַּאֲרָם וַעֲרָב. לַעֲרוֹךְ מִלְחָמָה וּקְרָב. עַל אוֹיְבָיו יַצְרִיחַ. אליהו: זֵדִים מַרְגִּיזֵי אֲדָמָה. יְטוּר נָפִישׁ וָקֵדְמָה. מִשְׁמָע וְדוּמָה. נוּסוּ נֶגְבָּה וָיָמָּה. אֲשֶׁר אֶתְכֶם יַבְרִיחַ. אליהו: רָנּוּ כָּל עוֹבְרֵי אֹרַח. כִּי הִנֵּה רַעֲנָן אֶזְרָח. אוֹרוֹ זָרַח. קָנֶה כַּפְתּוֹר וָפֶרַח. עַל הַר צִיּוֹן יַפְרִיחַ. אליהו:

אֱלֹהִים יִסְעָדֵנוּ. בְּרָכָה בִּמְאוֹדֵנוּ. וְזֶבֶד טוֹב יִזְבְּדֵנוּ. בְּכָל מִשְׁלַח יָדֵינוּ. אֱלֹהִים יִסְעָדֵנוּ: בְּיוֹם רִאשׁוֹן לִמְלָאכָה. יְצַו אִתָּנוּ בְּרָכָה. וְיוֹם הַשֵּׁנִי כָּכָה. יַמְתִּיק אֶת סוֹדֵנוּ. אלהים: רַבָּה צְבָאַי יִשְׁעִי. בַּשְּׁלִישִׁי וּבָרְבִיעִי. בַּחֲמִישִׁי אַךְ לֹא בְעִי. יִשְׁלַח אֶת פּוֹדֵנוּ. אלהים: הָכֵן מִבְטַח טֶבַח. בְּיוֹם הַשִּׁשִּׁי זֶבַח. קֹדֶשׁ הִלּוּל וָשֶׁבַח. עַל כָּל מַחֲמַדֵּינוּ. אלהים: מַעֲדַנִּים לְנַפְשֵׁנוּ. נִתַּן בְּיוֹם קָדְשֵׁנוּ. וְרַעֲנָנָה עַרְשֵׂנוּ. וְלַיְלָה אוֹר בַּעֲדֵנוּ. אלהים:

אֵלִי חִישׁ גּוֹאֲלִי. עַבְדְּךָ יַשְׂכִּילִי. מְבַשֵּׂר טוֹב אֵלִי. אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא: נָאווּ עַל הֶהָרִים. שְׁלוּחֵי יוֹצֵר הָרִים. וְרַגְלֵי הַמְבַשְּׂרִים. בֶּאֱמוֹר שׁוּבִי שׁוּבִי. אלי: חֲבִי כִּמְעַט רֶגַע. כָּל מַחֲלָה וְכָל נֶגַע. אֹיְבַיִךְ אֶפְגַּע. יוֹם נָקָם בְּלִבִּי. אלי: מַלְכֵּךְ יָבֹא לָךְ. יָפָה אַתְּ כֻּלָּךְ. וְרַעְיָתִי לְמוֹלָךְ. גִּלְעָדִי הַתִּשְׁבִּי. אלי: נֹפֶת תִּטּוֹפְנָה. שִׂפְתֵי בְנֵי יוֹנָה. כִּי בָא עֵת לְחֶנְנָה. צִיּוֹן נַחֲלַת צְבִי. אלי:

אין נכון לומר סוף כל חרוז ב׳ פעמים. כמו שנוהגים. מפני ש״ש בו שם:

אַדִּיר אָיוֹם וְנוֹרָא. בַּצַּר לִי לְךָ אֶקְרָא. יְיָ לִי לֹא אִירָא: גְּדוֹר פִּרְצַת הֵיכָלִי. דְּגוּל מַהֵר חַכְלִילִי. יְיָ הֱיֵה עוֹזֵר לִי: הֵן אַתָּה תִקְוָתִי. וְלִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי. יְיָ עֻזִּי יְשׁוּעָתִי: זַךְ וּנְקִי כַפַּיִם. חוֹן פּוֹרְשֵׂי כְנָפַיִם. יְיָ אֶרֶךְ אַפַּיִם: טוּבְךָ תָּחִישׁ לְעַמֶּךָ. יְהִי עָלֵינוּ כִּנְאֻמֶךָ. יְיָ עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: כּוֹנֵן בֵּית מְכוֹנֶךָ. לְהַרְבֵּץ בּוֹ צֹאנֶךָ. יְיָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ: מִפַּחַד לְהַצִּילִי. נַהֲלֵנוּ לְצִיּוֹן קֹדֶשׁ

נורלי

גּוֹרָלִי. יְיָ שְׁמַע בְּקוֹלִי: סְעוֹד וּסְמוֹךְ לְנִמְהָרִים. עֲזֹר נָא אֶת הַנִּשְׁאָרִים. יְיָ יוֹצֵר הָרִים: פְּדֵה עַמְּךָ מֵעַזִּים. צֹאנְךָ מִיַּד גּוֹזְזִים. יְיָ עֹשֶׂה חֲזִיזִים: קָרֵב קֵץ נֶחָמָה. רַחֵם אוּם לֹא רֻחָמָה. יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה: שְׁכוֹן כְּמֵאָז בְּאָהֳלֵנוּ. תָּמִיד אֵל מְחוֹלְלֵנוּ. יְיָ מַלְכֵּנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ:

אִישׁ חָסִיד הָיָה. בְּלִי מָזוֹן וּמִחְיָה: בְּבֵיתוֹ עוֹסֵק מִלְּבוּשׁ. וְאֵין בֶּגֶד לִלְבּוֹשׁ: נוֹגֵן בַּחֲשׁוּבָה אִשָּׁה. וְגַם בְּבָנִים חֲמִשָּׁה: דִּבְּרָה לוֹ הָאִשָּׁה. יוֹתֵר אֵין לְהִתְיָאֲשָׁה: הַמִּבְּלִי לֶחֶם לֶאֱכוֹל. בְּעֵרוֹם וּבְחֹסֶר כֹּל: וְתוֹרָה מָצָאתָ כִּי יָגַעְתָּ. מַה נֹּאכַל מֵעַתָּה: זָהִיר כְּבַר נָשׁוּק. הֲלֹא תֵצֵא לַשּׁוּק: חַנּוּן וְרַחוּם בִּמְרוֹמָיו. אוּלַי יִגְמְלֵנוּ בְּרַחֲמָיו: טוֹב לְקֹוָיו מַחֲסֶה. רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה: יַעֲצַתְּ בְּדַעַת וּבְחָכְמָה. עֲצָתֵךְ בְּלִי לְהַסְכִּימָה: כְּצֵאתִי לְבֹשֶׁת וְלִכְלִמָּה. מִבְּלִי כְּסוּת וְשַׂלְמָה: לְאֵין בְּיָדִי לִפְרוּטָה. אֲפִילוּ שָׁוֶה פְּרוּטָה: מִהֲרָה וְשָׁאֲלָה מִשְּׁכֵנִים. מַלְבּוּשִׁים נָאִים מְתֻקָּנִים: נִלְבַּשׁ וְהִשְׁלִיךְ יְהָבוֹ. עַל יְיָ אֲשֶׁר אֲהֵבוֹ: סָחוּ יְלָדָיו בִּפְלוּלָם. אַל יָשׁוּב דַּךְ נִכְלָם: עָבַר בַּשּׁוּק בְּסִבְרָתוֹ. וְהִנֵּה אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא לִקְרָאתוֹ: פָּץ לוֹ הַמְבַשֵּׂר. בֶּאֱמֶת הַיּוֹם תִּתְעַשֵּׁר: צַוֵּנִי בְּכָל כְּבוֹדֶךָ. כִּי הִנְנִי עַבְדֶּךָ: קְרָא לְמִי בְּדַעְתּוֹ. קְנוֹת עֶבֶד אֵין כְּמוֹתוֹ: רָחַשׁ אֵיךְ יְשַׁנֶּה דִינוֹ. עֶבֶד לִמְכּוֹר אֶת אֲדוֹנוֹ: שָׁת לוֹ חָכְמָתוֹ בְּקִרְבּוֹ. וְהֶחֱזִיק בּוֹ כְּמוֹ רַבּוֹ: תַּגָּר קְנָאוֹ בַּאֲהָבִים. בִּשְׁמוֹנָה מֵאוֹת אֶלֶף זְהוּבִים: תְּבָעוֹ מַה מְּלַאכְתֶּךָ. אִם בְּבִנְיָן חָכְמָתֶךָ: תַּכְלִית טְרַקְלִין וּפַלְטֵרִין. הֲרֵי אַתָּה בֶּן חוֹרִין: יוֹם רִאשׁוֹן בְּמִפְעָלִים. פָּעַל עִם פּוֹעֲלִים: שִׁוַּע בַּחֲצִי הַלַּיְלָה. עֲנֵנִי נוֹרָא עֲלִילָה: יָזַמְתִּי וְנִמְכַּרְתִּי לְהַעֲבִידִי. לִכְבוֹדְךָ וְלֹא לִכְבוֹדִי: בּוֹרֵא עוֹלָם בְּקִנְיָן. הַשְׁלֵם זֶה הַבִּנְיָן: רַחֲמֶיךָ יִכְמְרוּ בַּחֲנִינָתִי. כִּי לְטוֹבָה כַּוָּנָתִי: מַלְאֲכֵי רַחֲמִים מִמְּעוֹנָתוֹ. אָז הֵחֵלּוּ לִבְנוֹתוֹ: רַבּוּ בְּנֵי הַמְּלוּכָה. וַתִּשְׁלַם כָּל הַמְּלָאכָה: רָץ הַסּוֹחֵר בִּרְאוֹתוֹ. כִּי נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ: כְּלוּלַת מִגְדָּלִים נָאִים. לְפִי עִנְיַן הַבַּנָּאִים: יִזָּכֵר לְךָ עַתָּה. אֶתְמוֹל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: חָפְשֵׁנִי בְּוַדַּאי וּבְבֵרוּר. כְּנַמְתָּ לְעִנְיַן שִׁחְרוּר: זֶה קִיְּמוֹ בֶּאֱמֶת. וּפָרַח לוֹ אִישׁ הָאֱמֶת:

אָמַר יְיָ לְיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
בָּחַר יְיָ בְּיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
גָּאַל יְיָ אֶת יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
וְיֵרְדְּ מִיַּעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
זְכֹר זֹאת לְיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
חֶדְוַת יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
טֹבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
נִשְׁבַּע יְיָ לְיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
סְלַח נָא לַעֲוֹן יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
עַתָּה הָשֵׁב שְׁבוּת יַעֲקֹב. א"ת עַבְדִּי יַעֲקֹב:
פָּדָה יְיָ אֶת יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
צַוֵּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

קול

קוֹל קוֹל יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב: | שָׁב יְיָ אֶת שְׁבוּת יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
רָנִּי וְשִׂמְחִי לְיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב: | תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

דרך דיני הבדלה על היין במוצאי שבת החיים

(א) סדר הבדלה יין בשמים נר הבדלה וסי' יבנ"ה אפילו במ"ש לחה"מ אבל במוצאי יו"ט לחוה"מ או לחול א"א רק יין והבדלה. וצריך ליזהר שלא יהא הכוס פגום ובשעת הבדלה יתן עיניו בכוס ובנר והשומעים יתנו עיניהם ג"כ בכוס ובנר. נוהגין להבדיל על כוס מלא שיהא מלא על כל גדותיו עד שישפוך ממנו לארץ והוא סימן ברכה כדאמרי' כל בית שלא נשפך בו יין כמים כו' ולאחר ששותה ישפוך קצת מן הכוס על השלחן ומכבין בו ההבדלה ורוחצין בו עיניהם משום חיבוב מצוה [סי' רצ"ו מ"א שם]: (ב) אומר הבדלה מעומד. ואוחז היין בימינו והדס בשמאלו ומברך על היין ושוב נוטל ההדס בימינו והיין בשמאלו ומברך על ההדס ומברך על הנר ואח"כ נוטל היין לימינו ומברך בא"י המבדיל וגו' ויושב ושותה ואינו שותה מעומד. נהגו הנשים שלא לשתות מכוס הבדלה [מ"א בשם של"ה] כוס של הבדלה רגיל המבדיל לשתותו כולו ואינו משקה ממנו בני בית [מ"א שם]: (ג) אפילו שמעו כל בני הבית הבדלה בבית הכנסת אם נתכוונו שלא לצאת בו מבדילין בבית ואף מי שיצא בביהכ"נ יכול להבדיל בביתו להוציא את בני הבית. ודוקא שצריך להוציא אנשים אבל להוציא נשים בהבדלה אינו רשאי להבדיל בשבילם אם יצא כבר כי כמה פוסקים סוברים דאשה אינה חייבת בהבדלה והוי ברכה לבטלה וגם להבדיל לעצמן אינם רשאים לפי פוסקים אלו ועוד דנוהגין שלא לשתות מכוס הבדלה והוי ברכה לבטלה לכן טוב שישמעו הבדלה מפי אנשים [דלא כמ"א] אבל רשאים לברך בעצמן על הבשמים דברכת הנהנין הוא [שם מ"א]: (ד) אין מבדילין על הפת רק ביו"ט שחל להיות במ"ש שיש בו קידוש דאם אין לו יין מקדש על הפת ואומר הבדלה על הפת ואפילו אם יש לו שכר שהוא חמר מדינה מ"מ כיון שצריך לקדש על הפת ועל השכר אינו רשאי לקדש כי בלילה ריפתא עדיף לקדש אומר הבדלה ג"כ על הפת [שם]: (ה) וכמ"ש שלא חל בו י"ט אם אין לו יין להבדלה מבדיל על שכר ושאר משקים אם הם חמר מדינה חוץ מן המים וכמוצאי פסח מבדילין על השכר אם הוא חמר מדינה אף שיש לו יין משום דבמוצאי פסח השכר חביב עליו. אבל מי שאינו חביב עליו השכר במוצאי פסח יבדיל על היין [שם בט"ז ומ"א]: (ו) אם אין לו יין ושכר ושאר משקים שיבדיל אם מצפה שלמחר יהיה לו כוס להבדיל לא יאכל עד למחר שיבדיל תחלה. ואם יודע שלמחר ג"כ לא יהיה לו משקה להבדיל עליו כגון שהוא בדרך שאין מצוי לו שם שום משקה מותר לאכול אחר שהבדיל בתפלה ואחר התפלה יאמר המבדיל בין קודש וגו' בלא שם ומלכות [עיין א"ר שם ופ"מ שם]:

דיני בשמים להבדלה.

(א) על כל מיני בשמים יכול לברך בורא מיני בשמים אף שבחול צריך לברך על כל מין כברכתו כמו שאבאר אי"ה בהלכות ברכות מ"מ נתקנה ברכה כוללת לכל מיני בשמים כדי שלא יבואו לטעות המון עם שאין הכל בקיאין בכל ברכה המיוחדת ואפילו על העשבים יכול לברך במב"ש אבל לכתחלה יתן בתוך הבשמים פיזאם כדי שיהא ברכתו במב"ש [סי' רצ"ז ועיין מ"א שם]: (ב) לכתחלה מצוה שיהיה לו בשמים וגם עצי בשמים להריח בהם ומברך בומב"ש אבל במ"ש לחוה"מ סוכות לא יריח על עצי ההדס שתקועין בלולב רק מריח על עצי ההדס אחרים אם יש לו. על פלפלין יבדיל בלא ברכה [א"ר שם]: (ג) מי שאינו מריח אינו מברך על הבשמים אבל יכול לברך כדי להוציא ב"ב הקטנים שאינן יודעין לברך בעצמן וחייב לחנכם במצות. וכן מי שבירך כבר יצא יכול לברך להוציא ב"ב הקטנים שמוטלין עליו לחנכם ואין יודעין לברך בעצמן אבל בלא"ה אסור לברך להוציא אחרים שהוא כמו ברכת הנהנין. המתענה בשבת צריך לברך על הבשמים [עיין מ"א שם]:

דיני נר להבדלה.

(א) מברך על הנר בורא מאורי האש וא"צ לחזור אחריו אם אין לו נר דלוק ומי שאין לו כוס להבדיל כשרואה נר דלוק או כשרואה אש מברך בורא מאורי האש והוא שיהיה בסמוך לו כ"כ שיאותו לאורו דהיינו שיכול להכיר בין מטבע זו למטבע של מדינה אחרת [סי' רצ"ח]: (ב) אין מברכין על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה כגון אם הדליק עכו"ם נר בשבת אפילו לעצמו ולא בשביל ישראל כיון שאם היה מדליק הישראל היה עובר עליו מיקרי לא שבת ממלאכת עבירה ואם בירך עליו לא יצא וצריך לחזור ולברך על נר אחר [שם ומ"א]: (ג) נר שהודלק בשבת לחיה ולחולה שיש בו סכנה אפילו ע"י ישראל מותר במ"ש לברך עליו דלא מיקרי מלאכת עבירה שהתורה התירה היתר גמור לחלל שבת בשביל חולה שיש בו סכנה אבל נר שהודלק ע"י עכו"ם לחיה ולחולה שאין בהם סכנה אף שמותר אמירה לעכו"ם להדליק בשבילם מ"מ כיון שהישראל בעצמו אסור להדליק בשבילם אף כי אמירה לעכו"ם הותר שלא העמידו חכמים שבות שלהם במקום חולה שאין בו סכנה מ"מ לא עדיף מאם הדליק עכו"ם נר בשבת בשביל עצמו בלא אמירת ישראל דלא עשה בו ג"כ הישראל עבירה ומותר אפילו לישראל להשתמש לאורו ואעפ"כ אסור לישראל לברך [א"ר שם דלא כמ"א]: (ד) עכו"ם שהדליק במ"ש מישראל או ישראל מעכו"ם מברכין עליו אבל עכו"ם שהדליק מעכו"ם אין מברכין עליו משום גזרה דלמא אתי לברוכי ע"נ עכו"ם שלא שבת [שם] ואם עכו"ם הדליק בשבת לחולה שיש בו סכנה ממדורה שלו מותר לישראל לברך עליו במ"ש אף דעכו"ם דהדליק מעכו"ם במ"ש דאסור משום גזרה הכא לא שייך למיגזר [כדמשמע בתוספות ברכות (דף נ"ג) ע"ש א"ר דלא כמ"א שם בשם מ"ע]: (ה) אם עכו"ם הוציא אש במ"ש מן הצלים ואבנים שלו מותר לברך עליו דלא שייך למיגזר אטו נר שלא שבת כיון דעכשיו הוציא אש אבל אם הדליק נר מאותו אש אסור לברך עליו משום גזרה ואין לחלק בין נר דלוק לנר דלוק [א"ר שם דלא כמ"א] ובכ"מ דאין איסור לברך רק משום גזרה בדיעבד יצא וא"צ לברך על נר אחר [מ"א שם]: (ו) היה הולך חוץ לכרך וראה אור אם רוב עכו"ם אין מברכין עליו ואם רובן ישראל או אפילו מחצה על מחצה מותר לברך עליו [שם]: (ז) נר של ביהכ"נ אותן שמדליקין במנורות הם רק לכבוד ואין מברכין עליהם. אבל אותן שלוקחין ש"א בידו להאיר מברכין. וכן בכל נר שהודלק לכבוד [פי' אפילו ביום מדליקין ג"כ הייט נר שעשוי לכבוד] אין מברכין עליו: (ח) סומא אינו מברך על הנר כיון שאין רואה השלהבת אבל שאר הבדלה אומר [שם במ"א]: (ט) כשמברך על הנר צריך לראות השלהבת וגם שיהיה יכול להשתמש לאורה ואם עומד

ברחוק

כרחוק ממנו ורואה השלהבת וא"י להשתמש לאורה או שהנר עומדת בקרן זוית ויכול להשתמש לאורה אבל אין רואה השלהבת אין מברך עליה אבל אם הנר באספקלריא של זכוכית שקורין (לאמפרין) ויכול להשתמש לאורה וגם רואה השלהבת דרך הזכוכית מברך עליו [שם וכמ"א]: (י) היו יושבים בבית המדרש והביאו לפניהם נר אחד מברך לכולם משום דברוב עם הדרת מלך ואף מי שבירך כבר על הנר יכול להוציא אחרים שאינן בקיאין משום דהוי ברכת המצות ולא ברכת הנהנין [שם]: (יא) מצוה מן המובחר לברך על אבוקה. וב' נרות מדובקים יחד חשיב כמו אבוקה וב' נרות של שעוה קלועים יחד חשוב אבוקה. אבל אם כל אחד עומד בפ"ע לא חשיב אבוקה. ונוהגין לכפות האצבעות לתוך היד על הגודל ואחר כך פושטין אותן ורואין אותן מאחוריהן [מ"א שם] שיכוין לצאת כל הדעות [שם]:

דין איסור אכילה ועשיית מלאכה קודם הבדלה.

(א) אסור לאכול ולשתות שום משקה משתחשך עד שיבדיל רק מים מותר ונראה דמשתחשך דנקט לאו דוקא הוא לענין אכילה דאם כבר התפלל מעריב אפילו התפלל מבעו"י אסור כמ"ש מ"א סימן רל"ט ואם לא התפלל אסור חצי שעה קודם הלילה משום ק"ש ותפלה [עיין סימן רל"ה] ואפילו משום הבדלה נראה דאסור חצי שעה קודם כמו בכל המצות [במנחה בסימן רל"ב ובמעריב בסימן רל"ה ובלולב בסימן תרנ"ב] ואף דהטור וש"ע נקטו משתחשך ה"נ נקט הטור כלשונו [בסימן רע"א] גבי קידוש משתחשך עד שיקדש ומבואר בר"ן בשבת במשנה דלא ישב אדם לפני הספר דבסמוך הוי ג"כ התחלה באיסור: (ב) אפילו לטעום אסור משתחשך עד שיבדיל אף דבשאר מצות מותר טעימה שאני קידוש והבדלה דנתקן בתחלה בכניסתו וביציאתו [מ"א סימן רל"ב] אבל בסמוך היינו חצי שעה קודם הלילה נראה דמותר טעימה דלא שייך טעם הנ"ל: (ג) ואם התחיל לאכול מבעו"י בשבת היתר אף משחשיכה א"צ להפסיק אבל אם התחיל לאכול באיסור אז אם לא קרא ק"ש עדיין אפילו התחיל חצי שעה סמוך ללילה פוסק לק"ש [מ"א סי' רל"ס] דכמ"ש אין סומכין על קריאה לבהכ"נ אלא מי שרגיל לילך לביהכ"נ במ"ש וקורא ק"ש וחוזר לסעודה וכשגומר מתפלל ומבדיל [סי' רל"ה] ואם קרא ק"ש אז אם התחיל לאכול אינו פוסק למ"ד הבדלה דרבנן ולמ"ד הבדלה דאורייתא פוסק אבל אם לא התחיל לאכול רק נטל ידיו פוסק אמנם נ"ל תמוה בהתחיל באיסור דבשבת ד"ס מוכיח הש"ס מהא דריב"ל דאמר אסור לטעום דפוסק ע"ש ובהבדלה אמרינן ג"כ אסור לטעום עיין בתוס' שם דמדמה זה לזה ומחלקין בין התחיל באיסור להתחיל בהיתר: (ד) כשהיה אוכל מחשיכה שאמרנו שא"צ להפסיק גומר סעודתו ומברך בהמ"ז על הכוס ואח"כ מבדיל עליו ואם יש לו יין לשתי כוסות מברך בהמ"ז על כוס אחד ואין שותה ממנו ואח"כ כשהתפלל מבדיל על כוס אחר משום דאין לומר שתי קדושות על כוס אחד היכא דאפשר ושותה משניהם ואם אכל כל השבת כולה שאין מברך בהמ"ז בלא כוס יכול לשתות מן הכוס של בהמ"ז תיכף אחר בהמ"ז אפי' קודם הבדלה [מ"א שם]: (ה) טעה ואכל קודם שהבדיל על הכוס אעפ"כ יכול להבדיל אח"כ [שם]. דין מי שאין לו כוס להבדיל בין במ"ש לחול בין במ"ש ליו"ט עיין לעיל בסדר הבדלה סעיף ו': (ו) המבדיל על היין במ"ש באותו חדר שרוצה לאכול שם סעודה במ"ש אפי' הבדיל קודם שנטל ידיו פוטר יין של הבדלה את היין שבתוך המזון מלברך עליו ולענין ברכה אחרונה על הכוס של הבדלה הדין כך אם שותה יין עוד בתוך הסעודה א"צ לברך ברכה אחרונה על הכוס של הבדלה דבהמ"ז אפילו בלא כוס פוטרת את היין שבתוך המזון עם היין של הבדלה מברכה אחרונה ואם לא שתה יין בתוך המזון אין ברהמ"ז בלא כוס פוטרת את היין של הבדלה מברכה אחרונה [שם עיין מ"א]: (ז) אם רוצה לאכול תיכף אחר הבדלה צריך ליזהר שלא יביא לחם לשלחן קודם הבדלה לפי שהוא מוקדם בפסוק והיה ראוי להקדימו ועכשיו אין מקדימו לפי שאין מבדילין על הפת והוי בושת לפת דמוקדם ליין בפסוק ואין לו מעלה כמו יין ואם הפת על השלחן קודם הבדלה מכסהו במפה ודוקא אם רוצה לסעוד תיכף אבל אם אינו רוצה לסעוד תיכף א"צ לכסות אותו [שם]: (ח) אסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל ואם הבדיל בתפלה מותר לעשות דברים שאינו טורח גדול כגון הדלקת נרות או הוצאה מרשות לרשות מ"מ בעל נפש יחמיר על עצמו ולא ידליק נר אפילו הבדיל בתפלה עד אחר סדר קדושה כי הזוהר החמיר מאד בעונש המדליק נר קודם שסיימו הציבור סדר קדושה אבל חזן הכנסת יכול להתפלל מעריב קודם שמתפללין הציבור אחר שיעור תוס' שבת [כמבואר לעיל בדין ערבית במ"ש ויבדיל בתפלה ויכול להדליק נרות לביהכ"נ משום כבוד ציבור אבל דברים שהם טורח אסור לעשותן קודם שיבדיל על הכוס ונשים שמתפללין מעריב במ"ש מבדילין בתפלה ואח"כ יכולין לעשות מלאכה ואותן שאין מתפללין או שאינן יכולין להתפלל יאמרו המבדיל בין קודש לחול: בלא שם ומלכות לכן יזהר כל אדם ללמד את בנותיו לומר המבדיל בין קודש וללמדן נוסח הברכה [מ"א שם]: (ט) שכח ולא הבדיל במ"ש יבדיל עד סוף יום ג' אף שאכל באותן ג' ימים ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים ומי שמתענה ג' ימים וג' לילות רצופים ישמע הבדלה מאחרים ואם אין אחרים אצלו יכול להבדיל בעצמו ויתן לשתות לתינוק ואם אין לו תינוק לשתות יכול להתפלל ערבית מבעו"י מפלג המנחה ולמעלה ומבדיל תיכף קודם הלילה ושותה אבל מי שמתענה ב' ימים וב' לילות רצופים אם יש לו תינוק ליתן לו יבדיל במ"ש ויתן לתינוק לשתות אבל אם אין לו תינוק יכול להמתין ולהבדיל במוצאי יום ב' דהיינו לאחר התענית ואם מתענה ב' ימים קודם ר"ה ור"ה חל ביום ג' אם ימתין עד אחר התענית יצטרך להבדיל יקה"ז כי על הנר אינו אומר אז שאינו מ"ש והוא מילתא דתמיה יעשה כמ"ש לעיל שיתפלל ערבית בשבת אחר פלג המנחה ויבדיל מבעו"י ואם רגיל לקרות ק"ש עם צאת הכוכבים יכול להתפלל תפלה של ערבית מבעו"י והק"ש יקרא בלילה אף שאינו סומך גאולה לתפלה [מ"א סי' רפ"ע וסי' רל"ג] ואם התענה שני ימים ולא הבדיל במ"ש ור"ה ביום ג' לא יאמר קידוש והבדלה על כוס אחד דאין אומרים ב' קדושות על כוס אחד אף דכשחל יו"ט במ"ש אומרים קידוש והבדלה על כוס אחד משום דאז בהבדלה ג"כ מזכיר קדושת יו"ט דאומר בין קדושת שבת לקדושת יו"ט כו' גם אומר בין קודש לקודש והוי חדא מילתא והוי כמו קדושה אחת אבל הכא שצריך לומר המבדיל בין קודש לחול לא הוי חדא מילתא ואין לאומרם על כוס אחד רק יקדש על כוס אחד ואח"כ יבדיל על כוס אחר וישתה משניהם ואם אין לו יין רק שכר יקדש על כוס אחד ויבדיל על כוס אחד כמו ביין או ישמע קידוש מאחרים ולא יטעום עמהם ויבדיל על השכר וישתה ואח"כ יברך המוציא [מ"א שם] משום דאסור לאכול קודם הבדלה וכן אם יש לו כוס אחד של יין וכוס אחד של שכר יכול לקדש על היין ויבדיל על השכר ולא יברך שהכל על השכר כי היין פוטר שאר משקין מברכה: (י) ליל תשעה באב שחל להיות במ"ש כשרואה הנר אומר בורא מאורי

האש

כאו ואינו מבדיל על הכוס ואינו מברך על הבשמים ובליל מוצאי ט"ב יבדיל על הכוס ואינו מברך לא על בנר ולא על הבשמים ומי שמתענה שני ימים משום ספיקא דיומא ישמע בליל מוצאי תשעה באב הבדלה מאחרים ואם אין אחר אצלו יבדיל בעצמו במוצאי ט"ב ויתן לתינוק לשתות ולא ימתין עד אחר התענית שיבדיל בעצמו כי אקרובי הבדלה לשבת עדיף. כ' המ"א בסי' תקנ"ו ס"ק א' הטעם שליל תשעה באב שחל להיות במ"ש שאין מבדילין מבע"י בשבת מפלג המנחה מ"ש ממה שמבואר בס' רצ"ג דאם רוצה להתפלל על התחום או רוצה לילך לדבר מצוה שמבדיל מבע"י ולמה לא יבדיל כאן מבע"י ותי' דאם מבדיל קיבל התענית עליו ואסור לשתות כיון שהוא תענית חובה משא"כ לעיל בקיבל עליו תענית יחיד שאינה חובה [מ"א סי' רצ"ט] וגם לתינוק אסור ליתן דילמא אתי למסרך: (יא) מי שמת לו מת בשבת פטור מן התפלה ומן הבדלה ומותר לאכול במ"ש בלא הבדלה ולאחר שנקבר המת אפילו עד יום שלישי יבדיל על הכוס ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים אבל מן התפלה שבשבר עברה עונתה פטור שא"צ להשלים שום תפלה שלא התפלל בשעה שהיה אונן כיון שלא היה חייב באותו שעה [י"ד סי' שמ"א] וכן אונן בשבת אין להקשות למה לא יתפלל מפלג המנחה ויבדיל כמו מי שרוצה להתפלל על התחום מפני שאם יתפלל ומבדיל בתפלה אסור לו להתפלל שאר התפלה מאחר חוננתנו ואילך וכן אסור לו להבדיל על הכוס כמ"ש המ"א לענין ט' באב שחל להיות בשבת ועוד דהוי כתרתי דסתרי אהדדי שפושהו לילה וחל עליו דין אנינות והונן אסור להתפלל ולהבדיל מידי דהוי אם מת לו מת בעיר אחרת אף שאינו מוטל לפניו דחל עליו אנינות: (יב) נוהגין תיכף אחר ההבדלה לקפל הטלית שיעסוק תיכף במצוה אחר ההבדלה [סי' ש"כ מ"א בשם מהרי"ל]: (יג) יסדר שלחנו במ"ש אף שאין צריך לאכול אלא כזית כי מצוה ללוות את השבת בשמחה כמו שמלוין למלך בשמחה ע"כ יאמר זמירות של מ"ש ויזהר מאד לומר הרבש"ע כו' סימן טוב ומזל טוב כו' שערי אורה כו' כי הוא נזכר בגמרא ירושלמי וכל הפוסקים הביאו לאמרו עוד יש טעמים הרבה לסעודת מ"ש [סי' ש' עיין מ"א וא"ר]:

הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד כִּי עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְיָ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה: לַיְיָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן וִיקָר: כֵּן תִּהְיֶה לָּנוּ. כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא:

על היין סַבְרִי מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים. בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל:

ואחר הבדלה יזמר כל הזמירות והוא במדרש. ואחר הזמירות יסדר שלחנו בפריסת מפה על השלחן ושאר מינים הנהוגים אלו בעריכת השלחן כדי ללוות שבת מלכתא. וגודל מעלתה ידוע מכל הספרים. וכתבו הספרים והאוכלים אותה אחר ארבע שעות בלילה לא יצאו ידי חובתם:

עיון תפלה

המבדיל

מאורי האש. כי הרבה מאורות יש באור, שלהבת אדומה לבנה וירקרקת (ברכות נ"ב ב') והנה דבשאר ברכות הנהנין אין אנו משגיחין על איכיות שונות המורכבין בדבר שאנו מברכין עליו, רק בדרך כלל על הפרי כמו שהוא לפנינו, ומה נשתנה ברכה זו לברך בלשון רבים להיותו מורכב ממאורות רבות, ולא די לנו לברך בדרך כלל על התועלת המגיע לנו מן הדבר המאיר, דבאמת שנויי האיכיות שבאור אינן דומות לשנויי איכיות שבשאר דברים, כי בהם אין אנו נהנין מן איכיותיהן רק בדרך כלל הרכבתן לא מפרטי איכות זו זולת פרטי אחר שבו, אבל באור אנו נהנין מכל פרטי שבו לבדו, וזה: בכל המוחשים הנראים לנו הם באור חוזר, כי האור עם היותו דק מאד הוא גשם המהיר מאד בתנועתו

יבפגעו

הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל. חַטֹּאתֵינוּ הוּא יִמְחוֹל. זַרְעֵנוּ וְכַסְפֵּנוּ
יַרְבֶּה כַחוֹל. וְכַכּוֹכָבִים בַּלָּיְלָה: יוֹם פָּנָה כְּצֵל תֹּמֶר. אֶקְרָא לָאֵל
עָלַי גּוֹמֵר. אָמַר שׁוֹמֵר. אָתָא בֹקֶר וְגַם לָיְלָה: צִדְקָתְךָ כְּהַר תָּבוֹר.
עַל חֲטָאַי עָבוֹר תַּעֲבוֹר. כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבוֹר. וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה:
חָלְפָה עוֹנַת מִנְחָתִי. מִי יִתֵּן מְנוּחָתִי. יָגַעְתִּי בְאַנְחָתִי. אַשְׂחֶה בְכָל
לַיְלָה: קוֹלִי בַּל יֻנְטַל. פְּתַח לִי שַׁעַר הַמְנֻטָּל. שֶׁרֹאשִׁי נִמְלָא טָל.
קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה: הֵעָתֵר נוֹרָא וְאָיוֹם. אֲשַׁוֵּעַ תְּנָה פִדְיוֹם. בְּנֶשֶׁף
בְּעֶרֶב יוֹם. בְּאִישׁוֹן לָיְלָה: קְרָאתִיךָ יָהּ הוֹשִׁיעֵנִי. אֹרַח חַיִּים תּוֹדִיעֵנִי.
מִדַּלּוּת תְּבַצְּעֵנִי. מִיּוֹם וְעַד לָיְלָה: טַהֵר טִנּוּף מַעֲשַׂי. פֶּן יֹאמְרוּ
מַכְעִיסַי. אַיֵּה נָא אֱלוֹהַּ עֹשָׂי. הַנּוֹתֵן זְמִירוֹת בַּלָּיְלָה: נַחְנוּ בְיָדְךָ
כַּחֹמֶר. סְלַח נָא עַל קַל וָחֹמֶר. יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר. וְלַיְלָה לְלָיְלָה: המבדיל

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי אֵלִיָּהוּ הַגִּלְעָדִי בִּמְהֵרָה יָבֹא אֵלֵינוּ עִם
משיח

עיון תפלה

ובפגעו בגשם עכור המונעו מעבור גבולו יוכפל האור ויסוג אחור (כמו אבן הנזרק בכח מול הכותל הוא רצוא ושוב מן הכותל) וכאשר יפגוש בחזרתו את עין הרואה אז יעבור ויכנס בו דרך נקבי הפופילא אשר בעין, ואז ירגיש העין ע"י הרשת והעורות והליחיות שבו את הגוון הצבע והתמונה מהמוחש שכנגדו. ואותן מראות הצבעים הנראים לעינינו על פני המוחש החומרי אינם סגולת עצמו כ"א סגולות פועלות על האור הנכפל מהם, כי האור בעצמו הוא בטבעו מורכב משבע מיני צבעים שונים, כצבעי הקשת הנראה בענן ביום הגשם, וכל גוף הנראה לעינינו במראה לבן סבתו הוא מפאת טבע נגהו המכפיל את כל האור הנופל עליו בחזרה (כי הלבן הוא קבוץ כל שבע צבעי האורות בשלמות) ואם מטבע שטח המוחש לבלי הכפיל את האור רק להבליעו בקרבו אל תוכו, אז המוחש יתראה לעינינו כמראה שחור (שהוא העדר האור) ואם מטבע שטח המוחש להכפיל מן האור הנופל עליו, רק צבע אחד מן האור משבעת הצבעים שבו, ושאר הצבעים שבאור הוא מבליע בקרבו, אז יתראה לעינינו רק מראה הצבע ההוא הנכפל מהמוחש (ועל כוונה זו אמרו בברכת יוצר אור: הכין ופעל זהרי חמה: כלומר עשה הכנה ותיקון לנצוצי החמה, אשר מסבתה תתילד פעולת ההארה, והוא חזרת אור הנצוצים אחר פגשם במוחש. ועל כח יריית הנצוצים ומהירת הנפלאה במרוצת תנועתם שכהרף עין באות משמי שמים על עין הרואה שבארץ מתחת, אמר (בברכת יוצר דשבת) כח וגבורה נתן בהם להיות מושלים בקרב תבל, כי א"א להגיד ולספר המהירות הנפלאה אשר קרני אור השמש ירוצו ויעופו מגבהי מרומים אל ארץ תחתית, וכזרוע עוזם יפוזו על פני כל היצורים לגלותם לעין הרואה). הנה מבואר שאנו נהנין מן האור מכל אור פרטי שבו לבדו בלתי צירופו עם שאר חלקי אור שבו, ושפיר תקנו מאורי בלשון רבים. והא דלא תקנו ברכה זו בשם אור כמו בברכת יוצר אור, כי שם אור הונח על עצם האור, והמחובר באות מ"ם ענינו בית הפעולה ר"ל להוראת דבר שבו נתעלם ענין הפעולה, כשם מקום ענינו בית קימה, מלון בית לינה, מבוא בית הביאה, כן מאור בית האור, וכבר ידענו שיסוד האור בעצמו הוא עצם הבלתי מאיר כלל, רק הסגולה הטבעית אשר לגוף המאיר להרעיד ולהרעיש בחלקיו עד שיפוזו קרני אור עי"ז, כי יסוד האור והגוף המאיר הם שני דברים הנפרדים זה מזה, כל אחד לבדו לא יוכל לפעול מאומה, ורק באמצעות שניהם נולד פעולת האור, ואם לא היה בעולם שום דבר הפועל על האור לא היינו מרגישים כלל אם הוא נמצא. והברכה במוצאי שבת היא במה שאנו נאותים ונהנים מן האור, לכן לא תקנו אור על היסוד, כ"א מאור (וראיתי בס' איי הים בשם הגר"ל רב דבערלין דברים קרובים לדברינו):

תצילנו

מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד: אִישׁ אֲשֶׁר קִנֵּא לְשֵׁם הָאֵל. אִישׁ בֻּשַּׂר שָׁלוֹם עַל יַד יְקוּתִיאֵל.
אִישׁ נָּשׁ וַיְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אליהו: אִישׁ דּוֹרוֹת שְׁנֵים עָשָׂר רָאוּ עֵינָיו. אִישׁ
הַנִּקְרָא בַּעַל שֵׂעָר בְּסִמָּנָיו. אִישׁ וְאֵזוֹר עוֹר אָזוּר בְּמָתְנָיו. אליהו: אִישׁ זָעַף עַל
עוֹבְדֵי חַמָּנִים. אִישׁ חָשׁ וְנִשְׁבַּע מִהְיוֹת גִּשְׁמֵי מְעוֹנִים. אִישׁ טַל וּמָטָר עָצַר
שָׁלֹשׁ שָׁנִים. אליהו: אִישׁ יָצָא לִמְצֹא לְנַפְשׁוֹ נַחַת. אִישׁ כִּלְכְּלוּהוּ הָעוֹרְבִים וְלֹא
מֵת לַשַּׁחַת. אִישׁ לְמַעֲנוֹ נִתְבָּרְכוּ כַּד וְצַפַּחַת. אליהו: אִישׁ מוּסָרָיו הִקְשִׁיבוּ
כְּמֵהִים. אִישׁ נֶעֱנָה בָאֵשׁ מִשְּׁמֵי גְבוֹהִים. אִישׁ סָחוּ אַחֲרָיו יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים.
אליהו: אִישׁ עָתִיד לְהִשְׁתַּלֵּחַ מִשְּׁמֵי עֲרָבוֹת. אִישׁ פָּקִיד עַל כָּל בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת.
אִישׁ צִיר נֶאֱמָן לְהָשִׁיב לֵב בָּנִים עַל אָבוֹת. אליהו: אִישׁ קָרָא קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיְיָ
בְּתִפְאָרָה. אִישׁ רָכַב עַל סוּסֵי אֵשׁ בִּסְעָרָה. אִישׁ שֶׁלֹּא טָעַם טַעַם מִיתָה
וּקְבוּרָה. אליהו: אִישׁ תִּשְׁבִּי יַצִּילֵנוּ מִפִּי אֲרָיוֹת. יְבַשְּׂרֵנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת.
יְשַׂמְּחֵנוּ בָּנִים עַל אָבוֹת. בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת. אליהו: אִישׁ תִּשְׁבִּי עַל שְׁמוֹ נִקְרָא.
תַּצְלִיחֵנוּ עַל יָדוֹ בַּתּוֹרָה. תַּשְׁמִיעֵנוּ מִפִּיו בְּשׂוֹרָה טוֹבָה בִּמְהֵרָה. תּוֹצִיאֵנוּ
מֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה. אליהו: אַשְׁרֵי מִי שֶׁרָאָה פָנָיו בַּחֲלוֹם. אַשְׁרֵי מִי שֶׁנָּתַן לוֹ
שָׁלוֹם וְהֶחֱזִיר לוֹ שָׁלוֹם. יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם. אליהו: כַּכָּתוּב הִנֵּה אָנֹכִי
שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּא יוֹם יְיָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת
עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם. אליהו:

ואח"כ יאמר פרשת הקטורת שהוא סימן הצלחה והרווחה ועושר:

ומשמע ודומה ומשא: וישב יצחק בגרר: והרעב כבד בארץ: ובני דן חשים:
לישועתך קויתי יי: יששכר זבלון ובנימין: מכשפה לא תחיה: ועשית משבצות זהב:
ולצרעת הבגד ולבית: ולשאת ולספחת ולבהרת: יברכך יי וישמרך: ויהי אחרי המגפה:
ובני פלוא אליאב: ברוך טנאך ומשארתך: והחוט המשולש לא במהרה ינתק: יי
צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בוטח בך: יי הושיעה
המלך יעננו ביום קראנו: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: יהיו לרצון
אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי:

ואח"כ יאמר עשרה פסוקים מהרמב"ן ז"ל:

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ: ולכל היד החזקה ולכל המורא
הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל: ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים:
ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים: האזינו
השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי: יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירים
עלי דשא וכרביבים עלי עשב: ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה יי ויפוצו אויביך
וינוסו משנאיך מפניך: ובנוחה יאמר שובה יי רבבות אלפי ישראל: וצבאו ופקודיהם
חמשה ושלשים אלף וארבע מאות: כל הפקודים למחנה אפרים מאת אלף ושמונת
אלפים ומאה לצבאותם ושלשים יסעו:

נגע

עיון תפלה

תצילנו יש נמנעים מלומר חרוז זה כי לא יתכן לערוך תפלה זולת השם ית'. והדין עמהם,
והרוצה לאמרו יחליף הנכח בנסתר, יצילנו, יבשרנו, ישמחנו. והתפלה להעליון ית' לצוות אל תשבי
להצלה לבשורה ולשמחה:

נפילת

ואח"כ יאמר י"א פסוקים שמתחילין בנו"ן ומסיימין בנו"ן והם טובים :

נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן : נחנו נעבור חלוצים לפני יי ארץ כנען אתנו אחוזת נחלתנו מעבר לירדן : נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך יי אלהיך אליו תשמעון : נהר פלגיו ישמחו עיר אלהים קדוש משכני עליון : נגד אבותם עשה פלא בארץ מצרים שדה צוען : נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן : נפתי משכבי מור אהלים וקנמון : נר יי נשמת אדם חופש כל חדרי בטן : נופת תטופנה שפתותיך כלה דבש וחלב תחת לשונך וריח שלמותיך כריח לבנון : נודו מתוך בבל ומארץ כשדים צאו והיו כעתודים לפני צאן : נושקי קשת מימינים ומשמאלים באבנים ובחצים בקשת מאחי שאול מבנימין :

מצאתי כתוב כל אותן אחד עשר פסוקים המתחילין ומסיימין בנו"ן שהם טובים מפני הכשפים ועין הרע וכל אשה כשהיא מעוברת ואומרת הי"א פסוקים הנזכרים לעיל תהיה בטוחה דלא שלטא עינא בישא על בניה :

וטוב לומר אחר אחד עשר פסוקים אלו, תפלה קצרה זו :

רבונו של עולם הצל את עמך בית ישראל מכל מיני כשפים ומכל מיני עין הרע וכשם שפרשת כנפיך על אבותינו שבמדבר שלא שלטה עליהם עינא בישא דבלעם כן תפרוש עלינו ברחמיך הרבים להיותנו מכוסים (במכסה ובהגהגה) בשמותיך הקדושים מכל עינא בישא :

שלשה פסוקים ממהור"ר יהודה החסיד ז"ל :

אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה : בטחו ביי עדי עד כי ביה יי צור עולמים : יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום :

כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך : כי עם בציון ישב בירושלים בכה לא תבכה חנון יחנך לקול זעקך כשמעתו ענך : כי אני יי אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך : כי אני יי אלהיך מחזיק ימינך האומר לך אל תירא אני עזרתיך : כי לא שאול תודך מות יהללך לא ישברו יורדי בור אל אמיתך : כי אצק מים על צמא ונוזלים על יבשה אצק רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך : כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה יי אבינו גואלנו מעולם שמך :

יברכך יי וישמרך. יאר יי פניו אליך ויחנך. ישא יי פניו אליך וישם לך שלום :

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום : ויצו אותם לאמר כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה : ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצוא חן בעיניך : וישובו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו. וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו : ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות : ויאמר אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה : ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק יי האומר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואטיבה עמך : קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות : הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו פן יבא והכני אם על בנים : ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב :

וילן שם בלילה ההוא ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו : עזים מאתים ותישים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים : גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות ארבעים ופרים עשרה אתונות עשרים ועירים עשרה : ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו ויאמר אל עבדיו עברו לפני ורוח תשימו בין עדר ובין עדר : ויצו את הראשון לאמר

כי

כי יפגשך עשו אחי ושאלך לאמר למי אתה ואנה תלך ולמי אלה לפניך: ואמרת לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה לאדני לעשו והנה גם הוא אחרינו: ויצו גם את השני גם את השלישי גם את כל ההולכים אחרי העדרים לאמר כדבר הזה תדברון אל עשו במוצאכם אותו: ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו כי אמר אכפרה פניו במנחה ההולכת לפניו ואחרי כן אראה פניו אולי ישא פני: ותעבור המנחה על פניו והוא לן בלילה ההוא במחנה: ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו ויעבור את מעבר יבק: ויקחם ויעבירם את הנחל ויעבר את אשר לו: ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר: וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו: ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני: ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב: ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל: וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר למה זה תשאל לשמי ויברך אותו שם: ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי: ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צולע על ירכו: על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה: וישא יעקב עיניו וירא והנה עשו בא ועמו ארבע מאות איש ויחץ את הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות: וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים: והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו: וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפול על צואריו וישקהו ויבכו: וישא את עיניו וירא את הנשים ואת הילדים ויאמר מי אלה לך ויאמר הילדים אשר חנן אלהים את עבדך: ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין: ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו: ויאמר מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי ויאמר למצוא חן בעיני אדני: ויאמר עשו יש לי רב אחי יהי לך אשר לך: ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני: קח נא את ברכתי אשר הובאת לך כי חנני אלהים וכי יש לי כל ויפצר בו ויקח: ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך: ויאמר אליו אדני יודע כי הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן: יעבר נא אדני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים עד אשר אבא אל אדני שעירה: ויאמר עשו אציגה נא עמך מן העם אשר אתי ויאמר למה זה אמצא חן בעיני אדני: וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה: ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות על כן קרא שם המקום סכות: ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען בבואו מפדן ארם ויחן את פני העיר: ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה קשיטה: ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל:

אֲנָא מִשְׁבַּעְנָא עָלֶיךָ פּוּרָה שַׂר שֶׁל שִׁכְחָה שֶׁתָּסִיר לֵב טִפֵּשׁ מִמֶּנִּי וְתַפִּיל יָתֵיהּ עַל טוּרָא רָמָתָא: (ארמימ״ם רמימ״ם מימ״ם ימ״ם מ״ם)

פּוּרָה דְּרַכְתִּי לְבַדִּי וּמֵעַמִּים אֵין אִישׁ אִתִּי וְאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי: וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְיָ: וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל וַיְיָ עִמּוֹ:

ואומרים שיר למעלות אשא עיני וגו׳. ואח״כ אומרים פטום הקטורת:

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

רבון

יזהר לומר הרבון כי הוא נזכר בירושלמי והפוסקים:

רבון העולמים אב הרחמים והסליחות בסמן טוב ובמזל טוב החל עלינו את (בשחל יו"ט באמצע השבוע לא יאמר רק ימי המעשה) ששת ימי המעשה הבאים לקראתנו לשלום חשוכים מכל חטא ופשע ומנקים מכל עון ואשמה ורשע ומדבקים בתלמוד תורה ובמעשים טובים וחננו דעה בינה והשכל מאתך ותשמיענו בהם ששון ושמחה ולא תעלה קנאתנו על לב אדם ולא קנאת אדם תעלה על לבנו. מלכנו אלהינו האב הרחמן שים ברכה ורוחה והצלחה בכל מעשה ידינו וכל היועץ על עמך בית ישראל עצה טובה ומחשבה טובה אמצו וברכו גדלו וקימו קים עצתו כדבר שנאמר יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא: ונאמר ותגזר אמר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור: וכל היועץ עלינו ועל כל עמך בית ישראל עצה שאינה טובה ומחשבה שאינה טובה תופר עצתו כדבר שנאמר יי הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים: ונאמר עצו עצה ותפר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל: ופתח לנו יי אלהינו אב הרחמים אדון הסליחות בזה השבוע ובכל שבוע שערי אורה שערי ארך ימים ושנים שערי אריכת אפים שערי ברכה שערי בינה שערי גילה שערי גדלה שערי גאלה שערי גבורה שערי דיצה שערי דעה שערי הוד שערי הדר שערי הצלחה שערי הרוחה שערי ועד טוב שערי זריזות שערי זמרה שערי זכיות שערי זיו שערי זהר תורה שערי זהר חכמה שערי זהר בינה שערי זהר דעת שערי חדוה שערי חמלה שערי חן וחסד שערי חיים טובים שערי חכמה שערי טובה שערי טהר שערי ישועה שערי ישר שערי כפרה שערי כלכלה שערי כבוד שערי למוד שערי מזון שערי מנוחות שערי מחילות שערי מדע שערי נחמה שערי נקיות שערי סליחה שערי סיעתא דשמיא שערי עזרה שערי פדות שערי פרנסה טובה שערי צדקה שערי צהלה שערי קדשה שערי קוממיות שערי רחמים שערי רצון שערי רפואה שלמה שערי שלום שערי שמחה שערי שמועות טובות שערי שלוה שערי תורה שערי תפלה שערי תשובה שערי תשועה. כדכתיב ותשועת צדיקים מיי מעוזם בעת צרה: ויעזרם יי ויפלטם יפלטם מרשעים ויושיעם כי־חסו בו: ונאמר חשף יי את־זרוע קדשו לעיני כל־הגוים וראו כל־אפסי ארץ את ישועת אלהינו: ונאמר קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו כי עין בעין יראו בשוב יי ציון: וקים לנו יי אלהינו מקרא שכתוב מה־נאוו על־ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אמר לציון מלך אלהיך: ראשון לציון הנה הנם ולירושלם מבשר אתן אמן סלה:

ויש שנוהגים לקרות תיכף הפרשה של השבוע ואשרי להם כי בזה ממשיכים השפע משבת הבאה עליהם וסודו כמוס ליודעי חן. ואח"כ יסדר שלחנו במאכלים טובים לכבוד שבת מלכתא ואע"פ שא"צ אלא לכזית, ויאמר:

דא היא סעודתא דדוד מלכא:

והוא היה חברו של המקובל ר"מ קורדוורו.

(א) רגיל אדם להיות ביישן כי הבושה מביא לידי יראת החטא: (ב) ירחיק אדם א"ע ממדת אכזריות כ"מ: (ג) יקבל את כל האדם בסבר פנים יפות: (ד) הידור מצוה שיהיה שמח בעשייתה ושכר על שמחתה יותר ממצוה גופה: (ה) יזהר ממחשבות רעות ותקונה עיין לעיל: (ו) ידאג אם יראה עצמו השקט וצדיקים בצער ויסורין: (ז) ז' דחיות יש שבועת שקר אחד דוחה ק' זכיות חילול השם אחד דוחה ק' תפלות ביזוי תורה א' דוחה ק' שמחות ניבול פה א' דוחה ק' הבטחות גזילה א' דוחה ק' ברכות מחלוקת א' דוחה ק' פרנסות לה"ר א' דוחה ק' תשובות: (ח) ירדוף לעשות שלום בין איש לאשתו ויזכה למדת החסד מדתו של אהרן הכהן: (ט) לא יסתכל בפני אשה כלל חוץ מאשתו כי הוא עון ופגם גדול ח"ו: (י) מצוה להסתכל בשמים תמיד ומועיל תמיד להשגה וליראה: (יא) מי שרואה זקן או חכם עובר לפניו מצוה שיקום ואפילו אם הוא רחוק מקום כדי לקיים מצות עמידת הזקן: (יב) יתרחק מלשמוע קול אשה משוררת כי קול באשה ערוה: (יג) חטא הוא להוציא דבר שאינו צריך בפיו כי דיבור הויה וקול אדנ"י לכך יחשוב תחלה במה שרוצה לדבר וצריך שיהיה פיו ולבו שלם ואז מקדש הפה כביכול השכינה הנקראת פה: (יד) כשם שהליצנות עבירה גדולה כך מצוה גדולה להתלוצץ ממנהגי רשעים: (טו) מותר להחניף לאשתו מפני דרכי שלום. לרבו כדי שילמדו תורה. ולחביריו כדי שילמדו וישמעו דבריו וגם לתלמידו: (טז) מי שחייב לחבירו מנה יפייס לו שימתין לו ולא לדחותו בכזבים יום יום בלך ושוב: (יז) לקיים ודובר אמת בלבבו כרב ספרא: (יח) יזהר שלא לחתום השטר אם לא שיקרא מקודם מה שכתוב בו לפני המלוה והלוה: (יט) לעולם יודה על האמת ולא יבוש אף מקטן שבקטנים: (כ) מצוה רבה לדון את חבירו לכף זכות אף אם יהיה דבר נוטה יותר לכף חובה ואפילו ודאי לכף חובה יכריעהו לכף זכות כי הדן את חבירו לכף זכות דנין אותו בשמים לכף זכות: (כא) בכל דבקות הפעולה יאמר על כל דבר אי"ה וכן אם הרוית דבר יאמר הרווחתי בעז"ה: (כב) מי שיודע בשורה טובה לחבירו יבשרנו במהירות כי מצוה גדולה היא כי זה למשיב נפש לו ממש וכן מי שמספר בשבחו של חבירו בבנים או בממון יברכנו שלא ישלוט בו עין הרע וכן יזהיר לבר ישראל שיודע לו מכשול וכ"ש להלוות לעני בשעת דוחקו: (כג) ידרוש בשלום כל אדם אפילו בשלום שונאו: (כד) ידאג תמיד אולי מקצר בעבודת השם יתברך: (כה) יקבע ביום אחד לחודש לעיין בחשבונו אם יראה שהפסיד יצמצם ואם הרויח יתן שבח להשי"ת וירבה בצדקה ומדת חסידים לעשות פנקס חשבון הצדקה שלו ומעשר ממעותיו ובאיזה מקום פזרן: (כו) השתיקה מבטל הכעס וקול נמוך יעזור מאד בעת המחלוקת לשתק הכעס: (כז) לא יראה בפני הכועס בעת דברו עמו ומי שקולו נמוך ומרבה בשתיקה נעשה מרכבה לשכינה: (כח) מי שצריך להטיל כעס יראה כמו כועס ובאמת אינו כועס כי הכעס גורם שלא יודה על האמת ולא יכנע לבבו הערל: (כט) יזהר מאד מכל דבר הנוגע לחילול השם דעל תלת מילי ישראל בגלות כו': (ל) יזהר מקללות ראש ח"ו כי מקללות יבא לחמורות: (לא) יזהר שלא לכבד שום רשע שנאמר כי מנעך ה' מכבוד: (לב) לא יתן שלום לרשע דכתיב אין שלום אמר ה' לרשעים וכו': (לג) קודם שיעשה שום מצוה ידקדק שלא יהא מצוה הבאה בעבירה כי אז טוב לו שלא לעשותה: (לד) השיחות של חשק וניבול פה מפריד הנשמה מצרור החיים ח"ו ועובר על עשה ודברת בם וכו': (לה) לא ימלא שחוק פיו ומכ"ש שלא לשמוע זמר מיום שחרב ביהמ"ק: (לו) אסור לשמוח בתקלת חבירו או במיעוט ידיעתו בעבודת השי"ת כי כל ישראל ערבים זה בזה: (לז) אסור לשחוק בקארטין ובלאקש וכדומה כי בשעת השחוק אינו מכוין ביראת השם וכ"ש מי שישחוק בטיולים. אוי להם למי שצוחקין במי שזהיר בעבודת ה' שגורמין ד' רעות. א' שמתלוצץ וכתיב כי דבר ה' בזה הכרת כו'. ב' אולי ימנע הצדיק מצדקתו. ג' אנשים רבים שלא ניסו עדיין ללכת בדרכי ה' ימנעו מתוך השחוק. ד' דומה ללסטים העומד בפרשת דרכים וקוצץ רגלי המביאין דורון למלך: (לח) שלא להביא א"ע לידי חשד והרחק מהכיעור ומהדומה לו: (לט) לא יסתכל בצלם אדם רשע: (מ) השנאה הוא עון גדול לא תשנא גם מהרכילות יזהר ר"ל: (מא) אסור לגלות סוד אם לא שאומר לו בפירוש אמור: (מב) אסור לספר גנותו של חבירו אפילו אמת כי בשקר נקרא מוציא שם רע: (מג) אסור לומר שתקו מפלוני איני רוצה לספר גנותו כי גם זה הוי אבק לה"ר. קשה מכולם מדת הנרגן הוא מי שדרכו להתלוצץ ולומר פלוני דבר זה הלשון כך כיון לביישני וכדומה ועל זה נאמר ונרגן מפריד אלוף כי אוהבו נהפך לשונאו: (מד) הפוגם פיו בדברי נבלה מטמאין אותו ויבא לידי ש"ז לבטלה ואפילו גז"ד של שבעים שנה נהפכין עליו לרעה ח"ו: (מה) אסור לדבר עם אשתו על עסקי תשמיש כי יבא לידי הרהור ויחטיא ברית קודש להוציא ש"ז וגדול עונו מנשוא ונידון במיתת עולמית ואין תפלתו נשמעת מ' יום ואין נשמתו עולה למעלה וההיכל נוגה ו' מלאכים עם רמ"ה כתות מנדין אותו: (מו) לא יוציא דבר מגונה מפיו ואפילו שם הצואה בלשון לע"ז בכלל זה: (מז) לא יכנה שם רע לחבירו להבייש ממנו שיורד לגיהנם ואינו עולה: (מח) ירחיק מתאוה ח"ו ומתאוות דברים ביותר ומתאוות אשתו וכן לא יקלל אשתו כי היא פלג גופו וה"ה לכל אדם כי הוא חלק אלוה ממעל שמקלל אלהים ח"ו: (מט) יזהר ליתן שלום לעני כי כל שלא נתן שלום לעני נקרא גזלן דכתיב גזילת העני בבתיכם: (נ) לא יסתכל בבהמה ועופות בשעה שנזקקין זה לזה: (נא) אסור להסתכל בציור עכו"ם ח"ו: (נב) אסור להסתכל בכל דבר המביא לידי שמחה מיום שחרב ביהמ"ק: (נג) אסור להתגדל זכר ונקבה בביתו שלא יבא לידי הרהור על ידיהן: (נד) אסור לשחוק בשמעו זילותא דת"ח ומי לנו גדול כר"א בר"ש כדאיתא במסכת בבא מציעא: (נה) לא יהנה מראית עכו"ם ומראית מאכלות אסורות ומבגדי ע"ה כי מעורר לעצמו תאוה רעה: (נו) לא ידבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין: (נז) לא יהיה נבהל להשיב שנאמר משיב דבר טרם ישמע וכו': (נח) לא יבוש מלומר על מה שלא שמע לא שמעתי: (נט) יתרחק מליצנות אפילו על דבר קל שבקלים כי אינו רואה פני שכינה ח"ו כי אין לו הנאה במה שיתלוצץ לכן עונשו גדול: (ס) יתרחק ויעמוד ממקום הטנופת וממקום המזיקין: (סא) ירחק מבתי עכו"ם מבית תפלתם ומבתי ערכאות שלהם: (סב) יתרחק מזונה ומד' אמותיה שלא יסתכל בה ויבא במחשבתו שום הרהור: (סג) יתרחק מכשפים וקוסמים: (סד) לא יהיה בעל מריבה וקטטה עם בני ביתו כי זה מביא להיות קטטה בין איש לאשתו והמריבה בתוך ביתו של היולדת גורם סכנה לוולד וכן בבית חתן וכלה גורם רעה ח"ו: (סה) לא יהיה מלוכלך בידיו ובבגדיו כי הוא הקליפה הנקראת טינוף וטינופת: (סו) יגביר תמיד יד ימין על יד שמאל: (סז) יזהר שלא לשלב אצבעות הימין בשמאלית כי מורה גז"ד לרעה ר"ל: (סח) לא יוציא מפיו דבר שהוא כנגד השטן: (סט) לא יזכור אדם שם סמא"ל ולילית בביתו ובפרט לילה ואפי' בלשון לע"ז כגון טייאבו"ל או דייאבו"ל: (ע) יזהר מאד שלא יזרוק שום דבר מידו בחמתו כי הוא תקרובת לעכו"ם ולשון הזוהר שאמרו הקליפות דא קורבנא דאקריב ליה פלניא וכו': (עא) שלא יקלל אדם את עצמו

כי

כי הרבה מלאכים שעונין אמן על קללה זו ומעלין אותו למעלה לגזב עליון ועיין פ' פנחס בזוהר: (עב) לא יפחיד לקטן לאמר כלב קחהו או חתול כי הקליפות נקראו כלב וחתול כל שמייהו להרע: (עג) לא יקרא לחבירו שטן כי נפשה מרכבה לשטן: (עד) אוי למי שעושה מצוה בשביל שיכבדוהו בני אדם: (עה) אין לך דבר שעומד בפני התשובה אלא התנופה שאין גופרין לרשעים וסוברין שהותרה הרצועה: (עו) לא יקלל חבירו בשם אפילו בלע"ז ח"ו: (עז) לא יפתח פיו לשטן ח"ו: (עח) ירחיק משקר וידבק באמת כי מאריכין לו ימיו: (עט) השומע מזכיר ש"ש לבטלה ראוי לנדותו ויתירהו דאל"כ הוה הוא עצמו בנידוי: (פ) לא ישים ידו לזקנו לישבע כי שבועה חמורה היא כאילו נשבע בי"ג ת"ד: (פא) לא ישבע אפי' במלת אמת כי הוא חותמו של הקב"ה ולא ישבע בחיי אביו ואמו כי עבירה גדולה הוא וכן אחר מותם לא ישבע ולא יאמר כה אזכה לחיי עוה"ב ולא בחיי נפשו כי נפש חלק אלוה ממעל וכאילו נשבע בשמו ועליו נאמר אשר לא נשא לשוא נפשו: (פב) לא ישליך חשבון ישן מחשבונותיו כי פעמים יתברר ע"י חשבון ישן כמה דברים וכן ראוי לכתוב כל דבר גדול או קטן למען לא יתשוד כשרים ח"ו: שמעתי מגדולי הדור שראו לחמיו של הגאון מוה' אברהם שפעטיל שהיה מלוה על משכנות ולפעמים היו מחזירין לו את המעות אחר יום אחד מ"מ היה כותב ההלואה ומותק שלא ישכח אח"כ אזן הפרעון ויזכור ההלואה ויבא לידי קטטה ומריבה ח"ו עם חבירו: (פג) לא יצא מבושם בשוק ולא במנעלים מסולאים ולא ישחק בפני חבירו: (פד) לא יקשט במלבושים נאים אלא בשבת ויו"ט שאז פושטת גם השכינה מלבושים של חול מהגלות ולובשת בגדי שבת ומטעם זה ראוי שהרחיק מכל התענוגים בחול: (פה) ענין הכעס כבר האריכו חז"ל שהוא כאילו עובד עכו"ם ותורתו משתכחת ומוסיף טפשות ורוח הטומאה שורה עליו ר"ל. העושב לכעס תיקן חבירי מהרמ"ק חצי כסף לצדקה וילקה ויום אחד לא ישתה יין ולא יאכל בשר וגם טבילה אחת להמשיך הנשמה שנית ומהרמ"ק אומר שיעסוק בסודות התורה: (פו) עון הגאוה ידוע לכל גודל עונשו שהוא ג"כ כעובד עכו"ם וכאילו בא על כל עריות ואין עפרו ננער: (פז) תקנה גדולה לקנות לו רב וחבר לזרזו ביראת שמים תמיד: (פח) מדת חסידות לקנוס עצמו בשום דבר אם יעבור על מנהג טוב שהיה נוהג ומכ"ש אם עבר עבירה ח"ו: (פט) אם מינוך פרנס על הציבור לא תטיל אימה יתירה עליהם: (צ) חלילה לך לפרוש מן הצבור מחמת דוחקם ותעניתם כי אינו רואה בנחמתם: (צא) חבר אני לכל אשר יראוך מאי ניהו להכנסת כלה לפדיון שבוים ולקברנים ולביקור חולים ולת"ת לסעודת מילה להלבים ערומים לשומרים לבוקר למגידי תהלים: (צב) יזהר לשרטט כל פסוק שכותב שלא יכתוב רק שלוש מן ג' תיבות בלא שירטוט: (צג) יש נוהגין לגנוז הקולמוס שכותבין בהם ד"ת שלא יכתוב בהן דברים בטלים: (צד) אל תשבח שום רשע בחן ויופי וכמעשיו וכשעכו"ם עושה לדקה ידאג כי צדקה וחסד לרשעים חטאת היא לחסידים: (צה) אל תשבח שום אדם בפניו ומכ"ש שלא תגנה: (צו) אל תסרוק את ראשך על השלחן או להרוג על השלחן כינה ח"ו כי השלחן נקרא מזבח בזמן הזה ומכפר כמזבח: (צז) חייב אדם ללמוד בני ביתו נדה חלה ואיסור והיתר דברים הנוהגים בבית: (צח) אסור לרצות מעות לאשה מידו לידה: (צט) הוי זהיר בכבוד אשתך כגופך ויותר בענין תכשיטין אם סיפק בידך לעשות רצונה: (ק) אל תאמר שום ניחוש כי לא נחש ביעקב: (קא) הזהר בשינוי דיבור כל דהוא כי כל המחליף דבורו כאילו עובד עכו"ם: (קב) אל תשנא בעבור שום אדם עליך אם תשבע מתוך לכל אדם קודם ותפייסהו ואל תאמר הוא חטא נגדי ועליו לפייסני רק תעבור על מדתך: (קג) אין לך דבר שעומד בפני התאוה כשלימות שפין לכך יזהר לבל ראות באשה: (קד) לא ירגיל סעודה בבתי אחרים רק יאכל בביתו דווקא וגם מסעודת מצוה שאינו הכרחי ימנע עצמו: (קה) לא יזכור אותיות השם אפילו במילואו אלא בהפסק כזה יו"ד אי ה"י וא"ו אי ה"י: (קו) דברים האסורים משום סכנה כגון לא יניח פיו על הסילון וישתה מפני רוח רעה: אסור לילך אחורי אשה תוך ד' אמותיה: לא יסתכל בגלוחין ובנהרגין כי פוגם בנפשו: יתרחק מריח נבילה שפוגם ג"כ בנפשו: לא יגדל תורים ובני יונה בתוך ביתו: הדר בבית אחד ויצא ממנו לא יחזור לדור בתוכה עד אחר ז' שנים: (קז) כדי שתשרה שכינה במעשיך תאמר על כל דבר לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה: (קח) אין לומר בכל עת השם אדני רק יאמר שם ד"א שאין להזכיר אותיות י"ה שהוא שם המיוחד: (קט) אין המזיקים מתגרים אלא במי שמזכיר שמותן או כותב הוא או אבותיו קמיעות לכן לא יהיה לו שום עסק בהם ולא יכתוב קמיע זו בפני פקות נפש שאין דוחין נפש מפני נפש: (קי) ממדות ענוה להיות עניו גם בתוך בני ביתו: (קיא) מי שיודע בחבירו שיטעה בדבר הלכה יודיענו ואל יביישהו ברבים ואם מיעט מודיעו נענש: (קיב) יזהר לבל ילך יחידי כי יש רוח ושמו תגי' ושורה עליו: (קיג) לא יאמר אדם אם אעשה כך הריני משומד או ממזר או עכו"ם או לא יהודי כי ח"ו הוא עבירה גדולה: (קיד) לאהוב לשכניו ולקרוביו: (קטו) להלוות לעני בשעת דוחקו: (קטז) מעני שמירת הנפש שיסתתר אדם עצמו ויסגר בעדו בבית או יברח בזמן המגפה ב"מ ומה שיאמר עיין בסידור האר"י: (קיז) כל אדם יהיה לו מזומנים תמיד תכריכין כי מי יודע וכו'. ויהיה לו צוואה כתובה: (קיח) כלל גדול להוריד דמעות על אדם כשר שהקדוש ברוך הוא סופרן ומניחן בבית גנזיו: (קיט) כלל גדול לשמירת הנפש לסמוך גאולה לתפלה לכן אף בשבת ויו"ט יסמוך: (קך) יראת ה' טהורה הנושא אשה ואח"כ לומד תורה לכן כל איש ישתדל להשיא בנו בעודו קטן עד אשר לא יבואו ימי הרעה אלו ימי הבחרות שאז מתחילין הרהורין בישין להתגבר על האדם וצריך להתפלל להקב"ה להזמין לו אשה הוגנת וראוי' להוליד ולא יפגום זרעו באשה עקרה ח"ו:

סדר קביעת התורה.

צריך להגהות את ספריו כמ"ש זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות וראוים להצניעם במקום המובחר לשמרם מהפסד ואכילת עכברים ויכסם בטלית חשוב וינהג כבוד בכתב מרובע אפי' נכתב שלא בקדושה: טוב להיות מצוי בביה"כ אם לתפלה או לעסק התורה כי הלומד בביה"כ אינו שוכח. ומורי מהרי"ב ז"ל כל זמן היותו בח"י למד תמיד בביה"כ: שורש כל המדות טובים לקנות התבודדת כי החושק בחבורת בני אדם א"א להיות דבוק בהש"י וההפרישתו הנאות לבעלי התורה שיהיה לו תמיד חדר מיוחד בפ"ע ולא יכנס שום אדם ויקדש החדר ההוא לקדושת בית המדרש ממש אם א"א לו לעסוק בביה"כ. מי שחשקה נפשו בתורה כ"כ עד שיום ולילה לא יחשוב בדבר מדברי העולם השפל הגופני אלא מד"ת ודאי משיג הארה נפלאה בנשמתו ולא יצטרך לשום סגופים ועגוים וזה קבלנו כך עיקר חיוב הלימוד לייחד השכינה בת"ת ולא לתועלת עצמו להשיג החכמה או העוה"ב שעליו נאמר ח"ו וכל חסדו כציץ השדה: כל מי שאינו עוזר מממונו לבעלי התורה בזמן התחיה יהיה נפל. עסק התורה צריך להיות בשמחה כי אין השכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחת מצוה:

זמן נטילת לולב וברכתו.

(א) שיעור הדס וערבה צריך לכתחלה להיות ארוכין י"ב גודלין ושדרו של לולב צריך להיות לכתחלה ט"ו גודלין ולמעלה אין להם שיעור אבל עכ"פ צריך שיצא השדרה של לולב למעלה מהם טפח [סי' תר"נ] : (ב) מצוה לאגוד השלשה ביחד כקשר גמור משום נוי ונוהגין לעשות הקשר בענין זה דהיינו שכורכין סביבות כל הג' מינים אלו ותוחבין ראש הכרך בתוך העגול הכרוך ועושין שלשה קשרים ללולב בענין זה שיהיו לבד קשרים שקושרין הג' מינים ביחד יהיה ג' קשרים [א"ר סימן תרנ"א דלא כט"ז] ויש לקשור ההדס גבוה יותר מן הערבה וישפיל ההדס וערבה תוך אגד הלולב כדי שיאחוז כל ג' מינים בידו בשעה הברכה [שם רמ"א] וצריך להיות טפח למעלה פתוח ולא מקושר כדי שיהיה יכול לכשכש העלין [א"ר שם] : (ג) וצריך להסיר החוט מן ההדס דהוי חציצה ויש לאגוד ההדס בלולב והוי לנאותו ואינו חוצץ ויאגד הלולב באמצע והדס בימין וערבה בשמאל היינו כשמחזיק הלולב ופני השדרה אליו [שם וע' מ"א] : (ד) יטול הלולב והדס וערבה אגודים ביחד בימינו כמו שנתבאר לעיל דינו והאתרוג בשמאלו ראשיהם למעלה ועיקרן למטה דרך גדילתן והאתרוג צריך להיות עוקצו למטה וזה הוי דרך גדילתו [שם] : (ה) ויטול תחלה האתרוג בשמאלו מהופך העוקץ למעלה ופטמו למטה ואחר כך יטול הלולב בימין ויברך ביום ראשון על נטילת לולב ושהחיינו וביום שני על נטילת לולב לבד ואח"כ יהפוך האתרוג פטמו למעלה וינענע וכשמסלקם מידו יסלק תחלה הלולב ואח"כ האתרוג דכ"ז שהלולב בידו צריך להיות האתרוג ג"כ בידו [מ"א שם] וכשנותן לחבירו לברך עליו יתן לאחר הלולב תחלה ואח"כ האתרוג ואותו האחר יתן למי שרוצה לברך עליו האתרוג תחלה ואי ליכא אחר יקח ממנו הלולב בשמאלו ואח"כ יקח האתרוג בשמאלו ואח"כ יתן הלולב לימינו ויוצא כל הדעות [מ"א בשם של"ה] : (ו) אם שכח לברך עד שנטל כולם דרך גדילתם מ"מ מברך עליהם כ"ז שהם בידו שעדיין הוא עסוק במצותו [ועיין א"ר שם] ומברך מעומד וכן הלקיחה צריך שתהיה מעומד [מ"א בשם של"ה] ואינו מברך רק פעם אחת ביום אף ע"פ שנוטלו כמה פעמים ביום [שם] : (ז) איטר נוטל לולב בימין שלו והאתרוג בשמאלו ואם היפך יצא וכן כל אדם אם נטל בהיפוך האתרוג בימין והלולב בשמאל גם כן יצא רק אם אפשר לו יטול פעם שנית בלא ברכה [ועיין מ"א שם] ושולט בשתי ידיו נוטל האתרוג בשמאל ולולב בימין כל אדם [שם] : (ח) אם כרך סודר על ידיו או שנוטלו דרך בית יד שקורין [האנדשוה] לא יצא וצריך לחלוץ התפלין קודם נטילת לולב ולכל הפחות [היינו שצריך ליטול קודם חליצת התפלין] צריך להסיר הרצועות מידו ואם לא הסיר הרצועות מידו ונטלו צריך לחזור וליטלו בלא ברכה [ע' א"ר שם] : (ט) גידם שאין לו יד כלל יקח לולב בזרוע ימין ואתרוג בזרוע שמאל וכן אם יש לו יד אחת נוטל אחת בידו אחת והשניה בזרוע ולא יטול שניהם בידו אחת אפילו בזה אחר זה ואם אין לו אלא יד אחת והשניה אין לו אפילו זרוע יקח בזה אחר זה ולא יקחם בב"א ואם אין לו לא יד ולא זרוע לא יקחם בפיו כי זה לא הוי לקיחה כלל [פ"מ שם] :

דין הנענועים שצריך לעשות.

(א) צריך לנענע לכל הרוחות בשעת הברכה ואפי' אינו נוטלו בשעת הלל וגם בהלל צריך לנענע לכל הרוחות ומכון שיברך תחלה בסוכה על הלולב וינענע בו ואם אין לו לולב בביתו לברך עליו בסוכה יברך עליו קודם הלל וינענע בשעת ברכה ואח"כ ינענע בהלל [סי' תרנ"א ועיין פ"א שם וסי' תרנ"ב] : (ב) סדר הנענועים בהלל הש"ץ ינענע בהודו כו' וכן ביאמר נא כו'. והצבור מנענעים בכל פעם שיאמרו הודו דהיינו ד' פעמים שעונין אחר הש"ץ הודו וכן מנענע הש"ץ באנא ה' הושיעה נא בב' פעמים שאומר והצבור ג"כ מנענעים ב' פעמים אבל באנא ה' הצליחה נא אין מנענעים לא הש"ץ ולא הצבור וכן בהודו לה' שבסוף שכופלין את הפסוק מנענעים בו ב' פעמים הש"ץ והצבור [שם] : (ג) סדר הנענועים לרוחות יחזור פניו למזרח ושדרו של לולב נגד פניו [כוונות] ויעשה שלשה הולכות למזרח ושלשה הבאות והיינו שמוליך ידו עם הלולב מכנגדו והלאה ג"פ ומביאו אצלו ויכשכש בעלין בשעת הולכה והובאה ובשעת הובאה יביא עיקר של לולב נגד החזה ואח"כ יטה ראש הלולב לדרום ויעשה ג"כ ג"פ הולכה והובאה כמו במזרח אבל אין צריך להפוך פניו להצד שמנענע רק יטה ראש הלולב לצד שמנענע ויעשה ג"פ הולכה והובאה וכן לצד מערב יטה ראש הלולב על כתפו ומוליך ומביא [מהרי"ל וע' מ"א] ואח"כ לצד צפון ואח"כ למעלה ואח"כ לצד מטה וכשמנענע למטה א"צ להפוך ראש הלולב לצד מטה [ט"ז שם] וסדר הרוחות. מזרח. דרום. מערב. צפון. מעלה. מטה [מ"א שם] : (ד) כשמנענע בהודו וביאמר נא ובאנא כו' יחלק הנענועים, דהיינו שלא ינענע בהשם. ובהודו כו' ששה תיבות ינענע בכל תיבה לרוח אחת וכן ביאמר נא ו' תיבות ינענע ג"כ בכל תיבה לרוח אחת ובאנא ג' תיבות בלא השם ינענע בכל תיבה לב' רוחות וצריך לחבר האתרוג להלולב בשעת הנענועים ולנענע בשניהם יחד [שם ובמג"א]: (ה) ד' מינים הללו מעכבין זה את זה שאם חסר לו אחת מהן לא יברך על השאר אבל נוטל אותם בלא ברכה ומנענע בהם קודם הלל דהיינו בשעה שהיה מברך עליהם אם היו כולם ובשעת הלל ינענע ג"כ לזכר בעלמא בין ביום א' בין ביום ב' בין בשאר ימים [א"ר דלא כט"ז] והצבור יטלו אותן גם כן כדי שלא יבואו לטעות לשנה הבאה שיסברו שיצאו במה שנטל הש"ץ [א"ר דלא כט"ז ומ"א] : (ו) אם בירך על הלולב ואחר הברכה ראה שלא היה בו הדס או ערבה או שהיו פסולים אם היה לו ארבעה בביתו באופן שא"צ להפסיק בינתיים כדי ליקח אותם יקח ארבעתם ביחד ויברך על אותו מין שהיה נחסר דהיינו על ערבה יברך עג"ע ערבה על הדס עג"ע ען עבות ואם היה זה ביום ראשון צריך לברך עוד פעם שהחיינו בשביל הנחסר דומיא דתורמוס שבירך עליו ונפל מידו אף שהיה לפניו תורמוס ואוכל את השניה מ"מ צריך לברך על השניה אבל על הלולב יצא כיון שהיה אצלו בביתו על ארבעתם אבל אם לא היה לו בביתו ערבה אחרת או הדס אחר בשעה שבירך ואח"כ הביאו לו צריך לברך על ארבעתם יחד ע"ג ע"נ לולב כיון שלא היו מצוים אצלו בבית לא יצא גם על הלולב וצריך לברך עליו פ"ב ואם היה זה ביום ראשון צריך לברך גם שהחיינו פעם שניה [א"ר שם דלא כמ"א] : (ז) אם חסר אחד מהמינים לא יקח אחר במקומו כדי שלא יבואו לטעות בשנה האחרת [שם] המדקדקים במצות אין מוסיפין על שלשה בדי הדס ועל שני ערבות [שם] :

זמן נטילת לולב

(א) זמן מצות לולב ביום אבל לא בלילה וכל היום כשר לנטילת לולב שאם לא נטלו שחרית יטלנו אח"כ ומכ"מ זריזין מקדימין למצות ונוטלין אותו בבוקר ואמנם הוא משתנץ החמה ליטול אותה לכתחלה ואם נטלו משעלה ע"ה יצא בדיעבד אפי' א"צ לצאת לדרך ואם רוצה להשכים לצאת לדרך מותר לכתחלה לנטלו משעלה ע"ה ואם שכח ליטלו כל היום ונזכר ביה"ש אפילו ביום א' נוטלו בין השמשות בלא ברכה [פ"מ סימן ס"ו בט"ז] וכן הדין בספק אם נטל לולב [שם] : (ב) אסור לאכול קודם שיטלנו ואם שכח ואכל ונזכר תוך הסעודה ביום ראשון שהוא מן

התורה

שתודה וש"ק י"ט שני לדידן שעושין ב' ימים טובים מספק אפילו יש שעות ביום ליטלו אח"כ יפסיק ובשאר הימים אין צריך להפסיק אם יש שעות ביום אחר אכילה אבל אם אין שעות אפי' בשאר הימים יפסיק [שם ובט"ז שם]: (ג) מי שבא בדרך בחוה"מ ומצפה שיבוא למקום שיהיה שם לולב אפי' מי שרוצה להחמיר על עצמו לא יתענה יותר מחצות כיום משום דאסור להתענות בחול המועד וכן הישובים שאין להם אתרוג וצריכין לשלוח אחר אתרוג ונתעכב א"צ להמתין שלא לאכול יותר מחצות אפילו ביום א' שהוא מדאורייתא [ועי' מ"א וא"ר שם]:

דין אם מותר להריח בהדס ובאתרוג.

(א) הדס של מצוה אסור להריח בו כל ז' אפילו בשבת אבל אתרוג מותר להריח בו בשבת שבתוך החג אבל בימי החג שלא בשבת אין להריח בו אפילו שלא בשעת נטילתו לצאת [א"ר סי' תרנ"ג דלא כמ"א] מחמת שנחלקו הפוסקים אם לברך אם לאו: (ב) מותר להחזיר הלולב למים בי"ט ויכול להוסיף עוד מים אחרים אם צריך אבל להחליף את המים אסור ובחוה"מ מצוה להחליפם כדי שישאר לח והדר ונוהגין ליקח בחוה"מ בכל יום ערבה חדשה ולקשרה בלולב משום הידור מצוה [סי' תרנ"ד]:

דין עכו"ם שהביא לולב.

(א) עכו"ם שהביא לולב לישראל מחוץ לתחום מותר ליטלו אפי' מי שהובא בשבילו ומותר לשלוח עכו"ם בי"ט להביא לולב מחוץ לי"ב מיל בין ביום ראשון בין ביום ב' וכן להביא מחוץ לתחום מותר לומר לעכו"ם להביא אפילו בשבת בשביל י"ט שני ובשביל י"ט ראשון מותר לשלוח אפילו בשבת חוץ לי"ב מיל אבל בשביל יום טוב שני אין לשלוח לא בשבת ולא בי"ט חוץ לי"ב מיל וכל היכא דהביאו מחוץ לתחום ומותר לצאת בו אעפ"כ אסור לטלטלו חוץ לד' אמותיו אם העיר אין בה עירוב וצריך לילך למקום האתרוג וליטלו שם ובית אפי' גדול נחשב כארבע אמות ובשביל זקן או חולה שאינן יכולין לילך יאמר לעכו"ם להוליך אצלם אבל אם יש שם עירוב יכול לטלטלו בכל העיר רק חוץ למקום העירוב אינו רשאי לטלטלו [סי' תרכ"ה ועיין מ"א וא"ר ופ"מ שם]: (ב) ערבה שנתלשה בי"ט בין ביום א' בין ביום ב' אסור לטלטלה בו ביום אפי' אין לו אחרת לצאת בה אבל אם נתלשה ביום א' מותרת ביום ב' [ועי' מ"א שם]:

דינים פרטיים ללולב.

(א) קטן שיודע לנענע לולב כדינו דהיינו מוליך ומביא מעלה ומוריד אביו חייב לקנות לו לולב אם ידו משגת כדי לחנכו במצות וכדי שיעשה הנענועים כדינו בשעת הלל עם הציבור ואם אין ידו משגת לקנות לו לבדו עכ"פ יתן לו לולב שלו אחר שיצא בו שיברך עליו וינענע בו [סי' תרנ"ז ועיין ט"ז ומ"א]: (ב) מן התורה אין מצות לולב חוץ למקדש אלא יום א' לבד וחכמים תיקנו שיהיה ניטל בכ"מ כל שבעה [סי' תרנ"ח]: (ג) בשבת אינו נוטל אפי' חל בו יום ראשון דמצוה מן התורה, דאסור לטלטל הלולב בשבת אפי' לצורך גופו או מקומו דהוי כאבן [דלא כט"ז] אבל האתרוג מותר לטלטלו דראוי להריח בו אם מברך על פרי אחר [מ"א וט"ז]: (ד) אין אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חבירו שהשאילו דבעינן ביום א' לכם משלכם ואפי' אמר לו חבירו יצא שלך עד שתצא בו ואח"כ יצא שלי כבתחלה לא יצא דהוי כמו שאול ואם נתנו לו במתנה אפי' במתנה ע"מ להחזיר הרי זה יוצא בו ידי חובתו שמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה ואם הנותן אינו מקפיד יכול המקבל ליתן אפי' לאחר במתנה ע"מ להחזיר ואחר לאחר כדי לצאת בו אבל אם הנותן הראשון נתן לו בפירוש ומקפיד שלא ליתן לשום אדם עוד לצאת בו נ"ל דאף המקבל הראשון לא יצא שאין בו דין ממון כמו שהוכחתי זה במקום אחר, נתנו לו סתם הוי כאלו אמר ע"מ להחזיר כיון שצריך לו האתרוג לצאת בו בודאי לא נתנו לו לשם מתנה גמורה ואם נתן לו במתנה על מנת להחזיר או בסתם אחר שיצא בו צריך ליתנו לבעלים במתנה כדי שיהיו יכולים הבעלים לצאת בו ביום ראשון אם לא יצאו עדיין [שם]: (ה) לא יתננו ביום ראשון לקטן קודם שיצא בו דקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מדאורייתא ונמצא שאם החזירו אינו מוחזר [שם] ולכך כשנותנין לקטן יאחזנו בידו עם התינוק [שם]: (ו) שותפים שקנו אתרוג ולולב בשותפות לצורך מצוה מסתמא ע"ד כן קנאוהו שיהיה של כ"א לבדו בשעה שיוצא בו ע"מ שיחזירהו ומ"מ טוב לומר בפירוש שנותן כ"א חלקו לחבירו במתנה על מנת להחזיר בשעה שיצא בו וכן קהל שקנו אתרוג בשותפות טוב גם כן שיכריזו שכ"א נותן חלקו לחבירו במתנה ע"מ להחזיר [שם]: (ז) יזהר כל אדם שיקנה לו אתרוג ולולב לבדו כדי שיקיים המצוה והנענועים כתקנה ואעפ"כ אם קנה יחיד אתרוג לבדו ויש בעירו אתרוג ובעיר אחרת אין שם אתרוג כלל מצוה שישלח שלו לעיר אחרת שאין שם כלל והוא יברך על של קהל [ועיין מ"א שם]:

דיני ערב ראש חדש.

(א) יש נוהגין להתענות ער"ח ואם חל ער"ח ביום שבת מקדימין להתענות ביום ה' ואם חל ער"ח ביום ו' אותן שאומרים סליחות [היינו יוה"כ קטן] קודם מנחה יתענו ביום ה' ואותן שא"א סליחות יתענו ביום ו' [תי"ת א"ר שם] ויש מקומות שנהגו להתענות ביום המולד אם המולד קודם ר"ח ואם המולד לפעמים בחצי יום או אפי' קודם אין מתענין רק עד המולד ואם לאו מתענין עד הלילה ואם נהגו קצת אנשים שיתענו תמיד כל היום ער"ח ואח"כ רוצים לנהוג שלא יתענו רק עד המולד צריכין להתיר הנדר [מ"א שם] ופשוט דאפי' בערב שבת צריכין להשלים כשאירע פעם ראשון בחול והשלימו ואם בפעם ראשון לא השלים אפילו בחול אין צריך להשלים. מיהו במקום שעושין ממנו ת"צ וקורין ויחל והוא נמנה עמהם צריך להשלים עד צה"כ ואף תנאי לא מהני [עיין מ"א שם וסימן רמ"ט]. דיני יעלה ויבא בתפלת מנחה נכתב לעיל בתפלת ש"ע של חול ע"ש:

דיני ראש חדש.

(א) ר"ח מותר בעשיית מלאכה והנשים נהגו שלא לעשות והוא מנהג טוב ויש בזה הרבה טעמים ואם המנהג שעושין קצת מלאכות וקצת אין עושין אזלינן בתר המנהג דמעיקרא כך קבילו עלייהו אבל בכתם אין להקל להן כלל [עיין מ"א שם]:

סדר התפלה וקריאת הלל בראש חדש.

(א) ר"ח ערבית מתפלל ש"ע ואומר יעלה ויבא בעבודה ואם שכח עיין לעיל בתפלת ש"ע של חול ושם נתבאר דינו: (ב) שחרית מתפללין ש"ע ואומרים יעלה ויבא בעבודה ואח"כ קורין הלל בדילוג בין יחיד בין צבור ומברכין עליו בתחילה אשקב"ו לקרוא את הלל ולבסוף יהללוך ובדיעבד אם בירך לגמור את הלל יצא [ט"ז תכ"ב] ומ"מ יזהר כל אדם לקרות בצבור כדי לברך עליו עם הצבור להוציא א"ע מחשש פלוגתא דהוי ברכה לבטלה כי יש פוסקים דס"ל דאין ליחיד לברך על קריאת הלל ולכן אם בא לביהכ"נ סמוך להלל ויש עוד שהות לקרות ק"ש ולהתפלל אף אחר קריאת הלל יקרא תחלה הלל עם הציבור ואח"כ יתפלל ואם לא יהיה לו שהות אח"כ לומר פסוקי דזמרה ידלג כמו שמבואר לעיל אצל דיני

תפלה

תפלה ואם היחיד אומר פסוקי דזמרה והצבור מתחילין לקרות הלל בר"ח או בחה"מ פסח יקרא היחיד עמהם בלא ברכה תחילה וסוף ויסמוך עצמו על הברכות של פסוקי דזמרה כיון דהרבה פוסקים ס"ל דיחיד אין מברך באותן ימים שאין גומרין את הלל אבל בימים שגומרים את הלל אם היחיד עומד באמצע פסוקי דזמרה לא יקרא עמהם דלכ"ע צריך לברך עליו ובתוך פסוקי דזמרה אסור להפסיק בברכות [ואמנם כין שהתכת ליוצא אפילו בימים שגומרים את הלל יאמר הלל עם הצבור בברכה תחילה וסוף דהא מפסיקין לכל דבר מצוה אפילו לקבול על חובותיו כנ"ל [עיין סי' נ"ד] ואם יחיד קורא את ההלל יש להדר אחר שנים שיאמרו עמו ראשי פרקים ונוהגין כן בהודו אבל לא באנא וכו' [סי' תכ"ב]: (יג) אם הפסיק באמצע הלל אפילו בדיבור ושהה אפילו כדי לגמור את כולה א"צ לחזור לראש וחוזר למקום שפסק ואם הפסיק באמצע ענין צריך לחזור לראש אותו פסוק שהפסיק בו ואם הפסיק מחמת אונס כגון שלא היה מקום נקי ושהה כדי לגמור את כולה בימים שאין גומרין את הלל א"צ לחזור לראש אבל בימים שגומרין את הלל הפסיק מחמת אונס ושהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש בלא ברכה בתחילה [עיין מ"א שם]: (ד) הקורא את הלל למפרע לא יצא ואם טעה ודילג פסוק אחד או כמה פסוקים ואח"כ כשאמר כמה פסוקים אחרים נזכר שטעה א"א אותם במקום שנזכר רק תחזור לתחלת הפסוקים שדילג ויקרא משם ולהלן כסדר [שם]: (ה) מצות קריאת הלל מעומד חוץ מליל פסח [ועיין בט"ז הטעם] ואסור לסמוך עצמו לעמוד או לכותל דסמיכה אינה כעמידה [מ"א ועיין א"ר שם]: (ו) א"א הלל בבית האבל ובר"ח כשמתפלל בבית האבל אפילו בביתו אין צריך לומר ובחנוכה שגומרים את הלל צריך לומר אח"כ בביתו אבל בשבת שחל בו ר"ח או אם קבר את מתו ברגל אפילו אם מתפללין בבית האבל אומרים הלל כיון שאין בו אבילות (מ"א בסי' קל"א ס"ק י' ופ"מ):

באשמורת הבוקר של יום ראשון דסוכות (בחול) יכין עצמו לקיום מ"ע מה"ת נטילת הד' מינים ומעט מתחן בחמה.

קודם שנוטלין את הלולב נוהגין לומר תפלה זו:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי בִּפְרִי עֵץ הָדָר וְכַפּוֹת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת וְעַרְבֵי נָחַל אוֹתִיּוֹת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַמְיֻחָד תְּקָרֵב אֶחָד אֶל אֶחָד וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּיָדִי וְלֵידַע אֵיךְ שִׁמְךָ נִקְרָא עָלַי וְיִירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָי. וּבְנַעֲנוּעִי אוֹתָם תַּשְׁפִּיעַ שֶׁפַע בְּרָכוֹת מִדַּעַת עֶלְיוֹן לִנְוֵה אַפִּרְיוֹן לִמְכוֹן בֵּית אֱלֹהֵינוּ. וּתְהֵא חֲשׁוּבָה לְפָנֶיךָ מִצְוַת אַרְבָּעָה מִינִים אֵלּוּ כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל פְּרָטוֹתֶיהָ וְשָׁרָשֶׁיהָ וְתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ. כִּי כַוָּנָתִי לְיַחֲדָא שְׁמָא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ לְיַחֵד שֵׁם י"ה בו"ה בְּיִחוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל: בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

ואח"כ יאמר יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתְּהֵא חֲשׁוּבַת לְפָנֶיךָ מִצְוַת אַרְבָּעָה מִינִים אֵלּוּ כְּאִלּוּ כִוַּנְתִּי בְּכָל הַכַּוָּנוֹת שֶׁכִּוְּנוּ בָהֶם אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה:

ויברך מעומד וכו"ע והודאה רבה להש"י שזיכה אותו במצוה רבה כזו ושהאריך ימיו עד הזמן הזה לקיים מצותיו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת לוּלָב:

ברוך

עיון תפלה

נטילת לולב. הרב בפרי מגדים (רסי' תרנ"א) התעורר אמאי לא מברכין אקב"ו ע"נ ד' מינים. ובהקדמת ס' נחלת שבעה כתב שהקשה מהר"מ מאיבר למהרי"ל אמאי מברכין על לולב הא כל המוקדם בקרא מוקדם לברכה כמו בשבעת המינים שנשתבח בהם א"י א"כ ה"נ נברך על האתרוג דהוא מוקדם בקרא, יעו"ש. ואני הצעיר לא ידעתי מפני מה נטו המסדרים האלהיים בנוסח ברכה זו מלשון המקרא שנקרא הלולב בשם כפות תמרים, ובפרט שאין שם זה מיוחד לענפי התמרים לבד דמצאנו גם ענפי שאר אילנות נקראים לולב, לולבי גפנים (יומא פ"א, ערש"י ב"ק נ"ט א' ד"ה לולבי גפנים) לולבי האלה והבטנה (שביעית פ"ז מ"ה) וכן סאטיתא שמכבדין בה העכבים בבית הבד נקרא לולב, כלא שם לוי (ע"א ע"ה נדה ס"ה). לכן נ"ל דעיקר שם לולב לפי הוראת המלה לא יתכן רק על ענף אילן תמר, כי שם לולב נראה שהוא מורכב משתי תיבות אשר כל אחד מהן יורה על התחברות והתקשרות, התיבה הראשונה היא לול, שהוראתו התחברות דברים יחד ע"י עניבה וקשירה, כמו

המשים

בפעם הראשון שמברך על הלולב מברך גם שהחינו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ויענעט בש"ע לצד מזרח דרום מערב צפון מעלה מטה.
וע"פ האריז"ל דרום צפון מזרח מעלה מטה מערב:

ברוך

עיון תפלה

תמרים לולאות (תרומה כ"ו ה'), ותיבה שניה היא לב, שיורה ג"כ התחברות והתקשרות, כמו זכרים יונאים לבובין (שבת כ"ג ב'), שקשורים יחד שנים, או שקשורים בעור מתחת זכרותן, והוא מלשון המקרא לבבתיני אחותי כלה, וכתרגומו קביע על לוח לבי רחימתיך (ע"ש בתוס') ומזה לדעתי ותלבב לביבות (שמואל ב' י"ג) התדבקות יחד היטב חלקי הקמח והעיסה, והוא נעשה ע"י הליטה ברותחין, לכן תרגומו ותהלוש חליטתא, ותרגום חוברות אשה אל אחותה, מלפפן, הוא ג"כ מזה בהתחלפות בי"ת העברי עם פ"א הארמי כנהוג. ולמ"ד האמצעית במלת לולב משמשת פנים ואחור, ואפשר שצריכה להתדג"ש להורות הכפל לסוף תיבה ראשונה ולהתחלת תיבה שניה כלמ"ד במלת ונבלה שם שפתם שפרשו בלל והיה ראוי בתשלומו בתרי למדי"ן, ונבלע הכפל באין דגש, ע"ש ראב"ע ור"ש ב"מ, וכן בשם בבל. והתחברו בשם לולב שתי לשונות של קשירה להורות על שני מיני התחברות והתקשרות, כי לול שהוא עניבה היא התחברות חלק בחלק בדבר אחד לבדו, ושם לב הוא התחברות דבר זה בדבר אחר, ושני מיני התחברות האלה נמצאים בלולב שאנו נוטלים אותו לנטילת מצוה, כי כל עלה ועלה משני צדדי השדרה הם דבוקים ומחוברים יחד מגבן, ונקרא בפי רבותינו תיומת, וכן לכל העלין מראשו לסופו יש להם התחברות יחדו שהם מונחים זה על גב זה עד שאין בכל השדרה מקום פנוי בלתי מכוסה בעלין, ועל שם התחברות עליו שפיר נופל עליו שם לולב שהוראתו התחברות והתקשרות (דאָפפעלפערייניגטע בלעטטער). יצא לנו שלפי עיקר הוראת שם לולב לא יתכן רק לענפי תמרים שמצד טבע בריאותם יש להם התחברות, משא"כ שאר ענפי אילן שאין מטבע בריאותם ענין התחברות והתאחדות העלין לא יתייחס עליהן שם לולב באמת רק בשלוח בהשגרת לישנא מרגילות העם. ושפיר תקנו נוסח הברכה במלת לולב כפי הוראתו האמתית שהוא העיקר בו לפי יסוד הלשון. והנה מלבד התחברות הטבעי שיש בלולב אשר עליו יורה שם הראשון לול, יש גם התחברות מצד המצוה אשר עליו יורה שם השני לב, כי מצד המצוה יש לאגדו עם ההדס והערבה יחד, וגם האתרוג אף שאין לאגדו עם הלולב עכ"פ צריך לחברו עמו בשעת קיום המצוה ובנענועים (בו"ע תרנ"א סי"א) עד שיהיה התחברות והתאחדות בין כל הד' מינים, ושפיר נופל על האגודה הזאת הכלולה מד' מינים שם לולב, שפירושו התחברות והתאחדות דברים נפרדים יחד, והוא בעצמו שם אגודה. ולזה נתכוין רש"י במאי דמשני תלמודא (סוכה ל"ז ב') מ"ט לא מברכין אלא על נטילת לולב, הואיל וגבוה מכולן, הוסיף רש"י חשוב הוא ונקרא האגד על שמו, כלומר כמו ששם לולב הוא שם פרטי הוא גם שם כללי על כל האגודה (בונד). והנה במנחות (כ"ז א') אמרינן ד' מינים שבלולב יהו כולן באגודה אחת, ואף שהאתרוג לא בא בהתקשרות האגודה מ"מ אמר כולן באגודה אחת, כי גם התחברותו ביד שמיה אגודה, ממה שאמר שם אח"ז וכן ישראל בהרצאה עד שיהו כולן באגודה אחת, והתחברות בני אדם יחד איננה בקשירה, רק התאחדותם בלב אחד נקראת אגודה [וכהנס דהך הרב בכפות תמרים לומר דכולן לאו דווקא אלא רובן] יצא לנו כי שם לולב הוא שם פרטי לענפי אילן תמר והוא גם שם כללי לכל הד' מינים הבאים באגודה, וברכת נטילת לולב היינו על הפרטי לבדו כ"א על הכללי, לכלול כל ד' מינים יחד. ודע דלמקצת בעלי הלשון נקרא שם כללי, שם גבוה, כי הכללי גבוה במעלה יותר לכלול כמה פרטים תחתיו. ואינו רחוק לכלול גם ענין זה במאמרם גבוה במינו: **נטילת לולב.** כתב באבודרהם נטילה היא כמו לקיחה בלשון הכמים, זעוד על שם שמגביהין אותו, מלשון ויטלם וינשאם, ויטלם כמו וירימם וכפל לשון הוא של וינשאם, לכן אמרו לשון נטילה שהיא הרמה. ואין מברכין על הנענועים שהוא מדרבנן אלא על הנטילה שהוא מדאורייתא, ע"כ. ולדעתי בלשון נטילה נכללו גם הנענועים כי לשונות תנופה מתורגמים בלשון טלטול, כמו הניעמו בהילך, המה יניעון לאכול, ונוע ינועו בכיו. וכן כל לשונות נסיעה, שהיא תנועה ממקום למקום, כמו נסעו מזה תרגומו ונטלו. ובחרו המסדרים באלהיים לשון נטילה שכולל חיובא דאורייתא ודרבנן:

שהחינו וקימנו. וקימנו לשון התרוממות והתנשאות (עמפאָרגעהאָבען) כמו מקים מעפר דל,

יקימך

אלו ימים שגומרים בהם את ההלל. ב' ימים (וב' לילות ראשונים) של פסח. ב' ימים דשבועות.
ט' ימים דסוכות. ח' ימים דחנוכה. והסימן הוא בבט"ח:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְרוֹא אֶת־הַהַלֵּל:

קיג הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ: יְהִי
שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־
מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם ׀ יְיָ עַל־הַשָּׁמַיִם
כְּבוֹדוֹ: מִי כַּיְיָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי
לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת
יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ:
מוֹשִׁיבִי ׀ עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

קיד בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז:
הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה
וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת

כבני

עיון תפלה

יקימך ה' לו לעם. והגיענו, כענין אשרי המחכה ויגיע (דניאל י"ב). וענין ברכה זו, אחר שבכך ברכת המצוה לתת בה תודה על שזכה לעשות רצון קונו ולהיות עבד למלך עליון ית', אשר נפשו מלאה לה באור שמחה נפשית ותענוג רוחני, כי אם איש המוציא ברצותו מקל של מלך ב"ו נפלה מידו בשוק, בשמחה רבה ירוץ להטפה ולהחזירה ליד המלך ויתענג בזה על אשר זכה להיות משרת את המלך בהוספה זו אף שלא נצטוה ע"ז מפי המלך, ק"ו ב"ב של ק"ו האיש העובד את המלך העליון ית' מלך השיגו הכבוד האמתי ודרך האמת, מה מאד ישמח בלבבו ותגל נפשו בהדבקו באלהים לעשות צויו, מה מאד יתענג וישתעשע בהפיקו רצון קונו, כי פעולת מצוה זו חשובה בעיניו למתנה גדולה מאת אלהים וכמנחה שלוחה אליו מן השמים מאשר נתיקר בעיני השם ונכבד ממנו להיות עבד למלכו של עולם. הנה איש אשר הוקם על במעלה נפשית כזו, כל מצות התמידיות הערוכות לפניו יום יום אינם מספיקים אליו לשלם גם אף אחד מאלף הכרה בטובות וחסדים שכבר קבלם מבורא ית', ובנפשו תתלהב שלהבת אהבה ותשוקה להיות זוכה לעשות רצון קונו נוסף יותר על המצות התמידיות, וכל רעיונותיו מלאות בתאוה וחפץ פנימי אל עשיית מצוה חדשה הבאה מזמן לזמן למלא גם בה את דבר ה', ולהראות בפנים חדשות את כניעתו ועתחתיו, בכל רגע ורגע בשמחה גדולה יהבה ובחשק נמרץ יצפה להתקרב אל הזמן במלאת חפץ נפשו, לכן ימלא פיו תהלת ה', על חסדו הגדול שעשה עמו להחיותו עוד עד זמן זה, ועל אשר נתרומם ונתנשא להראות פנים חדשות בהכנעת עבודתו, ונתיקר בעיני ה' להגיעו אל נקודת תוחלתו:

המגביהי לשבת. לדעת המפרשים היו"ד יתירה, וכן המשפילי, מקימי מושיבי, יודי"ן אלו יתרות לדעתם, ול"נ שאינם יתרים לגמרי, כי אות יו"ד יורה בכל אלה להיותם שמות תארים, ולהורות שהענינים האלה הם קבועים וקיימים ונתחזקים במתואר, ואם אמר המגביה לשבת, המשפיל לראות בלי יו"ד, היה משמעותו גם על שעה אחת, שבזמן המדובר הוא יושב גבוה ומשפיל לראות, אמנם ע"י תוספת היו"ד ידענו שישיבתו בגובה וראייתו בשפלים הוא תאר תמידי אליו ית':

השמים

כִּבְנֵי־צֹאן: מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

בר"ח ובחוה"מ פסח גם בשני ימים האחרונים של פסח דולג:

קטו לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן: יְדֵיהֶם | וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּייָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַייָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יִרְאֵי יְיָ בִּטְחוּ בַייָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: ע"כ

יְיָ זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן: יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְיָ הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יֹסֵף יְיָ עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לַייָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַייָ וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: לֹא־הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

אהבתי

עיון תפלה

השמים שמים לה'. לדעתי שמים השני הוא לשון השתוממות והפלאה (ערשטויגען) מענין שמו אלי והשמו, אשר שם שמות בארץ, על יומו נשמו אחרונים, וטעם המקרא, ה' ברא את השמים לעיני בני אדם להיותם משתוממים ומתפלאים על גודל כבוד ה', כי הרואה מעשי ה' הגדול והנורא אשר עשה בשמים ממעל, גודל גופים השמימיים, גבהו מן הארץ, חוקותיהן מסלותיהן ומרוצותיהן, ופעולת שני המאורות הגדולים איך ישימו משטרם [illegible] ועמדם לעומק הארץ מתחת, המדה והמספר והמשקל שהטבעו בילורים הנפלאים האלה, עד שלא תשבע עין לראות הוד תפארתם, ולא תמלא אוזן משמוע את כבוד האל אשר יספרו ותבונתו אשר יגידו, הלא ישתומם האדם על העז העליון היוצר כל אלה, כי מגדולת היצורים האלה ותפארתם הלא יתפלא ויפול לבו בקרבו על רוממות עושה כל זאת, ויתלא יראת ה' כבודו ורוממותו. ואמר עוד, והארץ נתן לבני אדם, כלומר וכן הארץ נתן לבני אדם להיות שמים לה', כי בראות האדם עולם בנוי בברואים פרטיים לאין מספר, וכלם מתאימים זה לזה בתבונה נפלאה [הלא יתמה לב המתבונן בהם ויגידו לו כי האל ממעל נעלה על כל מחשבה נבדל מכל המעשים עד אין חקר] הארץ הים והיבשה עם נאותיהן ונבאותיהן, היצירות היותר קטנות שבהם,

אשר

בר"ה ובחוה"מ פסח גם בשני ימים האחרונים של פסח דולג:

קטז אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע ׀ יְיָ אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי ׀ חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: וּבְשֵׁם־יְיָ אֶקְרָא אָנָּה יְיָ מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יְיָ וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְיָ דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי־יְיָ גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ ׀ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב: ע"כ

מָה־אָשִׁיב לַייָ כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה יְיָ כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־
נא

עיון תפלה

אשר אף אם היו אלף פעמים גדולים ממה שהם לא תראם עין האדם זולתי ע"י מראות המגדילים את המוחשים על אחת רבבות רבות, ובכל זאת הם בריות נמורות מתוקנים באיברים הנצרכים להם, הלא ישתומם לב המתבונן בהם ויתפלא לאמר מה רם ונשא האדון אשר עשה כל אלה, ומה מאד נעלה ונשגב לאין חקר ונפלא מכל גדולה וכבוד. ומערכת המקרא הוא כזה, השמים.......... שמים לה'
והארץ נתן לבני אדם..... (היממעל אוגד ערדע זינד דעס מענשען היננענעבען צו פרשוויטען איבער דען אללהעררן). שמים לה' שבדלת הראשון ישרת גם לשני, וכן נתן לבני אדם שבדלת השני ישרת גם לראשון, כדרכי השיר, ומנין הדלתות שוים כמעט בתנועותיהם, ואם תפרש המקרא כפשוטו, יש בו מן הזרות הגדולה, דמלשון והארץ נתן לבני אדם יהיה משמעותו כאילו עזב ה' את הארץ הלילה:
שובי נפשי למנוחיכי. הראוי למנוחיך והיו"ד יתרה, וכן יו"ד גמל עליכי, וכן בתוככי ירושלם הראוי בתוכך, ואמרו המפרשים שהיודי"ן הנוספות הם לנאות הלשון. ול"נ כי כל אלה מורכבים מנכח ומ"ב, הכ"ף הוא לנכח והיו"ד למ"ב, כי לנפש עצמו הוא מדבר, מניחתך היא מנוחתי, הגמול הטוב שעליך היא עלי, ואמר בתוככי ירושלם לגודל חפצו בעיר הקדושה ידבר אליה בנוכחת לפניה ונקשרה נפשו בה באין יכולת להתפרד ממנה וכאילו הוא והיא כאחת נחשבית, לכן אמר לנכח ומ"ב, והיא דעת רבותינו באמרם [מכדרשב"י תזריע מ"ה] אשר לא נשא לשוא נפשי נפשו כתיב, מהו נפשי ונפשו אלא כלא חד מלה כד"א נשבע ה' בנפשו ודוד מלכא אתאחד בההוא נפש. [עיין כו"ק בשלח ס"ו ז' יאכלמו כקש]: האמנתי כי אדבר וגו'. טעמו לדעתי, אף שאני מוציא בשפתי גודל צערי ועניי עומד אני בתוקף האמונה והבטחון בו ית' (שטאנדהאפט בלייבע איך אים פערטרויען, זעלבסט ווען איך זאגע זעהר נידערגעדריקקט בין איך) ואם לפעמים אמרתי כל אדם כוזב, שאין קיום לבטחונו, ותוחלתו אל הטוב נכזבה ונפסקת, אמירה זו לא היתה רק מגד חפזון ומהירת המחשבה בלתי ישוב הדעת היטב (אוים איבעראיילונג נור שפראך איך, געטייששט אים פערטרויען זינד דיא מענשען) מלת כי טעמו כמו אעפ"י כמו כי קרוב (ר"פ בשלח) שטעמו אע"פ שקרוב הוא (ע"ש ראב"ע):
נגדה נא. תרגומו איתני כדון נסוי. פירש נגדה ענין ספור והגדה, ומלת נא, ענין נאה
ויפה

נָא לְכָל־עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת ׀ בֵּית יְיָ בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָםִ הַלְלוּיָהּ:

קיז הַלְלוּ אֶת־יְיָ כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים: כִּי גָבַר עָלֵינוּ ׀ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְיָ לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

אחר שיאמר הש"ץ יאמר נא יענו הצבור הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו וכן אחר ב' פסוקים יאמרו נא:

קיח הוֹדוּ לַיְיָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא בֵית־אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְיָ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחַב יָהּ: יְיָ לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְיָ לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַייָ עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: קוֹל ׀ רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: לֹא־אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ לִי

שערי

עיון תפלה

ויפה, זלפי בהנוי והיופי הוא שבחו של דבר, לכן ישמש שם יפה גם על דבר שאין מקום בו אל היופי, כמו יפי חכמתך יפה קול (יחזקאל כ"ה ל"ג) דתרגומם תקון חוכמתך, בסים קליה, והם שבח הדברים ורוממותם, ושפיר פירש"י (בשלח ט"ו ב') זה אלי ואנוהו, אספר נויו ושבחו, והוא מדברי רבותינו במכילתא שם, וכתי"ע ואנוהו ואשבחיניה והוא דומה לשיפיה דקרא אלהי אבי וארוממנהו. לכן תרגם כאן נא נסוי כלומר גדלותו ורוממותו כד"א אל עמים ארים נסי וכאמרם על נסה את אברהם גדלו כנס. וטעם נגדה נא לספר שבחו ית' (פערקינדענד זיינע לאָבפרייזונגען). ועל כוונה זו יש ג"כ לפרש לשון יאמר נא ישראל, כלומר יאמרו שבח ותהלה:

טוב לחסות מבטוח. לשון בטחון נאמר על הסומך בנפשו ואמונתו בדבר שהבטיח לו זולתו, כמו ואל יבטח אתכם חזקיה (מ"ב י"ח) והחסיון ישמש על המשים בטחונו בדבר זולתו בלתי הבטחה ממנו

שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה־הַשַּׁעַר לַיְיָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: אודך אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מאת זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

אנא

עיון תפלה

ממנו, וגם על היושב תחת צל אילן להצל משרב ושמש כאמר (שופטים ט׳) חסו בצלי. יאמר טוב לחסות בה׳, יותר טוב שהאדם מעצמו ישליך יהבו על ה׳ אף שלא הבטיחו מאומה, ממה שיבים בטחונו באדם, אף לאחר שהבטיחו להיטיב עמו (הגר״א):

זה היום. אין לפרש מלת זה כתאר נושא (דיזען טאג) דא״כ היו שניהם ראוים לבוא ביחס אחד שניהם בה״א או שניהם בלעדה, וגם היה ראוי להקדים היום למלת זה ולומר יום זה, כמו בעצם היום הזה, ויהי כהיום הזה, וע״כ נפרש מלת זה לתואר נשוא במובן דבור המליאות (דיזעס איזט דער טאַג) וצריכים להשלים מלת אשר, ובכל זה לשון עשה ה׳ לישנא קטיעא היא, הכי יום זה לבד עשה ה׳ ולא אחרים, וע״כ המובן על התשועה הגדולה הנעשה ביום זה, והמקרא קצר ודחוק. לכן נ״ל שאין מלת זה כאן לכנוי הרומז, אבל הוא שם דבר, לשון גבהות ורוממות, כבלשון ארמי, משרבו זהוחי הלב (סוטה מ״ו) גבהות הלב, וכן אין מזהיהין אותו (חולין ז׳) ר״ל אין מיחסין אותו לו לגבהות והתנשאות (כגרסת הערוך בערך זה) ומצאנו דוגמתו בלשון ערבי, ואפשר לכלול כוונה זו במלת זה בסוף קהלת, שאמר את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם, כלומר יראת ה׳ ושמירת מצותיו הוא גבהות מעלה לכל אדם (דיא ערהאַבענהייט דעס מענשען). וכבר מצאנו גבהות גם לחשיבות מעלה, כמו ויגבה לבו בדרכי ה׳ (ד״ה י״ז ו׳) ויגבה ה״ל במשפט (ובזה אין המקרא חסר כלום כלמפרשים שם) ואחד יסכים לזה מאמרם (מכדרשב״י ויחי רל״ח א׳) הבט משמים וראה ופקוד גפן זאת, גפן דהיא זאת, ר״ש אמר אית גפן ואית גפן, אית גפן קדישא עלאה, ואית גפן דאקרי גפן סדום גפן נכריה בת אל נכר, בגין כך כתיב גפן זאת ההיא דאקרי כלה זרע אמת ע״כ, הנה פירשו גפן זאת גפן חשוב ונשגב במעלתו, (ועיני המשכיל על דבר אמת יראו רעיון נפלא במאמרם (מכדרשב״י בא ל״ז ב׳) האי כתרא דאקרי זאת אתקרי אשה כד״א לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת, מאן הוא איש, ההוא דאקרי זה, ודא הוא איש דכר כד״א כי זה משה האיש, האיש הזה, ואקרי איש זה וזה איש, וזאת אתנסיבת מזה דאקרי דכר וגו׳. הבן בדברים אלה ותמצא ביאור מלת זה וזאת על השיבות המעלה רם וגבוה מאד) ומה נעמה מליצת רבותינו באמרם (מנחות נ״ג) יבא זה ויקבל זאת מזה לעם זו, יבא זה, זה משה דכתיב כי זה משה האיש. זאת, זו תורה דכתיב וזאת התורה. מזה, זה הקב״ה שנאמר זה אלי ואנוהו. לעם זו, אלו ישראל שנאמר עם זו, ע״כ. כל אוהב אמת יודה שאין כוונתם כאשר יחשבו ההמוניים, ממה שנמצאו אלו התיבות במקראות שהביאו, אבל דעתם האמתית לפרש המלות עצמם, זה, זאת, מזה, זו, להוראת רום מעלת הדבר ויתרונו, הוא ית׳ להיותו רם ונשא לאין תכלית נקרא בשם זה, משה המרומם על כל באי עולם אשר עליו דבר צור ישראל בכל ביתי נאמן הוא נקרא בשם זה, התורה שאין ערך לחשיבות מעלתה, אשר עליה נאמר ארכה מארץ מדה נקראת זאת, וההוגים בה לשמור מצותיה נקראים עם זו, והמקראות שהביאו רבותינו הם לאסמכתא, ועל כוונה זו עצמה יסוב גם מאמרם (סוף איכה קדמאה) חטאו בזה ולקו בזה ומתנחמים בזה, ע״ש. והתבונן בדברי הרמב״ן (בקרא ולטטפות בין עיניך) שכתב, ועל דרך האמת מה שאמר הכתוב בעבור זה עשה ה׳ לי, כמו זה אלי ואנוהו, יאמר כי בעבור שמו וכבודו עשה עמנו והוציאנו ממצרים, ע״כ. והוא האמת והוא הפשט המובן במלת זה כמבואר. והנה לרבותינו (פסחים קי״ד א׳) הלל זה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים, ויתאר המשורר האלהי את רוממות הנס והפלא הלזה בשם זה והוא נסמך למלת היום, וטעם זה היום: המעשה הנפלא שנתרומם בו היום (דאַס גראָססאַרטיגע דיזעס טאַגעס) עשה ה׳, אשר בידו לבד לעשות נפלאות. ובזה המקרא בתשלומו כראוי. (ועמ״ש בכו״ק פ׳ וישב על ויהי כהיום הזה, ובכי תשא על כי זה משה האיש). נגילה ונשמחה בו. שמחה יסוב על ענין שיגיע לו בעת יתפוץ בו, וישקוד אחריו, כמו העושר והכבוד, אז ישמח בעת ההיא, וגיל יתכן על דבר

הנמשך

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא: אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ: ברוך אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אל אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי הוֹדוּ לַיְיָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (עַל) כָּל־מַעֲשֶׂיךָ. וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ. כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

יש נוהגין לומר בר"ח אחר הלל פסוק זה:

וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְיָ בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל:

ויאמר זברי"ה ישמרני ויחייני כן יהי רצון מלפניך אלהים חיים ומלך עולם אשר בידך נפש כל חי אמן: כל זה יאמר ג"פ

דרך החיים

תיכף אחר הלל אומרים ק"ש עם תתקבל [חוץ מחנוכה שאין בו מוסף אומרים ח"ק אחר הלל] ומוציאין ס"ת וקורין בו ד' גברי אין פוחתין ואין מוסיפין ואין מפטירין בנביא [ועיין לעיל בהל' קה"ת דיני קה"ת] ואחר הקריאה אומרים ח"ק ואח"כ מכניסין הס"ת להיכל ואומרים אשרי ובא לציון וא"א למנצח יענך וכו' ואומרים חצי קדיש ומתפללין תפלת מוסף ואחר כך מחזיר הש"ץ התפלה ואומרים קדושה כמו קדושה דשחרית והנוסחאות במוסף [וי"א זכרון לכלנו] [וי"א זכרון לכולם] [וי"א יהיון] [וי"א היון] ואין לשנות שום מנהג ואם טעה בתפלת מוסף דינו כמו בתפלת שבת ע"ש. וא"א יעלה ויבא בתפלת מוסף בעבודה:

עיון תפלה

הנמשך זמן רב, והגילה בו ית' תהיה כאשר נזכה להתעדן מזיו שכינתו תמיד בלי הפסק, והשמחה תהיה ע"י התחדשות חידושי תורה והתגלות עמקי סודותיה עד אין קץ, ואם תהיה עונג עוה"ב על בחינה אחת ועל מעמד אחד, לא היה העונג והנועם מורגש רק בתחלתו בהשגתו אותו, כמו שעינינו רואות בעונג העוה"ז, שיגיע העונג והעדון אך ברגע הראשונה, אבל ענין תענוג של עוה"ב יהיה נוסף בכל עת השגת אלהותו ית' ועומק תורתו לבלי קץ, ובכל פעם נוסיף דעת לדעת אותו יותר ויותר ותתגבר תשוקת הנפש להתדבק בו ית', ותהיה עודפת והולכת רגע אחר רגע, והוא אשר קראוהו חז"ל סעודת לויתן, וביאור לויתן ענין דבקות, כמו (משלי א') לוית חן, וזהו לויתן זה יצרת לשחק בו, ר"ל כי השחוק היא שמחה פתאומית המגעת לאדם, לכן אנחנו כאשר נבין ונשיג ידיעתו ית' ידיעה חדשה בכל פעם בפתע פתאום מה שאי אפשר להשיג בגוף נגוף ובחומר עכור יתכן לומר לשחק בו, שהוא נופל על שמחה פתאומיית (הגר"א):

וחסידיך צדיקים. באבודרהם אות וי"ו מחוברת למלת צדיקים, וכן נכון, כי אין צדיקים אחר לחסידים, גם היה ראוי באות ה"א הבא אחר הכנוי, וחסידיך הצדיקים, אמנם ידבר משלש כתות חסידים, צדיקים, וכל העם:

כי

כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ׃
אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה׃

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם׃

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ׃

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם׃

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה׃

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים׃

כשהש"ץ חוזר הש"ע אומרים כאן נקדש תמצא לעיל בתפלת חול דף נ"ג ע"ב:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ׃ לש"ץ לדור ודור

רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְעַמְּךָ נָתַתָּ. זְמַן כַּפָּרָה לְכָל־תּוֹלְדוֹתָם. בִּהְיוֹתָם מַקְרִיבִים לְפָנֶיךָ זִבְחֵי רָצוֹן וּשְׂעִירֵי חַטָּאת לְכַפֵּר בַּעֲדָם. זִכָּרוֹן לְכֻלָּם יִהְיוּ. וּתְשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיַּד שׂוֹנֵא׃ מִזְבֵּחַ חָדָשׁ בְּצִיּוֹן תָּכִין. וְעוֹלַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נַעֲלֶה עָלָיו וּשְׂעִירֵי עִזִּים נַעֲשֶׂה בְרָצוֹן. וּבַעֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׂמַח כֻּלָּנוּ. וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ הַנִּשְׁמָעִים בְּעִירֶךָ הָאֲמוּרִים לִפְנֵי מִזְבְּחֶךָ. אַהֲבַת עוֹלָם תָּבִיא לָהֶם וּבְרִית אָבוֹת לַבָּנִים תִּזְכּוֹר׃ וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ. תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם׃ וְאֶת־מוּסַף יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה

נעשה

נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ. כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַייָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. חַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לִמְחִילַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת עָוֹן (בשנת העבור וּלְכַפָּרַת פָּשַׁע). כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל הָאֻמּוֹת וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם קָבָעְתָּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ (אַתָּה יְיָ) אֵל הַהוֹדָאוֹת:

בחנכה ובפורים אומרים על הנסים

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

וכל

וְכֹל־הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

לש"ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

הש"ץ חוזר התפלה בקול ואומר קדושת נקדש. קדיש תתקבל. עלינו. ק"י.

דרך   דיני עירוב תבשילין   החיים

(א) יו"ט שחל להיות בע"ש אסור לבשל בשביל שבת וצריך להניח עירוב תבשילין מערב יו"ט שעי"ז העירוב מותר לבשל מיו"ט לשבת [א"ח סי' תקכ"ז]: (ב) העירוב צריך לעשות בפת ותבשיל ואם לא עשה אלא מתבשיל לחוד מותר בדיעבד [שם], אבל פת לבדו לא מהני [שם בפ"מ]: (ג) התבשיל צריך שיהיה מדבר הראוי ללפת בו את הפת ואפילו פירות מבושלים וכן מיני קטניות מבושלים אם דרך בני אותו המקום ללפת בו את הפת מותר ואם לאו אסור אבל תבשיל של מיני קמחים אפילו דרך בני אותו המקום ללפת בו את הפת אסור להניחו לשם עירוב תבשילין [מ"א שם]: (ד) תבשיל זה צ"ל מבושל אלא ה"ה צלי ומטוגן או שלוק היינו מבושל הרבה יותר מדאי מותר להניחו בשביל ע"ת ובלבד שיהא ראוי לאכול מחמת צלי או מטוגן [שם]: (ה) כבוש או מליח וכן מיני דגים מלוחים וכן אם כבש בציר או בחומץ אפי' ראוים הם לאכול כך מ"מ אין להניחם לכתחילה בשביל ע"ת ובשעת הדחק שאין לו תבשיל אחר מותר להניחם בלא ברכת עירוב רק יאמר בדין יהא שרא לנא כו' [שם ועי' בתשובות ה"ל סי' ק"ל דלא כמ"ש המ"א כאן]: (ו) שיעור התבשיל יהיה כזית והפת יהיה שיעורו בכביצה [שם]: (ז) מותר להניח העירוב ערב יו"ט אפילו בספק חשיכה ואם קיבל עליו י"ט כגון שאמר ברכו

או

או שאמרו הציבור ברכו אסור להניח עירוב אפילו חצי שעה קודם הלילה [מ"א וא"ר סימן רמ"ה ס"ק ל"ה]: (ח) מי שבא לביהכ"נ ושכח להניח ע"ת ואם ילך לביתו להניח עירוב תבשילין יעבור זמן מנחה יתפלל מנחה ולא יניח ע"ת דיוכל להקנות קמחו לאחרים [מ"א שם]: (ט) מחויב כל אדם לערב בעצמו ואפי' אלמנות שיודעות לערב בעצמן צריכין לערב בעצמן: (י) מצוה על כל גדול העיר לערב על כל בני עירו כדי שיסמוך עליו מי ששכח או נאנס או שהניח עירובו ואבד [ומי ששכח מחמת עצלות שהיה יודע שצריך להניח עירוב רק שנתעצל עד ששכח מיקרי פושע] וכן ע"ה שאינו יודע לערב או שלא ידע שמחויב כ"א לערב בעצמו וכל אלו סומכין בי"ט על עירובו של הגדול ומותרין לבשל מי"ט לשבת אבל מי שאפשר לו לערב ולא שכח ולא נאנס ויודע שאין לסמוך על הגדול כגון בר בי רב כל אלו אם לא עירבו וסמכו עצמן בכוונה שיערב הגדול בשבילם אין מוציא אותם בעירובם ואסור לבשל ביום טוב בשביל שבת כמו שיתבאר לקמן במי שלא הניח עירוב [שם]: (יא) כשמערב על אחרים אנהגו א"צ לפרש שמניח בשביל פ' ופ' אלא מניח בסתם על כל בני עירו וכל שהוא בתחום העיר יוצא בו אבל מי שאינו בתחום העיר אינו יוצא בו אפי' אם הניח עירוב תחומין ויכול לבוא לעיר אלא אם כן התנה עליו המניח בשבילו בפירוש שהניח בשבילו והניח עירוב תחומין ג"כ אז יוצא בו [שם מ"א]: (יב) המערב לאחרים צריך לזכות להם ע"י אחר ולכתחילה אין לזכות להם ע"י בנו ובתו הקטנים אף שאין סמוכים על שלחנו או ע"י בנו ובתו הגדולים הסמוכים על שלחנו וכן ע"י אשתו שמעלה לה מזונות אבל בדיעבד מותר בין ע"י בנו ובתו הגדולים אפילו הסמוכים על שלחנו ובין ע"י בנו ובתו הקטנים שאינם סמוכים ע"ש וכן ע"י אשתו שמעלה לה מזונות אבל ע"י בנו הגדול ואינו סומך על שלחנו וכן ע"י בתו שבגרה ואינה סמוכה על שלחנו וכן ע"י בנו הגדול שיש לו אשה אע"פ שסמוך על שלחנו וכן ע"י שפחתו ועבדו העברים אפי' הם קטנים וכן מלמד או יתום שסמוכים ע"ש בכל אלה מותר לזכות אפי' לכתחלה על ידיהם והזוכה צריך להגביה העירוב ממקום שמונח שם טפח [סי' שס"ו ותקכ"ז]: (יג) וחוזר ונוטל המערב מיד הזוכה ומברך ברכת עירוב ואח"כ אומר בדין יהא שרא לנא כו' ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת [שם] ואם מערב על מי שדר חוץ לתחום אף שהניח עירוב תחומין צריך לומר לנא ולפ' ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת: (יד) עכשיו שנוסח הברכה כך הוא ואומרים לנא ולכל ישראל סומכין אותו שמותרין לסמוך [כגון השוכח וכיוצא בו דאמורים לעיל] על הגדול מן הסתם שבודאי מערב ומזכה כדינו אבל על אדם אחר אין לסמוך אלא א"כ שואל אותו אם זיכה ע"י אחר ואם זיכה כדינו כמו שנתבאר לעיל אז סומכין עליו אותן המותרין לסמוך [שם מ"א]: (טו) אם הניח עירוב ולא אמר בדין יהא שרא לנא כו' או שאמר בדין יהא שרא לנא למעבד כל צרכנא ולא הזכיר המלאכות בהדיא הוי כמו שלא הניח עירוב כלל שיתבאר דינו לקמן אבל אם אמר בדין יהא שרא לנא כו' רק שלא ברך ברכת עירוב יצא כי הברכה אינה מעכבת ואם הזכיר מקצת מלאכות ומקצת לא הזכיר כגון שאמר לאפויי ולבשולי ול"א ולאטמוני ולאדלוקי שרגא מותר באותן שהזכיר ובאותן שלא הזכיר אסור רק הדלקת נר אחד לשבת מותר אף בלא עירוב כלל [מ"א שם]: (טז) אם רוצה לשחוט ביו"ט יאמר בפירוש בהנוסח של בדין ולשחוט ולמעבד כל צרכנא אבל אם לא אמר אינו מעכב ומותר לשחוט בי"ט מפני שהוא בכלל ולמעבד כל צרכנא [א"ר מ"א שם]: (יז) נאכל התבשיל או שאבד קודם שבישל לשבת אינו יכול לבשל אא"כ נשתייר ממנו כזית אבל אם נאכל הפת או נאבד אין בכך כלום. התחיל בעיסתו ונאבד התבשיל או נאכל גומר אותה עיסה ומותר לאפות אותה וכן אם התחיל לבשל גומר התבשיל שהתחיל ואפי' לא הניח את הקדירה עדיין אצל האש רק שהתחיל בתיקונה כגון שחתך הלפתות וכדומה מותר לבשלו [שם]: (יח) אפה או בישל לצורך י"ט ואח"כ נאבד התבשיל יכול להניחו לצורך שבת כיון שנעשה בהיתר ויבשל מכאן ואילך לי"ט [שם]: (יט) אחר שהכין צרכי שבת והטמין והדליק הנרות של שבת יכול לאכול העירוב תבשילין אבל מ"מ מצוה מן המובחר שהפת של עירוב יקח בליל שבת ללחם משנה וכן בבוקר ובסעודה ג' יבצע עליו כיון דאיתעביד ביה חדא מצוה יתעביד ביה מצוה אחרת [מ"א שם]: (כ) אם חל י"ט ביום ה' וביום ו' אף שהניח עירוב אין יכול לבשל מי"ט ראשון לשבת כיון די"ט שני חול לדידן דבקיאין בקביעא דירחא ואפי' יודע שיהיה לו אונס ביום ו' שלא יהיה יכול לבשל על שבת אעפ"כ אסור ביום ה' שהוא יום ראשון של יו"ט לבשל לשבת [מ"א וא"ר שם]:

דין אם נאבד העירוב ומי ששכח לערב.

(א) מי שלא עירב אסור לו לבשל בשביל שבת וכשם שאסור לבשל לעצמו כך אסור לבשל לאחרים אפי' בביתו וגם אחרים אסורים לבשל בשבילו ואין לו תקנה רק שיקנה קמחו [במשיכה ולא בק"ס] לאחרים שעירבו כל מה שצריך לו לאפות ולבשל ולהטמין לצורך שבת והם אופין ומבשלין ומטמינין בשבילו אפי' בביתו יכולין לעשות בשבילו כשמקנה להם [שם]: (ב) אם אין שם אחרים שעירבו מותר

לו

לו לאפות בעצמו פת אחד ולבשל קדירה אחת וכן אם יש שם אחרים שעירבו ואין רוצה להקנות להם ג"כ מותר לעשות בעצמו דברים אלו אבל אם אין לו פת ללחם משנה צריך להקנות קמחו לאחרים אם יש שם אחרים שעירבו כדי שיאפו לו לחם משנה על שבת לקיים המצוה [שם]: (ג) כל זה אם לא נזכר קודם סעודת שחרית אבל אם נזכר שלא עירב קודם סעודת שחרית יבשל הרבה בקדירה אחת ויותיר לשבת וכן אם רוצה לאכול כמה מיני תבשילין מותר לבשל כמה קדירות כל מין שירצה ויבשל הרבה ויותיר לשבת [שם]: (ד) ולענין הדלקת נרות בלא עירוב מותר להדליק נר אחד בעצמו ואם רוצה להדליק יותר יכול להדליק עוד נר אחד מבע"י וילך לחדר לחפש שום דבר ויניח אותו דלוק לשבת [שם]: (ה) אם נזכר בי"ט א' יכול לערב ביום א' על תנאי שמתנה אם היום קודש ולמחר חול א"צ לעירוב ואם היום חול בעירוב זה יהא שרא לנא כו' ומברך בתחלה הברכה של העירוב ובשני ימים טובים של ר"ה אינו יכול לערב בתנאי שהם קדושה אחת וכיומא אריכתא דמיא [שם]: (ו) ואם עבר במזיד או בשוגג ובישל כמה קדירות שלא לצורך יום טוב מותר לאכלן בשבת או בחול [שם] אבל אם בישל בהערמה כמה קדירות ממין א' לצורך י"ט והותיר לשבת אסור לאכלו [שם] והטעם שלא ילמדו אחרים לעשות כן לכתחלה מש"ה גרע ממזיד [מ"א שם]:

דין המתענה ביום טוב.

(א) מי שמתענה ביו"ט אסור לבשל לאחרים אפי' לצורך בו ביום ואשה ומשרתת שמתענה מותרת לבשל (א"ר סי' תקכ"ז בשם הלבוש דלא כמ"א כאן) וכן אסור לבשל בעצמו לכתחלה על שבת אף שהניח עירוב אם אפשר ע"י אחר דאין היתר לבשל מי"ט לשבת (לרבה דקי"ל כוותיה) אלא ומפני הואיל ומקלעי אורחים חזי ליה לבו ביום והוא אסור לבשל לאחרים בו ביום אבל אם א"א לבשל ע"י אחר מותר לבשל בעצמו על שבת דסמכינן על הפוסקים דמתירין לבשל מי"ט לשבת ע"י עירוב בלי טעם דהואיל רק טעם דמדאורייתא צרכי שבת נעשין בי"ט [ע"ש ועיין פ"מ בפתיחה]: (ב) וכן צריך ליזהר להטמין ביו"ט החמין של שבת מבע"י כדי שיתבשל קצת כמאכל ב"ד התבשילין מבע"י שאם מטמין סמוך לחשיכה הוי כמבשל ביו"ט רק על שבת וזה לא שרי אפי' ע"י עירוב לרבה דקי"ל הטעם משום הואיל ובסמוך לחשיכה לא שייך הואיל ולכן יש לנהוג ביו"ט שחל בע"ש שמקדימין להתפלל ערבית כדי שיטמינו כולם לצורך שבת מבע"י [מ"א ופר"מ]:

סדר ערובי תבשילין

אם חל יו"ט בע"ש מכריזין עירוב תבשילין להזכיר כל מי שלא הניח עדיין:

אמרו חכמים אין יו"ט מכין לשבת על כן כשחל יו"ט ביום ה' או ביום ו' יקח בעי"ט הפת המוכן לסעודת שחרית של שבת או לסעודה שלישית הואיל והוזמן למצוה א' יעשה בו מצוה אחרת וגם יקח תבשיל חשוב עמו כגון בשר או דג ויתן ביד אחר לזכות על ידו לכל הקהל ויאמר אני מזכה לכל מי שירצה לזכות ולסמוך על עירוב זה ומי שזוכה נוטל בידו ויגביה טפח כי זכין לאדם שלא בפניו ויודיע המערב לרבים שעירב עליהם. וטוב שיערב כל אחד לעצמו ואח"כ יקח המזכה ויברך ברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב:

ואם חל יו"ט ראשון ביום ו' ויו"ט שני בשבת צ"ל מיו"ט לחבירו ומיו"ט לשבת מחמת שעושה ביו"ט מעדנים יתרים ביו"ט שחל בשבת משבת אחר [ט"ז בשם ירושלמי שם]:

בַּהֲדֵין עֵרוּבָא יְהֵא שָׁרֵא לָנָא לְמֵיפָא וּלְבַשָּׁלָא וּלְאַטְמָנָא וּלְאַדְלָקָא שְׁרָגָא וּלְמֶעְבַּד כָּל־צָרְכָּנָא מִיּוֹמָא טָבָא לְשַׁבְּתָא לָנוּ וּלְכָל־יִשְׂרָאֵל הַדָּרִים בָּעִיר הַזֹּאת:

דיני ערובי חצרות מהגאון יעב"ץ זצ"ל.

נוהגין לגבות בע"פ קמח מן כל בני העיר בשעה שמצוי לכל אדם ועושין ממנו חלת מצה לעירובי חצירות ומבואות ומברכין עליו בבהכ"נ ע"פ סמוך להשיכה קודם ת"ע שאין מערבין משתחשך וז"ל

במוסף

במוסף השבת לזה האר"י לערב כל ערב שבת ע"ח ושתופי מבואות. וזכורני שגם אמ"ה ז"ל היה מערב כל ערב שבת ערובי חצירות בלבד, והיה מזכה לבני עירו על ידי אחר. ומצאתי בספר מהרי"ל ז"ל שהיה נוהג כך אע"פ שעירבו בני עירו. וכודאי שהרווחנו בזה לצאת מידי כמה חששות שיש בעירוב הקהל יתר על מה שזכר בט"ז כמ"ש בחבורי בס"ד יע"ש. והיה קרוב בעיני לברך עליו, אע"פ שנסתפקתי ג"כ והסכמתי להתנות עכ"פ. וכן הייתי נוהג. מ"מ לא מלאני לבי לברך עליו, דברכות אינן מעכבות. ושוב עזבתי מנהגי בזה, מטעם הכתוב על ספרי בס"ד המערב כיצד עושה גובה מכל אחד מבני הקהל מעט קמח ועושין ממנו חלה. ואם הם יותר מח"י צ"א צריכין לערב בשיעור כששה ביצים או כח'. ואפילו הם רבים אחד מספיק. ואם פחותין הן די להם כגרוגרת (שליש ביצה) לכל אחד ואין מערבין להם בפרוסה: כשאחד מבני החצר רוצה ליתן פת בשביל כולם, יכול לערב אפילו בפרוסה. בלבד שיהא בה כשיעור. וצריך לזכות להם ע"י אחר (לא על ידי בנו ובתו הקטנים אפילו אינם סמוכים על שולחנו, ולא ע"י עבדו ושפחתו הכנענים, אבל מזכה על ידי בנו ובתו הגדולים אפי' סמוכים על שולחנו, משרת ומשרתת העברים אפילו הם קטנים, ועל ידי אשתו. ולכתחלה לא יזכה על ידי בנו ובתו הסמוכים על שולחנו, אפי' גדולים, ולא ע"י אשתו. ובדיעבד אפי' על ידי בנו הקטן וע"י בתו שבגרה שאינן סמוכים על שולחנו ועל ידי אשתו אע"פ שמעלה לה מזונות ואין בית לה בחצר) וכשזוכה בו צריך להגביהו מן הקרקע טפח וצריך לזכות לכל בני החצר או בני המבוי ולכל מי שיתוסף מיום זה ואילך (ואם נתוספו דיורין לאחר שנתמעט העירוב צריך להוסיף מחמתן) ויאמר המזכה לזוכה (באיזה לשון שמבין) כלשון הזה:

זְכֵה בְּעֵרוּב זֶה לְאַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַדָּרִים פֹּה עִמָּנוּ וְשֶׁיָּבוֹאוּ לָדוּר בָּעִיר הַזֹּאת (בֶּחָצֵר הַזֹּאת בְּמָבוֹי זֶה) שֶׁיִּסְמְכוּ עָלָיו לְטַלְטֵל עַל יָדוֹ מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב הַבָּאִים: וחוזר הזוכה ונוטלו מיד המזכה. ומברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב:

בַּהֲדֵין עֵרוּבָא יְהֵא שְׁרֵא לָנָא לְאַפּוּקֵי וּלְעַיוּלֵי מִבַּיִת לְבַיִת וּמֵחָצֵר לְחָצֵר. מִגַּג לְגַג. מִבָּתִּים לְחָצֵר מֵחָצֵר לְבָתִּים. כָּל מַאי דִּצְרִיךְ לָן בְּכָל שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנָה וְיָמִים טוֹבִים. לָנוּ וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַדָּרִים בָּעִיר הַזֹּאת.

דיני ערובי תחומין

אסור לילך בשבת מחוץ לעיר אלא אלפים אמה ומי שרוצה לילך בשבת או ביו"ט יותר מאלפים אמה יערב מערב שבת או מעי"ט ערובי תחומין. וכיצד הוא עושה מנית מזון שתי סעודות או לפתן כדי לאכול בו שתי סעודות וצריך להניח בתוך האלפים אמה ויקבע שם שביתתו ואע"פ שחוזר לעיר נחשב כאילו שבת שם במקום שעירוב ויש לו אלפים אמה לילך משם לכל רוח שירצה ומברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב: ואומר בָּזֶה הָעֵרוּב יְהֵא מֻתָּר לִי (או לפלוני ופלוני ולבני מקום פלוני) לֵילֵךְ מִמָּקוֹם זֶה אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ בְּשַׁבָּת זֶה. (או) בְּי"ט (או) בְּי"כ:

(א) אם התפלל ביו"ט ש"ע של חול והזכיר יעלה ויבא בעבודה יצא וא"צ לחזור ולהתפלל וכן אם התפלל של חול ונזכר אחר המחזיר שכינתו קודם שהתחיל מודים אומר יעלה ויבא קודם מודים ומזכיר של יו"ט וגומר התפלה ואם התחיל מודים ואח"כ נזכר ולא עקר רגליו חוזר לאתה בחרתנו וגומר התפלה רצה ומודים כו' כמו בשבת [ועיין בה' שבת מ"ש מה שיש לתמוה על זה] ואם עקר רגליו או שאמר יהיו לרצון אף שלא עקר רגליו חוזר ומתפלל של יו"ט וכ"ז כשהתפלל כל הי"ח ברכות אם הזכיר של יו"ט

בעבודה יצא משום דבדין היה להתפלל בשבתות וימים טובים כל הי"ח ברכות אלא דחכמים הקילו ובדיעבד אם התפלל יצא אבל אם לא התפלל רק שלש ראשונות ושלש אחרונות ואפי' אמר ברכה רביעית של י"ט ולא חתם הברכה כתקונה כגון שלא אמר אלא מקדש ישראל ולא אמר והזמנים לא יצא כיון דלא התפלל כל הי"ח וגם לא התפלל ברכה של יו"ט כמו שתקנו חז"ל לכך לא יצא [א"ר סי' רס"ח וסי' תפ"ז דלא כמ"א בסי' רס"ח וסי' תפ"ז ע"ש ודו"ק]: (ג) אם התפלל של יו"ט וסיים מקדש השבת וחזר בו תכ"ד אף שסבר שהוא שבת יצא [ועיין א"ר סי' ר"ס ושם במ"א]: (ג) אם שכח לומר אתה בחרנו ואמר יעלה ויבא וחתם כדינה יצא אבל אם לא חתם כדינה לא יצא דדוחק לומר דהמחבר בסעיף ג' מיירי בלא חתם מקדש ישראל והזמנים דבכה"ג אפי' אמר אתה בחרתנו לא יצא [א"ר ופ"מ שם] ואם לא אמר אתה בחרתנו וגם לא יעלה ויבא רק והשיאנו אע"פ שאמר מועדי קדשך אם לא הזכיר הג פ' בפרט לא יצא [פ"מ בס"ז סי' תפ"ד] ואם לא אמר אתה בחרתנו ונזכר אחר שאמר יעלה ויבא אפי' לא חתם הברכה א"צ לחזור [פ"מ שם במ"א] ואם לא אמר יו"ט באמצע אף שסיים כתקנה הברכה מקדש ישראל והזמנים אם עקר רגליו או שאמר יהיו לרצון חוזר לראש ואם לא אמר עדיין יהיו לרצון חוזר לאתה בחרתנו [א"ר ופ"מ דלא כמ"א]: (ד) אם חל יו"ט בשבת ולא הזכיר של שבת באמצע וסיים מקדש השבת וישראל והזמנים יצא ואם הזכיר שניהם באמצע ולא סיים בחתימה רק מקדש ישראל והזמנים ולא הזכיר שבת לא יצא [בה"ט בשם אחרונים דלא כמ"א] וכן מסתבר כדמשמע מהב"י שכתב אם לא הזכיר של שבת ביעלה ויבא א"צ לחזור כיון דפלוגתא דרבוותא אם צריך להזכיר א"צ להזור בשביל זה אבל לחתום בשניהם אין בו פלוגתא דרבוותא ומשנה ממטבע שטבעו חכמים ודאי דצריך להזור ודינו אם טעה ונזכר כמ"ש לעיל לענין אם טעה ולא הזכיר שניהם: (ה) אם טעה והתחיל אתה חונן או אחד מאחר ברכות אמצעיות דינו ביו"ט כמו בשבת שגומר אותו הברכה ומתחיל בשל יו"ט:

תפלה לשלש רגלים

לערבית ושחרית ומנחה.

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

בחזרת הש"ץ אומרים כאן קדושה תמצא לעיל דף ק"ח ע"ב:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: לש"ץ לדור ודור וכו'

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

כשחל יו"ט במוצאי שבת אומרים כאן והודיענו כו':

וַתּוֹדִיעֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ. וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִשְׁפָּטִים יְשָׁרִים וְתוֹרוֹת אֱמֶת חֻקִּים וּמִצְוֹת טוֹבִים. וַתַּנְחִילֵנוּ זְמַנֵּי שָׂשׂוֹן וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ וְחַגֵּי נְדָבָה. וַתּוֹרִישֵׁנוּ קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּכְבוֹד מוֹעֵד וַחֲגִיגַת הָרֶגֶל. וַתַּבְדֵּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ. וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ. הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (לשבת שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וּ) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה. חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן. אֶת־יוֹם (הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת־יוֹם)

לפסח	לשבועות	לסוכות	לש"ע ולש"ת
חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה זְמַן חֵרוּתֵנוּ	חַג הַשָּׁבֻעוֹת הַזֶּה זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ	חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ	הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ

באהבה

עיון תפלה

חג המצות. רב האי גאון כתב נקרא היו"ט חג משרש חגג ע"ש התנועה לפי שמרקדין ומטפחין בשמחת יו"ט, כמו (ש"א ל') אוכלים ושותים וחוגגים, כלומר מרקדין מפזזין ומכרכרין משמחה, ונקרא הקרבן חג ע"ש שקרב בחג, כמו הלב חגי, וכן אסרו חג, ולשון תחוג כמו תעשה חג. וכ"כ רד"ק. לדבריהם שם חג הונח על יו"ט כלל ענינו שמחה מה הוא זה שאמרו [חגיגה ו'] שלש מצות נצטוו ישראל בעלותם לרגל ראייה חגיגה שמחה, היינו חגיגה היינו שמחה, ועוד אם המובן בשם חג הריקוד והספוק, איך אמרו [ביצה ל"ו] לא מרקדין ולא מטפחין ביו"ט, הא דבר שהתירו בתורה אין כח ביד חכמים לאסור, ואף דבשב וא"ת יש כח בידיהם לבטל מטעם ושמרתם משמרת [כיבמות צ'] היינו היכא שלא הוזכר בפירוש בקרא, אבל כשהתורה ריבתה בפירוש לעשות דבר אין להם כח לבטל [כמ"ש הטו"ז ביו"ד רסי' קי"ז, ובאו"ח ססי' תקפ"ח ובמג"א שם]. לכן נ"ל שהנחת שם חג אינו ע"ש תנועות הריקודין שהיו עושים ביו"ט עצמו, כי אמנם הנחתו הראשונה הוא ע"ש התנועות והטלטולין שהיו הולכים מתנועעים ומתטלטלים בדרך עלייתם מביתם אל המקום הנבחר בשמחה ובטוב לבב, מעדות הכתוב [תהלים מ"ב] כי אעבור בסך אדדם עד בית אלהים בקול רנה ותודה המון חוגג, וכאמרם במדרש [הובא בילקוט שם] כשעלו ברגלים להראות פני ה' היו עוברים בשירים בנבלים ותרועה, כי לא עצבה רוחם בקרבם בעזבם כל אשר להם בבתיהם במקומות ההפקר, לא דאבה נפשותם להתרחק מביתם שישבו בהם במנוחה והשקט, ללכת להטלטל בדרכים אשר לרוב ימצאו בית מלון האורחים ריקן מכל אין לחם ואין מים, אין בשר ואין יין להשביע נפש שוקקה ולרוות למאון העיף בדרכים, וגם בלילה לא ישכבו במנוחת השקט ותענוג כבביתם, ותחת מטות שן אשר ינוחו בביתם על ערשותיהם בשמחה ותענוג, במלון האורחים יציעו תחתיהם על הארץ מיני דשאים ותבן, ונגזלה השינה מעיניהם והתנומה מעפעפיהם, וכדומה לאלה מתלאות הרבות הבאות לעוברי דרך, ובכל זאת לא זזה השמחה

מעולי

(לשבת בְּאַהֲבָה) מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

אלהינו

עיון תפלה

מעולי רגלים לעשות רצון קונם, ובכל עמלי הדרך ששון ושמחה מלאו את לבם, ובכל טורח נסיעתם חדוה עזה לבשה את רוחם להתנועע ולהתטלטל כדי להתראות פני עליון בבית מקדשו לטעום שם מטעמי מלך העולם ולהתענג בו בנעימות נצח. הנה על תנועת ההליכה וטלטול הנסיעה הונח שם חג, וטעמו תנועת עולי הרגלים (וואללפאהרטספעסט), ועל קיום מצות עליית הרגל בשמחה וגם טלטולם בדרכים וטרחם בנסיעה שהיה בלב ששון בא הקרבן הנקרא שלמי שמחה (וואללפאהרטספריידענאפפער). ובזה מובדל החגיגה משלמי שמחה, כי זה האחרון הוא על שמחת עצם היו"ט, קרבן חגיגה ע"ש קיומם מצות העליה מצד טלטול גופם, ושלמי שמחה ע"ש קיומם אותה מצד שמחת נפשם. ולמדנו מזה גודל חשיבות השמחה של מצוה, שנתיחד עליה קרבן מיוחד מלבד קיום המצוה הנעשה באיברי הגוף, כי שמחת הנפש בקיום המצוה היא שלמות המצוה המתקיימת בחלק החומרי שבאדם, והשמחה הנפשית קראה הכתוב ג"כ עבודה, תחת אשר לא עבדת את ה"א בשמחה, וכן על השיר שהיו הלויים משוררים לעורר השמחה על מצות ההקרבה כדי להיות מעשה המצוה בשמחה מקרא מלא הוא [דה"ב ל"ט] והמשוררים וגו' אין להם לסור מעל עבודתם, וכן עבודת עבודה [נשא ד' מ"ז] הוא השיר:

חג שבועות. פירוש מלת שבועות סתום כי רגילים לתרגמו (וואכען) כלומר חג שהוא אחר ספירת שבעה שבועות (וואכענפעסט) וזה ודאי לא יתכן, הכי אין לייחס שום דבר הנעשה בעצמו של יום ולקרות אותו בשם הראוי אליו לפי אותו הדבר? הלא אין לנו דבר יותר חשוב ונעלה שנעשה בו, שהיתה כל האומה הישראלית במעמד הקדוש לפני הר סיני לקבל את התורה הזאת, ולמה הניח התורה מלקרותו בשם „חג מתן תורתנו" שהוא שם העיקרי, ותקרא אותו בשם שהוא נטפל למה שלפניו, לספירת השבועות שקדמו אליו? והנה מצאנו למתרגמים הראשונים אונקלס ויב"ע שתרגמו [פנחס כ"ח כ"ו] בשבועותיכם בעצרתיכון, וכן רבותינו חכמי המשנה והתלמוד קראו את חג השבועות בשם עצרת [חגיגה י"ז] עצרת שחל בשבת, עצרת יש לה תשלומין כל ז', וכמה טרח הרב בקול הרמ"ז ריש מסכת שביעית בקריאת שם זה, ולא תתישב דעת אוהב הפשט בדבריו. לכן נ"ל בדעת רבותינו והמתרגמים, שבשם עצרת המובן בו „יום מתן תורתנו" וזה: כי שרש עצר ישמש על המוסגר בבית האסורים (איינגעספערט), כמו [ירמי' ל"ג] והוא עודנו עצור בחצר המטרה דתרגומו כלי בדרית בית אסירי, וכן מקום השבי והגלות נקרא עוצר, מעוצר וממשפט לוקח [ישעיה נ"ג] ר"ל ממקום המאסר שהיה שם עצור וכלוא [ע"ש ר"ש ב"מ], והוא משמש גם על השבוי והמאסר הרוחני, כי כל יום המיוחד להתבודדות הענינים האלהיים קראו הנביאים בשם עצרה, כמו [מלכים ב' י'] קדשו עצרה [יואל א'] קדשו צום קראו עצרה, ומאיש מופלא שבב"ד שהיה מתבודד באמ"ה בעסק התורה ובעבודת ה' אמר [ש"א כ"א] נעצר לפני ה', כי כל מתבודד יתרחק מן ענינים ארציים לבלי תהיה נפשו מפוזרת על דברים גשמיים חוצה לו, ויתדמה בנפשו להיות כאיש שבוי ונאסר בבית מדרשו שאין לו התחברות והצטרפות עם כל החפצים וקניני העולם הארציים המעכירים את נפשו, והוא הוא השבוי הרוחני (גייסטיג געפעססעלט); ולפי זה הונח על יום מתן תורתנו שם עצרת, כי ע"י התורה האדם דומה לאיש היושב בבית האסורים אשר נמנע ממנו הפשיית תנועתו בחפצו ורצונו לבלי חוק וגבול, אבל ילך הליך ושוב תמיד בתוך הגבול אשר יגבילוהו כותלי חדרו, ככה ידמה האדם א"ע בתאותיו וחפציו הטבעים, כאלו יושב תמיד בבית מסורת ברית התורה, בל יפרוץ בהם את הגבול שגבלה לו התורה, כי לנצח התאות המסערות בנפשו של אדם ולהמיר בו אין לו כלי מלחמה אחרת זולת התורה ומצותיה, בה יוכל ללכוד את היצר הפנימי, להלחם בו ולהוליכו שבוי ומאוסר תחתיו, ובלשון זה אמרו [מכילתא פ' יתרו] כשאמרו ישראל במתן תורה מקבלים אנו עלינו וראה משה שקבלו עליהם את התורה נטל הדם וזרק עליהם ואמר להם הרי אתם קשורים ענובים ותפורים, ע"כ. ולהיות שעל ידי התורה נוכל להשיג השביה הרוחנית הזאת לכן נקראת עצרת ר"ל המעכבת ואוסרת את האדם מלעשות כתאות יצר הלב; וזהו בעצמו המכוון בשם שבועות, כלומר השבוי הרוחנית, כי מדרכי לשון העברי לשתף שרשי ל"ה עם שרשי ל"ע, שאותן שבל"ה ישמשו על הגופיים, ואותן שבל"ע ישמשו על הרוחניות, כי שרש בלה יורה על השחתה גופית כמו שמלתך לא בלתה, בלו עצמי, ובשרשי ל"ע ישמשו על השחתה הרוחנית, כמו כל חכמתם תתבלע, וכן שרש גלה יורה על פרסום הגשמית, כמו אשר לא תגלה ערותך, ושרש גלע יורה על פרסום הרוחנית, כמו בכל תושיה יתגלע, וכן שרש זרה כמו תזרה לרוח, זרה הלאה, שהוא על פיזור והתפשטות הגשמית, ושרש זרע כמו וזרעתי את בית ישראל, אור זרוע לצדיק, ישמש על התפשטות ופיזור הרוחנית, ככה אני אומר כי שרש שבה עם שרש שבע משותפים בהוראתם, ועיקר שרש שניהם שתי אותיות

אֱלֹהֵֽינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵֽינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּֽיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵֽנוּ וּפִקְדוֹנֵֽנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵֽינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִֽׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּֽךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַֽיִם עִיר קָדְשֶֽׁךָ וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶֽיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶֽסֶד וּלְרַחֲמִים. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם

לש"ע ולש"ת	לסוכות	לשבועות	לפסח
הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶֽרֶת	חַג הַסֻּכּוֹת	חַג הַשָּׁבֻעוֹת	חַג הַמַּצּוֹת

הַזֶּה: זָכְרֵֽנוּ יְיָ אֱלֹהֵֽינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵֽנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵֽנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּֽנוּ. וְרַחֵם עָלֵֽינוּ וְהוֹשִׁיעֵֽנוּ. כִּי אֵלֶֽיךָ עֵינֵֽינוּ. כִּי אֵל מֶֽלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָֽתָּה:

וְהַשִּׂיאֵֽנוּ יְיָ אֱלֹהֵֽינוּ אֶת־בִּרְכַּת מוֹעֲדֶֽיךָ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לְשִׂמְחָה וּלְשָׂשׂוֹן. כַּאֲשֶׁר רָצִֽיתָ וְאָמַֽרְתָּ לְבָרְכֵֽנוּ. (בשבת אֱלֹהֵֽינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵֽינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵֽנוּ) קַדְּשֵֽׁנוּ בְּמִצְוֹתֶֽיךָ וְתֵן חֶלְקֵֽנוּ בְּתוֹרָתֶֽךָ שַׂבְּעֵֽנוּ מִטּוּבֶֽךָ וְשַׂמְּחֵֽנוּ בִּישׁוּעָתֶֽךָ וְטַהֵר לִבֵּֽנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. וְהַנְחִילֵֽנוּ יְיָ אֱלֹהֵֽינוּ (בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן (שַׁבָּת וּ) מוֹעֲדֵי קָדְשֶֽׁךָ. וְיִשְׂמְחוּ בְךָ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶֽךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵֽינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶֽךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּֽךָ:

ותחזינה

עיון תפלה

שבו, והה"א האחרונה בשרש ש ב ה והעיי"ן הנתלית בשרש ש ב ע משנה הוראתן, איתן שבה"א על שבוי גופני, ואותן שבעיי"ן על שבוי רוחני, כי האדם מלד טבעו רוצה להיות חפשי לעשות כל מה שיתאוה ולבלי היות מוגבל ומצומצם בענינו, וע"י התורה יאמר האדם שלא יהיה חפשי ברצונו ובתאוותיו, כי מצות התורה ואזהרותיה תמנעהו מעשות כתאוות לבו, הנה הוא קשור ומאוסר בכבלי מוסר התורה (גייסטיגע פעססעל) לכן נקרא שבועות כלומר שבוי רוחני (גייסטיגע בעלעהמונג, בעשרענקונג), וכבר קרא המשורר את התורה בשם שבי, עלית למרום שבית שבי [תהלים ס"ח] ותרגומו סלקתא לרקיע משה נביא שבית שביתא אלפתא פתגמי אוריתא, ובמכילתא דר"י [פ' משפטים] ונמצא ישלם שבעתים אין שבעתים אלא דברי תורה, ובמכדרשב"י [בראשית מ"ז ב'] ויכל אלהים ביום השביעי דא תורה, ולפי שע"י התורה האדם דומה למאוסר וליושב בשבי נקראת התורה בשם מוסר כאמרם בספרי [פ' האזינו] אין מוסר אלא דברי תורה, ובמכדרשב"י [פנחס רי"ג] שמע בני מוסר אביך, מוסר דא אוריתא, ולכן היום שקבלנו בו את התורה הזאת להיותנו בה שבויי רוחניים נקרא חג שבועות [והוא בעצמו מלה השכנזית (רעליגיאָן), שענינו בלשון לאטיני הקשור והמאסר (בינדען, פעססעלן) ותרגומו (רעליגיאָנספעסט), ונקראה התורה בכללה בלשון רבים שבועות כמו אלה החוקים והמשפטים והתורות, ע"ש פרטי מצותיה וע"ש ההשתתפות תושב"כ ותושבע"פ. ע"פ הדברים האלה מה שאמרו מסדרי התפלות „את חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו", השני ביאור הראשון:

מקרא קדש. מבואר בקידוש ליל שבת דף ק"ד ע"ב:

חג

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ (אַתָּה יְיָ) אֵל הַהוֹדָאוֹת:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

וְכָל־הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

לש"ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר:

יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

בשחרית

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם

במנחה ובמעריב

שָׁלוֹם רָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם. כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל־הַשָּׁלוֹם.

וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אלהי נצור וכו' יהי רצון וכו' שיבנה וכו' תמצא לעיל.

אחר התפלה בערבית אומר הש"ץ קדיש שלם (ובשחל בשבת אומרים ויכלו) ומקדשין על הכוס חוץ מלילי פסח הראשונים. ובשחרית אומרים הלל. אין כמוך. ומוציאין ב' ס"ת ואומרים י"ג מדות [תמצא לעיל אחר שחרית של שבת] וקורין בחול ה' גברי (ובשבת ז' גברי) ואחר קריאת ההפטרה אומרים (בשבת יקום פורקן). אשרי. יהללו. ומחזירין ס"ת להיכל. ח"ק ומתפללין מוסף. ביום ראשון של פסח מזכירין הגבור משיב הרוח במוסף עד שישמעו מש"ץ. אינו מזכיר במוסף אז הם פוסקין במנחה ואם יחיד איחר תפלתו עד אחר שהתפלל הש"ץ מוסף לא יאמר משיב הרוח:

מקדשין בבית הכנסת, ובבית על השולחן (ובשבת אומרים תחלה יום הששי).

על היין סברי מרנן ורבנן ורבותי

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר־בנו מכל־עם ורוממנו מכל־לשון וקדשנו במצותיו. ותתן־לנו יי אלהינו באהבה (לשבת שבתות למנוחה ו) מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון. את יום (השבת הזה ואת יום)

לשמיני עצרת ולשמחת תורה	לסוכות	לשבועות
השמיני חג העצרת הזה. זמן שמחתנו	חג הסכות הזה. זמן שמחתנו	חג השבעות הזה. זמן מתן תורתנו

(באהבה) מקרא קדש זכר ליציאת מצרים. כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל־העמים (ושבת) ומועדי קדשך (באהבה וברצון) בשמחה ובששון הנחלתנו. ברוך אתה יי מקדש (השבת ו) ישראל והזמנים:

כשמקדשין בסוכה מברכין כאן לישב בסוכה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסכה:

בליל ראשון ושני של פסח, שבועות סוכות וש"ע אומרים כאן שהחיינו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה:

כשחל יו"ט במ"ש מקדשין יקנה"ז ר"ת יין. קידוש. נר. הבדלה. זמן.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא מאורי האש:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המבדיל בין קדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים. בין יום השביעי לששת ימי המעשה. בין קדשת שבת לקדשת יום טוב הבדלת. ואת־יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת. הבדלת וקדשת את־עמך ישראל בקדשתך. ברוך אתה יי המבדיל בין קדש לקדש:

אם טעה בתפלת מוסף דינו כמו בתפלת מוסף של שבת ע"ש כי שם נתבאר דינו על נכון:

כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

ממוסף שמיני עצרת עד אחר מוסף יום ראשון דפסח אומרים משיב הרוח:

מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

בחזרת הש"ץ אומרים כאן קדושת נעריצך תמצא לעיל דף קכ"ה ע"ב:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: לש"ץ לדור ודור וכו'

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (לשבת שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וּ) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה. חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן. אֶת־יוֹם (הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת־יוֹם)

לפסח	לשבועות	לסוכות	לש"ע ולש"ת
חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה זְמַן חֵרוּתֵנוּ	חַג הַשָּׁבֻעוֹת הַזֶּה זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ	חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ	הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ

באהבה

עיון תפלה

חג העצרת, עצורים מעשיית מלאכה [רש"י], והא דכתיב בהריה כל מלאכת עבודה ל"ת כוא לתוספת

(לשבת באהבה) מקרא קדש זכר ליציאת מצרים:

ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו ואין אנחנו יכולים לעלות ולראות ולהשתחות לפניך ולעשות חובותינו בבית בחירתך בבית הגדול והקדוש

עיון תפלה

לתוספת ביאור, כאלו אמר עצרת תהיה שכל מלאכת עבודה ל"ת [רא"ם]; ומדחזינן דבמקום אחר קרא את המניעה ממלאכה בלשון שבתון, כדכתיב באמור ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון דתרגומו נייחא וכ"א רבותינו שבתון עשה, וכמ"ש הרמב"ן שהוא מצות עשה שיהיה יום מנוחה ושביתה ולא יום טורח ועמל, א"כ למה שינתה התורה כאן לקרוא את מניעת המלאכה בשם עצרת? ועוד אם לא יהיה המכוון בלשון עצרת רק מניעה מהמלאכה, א"כ היה ראוי לקרוא גם את יום הראשון בשם עצרת ע"ש איסור המלאכה בו, וגם בפסח קראה התורה את יום השביעי בשם עצרת, ככתוב [דברים ט"ז] וביום השביעי עצרת לה"א, וצריך טעם למה נקרא דוקא יום האחרון של פסח וסכות בשם עצרת ולא יום הראשון שבהם, שהם ג"כ אסורין מן המלאכה. וכן איך פירושא עצרת עצרו מלאכת שטעון לינה, ג"כ קשה איך נאמר שיום החג עצמו נקרא עצרת ע"ש שטעון לינה בלילה שלאחריו, ועוד דהא יו"ט ראשון ג"כ טעון לינה ומ"ש יו"ט האחרון דנקרא עצרת טפי מיו"ט ראשון. וכש"פ ראה פירש"י עצרת כנופיא של שמחת מאכל ומשתה, לשון נעצרה נא אותך, הנה שמחת האכילה לא הוזכרה בקרא, ולא דמי לנעצרה נא אותך שמבואר בפירוש ונעשה לפניך גדי עזים, וצווי השמחה היא ביום הראשון ג"כ. וי"מ עצרת לשון סגירה ומניעה שלא יצא דבר מה חוץ מגדרו וגבולו וכענין ועצר את השמים, כי יום השביעי הוא עוצר וסוגר את כל ימי החג, כלומר שעם יום השביעי יכלו ימי החג ולא יהיו עוד (בעשלוססּפעסט) הנה פי' זה יספיק ליום שביעי של פסח לקרוא עצרת ע"ש שהוא מתאחד עם ששת הימים שקדמו אליו ודומה אליהם בהיותו המצות והוא יום האחרון המשלים והסוגר אותם, אבל יום שמיני של חג שהוא עומד בפ"ע ואינו מתאחד עם הימים הקודמים בהיותי מצותיהם כי הוא רגל בפ"ע איך יתכן לקראו עצרת ע"ש הסגירה וההשלמה? הנה לכל הפירושים צריך ביאור למה ציינה התורה את יום האחרון דוקא בשם עצרת? ויראה שכוונה התורה בזה להורותנו דבר רב התועלת, והוא, אחרי שהתשוקות אל הקנינים הזמניים עצומות מאד על האנשים, ועבודתם בהם כבדה עליהם מאד. וכל המרבה בהם הוא ממעט בקנינים הנצחיים, לכן היתה מגמת התורה האלהית לשחרר אנשים מזה השעבוד העצום מבלי תועלת, ולהחליפו בקבלת מלכות שמים, ולזה קבעה את מועדי ה', אשר לפי הכוונה הכללית הפשוטה בהם, יהיה לנו מהם התעוררות נפלאה, לבלי התעסק הרבה בקנינים הזמניים כ"א די ההכרחי לבד, ושלא להשתדל בהשגתם ביותר מכדי צרכם, רק ע"פ עבודת מצות התורה האלהית להצליח נפשותינו בעולם הנצחי, ולזה נקראו מועדי ה', ירצה זמנים המיוחדים לעניני אלהיות לבד מרוחק מכל מיני השתדליות בקנינים הזמנים, ואלה המועדים המיוחדים לעבודת ה' לבד יעשו רושם גדול בנפשותינו להיות לנו לקנין עצמי למאס במותרות קניני הארציים, עד שההשתדלות בהם בימי החול לא תהיה לתועלת עצמותם כ"א לתועלת המתילד מהם להשגת התכלית האמתי ונצחי, ולכן נקראו אלה המועדים ג"כ בשם מקרא קדש, שהמכוון בו [כמ"ש בקדוש לליל שבת] הכנה והזמנה אל הקדש, שהלמודים היקרים הרמוזים בפרטי חלקי המצות הנעשים במועדי ה' יכינו את נפש הישראלי להיותו מזומן לעניני קדש להתפרש ממותרות התבל ומהשתדלות הקנינים הזמניים, וע"י הזמנותינו אל הקדש במועדי ה' תהיה לנו גדר גדולה ותרופה כללית גם על הזמן הבא אחר עבור המועד, בשובנו או אל עניני עסק החומרים, כל נשא בהם מדרך הראוי לבן אדם המעלה, לשום כל פעולותינו ותנועותינו רק לתכלית נשגב לבד, עד שבעסקי עוה"ז הנצרכים אל החומר הגוף יהיו כולם להמשיך מציאותו אל השלמות האמתי לעבודת בוראו או לדבר הגורם לעבודתו, הנה לתכלית הנרצה להשאר גם אחר עבור הרגל דבוק ברעיונות הקדושיות שהשגנום בימי המועד, לבלי הרחיקם מנפשותינו בכלות המועד, אבל נעכבם אצלינו בכל כחות נפשותינו לזמן הבא, יקרא יום האחרון של פסח וסכות בשם עצרת (אנהאלטספעסט), ירצה יום אשר בו נתאמץ בכל עוז להחזיק בנפשותינו הלמודים היקרים שהתרגלנו בהם בכל ימי החג, בל נעזוב אותם בכלות המועד, אבל נעכבם אצלנו ולהוציא את ההזמנה אל הקדש שבימי החג מן הכח אל הפועל בימי המעשה אחר עביר המועד:

מנחתם

וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד הַשְּׁלוּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מֶלֶךְ רַחֲמָן שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל מִקְדָּשְׁךָ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים וְתִבְנֵהוּ מְהֵרָה וּתְגַדֵּל כְּבוֹדוֹ. אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹפַע וְהִנָּשֵׂא עָלֵינוּ לְעֵינֵי כָּל־חָי וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ: וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת־מוּסַף (לשבת וְאֶת מוּסְפֵי יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְ) יוֹם

לפסח	לשבועות	לסוכות	לשמע"צ ולשמ"ת
חַג הַמַּצּוֹת	חַג הַשָּׁבֻעוֹת	חַג הַסֻּכּוֹת	הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת

הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ. כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

לשבת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: (זֶה קָרְבַּן שַׁבָּת וְקָרְבַּן הַיּוֹם כָּאָמוּר:

ליום ראשון וליום שני של פסח:

וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פֶּסַח לַייָ: וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חָג שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל: בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:

מחול המועד פסח והילך מתחילין כאן:

וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה עוֹלָה לַייָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר. שְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר. וּשְׁנֵי

עשרנים

מנחתם ונסכיהם. מנחתם הוא הסולת, ונסכיהם הוא השמן המתנסך ונילק בסלת (תוי"ט פ"ט

עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל. וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ. וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ. וְשָׂעִיר לְכַפֵּר. וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם: אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן וכו׳

לשבועות אומרים זה:

וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיְיָ בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא־תַעֲשׂוּ:

וְהִקְרַבְתֶּם עוֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם אַיִל אֶחָד שִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם: אלהינו ואלהי אבותינו וכו׳

לשני ימים הראשונים של סוכות אומרים זה:

וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְחַגֹּתֶם חַג לַיְיָ שִׁבְעַת יָמִים:

וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁלשָׁה עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם יִהְיוּ: ומנחתם או״א וכו׳

בחול המועד של סוכות אומרים זה על הסדר הנרשם פה

ליום א׳ דחוה״מ של סוכות אומרים וביום השני וביום השלישי:

וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנֵים עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ומנחתם

ליום ב׳ דחוה״מ וביום השלישי וביום הרביעי:

וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עַשְׁתֵּי עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ומנחתם

ליום ג׳ דחוה״מ וביום הרביעי וביום החמישי:

וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: *מנחתם

ליום ד׳ דחול המועד וביום החמישי וביום הששי:

וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ומנחתם

להושענא רבה וביום הששי וביום השביעי:

וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פָּרִים שְׁמֹנָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ומנחתם

וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי פָּרִים שִׁבְעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ומנחתם

*כצ״ל

ביום

עיון תפלה

פ״ט דמנחות מ״ד, דלא כרש״ל שמגמגם במלת ונסכיהם) ואמר מנחתם ע״ד החבור ונסכיהם ע״ד החלוק, נראה כי נסוך ויציקת שמן במנחה לא היתה בפעם אחת, כי מתן שמן בכלי קודם עשיית המנחה ואח״כ שמן על הסלת ובוללה, ויציקת שמן על הפתיתין אחר אפיה, ועל חלוקי היציקות האלה אמר ונסכיהם (לא ונסכם); ואף שבכל המקומות לשון נסוך לא הוזכר במקרא רק ביין, מ״מ בחרו המסדרים האלהיים גם בשמן לשון נסיך כדי לכלול גם הבלילה שנעשה בסלת ע״י השמן, כי נסך ישמש

גם

מוסף לשלש רגלים

לשמיני עצרת ולשמחת תורה אומרים זה:

ביום השמיני עצרת תהיה לכם כל־מלאכת עבדה לא תעשו: והקרבתם עלה אשה ריח ניחח ליי פר אחד איל אחד. כבשים בני־שנה שבעה תמימם: *מנחתם וכו' אלהינו ואלהי אבותינו וכו'

לשבת ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג. עם מקדשי שביעי כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו קראת, זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן רחם עלינו טוב ומטיב הדרש לנו. שובה אלינו בהמון רחמיך בגלל אבות שעשו רצונך. בנה ביתך כבתחלה וכונן מקדשך על־מכונו והראנו בבנינו ושמחנו בתקונו. והשב כהנים לעבודתם ולוים לשירם ולזמרם והשב ישראל לנויהם. ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בשלש פעמי רגלינו ככתוב בתורתך. שלוש פעמים

*כצ"ל. בשנה

עיון תפלה

גם על הבלילה והתערובות, כמו מסכה יינה (משלי ט"ב) שהוא תערובת המשקה להעמידו היטב על טעמו, וכן מסך בקרבה רוח עועים (ישעיה י"ט) נסך עליהם רוח תרדמה (שם כ"ט) ע"ש רש"י, כן ונסכיהם טעמו הבלילה והתערובת הנעשה בסלת עם השמן:

לשירם לזמרם. שיר הוא על הדבור השירי וזמרה הוא על הקול השירי והנגון שבכלי, ואף שהמנגנים בכלי שיר מהן לויים ומהן ישראלים, אין ספק שהעיקר מן הלויים היו. ודע שבאבודרהם הנוסחא ולזמרם בוי"ו, וכן נכון:

רגלינו. לשון רגלים דקרא פירש"י פעמים, כמו מדוע הכיתני זה שלש רגלים, ולשון הרמב"ם (בפירושו למשנה קמא דחגיגה) אע"פ שהרגל הוא המועד, מ"מ לפי שאמר רגלים ולא אמר פעמים באה הקבלה שרומז שזו אינו חובה על מי שאינו יכול ללכת ברגליו [ע' תוס' חגיגה ב' ד"ה מפעמים נפקא]. מבואר דעתו דעיקר לשון רגלים דקרא הוא המועד, וכמורגל בדברי רבותינו לקרוא את המועד בשם רגל, כאמרם חייב אדם לטהר עצמו ברגל, שמיני רגל בפ"ע, הוגג והולך כל הרגל כלו. וכן מסדרי התפלות אמרו ותורישנו קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל, ואין טעם לומר שנקרא היו"ט רגל ע"ש הליכתם ברגל מהר הבית לעזרה (עיין תוס' חגיגה ב' ד"ה ומי שאינו יכול וכו' מעירו לירושלים, משמע שהיו עולים ברגליהם כל הדרך מביתם עד ירושלים. וכן ראיתי ברב"ח בשם המדרש, שלש פעמים שלש רגלים ולהלן הוא אומר תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים אזהרה לישראל שלא יעלו אלא ברגליהם וכן הכתוב אומר מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב. ועיין רש"י במתניתין ריש חגיגה מי שאינו יכול להלך ברגליו מירושלים לעזרה, ושם ד' כי מפקי שאינו הולך בלא נעל פטור שאין נכנסין להר הבית במנעל. והכי איתא במדרש (תהלים מ"ב) כי אעבור בסך כשהיינו עולים ברגלים לראות פני' בקספסטאות היינו באים אנו ובנינו בחיל גדול, קספסטאות הוא בלשון יוני עגלה וצב ומכוסה להגן מרוח גשם ושרב. מבואר מזה שלא היו עולים ברגליהם רק מירושלים לעזרה). ונ"ל בזה, כי שם רגל שהונח על אבר ההליכה (פים) ישמש גם על פעל ההליכה

והנהגה

בְּשָׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי ׀ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם

אשר

עיון תפלה

והנהגה, כמו וכל העם אשר ברגליך (בא י"א ח') שפירש"י ההולכים אחר עצתך (דיינע לייטונג) וכן לרגל המלאכה ולרגל הילדים (וישלח ל"ג) לרש"י לפי צורך וכח הליכתם, וכן תרגלתי לאפרים (הושע י"א) פי' הולכתי אותם והרגלתים בנחת, ומורגל ברבותינו שחוק וק"ר מרגילין לערוה, כלומר מנהיגים ומוליכים. (ביבמות פ"ה) היא מרגילתו והוא מרגילה, היינו ההולכה והנהגה ע"י הסתה ופתוי (פער-לייטען). מזה הענין נ"ל שהונה שם רגלים על החגים והמועדים, כי הם מוליכים מרגילים ומנהלים את ישראל ללכת בדרכי הש"י ומצותיו. כי היסוד אשר עליו נבנה כל הדת הישראלי הוא יציאת מצרים, כי ע"י האותות והמופתים הגדולים והנוראים שנעשו אז לעינינו, ובדרך זה קנה הוא ית' אותנו להיות לו לעבדים לשמור חקיו ומשפטיו, לכן כערך הנהגתו עמנו בהנהגה הנפלאה בענינים שהם למעלה מן הטבע ומשכל האנושי, ככה נתחייבנו אנחנו יוצאי מצרים לעבדו גם בחקים אף שאין מבוא לשכל אנושי להשיג תכלית מכוונם ואין טבע האנושי מסכמת לעשייתם (עמ"ש ביתרו בדבור אנכי ה"א), ולפי שקיום החקים האלה אינו מוטל רק על הישראלי לבדו, פן יאמרו הדורות הבאים, על מה משונים אנחנו מכל גויי הארץ שאינם מחויבים רק במצות שכליות וטבעיות, ולמה נסבול אנחנו לבד עול מצות השמעיות, חקים שאין שכל אנושי וטבעו מסכים לעשייתם, כמו שהיצר והאומות משיבין עליהם, והנהגה הנפלאה שהיתה ביציאת מצרים תהיה שכוחה מדורות הבאים, לכן הפליא הוא ית' חסדו, להורות גם לעיני דורות הבאים שהנהגתו עמהם בדרך נפלא למעלה מן הטבע בלתי מושגת לשכל אנושי, והם הנסים המופלאים שהיו מתמידים בבית המקדש, כמו אש שירדה מן השמים והיתה על המערכה רבוצה כארי (יומא כ"א) וגם הכרובים כאמרם (שם נ"ד) בשעה שהיו ישראל עולים לרגל היו מגלין להם את הפרכת ומראים להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה ואומרים להם ראו חבתכם לפני המקום, וגם נר המערבי שבו היה מתחיל ובו היה מסיים וזה עדות שהשכינה בישראל (שבת כ"ב) וגם גדול שנעשה בלחם הפנים שכסדורו כך סלוקו חם, ואמרו (סוף חגיגה) שהיו מגביהין את השולחן ומראין בו לעולי רגלים לחם הפנים ואומרים להם ראו חבתכם לפני המקום סלוקו כסדורו. והנס הגדול שלא כבו גשמים אש של עצי המערכה (אבות פ"ה מ"ח) ואף ביום סגריר שהגשמים מרובים לא היו מכבים את האש, ובזה לא נתבטלה עבודה בהקטרת אימורים. והנס הגדול שלא נצחה הרוח את עמוד העשן (שם באבות וביומא כ"א) אף שהמזבח באמצע העזרה היה מגולה תחת השמים לא היו הרוחות הנושבות מנצחות את עמוד העשן העולה מן המזבח, כדרכן בעשן הדיוט, אבל היה מתמר ועולה במישור, וכל הרוחות הנושבות לא היו מזיזין אותו להתפזר וללכת לצדדין, לבד ממוצאי י"ט אחרון ש"ס היה נוטה לצדדין להיות להם סימן אם השנה גשומה וטלולה ומ"מ לא היה מתפזר לצדדין. והנס הנפלא שהיו עומדים צפופים ומשתחוים רווחים כשהיו מכונסים בעזרה ברגלים היו דחוקים בעמידתם, וכשהיו משתחוים למזרח המזבח בתוך העזרה ומשתחוים לפני ההיכל נתרווח להם המקום ע"י נס עד שהיה כל אחד מרוחק מחברו ד' אמות, כדי שלא ישמע זה תפלת חבירו כשמבקש צרכיו לפני המקום ב"ה. הנה בראות כל איש ישראל בכל אחד מימים טובים את כבוד מלך העליון ית' במקדשו, הלא תגע בלבבו רוממות כבוד יוצרו במדה גדולה, ויבין מעט מהדרת ענין אלהי, יחזק את לבבו לאהבת ה' ולדבקה בו, ויתן הכבוד למלך הכבוד להכנע לפניו ולעבדו כעבד נאמן, ואף שלא ימצא טוב טעם ודעת במצותיו השמעיות ישמור אותם בכל לב, כי כל ענני תשובות שוא לא יכהו את נגה האמת אשר זרח לעיניהם לראות ההנהגה הנסית והנפלאה, וזרועות התנגדות טבעו תשברנה ולא ימנעוהו מלקיים חקי אלהים ותורותיו. הנה להבנת תכלית נפלא הלזה שהיו חגי ה' ומועדיו מוליכים כל איש ישראלי, שע"י הנסים שראו בבית מקדשו בהתאספם בו, היו מונהגים ומוכאים לקבל ולקיים חקי ה', לכן נקראו רגלים (לייטונגספעסטע). הנה השמות השונים הנמצאים בתורה לימים טובים של ישראל, חגים, מועדים, מקראי קדש, רגלים, ועצרת, כל אחד מהם יורה על ענין פרטי: חג, ע"ש תנועת השמחה בנסיעתם למעון קדשו ית' (וואללפאהרטספעסטע) כמ"ש לעיל דף קס"ב ע"ב; מועד, ע"ש התאספם יחד כלם כאיש אחד חברים (פערזאממלונגס-פעסטע); מקראי קדש, ע"ש ההכנה והזמנה הנפשית אל דרכי קדש (אויפרוף צור הייליגקייט) כמ"ש לעיל דף ק"ד ע"ב; רגל, אל המכוון מנסיעה ואסיפה זו, והיא להוליכם אל אושר האמתי (לייטונגספעסטע) ויום אחרון של כל יו"ט נקרא עצרת (הינהאלטספעסטע) שגם אחר עבור המועד ונשוב לימי חול ומעשה לא נרף מלהחזיק בידינו ומלעכב בנפשותינו הלמודים היקרים שהתרגלנו בהם בימי המועד, כמ"ש לעיל (דף קס"ה):

יראה כל זכורך. הרב המזרחי יבתדל למה לא אמר זכרך בכ"ף קמוצה, והחכם רוו"ה נ"כ

כתיב

אֲשֶׁר יִבְחָר בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פְּנֵי יְיָ רֵיקָם: אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ:

וְהַשִּׂיאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־בִּרְכַּת מוֹעֲדֶיךָ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לְשִׂמְחָה וּלְשָׂשׂוֹן. כַּאֲשֶׁר רָצִיתָ וְאָמַרְתָּ לְבָרְכֵנוּ. (בשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן (שַׁבָּת וּ) מוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ. וְיִשְׂמְחוּ בְךָ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

ותחזינה

עיון תפלה

הרחיב בזה דברים נאותים, ולדעתי נראה שיש הבדל גדול בין זכר לזכור, זכר הוא להבדילו במין לבד, שאינו ממין נקבה, וגם תינוק בן יומו נקרא זכר. אמנם זכור הוא להבדיל במין הזכר עצמו, שאינו נקרא כן רק כשכבר הגיע לימי הגדלות ובא בתכונת ההולדה שבהזדקקו לאשה יעמיד תולדות, ואז נקרא זכור, בתמונת פעול, להיותו אז מוכן מטבעו להשאיר אחריו תולדה אשר בו יזכר שמו בעולם, וסמוכים לזה ממ"ש (שופטים כ' י"ג) והכית את כל זכורה לפי חרב רק הנשים והטף וגו', דע"כ טף היינו אף של זכרים [כמ"ש רש"י שם, והוא מספרי], מבואר מזה דבשם זכור שאמר תחלה להכות לא נכלל בו הטף בזכרים. וכן במלחמת מדין (מטות ל"א י"ז) גזר על נשים שאינן ראויות להבעל להחיותן, ועל הזכרים להמית אף שאינם ראויים לבעול, לכן אמר בהם כל זכר בטף. ואמר כאן כל זכורך, לפי שאין הקטן חייב בראייה. והרמב"ם שכתב (פ"ב מהגיגה ה"ג) קטן שיכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית אביו חייב להעלותו ולהיראות בו כדי לחנכו במצות שנאמר יראה כל זכורך, כבר כתב הלח"מ שם דלאו מקרא ילפינן לה דחינוך אינו אלא מדרבנן וכדאמריק (חגיגה ד') דקרא אסמכתא בעלמא הוא: **ולא יראה וגו' ריקם.** כמו שלשון מלא יורה על השגת תכלית המבוקש, כמו מלאו אחרי ה', תמלאמו נפשי, ככה יורה לשון ריקם על הפוכו, מניעת השגת תכלית המבוקש, כמו יבושו הבוגדים ריקם (תהלים כ"ה) והטעם שלא תהיה תכלית עליית הרגל לריק ולבהלה לאכול שם לשבעה לבד, כי אמנם תהיה לשמוע שם מפי כהני ה' מה שיורו משפטי ה' ותורתו, להדבק בו ית', ברואתו ענייני הבית המקודש המראים לעין סודות הנפלאות, ולזאת הסבה באו קרבנות ראייה והגיגה אשר יורו על השמחה הנפשית לזכותו לעבודת האל ית' ולהשיגו לפי כחו, אשר הוא תכלית שלמות האדם כפי המכוון ממנו ית'. כי אם אין עליתו לתועליות כמו אלה ממעלות הנפשיות, הנה היא לריק:

לשמחה ולששון. הגר"א הבדיל בין שמחה לששון, שמחה יאמר בעת התחדשות הדבר המשמח את האדם, וששון כשהדבר עומד על גמר טובו ושלמות פעולתו, כמאמר שמחים בצאתם וששים בבואם, כאשר יצאו להאיר על הארץ ישמחו, ובעת בואם למערב שגמרו פעולתם הטובה ישישו, ונאמר השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר, שבהתחדש להם רגע ראשונה של מיתה הם שמחים, וכאשר נגמר רצונם ויבואו אל

קברם

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ (אַתָּה יְיָ) אֵל הַהוֹדָאוֹת:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

וְכָל־הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

לש"ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר:

יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אלהי נצור וכו' יהי רצון וכו' שיבנה וכו' תמצא לעיל.

בש"ץ חוזר התפלה בקול ואומר קדושת נעריצך. אדיר אדירנו. ואומר או"א ברכנו בברכה. והכהנים עולין לדוכן. וגומר התפלה. ואומר קדיש תתקבל. אין כאלהינו. עלינו. ק"י. אנעים זמירות. שיר של יום. ומזמור לפי המנהג:

עיון תפלה

וגרס אשר קוו ישישו. לדבריו אמר כאן לשמחה ולששון, כי בשמחת החג בנקל יוכל לבוא ע"י משתה היין לשחוק ולקלות ראש, ואחרית שמחה זו היא תוגה, כי אין זו שמחה של מצוה, לכן התפלה היא שיהיה אחרית שמחתנו הששון, ולא נבוא ע"י השמחה אל השחוק וקלות הראש:

יברכך

(א) אין נשיאת כפים בפחות מי' והכהנים מן המנין ואפי' אין שם רק ישראל אחד צולין לדוכן
והישראל יענה אמן [ט"ז ומ"א ס"ק ל"ח וט"ז ס"ק כ"ג] ואם התחילו לישא כפיהם בעשרה ויצאו מקצתן
גומרין [סימן קכ"ח ועיין א"ר]: (ב) בשעה שאומר הש"ץ רצה כל כהן שבבהכ"נ צריך לעקור ממקומו
לעלות לדוכן ואף אם לא יגיע לדוכן עד שיסיים הש"ץ מודים שפיר דמי [שם עיין א"ר] אבל אם לא
עקר רגליו עד שגמר הש"ץ רצה כגון שהיה עומד בתפלה לא יעלה אבל אם עלה לא ירד אפי' לא היה
אנוס [ועיין א"ר שם]: (ג) הכהן צריך לטול ידיו קודם הדוכן והלוי יצוק מים על ידיהם ואם אין שם
לוי יצוק בכור פטר רחם על ידיהם, ואם שם בכור גם כן, מוטב שיצוק הכהן בעצמו על ידיו ולא
יצוק ישראל על ידיו [עיין ט"ז ומ"א וא"ר שם] ולא יעלו הכהנים במנעלים [שם]: (ד) לכתחלה צריך
ליטול ידיו קודם רצה וברצה יעקור רגליו עם ידים ראויות לברכה אבל בדיעבד אם לא רחץ ידיו עד
שעקר רגליו ברצה יכול ליטול ידיו אחר עקירת רגליו [א"ר ופ"מ]: (ה) אם עקר רגליו מביתו כדי
לילך לבית הכנסת לדוכן ובא לבית הכנסת אחר רצה לא יעלה לדוכן שלא עקר ברצה ועקירה מביתו
לבית הכנסת לא חשיב עקירה ואם ביתו סמוך לבית הכנסת ושומע שאמר רצה ועקר רגליו אף שבא
לביהכ"נ אחר רצה יעלה לדוכן [מ"א א"ר פ"מ]: (ו) כשבאו הכהנים לפני התיבה יאמרו הכהנים תחלה
מודים דרבנן עם הציבור ואחר כך יאמרו הכהנים יהי רצון כו' מעתה ועד עולם ומאריכין בתפלה זו
עד שיסיים הש"ץ ולך נאה להודות כדי שיענו הציבור אמן גם על ברכה זו [עיין מ"א]: (ז) הכהנים
עומדים ופניהם כלפי היכל ואם הכהנים מרובין עומדין קצת אצל ההיכל לצד דרום וקצת לצד צפון
ואם מתפללין במקום שאין שם ס"ת או שההיכל קבוע בצד דרום או לכותל צפון הופכין פניהם למזרח עד
שאומר הש"ץ כהנים כו' [שם בפ"מ]: (ח) ואומר הש"ץ או"א ברכנו בברכה כו' בלחש ואומר כהנים
בקו"ר ומחזירין הכהנים פניהם כלפי העם ועם קדושך אומר בלחש ואם אין שם אלא כהן אחד אין
לומר כהנים בקו"ר אלא הוא מעצמו מחזיר פניו [שם] ואם אמר הש"ץ אף אם אין שם אלא כהן אחד
אין לגעור בו [א"ר פ"מ שם]: (ט) כשמחזירין הכהנים כלפי העם מברכין אשקב"ו לברך כו' וכולם
מברכין ביחד אם אין שם אלא כהן אחד ג"כ מברך אשקב"ו לברך כו' [מ"א פ"מ שם] [ועיין מ"א שהביא
בשם הזוהר] כהן דלא רחים לעמא או עמא לא רחמין ליה לא ישא את כפיו [כ"כ א"ר]: (י) מגביהין
ידיהם כנגד כתפיהם ופושטים ידיהם וחולקין אצבעותיהם ומכוונין לעשות ה' אוירים בין ב' אצבעות לב'
אצבעות אויר אחד ובין אצבע לגודל אויר אחד וכן ביד השניה ובין גודל לגודל אויר אחד יש ה' אוירים
וצריך לעשות כן משום דכתיב מציץ מן החרכים ה' חרכים וצריך ליזהר מאד שלא יגעו ראש הגודלין זה
בזה בשעת הדוכן שלא יקלקל את החלון ולכן צריך להגביה יד הימנית קצת למעלה מהשמאלית אבל
צריך ליזהר שיגע אצבע הימין על אצבע השמאל גם כן כדי שלא יקלקל את החלון [ע"ש במ"א]: (יא) ופורשין
כפיהם שיהיה תוך כפיהם נגד הארץ ואחורי ידיהם כנגד השמים ואח"כ מקרא אותם הש"ץ ברכת
כהנים מלה במלה והם עונין אחריו על כל מלה עד שיסיימו פסוק ראשון ואז עונין הציבור אמן
וכן אחר הפסוק הב' וכן אחר הפסוק השלישי [שם]: (יב) אין מברכין אלא בלשון הקודש ובעמידה
ובנשיאת כפים ואפי' בדיעבד לא יצא ואם יש כהן אחד שאינו יכול לברך כך מוטב שיצא מביהכ"נ קודם
רצה: (יג) אח"כ מתחיל הש"ץ שים שלום ואז הכהנים מחזירין פניהם כלפי היכל ואומרים רבון עולמים
כו' ויאריכו בתפלה זו עד שיסיים הש"ץ שים שלום כדי שיענו הציבור אמן על שניהם ואם אינם יכולין
להאריך כ"כ יאמרו עוד אדיר במרום כו' ובר"ה וביה"כ שמאריכין בנגונים בהיום תאמצנו לא יתחילו
הכהנים רבון עד לבסוף כדי שיסיימו עם הש"ץ כאחד [שם]: (יד) אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם
עד שיתחיל הש"ץ שים שלום ואינם רשאים לכוף אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם ועומדים ואינם רשאים
לעקור משם עד שיסיים הש"ץ שים שלום והציבור יסיימו אמן [שם]: (טו) אין הכהנים רשאים להתחיל
בברכה א"ק בקדושתו של אהרן עד שיכלה דבור קריאת הכהנים מפי המקרא ואחר שברכו הכהנים
א"ק בקדושתו של אהרן אין הקורא רשאי להתחיל יברכך עד שיכלה אמן מפי כל הציבור שעונין אחר
ברכת א"ק וכן באמן שעונין אחר וישמרך ואחר ויחנך ואחר שלום ימתין הש"ץ ולא יתחיל תיבה אחרת
עד שיכלה אמן מפי כל הציבור [שם מ"א וא"ר]: (טז) אין הש"ץ עונה אמן אחר ברכת כהנים כדי שלא
תתבלבל דעתו ואם מתפלל תוך הסידור ומובטח לו שלא תתבלבל דעתו רשאי לענות אמן אבל אמן
שאחר ברכת א"ק בקדושתו של אהרן לא יענה אפי' מובטח דאסור משום הפסק [א"ר שם דלא כט"ז
ס"ק י"ד]: (יז) אם הש"ץ הוא כהן אם יש כהנים אחרים לא ישא את כפיו ולא יאמרו לו קודם רצה
לעלות או ליטול ידיו אבל אם אמרו לו קודם רצה לעלות עובר בעשה וצריך לעלות אבל אם אמרו לו
אחר רצה לעלות אינו רשאי לעלות ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ולא יאמרו לו לעלות אם
אין מובטח שיחזור לתפלתו בלא טירוף דעת ואם אמרו לו לעלות אפילו אין מובטח שיחזור לתפלתו
בלא טירוף דעת פוסק ועולה ועובר בעשה אם אינו עולה ואם מובטח לו שיחזור לתפלתו בלא טירוף

דעת

דעת ישא את כפיו וכילד יעשה יעקור רגליו מעט בעבודה ויאמר עד ולך נאה להודות ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים ומקרא לו אחר ומסיים החזן שים שלום כו' ולא יאמר רבון עולמים עשינו כו' ואחר התפלה יאמר אותו [שם] ואם לא עקר רגליו ברצה אין רשאי לעלות: (יח) כשמחזירין הכהנים פניהם בין בתחלה בין בסוף לא יחזירו אלא דרך ימין לכן בתחלה שעומדים פניהם למזרח יפנו תחלה לדרום ואח"כ למערב ואחר הדוכן כשהופכין פניהם למזרח יפנו תחלה לצד צפון ואח"כ למזרח וכשיורדין מן הדוכן יהפכו פניהם קצת לצד ההיכל ויפסעו לאחוריהם כתלמיד הנפטר מרבו ולא ינעו במנעליהם ולכן טוב שיהיו להם מנעלים שא"צ ליגע כשנועלים, וכשנוגעין צריכין ליטול ידיהם בשביל התפלה שיתפללו אח"כ [שם]: (יט) אין הכהנים רשאים לענן בברכת כהנים שנים ושלשה ענוים משום דאיכא למיחש לטירוף הדעת ואין לענן אלא ניגון אחד מתחלה ועד סוף [שם]: משתדלים שיהיה הש"ץ ישראל וכשהש"ץ כהן אף שהוא אינו נושא כפיו יעמוד ישראל אצלו ויקרא לכהנים והחזן עומד ושותק ואם אין אחר להקרות טוב שישאו כפיהם מבלי מקרא [ס"ז שם]: (כא) בשעה שהכהנים מברכין העם לא יביטו ולא יסיחו דעתם אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו שעומד בתפלה והעם יכוונו לברכה ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים ולא יאמרו שום פסוק רק ישתקו ויכוונו לברכה. וכן לא יפה עושין אותן שנהגו לחזור בכל מלה ומלה מתחלת יברכך ואפילו בשעה שהש"ץ מקרא התיבה אין לומר שום פסוק משום דהא לא מעלה ולא מוריד ועוד דתרי קלא לא מישתמע ולא ישמעו הכהנים מה שמקרא הש"ץ [א"ר שם]: (כב) צריך שיהיה פני העם כנגד פני הכהנים ולא יסתכלו בהם הציבור ויש ליזהר אפי' בראיה קצת כמו במקדש [מ"א] וגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם ונהגו לשלשל הטלית על פניהם וידיהם חוץ לטלית [שם]: (כג) העם שאחורי הכהנים ובצדדים שלאחריהם אינם בכלל ברכה. אבל מלפניהם ובצדדים שלפניהם אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת ולאחריהם נמי אם הם אנוסים כגון עם שבשדות שטרודין במלאכתן ואינן יכולין לבא המה בכלל ברכה ואותן שעומדין בכותל מזרחי והארון הקודש בולט מן הכותל והכהנים עומדים לפני אה"ק טוב שילכו ממקומם לאמצע ביהכ"נ כדי שיהיו בכלל הברכה ואם א"א להם ללכת ממקומם מחמת דוחק שיש שם הוי כאונסין ויכנס בכלל ברכה והעם שבחצר יראו שיעמדו נגד פני הכהנים או נגד צידיהם [שם ועיין מ"א]: (כד) אלו תיבות שהכהנים הופכין פניהם בהם לדרום ולצפון. יברכך. וישמרך. אליך ויחנך. אליך. לך. שלום. והטעם משום דבאלו התיבות בהם לנוכח צריכין לברך ולהראות פניהם אל כל הציבור העומדין מלפניהם ומצידיהן ונוהגין שמאריכין בניגון אלו התיבות כי כל התיבות הם לנוכח ובשעה שמאריכין בניגון של התיבות שבסוף דפסוקים דהיינו וישמרך, ויחנך, שלום, אומרים הציבור רבש"ע כו' והמקרא אפי' הוא אינו ש"ץ לא יאמר הרבש"ע מפני הטירוף וכ"ש שהש"ץ בעצמו לא יאמר [שם ובמ"א]: (כה) ביהכ"נ שכולם כהנים אם אין שם אלא עשרה כולם עולים לדוכן למי מברכין לאחיהם שבשדות ומי עונה אחריהם אמן הנשים והטף ואפי' אם אין שם נשים וטף לענות אחריהם אמן אפ"ה מברכין דעניית אמן אין מעכב הברכה ואם יש שם יותר מעשרה הנותרים מעשרה יעלו לדוכן ויברכו והיו"ד עונין אחריהם אמן [שם ועיין פ"מ שם]: (כו) כהן אינו רשאי להוסיף מדעתו יותר על הג' פסוקים של ברכת כהנים ואם הוסיף עובר על בל תוסיף [שם]: (כז) כהן שנשא את כפיו ואח"כ הלך לביהכ"נ אחר ומצא ציבור שלא הגיעו לברכת כהנים יכול לישא כפיו פעם אחרת אם רוצה [אבל אם אינו רוצה אע"פ שאומרים לו לעלות לדוכן א"צ ואין עובר בעשה כיון שעלה פעם אחת באותו יום תו' בבאר היטב] וכהן שלא התפלל עדיין ומצא ציבור מתפללין נושא את כפיו ואין התפלה מעכבתו אבל אם רואה כשיעלה לדוכן יעבור זמן תפלה ילך לחצר ביהכ"נ ויתפלל שם אבל אם אמרו לו קודם רצה עלה צריך לעלות דעובר בעשה אם אין עולה ואם לא קרא ק"ש ויראה בשישא כפיו יעבור זמן ק"ש ילך ג"כ לחצר ביהכ"נ ויקרא ק"ש ואם אמרו לו קודם רצה עלה יקרא פסוק ראשון ויעלה וישא כפיו [שם]: (כח) כהן המתפלל ש"ע אם אין שם כהן אחר צריך להפסיק ולעלות אם מובטח שיחזור לתפלתו ואם אין מובטח לא יפסיק [כמו בש"ץ פ"מ בט"ז] ואם אמרו לו קודם רצה עלה צריך לעלות דעובר בעשה ואם יש שם כהן אחר אינו פוסק ואם אמרו לו קודם רצה צריך להפסיק ולעלות ואפילו אין מובטח צריך להפסיק ולעלות אם אמרו לו משום דעובר בעשה אם אינו עולה וכ"מ דמפסיק בתוך התפלה כדי לעלות לדוכן צריך לעקור רגליו קצת בתוך התפלה כשאומר הש"ץ רצה אבל אם לא עקר רגליו כשאומר הש"ץ רצה אינו רשאי לעלות [מ"א שם א"ר ופ"מ]: (כט) מי שיש לו מום בפניו או בידיו, כגון שהם ביהקניות פי' מין נגע לבן או מנומר בנקודות דקות או שאצבעות ידיו הם כפופות או שהם עקומות לצידיהן או שנתעקמה ידו ההורנית או שאינו יכול לחלק אצבעותיו לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו וכן מי שרירו יורד על זקנו או שעיניו זולפות דמעה וכן סומא בא' מעיניו לא ישא את כפיו ואם היה דש בעירו אפי' סומא בשתי עיניו ישא את כפיו וכל שהיה בעיר ל' יום מיקרי דש בעירו אפי' אין דר בה לגמרי רק שבא לשם להיות שם מלמד או סופר או

מסרת

משרת על חצי שנה מיקרי דש בעירו בשלשים יום אבל אם בא שם באקראי בעלמא לא חשיב דש בעירו בשלשים יום ואף שהמנהג שמכסין הכהנים את פניהם וידיהם בטלית וכן הקהל מכסין בשעת דוכן אעפ"כ אין להם לעלות לדוכן אותם הבעלי מומים הנזכרים לעיל אם לא דשו בעירם [א"ר שם דלא כט"ז] ואותן המנומרות בנקודות דקות שקורין [זומר שפרענקלין] אם שכיח שם אף דלא הוי רוב אנשי המקום כך ישא את כפיו [פ"מ שם] וכן אם היו ידיו צבועות בצבע אם אנשי המקום מלאכתן כך ישא את כפיו [שם וע' פ"מ]: (ל) קטן שלא הביא שתי שערות אינו נושא כפיו בפ"ע וצריך לדקדק בדבר שלא יבא לידי ברכה לבטלה כיון שאמרו חז"ל שאינו נושא כפיו יחידי אבל עם כהנים גדולים אחרים ישא את כפיו כדי להתחנך וללמוד וצריך לברך ומי שהביא שתי שערות נושא את כפיו אפי' בפ"ע לדידן דאין נשיאות כפים אלא מרגל לרגל [שם]: (לא) כהן שהרג את הנפש במזיד אפי' עשה תשובה לא ישא את כפיו אבל אם הרג בשוגג אם עשה תשובה ישא את כפיו [א"ר שם]: (לב) מל תינוק ומת נושא את כפיו ואם העם מרננים אחריו שהוא שופך דמים אפ"ה ישא את כפיו אבל אם יודע בעצמו שהוא אמת לא ישא את כפיו [שם] אבל אם עשה תשובה מהני דלא גרע מהרג בשוגג דמהני אם עשה תשובה וישא כפיו: (לג) מומר לעכו"ם שעשה תשובה ישא את כפיו [שם] ושאר עבירות אפי' גילוי עריות אין מונע נשיאות כפים: (לד) שתה רביעית יין בב"א לא ישא את כפיו שתאו בב' פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר לישא כפיו ואם שתה יותר מרביעית אפי' שהוא מזוג ואפילו שתאו כמה פעמים לא ישא את כפיו עד שיסיר יינו מעליו ואם שתה שאר משקים אף שלא הגיע לשכרותו של לוט אסור לישא כפיו עד שיסיר שכרותו מעליו ואם שתה יין מגתו מותר לישא את כפיו אם אינו משכר [ועי' א"ר דלא כמ"א]: (לה) כהן שנשא גרושה או חלוצה דרבנן לא ישא את כפיו עד שידור הנאה ע"ד רבים מהנשים שהוא אסור בהן ומגרש אותה ואפי' אם אינו יכול לגרשה מחמת אונס נפשות אינו נושא כפיו כ"ז שאינו מגרש אותה [שם]: (לו) כהן שנטמא למת שאינו מז' מתי מצות פסול מן הדוכן עד שישוב ויקבל עליו שלא יטמא עוד למתים וכהן שיש לו בת שהמירה או זינתה נושא כפיו [מ"א שם] החלל אינו נושא כפיו [שם]: (לז) כהן אונן אינו נושא כפיו אפי' אם אמרו לו עלה א"צ לעלות כי פטור מכל המצות ואבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו או תוך שלשים על שאר קרובים אינו נושא כפיו אבל אם אמרו לו עלה צריך לעלות ולכן צריך לצאת מביהכ"נ קודם רצה וכן הקובר מתו ברגל אין נישא כפיו ומיהו אם אין שם בביהכ"נ שני כהנים אחרים חוץ מהאבל מותר להאבל לישא כפיו תוך י"ב חודש על אביו ואמו או תוך ל' על שאר קרובים אבל תוך שבעה כגון הקובר מתו ברגל אפי' אם אין שם שני כהנים אחרים חוץ מהאבל האבל אינו נושא כפיו [שם ועיין בתשובת כ"י דלא כמ"א הובא בביה"ט שם]: (לח) כהן אף שהוא פנוי ישא את כפיו ואין נושאין כפיהם אלא בי"ט ובי"ט שחל בשבת נוהגין שאין נושאין כפיהם. ויש מקומות שנוהגין שנושאין כפיהם בי"ט שחל בשבת וכל מקום לפי מנהגו וכן נוהגין שאין נושאין כפיהם אלא בתפלת מוסף של יו"ט ולא בתפלת שחרית וכן ביום הכפורים אין נושאין כפיהם אלא במוסף ולא בשחרית ולא בנעילה [שם]:

סדר ברכת כהנים

כשהכהנים עולין לדוכן אזי כשמגיע הש"ץ לותחזינה אומרים הקהל והש"ץ זה:

וְתֶעֱרַב עָלֶיךָ עֲתִירָתֵנוּ כְּעוֹלָה וּכְקָרְבָּן. אָנָּא רַחוּם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הָשֵׁב שְׁכִינָתְךָ לְצִיּוֹן עִירֶךָ וְסֵדֶר הָעֲבוֹדָה לִירוּשָׁלָיִם. וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: והש"ץ מסיים

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שֶׁאוֹתְךָ לְבַדְּךָ בְּיִרְאָה נַעֲבוֹד: אמן. מודים וכו' ועל כולם עד ולך נאה להודות.

בשעה שהש"ץ אומר וכל החיים אומרים הכהנים בלחש יהי רצון זה:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא הַבְּרָכָה הַזֹּאת שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרָכָה שְׁלֵמָה וְלֹא יִהְיֶה בָּהּ מִכְשׁוֹל וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

החזן אומר בלחש אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו וכו' ואומר בקול רם כהנים והקהל עונים עם קדושך כאמור. והכהנים אומרים ברכה זו בקול רם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה:

כל העם ישמעו ברכת כהנים באימה וביראה כדאיתא בזוה"ק פ' נשא ת"ל בההיא שעתא דכהנא פרים ידוי צריכין עמא למיתב בדחילו באימתא ולידע דההיא שעתא עדן רעותא כו'. ועיניהם ישיתו לנטות כאדם כמו שעומד בתפלה ויכוין לבו לכל תיבה שיוצאה מפי כהן:

צריך הכהן לכוון במלת יברכך שה' ית"ש ישפיע חכמה על ישראל. וישמרך שיתן בנים לישראל. יאר שיוסיף חיים לישראל. ויחנך שיברכם בנשיאת חן. ישא שיברכם בעושר והצלחה. שלום כמשמעו:

יְבָרֶכְךָ. יְבָרֶכְךָ יְיָ מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

יְיָ. יְיָ אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ:

וְיִשְׁמְרֶךָ. שָׁמְרֵנִי אֵל כִּי־חָסִיתִי בָךְ:

מאן דחזי חלמא זלא ידע מאי חזי ליקום קמי כהני בעידן דפרסי ידייהו ולימא הכי בשעה שמאריכין הכהנים בתיבת וישמרך ויחנך רבש"ע הנדפס כאן וליסיים בהדי כהני דעני צבורא אמן. ואי לא סיימו עדיין לימא אדיר כו' דהיינו שיסיים עם הכהנים או עם הש"ץ בסיום ברכת שים שלום שיענו הצבור אחריו אמן:

בשעה שמנגנים הכהנים וישמרך, ויחנך, אומרים הקהל רבש"ע זה:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל־עוֹלָם אֲנִי שֶׁלָּךְ וַחֲלוֹמוֹתַי שֶׁלָּךְ חֲלוֹם חָלַמְתִּי וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַה־הוּא. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁיִּהְיוּ כָּל־חֲלוֹמוֹתַי עָלַי וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל לְטוֹבָה. בֵּין שֶׁחָלַמְתִּי עַל עַצְמִי וּבֵין שֶׁחָלַמְתִּי עַל־אֲחֵרִים וּבֵין שֶׁחָלְמוּ אֲחֵרִים עָלַי: אִם טוֹבִים הֵם חַזְּקֵם וְאַמְּצֵם וְיִתְקַיְּמוּ בִי וּבָהֶם כַּחֲלוֹמוֹת שֶׁל יוֹסֵף הַצַּדִּיק. וְאִם צְרִיכִים רְפוּאָה רְפָאֵם כְּחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה מֵחָלְיוֹ וּכְמִרְיָם הַנְּבִיאָה מִצָּרַעְתָּהּ וּכְנַעֲמָן מִצָּרַעְתּוֹ. וּכְמֵי מָרָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וּכְמֵי יְרִיחוֹ עַל יְדֵי אֱלִישָׁע. וּכְשֵׁם שֶׁהָפַכְתָּ אֶת קִלְלַת בִּלְעָם הָרָשָׁע מִקְּלָלָה לִבְרָכָה כֵּן תַּהֲפוֹךְ כָּל חֲלוֹמוֹתַי עָלַי וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל לְטוֹבָה וְתִשְׁמְרֵנִי וּתְחָנֵּנִי וְתִרְצֵנִי: אמן

יאר

עיון תפלה

יברכך. אין לצבור לומר שום פסוק בשעה שהכהנים מברכים אלא ישתקו ויכוונו לברכה, ואפי' בשעה שהמקרא מנגן התיבות אין לאמרם, דבזה מבלבלין את הכהנים מלשמוע את המקרא, לכן הנכון לשתוק ולשמוע (סי' קכ"ח כ"ו פרמ"ג שם בשם הא"ר):

ואם צריכים רפואה רפאם. זלא אמר אם רעים הם יסתלקו אלא רפואה, כי כל החלומות הולכין אחר הפה נמצא חלום רע אם פותרו לטובה נהפך לטובה, וטוב לו שחלם לו מלא חלם. וז"ש כמי מרה ע"י משה דאלו לא היו כלל הוה רעה משא"כ ע"י התפלה הומתקו ומי יריחו ע"י אלישע נתקנו וכמרים תועלת גדולה מצרעתה שלקהו כל ישראל מוסר אחר שראו גודל עונש לה"ר נמצא מרע בא הטוב [פרמ"ג בשם פרישה]: כחזקיהו מלך יהודה. דע דשתי תיבות מלך יהודה ליתנהו בתלמוד ורי"ף ורא"ש וסדר ולבוש, וטעם השמטתם נראה לבלי הזכיר מלכותא דארעא מפני העדר כבוד שלמעלה, וכן ע"י משה הוזכר ברי"ף ורא"ש וטור סתם שם משה בלתי מלת רבנו. ואפשר שהוא ג"כ מטעם זה, עיין א"ר סי' קפ"ח ברמ"א ס"ג ובט"ז שם. ודע עוד דבכל הסדורים לא הוזכרו הפרטים כפי סדר הזמן, וזהו איתא ברא"ש, רפאם כמי מרה ע"י משה וכצרעת מרים ע"י משה וכצרעת נעמן ע"י אלישע [וכמי יריחו ע"י אלישע] וכחליו של חזקיהו, ע"ש. והוא הסדר הנכון לפי הזמן:

רבש"ע

יָאֵר. אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה:

יְיָ. יְיָ | יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת:

פָּנָיו. פְּנֵה אֵלַי וְחָנֵּנִי כִּי יָחִיד וְעָנִי אָנִי:

אֵלֶיךָ. אֵלֶיךָ יְיָ נַפְשִׁי אֶשָּׂא:

וִיחֻנֶּךָּ. הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל־יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל־יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל־יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: רבש"ע וכו'

יִשָּׂא. יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: וּמְצָא־חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

יְיָ. יְיָ חָנֵּנוּ לְךָ קִוִּינוּ הֱיֵה זְרֹעָם לַבְּקָרִים אַף יְשׁוּעָתֵנוּ בְּעֵת צָרָה:

פָּנָיו. אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי בְּיוֹם צַר לִי הַטֵּה־אֵלַי אָזְנֶךָ בְּיוֹם אֶקְרָא מַהֵר עֲנֵנִי:

אֵלֶיךָ. אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת־עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם:

וְיָשֵׂם. וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

לְךָ. לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ:

שָׁלוֹם. שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו: רבש"ע וכו'

כשהכהנים אומרים שלום אומרים הקהל יהי רצון.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּעֲשֶׂה לְמַעַן קְדֻשַּׁת חֲסָדֶיךָ וְגֹדֶל רַחֲמֶיךָ הַפְּשׁוּטִים וּלְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא בֶּן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת הַיּוֹצְאִים מִן הַפְּסוּקִים שֶׁל בִּרְכַּת כֹּהֲנִים (אנקת"ם פסת"ם פספסי"ם דיונסי"ם) הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו עַם קְדוֹשֶׁךָ שֶׁתִּהְיֶה קָרוֹב לִי בְּקָרְאִי לָךְ וְתִשְׁמַע תְּפִלָּתִי נַאֲקָתִי וְאֶנְקָתִי תָּמִיד כְּשֵׁם שֶׁשָּׁמַעְתָּ אֶנְקַת יַעֲקֹב תְּמִימֶךָ הַנִּקְרָא אִישׁ תָּם וְתִתֶּן־לִי וּלְכָל־נַפְשׁוֹת בֵּיתִי מְזוֹנוֹתֵינוּ וּפַרְנָסָתֵנוּ בְּרֶוַח וְלֹא בְצִמְצוּם בְּהֶתֵּר וְלֹא בְאִסּוּר בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר מִתַּחַת יָדְךָ הָרְחָבָה. כְּשֵׁם שֶׁנָּתַתָּ פִּסַּת לֶחֶם לֶאֱכוֹל וּבֶגֶד לִלְבּוֹשׁ לְיַעֲקֹב אָבִינוּ הַנִּקְרָא אִישׁ תָּם. וְתִתְּנֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ וְיִהְיוּ דְבָרַי נִשְׁמָעִים לַעֲבוֹדָתֶךָ

כשם

רבש"ע. אומרים נ"פ, כשמסיימים הכהנים וישמרך נגד חלום הבא ע"י מזיקין, וכויחנך הוא נגד חלום הבא ע"י מערכת השמים, ובשלום נגד חלום הבא ע"י מלאכי מעלה (מהרש"א ח"א):

כְּשֵׁם שֶׁנָּתַתָּ אֶת־יוֹסֵף צַדִּיקֶךָ בְּשָׁעָה שֶׁהִלְבִּישׁוֹ אָבִיו כְּתֹנֶת פַּסִּים לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאָיו. וְתַעֲשֶׂה עִמִּי נִפְלָאוֹת וְנִסִּים וּלְטוֹבָה אוֹת. וְתַצְלִיחֵנִי בִּדְרָכַי וְתֵן בְּלִבִּי בִּינָה לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ וְסוֹדוֹתֶיהָ וְתַצִּילֵנִי מִשְּׁגִיאוֹת וּתְטַהֵר רַעְיוֹנַי וְלִבִּי לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְתַאֲרִיךְ יָמַי (וִימֵי אִשְׁתִּי וּבָנַי וּבְנוֹתַי) (בחור אומר וִימֵי אָבִי וְאִמִּי) בְּרוֹב עֹז וְשָׁלוֹם אָמֵן סֶלָה:

לאחר הדוכן אומרים הכהנים תחנה זו:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ וְאַף אַתָּה עֲשֵׂה עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הִבְטַחְתָּנוּ. הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:

והקהל אומרים תחנה זו:

אַדִּיר בַּמָּרוֹם שׁוֹכֵן בִּגְבוּרָה אַתָּה שָׁלוֹם וְשִׁמְךָ שָׁלוֹם. יְהִי רָצוֹן שֶׁתָּשִׂים עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל חַיִּים וּבְרָכָה לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם:

ויאריכו בתפלה זו עד שיסיים הש"ץ ש"ש כדי שיענו הצבור אמן על שתיהם. ויכוונו אמן:

(אתה שמרתך לברך את ישראל בשלום. ויהי רצון שתברך אותנו בכל עת בשלומך והתקבל ברחמים תפלת הכהנים):

ואם אין הכהנים יכולים להאריך כ"כ יאמרו אדיר כו' ויסיימו כאחד עם הש"ץ. ויענו גם הם אמן אחר ברכת הש"ץ: הש"ץ אומר שים שלום וגומר כל התפלה. ואומר ק"ש. אין כאלהינו. פטום הקטרת. עלינו. ק"י. ש"ה:

סדר קדושא רבא לשלש רגלים ולר"ה

(אין אומרים בר"ה השנה הפסוק תקעו בחדש שופר וכו' כי אין לו שייכות לקידוש היום. כ"כ בספר מטה אפרים. וכ"ה בסידור ר"י עמדן):

(כשחל בשבת עַל כֵּן בֵּרַךְ יְיָ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ):

אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְיָ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם:
וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי יְיָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

על היין סַבְרִי מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

כשמקדשין בסוכה מברכין כאן לישב בסוכה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה:

מצות יו"ט לחלקו חציו לבהכ"נ וחציו לאכילה ושתיה ואל ימלא בהוצאות יו"ט וצריך לכבדו ולענגו כמו בשבת ואסור לאכול מן המנחה ולמעלה בעיו"ט כמו בשבת וחייב לבצוע על שתי ככרות ולקבוע כל הסעודה על היין ומצוה לאכול בשר. בגדי יו"ט יהיו יותר טובים משל שבת. כתב הרמב"ם ז"ל חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו כל אחד כראוי לו. כיצד להקטנים נותן אגוזים ומגדנות והנשים קונה להן בגדים ותכשיטים והאנשים בשר ויין וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה ושאר העניים אבל מי שנועל דלתי ביתו ואוכל ושותה עם בניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו ועל אלו נאמר זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם הוא. אדם אוכל ושותה ושמח ברגל לא ימשוך בבשר ויין ובשחוק וקלות ראש לפי שאין השחוק וקל"ר שמחה אלא הוללות וסכלות ולא נצטוינו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת היוצר. חייב לכבד חוה"מ במאכל ומשתה וכסות כשאר יו"ט ומהרי"ל לבש בגדי שבת. עונש המבזה את המועדות פירש"י ז"ל חוה"מ. אסור לגלח בחוה"מ כ"א באופן שנתבאר בשו"ע מיהו נטילת הצפרנים אם לא נטלן בערב יו"ט יש להתיר ליטלן בחוה"מ:

דיני חדש ניסן וערב פסח.

(א) בכל חדש ניסן אין נופלין על פניהם וא"א צ"ה ולא קדיש ואין מתענין בו אפילו יאהר צייט אבל תענית חלום מתענין בו וגם חתן ביום חופתו חייב להתענות ומי שהתענה בשבת שבתוך ניסן ת"ח מיתב תענית לתעניתו אפילו בניסן אפילו בר"ח ואם הוא סמוך לעשרה בניסן יתענה בי' בניסן שהוא תענית צדיקים [מ"א סי' תכ"ט] : (ב) בע"פ א"א מזמור לתודה ואל ארך אפים ולמנצח [שם] : (ג) בע"פ הבכורים מתענין אפילו בכור מאם וכן הבא אחר הנפלים מתענה דהוא בכור לכהן [סי' ת"ע ומ"א] : (ד) כשאב בכור האם א"צ להתענות בשביל בנה הבכור שתענית האב עולה בשבילו ובשביל בנו הבכור ואם מת האב האם מתענה ומעוברת ומניקות שמצטערין אין מתענין אפילו מת האב ואם האב אינו בכור הוא מתענה בשביל בנו הבכור עד שיגדל : (ה) אם חל ע"פ בשבת מתענין הבכורים ביום ה' שלפניו ואם קשה להם התענית יכולין לטעום קודם שיבדקו או יצוו לאחר שיבדוק. אבל אם חל פסח ביום שבת מתענין הבכורים ביום ו' ואפילו יש י' בכורים בביהכ"נ אין אומר הש"ץ עננו אבל יחיד אומר עננו : (ו) הסנדק והמוהל ואבי הבן מותרים לאכול ויפרעו תענית אחר וכשמתענה בשביל בנו יכולין לצרף למנין לאכול ושאל ע"פ בשבת שמתענה ביום ה' יתענה ולא ישלים [סי' תק"ע א"ר] האם אע"פ שאינה צריכה להתענות אם התענה פ"א הוי כמו נדר [מ"א שם] :

זמן בדיקת חמץ וביטולו.

(א) בתחלת ליל י"ד בודקין את החמץ היינו תיכף בשעת צאת הכוכבים וחצי שעה קודם אסור לאכול יותר מכביצה פת אבל פחות מכביצה או פירות מותר וכן אסור לעשות מלאכה חצי שעה קודם אבל ללמוד מותר קודם ביהש"מ אבל מביהש"מ אסור ללמוד עד שיבדוק ואפילו אם התחיל בהיתר מבעוד יום בין ללמוד בין לעשות מלאכה פוסק כשהגיע זמן הבדיקה ובביהמ"ד מותר ללמוד ביה"ש לימוד בלא פלפול דהא צריך לילך לביתו וכן מי שאמר לחבירו להזכיר לו הבדיקה משתחשך מותר ללמוד ביה"ש [א"ר שם] אבל בפלפול אסור ללמוד אפילו בבית המדרש משום דאתי לאמשוכי [סי' תל"א] : (ב) מי שרגיל להתפלל ערבית בזמנה מתפלל ערבית קודם ואח"כ בודק בין אם רגיל להתפלל בצבור או ביחיד [ח"י א"ר ומ"א] : (ג) מי ששכח לבדוק בלילה אסור ביום בכל דברים האמורים לעיל עד שיבדוק [מ"א שם ס"ק ג'] :

דין ברכת בדיקת החמץ.

(א) קודם שיתחיל לבדוק יברך אקב"ו על ביעור חמץ וקודם הברכה יטול ידיו ואם התחיל לבדוק בלא ברכה יברך כ"ז שלא סיים בדיקתו ואם סיים בדיקתו לא יברך אז רק בשעה השישית בשעת שריפת החמץ יברך בלא שם ומלכות [ח"י וא"ר סי' תל"ב דלא כמ"א וע"ז שם] : (ב) יזהר שלא יפסיק בין ברכה לתחלת הבדיקה אפילו בדיבור ואם מדברים שאינן מענין הבדיקה הפסיק צריך לחזור ולברך [שם] אבל אם הפסיק בדברים שהן מענין הבדיקה כגון לפתוח החדר שצריך לכנוס שם לבדוק או להדליק את הנר אם כבה מותר להפסיק [א"ר שם] וטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמור כל הבדיקה כדי שישים אל לבו לבדוק בכל המקומות שמכניסין בהן חמץ ובזה א"צ לחזור ולברך [שם במ"א] אפילו הפסיק בדברים אחרים : (ג) בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים ואם בעה"ב רוצה שיעמיד אחד מב"ב אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו איש למקומו לבדוק על סמך ברכה שבירך בעה"ב ועכ"פ גם הוא יבדוק כי מצוה בו יותר מבשלוחו ואם הבעה"ב בעצמו אינו בודק רק מצוה לאחר לבדוק אותו אחר מברך [שם] ואם בירך בעה"ב הברכה אינו רשאי לשלוח לאחר שלא היה בשעת הברכה לבדוק אף ששלוחו של אדם כמותו מכל מקום השליח לא יצא בברכה שבירך בע"ב והשליח בעצמו לא יברך כיון שכבר בירך בע"ב ואין לברך על מצוה אחת שני פעמים [ח"י שם] : (ד) ונוהגים להניח חמץ קצת במקום משומר כדי שימצאם הבודק [שם וע' בח"י הטעם] : (ה) הבדיקה צריך שתהיה לאור הנר ולא לאור הלבנה וכן אם לא בדק בליל י"ד כשבודק ביום י"ד לא יבדוק לאור החמה אלא לאור הנר [סי' תל"ג] : (ו) אין בודקין אלא בנר של שעוה והוא יחידי אבל ב' נרות ביחד לא [שם] ובשעת הדחק שאין לו נר של שעוה יבדוק בנר של חלב או של שומן [ח"י וא"ר שם] : (ז) בודק כל המקומות שיש לחוש שהכניסו שם חמץ ולכן כל חדרי הבית ומרתפות ובית העצים ותחת הספסלים במקום שאוכלין צריכין לבדוק [שם] : (ח) בתי כנסיות ובתי מדרשים צריכים בדיקה מפני שהתינוקת מכניסין בהם חמץ וצריכין בדיקה בליל י"ד [שם] : (ט) המכבד חדריו בי"ג בניסן ומכוין לבדוק החמץ ולבערו ונזהר שלא להכניס עוד שם החמץ אע"פ כן צריך לבדוק בליל י"ד [שם] : (י) כל אדם צריך לכבד חדריו קודם הבדיקה והכיסים או בתי ידים של בגדים צריך בדיקה שלפעמים נותנין בהם חמץ [שם] :

הריני

יברך ברכת הבדיקה בשמחה, ויאמר מקודם:

הֲרֵינִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁל בְּדִיקַת חָמֵץ. לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל: ויהי נועם וגו׳

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל־בִּעוּר חָמֵץ:

לאחר הבדיקה יאמר:

כָּל חֲמִירָא וַחֲמִיעָא דְּאִכָּא בִרְשׁוּתִי דְּלָא חֲמִתֵּהּ וּדְלָא בִעַרְתֵּהּ וּדְלָא יְדַעְנָא לֵהּ לִבָּטֵל וְלֶהֱוֵי הֶפְקֵר כְּעַפְרָא דְאַרְעָא:

דינים הנוהגים אחר הבדיקה.

(א) אחר הבדיקה בלילה יהא נזהר בחמץ שמשייר להצניעו והעולם אינן נזהרין בזה ולא שפיר עבדי [מ״א]. אחר הבדיקה מיד בלילה יאמר הביטול בלשון שמבין אם אינו מבין מה שאמר בלשון הקודש ובלשון תרגום וסובר שהוא איזה תחנה יאמר בלשון לעז וצריך להזכיר בהביטול חמץ ושאור [סי׳ תל״ד]: (ב) וחוזר ומבטלו פעם שנית ביום י״ד סוף שעה הששית וטוב לבטלו לאחר שרף החמץ כדי שיקיים מצות שריפה בחמץ שלו. בביטול היום יאמר דחזיתיה ודלא חזיתיה דבערתיה ודלא בערתיה [שם]: (ג) שלוחו יכול לבטל היינו כשצוה לשליח לבטל חמץ יבטל השליח אבל אם צוה לו לבדוק לא יכול לבטלו [שם] וצריך לומר כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותיה דפ׳ דידע ביה ודלא ידע ביה ובלילה יאמר דלא ידע ביה לחוד יהא בטל [שם]: (ד) וכן אם לא צוה לשליח לבטל והוא בדרך יכול לבטל שם בעצמו במקום שהוא ואם אינו רגיל לעשות כן טוב שתבטל אשתו אף שלא צוה לה לבטל דמסתמא כמו שנתן לה רשות דמי [שם] וכשאשתו מבטלת תאמר כך כל חמירא דאיכא ברשות בעלי דידע בי׳ כו׳ כמו בשאר שליח ואם אשתו אינה יודעת לבטל יכולה היא לעשות שליח לבטל וכן האלמנות יבטלו לעצמן ואם אין יודעת בעצמה לבטל יכולה היא לעשות שליח שיבטל [שם]: (ה) בית העצים צריך בדיקה כמו שנתבאר לעיל ואם הניח עצים הרבה שם תוך שלשים יום לפסח ואז היה הל עליו חובת בדיקה ומן הדין צריך לפנות העצים כדי לבדוק לכן יראה למכור את בית העצים לעכו״ם ביום י״ג כדי שלא יצטרך לבדוק אותו בליל י״ד ולא יצטרך לפנות אותו [סי׳ תל״ו]: (ו) חניות צריכים בדיקה כדין בית לפי שמכניסים שם חמץ ואוכלים [שם]: (ז) ישראל שיצא מבית העכו״ם בתוך שלשים יום לפסח ונכנס לבית אחר אפי׳ אין עכו״ם נכנס לשם א״צ לבדוק בית העכו״ם [ח״י] וכ״ש היוצא מבית ישראל וישראל אחר נכנס לדור שם דא״צ לבער בתוך שלשים אבל אם אין ישראל אחר נכנס לדור שם חייב לבער תוך ל׳ יום [שם]:

דין עכו״ם שהפקיד חמצו אצל ישראל.

(א) עכו״ם שהפקיד חמצו אצל ישראל אם הוא חייב באחריותו ואפילו אינו רק שומר הנם שאינו חייב רק בפשיעה או שהעכו״ם אלם ויכפוהו לשלם אם יאבד חייב לבער [עיין ת״מ בע״ז ושם נתבאר פרטי דינו]: (ב) עכו״ם שנכנס לבית ישראל והמצו בידו אינו זקוק להוציאו אע״פ שהישראל רואה חמצו של עכו״ם אין בכך כלום אבל אסור להעלותו על השלחן עמו ואפילו בהפסק מפה [שם]:

דין מה שצריך לבער.

(א) בגדים וצעיפי נשים שמכבסים אותם בחלב חטה יש להחמיר ולכבס אותם קודם לפסח שלשים יום [מ״א בסי׳ תמ״ב ס״ק ה׳]: (ב) ניירות שדבקו אותם קודם פסח אפי׳ בתוך שלשים יום קודם פסח מותר לקיימן בפסח אבל אם נראה החמץ מבחוץ צריך לגרור אותם [שם]: (ג) נהגו לגרר הכתלים והכסאות שנגע בהם המץ ואם יש חמץ בסדק שאינו יכול להטש אחריו מטיה עליו מעט טיט [שם]: (ד) עריבות שלשין בהם חמץ אין לסמוך על מה שרוחצין אותן בהמין ומנקרין אותם כי א״א לנקרן שלא ישאר בין הכל כזית והכלי מצרפו וצריך ליתן במתנה לנכרי וה״ה לבלק שבכלי נסרים שאינו יכול להוציאו וטוב כמו כן ליתן לנכרי או למכור בכלים שמניחים בהם קמח כל השנה [שם]: (ה) שקים של קמח חמוצים שרוצה להניח שם קמח של פסח אין די בכיבוס לבד רק צריך להתיר כל התפירות והסלאות וצריך כיבוס בחמין ואפר וחביטה [מ״א שם]:

(א) בערב פסח אין לאכול חמץ רק ארבע שעות על היום היינו שליש היום בין אם היום ארוך או קצר היינו אם היום ט"ו שעות מותר לאכול חמשה שעות על היום [סי' תמ"ג]: (ב) ובשעה חמישית זמניות על היום אסור באכילה ומותר בהנאה ומותר למכרו לעכו"ם כל שעה חמישית ואם היום ארוך ט"ו שעות צריך למכור החמץ קודם שיהיה שעה ורביע קודם חצות ובדיעבד אם שכח למכור חמצו אם הוא עדיין יותר קצת משעה קודם חצות מותר למכרו לעכו"ם אף שהיום ארוך יותר מי"ב שעות [מ"א שם]: (ג) ישראל שהיה בידו חמצו של ישראל אחר בפקדון יעכבנו בידו עד שעה חמישית ואם לא בא בעליו ימכרנו לעכו"ם וכן אם לא ימצא קונים בריוח בשעה חמישית יכול למכרו קודם שעה חמישית [שם]: (ד) בע"פ אסור לאכול מצה שיוצאין בה בלילה אבל תבשיל העשוי מקמח של מצה אפויה מותר לאכול וה"ה מצה עשירה ג"כ מותר עד שעה עשירית אבל אם הוא מטגן בכלי אסור ומן שעה עשירית ולמעלה אפילו מבושלת אסור לאכול [סי' תע"א]:

ביום י"ד בסוף שעה חמישית תחר ומבטלו פעם שנית וטוב לבטלו לאחר שנשרף החמץ כדי שיקיים מצות שריפת בחמץ שלו ויעשה מדורה בפ"ע וישרפנו ויאמר:

הריני מ'כן ומזומן לקיים מ"ע ול"ת של שרפת חמץ לש"י קוב"ה וכו':

כתב בספר זכרון לציון שראוי לומר תפלה זו לביעור חמץ בשעת שריפת החמץ:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי כשם שאני מבער חמץ מביתי ומרשותי כך יי אלהי ואלהי אבותי תבער כל החיצונים ואת רוח הטומאה תבער מן הארץ ואת יצרנו הרע תבערהו מאתנו ותתן לנו לב בשר וכל הסט"א וכל הקליפות וכל הרשעה כעשן תכלה והעביר זדון מן הארץ וכל המעיקים לשכינה תבערם ברוח בער וברוח משפט כשם שבערת את מצרים ואת אלהיהם בימים ההם ובזמן הזה. אמן:

בערב פסח לאחר שריפת חמץ יבטלנו, ויאמר:

כָּל חֲמִירָא וַחֲמִיעָא דְּאִכָּא בִרְשׁוּתִי דַּחֲזִתֵּהּ וּדְלָא חֲזִתֵּהּ דַּחֲמִתֵּהּ וּדְלָא חֲמִתֵּהּ דְּבִעַרְתֵּהּ וּדְלָא בִעַרְתֵּהּ לִבָּטֵל וְלֶהֱוֵי הֶפְקֵר כְּעַפְרָא דְאַרְעָא:

דין ערב פסח שחל להיות בשבת.

(א) ארבעה עשר שחל להיות בשבת בודקין ליל י"ג ואומרים כל חמירא כו' ומבערים הכל מלפני השבת ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך השבת דסעודה ג' זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ ויקיים סעודה ג' במיני פירות או בבשר ודגים ואם אין לו יעסוק בתורה במקום סעודה שלישית [סי' תמ"ד]: (ב) ומבערין החמץ בע"ש קודם חצות ואינו מבטלו בשעת שריפת החמץ רק בשבת אחר האכילה יאמר כל חמירא כו' [שם]: (ג) אין מבשלין לשבת זה דייסא ושאר מיני קמחים מפני שנדבק בקדירה ויצטרך הדחה בשבת ואם עבר ובישל ונדבק בקדירה וא"א לקנחו יש להדיחו מעט להעביר החמץ אבל אם לא נדבק בקדרה אסור להדיחו בשבת רק מקנהו באצבעו [שם]: (ד) אחר שאכל ביום השבת סעודת שחרית ינער המפה שאכלו בו ויקנח הקערות באצבעו ויטמינם מן העין עם שאר כלי חמץ בחדר שאינו בא שם בי"ט ואם נשאר פת יכול ליתנו לעכו"ם בשבת במתנה [שם] ואם אין עכו"ם יכול לזרוק לביה"כ או למים אם לא בעיר שאינה מעורבת דאינו רשאי להוציאו מביתו אזי כופה עליו כלי עד אחר יו"ט ויבערנו דביו"ט דכבר נאסר בהנאה אסור לטלטלו [עיין בספרי מקור חיים שם]: (ה) אם שכח למכור החמץ בערב שבת יתן החמץ במתנה לעכו"ם בשבת עם החדר במסירת מפתח אם יודע שהעכו"ם יחזיר לו אחר פסח ואם לאו ימכור החדר עם החמץ בשבת ויקנה לו עם מסירת המפתח ואם אין מפתח בחדר זה ימכור לו בלא מפתח אלא יכתוב לו שטר רק יתן לו העכו"ם הכסף ויתנה עם העכו"ם שבכסף בלא שטר יקנה החדר ולא יקבל הכסף בידו רק יתן לתיבתו ולא הוי כמקח וממכר כיון דאין עושה רק להנצל מאיסור חמץ [א"ר ופ"מ סי' תמ"ד]: (ו) אם מבשל לשבת זה בכלי פסח אין לערות רותח לתוך כלי חמץ אם לא שרוצה שלא לשמש בקדירה זו שעירה בפסח עד לאחר פסח [פ"מ שם]: (ז) אם שכח בע"ש להפריש חלה מן הפת של שבת אין תקנה לאותו פת דבשאר שבתות אם שכח אוכל והולך ומשייר מכל פת חתיכה ואחר שבת מפריש חלה מן ההתיכות שמשייר כמו שנתבאר בדיני חלה וע"פ שחל בשבת א"א לעשות כן דא"א לשייר דצריך לבערו לכן אין תקנה

תקנה לאותו פת ואסור לאכלו [מ"א סי' תק"ו ס"ק ח']: (ח) אותם הכלים החמוצים והשלחנות החמוצים מותר לטלטלם ולהוציא מביתו בשבת אבל לסדר השלחנות שרוצה לאכול עליהם בלילה לא משום דהוי כמכין משבת לי"ט אבל אם רוצה לאכול סעודה שלישית שאז אסור לאכול המן יכול להעריס ולסדר אותם כדי לאכול עליהם וכן מותר לסדר אותם כדי שלא יהא נראה כחורבה דהוי כמכין לשבת עצמו [פ"ת סימן תרס"ז]: (ט) סעודה ג' בשבת אינו יכול לקיימה בפת כי אסור לאכול חמץ וגם מצה אסור לאכול בע"פ אבל יכול לקיימה בתבשיל כגון (קנעדליך) אבל דבר שהוא מטונן בכלי כגון (קעזליך) אסור לאכול וגם (קנעדליך) אסור לאכול משעה עשירית ולמעלה ולכן אם רוצה לאכול משעה עשירית ולמעלה סעודה ג' אינו יכול לקיימה רק בפירות או בבשר ודגים [סי' תע"א]:

דיני הפרשת חלה מן המצות עיין בה' חלה ושם נתבאר דינם על נכון בעז"ה ית':

סדר אמירת קרבן פסח

קודם קריאת הפרשה יאמר זה:

רבונו של עולם אתה צויתנו להקריב קרבן הפסח במועדו בי"ד לחודש הזה ולהיות כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם קורין את ההלל ועתה בעונותינו חרב בית המקדש ובטל הקרבת הפסח ואין לנו לא כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו ולא ישראל במעמדו ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתינו לכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיהיה שיח שפתותינו חשוב ומקובל לפניך כאילו הקרבנו את הפסח במועדו ועמדנו על מעמדו ודברו הלוים בשיר והלל והודות לה' וכונן בית מקדשך על מכונו ונקריב לפניך את הפסח במועדו כמו שכתבת עלינו בתורתך ע"י משה עבדך כאמור: (וידבר כו' עד פסח הוא לה')

הגאון מהריעב"ץ ז"ל הרבה להשיג על אמירת סדר הקרבן פסח שבסדר היום והעלה שכך צריך לומר:

כך היתה עבודת קרבן פסח בארבעה עשר בניסן. אין שוחטין אותו אלא אחר תמיד של בין הערבים. ערב פסח בין בחול בין בשבת היה התמיד נשחט בשבע ומחצה. וקרב בשמונה ומחצה. ואם חל ע"פ להיות ע"ש היו שוחטין אותו בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה והפסח אחריו. כל אדם מישראל אחד האיש ואחד האשה ב"ב הגדולים והטהורים ונמולים (וכשם שמילתו מעכבת מלעשות הפסח ומלאכול בו כך מילת בניו הקטנים ומילת עבדיו בין גדולים בין קטנים וטבילת אמהותיו מעכבת) בל שיכול להגיע לירושלים בשעת שחיטת הפסח חייב בק"פ: מביאו מן הכבשים או מן העזים זכר תמים בן שנה (אינו טעון סמיכה) ושוחטו בכל מקום בעזרה אחר גמר עבודת תמיד הערב ואחר הטבת הנרות. ואין שוחטין הפסח ולא זורקין הדם ולא מקטירין החלב על החמץ (אפי' היה כזית ברשותו של אחד מבני החבורה בשעת אחת מהעבודות של ק"פ, הוא לוקה והפסח כשר): שחט השוחט (אפילו זר) וקבל דמו כהן שבראש השורה בכלי שרת ונותן לחבירו, וחבירו לחבירו. כהן הקרוב אצל המזבח זורקו זריקה אחת כנגד היסוד וחוזר הכלי ריקן לחבירו וחבירו לחבירו. מקבל את המלא ומחזיר את הריקן. והיו הכהנים עומדים שורות ובידיהם בזיכין שכולן כסף או כולן זהב ולא היו מעורבים. ולא היו לבזיכין שולים שלא יניחום ויקרש הדם. אח"כ תולין את הפסח באונקליות (או במקלות דקים מניח על כתפו ועל כתף חבירו. תולה) ומפשיט אותו כולו (ובשבת עד החזה ומשם ולמטה שקל ליה בברזא) וקורעין בטנו ומוציאין אימורים החלב שעל הכרם ויותרת הכבד ושתי הכליות וחלב שעליהן והאליה אם היה ממין הכבשים לעומת העצה. נותן בכלי שרת ומולחן ומקטירן הכהן על המערכה. חלבי כל זבח וזבח לבדו. בחול ביום. ולא בלילה שהוא י"ט. אבל אם חל ע"פ בשבת

מקטירין

מקטירין והולכין כל הלילה. ומוציא קרביו וממחה אותן עד שמסיר מהן הפרש (כדי שיהיו נקיים כשצולהו עמם). שחיטתו וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר חלביו דוחין את השבת. שאר עניניו אין דוחין: בשלש כתות הפסח נשחט. ואין כת פחותה משלשים אנשים. נכנסה כת אחת נתמלאה העזרה. נועלין אותה. ובעוד שהן שוחטין ומקריבין. הלוים קורין את ההלל. אם גמרו קודם שיקריבו את כולם. שנו. אם שנו. שלשו. על כל קריאה תקעו הריעו ותקעו. גמרה כת א' להקריב. פותחין העזרה יצאה כת ראשונה. נכנסה כת שניה נעלו דלתות העזרה. גמרה. יצאה שניה נכנסה שלישית. כמעשה הראשונה כך מעשה השניה והשלישית. אחר שיצאו כולן רוחצין העזרה מלכלוכי הדם ואפי' בשבת. אמת המים היתה עוברת בעזרה. שכשרוצין להדיח הרצפה סותמין מקום יציאת המים והיא מתמלאה על כל גדותיה עד שהמים עולין וצפין ומקבצין אליהם כל דם ולכלוך שבעזרה. אח"כ פותחין הסתימה ויוצאין המים עם הלכלוך. נמצאת הרצפה מנוקה זהו כבוד הבית. יצאו כל אחד עם פסחו (ועור שלו) וצלו אותם. כיצד צולין אותו מביאין שפוד של רמון תוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו. ותולהו לתוך התנור והאש למטה. ותולה כרעיו ובני מעיו חוצה לו. ואין מנקרין את הפסח כשאר בשר. בשבת אין מוליכין את הפסח לביתם. אלא כת הראשונה יוצאין בפסחיהן ויושבין בהר הבית. השניה יוצאין עם פסחיהן ויושבין בחיל. השלישית במקומה עומדת. חשכה יצאו וצלו את פסחיהן: כשמקריבין את הפסח בראשון. מקריבין עמו ביום י"ד זבח שלמים. מן הבקר או מן הצאן גדולים או קטנים זכרים או נקבות. והיא נקראת חגיגת ארבעה עשר. על זה נאמר בתורה וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר. ולא קבעה הכתוב חובה אלא רשות בלבד. מ"מ היא כחובה מד"ס כדי שיהא הפסח נאכל על השובע. אימתי מביאין עמו חגיגה. בזמן שהוא בא בחול. בטהרה. ובמועט. ונאכלת לשני ימים ולילה אחד. ודינה ככל תורת זבחי שלמים. טעונה סמיכה ונסכים ומתן דמים שתים שהן ארבע. ושפיכת שיריים ליסוד. זהו סדר עבודת קרבן פסח וחגיגה שעמו בבית אלהינו שיבנה במהרה בימינו אמן:

דרך דינים של פסח החיים

דיני הסיבה וארבע כוסות.

(א) יהא שלחנו ערוך מבע"י שמצוה למהר ולאכול כדי שלא ישנו התינוקות אבל קודם שתחשך אסור אפי' לומר הקידוש משום דהכוס של קידוש הוא אחד מד' כוסות וכולן צריכין להיות בלילה [סי' תע"ב]: (ב) יסדר שלחנו בכלים נאים כפי כחו אף שבכל השנה טוב למעט בכלים משום זכר לחורבן חוץ מליל פסח שמצוה להרבות בכלים נאים ויכין מקום מושבו שישב בהסיבה דרך חירות ואפי' עני שאין לו כרים ישב על הספסל וכן מותר לסמוך על ירך חבירו אבל לא על ירך עצמו דמיחזי כדואג [שם]: (ג) כשהוא מיסב לא יטה לא על פניו ולא על גביו ולא על ימינו אלא על שמאלו ואין חילוק בין איטר לאחר [שם]: (ד) נשים נהגו שלא להסב כי סומכין עצמן על הראבי"ה שבזה"ז אין להסב [שם]: (ה) אבל תוך י"ב חדש על אביו ואמו או תוך שלשים על שאר קרוביו כגון שלא נהגו שבעה לפני הרגל אין מיסב על מטה כבודה וכלולה אבל צריך להסב בשינוי קצת דהיינו על מטה וכר א' תחת מראשותיו או על ירך חבירו וקיט"ל לא ילבש [פ"מ שם]: (ו) בן אצל אביו צריך הסיבה אפילו הוא רבו מובהק דמסתמא מוחל בו אבל תלמיד לפני רבו א"צ הסיבה אפילו אין רבו מובהק אא"כ יתן לו רבו רשות ות"ח מופלג בדורו אף שלא למד ממנו כלום חשוב כרבו וא"צ הסיבה ודוקא שאוכלין על שלחן אחד אבל אם אוכל על שלחן בפ"ע צריך להסב [שם]: (ז) לכתחילה יסב בכל הסעודה ובדיעבד יצא אם היסב בשעת אכילת כזית מצה וכן אם שתה כוס שלישי ורביעי בלא הסיבה אין לחזור ולשתות כוסות אחרים בהסיבה משום דצריך לברך בפה"ג אם ירצה לשתות כוס אחר והוי כמוסיף על הכוסות משום דשמא הלכה כראבי"ה דבזה"ז אין להסב ונמצא דיצא כבר ומה ששתה עוד

הוי

הוי כמוסיף אבל אם יש לו כוס גדול ולא שתה אותו כולו ונזכר ששתה אותו בלא הסיבה אם נזכר קודם שהתחיל לומר הלל או שאר הגדה דלא הסיח דעתו עדיין משתיית שאר הכוס יכול לשתות שאר בהסיבה ובלא ברכה דלא הוי כמוסיף משום דכוס אחד יכול לשתות כמה פעמים ומסתמא היה דעתו בשעת ברכה על כל הכוס אבל אם התחיל לומר הלל או שאר הגדה הוי כנמלך ואם ירצה לשתות הנשאר שבכוס יצטרך לברך אסור לשתותו דהוי כמוסיף על הכוסות ואם שתה כוס שני בלא הסיבה יכול לשתות כוס אחר בלא ברכת בפה"ג ובהסיבה דבין שני לשלישי יכול לשתות יין בלא ברכה ולא נראה כמוסיף אבל אם שתה כוס ראשון בלא הסיבה ובין כוס ראשון לב' אין רגילין אאידנא לשתות ואם ירצה לשתות כוס אחר הרי יצטרך לברך עליו והוי כמוסיף על הכוסות ע"כ אין לשתות כוס אחר אבל טוב שבתחלת הסיבה יהא דעתו לשתות בין הכוסות הראשונות ואם יטעה שישתה כוס ראשון בלא הסיבה יכול לשתות כוס אחר בהסיבה ובלא ברכה ולא יהא נראה כמוסיף [שם מ"א ופ"מ]: (ח) צריך לשתות ארבע כוסות על הסדר דהיינו שיאמר ההגדה בינתים ואם שתאן זה אחר זה שלא כסדר דהיינו שלא אמר הגדה בינתים לא יצא וישתה עוד ג' כוסות על הסדר ויברך על כל כוס וכוס [שם פ"מ]: (ט) שיעור הכוס רביעית וישתה ממנו רובו וכן אם הכוס מחזיק אפילו כמה רביעית י"א שצריך לשתות רוב הכוס ואם אין שותה ממנו רובו לא יצא לכן יקח כוס קטן של רביעית וישתה רובו [שם מ"א] וצריך לשתות שלא ישהה יותר משיעור רביעית ואם שהה יותר או בשתי כוסות ראשונות צריך לחזור ולשתות ובאחרונות א"צ ואם שהה יותר מכדי אכילת פרס אפילו בב' כוסות אחרונות צריך לחזור ולשתות [שם במ"א]: (י) מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו צריך לדחוק עצמו ולשתות לקיים מצות ארבע כוסות [שם]: (יא) מצוה לחזור אחר יין אדום אם אין הלבן משובח ממנו [שם]: (יב) אפילו עני המתפרנס מן הצדקה ילוה או ישכיר עצמו כדי שיהיה לו יין על ארבע כוסות ומי שאין לו אלא על ד' כוסות ישתה כולם בלילה הראשונה ולא ישאיר ללילה ב' משום דבקיאין אנו בקביעא דירחא. נר בבית עדיף מד' כוסות מפני שלום בית [מ"א]: (יג) תינוקות שהגיעו לחינוך מצוה ליתן לכל א' כוסו לפניו ואין ליקח כוס שפיו צר מפני שלא יוכל לשתות רביעית בב"א [שם]: (יד) נשים חייבות בד' כוסות ובכל מצות הנוהגות באותו לילה [שם]:

דין כוס א' וסדר הפסח עד כוס ב'.

(א) אין ליטול ידיו קודם הקידוש רק אם אין ידיו נקיות יטול ידיו ואין מברך ענט"י ומוזגין לו כוס ראשון ומקדש עליו ואומר זמן. בשבת אומר ויכולו ואם חל במו"ש אומר יקנה"ז ואם שכח להבדיל ולא נזכר עד לאחר שהתחיל ההגדה ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואומר הבדלה על כוס שני ויברך בפה"ג ושותה ואם נזכר באמצע סעודה אומר הבדלה על הכוס ושותה בלי ברכת בפה"ג [דמסתמא דעתו לשתות יין דתוך הסעודה וברכת כוס שני פוטרתו] ואם נזכר לאחר שהתחיל לברך בהמ"ז אומר על כוס רביעי הלל והבדלה [מ"א ח"י פ"מ שם]: (ב) אם שכח לומר שהחיינו בקידוש ע' בה' סוכה ושם נתבאר רק ביום א' של פסח אין לו תשלומין דבקיאין אנו בקביעא דירחא והוי ברכה לבטלה [פ"מ סי' תע"ג]: (ג) אם לא אמר ההגדה עד לאחר הצות יאכל מצה בלא ברכה על אכילת מצה ולא יברך בפה"ג על כל כוס רק על כוס ראשון ואחר הד' כוסות יברך ברכה אחרונה וכן מרור יאכל בלא ברכת על אכילת מרור [פ"מ סי' תע"ג ותע"ז] (משום דהוא פלוגתא בין הרמב"ם ובין התוס' אם הלכה כראב"ע או כר"ע ועיין בתשובות הרשב"א סי' תמ"ה לכן נ"ל דלא יברך דספק ברכות להקל ועי' פ"מ בא"ח סימן תע"ז ס"ק א'): (ד) אונן בב' לילות של פסח חייב בכל המצות הנוהגין בלילה חוץ מהסיבה ומברך על אכילת מצה ומרור ושאר ברכות שמחוייב רק ההגדה ישמע מאחר ואי ליכא אחר יאמר ההגדה בעצמו ואין צריך לדלג המדרשים וכל בכל י"ט אונן חייב בקידוש בליל יום טוב [פ"מ סימן ה"פ במ"ז]:

דין מי שאין לו יין.

(א) מי שאין לו יין בליל פסח יקח ג' מצות ובוצע האמצעית לשנים ומצניע החצי לאפיקומן ונוטל ידיו ומקדש על הפת ואומר יקנה"ז על הפת אם חל במ"ש כמו בכל קידוש ואח"כ יקח הפרוסה ומברך על אכילת מצה ואוכל הכרפס ומטבל במי מלח ואומר מה נשתנה עד גאל ישראל ומברך על המרור ואח"כ אוכל הכריכות בלא ברכה. ובמקומות שנהגו ליקח מע"ד יכול לשתות מע"ד לד' כוסות אם אין יין מצוי [תס"ג]:

סדר הקערה

יסדר על שלחנו קערה בשלש מצות מונחים זה על זה למטה הישראל ועליו הלוי ועליו הכהן ועליו לימין הזרוע וכנגדו לשמאל הביצה ותחתיהם באמצע המרור. ותחת הזרוע החרוסת. וכנגדו תחת הביצה הכרפס. ותחת המרור החזרת שעושין כורך:

בחמש עשרה מלות הבאים לפניך נכלל כל הסדר של פסח כל אחד ואחד במקומו. ואלו הן:

קַדֵּשׁ. וּרְחַץ. כַּרְפַּס. יַחַץ. מַגִּיד. רָחְצָה. מוֹצִיא. מַצָּה. מָרוֹר. כּוֹרֵךְ. שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ. צָפוּן. בָּרֵךְ. הַלֵּל. נִרְצָה:

קדש מוזגין לו (איש אחר דרך חירות) כוס ראשון ונוטל הכוס בשתי ידיו ונותנו על ידו הימנית ומקדש עליו מעומד. ויאמר:

הֲרֵינִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת כּוֹס רִאשׁוֹן מֵאַרְבַּע כּוֹסוֹת. לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל: ויהי נועם וכו׳

אם חל ליל ראשון של פסח בשבת מתחילין יום הששי עד ברא אלהים לעשות.

על היין סַבְרִי מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־עָם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל־לָשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (לשבת שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וּ) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן. אֶת יוֹם (הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת יוֹם) חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה. זְמַן חֵרוּתֵנוּ (בְּאַהֲבָה) מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל־הָעַמִּים (וְשַׁבָּת) וּמוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ (בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן הִנְחַלְתָּנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים: במוצאי שבת אומרים כאן נר הבדלה זמן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

כשחל יו״ט במ״ש מקדשין יקנה״ז ר״ת יין. קידוש. נר. הבדלה. זמן.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים. בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ. וְאֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ. הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ:

ויברך שהחיינו ושותין בהסבת שמאל:

ורחץ נוטל ידיו לצורך טבול הראשון ולא יברך על הנטילה :

כרפס יקח מהכרפס שקורין (פעטרזיל) פחות מכזית וטובלו בחומץ או במי מלח ויתן לבני ביתו ומברך :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה:

יחץ יקח המצה האמצעית ויבצענה לשנים ויתן חציה הגדולה תחת המפה לאפיקומן והציה השניה ישים בין שתי השלימות :

מגיד יסיר הזרוע והבשר מהקערה ויגביה הקערה שיש בה המצות ויאמר **כהא לחמא עניא** בקול רם :

וקודם שיתחיל כהא לחמא יאמר זה :

הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם הַמִּצְוָה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם. לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

הָא לַחְמָא עַנְיָא דִּי אֲכָלוּ אַבְהָתָנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם. כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיֵיכוֹל. כָּל דִּצְרִיךְ יֵיתֵי וְיִפְסַח. הָשַׁתָּא הָכָא. לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל. הָשַׁתָּא עַבְדֵי. לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין:

ומסלקין הקערה עם המצות לצד אחר ומוזגין לו כוס שני. וכאן הבן שואל מאביו מה נשתנה. ואם אין לו בן אשתו או חבירו שואל. ואם הוא יחידי ישאל בעצמו :

מַה־נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת: שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חָמֵץ וּמַצָּה. הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מַצָּה: שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׁאָר יְרָקוֹת. הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מָרוֹר: שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מַטְבִּילִין אֲפִילוּ פַּעַם אֶחָת. הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים: שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבִין וּבֵין מְסֻבִּין. הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלָּנוּ מְסֻבִּין:

מחזירין הקערה והמצות יהיו מגולין בשעת אמירת ההגדה :

כאן מתחילין בשבת הגדול.

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם. וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה. וְאִלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם. הֲרֵי אָנוּ וּבָנֵינוּ וּבְנֵי בָנֵינוּ מְשֻׁעְבָּדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם. וַאֲפִילוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים. כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים. כֻּלָּנוּ זְקֵנִים.

כלנו

כֻּלָּנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה. מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרָיִם. וְכָל הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח:

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בִּבְנֵי בְרַק. וְהָיוּ מְסַפְּרִין בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם רַבּוֹתֵינוּ הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. יְמֵי חַיֶּיךָ הַיָּמִים. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים יְמֵי חַיֶּיךָ הָעוֹלָם הַזֶּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ:

בָּרוּךְ הַמָּקוֹם. בָּרוּךְ הוּא. בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. בָּרוּךְ הוּא. כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תּוֹרָה. אֶחָד חָכָם. וְאֶחָד רָשָׁע. וְאֶחָד תָּם. וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל:

חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר. מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם. וְאַף אַתָּה אֱמָר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח. אֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן:

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר. מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם. לָכֶם וְלֹא לוֹ. וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל כָּפַר בְּעִקָּר. וְאַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו וֶאֱמָר לוֹ בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. לִי וְלֹא לוֹ. אִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל:

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר. מַה זֹּאת. וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:

וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל אַתְּ פְּתַח לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:

יָכוֹל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיּוֹם הַהוּא. אִי בַּיּוֹם הַהוּא יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם. תַּלְמוּד לוֹמַר בַּעֲבוּר זֶה. בַּעֲבוּר זֶה לֹא אָמַרְתִּי

אלא

אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים לְפָנֶיךָ:

מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ וְעַכְשָׁו קֵרְבָנוּ הַמָּקוֹם לַעֲבוֹדָתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם כֹּה אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים:

וָאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן. וָאַרְבֶּה אֶת זַרְעוֹ וָאֶתֶּן לוֹ אֶת יִצְחָק: וָאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו. וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת־הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם:

בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל. בָּרוּךְ הוּא. שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִשַּׁב אֶת־הַקֵּץ לַעֲשׂוֹת כְּמָה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:

וגם

עיון תפלה

ארבע מאות שנה. ובאמת התמשך גרותם ת"ל שנים, מעדות הכתוב, ומושב ב"י וגו' שלשים שנה וארבע מאות שנה, וכמה האריך הרמב"ן שם בפ' בא, בענין שלשים שנתוספו, יעו"ש, ולדעתי אין צורך לאריכות בזה, כי מלשון המקרא עצמו נתיישב הדבר, כי יש הבדל בין אחרי כן בלא וי"ו, לבין ואחרי כן בוי"ו, בלא וי"ו יורה על תכיפות ביאת הדבר המאוחר אל המוקדם אליו, ובוי"ו יורה על התאחרות והתמהמהות בין המוקדם והמאוחר, אמר [בא י"א] עוד נגע אחד אביא על פרעה וגו' אחרי כן ישלח אתכם, ואמר [שמות ג' כ'] והכיתי את מצרים בכל נפלאותי וגו' ואחרי כן ישלח אתכם, כי בבוא נגע האחרון שהיא מכת בכורות מיד באותה ויגע קם פרעה בחצי הלילה ויצעק צאו מתוך עמי גם אתם גם כל העם, ולא היה שום שיהוי זמני בין ביאת הנגע והשלוח, לכן אמר אחרי כן ישלח בלא וי"ו, אמנם במכות הקודמים למכת בכורות, הנקראים נפלאות [כי מכת בכורות קרא הכתוב שפטים, ככתוב וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים, וארא ו' ו'] אשר בהם סרב עוד בשלוח העם, ונשתהה עוד להתרצות בשלוח עד בוא עליו השפטים הגדולים, לכן אמר ואחרי כן, בוי"ו, כי הוי"ו הוראת התוספות, כלומר ועוד אחרי כן [אונד נאכהער], והנה בלילה בשעה שהתרצה פרעה לשלחם לא יצאו ישראל, לבלי היות כעבד הבורח בהצאה בלילה, ולא יצאו עד אור הבוקר, ככתוב [בא י"ב מ"א] בעצם היום הזה יצאו, לכן אמר משה [בא י"א ח'] וירדו כל עבדיך וגו' לאמר צא אתה וגו' ואחרי כן אצא, לא אמר אחרי כן בלא וי"ו, כי אז היה צריך לצאת מיד בלילה באמרו צא אתה, אבל אמר בוי"ו להורות על שיהוי זמני שיהיה בין בקשתו לצאת ובין יציאתם באמת, ואומר [בהעלותך ט"ו י"ז] ולפי העלות הענן מעל האוהל ואחרי כן יסעו, בא בוי"ו, כי באמת היה שיהוי זמני בין הסתלקות הענן לנסיעתם, כמש"ש ע"ש, ואמר [אחרי ט"ז כ"ח] ורחץ את בשרו במים ואחרי כן יבוא אל המחנה, הוסיף וי"ו כי אחרי הטבילה מיד עדיין אסור לבוא אל המחנה, כי טבול יום אסור לכנים למחנה שכינה, ואינו מותר עד הערב בשקיעת החמה, ובר"פ חיי שרה אמר ואחרי כן קבר, אמר עלי' במכלדרשב"י שם ד' קכ"ח ב' מאי ואחרי כן ע"ש שהיה שהוי מפסיק בין הקנין והקבורה. וכן כאן שאמר ואחרי כן יצאו בוי"ו, יורה על תוספות השלשים שנה, והוא פשוט: וגם את הגוי. וגם לרבות ד' מלכיות [רש"י] וע"ד הפשט יאמר כאשר דנתי את בניך בגלות ועניי על עון אשר חטא גם את הגוי אשר יעבודו אדון על החמס אשר

יעשו

וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל:

יכסה המצות ויקח הכוס בידו ויאחזהו עד מצילנו מידם.

וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבָד

עיון תפלה

יעשו להם. והנכון בעיני כי טעם וגם, אף עפ"י שאני גזרתי על זרעך להיות גרים ועבדים ועמו אותם אעפ"כ אשפוט את הגוי אשר יעבודו על אשר יעשו להם ולא יפטרו בעבור שעשו גזרתי. והטעם כשה"כ קנאתי לירושלים ולציון קנאה גדולה וקצף גדול אני קוצף על השאננים אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. וכן היה במצרים שהוסיפו להרע כי השליכו את בניהם ליאור וימררו את חייהם וחשבו למחות את שמם, וזה טעם דן אנכי שאביא אותם במשפט אם עשו כנגזר עליהם או הוסיפו להרע להם, וכבר הזכירו רבותינו ענין זה, אמרו [בשמות רבה] גזר הקב"ה שיהיו ישראל משועבדין במצרים עמדו עליהם ושעבדום בחוזק אמר הקב"ה היה להם לנהוג בם כעבדים ויעשו צרכיהם, אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה [רמב"ן, ע"ש שהאריך עוד בנועם דברים] לפירושו מלת וגם כמו אעפ"י כן [דענאך] ולא מצאתי דוגמתו בכ"ק. ועוד הו"ל לקרא לפרש שלא ידון אותם רק על תוספת השעבוד, לא על השעבוד שהוא לפי הגזרה. לכן נ"ל כי זה נכלל במלת וגם, כי מבואר הוא שעיקר הוראת מלת גם הוא תוספת וריבוי (דיא פערמעהרונג, היגצופיגונג, דאס איבערמאסיגע) כמ"ש בפ' נח ולשם יולד גם הוא, ומלת את ישמש גם ליחה"ג שממנו, כמו כצאתי את העיר, מן העיר, כן את הגוי מן הגוי, וטעם וגם את הגוי התוספת והרבוי של הגוי (דאס איבערמאסיגע דעס פאלקעס) אשר יעבודו, כתרגום אונקלוס דיפלחון בהון, כי הוזר על הנעבד, כלומר התוספת והריבוי של הגוי אשר יכריחום ויאנסו אותם לשעבדם יותר מן הראוי (ויאמיט זיא צו ארבייטען אנטרייבען ווערדען) אני אדון ואשפוט: **ואחרי כן יצאו**. אם יהיה המכוון במלת ואחרי כן האיחור בזמן (הערנאך, נאכהער) ור"ל שבכלות ד' מאות שנה, או בגמר העונשים אשר ידון אותם יצאו, היה די לומר ואז יצאו, ומדאמר ואחרי כן יצאו נ"ל שבא להודיענו טעם ללקיחת הרכוש הגדול, שהממון הרב אשר יקחו אתם לא באיסור גזל יבוא להם, ולא ידונו כבוזזים ושוללים ממון של אחרים, אבל שלהם יקחו והוא שכר עבודתם זה זמן ארוך. מלת ואחרי, כמו אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת, אחרי אשר הסמאה, אשר ענינה המסובב מן הסבה (דעמנאך, דעמצופאלגע) כלומר יציאתם ברכוש גדול מסובב להם מן העבודה, כי אין מן הראוי שישעבדו המצרים בהמון רב כזה, ויגיעתם לריק תהיה ויצאו מהם בידים ריקניות, כי אמנם העבודה סבה ראויה ומחוייבת היא לקחת הרכוש חלף עבודתם, וזהו ואחרי כן יצאו (דעמצופאלגע ווערדען זיא אבגעהען מיט גראסעס גוטע) וכמאמרם [סנהדרין צ"א] בני מצרים תבעו תנו לנו כסף וזהב שנטלתם, א"ל תנו לנו שכר עבודה של ששים רבוא ששעבדתם ת"ל שנה. זהו הנכלל במלת ואחרי כן: **יצאו ברכוש גדול**. כל משכיל ע"כ יודה שאין רכוש הממון תכלית המכוון בשעבוד, כי היתרצה איש לסבול תחלה ענוי ועבדות בשביל הרווחת ממון אחריו, הלא יאמר לא מעוקצך ולא מדובשך. גם הכי נמנע בחקו ית' להשפיע להם רכוש ממון בדרך אחרת? ועוד רכוש ממון מכסף וזהב הבל המה לכל משכיל ע"ד אמת, ומוכרחים אנו לומר כי אחת דבר אלהים שתים זו שמענו, ואף שהדברים כפשטן, בכל זאת אין ספק כי רכוש נפשי היה תכלית המכוון בשעבוד, וזה, אחרי שהבטיחו הוא ית' לאברהם להוציא זרע קדש ממנו שיהיו ככוכבי שמים להאיר ליושבי תבל אור אמתת מציאותו השגחתו ויכלתו וכדומה מידיעות אמתיות, וראתה חכמתו העליונה כי לתכלה גדולה כזו לא היו מגיעים אם היו יושבים בשובה ונחת שלוים ושקטים, גם לא היה באופן זה מקום לשיתחדש ביניהם המסות הגדולות האותות והמופתים הנצרכים להקדימם לפרסם בעולם על ידיהם ידיעות האמתיות, גם לא היו מתרצים לקבל עליהם עול התורה והמצות, לכן הסכימה חכמתו העליונה ית' להכניע הדור ההוא תחת עול השעבוד, כדי לצרפם כצרוף את הכסף שיתבררו ויתלבנו להיות זכים וטהורים, להסיר מתוכם כל טומאה ולכלוך לזכך נפשם מכל דעה משובשת, ועל ידי האותות והמופתים שנעשו במצרים על ידיהם, נתפרסם ברבים אמתות מציאותו השגחתו ויכלתו, כמ"ש כמה פעמים למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ, ונעשו ישראל מוכנים וראויים להנהגה אלהית בלתי אמצעי ולרשת התורה הקדושה, הנה זהו הרכוש הנפשי הגדול בערכו לבלי תכלית, אשר לתכליתו היה הענוי והשעבוד, וזהו מבלי ספק המכוון העיקרי שהודיעו יתברך לאברהם באמרו אליו יצאו ברכוש גדול. ועל זה אמר [ואתחנן ד' כ'] ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה, עי' תק"ש

ומצאתי

עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ. אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם:

יעמיד הכוס ויגלה המצות:

צֵא וּלְמַד מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ. שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל שֶׁנֶּאֱמַר אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:

וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה אָנוּס עַל פִּי הַדִּבּוּר: וַיָּגָר שָׁם מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד יַעֲקֹב אָבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם אֶלָּא לָגוּר שָׁם שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:

בִּמְתֵי מְעָט כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: וַיְהִי שָׁם לְגוֹי מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם: גָּדוֹל עָצוּם כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם:

וָרָב כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה: (וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי):

וירעו

עיון תפלה

ומצאתי שכן כתב הר"מ אלשיך, מדמצינו בהרבה מקומות שמחובר לרכוש מלת רב, כי היה רכושם רב [לעיל י"ג], כי מלת רב בהנחה ראשונה יורה על רבוי הכמות, וזה שייך יותר לרכוש ממון, ושינה כאן לחבר לרכוש מלת גדול, שיורה בהנחה ראשונה על האיכות וחשיבות הדבר, כי גדול ה', ואלהים מה גדול, הנה יורה בבירור, שהמכוון ברכוש גדול גם רכוש נפשי, והנאני מאד:

ארמי אובד אבי. ת"א לבן ארמאה בעא לאובדא ית אבא. והכי איתא בספרי ובפסקתא. ובעלי הפשט הראב"ע והרשב"ם והרד"ק טענו ע"ז כי לא מצאנו לשון אבדה בבנין הקל יוצא, ואין טענתם טענה, כמ"ש רוו"ה כי אין אובד פועל קל אבל היא פעל עבר מבנין פועל הדומה למרובע, והעבר ממנו פועל פועלה פועלת כמו והיא שופטה את ישראל [שופטים ד'] שהוא פעל עבר, וכן ואת הנערים יודעתי [ש"א כ"א] וכן זורמו מים עבות [תהלים ע"ז] וכן הרבה תיבות בפעלים השלמים שנראים זרים למדקדקים, ובאמת הם נכונים בבנין זה, והנחת בנין זה על תדירת תשוקת הפועל לפעולתו עד שהוא דורש ומבקש אותה תמיד, לכן יפה פירשו רבותינו אובד ביקש להאביד, כי כן עיקר הוראת בנין זה. ובעל הטעמים מסכים לזה, כי הפסיק מלת ארמי בפשטא ואובד במשרת לתלמידו עם אבי, וזה מתנגד לפירוש רודפי הפשט, דלדידהו היה ראוי להטעים ארמי אובד במהפך פשטא:

וירד מצרימה. הראב"ע טען, אם לבן ביקש להאביד אבי אמנם לרדת למצרים לא היה סבה,

וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה: וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ: וַיְעַנּוּנוּ כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס: וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ:

וַנִּצְעַק אֶל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ:

וַנִּצְעַק אֶל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה: וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת קֹלֵנוּ כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב: וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים: וְאֶת עֲמָלֵנוּ אֵלּוּ הַבָּנִים כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן: וְאֶת לַחֲצֵנוּ זוֹ הַדְּחַק כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם:

יוציאנו

עיון תפלה

ולזה פירש"י עוד אחרים באו עלינו לכלותנו שאחרי זאת ירד יעקב למצרים. ואין צורך לזה דבאמת לבן היה הסבה הראשונה לירידת מצרים, כי אם לא היה נוהג ברמאות עם יעקב, והיה נותן לו רחל בתו לאשה מיד, לא היתה משטמה בין האחים אם היה אוהב את יוסף יותר משאר בניו, כי אז היה יוסף בכור מנשואי ראשונה, ורק ע"י שנשאת לאה תחלה ברמיה ונולדו שאר האחים תחלה, ויוסף לא היה רק מנשואי שניה מאוחר לכל אחיו, זה היה הגורם לשנוא אותו בראותם שהוא נאהב לאביו יותר מהם, ונתולדה המכירה, ונסתבבה הירידה למצרים:

ונצעק וגו' כמה שנאמר וגו' ויזעקו. טעמם בזה נ"ל כי יש הבדל בין שועה לצעקה, שועה יונח על מי שקורא לעזרה בפרטית ומבקש מזולתו שיעזרהו, מפרסם בקשת הישועה ומעלים הצער, או שעושה אותו רק טפל בסגנון בקשתו [אותיות שועה ישועה], וצעקה נופל על מי שמפרסם צערו ומעלים בקשת הישועה, כעני הצועק ומפרסם שלא אכל לחם זמן רב, ומודיע רק צערו, אמנם מציאת עזרו אינו אצלו רק ע"ל התולדה אולי מידיעת צערו תצמח לו ישועה, לכן כאן בפרשת בכורים שאח"כ ונצעק היה מקום לטעות, שלא היינו צועקים רק לפרסם גודל הצער בלי תוחלת הישועה, לכן הביא ממה שנאמר ויזעקו ותעל שועתם, שהוזכר עם הזעקה לשון שועה, שזה יורה זעקה עם בקשת הישועה:

ואת לחצנו זה הדחק כמה שנאמר וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם.

בהשקפה

וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמֹרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים:

וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם. לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְיָ:

וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ. וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי וְלֹא שָׂרָף. וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי וְלֹא הַשָּׁלִיחַ. אֲנִי יְיָ. אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר:

ביד

עיון תפלה

בהשקפה ראשונה יקשה מאי אולמיה דהך קרא מהך? מאן דלא ידע פירושא דהך מה ילמדנו האידך. ונ"ל כי שם לחץ פי שנים בהוראתו, הא' למצוק בשיעור אכילה (בעשרענקט, גענויא, קנאפ, קאָרגליך) לחם צר ומים לחץ (ישעיה ל'), הב' למצוק הטבעי או הנפשי, ר"ל למצוק הטבעי הוא למצוק המקומי, כי בא הדבר במקום צר (איינגעענגט, איינגעקלעממט), ולהאחם אותו בדלת (מ"ב ו'), אם למצוק נפש מסבת הצרה השעבוד וההכנעה (בעענגט, בעדרענגט) כי אין הרחבת לב למשוקע בצער, ומזה זגר לא תלחץ, והיה א"כ מקום לפרש מלת ולחצנו מענין הראשון, וזה שקר מבואר כאמרם בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע, ומאד הקפידו ז"ל בקריאת פרשת בכורים שלא להוציא שקר, עד שהרחיקו את הגר מלקרותו שאינו יכול לומר האדמה אשר נתת לאבותינו. הנה להרחיק כונה כזבית זו בא בעל האגדה לעורר ולפרש מלת ולחצנו על הכוונה השניה, אם למצוק הטבעי או המיסרי, ר"ל אם שהיו מצומצמים ודחוקים במקומות מושבותיהם, שלא היו להם דירות מרווחות ומיוחדות לכל איש וביתו, אבל היו כמה משפחות צריכות לדור בדירה אחת דחיקה וכדומה, או שהיו מצומצמים נכנעים ונדחקים בנפשותם מגודל הצרה המכניע את לב האדם בקרבו, לזה הביא ראיה ממה שנאמר לוחצים אותם, דמלת אותם סימן הפעול זו יורה בהכרח על הוראה השניה כי להוראה הראשונה אין מקום למלת אותם והיה לו לומר לוחצים להם כיחה"ג שאליו:

ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך. והכיתי אני ולא שרף, אעשה שפטים אני ולא השליח, אני ה' אני הוא ולא אחר. הנה נראה דמשמעות הפעלים עצמם שהם מדברים בעדם הוא דילפינן שהוא הוא ית' הפועל לא אחר זולתו. אמנם באמת אין מלשונות האלה משמעותא כלל למעט זולת, כי כן דרך המקראות וכל המדברים לייחס כל הפעולות הנעשות בעולם לבורא ית' אע"פ שנעשות ע"י מלאכיו ושלוחיו כמו ויפגשהו ה' [שמות ד'] ייחסוהו בתלמוד ובמדרשים אל מלאך, וכיוצא בזה מקומות אין מספר, והכי איתא במכילתא [פרשה ז'] והכיתי שומע אני ע"י מלאך או ע"י שליח ת"ל יי' הכה כל בכור לא ע"י מלאך ולא ע"י שליח. הנה מבואר דעת המכילתא, דמלשון הפעלים המ"ב אין משמעותו מיעוט הזולת, ולא מסתבר לומר שהאגדה חולקת עם המכילתא במשמעות הלשון. וכן אין לומר דהמעוטים האלה ממלת אני ה' הוא דנפקי להו למעט הזולת, כי מבואר [בפ' לך לך] בהבדל שבין אני לאנכי, אנכי ישמש כשנוף המדבר הוא הנושא והתואר הוא נשואו, ואז שולל נושים אחרים מתואר זה, אמנם אני ישמש כשנוף המדבר נשוא של תואר שלו והתואר הוא נושאו ואז שולל משיגיה לגוף המדבר שאר תוארים, א"כ אין בלשון אני ה' לחוד הוראת הזולת. לכן נ"ל כי דברי האגדה מיוסדים על אדני משפטי הלשון, כי מסגולת הלשון לכפול לפעמים הכנויים, להוסיף מלת כנוי בגוף על אות כנוי הגוף הנכלל בפעל, כמו אנכי אהטנה, הם ילכו, אמרתי אני בלבי, ופניתי אני את לבי, וראיתי אני שיש יתרון לחכמה. מלות אנכי, הם, נתוספו בזה לחזק וליחד לעורר הכוונה אליו (איך אלליין, זיא זעלבסט), וכן כאן שהוסיף מלת כנוי הגוף אחר הפעלים המחוברים בכנוי, כי אחר ועברתי והכיתי ואעשה הוסיף אני ה', במלת אני ה' מוסב על כל אחד מהפעלים הקודמים,

וטעמם

בְּיָד חֲזָקָה זוֹ הַדֶּבֶר. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר הִנֵּה יַד יְיָ הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד: וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה זוֹ הַחֶרֶב. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלָיִם: וּבְמֹרָא גָּדוֹל זוֹ גִּלּוּי שְׁכִינָה. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ:

וּבְאֹתוֹת זֶה הַמַּטֶּה. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֹתֹת:

וּבְמוֹפְתִים זֶה הַדָּם. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

דם

עיון תפלה

ושעמם ועברתי אני, והכיתי אני, אעשה אני, הנה בא כפילת הכנוי לחזק הכוונה וליחדה, ושפיר אמרה האגדה על כל אחד מהפעלים האלה שהוא למעט אחר זולתו ית'. ותנא דמכילתא שאמר והכיתי שומע אני ע"י מלאך ופ"י שליח ת"ל וה' הכה לא ע"י מלאך ושליח, לא מיעט הזולת, אני ה' כדעת האגדה, כי לדעת המכילתא אין אני ה' כפילת הכנוי המחובר בפעלים, כי אצטרך ליה אני ה' למילתא אחריתי כדתני התם, אני ה', מה שאי אפשר לבשר ודם לומר כן, אני ה' בשמי אני נפרע מהם, וכיון שאין כאן כפילת הכנויים על הפעלים הקודמים, לכן לא מצו למילף מני' הזולת, ומייתי מן וה' הכה למעט הזולת. ואל יקשה לך אהך ילפותא דמכילתא למעט הזולת מן וה' הכה, ממה דאמריש בעלמא כל מקום שנאמר וה', הוא וב"ד משמע [וכמ"ש רש"י התם], דבאמת אין זה כללא דלית ביה חוץ, כי וה' שמים עשה, ע"כ אי אפשר לפרשו הוא וב"ד, וכן וה' פקד את שרה, וה' אמר המכסה אני, וה' נתן את חן העם וכדומה לאלה אינם מפורשים הוא וב"ד, אמנם אמרם כל מקום שנאמר וה', כלומר כל מקום שאין טעם לוי"ו המחובר להשם, אז מפרשים אותו הוא וב"ד, אבל כשיש טעם לוי"ו המחובר לשם, כבמאמר וה' שמים עשה, שטעם הוי"ו לשלילה (אדווערזאטיף) כוי"ו ביש לאל ידי וגו' ואלהי אביכם אמש וגו' וכן להוציא את הכנים ולא יכלו, שהוראת הוי"ו לשלילת משפט הקודם, ככה וי"ו במאמר וה' שמים עשה יורה על השלילה במה שקדם במאמר כל אלהי העמים אלילים, לכן אין מקום עוד לומר שיורה על הצטרפות הוא וב"ד, וכן במאמר וה' הכה כל בכור, ושם יש טעם לוי"ו גם ע"ד הפשט, כי ממשפטי הלשון לחבר שני ווי"ן זה אח"ז במאמר, להורות על יחס הצטרפותם בבחינת הזמן, כענין ויבא יעקב מן השדה ותצא לאה לקראתו, שטעמו כאשר בא אז יצאה, כמו כן הכא כתיב ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור, שני הווי"ן מתיחסים זע"ז התיחסות זמני, לומר באותו הרף עין שהיה בו חצי הלילה, באותו הרף עין היתה ההכאה [כדעת רבותינו בהבדל שבין בחצות וכין כחצות] וכיון דהוי"ו של וה' לא אייתר לה, שפיר מניה יליף תנא דמכילתא, השם ית' לבדו ולא אחר זולתו. והנה לדעת הרמב"ן משמעות הזולת הוא מכנויי הפעלים, ולדעת הרא"ש ממשמעות אני ה', ואת הנראה לדעתי כתבתי ליישב דעת רבותינו להורות שדבריהם מיוסדים על אדני משפטי הלשון. ובמדרש הנעלם [ויקרא ד' קי"ז] מ"ד ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך, אי הכי יקרא סגיאה איהו למצרי, דלא דמי מאן דתפש מלכא במאן דתפש הדיוטא ועוד אין לך אומה מזוהמת בכל טומאה כהו המצרים, וכי לא היה להקב"ה מלאך או שליח לשגר לעשות נקמה במצרים כמו שעשה באשור ע"י שליח, אלא אמר הקב"ה אומה זו של מצרים מזוהמת ומטונפת ואין ראוי לשגר מלאך או שרף דבר קדוש בין רשעים ארורים ומטונפים, אלא אני עושה שאני אומר ממקום קדושתי יהא כך ומיד נעשה, ולפיכך לא נעשית נקמה זו ע"י מלאך בשביל קלון של המצרים שלא רצה הקב"ה שיכנוס ביניהם דבר קדוש:

נוהגין להטיף מעט מן הכוס:

דָּם. וָאֵשׁ. וְתִמְרוֹת עָשָׁן:

דָּבָר אַחֵר בְּיָד חֲזָקָה שְׁתַּיִם וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה שְׁתַּיִם וּבְמוֹרָא גָּדוֹל שְׁתַּיִם וּבְאוֹתוֹת שְׁתַּיִם וּבְמוֹפְתִים שְׁתַּיִם:

אֵלּוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם וְאֵלּוּ הֵן:

דָּם. צְפַרְדֵּעַ. כִּנִּים. עָרוֹב. דֶּבֶר. שְׁחִין. בָּרָד. אַרְבֶּה. חֹשֶׁךְ. מַכַּת בְּכוֹרוֹת:

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִמָּנִים:

דְּצַ"ךְ עֲדַ"שׁ בְּאַחַ"ב:

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלָּקוּ הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת. בְּמִצְרַיִם מָה הוּא אוֹמֵר. וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא. וְעַל הַיָּם מָה הוּא אוֹמֵר. וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת יְיָ וַיַּאֲמִינוּ בַּיְיָ וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ: כַּמָּה לָקוּ בְּאֶצְבַּע עֶשֶׂר מַכּוֹת. אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת:

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מַכּוֹת שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים. עֶבְרָה אַחַת וָזַעַם שְׁתַּיִם וְצָרָה שָׁלשׁ מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים אַרְבַּע. אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם מַכּוֹת:

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל חָמֵשׁ מַכּוֹת שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים. חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת. עֶבְרָה שְׁתַּיִם. וָזַעַם שָׁלשׁ. וְצָרָה אַרְבַּע. מִשְׁלַחַת

מלאכי

מַלְאֲכֵי רָעִים חָמֵשׁ. אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מַכּוֹת:

כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ: אִלּוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים דַּיֵּנוּ: אִלּוּ עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים וְלֹא עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם דַּיֵּנוּ: אִלּוּ עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא הָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם דַּיֵּנוּ: אִלּוּ הָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם דַּיֵּנוּ: אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם דַּיֵּנוּ: אִלּוּ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה דַּיֵּנוּ: אִלּוּ הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה וְלֹא שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ דַּיֵּנוּ: אִלּוּ שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ וְלֹא סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה דַּיֵּנוּ: אִלּוּ סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן דַּיֵּנוּ: אִלּוּ הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת דַּיֵּנוּ: אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי דַּיֵּנוּ: אִלּוּ קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה דַּיֵּנוּ: אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּיֵּנוּ: אִלּוּ הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה דַּיֵּנוּ:

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה טוֹבָה כְפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ. שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. וְעָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים. וְעָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם. וְהָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם. וְנָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם. וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. וְהֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה. וְשִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ. וְסִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְהֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן. וְנָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת. וְקֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי. וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. וְהִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה לְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ:

עד כאן אומרים בשבת הגדול:

רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר כָּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְאֵלּוּ הֵן:

פֶּסַח. מַצָּה. וּמָרוֹר:

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם עַל

שום

שום מה. על שום שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא ליי אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו:

אוחז בידו המצה ומראה אותה למסובין:

מצה זו שאנו אוכלים על שום מה. על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם. שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם:

אוחז בידו המרור ומראה אותו למסובין:

מרור זה שאנו אוכלים על שום מה. על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים שנאמר וימררו את חייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה. את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך:

בכל דור ודור חיב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים: לא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא אלא אף אותנו גאל עמהם. שנאמר ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבתינו:

יאחז הכוס בידו ויכסה המצות עד הללויה:

לפיכך אנחנו חיבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו. הוציאנו מעבדות לחרות. מיגון לשמחה. ומאבל ליום טוב. ומאפלה לאור גדול. ומשעבוד לגאלה. ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ: יְהִי שֵׁם יְיָ
מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ
מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ:
מִי כַּייָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפּוֹת יָרִים
אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי
עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז:
הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה
וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת
כִּבְנֵי צֹאן: מַה לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר:
הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן
חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם
חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם:

יאחז הכוס בידו עד גאל ישראל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ וְגָאַל
אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם וְהִגִּיעָנוּ הַלַּיְלָה הַזֶּה לֶאֱכָל בּוֹ
מַצָּה וּמָרוֹר. כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַגִּיעֵנוּ
לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם.
שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתֶךָ. וְנֹאכַל שָׁם מִן
הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים (במו"ש אומרים מִן הַפְּסָחִים וּמִן הַזְּבָחִים)
אֲשֶׁר יַגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן וְנוֹדֶה לְּךָ שִׁיר
חָדָשׁ עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת כּוֹס שֵׁנִי מֵאַרְבַּע כּוֹסוֹת. לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל: ויהי נועם וכו׳

אם שותה שאר משקים מברך שהכל ואם שותה יין מברך בורא פרי הגפן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

ושותין בהסבת שמאל דרך חירות:

דרך החיים — דיני נטילת ידים לסעודה

(א) אם אוכל כביצה פת שמברכין עליו המוציא צריך ליטול ידיו אפילו אינו יודע שום טומאה ויברך ענט"י אבל לפת שאין מברכין עליו המוציא [כגון לחמניות או פת הבאה בכיסנין שיתבאר לקמן בעז"ה] א"צ ליטול ידיו אבל אם קובע סעודתו עליו שצריך לברך עליו המוציא צריכין נט"י ומברך ענט"י [מ"א סי׳ קנ"ח ס"ק ב׳]: (ב) אם אוכל פת שמברכין המוציא פחות מכביצה או אפילו פחות מכזית צריך ליטול ידיו ואין מברך ענט"י [שם א"ר ופ"מ]: (ג) אם אוכל פת למתק השתיה באופן שיתבאר לקמן שא"צ לברך המוציא מ"מ צריך ליטול ידיו [א"ר בשם של"ה]: (ד) אם אוכל שום דבר אפילו פירות וירקות או בשר שטיבולן באחד משבעה משקין והם [יין דבש דבורים שמן חלב טל דם מים] אם דרכן של אותן דברים לאכול בלא כף ומזלג אפילו אין נוגע בידו המשקין או אפילו שאוכל ע"י כף ומזלג צריך ליטול ידיו בלא ברכה ואפי׳ אין מטבל במשקין רק ראש הפרק אעפ"כ צריך נטילה בלא ברכה אבל דבר שאין דרכו לאכול בשום פעם רק ע"י כף כגון [לאקשי"ן או פיינלי"ך] ואין דרך לאכול וליגע בידו א"צ נטילה [ט"ז]: (ה) האוכל דבר מטוגן בחמאה כשהיא לחה ע"ג או שמטבל בחמאה צריך ליטול ידיו דהחמאה כשנמח הוי משקה אבל האוכל דבר המטוגן כמו ביצים וכיוצא בזה דלא הוי משבעה משקין וטובל בחמאה קרושה א"צ ליטול ידיו כיון דהחמאה קרושה לכ"ע הוי כאוכל [ט"ז ופ"מ שם]: (ו) האוכל מרקחת מטוגן בצוקר א"צ ליטול ידיו דלא הוי טיבולו במשקה אבל האוכל מרקחת מטוגן בדבש אם אוכל ע"י מזלג ואינו נוגע בידו א"צ נטילה אבל אם אוכל בידו בלא ע"י מזלג צריך נטילה [שם א"ר בשם של"ה ופ"מ שם] כל משקה קרוש שאין בו טופח ע"מ להטפיח אינו משקה לענין נטילה זולת יין או מים [שם]: (ז) האוכל פירות מבושלים במים אם משקה טופח עליהם צריך ליטול ידיו וכן האוכל פירות כבושין כגון אוגרקים צריך ליטול ידיו אבל אם הם נגובים א"צ ליטול ידיו [א"ר שם ס"ק ה׳]: (ח) האוכל לעקי"ך למתק השתיה וטובל הלעקי"ך בייש לא הוי דבר שטיבולו במשקה משום דזיעה היא מהתבואה והוי מי פירות ומה שיש מים ושמרים הוי מועט נגד הזיעה ועוד שנשתנה טעמו לגמרי [פ"מ שם] ואף אם הייש מזוג הוא במים מ"מ מועט הוא ואין צריך נטילה: (ט) מלח העשוי ממים הוי משקה ולכן אם אוכל צנון במלח הוי דבר שטיבולו במשקה וצריך ליטול ידיו [פ"מ שם]: (י) נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואח"כ רוצה לאכול פת אותה נטילה שנטל לא עלתה לו וצריך ליטול פעם אחרת בלא ברכה ואנ"ל אם נטל ידיו שלא בשביל אכילה כלל אלא בשביל שהיו מלוכלכות ואחר כך נמלך לאכול שצריך ליטול ידיו בשביל אכילה ואין צריך לברך ואם נגע בינתים במקומות המטונפים יחזור ויטול ידיו בברכה [שם ועיין מ"א]: (יא) צריך ליזהר בנט"י שכל המזלזל בנט"י חייב נידוי ובא לידי עניות ונעקר מן העולם ואע"פ שיעורו ברביעית יוסיף ליטול ידיו בשפע דאמר ר"ח אנא משאי מלא חפני מיא ויהבי לי מלא חפני טיבותא [שם]: (יב) מברך אחר נטילה קודם שמנגבם ואם שכח לברך קודם הניגוב מברך אח"כ אבל אם בירך המוציא שוב לא יברך על הנטילה [מ"א בשם תניא וא"ר שם]: (יג) ספק אם בירך על נט"י אינו מברך: (יד) צריך לנגבם היטיב קודם שיבצע כי האוכל בלי ניגוב ידים כאלו אוכל לחם טמא ולא ינגב ידיו בחלוקו כי קשה לשכחה [מ"א]:

דין מי שאין מצוים לפניו מים לנטילה.

(א) אם אין מצוים לפניו מים לנטילה אם הוא בביתו אפילו שומרי גנות ופרדסים צריכין לחזור אחר מים שיעור מיל אם ודאי לו שימצא בתוך מיל [וכן הוא משמעות הגמרא ופוסקים ומה שנקט הירושלמי שומרי גנות לרבותא נקט אפילו שומרי גנות] ואם הולך בדרך אם ודאי לו שימצא מים תוך ד׳ מילין בדרך שרוצה לילך לשם צריך להמתין עד שיגיע לשם וכן אם יחזור לאחוריו עד מיל וימצא שם מים לנטילה צריך לחזור לאחוריו ואסור לו לאכול בלא נטילה דבר שטיבולו במשקה אפילו ע"י מפה אבל אם ספק אם ימצא מים בתוך שיעורין הנ"ל יכול לאכול בלא נטילה רק יכרוך ידיו במפה ויאכל

או

או ע"י כף ומזלג [סימן קס"ג]: (ב) המאכיל לאחרים א"צ נטילה והאוכל צריך נט"י אף שהאוכל לא נגע כלל במאכל ואסור להאכיל למי שלא נטל ידיו משום לפני עור [שם]: (ג) אף שמדינא מהני ליטול ידיו שחרית ולהתנות עליהם כל היום כולו מ"מ נהגו האידנא שלא להתנות משום שצריך זריזות יתירה שלא יסיח דעתו ולא יטנף את ידיו וא"א ליזהר בזה [א"ר בשם כמה פוסקים]: (ד) מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע בירך ושוק או שאר מקומות המכוסים באדם או שחוכך בראשו וכל כיוצא בזה במקומות המטונפים שיש בהם מלמולי זיעה וכן אם הסיח דעתו משמירתן בכל אלו צריך לחזור וליטול ידיו בלא ברכה משום שהוא מחלוקת הפוסקים אם צריך ליטול מחמת נקיות בלא סומאה ולכן צריך נטילה בלא ברכה וכן אפילו אם עשה צרכיו או הפליג הרבה והסיח דעתו בכל אלו נוטל ידיו בלא ברכה [פ"מ סי' ק"ע]:

דין העושה צרכיו ורוצה לאכול.

(א) העושה צרכיו ורוצה לאכול יטול ידיו שני פעמים פעם ראשון שלא כדינו ומברך אשר יצר כו' ואח"כ נוטל ידיו כדינו ומברך ענט"י [סי' קס"ה]:

דיני כלי הראוי לנטילה ודבעינן כח גברא.

(א) אין נוטלין לידים אלא בכלי שמחזיק רביעית שלא מסומך [לאפוקי כשהוא מסומך מחזקת רביעית ואם לאו אינה מחזקת פסולה] וכל הכלים כשרים לנט"י אפילו כלי אבנים כלי גללים כלי אדמה ואם יש בהכלי נקב ככונס משקה [פי' שהנקב גדול כ"כ כשמושיבין אותו על המים יכנסו המים לתוכו דרך אותו נקב] אפילו מחזיק רביעית מהנקב ולמטה אפילו מיוחד לאוכלין אין נוטלין מהם לידים ואפילו דרך הנקב וכ"ש דרך פיו ואם ניקב רק כמוציא משקה נוטלין בו לידים אפילו דרך פיו [מ"א בשם רי"ו סי' קנ"ט]: (ב) קניק"ן שקורין שאני"ק שיש לו דד בולט ויוצא מאמצע דופני הכלי והדד שוה לדופני הכלי ואינו ארוך יותר מותר ליטול בו הן דרך גוף הכלי הן דרך הדד ואם גבוה יותר מדופני הכלי פסול ליטול בו דרך הדד וכן קניקן שקורין קרי"ג שיש לו אצל פיו כמו חצי עגולה אם הוא גבוה מפי הכלי כמו צינור לא נעשה לקבלה ופסול ליטול דרך אותו חצי עגולה רק דרך גוף הכלי ששוה אבל אם הוא שוה לפי הכלי מותר ליטול אפילו דרך אותו חצי עגולה [וכן משמע מא"ר שם]: (ג) אם הכניס ידיו לתוך הכלי של מים ושכשך ידיו בהם לא עלתה לו נטילה כלל וצריך לחזור וליטול ידיו בלא ברכה [שם]: (ד) חבית שיש בה ברזא והסירה וקיבל המים על ידו חשיב שפיר כח גברא וצריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה [שם]: (ד) הכל כשרים ליתן מים לידים אפילו חש"ו חוץ מעכו"ם או נדה וקטן פחות מבן שש יש ליזהר לכתחילה [שם]: (ו) הנוטל צריך לכוין נטילה המכשרת לאכילה ואם נטל ולא כיון עיין לעיל: (ז) המטביל ידיו במי מעין אפילו אין בו ארבעים סאה רק כ"כ מים שמתכסים בהם ידיו בפעם אחת עלתה לו כמו נטילה אבל אם הטביל ידיו במי מקוה שאין שאובים שאין בהם מ"ס סאה בדיעבד עלתה לנטילה אבל לכתחילה יש להחמיר [שם]: (ח) כשמטביל ידיו בנהר או במי מעין לא יטול בידו אחת וישפשף על חברתה שאין כאן לא נטילה ולא טבילה אלא יטבול שניהם במים [שם]: (ט) אותן בארות שעושין עם פלומפין יכול לשאוב בידו אחת המים עם הפלומפין וידו השניה יניח תחת המים היוצאים מהפלומפין סמוך לארץ ואח"כ גם לידו השניה יעשה כך וממ"כ עלתה לו נטילה אם המים שבהפלומפין נשאבין ע"י כלי שלם הוי נטילה ואם לאו עלתה לו טבילה [כי לא ידעתי מלאכת הפלומפין] משום ניצוק חיבור והוי כמו מעין עצמו אבל אין להגיה הידים גבוה מן הארץ דאז הוי כטובל בכיפן דלא הוי טבילה [עיין פ"מ בא"א]: (י) השלג אם ארבעים סאה מחובר על הארץ במקום א' מותר להטביל בו את הידים אפילו לא ריסק את השלג ומכל מקום נ"ל שצריך לרסק קצת השלג במקום שתוחב שם הידים כדי שיהיו נקיות [ס"ז שם]: (יא) כשמטביל ידיו אעפ"כ מברך ענט"י ולא על טבילת ידים [שם]:

דין איזה מים כשרים לנטילה ואיזה פסולים.

(א) מים שנשתנו מראיהן בין מחמת דבר שנפל לתוכן בין מחמת מקומן פסולין ואם חזרו למראיהן כשרין [סימן ק"ס]: (ב) עשה במים מלאכה פסולים לנטילת ידים מחמת שנעשו כשופכין שעומדין לשפיכה (מ"א שם) ואלה מלאכות שפוסלין במים אם שרה בהן פתו אפילו אם נתכוין לשרות בכלי אחר ונפלו לכלי זה [אבל אם לא נתכוין לשרותו כלל ונפל בכלי של מים לא חשיבי מלאכה] וכן אם ניך בהם יין פסולין ואם הדיח בהם כלים פסולין ואם היו הכלים טובים או חדשים לא נפסלו וכן אם הדיח בהם ירקות פסולים ואם היו מודחים לא נפסלו ואם שרה בהן הירקות שלא יכמשו אף שהיו מודחים נפסלו המים וכן אם נתן בהם כלים שנתבקעו כדי שיחזו מיקרי נעשה בהם מלאכה ופסולים אבל אם נתן בהם דגים חיים שלא ימותו לא מיקרי נעשה בהם מלאכה [שם במ"א]: (ג) מים שהנהתים תפבל

בהם

בהם גלוסקין או שהנחתום מדיח בהם ידיו מהבצק הדבוק בהם פסולים [ט"ז א"ר דלא כמ"א] אבל אם מטביל ידיו וטח פני הגלוסקא או שחפן בהם בחפניו המים שנשארו לא מיקרי נעשה בהם מלאכה וכשרים אם לא נשתנו מראיהן [שם]: (ד) אף המים בכלי שיש בה שנתות ונותן לתוכה בשר ועולין המים עד השנתות ובזה יודע משקלו וכן מים שמדיח בהם המדות שלא ישאר הריח מדבר המדוד בהם פסולים דחשוב כעשה בהן מלאכה [שם במ"א]: (ה) אם נתן למים דבר המריח כדי שיריחו כשרים לנט"י דנתכוין להשביחן [שם במ"א]: (ו) מים ששתו מהם בהמה או תרנגולים או חיה כשרים לנטילה אבל אם שתה מהם חזיר או כלב נמאסין ונעשו כשופכין ופסולין [שם]: (ז) מים שלפני הנפח אף שלא נשתנו מראיהן פסולין מפני שבודאי נעשה בהם מלאכה היינו שכיבה בהן הברזל [שם]: (ח) מים הפסולים שנתערבו במים כשרין בטלין במיעוטן ומשלימין אפילו לרביעית אם לא נשתני מראיהן [מ"א א"ר ופ"מ]: (ט) בגד שנפל למים ואח"כ הוציאו משם המים כשרים לנט"י משום שלא נתכוין לעשות בהם מלאכה ואם מילה המים מהבגד אותן המים שמילה פסולים ואם מילה אותן לתוך המים שבכלי דינו כמו מים פסולין שנתערבו במים כשרים בסעיף ה': (י) אין המלאכה פוסלת אלא במים שאובין בין שהם בכלי בין שהם בקרקע אבל לא במי מקוה ומעין בעודן מחוברין. אבל פסול בשינוי מראה מחמת דבר אחר אין חילוק בין שאובין למקוה [ט"ז שם]: (יא) חמי האור שאין היד סולדת בו מותר ליטול בהם לידים [שם]: (יב) מים מלוחים או סרוחין או מרים שאין הכלב יכול לשתות מהן פסולין: (יג) מי דבש שקורין מע"ד או שכר נוטלין מהם לידים בשעת הדחק [משום דעיקרן מים ומה שנשתנו מראיהן לא איכפת לן משום דאישתנו למעליותא] [שם במ"א]: (יד) לכתחילה צריך ליזהר ליטול כל היד עד הקנה של זרוע ויתנה מתחילה שלא יהיה עליו כנדר משום שלפעמים לא יהיה לו כ"כ מים [מ"א בסי' קס"א]: (טו) צריך ליזהר ליטול מים בשפע ועכ"פ לא יפחות מרביעית ויזהר שלא יגע היד שלא נטל אותה עדיין ביד שנטל אותה וכן כשמשפשף היד בחברתה יזהר שלא יגע במקום שלא הלכו המים כדי שלא יטמאו זו את זו ואם נגע צריך ליטול שנית אבל א"צ לנגב אותם קודם נטילה שניה אבל אם נגע בו אחר שלא נטל ידיו צריך לנגבם וליטול פעם שנית [ע' פ"מ]:

דיני חציצה בנטילה.

(א) צריך ליזהר מחציצה בנטילה כגון צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר כגון שהציפורן גדול ועולה עד למעלה מבשר האצבע וצואה שם דמאיס ובצק וטיט שתחת הציפורן אפילו כנגד הבשר אם מקפיד עליו חוצץ ואם אינו מקפיד עליו אינו חוצץ ודוקא בבצק וטיט שכנגד הבשר אבל לא כנגד הבשר אף שהוא אינו מקפיד כיון דרוב בני אדם מקפידין חוצץ [מ"א בסימן קס"א] ובשבת ג"כ מותר לגרר הטיט שתחת הציפורן בצפרנו רק שלא יגרור את הציפורן [א"ר שם]: (ב) כל דבר שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ. היה דרכו של זה להקפיד וזה אין דרכו להקפיד למי שדרכו להקפיד חוצץ ולמי שאין דרכו להקפיד אינו חוצץ כיצד היה צובע וידיו צבועות אין הצבע חוצץ על ידיו אע"פ שיש לו ממשות הצבע על ידיו וכן אם הוא טבח ויש דם על ידיו אינו חוצץ וכן היה מוכר שומן ויש שומן על ידיו אינו חוצץ אבל אחר שהיה ממשות דברים אלו על ידיו חוצץ ואם היה טבח ומוכר שומן והיה דם ושומן ע"י מבעי' לן בגמרא סוף פ' י"א דזבחים ולא איפשטא ובכ"י אזלינן לקולא ואינו חוצץ. הדיו היבש חוצץ והלח אינו חוצץ גילדי מכה ע"י אם אינו מקפיד עליו או שמצטער בנטילתו אינו חוצץ [שם במ"א]: (ג) כל הדברים שאין מקפידין עליהם אם היה רוב היד מכוסה מהם חוצץ ורוב היד היינו רוב שיעור מהיד שצריך נטילה [שם] ולכן אף מי שנוהג ליטול ידיו עד הקנה של זרוע מ"מ אם מכוסה עד רוב קשור אצבעותיו לכף בדברים שאין מקפידים ג"כ חוצץ דהלכה כדיעה זו שא"צ רק עד מקום חיבור האצבעות לכף היד: (ד) אם יש לו מיחוש ביד ונותן עליו רטיה חוצץ וצריך להסירה אבל אם יש לו מכה על היד וא"א להסיר הרטיה אז אין צריך להסיר כלל מקום הרטיה [שם]: (ה) טבעת שעל ידו צריך להסיר בשעת נטילה ודוקא אשה שדרכה להקפיד להסיר הטבעת בשעת מלאכה אבל איש שאין דרכו להקפיד להסיר בשעת מלאכה א"צ להסיר אותו בשעת נטילה רק אם יש בו אבן שגם איש דרכו להקפיד ולכן אותה טבעת שקורין קרא"ס פינגרי"ל א"צ להסיר בשעת נטילה [שם]:

דין הפסק בין בציעה לנטילה.

(א) טוב ליזהר שלא להפסיק בין נטילה להמוציא אפילו בשתיקה יותר משיעור הילוך כ"ב אמה וכ"ש שטוב ליזהר שלא להפסיק בדיבור ולכן אותן האומרים מזמור ה' רועי כו' קודם הסעודה יש לאמרו קודם הנטילה ואם שכח לומר קודם נטילה יכול לאומרה בין נטילה להמוציא אבל לעשות איזה דבר שצריכין דקדוק גדול בעשייתו בין נטילה להמוציא איסור הוא משום היסח הדעת וחיוב ליזהר בזה [סי' קס"ו]: (ב) בוצע בפת במקום שנאפה היטיב היינו בצד שכנגד צד המתבקע כי בזה הצד התחיל

לאפות

לאפות ונדבקה העיסה עד שנתבקע לד שכנגדו ומתחיל לבצוע מלד הפת כדי שיחתוך מעט מלד העליון ומלד התחתון בפעם אחת ויחתוך הפת ויניח פרוסת המוציא מחוברת באמצע וצריכה להיות מחוברת כ"כ שאם יאחוז בפרוסה יעלה שאר הככר עמו ויברך המוציא ואחר שסיים הברכה מפרידה כדי שתכלה הברכה בעוד הפת שלם [סי' קס"ז]: (ג) בפרוסה יכול לבצוע ממקום שנפרס וא"צ לבצוע במקום השלם רק שצריך לחתוך מלד העליון והתחתון [פ"מ שם]: (ד) בשבת אל יחתוך הככר עד אחר הברכה כדי שיהיו הככרות שלימות בידו ויתן שתי ידיו עליהם בשעת ברכה שיש בהן עשרה אצבעות כנגד עשרה מצות התלוין בפת ואם היה לבוש בית יד על ידו צריך להסירה בשעה שאוחז הפת לברך עליו המוציא [שם]: (ה) לא יבלע עד שיביאו לפניו מלח ואם המסובין רבים צריך להמתין עד שיביאו לפני כ"א ואחד ואם אוכל פת נקיה או שהוא מתובל בתבלין כמו שאנו עושין א"צ להמתין ומ"מ אם רוצה להמתין הרשות בידו ומצוה להביא על כל שלחן מלח קודם שיבלע אף שהפת מלוח במלח מפני שהשלחן כמזבח והאכילה כקרבן ונאמר על כל קרבנך תקריב מלח והוא מגן על הפורעניות והמקובלים כתבו שחייב לטבל פרוסת המוציא במלה [שם]: (ו) יאכל מיד אחר הברכה ולא ישיח בין ברכה לאכילה ואם שח צריך לחזור ולברך אא"כ היתה השיחה מעין דברים שהן צורך סעודה כגון שבירך וקודם שאכל אמר הביאו מלח אף לדידן שאין חיוב גדול כ"כ במלח דהפת שלנו עם המלח מ"מ כיון שמצוה הוא לא הוי הפסק וא"צ לברך שנית וכן אם אמר תנו מאכל לבהמה דאסור לטעום קודם שיתן לבהמתו והוי מצרכי הסעודה ולא הוי הפסק וא"צ לברך שנית ומ"מ לכתחילה לא יפסיק כלל אבל אם אמר תנו לשתות לבהמה הוי הפסק משום דלשתות אדם קודם [שם במ"א]: (ז) שכח ואכל ולא בירך המוציא אם נזכר בתוך הסעודה או אפי' אחר שגמר סעודתו רק שלא בירך עדיין בהמ"ז מברך המוציא ואוכל פת [שם במ"א]: (ח) אם הוא מסופק אם בירך ברכת המוציא אם לאו אינו חוזר ומברך [שם]: (ט) אם במקום ברכת המוציא בירך שהכל נהיה בדברו או שאמר בריך רחמנא מלכא מרי' דהאי פיתא יצא [שם]: (י) מי שאינו אוכל יכול לברך לקטנים ברכת המוציא והקטנים יאכלו כדי לחנכם במצות [שם] וה"ה כל ברכת הנהנין [שם]:

קצת דינים הנוהגים בסעודה.

(א) היו מסובין בסעודה ויצא אחד מהם להטיל מים נוטל ידו אחת ששפשף בה הגילולות שנתזו על רגליו וכשנוטל אינו נוטל אלא בפני כולם שלא יחשדוהו שלא נטל ודוקא שאין רוצה לאכול עוד רק שמסובין עדיין לשתות אבל אם רוצה לאכול עדיין נוטל בחוץ דמידע ידוע דאגינה דעתו ואינו אוכל בלא נטילה ואם לא שפשף כלל ג"כ יש ליטול ידיו לשתות כדי שלא יחשדוהו ששפשף ואינו נוטל ידיו ואם יושב לבדו והלך להטיל מים באמצע הסעודה ולא שפשף א"צ ליטול כלל אפילו לאכילה אבל אם עשה צרכיו אף אם לא קינח ודאי צריך ליטול ידיו [סי' ק"ע]: (ב) אם יצא לדבר עם חבירו והפליג ורוצה לשתות נוטל ידו אחת ואם רוצה לאכול יטול שתי ידיו וצריך ליטול בפני המסובין אפילו לאכילה כדי שלא יחשדוהו שלא נטל ידיו דבהפליג ליכא אגינות דעת וצריך ליטול ידיו משום היסח הדעת ולענין ברכת ענט"י אם צריך לברך כשנוטל ידיו עיין לעיל בה' נט"י ולענין ברכת המוציא אם צריך לברך שנית כשהפסיק עיין לקמן בדין הפסק בסעודה [שם]:

דין אם שכח והכניס אוכלין או משקין לפיו בלא ברכה.

(א) אם שכח והכניס אוכלין לפיו בלא ברכה אם הוא דבר שאינו נמאס אם יפליטנו יפליט אותו ויברך עליו ואם הוא דבר שנמאס מסלקו לצד אחר ומברך [סי' קע"ב]: (ב) שכח והכניס משקין לתוך פיו בלא ברכה אם א"צ לאותן משקים דוקא כגון שיש לו עוד אותן משקים צריך לפלוט אותן המשקים שבתוך פיו ויבתה משקין אחרים ויברך עליהם ואם אין לו מאותן משקים בולע המשקים שבפיו ואינו מברך ברכה ראשונה רק ברכה אחרונה ומ"מ כשמשקים בפיו עדיין יהרהר בברכה ראשונה דהרהור כדיבור דמי במקום הדחק [שם]:

דין על איזה מין פת מצוה להקדימו לבצוע עליו.

(א) היו לפניו שתי לחמים ממין א' מברך על היותר גדולה ואם האחד שלם והשני פרוסה אף שהפרוסה יש לה מעלות יותר דהיינו שהוא גדולה ולבנה והשלם קטן וקיבר ג"כ מברך על השלם ואם שניהם שלימים או שניהם פרוסים רק שהאחת נקיה והאחת פת קיבר מברך על הפת שהוא נקי ואם שניהן נקיות רק שאחד לבנה ביותר מברך על הלבנה ביותר אף שהב' גדולה יותר [א"ר סי' קס"ח]: (ב) פת חיטין ופת שעורין מברך על של חיטין ואם היה של חיטין פרוסה ושל שעורים שלימה מניח הפרוסה תחת השלימה ובוצע משניהם יחד [שם]: (ג) פת חיטין ופת דגן אפילו היה של חיטין פרוסה ושל דגן שלם מברך על של חיטין כיון דחיטין מפורש בקרא וכן אפילו פרוסה של שעורים

ושל

ושל דגן שלימה מברך על של שעורים כיון דמפורש בקרא [שם בפ"מ]: (ד) כל החלוקים הנ"ל היינו דוקא אם רוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול אלא אחד מברך על אותו שרוצה לאכול אף שהב' מין ז' וחשוב [שם]:

איזה דברים נקרא הפסק בסעודה.

(א) אם אכל פת והלך למקום אחר באמצע הסעודה כשחוזר למקומו ורוצה לאכול א"צ לברך המוציא כיון שפת צריך ברכה במקומו לא חשיב עקירתו הפסק והיסח הדעת וכשרוצה לאכול במקום אחר כזית פת ג"כ א"צ לברך המוציא ויברך בהמ"ז במקום השני אבל אם לא אכל במקום הב' רק פחות מכזית פת אפילו אכל הרבה פירות צריך לחזור למקומו הראשון ולברך שם בהמ"ז אבל לכתחילה אסור לעקור ממקומו בלי שיברך תחילה בהמ"ז שמא ישכח אח"כ לאכול עוד אם לא לצורך מציה עוברת כגון ללות המת וכיוצא בזה אבל לילך להתפלל בביהכ"נ אסור ובדיעבד כשהלך וחזר א"צ לברך המוציא [ולענין נט"י עיין לעיל בה' נט"י] ודוקא אם לא הסיח דעתו אבל אם הסיח דעתו יתבאר לקמן [קע"ח בס"ז]: (ב) אם היה דעתו בשעת ברכת המוציא לילך באמצע סעודתו לבית חבירו לאכול שם מותר אח"כ אפילו לכתחילה לילך שם [שם]: (ג) משבעת המינים יש בהם פלוגתא אם צריכין ברכה אחריהן במקומן לכן לכתחילה יש להחמיר לברך במקומו ובדיעבד אם שינה מקומו ג"כ דינו שוה לפת [שם מ"א] וא"צ לברך שנית דספק ברכות להקל: (ד) אם אכל פירות או שתה משקים שא"צ ברכה במקומן ושינה מקומו הוי היסח הדעת אפילו לא הלך רק לעשות צרכיו לקטנים כשחוזר לאכול או לשתות בין במקום הראשון בין במקום האחרון צריך לברך שנית ברכה ראשונה אם לא שהיה יושב עם כמה אנשים שאכלו עמו או שתו עמו והניח מקצת חברים שם ושינה מקומו ואח"כ חזר אצלם לא הוי היסח הדעת וא"צ לברך אח"כ ברכה ראשונה על מה שרוצה לאכול ולשתות [שם במ"א וא"ר]: (ה) אם היה בגן המוקף מחיצות ובירך על פירות אילן אחד אם היה בדעתו בשעת ברכה לאכול מכולן אם הלך אח"כ לאכול מאחרים אף שאין רואה מקומו הראשון א"צ לברך על האחרים כיון שהוא בגן אחד אבל מגן לגן לא מהני דעתו אף שסמוכין [שם]: (ו) מחדר לחדר תחת גג אחד דינו כמאילן לאילן בגן [ר"מ]: (ז) מאילן לאילן העומדים ביער ולא בגן המוקף מחיצות לא מהני דעתו ואפילו רואה מקומו והוי כמגן לגן [ט"ז] ובאילן אחד שאוכל במזרח של אילן ואח"כ אוכל במערב של אילן אם רואה מקומו הראשון א"צ לברך שנית אף שלא היה בדעתו בשעת ברכה [פ"מ שם]: (ח) שינת עראי באמצע סעודה אפילו בדברים שא"צ ברכה במקומן הוי היסח הדעת ואם רוצה לאכול אחר כך עוד פת יטול ידיו ולא יברך [פ"מ שם]:

דין איזה דברים הוי היסח הדעת בסעודה.

(א) גמר סעודתו ואמר הב לן ונברך ואחר כך רוצה לאכול עוד קודם ברכת המזון אסור לו לאכול עוד מחמת שיש מחלוקת הפוסקים אי הוי היסח הדעת וצריך לברך המוציא אם לאו ולכן אין להכניס עצמו בספק ברכה אבל אם רוצה לשתות עוד מותר לו לשתות בברכה דבזה כ"ע מודים דלענין שתיה הוי הב לן ונברך היסח הדעת ויברך ברכה ראשונה על מה שרוצה לשתות [סי' קע"ט]: (ב) אם נטל ידיו מים אחרונים ואח"כ רוצה להפסיק בדיבור לכתחילה יחמיר על עצמו שלא להסיח שום דיבור אחר שנטל ידיו אבל אם צריך להפסיק בדבר נחוץ או בדיעבד אם הפסיק יטול ידיו שנית כדי להיות תיכף לנטילת מים אחרונים ברכה וכ"ש שאסור לאכול ולשתות לכתחילה כי תיכף לנט"י ברכה [שם בפ"מ]: (ג) אם נטל הכוס לברך אף שלא נטל ידיו וגם לא אמר עדיין הב לן ונברך אם רוצה אח"כ לאכול ולשתות יכול לאכול ולשתות עוד רק שצריך לברך ברכה ראשונה ומה שכ' המ"א שם ס"ק ה' שדין זה דומה לנט"י כוונתו לענין ברכה שצריך לברך ברכה ראשונה אם רוצה לאכול אבל לענין אכילה ושתיה לא דמי לנט"י דשם אסור לאכול ולשתות אף בברכה משום תיכף לנט"י ברכה אבל כאן לא שייך האי טעמא ע"כ מותר לאכול ולשתות בברכה כנ"ל: (ד) מי שסומך על שלחן אחרים אפי' אמר הב לן ונברך לא הוי היסח הדעת עד שיאמר בעה"ב דודאי דעתו של אורח אם ירצה עוד בעה"ב לאכול ולשתות שיאכל וישתה עמו ולכן אם בשעת אמירתו גמר בלבו בפירוש אף שירצה בעה"ב לאכול ולשתות לא יאכל וישתה עמו ונמלך אחר כך דינו כדלעיל בסעיף א' ואם אמר בעה"ב הב לן ונברך והאורחים שתקו הוי כאלו הם ג"כ אמרו הב לן ונברך אם לא שאמרו בפירוש שהם רוצים לאכול ולשתות עוד [שם]:

רחצה נוטל ידיו לצורך האכילה ומברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

מוציא ויקח המצות כסדר שהניח הפרוסה בין שתי השלמות ויאחז שלשתן בידו שיהיה לחם משנה והפרוסה משום לחם עוני ויברך ומקודם יאמר:

הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת אֲכִילַת מַצָּה. לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ:

מצה ולא יבצע מהן אלא יניח המצה השלישית להשמט מידו ויברך ברכה זו על הפרוסה עם העליונה טרם ישברם. ויכוין לפטור ג"כ אכילת הכריכה שממצה השלישית וגם אכילת האפיקומן יפטור בברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מַצָּה:

ויבצע מהעליונה ומהפרוסה כזית מכ"א ויאכלם כאחד ובהסבה דוקא. ושעור כזית כחצי ביצה בינונית. ויזהר באכילתו שלא ישהה יותר מכדי אכילת פרס. אם אינו יכול לאכול שניהן כאחד יאכל תחלה כזית מהעליונה ואח"כ כזית מהפרוסה. ויזהר שלא ישיח בין הברכה לאכילת הכריכה:

מרור אח"כ יקח כזית מרור ויטבול בחרוסת וינער החרוסת מעליו כדי שלא יתבטל טעם המרירות ויברך. ויכוין לפטור בה מרור שבכריכה:

הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת אֲכִילַת מָרוֹר. לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל: ויהי נועם וכו'

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מָרוֹר: ויאכל בלא הסבה ונותן לכולם:

כורך יקח כזית מהמצה השלישית וכזית חזרת וכורכן ואוכלן ביחד בהסבה ובלא ברכה (ונותן לכל ב"ב. וי"א שצריך לטבול החזרת בחרוסת) ויאמר:

זֵכֶר לְמִקְדָּשׁ כְּהִלֵּל. כֵּן עָשָׂה הִלֵּל בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם הָיָה כּוֹרֵךְ מַצָּה וּמָרוֹר וְאוֹכֵל בְּיַחַד לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ:

שלחן עורך ואוכל ושותה כברכת ה' אשר נתן לו ויכול לשתות יין בין כוס ב' לג'. ויסב בכל הסעודה ולא יאכל יותר מדי עד שתהא אכילת אפיקומן עליו לאכילה גסה. ויזהר בעניים על שלחנו וילמוד על שלחנו עניני אכילת פסח או משניות פסחים וחגיגה ובזוה"ק פ' בא מפניני ינ"מ. ויזהר לאכול האפיקומן קודם חצות דוקא וגם ההלל יקרא קודם חצות:

צפון אחר גמר הסעודה אוכל כ"א כזית מחצי המצה השמורה לאפיקומן זכר לפסח הנאכל על השובע ויאכלנו בהסבה ולא יאכלנו בשני מקומות. הסכמת האחרונים דלכתחלה יאכל כשני זיתים. ומקודם יאמר:

הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת אֲכִילַת אֲפִיקוֹמָן. לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל: ויהי נועם וכו'

קצת מנהגי סעודה ודין מים אחרונים.

(א) אין להסיר המפה והלחם עד אחר בהמ"ז. כל מי שאינו משייר חתיכות פת על השלחן אינו רואה סימן ברכה לעולם אבל פת שלימה אסור להניח על השלחן בשעת ברכת המזון משום דמיחזי כעורכים שלחן לגד [סי' ק"פ]: (ב) פירורים שאין בהם כזית יכול להטיל אותם למים אבל צריך ליזהר שלא יפזרם על הארץ וידרסו עליהם משום שקשה לעניות אבל פרוסה שיש בה כזית אסור לאבדה במים [שם]: (ג) נוהגין לכסות הסכין בשעת בהמ"ז [שם]: (ד) האידנא דליכא חשש מלח סדומית מ"מ יש ליזהר שיטול מים אחרונים וכל המים וכל המשקין כשרים לנטילת מים אחרונים אף אותן הפסולין למים ראשונים ואין נוטלין ע"ג קרקע במקום הילוך ב"א ולכן יש ליטול תחת השלחן ויש לנגב הידים [סי' קפ"א]:

דין כוס ברכת המזון ושלא יהא פגום.

(א) מצוה מן המובחר לברך בהמ"ז על הכוס ואפילו שהוא אוכל ביחיד יש לברך על הכוס וכשהוא אוכל ביחיד ומברך על הכוס אין לאחוז הכוס בידו בשעת בהמ"ז רק מניחו לפניו על השלחן ונכון מנהג זה ע"ד הקבלה [סימן קפ"ב]: (ב) כוס של בהמ"ז צריך לברך על היין אם יש לו ואם לאו מברך על השכר כיון שרוב שתיית ההמון הוא שכר הוי חמר מדינה ואם רוב שתייתן הוא מי דבש יותר טוב לברך על מי דבש אבל אם אין שותין מי דבש רק לפרקים שכר עדיף [שם]: (ג) צריך שלא יהא פגום שאם שתה ממנו פגמו ואפילו שתה מן הכד או מן החבית פגמו ואפילו מים פגומים אסור למזוג בהם כוס של ברכה [שם] ויכולין לתקן כוס פגום ע"י שיוסיפו מעט יין או מים [שם]: (ד) אם החזיר כוס פגום של יין לתוך הקנקן היין שבקנקן כשר ובלבד שיהא היין שבקנקן יותר מהיין פגום [מ"א שם]: (ה) כוס של ברכה טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ ואם הוא נקי שאין בו שיורי פת א"צ וה"ה אם מקנחו במפה דיו וצריך למלאות אותו שיהיה מלא על כל גדותיו אף שישפך ממנו קצת אין בכך כלום [סי' קפ"ג]: (ו) כוס של ברכה צריך להיות שלם שלא יהא נסדק וכן אם יש בו הסרון כדי חגירת צפורן פסול וכן אם נשבר בסיס התחתון פסול [בא"ר שם]: (ז) מקבל הכוס בשתי ידיו וכשמתחיל לברך נוטלו בימינו ולא יסייע בשמאל אבל אם נותן השמאל תחת הימין לסייעה ואין נוגע בכוס מותר ומגביה מעל השלחן טפח ונותן בו עיניו כדי שלא יסיח דעתו ואין לוקחין כוס שפיו צר לברך עליו ומשגרו לאשתו שתשתה ממנו ואפילו לא אכלה עמהם [שם]: (ח) איטר אוחז הכוס בימינו שהיא שמאל כל אדם [שם]: (ט) אסור להפסיק בשום הפסק בברכת המזון [שם]: (י) יקדים לסיים קצת קודם המברך כדי שיענה אמן אחר המברך [שם]: (יא) צריך לישב בשעה שהוא מברך ואפילו אם היה הולך כשאכל צריך לישב לברך כדי לכוין דעתו וגם לא יהא מיסב ושוכב על צדו כשהוא מברך שהוא דרך גאוה אלא ישב באימה ויראה אבל בדיעבד אפילו בירך כשהוא מהלך יצא ואסור לברך כשהוא פוסק במלאכתו [שם]:

לקבוע ברכה במקום סעודה ועד כמה יכול לברך מי ששכח ולא בירך.

(א) מי שאכל במקום אחד צריך לברך קודם שיעקר ממקומו ואם יצא ממקומו אפי' בשוגג ולא בירך בהמ"ז ונזכר במקום שהוא שם שלא בירך אם יש לו פת אפילו פחות מכזית יאכל במקום הב' ויברך בהמ"ז ואם לאו יחזור למקומו שאכל ויברך שם ובדיעבד אם בירך במקום שנזכר יצא ואפילו עקר ממקומו במזיד וכן אם א"א לחזור למקומו כגון שהולך עם שיירא ואין בני השיירא רוצין להמתין עליו עד שיחזור או שהרחיק ממקומו כ"כ שאם יחזור יתעכל המזון במעיו בכל אלו יברך במקום שנזכר [סי' קפ"ד]: (ב) אכל ואינו יודע אם בירך בהמ"ז אם לאו אם אכל כדי שביעה שחייב מדאורייתא בבהמ"ז הוי ספק דאורייתא וחייב לברך שנית ואפילו ברכה רביעית שהיא מדרבנן צריך לברך כדי דלא לזלזולי ביה ואם אינו שבע אף שאכל כביצה פת א"צ לברך מספק [מ"א שם]: (ג) עד אימת יכול לברך עד כדי שיתעכל המזון והשיעור כ"ז שאינו רעב מאכילה ראשונה לא נתעכל עדיין ומשעה שהתחיל להיות רעב הוי נתעכל ושוב אסור לברך ובסעודות גדולות שיושבין לפעמים ד' או ה' שעות קודם שמברכין בהמ"ז אין המנהג נכון כ"כ ויש לנהוג לברך בהמ"ז מיד ומ"מ אם יושבין ושותין ואוכלים פרפראות ואין תאבים לאכול מחמת הפרפראות שאכלו יכולין לברך ברכת המזון [מ"א שם]: (ד) מי שאכל מעט ולא שבע ממנו דמחויב לברך בהמ"ז מדרבנן ושהה קודם שבירך בהמ"ז ואח"כ אינו יודע לשער אם נתעכל המזון במעיו שמקודם ג"כ היה רעב קצת יאכל כזית פת קודם בהמ"ז [מ"א שם] וא"צ לברך המוציא על מה שרוצה לאכול דאף אם נתעכל המזון במעיו א"צ לברך המוציא קודם שבירך אם לא הסיח דעתו [אה"ע דלא כמ"א]: (ה) מי שאכל פירות ושהה קודם שבירך ברכה אחרונה ג"כ השיעור אם אינו תאב לאכילת שום פירות יכול לברך ברכה אחרונה [שם]:

כתב בש"ע סי' תע"ט מצוה לחזור אחר זימון וכתב הט"ז ומ"מ דדוקא להלל מצוה לחזור מ"ש הרמ"א ע"ז הגדול שבהם אומר הודו ואנא והאחרים עונים אחריו אבל בבה"מ דינו כמו בשאר ימות השנה. ומי שרוצה לצרף לזימון לבה"מ אחד מבית אחר צריך אותו שבא לזימון שלא יאכל אפיקומן בביתו אלא כאן והטעם נזכר בפוסקים ואף לענין הלל הוא מצוה מן המובחר אבל לדינא דיו שיעשו אחריו אשתו ובניו:

אין לאכול אחר אפיקומן ולא לשתות שום משקה המשכר:

ברך מוזגין כוס שלישי. ויטול ידיו למים אחרונים ונוטל הכוס בידו ומברך עליו ברכת המזון בכוונה ובשמחה עצומה:

דיני ברכת המזון בשלשה או בעשרה ואם טעה בברכת המזון.

(א) שלשה שאכלו כאחד חייבין בזימון שיאמר אחד נברך שאכלנו כו' [סימן קצ"ב]: (ב) אין המסובין עונין אמן אחר ברכת הזימון אבל אדם אחר שבא לישב שלא נצטרף עמהן יתבאר דינו בס' שאחר זה [א"ר שם]: (ג) המברך אומר ב"ה וב"ש קודם שמתחיל ברכת המזון ואחרים אין אומרים וה"ה יחיד כשמברך אין אומר [א"ר שם]: (ד) בעשרה אפילו עד ריבוא מזמנין בשם ואומר המברך נברך לאלקינו כו' והם עונין ברוך אלקינו כו' אם טעה המברך בעשרה והעונין ולא הזכירו השם ואפילו אם המזמן אמר השם והעונין לא הזכירו את השם אין יכולין לחזור ולהזכיר השם דהוי כזמון למפרע ואפילו המברך שחוזר ועונה אחר העונים ברוך אלקינו כו' הפסיד ואינו מזכיר השם ואינו אומר רק ברוך שאכלנו משלו כו' [שיורי ברכה בשם תשובת הרשב"א כת"י] ואם טעה המזמן ולא הזכיר השם אם לא ענו העונין אחריו עדיין חוזר המזמן ומברך בשם ואם כבר ענו אחריו בשם כשחוזר המזמן לומר אחר העונים נ"ל ברוך אלקינו בשם כיון דהעונים ענו בשם [באר היטב]:

דין מי שלא אכל ושמע ברכת הזימון האיך עונה אחריהם.

(א) שלשה שאכלו והן מברכין בזימון והיו שם אחרים שלא אכלו עמהם כששומעים שאומר המברך נברך שאכלנו כו' צריכין לענות ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואם באו לשם כשהמסובין עונין אחר המברך ברוך שאכלנו כו' עונים אחריהם אמן וכן אחר שחוזר המברך ואומר ברוך שאכלנו כו' עונים האחרים שלא אכלו אמן ואם היו האוכלין עשרה שמזמנים בשם עונין אותם שלא אכלו אחר המברך ברוך אלקינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד [סי' קצ"ח]:

דיני צירוף לזימון ומתי אין רשאין לחלק.

(א) משלשה ועד חמשה וחמשה בכלל וכן מעשרה עד י"ט וי"ט בכלל שקבעו עצמן לאכול כאחד אין רשאין לחלק אם לא באופנים שיתבאר בסעיפים דלקמן דמותרים לחלק אבל מו' עד ט' וט' בכלל וכן מעשרים ולמעלה יכולין תמיד לחלק אם ירצו ובאופן שלא יפסידו הזימון בשם [סי' קצ"ג]: (ב) שלשה שאכלו על שלחן אחד או על מפה אחת אפילו לא אכלו בפ"א רק אחר שאכלו השנים וגמרו מלאכול אלא שלא אמרו עדיין הב לן ונברך בא השלישי וישב אצלם לאכול ואפילו כ"א אוכל מככרו ואפילו לא אכלו רק שנים פת והשלישי אכל ירק כזית או שתה משקה רביעית הרי אלו מצטרפין לזימון (סי' קצ"ג קצ"ז) ואם כבר בירך ברכה אחרונה על הירק או על המשקה שוב אינו מצטרף [מ"א שם]: (ג) אם אחד יש לו דבר נחוץ מאד וא"י להמתין עד שיגמרו חבריו שיברכו בזימון אף שהתחילו לאכול כאחד יכול לגמור סעודתו קודם חביריו ולברך בפ"ע אבל אם גמרו כולן סעודתן אסורין לחלק אפילו לדבר נחוץ [סי' ר' בט"ז]: (ד) לדבר מצוה שהוא נחוץ מאד אפילו התחילו כאחד וגמרו כולן והאחרים אין רוצין לברך עדיין מותר לחלק [שם]: (ה) בכל אלו החלוקים שנתבארו בסעיף דלעיל לענין שלשה במקום שמצטרפין לענין זימון ובמקום שאין רשאין לחלק כן הדין לענין עשרה כדי לזמן בשם [שם] רק בעשרה אם שבעה אכלו פת ושלשה אכלו ירק או שתו משקה רביעית מצטרפין לזמן בשם אבל אם ששה אכלו פת וארבעה אכלו ירק אין מצטרפין לזמן בשם [סי' קצ"ז]: (ו) שתי חבורות שאוכלין על שני שלחנות או אפילו בשני חדרים בבית אחד ואין בכל אחד ג' כדי לזמן ורוצים לברך בזימון או שאין בכל אחת עשרה ורוצים להצטרף כדי לזמן בשם אם ישבו מתחלה ע"ד להצטרף ומקצתם רואים אלו את אלו או ששמש אחד משמש לשניהם מצטרפין אע"פ שאין רואין אלו את אלו אבל אם יש בכל אחת זימון שלשה בפני עצמן ורוצים לזמן ביחד דהיינו שאחד מהחבורות יברך בזימון לשני החבורות אם מקצתם רואין אלו את אלו אף ששמש אחד משמש לשניהם אף שלא ישבו ע"ד להצטרף יחד מצטרפין [פ"מ סי' קצ"ה] וצריך שיהיו כולן יכולין לשמוע כל בהמ"ז מפי המברך כדי שיענו

אמן

אמן על כל ברכה וברכה וכן יש ליתן לברך למי שקולו חזק ואם אין יכולין לשמוע יתבאר דינו לקמן: (ז) שלשה שאכלו כאחד ושכחו שנים מהן וברכו בפני עצמן בטל מהם הזימון ואין יכולין לחזור ולזמן למפרע אבל אם שכח אחד מהם ובירך לעצמו יכולין השנים לזמן עם השלישי אף שכבר בירך [סי' קצ"ד] ויכול לומר שאכלנו משלו והם יוצאין ידי זימון והוא אינו יוצא [פ"מ שם]: (ח) שלשה שאכלו ויצא אחד מהן לשוק בלא בהמ"ז כשרוצין לברך קוראין אותו ומודיעין לו שרוצין לזמן כדי שיצטרף עמהם וכן הדין אם היה צריך אחד מהן לילך לדבר מצוה ובירך לעצמו וקיים המצוה קודם שברכו השנים צריך לבא אצלם ויכולין לברך בזימון אף שהג' כבר בירך כמו בשכח ובירך שנתבאר לעיל וכן הדין בעשרה שהצריכו שלשה לילך לדבר מצוה וזמנו לעצמן וקודם שברכו האחרים גמרו המצוה צריכין לבא אצלם ולצרף עמהם ולברך בשם ובעשרה אף שזימנו שלשה מהם מצטרפין אח"כ לזמן בשם כמו שיתבאר לקמן [שם]: (ט) שלשה שאכלו כאחד ורוצים השנים לברך ואחד רוצה עדיין לאכול צריך האחד להפסיק על כרחך להשנים ועונה עמהם ברכת הזימון וצריך שימתין עד אחר שיאמרו ברכת הזן את הכל ואח"כ גומר סעודתו וצריך לאכול כזית פת כדי שיוכל לברך ברכת הזן ובעשרה אין צריך להפסיק רק עד שאומרים נברך אלקינו כו' ואח"כ גומר סעודתו בלא ברכה ואם לא רצה להפסיק מזמנין עליו בין עונה בין לא עונה אבל השנים א"צ להפסיק לאחד אא"כ שנתרצו ברצון הטוב בשבילו ואם לא רצו וזימן הוא בע"כ לא עשה כלום [סימן ר']: (י) חמשה שאכלו על שלחן אחד ורצו שנים לברך והפסיק השלישי להם כמו שנתבאר לעיל אין יכולים אח"כ השנים הנותרים לזמן אפילו אם רוצים לצרף עמהם אחר דכבר פרח זימון מינייהו אבל מי שהפסיק לשנים ואח"כ באו שנים אחרים וישבו על שלחנו ואכלו שם אם אכל המפסיק אחר שהפסיק אפילו רק כזית ירק או שתה משקה רביעית מצטרף עמהן לזימון וכן אם היו ששה או שבעה וברכו שנים מהם והפסיק השלישי להם ואח"כ רוצים עוד שנים מהם לברך אם אכל השלישי אחר שהפסיק להשנים הראשונים אפילו רק כזית ירק יכול להפסיק להשנים האחרים ולענות אחריהם ברכת הזימון וכן יכול להפסיק בענין זה כמה פעמים וגם לא שייך כאן לומר פרח זימון מהנותרים כיון דהנשארים שלא זמנו הם כדי זימון [שם]: (יא) שלשה או ארבעה שהפסיקו לחבריהם לזמן בשם אם אכלו ביחד אח"כ לאחר שהפסיקו יכולין לברך בזימון ולא פרח זימון מינייהו כי לא נצטרפו רק להזכרת השם [מ"א בשם הטור] וכן יכולין אח"כ להצטרף לו' אחרים שאכלו אצלם לזמן בשם אפילו לא אכלו אחר שהפסיקו אפילו כזית ירק וגם לא שתו משקה רביעית וכן אם יש אפי' חמשה שהפסיקו לששה אחרים מצטרפין אח"כ לה' אחרים לברכת אלקינו [שם פ"מ וא"ר]: (יב) אם רבים הם המסובין ורחוקין מן המברך ואינן יכולין לשמוע כל בהמ"ז מפי המברך כדי שיוכלו לענית אמן מוטב שהרחוקים יזמנו לעצמן אפי' בשלשה כדי שישמעו ויוכלו לענות אמן משיזמינו עם חבורתם בשם ולא יוכלו לענות אמן על כל ברכה וברכה [סימן קצ"ה וא"ר]: (יג) שלשה שבאו משלשה חבורות של זימון ונתחברו השלשה יחד אף שלא אכלו השלשה ביחד רק כ"א אכל שם בפ"ע חייבין בזימון כיון דכבר נתחייבו אצל חבורתם וצריכין לברך קודם שזימנו חבורתם דאם זימנו חבורתם קודם פרח זימון מינייהו שנפרדו דכיון שזימנו הרוב פרח זימון מן המועט אבל אם זימנו אלו שלשה הנפרדים קודם אפילו לא נשאר בכל חבורות רק ב' כיון דהם הרוב לא פרח זימון מינייהו ויכולין כל חבורה לצרף עמהן אחר שיאכל אפילו רק כזית ירק ולזמן [סי' קצ"ג]: (יד) קטן שהוא בן י"ג שנים אף דלא ידעינן אם הביא שתי שערות מצטרף לזימון [סי' קצ"ט]: (טו) שלשה שאכלו כא' וא' אוכל בשר והשנים אוכלים מאכל חלב או להיפך כיון דהאוכל חלב אם ירצה יכול אח"כ לאכול עם חבירו בשר מצטרפין לזימון אבל אם האוכל חלב א"י לאכול בשר כגון שהוא בין המצרים והוא נזהר מלאכול בשר או שאוכל גבינה קשה שאסור לאכול בשר אחר גבינה קשה אין מצטרפין [א"ר ומ"א סי' קצ"ו]:

דיני ברכת המזון ודיני יעלה ויבא ודיני על הנסים בברכת המזון.

(א) צריך להשמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו אבל בדיעבד אם בירך ולא השמיע לאזניו ובלבד שהוציא בשפתיו יצא [סי' קפ"ה]: (ב) בחנוכה ופורים צריך לומר על הנסים בבהמ"ז בברכת נודה לך קודם ועל הכל ואם שכח אין מחזירין אותו ויכול לאמרו בתוך שאר הרחמן הוא ויאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתי' כו' [סי' קפ"ז] ובשבת של חנוכה והזכיר של חנוכה בבהמ"ז ולא הזכיר של שבת ולא נזכר עד אחר שהתחיל הטוב והמטיב דדינו שיחזור לראש א"צ להזכיר של חנוכה בבהמ"ז [סי' קפ"ח מ"א ס"ק י"ב]: (ג) אם בירך והיתה צואה כנגדו צריך לחזור ולברך אבל מי רגלים כנגדו א"צ לברך שנית [סי' קפ"ה]: (ד) בברכת רחם לא יאמר הנוסח רעינו בשו"א תחת הרי"ש וזונו במלאפ"ם שהוא לשון בקשה שמתפלל להקב"ה על מזונו שיזון אותו ואפילו בשבת שאסור לשאול צרכיו יכול לומר נוסח זה משום דנוסח הברכה כך היא [מ"א

בסי' קפ"ח]: (ה) בשבת ויו"ט וחה"מ ור"ח. צריך להזכיר בברהמ"ז מעין המאורע בשבת אומר רצה כו' בי"ט וחוה"מ ור"ח אומר יעלה ויבא קודם ובנה ירושלים ואם שכח ונזכר קודם שגמר ברכת בונה ירושלים היינו שאמר ברוך אתה ולא אמר עדיין השם אומרו שם אבל אם אמר השם היינו שגמר הברכה אם נזכר קודם שאמר הטוב והמטיב אומר בא"י שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא"י מקדש השבת [סימן קפ"ח]: (ו) בי"ט וחוה"מ ור"ח אומר יעלה ויבא קודם ובנה ירושלים ואם הוא בשבת אומר רצה קודם ואח"כ יעלה ויבא ואם טעה ולא הזכיר יעלה ויבא בי"ט אם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב אומר בא"י אמ"ה אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג פ' הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים ואם חל י"ט בשבת ושכח לומר של שבת אי של י"ט אומר אותו ששכח ואינו כולל השני עמו משום שכבר הזכירו ואם שכח להזכיר שניהם אומר נוסח זה בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לישראל לששון ולשמחה את יום חג פ' הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים אבל אם לא נזכר בכל אלו עד שהתחיל הטוב והמטיב חוזר לראש בהמ"ז [שם סי' קפ"ח] ואם חל י"ט בשבת ולא שכח רק של שבת או של י"ט ולא נזכר עד אחר שהתחיל הטוב והמטיב שצריך לחזור לראש צריך אח"כ להזכיר בחזרה של שבת ושל י"ט [שם]: (ז) בר"ה אם טעה ולא הזכיר יעלה ויבא אם נזכר קודם הטוב ומטיב אומר ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל את יום הזכרון הזה ואינו חותם בה ואין אומר שם ומלכות בפתיחה [פ"מ במ"ז סק"ו] ואינו אומר בנוסח הברכה לששון ולשמחה [א"ר שם] ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר לראש רק יאמר אחר בהמ"ז כל הנוסח יעלה ויבא [נלמד ממ"ש הפ"מ סי' קפ"ח סק"ו] ואם חל ר"ה בשבת ושכח שניהם אומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים את יום הזכרון הזה בא"י מקדש השבת וישראל ויום הזכרון ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל הטוב והמטיב אף שהזכיר של ר"ה רק שלא הזכיר של שבת חוזר לראש וצריך להזכיר בחזרה של שבת ושל י"ט אבל אם הזכיר של שבת ולא הזכיר של ר"ה דינו כמו אם חל ר"ה בחול ולא הזכיר של ר"ה [שם]: (ח) בחה"מ דינו כמו בר"ח רק שאומר בנוסח הברכה ברוך שנתן ימים קדושים לעמו ישראל לששון ולשמחה [פ"מ]: (ט) בר"ח אם שכח יעלה ויבא בבהמ"ז בין ביום בין בלילה ונזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון בלא פתיחה ובלא חתימה ואם חל בשבת אם שכח של שבת ונזכר קודם הטוב והמטיב אומר של שבת לבד [והנוסח נכתב לעיל] וא"צ לכלול של ר"ה ואם שכח שניהם אומר בא"י אמ"ה אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה וראשי חדשים לזכרון בא"י מקדש השבת וישראל וראשי חדשים. ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל הטוב והמטיב אפילו לא שכח רק של שבת לבד צריך לחזור לראש וצ"ל בחזרה רצה יעלה ויבא אבל אם שכח של ר"ח לבד דינו כמו אם חל ר"ח בחול [שם]: (י) סעודה שלישית בשבת דינו כמו בראש חודש וכן אם אוכל עוד סעודה רביעית בשבת וכן בי"ט סעודה שלישית דינם כמו בראש חודש [שם]: (יא) שלשה שאכלו בשבת ויום טוב ושכחו להזכיר מעין המאורע שצריכין להחזיר לראש בהמ"ז א"צ לברך בזימון כי מידי זימון כבר יצאו בפעם ראשון [שם]:

דין מי שאוכל בשבת ויום טוב בחנוכה בפורים ונמשכה סעודתו עד הלילה האיך יזכיר בברכת המזון.

(א) היה אוכל סעודה שלישית בשבת ויצא שבת אעפ"כ מזכיר של שבת בבהמ"ז ואם היה ביום א' ר"ח אם אכל גם בלילה כזית פת מזכיר של ר"ח בבהמ"ז ולא של שבת ואם לא אכל בלילה כזית פת מזכיר של שבת ולא של ר"ח [מ"א קפ"ח]: (ב) כמ"ש לחנוכה או לפורים אף שאוכל גם בלילה כזית פת מזכיר של שבת לבד ולא של חנוכה ופורים [שם סי' קפ"ח]: (ג) היה אוכל בי"ט או בר"ח וחשכה אם לא התפלל ערבית אף שהתפללו הציבור ערבית כיון שהוא לא התפלל עדיין מזכיר של י"ט או של ר"ח בבהמ"ז אבל אם התפלל ערבית אפילו מבע"י שוב אינו מזכיר ואם התחיל לאכול אחר שהתפללו הקהל ערבית מבע"י אם לא התפלל מנחה עדיין מזכיר של י"ט או של ראש חודש בבהמ"ז אבל אם התפלל מנחה והתחיל לאכול אחר שהתפללו הקהל ערבית מבע"י שוב אינו מזכיר [א"ר שם]: (ד) אחר שבירך בהמ"ז מברך על הכוס שמברך עליו בהמ"ז וצריך לשתות רביעית שלם כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה [משום שספק אם לברך ברכה אחרונה די בכזית ששתה או אם צריך רביעית שלם לכן כוס אחר שאינו ברכה יכול לשתות פחות מכזית אם ירצה ולא יתחייב בברכה אחרונה אבל כוס של ברכה שצריך לשתות מלא לוגמיו דהוא יותר מכזית ויש ספק אם נתחייב בברכה ע"כ לצאת מידי ספק צריך לשתות רביעית שלם [סי' ק"ן] ובכל המתקן הדין כן שאין לברך ברכה אחרונה על פחות מרביעית [א"ר שם]:

סדר ברכת המזון

קודם שמברך ברכת המזון יאמר זה:

הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל: ויהי נועם וכו׳

המנהג שהמברך אומר בלשון אשכנז (רבותי וויר וואללען בענשען).

והמסובין אומרים יהי שם ה׳ מבורך מעתה ועד עולם: המזמן חוזר יהי שם וכו׳

ומוסיף המזמן ואומר	בעשרה אומר המזמן
ברשות מרנן ורבותי נברך שאכלנו משלו:	נברך אלהינו שאכלנו משלו:
והמסובין עונים	והמסובין עונים
ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו:	ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו:

וחוזר המזמן ואומר ברוך (אלהינו) שאכלנו משלו ובטובו חיינו:

והעומדים שם אף שאינם מן המסובין גם הם יענו ויאמרו ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד:

יחיד א״א בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַזָּן אֶת־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים הוּא נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא־חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר־לָנוּ מָזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד. בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוּא אֵל זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וּמֵטִיב לַכֹּל וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַזָּן אֶת־הַכֹּל:

נוֹדֶה לְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ וְעַל חַיִּים חֵן וָחֶסֶד שֶׁחוֹנַנְתָּנוּ וְעַל אֲכִילַת מָזוֹן שָׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ תָּמִיד בְּכָל־יוֹם וּבְכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה:

בחנוכה ובפורים אומרים כאן על הנסים.

וְעַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: כַּכָּתוּב וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ

וברכת

עיון תפלה

ואכלת ושבעה. מחקרי שרשי הלשון יחברו לשון אכילה המשמש למזון עם לשון אכילה המשמש על הכליון והשחתה (ואכלה אתכם ארץ אויביכם) כי פעולת האכילה היא כליון גוף המאכל ופירוד חלקיו והשתתפם. כי האל״ף איננה שרש העיקרי דמלאכיהו בלא אל״ף (יחזקאל מ״ב) יוכלו אתיקים (מ״א ה׳) מכלת לביתו. ואין אני מודה לדבריהם לומר שתחלת הנחת לשון אכילה על המזון יהיה מטעם כליון והשחתת הנאכל כ״א להפך, שהוא משרש כלה המורה על בוא דבר לידי גמרו והשלמתו (פאללענדונג, פערפאללקאממנונג) כלה הבית לכל דבריו (מ״א יו״ד) כלה הדבר היום (רות ג׳) שבפרט בוא דבר לידי גמרו הוא הסר השלמות, וכהגמרו הגיע אל השלמות המכוון בו, ככה המאכל

וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עַל־הָאָרֶץ וְעַל־הַמָּזוֹן:

רַחֵם (נָא) יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל־יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל־צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל־מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ וְעַל־הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו: אֱלֹהֵינוּ אָבִינוּ רְעֵנוּ זוּנֵנוּ פַּרְנְסֵנוּ וְכַלְכְּלֵנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ וְהַרְוַח־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ וְנָא

אל

עיון תפלה

המאכל בטרם בואו לידי אכילה הוא חסר שלמותו, ובהאכלו הגיע אל השלמות המכוון בו בתחלת הבריאה. וזה: רואים אנו בעינינו שרצונו ית' היה בתחלת הבריאה שההעדר וההפסד שבכל הנבראים הוא יהיה יתרונו. הלא תראה הד' יסודות פושטות צורתן העצמית ולובשות צורת הדומם, הדומם פושט צורתו ולובש צורת הצומח, ובהפסד הצומח בהיותו נאכל מן החי הוא פושט צורתו הצמחית להיות חלק מן החי, ובהפסד החי בהיותו נאכל מן האדם הוא פושט צורתו ולובש צורת הבשר והדם שבאדם, ובאדם לובש צורת הזרע בעת אשר שלט האדם באדם להוליד ונעשה אדם. הנה תראה שתכלית כל הברואים איננה להיותם עומדים בענינם שהיו בו בעת מציאותם, אבל תמיד יתבטל ממציאותו הפחות במדרגה ויתעלה אל מדרגה יותר עליונה וחשובה ממה שהיה במציאותו מקודם, כי הצומח יפסד להיות מזון אל החי הנעלה ממנו במדרגת הבריאה, החי בהפסדו יתעלה להיות חלק באדם שהוא מבחר הבריאה (עמ"ש בכו"ק בראשית א' ל"א והנה טוב מאד) לכן כשהצומח נפסד להיות מזון אל החי, הוא גמרו והשלמתו של הצומח, כי נגמר ונשלם בו המכוון עליו בבריאה, לכן הונח עליו לשון אכילה, ע"ש גמרו והשלמתו, שבטרם האכלו ועודנו בצורת צומח הוא חסר שלמותו, וכן כשהחי נפסד להיות מזון לאדם, הוא גמרו והשלמתו של החי שהגיע אל המכוון בו בבריאה להחיות את מבחר הבריאה ולהתעלות ממדרגה שפלה שבו אל מדרגה יותר עליונה בבריאה. אמנם אימתי ישיג המאכל שלמות יותר נכבד ממה שהיה בו מקודם? אם נעשה חלק באדם המשמש כל כחותיו הגשמיות אל התכלית האמת המיועד לאדם, להשגת השם ית' כפי יכולת האדם לדעת אותו, וכל תנועותיו והנהגותיו ודבוריו אינם רק למען השיג תכלית זה הנכבד, הנה אכילת זה האדם איננה להבריא את גופו מצד עצמותו כ"א למען תמצא הנפש כלים בריאים ושלמים לשמש בם אל קניית החכמה האמתית וקניית מעלת המדות להגיע בם אל המכוון באדם עפ"י התורה והמצוה; באדם נעלה כזה יתבטל המאכל ממציאותו פחות המדרגה הקדום, ויתעלה להחיות איברים ולהכשירם להיותם מוכנים וראויים לדברים מעולי המדרגה, ואין לך עלוי יותר גדול לבעל חי הפחות להיותו משמש לאדם מבחר הבריאה, המשתלם להתקדש בכל איבריו לעבוד אותו ית', והחי המאכל יתעלם בהם ומתעלה עמהם ותחול הקדושה גם עליו. ועל כיוצא בזה אמרו (פ"ק בתענית) לעולם יראה אדם עצמו כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו שנא' בקרבך קדוש (ע"ש ברש"א ה"א) כי המתאכל בתוך המעים המשמש לאיברים המתטהרים והמתקדשים מתקדש עמהם, כי באמצעית המוכן יוכשר גם הבלתי מוכן. ועל כוונה זו סובב והולך מאמר הכתוב הנאמר בהתרת בע"ח לאדם, ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים, בכל אשר תרמוש האדמה ובכל דגי הים בידכם נתנו (נח ט' ב') דמלת בכל צריך ביאור, עד שהרב"ע מוסיף מלת כי ויחליף הבי"ת לוי"ו. וזה דחוק מאד, לכן נ"ל אחרי שבכמה מקומות מלת כל נרדף עם מלת שלם, כי שלם ענינו גמר הדבר בשלמותו, ככה מלת כל עניני כלו של דבר (גאנץ) שמתאחדים בו כל הנצרך ואין חסר בו להשלימו עוד, וכאמרך כלילת יופי (יחזקאל כ"ז) כאמרך שלמת היופי (פאללקאממען שאָן) וכן כל המצוה תשמרון לעשות (עקב ח') שטעמו כפול אם כל אחת מן המצות, אם המצוה כלה בשלימותה שלא יחסר שום חלק השייך למצוה ההיא. ומזה אמר קהלת, כי זה כל אדם, כלומר זה שלימות האדם (דיא פאללקאממענ־הייט דעס מענשען) שביראת ה' ושמירת מצותיו ישתלם האדם, ובהמנעו מזה הוא חסר השלימות. ולכן יתואר האדם בשם כל חי (כי היא היתה אם כל חי דתרגומו אימא דכל בני נשא), כי האדם הוא המושלם יותר מכל בע"ח (דער פאללקאממענסטע דער לעבענדען) וגם באמצעותו ישיגו כל בע"ח

שלימותם

אַל־תַּצְרִיכֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לֹא לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם כִּי אִם לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד:

בשבת רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא לְפָנֶיךָ לִשְׁבָּת בּוֹ וְלָנוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ וּבִרְצוֹנְךָ הָנִיחַ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁלֹּא תְהֵא צָרָה וְיָגוֹן וַאֲנָחָה בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ. וְהַרְאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן עִירֶךָ וּבְבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַיְשׁוּעוֹת וּבַעַל הַנֶּחָמוֹת:

בר"ח ובי"ט והוה"מ ור"ה אומר יעלה ויבא (ובשבת אומר אחר רצה) אך לא יאמר מלך רק כי אל חנון ורחום אתה (ובראש השנה אומר מלך):

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם

לר"ח	לפסח	לשבועות	לר"ה	לסוכות	לש"ע ולש"ת
רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ	חַג הַמַּצּוֹת	חַג הַשָּׁבֻעוֹת	הַזִּכָּרוֹן	חַג הַסֻּכּוֹת	הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת

הַזֶּה: זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ. וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

ובנה

עיון תפלה

שלימותם (פֿערפֿאללקאממנער דער לעבענדען) ומענין זה מלות בכל דקרא דילן, וטעמו, אשר תרומת האדמה ודגני הים בידכם נתנו בכל, כלומר בעבור השלימות, אם שלימות עצמי, שבאכילתם ישלים תמיד את הניתך ממנו ויחזק בריאות גופו להיות ראוי להשתלם שלמות נפשי (צור פֿערפֿאללקאממנונג) אם שלימות הנאכל, כי החי הנאכל יתעלה ממדרגת שפלותו הקדום, אל מדרגה יותר נעלה, להיות את מבחר הבריאה ולעשותו מוכן לשרת בקדש. ואות בי"ת במלת בכל, כבי"ת ויעבוד ישראל באשה, שטעמו בעבור אשה. — אמנם לאנשים המשתקעים במאכל ובמשתה וכל עסקיהם הזוללות והסביאה, בוזי תורה ועבודה, לכמו פחותים כאלה, האכילה היא כליון והשחתה לנאכל, כי לא השיג התכלית המכוון עליו בבריאה שבהפסדו יתעלה למדרגה יותר עליונה; כי אנשים כאלה, אם תאר וצורת אדם עליהם הם בהמה המה להם נמשל כבהמות נדמה, והחי הנאכל מהם איננו משתנה מגריעותא למשובח כ"א לגרוע ממנו, כי מצד הגוף, האדם יותר גרוע מן הבהמה, כי יצירתו מטפה סרוחה, ואין כן הצמחים המתהוים מגרגרי זרע שאינם מסריחים, גם זרע הבהמה אין בו סרחון כ"כ כבאדם, וכן במות האדם צריך להקבר בארץ לפי שנבלתו מעלה צחנה ובאשה, ואם יוטל ע"פ השדה יפסיד האויר, ואין כן האילן כשייבש והבע"ח כשימות שאינם מעלים כ"כ ריח רע, ולכן נבלתם מוטל ע"פ האדמה. וכן בתולדה ובגידול האדם פחות יותר מן הבע"ח, כי בע"ח כשנולדים נגמרה לביונם, ומה שיהיו בבואם בשנים הם מיד בבאתם לאויר העולם, כאמור שור או כשב או עז כי יולד, והאדם בהבראו במה הוא נחשב, אין בו גם מנהג אנושי אבל צריך שתגדלהו מיניקתו על חיקה, ושאר מנהגי התינוקות המאוסים. גם צואת האדם יותר נבזה ונמאס, יותר מסרחת, ומעלת צחנה הרבה יותר

מגללי

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו יְרוּשָׁלָיִם. אָמֵן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הָאֵל אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אַדִּירֵנוּ בּוֹרְאֵנוּ גּוֹאֲלֵנוּ יוֹצְרֵנוּ קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם הוּא הֵטִיב. הוּא מֵטִיב. הוּא יֵיטִיב לָנוּ. הוּא גְמָלָנוּ. הוּא גוֹמְלֵנוּ. הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרֶוַח הַצָּלָה וְהַצְלָחָה בְּרָכָה וִישׁוּעָה נֶחָמָה פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוֹב וּמִכָּל טוּב לְעוֹלָם אַל יְחַסְּרֵנוּ: הָרַחֲמָן הוּא יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: הָרַחֲמָן הוּא יִתְבָּרַךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים וְיִתְפָּאַר בָּנוּ לָעַד וּלְנֵצַח נְצָחִים וְיִתְהַדַּר בָּנוּ לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הָרַחֲמָן הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁבּוֹר עֻלֵּנוּ מֵעַל צַוָּארֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה

בבית

עיון תפלה

מגללי בהמה. מכל זה מבואר לעינינו כי מצד הגוף לבד אין מותר לאדם מן הבהמה, וכל מעלת האדם מכל הברואים איננה רק מצד נשמתו ההולכת בצדק ובכשרון מעשים להתהלך לפני ה' בחקיו ותורותיו, ואלה האנשים המשליכים מעלת נפשם מנגד והולכים בשרירות לבבם הרע ומתענגים רק בתענוגת גופם, והוא בעצמו יותר גרוע מן הבהמה, כי הרי הולך אל המת, כי היו אנשים כאלה אינם חיים רק מיתתם, ונפשם בקרבם ימיתו בעודם חיים, וזבחיהם זבחי מתים, הנה הרי הנאכל מהם נשתנה מגוף שהיה חי בו מקודם והולך אל גוף אחר היותר גרוע ממנו בבריאה. ועליהם אמר הנביא (ישעיה כ"ח) כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום, טעמו אם באשר כל אדם לא כל חלקי המאכל הם לתועליות חיי בריאותו, רק חלק המובחר שבו, והפסולת שבמאכל נדחה חוץ לגופו, באנשים כאלה שאינם חיים רק חיי הבל, חיי הגוף לבד, גם חלק המובחר שבמאכלם דומה לקיא וצואה שאין להם מקום להשאר בגוף, ככה הרי הנאכל מהם לא השיג מקומו המיועד עליו בכוונת הבריאה (מלת כל, טעמו כלו של מאכל הבא על שולחנם) ועל פחותים כאלה אמרו (פסחים מ"ט) כל שאינו עוסק בתורה אסור לאכול בשר בהמה ועוף, כי כל שאין לו חלק בתורה ומצוה וזמנו רק בחיי הבל ללכת אחרי שרירות לבבו ואינו חי חיי הנפש רק חיי הגוף, גם גופו למטה ממדרגת החי, ואכילתו אותו הוא נגד המכוון בבריאה, שהיא להתעלות ממדרגה שפלה לגדולה הימנה לא להפך. יצא לנו כי לשון אכילה לא הונה מבעל הלשון ע"ש הכליון והשחתה שבמאכל, כ"א ע"ש בוא המאכל לידי גמרו הטוב והגעתו לשלמות המכוון עליו בבריאותו ומטעם זה אמרו (פסחים ל"ו) כי לא תוכל אותו, אין שחת אלא אכילה שנאמר וישא משאות מאת פניו אליהם. כי אם אין המאכל נאכל מצד ערבותו אל חומר הגוף רק לתכלית היותו משמש להבריא את הגוף להיותו מוכשר לעבודת השם ית', אז המאכל עצמו נתרומם ונתנשא ממדרגתו הפחותה למדרגה רמה ונשאה, ודומה למאכל מתרתי ה' הנקרא בשם תרומה. וכמה מן הפחיתות היא לאדם כשאכילתו רק מצד ערבותו והנאתו לגוף שהאכילה בו רק כליון והשחתה להנאכל, ודומה בזה לבהמה שהונח על אכילתה לשון בער (ובער בשדה אחר) שאכילתה היא הסתלקות הנאכל בהשחתה, ובלשון זה קרא הכתוב גם את האוכל מע"ש בטומאה, ולא בערתי ממנו בטמא, דכשאכלו שלא כמשפט התורה הרי הוא הפסידו ומסלקו בהשחתה. וכבר עוררונו אנשי מעשה מחכמי המדות הקדמונים על חיוב הכוונה בעת האכילה שאיננה כ"א להבריא את הגוף

בהיותו

בַּבַּיִת הַזֶּה וְעַל שֻׁלְחָן זֶה שֶׁאָכַלְנוּ עָלָיו: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא זָכוּר לַטּוֹב וִיבַשֶּׂר לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת: הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי מוֹרִי) בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶת (אִמִּי מוֹרָתִי) בַּעֲלַת הַבַּיִת הַזֶּה (ואם הוא סמוך על שלחן עצמו יאמר הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אוֹתִי וְאִשְׁתִּי וְזַרְעִי). אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זַרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם. אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כֻּלָּנוּ יַחַד בִּבְרָכָה שְׁלֵמָה וְנֹאמַר אָמֵן:

לרבותינו (ברכות מ"ו) ברכת האורח לבעה"ב בלשון זה:

יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא ויצלח מאד בכל נכסיו ויהיו נכסיו (ונכסינו) מוצלחים וקרובים לעיר ואל ישלוט שטן לא במעשי ידיו ולא במעשי ידינו ואל יזדקר לא לפניו ולא לפנינו שום דבר הרהור חטא ועבירה ועון מעתה ועד עולם:

בַּמָּרוֹם יְלַמְּדוּ (עָלָיו וְ)עָלֵינוּ זְכוּת שֶׁתְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם וְנִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְנִמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

לשבת הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

לר"ח הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:

ליו"ט הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב:

לר"ה הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:

לסכות הָרַחֲמָן הוּא יָקִים לָנוּ אֶת סֻכַּת דָּוִד הַנּוֹפָלֶת:

הָרַחֲמָן הוּא יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: בחול מַגְדִּיל (בר"ה ושבת ויו"ט וחוה"מ אומרים מִגְדּוֹל) יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ

עיון תפלה

להיותו מוכשר לעבודת השם ית', כי ע"י מחשבה זו האכילה ענין גופני ופעולה טבעית והיא הזורת לעבודה עלית שכלית, ואכילה כזו נחשבת לעבודה גמורה כאחת מן העבודות האלהיות או כמצוה אחת מן המצות, מטעם בכל דרכיך דעהו, כל מעשיך יהיו לש"ש. (ערמב"ם בחמישי לשמונה פרקיו ובש' שולחן ארבע לרב"ח). וכבר ידענו ממשפטי התורה שהמחשבה מחייבת ופוטרת בעניני כריתות ומיתת ב"ד, מחשבת חוץ לזמנו מפגלת לחייב עליה כרת, ומניעת מחשבת לשמה בכתיבת הגט ומסירתו, אף שנעשה המעשה וקבלתו נשארת באיסור א"א לחייב עליה מיתה, וכח המחשבה להחליף את החול לקודש נודע, לכן אל תהי המחשבה הנזכרת קלה בעינינו, והשלחן שהגוף נזון בו מן האכילה חלקו הגופני, והנפש תאכל ותתעדן בו במחשבה זו הטהירה, זה הוא השלחן אשר לפני ה'.

לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְראוּ אֶת יְיָ קְדשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדוֹרְשֵׁי יְיָ לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיְיָ וְהָיָה יְיָ מִבְטַחוֹ: נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

ואחר ברכת המזון קודם ברכה על היין יאמר זה:

הִנְנִי מוּכָן וּמְזוּמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת כּוֹס שְׁלִישִׁי מֵאַרְבַּע כּוֹסוֹת. לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל: ויהי נועם וכו׳

אם שותה שאר משקים מברך שהכל ואם שותה יין מברך בורא פרי הגפן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

ושותין בהסבת שמאל דרך חירות:

פותחין הפתח כדי לזכור שהוא ליל שמורים ובזכות אמונה זו יבא משיח וישפוך חמתו על עכו״ם, ואומרים זה:

שְׁפוֹךְ חֲמָתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּךָ וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ: כִּי אָכַל אֶת יַעֲקֹב וְאֶת נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ: שְׁפָךְ עֲלֵיהֶם זַעְמֶךָ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם. תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְיָ:

הלל מוזגין כוס רביעי וגומרין עליו את ההלל, ומצוה להזר אחר שלשה להלל, דאיתא במדרש תהלים הקוראים את ההלל צריך שיהיו שלשה שיהא אחד אומר לשנים הודו [והשנים עונין אחריו, וכן נוהגין באגא, ואם אין שנים שיענו אתו ובניו עונים אחריו]:

אומרים הלל מן לא לנו עד כי לעולם חסדו ואח״כ אומרים הלל הגדול (תהלים קל״ו) ואומרים נשמת עד ברכות והודאות מעתה ועד עולם ואומרים יהללוך אחר כהלל בסיום הברכה (הכל תמצא לעיל).

בליל ראשון של פסח אומרים זה.

וּבְכֵן וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

אָז רוֹב נִסִּים הִפְלֵאתָ בַּלַּיְלָה. בְּרֹאשׁ אַשְׁמוֹרֶת זֶה הַלַּיְלָה. גֵּר צֶדֶק נִצַּחְתּוֹ כְּנֶחֱלַק לוֹ לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: דַּנְתָּ מֶלֶךְ גְּרָר בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה. הִפְחַדְתָּ אֲרַמִּי

באמש

בְּאֶמֶשׁ לַיְלָה. וְיִשְׂרָאֵל יָשַׂר לָאֵל וַיּוּכַל לוֹ לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: זֶרַע בְּכוֹרֵי פַתְרוֹס מָחַצְתָּ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה. חֵילָם לֹא מָצְאוּ בְּקוּמָם בַּלַּיְלָה. טִיסַת נְגִיד חֲרֹשֶׁת סִלִּיתָ בְכוֹכְבֵי לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: יָעַץ מְחָרֵף לְנוֹפֵף אִוּוּי הוֹבַשְׁתָּ פְגָרָיו בַּלַּיְלָה. כָּרַע בֵּל וּמַצָּבוֹ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה. לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רָז חֲזוֹת לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: מִשְׁתַּכֵּר בִּכְלֵי קֹדֶשׁ נֶהֱרַג בּוֹ בַּלַּיְלָה. נוֹשַׁע מִבּוֹר אֲרָיוֹת פּוֹתֵר בִּעֲתוּתֵי לַיְלָה. שִׂנְאָה נָטַר אֲגָגִי וְכָתַב סְפָרִים בַּלַּיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: עוֹרַרְתָּ נִצְחֲךָ עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת לַיְלָה. פּוּרָה תִדְרוֹךְ לְשׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה. צָרַח כַּשּׁוֹמֵר וְשָׂח אָתָא בֹקֶר וְגַם לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: קָרֵב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה. רָם הוֹדַע כִּי לְךָ הַיּוֹם אַף לְךָ הַלַּיְלָה. שׁוֹמְרִים הַפְקֵד לְעִירְךָ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה. תָּאִיר כְּאוֹר יוֹם חֶשְׁכַּת לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

בליל שני אומרים זה:

וּבְכֵן וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח:

אֹמֶץ גְּבוּרוֹתֶיךָ הִפְלֵאתָ בַּפֶּסַח. בְּרֹאשׁ כָּל מוֹעֲדוֹת נִשֵּׂאתָ פֶּסַח. גִּלִּיתָ לְאֶזְרָחִי חֲצוֹת לֵיל פֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח: דְּלָתָיו דָּפַקְתָּ כְּחֹם הַיּוֹם בַּפֶּסַח. הִסְעִיד נוֹצְצִים עֻגוֹת מַצּוֹת בַּפֶּסַח. וְאֶל הַבָּקָר רָץ זֵכֶר לְשׁוֹר עֵרֶךְ פֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח: זוֹעֲמוּ סְדוֹמִים וְלוֹהֲטוּ בָּאֵשׁ בַּפֶּסַח. חֻלַּץ לוֹט מֵהֶם וּמַצּוֹת אָפָה בְּקֵץ פֶּסַח. טִאטֵאתָ אַדְמַת מֹף וְנֹף בְּעָבְרְךָ בַּפֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח: יָהּ רֹאשׁ כָּל אוֹן מָחַצְתָּ בְּלֵיל שִׁמּוּר פֶּסַח. כַּבִּיר עַל־בֵּן בְּכוֹר פָּסַחְתָּ בְּדַם פֶּסַח. לְבִלְתִּי תֵּת מַשְׁחִית לָבֹא בִּפְתָחַי בַּפֶּסַח.

וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח: מְסֻגֶּרֶת סֻגָּרָה בְּעִתּוֹתֵי פֶּסַח. נִשְׁמְדָה מִדְיָן בִּצְלִיל שְׂעוֹרֵי עֹמֶר פֶּסַח. שֹׂרְפוּ מִשְׁמַנֵּי פּוּל וְלוּד בִּיקַד יְקוֹד פֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח: עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמוֹד עַד־גָּעָה עוֹנַת פֶּסַח. פַּס־יַד כָּתְבָה לְקַעֲקֵעַ צוּל בַּפֶּסַח. צָפֹה הַצָּפִית עָרוֹךְ הַשֻּׁלְחָן בַּפֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח: קָהָל כִּנְּסָה הֲדַסָּה צוֹם לְשַׁלֵּשׁ בַּפֶּסַח. רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע מָחַצְתָּ בְּעֵץ חֲמִשִּׁים בַּפֶּסַח. שְׁתֵּי אֵלֶּה רֶגַע תָּבִיא לְעוּצִית בַּפֶּסַח. תָּעֹז יָדְךָ וְתָרוּם יְמִינְךָ כְּלֵיל הִתְקַדֵּשׁ חַג פֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח:

כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה:

אַדִּיר בִּמְלוּכָה. בָּחוּר כַּהֲלָכָה. גְּדוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה: דָּגוּל בִּמְלוּכָה. הָדוּר כַּהֲלָכָה. וָתִיקָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה: זַכַּאי בִּמְלוּכָה. חָסִין כַּהֲלָכָה. טַפְסְרָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה: יָחִיד בִּמְלוּכָה. כַּבִּיר כַּהֲלָכָה. לִמּוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה: מוֹשֵׁל בִּמְלוּכָה. נוֹרָא כַּהֲלָכָה. סְבִיבָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה: עָנָיו בִּמְלוּכָה. פּוֹדֶה כַּהֲלָכָה. צַדִּיקָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה: קָדוֹשׁ בִּמְלוּכָה. רַחוּם כַּהֲלָכָה. שִׁנְאַנָּיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה: תַּקִּיף בִּמְלוּכָה. תּוֹמֵךְ כַּהֲלָכָה. תְּמִימָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה:

ג"פ לַשָּׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם:

קודם שמברך על כוס רביעי יאמר זה:

הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת כּוֹס רְבִיעִי מֵאַרְבַּע כּוֹסוֹת. לְשֵׁם יִחוּד קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל: ויהי נועם וכו׳

אם שותה אחר משקים מברך שהכל ואם שותה יין מברך בורא פרי הגפן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

וישתין בהסבת שמאל דרך חירות:

דיני ברכת הטוב והמטיב על היין.

(א) שנים שהיו יושבין ושותין יין בין בתוך הסעודה בין שלא בתוך הסעודה או בעל הבית שיושב עם אשתו ובניו ושותין יין והביאו לפניהם יין אחר שלא מן היין הראשון שאינו יודע אם טוב מן הראשון רק בסתם צריך לברך עליו הטוב והמטיב ואם הובא לו יין לאחר בהמ"ז אין צריך לברך ברכת הטיב כיון שכבר אמר הטוב והמטיב בברכת המזון [מ"א סימן קע"ה] וזה דוקא אם לא היו לפניו ב' יינות בשעת ברכת בפה"ג אבל אם היו לפניו אז ביחד מברך רק על הטוב ופוטר את הרע [שם] ואם רוצה לברך על כמה יינות ישירם עכ"פ מהשלחן בשעת ברכה ראשונה ואח"כ כששותה אפילו כמה יינות מברך על כ"א ברכת הטוב [א"ר שם]: (ב) בד"א כשהיה לו עוד מן היין הראשון רק שאינו רוצה לשתות ממנו והביאו לו אחר אז צריך לברך משא"כ כשאין לו מהראשון אין מברכין ברכת הטוב [מ"א בשם הרדב"ז]: (ג) בלילות הראשונים של פסח מהנכון שלא לשתות מב' מינים אבל אם רוצה לשתות ממין אחר צריך לברך ברכת הטוב [מ"א בשם מהרי"ל]: (ד) אם הראשון אדום והשני לבן אף שהוא גרוע קצת צריך לברך שהלבן בריא לגוף ולהיפך א"צ לברך אם לא שהוא טוב ביותר [שם]: (ה) ברכת הטוב צריך לברך אף שכבר שתה ונזכר כשהוא עדיין בפיו [א"ר] שבולעו ומברך אח"כ: (ו) אין לברך ברכת הטוב רק כשיש עוד אחר עמו וגם יש לו שותפות עמו ביין גם שישתו שניהם משני היינות וגם דוקא בחבורה ביחד ולא זה בחדר זה וזה בחדר זה ואדם עם אשתו וב"ב הוי כשותפות ואם הבע"ב העמיד הקנקן על השלחן הוי כשותפות ויכול אף האורח לברך משא"כ בנותן רק כוס א' לכ"א אין מברכין ברכת הטוב [שם]: (ז) אם שתו בחבורה יחד בסעודה כ"א מברך לעצמו ואם חברו רק לשתות יחד ולא בסעודה אחד מברך לכולן ואם א' מהם לא שתה מיין זה תוך למ"ד יום, טוב שהוא יברך ברכת הטוב [א"ר]: (ח) אם שני היינות הם ממין א' רק שהם משני חביות אם הלקוהו תוך מ"ם יום לבצירה חשובין כב' יינות וצריך לברך ברכת הטוב ואם לאחר מ"ם יום הלקוהו אין לברך ברכת הטוב [שם]: (ט) הא דאמרינן לעיל אם יש לו ב' יינות א' טוב וא' גרוע דמברך על הטוב ופוטר את הגרוע מ"מ אם עבר ובירך בפה"ג ושתה את הגרוע תחילה מברך אח"כ ברכת הטוב על הטוב [שם בט"ז]:

ברכה אחרונה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל

על היין מברכין לאחריו זה	על פירות משבעת א"י	על מעשה קדרה מה' מיני דגן	אכל מעשה קדרה מחמשה מיני דגן וגם שתה יין
הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן	הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ	הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה	הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן

וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ. רַחֵם (נָא) יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ. וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל מִפִּרְיָהּ וְנִשְׂבַּע מִטּוּבָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה: בשבת וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה: בר"ח וְזָכְרֵנוּ בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה: ביו"ט וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג (פלוני) הַזֶּה: בר"ה וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה:

כי

כִּי אַתָּה יְיָ טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל וְנוֹדֶה לְּךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל

על היין	על הפירות	על מעשה קדרה	על מעשה קדרה וכל היין
פְּרִי הַגָּפֶן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן:	הַפֵּרוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּרוֹת:	הַמִּחְיָה: בָּ"אַ יְיָ עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה:	הַמִּחְיָה וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן: בָּ"אַ יְיָ עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן:

אם שתה (מעט) או שאר משקין חוץ מיין אומר ברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָא לְהַחֲיוֹת בָּהֶם נֶפֶשׁ כָּל־חָי. בָּרוּךְ חֵי הָעוֹלָמִים:

אחר ארבע כוסות אין לשתות יין או שאר משקים, רק מים וי"א אפילו קאפע:

חֲסַל סִדּוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ. כְּכָל מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ. כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסַדֵּר אוֹתוֹ. כֵּן נִזְכֶּה לַעֲשׂוֹתוֹ: זָךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה. קוֹמֵם קְהַל עֲדַת מִי מָנָה. בְּקָרוֹב נַהֵל נִטְעֵי כַנָּה. פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה:

נרצה אם עשה כסדר הזה יהיה רצוי לפני האל, וכן יהי רצון:

אַדִּיר הוּא יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה. בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב: בָּחוּר הוּא. גָּדוֹל הוּא. דָּגוּל הוּא. יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אל. הָדוּר הוּא. וָתִיק הוּא. זַכַּאי הוּא. חָסִיד הוּא. יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אל: טָהוֹר הוּא. יָחִיד הוּא. כַּבִּיר הוּא. לָמוּד הוּא. מֶלֶךְ הוּא. נוֹרָא הוּא. סַגִּיב הוּא. עִזּוּז הוּא. פּוֹדֶה הוּא. צַדִּיק הוּא. יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אל: קָדוֹשׁ הוּא. רַחוּם הוּא. שַׁדַּי הוּא. תַּקִּיף הוּא. יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה. אֵל בְּנֵה. בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב:

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ. שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁשָּׁה מִי יוֹדֵעַ. שִׁשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

תִּשְׁעָה מִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה

כְּדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

אַחַד עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. אַחַד עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁנֵים עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵים עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִדַּיָּא. שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

חד

חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא שׁוּנְרָא. וְאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא כַלְבָּא. וְנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא חוּטְרָא. וְהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא נוּרָא. וְשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא מַיָּא. וְכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא תוֹרָא. וְשָׁתָה לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא הַשּׁוֹחֵט. וְשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָה לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת. וְשָׁחַט לְשׁוֹחֵט. דְּשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָה לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה

לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְשָׁחַט לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת. דְּשָׁחַט לְשׁוֹחֵט. דְּשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָה לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא:

ואח"כ יאמר שיר השירים במתון ובנעימה. חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה. וכל דין ליל ראשון יש גם כן בליל שני. ונוהגים שלא לקרות על מטתו רק פרשת שמע ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות לפי כי ליל שמורים הוא להגן מן המזיקים:

הנהגת ימי פסח

שחרית מתפללין של יו"ט וגומרין ההלל. ק"ש מוציאין ב' ס"ת בא' קורין ה"ג ובשבת ז"ג בפ' בא מן (משכו) עד (על צבאותם) ובב' למפטיר בפינחס (ובחודש הראשון) ומפטירין ביהושע ג' (ויאמר יהושע אל העם). מוסף. טל. כ"כ. ק"ש א"כ עלינו ק"י שה"י קדיש. מזמור הודו כו' יאמרו גאולי ה' וכן לכל ימי הפסח. אחר התפלה לך אכול בשמחה לחמך ומקדשין על היין במקום סעודה וקודם קידוש יאמר אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם:

מ"ע מה"ת להיות האדם שמח וטוב לב ביו"ט הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו. **כיצד משמחן**. הקטנים נותן להם קליות ואגוזים. הנשים קונה להן בגדים ותכשיטין כפי כחו ואפי' עני שבישראל לא יפחות לה ממנעלים חדשים ממועד למועד. וחייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר עניים האומללים כמבואר בזוה"ק ובשה"ק. אע"פ שאכילה ושתיה בכלל מ"ע לא יהא אוכל ושותה כל היום אלא יהא קורא ושונה הלכות פסח בפסח כו'. למנחה אשרי ובל"ג ח"ק שמ"ע ומדלגין משיב הרוח. ק"ש עלינו ק"י. תפלת ערבית כדאתמול:

ביום ב' שחרית כדאתמול. מוציאין ב' ס"ת באחד קורין בפ' אמור שור או כשב ומפטיר בשניה כדאתמול ומפטירין במלכים (וישלח המלך) עד (לא קם כמוהו). שמחה נוהגת גם בו ויש לעשות זכרון לשמחה שנתלה בו המן:

(דה"ח) בין מוצאי יו"ט לחוה"מ ובין מוי"ט לחול אומר בתפלה אתה חוננתנו ומבדיל על הכוס ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים:

א' דחוה"מ ע"פ האריז"ל אין מניחין תפילין בחוה"מ. והעושין כהפוסקים דמניחים אין לברך עליהם בקו"ר. וי"א שלא לברך עליהם כלל. א"א מ"ל בחוהמ"פ. יחלוץ התפילין קודם הלל. קורין הלל בדלוג כל ימי חוהמ"פ עד אחרון ש"פ. אחר הלל ק"ש ומוציאין ב' ס"ת וקורין ג"נ בפ' בא (קדש לי כל בכור) עד סוף הסדרה. בס"ת ב' רביעי בפינחס (והקרבתם) עד (לא תעשו). מניח ס"ת שניה אצלה ח"ק על שתיהן. יהללו אשרי ובל"ג ח"ק מוסף כביו"ט רק יתחיל והקרבתם. חייב לכבד חוה"מ במאכל ומשתה וכסות. והמבזה את המועדות אין לו חלק לעוה"ב:

ב' דחוה"מ בה"ל אסור לאכול חדש עד תחלת לילה זה. בשחרית קורין בס"ת א' ג"נ בפרשת משפטים (אם כסף תלוה) עד (בחלב אמו) ובשניה (והקרבתם):

ג' דחוה"מ בס"ת א' ג"נ בפ' תשא (פסל לך) עד (בחלב אמו) ובשניה (והקרבתם):

ד' דחוה"מ בס"ת א' ג"נ בפ' בהעלותך מן (במדבר סיני) עד (ולאזרח הארץ) בשניה (והקרבתם):

שבת חוה"מ ערבית שחרית ומנחה מתפללין של שבת ואומר יעלה ויבא בעבודה. ויכולו מג"א ואין מזכיר בה של יו"ט. א"א במה מדליקין. בשחרית אחר ההלל בדלוג ק"ש.

שיר

שיר השירים ק"י אכ"מ. מוציאין ב' ס"ת בא' קורין ז"ג בפ' תשא (ראה אתה אומר) עד (בחלב אמו) וכשחל ג' דפסח בשבת אז ישתנה הסדר ויהיה הסימן לקריאת הת' דחוה"מ (פסל קדש בכספא במדברא) ומפטיר בב' (והקרבתם) ומפטירין ביחזקאל ל"ו (היתה עלי יד ה') לפי שתחה"מ עתידה להיות בפסח וחותמין בברכת ההפטרה מקדש השבת לבד. יק"פ. מוסף כשאר ימי חוה"מ ומזכירין בו של שבת וכן בחתימה. מנחה כבשבת יעלה ויבא וקורין בפרשת השבוע וא"א צ"ל. ערבית אתה חוננתנו וא"א ויהי נועם ואתה קדוש ואומרים ויתן לך:

שביעי של פסח יאמר ברכת אמת ואמונה בהודאה גדולה ובשמחה עצומה במחשבתו שעיקר הנס היה בלילה הזה שנבקעו כל מימות שבעולם עם מי הים ועברו בני ישראל בתוך הים ביבשה והמצריים נטבעו בים. בשחרית אומר הלל בדלוג. ואם הוא שבת אומרים שיר השירים. מוציאין ב' ס"ת באחד קורין ה"ג ובשבת ז"ג (ויהי בשלח) עד (רופאך) בב' (והקרבתם) ומפטירין בשמואל (וידבר דוד) עד סוף השירה:

אחרון של פסח מוציאין ב' ס"ת. בא' קורין ה' גברי (כל הבכור) עד (אשר נתן לך) ובשבת שיר השירים. ובקריאה מתחילין (עשר תעשר) ז"ג ובשניה (והקרבתם) ומפטירין בישעיה י"ד (עוד היום בנוב לעמוד) שיש בה ממפלת סנחריב שהיתה בפסח ומגאולה אחרונה. מזכירין נשמות. אב הרחמים. מוסף כדאתמול:

דרך   דיני ספירת העומר   החיים

(א) בליל שני של פסח אחר תפלת ערבית מתחילין לספור ספירת העומר [ואפי' אם חל יום א' של פסח בשבת אומרים במ"ש מערבית השייכים לליל ב' משום בכור לספירה] [סי' תפ"ב]: (ב) צריך לספור מעומד ואם מנה מיושב יצא: (ג) מצוה לספור הימים והשבועות ואם מנה השבועות לחוד או הימים לחוד חוזר וסופר בלא ברכה וכן אם ספר הימים ראשי תיבות כגון יום י"ג וי"ד וכל כיוצא בזה חוזר וסופר בלא ברכה [שם ח"י פ"מ]: (ד) צריך לספור בלשון שמבין ואם אינו מבין בלשון הקודש מה שהוא אומר וסופר בלה"ק לא יצא [שם במ"א]: (ה) אין לספור העומר עד אחר צאת הכוכבים אפי' בע"ש ואם סופר ביה"ש יצא וטוב לחזור ולספור אחר צ"ה בלא ברכה [שם פ"מ בש"ז]: (ו) אם טעו ביום המעונן וספרו ספירה מבע"י אם הוא קודם פלג המנחה צריכין לחזור ולספור בלילה בברכה ואם הוא אחר פלג המנחה קודם ביה"ש דהיינו שעדיין לא שקעה חמה אם לא התפלל מעריב עדיין חוזר וסופר בלילה בברכה [ואם התפלל מעריב חוזר וסופר בלילה בלא ברכה] [א"ר שם]: (ז) מותר לספור אחר צ"ה קודם תפלת ערבית אפי' במ"ש אם ירא שמא ישכח אח"כ לספור [שם מ"א]: (ח) אם הקהל סופרים ביה"ש ימנה עמהם בלא ברכה ויכוין שלא לצאת בספירה זו אם יזכור בלילה ואם יזכור בלילה יברך ויספור ואם לא כיון שלא לצאת בספירה זו יספור בלילה בלא ברכה [מ"א וח"י]: (ט) מי ששאל אותו חבירו ביה"ש כמה ימי הספירה לא ישיב לו כך וכך אלא יאמר לו אתמול היה כך וכך אפי' בלשון לע"ז שא"כ א"י לספור עוד בברכה ואם השיב לו כך וכך ולא אמר היום יכול למנות בברכה [ט"ז ומ"א ופ"מ]: (י) אם התפלל ערבית מפלג המנחה אע"פ כן אסור לאכול קודם הספירה חצי שעה קודם צ"ה ואפי' אם התחיל לאכול כשיגיע הזמן פוסק וסופרו [שם]: (יא) אם אינו יודע החשבון ופתח אדעתא דלסיים כמו שישמע מחבירו ושתק עד ששמע מחבירו וסיים כמוהו יצא [שם]: (יב) אם פתח ואמר בא"י אמ"ה אדעתא דלימא היום יום ד' שהוא סבור שהיום יום ד' ונזכר שהוא יום ה' וסיים הברכה אדעתא לומר ה' ולא ספר עדיין וכן אם התחיל הברכה אדעתא לומר ה' ובאמת הוא ה' ובשעת סיום הברכה טעה וסבור שהוא ד' ולא ספר עדיין ונזכר סופר בלא ברכה [ט"ז וא"ר שם]: (יג) אם בירך אדעתא לומר ד' והם ד' וטעה וסיים הספירה בה' ונזכר תכ"ד שטעה א"צ לברך שנית אלא סופר בלא ברכה [מ"א ח"י] ואם תכ"ד חזר וסיים בד' דהיינו תיכף אחר שאמר היום יום ה' ונזכר שהוא ד' אמר ד' אף שלא אמר היום יום ד' יצא ואם אחר כ"ד אמר ד' לא יצא כיון שלא אמר היום יום ד': (יד) שכח לספור בלילה סופר ביום בלא ברכה אבל בשאר הימים סופר בברכה אבל אם שכח לספור פעם אחד ולא סיפר כלל מונה בשאר הימים בלא ברכה ואם הוא מסופק אם שכח לספור מונה בשאר הימים בברכה [שם]: (טו) אונן כשהוא רק בלילה יספור ביום בלא ברכה ושאר ימים בברכה ואם היה אונן ביום ובלילה כגון שהיה ביה"ק רחוק מונה שאר ימים בלא ברכה [אחרונים]: (טז) ליל שבת וליל י"ט סופרים אחר קידוש בביהכ"נ ובמ"ש וי"ט סופרים בביהכ"נ קודם הבדלה וכן קודם ויתן לך רק תיכף אחר קדיש שלם [שם]:

בכל

בכל לילה קודם שיתחיל הברכה יאמר בפה מלא ככה:

לְשֵׁם יִחוּד קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ לְיַחֵד שֵׁם י״ה בו״ה בְּיִחוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל: הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל סְפִירַת הָעֹמֶר כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה. וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה

שבע

עיון תפלה

וספרתם לכם. מלת לכם אינו לתוספת שאין בו צורך כמו שיראה בתחלת המחשבה שאינו אלא תקון הלשון בלבד, אבל הוא באמת עיקר הכוון במאמר זה, ובא להורות שלא תהיה ספירת שבעת השבועות האלה לבחינת כמות מספרם בעצמותן בלבד כאשר יחשבו ההמוניים, כי אם אמנם עיקר הספירה תהיה לבחינת איכות הנהגת האדם בכל פרטי עניניו ומפעליו, כמו לך לך מארצך האמור לאברהם, שיש במלת לך ענין ההטבה לאברהם שאליו הכנוי, וכמ"ש רש"י שם לך לך להנאתך ולטובתך ושם אעשך לגוי גדול, וכן ברוב המקומות יש במלת לך ענין הצורך והטבה למי שאליו הכנוי, שימלאו בו חפצו ורצונו שישמר מן הנזק או יגיע אל המבוקש ממנו, ואף במאמר [שה"ש ב']: הגשם הלף הלך לו, יש בו מענין ההוראה הזאת, כי היא מליצה שירית כאלו ברח הגשם מפני עת הנצנים והזמיר והלך לו אל אקלים אחר לרדת שם להשלים טבעו שהוא חפצו ורצונו והטבה אליו, וכן כאן וספרתם לכם, ירמוז במלת הכנוי לתועלת נפש האדם ולטובתו להתקדש ולהטהר ביותר בהמשך זמן שבעת השבועות האלה מכל תאוות הטבעיות ומחשבות הפחותות, כי גם במלת תספור אין המכוון בו לבד לדעת כמות הימים והשבועות, אבל ענינו כאן גם העיון וההשגחה כענין [איוב י"ד] צעדי תספור, וכן שם (ל"א) וכל צעדי יספור, שאין ענינם שם לדעת כמות תצעדי רגליו, אבל המכוון בו ענין ההשגחה והעיון על איכות צעדיו והנהגותיו, וכמו וספר לו שבעת ימים בזב [מצורע ט"ו], וספרה לה שבעת ימים בזבה [שם], שאין המכוון בהם ספירת הכמות לבד כ"א גם ספירת האיכות שיהיו שבעת ימים נקיים מזוב, וכן כאן טעם וספרתם לכם תפקחו על עצמכם, ותתבונן על נפשך מה הוא הטוב האמתי שתבחר בו, והרע האמתי שתברח ממנו, ולא תעשה שום מעשה בלי לשקול תחלה במאזני משקל הדעת לראות הטובה היא אם רעה, וכמו שיתנהג האדם בקבלו מחברו סך מה מן הדמים, שהוא מקפיד על כמות המספר ועל איכות כל פרטי הנספרים בל תבא לידו גם מטבע אחת החסרה הגרועה והפסולה, ככה תתנהג בספירת שבעת השבועות האלה, שלא תקפידו על כמות מספרה בלבד אבל תדקדקו ביותר על איכות כל פרט מהמשך זמן זה, שלא יאבד אחד מהם בחסרון שלמות הנפשי המגרע והפוסל מעלת נפש האדם ויתרונה, ובכולם ישמור את נפשו מאד להיותה בה תמים עם ה'. זיתכן עוד שכללה התורה במלת וספרתם ענין הטהרה והזכוך מלשון אבן ספיר דיחזקאל, ולבנת הספיר [במשפטים], ומצינו הפעל ממנו [איוב כ"ח] אז ראה ויספרה כלומר הפליא זהרה ויקרתה, [ושם ל"ח] מי יספר שחקים כלומר מי עשה את השמים בחומר זך ובהיר [ע"ש רש"י], ויהיה טעם: וספרתם לכם, שבזמן הנבחר הזה תשגיחו ביותר על נפשכם להיות ספירי מטוהר ומזוכך מכל חלאת הבלי הזמן ומזוהמת הגשמית; וכעין זה מצאתי בשם בעל המ"ק. ולכוונה זו אמר אח"ז תמימות תהייגה, שהתכוון בו על תמימות ושלמות הנפשית, וזה שאמר במכדרשב"י וספרתם לכם, לכם דייקי לכם לעצמיכם לאתדכאה ולקבלא אורייתא. ובפרשה תצוה קפ"ב ב' בעי לכפרה על ביתיה ולקדשא לון זכמה מקדש לון בחושבנא דעומר: ממחרת השבת. ממחרת יו"ט ראשון של פסח [רש"י מרבותינו], לא מצינו לשון שבת על המועדים אלא שבתון, ורק שבת בראשית זיה"כ נקראים שבת, אמנם קרא את חג הפסח בשם שבת לפי שימי הפסח הם שבעה ימים והם ימי שבוע אחד והוא ט"ו ניסן [רנ"ו]. ול"נ שנקרא יום ראשון של פסח בשם שבת ע"ש שביתת החמץ שבו, והפרשה נאמרה ליוצאי מצרים ופסח מצרים לא היה חמוצו נוהג אלא יום ראשון בלבד [כבפסחים צ"ו], ע"ד שאה"כ אך ביום הראשון תשביתו, א"כ יום שני ש"פ הוא יום המחרת ליום השבתת החמץ, מצורף לזה כי ליוצאי מצרים היה יו"ט שני ש"פ בשבת, כי ביום ששי יצאו ממצרים לתנא דסדר עולם [שבת פ"ח א'], [והכי קיימ"ל דהא אליבא דכ"ע בשבת ניתנה תורה, ושבועות בששי דסיון שהוא יום חמשים לספירה, עיין חק יעקב הלכות פסח סי' ת"ל], ואיידי דחביבי להו ההוא יומא טובא, לכן קרא ליה להך יופ"ש בשם שהיה הראשון ליציאתם. ואין טענה ממה שקבע זמן הקרבת וספירת העומר לדורות הבאים בזמן שהיה חל בו אז שלא היו נוהגים

השבתת

השבתת חמץ רק יום ראשון לבד או שחל אז יום ט"ו ניסן ביום השבת, ואין זה זמן קבוע לדורות האחרונים כשאי להשבתות? כי מדרך התורה לקשר כל עניני המצות ביציאת מצרים, וגם כמה מחלקי המצות הוגבלו שיעורם לפי הנהוג ביוצאי מצרים אף שאינו שיעור הקבוע לדורות, כמו שיעורי המדות השוויים להשתנות, שיעור העיסה המתחייב בחלה נאמר ראשית עריסותיכם, שאין העיסה נתחייב בחלה אלא כדי עיסותיכם כמו שאתם לשים במדבר והוא עומר לגלגלת [כבעירובין דפ"ג], ככה הוגבל זמן העומר והספירה מיום שחל בו באתם ממצרים להזכיר תמיד החסד הגדול הנעשה לאבותינו בימים ההם. והנה לפי' הראשון שנקרא יו"ט ראשון ב"ס שבת ע"ש השבתת החמץ, מלת ממחרת הוראתו יום אחר יום העבר (דער פאָלגענדע טאָג), כמו וקדשתם היום ומחר, וממחרת השבת פי' יום ט"ז ניסן שהוא אחר היום שחיוב השבתת החמץ בו, אמנם לפי' השני שיום ט"ז עצמו היה אז ביום שבת קדש, מלת ממחרת פי' אור היום בערך לילה שלו, דומה למלת בוקר שפי שנים בהוראתו, אם התחלת אור היום, כמו ויהי ערב ויהי בקר, אור ליום שאחר היום, כמו בקר ויודע ה' שעינו כמחרת, וכמ"ש הראב"ע ע"פ ממחרת הפסח יצאו בנ"י, שנקרא החג פסח בעבור שפסח ה' על הבתים, ומחרתו הוא לבוקר יום ט"ז, וכד"ז פי' הראב"ע גם ויקם העם כל היום ההוא וכל הלילה וכל היום ממחרת [ועי' כאן בדברי ראב"ע מה שטען על הגאון שפי' ממחרת הפסח ממחרת זבח הפסח], וכן בבנות לוט כתיב ותשקין את אביהן לילה ההוא, ויהי ממחרת ותאמר הן שכבתי אמש, דע"כ פי' ממחרת על בקרו של לילה דהרי אמש כתיב; וכן [שופטים ט'] ויהי ממחרת ויצא העם השדה, יראה שהוא בקרו של ליל עצמו [ועי' בערכי הכנויים מזה], וכן בשאר לשונות ישמשו בשון (מאָרגען) על בקרו של לילה, ועל יום הבא אחר יום ההווה: את עומר התנופה. מעלה ומוריד מוליך ומביא לארבע רוחות העולם, ואמרו המחברים לפי שאין דבר מרים לב בני אדם ומהסיאם כשפע רב טוב, כמאמר וישמן ישורון ויבעט לאמר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, ולמען דעת כי לה' הארץ ומלואה פירות ופרי פירות, וכח האדם גם אין כי הכל הבל, לכן טה טרם יהנו מתבואות השדה וטרם יטעמו מלחם קלי וכרמל, יביאו מראשית הקציר אל הכהן, להורות בזה כי מתנו ית' הכל, וינפוהו לד' רוחות העולם למעלה ולמטה, להורות כי בעלת העולם שלו ית' הוא האדון המשפיע לנו כל טוב למלאות הגרנות בר ואסמיו שבע, ואנחנו עבדיו צריכים לשמוע תמיד בקולו, ודבריהם נכונים ע"ד הפשט; ומזה יפתח לנו שער בינה לדעת טעם שקראה התורה מנחה זו בשם עומר שהוא ע"ש המדה כמ"ש והעומר עשירית האיפה, שלא מצינו דוגמא זו בשאר מנחות שנקראו רק ע"ש הכלי כמנחת מאפה תנור מרחשת וכדומה, אבל להקרא ע"ש המדה לא מצינו, ולמה לא קראה בשם מנחת בכורים כאשר כינה בשם זה [בויקרא ב'] ואם תקריב מנחת בכורים אביב, ושם זה יותר נכון לפי הזמן; אמנם שתכלית המכוון בתנופת מנחה זו להתבונן בינה שלא נייחס שפע הטובות הזמניות אל ההנהגה הטבעית רק אל ההנהגה העליונה ית' הוא אשר הכין לפנינו כל טובות ומעות להיותנו מוכנים לפניו לעבודתו, הנה אל כוונת ההשתעבדות למצותיו קראה מנחה זו בשם עומר שנכלל בו ג"כ לשון ההשתעבדות (אונטערווירפיגקייט, דיענסטבאַרקייט), מן והתעמר בו ומכרו שפי' ענין תשמיש העבודה, שאנו מודים בעומר התנופה שהצלחות הזמניות אינם לתכלית עצמותן כ"א להיותן אמצעים המביאים אל תכלית האמתי להחזיק את ידינו להיות פנויים לעבודת ה', ובאנת ותדע מזה ג"כ המכוון בענין ספירת העומר, אשר יקשה על הדעת מאד, שתקנו לנו מתקני הברכות לברך וצונו על ספירת העומר, וכן נוסח ספירת הימים והשבועות שבידינו שהוא קשה המכוון ע"ד הפשט בלשון: היום כך וכך בעומר: מהו המכוון ממנו, לספור שעברו כך וכך ימים מן היום שהיה ראוי בזמן הבית להקריב מנחה שהיתה שיעור מדתה מדת עומר; אמנם לפי המבואר במ"ש שאין ספס הבאת שם עומר על שיעור המדה לבד וגם ענין ההשתעבדות נכלל בו, לשונות אלו מיושבים נ"כ, כי כל הימים שמפסח ועד עצרת הם באמת ימי הכנת ההשתעבדות להיות מוכשר וראוי אל ההשתעבדות האמתי והוא יום מ"ת, אשר לתכליתו היתה היציאה ממצרים כמ"ש בהוציאך את העם הזה ממצרים תעבדון את אלהים על ההר הזה, והימים האלה נקראו ימי בעומר, ירצה ימי ההשתעבדות (טאַגע דער אונטערווירפיגקייט, גאָטטעסדיענסטליכע טאַגע), ונצטוינו על ספירת יום יום מימי הכנת השתעבדתנו א, והוא הנקרא ספירת העומר, ואין המכוון בזה לידע כמות הימים לבד כענין ספירות העם [ש"ב כ"ד], כמה וכמה ימים עברו, אבל עיקר מכוונו ההשגחה והעיון על איכות הימים, כענין כי עתה צעדי תספור [איוב י"ד], וכל צעדי יספור [שם ל"א], שאין ענינם לדעת כמות מצעדי רגליו, אבל ענין השגחה ועיון על איכות צעדיו והנהגותיו, והמכוון האמתי במצות ספירת העומר, השגחה ושימת עין על איכות השתעבדותנו אליו ית', להכין לבבינו להתקדש ולהטהר יום יום בימים האלה [ולזה הנהיגו קדמונינו להגות מפסח עד עצרת בס' משלי ומס' אבות להתקדשות

וטהרות

שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה: עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַייָ: ויהי נועם וכו' עד כונגהו

ברוך

עיון תפלה

וספרת המדות], ובאמרנו היום כך וכך בעומר המכוון בו הוראת שמחת תודה במה שעבר עלינו כמות ימים אלה אשר השתעבדנו בהם תאוות ומחשבות לבבנו לעבודתו ית', אם הוראת דבריס על התקוה והתוחלת שבנפשנו, וההסכמה על להבא עד בואנו אל העבודה התכליתית שהוא יום מ"ת, כדאיתא במכדרשב"י וספרתם לכם לכם דייקא לכם לעצמכם ולמה בגין לאתדכאה ולקבלא אורייתא, וזה מסכים עם דעת חכמי האמת מתקוני פגמי הספירות בימי העומר כל יום ויום לפי מדרגותו, ובמכדרשב"י [תצוה קפ"ב ב'] בעי לכפרא על ביתיה ולקדשא לון, ובמה מקדש לון בחושבנא דעומר, זבחנת ותדע כי בשמירת המצות בימי הפסח מכל מיני הפסד שאור וחמץ, היא הוראה למה שיאות לאדם עצמו, כי הלשונות הללו כבר גלו חז"ל עליהם באמרם שאור שבעיסה מעכב, גם הכתוב אומר אשרו חמוץ, מעול וחמץ, כי יתחמץ לבבי, ירמוז להרחיק שאור התכונות הרעות אשר בנפש הזונה, וחמוץ הדעות אשר בנפש המדברת, ומחמצת המעשים אשר בחיונית, אשר גם מטעם זה יקראו ימי הפסח בשם שבת ע"ש השבתת החמץ הגשמי והרוחני, ולכן אמרה תורה ממחרת השבת יניפנו ר"ל יום שני של שבת זו [והוא ט"ז בניסן], בו תהיה ההנפה והתחלת ספירת שבע השבתות כי ביום ראשון של פסח שבו חיוב אכילת מצה א"ל אל הספירה ר"ל א"ל גלוי דעת השתעבדותנו אליו ית' בפה, כי מעשה אכילת המצה יוכיח כבר על מחשבת טהרתנו לעבודתו ית', ולא תתחיל הספירה רק מיום שבו אכילת המצה רשות, וא"כ כחדא מלתא חשיבו, וקרוב לומר דמטעם זה קרא הנביא יחזקאל [מ"ה] את חג הפסח בשם חג שבועות ימים מצות יאכל [ע"ש רש"י], דמתחילין ממנו לספור שבעה שבועות, ואפשר שמטעם זה לא הצריכו לספירה ברכת שהחיינו, דכבר נפטר בברכת המצה [ע' תשו' הרשב"א מברכת שהחיינו דספירה, והרי"ע גמגם עליו בזה בפ' זו, ע"ש]; הנה לפי המבואר כמו שהונח שם עומר על אגודת השבלים (גארבען), שהוא אסור וקשור הגשמי (בינדען), ככה יורה שם עומר על המאסר הרוחני (גייסטיגע פעססעל, רעליגיאָזיטעֶט), לאסור כל תאות יצרו יחד ולשעבדם תחת רצון אדון כל ית', ולכן החג אשר בתשלום ימי העומר נקרא בשם חג השבועות, שענינו ג"כ שבוי ומאסר הרוחני (רעליגיאָנספעסט). והוא בעצמו שם עצרת שנקרא חג השבועות בו בפי רז"ל, כמבואר לעיל בדף קס"ב ע"ב. ישים הקורא המשכיל דעתו אל הדברים הנאמרים כאן ושם וימצאם מתאימים יחד, ואינם רחוקים מנקודת האמת: תמימות תהיינה. מהראוי לומר ש ל מ ו ת תהיינה כי לרש"פ ההפרש בין שלם לתמים הוא, ש ל ם מורה לפי הנחתו הראשונה בפרטות על מציאות הדבר כלו בבחינת כמותו, שהוא במלואו ואינו חסר כלום (פאָללשטאֶנדיג), ושם תמים מורה בהנחה ראשונה על מציאת הדבר כלו בבחינת איכותו, דהיינו שלא חסר כלום מן האיכות המבוקש בו ששולל משיהיה מחולק או משונה (גאַנץ, פאֶללינ), מענין שלמות הכמות, כי לא שלם עון האמורי [בראשית ט"ו], שחסר עדיין ממספר העונות הצריך לשיהיה ראוי להאבד, ויבא יעקב שלם, אבן שלמה, איפה שלמה, שלא יחסר מכמות המשקל והמדה הראוי, אבנים שלמות תבנה, שלא תהיה בהן פגימה, שהפגימה חסרון בכמות האבן; ומענין שלמות האיכות שהונח עליו שם תמים אמר לדיק תמים, תמים תהיה עם ה' אלהיך היינו שלא יחסר כלום מן האיכות הצריך לאמונה בו ית', זכר תמים יקריבנו, תמים יהיה לרצון, שלא יהיה הסרון באיכות גופו הן ע"ל הגרעון והן ע"ל התוספת, פרה אדומה תמימה, שלא יחסר כלום משתהיה כלה אדומה שהוא האיכות [אלה השמושים של שלם ותמים הם לפי ההנחה הפרטיית שלהם, אבל לפי ההוראה הכוללת בהם יש הרבה מקומות שישמש שלם במקום תמים ותמים במקום שלם כמו ויתמו ימי בכי אבל משה, ובמקום אחר אמרו ושלמו ימי אבלך, ותתם מלאכת העמודים, ושוב אמר ותשלם כל המלאכה [שם ז'], שנה תמימה [ויקרא כ"ה], שבתות תמימות דהיינו בלתי חסרות במספר הימים, והיה ראוי להיות שנה שלמה, שבתות שלמות]; ומצאתי ברבה פ' זו תני ר' חייא שבע שבתות תמימות תהיינה אימתי הן תמימות בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, והוא מדלא כתיב שלמות, כראוי למניעת חסרון הכמות, וכתיב תמימות שעיקר הוראתו על האיכות. ראה! איך ירדו רבותינו לעמקי הלשון [והמחבר ידי משה נטה בפירוש מאמר ר' חייא מן הפשוט, ע"ש], ובמכילתא דרשב"י [בלקוטים ח"ר סי' כ"ה ד' יו"ד], שבע שבתות תמימות לקבלא נהירו עלאה דאורייתא. ומסכים למ"ש בוספרתם לכם, שהמכוון בספירה איננה לכמות הימים לבד רק גם אל איכות הימים:

הן

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל סְפִירַת הָעֹמֶר: ר״ת בגימטריא אדנ״י

יכוין לספירה של אותו הלילה ולתיבה אחת של אנא בכח ותיבה אחת של מזמור אלהים יחננו ואות א׳ מפסוק ישמחו:

הַיּוֹם יוֹם אֶחָד לָעֹמֶר: י

אלהים אנא — חסד שבחסד

הָרַחֲמָן יַחֲזִיר עֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לִמְקוֹמָהּ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר: אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה: לָדַעַת בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ בְּכָל־גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ: יוֹדוּךָ עַמִּים׀ אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישֹׁר וּלְאֻמִּים׀ בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה: יוֹדוּךָ עַמִּים׀ אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ: יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ:

בכל לילה אחר הספירה יאמר זה ויכוין בכל יום תיבה אחת:

אָנָּא בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה: — אב״ג ית״ץ

קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא: — קר״ע שט״ן

נָא גִבּוֹר דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם: — נג״ד יכ״ש

בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵם צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם: — בט״ר צת״ג

חֲסִין קָדוֹשׁ בְּרוֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ: — חק״ב טנ״ע

יָחִיד גֵּאֶה לְעַמְּךָ פְּנֵה זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ: — יג״ל פז״ק

שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת: — שק״ו צי״ת

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

בכל לילה אחר הספירה יאמר תפלה זו:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אַתָּה צִוִּיתָנוּ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדְּךָ לִסְפֹּר סְפִירַת הָעֹמֶר כְּדֵי לְטַהֲרֵנוּ מִקְּלִפּוֹתֵינוּ וּמִטֻּמְאוֹתֵינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ בְּתוֹרָתֶךָ וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה. עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם. כְּדֵי שֶׁיִּטָּהֲרוּ נַפְשׁוֹת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מִזֻּהֲמָתָם. וּבְכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבִּזְכוּת סְפִירַת הָעֹמֶר שֶׁסָּפַרְתִּי הַיּוֹם יְתֻקַּן מַה שֶּׁפָּגַמְתִּי בִּסְפִירָה (פלוני השייך לאותו הלילה) וְאֶטָּהֵר וְאֶתְקַדֵּשׁ בִּקְדֻשָּׁה שֶׁל מַעְלָה אָמֵן סֶלָה:

הַיּוֹם שְׁנֵי יָמִים לָעוֹמֶר: הרחמן ש
יחננו בכה — גבורה שבחסד

הַיּוֹם שְׁלשָׁה יָמִים לָעוֹמֶר: הרחמן מ
ויברכנו גדולת — ת״ת שבחסד

הַיּוֹם אַרְבָּעָה יָמִים לָעוֹמֶר: הרחמן ח
יאר ימינך — נצח שבחסד

הַיּוֹם חֲמִשָּׁה יָמִים לָעוֹמֶר: הרחמן ו
פניו תתיר — הוד שבחסד

היום

היום ששה ימים לעומר : הרחמן ן
אתנו צרורה יסוד שבחסד

היום שבעה ימים שהם שבוע אחד לעומר :
הרחמן י
סלה אב"ג ית"ץ מלכות שבחסד

היום שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד
לעומר : הרחמן ר
לדעת קבל חסד שבגבורה

היום תשעה ימים שהם שבוע אחד ושני
ימים לעומר : הרחמן ג
בארץ רנת גבורה שבגבורה

היום עשרה ימים שהם שבוע אחד ושלשה
ימים לעומר : הרחמן ג
דרכך עמך ת"ת שבגבורה

היום אחד עשר יום שהם שבוע אחד
וארבעה ימים לעומר : הרחמן ן
בכל שגבנו נצח שבגבורה

היום שנים עשר יום שהם שבוע אחד
וחמשה ימים לעומר : הרחמן ל
גוים טהרנו הוד שבגבורה

היום שלשה עשר יום שהם שבוע אחד
וששה ימים לעומר : הרחמן א
ישועתך נורא יסוד שבגבורה

היום ארבעה עשר יום שהם שני שבועות
לעומר : הרחמן מ
יודוך קר"ע שט"ן מלכות שבגבורה

היום חמשה עשר יום שהם שני שבועות
ויום אחד לעומר : הרחמן י
עמים נא חסד שבתפארת

היום ששה עשר יום שהם שני שבועות
ושני ימים לעומר : הרחמן ם
אלהים גבור גבורה שבתפארת

היום שבעה עשר יום שהם שני שבועות
ושלשה ימים לעומר : הרחמן ב
יודוך דורשי ת"ת שבת"ת

היום שמונה עשר יום שהם שני שבועות
וארבעה ימים לעומר : הרחמן י
עמים יחודך נצח שבת"ת

היום תשעה עשר יום שהם שני שבועות
וחמשה ימים לעומר : הרחמן ת
כולם כבבת הוד שבת"ת

היום עשרים יום שהם שני שבועות וששה
ימים לעומר : הרחמן ש
ישמחו שמרם יסוד שבת"ת

היום אחד ועשרים יום שהם שלשה שבועות
לעומר : הרחמן פ
וירננו נג"ד יכ"ש מלכות שבת"ת

היום שנים ועשרים יום שהם שלשה שבועות
ויום אחד לעומר : הרחמן ן
לאומים ברכם חסד שבנצח

היום שלשה ועשרים יום שהם שלשה
שבועות ושני ימים לעומר
הרחמן ט
כי טהרם גבורה שבנצח

היום ארבעה ועשרים יום שהם שלשה שבוע'
ושלשה ימים לעומר : הרחמן ע
תשפוט רחמי ת"ת שבנצח

היום חמשה ועשרים יום שהם שלשה שבוע'
וארבעה ימים לעומר : הרחמן מ
עמים צדקתך נצח שבנצח

היום ששה ועשרים יום שהם שלשה שבועות
וחמשה ימים לעומר : הרחמן י
מישור תמיד הוד שבנצח

היום שבעה ועשרים יום שהם שלשה שבוע'
וששה ימים לעומר : הרחמן ם
ולאומים גמלם יסוד שבנצח

היום שמונה ועשרים יום שהם ארבעה
שבועות לעומר : הרחמן מ
בארץ בט"ר צת"ג מלכות שבנצח

היום תשעה ועשרים יום שהם ארבעה שבוע'
ויום אחד לעומר : הרחמן י
תנחם חסין חסד שבהוד

היום שלשים יום שהם ארבעה שבועות ושני
ימים לעומר : הרחמן ש
סלה קדוש גבורה שבהוד

היום אחד ושלשים יום שהם ארבעה שבועות
ושלשה ימים לעומר : הרחמן ן
יודוך ברוב ת"ת שבהוד

היום שנים ושלשים יום שהם ארבעה שבוע'
וארבעה ימים לעומר : הרחמן ר
עמים טובך נצח שבהוד

ל"ג בעומר

היום שלשה ושלשים יום שהם ארבעה שבוע'
וחמשה ימים לעומר : הרחמן ן
אלהים נהל הוד שבהוד

היום ארבעה ושלשים יום שהם ארבעה שבוע'
וששה ימים לעומר : הרחמן ל
יודוך עדתך יסוד שבהוד

היום חמשה ושלשים יום שהם חמשה
שבועות לעומר : הרחמן א
עמים חק"ב טנ"ע מלכות שבהוד

היום ששה ושלשים יום שהם חמשה שבוע'
ויום אחד לעומר : הרחמן מ
כולם יחיד חסד שביסוד

היום שבעה ושלשים יום שהם חמשה שבוע'
ושני ימים לעומר : הרחמן י
ארץ גאה גבורה שביסוד

היום שמונה ושלשים יום שהם חמשה שבוע'
ושלשה ימים לעומר : הרחמן ם
נתנה לעמך ת"ת שביסוד

היום תשעה ושלשים יום שהם חמשה שבועות
וארבעה ימים לעומר : הרחמן ב
יבולה פנה נצח שביסוד

היום

היום ארבעים יום שהם חמשה שבועות וחמשה ימים לעומר : הרחמן א
יברכנו זוכרי הוד שביסוד

היום אחד וארבעים יום שהם חמשה שבועות וששה ימים לעומר : הרחמן ר
אלהים קדושתך יסוד שביסוד

היום שנים וארבעים יום שהם ששה שבועות לעומר : הרחמן ץ
אלהינו יב"ל פז"ק מלכות שביסוד

היום שלשה וארבעים יום שהם ששה שבועות ויום אחד לעומר : הרחמן ת
יברכנו שופטנו חסד שבמלכות

היום ארבעה וארבעים יום שהם ששה שבועות ושני ימים לעומר : הרחמן נ
אלהים קהל גבורה שבמלכות

היום חמשה וארבעים יום שהם ששה שבועות ושלשה ימים לעומר : הרחמן ה
וייראו ושפט ת"ת שבמלכות

היום ששה וארבעים יום שהם ששה שבועות וארבעה ימים לעומר : הרחמן ם
אותו לפקתנו נצח שבמלכות

היום שבעה וארבעים יום שהם ששה שבועות וחמשה ימים לעומר : הרחמן ם
כל יודע הוד שבמלכות

היום שמונה וארבעים יום שהם ששה שבועות וששה ימים לעומר : הרחמן ל
אפסי תפלוזות יסוד שבמלכות

היום תשעה וארבעים יום שהם שבעה שבועות לעומר : הרחמן ה
ארץ שק"ו צי"ת מלכות שבמלכות

דיני חודש ניסן

האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזא אילני דמלבלבי אומר :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. שֶׁלֹּא חִסַּר בְּעוֹלָמוֹ דָּבָר. וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת. לְהַנּוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם:

דרך דינים הנוהגים בין פסח לעצרת. החיים

(א) נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת אפילו מי שאין לו בנים רק בר"ח אייר ול"ג בעומר ור"ח סיון וג' ימי הגבלה מותר לישא [סי' תל"ג וח"י שם] : (ב) מותר לעשות שידוכין בין פסח לעצרת וגם סעודה מותר לעשות אבל ריקודין ומחולות אסור לעשות [שם] : (ג) נוהגין שלא להסתפר בין פסח לעצרת אבל בל"ג בעומר מסתפרין ומרבין בו קצת בשמחה וא"א בו תחנון בל"ב מבערב ומסתפרין ג"כ ביום ל"ב בערב [שם ח"י] : (ד) אם חל ל"ג בעומר ביום א' נוהגין להסתפר בע"ש [שם] הסנדק והמוהל ואבי הבן הנימול אף שאביו אינו מל בעצמו מותר להסתפר בערב קודם כניסה לביהכ"נ [שם בח"י] מר"ח סיון ואילך מותר להסתפר ולישא [שם] :

הנהגות בין פסח לעצרת

בשבת שאחר פסח מתחילין לומר פרקי אבות. בשבת שאחר ר"ח אייר מברכין בה"ב אחר אשרי וכשיש מילה או חתונה מברכין במנחה :

ענין (תענית בה"ב) הוא מטעם אולי חטאו בימי המועדים ומתענין להיות להם כפרה על חטאתם. והגרא דתעניתא לדקתא. ואומר הש"ץ ענגו בין גואל לרופא אף בשחרית וסקהל במנחה בשו"ת : (י"ד באייר) פסח קטן ולדעת הריטב"ץ א"נ בו : (י"ח בו) ל"ג בעומר א"נ בו וגם בערב שלפניו א"נ וא"א נ"צ בשבת שחל בי"ז אייר. מרבים בשמחה ומסתפרין ונושאין בו. וכשחל ביום א' מסתפרין ביום ו'. והאריז"ל לא היה מסתפר מערב פסח עד שבועות. בשמברכין ר"ח סיון אין מזכירין נשמות : (ר"ח סיון) מר"ח עד ח' בו א"נ ואין מתענין אפי' יא"צ ומר"ח ואילך מותר להסתפר ולישא. ג' בו מתחילין ימי הגבלה :

ו' סיון הוא (חג השבועות) בערב החג יטבול במקוה ויתפלל ערבית בכוונה ובש"ע וביחוד בתיבות תורה ומצות כו' ושמח בדברי כו' ישמח מאד ויודה במחשבתו להשי"ת על בחרו בנו וקדשנו במצותיו ובתוה"ק. מקדשין בבהכ"נ ובביתו ואומרים זמן ואחר סעודת לילה ילך לבהמ"ד לעשות התקון במסודר בתקון שבועות וגודל מעלת הלימוד והתקון בלילה זה וביותר בלימוד כל הלילה מבואר בזוה"ק ובסה"ק. וקודם עלות השחר יטבול ויתפלל שחרית של יו"ט בכוונה עצומה וגומרין הלל ק"ש א"ב. מוציאין ב' ס"ת בא' קורין ה"נ ביתרו (בחודש השלישי) עד סוף הסדרה וקורא הכהן קודם שמברך
יאמרו

יאמרו (אקדמות). בשמיעתו עשרת הדברות יכוין כאלו עומד עתה אצל הר סיני ושומע הדברות מפי הקב"ה ומשה עבדו. בב' למפטיר בפינחס (וביום הבכורים) עד (ונסכיהם) ומפטירין ביחזקאל א' (ויהי בשלשים שנה) עד (ברוך כבוד ה' ממקומו). מוסף. נשיאת כפים אין כאלהינו עלינו שיר היחוד. מזמור ס"ח. מצות שמחת יו"ט הקדוש הזה גדולה ורבה היא מאד וראוי ללמוד תרי"ג מצות בכוונה המביאה לידי עשיה וכשיגיע למצות הנהוגות בזה"ז יכוין **הנני מקבל ע"ע בקבלה אמתית לקיים.**

ונוהגין לאכול דבש וחלב ומאכלי חלב ע"ש דבש וחלב תחת לשונך שבאה על התורה:

(ביום ב') גומרין הלל. קורין רות ק"י אכ"מ מוציאין ב' ס"ת בא' ה"ג בפ' ראה (כל הבכור) ובשבת ז"נ (עשר תעשר). מפטיר בב' כדאתמול ומפטירין (תפלה לחבקוק) ואחר פסוק ראשון יאמר יציב פתגם ומזכירין נשמות אב הרחמים מוסף כדאתמול: (ח' בו) הוא אסרו חג ואסור להתענות בו: (כ' בו) קבעו תענית על העת צרה שהיה ליעקב בשנת ת"ח גזירות ושמדות ונשפך דמן של ישראל וקבעו בכיה לדורות:

הנהגת שבעה עשר בתמוז

י"ז תמוז הוא א' מד' צומות הנזכרים בפסוק וה' דברים אירעו בו נשברו הלוחות ובוטל התמיד בבית ראשון והובקעה העיר פעמים ושרף אפוסטמוס את התורה והועמד צלם בהיכל **ויאנח ויקונן האדם** ויצטער מאד על המאורעות ההם. שחרית בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ עננו בין גואל לרופא והיחיד במנחה בש"ת:

דרך החיים

דינים הנוהגים מי"ז בתמוז עד אחר תשעה באב.

(א) אין נושאין נשים מי"ז בתמוז עד אחר תשעה באב אפי' מי שלא קיים פריה ורביה אבל לעשות שידוכין מותר [שלא יקדמנו אחר] אבל סעודת שידוכין מר"ח עד אחר התענית אסור לעשות אפילו בשבת [סימן תקנ"א] ומי"ז בתמוז עד ר"ח מותר [א"ר ס"ק כ"ה] [ועיין בא"ר סימן תמ"ו ס"ק ו' דסעודת שידוכין הוי מצוה כמו סעודת אירוסין] אבל ריקודין ומחולות אסור לעשות בין המצרים בכל ענין וישראל שפרנסה שלו כלי זמר מותר לזמר אצל העכו"ם בבית משתאות שלהם כדי להרויח כדי פרנסתו ודוקא מי"ז בתמוז עד ר"ח אבל מר"ח עד אחר התענית אסור [פ"מ] וי"ז בתמוז עלמו ועשרה בטבת דינם כמו מר"ח עד אחר התענית [א"ר שם]: (ב) תספורת נוהגין לאסור מי"ז בתמוז עד אחר ט' באב [שם ברמ"א] רק בזקן והיינו השפה מה שמעכב האכילה מותר ואסור לגדולים לספר לקטנים דקטנים נמי שייך בהם חינוך [באבילות דרבים] או משום אבילות או משום עגמת נפש ואשה נ"כ אסורה בתספורת [שם במ"א]: (ג) אבל שמלמו ימי אבלו מי"ז בתמוז עד ר"ח אב מותר לספר דהוי כמו תכפוהו אבילות אבל אם שלמו מר"ח עד ט' באב אסור לספר [שם בס"ז וא"ר ס"ק י"ד ע"ש]: (ד) נטילת צפרנים מותר לכבוד שבת אפילו בערב שבת של חזון אף שחל ט' באב בשבת נ"כ **מותר** וכן לצורך טבילת מצוה נ"כ מותר ליטול הצפרנים [שם במ"א ס"ק א']:

דינים מדברים שאין אסורין רק מר"ח ואילך.

(א) מר"ח עד אחר התענית אסור לכבס כלי פשתן וכן אסור ליתן לכובסת עכו"ם אבל מותר ליתן לכובסת עכו"ם ולומר לה שלא תכבוס עד אחר ט"ב [א"ר שם ודלא כמ"א בס"ק ט"ו שם ע"ש] וכן מותר ליתן לה קודם ר"ח אף שתכבס אחר ר"ח [שם ברמ"א] וכן מי שאין לו כתונת על שבת מותר ליתן לכובס עכו"ם לכבס אבל לא ע"י כובס ישראל וכן מי שצריך ליסע למרחקים בשבוע שחל ט"ב מותר ליתן לכובסת עכו"ם לכבס בגדי פשתן לכמה שבתות שצריך על הדרך [שם בא"ר דלא כמ"א ס"ק י"ח ע"ש] וכן אשה שצריכה ללבוש לבנים מותרת לכבס בגדי פשתן אם אין לה מכובסים כגון כתונת שצריכה ללבוש וסדין שצריכה להציע תחתיה ואפי' בט"ב עצמו מותרת ליתן לכובסת עכו"ם לצורך לבישת לבנים [שם]: (ב) אסור לכובסת ישראלית לכבס בגדי עכו"ם מר"ח עד אחר התענית משום מראית עין ובמקום שבגדי פשתן של עכו"ם נכרין שאינן של ישראל מותר [מ"א] וכן אם אין לו מה לאכול משום כדי חייו שרי [פ"מ שם]: (ג) אסור להחליף וללבוש בגדי פשתן לבנים מר"ח עד אחר התענית אם לא לצורך מצוה כגון אשה הלובשת לבנים מותרת ללבוש ולהציע תחתיה לבנים מכובסים וכן לכבוד שבת מותר אפי' בשבת של חזון אפילו חל ט"ב להיות בשבת מותר להחליף כתונת ומטפחת שמנגבין בה את הידים ומה שפורשין על השלחן מותר להחליף לבנים אבל סדינים לבנים אסור להחליף

וכן

וכן אסור ללבוש שאר בגדי שבת ואפילו הטלית של שבת אסור ללבוש בשבת של חזון ומי שעושה שמחה שקורין פארשפיי"ל לבנו בשבת של חזון מותר ללבוש בגד עליון של שבת משום כבוד בנו החתן [מ"א] והחתן מותר ללבוש כל הבגדים של שבת אבל לא בגדים חדשים [א"ר שם] ופורשין פרוכת של שבת בשבת חזון מלבד אם חל ט"ב בשבת ונדחה דאז פורשין פרוכת של חול [שם בהג"ה]: (ד) אסור לתקן בגדים חדשים [וכן אנפלאות שקורין זאָקין אסור לארוג מר"ח ואילך] ומנעלים חדשים מר"ח ואילך עד אחר התענית וכן אסור לקנותן וגם אסור ליתן לאומן ישראל אחר ר"ח [שם] ואם נתן לאומן ישראל קודם ר"ח נהגו להקל שהאומן יכול לתקנם אחר ר"ח וכן נהגו לתת לאומנים עכו"ם לתקן כלים חדשים בכדי שיהיו מתוקנים לאחר התענית ומיהו טוב למעט בזה היכא דאפשר אבל אם הוא לצורך גדול כגון לצורך נשואין מותר ליתן לאומן עכו"ם לתקן אפילו בט"ב עצמו [שם ובמ"א ע"ש]: (ה) אין לומר שהחיינו בין המצרים על פרי חדש אבל על מצוה שזמנה עתה כגון על פדיון הבן אומר ולא יחמיץ המצוה וכן בשבתות שבין המצרים מברך אף על פרי חדש וכן פרי שלא ימצא אותו אחר ט"ב ואינו יכול לשמור הפרי עד שבת מותר לברך עליה שהחיינו אפילו בחול: (ו) אסור ללבוש בגד חדש בין המצרים מפני שצריך לומר שהחיינו ואין מברכין שהחיינו בין המצרים וכן אסור לקנות בגד חדש ואף בשבת אסור ללבוש בגד חדש ולברך עליו שהחיינו ואין מברכין מפני שהוא שמחה גדולה [שם בא"ר דלא כמ"א ס"ק כ"א ע"ש] אבל בגד חדש שאינו חשוב כ"כ שא"צ לברך עליו שהחיינו כגון מנעלים חדשים וחלוק ואנפלאות או בגד שהיה לו כבר ואח"כ מכרו אפילו לא נשתמש בו כלל ואח"כ קנאו כל אלו מותר לקנותן וללבוש אותן מי"ז בתמוז עד ר"ח אבל מר"ח עד התענית אפילו אלו אסור לקנותן וללבוש אותן [א"ר שם]: (ז) אסור לרחוץ כל גופו אפי' בצונן מר"ח ואילך אבל ראשו פניו ידיו ורגליו מותר לרחוץ בצונן ולצורך מצוה מותר אפילו בחמין ולכן נדה רוחצת וטובלת ואפילו אם טובלת ליל י' באב מותר לה לרחוץ כדרכה בערב ט' באב בחמין אם א"א לה לרחוץ ליל עשירי אבל בט' באב עצמו אסור לרחוץ אפילו לצורך מצוה וכן אשה הלובשת לבנים יכולה לרחוץ בחמין מעט כדרכה בשאר ימות השנה הואיל ואינה עושה לתענוג רק לצורך מצוה [שם מחבר ורמ"א] וכן משום רפואה שרי לרחוץ אפי' בחמין כגון יולדת וכן מי שהוא אדם חלוש ואמר הרופא שצריך לרחוץ בכל יום בחמין מותר לו לרחוץ וכן מעוברת שהגיעה קרוב לעת לידתה שטוב לה לרחוץ בחמין בכל אלו שרי דהוי לרפואה ולא לתענוג [א"ר שם] מלבד בט"ב עצמו דאסור [שם]: (ח) ולענין רחילה בחמין בע"ש מר"ח ואילך אם חל ר"ח אב בערב שבת אזי מותר לרחוץ בחמין כל מי שרוחץ תמיד בע"ש לכבוד שבת ובע"ש של חזון אסור לרחוץ בחמין בכל ענין רק לטבול בצונן אם טובל עצמו בכל ע"ש לשם מצוה ומיהו מי שמבטלה לפעמים מחמת שטרוד בעסקיו או מחמת הצנה גם בע"ש זו אסור לטבול ומיהו חפיפת הראש בחמין מותר בע"ש של חזון מי שרגיל בכך בכל שבת [שם במ"א]: (ט) אסור לאכול בשר ולשתות יין מר"ח עד אחר ט' באב [ואם התפללו הקהל ערבית ער"ח אב אף שהיחיד לא התפלל עדיין אסור בבשר ויין אבל במ"ש אף שהתפללו הקהל ערבית אם היחיד לא התפלל עדיין מותר בבשר ויין] ויש טהגין שאין אוכלין בשר מי"ז בתמוז עד אחר ט' באב ואסור לאכול תבשיל שנתבשל בו בשר וכן אסורים בבשר עוף ובשר מלוח ויין תוסס ושומן של בשר דינו כבשר עצמו ואסור לאכול תבשיל שיש בו שומן ומותר לשתות כל שכר אפילו מי דבש שקורין מע"ד [שם]: (י) אין שותין יין אפילו בבהמ"ז ויברך בהמ"ז בלא כוס והבדלה יברך על כוס של יין ויתן לתינוק שהגיע לחינוך וישתה רוב הכוס ואם אין תינוק ישתה בעצמו [שם]: (יא) מי שאינו יכול לאכול מאכלי חלב מחמת חולי יאכל בשר עוף [שם במ"א]: (יב) בסעודת מצוה כגון מילה ופדיון הבן וסיום מסכתות מותר לאכול בשר ולשתות יין [ונשים השייכין לסעודה היינו אם בזמן אחר היה דרכן להיות על הסעודה ג"כ מותר] [ועיין פרטי דינים אלו בסי' תקנ"א ובמ"א שם]: (יג) צריך ליזהר שלא לילך יחידי מי"ז בתמוז עד אחר ט"ב מד' שעות עד ט' שעות שבהם קטב מרירי שולט [שם]:

קצת דיני מילה שמר"ח עד אחר ט"ב.

(א) אם יש מילה מר"ח עד התענית אבי הבן והסנדק והמוהלים לובשין בגדי שבת אבל הגפאַטער אין לובש בגדי שבת אבל אשה המסייעה להביא התינוק לבהכ"נ והיינו הגפאַטערין מותרת ללבוש בגדי שבת כי זה עיקר מצותן [סי' תקנ"א במ"א ס"ק ג'] והמוהל יכול ליטול הצפרנים ולתקנם [פ"מ סי' תקנ"א וא"ר שם]:

דיני ערב תשעה באב ודיני סעודה המפסקת.

(א) בעל נפש יזהר בסעודה שאוכל ערב ט"ב אחר חצות שלא יאכל שני תבשילין ואפי' בשל מין א' רק שהאחד בלילתו עבה ואחד בלילתו רכה ומבושלין בשתי קדירות מיקרי שני תבשילין וכן יש

ליזהר בקדירה אחת משני מינים כגון לביצות ממולאים בגבינה וכן ברייטי לאקשין עם גבינה מקראים ב' תבשילין והעולם נוהגין שאוכלין כל צרכן אחר חצות ואחר שאוכלין כל צרכן מתפללין תפלת מנחה ואוכלין סעודה המפסקת ואין אוכלין בסעודה שמפסיקין רק פת במלח ואין שותין אלא מים ויושבין על הקרקע ואוכלין וא"צ לחלוץ מנעליו ונוהגין לאכול ביצים קשים וקרים שהוא מאכל אבלים ומובלים באפר משום ויגרס בחצץ שני וגו' ויש ליזהר ג"כ שלא ישבו לאכול שלשה כאחד בסעודה המפסקת כדי שלא יתחייבו בזימון אלא כ"א ישב לבדו ויברך לעצמו ואם אירע שישבו ג' ביחד לא יזמינו [סי' תקנ"ב]: (ב) מי שקיבל עליו התענית שני וחמישי כל ימות השנה ואירע ערב ט"ב להיות בשני ישאל על נדרו ואם א"א לישאל על נדרו יתענה עד אחר תפלת מנחה ואוכל סעודה המפסקת קודם ביאת השמש ואין אוכל רק פעם אחת וצריך שינהג בסעודה זו כל חומר סעודה המפסקת היינו הישיבה על הקרקע ולא ישתה רק מים רק שמותר לו לאכול תבשיל אחד וכן צריך לנהוג מי שמתענה תענית חלום בערב ט"ב [שם]: (ג) מי שמתענה יא"צ בערב ט"ב יתענה בפעם ראשון שלא להתענות רק עד אחר חצות היום ויתפלל מנחה גדולה ויאכל סעודה ואח"כ סעודה המפסקת [פ"מ שם]: (ד) אחר שאכל סעודה המפסקת אם קיבל על עצמו התענית אפי' לא קיבל רק בלב אסור לאכול ולשתות אח"כ לכן טוב להתנות בפירוש בשעת סעודה המפסקת שיוכלו עוד לאכול ולשתות אח"כ. ט' באב ליל כיומו לכל דבר וביה"ש אסור כיוה"כ אבל א"צ להוסיף מבע"י [סימן תקנ"ג] ואם קיבל עליו מבע"י התענית אסור ברחיצה וסיכה ג"כ אבל בנעילת הסנדל מותר עד ביה"ש [א"ר שם בשם הלבוש]: (ה) נהגו שלא ללמוד בעט"ב אחר חצות רק בדברים המותרים ללמוד בט"ב עצמו וכן לא יטייל בעט"ב [שם]: (ו) א"א תחנון בעט"ב במנחה משום דאיקרי מועד [סי' תקנ"ב]:

דין עט"ב שחל להיות בשבת וט"ב שחל בשבת ונדחה.

(א) ערב ט' באב שחל להיות בשבת או ט"ב שחל להיות בשבת ונדחה אוכלין בשר ושותין יין בסעודה ג' שמפסיק ואסור למנוע ואם מונע משום זה עבירה הוא בידו ומעלה על שולחנו כסעודת שלמה בעת מלכותו מיהו צריך להפסיק מבעוד יום וישב בדאבון נפש שלא ינהוג בשמחה כל כך ולכן לא ישב בסעודת חברים [אבל מותר לאכול עם בני ביתו ויכול לברך בזימון כיון שהוא שבת] [א"ר שם ופ"מ] ואם חל מילה באותו שבת יעשה הסעודה קודם מנחה [סימן תקנ"ב] ואסור בלימוד אחר חצות אבל קודם חצות אפילו אם חל תשעה באב עצמו בשבת ונדחה מותר וכן א"א פרקי אבות וא"א צ"ץ [סימן תקנ"ב]: (ב) תשעה באב שחל בשבת ונדחה מהג בו אבילות שבצינעא ואסור בתשמיש המטה ונוהגין שהשמש מכריז דברים שבצנעא נוהג ואם הוא ליל טבילה מותר לשמש [סימן תקנ"ד שם במ"א]: (ג) תשעה באב שחל בשבת ונדחה אומרים אב הרחמים ומזכירין נשמות [א"ר שם]:

דיני מנהגי ט"ב ודין ט"ב שחל במ"ש ודין אבל ואונן בט"ב.

(א) ערב ט"ב לעת ערב קודם ברכו חולצין המנעלים ומסירין הפרוכת מלפני הארון ואם חל במ"ש חולצין אחר ברכו רק הש"ץ חולץ קודם ברכו ואומר קודם שחולץ מנעליו המבדיל כו' ומבדילין בתפלה כשאר מ"ש ואחר התפלה כשרואה את הנר אומר בורא מאורי האש ואין מבדיל על הכוס ואין מברכין על הבשמים ואין מברכין הבנים ובליל ט"ב מבדיל על הכוס ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים [סימן תקנ"ג ותקנ"ו ותקנ"ט]: (ב) בליל ט"ב מתפללין מעריב בנחת ודרך בכי כאבלים וא"א נחם בתפלת י"ח ואחר תפלת י"ח אומרים קדיש שלם עם תתקבל ואם חל במ"ש א"א ויהי נועם ולא ויתן לך [שם]: (ג) אחר קדיש שאחר תפלת י"ח קורין איכה בנחת ודרך בכי ואין מברכין על מקרא מגילה [ט"ז סי' ת"ל ופ"מ דלא כמ"א] ומפסיק בין כל פסוק מעט ובכל איכה מגביה קולו יותר ופסוק האחרון שבכל איכה אומרים בקו"ר וכן כל פסוקים של רחמנות אומרים בקו"ר ואחר איכה וקינות אומרים סדר קדושה ואח"כ אומרים ק"ש בלא תתקבל [שם]: (ד) אם יש אבל בעיר אפי' תוך שלשה הולך לביהכ"נ אפילו בלילה וביום עד שיגמרו הקינות [סימן תקנ"ד] אונן בליל ט"ב אין הולך בלילה לבהכ"נ וא"א איכה וקינות ולמחר אחר הקבורה הולך לביהכ"נ ויהיה שם עד אחר הקינות [א"ר שם]: (ה) יש לאדם להצטער בליל ט"ב בענין משכבו שאם רגיל לישכב בב' כרים לא ישכב רק באחד ויש בני אדם שמשימין אבן תחת מראשותיו זכר למה שנאמר ויקח מאבני המקום וגו' שראה החורבן ויצטער אדם מכבודו ומהנאתו בט"ב בכל מה דאפשר [סי' תקנ"ה] ואסור ליגע באשתו ליל ט' באב כמו בנדה אבל ביום מותר ליגע בה [א"ר סי' תקנ"ד]: (ו) תשעה באב בשחרית אין נוטלין את הידים רק עד סוף קשרי אצבעותיו ולאחר שמנגב ידיו ועדיין לחות קצת מעבירן על עיניו ואם היה ליפלוף ע"ג עיניו ודרכו לרחצם במים ולהעבירם רוחץ ומעבירם דהוי ליה כטיט ולואה שמותר לו לרחוץ ואם הטיל מים ושפשף וכן אם עשה צרכיו מותר לרחוץ ידיו עד קשרי אצבעותיו דהוי כמלוכלכים

בטיט

בפיס ולוחה אבל בלא"ה אסור אפי' להושיט אצבעו במים [סימן תקנ"ד]: (ז) מתפללין בשחרית ואין מניחים טלית של מצוה ולא תפילין רק לובשין טלית קטן בלא ברכה [סימן תקנ"ה] ומתפללין כל סדר היום ומשנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל וא"א פיטום הקטורת וא"א תהלים ושיר היחוד ולא מזמור של יום בשחרית [סימן תקנ"ד] ואומר הש"ץ בתפלת י"ח עננו בין גואל לרופא [א"ר סימן תקנ"ס דלא כפ"ז סימן תקנ"ז] וא"א נחם בבונה ירושלים [שם] וא"א או"א ברכנו בברכה כו' משום דכתיב ובפרשכם כפיכם וגו' ועוד דהוי אבילות ואסור לאבל לישא כפיו ואחר תפלת י"ח אומרים ק"ש בלא תתקבל וא"א והוא רחום ולא נופלין על אפים ואין אומרים אא"א משום דאיקרי מועד:
(ח) אח"כ קורין בתורה כי תוליד בנים וגו' ואומרין ח"ק ומפטירין בירמיה אסוף אסיפם וגו' ומכניסין ס"ת בהיכל ואומרים קינות וראוי להאריך בקינות עד מעט קודם חצות ואומרים קצת פסוקי נחמות אחר הקינות כדי להפסיק בנחמות ובשעת קינות אסור לדבר דבר ולצאת חוץ כדי שלא יפסיק לבו מאבילות וכ"ש להשיח עם עכו"ם ואחר הקינות אומרים אשרי וא"א למנצח ואומרים ובא לציון ומדלגין פסוק ואני זאת בריתי דנראה ככורת ברית על הקינות ואף אחר הקימה אסור לישב ע"ג ספסל עד אחר חצות וטוב שכל יחיד יקרא איכה גם ביום [סימן תקנ"ט]: (ט) אם אירע מת בט"ב א"א צידוק הדין [סימן תקנ"ט] ואם מת אדם גדול מותר לומר עליו הספד [ס"ז פ"מ שם]:

דין מילה בתשעה באב.

(א) אם יש תינוק למול בט' באב מלין אותו אחר שגומרין הקינות ומברכין על הכוס ונותנין לשתות לתינוק שהגיע לחינוך [סימן תקנ"ט] ומותר להדליק נרות לצורך המילה [א"ר שם]:
(ב) הסנדק והמוהלים ואבי הבן לובשים בגדי שבת בשעת המילה וכן מותרים להחליף הכתונת אבל אין ללבוש בגדי שבת חדשים שניכר גיהוץ שלהם [מ"א] ולאחר המילה מיד פושטין הבגדים [א"ר שם]:

דין איסור מלאכה ואיסור נעילת הסנדל ודין שאילת שלום בט"ב.

(א) בליל ט"ב וביום ט"ב עד אחר חצות אסור לעשות כל מלאכה שיש בה שיהוי קצת ואפילו מעשה הדיוט אבל מלאכה שאין בה שיהוי כגון הדלקת נרות או קשירה וכדומה מותרת והליבת פרה טוב לעשות ע"י עכו"ם ואם א"א ע"י עכו"ם מותר לחלוב בעצמו וכן פרקמטיא אסור למכור ולקנות ע"י עכו"ם משום דהוי פירסום וכן כל מלאכה שאין בה פירסום מותר לעשות על ידי עכו"ם אבל בנין אסור לעשות ע"י עכו"ם משום דהוי פירסום וכן פרקמטיא אסור אבל ביריד או שיירות באים דהוי דבר האבד מותר למכור ולקנות ע"י עכו"ם ואחר חצות מותר לעשות כל מלאכה בעצמו וכן סחורה מותר למכור ולקנות רק שלא יקבע עצמו במלאכה עד שיסיח דעתו מן האבילות וכן אסור למשוך בעסקיו עד שיסיח דעתו מן האבילות [סימן תקנ"ד]: (ב) אם הולך בדרך בט"ב מותר לנעול הסנדל וכשיגיע לעיר יחלוץ מנעליו וכן במקום שדרים בין העכו"ם א"צ לחלוץ ברחוב העכו"ם רק ברחוב שישראלים מצויים שם צריך לחלוץ מנעליו [שם]: (ג) אין שואלין בשלום חבירו בט"ב והדיוטות שאין יודעין ונותנין שלום משיבין להם בשפה רפה ובכובד ראש [שם]: (ד) מי שצריך לאכול בט"ב מחמת חולי וכיוצא בו [המבוארים בסימן תקנ"ד] יאמר נחם בברכת המזון [סי' תקנ"ז]:

דין תפלת מנחה בט"ב ודין איסור בבשר ויין אחר התענית.

בתשעה באב במנחה מניחין תפילין וציצית ומברכין עליהם ואומרים קודם מנחה שיר של יום ושיר היחוד ואותן שמניחין תפילין של ר"ת יניחו אותן גם עתה ואומרים אשרי וח"ק וקורין ויחל ומפטירין דרשו ומכניסין ס"ת להיכל ואומרים ח"ק ומתפללין י"ח ואומרים נחם בבונה ירושלים ואם שכח לומר בבונה ירושלים אומר בש"ת [פ"מ סימן תקנ"ז] ואומרים עננו והש"ץ אומר או"א ברכנו בברכה כו' ואין נופלין על פניהם ואומרים אחר תפלת מנחה ק"ש עם תתקבל וחולצין את התפילין ומתפללין ערבית ואם הלבנה עומדת מקדשין אותה במוצאי ט"ב ואם חל ט' באב ביום א' מבדיל על הכוס במוצאי ט"ב אבל אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים: (ב) ליל מוצאי ט"ב אסור לאכול בשר ולשתות יין וכן ביום עשירי עד אחר חצות אסור אבל אם חל ט"ב בשבת ונדחה או אין איסור רק בליל התענית משום אבילות אבל למחר ביום מותרין לאכול בשר ולשתות יין אפילו קודם חצות [סימן תרנ"ס]: (ג) בסעודת מצוה בליל מוצאי ט"ב מותרים כל הקרואים בבשר ויין וכן יולדות אף שמתענין כגון אחר זיי"ן מ"מ מותרין בבשר ויין אחר התענית [א"ר סי' תקנ"ה]:
(ד) אסור לספר ולכבס ולרחוץ ביום עשירי עד חצות אם לא שחל ט' באב ביום ה' שיום עשירי הוא ערב שבת מותר אפילו קודם חצות לכבוד שבת [מ"א שם]: (ה) מי שעושה נשואין ביום עשירי לא יהיה שם שום כלי שיר עד אחר חצות:

קצת התעוררות לימי אלול מספר חיי אדם ז"ל:

באהבת הקב"ה את עמו ישראל הרבה להטיב אתנו וזה לשוב לפניו בכל עת שנחטא ואף שהתשובה טובה בכל עת מ"מ חדש אלול הוא מובחר ומוכן יותר שיקובל תשובתו משאר ימות השנה לפי שהימים אלו הם ימי רצון מעת נבחרו לעם. שכשחטאו ישראל בעגל ונשתברו הלוחות בי"ז בתמוז ואח"ז עלה משה להר והתפלל ואמר לו הקב"ה פסל לך ונתרצה ליתן לו לוחות שניות ואז עלה בר"ח אלול ונשתהה שם עד יוה"כ שהיה גמר כפרה. ואיתא בתנא דבי אליהו ישראל היו נוהגין כל אותן הימים צום ותענית. יום אחרון שבכולם דהיינו בעשרה בתשרי גזרו תענית ולנו בתענית ולפיכך נקבע אותו יום דהיינו יום הכפורים לכפרה לעולם ולפי שהיו ימים אלו ימי רצון מאז לכן בכל שנה ושנה מתעורר עוד הרחמים למעלה והם ימי רצון. ולפי שכשעלה משה תקעו בשופר במחנה להודיע לישראל שלא יטעו עוד. לכן גם אנחנו נוהגים לתקוע בשופר בכל יום מר"ח אלול ותוקעין בכל החדש חוץ ער"ה כדי להפסיק בין תקיעות רשות לחובה ויש מקומות שתוקעין גם במנחה ויש מתחילין מיום א' דר"ח ויש מיום ב'. ועיקר התקיעות הוא לעורר לב העם ולהחריד לבותם שיעוררו לבותם לתשובה כי כן טבע קול השופר להחריד כמש"ה היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. וחייב כל אדם עכ"פ להכין את עצמו ליום שיכנס למשפט לפני ה' בר"ה שלשים יום קודם בתשובה ותפלה ויתן כל לבו רק לעבודת ה'. ונתנו רמז לזה "אני "לדודי "ודודי "לי ר"ת אלול. ולכן ירבה כל החדש בתשובה ותפלה וצדקה ונתנו רמז לזה ומשלוח מנות "איש "לרעהו "ומתנות "לאביונים ר"ת אלול לרמז שבחדש אלול ירבה במתנות לאביונים ומטעם זה יש נוהגין להתענות מר"ח אלול ואילך. ואמנם אין ראוי לנהוג בתענית אלא מי שהוא אדם בריא ויודע בודאי שהתענית אינו מזיק לו ואינו מבטל מת"ת. אבל בדורות הללו שאנו חלושי כח ופשיטא הלומדים ומכ"ש מי שאין לו בלא"ה אלא לחם בדוחק יותר טוב שיאכל מעט וילמוד בכפלים עכ"ל:

דיני חודש אלול וערב ראש השנה

(א) ביום שני של ר"ח אלול מתחילין לתקוע ותוקעין כל חדש אלול חוץ מערב ר"ה [סימן תקפ"א]: (ב) נוהגין לעמוד באשמורת לומר סליחות ביום א' שלפני ר"ה ואם חל ר"ה ביום ב' או ג' אז מתחילין לעמוד מיום א' שבוע שלפניו כדי שאותן שמתענין עשי"ת יוכלו להתענות ארבעה ימים קודם ר"ה נגד ב' ימים ר"ה ושבת ועי"כ שאין מתענין בהם ומי שמתענה בר"ה אין צריך להתענות לפני ר"ה רק ב' ימים ואף שנהג כמה פעמים להתענות ד' ימים לפני ר"ה אע"פ כן א"צ להתענות רק שני ימים וא"צ התרה כי לא היתה כוונתו רק לתשלומין ועכשיו שמתענה בר"ה א"צ תשלומין [מ"א]: (ג) הש"ץ צריך להתעטף בטלית בשעה שאומר שלש עשרה מדות [שם]: (ד) אבל אסור לצאת מביתו לביהכ"נ לומר סליחות מלבד בער"ה שמרבים בסליחות אז צריך לילך לביהכ"נ [שם] אבל תוך י"ב חודש אסור להתפלל בימים נוראים כמו ברגלים אבל בדליכא אחר שרי [מ"א] אמנם סליחות מותר לומר אפי' בער"ה [פ"מ]: (ה) ביום ראשון של סליחות נוהגין רוב הקהל להתענות ונוהגין העולם להשלים התענית [מ"א סי' תקס"ב]: (ו) ערב ר"ה נוהגין להתענות כולם וא"צ לא קבלה ולא השלמה אפי' אין מתענה עשי"ת. ואין קורין ויחל וא"א אבינו מלכנו במנחה מפני שאינו ת"צ [מ"א סי' תקפ"ב]: (ז) אם חל ברית מילה בער"ה השייכים לברית מילה מצוה לאכול וכן מי שמזמין אותו הבעל ברית אף שאינו שייך לברית יכול לאכול שם [שם] רק שלא יאכלו בביתם קודם הברית ואחר שאכלו על הברית מותרין לאכול אפי' בביתם וב"ב מותר לאכול אפי' קודם הסעודה רק יזהר לעשות הסעודה קודם שעה עשירית זמניות [שם]: (ח) רבים נוהגים לאכול בערב ר"ה קודם עלות השחר משום חוקות הגוים הנוהגים להתענות בערב חגיהם ויכולים לאכול בלא תנאי אחר שכן נהגו [שם]: (ט) אין נופלין ע"פ בער"ה בתפלה אבל באשמורת בסליחות נופלים ואף שנמשך אמירת סליחות על היום אע"פ כן נופלין על פניהם [שם] ואין תוקעין בער"ה אפי' יחיד בביתו אין רשאי לתקוע משום כדי לערבב השטן [שם]: (י) נוהגין לילך על הקברות קודם ר"ה ולהשתטח על קברי צדיקים ויקיף הקברות ולהרבות שם בתחינות ונותנים שם צדקה לעניים קודם שיאמר התחינות ואין לילך על קבר אחד ב"פ ביום אחד [מ"א בשם כתבים] ואומרים בכל סליחה בתחילתה או"א חוץ מן סליחה המתחלת בשם [מ"א שם]: (יא) מכבסין ומסתפרין בער"ה כדי להראות שאנו בטוחים בהשי"ת שיוציא לאור משפטינו אבל עכ"פ לא ילבש בר"ה בגדים חשובים כמו בשאר י"ט רק שיהיה אימת הדין עליו ונוהגין לטבול ער"ה משום קרי [שם]:

דין

דין תענית של עשרת ימי תשובה.

(א) המדקדקין נוהגין להתענות עשי"ת וארבעה ימים שאוכלים בהם היינו ב' ימים של ר"ה ושבת וערב י"כ משלימים אותם קודם ר"ה כמו שנתבאר לעיל [בסי' שלפני זה] וכן נכון לעשות: (ב) ובאלו התעניתים אין צריך קבלה ולא השלמה וכל מי שאינו מתענה רק יום א' או ב' ימים בעשי"ת אם נוהג כך בכל שנה א"צ לא קבלה ולא השלמה אבל מי שאינו מתענה בכל שנה צריך לקבל עליו אם רוצה להתענות וצריך להשלים רק אם מתנה בשעת קבלה שלא ישלים א"צ להשלים [סי' תקס"ב ס' במ"א]: (ג) אלו התעניות אם התענה ג"פ בסתם צריך התרה ואם גמר בלבו שינהג כן לעולם אפי' לא נהג כן רק פעם א' ועתה התחרט ג"כ צריך התרה אבל אם לא נהג עדיין אפי' פעם אחת אף שגמר בלבו לנהוג כן לעולם א"צ התרה [א"ר סי' תקפ"ח]: (ד) באלו תעניתים לפי שא"צ קבלה והשלמה אף שקיבל בפירוש התענית במנחה אם אירע ברית מילה באותן הימים יכול לאכול על סעודת ברית מילה ואחר שאכל על הסעודה מותר אח"כ לאכול בביתו רק הב"ב בעצמו מותר לאכול אפי' קודם הסעודה מפני שי"ט שלו הוא [מ"א סי' תקס"ח]: (ה) כל אלו התעניתים אף שא"צ קבלה והשלמה יש להקל במקום שיש קצת חולה וא"צ התרה דמסתמא הכי קבילו עלייהו אם לא שמתענה יותר ממה שנהגו הציבור [מ"א שם וא"ר]:

דיני תפלה של ראש השנה.

(א) יש נוהגים להתפלל בר"ה ויוה"כ בכריעה וצריכין לזקוף בברכת אבות כשיגיע למלך עוזר כדי להראות שהשחיה ששוחה בברוך הוא חיוב ואח"כ ישחה בברוך אתה וכן בברכת ההודאה בסוף כשיגיע לוכל החיים יזקוף עצמו וישחה בברוך אתה ובשאר הברכות שאסור לשחות כשהגיע לברוך יזקוף עצמו וישאר זקוף עד שיתחיל ברכה אחרת ואחר שהתחיל הברכה יכול להתפלל בשחיה וכשיגיע עוד לברוך יזקוף עצמו וישאר ג"כ זקוף עד שיתחיל הברכה האחרת וכך יעשה בכל הברכות שאסור לשחות בהן תחילה וסוף [א"ר סי' תקפ"ב]: (ב) דיני זכרנו ומי כמוך והמלך הקדוש והמלך המשפט וכתוב ובספר. הכל נתבאר על מקומו בש"ע של חול ע"ש: (ג) צריך לומר לחיים בשו"א תחת הלמ"ד ואף דבכל השנה אומר בפת"ח ע"פ דקדוק אבל בר"ה שהוא יום הדין א"א בפת"ח שלא יהא משמע לא חיים [מ"א שם]: (ד) אם שכח לומר ובכן תן פחדך וחתם המלך הקדוש א"צ לומר רק אתה בחרתנו ואם טעה באתה בחרתנו והתפלל של חול דינו כמו בי"ט ע"ש: (ה) צריך לומר שהשלטון בקמ"ץ תחת שי"ן הב' [מ"א שם]: (ו) אף שבכל ימות השנה מתפללין בלחש אבל בר"ה ויוה"כ נוהגין להתפלל בקול רם אבל לא יגביהו קולם יותר מדאי ואם יכול לכוון ספי בתפלה כשמתפלל בלחש מוטב שיתפלל בלחש [א"ר שם] מר"ה עד מוצאי יה"כ כופלין בכל הקדישים לעילא ולעילא [שם]:

דברים שנוהגין לאכול בליל ראש השנה.

(א) יהא אדם רגיל לאכול בליל ר"ה רוביא דהיינו תלתן כרתי תמרי סלקא קרא וכשאוכל רוביא יאמר יהי רצון מלפניך ה' או"א שירבו זכויותינו. כשאוכל כרתי יאמר י"ר שיכרתו שונאינו. סלקא יסתלקו אויבינו. תמרי יתמו שונאינו. קרא יקרע גזר דיננו ויקראו לפניך זכויותינו. וכל מה שיקרא בכל מדינה בלשון רוביא יאכל אותו לסימן טוב ויאמר י"ר שירבו זכויותינו וכ' השל"ה שיתעורר אדם בתשובה כשאומר י"ר ויתפלל ע"ז בלב שלם [א"ר סי' תקפ"ג]: (ב) יאכל דגים בליל ר"ה משום סי' לפרות ולרבות כדגים [שם] ואוכלים בר"ה ראש כבש ואומר י"ר כו' שנהיה לראש ולא לזנב וגם יש בו זכר אילו של יצחק ואם אין לו ראש כבש יאכל ראש דג או של מין אחר משום טעם הראשון: (ג) נוהגין לאכול בליל ר"ה תפוח מתוק בדבש ואומרים י"ר מלפניך ה' או"א שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה כדבש ומברכין על התפוח תחילה בורא פרי העץ שהתפוח עיקר ועל הדבש א"צ לברך ואחר שאכל התפוח יאמר י"ר הנ"ל כדי שלא להפסיק בין ברכה לאכילה ואם אמר הי"ר בין ברכה לאכילה א"צ לברך שנית [מ"א וא"ר שם]: (ד) יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים בר"ה שאגוז בגי' חטא ועוד שהם מרבים ניחה וניעה ומבטלים התפלה [שם]: (ה) לא ישמש מטתו בשני לילות של ר"ה ואם הוא ליל טבילה שלא היתה יכולה לטבול מקודם לכן מותר [שם] ויחזור ויטבול שחרית משום קרי [א"ר]:

דיני ראש השנה.

(א) אומרים אבינו מלכנו בר"ה אחר הש"ע של שחרית וכן בתפלת מנחה ואם חל בשבת א"א וכן א"א במנחה של ע"ש. יש לומר כלה בצר"י תחת הלמ"ד [מ"א] צריך לומר סלח ומחל כי מחילה גדולה מסליחה. צריך לומר קרע רוע במרכא טיפחא ובנשימה אחת [ט"ז] צ"ל מחה והעבר הטאתינו ופשעינו כו': (ב) מאריכים בפיוטים ובתפלה אפילו יותר מחצות היום רק אם חל בשבת אין להאריך הרבה [שם]: (ג) המתפלל מוסף והתוקע הם חיובים לעלות לתורה ואם נוטלים
שכר

שכר אינם חייבים [קיצור של"ה]: (ד) כשיש מילה מלין בין קריאת התורה לתקיעת שופר ואם המוהל בעצמו הוא התוקע נכון שלא ירחץ מדם המילה ויתקע בפה מלוכלך בדם מילה כדי לערב מצות מילה בשופר [שם ס"ו] וכן אם חל ר"ה בשבת אף שאין תוקעין מלין קודם אשרי:

דיני התרת נדרים.

(א) מה שנוהגין בהתרת נדרים לומר אף שמצד הדין המבקש התרה צריך לפרוט הנדר אך דעו נא רבותי כי א"א לפורטם כי רבים הם כו' זה אינו מועיל אלא לנדרים ששכח אבל לנדרים שלא שכח וזוכר אותם וצריך להתירם צריך לפרוט הנדר ואם לאו אין מתירין לו ודי כשמפרט הנדר לפני אחד מהמתירין [שבולי לקט] וכתנאי מודעא שאנו מתירין אינו מועיל אלא בנדר שבינו לבין עצמו אבל בנדר שבין אדם לחבירו אינו מועיל:

שִׁמְעוּ נָא רַבּוֹתַי דַּיָּנִים מוּמְחִים כָּל נֶדֶר אוֹ שְׁבוּעָה אוֹ אִסָּר אוֹ קוֹנָם אוֹ חֵרֶם שֶׁנָּדַרְתִּי אוֹ נִשְׁבַּעְתִּי בְּהָקִיץ אוֹ בַחֲלוֹם אוֹ נִשְׁבַּעְתִּי בְּשֵׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים שֶׁאֵינָם נִמְחָקִים וּבְשֵׁם הוי"ה בָּרוּךְ הוּא וְכָל מִינֵי נְזִירוּת שֶׁקִּבַּלְתִּי עָלַי וַאֲפִילוּ נְזִירוּת שִׁמְשׁוֹן וְכָל שׁוּם אִסּוּר וַאֲפִילוּ אִסּוּר הֲנָאָה שֶׁאָסַרְתִּי עָלַי אוֹ עַל אֲחֵרִים בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁל אִסּוּר בֵּין בִּלְשׁוֹן אִסּוּר אוֹ חֵרֶם אוֹ קוֹנָם וְכָל שׁוּם קַבָּלָה אֲפִילוּ שֶׁל מִצְוָה שֶׁקִּבַּלְתִּי עָלַי בֵּין בִּלְשׁוֹן נֶדֶר בֵּין בִּלְשׁוֹן נְדָבָה בֵּין בִּלְשׁוֹן שְׁבוּעָה בֵּין בִּלְשׁוֹן נְזִירוּת בֵּין בְּכָל לָשׁוֹן וְגַם הַנַּעֲשֶׂה בִּתְקִיעַת כָּף בֵּין כָּל נֶדֶר וּבֵין כָּל נְדָבָה וּבֵין שׁוּם מִנְהָג שֶׁל מִצְוָה שֶׁנָּהַגְתִּי אֶת עַצְמִי וְכָל מוֹצָא שְׂפָתַי שֶׁיָּצָא מִפִּי אוֹ שֶׁנָּדַרְתִּי וְגָמַרְתִּי בְּלִבִּי לַעֲשׂוֹת שׁוּם מִצְוָה מֵהַמִּצְוֹת אוֹ אֵיזוֹ הַנְהָגָה טוֹבָה אוֹ אֵיזֶה דָבָר טוֹב שֶׁנָּהַגְתִּי שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וְלֹא הִתְנֵיתִי שֶׁיְּהֵא בְּלִי נֶדֶר. הֵן דָּבָר שֶׁעָשִׂיתִי. הֵן עַל עַצְמִי הֵן עַל אֲחֵרִים. הֵן אוֹתָן הַיְדוּעִים לִי הֵן אוֹתָן שֶׁכְּבָר שָׁכַחְתִּי. בְּכֻלְּהוֹן אִתְחֲרַטְנָא בְהוֹן מֵעִקָּרָא וְשׁוֹאֵל וּמְבַקֵּשׁ אֲנִי מִמַּעֲלַתְכֶם הַתָּרָה עֲלֵיהֶם. כִּי יָרֵאתִי פֶּן אֶכָּשֵׁל וְנִלְכַּדְתִּי חַס וְשָׁלוֹם בַּעֲוֹן נְדָרִים וּשְׁבוּעוֹת וּנְזִירוּת וַחֲרָמוֹת וְאִסּוּרִין וְקוֹנָמוֹת וְהַסְכָּמוֹת וְאֵין אֲנִי תוֹהֵא חַס וְשָׁלוֹם עַל קִיּוּם הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים הָהֵם שֶׁעָשִׂיתִי רַק אֲנִי מִתְחָרֵט עַל קַבָּלַת הָעִנְיָנִים בִּלְשׁוֹן נֶדֶר אוֹ שְׁבוּעָה אוֹ נְזִירוּת אוֹ אִסּוּר אוֹ חֵרֶם אוֹ קוֹנָם אוֹ הַסְכָּמָה אוֹ קַבָּלָה בְלֵב וּמִתְחָרֵט אֲנִי עַל זֶה שֶׁלֹּא אָמַרְתִּי הִנְנִי עוֹשֶׂה דָבָר זֶה בְּלִי נֶדֶר וּשְׁבוּעָה וּנְזִירוּת וְחֵרֶם וְאִסּוּר וְקוֹנָם וְקַבָּלָה בְלֵב. לָכֵן אֲנִי שׁוֹאֵל הַתָּרָה בְּכֻלְּהוֹן. אֲנִי מִתְחָרֵט עַל כָּל הַנִּזְכָּר בֵּין אִם הָיוּ הַמַּעֲשִׂים מִדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים בְּמָמוֹן. בֵּין מֵהַדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים בְּגוּף. בֵּין מֵהַדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים אֶל הַנְּשָׁמָה. בְּכֻלְּהוֹן אֲנִי מִתְחָרֵט עַל לְשׁוֹן נֶדֶר וּשְׁבוּעָה וּנְזִירוּת וְאִסּוּר וְחֵרֶם וְקוֹנָם וְקַבָּלָה בְלֵב. וְהִנֵּה מִצַּד הַדִּין הַמִּתְחָרֵט וְהַמְבַקֵּשׁ הַתָּרָה צָרִיךְ לִפְרוֹט הַנֶּדֶר. אַךְ דְּעוּ נָא רַבּוֹתַי כִּי אִי אֶפְשַׁר לְפוֹרְטָם כִּי רַבִּים הֵם וְאֵין אֲנִי מְבַקֵּשׁ הַתָּרָה עַל אוֹתָם הַנְּדָרִים שֶׁאֵין לְהַתִּיר אוֹתָם. עַל כֵּן יִהְיוּ נָא בְעֵינֵיכֶם כְּאִלּוּ הָיִיתִי פוֹרְטָם.

והמתירין משיבין לו ג"פ בלשון זה:

הַכֹּל יִהְיוּ מֻתָּרִים לָךְ הַכֹּל מְחוּלִים לָךְ הַכֹּל שְׁרוּיִם לָךְ אֵין כָּאן לֹא נֶדֶר

ולא

ולא שבועה ולא נזירות ולא חרם ולא אסור ולא קונם ולא נדוי ולא שמתא ולא ארור. אבל יש כאן מחילה וסליחה וכפרה. וכשם שמתירים הבית דין של מטה כך יהיו מתרים מבית דין של מעלה:

ואח"כ יהא מוסר מודעה לפניהם ויאמר בלשון הזה:

הרי אני מוסר מודעה לפניכם ואני מבטל מכאן ולהבא כל הנדרים וכל שבועות ונזירות ואסורין וקונמות וחרמות והסכמות וקבלה בלב שאקבל עלי בעצמי הן בהקיץ הן בחלום חוץ מנדרי תענית בשעת מנחה ובאם שאשכח לתנאי מודעה הזאת ואדור מהיום עוד מעתה אני מתחרט עליהם ומתנה עליהם שיהיו כלן בטלין ומבטלין לא שרירין ולא קימין ולא יהון חלין כלל וכלל בכלן אתחרטנא בהון מעתה ועד עולם:

ויועיל זה כשלא יזכור לתנאי בשעת השבועה כמבואר ביו"ד:

תפלה לראש השנה

בכניסתו לבהכ"נ בליל ראש השנה קודם ערבית אומרים תפלה זו:

אחות קטנה תפלותיה. עורכה ועונה תהלותיה. אל נא רפא נא למחלותיה.
תכלה שנה וקללותיה:

בנעם מלים לך תקראה. ושיר והלולים כי לך נאה. על מה תעלים עיניך
ותראה. זרים אכלו נחלותיה. תכלה שנה וקללותיה:

רעה את צאנך אריות זרו. ושפוך חרונך באומרים ערו. וכנת ימינך פרצו
וארו. לא השאירו עוללותיה. תכלה שנה וקללותיה:

מתי תעלה בתך מבור. ומבית כלא עלה תשבור. והפלא פלא בצאתך
כגבור. להתם וכלה מחלותיה. תכלה שנה וקללותיה:

חילה קבעו הגוי כלו. וטובה שבעו ובזזו איש לו. ולבה קרעו ובכל זאת
לא ממך נטו מעגלותיה. תכלה שנה וקללותיה:

זמרות הבת והשקה תגביר. לחפוץ קרבת דודה ותעביר. מלב דאבת
נפשה ותמיר. לבקש אהבת כלולותיה. תכלה שנה וקללותיה:

נחה בבחת לנוה רבצה. רב נזנחה מדוד חפצה. והיא כפורחת עלתה נצה.
לא הבשילו אשכלותיה. תכלה שנה וקללותיה:

חזקו ונגילו כי שוד נגמר. לציר הוחילו בריתו שמר, לכם. ותעלו לציון ואמר.
סלו סלו מסלותיה. תחל שנה וברכותיה:

לערבית ושחרית ומנחה.

אמרו רז"ל כי בג' ראשונות הוי כעבד המסדר שבח לרבו. וצריך לעמוד באימה וביראה והם כנגד ג' אבות העולם. ותבין התיבות של ג' ברכות אלו מבואר בז"ח דף ל"ה ע"א ומזה יתבונן גודל מעלתה:

למנחה כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים. מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים. לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים. זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וְאֵימָתְךָ עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ. וְיִירָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אֶחָת לַעֲשׂוֹת

רצונך

עיון תפלה

תן פחדך וכו' ואימתך. פחד הוא על הקרובים ואימה על הרחוקים [כמ"ש רש"י בשמות ט"ו] ר"ל אם יכולת השונא לעשות רע בכח קרוב ומזומן יוליד פחד, ואם הוא רחוק ממנו יוליד אימה. והוא החלק מבני אדם שלא השתדלו להוציא עצמם משלמות מציאותם בכדי להשיג שלמות התכלית, הם מתוארים ברואים, כי לשון בריאה לא יורה רק על הוית הדבר, שלא הגיע לכלל תקונו וגמרו הראוי, והחלק מבני אדם שכבר השתדלו לצאת משלמות הוית בריאותם והתרוממו בנפשם להגיע אל שלמות התכליתי הראוי לאדם, אלה הם המתוארים בשם מעשים, כי לשון עשיה יורה על גמר תקונו של דבר. לכן בברואים שהם רחוקים עדיין משלמות התכליתי אמר לשון אימה, „אימתך על כל מה שבראת", לאלה שהם רחוקים עדיין משלמות נפשם יתן אימתו עליהם בכדי שיתעוררו לעמוד על משמרת נפשותם להלהם נגד יצרי תאות לבם, ויתקרבו מעט מעט אל ה'

רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׁלְטוֹן לְפָנֶיךָ עֹז בְּיָדְךָ וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־ מַה־שֶּׁבָּרָאתָ:

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְיָ לְעַמֶּךָ. תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ וְתִקְוָה טוֹבָה לְדוֹרְשֶׁיךָ וּפִתְחוֹן פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ. שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ. וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כֶּעָשָׁן תִּכְלֶה. כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה יְיָ לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יְיָ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ

בנו

עיון תפלה

ה', אמנם על מעשיך תן פחדך, אחר שכבר השתדלו בתקון נפשותם והתקרבו לעבודת יוצרם, על אלה יתן פחדו, שיתקרבו עוד יותר ויוסיפו שלמות עוד יותר גבוה ונעלה על השלמות שכבר הגיעו, כי מדרגה על מדרגה ומעלה על מעלה עד לאין תכלית ישנה בעבודת השם. ואמר „כי עז בידך" נגד המעולים המתוארים מעשיך, יש בידך ית' לתת להם עז וכח בלי הפסק בכדי שיוכלו להתעלם ולהתחזק בשלמות עוד יותר גבוה ונעלה [עז יורה על הכח הבלתי מוגבל (אונאונטערבראָ־כענע קראַפט)]. ואמר „וגבורה בימינך" נגד פחותי המדרגה המתוארים ברואים, יש בידך ית' לתת להם גבורה שיוכלו להתגבר על כחותיהם הטבעיות המנגדות לשלמות האמתי [גבורה ישמש על המתגבר לכבוש יצרי תאותיו]. וכינה העז ביד שמאלית והגדולה בימין כביכול, כי להתקומם וללחום נגד המנגד אליו צריך גבורה והוא בימין, אמנם להמעולים שכבר התגברו להתעלות אינם צריכים רק התמדת ושקידת הכח לבלי יפסיק, לכן תארו ביד שמאלית. ואמר „וייראוך כל המעשים" המעולים יזכו ע"י פחדך למדרגה יותר עליונה והיא יראת הרוממות [כמו שיורה יראה הבא בכנוי] ופחותי המדרגה ע"י אימתך יתנשאו לכל הפחות להיות נכנעים לעבודתך, וזה"ש וישתחוו לפניך כל הברואים:

בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

כשחל ליל ר"ה במוצאי שבת אומרים זה:

וַתּוֹדִיעֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ. וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִשְׁפָּטִים יְשָׁרִים וְתוֹרוֹת אֱמֶת חֻקִּים וּמִצְוֹת טוֹבִים. וַתַּנְחִילֵנוּ זְמַנֵּי שָׂשׂוֹן וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ וְחַגֵּי נְדָבָה. וַתּוֹרִישֵׁנוּ קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּכְבוֹד מוֹעֵד וַחֲגִיגַת הָרֶגֶל. וַתַּבְדֵּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ. הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת־יוֹם) הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה. יוֹם (זִכְרוֹן) תְּרוּעָה (בְּאַהֲבָה) מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה: זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ. וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מְלוֹךְ עַל כָּל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ

בכבודך

עיון תפלה

יום תרועה. כולל שתים, מצות תקיעת תרועת שופר, ומצות הכנעת הלב אל התשובה, כי שורש תרועה הוא רוע שענינו שבירה ורצוצה כמו תרועם בשבט ברזל [במכדרשב"י פינחס רל"א, יודעי תרועה רזא דתרועה כמה דכתיב תרועם בשבט ברזל] ולהיות שקול השברה היוצא בדחיפות רבות ונמהרות זא"ז, אשר ידומה מהם כאילו ישבר האויר לחתיכות קטנות (דאס שמעטטערן), לכן לרבותינו ענין התרועה אנחה ויללה גנוחי ילולי. וכמו שיורה לשון שבירה על השבירה המוחשית [מוטות ען שברת] ככה יורה על השבירה הרוחנית והמחשבית, כמו חרפה שברה לבי, ושברתי את גאון עוזכם, לב נשבר, שענין אלה שבירת רוח הפנימית והכנעתה (דעמיטהיגונג) ועל ענין שבירה לבית ורוחנית מצאנוהו בשרש רוע ג"כ כמו רעות רוח דקהלת שפירש"י שבירת רוח, וכן נפשו ירעה לו [ישעיה ט"ו], שהנפש מיללת ומקוננת על גודל צרה (איננערע בעטירלונג) וכתרגום הא־מי שם מיללין. ובאיוב [ל"ג כ"ו] יעתר אל אלוה וירצהו וירא פניו בתרועה ענינו ג"כ לדעתי כד"ז,

בתרועה

בִּכְבוֹדֶךָ וְהִנָּשֵׂא עַל כָּל־הָאָרֶץ בִּיקָרֶךָ וְהוֹפַע בַּהֲדַר גְּאוֹן עֻזֶּךָ עַל כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל אַרְצֶךָ: וְיֵדַע כָּל־פָּעוּל כִּי אַתָּה פְעַלְתּוֹ וְיָבִין כָּל־יָצוּר כִּי אַתָּה יְצַרְתּוֹ וְיֹאמַר כֹּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְאַפּוֹ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה: (לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. (לשבת וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת כִּי אַתָּה אֱלֹהִים אֱמֶת וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ (אַתָּה יְיָ) אֵל הַהוֹדָאוֹת:

עיון תפלה

בתרועה, בהכנעת ושברון לב ונמיכת רוח בזה יראה עניו, לכן אמר אחריו שם ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי. יצא לנו דבמה שקראה התורה את יום זה יום תרועה הודיעתנו, כי יום זה הוא הראשון מימי התשובה, כי בו יום הדין לפניו יתברך בו ידין עמים בו ישב לכסא משפט, והכי איתא במכדרשב"י על דא בעי לכוונא לבא ורעותא בהני קלי ולמהדר בתיובתא, כי בלשון תרועה נכללו שתים, תרועת שופר משברון לב והכנעת הרוח לפני יוצר כל על כל אשר הרעונו לעשות לפניו [יום תרועה, טאג דעס שמעטטערנדען שאללענס, טאג דער איננערען צערקנירשונג]. ולפירוש המפרשים יחסר בתורה הדבר העיקרי שביום ר"ה והיא התשובה:

הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:
וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכָל־הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

הש"ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

בשחרית

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם

במנחה ובמעריב

שָׁלוֹם רָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם. כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל־הַשָּׁלוֹם.

וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן: יהי רצון וכו׳ שיבנה וכו׳

אם חל ליל ר"ה בשבת מתחיל הש"ץ ויכלו, מגן אבות המלך הקדוש, והיתום כש"ס לבד ות"ה במה מדליקין, אומר ק"ש וכופלין ולעילא, קדוש על הכוס שהחיינו. עלינו. ק"י היתה

איתא בכתבים שטוב לומר אחר תפלת העמידה קודם קדיש בתרא בב׳ לילות ר״ה ויו״כ בבהכ״נ או בביתו קודם קריאת הנזכר לדוד מזמור לה׳ הארץ וכו׳ (תמצא לעיל):

קודם שיוצאים מבהכ״נ בלילה הראשון נוהגין לומר איש לחברו:

לזכר	לנקבה
לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתֵב וְתֵחָתֵם:	לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתְבִי וְתֵחָתֵמִי:
לזכרים	**לנקבות**
לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתְבוּ וְתֵחָתֵמוּ:	לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתַבְנָה וְתֵחָתַמְנָה:

איתא בכתבים כשאתו מבהכ״נ ילך לביתו וישמח לבו ויבטח בהש״י ויקדש בלב שלם ובנפש חפצה וירחיק ממנו כל יגון ואנחה שלא יתן פתחון פה למקטרג כו׳. בקדוש ליל שני ילבש בגד חדש או מניח פרי חדשה ואומר שהחיינו. ולדעת האריז״ל א״צ לחפש אחר פ״ח:

קידוש לראש השנה

כשחל ראש השנה בשבת מתחילין יום הששי עד ברא אלהים לעשות ואח״כ זה:

עַל הַיַּיִן סַבְרִי מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־עָם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל־לָשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת יוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת יוֹם) הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה יוֹם (זִכְרוֹן) תְּרוּעָה (בְּאַהֲבָה) מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל־הָעַמִּים. וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

כשחל ראש השנה במ״ש מקדשין יקנה״ז ר״ת יין. קידוש. נר. הבדלה. זמן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים. בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ. וְאֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ. הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ויסדר

ויסדר שולחנו ויאכל וישמח כי הוא יום טוב. ואנשי מעשה נוהגין לאכול תפוח בדבש בסעודת ליל ראשון של ראש השנה אחר המוציא ולברך עליו מקודם בורא פרי העץ. ובשכה"ג מפלפל אם יברך על התפוח או על הדבש לכן בשביל ספק זה נהגו לאכול המוציא עם הדבש והתפוח יחד ויאמר:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה:

נוהגין לאכול מיני מתיקה וי"כ שלא לאכול שום דבר חמוץ ואפילו לימונ"י. ויש אוכלים רמונים ואומרים יה"ר שנרבה זכיות כרמון. והעיקר בכל הדברים שיזכור ויתעורר בתשובה ויתפלל בלב שלם. ויזהר להאכיל עניים על שלחנו וישלח מנות לעניים ולאביונים כמ"ש ושלחו מנות לאין נכון לו. ובימים אלו יאכל מעט פחות מן השיעור וישב באימה וביראה ולא יסיח דעתו מן הדין. איתא בכתבים טוב לקרות על השלחן בליל ר"ה מסכת ר"ה והם ד' פרקים כנגד ד' אותיות הוי"ה וכו':

קודם השכיבה ישביע עצמו מד"ת ושבע ילין בל יפקד רע ויאמר קודם השינה ד' מזמורים הראשונים בתהלים בכוונה עצומה וגם בכל השנה נכון לאמרם וכ"ש בר"ה כי הם מסוגלים שלא יבא לידי קרי ומטעם זה יזהר בלילה מאכילה מרובה. ויקום לעשות תקון חצות של תקון לאה ויעסוק אח"כ בתורה עד הבוקר וקודם הבוקר יטבול א"ע כי טהרת הגוף היא סגולה לטהרת הנפש:

בשחרית יזהר שלא לומר פסד"ז במהירות כדי שיגיע לומר הפיוט עם הצבור כי טוב יותר לומר פסד"ז ונשמת במתון מלומר הפיוט עם הצבור. אך יזהר מאד להתחיל תפלת עמידה עם הצבור בכל המועדים ומכ"ש בר"ה ואף אם יאריך בתפלתו אחר שסיימו הצבור תפלתם מקרי נמי מתפלל עם הצבור. ובחזרת התפלה מהש"ץ יזהר מאד לשמוע התפלה בכוונה עצומה ובכוונת אמן על כל ברכה שיהיה מעין החתימה:

אחר חזרת התפלה יכוון לבו לתפלת אבינו מלכנו. ובעשה למען הרוגים יקבל ע"ע מיתת סקילה על קידוש השם ובעשה למען טבוחים יקבל ע"ע מ"כ של הרג ובלמען באי באש יקבל ע"ע שריפה וחנק. דעת האר"י ל שלא לומר א"מ חטאנו לפניך בר"ה והאומר יכוון א"מ אבותינו חטאו לפניך אבל אנו אין לנו מלך אלא אתה לפיכך (עשה עמנו למען שמך) שנקרא עלינו:

אחר כך ק"ש. אכ"מ. ישתדל לקנות עלייה קודם ר"ה לעלות לתורה בר"ה ועיקר המצוה דווקא לקנות אותה בדמים ולא בחנם כמבואר בזוה"ק בכמה מקומות. מוציאין ב' ס"ת. בשעת פתיחת הארון נוהגין ע"פ האריז"ל לומר י"ג מדות ג"פ. רבש"ע. שמע ישראל. על הכל. אב הרחמים. ויעזור: בס"ת א' קורין בפ' וירא. וה' פקד ה' גברי עד ימים רבים. ובשבת ז' גברי. מניח ס"ת על השלחן ואומר ח"ק על שניהן. מגביה וגולל וקורא בשניה למפטיר בפ' פנחס ובחודש השביעי. ומפטירין בשמואל א' ויהי איש אחד כו' עד קרן משיחו. ובברכת הפטרה יאמר ודברך אמת: אם הוא שבת אומרים יקום פורקן. מ"ש. ובשיש מילה מלין בתהלה אח"כ תקיעת שופר:

רבש"ע שאומרים בר"ה וי"כ בשעת הוצאת ס"ת תמצא לעיל אצל שחרית של שבת:

דרך החיים

דין תקיעת שופר וברכתו.

(א) צריך להקוע מעומד ואין לסמוך על שום דבר שאם ינטל אותו דבר יפול אבל הציבור יכולין לישב בתקיעות דמיושב אבל בתקיעות שעל סדר הברכות צריכין הציבור ג"כ לעמוד אבל בדיעבד אם תקע מיושב יצא [מ"א סימן תקפ"ה] ונוהגין לתקוע התקיעות שקודם התפלה על הבימה: (ב) קודם שיתקע יברך אקב"ו לשמוע קול שופר [ולא יאמר בקול שופר כי היכי דלא ליתמע שהוא צוית בקול שופר] ויברך שהחיינו ואין חילוק בין אם מברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים כגון אנשים שאינם יודעין לברך בעצמן אפ"ה מברך שתי ברכות אלו אבל אם תוקע להוציא אנשים שיודעין בעצמן לברך והתוקע בעצמו יצא כבר השומע יברך ב' ברכות אלו [שם] וכן ביום שני בתקיעת שופר אומר שתי ברכות הלו לשמוע קול שופר ושהחינו ונכון שילבש בגד חדש בתקיעת שופר ביום שני: (ג) טוב לתקוע בצד ימין אם אפשר ולא בשמאל משום דמשמאל התפילין מניחין [ולכן איטר שמניח תפילין בימינו צריך לתקוע בשמאלו] וגם משום דכתיב והשטן עומד על ימינו [שם מ"א]

וצריך

וצריך לכסות השופר בשעת ברכה [א"ר שם] ויהפוך פי השופר למעלה בשעת התקיעה [שם]: (ד) אם בירך תוקע אחד ולא היה יכול לתקוע יכול אחר לתקוע על סמך ברכה שבירך הראשון וכן אם התחיל לתקוע ולא יכול להשלים וכן אפילו ד' וה' יכולין לתקוע על סמך ברכה שברך הראשון כיון ששמעו הברכה אבל אם התוקע הב' בא לביהכ"נ אחר שבירך הראשון ולא שמע הברכה מהראשון אם לא יצא השני ידי חובתו יכול לתקוע בברכה ואם יצא השני י"ח תוקע בלא ברכה כיון שהציבור כבר שמעו הברכה מהראשון [שם וא"ר]: (ה) בתקיעות שעל סדר התפלה יתקע אחר ולא הש"ץ כדי שלא יתבלבל ואם הוא מובטח שיחזור לתפלתו רשאי לתקוע אפילו יש שם אחר שיכול לתקוע ולכן האידנא שמתפללין מתוך הסידור אף שיש אחר שיכול לתקוע רשאי הש"ץ בעצמו לתקוע וכ"ש בתקיעות דמיושב שיכול הש"ץ לתקוע בעצמו אף שיש שם אחר [שם] אבל אסור לש"ץ להיות מקריא בתקיעות שעל סדר התפלה שאסור להפסיק: (ו) ונוהגין להקרות לפני התוקע מלה במלה כל סדר התקיעות דמיושב ועל סדר הברכות כדי שלא יטעה [שם] וגם נוהגין שמחלקין התקיעות שעל סדר הברכות לכמה תוקעין ואין למחות בהם כדי לחבב המצות [ט"ז שם]: (ז) פעם א' לא היו יכולין לתקוע והפך התוקע השופר וקרא לתוכו ויהי נועם ושוב יכלו לתקוע [מהר"י במ"א]:

מי הם הראוין להקיעת שופר.

(א) כל מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן [סימן תקפ"ט]: (ב) אשה פטורה מתקיעת שופר משום דהוי מ"ע שהז"ג ואע"פ שפטורה יכולה לתקוע וכן אחר אף שיצא כבר יכול לתקוע להוציא אותה אבל אינו רשאי לברך להוציאה בברכה אם הוא יצא כבר רק האשה תברך בעצמה והוא יתקע לה [שם] ואין לתקוע לאשה רק אחר יציאה מביהכ"נ: (ג) סומא חייב בתקיעת שופר ויכול להוציא אחרים ידי חובתם ואם היה מוחזק לתקוע וסלקוהו מחמת שחששו לסברת רי"ו דס"ל כר"י דסומא פטור ממצות אם אין בקי כמוהו יכולין לחזור למנות אותו להיות תיקע ולכתחילה אין לסלקו אף שנמצא בקי כמוהו [מ"א שם]: (ד) המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא י"ח וכן השומע מן המתעסק אף שכיון השומע לצאת לא יצא [שם]: (ה) נתכוין השומע לצאת ולא נתכוין התוקע להוציא או להיפך לא יצא ידי חובתו [שם]: (ו) ש"ץ שתוקע להוציא כל הציבור ושמע אחד אחורי ביהכ"נ התקיעות וכיון לבו לצאת יצא אף שהש"ץ אינו יודע להוציא זה שעומד שם אע"פ כן יצא כי הש"ץ דעתו להוציא לכל מי שישמע תקיעתו ובלבד שלא יעמוד רחוק מביהכ"נ כ"כ שאפשר שלא ישמע קול שופר רק קול הברה [סימן תקפ"ט וסימן תקפ"ז]:

סדר התקיעות.

(א) תקיעות דמיושב שלשה פעמים תשר"ת ושלשה פעמים תש"ת ושלשה פעמים תר"ת [סימן תק"נ]: (ב) שיעור תקיעה של תשר"ת צריך להיות כשיעור שברים ותרועה והיינו י"ח כוחות כל שהוא, ובדיעבד אם לא עשה התקיעה של תשר"ת רק כשיעור תשעה כוחות כל שהוא יצא אבל אם עשה פחות מט' כוחות לא יצא [שם]: (ג) שברים של תשר"ת לכתחילה לא יעשה יותר מג' שברים ואם עשה הרבה שברים בדיעבד כשר ולא יאריך בשבר אחד יותר מג' כוחות דהיינו שבכל השברים לא יהיה רק ט' כוחות ובדיעבד אם האריך בשבר אחד של תשר"ת עד י"ז כוחות כשר אבל אם האריך עד י"ח לא יצא שכבר נעשה תקיעה [א"ר] אבל אם לא האריך בתקיעה של תשר"ת כשיעור ה"י כוחות ובשבר האריך לא יצא אליבא דכ"ע אף בדיעבד [שם]: (ד) תקיעה של תש"ת לכל הפחות צריך לעשות כשיעור ט' כוחות ואם לא עשה כן אפילו בדיעבד לא יצא [מ"א שם]: (ה) תקיעה של תר"ת צריך לכתחילה לעשותה כשיעור ט' כוחות ואם לא עשה בדיעבד רק כשיעור ג' כוחות כשר [שם]: (ו) התרועה של כל הסדרים צריך לעשותה לא פחות מט' כוחות ובדיעבד אם עשאה כשיעור ג' כוחות כשר [שם]: (ז) השלשה שברים צריך לעשותם בנשימה אחת ובדיעבד יצא אפילו עשה בב' נשימות [שם]: (ח) ג' שברים ותרועה דתשר"ת עושים בשתי נשימות רק שלא ישהה בינתים כדי נשימה והמקריא צריך להקרות לו בפעם אחת שברים תרועה כדי שלא יפסיק התוקע בינתים כדי נשימה [שם]:

דין טעות בתקיעות.

(א) אם טעה בתשר"ת ואחר שתקע ב' שברים טעה ולא תקע השבר הג' והתחיל להריע בין אם נזכר באמצע התרועה קודם שתקע ג' כוחות בין אם לא נזכר עד אחר שגמר התרועה צריך לחזור ולתקוע ג' שברים ותרועה בנשימה אחת אבל תקיעה ראשונה לא הפסיד. וכן אם טעה בתשר"ת וקודם שהתחיל השברים תקע תרועה לא הפסיד תקיעה ראשונה ואין צריך לחזור ולתקוע תשר"ת מחדש [סימן תק"ל א"ר דלא כט"ז]: (ב) אם טעה בתש"ת ואחר שתקע ב' שברים התחיל להריע או קודם שהתחיל לתקוע השברים התחיל להריע אפילו נזכר באמצע תרועה הפסיד גם תקיעה ראשונה

ראשונה וצריך לתקוע תש"ת מחדש [שם]: (ג) אם טעה בתר"ת וקודם שהריע ג' כוחות כשיעור התרועה התחיל שברים או קודם שהתחיל התרועה תקע השברים אפילו לא תקע אלא שבר א' הפסיד התקיעה ראשונה וצריך לתקוע מחדש [שם]: (ד) ואם טעה ותקע שני שברים זה אחר זה או שתי תקיעות זה אחר זה אם לא הפסיק ביניהם בשתיקה הוי כא' ויצא ואם הפסיק ביניהם בשתיקה הוי הפסק והפסיד גם התקיעה ראשונה וצריך לתקוע מחדש הסדר שעומד בה [שם מ"א] ואם התחיל לתקוע תקיעה אחרונה מהסדר ואין קולו עולה יפה ומתחיל לתקוע שנית נחשבת הכל לתקיעה אחת ולא הוי הפסק [מ"א שם]: (ה) ואם טעה ותקע גם תקיעה אחרונה מן הסדר ונזכר שטעה בהסדר אותה תקיעה אחרונה עולה בשביל תקיעה ראשונה ותוקע הסדר שט[illegible] בו מחדש חוץ מתקיעה ראשונה [מ"א שם]: (ו) אם טעה בתקיעות דמיושב בתשר"ת אחד ובאחר תשר"ת עשה כהוגן ולא נזכר עד שהתחיל לתקוע תש"ת או תר"ת גומר הסימן כולו ואח"כ תוקע התשר"ת שטעה [מ"א שם]: (ז) בכל זה אין חילוק בין תקיעות דמיושב ובין התקיעות שעל סדר הברכות אבל התקיעות שתוקעין אחר התפילה אין בכך כלום [מ"א שם]:

דין הפסק בין ברכה לתקיעות.

בין התוקע ובין הציבור לא ישיחו בין ברכה עד סוף התקיעות דמעומד ובין הברכה עד סוף התקיעות דמיושב אסור להפסיק אפילו בתפילות לכן לא יאמר היהי רצון הנדפס במחזורים בין התקיעות דמיושב רק יהרהר בלבו ואל יוציא מפיו או שיאמר הי"ר בסוף התקיעות דמיושב ואם הפסיק בין התקיעות אפילו בשיחה שאין צורך כלל א"צ לחזור ולברך אבל אם הפסיק בין הברכה לתחלת התקיעה שלא מענין התקיעות אפילו מענין התפלה צריך לחזור ולברך ואם מענין התקיעות הפסיק כגון שאמר הבא שופר לתקוע או שאמר לשכך השופר שאין יכול לתקוע אין צריך לחזור ולברך [סימן תקצ"ב]:

דין טלטול השופר.

(א) ר"ה שחל בשבת שאין תוקעין בו אסור לטלטל השופר אם לא לצורך גופו ומקומו [סימן תקפ"ח]: (ב) ר"ה שחל בחול לאחר שתוקעין אסור לתקוע בחנם ואפילו רוצה להתלמד ביום ראשון כדי שיתקע ביום ב' אסור אבל לטלטל השופר אחר שתקע מותר וכן לולב מותר לטלטל אף אחר שכבר יצא בו לפי שראוי עוד לאנשים אחרים שלא יצאו עדיין ואף ביה"ש מותרים ביום א' שמי ששכח ביום א' עד ביה"ש צריך לתקוע ביה"ש וכן ליטול לולב ביה"ש [א"ר סימן תקצ"ו ופ"מ במ"ז שם] וכן קטן אף שהגיע לחינוך מותרים לומר לו לתקוע כל היום כדי שיתחנך [סימן תקצ"ו]: (ג) בט"ז האריך בשאלה בר"ה שחל להיות ביום ה' ו' ולא בא להם שופר עד אחר שהתפללו של שבת מבע"י והתיר לתקוע בלא ברכה [סימן ת"ר]:

דיני תפלת מוסף.

(א) אחר התקיעות דמיושב אומר הש"ץ אשרי העם יודעי תרועה כו' ואומרים אשרי ומכניסין הס"ת להיכל [סימן תקצ"א]: (ב) ומתפללין וא"א פסוקי מוסף ר"ה אלא אומרים מלבד עולת החדש ומנחתה ועולת התמיד כו' ושני שעירים לכפר כו' וצריך לומר בשני ימים של ר"ה ואת מוספי יום הזכרון ואם אמר ואת מוסף יצא כיון שאמר מלבד עולת החודש כו' ואומר ג"כ ושני שעירים לכפר כו' [שם]: (ג) צריך לומר ועקדת יצחק לזרעו של יעקב תזכור [ט"ז שם]: (ד) יחיד המתפלל מוסף לא יתפלל בשלש שעות ראשונות על היום [שם]:

דיני תענית בראש השנה.

(א) יש מקומות שקבלה בידם שכל מי שרגיל להתענות בר"ה ומשנה רגילתו ואינו מתענה שאינו משלים שנתו ומי שאין ירא לנפשו א"צ להתענות כל ימיו רק צריך התרה כמו שאר נדר [סימן תקצ"ז]: (ב) המתענה פעם א' בר"ה ת"ח אם היה ביום ראשון צריך להתענות כל ימיו ב' הימים ואם הוא ביום שני מתענה כל ימיו יום שני לבד [ומי שאינו ירא לנפשו א"צ להתענות כל ימיו ואין צריך התרה אבל אם התענה עוד פעם אחת משום שהיה ירא ואח"כ אינו רוצה להתענות עוד צריך התרה כיון שכבר התענה הוי כמי שנגמר בדעתו להתענות יום קבוע בכל שנה והמתענה אפילו פעם א' צריך התרה אבל בשביל פעם ראשון א"צ התרה כי בפעם הראשון היה מחמת חיוב ולא מחמת נדר כן נראה לפענ"ד ומה שמשמע בא"ר שגם בתענית חלום צריך להתיר נדרו אפשר כוונתו כשנגמר בתחלה בדעתו להתענות כל ימיו ורוצה לחזור בו אז צריך להתיר נדרו]: (ג) בלא תענית חלום אסור להתענות בר"ה כמו שאר י"ט ומי שחלם לו חלום שהוא ספק אם מתענין עליו בשבת אין מתענין [מ"א וא"ר]: (ד) המתענה בר"ה א"צ ליתב תענית לתעניתו וא"א ענינו בר"ה אם מתענה [שם]:

דין

(ה) דין המתענה בר"ה אם מותר לבשל לעצמו או לאחרים על י"ט או שבת עיין לעיל בה' י"ט בדין עירוב תבשילין: (ו) אפילו מי שנוהג להתענות בר"ה בלילה אסור להתענות [שם במ"א]: (ז) ר"ה שחל בשבת א"א צדקתך במנחה [סימן תקצ"ח]:

פרטי דיני שופר.

שופר של ר"ה אין מחללין עליו י"ט ואפילו דבר שיש בו משום שבות כיצד היה השופר בראש האילן או מעבר הנהר ואין לו שופר אלא הוא אינו עולה באילן ואינו שט על פני המים כדי להביא וע"י עכו"ם מותר דהוי שבות דשבות ובמקום מצוה לא גזרו [סימן תקפ"ו]: (ב) דיני אמירה לעכו"ם מחוץ לתחום או מחוץ לי"ב מילין בין בשבת בין בי"ט דינו כמו בלולב ונתבאר שם בה' לולב כל פרטי דינים: (ג) יכול ליתן מים או שאר משקין בשופר בי"ט כדי לצחצחו [שם]:

סדר תקיעות וברכות שופר

חייב כל אדם מישראל לשמוע בר"ה תשעה קולות, שלשה סדרים של שלש שלש, שהן שלש תרועות וכל אחת פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה. תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו אם היא יללה והיינו גניחות דקות, או גסות שהן שברים, או אם הם שניהם יחד. לפיכך לצאת ידי כל ספק הצריכו חז"ל לתקוע תשר"ת ג' פעמים, תש"ת ג' פעמים, תר"ת ג' פעמים. וסימן לדבר יום תרועה יהי"ה לכם גימטריא תלתין הוי:

התחיל לתקוע ולא יוכל להשלים, ישלים אחר ממקום שפסק ראשון. ואפילו ג' או ד' וא"צ די להם בברכה שברך ראשון ותקיעות שתקעו עלו להם. ואפילו לא יוכל לתקוע כלל העומד תחתיו תוקע על סמך ברכות הראשון. ובלבד שהיו שם התוקעים האחרונים בשעת ברכה ותקיעה ושמעו, אבל אם לא שמע הברכה צריך לברך לעצמו. וא"צ לברך בקול רם שהצבור כבר יצאו בברכה. ואם בא באמצע התקיעות והוצרך להשלים התקיעות שפסק בהן הראשון צריך לחזור לראש התקיעות או לאותן שהפסיד אם שמע מקצתן והלך לחוץ באמצע. בד"א כשלא יצא עדיין י"ח, אבל מי שכבר יצא ובא להוציא הציבור לעולם אינו מתחיל אלא ממקום שפסק ראשון:

תקיעת שופר צריכה כוונת שומע ומשמיע. לפיכך התוקע והשומע כל אחד צריך לכוין לקיים מ"ע שכתוב בתורה יום תרועה יהיה, ויוציא בשפתיו ליקבה"ו וכו' הריני מוכן לקיים מצוה שצונו בוראנו לתקוע בשופר (השומע אומר לשמוע קול שופר) היום הזה כמו שכתוב בתורה יום תרועה יהיה לכם. תקיעת שופר צריכה להיות בעמידה, אחד השומע ואחד המשמיע בעמידה. י"א שטוב לתקוע בצד ימין וכן המנהג וי"א דשמאל עדיפא. הלכך אין להקפיד כל כך. יהפוך פי השופר למעלה. וקודם שתוקע מברך הברכה בקול רם:

קודם התקיעות אומרים מזמור זה ז' פעמים.

לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר: כָּל־הָעַמִּים תִּקְעוּ־כָף הָרִיעוּ לֵאלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה: כִּי־יְיָ עֶלְיוֹן נוֹרָא מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־כָּל־הָאָרֶץ: יַדְבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ וּלְאֻמִּים תַּחַת רַגְלֵינוּ: יִבְחַר־לָנוּ אֶת־נַחֲלָתֵנוּ אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר־אָהֵב סֶלָה: עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה יְיָ בְּקוֹל שׁוֹפָר: זַמְּרוּ אֱלֹהִים זַמֵּרוּ זַמְּרוּ לְמַלְכֵּנוּ זַמֵּרוּ: כִּי מֶלֶךְ כָּל־הָאָרֶץ אֱלֹהִים זַמְּרוּ מַשְׂכִּיל: מָלַךְ אֱלֹהִים עַל־גּוֹיִם אֱלֹהִים יָשַׁב עַל־כִּסֵּא קָדְשׁוֹ: נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם כִּי לֵאלֹהִים מָגִנֵּי־אֶרֶץ מְאֹד נַעֲלָה:

תפלה להתוקע מהאר"י זללה"ה:

יהי רצון מלפניך יְהֹוָה אלהי השמים ואלהי הארץ אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא שתשלח לי כל המלאכים הטהורים משרתים הנאמנים בשליחותם והחפצים לזכות את עמך ישראל המלאך הגדול פצפציה (פציפיה) הממונה להוציא זכיותיהן של ישראל בעת שתוקעין עמך ישראל בשופר ואת המלאך הגדול תשבש המלאך הממונה להשמיע זכיותיהן של ישראל להבעית את השטן בתקיעתם ואת המלאכים הגדולים הדרניאל הממונה על התקיעה המעלה את תקיעתנו לפני כסא כבודך ואת המלאך הממונה שמשיאל הממונה על התרועה ואת המלאך תרסטאל (הוסניאל) הממונה על תשר"ת להיות מזומנים בשליחותם להעלות תקיעתנו לפני הפרוכת ולפני כסא כבודך ותמלא

ותמלא על עמך רחמים ותסתכל באפרו של יצחק אבינו הצבור על גבי המזבח ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין וזכור היום עקדת יצחק לזרעו כי אתה אל מלך נאמן הברית. ברוך זוכר הברית:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותרחם על בניך ותהפוך להם על ידי תקיעותיהם מדת הדין למדת הרחמים ותזכור להם זכות שלשה אבות ויהיו הם חקוקים בכסא על סדר תולדותם אברהם בראש יצחק כנגדו יעקב בינתים ואל יעכב כל חטא ועון ותכנס להם לפנים משורת הדין ותרצני לפניך ותרחם עלי. אמן:

קודם תקיעת שופר יאמר אלו הפסוקים בקול רם והוא מנהג לפת תוב"ב:

מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ׃

ויאמר ששה פסוקים אלו שר"ת קרע שטן.

קוֹלִי שָׁמָעְתָּ אַל־תַּעְלֵם אָזְנְךָ לְרַוְחָתִי לְשַׁוְעָתִי׃

רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃

עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־יַעַשְׁקֻנִי זֵדִים׃

שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב׃

טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ הֶאֱמָנְתִּי׃

נִדְבוֹת פִּי רְצֵה־נָא יְיָ וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃

ואח"כ יאמר תפלה זו:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי המשפט שבזכות אלו השמות היוצאין מר"ת אל נא קרב תשועה מצפיך. אנקתם. פחודיך סר תוציאם ממאסר. פסתם. פדה סועים פתח סומים ימינך מצפים. פספסים. דלה יוקשים וקבץ נפוצים סמוך יה מופלגים. דיונסים. שיהיה עתה עת רצון מלפניך ותקרע ברחמיך הרבים וחסדיך הגדולים כל המסכים המבדילים בינך ובין עמך ישראל עד היום הזה והעבר מלפניך כל המסטינים והמקטריגים על עמך ישראל. סתום פי שטן ואל יסטין עלינו כי אליך תלויות עינינו. ארוממך אלהי המלך אֱלֹהֵי המשפט שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים:

(מסדה"י) כשהוא שומע תקיעה ראשונה יעלה על לבו זכות אברהם אבינו וזכותו ירחם ה' עלינו להוציא לאור משפטנו. בשברים, יעלה על לבו זכות יצחק שנעקד ע"ג המזבח לרצונו. בתרועה, זכות דוד המע"ה שעברו עליו צרות רבות וקבלם באהבה ותנה להשליך את נפשו. תקיעה אחרונה, זכות יעקב אע"ה:

ויאמר קודם התקיעות עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר ואח"כ יברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִשְׁמֽוֹעַ קוֹל שׁוֹפָר׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה׃

מלכיית תקיעה. שברים. תרועה. תקיעה. ג"פ: שב

ויתודה בלחש ומעומד בין שפתותיו ולא ישמיע כי אסור להזכיר חטאיו בר"ה בקול רם ובלחש מותר והוא דוקא בין התקיעות כי אז השטן מתערבב ודברי וידוי עולין למעלה ע"י אמצעית קול שופר ולא יש קטרוג עליו אז. ואחר התקיעות יתפלל זה שיקובל:

יהי

יהי רצון מלפניך שתקיעת השר"ת שאני תוקע תהא מרוקמת ביריעה על יד הממונה (טרטיא"ל) כשם שקבלת על יד אליהו ז"ל וישוע שר הפנים ושר (מט"ט) ותמלא עלינו ברחמים. ברוך אתה בעל הרחמים:

זכרונות תקיעה. שברים. תקיעה. ג"פ: שב

ויתודה בין התקיעות על כל חטאיו ובלחש בין שפתותיו וכנ"ל ויתפלל על התש"ת:

יהי רצון מלפניך שתקיעת התש"ת שאנחנו תוקעין שתעשה עטרה ממנה ע"י הממונה (שרשי"ה) להיות עולה ויושב בראש אלהי הצבאות ויעשה עמנו אות לטובה:

שופרות תקיעה. תרועה. תקיעה. ג"פ:

והאחרונה תקיעה גדולה מושכין ומאריכין בה שהוא סימן סילוק שכינה:

סך כל הטרומיטין דשלשים קולות אלו הם (רע) טרומיטין לבטל כח הרע דילה"ר דעבודת כוכבים והשחתת זרע. ויתפלל:

ובכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיעלו אלו המלאכים היוצאים מן השופר מן התקיעה ומן השברים ומן התרועה ומן תשר"ת ומן תש"ת ומן תר"ת לפני כסא כבודך וימליצו טוב בעדנו לכפר על כל חטאתינו:

ואחר התקיעות יתפלל שיתקבל תפלתו:

אַשְׁרֵי הָעָם יוֹדְעֵי תְרוּעָה יְיָ בְּאוֹר־פָּנֶיךָ יְהַלֵּכוּן:
בְּשִׁמְךָ יְגִילוּן כָּל־הַיּוֹם וּבְצִדְקָתְךָ יָרוּמוּ:
כִּי־תִפְאֶרֶת עֻזָּמוֹ אָתָּה וּבִרְצוֹנְךָ תָּרוּם קַרְנֵנוּ:
אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: אשרי העם וכו'

ואומרים יהללו. ומחזירין הס"ת להיכל והש"ץ אומר חצי קדיש. ועומדין להתפלל תפלת מוסף:

תפלת מוסף לראש השנה

כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:
אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים. מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים. לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:
אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

מכלכל

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים. זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וְאֵימָתְךָ עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ. וְיִירָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אֶחָת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׁלְטוֹן לְפָנֶיךָ עֹז בְּיָדְךָ וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ:

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְיָ לְעַמֶּךָ. תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ וְתִקְוָה טוֹבָה לְדוֹרְשֶׁיךָ וּפִתְחוֹן פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ. שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ. וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה. כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה יְיָ לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ

ככתוב

עיון תפלה

אב הרחמים. האל״ף קמוצה, כי הוא ית׳ הרחמים בעצמו, ואם האל״ף פתוחה שפירושו אב של הרחמים, הנה הרחמים חוץ ממנו ית׳ וזה אינו כי הוא ומדותיו אחד:

אתה

כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יְיָ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

ותתן

עיון תפלה

אתה בחרתנו. בחירה זו איננה מצד עצמנו כ"א למעלת אבותינו ככתוב (ואתחנן ד' ל"ז) ותחת כי אהב את אבותיך ויבחר בזרעו אחריו, ונאמר (עקב יו"ד ט"ו) רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים, והנה אנחנו דומים בזה לאיש רש ונקלה דלת העם פחות המדרגה אשר בחר בו המלך להרים אותו מבין שאר העם לשום עיניו עליו לטובה להשתעשע עמו ולבקש אהבתו, וסבת בחירת המלך בו היא מצד מעלת אבותיו אשר נלחמו מלחמת המלך מקדם, ועבדו אותו בלב שלם, ומסרו נפשם עליו, ואם במקרה האיש הרש והנקלה הלז נלכד במצודה רעה אסיר במאסר האסורים, והוא צועק בעניו אל המלך: אתה הוא אשר בחרת בי רחם נא עלי והוציאה ממסגר נפשי, מי הוא הפתי אשר ילעיג על דבריו באמרו למלך: אשר בחרת בי, ויחשבהו למתגאה בדבר וכמתהדר לפני המלך, אחרי שהתפרסם לכל שבחירה זו איננה מצד עצמותו כ"א מצד מעלת אבותיו. ובזה יסתם פי דוברי עתק על נוסח זה: **אהבת אותנו.** במתן תורה הראית לנו אהבתך הגדולה כי נגלית עלינו בענן כבודך על הר סיני והיתה מראה כבוד ה' על ההר לעיני כל ישראל: **ורצית בנו.** אחרי אשר הוטבענו ביון מצולת חטא העגל, ובעוד המלך במסבו נרדי נתן ריחו, ומסבת זה היינו מעותדים אל אם האבדון אשר תאכלנו לנצח, ככתוב ואכלה אותם כרגע, ובמדת טובך הגדול נתרצית אלינו בתפלת משה עבדך, והיה עת רצון לפניך לאמר אליו סלחתי כדבריך. ולא זו בלבד שנתרצית להצילנו מן הכליון והאבדון, כי הרבית להגדיל חסדיך עמנו ולרומם אותנו למעלה הרבה יותר מבראשונה כי **רוממתנו מכל הלשונות.** כי באותו הזמן אחר החטא כרת עמנו ברית מחדש ואמרת למשה עבדך, נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים (כי תשא ל"ד) והיא המעלה הגדולה והרוממות שאין למעלה הימנה, הוא שהעיד הכתוב (שלח י"ד) אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליהם ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה, כי אף שהלך הענן לפניהם מיד בצאתם ממצרים, זה לא היה אלא לשעתו עד הים, וגם זה לא היה לעיני כל ישראל רק לפני הנביאים שבהם, אמנם מתפלת משה ואילך שהתפלל אחר החטא (בפ' כי תשא) ונפלינו אני ועמך (לשון פלא) השיב לו הוא ית': נגד כל עמך אעשה נפלאות, מאז היה זה לעיני כל ישראל, ככתוב (סוף פקודי) כי ענן ה' וגו' לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם. ואין רוממות מעלה יותר מזה, שריית הענן על המשכן והכבוד שורה עליהם לעין כל, הולך לפניהם במסעיהם והונה בחנייתם, עד שתמהו כל האומות עליהם לאמר: מי זאת עולה מן המדבר כתמרות עשן וגו'. זהו ענין רוממתנו מכל הלשונות: **וקרבתנו מלכנו לעבודתך.** אחר ההתקדשות במצות נזכיר התקרבות להעבודה, כי זהו מעלה שאין אחריה עוד, כי העבודה להשם הוזכר תמיד במקרא אחר שמירת התורה והמצות ואחר אהבת ה' ויראתו, ככתוב (עקב יו"ד י"ב) ליראה את ה' א' ולאהבה אותו ולעבוד את ה' א' בכל לבבך ובכל נפשך, ונאמר (שם י"א י"ג) לאהבה את ה' א' ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם, ואמר (יהושע כ"ב ה') שמרו מאד לעשות את המצוה ואת התורה לאהבה את ה' א' וללכת בכל דרכיו ולשמור מצותיו ולדבקה בו ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם, למדנו מזה שמדבר מענין העבודה הנעשה מעבד העובד את רבו ע"מ שלא לקבל פרס, ואין מעלה יותר עליונה מזה, וכמ"ש הגר"א (פ' בלק) אעפ"י שהתורה והמצוה עצמם אהובים וטובים לפני ה', כמ"ש לעולם יעסוק אדם וכו', מ"מ שלמות העבודה היא כשהם מאהבה ומיראה, ע"כ. ולזה מחובר תמיד לעבודה לשון בכל לבבכם ובכל נפשכם, וכמ"ש ברע"מ (נשא כ"ג ב') הנסתרות והנגלות, הנסתרות, יראה ואהבה דאינון במוחא ולבא בחללה דגופא ובדישא, והנגלות,

התורה

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת־יוֹם) הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה. יוֹם (זִכְרוֹן) תְּרוּעָה (בְּאַהֲבָה) מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד הַשְּׁלוּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מֶלֶךְ רַחֲמָן שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל מִקְדָּשְׁךָ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים וְתִבְנֵהוּ מְהֵרָה וּתְגַדֵּל כְּבוֹדוֹ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹפַע וְהִנָּשֵׂא עָלֵינוּ לְעֵינֵי כָּל־חָי וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ: וַהֲבִיאֵנוּ

לציון

עיון תפלה

התורה והמצוה דאיכון בגופא לבר, דאי בר נש דחיל לקב"ה או רחים ליה דא לא ידע בר נש אחרא בגין דאיהי מלה דלא אתגליא אלא בינו ובין קונו, אבל בר נש דמתעסק באורייתא ואזיל בפקודין דעשה דא אתגליא לכל בר נש. ע"כ. ולהיות שהעבודה להש"י בדרך זה היא מדרגה שאין אחריה עוד, לכן סמכו אליה מלת וקרבתנו, שהוא ענין חבה ודבקות עיוני, שהוא כעומד קרוב אל השם ית' (ע"ד כי כן קרבו אלי מלכים א' ב', פריינדליך) והוא מצב ותכונה שמוכשרים בו יותר אל הדבקות עם נקודת המצטרף בקורבה, וכאלו כבר באה הקורבה עד תכליתה, יצר הדבור בזה ודי למשכיל: ושמך עלינו קראת. הוא ית' מתואר בדרך כלל אלהי עולם, מלך עולם, אלהי עולם ה' (ישעיה מ' כ"ה) וה' אלהים חיים ומלך עולם (ירמיה יו"ד יו"ד) ובדרך פרט מתואר בשמות אלה על ישראל, אני ה' אלהי ישראל (ישעיה מ"א י"ז) ה' מלך ישראל (שם מ"ד ל'). ויתכן שכוונו המסדרים האלהיים בזה ענין נשגב מאד, וזה: הוא ית' מתואר בשם ג ד ו ל, מצד התנהגותו במדת טוב, כדאיתא בספרי (ר"פ ואתחנן) להראות את גדלך, זו מדת טובו כד"א יגדל נא כח ה', ויתואר בשם ק ד ו ש, להיותו מופרש ומובדל ונעלה מכל עניני חילוקים ושנויים, כי קדוש פירושו דבר שהוא נבדל ונפרש מזולתו מצד מעלתו להיותו נשגב ומרומם מכל (אויסגעצייכנעט, הייליג). והיה מרצונו הטוב לבלי תכלית, לייחס תארים אלו גם ליצירי כפיו, ולבקש מנושי עפר כמונו שידמו צורם ליוצרם, יתחזקו ויתאמצו להעלות ולרומם נפשם להתדמות אליו בין במדותיו בין בקדושתו (והלכת בדרכיו הדבק במדותיו, קדושים תהיו כי קדוש אני) ויקר בעיני ה' אם קרוצי חומר נוצרו מטפה סרוחה יתעלו ויתרוממו כאלה עד שיקראו גם הם בשמות שהוא ית' נקרא בהם, כמאמרם בילקוט (ישעיה מ"ג) כל הנקרא בשמי, וכי אפשר לו לאדם להקרא בשמו של מקום, אלא נקרא המקום רחום שנאמר רחום וחנון ה', אף אתה הוי מרחם ועושה מתנת חנם, המקום נקרא צדיק שנאמר צדיק ה' בכל דרכיו אף אתה הוי צדיק, המקום נקרא חסיד שנאמר וחסיד בכל מעשיו, אף אתה הוי חסיד, לכך נאמר כל הנקרא בשמי. עתידים צדיקים שיקראו על שמו של הקדוש ברוך הוא. ע"כ. ובמכדרשב"י (משפטים קכ"א) זכאין אינון ישראל דקב"ה בעי ליקרא לון וגו' בקדמיתא אמר לון ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, לא אעדי רחימותא סגיאה מנהון עד דקרא לון וגוי קדוש דאיהו יתיר, לא אעדי

רחימותא

לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת־מוּסְפֵי יוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם) הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

לשבת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: זֶה קָרְבַּן שַׁבָּת וְקָרְבַּן הַיּוֹם כָּאָמוּר:

וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם: וַעֲשִׂיתֶם עֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וּשְׁנֵי שְׂעִירִים לְכַפֵּר. וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם: מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ. וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיְיָ:

לשבת יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ, זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

עלינו

עיון תפלה

רחימותא מנהון עד דקרא לון כי עם קדוש אתה, לא אעדי רחימותא מנהון עד דקרא לון ואנשי קדש תהיון לי דאיהו יתיר מכלא. ואיתא בתנחומא (פ' קדושים) קדושים תהיו, למה לפי שהדבקתי אתכם לאתי שנאמר כאשר ידבק האזור אל מתני איש וגו'. לפיכך קדושים תהיו, כי קדוש אני ה', אמר להם הקב"ה לישראל אני איני כב"ו, מלך ב"ו אין רשות להדיוט להקרות בשמו וגו' אבל ישראל נקראו בשמו של הקב"ה, כל שם חביב שהיה לו להקב"ה בהם קרא את ישראל וגו' נקרא קדוש שנאמר קק"ק ה' צבאות וקרא לישראל קדושים שנאמר קדושים תהיו. בעה"ז קדושים נקראתם ולעתיד יהיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו. ותו איתא התם מלה"ד למלך שקדש אשה אמר לה הואיל ונתקדשת לשמי אני מלך ואת מלכה כשם שהוא כבודי כך הוא כבודך. ע"ש. וע"ז יסד הפייטן קודש קדושה, שמך נאה לך ואתה נאה לשמך ושמנו קראת בשמך:

במלכות

עלינו לשבח לאדון הכל. לתת גדלה ליוצר בראשית. שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה. שלא שם חלקנו כהם וגרלנו ככל המונם: ואנחנו כורעים ומשתחוים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ. וכסא כבודו בשמים ממעל ושכינת עזו בגבהי מרומים. הוא אלהינו אין עוד: אמת מלכנו אפס זולתו. ככתוב בתורתו וידעת היום והשבת אל לבבך כי יי הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד:

על־כן נקוה לך יי אלהינו לראות מהרה בתפארת עזך להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון. לתקן עולם במלכות שדי וכל־בני־בשר יקראו בשמך. להפנות אליך כל־רשעי ארץ: יכירו וידעו כל־יושבי תבל. כי לך תכרע כל־ברך תשבע כל־לשון: לפניך יי אלהינו יכרעו ויפלו ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כלם את־עול מלכותך. ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד:

כי

עיון תפלה

במלכות שדי. שם שדי יש מפרשים אותו מענין שדים ורחם, והמכוון בו אל המכלכל כל (אללגעניגענדע) והכי איתא במכדרשב"י (פקודי רנ"ו ב') כדין שדים נכונו ואתמלין מכל טוב לספקא ולאתזנא כלא וגו' ואתמלין מגו רחימא עלאה כדין אקרי אל שדי, ובהאי אסתפק כל עלמא כד אתברי וגו' כדין אמר לעלמא דיהא ספוקא לאתזנא מניה עלמא ולאתקיימא, וכן מצאתי בשם הגאון רבנו סעדיה שתרגם שדי בלשון ערבי אליפי ר"ל המספיק, וכן הרב המקובל ר"י גיקטליא בס' שערי אורה אמר שדי ממנו נמשך הכח והשלמות והשפע וגו' עד שיאמרו די, ולפיכך אמרו רבותינו שבו אמרתי לעולמי די, ואעפ"י שמשמע ממה שאמרו שם שהיה העולם מרחיב עצמו והולך עד שאמר לו די, העיקר הפנימי הוא כי במדת אל שדי הוא נותן מזון לכל בריה ומשלח ברכותיו עד שיבלו שפתותיהם מלומר די, וכל הברכות והטובות למלאות צורך כל בריה ע"י אל שדי הם כאמרו ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך, ע"כ. ועתה שאנחנו משוקעים בשפל מדרגה תחתונה אין אנו ראויים לקבל שפעת טובותיו מבחינת מדה זו, כי כמה מסכים מבדילים בינינו ובין אלהינו, לכן התפלה שבחסדו העליון יביא את העולם על תקונו ושלמותו האמתי וזכה להיותנו מונהגים ממנו יתברך במדת שדי: תשבע כל לשון. יתכן ששבועה זו כענין הנהוג בשני רעים האהובים אחד זה לזה, שלהחזיק האהבה ביניהם ושלא תופר ברית אהבתם לעולם נשבע איש לרעהו, כענין וישבעו איש לאחיו (תולדות כ"ו ל"א) הנאמר בכריתת ברית שבין יצחק ואבימלך, וכזה פירשו רבותינו ובו תדבק ובשמו תשבע (עקב יו"ד כ') שאמרו עליו במכדרשב"י (ס' פ' מקן) אחי ובשמו תשבע, למהוי

מתדבק

כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

וְנֶאֱמַר לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ: וְנֶאֱמַר וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר כִּי לַייָ הַמְּלוּכָה וּמוֹשֵׁל בַּגּוֹיִם: וְנֶאֱמַר יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: וְנֶאֱמַר שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ עִזּוּז וְגִבּוֹר יְיָ גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה:

וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְיָ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְיָ צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים: וְנֶאֱמַר וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַייָ הַמְּלוּכָה: וְנֶאֱמַר וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב לֵאמֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מְלוֹךְ עַל כָּל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדֶךָ וְהִנָּשֵׂא עַל כָּל־הָאָרֶץ בִּיקָרֶךָ וְהוֹפַע בַּהֲדַר גְּאוֹן עֻזֶּךָ עַל כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל אַרְצֶךָ. וְיֵדַע כָּל־פָּעוּל כִּי אַתָּה פְעַלְתּוֹ וְיָבִין כָּל־יָצוּר כִּי אַתָּה יְצַרְתּוֹ וְיֹאמַר כֹּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְאַפּוֹ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה: (לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. (לשבת וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ

עיון תפלה בו

שתדבק ברזא דמהימנותא, וענינו להורות על גודל הדבקות וחזקו, שתהיה הנפש קשורה כ"כ בו ית' כאלו נשבעה אליו בלא תפרוש לעולם מלעיין בגודל אלהותו ולהרהר בקדושתו, [איהם צו געשווארען זיין]:

בּוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת כִּי אַתָּה אֱלֹהִים אֱמֶת וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

אַתָּה זוֹכֵר מַעֲשֵׂה עוֹלָם וּפוֹקֵד כָּל יְצוּרֵי קֶדֶם. לְפָנֶיךָ נִגְלוּ כָּל תַּעֲלֻמוֹת וַהֲמוֹן נִסְתָּרוֹת שֶׁמִּבְּרֵאשִׁית. כִּי אֵין שִׁכְחָה לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ. וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ: אַתָּה זוֹכֵר אֶת כָּל הַמִּפְעָל. וְגַם כָּל הַיְצוּר לֹא נִכְחַד מִמֶּךָּ. הַכֹּל גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ. צוֹפֶה וּמַבִּיט עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. כִּי תָבִיא חֹק זִכָּרוֹן לְהִפָּקֵד כָּל רוּחַ וָנֶפֶשׁ. לְהִזָּכֵר מַעֲשִׂים רַבִּים וַהֲמוֹן בְּרִיּוֹת לְאֵין תַּכְלִית. מֵרֵאשִׁית כָּזֹאת הוֹדַעְתָּ. וּמִלְּפָנִים אוֹתָהּ גִּלִּיתָ. זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן. כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: וְעַל הַמְּדִינוֹת בּוֹ יֵאָמֵר. אֵיזוֹ לַחֶרֶב. וְאֵיזוֹ לַשָּׁלוֹם. אֵיזוֹ לָרָעָב. וְאֵיזוֹ לָשֹׂבַע. וּבְרִיּוֹת בּוֹ יִפָּקֵדוּ לְהַזְכִּירָם לַחַיִּים וְלַמָּוֶת. מִי לֹא נִפְקָד כְּהַיּוֹם הַזֶּה. כִּי זֵכֶר כָּל הַיְצוּר לְפָנֶיךָ בָּא. מַעֲשֵׂה אִישׁ

ופקדתו

עיון תפלה

כי תביא חק זכרון וגו' מראשית כזאת הודעת. התבונת שופטי אדם לבלי הודיע לנשפט מתי יתעסקו בדינו מתי יחקרו וידרשו עליו ולעשות משפטו עמו, כי יניחו הדבר כאלו לא יזכר, וע"י זה הנשפט מתיאש בלבו על דבר משפטו, ובפתע פתאום יקראיהו למען מתוך הבהלה והתכפיות מבלי הקדמת ידיעה, לא ידע בין ימינו לשמאלו בעמדו לפניהם למשפט ולא יהיה בידו לבקש זכות והצטדקות לעצמו, אשר היה לו אם היה יודע תחלה היום המועד למשפטו, אמנם הוא ית' ממדת רחמיו ומחפץ חסדיו להצדיק עם בריותיו, קבע יום פרטי וידוע בכל שנה ושנה אשר בו כונן למשפט כסאו, והיום ההוא גלוי ונודע לכל איש למען יהיה לו זמן לעשות כל השתדליות והכנות לזכות מעשיו כדי להשיג כפרה על כל מה שהרע לעשות ולהכריע את כף זכיותיו: **מעשה איש וגו'.** הזכיר שלשה שמות איש גבר אדם, ואיש הזכיר שני פעמים, ולכל אחד דבר מיוחד, לזה עלילות מצעדים, לזה מחשבה ותחבולה, לזה מעשה ופקידה, ולזה יצר מעללים. כי עינינו רואות שפרטי בני אדם נבדלים זה מזה במדותיהם מצד טבעם, זה נוטה לנדיבות וזה לכילות, זה לרחמים וזה לאכזריות, זה לגאוה וזה לרוח שפלה, וכן בכל המדות והמעשים, ולרבותינו שמי זה בא מן המזל שנולד בו, יש שלפי מזלו יתמזגו בו היסודות הטבעיות להיות נטיית מזגו לטוב ויש להפוכו, כמאמרם האי מאן דבמאדים יהא ש"ד האי מאן דבצדק יהא גבר צדקן. הנה כפי התחלפות מזגי טבעי בני אדם ומדותיהם כן יתחלפו אחרי שמותיהם, מי שנטיית מזגו נוטה לרע יותר יתואר בשם אדם, ומי שנטיית מזגו נוטה לטוב יותר יתואר בשם איש [עיין בכו"ק חלק ד"ג י"ט לא איש וגו' ובן אדם, שם הדבר מבואר] והנה מי שמזג טבעו נוטה יותר לטוב [איש] אף שאין מעשיו הטובים חשובים כ"כ כיון שהוא מעותד להוציא נטיותיו הטבעיות מן הכח אל הפועל ולעשות טוב, אם עד"מ מצד טבעו יש לו מדת רחמנות שלא יוכל לראות את חברו מזוקק בצער ועוני לכן ירחם עליו יחזקהו בפניו וישמחהו מצערו, אף שלא היה מן הראוי להחשב זאת לפועל טוב, בכל זה מחסדו ית' לזכרו לטובה, כמאה"כ ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו למי שהוא איש שהטבע עומד על ימין לזה

וכמעט

וּפְקֻדָּתוֹ וַעֲלִילוֹת מִצְעֲדֵי גָבֶר. מַחְשְׁבוֹת אָדָם וְתַחְבּוּלוֹתָיו וְיִצְרֵי מַעַלְלֵי

עיון תפלה

וכמעט מוכרח הוא במעשיו הטובים, חסד גדול הוא ממנו ית' אם ישלם לו כמפעלו הטוב. וע"ז אמר כאן מעשה איש ופקודתו, מלת פקודתו הוא לדעתי מענין ולא נפקד ממנו איש, יפקד מושבך [ש"א כ'] לשון העדר וחסרון וכן [ישעי' ל"ד] אחת מהנה לא נעדרה אשה רעותה לא פקדו, ושמש גם על ההעדר והחסרון שלא היה עדיין רק שהיה ראוי לבא ונמנע ולא בא, כמו ולא פקדנו מאומה [ש"א כ"ה] פוקדתי יתר שנותי [ישעי' ל"ח] שפירושו לרש"י נחסרתי יתר שנותי שהיה לי לחיות עוד [ומזה קרוב לומר שזהו ההבדל בין מצות ופקודים, מצות הן אותן שישנם בקום ועשה, ופקודים אותן שהם בשב וא"ת, מצות (געבאָטע) ופקודים (פערבאָטע), אמר אתה צוית פקודיך לשמור מאד, כלומר מצות ל"ת שהם נעדרי העשיה] וטעם פקודתו, מה שהיה נמנע ונעדר מלעשות מה שאינו ראוי לעשותו, כלומר יזכר האיש לטובה בין על מה שעשה מה שהוזהרנו עליו לעשותו, בין על שלילת העשיה (אונטערלאססען) שהיה בהעדר מעשה לבלי עשות מה שהוזהרנו מלעשותו, על כלם יזכר האיש לטובה אף שלמעשיו ולהעדר מעשיו כמעט הוא מוכרח מצד נטיית מזג טבעו, בכל זאת כיון שהבחירה בידו והיה יכול להתגבר נגד טבעו, הנה שכרו אתו מאלהי החסד. אמנם הדבר ברור שיתגדל ויתקטן שכר זה האיש לפי ערך כונת מחשבתו בפעלו הטוב, כי אם ברחמיו עד"מ על המשוקע בצער ועוני אין כוונת מחשבתו רק לשכך צער עצמו, ואינו נותן בדעתו שום חלק לגבוה רק עובד את עצמו למלא רצון מזג טבעו לבד, ואין בו עבודה לשמים כלל, הדעת נותנת שאין שכר זה האיש שוה עם המשתף עכ"פ גם חלק לגבוה לנטיית טבעו, ויגדל שכר זה השני מצד חלק הגבוה אשר שם במחשבתו, שיש בו עבודה לשמים במקצת, ע"ז אמר יצרי מעללי איש ר"ל המחשבה שהיה לאיש במעשיו. יצר, הוא הרצון המתילד במחשבת הרעיון לעשות דבר או להמנע, כמו ידעתי את יצרו, כי הוא ידע יצרנו. ונקראת מחשבה בשם יצר, כי כל מעשה היא תולדת המחשבה, והמחשבה כאבי המעשה היוצר ובורא את המעשה, כי אין מעשה בלתי מחשבה, וקרא את מעשה האיש בשם מעלל, כי באיש מעשיו עלולים ומסובבים מצד מזג טבעו [עמ"ש בכו"ק ר"פ בא, אשר התעללתי במצרים]. וטעם יצרי מעללי איש (דאָס ענטשטעהען זיינער האַנדלונגען). אמנם מי שנטיית מזגו נוטה יותר לרע [האדם] כמה קשה עליו עבודת השם, כמה מן התחבולות צריך להמציא בנפשו לעמוד בהם במלחמת יצרי תאותו, להתקומם נגד טבעו הרע ולהתגבר עליו, כמה מן ההשתדלות מוכרחים לזה האדם לעקור ולשרש תחלה שרשי טבעו הרעים אשר פורים רוש להענוגי תבל ולענה לתאוות מחמדי חומריותו, וגם אחר השרישו אותם מן הלב ואחר אשר עקר אותם מרעיונותיו כמה מן העמל והיגיעה אליו לנטוע תחתיהם בנפשו שרשי התורה והעבודה אשר מהם יצמח עץ החיים לנפשו. הנה לפי ערך רוב תחבולותיו להתקומם נגד טבעו הרע, ולרוב שימת מחשבתו על כל הנוטה שבמזג טבעו הרע לבלי הלכד ברשתם, הנה שכרו הרבה יותר, ע"ז אמר מחשבות אדם ותחבולותיו. התבונן כי על הבדל השכר שבין האיש והאדם אמר איוב [ל"ד י"א] כי פועל אדם ישלם לו וכאורח איש ימציאנו, לאדם השכר כפי פעלו, ולאיש רק כפי אורח טבעו, וגם שלמה אמר [י"ב י"ד] מפרי פי איש ישבע טוב וגמול ידי אדם ישיב לו, [ע"ש בבלק מ"ש בזה]. אמנם הגבר אשר הוקם על בשלמות הנפשי וכבר התגבר בעוז נפשו להכניע תחתיו מתקוממי יצרי לב, ולא ימצא עוד צר פנימי הטורד אותו ומעכבו, כי כחות נפשו כלם יעזרו איש את אחיו, כלם פונים אל ראש האחד אל יראת ה' הטהורה העומדת לעד, וכל יצרי תאוותיו נכנעים להיות עבדי החכמה להקים ממסלת הנפש על הלה, הנה זה הגבר אשר לא יירא עוד מפחד האויב היושב לו פנימה, ולא יפחד מצר ומסית ומוקש הסובבים עליו מבחוץ, לא יעמוד במעמדו זה, כי אמנם ישתוקק להתרומם עוד במעלות נפשו מעלה מעלה, וילך מחיל אל חיל, יתחיל מעתה להתיל כחותיו יום יום אל מדרגת עבודת יוצרו יותר גבוה ויותר נעלה, ואם עד הנה הגביר חיל לשמור ולעשות כל המצות המפורשות, לא יאמר די לי במה שמפורש ואפטור עצמי במה שמוטל עלי, כי אמנם יתאמץ להרחיב קיום המצות בכל דקדוקיה ובכל שיוריה [פרישות וחסידות] כי יאמר בלבו אלה המצות המפורשות תהיינה לי לעינים להרבות גם בדקדוקים ולהרחיבם בשיורים, כי מן המפירשות אבין ואשכיל להיכן דעת נותן התורה נוטה, ומהם אדע כי זהו רצונו, וגם רוח אעשה לקוני אם אקיים אותם אף שלא גלה אותם בפירוש [עמ"ש בזה לציון גואל, על אהבתו ויראתו ולעשות רצונו, בשם איש אלהי מהרמ"ח לוצאטו] ואם נותן התורה ית' פתח לפני דרך מצותיו והראני מצותיו המפורשות, אם אזרני חיל להנחות אותי בדרך מישרים אשר ראשו מגיע

שימה

מַעַלְלֵי אִישׁ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁלֹּא יִשְׁכָּחֶךָּ. וּבֶן אָדָם יִתְאַמֶּץ בָּךְ. כִּי
דוֹרְשֶׁיךָ לְעוֹלָם לֹא יִכָּשֵׁלוּ. וְלֹא יִכָּלְמוּ לָנֶצַח כָּל הַחוֹסִים בָּךְ. כִּי
זֵכֶר כָּל הַמַּעֲשִׂים לְפָנֶיךָ בָּא וְאַתָּה דוֹרֵשׁ מַעֲשֵׂה כֻלָּם: וְגַם אֶת נֹחַ
בְּאַהֲבָה זָכַרְתָּ. וַתִּפְקְדֵהוּ בִּדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים בַּהֲבִיאֲךָ אֶת מֵי
הַמַּבּוּל לְשַׁחֵת כָּל בָּשָׂר מִפְּנֵי רוֹעַ מַעַלְלֵיהֶם. עַל כֵּן זִכְרוֹנוֹ בָּא
לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְהַרְבּוֹת זַרְעוֹ כְּעַפְרוֹת תֵּבֵל. וְצֶאֱצָאָיו כְּחוֹל
הַיָּם: כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֵת כָּל הַחַיָּה וְאֶת
כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ
הַמָּיִם: וְנֶאֱמַר וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ

את

עיון תפלה

שמימה, הלא מן הראוי לפקח את עיני לשום מגמת פני על כל פסיעה ופסיעה שבדרך זה, כי התפשטות כל אורך הדרך אינו רק מלוקט ומקובץ מחלקים קטנים ופרטיים שבכל חלק היותר קטן ממנו, ומקבוץ הפרטים האלה ומהתאחדם זה בזה הדרך נעשה בתשלומו ואיך אדלג במהלכתי ולא אשים לב על כל מדרך כף רגלי ועל כל צעד מצעדי אשר אנכי דורך בדרך המצות והשלמות, הלא בזה אחסר את נפשי מטובת אותן החלקים הקטנים אשר הם אמצעיים להוליך אל שלמות הדרך, כי רק מקיבוץ כל האמצעיים [ואם הוא בכמות היותר קטן], הנמצאים מראש הדרך עד סופו ומהתאחדותם יהיה הדרך שלמה לפני לכן אתאמץ בכל מה שבכחי להיות מעובדי ה' בכל צעדי דרך המצות, ולשמור גם דקדוקי המצות ושיוריהן, בל ימוטו פעמי אף במקצת ובחלק היותר קטן מדרך השלמות. ואם נפשי יודעת מאד חולשת כחי לשום עיני תמיד על כל צעד מצעדי רגלי ולהשגיח תמיד על דקדוקי המצות ושיוריהן, הנה ה' אלהים חילי ובו אשים מבטחי כי יעמוד לימיני לעזרני, כמאמר הכתוב [משלי ט"ז ט'] לב אדם יחשב דרכו והשם יכין צעדו, ונאמר [שם כ' כ"ד] מהשם מצעדי גבר ואדם מה יבין דרכו. ונאמר [תהלים ל"ז כ"ג] מהשם מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ. אם חפץ ותשוקת הגבר באמת להתהלך במישור בדרך אשר הש"י פתח לפניו בתורתו, הוא ית' יכונן ויסעד אותו בכל פעמי רגליו שלא ימעדו אשוריו מני הדרך גם בדקדוקי המצות, ובכל צעד היותר קטן והיותר מעטה בכמותה יהיה השם בתומכי רגליו בל ימוטו פעמיו גם בשיורי המצות. הנה על גבר תמים דרך כזה אמר כאן ועלילות מצעדי גבר דמלבד שכר הליכה אשר בידו מהתגברו להתהלך בדרך המצות הגלוי לפניו בתורה, הנה שכרו אתו צפון לפניו על כל מעשיו אשר עשה בכל מצעדי רגליו בל ימוטו פעמיו באחת מדקדוקי המצות ולא ימעדו אשוריו באחת משיוריהן. וקרא את מעשי דקדוקי המצות ושיוריהן בשם עלילות להיותם עלולים ומסובבים מצד העזר האלהי, כי לולי ה' בעזרת הגבר לא היה יכול לעמוד בם:

אשרי איש. אמרו בשבח האיש אם לא ישכח את ה', ובשבח האדם אם יתאמץ בו, כי האיש אשר מצד מזג טבעו נוטה יותר לטוב, והאדם שמצד טבע מזגו נוטה יותר לרע, אין ספק שיתחלפו בעונשם אם שניהם ירשיעו, כי המתואר בשם אדם אם זה ירשיע אין עונשו גדול כ"כ כעונש איש הרשע, כי זה האיש אין לו התנגדיות מצד טבעו, והנה המתואר בשם איש, מעותד להוציא נטיית טבעו מן הכח אל הפועל ולהזהיר בטוב, אם רק מצד מדת רחמנותו ירחם על המציק בצער ועוני, בזה אינו נקרא עובד את השם, כ"א עובד את טבעו, וכן המתואר בשם אדם אפשר שיתגבר להחליש כח תאוותיו מצד פניות חילוניות, יתרחק מן הגזל מחמת יראת שופטי המדינה, יכבש תאות המשגל מצד גנות הבריות עליו וכדומה מכוונות נפסדות שאין בהם בחינת חלק עבודת השם, לכן נתנו השבח להמתואר בשם איש, אם לא ישכח את השם, ר"ל שיזהר בטוב מצד צווי הבורא ית' לא מצד טבעו. ושבח המתואר בשם אדם הוא אם יתאמץ ויתגבר על כחותיו המתאוות שבו, לא מצד פניות חילוניות כ"א מצד שרוצה להתדבק בו ית' ובמדותיו, משא"כ באיש שאין לו צורך להתגברות זו:

בריתי

את אברהם את יצחק ואת יעקב: ונאמר וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר: ובדברי קדשך כתוב לאמר זכר עשה לנפלאתיו חנון ורחום יי: ונאמר טרף נתן ליראיו יזכר לעולם בריתו: ונאמר ויזכר להם בריתו וינחם כרב חסדיו:

ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר הלך וקראת באזני ירושלם לאמר כה אמר יי זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה: ונאמר וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעוריך והקימותי לך ברית עולם: ונאמר הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם יי:

אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקדת ישועה ורחמים משמי שמי קדם וזכר לנו יי אלהינו את הברית ואת החסד ואת השבועה אשר נשבעת לאברהם אבינו בהר המוריה. ותראה לפניך עקדה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח וכבש רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם. כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ומעירך ומנחלתך. וקים לנו יי אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה

עבדך

עיון תפלה

בריתי יעקב. בריתי מגזרת ברו לכם איש, שטעמו בחרו לכם איש, בריתי כמו בחירי והוא שם על המובחר והמוברר מכל זולתו ליתרון מעלותיו, וטעם בריתי יעקב (מיינען אויסערלעזענסטען יעקב) וכן טעם בריתי יצחק בריתי אברהם, כי כלם היו הברורים והמובחרים במעלות נפשיות ונשגבות מאד. והמפרשים יוסיפו על לשון המקרא כאלו כתיב איש בריתי או בריתי אשר עם יעקב. ואין אנו צריכים לזה. עמ"ש בכו"ק נח ו' י"ט, והקימותי את בריתי:

הבן יקיר. הה"א חטופה לפלא ולתמהון, וטעמו האתה לי בן יקיר וילד שעשועים עד שמצד מעלת עצמותך תהיה אהוב לי, כי אמנם אין מעלתך רק בבחינת הצטרפותך עם אחרים, כי הם פחותים בערכם עד מאד ואתה נעלית עליהם בערכך, ורק מצד יתרונך על פחותי הערך ארחם עליך, וזהו אזכרנו עוד, אזכור לו יתרונו, כי עוד ענינו יתרון, כמבואר:

ברחמים

עבדך מפי כבודך כאמור: וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני יי: כי זוכר כל הנשכחות אתה הוא מעולם ואין שכחה לפני כסא כבודך. ועקדת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור: ברוך אתה יי זוכר הברית:

אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך לדבר עמם. מן השמים השמעתם קולך ונגלית עליהם בערפלי טהר גם (כל) העולם כלו חל מפניך ובריות בראשית חרדו ממך. בהגלותך מלכנו על הר סיני ללמד לעמך תורה ומצות ותשמיעם את הוד קולך ודברות קדשך מלהבות אש. בקולות וברקים עליהם נגלית ובקול שופר עליהם הופעת. ככתוב בתורתך ויהי ביום השלישי בהית הבקר ויהי קלת וברקים וענן כבד על ההר וקל שפר חזק מאד ויחרד

כל

עיון תפלה

ברחמים תזכור. כי לפעמים זכירת האבות לרע, דרשע בן צדיק עשו מרובה מרשע בן רשע, לכן אמר ברחמים תזכור, שזכירת העקידה תהיה לטובתנו לרחם אותנו:

מלהבות אש. כי לרבותינו היו עשרת הדברות נראים לעיני כל ישראל בשעת מ״ת, כמ״ש קול ה׳ חוצב להבות אש פירש״י שהיה הדבור של עשרת הדברות יוצא בלהבות אש ונחקק על הלוחות כתבניתם, ובתיב״ע דבורא הוה נפיק כשלהובין דנורא ומתחמי על משריתהון דישראל, ובמדרשב״י היכון קלין היו מתגלפי בהאי חשוכא ענגא וקבלא ומתחזיין בהו כמה דאתחזי גופא. וזה שאמר אח״כ קולות וברקים, ר״ל קולות הדברות היו מזהירים באור מצוחצח עד שהיו נראים לעיני כל [קול, הוא קול הדבור (וואָרטשטיממע) כמו שמעת לקול אשתך. ברק, הוא זהר וצחצוח (גלאַנצענד, שטראַהלענד) כמו ברק חרבי, ברק חניתך, למען היות לה ברק, שענינם זהרורית וצחצוח]. — וכן לשון קול שופר שאמר אח״ז, טעמו קול הדבור היה צלול וברור, עד שהיו כלם יורדים לתוכן ענינם ועומק המושג המכוון בדברות, כמ״ש במכילתא שהיו שומעים את הדבור ומפרשים אותו [מלת שופר כאן אינו על הכלי שתוקעין בו, כ״א הקול בעצמו נקרא שופר, כדאיתא במדרשב״י [ויקרא ו׳ ב׳] קול שופר, קול דאקרי שופר, ובפרשת יתרו ד׳ פ״א קול שופר כד״א שפר קדם דריוש, מלכי ישפר עלך, ודומה לזה ברוחו שמים שפרה [איוב כ״ו] שפירשוהו השמים הם יפים במראה זהיר ובהיר. וטעם קול שופר, קול צלול וברור (העללער, קלאַרער טאָן) — ואמר חזק מאד, שהיה קול הדברות מחזיק ומכיל בתוך פנימיותו כוונות עמוקות מאד, כדאיתא בספרי, יסובבנהו יבוננהו, יסובבנהו לפני הר סיני יבוננהו בעשרת הדברות מלמד שהיה הדבור יוצא מפי הקב״ה והיו ישראל מסתכלין בו ויודעים כמה מדרשים יש בו כמה הלכות יש בו כמה קלים וחמורים יש בו וכמה גז״ש יש בו. ואמרו [במסכת סופרים] פנים אל פנים דבר ה׳ אל כל קהלכם, פנים למקרא פנים למשנה פנים לתלמוד פנים לאגדה, ובשבת [דפ״ח] כל דבור ודבור שיצא מפי הקב״ה היה יוצא בשבעים לשון כלומר לשבעים פנים. ובמדרשב״י לא הוה קלא דלא הוה נהיר בנהירו עלאה ומסתכלין ביה בחכמתא עלאה רזין עלאין וגנזין טמירין. וכבר ידענו שבעשרת הדברות נכללין כל התרי״ג מצות. הנה על כל אלה אמר וקול שופר חזק מאד [חזק, כלשון מיעוט מחזיק את המרובה, כלי מחזיק ארבעים סאה] ובדה״ב ד׳ מחזיק בתים שלשת אלפים, ר״ל בית קבול המחזיק ותופס דבר הנכנס בו. וטעם חזק מאד [זעהר אומפאַססענד, פיעל ענטהאַלטענד, אינהאַלטרייך]: ויחרד כל העם. אין זה חרדה

המבלבלת

כָּל הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה: וְנֶאֱמַר וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל: וְנֶאֱמַר וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת וְאֶת הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק: וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה יְיָ בְּקוֹל שׁוֹפָר: וְנֶאֱמַר בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְיָ: וְנֶאֱמַר תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב:

וְנֶאֱמַר הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעוּגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ:

וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר כָּל יֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשֹׁכְנֵי אָרֶץ כִּנְשֹׂא נֵס הָרִים תִּרְאוּ וְכִתְקֹעַ שׁוֹפָר תִּשְׁמָעוּ: וְנֶאֱמַר וְהָיָה

ביום

עיון תפלה

המבלבלת דעת האדם עד שאינו מיושב בדעתו [שרעקק] כי למה יחרידם ה' הלא דעת העליון היתה להשמיעם את דבריו במעמד הנכבד, ואיך יבינו וישכילו אם אין דעתם פנויה, אבל חרדה זו היא חרדה שכלית [כמו ויחרד יצחק חרדה שפירש"י לשון תימה והשתוממות, וכן ת"א שם ותוה יצחק תיוהא. ערשטוינען] שכאשר השיגו הענינים האלהיים והביטו הנוראות והנפלאות מכבוד העליון רוממות השם וגדולתו הנראה לעיניהם, הם היו מסבבים לנפשותם חרדת הרוממות ויראת כבוד העליון, כדרך תמימי ה' אשר נגעה יראת ה' בלבבם במדה גדולה, שיחרד לבבם מפני רוממות כבוד יוצרם המצוייר בנפשותם. ובכו"ק פ' יתרו דברים אלה מבוארים ברחבה: **תקעו בחדש שופר.** בחדש הבי"ת פתוחה, וטעמו ביום ראש החדש הזה, כי רק יום ראשון של חודש נקרא חודש כי בו תתחדש הלבנה, וכל החדש נקרא כן ע"ש תחלתה: **בכסה.** לדעתי הוא מענין נשוי פשע כסוי חטאה [תהלים ל"ב] נשאת עון עמך כסית כל חטאתם [שם פ"ה] ונקרא נשיאת העון וכפרת הפשע בשם כסוי, לפי שהם כאילו מכוסים ונעלמים מן העין מלראותם, ואין משגיחין בם לענוש עליהם, והיו כלא היו: **ליום חגנו.** אין חג של ר"ה כחג שלשת הרגלים שענינו שמחה, רק ענינו מן חג להשם מחר, שאמר אהרן, שלא היה למחרתו יום שמחה, רק יום איום ונורא מגודל העונש שהיה בו, וכמו שתרגם יב"ע שם וקרא אהרן בקל עליב ואמר חגא דהשם מחר מנכסת קטול בעלי דבבוי אילין דכפרין במאריהון ופריקו עיקר שכינתא דהשם בעגלא הדין. ואיתא במכדרשב"י [קנ"ג א'] חג להשם מחר דזמין דינא לשרי' עלייהו למיעבד בהו דינא. הנה פירשו לשון חג, מן והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא [ישעיה י"ט] דתרגומו לחלא, וכן יחגו וינועו [תהלים ק"ז] תרגומו ירתתון, לשון אימה ופחד, רתת וחלחלה. ועל יום שיש בו דין אמר הנביא [יואל ב'] גדול יום ה' ונורא מאד ומי יכילנו, ושפיר הונח על ר"ה שהוא יום הדין שם חג, שהוא איום ונורא מאד כי על כלם תפל אימתה ופחד מאימת יום הדין. ותקיעת השופר בו ירמוז לעורר את הישנים בתענוגי תבל ולהקיץ את הנרדמים בתרדמת חמודי חיי הבל, שיחזרו בתשובה וייטיבו דרכיהם ומעלליהם, ויעזוב כל אחד מהם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה, וזהו כוונת המקרא תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו, ביום הראשון של חדש תקעו שופר, בכדי שנהיה נשואי פשע כסויי חטאה, ליום שהוא איום ונורא בהיותו לנו ליום הדין:

בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָיִם: וְנֶאֱמַר וַיְיָ עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה וְיָצָא כַבָּרָק חִצּוֹ וַאדֹנָי יֱהֹוִה בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן: יְיָ צְבָאוֹת יָגֵן עֲלֵיהֶם. כֵּן תָּגֵן עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁלוֹמֶךָ:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ גָּלֻיּוֹתֵינוּ וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ. וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ כִּמְצֻוֶּה עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ קוֹל שׁוֹפָר וּמַאֲזִין תְּרוּעָה וְאֵין דּוֹמֶה לָּךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵעַ קוֹל תְּרוּעַת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים:

רצה

עיון תפלה

הדין [בי"ת בכסה כבי"ת ויעבד ישראל באשה שטעמו בכדי להשיג אשה, וכן כאן בכסה בכדי להשיג כסוי עונות] עיין ברא"ש סוף ר"ה מחלוקת גדולה בין הגאונים אם לקרוא את יום ר"ה בשם חג ששון ושמחה. ואת הנראה לדעתי בפשט המקרא כתבתי:

לכם לזכרון. לדעתי אין המכוון בזה שהתקיעות יעלו זכרונכם לטובה לפניו ית' כאלו בלעדי התקיעות השכחה מצויה אצלו חלילה, אבל טעמו התקיעות האלה יזכירו אתכם — ומלת לפני ענינו כמו לפנות בוקר, פנות אל המנחה, וטעמו כאן לפניית המחשבה ונטיית הרצון, וטעם המקרא התקיעות האלה יזכירו אתכם להיות מחשבתכם ורצונכם פנוי ונטוי בכל ענינים לאלהים (אייך ערצינגען צו געטטליכען ריכטונגען) ויותר יתכן אחרי שמצאנו שהדבר אשר יוצא אל כח הזכרון מקושר באות למ"ד, כמו זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב (עקב ט') זכרה לחסדי דוד (דה"ב ו') שבשפלנו זכר לנו (תהלים קל"ו) גם כאן הלמ"ד דלפני יורה ע"ז, ואין לפני מלת היחס (פרעפ) רק הוא שם להשגחתו ית', כמו הסתרת פניך הייתי נבהל, יאר ה' פניו אליך, ר"ל פני השגחתו, וטעם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם (זיא זאללען אייך דינען צור ערצינגערונג אן דער פארזעהונג) שבזמני המועדים שהם העתים הקבועים אל השמחה, אשר טבע האומר כשיכולכל בענינים המשמחים אותו לצאת מדרך הישר יותר מדי ובנקל יוכל האדם לנפול ברשת הטמין לרגליו לשכח את ה' ככתוב פן תאכל ושבעת ושכחת את ה"א וכענין וישמן ישרון ויבעט, לכן המציא הוא ית' תרופה לזה שבעתים כאלה יתקעו בחצוצרות, שהם יזכירו אותנו בהשגחתו העליונה כי תמיד עיניו ית' עלינו, הרוצה לזכות עמו וגאון מרעיתו, הוא

אשר

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ (אַתָּה יְיָ) אֵל הַהוֹדָאוֹת:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכָל־הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

לש״ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר:

יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בספר

עיון תפלה

אשר קבע לנו הזמנים האלה למועדי שמחה לזכור בהם הנסים והטובות אשר גמלנו למען נזכה לפניו בכל מעשינו ולא נתור אחרי שרירות הלב:

ישׂ

בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

חוזרין התפלה בקול רם ואחר התפלה קודם קדיש תוקעין עוד עשרה קולות להשלים מאה קולות ואין אומרים היום הרת עולם:

הנהגות אחר התפלה

כשיוצאין מבהכ"נ או בהמ"ד יש לצאת בנחת ולא כהמוני עם הרצים יצאו דחופים ומבוהלים כאילו רוצים להיות מעשרה ראשונים היוצאים מבהכ"נ ויש שמתקנים כליהם באנעים זמירות או סמיך לו מלפניו שיהיה הכל מוכן לרוץ אורח מבהכ"נ כשיגמור ואפילו בחול אסור לרוץ בבהכ"נ עצמו או ביציאתו מבית הכנסת וקל וחומר ביום הקדוש הזה שאין להראות שנהגו בכבדות ויתנו פתחון פה למקטריגין וכן אמר הנביא ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל ולכן אע"פ שהיום רך מאד ועת האוכל גש הלום כל ערום ביראה יעשה בדעת להראות בעצמו כאילו יצא בדימוס בדינו מלפני המלך שמח וטוב לב וילך וישוב לביתו בשובה ונחת ואם יש קצת פנאי שיוכל ללמוד אפילו מנין קצת ילמוד ומכ"ש אם יש לו שיעור קבוע אחר התפלה ואחד המרבה כו':

קודם הסעודה יקדש על כוס של יין ואינו אומר פסוקים קודם רק תקעו בחדש כו' וברכת בפה"ג. ואם חל בשבת אומר פסוקים קודם כמנהגו בכל שבת. ואף ע"פ שאם אחר הקידוש שותה עוד רביעית יין ג"כ חשוב קידוש במקום סעודה מ"מ בר"ה לא יעשה כן פן ישתה וישתכח תיקף קדושת היום. ויטול ידיו ויסעוד מיד אחר הקידוש, או יאכל מיני תרגימא מה' מינים לצאת ידי קידוש במקום סעודה ויברך ברכה אחרונה על המחיה ועל הגפן כו':

אוכלים ושותים ושמחים לפי שמובטחים שיצאו בדימוס אמנם לא יאכלו כל שבעם למען לא יקלו ראשם וכ"ש שלא ירבו בשתיה. ותהיה יראת ה' על פניהם:

דברים שנוהגים לאכול בליל ראש השנה (כמבואר לעיל) יש להם לקיים גם בסעודה זו ויש לעשות תבשיל נוסף כמו שעושין בכל י"ט כיון שי"א שצריך שלש סעודות גם בי"ט יחשב במקום סעודה ג'. אבל אם חל בשבת אין לסמוך על זה אלא יחלק סעודתו לשנים וינוח מעט בין שני הסעודות ויאמר מזמור ה' רועי כו' ואם זמנו בהול ואי אפשר לו לחלק סעודתו או ששכח יש לו לאכול מיני תרגימא מה' מינים שי"א שיוצא בכך. ואין לו לסמוך שיצא בעסק התורה:

אחר סעודתו אע"פ שלפעמים עוד היום גדול ויש שהות לישן מעט עד עת תפלת המנחה אין לעשות כן ויחוש למה שאמרו הישן בר"ה גם מזלו ישן ואף שדבריהם נאמרו ברמיזה שמי שישן ואינו מוסיף אומץ בתפלה גם מזלו שהוא המלאך המליץ עליו בשמים הוא אינו מלמד זכות עליו. והאי יתן אל לבו כי עת לעשות לה' לא ינום ולא יישן וכ"ש להיות יושב ובטל שהוא כישן וגרוע ממנו שעי"ז

ראשו

ראשו מלא מחשבות רעות ולכן יהיה נזהר תיכף לברכת המזון לאכול מעט פירות ולברך עליהם להשלים מאה שחסר ממאה ברכות ואח"כ יפנה גופו ויפנה מחשבותיו חוץ וילך בזריזות אל המקום שקבע לתפלתו ואם עדיין אין עומדין להתפלל ילמוד במקום שרגיל כגון משניות או הל' ר"ה מה שיכול ללמוד בלא עיון עמוק או יאמר תהלים. וטוב מעט בכוונה:

בהגיע זמן תפלת מנחה יכוין לבו בכוונה גדולה כמ"ש חז"ל לעולם יהא אדם נזהר בתפלת המנחה שאף אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה וגם כי יצחק תקן תפלת המנחה וביום זה אנו מעוררים זכותו ולבא בגבורות זכות עקידתו להפך מדת הדין לרחמים. וי"א קודם מנחה פיוט ידיד נפש לעורר עצמו לאהבה:

לאחר מנחה נוהגין לילך לנהר שמחוץ לעיר שיש בו דגים חיים ואם אין שם הולכין לנהר סתם או באר וטוב אם הם חוץ לעיר ויש לילך אחר מנחה קודם שקיעת החמה. אם חל יום ראשון בשבת נוהגים לילך ביום ב'. ואומרים זה:

סדר תשליך

מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם: וְכָל־חַטֹּאת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל תַּשְׁלִיךְ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר לֹא־יִזָּכְרוּ וְלֹא־יִפָּקְדוּ וְלֹא־יַעֲלוּ עַל־לֵב לְעוֹלָם: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחַבְיָהּ: יְיָ לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְיָ לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיְיָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיְיָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים:

ואח"כ יאמר מזמור ל"ג רננו צדיקים. ואח"כ יאמר פסוק זה בכונה גדולה:

לא

עיון תפלה

יש טעמים כמוסים על מנהג ההליכה אל הנהר בר"ה, עיין של"ה, ושמעתי עוד טעם לזה, למה שלמדונו קדמונינו מחכמי אמת, כי המים הם כנוי ליסוד והחומר הראשון (היולי) המשותף לכל היסודות הנבראים החומריים והוא כולל צורות כל החומריים בכח, וחפץ האל ית' סובב אותו וממציא בו, כפי אשר תגזור חכמתו העליונה, את כל הצורות בפועל, והחפץ ההוא נקרא רוח אלהים [כענין שקב היתה רוח אחרת אתו] והוא המכוון במאמר, היתה תהו ובהו ורוח אלהים מרחפת ע"פ המים, שהיה החומר הראשון הנברא בלי איכות וצורה הנאות אל התכלית אבל כולל כל הצורות בכח, והחפץ האלהי מרחף עליו ונותן בו את הצורות בפועל. ודמות החומר הראשון הזה עם המים הוא דמיון נכון, כי כל מה שהוא עב מן המים לא ישתוה פעולת הטבע בכל חלקיו לפי שהם חזקים ושומרים את מתכונתם, וזהו הבדל פעולת המלאכה מפעולת הטבע, כי הפועל המלאכותי לא יתן את הצורה כ"א בשטח החמר לא בכל חלקיו הפנימיים, לכן תהיינה כל פעולות החרש המלאכותי בגוף האראי הקשה, לא כן הטבע כי הוא פועל בכל חלקי הדבר ומצייר את תוכם ופנימיותם, ואין הווה טבעי כ"א אחרי שהיה בתכונת המים זב נגר, ובעודנו בתכונת המים הנגרים יפעול בו הטבע ויצייר את תוכו, ואח"כ יתקשה מה שיצטרך להתקשות, וכמאמר רבותינו מדת ב"ו אינו יכול לצייר צורה במים, אבל הקב"ה צר צורה במים, והדברים מבוארים בחבר (מאמר ד' סימן כ"ה לכוזרי) בדברי ספר היצירה, ע"ש, ובאוצר נחמד, ועיין בס' החנוך להרא"ה סימן קע"ג, לכן בר"ה שבו נברא העולם, הולכים בו אל המים, שהוא החומר הראשון אשר ממנו הושתת העולם ברצון הבורא ית', למען הוציא מהשבת האמונה בחדוש העולם מן הכח אל הפועל. דמיון לזה מה שתיקנו לומר עשר פסוקי מלכיות בר"ה כנגד עשרה מאמרות שהעולם נברא בהן בר"ה (ר"ה ל"ב):

לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־יַשְׁחִיתוּ בְּכָל־הַר קָדְשִׁי. כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת־יְיָ כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו אל עליון מוכתר בי"ג מכילין דרחמי שתהא שעה זו עת רצון מלפניך קריאת י"ג מכילין דרחמי שבפסוקים מי אל כמוך המכוונים אל י"ג מדות אל רחום וחנון אשר קרינו לפניך כאלו השגנו כל הסודות וצירופי שמות הקדושים היוצאים מהם וזווגי מדותיהן אשר אחת באחת יוגשו להמתיק את הדינין תקיפין. ובכן תשליך במצולות ים כל חטאתינו ותשפיע עלינו שפע ישועה ורחמים מהן וזכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלהים חיים ונזכה לתשובה עילאה כי ימינך פשוטה לקבל שבים וקרע רוע גזר דיננו ויקראו לפניך זכיותינו ותאריך אפך עלינו לטובה אמן. יהיו לרצון וכו':

יהי רצון מלפניך שעל ידי הארת תקונים עתיקא קדישא דעתיקין בזעיר דבאריך יכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו במדת הרחמים ותתן לנו חיים ארוכים וטובים בעסקי תורתך ולקיים מצותיך ולעשות רצונך אמן כן יהי רצון:

אחר זה יאמר שיר המעלות ממעמקים תמלא כברכי נפשי ויאמר בכוונה עצומה:

ומנערים שולי הבגדים והוא לרמז בעלמא ליתן לב להשליך החטאים ולחפש ולחקור דרכים מן הוא והלאה שיהיו בגדיו לבנים ונקיים מכל חטא (שם):

כשחוזרים הצבור מהליכת תשליך לבית התפלה ועוד לא הגיע זמן תפלת ערבית חלילה להם להקל ראש לישב בטל. וגם ירחיק עצמו מחברת רעים לשוח יחד שאף שנדמה להם שהם מדברים מענין היום והם דברי יראה א"א שלא יומשך מענין לענין של חול ושחוק וקלות ראש ולה"ר. ומכ"ש שלא ליקח מקטרתו בידו להיות מעלה עשן כמעשהו בחול כי אף מי שנוהג להקל בשאר י"ט להעלות עשן (טאבאק) אף ביום ראשון יש לו לפרוש מזה בשני י"ט של ר"ה ויש מי שכ' שלא לעשן בי"ט ראשון ולהקל לצורך ביום שני וכן אני נוהג אבל בר"ה יש לבעל נפש לפרוש מזה בשני הימים אם לא שיש צורך גדול לרפואה. אלא כ"א יהיה עסוק בשלו ללמוד או לומר תהלים הכל לפי מה שהוא אדם (לשון מט"א):

דה"ח דיני קידוש ליל ב' של ר"ה ודיני הבדלה במוצאי ר"ה.

[כשיבא לביתו מבהכ"נ לא יעשה קידוש מיד עד שידע שהכל מתוקן לסעודה, כי אם יפסיק בין קידוש לסעודה גם ידי קידוש לא יצא. ואם לא יוכל לאכול מיד ימתין עם הקידוש ויאחז לדיק דרכו והלוכו בקודש שלא להפסיק מדברי קודש וילמוד או יעיין בספרים המדברים בקדושת היום עד שיגיע עת האוכל יקדש ויאכל מיד ואם יש לו איזו צורך לקדש מיד אזי ישתה אחר שתיית הקידוש עוד רביעית יין או יאכל מיני תרגימא שחייב עליהם ברכה מעין ג' ויצא בזה ידי קידוש במקום סעודה (שם)]: (א) בקידוש ליל ב' של ר"ה ילבוש בגד חדש או שמניח פרי חדשה כדי להסתלק מן הספק ויאמר שהחיינו ואם אין לו בגד חדש או פרי חדשה אעפ"כ יאמר שהחיינו (סימן ת"ר) וכן אשה בשעת הדלקת נרות שצריכה לומר שהחיינו אם אפשר לה בבגד חדש או בפרי חדשה מוטב ואם לאו אעפ"כ תאמר שהחיינו: (ב) במוצאי ראש השנה מבדיל על הכוס כמו בשאר י"ט (סי' תר"א):

ביום ב' של ר"ה ובעשי"ת בשעת הוצאת ס"ת אומרים זה אחר הי"ג מדות:

שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי: עזרי מעם יי עושה שמים וארץ: וארח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום: ואני תפלתי לך יי עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך: הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל: הנה עין יי אל יראיו למיחלים לחסדו: הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו: כי עמך הסליחה למען הורא: חנון ורחום יי ארך אפים ורב חסד: באור פני מלך חיים ורצונו כעב מלקוש: כי אל גדול יי ומלך גדול על כל אלהים: אשרי העם יודעי תרועה יי באור פניך יהלכון: כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן שיורד על פי מדותיו:

ואח"כ אומרים יהי רצון מלפניך שע"י הארת תקונים וכו':

וקורין בפ' וירא ה' גברי (אחר הדברים האלה) עד סוף הסדר. ובשניה למפטיר כדאתמול ומפטירין כי כה אמר ה' מצא חן עד רחם ארחמנו. ותוקעין היום כדאתמול. וטוב ללבוש בגד חדש. (מוסף) כדאתמול. (מנחה) כדאתמול. ואם חל בע"ש א"א א"מ. (מעריב) כסדר חול. (הבדלה) אין מברכין על הבשמים ועל האש:

סדר

סדר עשרת ימי התשובה.

(א) בכל הימים שבין ר"ה ליוה"כ חוץ מערב יוה"כ אומרים אבינו מלכנו ערב ובוקר **מלבד** **בשבת** שא"א אפילו במנחה של ערב שבת ואם יש ברית מילה באותן הימים אף שאין אומרים תחנון אבל א"מ אומרים (סימן תר"ב): (ב) אין נותנים חרם וכן אין משביעין אדם בב"ד עד אחר יוה"כ (שם): (ג) אין מקדשין הלבנה עד מוצאי יוה"כ. שבת שבין ר"ה ליוה"כ אומרים צ"ץ במנחה (שם):

מנהג כפרות בערב יום כפור.

(א) מה שנוהגין לעשות כפרות בעיוה"כ הוא מנהג ותיקין וכ"כ האר"י ז"ל על דרך הקבלה ושל"ה ונוהגין ליקח תרנגול לזכר ולנקבה לוקחין תרנגולת ולאשה מעוברת לוקחין תרנגול ותרנגולת משום שמא תלד זכר ואם נקבה תלד די לה ולבתה בתרנגולת ששתיהן רשאין ליקח כפרה אחת [מ"א שם]: (ב) ובוחרין בתרנגולים לבנים אבל אין לחזור אחר לבנים דוקא משום דרכי אמורי רק אם נזדמן לו לבן יקח ומכל המינים של בעלי חיים יכול ליקח לכפרה אפילו דגים אבל אסור ליקח בע"ח הראוין להקרבה כמו תורים או בני יונה שנראה כמקדיש קדשים בחוץ [מ"א שם]: (ג) ושוחטין אותם באשמורת כי אז רחמים גוברים [של"ה בשם האר"י ז"ל] וטוב לפדותן בממון ונותנים המעות לעניים ויש להסמיך שחיטת הכפרות מיד לאחר שהחזירו עליו וזורקין בני המעיים על הגגות או בחצר במקום שהעופות יכולין לקחת משם [שם]:

סדר כפרות

לעולם יסבב אדם תחלה לעצמו קודם שיסבב לבני ביתו כדי שיבא זכאי ויכפר על החייב וכן הוא אומר בכ"ג וכפר בעדו ואח"כ בעד ביתו ותיכף אחר שיסבב יניח ידו עליו וישחט:

קודם בני אדם יאמר זה:

לשם יחוד קב"ה ושכינתיה וכו' הנה אנכי בא לעשות כפרה זו לתקן את שרשה במקום עליון. ויהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתהא שעה זו אשר חוט חסדך גובר בעולם עת רצון ורחמים ובכח סגולת שחיטת גבר זה יומתקו ה' גבורות יסוד גבר בעלמ"א נוקבא קדישא דזעיר אנפין בחינותינו אשר בו דרך מעבר נשמתנו ואתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד ותבנה בית המקדש במהרה בימינו ושם נעשה לפניך משפט שעיר המשתלח ושעירי עזים נעשה ברצון להמתיק תוקפא וגבורתא של המלכה יראו עינינו וישמח לבנו. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי וכו':

לוקח הכפרה בידו הימנית ויאמר נפש תחת נפש ואומר בזה הלשון ג"פ:

בְּנֵי אָדָם יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֳנִי וּבַרְזֶל: יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק: אֱוִלִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם וּמֵעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ: כָּל־אֹכֶל תְּתַעֵב נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ עַד־שַׁעֲרֵי מָוֶת: וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְיָ בַּצַּר לָהֶם מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם וִימַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם: יוֹדוּ לַייָ חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: אִם־יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי־אָלֶף לְהַגִּיד לְאָדָם יָשְׁרוֹ: וַיְחֻנֶּנּוּ וַיֹּאמֶר פְּדָעֵהוּ מֵרֶדֶת שַׁחַת מָצָאתִי כֹפֶר:

מי שמסבב לעצמו יאמר בלשון הזה ג' פעמים:

זֶה חֲלִיפָתִי. זֶה תְּמוּרָתִי. זֶה כַּפָּרָתִי. זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ למיתה

עיון תפלה

זה כפרתי. גם כפרה בזה אין הוראתו מחילה וסליחה, כי אין בענין זה כפרת עון, אבל הוא

לְמִיתָה. וַאֲנִי אֶכָּנֵס וְאֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרֻכִּים וּלְשָׁלוֹם:

יחזור וקורא בני אדם וגו' וכן עושה ג' פעמים.

לעצמו ולאחר עמו יאמר זה שלש פעמים:

זֶה חֲלִיפָתֵנוּ. זֶה תְּמוּרָתֵנוּ. זֶה כַּפָּרָתֵנוּ. זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה. וַאֲנַחְנוּ נִכָּנֵס וְנֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרֻכִּים וּלְשָׁלוֹם:

לזכר אחד יאמר זה שלש פעמים:

זֶה חֲלִיפָתְךָ. זֶה תְּמוּרָתְךָ. זֶה כַּפָּרָתְךָ. זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה. וְאַתָּה תִּכָּנֵס וְתֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרֻכִּים וּלְשָׁלוֹם:

לשני זכרים או לשלשה זכרים יאמר זה שלש פעמים:

זֶה חֲלִיפַתְכֶם. זֶה תְּמוּרַתְכֶם. זֶה כַּפָּרַתְכֶם. זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה. וְאַתֶּם תִּכָּנְסוּ וְתֵלְכוּ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרֻכִּים וּלְשָׁלוֹם:

לנקבה אחת יאמר זה שלש פעמים:

זֹאת חֲלִיפָתֵךְ. זֹאת תְּמוּרָתֵךְ. זֹאת כַּפָּרָתֵךְ. זֹאת הַתַּרְנְגֹלֶת תֵּלֵךְ לְמִיתָה. וְאַתְּ תִּכָּנְסִי וְתֵלְכִי לְחַיִּים טוֹבִים אֲרֻכִּים וּלְשָׁלוֹם:

לשתי נקבות או יותר יאמר זה שלש פעמים:

זֹאת חֲלִיפַתְכֶן. זֹאת תְּמוּרַתְכֶן. זֹאת כַּפָּרַתְכֶן. זֹאת הַתַּרְנְגֹלֶת תֵּלֵךְ לְמִיתָה. וְאַתֶּן תִּכָּנַסְנָה וְתֵלַכְנָה לְחַיִּים טוֹבִים אֲרֻכִּים וּלְשָׁלוֹם:

מי שמסבב לאשה מעוברת יאמר זה שלש פעמים:

אֵלּוּ חֲלִיפוֹתֵיכֶם. אֵלּוּ תְּמוּרוֹתֵיכֶם. אֵלּוּ כַּפָּרוֹתֵיכֶם. אֵלּוּ הַתַּרְנְגוֹלִים יֵלְכוּ לְמִיתָה. וְאַתֶּם תִּכָּנְסוּ וְתֵלְכוּ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרֻכִּים וּלְשָׁלוֹם:

עיון תפלה

הוא מענין נתתי כפרך מצרים (ישעיה מ"ג) דתרגומו יהבית חליפך, לא יתן לאלהים כפרו (תהלים מ"ט) דתרגומו פורקניה, מצאתי כפר (איוב ל"ג) תרגומו פורקנא, כפר לצדיק עשרו ותחת רשעים בוגד (משלי כ"א י"ח) מלת כפר ומלת תחת מתורגם שלחופיה, וטעמו כשנגזר צרה על צדיק וישר, שנכשל בעון מה, אף שכבר נתן רשות למשחית, כשהוא שב, יבא הרשע תחתיו ותפול ההשחתה עליו, ולשון זה מורגל ברבותינו באמרם: הבן כשמזכיר את אביו תוך י"ב חדש יאמר הריני כפרת משכבו, ופירש בעל הערוך הריני במקומו לסבול יסורי עונשו, וזהו המכוון גם כאן בשם כפרה, שהעונש והפגע הנגזר על האדם יהיה עוף זה תחתיו, ושפיר מעורר בזה בספר חיי אדם וז"ל מה שנשרש בלב ההמון שכל כפרת יה"כ תלויה בזה וכמעט שכפרות ואכילת מצה נחשב להם למצוה אחת, וסוברים שאין להם כפרה ביה"כ אם לא בתרנגול, ועי"ז באים לידי איסור נבלה, שדוחקין זה את זה בקהלות גדולות שהשוחטים ניעורים כל הלילה ועיפים, ואינם מרגישים בסכין וכו' וכו' ע"ש:

דיני ערב יום כפור.

(א) מצוה לאכול ולשתות בערב יוה"כ ולהרבות בסעודה ויכול למעט מלימודו כדי לאכול ולשתות ומ"מ לא יאכל אלא דברים קלים כגון דגים או עופות כדי שלא יהא שבע ומתגאה [שם ס"ו סימן תר"ד ומ"א]: (ב) אסור להתענות בו אפילו תענית חלום ואפילו עד סעודה המפסקת הסיר לו להתענות [א"ר בשם של"ה דלא כמ"א] כיון דאכילה בעצמה נחשבת לעינוי ואם טעה והתענה אם לא התענה רק עד סעודה המפסקת אין צריך למיתב תענית לתעניתו [מ"א שם]: (ג) אין נופלים על פניהם בעיה"כ גם פ"א למנצח יענך ומזמור לתודה גם א"א בו אבינו מלכנו בעיוה"כ שחרית אם לא שחל יוה"כ בשבת או אומרים א"מ עיוה"כ שחרית אבל במנחה א"א אפילו כשחל יום הכפורים בשבת [מ"א שם]: (ד) אבל בערב שלפני עיוה"כ נופלין על פניהם במנחה וכן אם חל עיוה"כ ביום ב' אומרים צו"ן בשבת במנחה [שם] והנוהגים שלא לאכול בשר כי אם בימים שא"א תחנון אז במקומות שאין מרבין בסליחות בשחרית נמצא שמחזיקין גם אלילה קלת ליום טוב מותרים לאכול בשר בלילה אחר צ"ה אבל לפני צ"ה אף שהתפלל ערבית אסור לאכול בשר אבל במקומות שמרבין בסליחות בשחרית אסורים לאכול בשר אפילו אחר צ"ה. אבל מי שנדר בפירוש שלא לאכול בשר כ"א בי"ט אסור לאכול בשר בלילה אפילו במקומות שאין מרבין בסליחות שחרית אבל בעיוה"כ ביום מותרין [מ"א שם]:

שיפיים אדם את חבירו בערב יום הכפורים.

(א) עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו ואם אינו מתפייס בראשונה יחזור פעם שנית ושלישית ובכל פעם יקח עמו שלשה אנשים ואם אינו מתפייס בשלשה פעמים אינו זקוק לו מיהו אם רוצה לפייסו יותר רשאי אם אין שם בזיון תורה. מיהו יאמר אח"כ בפני י' שביקש ממנו מחילה ולא רצה למחול לו [סימן תר"ו] ואם הוא רבו צריך לילך כמה פעמים עד שיפויס [שם]: (ב) המוחל לא יהא אכזרי מלמחול אם לא שמכוין לטובת המבקש מחילה [וכעין מעשה דרב ודר"ה] ואם הוציא עליו שם רע א"צ למחול לו ומ"מ מדת ענוה למחול [מ"א שם]: (ג) אם מת אשר חטא לו מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו ואומר חטאתי לאלקי ישראל ולפלוני זה שחטאתי לו והם ישיבו מחול לך מחול לך וצריך לילך שם יחף ואם הוא חוץ לשלשה פרסאות יכול לשלוח שלוחו לילך על קברו ולפייסו עם עשרה בני אדם ויאמר הנני השליח של פלוני מודה ברבים שפלוני שלחני לבקש מחילה וכל בקשת מחילה יהיה בעיוה"כ [שם]: (ד) תקנות קדמונינו והרס שלא להוציא שם רע על המתים ואם חרפו אחר מיתה א"צ לילך על קברו רק יבקש מחילה במקום שחרפו [מ"א]: (ה) נוהגין לטבול בערב יוה"כ משום קרי ולאדם חלש די בהטלת ט' קבין מים שאובין ואפילו מג' כלים ולא מד' וכששופכין מב' או מג' כלים אז צריך שלא יפסיק הראשון עד שיתחיל הב' ואם היה מקצת גופו במקוה ושפך עליו ט' קבין יצא אבל אם עמד בנינית שיש בה מים שמכסין אפילו מקצת רגלו ושפכו עליו תשעה קבין לא יצא [שם במ"א]: (ו) אשה שמשמשה תוך ג' ימים צריכה לכבד ביתה בחמין שלא תפלוט ש"ז ביוה"כ אבל אם היא סמוך לווסתה או לטבילתה לא תעשה כן כי אז רגילות להתעבר ויש לחוש שמא תשחית זרע הריון [שם במ"א]: (ז) אבל תוך שבעה בעיוה"כ מותר לרחוץ אפילו שעה או ב' קודם הלילה שיה"כ מבטל גזירת שבעה ואפילו הרחיצה בחמין ופשוט דשאר דיני אבילות כגון ישיבת הקרקע נוהגים עד הלילה דלא הוי לענין זה כי"ט דרק אכילה מצוה בערב יוה"כ [מ"א שם]:

סדר הוידוי במנחה בעיוה"כ.

(א) צריך להתודות במנחה בעיוה"כ קודם סעודה המפסקת ויחיד אומרה אחר שסיים תפלת י"ח וקודם הוידוי יאמר יהיו לרצון והש"ץ שמחזיר התפלה בקול רם במנחה אינו חוזר הוידוי וא"א אבינו מלכנו ולא שום תחנה [סימן תר"ז]: (ב) כשמתודה בלחש נכון לפרט החטא הידוע לו שעשה אבל בקו"ר אסור לפרט החטא שאינו מפורסם וצריך לעמוד בשעת וידוי וצריך לשחות כמו במודים ולא יסמוך לשום דבר דסמיכה חשוב כישיבה [שם במ"א]: [בעל הטא] צריך לומר בסתר ובגלוי. בשגגה וזדון. כפרה לחטאים מחילה לעונות סליחה לפשעים וכשמתודה יכה באגרוף על החזה [שם במ"א] אין לדבר בשעת הוידוי [שם]: [על חטא שחטאנו לפניך ביצה"ר] פי' היינו מה שגירה יצה"ר בנפשו כמאמר חז"ל רב לייט אמאן דמגרי יצה"ר בנפשו: (ג) אחר מנחה לוקין ל"ט מלקות ברצועה של עגל כל דהוא שהוא רק לזכרון בעלמא והנלקה יטה פניו לצפון ואחוריו לדרום והמלקה יאמר ג"פ והוא רחום שהוא ט"ל תיבות כנגד ט"ל מלקות והנלקה יאמר וידוי [שם]:

סדר סעודה המפסקת.

(א) צריך לאכול סעודה המפסקת קודם בין השמשות ושיעור ביה"ש הוא כמו רביעית שעה קודם צאת הכוכבים וצריך להוסיף מעט [סימן תר"ח]: (ב) אם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול

אין

אין להקל לאכול אח"כ אם לא שהתנה בפירוש שאינו מקבל תענית וקבלה בלב קודם פלג המנחה אין בכך כלום אם לא שקיבל בפירוש [שם במ"א בשם מהרי"ל]: (ג) בסעודה המפסקת לא יאכל דברים המחממים כגון מיני בשמים וחלב חמה אסור אף בשחרית שמרבה זרע וראוי לאכול בסעודה המפסקת מאכלים קלים להתעכל ולא יאכל שומשמין ולא אכילה גסה ואם אכל הרבה לא ישים אצבעו תוך פיו ביוה"כ כדי להקיא [שם במ"א]:

דיני הטמנת חמין בעיוה"כ.

(א) אין להטמין מעיוה"כ על מוצאי יה"כ כמו שמטמינים מע"ש לשבת והטעם משום הכנה או משום דמיחזי כרעבתנותא [סימן תר"ט] וזה לא שייך רק כשמטמין מאכלים לצורך אכילה של מוצאי יוה"כ אבל אם מטמין בתנור דברים שאינן לצורך אכילה של מוצאי יוה"כ כגון במדינתנו שעושין הפאווידלי"א ועושין הרבה בפעם אחת שצריך על זמן רב ושרק פי התנור בטיט מותר להטמין בעיה"כ ואפילו אחר חצות מותר מידי דהוי אמלאכות שמותר לעשותן בע"ש מבע"י ונעשין מאליהן בשבת במקום שאין חשש שמא יחתה ואפילו אם רוצה לאכול מהפאווידל"ע במוצאי יוה"כ מותר לאכול ממנה:

דיני הדלקת נרות ביום הכפורים.

(א) נוהגין להרבות נרות ביוה"כ בבתי כנסיות ובתי מדרשות וגם בביתו מדליק ומברכין להדליק נר של יו"כ ואם חל בשבת אומר בברכה של שבת ושל יוה"כ וצריך להדליק גם בחדר שישן שם כדי שלא יבא לשמש עם אשתו [סימן תר"י במ"א]: (ב) נוהגין שכל איש עושין לו נר ועוד נר לאביו ולאמו שמתו ויהנין לעשות לנר ביהכ"נ פתילות עבות כדי להרבות אורן ואם כבו נרות אלו ביוה"כ אסור לומר לעכו"ם להדליקם או לקבל שעוה הנוטף ממנו רק לוקחין עכו"ם לשמור הנרות שלא יבא ח"ו לידי דליקה [שם]: (ג) אם כבו הנרות נוהגין שמדליקין אותם במוצאי יוה"כ ואל יכבנו עוד אלא יניחנו לדלוק עד גמירא וגם יקבל עליו שכל ימיו לא יכבו נרו במוצאי יום הכפורים לא הוא ולא אחר ויש להגיע השלחנות ביו"כ כשבת:

איסור רחיצה ביו"כ.

(א) אסור לרחוץ ביוה"כ ואפילו להושיט אצבעו במים אסור ואם היו רגליו או שאר גופו מלוכלכים בטיט או בצואה או שנטף דם מהוטמו מותר לרחצם וצריך ליזהר שלא ירחץ רק מקום המלוכלך בלבד ולא יותר [סימן תרי"ג מ"א שם] אבל אם היו ידיו מלוכלכות בצואה או שנגע בגופו במקומות המכוסים אפילו לא נגע רק באצבע אחת צריך לרחוץ כל ידיו עד קשרי אצבעותיו ואם נגע בידו בטיט או ברפש א"צ לרחוץ רק מקום המלוכלך בלבד [ועיין פ"מ סימן ק"ח במ"ז]: (ב) בשחרית נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו ומברך ענט"י ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר הר"ר מעל הידים [שם]: (ג) אם הטיל מים ושפשף הנצוצות או עשה צרכיו מותר ליטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו וכן כהן שעולה לדוכן נוטל ידיו אף שהן טהורות [שם] אסור לרחוץ פיו ביוה"כ [שם]: (ד) אם ראה קרי ביוה"כ אסור לו לטבול אפילו רגיל לטבול בשאר ימות השנה אסור רק רוחץ מקומות המלוכלכים לבד ומתפלל [שם]: (ה) אשה אסורה לטבול בליל יוה"כ אפילו הגיעה זמן טבילתה בו ביום אבל ללבוש לבנים מותרת ביוה"כ ורוחצת בין ירכותיה כדרכה ואם רוצה לטבול במוצאי יום הכפורים תעשה החפיפה ערב יוה"כ [שם]:

דין סיכה ונעילת הסנדל ביום הכפורים.

(א) אסור לסוך אפילו מקצת גופו ביוה"כ ואפילו אינו אלא להעביר הזוהמא אסור אבל אם הוא חולה אפילו אין בו סכנה או שיש לו חטטין בראשו מותר [סימן תרי"ד] והיינו דוקא מקום שנוהגין לסוך בחול אפילו איש בריא אבל במקום שאין נוהגין לסוך בחול איש בריא אסור לסוך ע"ג החטטין בין בי"ט בין בשבת משום דמוכח משום רפואה [ועיין בט"ז בסימן שכ"ז ס"ק ב']: (ב) אסור לנעול מנעל או סנדל של עור וחולצים המנעלים מבע"י [היינו שגם בזה צריך לעשות תוספת כמו באכילה] אפילו מנעל של עץ ומחופה עור אסור לנעול אבל של גמי או של קש ושאר מינים מותר אפילו לצאת בהם לר"ה [שם]: (ג) מותר לעמוד ע"ג כרים וכסתות אפילו של עור אם צריך לו מחמת כאב רגל או צינה והמחמיר גם בזה תע"ב אבל תפלת ש"ע אסור לעמוד על גביהם משום דאסור לעמוד ע"ג מקום גבוה בשעה שמתפלל ועוד נראה כמתגאה אם עומד ע"ג כרים [שם ובמ"א]: (ד) היולדות כל שלשים יום מותרות לנעול סנדל וכן חולה אף שאין בהם סכנה וכן מי שיש לו מכה ברגליו מותרים לנעול סנדל [שם]: (ה) כל אדם מותר לנעיל סנדל במקום שמצוין שם נחשים ועקרבים הנושכים [שם]: (ו) ואם ירדו גשמים ורוצה לילך מביתו לביהכ"נ או להיפך והוא איסטניס מותר לנעול מנעליו ויניחם בביהכ"נ במקום מוצנע ולא יגע בהם כ"א ע"י בגד אבל אם נוגע במנעליו

שלא

שלא ע"י בגד צריך ליטול ידיו אבל מי שאינו איסטנים לא ינעול מנעליו אם צריך לו לילך אפילו אם ירדו גשמים ובפרט שהולכין באנפלאות א"כ אין להם צער כ"כ בלא מנעלים ואם רוצה לילך לביהכ"ס ויודע שילכלך שם רגליו במקום מטונף מותר לנעול מנעליו אבל תיכף כשיוצא משם צריך להסיר אותם וכן איסטנים תיכף כשיבוא למקום שאין לו צער צריך להסיר אותם דלא כאותן שנוהגין שהולכין בסנדלין אפילו בביהכ"נ עד שיושבים על מקומם ואיסור גדול הוא ואפילו במקום שמותר לנעול צריך להחליף המנעלים של ימין לשל שמאל [שם ובמ"א]: (ז) אם צריך לילך לבין העכו"ם אעפ"כ אסור לנעול סנדל אף דאיכא למיחש שילעיגו עליו כיון די"א שהוא דאורייתא [שם מ"א] יוה"כ אסור בתשמיש המטה ואסור ליגע באשתו אפילו ביום כאלו היא נדה וגם לא ירבה דברים עמה [סימן תרס"ו]:

הקטנים מתי יתחילו להתענות.

(א) הקטנים פחות מבן ט' אין מענין אותם אפילו לשעות כדי שלא יבאו לידי סכנה ואפילו אם רוצים להחמיר על עצמן מוחין בידם. קטן הבריא וכן קטנה הבריאה בני ט' שנים או עשר שנים מחנכין אותם לשעות. כילד היה רגיל לאכול בשני שעות מאכילין אותו לג', לשלש, מאכילין אותו בד' ולפי כחם מוסיפים לענות אותם וכן בני י"א שנה אין מחנכין אותם אלא לשעות לפי שבזמן הזה חשובין כחולין [סימן תרס"ו]: (ב) קטנה בת י"ב שנה ויום אחד וקטן בן י"ג שנה ויום אחד אם הביאו שתי שערות מתענין ומשלימין מדאורייתא ואם לא הביאו שתי שערות מתענין ומשלימין מדברי סופרים ואפילו אם נעשו בני י"ב וי"ג ביוה"כ עצמם צריכין להתענות ולהשלים [שם]: (ג) חולה שאכל ביוה"כ אם מתיישב דעתו אח"כ ויכול לברך צריך להזכיר יעלה ויבא בבהמ"ז ואם הוא שבת צ"ל ג"כ רצה ואם שכח להזכיר עד שסיים ברכת בונה ירושלים א"צ להזכיר אבל קידוש א"צ [סימן תרי"ח]:

סדר ליל יום הכפורים.

(א) קודם כל נדרי הולכים שנים מחשובי העיר שמתפללים שם בבית הכנסת ועומדים שם אצל הש"ץ עד אחר ברכו ואומר הרב או הגדול שעומד אצל הש"ץ בישיבה של מעלה כו' [סימן תרי"ט]: (ב) ומתעטפים בטליתים מבע"י ומברכין עליו ואם לא נתעטף מבע"י אלא בלילה אין מברך עליו [סימן י"ח]: (ג) ונוהגין שאומר כל נדרי ג"פ מבע"י וממשיך בניגונים עד הלילה ובכל פעם מגביה קולו יותר מבראשונה [שם]: (ד) ואומר הש"ץ קודם מעריב שהחיינו בלא כוס ואם חל בשבת אומרים קודם ברכו מזמור שיר ליום השבת ואומרים בליל יום כפור ומחרתו בשכמל"ו בקול רם [שם]: (ה) אם חל יוה"כ בשבת א"א א"מ ואחר ש"ע אומרים ויכולו וברכת מעין שבע וחותם מקדש השבת [שם] וא"א ביוה"כ או"א רצה במנוחתנו אפי' חל בשבת רק מתחילין קדשנו במצותיך כמו ביוה"כ שחל בחול ואם חל בשבת אומרים [והנחילנו ה' אלהינו באהבה וברצון] ואם חל בחול א"א באהבה רק מקרא קודש זכר ליציאת מצרים [שם]: (ו) אל ישנה אדם ממנהג העיר אפי' בניגונים או בפיוטים שאומרים [שם]: (ז) יש שעומדים על רגליהם כל היום וכן בלילה בשעת תפלת ערבית אבל כל הלילה אין לעמוד מפני שלא יוכל להתפלל אח"כ בכוונה ביום ואם נחלשו יכולין לסמוך עצמם לשום דבר ומי שעושה כן פעם אחד ודעתו לעשות כן תמיד ואחר כך אין רוצה לעשות כן צריך התרה וטעם העמידה ביו"כ שהוא דוגמת המלאכים ולכן לנשים אין תועלת בעמידה [שם במ"א וא"ר]: (ח) יש נוהגין ללון בבית הכנסת ואומרים שירות ותשבחות בלילה וטוב ונכון לישן רחוק מן הארון ומי שאינו רוצה לומר שירות ותשבחות לא יישן שם ומי שיודע בעצמו שאם יהיה ניעור בלילה לא יוכל להתפלל ביום בכוונה טוב שילך לביתו לישן ויאמר קודם שישן ארבע מזמורים הראשונים של תהלים שהם שמורים לקרי וכן החזנים שמתפללים ביום לא יהיו נעורים בלילה שלא יאבדו קולם [שם]:

דיני יום הכפורים.

(א) טוב לקצר בפיוטים בשחרית יוה"כ כדי למהר בענין שיתפללו מוסף קודם שבע שעות על היום ואם התפללו שחרית ורואים שהוא סוף שש שעות לא יאמרו א"מ כדי להתפלל מוסף קודם שבע [סי' תר"ך]: (ב) סדר קריאת התורה נתבאר לעיל בה' קה"ת: בזוהר כתוב כל מי שמצטער על מיתת בני אהרן ומוריד דמעות עליהם מוחלים לו עונותיו ובניו אינן מתים בחייו וכ"כ האר"י ז"ל [סי' תרכ"א מ"א שם]: (ג) בהפטרה א"א מלך מוחל כו' רק ודברך אמת וקים לעד בא"י מלך על כל הארץ כו' [מ"א שם]: (ד) מילה ביוה"כ מלין אחר קה"ת ואחר המילה אומרים אשרי [וכ"כ א"ר]: ומברכין על הכוס ונוהגין ליתן הכוס לתינוק הנימול אבל לתינוק אחר אין ליתן משום דבכוס של מצוה חיישינן דלמא אתי למיסרך וצריך ליתן לתינוק הנימול לשתות מן הכוס הוץ ממה שנותנין לו כשאומר בדמיך חיי [שם במ"א וט"ז]: (ה) נוהגים להזכיר נשמות ביוה"כ וצריך לידור לצדקה ביוה"כ בעד המתים כי גם המתים יש להם כפרה ביוה"כ [שם] א"א אין כאלהינו ביוה"כ [סי' תרכ"ב]:

נהגו שהאב והאם מברכים את בניהם טרם לכתם לבהכ"נ ומעתירים בברכה זו שיחתמו לחיים טובים ושיהיה לבם נכון ביראת ה' וישים בלבבם אהבתו ויראתו בלב שלם וכ"א כפי מערכי לבו ושינון לשונו שופך תחנונים בבכי ובדמעות שליש למען יקים ה' את דברו ויקובל תפלתו ויעתר אל ה' וירצהו. ואגב זה מעוררים הבנים והבנות שילכו בדרך טובים וארחות צדיקים ישמרו ולחזק לבבם לתוה"ק כי בעת ההיא מורך בלבבם מאימת הדין והדברים עושים רושם ונכנסים ללב ביותר. ורבים הולכים גם לקרוביהם אנשים של צורה ואנשי מעשה שיברכו אותם ומבקשים מהם שיתפללו בעדם ביום הקדוש בנשאם תפלה בעד השארית הנמצאת לפקדם ולהזכירם לטובה. ויש להקדים לעשות כן בעוד היום גדול שבעת אשר היום פנה לערוב ראוי שיהיה לבם נכון לקבל קדושת היום בהשקט ויישוב הדעת (מט"א):

הנוסח שאנו מברכים הוא. ישימך כו', יברכך כו', ויה"ר מלפני אבינו שבשמים שיתן בלבך אהבתו ויראתו ותהיה יראת ה' על פניך כל ימי חייך שלא תחטא ויהי חשקך בתורה ובמצות. עיניך לנוכח יביטו. פיך ידבר חכמות ולבך יהגה אימות. ידך יהיו עוסקים במצות. רגליך ירוצו לעשות רצון אביך שבשמים. יתן לך בנים ובנות צדיקים וצדיקות עוסקים בתורה ומצות כל ימיהם. ויהי מקורך ברוך. ויזמין לך פרנסתך בהיתר ובנחת ובריוח מתחת ידו הרחבה ולא ע"י מתנת בשר ודם. פרנסה שתהיה פנוי לעבודת ה' ותכתב ותחתם לחיים טובים וארוכים בתוך כל צדיקי ישראל, אמן (חיי אדם).

סדר תפלת יום כפור

לערבית ושחרית ומנחה.

למנחה כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים. מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים. לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים. זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:

ובכן

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וְאֵימָתְךָ עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ. וְיִירָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אֶחָת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׁלְטוֹן לְפָנֶיךָ עֹז בְּיָדְךָ וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ:

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְיָ לְעַמֶּךָ. תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ וְתִקְוָה טוֹבָה לְדוֹרְשֶׁיךָ וּפִתְחוֹן פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ. שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ. וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה. כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה יְיָ לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יְיָ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה

לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה (וְאֶת־יוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה וְלִמְחָל־בּוֹ אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ (בְּאַהֲבָה) מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה: זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ. וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מְחַל | לַעֲוֹנוֹתֵינוּ בְּיוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וּבְיוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה. מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ. כָּאָמוּר אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא־אֶזְכֹּר: וְנֶאֱמַר מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאתֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: וְנֶאֱמַר כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם. מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ: (לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ: (וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ

באהבה

עיון תפלה

את יום הכפורים הזה. קראה התורה יום זה בשם כפורים ולא לשון סליחה ומחילה, נ"ל שבא להורות על אופן מחילת העונות המיועד לנו ביום זה, והוא הוידוי והתשובה, אשר רק בצירוף אלה ביום הקדוש הזה נשיג החסד העליון מחילה וסליחת עונות, כאמרם [יומא פ"ה] אין יוהכ"פ מכפר אלא עם התשובה. וזה נכלל בלשון כפורים, כי לשון כפרה לשון סילוק דבר, כפירש"י [בישעיה מ"ו] וכן פי' רד"ק כל כפרה לשון הסרה, והוא הוידוי שמסלק ומסיר מעצמו את העון. ואם נפרש לשון כפורים ענין פיוס ורצוי לשכך כעס וחימה (פערזאֶהנען) בערך הש"י לבדו, יחסר לנו בתורה עיקר גדול המצטרך ליוהכ"פ, הוידוי והתשובה אשר בלעדה כמעט אין תועלת בעצמו של יום. ותרגומו הראוי (ענטזינדיגונגסטאג) שמצד האדם. ובזה יש לנו גם כן טעם נכון על שקראה התורה את יום זה בשם כפורים בלשון רבים, לפי שיש מדרגות שונות זו מזו בענין התשובה, כי השב מיראת העונש עונו לא נמחק לגמרי אבל ישאר בו רושם מה, וזדונות נעשות שגגות, והשב מאהבת האמת לאמתו עונו נמחק מכל וכל עד תכליתו, וזדונות נעשות זכיות, ולשם שתי כפרות אלה שהם מצד האדם נקרא היום כפורים בלשון רבים:

אשמנו

בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ (אֶלָּא אָתָּה): בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפֻּרִים:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ (אַתָּה יְיָ) אֵל הַהוֹדָאוֹת:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכָל־הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

לש"ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה

על

עַל־יְדֵי משֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר:
יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

למעריב

שָׁלוֹם רָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם. כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל־הַשָּׁלוֹם.

בשחרית ובמנחה

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם

וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ: (נ״א אָנָּא)

תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ. וְאַל תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ. שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ אֲבָל אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָטָאנוּ:

אָשַׁמְנוּ. בָּגַדְנוּ. גָּזַלְנוּ. דִּבַּרְנוּ דֹפִי: הֶעֱוִינוּ. וְהִרְשַׁעְנוּ. זַדְנוּ. חָמַסְנוּ. טָפַלְנוּ שֶׁקֶר: יָעַצְנוּ רָע. כִּזַּבְנוּ. לַצְנוּ. מָרַדְנוּ. נִאַצְנוּ.

סררנו

עיון תפלה

אשמנו. במעשינו הרעים נתחייבנו עונש שממון הנפש הנקרא כרת (פערדאממניססטראפע נונעלאָגנען) מבואר בכו״ק ויקרא ד׳ י״ג ואשמו: **דברנו דופי.** דברי גנאי לגנות את חברי [כמו בגן אמך תתן דופי] והוא הנקרא לשון הרע. וי״מ דופי, שתי פיות, א׳ בפניו וא׳ שלא בפניו, א׳ בפה וא׳ בלב: **חמסנו.** עיקר ענינו גזלה בפרט, ועשיית מעשים שלא ביושר בכלל, כגון הלוקח בחזקה דבר מחברו, אף שמשלם לו יותר מכדי שוויו, כיון שאין המכירה ברצון נקרא חמס. וכן המונע מללמד תורה לחברו קראו הכתוב המס, [כביחזקאל כ״ג] המסו תורתי וכן המקלל את חברו, המחרפו ומבזהו קראו הכתוב המס [משלי יו״ד] ברכות לראש לדיק ופי רשעים יכסה המס, ופי׳ הגר״א יכסה חמס שמחרף את כל אדם ומדבר עליהם דברים רעים ומקללם, כמ״ש והארץ מלאה חמס, גם הנגזל היה לו חמס דברים לחרף את הגזלן. והוא הפך ברכות דרישא דקרא, שענינו פאר ותהלה, כמו והתברך בלבבו, מברך רעהו בקול. וכן המסי עליך דשרה, טעמו הבזיון וחסרון הכבוד שיש לי ממנה הוא על ידך, אתה הוא הגורם: **טפלנו שקר.** חברנו ודבקנו שקר על שקר פעמים רבות להזיק ולהדקי בהבלי השוא [מהרי״ע] וכן חברנו שקר אל האמת, כדי לאמת השקר, כי כל דבר שאין אומרים בו קצת אמת אינו מתקיים כשמרגלים: **כזבנו.** הבטחת דבר לעשות לזולתו, ונמנע אח״כ מלקיים הבטחתו: **לצנו.** להתלוצץ ולהלעיג על דברי חכמי התורה. וכן המגלה שעותיו בדברי הבאי ושיחה בטלה נקראת ליצנות: **נאצנו.** ענינו כעס, כמו אל תנאץ למען שמך, וטעם הכעסנו עשינו דברים המכעיסים אותו ית׳

סָרַרְנוּ. עָוִינוּ. פָּשַׁעְנוּ צָרַרְנוּ. קִשִּׁינוּ עֹרֶף: רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ. תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. תִּעְתָּעְנוּ:

סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ: וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל־הַבָּא עָלֵינוּ. כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ:

מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יוֹשֵׁב מָרוֹם. וּמַה נְּסַפֵּר לְפָנֶיךָ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים. הֲלֹא כָּל הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנִּגְלוֹת אַתָּה יוֹדֵעַ:

אַתָּה יוֹדֵעַ רָזֵי עוֹלָם. וְתַעֲלוּמוֹת סִתְרֵי כָּל חָי: אַתָּה חוֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן וּבוֹחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב: אֵין דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּךָּ. וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ: וּבְכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁתִּסְלַח לָנוּ עַל כָּל חַטֹּאתֵינוּ. וְתִמְחָל־לָנוּ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ. וּתְכַפֶּר לָנוּ עַל כָּל פְּשָׁעֵינוּ:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאֹנֶס וּבְרָצוֹן:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאִמּוּץ הַלֵּב:

על

עיון תפלה

ית' כביכול. ויש בלשון נאץ גם העדר חשיבות הדבר בעינינו כמו ותוכחת נאץ לבי (גערינגשעטצונג, פעראכטונג) וטעם נאצנו עשינו דברים שאינם נאותים המסבב העדר כבוד התורה וחלול שם שמים:
שחתנו. השחתת זרע לבטלה אם בפועל ממש ע"י נאופי יד, אם ע"י הרהור:

ולא שוה לנו. לא היה שוה לי מאומה מה שהטאתי וסרתי מדרך הטוב לא היתה בו תועלת והנאה לתהו והבל כחי כליתי [מהרי"ע] ויש בלשון שוה ענין חשיבות כמו וכל זה איננו שוה לי, וטעם ולא שוה לנו לא היו המצות חשובות בעינינו לדבר יקר המחייב את ההשתדלות בעשייתן:

שחטאנו לפניך. נער היודע באביו ורבו שהם אנשי מעלה בחכמה ובכשרון, כל זמן שהוא עומד לפניהם משתמר מלדבר ולעשות דבר כפי אולת נעוריו אך שוקל כל דבריו ומעשיו בפלס הנהגתו לכוונם כפי רצון רבו ואביו, כי הוא בוש בעצמו להקל בכבודם ובמוראם. ואני נבזה וחדל אישים גם כנער וחסר לב כזה לא הייתי אף שידעתי כי כבוד ה' מלא כל הארץ והאדם עומד תמיד לפני ה' ואין נסתר מנגד עיניו, בכל זה לא חרד לבי מיראת הכבוד העליון להשתמר מלעשות הרע בפניו, ולא יראתי את השם הנכבד והנורא אשר הוא עומד לנגדי ולא נשמרתי מלהקל בכבודו ורוממותו להרבות חטא ופשע בעיניו. אוי לי איך שלחתי פי לדבר רע, ואיך חשבתי ברעיוני הרהורי חטא, ואין מלה בלשוני הן ה' יודע כלה, וכל יצר מחשבות הוא מבין. — יתבונן הקורא, אף שבמקראות בכל המקומות מחובר לפעל חטא מלת לך, לך לבדך חטאתי, רפאה נפשי כי חטאתי לך, מ"מ המסדרים האלהיים הברו מלת לפניך, חטאנו לפניך, לעורר לב האדם על גודל רוע מעשיו, כי לפעולתו הרע בעצמו נצטרפה גם הקלות בכבוד העליון ית' לעשותו בפניו:

באמוץ הלב. להגביר בלב מדת הכילות על מדת הנדיבות ולמנוע מעשות צדקה וחסד לאחינו האביון, ולחזק מדת אכזריות על מדת הרחמים מלרחם עני בעניו, ולאמר נפש אשר יבקש הרוחה מצרתי, אף שהיה היכולת בידינו להושיע לו [ע"ד הכתוב לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון] לאמץ ברכים כושלות וידים רפות בדברי רצוי ופיוס. ואחד מחכמי קורלאנד פירש לי באמוץ הלב, אף שידעתי חומר האיסור וענשו, פתויי היצר הסיתוני לאמר סברות בדויות, אם תרשע מה תפעל לו, והוא ית' חנון ורחום ומרבה לסלוח ועצמו של יוה"כ מכפר וכדומה מרעיונות כוזבות המאמצים את הלב לעבור באשם נפש, ולפי שהחיוב ללמוד בכדי לידע ממה להזהר, והמתעצל מלמוד

חוטא

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּבְלִי דָעַת:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּבִטּוּי שְׂפָתָיִם:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגָלוּי וּבַסָּתֶר:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדִבּוּר פֶּה:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדַעַת וּבְמִרְמָה:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהַרְהוֹר הַלֵּב:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהוֹנָאַת רֵעַ:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּוִדּוּי פֶּה:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּוְעִידַת זְנוּת:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזָדוֹן וּבִשְׁגָגָה:

ועל

עיון תפלה

הוספה בכמה דברים מחסרון ידיעת האסורים, ע"ז בא הודוי, בבלי דעת: **באנס.** שאנסוהו לעבור על אחת משלש ראשי עברות שהן יהרג ואל יעבור, ושאר עברות שנאנס בהן אעפי"כ צריך כפרה, שהיה לו להתפלל שלא יבא לידי כך, דהא מצלינן שלא לבוא לידי נסיון. ואמר אח"ז וברצון, ע"ד זו ואצ"ל זו (מהרי"ע). ואפשר ששתים אלו אחת הן, כגון שתחלתו באונס וסופו ברצון: **בבטוי שפתים.** לבטא בשפתים דברים המקניטים את השומע ופוגעים בו לצער, כמאמר החכם [משלי י"ב] יש בוטה כמדקרות חרב שמדבר אליו דברי חידודין שע"י הוא מעורר את השומע לנגירות לב, אף שרצון המדבר הוא להודיע לו הטאו אשר עשה, בכל זה הוא דומה לאיש אשר ידקור את חברו בחרב ועושה בגופו פצעים, כי כמו שפגע הגוף ירפא בתחבושת ומזור כן פגעי הנפש צריכים רפואה, והרפואה צריכה להיות בשפה רפה לא להקניטו כ"א לברר לו גנותו בטוב טעם ודעת, ודברי חן ושכל טוב הנדברים על אזן השומע הם יביאו רפואה למחלת נפשו, וז"ש ולשון חכמים מרפא: **בגלוי ובסתר.** במקום מפורסם ונודע, ולא ידע עול בושת, ובמקום הנסתר מבני אדם לאמר מי רואני מי יודעני כאילו יש מקום להסתר שם פועלי און: **בדבור פה.** כולל בזה דבור הנאסר והנמאס והמותר שיפרש אחר זה, בבטוי שפתים, בטומאת שפתים, בטפשות פה, בלה"ר ובזיה השפתות: **בהרהור הלב.** כמאמרם הרהורי עברה קשים מעברה, כי העברה הנעשית בפועל נפעלת רק בחלק הגשמי שבאדם, והרהורי עברה נפעלים בחלק הרוחני שבו: **בהונאת רע.** לדבר בפני חברו דברים שיבוש ממנו, וכש"כ בין בני אדם שילבין פני חברו ברבים או לעשות מעשה הגורם להברו שיבושו פניו או יכאיבוהו ויצערוהו, כגון לומר זכור מעשיך הראשונים שהיו רעים. אם היו חלאים באים עליו לומר לו הלא יראתך כסלתך. ראה חמרים מבקשים תבואה לאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה, והוא לא מכר תבואה מימיו. לאמר לתגר בכמה חפץ זה, ואין הכוונה ליקח ממנו. ואף שהדברים הנאמרים משמעים לשני פנים, וכשילטער חברי יש מקום לומר לכך וכך נתכוונתי ולא להקניטך, הלא עיני העליון ית' רואות וצופות מצפוני לב אדם: **בודוי פה.** שלא היה הודוי רק בתנועות שפתים ולבו בל עמו להתחרט ולקבל לבלי עשותו עוד, וכמה חליף האי גברא דמפרש הטאיו קמי מארי כלמה בלתי חרטה ועזיבה. [ודע כי אין לשון ודוי כענין הודה לו בקנקנים כפי רבותינו, ויהיה טעמו הודאת החטא (זינדענבעקענטניס), כי בדרך זה חסר העיקר המכוון בודוי והיא ההסכמה הגמורה לעזיבת החטא, כמ"ש הרמב"ם, ויגמור בלבו שלא ישוב לזה החטא לעולם, כמ"ש יעזוב רשע דרכו וגו' ולא נאמר עוד וגו' וזהו עיקרו של ודוי, אבל לשון ודוי הוא משרש ידה שהוראתו הרחקה והשלכה, כמו וידו אבן בי, ידו עלי גורל, והמקום המרוחק נקרא יד [ויד תהיה לך מחוץ] וחלק המיפרד מן הכלל נקרא יד [חמש ידות] והמכוון האמתי בלשון ודוי חטא, **כרחקת החטא ועזיבתו** (זינדענענט־ פערנונג

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזִלְזוּל הוֹרִים וּמוֹרִים:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחֹזֶק יָד:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחִלּוּל הַשֵּׁם:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטִפְשׁוּת פֶּה:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטֻמְאַת שְׂפָתָיִם:

על

עיון תפלה

שפרוטג) עמ"ש בכו"ק ויקרא ה' ה' והתודה]: בזדון ובשגגה. יש שוגג שהוא כמזיד כגון החוטא מחמת שלא למד ולא ידע ממה להזהר, ושגגת תלמוד עולה זדון. וכן העובר במזיד בידיעת חומר האיסור, גם שגגותיו לא יתכן לקרותם באמת שגגות, כי זדונותיו מעידות על רוע לבבו לעביר על שגגות אלה כזדון לב. כך פירש לי חכם הנ"ל. לכן הקדים הזדון לשגגה, אף שראוי להקדים הקל:

בזלזול הורים ומורים. כי מי שהגיע לגבול רשעה כזו עד שחכמי התורה ההורים ומורים לעם דרכי ה' ומצותיו, אינם חשובים בעיניו, הנה לא יטה אוזן לשמוע דברי תוכחתם ולא ישוב מאולתו לעולם ובלא חכמה ימות, כמאמרם כל המבזה ת"ח אין תרופה למכתו ר"ל למחלת נפשו: בחוזק יד. יש בו שני דרכים אם במעשה אם בשלילה. במעשה לחזק ידי עוברי עברה ולאמצם ברשעתם. במניעה מלהחזק ידים רפות להמציא רוחה לאיש מצוק השקוע בצרה, לתת פדיון נפש לאיש אשר נושה בו, וכן לעשיר שאין בידו לפי שעה להלוותו, לדבר לשלטון להצריך למליץ טוב, להשיב נפש נענה במחשבותיו בחכמה ודעת, ואף שלא היה בכחי לחזק ידים רפות כאלה הזוק גמור, לפייסו עכ"פ בדברים, להודיעהו כי צר לי בצרתו, ולתת לו עצה טובה לחזקו מעט בדברי פיוס: בחלול השם. לא הסתי על כבוד קוני להסתכל ולהתבונן בכל מעשי, שלא יצא ממנו דבר שיוכל להיות בו חלול לכבוד שמים. כי כל אדם לפי מדרגתו ולפי מעמד חשיבותו בעיני אנשי הדור מחויב להתבונן לבלי עשות דבר אשר איננו הגון וראוי לאיש חשוב כמותו, כי כפי רוב חשיבותו ומעלתו כן מן הראוי שירבה להזהר בענין העבודה וידקדק בה הרבה יותר, מאחר שאינו חשוב כמוהו לעיני האדם, ואם אינו עושה כן הרי ש"ש מתחלל בו, כי כבוד התורה הוא, יותר שהוא מתעסק בלמודי ה' יותר יתראה ממנו דברי יושר ותיקוני המדות, ואם האיש המרבה בלמוד תורה לא ירבה להתרומם בנפשו ולהרבות בעניני העבודה, הנה הוא גורם בזיון ללמוד עצמו, כי בגד יותר שהוא יקר ונכבד, יותר יוסיפו בו שמירה בל יבא בו אחד מן הכתמים, ואף כתם היותר קטן בכמותו, אשר בבגד הדיוט אינו פוגם מאומה, בבגד זה הנכבד ביקרו נחשב לכתם גדול הפוחת כבודו. ולזה אמרו ה"ד הלול השם כגון אנא דשקילנא בשרא ולא יהיבנא דמי לאלתר וכגון אנא דמסגינא בלא תורה ובלא תפלין. — ואתה בן אדם! כשתוציא בשפתותיך אחת מברכות התפלה, או מברכות הנהנין, או מברכות המצוה, אם לבך בל עמך לתת דעתך על הדברים היוצאים מפיך, שפתותיך מתגיעעות דברי קדושה ולבך יהגה דבר מקניני העולם שמותר להרהר בו במקומות אשפתות, היש לך בזיון קדש יותר מזה? הלא בתוך הברכה תשא את שם אלהיך על שפתיך, ובלבבך תהלל אותו, כי תשתף השם הקדוש והנורא עם דבר חול הנזרק לאשפה, ותנהג בו כמתנהג בדברים של מה בכך, שאינו חשוב בעיניך לתת דעתך עליו. אתה גוש עפר! אם לפני מלך שסופו רמה ותולעה כמוך, אם לפניו תעמוד ותגיע דבריך הלא תשתמר מאד ותשקול כל מלה ומלה בפלס השגחתך לכוונם כראוי, כי היראה על פניך פן תקל בכבודו ומוראו, ולפני כבוד מלך העליון ית' לא יחרד לבבך ולא תשמור מוצא שפתיך, ולא תגור מחשבות לבבך לבלי הזכיר שמו הגדול בלב חורש מחשבות הבל. הלא לפני בוחן לבבות תעמוד ואין מחשבה בלבבך הן ה' יודע כלה, התוכל להסתיר מחשבותיך מפניו, הלא אין נסתר מעיני הבש: בטומאת שפתים. נבול פה המטמא כלי הדבור, כי בדבור מאום כזה כל הוד נפשו נהפך למשחית, כי באותו דבר ממש שהבדילו השם לטובה מכל מין בהמה והוא הדבור, ובו נעשה אדם, באותו דבר עצמו הוא יבדיל עצמו לרעה להתרחק מגדר הדעת להיות כשרץ נמאס ונאלה ולמטה ממנו, ויצא מגדר אנושי: בטפשות פה. להרבות דברים במה שמותר לדבר, כגון מסחורה ופרנסה מאכל ומשתה ומלבוש ושאר מה שהוא צורך לאדם, והוא מותר, אבל שבח הוא לאדם כשימעט הדברים בהם, והזהירו אנשי המוסר מהרבות בזה דברים, כמ"ש הרמב"ם [פ"א מאבות בחלק החמישי

מהדיבור

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיֵצֶר הָרָע:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיוֹדְעִים וּבְלֹא יוֹדְעִים:

וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ. מְחַל־לָנוּ. כַּפֶּר־לָנוּ:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּכַפַּת שֹׁחַד:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּכַחַשׁ וּבְכָזָב:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּלְשׁוֹן הָרָע:

ועל

עיון תפלה

מהדיבור] וככר אה"כ [משלי יו"ד] ברוב דברים לא יחדל פשע, ובמתני' תנן כל המרבה דברים מביא חטא, כמ"ש רנ"ו, דלא תאמר מה בכך אם איש דברים אנכי, ואני מדבר בדברים המותרים ועולה לא נמצא בשפתי, כי המרבה דברי הדיוטות קרוב שיחטא בדבריו, כי בעת הדיבור אין דעת האדם מיושבת עליו, כי צריך שישים דעתו ולבו על דבריו ואיננו עוד ברשות עצמו ובהיותו בחברת בני אדם וירבה לדבר, והשומעים יתוכחו עמו כדרך המשיחים, פעם יכעס על אחד מהם פעם ישגב קשות פעם ילבין פני אחד מהם, פעם יבאיש ריח זולתו, פעם יגלה סוד וילשין, וכיוצא באלה חטאים רבים. [טפשות, מן טפש כחלב לבם, שעיקר הוראתו התוספת המתרבה על עיקר הדבר, דומה לפשו פרשיו, לכן ישמש על החלב והשמנונית המתרבה בבשר, השמן לב העם הזה (ישעיה ו') תרגומו טפש לבא. והשוטה שדרכו להרבות דברים, כמ"ש קול כסיל ברוב דברים, נקרא טפש]. ומהרי"ע אמר, טפשות פה, דבור של חטא מחמת סכלות כענין שדברה מרים במשה והתודה עליו אהרן נואלנו ות"א דאטפשנא, ר"ל מחסרון ידיעה ושכל: **ביצר הרע.** לגרות את יצה"ר על עצמו כגון לקשות את עצמו לדעת, והמסתכל ומהשב בעבירה בלי שקדמתו תאוה אלא ממציא עצמו לנסות יצה"ר עליו, וכן לומר גירא בעיניה שמגרה אותו לפעול פעולתו, וזה חוטא על יצה"ר, שיש לו סיבה עליו שכפה אותו להטיאו, עם שלא היה דעתו מתחלה [מהרי"ע], כי בהתחלת עלות היצור הרע בנפש אדם נקל לו לאדם להעבירו מלבו באמצעית הסכמה רצונית לבד, כי במעט התגברות יוכל למחותו מלבו ולצייר בו ציורי חכמת התורה ועשיית הצדק, אמנם אם יניח את היצור הרע להתגבר ולמשל בלבו ממשלה חזקה, אז הוא חוטא מנפשו, כי קשה עליו מאד למחותו לגמרי, וזה חוטא ביצר הרע: **ביודעים ובלא יודעים.** בעבירות שבין אדם לחברו, ביודעים ומכירים, כהיזק לער ובושת ופגם שעשינו להם. ובלא יודעים, כגון המבייש את הישן או פוגם בחברו ומוציא לעז עליו שלא בפניו ולא נודע לו, וכן אם הזיקו בממונו או בכבודו אעפ"י שלא הכיר בו מעולם, ואפילו רקק והגיע בו רוקו והוא לא ראה ולא ידע ואחרים ראוהו [מהרי"ע]. וי"ל בלא יודעים, שהכפיל כ"כ בעבירה עד שנעשה לו כהיתר, והוכה כ"כ בשגירים עד שאינו מרגיש עוד שהוא חוטא. ויותר נראה שהוא מיוסד על לשון המשנה (ספ"א דשבועות) הודע ולא הודע, כלומר שנודע לו כעת שמקודם בא לידו ספק שגגה ספק הלב ואכלו [הודע], ואם לא נודע לו מספק שגגה שבאה לידו מקודם [לא הודע] והוא בעצמו לשון יודעים ולא יודעים: **בכפת שוחד.** טעמו בכפיית שוחד, והדבר נוגע לנותן השוחד שבנתינתו גורם לעור עיני המקבל שלא יראה בהובתו. בכפת, מן יכפה אף [מהרי"ע]: **בכחש ובכזב.** זהו חולי רע נתפשט מאד בבני אדם, ויש בזה מדרגות, יש שאומנותם ממש היא השקרנות, הם ההולכים ובודים מלבם כזבים נמורים למען הרבות שיחה בין הבריות או להחשב מן החכמים יודעי דברים הרבה. ויש אחרים הקרובים להם במדרגה, הם המכזבים בספוריהם ודבריהם, לא שאומנותם בכך לבדות ספורי מעשים שלא היו, אבל כשיספרו דבר מה יערבו בהם מן השקר. ויש אחרים שחלוים קל מזה, שלא יחושו להתרחק מן השקר ואם יזדמן להם יאמרוהו דרך שחוק בלא כוונה רעה (רמ"ח לוצאטו): **בלשון הרע.** לספר בגנות חברו אע"פ שאמר אמת [כי אם הוא שקר נקרא מוציא שם רע על חברו] לאמר כך וכך עשה פלוני, כך וכך היו אבותיו, כך וכך שמעתי עליו, והם דברים של גנאי. ואין הבדל בזה בין מספרו לפני חברו בין שלא בפניו. וכן לספר דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק חברו בגופו או בממונו ואפילו להצר לו או להפחידו ה"ז לה"ר. וכן לספר בלה"ר דרך שחוק וקלות ראש כלומר שאינו מדבר בשנאה, וכן לספר בלה"ר דרך רמאות, שיספר לתומו כאילו אינו יודע זה שדבר זה שדבר לשון הרע הוא, או איש יודע שאלו מעשיו של פלוני. וכן האומר, מי יאמר לפלוני שיהיה כמות שהוא עתה, או שיאמר שתק

מפלוני

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּלָצוֹן:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּמַשָּׂא וּבְמַתָּן: (נ"א במראית עין)
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּנְטִיַּת גָּרוֹן: (נ"א בנבול פה)
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂקּוּר עָיִן:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעֵינַיִם רָמוֹת:

וְעַל

עיון תפלה

מפלוני איני רוצה להודיע מה אירע בו ומה היה, וכיוצא בדברים אלה. וכן המספר בטובת הברו בפני שונאיו, הרי זה אבק לשה"ר, שזה גורם שיספרו בגנותו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו. ואמרו רבותינו כל המספר בלה"ר כופר בעיקר [רמב"ם בפ"ז מדעות]. וכמה הזהיר שלמה ע"ו, אמר [משלי י"א] בז לרעהו חסר לב, ואמר [שם י"ד] בז לרעהו חוטא. ובמתני' תנן אל תהי בז לכל אדם. וטעם הומר איסור זה נראה, כי לא את האדם בלבד הוא מגנה ומבזה, ולא לו לבדו יסבב צער בדבוריו עליו, כי באמת פוגע גם בכבודו של מקום ב"ה. כי כמו שהמגנה את הבן בפני אביו [אף בדבר אמת] אינו מצער בגנותו זה את הבן לבד, כי גם אביו יקח חלק בגנות זה להצטער בנפשו על הולידו בן רוע מעללים כזה, וגם אם נודע לאביו מקודם מקלקול בנו, בכל זה ירע בעיניו דברי המגנהו לפניו, כי בזה יתוסף יגון על יגונו ויתרבה צער על צערו, ככה המגנה לאחד מילודי בפיו ית', כמגנה כביכול את בנו, כי גם המקלקל מעשיו לא יצא מתואר בן כאמרם אף שהם משחיתים נקראו בניו של מקום [וגם הנסקל מפני ברכת ה' אמרה תורה לא תלין כי קללת אלהים תלוי, כי שם שמים מתחלל בכך] ואם הוא בקלקול מעשיו גרם כביכול צער למעלה, כמליצת הנביא [מלאכי ב'] הוגעתם את ה' בדבריכם, ונאמר [ישעיה מ"ג] העבדתני בחטאתיך הוגעתני בעונותיך, גם זה המגנה את מעשה זה האיש ומבזהו שלא בדרך תוכחה, פוגע בכבוד אביו שבשמים אשר בראו בצלמו, וכמוסיף בצערו של מעלה כביכול: **במשא ובמתן.** לכסות מומי החפץ ליפות את המקח לעיני הלוקח למען יתרצה לקניתו כגון לפרכס הכלים שיראו כחדשים, או לערב פירות בפירות אפילו חדשים בחדשים: **בנטית גרון.** היא גאוה הנראית, אחר שבלבו ידמה היותו חשוב במעלה או מדה יתרה שאינה בזולתו [אף שהאמת אתו שהוא חכם ומבין בתורה יותר מחברו, והון רב בביתו מה שאינו באחרים], והוא רוצה להיות מיוחד ורשום במעלתו, לכן יתנהג וירשום עצמו בכבוד בין בלכתו בין בשבתו בין בקימו בין בדבורו וכן בכל מעשיו, לא ילך אלא בנחת נדול עקבו בצד גודלו, לא ישב רק פרקדן, לא ידבר עם כל רק עם הנכבדים בעם, וגם ביניהם לא ידבר רק מאמרים קצרים, ובכל מעשיו ותנועותיו במאכלו ובמשתיו ובמלבושיו יתנהג בכבדות גדולה כדרך נשי רוח. ויש גאוה המגונה עוד יותר מזה, והוא שיחשוב בלבו אחר כי רק אליו נאוה תהלה וכבוד, לכן מן הראוי כי הכל ירעשו מפניו ולא יאות שיהרסו בני אדם לדבר עמו ולבקש ממנו דבר, ואם יעפילו לעלות אליו יבהלם בקולו וברוח שפתיו יענה להם בעזות: **בשיח שפתותינו.** הוא שיחה בטלה, והוא הנקרא בפי הרמב"ם הדבור המגונה שאין בו תועלת לאדם בנפשו ולא עברה ולא מרי, כרוב ספורי ההמון במה שאירע ומה שהיה ומה הם מנהגי מלך פלוני בהיכלו ואיך היתה סבת מות פלוני, או איך התעשר פלוני, והחסידים השתדלו בעצמם להניח זה החלק מן הדבור. ואמר בספר צרור החיים, הרואה את זולתו עוסק בעשה הכתובה בתורה כגון תפלין ציצית שופר סוכה ולולב וכדומה שמא יקראהו, והשח שיחה בטלה, שאין בה לא יראה ולא חכמה ולא צורך פרנסה עובר בלאו הבא מכלל עשה, ודברת בם ולא בדברים בטלים, ורבים דשים בו והוא כשחוק בעיניהם. ומזה ג"כ הדבור לגנות מעלה מן המעלות או לשבח פחיתות מן הפחיתיות, בין שהוא מן המדות בין שהוא מן השכליות: **בעינים רמות.** היא גאוה הנעלמת, מסתתרת ומתלבשת בענוה, שמלד מעלתו ויתרונו על חברו דעתו זחה עליו,

ורואה

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעַזּוּת מֶצַח:

וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ. מְחַל־לָנוּ. כַּפֶּר־לָנוּ:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּפְרִיקַת עוֹל:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּפְלִילוּת:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּצְדִיַּת רֵעַ:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּצָרוּת עָיִן:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקַלּוּת רֹאשׁ:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקַשְׁיוּת עֹרֶף:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּרִיצַת רַגְלַיִם לְהָרַע:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּרְכִילוּת:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּשְׁבוּעַת שָׁוְא:

ועל

עיון תפלה

ורואה עליו כמי שמביט מן הרום אל השפל מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, אף שלא יחפוץ שיתגנה זולתו שבשפל המדרגה עמו כראוי אליו שבמדרגה רמה, כדברי איש אלהי מרמ"ח לוצאטו במס"י, יש שיחשוב בלבו שכבר הוא כ"כ גדול ומכובד עד שאי אפשר לכבוד להתפרש ממנו ואינו צריך לו כלל, ולזה יעשה מעשים כמעשה העניו, יפריז על מדותיו להראות שפלות גדולה וענוה יתרה ולבו מתנשא בקרבו לאמר אני כ"כ רם ונכבד עד שאינני צריך לכבוד, ויש לי לוותר עליו כי כבר יש לי ממנו די והותר, הנה זה האיש מתהלך בענוה ומתרומם בעיניו. ויש עוד גאה אחר שרוצה להיות נרשם במעלותיו ולהתיחד בדרכיו עד שלא די לו שיהללוהו על מעלותיו, כי רוצה שירבו ויוסיפו להללו היותו עניו, לכן ישים עצמו תחת קטנים ממנו הרבה או תחת נבזים שבעם, להראות בזה מדת ענותנותו, וכאלו לא ירצה עוד בשום תואר מתוארי הגדולה וימאן בכל העלויים, אמנם תוכו טמון בקרבו כי בלבו אומר אין חכם ועניו כמוני. הנה זה המגונה מתגאה בענותו, ורוצה בכבוד במה שמראה עצמו בורח ממנו, הענוה לבושו ועיניו רוממות: **בפריקת עול.** כענין פורקי עול מעל צואריהם ונותנים על חבריהם [מהרי"ע]: **בפלילות.** במי שמעשיו בלתי מכריעים לאחד משני קצוות הטוב והרע, היתה שפיטת שכלי ודעתי עליו להכריעו לכף חובה [פלילות, מלשון ראה פניך לא פללתי, שטעמו כששמתי לבי לחשוב על מהלך הדבר יעניני, שפטתי בדעתי שלא אראך. כי פלל ענינו שפיטת השכל לפי התקשרות המסבות אם הדבר הוא כך או באופן אחר] ואנחנו מוזהרים בתורה בצדק תשפוט עמיתך, שהיא אזהרה לרבותינו לדון את כל אדם לכף זכות, וביאר הרמב"ם ענינו, כשיהיה אדם שלא תדע בו אם צדיק הוא אם רשע, ותראהו שיעשה מעשה או יאמר דבר, שאם תפרשהו על דרך אחת יהיה טוב, ואם תפרשהו על דרך אחרת יהיה רע, קח אותו על הטוב ולא תחשוב בו רע. ואדם שהוא נודע לצדיק מפורסם ובפעולות טובות, ונראה בו פועל שכל עניניו מורים שהוא פעל רע, ואין יכולים להכריעו לטוב רק בדוחק גדול, ואפשר רחוק הוא, ראוי שתקח אותו שהוא טוב, אחר שיש שום צד אפשרות להיותו טוב, ואין לחשדו, כמאמרם החושד בכשרים לוקה בגופו [רק רשע שנתפרסמו מעשיו, ואח"כ ראינוהו שיעשה מעשה שכל ראיותיו מורות שהוא טוב ויש בו צד אפשרות רחוק לרע, ראוי להשמר ממנו ושלא תאמין בו שהוא טוב אחר שיש בו אפשרות לרע, ע"ז נאמר גם כי יחנן קולו אל תאמן בו] וכשיהיה בלתי ידוע והמעשה בלתי מכריע לאחד משני הקצוות צריך בדרך החסידות שתדין לכף זכות: **בצדית רע.** לעשות פעולה בהחבא ובתחבולה לגרום לזולת היזק ממון או פחיתת כבוד, וכדי שלא יתגלה מי הוא המסבב יעשהו מן הצד: **בצרות עין.** שאם יראה בחברו איזו טובה יתעצב בעצמו ויצטער עליו, או שיתקדר רוחו בקרבו אם חברו עולה באיזו מעלה יתרה, או שיצליח יותר בסחורתו, והוא הנקרא בפי רבותינו עינו רעה בשל אחרים: **בקלות ראש.** לישב בין יושבי קרנות המדברים

דברי

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂנְאַת חִנָּם:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּתְשׂוּמֶת יָד:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּתִמְהוֹן לֵבָב:

וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ. מְחַל לָנוּ. כַּפֶּר־לָנוּ:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם עוֹלָה:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם חַטָּאת:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אָשָׁם וַדַּאי וְתָלוּי:

ועל

עיון תפלה.

דברי הבאי והבלים, ומיקל בכבוד נפשו לדבר עמהם דברים נקלים ונבזים: **בתשומת יד.** שהושם דבר תחת ידו לעסק שותפות או מלוה: **בתמהון לבב.** לדעתי הודוי בזה למי שהלך ברשת המתפלספים המספקים באמתת יסודי הדת, באמתת התורה והנבואה, באמתת השגחתו ית' במעשי עולם השפל, ובשכר ועונש, וכדומה לאלה שאין עליהם מופתים המכריעים אמתתם עד שלא ישאר אחריהם שום טענה סותרת. וזה, כי כל תמהון על דבר הוא להיותו זר בעינינו ולא ראינו כמותו עדיין שנוכל לדמותו אליו וזהו סבה שנסתפק בהגבלת הדבר ובאמתתו. נמצא כל מסתפק באמתת דבר הוא להיותו דבר תימה. [וספיר אמר רש"פ כי שרש תמה ויתמהו האנשים, ובתמהון לבב. נבנה משתי אותיות מה, אשר ישמש על דבר ספק הבלתי מבורר ומוגבל, וכל תמיה היא על דבר שאין מהותו מבורר]. והנה כל ספקי המתפלספים באמונות ודעות אינם רק להיותם כמו דבר זר ולא ראו כמותם בזמנם שיוכלו לדמות דבר זה אליו, ואין להם על אמתתם מופתים מכריעים, לכן יטילו ספק באמתתם, ויציירו ברעיונותיהם הרהורי רוח ודמיוני הבל להמציא טענות של עקשות ופתלתלים, להחשיך בם עיני תלושי השכל מהביט על אמתתם. הלא תראה, למה יספקו באמתת התורה ובאמתת הנבואה, כי התימה בלבבם, היעלה על הדעת כי בורא העולמות כלם הנשגב בכבודו לאין חקר, הוא יתן יקר וכבוד לילוד אשה להתגלות לעיניהם ולדבר עמם ללמדם תורה ומצות. ולמה יספקו באמתת השגחה עליונה ובאמתת השכר והעונש, לפי שהתמהון בלבבם כמה שרואים דרך רשעים צלחה לפניהם. וכן כל ספקי המתחכמים בעיניהם והנבונים נגד פניהם יסודתם תמהון לבבם על זרות הדבר לעיניהם, כי רק התמהון ופליאות הדבר היא הרשת אשר ילכדו ויכשלו בם אנשי רשע עד שיספקו באמתת האמונה והדעות. וע"ז בא כאן הודוי למי שנמשך אחריהם להסתפק באמתיות מתמהון לב. ומהר"י עמדן אמר: בתמהון לב, דבר זה הוא מן השכחה והקלה. יאמר אולי חטא בפיו מחמת תמהון לב, אף עפ"י שאין אדם נתפש על צערו כמזיד, מ"מ צריך כפרה כשוגג:

עולה. הבא על הרהורי לב, והמבטל מצות עשה אף במזיד, והעובר על ל"ת הנל"ע אף במזיד [עיין כו"ק ויקרא א' ג']: **חטאת.** בשגג על אחד מן הדברים שזדונו כרת, ומ"ג הן בתורה שהיחיד מביא על שגגתו חטאת, ורובם בעריות: **עולה ויורד.** בשבועת בטוי שנשבע על דבר לעשות או שלא לעשות ועבר עליה בשגגה, וכן בשבועת עדות שנשבע לחברו שאינו יודע לו עדות, בין בשוגג בין במזיד, על אלה חייב לפי עשרו ועניותו: **אשם ודאי ותלוי.** אשם ודאי בא על מי שהיה בידו ממון חברו שלא כדין כגון שגזלו או גנבו או נשאר בידו בפקדון שהפקיד לו, או נשאר בידו מחמת הלואה או שותפות, וכפר בו ונשבע עליו לשקר. ואשם תלוי בא על המסתפק אם חטא, כגון שהיו לפניו שתי חתיכות אחת חלב ואחת שומן כשר, ואכל אחת מהן ונאבדה האחרת, ודואג בנפשו שאינו יודע אם של חלב אכל אם של שומן. ומלת תלוי נאמרת על כל דבר שראוי לבא אחריו ענין שיתגלה בו מה שלא נודע בו מקודם, שאם יודע לו שחלב אכל הרי נתגלה לו שהראשון לא השלים לו וצריך להביא קרבן אחר הנקרא חטאת קבוע לתשלום כפרתו, ואם יודע לו שההיתר אכל הרי נתגלה לו שהראשון הספיק לו ואינו צריך לקרבן אחר. [לפי"ז גם אשם תלוי פירושו קרבן אשם של איש תלוי כלומר המסופק. האל"ף חטופה והשי"ן פתוחה. ובסדורים במשנה דאיזהו מקומן ניקדו

כל

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַכַּת מַרְדּוּת:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַלְקוּת אַרְבָּעִים:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִיתָה בִּידֵי שָׁמָיִם:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם כָּרֵת וַעֲרִירִי: (נ"א ועריריות)
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין:

סְקִילָה. שְׂרֵפָה. הֶרֶג. וְחֶנֶק. עַל מִצְוַת עֲשֵׂה וְעַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קוּם עֲשֵׂה. וּבֵין שֶׁאֵין בָּהּ קוּם עֲשֵׂה: אֶת הַגְּלוּיִם לָנוּ וְאֶת־שֶׁאֵינָם גְּלוּיִם לָנוּ. אֶת־הַגְּלוּיִם לָנוּ כְּבָר אֲמַרְנוּם לְפָנֶיךָ. וְהוֹדִינוּ לְךָ עֲלֵיהֶם. וְאֶת־שֶׁאֵינָם גְּלוּיִם לָנוּ לְפָנֶיךָ הֵם גְּלוּיִם וִידוּעִים. כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר הַנִּסְתָּרֹת לַייָ אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם. לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אֶלָּא אָתָּה:

אֱלֹהַי עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי אֵינִי כְדַאי. וְעַכְשָׁיו שֶׁנּוֹצַרְתִּי כְּאִלּוּ לֹא נוֹצַרְתִּי: עָפָר אֲנִי בְּחַיָּי. קַל וָחֹמֶר בְּמִיתָתִי. הֲרֵינִי לְפָנֶיךָ כִּכְלִי מָלֵא בוּשָׁה וּכְלִמָּה: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא אֶחֱטָא עוֹד. וּמַה שֶּׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ מָרֵק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. אֲבָל לֹא עַל יְדֵי יִסּוּרִים וָחֳלָיִם רָעִים:

אלהי

עיון תפלה

כל שאר האחמות בחט"ף ופתח, ובאלוי סיקדו אחם כלו קמץ, ואינו נכון לדעתי]: **מרדות.** לעובר על דברי סופרים: **מלקות.** לעובר על אחד מן הלאוין שבתורה: **מיתה בידי שמים.** כגון האוכל שטה שלא הורמה אלתה, חד שאכל את החלה: **כרת ועריריי.** כגון העושה מלאכה ביהכ"פ במזיד, והאוכל ביהכ"פ, והאוכל חמץ בפסח, והאוכל חלב ודם, הבא על הנדה או על אחת מהם עריות הידועות:

סקילה. המחלל את השבת, המקלל אביו או אמו: **שריפה.** הבא על בתו: **הרג.** הרוצח: **חנק.** הבא על אשת איש, החובל באביו או אמו: **קום עשה.** כגון תפילין: **שאין בה קום עשה.** כגון ציצית, שאם אין לו בגד בת ד"כ אינו חייב בה מן התורה, מיהו בעידן ריתחא ענשי עלה מי, וכן מזוזה ומעקה ודומיהם [מהרי"ע]: **הנסתרות והנגלות.** הנסתרות יראה ואהבה, דאינון במוחא ולבא כאללה דגופא ובריטא, והנגלות, התורה והמצוה דאינון בגופא ובריטא לבר, דאי בר נש דחיל לקב"ה או רחים ליה, דא לא ידע בר נש אחרא בגין דאיהו מלה דלא אתגליא אלא ביתו לבין קונו, אבל בר נש דמתעסק באורייתא ואזיל בפקודין דעשה, דא אתגליא לכל בר נש [רע"מ פ' נשא קכ"ג ב']:

לא על ידי יסורים. אף שהיסורים המה רטיה יפה דחיי לכפר עונות, שאין יסורין בלא עון, דמיה התכפר הנפש החוטאת, ואיך נספיק ביח לפניו ית' למנוע ממנו היסורין, אם הרפא מוכרח להחיך אחד מן האיברים, היתהגן אליו החולה בלא יחתכנו, הלא לטובתו הוא [עיין בנפה"ח

ש"ב

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

אחר תפלת ערבית בשבת אומר ויכולו. מגן אבות. המלך הקדוש. וחותם מקדש השבת וא"ת במה מדליקין וש"ץ מתחיל יעלה תחנונו ומסיים א"מ אם הוא חול ובשבת א"ת. ק"ש עלינו ק"י. שיר היחוד כלו. שיר הכבוד. ק"י. ויש גומרים ספר תהלים. בשכבו לא יכסה רגליו בדבר המחמם ויאמר ד' מזמורים ראשונים שבתהלים:

בשחרית פסד"ז כבשבת. בשבת הכל יודוך. בכל תפלות היום אומרים קדושה דמוסף וש"ץ אומר הוידוי בתוך התפלה והצבור אומרים ג"כ עמו בעמידה ויקצר בפיוטים בשחרית כדי להתפלל מוסף קודם ז' שעות. אחר התפלה אומרים א"מ ואם הוא בסוף שם או בשבת א"ת. ק"ש. אין כמוך. וישתדל לקנות עליה לס"ת ופתיחת הארון:

איתא בזוה"ק בימא דא קורין אחרי מות כו' דישמעון עמא וילטערון על אובדיהון דצדיקיא ויכפר להון חובייהו וכל דמצטער על אובדיהון דצדיקיא או אחית דמעין עלייהו קוב"ה מכריז עליה ושר עונך וחטאתך תכופר ולא עוד אלא דלא ימותון בנוי ביומוי כו':

מוציאין ב' ס"ת ואומרים י"ג מדות רבש"ע ואני תפלתי בר"ש שמע על הכל. בא' קורין אחרי מות ששה גברי עד את משה, ובשבת ז' גברי. מניח ס"ת ב' אצלה ואומר ח"ק מגביה וגולל וקורין בב' בפינחס ובעשור לחודש ומפטירין בישעיה ואמר סלו עד כי פי ה' דבר ומברך לאחריה וא"ת מלך מוחל וסולח אלא ודברך אמת וקים לעד. בשבת אומרים יק"פ מי שברך. מזכירין נשמות ונודרים לצדקה בעד המתים שגם המתים יש להם כפרה ביוה"כ:

ואומרים אב הרחמים. אשרי. יהללו. ומחזירין הס"ת להיכל. הנני. ומתפללין מוסף.

תפלת מוסף ליום כפור

כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

זכרנו

עיון תפלה

ד"ה פי"א] ת"מ רחמיו ית' מרובים לאין ערך ושיעור, ופושט ידיו לקבל שבים, ומוחה כתמי פשעיהם ביסורין מעט מעט, שלקטנות כחותם אינם מורגשים להם, והיו כלא היו:

ועניתם

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים. מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים. לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים. וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים. זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וְאֵימָתְךָ עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ. וְיִירָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אֶחָת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׁלְטוֹן לְפָנֶיךָ עֹז בְּיָדְךָ וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ:

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְיָ לְעַמֶּךָ. תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ וְתִקְוָה טוֹבָה לְדוֹרְשֶׁיךָ וּפִתְחוֹן פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ. שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ. וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה. כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה יְיָ לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי

קדשך

קָדְשֶׁךָ: יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יְיָ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה וְאֶת־יוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה וְלִמְחָל־בּוֹ אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ (בְּאַהֲבָה) מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד הַשְּׁלוּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מֶלֶךְ רַחֲמָן שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל מִקְדָּשְׁךָ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים וְתִבְנֵהוּ מְהֵרָה וּתְגַדֵּל כְּבוֹדוֹ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹפַע וְהִנָּשֵׂא עָלֵינוּ לְעֵינֵי כָּל־חָי וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ: וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת־מוּסַף יוֹם (לשבת וְאֶת מוּסְפֵי

יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

לשבת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: זֶה קָרְבַּן שַׁבָּת וְקָרְבַּן הַיּוֹם כָּאָמוּר:

וּבֶעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ: וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לַיְיָ רֵיחַ נִיחֹחַ פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וּשְׁנֵי שְׂעִירִים לְכַפֵּר (נ״א וְשָׂעִיר לְכַפֵּר מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפֻּרִים) וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

לשבת יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מְחַל | לַעֲוֹנוֹתֵינוּ בְּיוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וּבְיוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה. מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ

וחטאתינו

עיון תפלה

ועניתם את נפשותיכם. איתא במכדרשב״י [ס״ח ב׳] את נפשותיכם, לאכללא כלא נישא נפשא ולאכנעא בהאי יומא מדלא אמר את נפשכם, כי נפש כמו שישנה על חלק הרוחני ככה ישנה על חלק הגופני, כמו פן יטרוף כאריה נפשי, לכן אמר נפשותיכם לכלול שתיהן החומרי והרוחני, ולפי״ז לשון ועניתם כולל ענוי הגוף וענוי הנפש, שנוי הגוף ברעבון וענוי הנפש מתחשבות רעות, כי הם קשים על הנפש השכלית יותר מן העברה עצמה, ואם יענה האדם את גופו בצום ובתענית ולא יענה את נפשו מן הרהורים רעים הוא חוטא ואין לו זכות מאותו התענית, כמ״ש רכ״ה תדע לך שהוא כן, שאנו מקילין בענוי הגוף בחולה שיש בו סכנה, ואין אנו מקילין בענוי הנפש, שאם נפשו קשורה בתאות עריות והוא מסתכן בדבר, אין מתירין לו, ימות ואל יכשל. הנה מבואר שענוי הגוף עם ענוי הנפש הוא התענית המקובל והצום הנבחר, והוא חשוב קרבן, וגדול שכרו מן הקרבן, שהקרבן בממונו והתענית בגופו שהרי חלבו ודמו מתמעטים. ותרגום ועניתם את נפשותיכם (איהר זאללט פאסטענד, אייערע זעעלען דעמיטהיגען):

סבל

וְחַטֹּאתֵינוּ מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ. כָּאָמוּר אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מוֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא־אֶזְכֹּר: וְנֶאֱמַר מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאתֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: וְנֶאֱמַר כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם. מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ: (לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ: (וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ (אֶלָּא אָתָּה): בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפֻּרִים:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר

תהלתך

עיון תפלה

מכל חטאתיכם. רבים מחברים אותו למעלה עם לטהר אתכם, והוא טעות, כי לטהר **אתכם** מוטעם באתנח, אבל הוא מחובר עם מה שאחריו, לפני ה' תטהרו. ודע שאין תטהרו פירושו **תהיו** טהורים (ווערדעט ריין ווערדען) כאילו אין צריכים להשתדל בהשגת הטהרה, אבל פירושו צריכים **אתם** להשתדל לטהר עצמכם מכל העאתיכם קודם, והוא ע"י תשובה, ואז יכופר לכם וכתרגום יב"ע **ואתון** קדם ה' תודון סורחנותכון ותידכון. וממקרא זה אנו למדין שעצמו של יוה"כ אינו מכפר אלא **לשבים**, עיין רמב"ם פ"א מתשובה ה"ג. ותרגום תטהרו (איהר זאללט אייך רייניגען):

נותן

תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכָל־הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

לש"ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ: (נ"א אָנָּא)

תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ. וְאַל תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ. שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ אֲבָל אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָטָאנוּ:

אָשַׁמְנוּ. בָּגַדְנוּ. גָּזַלְנוּ. דִּבַּרְנוּ דֹפִי: הֶעֱוִינוּ. וְהִרְשַׁעְנוּ. זַדְנוּ. חָמַסְנוּ. טָפַלְנוּ שֶׁקֶר: יָעַצְנוּ רָע. כִּזַּבְנוּ. לַצְנוּ. מָרַדְנוּ. נִאַצְנוּ. סָרַרְנוּ. עָוִינוּ. פָּשַׁעְנוּ. צָרַרְנוּ. קִשִּׁינוּ עֹרֶף: רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ. תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. תִּעְתָּעְנוּ:

סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ: וְאַתָּה

צַדִּיק עַל כָּל־הַבָּא עָלֵינוּ. כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ:

מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יוֹשֵׁב מָרוֹם. וּמַה נְּסַפֵּר לְפָנֶיךָ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים. הֲלֹא כָּל הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנִּגְלוֹת אַתָּה יוֹדֵעַ:

אַתָּה יוֹדֵעַ רָזֵי עוֹלָם. וְתַעֲלוּמוֹת סִתְרֵי כָּל חָי: אַתָּה חוֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן וּבוֹחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב: אֵין דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּךָּ. וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ: וּבְכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁתִּסְלַח לָנוּ עַל כָּל חַטֹּאתֵינוּ. וְתִמְחָל לָנוּ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ. וּתְכַפֵּר לָנוּ עַל כָּל פְּשָׁעֵינוּ:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאֹנֶס וּבְרָצוֹן:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאִמּוּץ הַלֵּב:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּבְלִי דָעַת:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּבִטּוּי שְׂפָתָיִם:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגָלוּי וּבַסָּתֶר:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדִבּוּר פֶּה:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדַעַת וּבְמִרְמָה:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהַרְהוֹר הַלֵּב:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהוֹנָאַת רֵעַ:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּוִדּוּי פֶּה:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּוְעִידַת זְנוּת:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזָדוֹן וּבִשְׁגָגָה:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזִלְזוּל הוֹרִים וּמוֹרִים:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחֹזֶק יָד:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחִלּוּל הַשֵּׁם:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטִפְּשׁוּת פֶּה:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטֻמְאַת שְׂפָתָיִם:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיֵצֶר הָרָע:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיוֹדְעִים וּבְלֹא יוֹדְעִים:

וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ. מְחַל־לָנוּ. כַּפֶּר־לָנוּ:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּכַפַּת שֹׁחַד:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּכַחַשׁ וּבְכָזָב:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּלָשׁוֹן הָרָע:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּלָצוֹן:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּמַשָּׂא וּבְמַתָּן: (נ״א במראית עין)

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּנְטִיַּת גָּרוֹן: (נ״א בנבול פה)

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂקּוּר עָיִן:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעֵינַיִם רָמוֹת:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעַזּוּת מֵצַח:

וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ. מְחַל־לָנוּ. כַּפֶּר־לָנוּ:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּפְרִיקַת עוֹל:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּפְלִילוּת:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּצְדִיַּת רֵעַ:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּצָרוּת עָיִן:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקַלּוּת רֹאשׁ:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקַשְׁיוּת עֹרֶף:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּרִיצַת רַגְלַיִם לְהָרַע:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּרְכִילוּת:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּשְׁבוּעַת שָׁוְא:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂנְאַת חִנָּם:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּתְשׂוּמֶת יָד:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּתִמְהוֹן לֵבָב:

וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ. מְחַל־לָנוּ. כַּפֶּר־לָנוּ:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם עוֹלָה:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם חַטָּאת:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אָשָׁם וַדַּאי וְתָלוּי:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַכַּת מַרְדּוּת:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַלְקוּת אַרְבָּעִים:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִיתָה בִּידֵי שָׁמָיִם:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם כָּרֵת וַעֲרִירִי: (נ״א וערירות)

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין:

סְקִילָה. שְׂרֵפָה. הֶרֶג. וְחֶנֶק. עַל מִצְוַת עֲשֵׂה וְעַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קוּם עֲשֵׂה. וּבֵין שֶׁאֵין בָּהּ קוּם עֲשֵׂה: אֶת־הַגְּלוּיִם לָנוּ וְאֶת־שֶׁאֵינָם גְּלוּיִם לָנוּ. אֶת־הַגְּלוּיִם לָנוּ כְּבָר אֲמַרְנוּם לְפָנֶיךָ. וְהוֹדִינוּ לְךָ עֲלֵיהֶם. וְאֶת־שֶׁאֵינָם גְּלוּיִם לָנוּ לְפָנֶיךָ הֵם גְּלוּיִם וִידוּעִים. כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר הַנִּסְתָּרֹת לַיָי אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם. לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אֶלָּא אָתָּה:

אֱלֹהַי עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי אֵינִי כְדַאי. וְעַכְשָׁיו שֶׁנּוֹצַרְתִּי כְּאִלּוּ לֹא נוֹצַרְתִּי: עָפָר אֲנִי בְּחַיָּי. קַל וָחֹמֶר בְּמִיתָתִי. הֲרֵינִי לְפָנֶיךָ כִּכְלִי מָלֵא בוּשָׁה וּכְלִמָּה: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא אֶחֱטָא עוֹד. וּמַה שֶּׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ מָרֵק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. אֲבָל לֹא עַל יְדֵי יִסּוּרִים וָחֳלָיִם רָעִים:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי

וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

דרך החיים

דיני תפלת מנחה ביום הכפורים.

(א) א"א במנחה של יוה"כ אשרי ובא לציון וא"א ואני תפלתי כו' אפילו אם חל בשבת [סימן תרכ"ג]: (ב) וקוראין בתורה ונתבאר לעיל בה' קה"ת ומפטירין בנביא ונתבאר לעיל בדיני הפטרה וחותמין מגן דוד וא"א על התורה ועל העבודה [שם]: (ג) אם חל בחול אומרים א"מ ואם אין שהות ביום ידלג א"מ כדי להתפלל נעילה בזמנה [שם] ואין נושאין כפיהם במנחה של יום הכפורים [שם]:

במנחה של יום כפור אומרים שמונה עשרה כמו בשחרית:

דיני נעילה ביום הכפורים.

(א) קודם תפלת נעילה אומרים אשרי ובא לציון [סימן תרכ"ג]: (ב) זמן תפלת נעילה כשהחמה בראש האילנות כדי שישלים אותה עם צאת הכוכבים והנוהגים להמשיך אותה עד הלילה אין למחות בידם רק שיאמרו עכ"פ החרוז היום יפנה בעוד השמש נראה דאל"כ דובר שקרים לפני השם [שם]: (ג) בכל מקום שאומרים בתפלת יוה"כ כתבנו אומרים בנעילה חתמנו [שם]: (ד) אם חל בשבת מזכיר בה של שבת אבל בוידוי שאחר התפלה אין מזכירין של שבת והנ"מ ביחיד אבל ש"ץ שאומר אותה תוך תפלתו מזכיר בה של שבת ואם לא הזכיר אין מחזירין אותו כיון שהזכיר בתפלה אבל אם לא הזכיר של שבת כלל בין יחיד בין ש"ץ מחזירין אותו [שם]: (ה) אין נושאין כפים בנעילה אבל או"א ברכנו בברכה כו' אומרים ואומרים א"מ אפילו אם חל בשבת ואפילו סיימו תפלת נעילה בעוד קצת יום אעפ"כ אומרים א"מ ובמקום כתבנו אומרים חתמנו [שם מ"א]: (ו) בסוף הסליחות אומרים ז' פעמים ה' הוא האלהים ופעם א' שמע ישראל וג"פ בשכמל"ו ותוקעין תקיעה א' ואף שלא יצאו כוכבים עדיין רק שהוא ביה"ש מותר לתקוע [שם]:

סדר תפלת נעילה

כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים. מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְחָתְמֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים. לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים. זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וְאֵימָתְךָ עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ. וְיִירָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אֶחָת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׁלְטוֹן לְפָנֶיךָ עֹז בְּיָדְךָ וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ:

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְיָ לְעַמֶּךָ. תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ וְתִקְוָה טוֹבָה לְדוֹרְשֶׁיךָ וּפִתְחוֹן פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ. שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ. וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה. כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה יְיָ לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ

כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יְיָ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה וְאֶת־יוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה וְלִמְחָל־בּוֹ אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ (בְּאַהֲבָה) מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה: זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים: וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ. וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מְחַל | לַעֲוֹנוֹתֵינוּ בְּיוֹם (לשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וּבְיוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה. מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ. כָּאָמוּר אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא־אֶזְכֹּר: וְנֶאֱמַר מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאתֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: וְנֶאֱמַר כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם. מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ: (לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ, שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ: (וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ

בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ (אֶלָּא אָתָּה): בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפֻּרִים:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ (אַתָּה יְיָ) אֵל הַהוֹדָאוֹת:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

וַחֲתוֹם לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכָל־הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

לש"ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה

על

על־ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור: יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל־ישראל עמך. ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו יי אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום וטוב בעיניך לברך את־עמך ישראל בכל־עת ובכל־שעה בשלומך:

בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונחתם לפניך אנחנו וכל־עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום. ברוך אתה יי עשה השלום:

אלהינו ואלהי אבותינו: (נ"א אנא)

תבא לפניך תפלתנו. ואל תתעלם מתחנתנו. שאין אנחנו עזי פנים וקשי ערף לומר לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו צדיקים אנחנו ולא חטאנו אבל אנחנו ואבותינו חטאנו:

אשמנו. בגדנו. גזלנו. דברנו דפי: העוינו. והרשענו. זדנו. חמסנו. טפלנו שקר: יעצנו רע. כזבנו. לצנו. מרדנו. נאצנו. סררנו. עוינו. פשענו. צררנו. קשינו ערף: רשענו. שחתנו. תעבנו. תעינו. תעתענו:

סרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו: ואתה צדיק על כל־הבא עלינו. כי אמת עשית ואנחנו הרשענו:

מה נאמר לפניך יושב מרום. ומה נספר לפניך שוכן שחקים. הלא כל הנסתרות והנגלות אתה יודע:

אתה נותן יד לפושעים וימינך פשוטה לקבל

שבים

עיון תפלה

נותן יד לפושעים. נתינת יד בין אדם לחברו הוא סימן על התהוות השלום בין מתנגדים והשתוות דעתם זה עם זה, כמו שהמנהג בבני אדם אם היו מתנגדים זה לזה בענין מן הענינים, אם יבואו אח"כ אל גדר השתוות דעתם יתנו יד זה לזה, וזה להם לאות כי התאחדה הדעת ביניהם והיו כאיש אחד ברצון אחד (דיא האֶנדע איינאַנדער ביטעטען) ומצאנוהו עד"ז גם במקרא, אמרים נתנו יד, ויתנו ידם להוציא [עזרא יו"ד] תנו יד להשם [דה"ב למ"ד]. וככה הוא בין אדם למקום ב"ה, כשהאדם מרוב פשעיו מתרחק מהשם ומתנגד אליו במעשיו לעשות נגד רצונו, הוא ית' מגד רחמיו המרובים קורא אליו לשלום [שלום לרחוק ולקרוב אמר ה'] והוא כנותן יד אליו לאמר, למה

תעמוד

שבים: ותלמדנו יי אלהינו להתודות לפניך על כל עונותינו למען נחדל מעשק ידינו ותקבלנו בתשובה שלמה לפניך כאשים וכניחוחים למען דבריך אשר אמרת

עיון תפלה

תמיד מרחוק נגדי, התקרב אלי ואני אהיה קרוב אליך, שובה אלי ואשובה אליך, רצוני כרצונך עשה ואני רצונך כרצוני אעשה. ואמר יד וימין ע"ד שמאלו תחת ראשי וימינו תחבקני, כי תחלת ההתקרבות חלושה היא כי יחוש פן ימאן בו הזולת, לכן אינו נותן לו רק ידו הכהה השמאלית, לחולשת ההקרבה פן. אמנם כשיתבונן בזולת רצון ההקרבה, וימצא המקריב התגברות יפשוט לו ימינו בעלת הכח, להורות ההתחזקות. ומהרי"ע אמר, אתה נותן יד, יד ענין מקום כמו ויד תהיה לך, נותן להם מקום לחזור בתשובה אעפ"י שאין מדה"ד כן: **להתודות.** מבואר במה שקדם, כי לשון ודוי כפול בהוראתו, יורה על הודאת החטא (זינדענבעקעננטניס) ועזיבת החטא (זינדענאונטערלאססונג) ותרגומו (אונטער־לאססענד, זינדען בעקעננען):

נחדל מעושק. עושק מבואר, שעניינו אנס החזק על החלש בעול למנוע ממנו מה שראוי אליו, [illegible] ידו וכחו אנס את זולתו לעשות לו דבר או ימנע ממנו מה שמגיע לו משכר וכדומה מה [illegible] ידו, או שיעליס ויזיק בידו מה שהוא תחת רשותו בלתי ידיעתו; ומזה אם יעבוד ברעהו או ישמש אותו באנס, או גורע לו משכר הקצוב, או מעכבו מלתתו לו בעתו, או יושב בבית רעהו ואינו מעלה לו שכר, או חברו הפקיד בידו כסף ושכח המספר, והוא משיב לו פחות. והרבה לאוין נאמרו בזה, לא תעשוק לא תגזול לא תגנוב לא תכחשו ולא תשקרו, לא תונו, לא תסיג גבול, וכמו שהעיר הרמח"ל, כל אלה חלוקי דינים הכוללים הנעשים במשא ומתן, ולא המעשה הניכר ומפורסם לעשק ולגזל הוא לבדו האיסור, כי כל שיגיע אליו וגורם אותו הוא בכלל האיסור, כגון היורד לאומנות חברו, שכיר יום ופועל המבטל מלאכתו של בעה"ב, והשכור אצל חברו לאיזו מלאכה שתהיה הנה כל שעותיו מכורות הן לבעה"ב ליומו, כי שכירות מכירה ליומא, והוא גזל גמור, ואם לא מחלו בעה"ב, אין יוהכ"פ מכפר עד שירצה את חברו: **ותקבלנו וגו' כאשים.** אם נשוב לפניך באהבה, והיא התשובה השלמה, אז ברצונך הטוב תקבלנו כאשים, כלומר כאילו היינו באים באש ונצטרפנו בו מכל חלאת חטאתינו, והוטהרנו בו מכל כתמי פשעינו (פֿייערגעלייטערט). [התורה להיותה מזקקת ומטהרת את לב האדם מחלאת תאוות המגונות ומכתמי חמדת הכבוד המדומה, מתוארת בשם אש, אש דת למו, הלא כה דברי כאש, המזקק ומטהר את הכסף מכל סיג ופסולת. וכן העוסק בתורה על כונה זו מתואר בשם אש [ת"ח כל גופו אש, סוף חגיגה] לפי שהוא מזוקק מכל מדות מגונות, ומטוהר בכל מעשיו מכוונות נפסדות]: **וכניחוחים.** ע"י תשובה שלמה תקבלנו באהבה כאילו היינו בכל מעשינו לנחת רוח לפניך, וכאילו לא חטאנו מעולם, כי השב מאהבה זדונותיו נעשות כזכיות [נחת רוח הנאמר אצלו ית' הוא עד"מ. כמו נפש האדם אשר תחפוץ לדבר מה, כל זמן שלא השיגה חפצה היא כמטולטלת ומתיגעת להשגת מבוקשה, וכשהשיגה חפצה תמלא הנפש מנוחה, וזהו נחת רוח, כלומר מנוחת הרצון והחפץ, ככה עד"מ רצונו ית' שייטיבו בני אדם מעשיהם לעשות כרצונו בתורתו, וכשעושים הפך רצונו, כביכול אין רצונו במנוחה כי לא השיג חפצו, וכאילו החפץ האלהי מטולטל ומתיגע, כמאמר [ישעיה מ"ג] הוגעתני בעונותיך, הוגעתם ה' בדבריכם [מלאכי ב'] וכשישוב האדם מדרכו הרע ויעשה רצון קונו, הנה רוח העליון כביכול נח ממה שהיה כיגיעה לפניו, וזה נקרא נחת רוח לפניו, כאילו מצא רוח העליון מנוח בהשגת חפצו ורצונו. עמ"ש בפרשת התמיד]: **אשר אמרת.** הוא המקרא הכתוב בתורה כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. מפני שהוסיף לשון טהרה אחר כפרה יראה ממנו שיש בתשובה הכח להפוך הזדונות כזכיות, וזה כי יש בלשון טהרה שתי כוונות, האחת הסרת הלכלוך והפסולת, כמו זהב טהור מטהר כסף, שענינם מזוקק מן הסיג שהוסר ממנו הפסולת, והשנית זריחת זהר ובהירות (גלאַנץ) כמו עצם השמים לטהר, השבת מטהרו [תהלים פ"ט] שפירושם זהרורית נאות ובהירות, ומשתי טהרות אלה דבר הכתוב, אמר מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, אם אתם תשתדלו להטהר ולהסיר מכם כל סיג החטאים והלאת הפשעים, אז ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, אחר שיכפר וינקה חטאתיכם ויסור לכלוככם, עוד יוסיף שהלכלוך בעצמו יתהפך להיות מגוהצת לאור זהר ובהירות, והזדון עצמו יתהפך לזכות, ושפיר

מוסף

אמרת: אין קץ לאשי חובותינו ואין מספר לניחוחי אשמותינו ואתה יודע שאחריתנו רמה ותולעה לפיכך הרבית סליחתנו: מה אנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקנו מה ישענו מה כחנו מה גבורתנו מה נאמר לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי רוב מעשיהם תהו וימי חייהם הבל לפניך ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל:

אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך. כי מי יאמר לך מה תפעל ואם יצדק מה יתן לך: ותתן לנו יי אלהינו באהבה את יום (לש"צ לשבת השבת הזה

ואת

עיון תפלה

מוסב על שאמר מקודם, וכניחוחים: **לאשי חובותינו.** חטאתינו מרובות כ"כ עד שבכל עצי היער אין די לעשות מהם מדורת אש המספיק לצרף ולטהר בו סיג החטאים וחלאת העונות: **לניחוחי אשמותינו.** גם אם מהיום והלאה יהיו כל מעשינו לנחת רוח לפניך כרצונך הטוב, אינם עולים במספרם בערך אשמותינו אשר גדלו עד לשמים (נור בעזאָנפטיגונג אונזרער פערשולדיגונגען) ואין תקוה שיעלה זה כנגד זה [ואין לפרש לשון אשים דהכא על הקרבנות העולות לאשים, ויהיה טעמו שתקבלנו בתשובה כאילו הקרבנו קרבנות אשר חלבם תקטר לאשים, דא"כ נעשה מעיקר טפל וטפל עיקר, כי כל החטאות והאשמות אינם מכפרים רק עם התשובה, ובזמן שאין ביהמ"ק קיים ואין לנו מזבח כפרה, התשובה לבדה מכפרת על כל העברות, כמ"ש הרמב"ם פ"א מתשובה, וכדאיתא במדרשב"י [פינחס ר"מ] זבחי אלהים רוח נשברה, דרעותא דקוב"ה לא אתרעי בקרבן דבר נש על חוביו אלא רוח נשברה וגו' ואי לא אתבר ההוא רוח לאו קרבניה כלום ולכלבי אתמסר [עמ"ש בכי"ק ויקרא א' ס' ריח ניחוח]. ועוד שהתפלה כאן מדברת מתשובת הפושעים, ורוב קרבנות אשים הם על השגגות]: **מה אנחנו.** וגו'. מבואר בברכת השחר:

אתה הבדלת. לשון הפרשה ובחירה לעלוי ולחשיבות, כמו ויבדל אהרן להקדישו, כי הבדיל אלהי ישראל אתכם (אויסגעזאָנדערט): — **אנוש.** הוא תאר לאדם לחולשת כחו, כי משבעו לבו אנוש וחלוש בקרבו, וכמעט קט נופל ברשת תאות היצר: — **מראש.** מראשית הבריאה היתה דעתך על האדם שהוא בתכלית חולשת המזג, להיותו הוא תכלית וסוף מעשה בראשית, כי סוף מעשה במחשבה תחלה: — **ותכירהו.** הוא לשון נתינת כבוד ויתרון מעלה (פאָרגעצאָגען) כמו לא תכירו פנים, לא נכר שוע לפני דל: — **לעמוד לפניך.** לשרת אותך ולעמוד על משמרת התורה והעבודה, כי כל לשון עמידה המקושר עם פנים יורה על עמידת השירות ועבדות, כמ"ש בברכת אשר יצר: **כי מי יאמר לך מה תפעל.** הוא נגד אתה הבדלת אנוש, יאמר, מי מכל הנבראים היותר חשובים במעלתם היה יכול לומר לך מה תפעל, מה אנוש כי תזכרנו, ולמה תבדיל ותבחר בחלוש מזג כזה: — **ואם יזכה מה יתן לך.** נגד ותכירהו לעמוד לפניך, יאמר, ולמה זה הכרת לתת כבוד ויתרון חשיבות לאנוש עלי ארץ, שהוא בין כל צבאי מרום יעמוד לפניך ויעבוד אותך בתורה ומצות [ובן אדם כי תפקדנו, התן לו פקודים ומצות] הלא עם כל זכות מעשיו לא יתן ולא יוסיף על מה שהיה לך מבלעדו:

וְאֶת יוֹם (צוֹם) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה קֵץ וּמְחִילָה וּסְלִיחָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ לְמַעַן נֶחְדַּל מֵעֹשֶׁק יָדֵינוּ וְנָשׁוּב אֵלֶיךָ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם: וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ כִּי לֹא תַחְפּוֹץ בְּהַשְׁחָתַת עוֹלָם. שֶׁנֶּאֱמַר דִּרְשׁוּ יְיָ בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב: וְנֶאֱמַר יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבוֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל יְיָ וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל אֱלֹהֵינוּ כִּי יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: וְאַתָּה אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת וּמַרְבֶּה לְהֵיטִיב וְרוֹצֶה אַתָּה בִּתְשׁוּבַת רְשָׁעִים וְאֵין אַתָּה חָפֵץ בְּמִיתָתָם שֶׁנֶּאֱמַר אֱמֹר אֲלֵיהֶם חַי אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע כִּי אִם בְּשׁוּב רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה. שׁוּבוּ שׁוּבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְלָמָּה תָמוּתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל: וְנֶאֱמַר הֶחָפֹץ אֶחְפֹּץ מוֹת רָשָׁע נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה הֲלוֹא בְּשׁוּבוֹ מִדְּרָכָיו וְחָיָה: וְנֶאֱמַר כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְהָשִׁיבוּ וִחְיוּ: כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ (אֶלָּא אָתָּה):

אֱלֹהַי עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי אֵינִי כְדַאי. וְעַכְשָׁיו שֶׁנּוֹצַרְתִּי כְּאִלּוּ לֹא נוֹצַרְתִּי: עָפָר אֲנִי בְּחַיָּי. קַל וָחֹמֶר בְּמִיתָתִי. הֲרֵינִי לְפָנֶיךָ כִּכְלִי

מלא

עיון תפלה

קץ ומחילה. ברמב"ס לית וי"ו במלת מחילה, והוא נכון יותר שנמשך מלת קץ על מחילה וסליחה, וטעמו גמר מחילה וסליחה, כי יש מחילה שאינה גמורה, שאין העון נמחק לגמרי, ורושם החטא עדן מחילה מבדלת בין האדם לקונו, כענין זדונות נעשות כשגגות, כשהתשובה רק מיראת העונש, אמנם רצונו ית' למחול העון מחילה גמורה, שתהיה תשובתנו אליו מאהבה והעון יומחק לגמרי, וזהו קץ מחילה וסליחה: סלחן ומחלן. יאמרו כי מחילה גדולה מסליחה, סליחה אינה רק הרחבת זמן, ומחילה משמע שמוחל עתה עכ"פ קלת. ואמר סלחן ומחלן בנו"ן להורות שהוא תאר הקבוע תמיד, ויתחיל מן הקל, לא בלבד סלחן כי אף מחלן אתה: — ומבלעדיך אין לנו מוחל וסולח. לא בלבד סלחן ומחלן בדרך קבוע, כי אף בהווה ומקרה להיות מוחל וסולח אין לנו. ולא בלבד המחילה, כי אף סליחה שהיא קטנה ממנה אין לנו תקוה מבלעדיך [ערש"י ב"מ ל"ג רובן מקרה הוא לו, רבנן הרגיל בכך]:

שלא

מָלֵא בּוּשָׁה וּכְלִמָּה: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא אֶחֱטָא עוֹד. וּמַה שֶּׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ מָרֵק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. אֲבָל לֹא עַל יְדֵי יִסּוּרִים וָחֳלָיִם רָעִים:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

הש"ץ חוזר התפלה ופותחין הארון עד סוף התפלה והקדיש. אומר קדושת מוסף, ואין כה נ"כ רק הש"ץ אומר או"א ברכנו כו'. ואומרים א"מ אפי' בשבת ועדיין יום הוא:

פעם אחת שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ | אֶחָד:

ג' פעמים בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

ז' פעמים יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים:

לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם:

עיון תפלה

שלא אחטא עוד. כלומר לסייעני שלא אחטא ע"ד מאמרם הבא לטהר מסייעין אותו [אבודרהם] וזה עיקר התשובה, שיעזוב החוטא חטאו, ויסירו ממחשבתו, ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד, ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם [עיין רמב"ם פ"ב מה' תשובה ה"ב] ולפי שיצרו של אדם מתחדש ומתגבר עליו כל היום, ולולי ה' עוזרו לא היה יכול לו, לכן התפלה להיות אתו סייעתא דשמיא שלא יחטא:

דרך החיים

סדר מוצאי יום הכפורים.

(א) מתפללין תפלת ערבית ואומרים הבדלה בחונן הדעת וצריך להוסיף מחול על הקודש גם ביציאתו שימתינו מעט אחר צ"ה [סימן תרכ"ד] ואם חל בשבת אומרים ויתן לך וא"א ויהי נועם ואתה קדוש [שם] לפי שחג הסוכות חל באמצע השבוע: (ב) י"מ נוהגין שאין מבדילין בבהכ"נ על הכוס אפילו כשחל יוה"כ בשבת [לבוש]: (ג) בביתו מבדילין על הכוס וכן על הבשמים אם חל בשבת ואותן שנהגו שלא לברך על הבשמים אפילו כשחל בשבת אין למחות בהם משום דיש פוסקים דס"ל דאין מברכין על הבשמים במוצאי יוה"כ אפילו חל בשבת וא"כ הוי הפסק בין ברכה לשתיית הכוס ואותן הנוהגים שלא לברך יכולין לברך על הבשמים אחר שתיית הכוס [שם ועיין ט"ז]: (ד) מברכין על האור במיוה"כ

במיוה"כ אף כשאינו חל בשבת ואין מברכין אלא על האור ששבת מבע"י ואין מברכין על הנר שהוציא פתה מאבנים אף שבמ"ש מברכין אבל ביוה"כ אף כשחל בשבת אין מברכין עליו ואם הודלק נר בי"כ לחולה שיש בו סכנה אפילו ע"י ישראל הוי נר ששבת ויכולים לברך עליו [שם]: (ה) ישראל שהדליק מעכו"ם במוצאי יוה"כ וכן באור היוצאין מן העצים ומן אבנים מן העמוד ראשון ואילך בשעת הדחק מברכין עליו [א"ר]: (ו) אין מבדילין על נר ביהכ"נ ששבת מבע"י אלא בשעת הדחק שאין לו נר אחר אבל אם יש לו נר אחר מדליק נר אחר מנר ביהכ"נ ויברך על שתיהן ביחד אבל גם בזה יש קצת לגמגם כיון דעל נר ביהכ"נ לבדו אין לברך כיון דנעשה רק לכבוד מה מהני שמדליק נר אחר ממנו מידי דהוי שאין מברכין על הנר שהדליק מן האש שהוציא מן עצים ואבנים במוציו"כ אלא בשעת הדחק כמש"ל [רמ"א] כיון דעל העיקר אינו מברך לכן היותר טוב שיניח בביתו נר דלוק מעיה"כ שידליק עד מוצאי יוה"כ ומברך עליו ויוצא כל הדעות: (ז) בין יוה"כ לסוכות אין מתענין יא"צ אבל תענית חתן ביום חופתו מתענין [סימן תקע"ג וסימן תרכ"ד]: (ח) א"א תחנון וצו"ץ ולא פרקים ושיר המעלות בין יה"כ לסוכות [מ"א וא"ר שם] המדקדקים מתחילים תיכף במוצאי יוה"כ לעשות סוכה כדי לצאת ממצוה אל מצוה [שם]:

דיני סוכה.

(א) העושה סוכתו תחת הגג שהסירו הרעפים שקורין [שינדלי"ן] ונשאר הלאטים צריך ליזהר שיהיה בין הלאטים אויר ד"ט [ט"ז סימן תרכ"ו]: (ב) אם עושה תחת גג העשוי להפתח ולהסגר בשעה שמסכך הסוכה יש ליזהר שיהיה הגג פתוח ומותר לפותחן ולסוגרן בשבת וי"ט כיון שיש להם צירין אבל כשאין להם צירין אסור בשבת כ"א ע"י עכו"ם [שם]: (ג) יש ליזהר שלא לתלות שום נוי סוכה רק בפחות מארבעה טפחים לסכך [סימן תרכ"ז]: (ד) הסכך צריך להיות מדבר הגומח מהארץ ותלוש מהארץ דכשהוא מחובר עדיין לארץ כגון תחת האילן שיהיה הסכך מענפי האילן וכיוצא בו פסול ושלא יהיה מקבל טומאה ואף אם כבר פעם אחת היה ראוי לקבל טומאה אף שעכשיו אינו מקבל טומאה כגון עץ שהיה פעם אחת יד לכלי ונשבר כגון עלי המטה שנשברה או סולם הנשבר או עץ שהיה יד לגרזן או שהיה מחובר לברזל שקורין [ריסקא"ל או האק"ע] פסול לסכך ואפילו אם לא עשאו לסכך רק שהניחו להניח הסכך עליו שהדבר הפסול לסכך מעמיד הסכך הכשר לכתחילה אסור [ט"ז וא"ר] וכן אין להניח מרה ומגריפה על הסכך אפילו נשברה וכן אסור להעמיד בהם הסכך לכתחילה משום גזירה שלא יבאו לסכך בהן [סימן תרכ"ט]: (ה) מחצלת או מה שקורין ליסקע שעשאה בפירוש לסיכוך מסככין בהם אבל עשאן לשכיבה או להניח עליו אוכלין לייבש פסול לסכך [שם] והנ"מ באם אין לה שפה אבל אם יש לה שפה שראוי לקבל בתוכה פירות אע"פ שהסיר אח"כ השפה פסול לסכך בה [שם]: (ו) אסור לסכך לכתהילה בדבר שריחו רע או שעליו שכיחין להיות נושרין וכן בחבילה שקשר כ"ה קנים ביחד וקשור משני ראשיה פסול ואם סיכך בחבילה והתיר אותה על הסוכה כשר [שם]: (ז) כל הדברים כשרים לדפנות ונוהגין לעשות מחיצות שלימות [סימן תר"ל]: (ח) צריך שיהיו הדפנות גבוהין עשרה טפחים ולא יהיה אויר בין הדפנות לארץ ג' טפחים ושיהיו חזקין שרוח מצויה לא יהיה יכול להניע אותם [שם]: (ט) רוב הסוכה צריך שיהיה עכ"פ ז"ט על ז"ט במרובע ואפילו אם ארכה מאה אמה אם אין רחבה ז' פסולה וצריך שיהיה ראשו ורובו ושלחנו בסוכה ובלא"ה אין יוצא ידי סוכה ואם היא עגולה צריך שיהא בה שיעור גדול שיכול לרבע ממנה שבעה טפחים על ז"ט ואם יש בסוכה גדולה קרן זוית שאין שם באותו קרן זע"ז רוחב אסור לישב באותו קרן ומביא ראיה מהא דאמרינן סוכה דף ב' לא נצרכה אלא לקטוניות שבה [סי' תרל"ד] ודוקא כשהקרן אינו רחב ז' אבל כשהקרן רחב ז' רק אין ארוך ז' כשר כיון שמצורף להסוכה גדולה תדע דהא בעגולה ויש לרבע ז' על ז' מותר לישב סמוך להדופן אף דבעגולה סמוך לדופן ליכא זע"ז א"ה כיון דמצורף לגדולה כשר דבשלמא כשהקרן אינו רחב ז' י"ל דחשוב כלול של תרנגולים כמ"ש רש"י ותוספות ופסולה אבל כשרחב ז' רק שאינו ארוך ז' ודאי דכשירה דמצורף לסוכה גדולה ומה בכך אם ראשו ורובו בסוכה קטנה ושלחנו בסוכה גדולה כנ"ל: (י) צריך שיהיה סכך הסוכה עד שיהיה מחמת הסכך צלתה מרובה מחמתה על הארץ ועכ"פ לכתחילה יהיה הסכך קלוש שיהיו הכוכבים נראין מתוכה ובדיעבד אפילו אין הכוכבים נראין כשר אבל אם הגשמים אינן יכולין לירד לתוכה יש להחמיר ולפסול [סימן תרל"א ומ"א]: (יא) סכך פסול מן הצד פחות מד' אמות והסכך כשר יש בו שיעור סוכה דהיינו זע"ז רק שהסכך פסול מרחיק הסכך כשר מהדפנות פחות מד"א כשר ואסור ליטב תחת הסכך פסול ואפילו כל הדפנות רחוקים מן הסכך כגון שמסכך באמצע הבית כשר כיון שיש בהסכך כשר שיעור הכשר סוכה רק שאין יושבין תחת הסכך פסול ודוקא שמסכך

מהלך עכ"פ בסכך פסול אבל כשיש אויר בין הדופן לסכך אפילו רק שלשה טפחים פסולה דאויר פוסל בין באמצע בין מהלך בשלשה טפחים אבל אם רק דופן אחת רחוק מהסכך ג"ט כשירה דהא נשתיירו עדיין ג' דפנות ויש בשאר הכשר סוכה בלא האויר אבל פחות מג"ט כשר ואין ישנים תחתיו ומצטרף להשלים הסוכה לכשיעור ודוקא כשהאויר הולך באורך שיעור ראשו ורובו אבל בפחות מכן באורך וגם אין ברוחב ג' כשר וישנים תחתיו [סימן תרל"ב]: (יב) סכך פסול כשהוא פחות מארבעה טפחים מותר לישב ולישן תחתיו [שם] אבל כשהוא רחב ארבעה מן הצד נידון בדופן עקומה כלדעיל בסעיף י"א ובאמצע פסול: (יג) סוכה שעשאה קודם לחג ל' יום שלא לשם חג כשירה רק שיחדש בה דבר היינו סכך טפח על טפח מרובע או על פני כולה אפילו כל דהו ואם עשאה לשם חג אפילו מתחלת השנה כשירה בלא חידוש [סימן תרל"ו]: (יד) יכול לעשות סוכה אפילו בחוה"מ [סימן תרל"ו]: (טו) יוצאין בסוכה שאולה אבל אסור לעשות סוכה על קרקע חבירו שלא מדעתו או ברה"ר אף שבדיעבד יוצא בה דקרקע אינה נגזלת מ"מ אסור לברך עליה ואם גזל עצים וסיכך בהם אם מחזיר הדמים יושב בה אח"כ אפילו לכתחילה ואם לא החזיר הדמים פסולה [מ"א שם] אבל אם ראובן בנה סוכה בקרקע שמעון ותקף שמעון והוציא לראובן וישב בה אפילו החזיר דמי העצים לא יצא כיון שלא הוציא עליה הוצאות הוי של חבירו ולא מהני מה שמחזיר הדמים וראובן אינו רוצה ליקח הדמים [שם]: (טז) לא יקצץ הישראל בעצמו לכתחילה לסוכה רק יקנה מעכו"ם סכך שקצץ העכו"ם בעצמו [שם]:

דיני סוכה ונויה.

(א) עצי סוכה אסורים כל שמונת ימי החג בין עצי הדפנות בין עצי הסכך ואפילו קיסם לחצץ בו שניו אסור ואין נאותין מהם לשום דבר כל שמונת הימים ואפילו נפלה הסוכה אסורים ולא מהני בה תנאי ודוקא שישב בה פעם אחד אבל אם הזמינה ולא ישב בה לא נאסרה דהזמנה לאו מילתא וה"ה בסוכה שעומדת משנה לשנה לא נאסרה אא"כ ישב בה בשנה זו אף שישב בה שנה אשתקד לא נאסרה [סימן תרל"ח ומ"א שם]: (ב) נוי סוכה אסור להסתפק בהם כל שמונה ואפילו נפלו בי"ט ושבת אסור לטלטלם משום דהוקצה למצותה והמנהג שאפילו תנאי לא מהני בנוי התלוי בסכך רק שבנוי התלוי בדפנות כגון סדינים המצויירין נוהגים לטלטלם מפני הגשמים או בלילה שלא יגנבו אותן אפילו בלא תנאי מ"מ לכתחילה טוב להתנות עליהם דהיינו שיאמר בשעה שתולה אפילו מבע"י איני בודל מהם כל ביה"ש של ח' ימים [שם]: (ג) אם תלה בסוכה אתרוג או הדס לנוי מותר להריח בו דלא הוקצה מהריח רק שלא יגע בו דאסור בטלטול [שם]: (ד) לא יקשור הנוין של הדפנות דאסיר להתירן בי"ט אלא יעשה עניבה [מ"א שם]: (ה) אין לתלות שעטנז בסוכה אא"כ גבוהים מתשמיש אדם [מ"א שם]: (ו) אותן החוקקים פסוק בסוכות תשבו שבעת ימים על הדלעת לא יפה עושים [מ"א שם]: (ז) אף אחר סוכות לא יפסע על עצי סוכה דתשמישי מצוה הוא כמו ציצית ולולב וכן לא יפה עושין ההמונים שאחר סוכות עושין מסכך סוכה שמסככים בחריות של דקל מכבדות לכבד הבית ואיסור גדול יש בדבר [שם]:

דיני ישיבת הסוכה.

(א) כל שבעת הימים עושה אדם את סוכתו קבע ואת ביתו עראי דהיינו שיהא אוכל ושותה וישן ומטייל בסוכה ודר בסוכה כל שבעת הימים כמו שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה וכלים הנאים ומצעות הנאות בסוכה וכלי שתיה כגון אשישות וכוסות בסוכה וכלי אכילה היינו קדירות אפילו קודם אכילה חוץ לסוכה אבל קערות קודם אכילה מותרים להיות בסוכה אבל אחר אכילה חוץ לסוכה [מ"א סימן תר"ם] וכן מנורה שיש לו צריכה להיות בסוכה והמנהג שלא להכניס שום כלי חרס כגון נר של חרס או מקידה של חרס וכן כל הכלים של שימוש שאינן לצורך אכילה ושתיה חוץ לסוכה ואם הכניס בסוכה דברים שאין להניח בסוכה אין נפסלת הסוכה בכך [שם]: (ב) אל יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה כגון שטיפת קדירות כדי שלא יהא מצות בזויות עליו [שם במ"א]: (ג) אכילת קבע דהיינו יותר מכביצה פת אפילו לא קבע עליו צריך לאכול בסוכה אבל פחות משיעור זה מותר לאכול חוץ לסוכה וכן תבשיל העשוי מחמשת המינים יותר מכביצה וקבע עלייהו חייב בסוכה ולברך עלייהו אבל פירות אפילו אוכל הרבה וקבע עלייהו מותר לאכול חוץ לסוכה וכן יין או שאר משקים או בשר וגבינה מותר לאכול ולשתות חוץ לסוכה ודוקא שלא קבע אבל אם רוצה לשתות יין או שאר משקים ולקבוע עליהם או שרוצה לאכול בשר וגבינה ולקבוע עליהם צריך סוכה אבל לא יברך עליהם ולכתחילה יראה שיאכל קודם יותר מכביצה פת ואפילו לא יקבע עליו או דבר העשוי מחמשת מינים יותר מכביצה ויקבע עליהם ויברך לישב בסוכה ויוצא כל הדעות [ועיין פרי מגדים שם] [שם]: (ד) וכל זה מדינא אבל מי שמחמיר על עצמו ואינו שותה חוץ לסוכה אפילו מים הרי זה משובח

[שם]: (ה) מדינא צריך לישן בסוכה אפילו שינת ארעי וכן עושין המדקדקין במצות ועתה שנוהגים רבים להקל בשינה כתבו האחרונים טעמים רבים בזה ומ"מ טוב להחמיר ולעשות סוכה שיכול לדור שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה כולה אם אפשר לו [שם] ולכל הפחות שיהיה ראוי לישן שם הוא לבדו דבלא"ה אפילו בדיעבד פסולה [מ"א שם]: (ו) אכילה בסוכה בליל י"ט ראשון חובה שצריך לאכול כזית פת בסוכה ומברך ליֵשב בסוכה אף אם אין לו אלא כזית אף שבשאר ימים אינו מברך אם אוכל רק כזית מ"מ בלילה הראשונה הואיל ואינו רשאי לאכול כזית ראשון חוץ לסוכה מברך אפילו על כזית ולא יאכל בלילה ראשונה ולא יקדש עד שתחשך שיהא ודאי לילה ובערב סוכות מחצות היום ואילך לא יאכל פת כדי שיאכל בסוכה לתיאבן [מ"א שם]: (ז) בליל שני חייב לאכול בסוכה ג"כ אפילו אין לו רק כזית משום ספיקא ולא יקדש עד שתחשך אבל אינו רשאי לברך ליֵשב בסוכה אם אינו אוכל רק כזית רק צריך לאכול יותר מכביצה ואז מברך כי בקיאין אנו בקביעא דירחא כיון דיש ספק דמי ליל ב' כשאר ימים דפטורין מסוכה בפחות מכזית: (ח) ירדו גשמים בלילה ראשונה צריך לקדש בסוכה, ולברך שהחיינו אבל אין מברך ליֵשב בסוכה דספק ברכות להקל [פ"מ] ואוכל שם כזית וגומר סעודתו בבית ובליל שני אם ירדו גשמים יקדש בבית ואוכל סעודתו ואח"כ אוכל כזית בסוכה ואינו מברך ליֵשב בסוכה ואם אחר כך פסקו הגשמים בין בלילה הראשונה בין בלילה שניה צריך לאכול יותר מכביצה פת בסוכה ומברך ליֵשב בסוכה ואם אין רוצה לאכול רק כזית אוכל בסוכה אחר כך בלא ברכה ואם רואה שיפסקו הגשמים אחר שעה או ב' צריך להמתין בין בלילה הראשונה בין בלילה שנים [א"ר ופ"מ שם]: (ט) בשאר הימים חוץ מלילה הראשונה ושניה אינו חייב לאכול בסוכה רק אם רוצה לאכול סעודת קבע כמו שנתבאר לעיל צריך לאכול בסוכה ואם אינו רוצה לאכול רק פירות הרשות בידו ויכול לאוכלם חוץ לסוכה ואפילו בשבת וי"ט שחובה לאכול פת מ"מ אם אינו רוצה לאכול רק כזית פת שבזה יוצא שיעור החיוב של אכילת שבת וי"ט יכול לאכול חוץ לסוכה [שם] אבל לכתחילה צריך לאכול גם בשביל חיוב של אכילת פת בי"ט יותר מכביצה וצריך לאכלו בסוכה [שם]: (י) ירדו גשמים כ"כ שאם ירדו טיפות תוך הסוכה ואם יפול תוך התבשיל יתקלקל המאכל א"צ לאכול בסוכה ואפילו אכל בסוכה והתחילו הגשמים לירד יכול לצאת מן הסוכה לביתו ומי שאינו בקי בזה השיעור ישער אם ירדו כ"כ לבית אם היה יוצא מביתו יוצא ג"כ [שם]: (יא) היה אוכל בסוכה וירדו גשמים והלך לביתו ופסקו הגשמים או שלא הלך לאכול בסוכה רק אכל בביתו מפני שירדו הגשמים וכשישב לאכול פסקו הגשמים גומר סעודתו בביתו ואין מחייבין אותו לילך לסוכתו עד שיגמור סעודתו [שם ועיין בר"ן] אבל אם לא ישב עדיין לאכול אף שפסק לאכול בסוכה והלך לבית צריך לחזור לסוכה אם פסקו הגשמים [א"ר שם]: (יב) היה ישן בסוכה וירדו גשמים בלילה ונכנס לתוך הבית או שירדו גשמים ולא נכנס לסוכה ושכב בביתו לישן ופסקו הגשמים אין מטריחין אותו לילך לסוכה כל אותו הלילה אלא ישן בביתו עד הבוקר עד שיעלה ע"ה וינעור משנתו ואם לא שכב עדיין בביתו ופסקו הגשמים צריך לילך לסוכה [שם מ"א]: (יג) לענין שינה בסוכה א"צ לשער ירידות הגשמים בכדי שיתקלקל התבשיל דבגשמים מועטין כדי לצער לישן ויוכל לצאת [שם] וכשיוצא מן הסוכה לביתו בשביל גשמים לא יבעט בסוכתו ויצא רק יצא בהכנעה כעבד שמוזג כוס לרבו ושפך לו רבו קיתון על פניו [שם]: (יד) כשם שיוצאין מן הסוכה מפני הגשמים כך מפנים מן הסוכה מפני השרב ויתושים וכן כשהגיע קור והמאכלים השמנים נקרשים אוכל סעודתו בבית [מ"א שם] ודינו כמו בירדו גשמים: (טו) ובמקום שפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם נקרא הדיוט ואינו מקבל שכר עליה [שם] ואינו רשאי לברך משום דהוי ברכה לבטלה: (טז) אין מברכין ליֵשב בסוכה אלא בשעת אכילת קבע אבל בשעת אכילת פירות או שיושב ומטייל שם א"צ לברך כי ברכת האכילה פוטרת הכל אפילו שינה ואם בירך פעם אחת בשעת אכילה ולא יצא מסוכתו לעשות עסקיו או לבהכ"נ להתפלל אף אם יצא מסוכתו רק שהיה דעתו לחזור מיד א"צ לברך שנית ליֵשב בסוכה אפילו אם אוכל סעודה שניה כיון שמצוה אחת היא ולכן מי שיושב כל היום בסוכה ויִשן בלילה בסוכה והתפלל שם ואינו יוצא לשום עסק רק אדעתא לחזור מיד א"צ לברך רק בשעת אכילה ראשונה ואח"כ א"צ לברך מידי דהוי אתפילין אם לא חלצן שלא ע"מ להחזירן דא"צ לברך כשמניח אחר כך אבל אם יצא לעשות עסקיו או לביהכ"נ להתפלל צריך לברך שנית בשעת אכילה שניה וכן מי שמקדש בסוכה בשבת או בי"ט ואוכל שם יותר מכביצה מדבר העשוי מחמשת המינים כדי לצאת ידי קידוש במקום סעודה והולך לבית ללמוד שם ואח"כ הולך לסוכה לאכול שם סעודת שבת או י"ט צריך לברך פעם שנית ליֵשב בסוכה [שם]: (יז) מי שהולך באמצע סעודתו לסוכת חבירו ואוכל שם שיעור שצריך ברכה צריך לברך שם ליֵשב בסוכה [שם]: (יח) מי ששכח לברך ליֵשב בסוכה ונזכר באמצע סעודה או אחר שכבר אכל צריך לברך כי הישיבה מן המצוה והוי מצוה שיש לה משך זמן דצריך לברך [שם]: (יט) מי שמתענה תענית חלום בסוכות צריך לברך כ"ז שנכנס ליֵשב בה ולהתעכב שם או לטייל שם או לישן בה ודוקא אם הפסיק

כגון

כגון שילא לעסקיו או כיוצא בו כמו שנתבאר לעיל אבל בלא"ה מברך פעם אחד בשחרית ויוצא בזה כל היום כמו לעיל לענין ברכת אכילה [ס"ז שם]:

דין מי הם הפטורין מסוכה.

(א) נשים פטורין מסוכה ואעפ"כ רשאין לברך אבל אחרים לא יברכו להן אפילו אם אינן יודעין בעצמן לברך כמו שנתבאר לעיל גבי שופר [מ"א סימן תר"מ]: (ב) קטנים פטורין מסוכה אבל קטן שהוא בן חמש שנים חייב אביו לחנכו שיאכל בסוכה וכן אף שאין אביו בביתו אין להקל שיאכל חוץ לסוכה מבן חמש שנים [שם ובמ"א]: (ג) חולה ומשמשיו פטורין מסוכה ואם הוא חולה שאין בו סכנה אז משמשיו אינן פטורין רק בשעה שהחולה צריך להם ובשעה שא"צ להם חייבין בסוכה ואם הוא חולה שיש בו סכנה משמשיו פטורין אף בשעה שאין החולה צריך להם כל כך [שם א"ר]: (ד) מי שמקיז דם בחוה"מ של סוכות חייב בסוכה ודוקא כשעושה הקזה לתענוג ליתר בריאות אבל המקיז דם מחמת שמרגיש קצת חולי וכשיושב בסוכה מרגיש קרירות פטור מסוכה וכן מי שרגיל לשתות משקה המשלשל שלא מחמת חולי אין לשתות במועד כי עי"כ לא יוכל לישב בסוכה דהא סכנה הוא לו [מ"א שם]: (ה) מצטער פטור מן הסוכה הוא ולא משמשיו אבל בלילה ראשונה אפילו מצטער חייב לאכול בסוכה ודינו כמו בירדו גשמים. איזה מצטער זה שאינו יכול לאכול ולישן שם מפני הרוח או מפני הזבובים וכיוצא בהם או מפני הריח וכל אלו הדברים וכיוצא בהם אם מצטער בשעת שינה ואינו מצטער בשעת אכילה חייב לאכול בסוכה ופטר לישן ואם הוא מצטער גם בשעת אכילה פטור מלאכול שם גם כן [ועיין פ"מ שם] והא דיוצא באכילה אף שמצטער בשינה או להיפך היינו שבא לו הצער במקרה אבל אם עשה הסוכה בתחלה במקום שמצער בשינה אף באכילה לא יצא [שם]: (ו) מי שאין יכול לישן בסוכה מחמת שצר לו בפישוט ידיו ורגליו בסוכה לא מיקרי מצטער וחייב בסוכה [וראיה שעיור סוכה זע"ז טפחים שבודאי צריך לכוף ידיו ורגליו ליישן שם] ולא יכול אדם לומר מצטער אני אא"כ בדבר שרוב בני אדם מצטערים כן אבל בלא"ה לא ואין המצער פטור אא"כ ינצל מצערו כשיוצא מן הסוכה אבל בלא"ה חייב לישב בסוכה [שם]: (ז) מי שכבו לו הנרות בסוכה בליל שבת ויש לו נר בביתו אין מטריחין אותו לילך לסוכת חבירו אלא אוכל בביתו ודוקא בשאר הלילות אבל בלילה הראשונה ושניה אם אפשר לו לילך לסוכת חבירו צריך לילך ואם אי אפשר לו לילך לסוכת חבירו שדר בכפר דינו כמו בירדו גשמים [שם א"ר]: (ח) חתן פטור מסוכה כל שבעת ימי המשתה וראוי להחמיר על עצמו ולישב בסוכה ואינו רשאי לברך וכן השושבינים כשאוכלין אצל החתן ומשמחין אותו בתוך ז' ימי המשתה ויושבין שם בסוכה א"צ לברך אבל כשאוכלים בביתם חייבים בסוכה וצריכים לברך [שם וכא"ר]: (ט) האוכלים בסעודת ברית מילה חייבים בסוכה [שם] אבל בשמיני עצרת אם רוצים יכולים לאכול בבית בסעודת ברית מילה [א"ר שם]: (י) שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה בין ביום בין בלילה אף שאין הולכין רק ביום ודוקא כשצריכים לטרוח אחר סוכה או שאינן יכולין לישן כ"כ בטוב בסוכה ויהיו יגעים למחר ולא יוכלו לקיים המצוה כראוי אבל בלא"ה חייבין [שם]: (יא) הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום כיון שאין לו שהות לטרוח אחר סוכה כיון שצריך לילך תיכף לדרכו אבל אם יכול לישב בסוכה בלי טורח צריך לישב אבל בלילה במלון צריך לטרוח כדי לישב בסוכה ואפילו הוא דר בכפר בין העכו"ם ויכול לעשות שם סוכה במעט ממון חייב להשתדל להיות לו שם סוכה כדי שילין בה ודוקא שאין הולך בלילה אבל אם הולך גם בלילה פטור גם בלילה לטרוח אחר סוכה מטעם הנ"ל [שם]: (יב) ההולכים לתבוע הובותיהם מכפרים בסיכות באופן המותר וכמו שנתבאר בה' הוה"מ ע"ש אם אין יכולים לעשות להם שם סוכה יחמירו על עצמם לחזור לבתיהם בכל לילה כדי לקיים מצות סוכה [שם]: (יג) השומרים גנות ופרדסים ותבואה וכיוצא בו אם אפשר לשמור כולו ממקום אחד יעשה סוכה וישב שם [שם]: (יד) העושין יין אצל העכו"ם בסוכות פטורין בין ביום בין בלילה דצריכים לשמור שלא יגעו בהן העכו"ם ואם הוא בענין שא"צ שימור חייבין [שם]: (טו) היושבים בחנות הפ"פ שרגילין כל השנה ברוב פעמים לאכול בחנות ביום מ"מ בסוכות הייבים לאכול בסוכה אפילו דרים חוץ לעיר וחנויותיהם בתוך העיר חייבים לעשות להם סוכה כדי לאכול בעת שיצטרכו אם אינם יכולים לילך לביתם ולאכול [שם]: (טז) כל הפטורין מן הסוכה שנתבאר לעיל שפטורין מחמת צער או מחמת כאב וחולי שאין בו סכנה או מחמת טורח חייבין בלילה הראשונה לאכול עכ"פ כזית בלא ברכה בסוכה כמו בירדו גשמים:

דיני ברכת שהחיינו על הסוכה.

(א) העושה סוכה בין לעצמו בין לאחרים אינו מברך זמן בשעת עשייתו כי סומכין על זמן דרגל שאומרים על הכוס של קידוש [סימן תרמ"א]: (ב) בליל ראשון של סוכות סדר הקידוש כך יין

יין קידוש וסוכה ואח"כ זמן לפי שהזמן חוזר על קידוש היום ועל מצות סוכה [סי' תרמ"ג]: (ג) אם לא אכל בלילה ראשונה בסוכה אף שאמר זמן בביתו על הכוס כשאוכל פעם ראשון בסוכה צריך לברך זמן על הסוכה [שם]: (ד) בליל שני אומר יין קידוש וזמן ואח"כ סוכה ומי שלא אכל בסוכה לא בליל ראשון ולא ביום ראשון כשאוכל בליל שני בסוכה צריך לברך סוכה ואח"כ זמן [סי' תרס"א בא"ר דלא כמ"א וט"ז]: (ה) בשאר הימים מברך לישב בסוכה תיכף אחר ברכת המוציא קודם שיטעום ובליל שבת וי"ט אומר ברכת הסוכה אחר הקידוש קודם שיטעום [שם]: (ו) מי ששכח לומר זמן בקידוש ליל א' ובליל ב' אמר זמן א"צ לברך עוד זמן להשלמה לליל א' [דממ"כ אם היום י"ט הרי אמר זמן ואם אתמול היה יו"ט הרי השלים] ואם אמר בליל א' ובליל ב' לא אמר או שלא אמר בשניהם יש לו תשלומין כל שבעה אימת שיזכור אפילו שנזכר כשהוא הולך בשוק אומר אותו ואפילו בלא כוס אבל בשמיני אם נזכר יוצא בזמן דשמיני אף להשלמה בשביל י"ט א' [פ"מ סימן תע"ג]:

דיני סוכה בשמיני.

(א) בקידוש ליל שמיני אומר זמן [סי' תרס"ח]: (ב) יושבים בסוכה ליל שמיני ויום שמיני ואין מברכין לישב בסוכה ואפילו אתרמי ליה סעודה ביה"ש צריך לאכול בסוכה אבל לא ישנים בסוכה לא בליל שמיני ולא ביום שמיני וכן אין לאכול פירות בסוכה ביום שמיני וכן פת שאין בה כביצה כללא דמילתא כל דבר שא"צ ברכה לישב בסוכה בשאר ימי הסוכות אין אוכלין בסוכה בח' משום דלית היכרא כמו בשינה שאין ישנים בשמיני משום דלית היכרא שהוא מדרבנן משום דבלא"ה אין מברכין אשינה [ועיין סימן תרס"ח]: (ג) כשיוצאין מן הסוכה ביום שמיני אומרים יהי רצון כשם שזכינו כו' ואסור להכין מיו"ט לצורך יו"ט חבירו וכשרוצה להכנים השלחנות מהסוכה לביתו יכול להכניסם אבל לא יסדר אותם לצורך הלילה אבל אם צריך אותם לצורך היום וכן אם צריך לסדר אותם שלא יהא נראה הבית כחורבה מותר לסדר [סימן תרס"ז]:

הנהגת ערב סוכות

בערב סוכות יתעסק בהדור הסוכה ולנאותה בכלים ומצעות נאות לכבוד השכינה וז' אושפיזין. ויגלח ויטול צפרניו ויטבול לכבוד הרגל ויתפלל ערבית של יו"ט ואומר זמן שמחתנו שהוא חג האסיף שאדם שמח בתבואות ופירות שמאסף ועוד שנאמר ושמחת בחגך והיית אך שמח. ועוד משום הל' מימים שכתוב בהם ושמחתם וניסוך המים דכתיב בה ושאבתם מים בששון:

תפלה זו יאמר בשעת אגידת הלולב:

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שיתקשרו על ידי אגודת לולב זה הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה ועל ידי שלשה הדסים שהם כנגד שלשה אבות אברהם יצחק ויעקב ועל ידי שני בדי ערבות שהם כנגד משה ואהרן ועל ידי לולב ואתרוג שהם כנגד יוסף ודוד יתקשרו ארבע אותיות של שמך הגדול והקדוש ועל ידי שלשה הדסים אות יו"ד של שמך הגדול ועל ידי שני בדי ערבות מילוי ה"ה של שמך הגדול ועל ידי הלולב מילוי וי"ו של שמך הגדול ועל ידי האתרוג מילוי ה"ה אחרונה של שמך הגדול ומשם תשפיע לעבדך (פב"פ אמתך) חיים טובים שעולה כמנין הדס וכמנין לולב עם שני המלות ותתן לי זרע כשר וחכ"ם וצדי"ק שעולה כמנין ערבה עם הכולל ותתן לי לב טוב וכשר להבין תורה שעולה כמנין אתרוג עם הכולל ותתן לי זכות שאאגוד אותם בבית מקדשך במהרה בימינו אמן:

תפלה כשנכנסין לסוכה

בבואו מבהכ"נ יעמוד בפתח הסוכה מבפנים ויאמר:

עולו אושפיזין עלאין קדישין עולו אבהן עלאין קדישין למיתב בצלא דמהימנותא עלאה. בצלא דקב"ה. ליעול אברהם ועמיה יצחק ויעקב יוסף משה ואהרן ודוד:

ותיכף

ותיכף ישב ויאמר הריני מוכן ומזומן לקיים מצות סוכה כאשר צוני הבורא ית"ש בסכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכות: למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים:

הסוכות ההם היו ענני כבוד ובזה אנו מודים ומורים גדולת הקב"ה כי שם סוכה גימטריא הוי"ה אדנ"י:

תיבו אושפיזין עלאין קדישין תיבו. תיבו אושפיזין מהימנותא תיבו. בצלא דקב"ה. זכאה חולקנא וזכאה חולקיהון דישראל דכתיב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: ויהי נועם וכו' עד כוננהו

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ בֵּינֵינוּ וְתִפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ בִּזְכוּת מִצְוַת סֻכָּה שֶׁאֲנַחְנוּ מְקַיְּמִין לְיַחֲדָא שְׁמָא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ לְיַחֲדָא שֵׁם (י"ה בו"ה) בְּיִחוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל וּלְהַקִּיף אוֹתָם מִזִּיו כְּבוֹדֶךָ הַקָּדוֹשׁ וְהַטָּהוֹר נָטוּי עַל רָאשֵׁיהֶם מִלְמַעְלָה כַּנֶּשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ וּמִשָּׁם יַשְׁפִּיעַ שֶׁפַע הַחַיִּים לְעַבְדְּךָ (פב"פ אֲמָתֶךָ) וּבִזְכוּת צֵאתִי מִבֵּיתִי הַחוּצָה וְדֶרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ אָרוּצָה יֵחָשֵׁב לִי זֹאת כְּאִלּוּ הִרְחַקְתִּי נְדוֹד וְהֶרֶב כַּבְּסֵנִי מֵעֲוֹנִי וּמֵחַטָּאתִי טַהֲרֵנִי. וּמֵאוּשְׁפִּיזִין עִלָּאִין אוּשְׁפִּיזִין דִּמְהֵימְנוּתָא תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת רַב בְּרָכוֹת וְלָרְעֵבִים גַּם צְמֵאִים תֵּן לַחְמָם וּמֵימָם הַנֶּאֱמָנִים וְתִתֶּן לִי זְכוּת לָשֶׁבֶת וְלַחֲסוֹת בְּסֵתֶר צֵל כְּנָפֶיךָ בְּעֵת פְּטִירָתִי מִן הָעוֹלָם וְלַחֲסוֹת מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר כִּי תַמְטִיר עַל רְשָׁעִים פַּחִים. וּתְהֵא חֲשׁוּבָה מִצְוַת סֻכָּה זוּ שֶׁאֲנִי מְקַיֵּם כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וּתְנָאֶיהָ וְכָל מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ. וְתֵיטִיב לָנוּ הַחֲתִימָה וּתְזַכֵּנוּ לֵישֵׁב יָמִים רַבִּים עַל הָאֲדָמָה אַדְמַת קֹדֶשׁ בַּעֲבוֹדָתְךָ וּבְיִרְאָתֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

בליל ראשון כשנכנס לסוכה וקודם שמיסב לאכול ובכל יום ויום קודם סעודתו יאמר:

אֲזַמִּין לִסְעוּדָתִי אוּשְׁפִּיזִין עִלָּאִין אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב יוֹסֵף מֹשֶׁה אַהֲרֹן וְדָוִד:

ביום ראשון יאמר בְּמָטוּ מִנָּךְ אַבְרָהָם אוּשְׁפִּיזִי עִלָּאֵי דְּיָתְבֵי עִמִּי וְעִמָּךְ כָּל אוּשְׁפִּיזֵי עִלָּאֵי יִצְחָק יַעֲקֹב יוֹסֵף מֹשֶׁה אַהֲרֹן וְדָוִד:

ביום שני יאמר בְּמָטוּ מִנָּךְ יִצְחָק אוּשְׁפִּיזִי עִלָּאֵי דְּיָתְבֵי עִמִּי וְעִמָּךְ כָּל אוּשְׁפִּיזֵי עִלָּאֵי אַבְרָהָם יַעֲקֹב יוֹסֵף מֹשֶׁה אַהֲרֹן וְדָוִד:

ביום שלישי יאמר בְּמָטוּ מִנָּךְ יַעֲקֹב אוּשְׁפִּיזִי עִלָּאֵי דְּיָתְבֵי עִמִּי וְעִמָּךְ כָּל אוּשְׁפִּיזֵי עִלָּאֵי אַבְרָהָם יִצְחָק יוֹסֵף מֹשֶׁה אַהֲרֹן וְדָוִד:

ביום רביעי יאמר בְּמָטוּ מִנָּךְ יוֹסֵף אוּשְׁפִּיזִי עִלָּאֵי דְּיָתְבֵי עִמִּי וְעִמָּךְ כָּל אוּשְׁפִּיזֵי עִלָּאֵי אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב מֹשֶׁה אַהֲרֹן וְדָוִד:

ביום חמישי יאמר בְּמָטוּ מִנָּךְ מֹשֶׁה אוּשְׁפִּיזִי עִלָּאֵי דְּיָתְבֵי עִמִּי וְעִמָּךְ כָּל אוּשְׁפִּיזֵי עִלָּאֵי אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב יוֹסֵף אַהֲרֹן וְדָוִד:

ביום ששי יאמר בְּמָטוּ מִנָּךְ אַהֲרֹן אוּשְׁפִּיזִי עִילָּאִי דְּיַתְבֵי עִמִּי וְעִמָּךְ כָּל אוּשְׁפִּיזֵי עִילָּאֵי אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב יוֹסֵף מֹשֶׁה וְדָוִד:

ביום שביעי יאמר בְּמָטוּ מִנָּךְ דָּוִד אוּשְׁפִּיזִי עִילָּאִי דְּיַתְבֵי עִמִּי וְעִמָּךְ כָּל אוּשְׁפִּיזֵי עִילָּאֵי אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב יוֹסֵף מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

כל ירא שמים יראה שיהא לו עני בכל יום ויום על שלחנו ויראה בעיניו כאילו הוא מאבות הנ"ל שזמן אלו ביומו ויתן לו מנה יפה כאילו הוא היה אחד מאבות מיסב אללו ומי שאפשר לו שיהיו לו ז' עניים בכל יום ויום כנגד כולם בודאי תנוח ברכה על ראשו. וראוי לומר בכל פעם שיכנס לסעודה בסוכה תפלה קצרה זו:

רבון כל העולמים יה"ר מלפניך שתהא חשובה לפניך מצות ישיבת סוכה זו כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה ותרי"ג מצות התלוים בה וכאלו כוונתי בכל הכוונות שכוונו בה אנשי כנסת הגדולה:

תפלה כשיוצאין מן הסוכה

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי כְּשֵׁם שֶׁקִּיַּמְתִּי וְיָשַׁבְתִּי בְּסֻכָּה זוֹ כֵּן אֶזְכֶּה לְשָׁנָה הַבָּאָה לֵישֵׁב בְּסֻכַּת עוֹרוֹ שֶׁל לִוְיָתָן:

הנהגת יום טוב

מ"ע מה"ת שיהיה אדם אוכל ושותה וישן ומטייל בסוכה ובכל רגע שהוא שוהה בסוכה מקיים מ"ע זו. ויזהר שלא יבטל ממ"ע זו אפילו רגע ויכוין בישיבתו לקיים מ"ע זו בשמחה עצומה. ליל א' אף שיורדים גשמים מחוייב לאכול כזית בסוכה ולקדש בסוכה. ויאכל סעודתו שמח וטוב לב יותר על שאר יו"ט כי הוא חג השמחות ואעפ"כ צ"ל וגילו ברעדה. וכבר ידוע מגודל החיוב הלמוד על השלחן ולהאכיל עניים על שלחנו ולשמחם:

ביום א' שחרית מתפללין תפלת יום טוב וגומרין הלל כל ס' ויעשה הנענועים. קדיש שלם, ומוציאין ב' ס"ת באחת קורין ה' גברי בפרשת אמור שור או כשב עד אל בני ישראל, בשבת ז' גברי, בשניה קורא בפינחס ובחמשה עשר ומפטירין בזכריה הנה יום בא וחותם בהזמנים. בשבת יק"פ מ"ש ואין נוטלין לולב. לומר תפלת מוסף ומוציאין ס"ת ומעלה על הבימה ובשבת אין מוציאין רק פותחין אה"ק, ואומרים הושענא ומקיפין פ"א הבימה בלולבין ומיניהם שבידיהם ויאמר מקודם **אני מקיף** ס"ת **בד' מינים אלו** לש"י קוב"ה ויהי נועם וכו' ומכניסין ס"ת להיכל. ק"ש א"כ עלינו ק"י שהי"ח. ונוהגין לומר מזמור מ"ב ומ"ג כל ימי החג:

ביום ב' מתפללין וקורין כדאתמול ולא יברך שהחיינו על הלולב וכן בכל החג. ומפטירין במלכים ויקהלו עד מארץ מצרים. ערבית אומר אתה חוננתנו בחונן הדעת יעלה ויבוא בעבודה והבדלה בפה"ג והמבדיל:

א' דחוה"מ הנהגת תפילין ותפלה כבחוהמ"פ רק שבסוכות אומרים מ"ל והתפילין חולץ גם הש"ץ קודם הלל. אחר הלל ק"ש ומוציאין ס"ת וקורין ד"ג בפינחס. כהן וביום השני. לוי וביום השלישי. ישראל וביום הרביעי. רביעי חוזר וקורא וביום השני וביום השלישי. ח"ק, מחזירין הס"ת, אשרי ובלצ"ג ח"ק מוסף של יו"ט ואומרים הושענא ומקיפין הס"ת כל ז'. עלינו קדיש יתום:

ב' דחוה"מ כדאתמול וקורא כהן וביום השלישי. לוי וביום הרביעי. ישראל וביום החמישי. רביעי וביום השלישי וביום הרביעי:

ג' דחוה"מ כהן וביום הרביעי. לוי וביום החמישי. ישראל וביום הששי. רביעי וביום הרביעי וביום החמישי:

ד' דחוה"מ כהן וביום החמישי. לוי וביום הששי. ישראל וביום השביעי. רביעי וביום החמישי וביום הששי: **שבת חוה"מ** אחר שחרית ק"ש, קהלת, קדיש יתום, ובהפטרה אומר לששון כו' וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים:

אם חל יום ראשון של סוכות ביום ב' אז יש זה הסדר של הושענות:

למען אמתך. אבן שתיה. אערוך שועי. אום אני חומה. אל למושעות. אום נצורה:

ואם חל יום ראשון ביום ג' אז יש זה הסדר:

למען אמתך. אבן שתיה. אערוך שועי. אל למושעות. אום נצורה. אדון המושיע:

ואם חל יום ראשון ביום ה' אז יש זה הסדר:

למען אמתך. אבן שתיה. אום נצורה. אערוך שועי. אל למושעות. אדון המושיע:

ואם חל יום ראשון בשבת אז יש זה הסדר:

אום נצורה. למען אמתך. אערוך שועי. אבן שתיה. אל למושעות. אדון המושיע:

בכל יום אחר הושענות אומרים כהושעת אלים בלוד עמך וגו', הושיעה את עמך וגו':
בשבת אומרים הושענא אום נצורה. ואח"כ כהושעת אדם יציר כפיך וגו':

הוֹשַׁע נָא

לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ הוֹשַׁע נָא: לְמַעַנְךָ בּוֹרְאֵנוּ הוֹשַׁע נָא:
לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלֵנוּ הוֹשַׁע נָא: לְמַעַנְךָ דּוֹרְשֵׁנוּ הוֹשַׁע נָא:

לְמַעַן אֲמִתָּךְ. לְמַעַן בְּרִיתָךְ. לְמַעַן גָּדְלָךְ וְתִפְאַרְתָּךְ. לְמַעַן דָּתָךְ. לְמַעַן הוֹדָךְ. לְמַעַן וִעוּדָךְ. לְמַעַן זִכְרָךְ. לְמַעַן חַסְדָּךְ. לְמַעַן טוּבָךְ. לְמַעַן יִחוּדָךְ. לְמַעַן כְּבוֹדָךְ. לְמַעַן לִמּוּדָךְ. לְמַעַן מַלְכוּתָךְ. לְמַעַן נִצְחָךְ. לְמַעַן סוֹדָךְ. לְמַעַן עֻזָּךְ. לְמַעַן פְּאֵרָךְ. לְמַעַן צִדְקָתָךְ. לְמַעַן קְדֻשָּׁתָךְ. לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. לְמַעַן שְׁכִינָתָךְ. הוֹשַׁע נָא: לְמַעַן תְּהִלָּתָךְ. הוֹשַׁע נָא:

להרי"ר כִּי אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה:

אֶבֶן שְׁתִיָּה. בֵּית הַבְּחִירָה. גֹּרֶן אָרְנָן. דְּבִיר הַמֻּצְנָע. הַר הַמּוֹרִיָּה. וְהַר יֵרָאֶה. זְבוּל תִּפְאַרְתֶּךָ. חָנָה דָוִד. טוֹב הַלְּבָנוֹן. יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ. כְּלִילַת יֹפִי. לִינַת הַצֶּדֶק. מָכוֹן לְשִׁבְתֶּךָ. נָוֶה שַׁאֲנָן. סֻכַּת שָׁלֵם. עֲלִיַּת שְׁבָטִים. פִּנַּת יִקְרַת. צִיּוֹן הַמְצֻיֶּנֶת. קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים. רָצוּף אַהֲבָה. שְׁכִינַת כְּבוֹדֶךָ. הוֹשַׁע נָא: תֵּל תַּלְפִּיּוֹת. הוֹשַׁע נָא:

להרי"ר לְךָ זְרוֹעַ עִם גְּבוּרָה תָּעֹז יָדְךָ תָּרוּם יְמִינֶךָ:

אוֹם אֲנִי חוֹמָה. בָּרָה כַּחַמָּה. גּוֹלָה וְסוּרָה. דָּמְתָה לְתָמָר. הַהֲרוּגָה עָלֶיךָ. וְנֶחְשֶׁבֶת כְּצֹאן טִבְחָה. זְרוּיָה בֵּין מַכְעִיסֶיהָ. חֲבוּקָה וּדְבוּקָה בָּךְ. טוֹעֶנֶת עֻלָּךְ. יְחִידָה לְיַחֲדָךְ. כְּבוּשָׁה בַּגּוֹלָה. לוֹמֶדֶת יִרְאָתָךְ. מְרוּטַת לֶחִי. נְתוּנָה לְמַכִּים. סוֹבֶלֶת סִבְלָךְ. עֲנִיָּה סֹעֲרָה. פְּדוּיַת טוֹבִיָּה. צֹאן קָדָשִׁים. קְהִלּוֹת יַעֲקֹב. רְשׁוּמִים בִּשְׁמֶךָ. שׁוֹאֲגִים. הוֹשַׁע נָא: תְּמוּכִים עָלֶיךָ. הוֹשַׁע נָא:

להרי"ר תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם:

אָדוֹן הַמּוֹשִׁיעַ. בִּלְתְּךָ אֵין לְהוֹשִׁיעַ. גִּבּוֹר וְרַב לְהוֹשִׁיעַ. דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ. הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ. וּמַצִּיל וּמוֹשִׁיעַ. זוֹעֲקֶיךָ תּוֹשִׁיעַ. חוֹכֶיךָ הוֹשִׁיעַ. טְלָאֶיךָ תַּשְׂבִּיעַ. יְבוּל לְהַשְׁפִּיעַ. כָּל שִׂיחַ תַּדְשֵׁא וְתוֹשִׁיעַ. לְגֵיא בַּל תַּרְשִׁיעַ. מְגָדִים תַּמְתִּיק וְתוֹשִׁיעַ. נְשִׂיאִים לְהַסִּיעַ. שְׂעִירִים לְהָנִיעַ. עֲנָנִים מִלְּהַמְנִיעַ.

פותח

פּוֹתֵחַ יָד וּמַשְׂבִּיעַ. צְמֵאֶיךָ תַּשְׂבִּיעַ. קוֹרְאֶיךָ תוֹשִׁיעַ. רְחוּמֶיךָ תוֹשִׁיעַ. שׁוֹחֲרֶיךָ תוֹשִׁיעַ. הוֹשַׁע נָא: תְּמִימֶיךָ תוֹשִׁיעַ. הוֹשַׁע נָא:

להו״ר נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח:

אָדָם וּבְהֵמָה. בָּשָׂר וְרוּחַ וּנְשָׁמָה. גִּיד וָעֶצֶם וְקָרְמָה. דְּמוּת וְצֶלֶם וְרִקְמָה. הוֹד לַהֶבֶל דָּמָה. וְנִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמָה. זִיו וְתֹאַר וְקוֹמָה. חִדּוּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה. טִיעַת עֲצֵי נְשַׁמָּה. יְקָבִים וְקָמָה. כְּרָמִים וְשִׁקְמָה. לְתֵבֵל הַמְסֻיָּמָה. מִטְרוֹת עֹז לְסַמְּמָה. נְשִׁיָּה לְקַיְּמָה. שִׂיחִים לְקוֹמְמָה. עֲדָנִים לְעָצְמָה. פְּרָחִים לְהַעֲצִימָה. צְמָחִים לְגָשְׁמָה. קָרִים לְזָרְמָה. רְבִיבִים לְשַׁלְּמָה. שְׁתִיָּה לְרוֹמְמָה. הוֹשַׁע נָא: תְּלוּיָה עַל בְּלִימָה. הוֹשַׁע נָא:

להו״ר יְיָ אֲדֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמָיִם:

אֲדָמָה מֵאֶרֶר. בְּהֵמָה מִמְּשַׁכֶּלֶת. גֹּרֶן מִגָּזָם. דָּגָן מִדַּלֶּקֶת. הוֹן מִמְּאֵרָה. וְאֹכֶל מִמְּהוּמָה. זַיִת מִנֶּשֶׁל. חִטָּה מֵחָגָב. טֶרֶף מִגּוֹבַי. יֶקֶב מִיֶּלֶק. כֶּרֶם מִתּוֹלַעַת. לֶקֶשׁ מֵאַרְבֶּה. מֶגֶד מִצְּלָצַל. נֶפֶשׁ מִבֶּהָלָה. שֹׂבַע מִסָּלְעָם. עֲדָרִים מִדַּלּוּת. פֵּרוֹת מִשִּׁדָּפוֹן. צֹאן מִצְּמִיתוּת. קָצִיר מִקְּלָלָה. רֹב מֵרָזוֹן. שִׁבֹּלֶת מִצִּנָּמוֹן. הוֹשַׁע נָא: תְּבוּאָה מֵחָסִיל. הוֹשַׁע נָא:

להו״ר צַדִּיק יְיָ בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו:

לְמַעַן אֵיתָן הַנִּזְרָק בְּלַהַב אֵשׁ: לְמַעַן בֵּן הַנֶּעֱקַד עַל עֵצִים וָאֵשׁ: לְמַעַן גִּבּוֹר הַנֶּאֱבַק עִם שַׂר אֵשׁ: לְמַעַן דְּגָלִים נָחִיתָ בְּאוֹר וַעֲנַן אֵשׁ: לְמַעַן הַעֲלָה לַמָּרוֹם וְנִתְעַלָּה כְּמַלְאֲכֵי אֵשׁ: לְמַעַן וְהוּא לָךְ כִּסְגָן בְּאֶרְאֶלֵּי אֵשׁ: לְמַעַן זֶבֶד דִּבְּרוֹת הַנְּתוּנוֹת מֵאֵשׁ: לְמַעַן הִפּוּי יְרִיעוֹת וַעֲנַן אֵשׁ: לְמַעַן טֶכֶס הַר יָרַדְתָּ עָלָיו בָּאֵשׁ: לְמַעַן יְדִידוּת בַּיִת אֲשֶׁר אָהַבְתָּ מִשְּׁמֵי אֵשׁ: לְמַעַן כָּמַהּ עַד שָׁקְעָה הָאֵשׁ: לְמַעַן לָקַח מַחְתַּת אֵשׁ וְהֵסִיר חֲרוֹן אֵשׁ: לְמַעַן מְקַנֵּא קִנְאָה גְדוֹלָה בָּאֵשׁ: לְמַעַן נָף יָדוֹ וְיָרְדוּ אַבְנֵי אֵשׁ: לְמַעַן שָׂם טְלֵה חָלָב כְּלִיל אֵשׁ: לְמַעַן עָמַד בַּגֹּרֶן וְנִתְרַצָּה בָּאֵשׁ: לְמַעַן פִּלֵּל בָּעֲזָרָה וְיָרְדָה הָאֵשׁ: לְמַעַן צִיר עָלָה וְנִתְעַלָּה בְּרֶכֶב וְסוּסֵי אֵשׁ: לְמַעַן קְדוֹשִׁים מֻשְׁלָכִים בָּאֵשׁ: לְמַעַן רִבּוֹ רִבְבָן חָז וְנַהֲרֵי אֵשׁ: לְמַעַן שִׁמְמוֹת עִירְךָ הַשְּׂרוּפָה בָּאֵשׁ. הוֹשַׁע נָא: לְמַעַן תּוֹלְדוֹת אַלּוּפֵי יְהוּדָה תָּשִׂים כְּכִיּוֹר אֵשׁ. הוֹשַׁע נָא:

להו״ר בהקפה שביעית יכללם ויאמר:

לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב לֵאמֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

אערוך שועי ואל למושעות אין אומרים בהושענא רבה:

אֶעֱרוֹךְ שׁוּעִי. בְּבֵית שַׁוְעִי. גִּלִּיתִי בַצּוֹם פִּשְׁעִי. דְּרַשְׁתִּיךָ בּוֹ לְהוֹשִׁיעִי.

הקשיבה

הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעִי. וְקוּמָה וְהוֹשִׁיעִי. זְכוֹר וְרַחֵם מוֹשִׁיעִי. חַי כֵּן תְּשַׁעְשְׁעִי. טוֹב בְּאֶנֶק שְׁעִי. יוֹחֵשׁ מוֹשִׁיעִי. כַּלֵּה מַרְשִׁיעִי. לְבַל עוֹד תַּרְשִׁיעִי. מַהֵר אֱלֹהֵי יִשְׁעִי. נֶצַח לְהוֹשִׁיעִי. שָׂא נָא עֲוֹן רִשְׁעִי. עֲבוֹר עַל פִּשְׁעִי. פְּנֵה נָא לְהוֹשִׁיעִי. צוּר צַדִּיק מוֹשִׁיעִי. קַבֵּל נָא שַׁוְעִי. רוֹמֵם קֶרֶן יִשְׁעִי. שַׁדַּי מוֹשִׁיעִי. הוֹשַׁע נָא: תּוֹפִיעַ וְתוֹשִׁיעִי. הוֹשַׁע נָא:

אֵל לְמוֹשָׁעוֹת. בְּאַרְבַּע שְׁבוּעוֹת. נָשִׁים בְּשַׁוְעוֹת. הוֹפְקֵי עֶרֶךְ שׁוּעוֹת (נ"א שְׁעוֹת). הוֹגֵי שַׁעֲשֻׁעוֹת. וְחִידוֹתָם מִשְׁתַּעַשְׁעוֹת. זוֹעֲקִים לְהַשְׁעוֹת. חוֹכֵי יְשׁוּעוֹת. טְפוּלִים בְּךָ שְׁעוֹת. יוֹדְעֵי בֵּין שָׁעוֹת. כּוֹרְעֶיךָ בְּשַׁוְעוֹת. לְהָבִין שְׁמוּעוֹת. מִפִּיךָ נִשְׁמָעוֹת. נוֹתֵן תְּשׁוּעוֹת. סְפוּרוֹת מַשְׁמָעוֹת (נ"א מִשְׁמָעוֹת). עֵדוּת מַשְׁמִיעוֹת. פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת. צַדִּיק נוֹשָׁעוֹת. קִרְיַת (נ"א קָרֵב) תְּשׁוּעוֹת. רֶגֶשׁ תְּשׁוּאוֹת. שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת. הוֹשַׁע נָא: תָּחִישׁ לִתְשׁוּעוֹת. הוֹשַׁע נָא:

אֲנִי וָהוּ הוֹשִׁיעָה נָּא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ אֵלִים בְּלוּד עִמָּךְ. בְּצֵאתְךָ לְיֵשַׁע עַמָּךְ. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ גּוֹי וֵאלֹהִים. דְּרוּשִׁים לְיֵשַׁע אֱלֹהִים. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ הֲמוֹן צְבָאוֹת. וְעִמָּם מַלְאֲכֵי צְבָאוֹת. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ זַכִּים מִבֵּית עֲבָדִים. חַנּוּן בְּיָדָם מַעֲבִידִים. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ טְבוּעִים בְּצוּל גְּזָרִים. יְקָרְךָ עִמָּם מַעֲבִירִים. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ כַּנָּה מְשׁוֹרֶרֶת וַיּוֹשַׁע. לְגוֹחָהּ מְצֻיֶּנֶת וַיִּוָּשַׁע. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ מַאֲמַר וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם. נָקוּב וְהוּצֵאתִי אִתְּכֶם. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ סוֹבְבֵי מִזְבֵּחַ. עוֹמְסֵי עֲרָבָה לְהַקִּיף מִזְבֵּחַ.

כן

עיון תפלה

אני והו הושיעה נא. כתבו התוספות [סוכה מ"ה] דדרשינן באיכה רבתא קרא דכתיב [ביחזקאל א'] ואני בתוך הגולה, וקרא דכתיב [בירמיה מ'] והוא אסור בזיקים כביכול הוא בעצמו והיינו הושענה שיושיע לעצמו. ואמר רבינו בחיי [פ' בשלח] מה שאנו אומרים בתפלה ביום החתימה הגדולה אני והוא הושיעה נא, שהיה ראוי לומר והותך וגו' שרצה לדבר בנסתר, מפני שהוא ית' נסתר ונעלם מהשגת כל משיג, והושיעה נא לנוכח לבאר שאף ע"פ שהוא נסתר ונעלם נגלה הוא ונמצא בלבבות. והוא כענין נוסח הברכות שתקנו ברוך אתה לנכח ואשר קדשנו נסתר, וכן כאן הושיעה נא לנכח, אני והוא נסתר, ע"ש. ואמר [פ' שמות] ותרא אותו כי טוב הוא, הוסיף מלת הוא, כי הוא שמו של הקב"ה שנאמר הוא עשנו ולא אנחנו. אני ה' הוא שמו וגו' הוסיף מלת הוא רמז לשכינה שראתה עמו, וזהו שדרשו ותפתח ותראהו את הילד, ותרא מבעי ליה מלמד שראתה עמו שכינה, הרי לך מפורש שהוציאו לנו הכמי האמת רמז לשכינה מתוספת ה"א וא"ו של ותראהו, ע"ש. ובמכדרשב"י [פ' שלח לך קע"ה א'] ועבד הלוי הוא, פולחנא דלוי לדרגא דאקרי הוא טמר וגניז. ובתיקונים [ד' פ"ו ע"א] ראו עתה כי אני אני הוא דא קב"ה ושכינתיה דאיתמר בהו אנ"י וה"ו והכי איתא נמי במכדרשב"י בראשית כ"ג א' וברע"מ (פינחס רכ"ג) אני והו, וויי ליה למאן דאפריש אני מן הוא דאתמר הוא עשנו ולא אנחנו דבלא הד בלא פרודא הה"ד ראו עתה כי אני אני הוא וגו'. הנה מכל דברי רבותינו האלה מבואר שיש לקרות מלת והו בניקוד מלאפום ובכל הסידורים הוא מנוקד בחולם, וכן קוראין ההמון, וכמעט שהוא חרוף כלפי מעלה, כי הו בחולם הוא ענין לצעקת יללה, כבעמוס [ה' ט"ז] בכל רחובות מספד ובכל חוצות יאמרו הו, דתרגומו וי, ויש להזהירם על זה:

חנון בידם מעבידים. אין מובן נתיבות אלה, ויש מי שאומר שמלת חנון ט"ס, וצ"ל חנם, וטעם חנם ביד מעבידם, שביד חזקה היו מכריחים אותם לעבוד, ובלא נתינת שכר על עבודתם:

הגהה

כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ פְּלָאֵי אָרוֹן כְּהֻפְשַׁע. צִעֵר פְּלֶשֶׁת בַּחֲרוֹן אַף וְנוֹשַׁע. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ קְהִלּוֹת בָּבֶלָה שִׁלַּחְתָּ. רַחוּם לְמַעֲנָם שֻׁלַּחְתָּ. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ שְׁבוּת שִׁבְטֵי יַעֲקֹב. תָּשׁוּב וְתָשִׁיב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: כְּהוֹשַׁעְתָּ שׁוֹמְרֵי מִצְוֹת וְחוֹכֵי יְשׁוּעוֹת אֵל לְמוֹשָׁעוֹת וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

אֲנִי וָהוּ הוֹשִׁיעָה נָּא:

הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד הָעוֹלָם: וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְיָ קְרוֹבִים אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ: לְמַעַן דַּעַת כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד: ק״ש

לשבת אוֹם נְצוּרָה כְּבָבַת. בּוֹנֶנֶת בְּדַת נֶפֶשׁ מְשִׁיבַת. גּוֹמֶרֶת הִלְכוֹת שַׁבָּת. דּוֹרֶשֶׁת מַשְׂאַת שַׁבָּת. הַקּוֹבַעַת אַלְפַּיִם תְּחוּם שַׁבָּת. וּמְשִׁיבַת רֶגֶל מִשַּׁבָּת. זָכוֹר וְשָׁמוֹר מְקַיֶּמֶת בַּשַּׁבָּת. חָשָׁה לְמַהֵר בִּיאַת שַׁבָּת. טוֹרַחַת כֹּל מִשִּׁשָּׁה לַשַּׁבָּת. יוֹשֶׁבֶת וּמַמְתֶּנֶת עַד כְּלוֹת שַׁבָּת. כָּבוֹד וָעֹנֶג קוֹרְאָה לַשַּׁבָּת. לְבוּשׁ וּכְסוּת מְחַלֶּפֶת בַּשַּׁבָּת. מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה מְכִינָה לַשַּׁבָּת. נֹעַם מְגָדִים מַנְעֶמֶת לַשַּׁבָּת. סְעוּדוֹת שָׁלֹשׁ מְקַיֶּמֶת בַּשַּׁבָּת. עַל שְׁתֵּי כִכָּרוֹת בּוֹצַעַת בַּשַּׁבָּת. פּוֹרֶטֶת אַרְבַּע רְשׁוּיוֹת בַּשַּׁבָּת. צִוּוּי הַדְלָקַת נֵר מַדְלֶקֶת בַּשַּׁבָּת. קִדּוּשׁ הַיּוֹם מְקַדֶּשֶׁת בַּשַּׁבָּת. רֶנֶן שֶׁבַע מְפַלֶּלֶת בַּשַּׁבָּת. שִׁבְעָה בְּדָת קוֹרְאָה בַּשַּׁבָּת. תַּנְחִילֶנָּה לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת. הוֹשַׁע נָא:

אֲנִי וָהוּ הוֹשִׁיעָה נָּא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ אָדָם יְצִיר כַּפֶּיךָ לְגוֹנְנָה. בְּשַׁבַּת קֹדֶשׁ הִמְצֵאתוֹ כֹּפֶר וַחֲנִינָה. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ גּוֹי מְצֻיָּן מְקַוִּים חֹפֶשׁ. דֵּעָה כִּוְּנוּ לָבוֹר שְׁבִיעִי לְנֹפֶשׁ. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ הָעָם נְהַגְתָּ כַּצֹּאן לְהַנְחוֹת. וְחֹק שַׂמְתָּ בְּמָרָה עַל מֵי מְנוּחוֹת. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ זְבוּדֶיךָ בְּמִדְבַּר סִין בַּמַּחֲנֶה. חָכְמוּ וְלָקְטוּ בַּשִּׁשִּׁי לֶחֶם מִשְׁנֶה. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ טְפוּלֶיךָ הוֹרוּ הֲכָנָה בְּמַדָּעָם. יֹשֶׁר כֹּחָם וְהוֹדָה לָמוֹ רוֹעָם. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ כִּלְכְּלוּ בְּעֹנֶג מָן הַמְשֻׁמָּר. לֹא הָפַךְ עֵינוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ

משפטי

מִשְׁפְּטֵי מַשְׂאַת שַׁבָּת גָּמְרוּ. נָחוּ וְשָׁבְתוּ רְשׁוּיוֹת וּתְחוּמִים שָׁמְרוּ. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ סִינַי הִשְׁמִעוּ בְּדִבּוּר רְבִיעִי. עִנְיַן זָכוֹר וְשָׁמוֹר לְקַדֵּשׁ שְׁבִיעִי. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ פְּקֻדוּ יְרִיחוֹ שֶׁבַע לְהַקִּיף. צָרוּ עַד רִדְתָּהּ בַּשַּׁבָּת לְתַקִּיף. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ קֹהֶלֶת וְעַמּוֹ בְּבֵית עוֹלָמִים. רִצּוּךְ בְּחָגְגָם שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה יָמִים. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ שָׁבִים עוֹלֵי גוֹלָה לְפִדְיוֹם. תּוֹרָתְךָ בְּקָרְאָם בְּחַג יוֹם יוֹם. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ מְשַׂמְּחֶיךָ בְּבִנְיַן שֵׁנִי הַמְחֻדָּשׁ. נוֹטְלִין לוּלָב כָּל שִׁבְעָה בַּמִּקְדָּשׁ. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ חִבּוּט עֲרָבָה שַׁבָּת מַדְחִים. מְרַבִּיּוֹת מוֹצָא לִיסוֹד מִזְבֵּחַ מַנִּיחִים. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ בְּרַכּוֹת וַאֲרוּכּוֹת וּגְבוֹהוֹת מְעַלְּסִים. בִּפְטִירָתָן יֹפִי לְךָ מִזְבֵּחַ מְקַלְּסִים. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ מוֹדִים וּמְיַחֲלִים וְלֹא מְשַׁנִּים. כֻּלָּנוּ אָנוּ לְיָהּ וְעֵינֵינוּ לְיָהּ שׁוֹנִים. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ יֶקֶב מֵחֲצֵבֶיךָ סוֹבְבִים בְּרַעֲנָנָה. רוֹנְנִים אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ חֵיל זְרִיזִים מְשָׁרְתִים בִּמְנוּחָה. קָרְבַּן שַׁבָּת כָּפוּל עוֹלָה וּמִנְחָה. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ לְוִיֶּיךָ עַל דּוּכָנָם לְהַרְבַּת. אוֹמְרִים מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ נְחוּמֶיךָ בְּמִצְוֹתֶיךָ תָּמִיד יִשְׁתַּעַשְׁעוּן. וּרְצֵם וְהַחֲלִיצֵם בְּשׁוּבָה וָנַחַת יִוָּשֵׁעוּן. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ שְׁבוּת שִׁבְטֵי יַעֲקֹב. תָּשׁוּב וְתָשִׁיב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ שׁוֹמְרֵי מִצְוֹת. וְחוֹכֵי יְשׁוּעוֹת. אֵל לְמוֹשָׁעוֹת. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא: הושיעה את עמך וכו'

דרך החיים

סדר יום הושענא רבה.

(א) נוהגים ישראל להיות נעורים בליל ערבות וכבר נדפס הסדר. ביום השביעי שהוא הושענא רבה נוהגים לומר למנצח כמו בי"ט ואומרים מזמור לתודה וא"א נשמת ואומרים קדיש של אחר התפלה בניגון י"ט ואומרים אין כמוך שמע ישראל כמו בי"ט ואומרים בקדושת מוסף נעריצך כו' כבודו מלא עולם כו' ואין עושין מלאכה של חול עד אחר יציאה מביהכ"נ ומרבים קצת בנרות כמו ביום כפור והמדקדקים נוהגין לטבול ערב הושענא רבה ונוהגין ללבוש בגדי שבת והש"ץ לובש הקיט"ל ומקיפים ביום זה ז"פ עם הלולב וערבה ואוחז שניהם בידו עד שמגיע לתענה אמונים ויניח האתרוג והלולב מידו ואוחז הערבה לבדו [סימן תרס"ד ומ"א]: (ב) ערבה שבלולב אף שנזרקת אסור לפסוע עליה

משום

משום בזיון [שם]: (ג) אסור ליהנות מן ההושענא כל אותו היום אף אחר נטילתה משום דלכולא יומא איתקצאי אא"כ התנה עליה מעיקרא וטוב להצניע ההושענא ולזרוק אותה לתוך התנור בשעת אפיית מצות מצוה הואיל ואיתעביד בה הדא מצוה ליתעביד בה מצוה אחריתי [שם]: (ד) יש ליזהר שלא יקוץ הישראל בעצמו ערבה למצוה משדה עכו"ם אפילו ברשות עכו"ם רק העכו"ם יקוץ בעצמו ויקחו הישראל ממנו [שם]: (ה) אם חל יום הושענא רבה ביום א' וקצצו ערבה בשבת והביאו כשירה לצאת בה מיהו אם צוה הישראל לקוצצה ואפילו לא צוה לקוצצה בפירוש רק שאמר שתהא מזומנת למ"ש ואיכא פרהסיא בדבר יש להחמיר אם יש לו ערבה אחרת [שם ועיין במ"א]: (ו) שיעור ערבה זו אפילו עלה אחד בבד אחד מיהו מהראוי ונכון לעשות ערבה יפה משום זה אלי ואנוהו [שם]:

הושענות להושענא רבה

בפולין אומרים בהושענא רבה הושענות אלו על הסדר שנרשם כאן: **למען אמתך. אבן שתיה. אום אני חומה. אדון המושיע. אדם ובהמה. אדמה מארר. למען איתן. כהושעת אלים.** ואח"כ אומרים תתננו וכל הושענות כמו שנדפס כאן. ובקראקא א"א תתננו:

תְּתְּנֵנוּ לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה. תְּשִׁיבֵנוּ אֶל הַחֶבֶל וְאֶל הַנַּחֲלָה. תְּרוֹמְמֵנוּ לְמַעְלָה לְמָעְלָה. תְּקַבְּצֵנוּ לְבֵית הַתְּפִלָּה. תַּצִּיבֵנוּ כְּעֵץ עַל פַּלְגֵי מַיִם שְׁתוּלָה. תִּפְדֵּנוּ מִכָּל נֶגַע וּמַחֲלָה. תְּעַטְּרֵנוּ בְּאַהֲבָה כְלוּלָה. תְּשַׂמְּחֵנוּ בְּבֵית הַתְּפִלָּה. תְּנַהֲלֵנוּ עַל מֵי מְנוּחוֹת סֶלָה. תְּמַלְּאֵנוּ חָכְמָה וְשִׂכְלָה. תַּלְבִּישֵׁנוּ עֹז וּגְדֻלָּה. תַּכְתִּירֵנוּ בְּכֶתֶר כְּלוּלָה. תְּיַשְּׁרֵנוּ בְּאֹרַח סְלוּלָה. תִּטָּעֵנוּ בְּיֹשֶׁר מְסִלָּה. תְּחָנֵּנוּ בְּרַחֲמִים וּבְחֶמְלָה. תַּזְכִּירֵנוּ בְּמִי זֹאת עוֹלָה. תּוֹשִׁיעֵנוּ לְקֵץ הַגְּאֻלָּה. תְּהַדְּרֵנוּ בְּזִיו

המולה

עיון תפלה

הנחת שם הושענא רבה על יום השביעי של סכות, לא יתכן שהוא ע"ש תפלת הושע נא שכופלין אותו ביום זה הרבה פעמים, כי לא מצאנו דוגמתו שנקרא היום ע"ש נוסח התפלה שבו. והיה אפשר לומר, לרבותינו שקוראים גם את הלולב וההדס בשם הושענה, (סוכה ל"ז) הנהו מגדלי הושענה, לא לינקוט איניש הושענה בכודרא, שנקראו כן ע"ש הפנייות (ווענדונגען) שצריכים לפנות המינים אלו בהולכה והובאה לכל אחד מצדדי הרוחות ולמעלה ולמטה, והתיבה משרש שע, ואל קין ואל מנחתו לא שעה, ואל ישעו בדברי שקר, ישעה אדם אל עושהו. (והנו"ן שבתיבה כנו"ן שבתיבת האביונה דסוף קהלת, לדקנות חכמנות במקום לדקות וחכמות) וכן ההקפה שמקיפין סביב המזבח והבימה היא בעצמה פניית הגוף להקיף במינים אלו, וכן ושוע אל ההר תרגומו ומקיפין טוריא. וביום שביעי ש"ם שההקפות יתרות בו הרבה על שאר הימים, ולדעת רש"י צריך לנענע בהושענה והוא הנקרא חבטת ערבה, לכן קראוהו הושענה רבה. ויתכן עוד דבלשון ארמי נקרא לשון הכאה שען, כי וכל עצי השדה ימחאו כף (ישעיה נ"ה) תרגומו ישענון בענפיהון. ויש סמוכים לזה בלשון עברי, דבמקום אחד נקרא קרבת תחום זה אל תחום אחר, ומחה אל כתף ים כנרת (מסעי ל"ד) ובמקום אחר קראו בלשון ושען לגבול מואב (חוקת כ"א) ומזה קראו את הערבה בשם הושענה ע"ש החבטה וההכאה שחובטין בו. והיום נקרא בשם הושענה רבה, כמו שנקרא שם במתניתן יום חבוט הריות, ומלת רבה מלשון מורביות של ערבה שם במשנה, ששרשו רבה, והיו"ד במקום ה"א והמ"ם לתמונת השם (עתוי"ט פ"ג דשביעית מ"ה), ובמשנה שמדבר משעת לקיטתן שהם עדיין נפרדות יזכירם בלשון רבים מלקטין מורביות ובשעת חבטה שהענפים אגודים יחד יזכירם בלשון יחיד רבה. וקרוב לומר הא דאיתא התם בברייתא, תנא רבות וארוכות וגבוהות י"א אמה, דמלות רבות אינו רבוי הכמות, כ"א הוא בעצמו שם למורביות, והם היו ארוכות וגבוהות, והוי"ו במלת וארוכות היא יתירה. והנה חבטת ערבה מנהג נביאים היא, ואין למאמינים בני מאמינים להפש אחר דבריהם, וחכמי אמת גלו לנו בו דברים גבוהים ולאו כל מוחא סובל דבריהם על בוריין. אמנם כדי להשיב הורפיני דבר אודיע את אשר בלבבי בו והוא: הערבה היא עץ השדה הגדל על כל מים והוא אילן סרק שאינו עושה פירות ואין לו לא טעם ולא ריח לכן נדמו אליו הרשעים, והנביאים משתמשים בו בדברם על מפלת הרשעים, ככתוב (יחזקאל י"ז) וידעו כל עצי שדה כי אני ה' השפלתי עץ גבוה

הובשתי

הַמּוּלָה. תַּדְבִּיקֵנוּ כְּאֵזוֹר חֲתוּלָה. תַּגְדִּלֵנוּ בְּיָד הַגְּדוֹלָה. תְּבִיאֵנוּ לְבֵיתְךָ בְּרִנָּה וְצָהֳלָה. תְּאַדְּרֵנוּ בְּיֶשַׁע וְגִילָה. תְּאַמְּצֵנוּ בְּרֶוַח וְהַצָּלָה. תְּלַבְּבֵנוּ בְּבִנְיַן עִירְךָ כְּבַתְּחִלָּה. תְּעוֹרְרֵנוּ לְצִיּוֹן בְּשִׁכְלוּלָהּ. תְּזַכֵּנוּ בְּנִבְנֵתָה הָעִיר עַל תִּלָּהּ. תַּרְבִּיצֵנוּ בְּשָׂשׂוֹן וְגִילָה. הוֹשַׁע נָא: תְּחַזְּקֵנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה. הוֹשַׁע נָא:

אָנָּא הוֹשִׁיעָה נָּא:

אָנָּא אֵזוֹן חִין תְּאַבֵּי יִשְׁעָךְ. בְּעַרְבֵי נַחַל לְשַׁעְשְׁעָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא גְּאַל כַּנַּת נִטְעָךְ. דּוּמָה בְּטַאטְאָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא הַבֵּט לַבְּרִית טִבְעָךְ. וּמַחֲשַׁכֵּי אֶרֶץ בְּהַטְבִּיעָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא זְכָר לָנוּ אָב יְדָעָךְ. חַסְדְּךָ לָמוֹ בְּהוֹדִיעָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא טְהוֹרֵי לֵב בְּהַפְלִיאָךְ. יָדַע כִּי הוּא פִּלְאָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא כַּבִּיר כֹּחַ תֶּן לָנוּ יִשְׁעָךְ. לַאֲבוֹתֵינוּ כְּהִשָּׁבְעָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא מַלֵּא מִשְׁאֲלוֹת עַם מְשַׁוְּעָךְ. נֶעֱקַד בְּהַר מוֹר כְּמוֹ שִׁוְעָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא סַגֵּב אֶשְׁלֵי נִטְעָךְ. עֲרִיצִים בְּהַגִּיעָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא פְּתַח לָנוּ אוֹצְרוֹת רִבְעָךְ. צִיָּה מֵהֶם בְּהַרְבִּיעָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא קוֹרְאֶיךָ אֶרֶץ בְּרוֹעֲעָךְ. רְעֵם בְּטוּב מִרְעָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא שְׁעָרֶיךָ תַּעַל מִמַּשּׁוּאָךְ. תֵּל תַּלְפִּיּוֹת בְּהַשִּׂיאָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

אָנָּא אֵל נָא הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

אֵל נָא תָּעִינוּ כְּשֶׂה אוֹבֵד. שְׁמֵנוּ מִסִּפְרְךָ אַל תְּאַבֵּד. הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אֵל נָא רְעֵה אֶת צֹאן הַהֲרֵגָה. קְצוּפָה וְעָלֶיךָ הֲרוּגָה. הו׳ והו׳: אֵל נָא צֹאנְךָ וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ. פְּעֻלָּתְךָ וְרַעְיָתֶךָ. הו׳ והו׳: אֵל נָא עֲנִיֵּי הַצֹּאן. שִׂיחָם עֲנֵה בְּעֵת רָצוֹן. הו׳ והו׳: אֵל נָא נוֹשְׂאֵי לְךָ עַיִן. מִתְקוֹמְמֶיךָ יִהְיוּ כְּאַיִן. הו׳ והו׳: אֵל נָא לִמְנַסְּכֵי לְךָ מַיִם. כְּמִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה יִשְׁאֲבוּן מַיִם. הו׳ והו׳: אֵל נָא יַעֲלוּ לְצִיּוֹן מוֹשִׁיעִים. טְפוּלִים בְּךָ וּבְשִׁמְךָ נוֹשָׁעִים. הו׳ והו׳: אֵל נָא חֲמוֹץ בְּגָדִים. זְעוֹם לְנַעֵר כָּל בּוֹגְדִים. הו׳ והו׳: אֵל נָא וְזָכוֹר תִּזְכּוֹר. הַנְּכוּרֵי בְּלֶתֶךְ זָכוֹר. הו׳ והו׳: אֵל נָא דּוֹרְשֶׁיךָ בְּעַנְפֵי עֲרָבוֹת. גְּעִים שְׁעֵה מֵעֲרָבוֹת. הו׳ והו׳: אֵל נָא בָּרֵךְ בְּעִטּוּר שָׁנָה. אֲמָרֵי רְצֵה בְּפִלּוּלֵי בְּיוֹם הוֹשַׁעְנָא. הוֹשַׁע נָא. וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

אנא

עיון תפלה

הובשתי עץ לח, ונאמר (שם ל"א) למען אשר לא יגבהו בקומתם כל עצי מים ולא יעמדו בגבהם כל שותי מים כי כלם נתנו למות אל ארץ תחתית, והמכוון על זמן המקווה ביום בוא גוג על אדמת ישראל, שעל מפלתו הגדולה התנבא יחזקאל (שם ל"ח) וזכריה הנביא י"ד, ועליו אמר המשורר האלהי (תהלים קמ"ז) בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס מעודד ענוים ה' משפיל רשעים עדי ארץ. ועל זמן המקווה הלזה סובבת כל התפלה האחרונה ביום זה דמתחיל אומץ ישעך בא, ומסיים שם, שם רשעים להאביד עושה חסד למשיחו לדוד, ואז עושים חבטת הערבה בארץ להוציא מחשבת אמונה זאת מן הכח אל הפועל, ולהורות במעשה חוזק אמונת לבבנו בביאת זמן אשר בו עצי השדה הגבוהים לעפר יורדו, והרשעים עדי ארץ ישפלו. ודי בזה לסתום פי המתלוננים על מנהגן של ישראל:

אנא אל נא הושע נא. והושיעה נא אבינו אתה:

למען תמים בדורותיו. הנמלט ברוב צדקותיו. מוצל משטף בבא מבול מים. לאום אני חומה. הושע נא והושיעה נא אבינו אתה: למען שלם בכל מעשים. המנסה בעשרה נסים. כשר מלאכים נם יקח נא מעט מים. לברה כחמה: הו' והו' אבינו אתה: למען רך ויחיד נחנט פרי למאה. זעק איה השה לעולה. בשרוהו עבדיו מצאנו מים. לגולה וסורה. הו' והו' אבינו אתה: למען קדם שאת ברכה. הנשטם ולשטמך חכה. מיחם במקלות בשקתות המים. לדמתה לתמר. הו' והו' אבינו אתה: למען צדק היות לך לכהן. כחתן פאר יכהן. מנסה במסה במי מריבת מים. להדר הטוב. הו' והו' אבינו אתה: למען פאר היות גביר לאחיו. יהודה אשר גבר באחיו. מספר רבע מדליו יזל מים. לא לנו כי אם למענך. הו' והו' אבינו אתה: למען עניו מכל ונאמן. אשר בצדקו כלכל המן. משוך לגואל ומשוי ממים. לזאת הנשקפה. הו' והו' אבינו אתה: למען שמתו כמלאכי מרומים. הלובש אורים ותמים. מצוה לבא במקדש בקדוש ידים ורגלים ורחיצת מים. לחולת אהבה. הו' והו' אבינו אתה: למען נביאה מחולת מחנים. לכמהי לב הושמה עינים. לרגלה רצה עלות וירדת באר מים. לטובו אהליו. הו' והו' אבינו אתה: למען משרת לא מש מאהל. ורוח הקדש עליו אהל. בעברו בירדן נכרתו המים. ליפה וברה. הו' והו' אבינו אתה: למען למד ראות לטובה אות. זעק איה נפלאות. מצה טל מגזה מלא הספל מים. לכלת לבנון. הו' והו' אבינו אתה: למען כלולי עשות מלחמתך. אשר בידם תתה ישועתך. צרופי מגוי בלקקם בידם מים. ללא בגדו בך. הו' והו' אבינו אתה: למען יחיד צוררים דש. אשר מרחם לנזיר הקדש. מכתש לחי הבקעת לו מים. למען שם קדשך. הו' והו' אבינו אתה: למען טוב הולך וגדל. אשר מעשק עדה חדל. בשוב עם מחטא צו שאב מים. לנאוה בירושלים. הו' והו' אבינו אתה: למען חיך מכרכר בשיר. המלמד תורה בכל כלי שיר. מנסך לפניו כתאב שתות מים. לשמו בך סברם. הו' והו' אבינו אתה: למען זך עלה בסערה. המקנא ומשיב עברה. לפלולו ירדה אש ולחכה עפר ומים. לעיניה ברכות. הו' והו' אבינו אתה: למען ושרת באמת לרבו. פי שנים ברוחו נאצל בו. בקחתו מנגן נתמלאו גבים מים. לפצו מי כמכה. הו' והו' אבינו אתה: למען הרהר עשות רצונך. המכריז תשובה לצאנך. אז בבא מחרף סתם עינות מים. לציון מכלל יפי. הו' והו' אבינו אתה: למען דרשוך בתוך הגולה. וסודך למו נגלה. בלי להתגאל דרשו זרעונים ומים. לקוראיך בצר. הו' והו' אבינו אתה: למען גמר חכמה ובינה. סופר מהיר מפלש אמנה. תחכמנו אמרים המשולים ברחבי מים. לרבתי עם. הו' והו' אבינו אתה: למען

בָּאֵי לְךָ הַיּוֹם בְּכָל לֵב. שׁוֹפְכִים לְךָ שִׂיחַ בְּלֹא לֵב וָלֵב. שׁוֹאֲלִים מִמְּךָ עֹז מִטְרוֹת מַיִם. לְשׁוֹרְרוּךְ בַּיָּם. הו' והו' אבינו אתה: לְמַעַן אוֹמְרֵי יִגְדַּל שְׁמֶךָ. וְהֵם נַחֲלָתְךָ וְעַמֶּךָ. צְמֵאִים לְיֶשְׁעֲךָ כְּאֶרֶץ עֲיֵפָה לַמַּיִם. לְתַרְתָּ לָמוֹ מְנוּחָה: הושע נא והושיעה נא אבינו אתה:

חזן וקהל הוֹשַׁע נָא אֵל נָא. אָנָּא הוֹשִׁיעָה נָּא:

הוֹשַׁע נָא סְלַח נָא. וְהַצְלִיחָה נָא. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ:

מהר"ס היה נוהג שעמוד הלולב בידו לא לקח כלל הערבה אפי' בשעת הקפה. עד שהיה מגיע להושענא זו תענה אמונים שופכים לך לב כמים אז הניח הלולב והאתרוג מידו וחלק כבוד לערבה ולקחה בידו משום שבהושענא זו הוזכר תמיד מים והערבה גדלה על המים ותפסה עד חביטת ערבה:

תַּעֲנֶה אֱמוּנִים שׁוֹפְכִים לְךָ לֵב כַּמַּיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: לְמַעַן בָּא בָאֵשׁ וּבַמַּיִם. גָּזַר וְנָם יֻקַּח נָא מְעַט מַיִם. וְהַצְלִיחָה נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ: תַּעֲנֶה דְגָלִים גָּזוּ גִּזְרֵי מַיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: לְמַעַן הַנֶּעֱקַד בְּשַׁעַר הַשָּׁמַיִם. וְשָׁב וְחָפַר בְּאֵרוֹת מַיִם. וְהַצְלִיחָה נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ: תַּעֲנֶה זַכִּים חוֹנִים עֲלֵי מַיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: לְמַעַן חָלָק מְפַצֵּל מַקְלוֹת בְּשִׁקְתוֹת הַמַּיִם. טָעַן וְגָל אֶבֶן מִבְּאֵר מַיִם. וְהַצְלִיחָה נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ: תַּעֲנֶה יְדִידִים נוֹחֲלֵי דָת מְשׁוּלַת מַיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: לְמַעַן כָּרוּ בְּמִשְׁעֲנוֹתָם מַיִם. לְהָכִין לָמוֹ וּלְצֶאֱצָאֵימוֹ מַיִם. וְהַצְלִיחָה נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ: תַּעֲנֶה מִתְחַנְּנִים כְּבִישִׁימוֹן עֲלֵי מַיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: לְמַעַן נֶאֱמַן בַּיִת מַסְפִּיק לָעָם מַיִם. סֶלַע הָךְ וַיָּזוּבוּ מַיִם. וְהַצְלִיחָה נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ: תַּעֲנֶה עוֹנִים עֲלִי בְאֵר מַיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: לְמַעַן פָּקַד בְּמֵי מְרִיבַת מַיִם. צְמֵאִים לְהַשְׁקוֹתָם מַיִם. וְהַצְלִיחָה נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ: תַּעֲנֶה קְדוֹשִׁים מְנַסְּכִים לְךָ מַיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: לְמַעַן רֹאשׁ מְשׁוֹרְרִים כְּתָאַב שְׁתוֹת מַיִם. חָלִילָה פָּץ וְנָסַךְ לְךָ מַיִם. וְהַצְלִיחָה נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ: תַּעֲנֶה שׁוֹאֲלִים בְּרִבּוּעַ אֶשְׁלֵי מַיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: לְמַעַן תֵּל תַּלְפִּיּוֹת מוֹצָא מַיִם. תִּפְתַּח אֶרֶץ וְתַרְעִיף שָׁמַיִם. וְהַצְלִיחָה נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ:

רַחֵם נָא קְהַל עֲדַת יְשֻׁרוּן. סְלַח וּמְחַל עֲוֹנָם. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ:

אָז כְּעֵינֵי עֲבָדִים אֶל יַד אֲדוֹנִים. בָּאנוּ לְפָנֶיךָ נְדוֹנִים. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: גֵּאָה אֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים. נִתְגָּרוּ בָנוּ מְדָנִים. דָּשׁוּנוּ וּבְעָלוּנוּ זוּלָתְךָ אֲדוֹנִים. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: הֵן נִגַּשְׁנוּ הַיּוֹם בְּתַחֲנוּן. עָדֶיךָ רַחוּם וְחַנּוּן. וְסִפַּרְנוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ בְּשִׁנּוּן. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ. נָא אַל תִּיבָשׁ. חַשְׁרַת מַיִם כְּאֵבָה תֶּחְבָּשׁ. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: טְעֵנוּ בְשַׁמְנָה. בְּיַד שִׁבְעָה וּשְׁמוֹנָה. יָשָׁר צַדִּיק אֵל אֱמוּנָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: כָּרַתָּ בְּרִית לָאָרֶץ. עוֹד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ. לְבִלְתִּי פְּרוֹץ בָּהּ פָּרֶץ. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי

ישענו

יִשְׁעֵנוּ: מִתְחַנְּנִים עֲלֵי מָיִם. כַּעֲרָבִים עַל יִבְלֵי מָיִם. נָא זְכָר לָמוֹ נִסּוּךְ הַמָּיִם. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: שִׂיחִים בְּדֶרֶךְ מַטָּעָתָם. עוֹמְסִים בְּשַׁוְעָתָם. עֲנֵם בְּקוֹל פְּגִיעָתָם. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת. פְּנֵה לִפְלוּלָם שְׁעוֹת. צַדִּיקֵם אֵל לְמוֹשָׁעוֹת. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: קוֹל רְגָשָׁם תַּשַׁע. תִּפְתַּח אֶרֶץ וְיִפְרוּ יֶשַׁע. רַב לְהוֹשִׁיעַ וְלֹא חָפֵץ רֶשַׁע. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ:

שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם פְּתַח. וְאוֹצָרְךָ הַטּוֹב לָנוּ תִפְתַּח. תּוֹשִׁיעֵנוּ וְרִיב אַל תִּמְתַּח. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ:

ש"ץ **קוֹל מְבַשֵּׂר מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר:** והקהל חוזר

אֹמֶן יֶשְׁעֲךָ בָּא. קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול בָּא בְּרִבְבוֹת כִּתִּים. לַעֲמוֹד עַל הַר הַזֵּיתִים. מבשר ואומר: קול גִּשְׁתּוֹ בַּשּׁוֹפָר לִתְקֹעַ. תַּחְתָּיו הַר יִבָּקֵעַ. מבשר ואומר: קול דָּפַק וְהֵצִיץ וְזָרַח. וּמָשׁ חֲצִי הָהָר מִמִּזְרָח. מבשר ואומר: קול הֵקִים מִלּוּל נְאֻמוֹ. וּבָא הוּא וְכָל קְדוֹשָׁיו עִמּוֹ. מבשר ואומר: קול וּלְכָל בָּאֵי הָעוֹלָם. בַּת קוֹל יִשָּׁמַע בָּעוֹלָם. מבשר ואומר: קול זֶרַע עֲמוּסֵי רַחְמוֹ. נוֹלְדוּ כְּיֶלֶד מִמְּעֵי אִמּוֹ. מבשר ואומר: קול חָלָה וְיָלְדָה מִי זֹאת. מִי שָׁמַע כָּזֹאת. מבשר ואומר: קול טָהוֹר פָּעַל כָּל אֵלֶּה. וּמִי רָאָה כָּאֵלֶּה. מבשר ואומר: קול יֶשַׁע וּזְמַן הוּחַד. הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד. מבשר ואומר: קול כַּבִּיר רוּם וָתַחַת. אִם יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת. מבשר ואומר: קול לְעֵת יִגְאַל עַמּוֹ נָאוֹר. וְהָיָה לְעֵת עֶרֶב יִהְיֶה אוֹר. מבשר ואומר: קול מוֹשִׁיעִים יַעֲלוּ לְהַר צִיּוֹן. כִּי חָלָה גַּם יָלְדָה צִיּוֹן. מבשר ואומר: קול נִשְׁמַע בְּכָל גְּבוּלֵךְ. הַרְחִיבִי מְקוֹם אָהֳלֵךְ. מבשר ואומר: קול שִׂימִי עַד דַּמֶּשֶׂק מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ. קַבְּלִי בָנַיִךְ וּבְנוֹתַיִךְ. מבשר ואומר: קול עִלְזִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן. כִּי קָמוּ יְשֵׁנֵי חֶבְרוֹן. מבשר ואומר: קול פְּנוּ אֵלַי וְהִוָּשְׁעוּ. הַיּוֹם אִם בְּקוֹלִי תִשְׁמָעוּ. מבשר ואומר: קול צָמַח אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ. הוּא דָוִד בְּעַצְמוֹ. מבשר ואומר: קול קוּמוּ כְּפוּשֵׁי עָפָר. הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שׁוֹכְנֵי עָפָר. מבשר ואומר: קול רַבָּתִי עָם בְּהַמְלִיכוֹ. מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ. מבשר ואומר: קול שֵׁם רְשָׁעִים לְהַאֲבִיד. עֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד. מבשר ואומר: קול תְּנָה יְשׁוּעוֹת לְעַם עוֹלָם. לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר:

ג"פ **קוֹל מְבַשֵּׂר מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר:**

יחבוט הערבה על הקרקע דוקא כמבואר בזוה"ק ויהיו בערבה ה' בדים לא פחות ולא יותר ויחבוט רק ה' חבטות ולא יותר:

אחר חבטת הערבה יאמר תפלה זו:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הַבּוֹחֵר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וּבְמִנְהֲגֵיהֶם הַטּוֹבִים שֶׁתְּקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ וְהַקָּפוֹתֵינוּ וּזְכָר לָנוּ זְכוּת שִׁבְעַת תְּמִימֶיךָ וְתָסִיר מְחִיצַת הַבַּרְזֶל הַמַּפְסֶקֶת בֵּינֵינוּ וּבֵינֶיךָ. וְתַאֲזִין שַׁוְעָתֵנוּ וְתֵיטִיב לָנוּ

הַחֲתִימָה. תּוֹלֶה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה. וְתַחְתְּמֵנוּ בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים. וְהַיּוֹם הַזֶּה תִּתֵּן בִּשְׁכִינַת עֻזֶּךָ חָמֵשׁ גְּבוּרוֹת מְמֻתָּקוֹת עַל יְדֵי חֲבִיטַת עֲרָבָה מִנְהַג נְבִיאֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים וְתִתְעוֹרֵר הָאַהֲבָה בֵּינֵיהֶם וּתְנַשְּׁקֶהָ מִנְּשִׁיקוֹת פִּיךָ מְמַתֶּקֶת כָּל הַגְּבוּרוֹת וְכָל הַדִּינִין וְתָאִיר לִשְׁכִינַת עֻזֶּךָ בְּשֵׁם יו"ד ה"א וא"ו שֶׁהוּא טַל אוֹרוֹת טַלֶּךָ וּמִשָּׁם תַּשְׁפִּיעַ שֶׁפַע לְעַבְדְּךָ (פלוני בן פלונית) הַמִּתְנַפֵּל לְפָנֶיךָ מְחִילָה שֶׁתַּאֲרִיךְ יָמָיו וְתִמְחוֹל לוֹ חֲטָאָיו עֲוֹנוֹתָיו וּפְשָׁעָיו וְתִפְשׁוֹט יְמִינְךָ וְיָדְךָ לְקַבְּלוֹ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה. וְאוֹצָרְךָ הַטּוֹב תִּפְתַּח לְהַשְׂבִּיעַ מַיִם נֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב יִפְתַּח יְיָ לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֵת כָּל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ. אָמֵן:

הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד הָעוֹלָם: וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְיָ קְרֹבִים אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ: לְמַעַן דַּעַת כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד: ואומרים ק"ש, אין כאלהינו, עלינו, ק"י, שיר היחוד:

דרך החיים

דיני שמיני עצרת.

(א) אין לאכול בליל ש"ע עד שתחשך מחמת דאין מברכין אז לישב בסוכה ומ"מ אם ישב לאכול אחר תפלת ערבית אף שהוא מבע"י א"צ לברך [סי' תרס"ה] בקידוש יאמר זמן מפני שהוא רגל בפני עצמו [שם]:

דיני שמחת תורה.

(א) ליל תשיעי מקדשין ואומרים זמן: (ב) נהגו להוציא כל הס"ת שבהיכל בין בערבית בין בשחרית. ובערבית נהגו אחר שמקיפין ז' פעמים עם הס"ת מחזירין הס"ת להיכל ומשיירין ס"ת אחת וקורין בה שלשה גברי בפ' וזאת הברכה וצריכין לומר קדיש על הס"ת אחר הקריאה ואין סומכין על הקדיש שלאחר עלינו משום דהוי הפסק: (ג) בשחרית אחר שמקיפים ז"פ עם כל הס"ת משיירין שלשה ס"ת באחת קורין וזאת הברכה ובשניה בראשית ובשלישית מפטיר בענינו של יום ואם אין שם אלא שני ס"ת קורין באחת וזאת הברכה ובשניה בראשית ואח"כ לוקחין הראשונה וקורין בה מפטיר והקדיש יאמר על הס"ת השניה ולא על הראשונה ואם שכח לומר קדיש על הראשונה יאמר פעם אחרת על השניה [סימן תרס"ט]: ונהגו להרבות הקרואים בס"ת וקורין פ' אחת הרבה פעמים [שם]. מוציאין שלשה ס"ת באחת קורין וזאת הברכה והמסיים הוא חתן תורה ובספר ב' קורין בראשית ונקרא חתן בראשית ונוהגין שאף מי שעלה כבר בפ' וזאת הברכה עולה לחתן תורה או לחתן בראשית דהכל יודעין משום שמחת תורה וליכא פגמא אף בב' ס"ת ומיהו חתן תורה לא יעלה לחתן בראשית [שם בפ"מ] ולענין ברכה על התורה בשקורין הרבה כהנים או לוים או נערים ראוי שאחד יברך והשאר ישמעו ויצאו בברכתו ונהגו לקרות כל הנערים לס"ת וראוי שהגדול יברך ברכת התורה והקטנים ישמעו ויצאו וקורין להם פרשת המלאך הגואל [שם בפ"מ וא"ר לסי' זה]:

לְשִׂמְחַת תּוֹרָה

אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ: לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדוֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: יְהִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם

אֲבוֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: וְיִהְיוּ נָא אֲמָרֵינוּ לְרָצוֹן לִפְנֵי אֲדוֹן כֹּל: וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְיָ וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: קוּמָה יְיָ לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה. קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ. זֶה יְיָ קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יְיָ מִירוּשָׁלָיִם:

אב הרחמים היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים: כי בך לבד בטחנו מלך אל רם ונשא אדון עולמים:

אח"כ מוציאין כל הס"ת שבהיכל ומסבבין המגדל ז"פ ואומרים זה:

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא. אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא. אָנָּא יְיָ עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת הוֹשִׁיעָה נָּא. בּוֹחֵן לְבָבוֹת הַצְלִיחָה נָא: גּוֹאֵל חָזָק עֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרְאֵנוּ:

תורת ה' תמימה משיבת נפש: מזמור לדוד הבו לה' בני אלים הבו לה' כבוד ועז: הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קדש: קול ה' על המים אל הכבוד הרעים ה' על מים רבים: למנצח בנגינות מזמור שיר: אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה: אנא בכח גדולת ימינך תתיר צרורה: כי אמרתי עולם חסד יבנה:

דּוֹבֵר צְדָקוֹת הוֹשִׁיעָה נָּא. הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ הַצְלִיחָה נָא. וָתִיק וְחָסִיד עֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרְאֵנוּ:

עדות ה' נאמנה מחכימת פתי: קול ה' בכח: לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך: קבל רנת עמך שגבנו טהרנו נורא: לך זרוע עם גבורה תעז ידך תרום ימינך:

זַךְ וְיָשָׁר הוֹשִׁיעָה נָּא. חוֹמֵל דַּלִּים הַצְלִיחָה נָא. טוֹב וּמֵטִיב עֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרְאֵנוּ:

פקודי ה' ישרים משמחי לב: קול ה' בהדר: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם: נא גבור דורשי יחודך כבבת שמרם: תתן אמת ליעקב חסד לאברהם:

יוֹדֵעַ מַחֲשָׁבוֹת הוֹשִׁיעָה נָּא. כַּבִּיר וְנָאוֹר הַצְלִיחָה נָא. לוֹבֵשׁ צְדָקוֹת עֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרְאֵנוּ:

מצות ה' ברה מאירת עינים: קול ה' שובר ארזים וישבר ה' את ארזי הלבנון:

וירקידם

וירקידם כמו עגל לבנון ושריון כמו בן ראמים: ישמחו וירננו לאומים כי תשפוט עמים מישור ולאומים בארץ תנחם סלה: ברכם טהרם רחמם צדקתך תמיד גמלם: נעימות בימינך נצח:

מֶלֶךְ עוֹלָמִים הוֹשִׁיעָה נָּא. נָאוֹר וְאַדִּיר הַצְלִיחָה נָא. סוֹמֵךְ נוֹפְלִים עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

יראת ה׳ טהורה עומדת לעד: קול ה׳ חוצב להבות אש: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם: חסין קדוש ברוב טובך נהל עדתך: ה׳ אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים:

עוֹזֵר דַּלִּים הוֹשִׁיעָה נָּא. פּוֹדֶה וּמַצִּיל הַצְלִיחָה נָא. צוּר עוֹלָמִים עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

משפטי ה׳ אמת צדקו יחדו: קול ה׳ יחיל מדבר יחיל ה׳ מדבר קדש: ארץ נתנה יבולה יברכנו אלהים אלהינו: יחיד גאה לעמך פנה. זוכרי קדושתך: צדיק ה׳ בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו:

קָדוֹשׁ וְנוֹרָא הוֹשִׁיעָה נָּא. רַחוּם וְחַנּוּן הַצְלִיחָה נָא. שׁוֹמֵר הַבְּרִית עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

תּוֹמֵךְ תְּמִימִים הוֹשִׁיעָה נָּא. תַּקִּיף לָעַד הַצְלִיחָה נָא. תָּמִים בְּמַעֲשָׂיו עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים: קול ה׳ יחולל אילות ויחשוף יערות ובהיכלו כלו אומר כבוד: ה׳ למבול ישב וישב ה׳ מלך לעולם: ה׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלום: יברכנו אלהים וייראו אותו כל אפסי ארץ: שועתנו קבל ושמע צעקתנו יודע תעלומות: לך ה׳ הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ: לך ה׳ הממלכה והמתנשא לכל לראש: והיה ה׳ למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד: ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

שמע ישראל. גדלו. ומנגנים על הכל ומכניסים כל הס״ת להיכל רק ישארו ג׳ ס״ת באחת קורין וזאת הברכה ובשניה בראשית וכו׳ מפטיר ואח״כ מגביהין הס״ת והחזן מתחיל שישו ושמחו:

שִׂישׂוּ וְשִׂמְחוּ בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. וּתְנוּ כָבוֹד לַתּוֹרָה. כִּי טוֹב סַחְרָהּ מִכָּל סְחוֹרָה. מִפָּז וּמִפְּנִינִים יְקָרָה: נָגִיל וְנָשִׂישׂ בְּזֹאת הַתּוֹרָה. כִּי הִיא לָנוּ עֹז וְאוֹרָה. אֲהַלְלָה אֱלֹהַי וְאֶשְׂמְחָה בוֹ. וְאָשִׂימָה תִקְוָתִי בוֹ. אֲהוֹדֶנּוּ בְּסוֹד עַם קְרוֹבוֹ. אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה בוֹ: נגיל בְּכָל לֵב אֲרַנֵּן צִדְקוֹתֶיךָ. וַאֲסַפְּרָה תְּהִלָּתֶךָ. בְּעוֹדִי הֲשִׁיבֵנוּ לְבֵיתֶךָ. עַל חַסְדְּךָ וְעַל אֲמִתֶּךָ: נגיל

הִתְקַבְּצוּ מַלְאָכִים זֶה אֶל זֶה. זֶה לְקַבֵּל זֶה. וְאָמַר זֶה לָזֶה.

כי

מִי הוּא זֶה וְאֵי זֶה הוּא. מְאַחֵז פְּנֵי כִסֵּא. פַּרְשֵׁז עָלָיו עֲנָנוֹ. מִי עָלָה לַמָּרוֹם. מִי עָלָה לַמָּרוֹם. מִי עָלָה לַמָּרוֹם. וְהוֹרִיד עֹז מִבְטֶחָה:

התקבצו מֹשֶׁה עָלָה לַמָּרוֹם. מֹשֶׁה עָלָה לַמָּרוֹם. מֹשֶׁה עָלָה לַמָּרוֹם. וְהוּא הוֹרִיד עֹז מִבְטֶחָה: התקבצו

אָגִיל וְאֶשְׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. בּוֹא יָבֹא צֶמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. תּוֹרָה הִיא עֵץ חַיִּים. לְכֻלָּם חַיִּים. כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים: אַבְרָהָם שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. יִצְחָק שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. יַעֲקֹב שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. משֶׁה אַהֲרֹן שָׂמְחוּ בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. אֵלִיָּהוּ שְׁמוּאֵל דָּוִד שְׁלֹמֹה שָׂמְחוּ בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. תּוֹרָה הִיא עֵץ חַיִּים. לְכֻלָּם חַיִּים. כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים: אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל. אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל. אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל. אֲשֶׁר בָּחַר בָּכֶם אֵל. וְהִנְחִילְכֶם הַתּוֹרָה מִמִּדְבָּר (נ"א מִסִּינַי) מַתָּנָה:

חזן יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ כִּי־נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ:

והקהל עונה הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן | לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

לדוד מזמור, ובנחה יאמר, והש"ץ אומר ח"ק ומתפללין תפלת מוסף. והש"ץ חוזר התפלה בקול ואומר קדושת נעריצך ואדיר אדירנו ואומר או"א ברכנו בברכה והכהנים אינם עולין לדוכן וגומר התפלה ואומר קדיש תתקבל, אין כאלהינו, עלינו, ק"י, אנעים זמירות, שיר של יום. ומזמור לפי המנהג:

דרך החיים

דיני חנוכה.

(א) [בבית שני כשמלכי יון גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנים עד החורבן השני, וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה בחדש כסליו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד (שהיה מונח בחותמו של כ"ג) ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה ח' ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור, ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו ח' ימים האלו ימי שמחה והלל (לשון הרמב"ם ז"ל)]: בכ"ה בכסליו מתחילין שמונת ימי חנוכה ויום שלפניהם ויום שלאחריהם אסור לגזור בו ת"צ וכן יחיד אין לקבוע לכתחילה תענית ביום שלפניהם ושלאחריהם אבל אם נהג כבר להתענות בהם אין לשנות מנהגיו [סי' תרפ"ו מ"א]: (ב) שמונת ימי חנוכה אסורים בהספד ותענית ואין מתענין בו אפילו יא"צ אבל מותרים בעשיית מלאכה ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות בביתו משום דהנס נעשה על ידיהן והוא הלי שעה [א"ר סי' תר"ע] ואין להקל להן [שם]: (ג) תענית חלום

חלום אין מתענין בהם רק אותן תעניות שמתענין בהם בשבת ואם עבר והתענה ת"ח או יא"צ צריך למיתב תענית לתעניתו אחר חנוכה ואם התענה בכ"ז בכסליו יכול למיתב תענית לתעניתו בכ"ח משום דהוא תענית צדיקים וכן אם התענה בו תענית חלום או יא"צ צריך למיתב תענית לתעניתו משום האי טעמא [שם ועיין פ"מ] : (ד) חכם בפניו מותר להספיד ולענין צדוק הדין יתבאר במקומו :

זמן הדלקת נר חנוכה ומקום הנחתו.

(א) בלילה הראשון מדליק א', מכאן ואילך מוסיף והולך א' בכל לילה עד שבליל ח' יהיה שמונה ומי שאין לו שמן הרבה כגון שדר בכפר ואין מצוי אצלו שמן הרבה להדליק ואין לו נרות אחרים יתן בכל לילה על נר אחד כשיעור והמותר יחלק לכולם כדי שידליק עכ"פ בכל לילה נר אחד כשיעור וכן אם יש לו שמן מצומצם ולחבירו אין לו כלל מוטב שידליק בכל לילה רק אחד ויתן לחבירו [מ"א סימן תרע"א] : (ב) צריך להעמיד הנרות בשורה בשוה ולא בעיגול דהוי כמדורה ולא ידליקו ב' אנשים במנורה אחת אף שיש לו פיות הרבה משום דאין היכר כמה נרות מדליקין [מ"א שם] : (ג) צריך להניחו למעלה מג' טפחים ויניחו בטפח הסמוך לפתח בשמאל כדי שתהא המזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל ואם הם רבים ב"כ ידליקו האחרים במקומות אחרים ולא ידליקו כולם אצל הפתח משום דלא יהיה היכר כמה נרות מדליקין [שם] וגם יזהרו שלא ידליקו במקום שמדליקין שם כל השנה שגם כן לא יהיה היכר שהוא בשביל המצוה [שם] : (ד) בביהכ"נ מדליקין נר חנוכה בין מנחה למעריב ומניחין בכותל דרום ומסדרין ממזרח למערב ומברכין עליהם ואין אדם יוצא בנרות ביהכ"נ רק צריך לחזור להדליק בביתו ואם הש"ץ אבל אין לו להדליק בלילה הראשון בבהכ"נ משום דצריך לומר שהחיינו ואבל אין לו לומר שהחיינו בציבור רק אחר ידליק בלילה הראשון אבל בשאר לילות יכול האבל להדליק בבית הכנסת [ט"ז שם]: (ה) אם רוצים למהר ולהתפלל יכול הש"ץ לברך ולהדליק נר אחד ואחר ידליק הנותרים והש"ץ יתפלל [שם] : (ו) אונן בחנוכה ידליק אחר ויברך והוא יענה אמן ואם אין אחר ידליק הוא בעצמו בלא ברכה [א"ר ופ"מ] :

זמן הדלקת הנרות.

(א) חצי שעה קודם זמן הדלקת נר חנוכה אסור לאכול יותר מכביצה פת או לשתות משקה המשכר יותר מכביצה וכן אפי' ללמוד אסור משיגיע זמנה ואם התחיל פוסק משיגיע זמנה [מ"א סי' תרע"ב] : (ב) זמן הדלקת נר חנוכה לכתחילה משעת צ"ה עד שתכלה רגל מן השוק וידליק כשבני בית מקובצים יחד, עברה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כ"ז שבני בית נעורים אפילו עד ע"ה אבל אם בני הבית ישנים אין לברך עליהם וידליק בלא ברכה [מ"א סימן תרע"ב] : (ג) ואם עבר ולא הדליק בלילה אין לו תשלומין ומ"מ בלילות האחרים ידליק כמו שאר בני אדם היינו אם שכח בלילה הראשונה מדליק בלילה השניה שנים כמו שאר בני אדם ובברכה ויברך שהחיינו [שם] : (ד) צריך ליתן בו שמן כ"כ שתדליק עכ"פ חצי שעה ואם נתן בו יותר ודולקת יותר מחצי שעה יכול לכבותה שאינו מוקצה השמן רק מה שצריך לשיעור חצי שעה ואז מותר לכבותו ולהנות ממנו [שם] אבל בשעה שדולק אפילו אחר חצי שעה והתנה מעיקרא לא מהני מפני שהרואה יאמר שמותר להשתמש בנר חנוכה וכן אסור לטלטל הנרות בעוד שדולקים אפילו אחר חצי שעה מפני הרואה שלא יאמר להשתמש נטלו [א"ר שם]: (ה) אסור להשתמש לאורה ואפילו תשמיש של קדושה אסור להשתמש לאורה ונוהגים להדליק נר נוסף כדי שאם יבא להשתמש לאורה יהיה לאור הנוסף וצריך להניח נר הנוסף למעלה קצת מהנרות של חנוכה וטוב להדליק נר על השלחן חוץ מנר הנוסף [סי' תרע"ג] : (ו) הדלקה עושה מצוה ובשעת הדלקה צריך ליתן בה כשיעור ואם לא נתן בה כשיעור אין מברך עליה וכן אם אח"כ רוצה ליתן בה כשיעור צריך לכבותה ולהדליקה מחדש ויברך [פ"ח ופ"מ הביאו בסי' תרע"ג ותרע"ה] : (ז) אם כבתה אף שהעמידה במקום הרוח וכבתה הרוח אפילו בע"ש שהוא עדיין מבע"י קודם בין השמשות צריך להדליק אבל לא יברך והטעם דדמי לשמנים שאין נמשכים אחר הפתילה [ט"ז סי' תרע"ג] :

דין הדלקה מנר לנר.

(א) המנהג להחמיר שלא להדליק אפילו מנר חנוכה לנ"ח וכ"ש שאסור להדליק נר חול מנר חנוכה. וכן אם נכבה השמש שאסור להדליק מהנר חנוכה אפילו אחר שדלק השיעור דהיינו חצי שעה אין להדליק ממנו [א"ר סימן תרע"ד] אבל נר ביהכ"נ או של שבת או של ת"ת או של חולה הצריך לנר יכול להדליק מנר חנוכה וכן נר חנוכה יכול להדליק מהם [שם] :

דיני הדלקה עושה מצוה ולא הנחה.

(א) הדלקה עושה מצוה ולא הנחה שאם היתה מונחת במקומה שלא לשם מצות חנוכה מדליקה

שם

שם וא"צ להסירה ולהניחה לשם מצות חנוכה ואם היתה דולקת ועומדת מכבה אותה ומדליקה לשם מצוה וצריך להדליקה במקום הנחתה ומניחה שם חצי שעה ואם אוחזה בידו במקומה כ"ז מצותה לא יצא שהרואה אומר לצרכו הוא דנקט לה [סי' תרע"ה וט"ז שם]: (ב) אשה חייבת בנ"ח ויכולה להדליק בעד כל ב"ב ותינוק שהגיע לחינוך חייב בנ"ח [שם]: (ג) סומא אם יכול להשתתף בפרוטה מוטב ואם יש לו אשה אשתו מדלקת עליו ואם אין לו אשה ויש לו בית מיוחד שאין יכול להשתתף בפרוטה מדליק ע"י סיוע אחר דסומא חייב בכל המצות ולא דמי לנר הבדלה דפטור דהתם בעינן שיאותו לאורו משא"כ הכא דאיכא פרסומי ניסא לאחרים [מ"א שם]:

דיני ברכת הדלקת נרות של חנוכה.

(א) המדליק בליל ראשון מברך ג' ברכות להדליק. ושעשה נסים. ושהחיינו. ואם לא בירך זמן בליל ראשון מברך בליל שני או כשיזכור [סימן תרע"ו]: (ב) מליל ראשון ואילך מברך שתים. להדליק ושעשה נסים. ויברך קודם שיתחיל להדליק כדי שתהא עובר לעשייתן ואם שכח והדליק נר אחד פחות מהראוי להדליק באותו לילה ידליק עוד ואין מברך עליו [מ"א שם]: (ג) נר יאמר בנוסח הברכה שעשה נסים לישראל בימים ההם בזמן הזה ואם אמר שעשה נסים לאבותינו יצא [שם בא"ר בשם אגרת הרמב"ם]: (ד) מי שלא הדליק כגון שהוא בספינה וכיוצא בו ואין עתיד להדליק באותו לילה וגם אין מדליקין עליו בביתו כשרואה נ"ח של אחר מברך שעשה נסים כו' ואם הוא בליל א' מברך שהחיינו ואח"כ כשבא לביתו ביום א' ומדליק בלילה א"צ לברך עוד שהחיינו כיון שבירך בשעת ראיה אבל אם מדליקין עליו בביתו אף שהוא בעצמו לא הדליק ואין עתיד להדליק אין מברך כשרואה וכן כשמדליק בעצמו מיום ב' אין מברך שהחיינו [שם]: אחר שהדליק הנר ראשון בעוד שמדליק שאר הנרות אומר הנרות הללו אנו כו' [שם]: (ה) אשה שאינה יכולה להדליק יכול אדם אחר אף שכבר יצא להדליק בשבילה ולברך ובלבד שתהא עומדת אצלו בשעת הברכה ובשעת הדלקה וכן אם יכולה להדליק בעצמה רק שא"י לברך יכול אחר לברך בשבילה והיא בעצמה תדליק [תרע"ה]:

סדר הדלקת הנרות.

(א) הנרות של חנוכה צריך ליתן בטפח הסמוך לפתח משמאל הבניסה והיותר טוב לסדרם בטפח הסמוך באורך כגון אם הפתח במזרח יסדרם ממזרח למערב ואם א"א לסדרם כך יסדרם בשוה עם הכותל שהפתח בה בטפח הסמוך לפתח ויתן בלילה הראשון הנר אצל הפתח ובליל ב' יתן הנר הנוסף נגד אצל הבית דהיינו שהנר הנוסף יהיה לימינו ונר הראשון יהיה לשמאלו ויתחיל להדליק מן הנר הנוסף שידליק מימין לשמאל [ט"ז סי' תרע"ו וכ"כ הפ"מ במ"ז]:

דיני אכסנאי בחנוכה.

(א) אכסנאי אף שמדליקין עליו בביתו ואין לו אצל הבעה"ב שמתאכסן שם חדר מיוחד צריך להדליק נר חנוכה [א"ר סימן תרע"ז דלא כמ"א] ובחורים הסמוכין אצל בעה"ב הם בכלל ב"ב וא"צ להדליק בפ"ע אא"כ רוצין להיות מן המהדרין שעושין נר לכל א' אבל אם אינם סמוכין על שלחן בעה"ב צריכין להדליק בפ"ע וכ"ש שני ב"ב הדרים ביחד שצריכין להדליק כ"א בפ"ע ומי שאוכל בקביעות בבית אחד כגון בן אצל אביו אף שהולך לחדר אחר לישן מדליק במקום שאוכל אבל מי שאוכל אצל חבירו בהקראי צריך לילך לביתו ולהדליק [שם]: (ב) מי שנתאכסן אצל בעה"ב ואין לו בעצמו נרות להדליק ואין מדליקין עליו בביתו צריך להשתתף עם הבעה"ב בפרוטה דהיינו שיתן לו סך מה שיהיה לו חלק ג"כ בנרות ויוצא בזה והבעה"ב צריך להוסיף מעט שמן בשביל האורח חוץ השיעור שצריך ליתן לצורך חצי שעה [שם] וכן יכול הבעה"ב להקנות להאורח קצת שמן במתנה והוי כמשתתף בפרוטה [מ"א שם]:

נר שבת קודם לנר חנוכה.

(א) מי שאין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר שבת, נר שבת עדיף מפני שלום בית ואם יש לו של נר שבת ואין מספיק לו על נר חנוכה וקידוש היום נ"ח עדיף מקידוש היום והיינו נר אחד אבל אם יש לו נר א' בכל לילה לחנוכה יין קידוש קודם [משום דמדינא א"צ להדליק רק נר אחד והמהדרין מוסיפין בכל לילה נר א'] וכן נר א' של חנוכה קודם להבדלה [סי' תרע"ח]:

דין הדלקת נר חנוכה בערב שבת.

(א) בע"ש מדליקין נ"ח תחילה ואחר כך נר שבת ומברך עליהם כמו בחול אף שמדליקין מבע"י והיינו מפלג המנחה ולמעלה [היינו שעה ורביע קודם הלילה] אבל קודם פלג המנחה לא יצא ואם הדליק קודם פלג המנחה צריך לכבותה ולהדליקה קודם ביה"ש ולברך עליהם [סי' תרע"ט]: (ב) ואם הדליק נר של שבת קודם אם לא קיבל עליו שבת בשעת הדלקה יכול להדליק נר של חנוכה. אבל אם

קיבל

קיבל עליו שבת בשעת הדלקה אסור הוא בעצמו להדליק רק יצוה לאחר מכ"ב להדליק בשבילו נ"ח וכן אשה בעצמה שמדלקת נ"ח אף שהדליקה בפתח נר שבת קודם ולא קיבלה עליה שבת בשעת הדלקה הוי כקיבלה בפירוש ותאמר ג"כ לאחר להדליק נר חנוכה בשבילה [מ"א שם]: (ג) בע"ש מתפללין מנחה תחלה ואחר כך מדליקין בין בביתו בין בבהכ"נ ואם רואין שבעוד שיתפללו מנחה יחשיך ידליקו תחלה ואח"כ יתפללו מנחה: (ד) בע"ש יתן בה שמן יותר כדי שתהא דולקת עד חצי שעה אחר צ"ה [שם פ"מ]: (ה) בע"ש צריך ליתן שום דבר לחוץ בין הנרות לפתח בשביל הרוח שלא יכבה הנרות כשפותח הדלת [סימן תר"פ]:

דיני הדלקת נר חנוכה במ"ש.

(א) במ"ש מדליקין בביהכ"נ קודם ויתן לך וקודם הבדלה על הכוס ואם שכח לומר אתה חוננתנו בתפלה יאמר המבדיל בין קודש לחול בלא כוס וידליק ואחר כך מבדילין ובביתו מבדיל תחלה ואח"כ ידליק [משום דאפוקי יומא כמעשה מאחרינן] ויחיד שמתפלל בביתו יבדיל תיכף אחר סדר קדושה וידליק ואח"כ יאמר ויתן לך [סימן תרפ"א פ"מ כמ"ש הט"ז והפר"ח הסכים לזה דלא כא"ר]: (ב) אין מבדילין בנ"ח [משום דאין נאותין לאורו דהא אסור להשתמש לאורו] [שם]: (ג) אומרים על הנסים בב"ה בחנוכה אצל ועל הכל ואם שכח יאמר אצל הרחמן, הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם כו' בימי מתתיהו [סי' תרפ"ב]:

ברכות הדלקת נרות של חנוכה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנֻכָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ומיד אחר הדלקת נר הראשון שהוא עיקר יאמר הנרות הללו כו' ויגמור הדלקתן בעוד שאומר הנרות הללו וכו':

הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ אֲנַחְנוּ מַדְלִיקִים עַל הַנִּסִּים וְעַל הַנִּפְלָאוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה עַל יְדֵי כֹּהֲנֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים. וְכָל שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ קֹדֶשׁ הֵם וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם אֶלָּא לִרְאוֹתָם בִּלְבָד כְּדֵי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל עַל נִסֶּיךָ וְעַל יְשׁוּעָתֶךָ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ:

אחר הדלקה נוהגים לומר פיוט זה:

מָעוֹז צוּר יְשׁוּעָתִי. לְךָ נָאֶה לְשַׁבֵּחַ. תִּכּוֹן בֵּית תְּפִלָּתִי. וְשָׁם תּוֹדָה נְזַבֵּחַ. לְעֵת תָּכִין מַטְבֵּחַ. מִצָּר הַמְנַבֵּחַ. אָז אֶגְמוֹר. בְּשִׁיר מִזְמוֹר. חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ:

רָעוֹת שָׂבְעָה נַפְשִׁי. בְּיָגוֹן כֹּחִי כִּלָּה. חַיַּי מֵרְרוּ בְקֹשִׁי.

בשעבוד

בְּשִׁעְבּוּד מַלְכוּת עֶגְלָה. וּבְיָדוֹ הַגְּדוֹלָה. הוֹצִיא אֶת הַסְּגֻלָּה. חֵיל פַּרְעֹה וְכָל זַרְעוֹ. יָרְדוּ כְּאֶבֶן בִּמְצוּלָה:

דְּבִיר קָדְשׁוֹ הֱבִיאַנִי. וְגַם שָׁם לֹא שָׁקַטְתִּי. וּבָא נוֹגֵשׂ וְהִגְלַנִי. כִּי זָרִים עָבַדְתִּי. וְיֵין רַעַל מָסַכְתִּי. כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי. קֵץ בָּבֶל. זְרֻבָּבֶל. לְקֵץ שִׁבְעִים נוֹשַׁעְתִּי:

כְּרוֹת קוֹמַת בְּרוֹשׁ. בִּקֵּשׁ אֲגָגִי בֶּן הַמְּדָתָא. וְנִהְיְתָה לּוֹ לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ. וְגַאֲוָתוֹ נִשְׁבָּתָה. רֹאשׁ יְמִינִי נִשֵּׂאתָ. וְאוֹיֵב שְׁמוֹ מָחִיתָ. רֹב בָּנָיו. וְקִנְיָנָיו. עַל הָעֵץ תָּלִיתָ:

יְוָנִים נִקְבְּצוּ עָלַי. אֲזַי בִּימֵי חַשְׁמַנִּים. וּפָרְצוּ חוֹמוֹת מִגְדָּלַי. וְטִמְּאוּ כָּל הַשְּׁמָנִים. וּמִנּוֹתַר קַנְקַנִּים. נַעֲשָׂה נֵס לַשּׁוֹשַׁנִּים. בְּנֵי בִינָה. יְמֵי שְׁמוֹנָה. קָבְעוּ שִׁיר וּרְנָנִים:

חֲשׂוֹף זְרוֹעַ קָדְשֶׁךָ. וְקָרֵב קֵץ הַיְשׁוּעָה. נְקוֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ. מֵאֻמָּה הָרְשָׁעָה. כִּי אָרְכָה לָנוּ הַיְשׁוּעָה. וְאֵין קֵץ לִימֵי הָרָעָה. דְּחֵה אַדְמוֹן. בְּצֵל צַלְמוֹן. הָקֵם לָנוּ רוֹעֶה שִׁבְעָה:

דרך דיני פורים החיים.

דיני ברכת מגילה.

(א) הקורא את המגילה מברך לפניה שלש ברכות על מקרא מגילה. ושעשה נסים. ושהחיינו. וכן ביום מברך שלש ברכות הללו [סי' תרצ"ב]: (ב) יכוין ביום בברכת שהחיינו על המגילה שיוצא בברכה זו על מצות משלוח מנות וסעודת פורים [שם] וכן הש"ץ צריך לכוין להוציאם בשביל זה [שם] אם אבל קורא את המגילה יברך אחר הברכות משום ברכת שהחיינו שאין האבל מברך להוציא רבים בברכת שהחיינו והאבל יקרא את המגילה. גר יאמר שעשה נסים לישראל ואם שמע מהש"ץ יצא וכן אם אמר בעצמו לאבותינו כל דינים אלו נתבארו בהל' חנוכה. ולאחריה מברך הרב את ריבנו כו' אשר הניא כו' וביום א"א אשר הניא רק אומרים שושנת יעקב ואין מברך אחריה רק בציבור אבל ביחיד אין מברך לאחריה ויכול לברך בלא שם ומלכות ואם לא בירך לא לפניה ולא לאחריה אפילו בציבור יצא בדיעבד [סי' תרצ"ב]: (ג) מי שיצא כבר מברך להוציא אחרים ידי חובתן ואם יודעין לברך בעצמן רק שאין יודעין לקרות בעצמן יברכו הם בעצמם והאחר יקרא והנשים אם מברכות בעצמן יאמרו בנוסח הברכה אקב"ו לשמוע מגילה וטוב שיקראו לנשים אחר יציאת ביהכ"נ דמצוה שיצא הוא בקריאת הציבור ואם צריך לקרותה לנשים קודם יכוין שאין רוצה לצאת באותו קריאה י"ח ושפיר דמי [שם בפ"מ]:

דיני זמן קריאת המגילה.

(א) חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום וכל לילה זמנה כל הלילה משעת צאת הכוכבים [סי' תרפ"ז]: (ב) מי שהוא אונס קצת ואינו יכול לילך לביהכ"נ וצריך להמתין עד אחר שקראו הקהל וקשה עליו לישב בתענית כ"כ וקודם קריאת המגילה אסור לאכול יכול לשמוע קריאתה מבע"י מפלג המנחה ולמעלה [היינו שעה ורביע קודם הלילה] ויתפלל מעריב בתחילה ואחר כך יקרא המגילה חצי שעה קודם הלילה אפילו מי שאינו מתענה כגון שהוא חולה קצת אסור לאכול עד אחר קריאת המגילה אבל טעימה קודם קריאת המגילה יש להתיר לצורך גדול היינו חולה קצת או שמתענה

והתענית

והתענית קשה עליו מאוד יכול לטעום קודם קריאת המגילה ושיעור טעימה היינו כביצה פת או משקין כשיעור ביצה [מ"א וא"ר סי' תרצ"ב] : (ג) קריאת המגילה ביום זמנה כל היום מהנץ החמה עד סוף היום ואם קראה משעלה ע"ה יצא בדיעבד [סימן תרפ"ז] ולכן מי שאנוס קצת יכול לשמוע של יום משעלה ע"ה דהוי כדיעבד [מ"א שם בסי' תרצ"ב] : (ד) המפרש בים והיוצא בשיירא ואינו מוצא מגילה להוליך עמו יקראנו בי"ג או בי"ב או בי"א בלא ברכה תחילה וסוף וצריך לקרותה בעשרה [דשלא בזמנה בעי י'] ואם א"א להמתין עד הימים הללו יכול לקרותה מר"ח אדר ואילך רק בעשרה ובלא ברכה ואם נזדמן לו אח"כ מגילה בי"ד צריך לחזור ולקרותה בברכה אפי' קראה בי"ג [סימן תרפ"ח ושם בט"ז] : (ה) בן עיר שהיה בדרך או בספינה ביום י"ד ולא היה בידו מגילה ואחר כך נזדמנה לו מגילה בט"ו קורא אותה בט"ו בלא ברכה [מ"א שם] :

דיני קריאת המגילה .

(א) הכל חייבים בקריאת המגילה אנשים ונשים [ונכון לקרא המגילה בביתו לפני הב"ב נשים ומחנכים את הקטנים [סי' תרפ"ט] : (ב) אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא י"ח והוא שישמע ממי שחייב בקריאה אבל השומע מן הקטן הקורא לא יצא ואפילו אשה השומעת מן הקטן לא יצאה [שם ובסימן קפ"ו במ"א ס"ק ג'] : (ג) אשה לכתחילה תשמע המגילה מאנשים ואם א"א יכולה לקרותה בעצמה אם יודעת או לשמוע מאשה אחרת היודעת לקרות ואשה אינה מוציאה את האיש בקריאת המגילה [משום דפסולה לקרות המגילה בציבור מפני כבוד ציבור ולכן אף ביחיד אינה מוציאה משום דלא פלוג] [שם] : (ד) מקום שאין מנין כגון בכפר אם אחד יודע והאחרים אינן יודעין אחד קורא וכלם שומעים ויוצאים ואם כולם יודעים כל אחד קורא לעצמו [א"ר שם דלא כמ"א] : (ה) ראוי ונכון שיהא לכ"א מגילה כשירה כדי שיאמר בעצמו מלה במלה בלחש שא"א לשמוע כל תיבה מהש"ץ מחמת הרעש ובלבול שמבלבלים שמכים בעצים ואם חיסר תיבה אחת לא יצא וכן כל אשה חכמת לב שעומדת בעזרת נשים אם אפשר להיות לה מגילה כשירה לקרות בתוכה כי שם א"א לשמוע מן הש"ץ בשום אופן וכן חייבות לשמוע כמו אנשים [פ"מ שם]:

דיני תפלת פורים .

(א) בערבית אומר אחר תפלת ש"ע ק"ש עם תתקבל וקורין את המגילה ואחר שמברך ברכה אחרונה על מגילה אומרים ואתה קדוש כו' ואם חל במ"ש אומרים ויהי נועם ואתה קדוש ואחר קריאת המגילה ק"ש בלא תתקבל ואומרים ויתן לך אם חל במ"ש והבדלה על הכוס בביהכ"נ אומרים אחר קריאת המגילה [היינו כמו בשאר ימות השנה אחר סדר קדושה] [סי' תרצ"ג ובמ"א] : (ב) בשחרית אחר ש"ע אומרים ח"ק ומוציאין ס"ת וקורין בה בפרשת ויבא עמלק ואחר כך מכניסין הספר תורה להיכל וקורין המגילה ואומרים אשרי ובא לציון ואומרים קדיש שלם עם תתקבל ואין לחלוץ התפלין עד אחר קריאת המגילה [משום דדרשינן ויקר אלו תפילין] ואם יש מילה בפורים מלין קודם קריאת המגילה [משום דכתיב וששון זו מילה] [שם ובמ"א] :

דין משלוח מנות ומתנות לאביונים .

(א) אפילו עני המתפרנס מן הצדקה צריך ליתן שתי מתנות לשני עניים אחרים וכן צריך לקיים משלוח מנות איש לרעהו כו' וצריך שני מנות לאיש אחד [סי' תרצ"ד] אבל מי שהיכולת בידו ומרבה מתנות לאביונים ומשלוח מנות איש לרעהו הרי זה משובח והעיקר לשמח לב האלמנות ויתומים בפורים ולשלוח מתנות [שם] והמתנות לאביונים שצריך לקיים לא יתן ממעות מעשר [מ"א שם] : (ב) משלוח מנות צריך לשלוח שני דברים ממיני אוכלים אבל מתנות לאביונים יכול לקיים אפילו שולח לעני איזה בגד [פ"מ שם] : (ג) אשה חייבת במשלוח מנות ומתנות לאביונים ומשלוח מנות תשלח אשה לאשה ואיש לאיש אבל מתנות לאביונים יכולה אשה לשלוח לאיש וכן להיפוך [סי' תרצ"ה] : (ד) צריך לקיים משלוח מנות ביום וכן מתנות לאביונים צריך לקיים ביום [שם] :

דיני סעודת פורים .

(א) מצוה להרבות בסעודת פורים ועיקר מצוה לעשותה בשחרית [רק גם בלילה צריך לשמוח קצת] רק משום דטרידי במשלוח מנות עושין אותה מקצתה בלילה ומתפללין מנחה בעוד היום גדול ועושין אותה אחר מנחה וצריך לעשות עכ"פ רוב הסעודה ביום ובשחל פורים בע"ש עושין אותה בשחרית משום כבוד שבת וטוב לעסוק קצת בתורה קודם שיתחיל הסעודה [וסמך לדבר ליהודים היתה אורה ודרשינן אורה זו תורה] וי"א שיש לאכול מיני זרעונין בפורים זכר לזרעונין שאכל דניאל וחבריו בבבל [סימן תרצ"ה] :

דיני תענית בפורים.

(א) אסור להתענות בפורים שום תענית בשני הימים י"ד וט"ו בין לבני כרכים שעושין רק ט"ו בלבד בין לבני עיירות שעושין רק י"ד בלבד אבל ת"ח מותר להתענות בפורים ומתענה עד סמוך ללילה ויאכל הסעודה מבע"י אבל ביום ט"ו לבני עיירות מתענה ת"ח ומשלים וצריך למיתב תענית לתעניתו תיכף אחר ימי הפורים וכן אם עבר והתענה אחר בב' הימים צריך אח"כ למיתב תענית לתעניתו [שם סימן תרל"ה] דיני הספד יתבארו אבל לדוק הדין ע"ש:

דיני אבילות ואנינות בפורים.

(א) אונן בפורים בליל י"ד ישמע קריאת המגילה מאחר ואסור בבשר ויין וביום אסור בהנחת תפילין אפילו אחר הקבורה כיון דהמ"א בעצמו כ' דיש ליזהר בכל מיני אבילות חוץ מישיבת קרקע ונעילת סנדל מפני הבריות א"כ הוא יום מר ופשיטא דאסור בתפילין ואחר יציאת ביהכ"נ יקברו את המת ואחר הקבורה יקרא ק"ש ויתפלל ויקרא את המגילה או ישמע מאחר [א"ר סי' תרצ"ו דלא כמ"א] אבל בבשר ויין מותר אונן ביום י"ד וט"ו [פ"מ שם]: (ב) אבילות אינו נוהג בשני הימים ביום י"ד וט"ו רק דברים שבצינעא נוהג בהם ועולין למנין שבעה ימי אבילות כמו בשבת ואינו חולץ מנעליו ואינו יושב על הקרקע אבל ממעט קצת לראות כל מיני שמחה שעושין ובליל י"ד לא ילך לבית הכנסת רק יתפלל מעריב בביתו ואח"כ ילך לביהכ"נ לשמוע קריאת המגילה ואם חל פורים במ"ש ילך האבל אחר סעודה ג' בעוד היום גדול לביהכ"נ וימתין שם עד הלילה ויתפלל מעריב וישמע קריאת המגילה ובשחרית ילך לביהכ"נ אפילו להתפלל ולקריאת המגילה [שם] אבל לשאר דברים לא יצא מביתו ואפילו להתפלל מעריב וכן ביום ט"ו לא ילך לביהכ"נ להתפלל אפילו שחרית [פ"מ שם]: (ג) האבל חייב לקיים משלוח מנות [אבל לא ישלח מיני שמחה] וכ"ש שצריך לקיים לשלוח מתנות לאביונים ולשלוח מנות לאבל תוך יב"ח שרי [אבל לא ישלחו לו מיני שמחה] אבל תוך שלשים אין לשלוח מנות לאבל אא"כ אין שם אלא אחד והאבל כגון שדר בכפר ישלחו זה לזה כדי לקיים מצות משלוח מנות אבל מתנות לאביונים יכול לשלות אפילו לאבל תוך ז' דלא גרע מצדקה [שם ובט"ז ובמ"א]: (ד) אין לעשות מלאכה בפורים ומי שעושה בו מלאכה אין רואה באותו מלאכה סימן ברכה לעולם [וע"י עכו"ם מותר] אבל בנין של שמחה מותר וכן מותר לעסוק בפרקמטיא וכן אגרת של שאלת שלום מותר לכתוב וכן כל מלאכה של מצוה כגון לכתוב פסקי הלכות וכן לעשות אפילו מלאכות גמורות לצורך פורים ג"כ מותר [שם]: (ה) בכרכים שקורין המגילה בט"ו מותר לישא אשה בי"ד ובעיירות שקורין בי"ד מותר לישא בט"ו [פ"מ שם]:

ברכות קודם המגילה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִקְרָא מְגִלָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

אחר קריאת המגילה יאמר זה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָרָב אֶת רִיבֵנוּ. וְהַדָּן אֶת דִּינֵנוּ. וְהַנּוֹקֵם אֶת נִקְמָתֵנוּ. וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ. וְהַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַנִּפְרָע לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִכָּל צָרֵיהֶם. הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ:

אֲשֶׁר הֵנִיא עֲצַת גּוֹיִם וַיָּפֶר מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמִים: בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם רָשָׁע. נֵצֶר זָדוֹן מִזֶּרַע עֲמָלֵק: גָּאָה בְעָשְׁרוֹ וְכָרָה לוֹ בּוֹר.

ונדלתו

גְּדֻלָּתוֹ יָקְשָׁה לּוֹ לָכֶד: דִּמָּה בְנַפְשׁוֹ לִלְכּוֹד וְנִלְכַּד. בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד וְנִשְׁמַד מְהֵרָה: הָמָן הוֹדִיעַ אֵיבַת אֲבוֹתָיו. וְעוֹרֵר שִׂנְאַת אַחִים לַבָּנִים: וְלֹא זָכַר רַחֲמֵי שָׁאוּל. כִּי בְחֶמְלָתוֹ עַל אֲגָג נוֹלַד אוֹיֵב: זָמַם רָשָׁע לְהַכְרִית צַדִּיק. וְנִלְכַּד טָמֵא בִּידֵי טָהוֹר: חֶסֶד גָּבַר עַל שִׁגְגַת אָב. וְרָשָׁע הוֹסִיף חֵטְא עַל חֲטָאָיו: טָמַן בְּלִבּוֹ מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמָיו. וַיִּתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת רָעָה: יָדוֹ שָׁלַח בִּקְדוֹשֵׁי אֵל. כַּסְפּוֹ נָתַן לְהַכְרִית זִכְרָם: כִּרְאוֹת מָרְדְּכַי כִּי יָצָא קֶצֶף. וְדָתֵי הָמָן נִתְּנוּ בְשׁוּשָׁן: לָבַשׁ שַׂק וְקָשַׁר מִסְפֵּד. וְגָזַר צוֹם וַיֵּשֶׁב עַל הָאֵפֶר: מִי זֶה יַעֲמוֹד לְכַפֵּר שְׁגָגָה. וְלִמְחוֹל חַטַּאת עֲוֹן אֲבוֹתֵינוּ: נֵץ פָּרַח מִלּוּלָב. הֵן הֲדַסָּה עָמְדָה לְעוֹרֵר יְשֵׁנִים: סָרִיסֶיהָ הִבְהִילוּ לְהָמָן. לְהַשְׁקוֹתוֹ יֵין חֲמַת תַּנִּינִים: עָמַד בְּעָשְׁרוֹ וְנָפַל בְּרִשְׁעוֹ. עָשָׂה לוֹ עֵץ וְנִתְלָה עָלָיו: פִּיהֶם פָּתְחוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל. כִּי פוּר הָמָן נֶהְפַּךְ לְפוּרֵנוּ: צַדִּיק נֶחֱלַץ מִיַּד רָשָׁע. אוֹיֵב נִתַּן תַּחַת נַפְשׁוֹ: קִיְּמוּ עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת פּוּרִים. וְלִשְׂמוֹחַ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה: רָאִיתָ אֶת תְּפִלַּת מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר. הָמָן וּבָנָיו עַל הָעֵץ תָּלִיתָ:

שׁוֹשַׁנַּת יַעֲקֹב צָהֲלָה וְשָׂמֵחָה. בִּרְאוֹתָם יַחַד תְּכֵלֶת מָרְדְּכָי. תְּשׁוּעָתָם הָיִיתָ לָנֶצַח. וְתִקְוָתָם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר. לְהוֹדִיעַ שֶׁכָּל קוֶֹיךָ לֹא יֵבֹשׁוּ וְלֹא יִכָּלְמוּ לָנֶצַח כָּל הַחוֹסִים בָּךְ: אָרוּר הָמָן אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ לְאַבְּדִי. בָּרוּךְ מָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי: אֲרוּרָה זֶרֶשׁ אֵשֶׁת מַפְחִידִי. בְּרוּכָה אֶסְתֵּר בַּעֲדִי. וְגַם חַרְבוֹנָה זָכוּר לַטּוֹב:

בשחרית לאחר שסיים האל המושיע אומר שושנת יעקב. אם לא במקום שא"א פיוטים בשחרית אזי אומר אשר הניא הכל כמו בלילה. ואח"כ אומרים אשרי ובא לציון, ק"ש, עלינו, ק"י:

דיני חג השבועות.

(א) א"א תחנון מן ר"ח סיון עד אחר אסרו חג וביום המשים לספירת העומר הוא חג השבועות ומאחרין להתחיל להתפלל ערבית בכניסת שבועות כדי שיהיו ימי הספירה תמימים ולא יתפלל ערבית קודם חשיכה עכ"פ לא יקדש על הכוס עד אחר צ"ה מטעם זה [סי' תצ"ד]: (ב) כבר נהגו כל ישראל להיות נעורים בליל שבועות ואומרים הסדר שנדפס בתיקוני שבועות ואם ניעור כל הלילה אם מברך על טלית קטן וכן ברכת על נט"י נתבאר לעיל על מקומן בהלכות ברכות [שם]: (ג) אם נזדמן ליל טבילה בליל שבועות מותר לשמש מטתו [שם]: (ד) נוהגין לאכול מאכלי חלב בחג השבועות ויזהר ליקח מפה אחרת על השלחן לאכול עליה מאכלי חלב וכן אם רוצה לאפות פת עם חלב והמלח צריך ליקח מגרדה חדשה ואין מועיל מה שמהפכין על צידה אחרת [מ"א שם]:

ערב ר"ח כולל כל החודש ונוהגים יחידי סגולה להתענות ואומרים סדר זה. והחזן מניח טלית ותפילין ומתחיל:

תְּפִלָּה לְעָנִי כִי־יַעֲטֹף וְלִפְנֵי יְיָ יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ: יְיָ שִׁמְעָה תְפִלָּתִי וְשַׁוְעָתִי אֵלֶיךָ תָבוֹא: אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי בְּיוֹם צַר לִי הַטֵּה־אֵלַי אָזְנֶךָ בְּיוֹם אֶקְרָא מַהֵר עֲנֵנִי: כִּי־כָלוּ בְעָשָׁן יָמָי וְעַצְמוֹתַי כְּמוֹקֵד נִחָרוּ: הוּכָּה כָעֵשֶׂב וַיִּבַשׁ לִבִּי כִּי־שָׁכַחְתִּי מֵאֲכֹל לַחְמִי: מִקּוֹל אַנְחָתִי דָּבְקָה עַצְמִי לִבְשָׂרִי: דָּמִיתִי לִקְאַת מִדְבָּר הָיִיתִי כְּכוֹס חֳרָבוֹת: שָׁקַדְתִּי וָאֶהְיֶה כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל־גָּג: כָּל־הַיּוֹם חֵרְפוּנִי אוֹיְבָי מְהוֹלָלַי בִּי נִשְׁבָּעוּ: כִּי־אֵפֶר כַּלֶּחֶם אָכָלְתִּי וְשִׁקֻּוַי בִּבְכִי מָסָכְתִּי: מִפְּנֵי־זַעַמְךָ וְקִצְפֶּךָ כִּי נְשָׂאתַנִי וַתַּשְׁלִיכֵנִי: יָמַי כְּצֵל נָטוּי וַאֲנִי כָּעֵשֶׂב אִיבָשׁ: וְאַתָּה יְיָ לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וְזִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי־עֵת לְחֶנְנָהּ כִּי בָא מוֹעֵד: כִּי־רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־אֲבָנֶיהָ וְאֶת־עֲפָרָהּ יְחֹנֵנוּ: וְיִירְאוּ גוֹיִם אֶת־שֵׁם יְיָ וְכָל־מַלְכֵי הָאָרֶץ אֶת־כְּבוֹדֶךָ: כִּי־בָנָה יְיָ צִיּוֹן נִרְאָה בִּכְבוֹדוֹ: פָּנָה אֶל־תְּפִלַּת הָעַרְעָר וְלֹא־בָזָה אֶת־תְּפִלָּתָם: תִּכָּתֶב זֹאת לְדוֹר אַחֲרוֹן וְעַם נִבְרָא יְהַלֶּל־יָהּ: כִּי־הִשְׁקִיף מִמְּרוֹם קָדְשׁוֹ יְיָ מִשָּׁמַיִם ׀ אֶל־אֶרֶץ הִבִּיט: לִשְׁמֹעַ אֶנְקַת אָסִיר לְפַתֵּחַ בְּנֵי תְמוּתָה: לְסַפֵּר בְּצִיּוֹן שֵׁם יְיָ וּתְהִלָּתוֹ בִּירוּשָׁלָםִ: בְּהִקָּבֵץ עַמִּים יַחְדָּו וּמַמְלָכוֹת לַעֲבֹד אֶת־יְיָ: עִנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחִי קִצַּר יָמָי: אֹמַר אֵלִי אַל־תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי יָמָי בְּדוֹר דּוֹרִים שְׁנוֹתֶיךָ: לְפָנִים הָאָרֶץ יָסַדְתָּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ שָׁמָיִם: הֵמָּה ׀ יֹאבֵדוּ וְאַתָּה תַעֲמֹד וְכֻלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ כַּלְּבוּשׁ תַּחֲלִיפֵם וְיַחֲלֹפוּ: וְאַתָּה הוּא וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתָּמּוּ: בְּנֵי־עֲבָדֶיךָ יִשְׁכּוֹנוּ וְזַרְעָם לְפָנֶיךָ יִכּוֹן:

חזן יוֹם זֶה יְהִי מִשְׁקַל כָּל חַטֹּאתַי. בָּטֵל בִּמְעוּטוֹ כִּדְמוּת יָרֵחַ. הַיּוֹם לְבַד מִסְפַּר זְכֻיּוֹתַי. יִרְבֶּה וְיָצִיץ צִיץ וִיהִי פּוֹרֵחַ: וַדַּאי זְדוֹן לִבִּי אֶצְלוֹ נָלוֹי. חוּטֵי עֲוֹנוֹתַי עִם דּוֹק רִשְׁעִי. דִּינִי אֲנִי אֵדַע בָּאֵשׁ קָלוּי. כִּי רַע וָבִישׁ אָרַגְתִּי אֶל פִּשְׁעִי. הוֹלֵךְ בְּיוֹם וָיוֹם אַחַר בִּצְעִי. מִבֵּית מְקוֹם סֵפֶר תִּינוֹק בּוֹרֵחַ. יום זה: אֶבֶן בְּחַבְלֵי שָׁוְא עָוֹן מוֹשֵׁךְ אָחוֹר. לָךְ אֵלִי בָּאתִי נִצָּב. רְפָאוּת לְאֶרֶס מַר נָחָשׁ נוֹשֵׁךְ. שׁוֹאֵל וּמִתְחַנֵּן כְּכֹאֵב נֶעֱצָב. יוֹשֵׁב בְּעִנּוּיַי אֶבֶן מַחְצָב. יָד פֶּה וְעַיִן אֵין לִי טַעַם וָרֵיחַ. יום זה: הֵן רֹאשׁ חֳדָשִׁים אֶל עַמְּךָ נָתַתָּ. לִזְמַן כַּפָּרָה עַל כָּל תּוֹלְדוֹתָם. מֵאֵת אֲהוּבֶיךָ שׂוֹטֵן הִשְׁבַּתָּ. עַל כֵּן אֲקַדֶּמְךָ בִּתְחִנָּתָם. מִיּוֹם לְפָנֶיךָ בָּא כִּי אָז אִתָּם. אָשׁוּב לְאִישׁ תּוֹשָׁב לֹא עוֹד אוֹרֵחַ. יום זה: וּבְרוֹב חֲסָדֶיךָ אַתָּה מַלְכִּי. תָּקוּם תְּרַחֵם אֶת־צִיּוֹן קָדְשֵׁנוּ. דִּירַת מְנוּחָתְךָ שִׂים כָּבוֹד. כִּי בָהּ נַעֲלֶה עוֹלוֹת רָאשֵׁי חָדְשֵׁנוּ. נָא אֵל שְׁלַח נוֹשֵׂא נֵזֶר רֹאשֵׁנוּ. כִּי שָׂם לְבָבֵנוּ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ. יום זה:

מזמור זה אומרים קודם מנחה ולאחר מנחה מזמור ח'. ואם עושים יו"כ קטן ביום ה' תמורת ער"ח אומרים קודם מנחה מזמור ח' ולאחר מנחה מזמור כ':

כ לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: יַעַנְךָ יְיָ בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב:

ישלח

יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ: יִזְכֹּר כָּל־מִנְחֹתֶיךָ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה סֶּלָה: יִתֶּן־לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל־עֲצָתְךָ יְמַלֵּא: נְרַנְּנָה׀ בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם־אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְיָ כָּל־מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ: עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי הוֹשִׁיעַ יְיָ מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ בִּגְבֻרוֹת יֵשַׁע יְמִינוֹ: אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ׀ בְּשֵׁם־יְיָ אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר: הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַּמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ:

החזן מתחיל אשרי, ואומר ח"ק. ואם יש עשרה שמתענים בביהכ"נ מוציאים ס"ת וקורים ויחל ואומרים הפטרת דרשו. ולאחר הקריאה מתפללים תפלת מנחה והיחיד המתענה אומר עננו בברכת שמע קולנו והש"ץ אומר עננו בחזרת התפלה בין גואל לרופא. ואח"כ מתחיל הש"ץ:

לְכוּ וְנָשׁוּבָה אֶל יְיָ כִּי הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ יַךְ וְיַחְבְּשֵׁנוּ: יְחַיֵּנוּ מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו: כִּי לֹא עַל־צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי׀ שְׁמָעָה אֲדֹנָי׀ סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ:

חזן וקהל ג"פ הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה. חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם:

אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים. מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת מוֹחֵל עֲוֹנוֹת עַמּוֹ. מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן מַרְבֶּה מְחִילָה לְחַטָּאִים וּסְלִיחָה לַפּוֹשְׁעִים. עוֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם כָּל־בָּשָׂר וָרוּחַ לֹא כְרָעָתָם תִּגְמוֹל: אֵל הוֹרֵיתָ לָנוּ לוֹמַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וּזְכוֹר לָנוּ הַיּוֹם בְּרִית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְתָּ לֶעָנָיו מִקֶּדֶם. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיֵּרֶד יְיָ בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְיָ:

וַיַּעֲבֹר יְיָ עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא:

יְיָ. יְיָ. אֵל רַחוּם וְחַנּוּן. אֶרֶךְ־אַפַּיִם. וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת. נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים. נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה. וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ: סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי־חָטָאנוּ מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי־פָשָׁעְנוּ: כִּי אַתָּה יְיָ טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ:

אָנָּא יְיָ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם תִּכּוֹן תְּפִלָּתֵנוּ קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ: וְתוֹצִיא כָאוֹר צִדְקֵנוּ וּמִשְׁפָּטֵנוּ כַּצָּהֳרָיִם: אֲמָרֵינוּ הַאֲזִינָה יְיָ בִּינָה הֲגִיגֵנוּ: בְּקָרְאֵנוּ עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי צִדְקֵנוּ: כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים כֵּן תְּרַחֵם יְיָ עָלֵינוּ: לַייָ אֱלֹהֵינוּ הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת כִּי מָרַדְנוּ בוֹ: וְסָלַחְתָּ לְעַמְּךָ אֲשֶׁר חָטְאוּ לָךְ וּלְכָל פִּשְׁעֵיהֶם אֲשֶׁר פָּשְׁעוּ־בָךְ וּנְתַתָּם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שֹׁבֵיהֶם וְרִחֲמוּם: וְאַתָּה תִּשְׁמַע מִמְּכוֹן שִׁבְתְּךָ הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסָלָחְתָּ:

חזן סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה וְשָׁם נֶאֱמַר: קהל וַיֹּאמֶר יְיָ סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ:

הַטֵּה אֱלֹהַי אָזְנְךָ וּשְׁמָע פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה שֹׁמְמֹתֵינוּ וְהָעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ כִּי לֹא עַל צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי

שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה אל־תאחר למענך אלהי כי־שמך נקרא על־עירך ועל־עמך :

סליחה

חתום שם המחבר מרדכי בר שבתי.

אלהינו ואלהי אבותינו

חזן משאת כפי מנחת ערב רצה נא בכשר. תכון תפלתי קטרת לפניך בתם וביושר. בקראי ענני צורי היום יפנה כאשר, קהל יביאו בני ישראל את המנחה: חזן ריח ניחוח אמרי פי לפניך צור עולמים. חלבי ודמי הנמעט בצומי תמור חלבים ודמים, קבל הגיון לבי אשר ערכתי (נ״א זה כמה ימים) היום בנעימים. קהל כחטאת כאשם וכמנחה: חזן דרש נא ביום זה דורשיך והדרש להם כניב שפתים. שעה למעמדם וטהרם ככסף מזקק שבעתים. ורצה שיחתם כשה אחת מן הצאן מן המאתים, קהל ממשקה ישראל למנחה: חזן כליל ועולה תהגתי תחשב ומשטיני ריב תריב. והוציא כאור צדקי טרם יבא השמש ויעריב. שפוך כמים לבו בתפלתו כל איש. והקריב קהל המקריב קרבנו ליי מנחה: חזן ישרון עמך ישיר חסדך בטוב לקח. הטה אליו אזנך ושמע ועיניך פקח. וראה כי טוב מסתופף בשערי רחמיך. ויקח קהל מן הבא בידו מנחה: חזן ברוב רחמיך אמרי האזינה יי הגיגי בינה. אם נא מצאתי חן בעיניך אלהי קדם מעונה. ולקחת מנחתי מידי אשר הבאתי לך בתחנה. קהל ויהי כעלות המנחה: חזן שדי לא מצאנוך שגיא כח לעדה כקדם קנית. אחד המרבה ואחד הממעיט בשובו נפשו רצית. אך יכון לבו לפניך במנחתו בעת הקריב אותה. קהל וזאת תורת המנחה: חזן בהיות מזבחי ומקדשי על מכונו וגבולו. היו מכפרים עלינו בשעירים העולים לגורלו. ועתה באשמתנו לו חפץ יי להמיתנו. לא קהל לקח מידנו עולה ומנחה: חזן תחנונים ידבר עמך יבקש סליחה בלב מר. הנו מתיצב על מצור ועומד על המשמר. מחלה פניך לעת מנחת ערב ומצפה כפר. כי אמר קהל אכפרה פניו במנחה: חזן ירושלים עירך בנה ועריה מקצה. אסורים רעוצים פתח ולהפשי הוצא. וערבה ליי מנחתם כימי עולם ותשוב ותרצה קהל עוד פנות אל המנחה: חזן ונפוצות ישראל לקבץ ידך שנית תוסף. כרועה עדרו תרעם בנוה טוב תאסף. וישב מצרף וטהר את בני ישראל כזהב וככסף. חו״ק והיו ליי מגישי מנחה: אל מלך וכו׳

ותשלמה פרים שפתינו תכון תפלתנו קטרת לפניך משאת כפינו מנחת ערב: יהיו לרצון אמרי פינו והגיון לבנו לפניך יי צורנו וגואלנו:

כרחם אב. ליי הישועה. יי צבאות עמנו. יי צבאות אשרי. יי הושיעה. כי לא על. יי שמעה:

סליחה

חתום שם המחבר אליעזר ברבי יצחק הלוי.

חזן אלהי בשר עמך מפחדך סמר. ומאז עלות השחר יעמד על משמר.

וּמְצַפֶּה לְעֵת מִנְחַת עָרֶב. קהל כִּי אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה: חזן לְהַקְשִׁיב לְמַשְׂטִינֵנוּ מָאֵן תְּמָאֵן. סְאוֹנוֹ בְרַעַשׁ אַל נָא תְהִי סוֹאֵן. וְאִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמוֹר הֲלֹא רַבּוּ. קהל מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת אֶל הַמִּנְחָה: חזן יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אֲשֶׁר בְּךָ מַאֲמִין. אִם בִּשְׂמֹאל דְּחִיתוֹ קָרְבֵהוּ בְּיָמִין. בָּא לְשַׁחֵר פָּנֶיךָ. קהל וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה: חזן עוֹרְכֵי שֶׁוַע מְשַׁלְּמֵי פָרִים שְׂפָתוֹתָם. רְצֵה וְהַשְׁלֵךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל חַטֹּאתָם. יֶעֱרַב עָלֶיךָ שִׂיחָתָם וְרִנָּתָם. קהל כַּחַטָּאת וְכָעֹלָה וְכַמִּנְחָה: חזן זֵכֶר פַּר פָּנִים וְשָׂעִיר פְּנִימִי וְחִיצוֹן. יִהְיוּ נָא אֲמָרֵינוּ לְפָנֶיךָ לְרָצוֹן. וְתֶעֱרַב מִנְחָתֵנוּ כְּשֶׂה אַחַת מִן הַצֹּאן. קהל מִן הַמָּאתַיִם מִמַּשְׁקֵה יִשְׂרָאֵל לַמִּנְחָה: חזן רְאֵה כִּי אָזְלַת יָד וְיוֹשְׁבֵי מָרוֹם שַׁחוּ. פַּסּוּ אֱמוּנִים וּבְכֵן לָקְחוּ. כְּבַד פֶּה וַעֲרַל שָׂפָה. קהל וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ מִנְחָה: חזן בָּרֵר נִיב שְׂפָתַי כַּשַּׁחַר פָּרוּשׂ. עֲנֵנִי וּרְפָא מִזְבַּחֲךָ הֶהָרוּס. חֶלְקַת לְשׁוֹנִי תֶּעֱרַב כַּשֶּׁמֶן. קהל לָרֹם אֶת הַסֹּלֶת וְאֶת הַמִּנְחָה: חזן בֵּית תְּפִלָּתָם מְקוֹם צָקוּן לַחֲשָׁם. חָשׁוּב כְּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ שָׁם. הַכֹּהֲנִים אֶת הַחַטָּאת וְאֶת הָאָשָׁם. קהל וַאֲשֶׁר יֹאפוּ אֶת הַמִּנְחָה: חזן יְצַוֶּה יְיָ חַסְדּוֹ קוֹמְמִיּוּת הֲשִׁיבֵנִי לְנָוִי. לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי לְחַדֵּשׁ הֲדַר זִיוִי. וְיָשַׁב מְצָרֵף וּמְטַהֵר אֶת בְּנֵי לֵוִי. קהל חזן וְהָיוּ לַייָ מַגִּישֵׁי מִנְחָה:

אל מלך. ויעבור.

טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו: טוֹב יְיָ לְקוָֹו לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ: טוֹב יְיָ לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה וְיוֹדֵעַ חוֹסֵי בוֹ: כִּי טוֹב יְיָ לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְעַד דֹּר וָדֹר אֱמוּנָתוֹ: טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: טוֹב וְיָשָׁר יְיָ עַל כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ: טוֹב וְיָחִיל וְדוּמָם לִתְשׁוּעַת יְיָ: הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ: הוֹשַׁע יְיָ אֶת עַמְּךָ אֶת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל: הוֹשִׁיעָה יְיָ כִּי גָמַר חָסִיד כִּי פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם: עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:

כרחם אב. לײ הישועה. ײ צבאות עמנו. ײ צבאות אשרי. ײ הושיעה. כי לא על. ײ שמעה.

פזמון

בַּת עַמִּי לֹא תֶחֱשֶׁה. וְלֹא תִשְׁקוֹט בִּזְעָקָה. וּבִמְקוֹם עוֹלָה וְאִשֶּׁה. תָּבִין תַּחַן חֻקָּה. לַייָ מַגִּישֵׁי מִנְחָה בִּצְדָקָה: נְשִׂיא אֱלֹהִים הַנֶּאֱמָן רֹאשׁ צוּרִים אֵיתָנַי. הִשְׁכִּים שַׁחַר וּזְמָן. עֲמוֹד וַעֲרוֹךְ תַּחֲנוּנַי. בִּמְקוֹם תָּמִיד מְיֻמָּן. לְשַׁחֵר עַל קָרְבָּנַי. וּבִי הֶאֱמִין בַּייָ וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה: לַייָ יְחִידוֹ לְמֵאָה נֻתַּן. וְעָקוּד בְּמִזְבַּח אֲבָנָיו. לִפְנוֹת עֶרֶב חָנַן. וְהָאֵל נָשָׂא פָנָיו. לְתָמִיד עֶרֶב מְכֻוָּן. לְהִתְרַצּוֹת פְּנֵי אֲדוֹנָיו. כְּאִישׁ לָקַח מְלֹא חָפְנָיו. קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה: לַייָ מְפַלֵּל יוֹשֵׁב אֹהֶל. הַלָּן בִּמְקוֹם מִשְׁכָּב. לְרִבּוּי פְּדָרִים יָהֵל. בְּהִתְקָרֵב בְּבֵית זֶבַח. וְאִם אֵין קָרְבָּן לְיַחֵל. תְּמוּרָם אֶעֱרֹךְ שֶׁבַח. וְנִבְחַר לַייָ מִזֶּבַח. עֲשֵׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה: לַייָ נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה. מֵאֵין עֲבֹדַת כֹּהֲנִים. וְאֵיךְ אָשִׁיר בִּשְׁבִיָּה.

ואפסו

וְאָסְפוּ לְוִיֵּי אֱמוּנִים. וְעַל כָּל זֹאת אוֹדֶה יָהּ. כִּי הוּא נַעֲלֶה בְּדִינִים. לָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים וּלְךָ הַצְּדָקָה: לַיְיָ חֵלֶף קָרְבָּנוֹת פֶּדֶר. תְּפִלָּתִי תֵרָאֶה. בְּזָכְרִי עַל הַסֵּדֶר. עֲבוֹדַת מְשָׁרְתִים בָּאֵי הֵיכָל חֶדֶר בְּחֶדֶר. וְשָׁמְעוּ מְבַשֵּׂר בְּמַרְאָה. וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה. לַיְיָ מַגִּישֵׁי מִנְחָה בִּצְדָקָה: אל מלך. ויעבור.

אח"כ יאמר עשרה רחמנא למספר עשרה מאמרות ועשרת הדברות.

רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּאַבְרָהָם רְחִימָא. בְּדִילוֹ יַעֲבֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּיִצְחָק עֲקִידָא. בְּדִילוֹ יַעֲבֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּיַעֲקֹב שְׁלִימָא. בְּדִילוֹ יַעֲבֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן זְכוּתֵהּ דְּיוֹסֵף צַדִּיקָא. בְּדִילוֹ יַעֲבֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּמֹשֶׁה נְבִיָּא. בְּדִילוֹ יַעֲבֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּאַהֲרֹן כַּהֲנָא. בְּדִילוֹ יַעֲבֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קִנְאוּתֵהּ דְּפִינְחָס קַנָּאָה. בְּדִילוֹ יַעֲבֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן קְיָמֵהּ דְּדָוִד מְשִׁיחָא. בְּדִילוֹ יַעֲבֹר:
רַחֲמָנָא אִדְכַּר לָן צְלוֹתָא דִּשְׁלֹמֹה מַלְכָּא. בְּדִילוֹ יַעֲבֹר:
רַחֲמָנָא תּוּב מֵרוּגְזָךְ. וְלָא נֶהְדַּר רֵיקָם מִן קֳדָמָךְ:

אל מלך. ויעבור.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. אַל תַּעַשׂ עִמָּנוּ כָלָה. תֹּאחֵז יָדְךָ בְּמִשְׁפָּט. בְּבֹא תוֹכֵחָה נֶגְדֶּךָ. שְׁמֵנוּ מִסִּפְרְךָ אַל תֶּמַח. גֶּשְׁתְּךָ לַחֲקוֹר מוּסָר. רַחֲמֶיךָ יְקַדְּמוּ תָּגְזְךָ. דַּלּוּת מַעֲשִׂים בְּשׁוּרְךָ. קָרֵב צֶדֶק מֵאֵלֶיךָ. הוֹרֵנוּ בְּזַעֲקֵנוּ לָךְ. צַו יְשׁוּעָתֵנוּ בְּמַפְגִּיעַ. וְתָשִׁיב שְׁבוּת אָהֳלֵי תָם. פְּתָחָיו רְאֵה כִּי שָׁמֵמוּ. זְכוֹר נְאֻמָתְךָ לֹא תִשָּׁכַח עֵדוּת מִפִּי זַרְעוֹ. חוֹתֵם תְּעוּדָה תַּתִּיר. סוֹדְךָ שִׂים בְּלִמּוּדֶךָ. טָבוּר אַגַּן הַסַּהַר. נָא אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג. יָהּ דַּע אֶת אֲשֶׁר יְדָעוּךָ. מַגֵּר אֶת אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּךָ. כִּי תָשִׁיב לְבִצָּרוֹן לְכוּדִים אֲסִירֵי הַתִּקְוָה:

וידוי הגדול של רבינו נסים זצ"ל:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם קֹדֶם כָּל דָּבָר אֵין לִי פֶּה לְהָשִׁיב וְלֹא מֵצַח לְהָרִים רֹאשׁ. כִּי מִפְּנֵי שֶׁעֲוֹנוֹתַי רַבּוּ מִלִּמְנוֹת. וְחַטֹּאתַי עָצְמוּ מִסַּפֵּר. וּכְמַשָּׂא כָבֵד יִכְבְּדוּ מִמֶּנִּי. מִתְוַדֶּה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי בִּכְפִיפַת רֹאשׁ. בִּכְפִיפַת קוֹמָה. בִּכְנִיעַת חַיִל. בַּחֲלִישׁוּת כֹּחַ. בִּשְׁבִירַת לֵב. בִּנְמִיכוּת רוּחַ. בְּקִדָּה. בִּכְרִיעָה. בְּהִשְׁתַּחֲוָיָה. בְּאֵימָה. בִּבְעָתָה. בִּרְתֵת. בְּזִיעַ. בְּחַלְחוּל. בְּיִרְאָה. בְּמוֹרָא. אוֹמֵר אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי מִקְצַת מַעֲשַׂי הָרָעִים. וּמִדַּרְכֵי הַמְבֹעָרִים. וּמִמַּעֲלָלַי הַמְקֻלְקָלִים. לְאָמְרָם אִי אֶפְשָׁר. לְבָרְרָם אֵין בִּי כֹּחַ. לְגַלּוֹתָם לֹא אֶעֱצֹר חָיִל. לְדַבְּרָם לֹא אֵדָעֵם. לְהַגִּידָם אֵינִי כְדַאי לִתְבּוֹעַ עֲלֵיהֶם סְלִיחָה וּמְחִילָה וְכַפָּרָה: מָה אֲנִי. מֶה חַיַּי. אֲנִי הֶבֶל וָרִיק. אֲנִי רִמָּה וְתוֹלֵעָה. אֲנִי עָפָר וָאֵפֶר. בּוֹשׁ

אֲנִי מֵחֲטָאַי. וּמִכֻּלָּם אֲנִי מִפְּשָׁעַי. אֵין לִי פִּתְחוֹן פֶּה לְהִתְוַדּוֹת לְפָנֶיךָ. גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא. עָצְמוּ פְּשָׁעַי מִסַּפֵּר. בֹּשְׁתִּי וְגַם נִכְלַמְתִּי. כְּגַנָּב הַנִּמְצָא בַּמַּחְתֶּרֶת:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אִם עָמַדְתִּי לְפָרֵשׁ אֶת חֲטָאַי וּלְבָאֲרָם. יִכְלֶה הַזְּמַן וְהֵם לֹא יִכְלוּ. עַל אֵיזֶה מֵהֶם אֶתְבַּע. וְעַל אֵיזֶה מֵהֶם אֲבַקֵּשׁ. וְעַל אֵיזֶה מֵהֶם אֶתְוַדֶּה. עַל הַכְּלָל אוֹ עַל הַפְּרָט. עַל הַנִּסְתָּרוֹת אוֹ עַל הַנִּגְלוֹת. עַל הָרִאשׁוֹנוֹת אוֹ עַל הָאַחֲרוֹנוֹת. עַל הַחֲדָשׁוֹת אוֹ עַל הַיְשָׁנוֹת. עַל הַטְּמוּנוֹת אוֹ עַל הַנּוֹדָעוֹת. עַל הַנִּזְכָּרוֹת אוֹ עַל הַנִּשְׁכָּחוֹת מִמֶּנִּי. יוֹדֵעַ אֲנִי בְּעַצְמִי שֶׁאֵין בִּי לֹא תוֹרָה וְלֹא חָכְמָה לֹא דַעַת וְלֹא תְבוּנָה לֹא צְדָקָה וְלֹא יַשְׁרוּת וְלֹא גְמִילוּת חֲסָדִים. אֲבָל אֲנִי סָכָל וְלֹא יוֹדֵעַ. בַּעַר וְלֹא מֵבִין. גַּזְלָן וְלֹא נֶאֱמָן. חַיָּב וְלֹא זַכַּאי. רָשָׁע וְלֹא צַדִּיק. וְכָל מַעֲשִׂים רָעִים עָשִׂיתִי וְגַם עֲבֵרוֹת רָעוֹת עָשִׂיתִי וְאִם אַתָּה דָן אוֹתִי כְּמַעֲשַׂי אוֹי לִי וַי לִי אֲהָהּ עָלַי אוֹיָה עַל נַפְשִׁי. וְאִם תְּבַקֵּשׁ לְנַקּוֹתִי כִּמְטַהֵר וְכִמְצָרֵף כֶּסֶף לֹא יִשָּׁאֵר מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אֲנִי כְּקַשׁ לִפְנֵי אֵשׁ וּכְעֵצִים יְבֵשִׁים לִפְנֵי הָאוּר. כֶּסֶף סִיגִים מְצֻפֶּה עַל חֶרֶשׂ הֶבֶל הֲבָלִים אֵין בּוֹ מַמָּשׁ:

בַּמָּה אֲקַדֵּם אוֹ מָה רְפוּאָה אֲבַקֵּשׁ. כְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הָיִיתִי. כְּעֶבֶד מוֹרֵד עַל אֲדוֹנָיו. כְּתַלְמִיד חוֹלֵק עַל רַבּוֹ. אֶת אֲשֶׁר טִהַרְתָּ טִמֵּאתִי. וַאֲשֶׁר טִמֵּאתָ טִהַרְתִּי. אֶת אֲשֶׁר הִתַּרְתָּ אָסַרְתִּי. וַאֲשֶׁר אָסַרְתָּ הִתַּרְתִּי. אֶת אֲשֶׁר אָהַבְתָּ שָׂנֵאתִי. וַאֲשֶׁר שָׂנֵאתָ אָהַבְתִּי. אֶת אֲשֶׁר הֵקַלְתָּ הֶחֱמַרְתִּי. וַאֲשֶׁר הֶחֱמַרְתָּ הֵקַלְתִּי. אֶת אֲשֶׁר קֵרַבְתָּ רִחַקְתִּי. וַאֲשֶׁר רִחַקְתָּ קֵרַבְתִּי. אַךְ לֹא לְהַכְעִיסְךָ נִתְכַּוַּנְתִּי. וּבְעַזּוּת מֵצַח בָּאתִי לְבַקֵּשׁ סְלִיחָה מִלְּפָנֶיךָ. שַׂמְתִּי פָּנַי כַּכֶּלֶב. הֵעַזְתִּי מֵצַח כַּזּוֹנָה וְגַשְׁתִּי לְפָנֶיךָ בְּבֹשֶׁת פָּנִים. וְכֵן כָּתוּב וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ מֵאַנְתְּ הִכָּלֵם:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם לֹא עַל עַצְמִי בִּלְבַד אֲנִי מִתְפַּלֵּל וּמִתְוַדֶּה. כִּי אִם בַּעֲדִי וּבְעַד קְהָלֶיךָ הָעוֹמְדִים לְפָנֶיךָ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינִי רָאוּי וְלֹא זַכַּאי לְהִתְוַדּוֹת עַל עַצְמִי וְכָל שֶׁכֵּן עַל אֲחֵרִים. אֲבָל כִּי דַרְכְּךָ לְהַאֲרִיךְ אַפֶּךָ וּמִדָּתְךָ לְהַעֲבִיר קִצְפְּךָ וּמִנְהָגְךָ לְרַחֵם עַל בְּרִיּוֹתֶיךָ וּבְיוֹתֵר לְשָׁבִים אֵלֶיךָ וּמוֹדִים לְפָנֶיךָ וְעוֹזְבִים וּמִתְנַחֲמִים עַל פִּשְׁעֵיהֶם וְלֹא מְכַסִּים אוֹתָם. שֶׁכֵּן כָּתוּב מְכַסֶּה פְשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ וּמוֹדֶה וְעוֹזֵב יְרֻחָם. וּמַצִּיל אֶת נַפְשׁוֹ מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם מִנְהַג בֵּית דִּינְךָ הַצֶּדֶק לֹא כְּמִנְהַג בָּתֵּי דִינִין שֶׁל בְּנֵי אָדָם. שֶׁמִּדַּת בְּנֵי אָדָם כְּשֶׁהוּא תוֹבֵעַ אֶת חֲבֵרוֹ בְּמָמוֹן אֶל הַבֵּית דִּין אוֹ אֶל הַשּׁוֹפֵט אִם יְכַפּוּר יִנָּצֵל מִן הַמָּמוֹן. וְאִם יוֹדֶה מִתְחַיֵּב לִתֵּן. וּבֵית דִּינְךָ הַצֶּדֶק לֹא כֵן הוּא. אֶלָּא אִם יְכַפּוּר אָדָם אוֹי לוֹ וְאוֹי לְנַפְשׁוֹ. וְאִם מוֹדֶה וְעוֹזֵב אַתָּה מְרַחֲמֵהוּ:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם לוּלֵא חֲטָאֵינוּ וּפְשָׁעֵינוּ לֹא הָיִינוּ בוֹשִׁים וְנִכְלָמִים וְעַל מָה הָיִינוּ מִתְוַדִּים כִּי אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לְבַקֵּשׁ עַל חֵטְא וְהוּא לֹא חָטָא. וְלֹא יָדַע עֹז רַחֲמֶיךָ אֶלָּא בְּהַעֲבִירְךָ חַטֹּאת יְרֵאֶיךָ. וְלֹא עַל עַצְמִי בִּלְבַד אֲנִי מִתְוַדֶּה כִּי אִם בַּעֲדִי וּבְעַד כָּל קְהָלֶךָ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתִּסְלַח וְתִמְחַל לָנוּ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ וּפְשָׁעֵינוּ וּתְכַפֶּר לָנוּ עַל כָּל חַטֹּאתֵינוּ:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ: (נ״א אָנָּא)

תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ. וְאַל תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ. שֶׁאֵין אָנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ אֲבָל אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָטָאנוּ:

אָשַׁמְנוּ. בָּגַדְנוּ. גָּזַלְנוּ. דִּבַּרְנוּ דֹפִי: הֶעֱוִינוּ. וְהִרְשַׁעְנוּ. זַדְנוּ. חָמַסְנוּ. טָפַלְנוּ שֶׁקֶר: יָעַצְנוּ רָע. כִּזַּבְנוּ. לַצְנוּ. מָרַדְנוּ. נִאַצְנוּ. סָרַרְנוּ. עָוִינוּ. פָּשַׁעְנוּ. צָרַרְנוּ. קִשִּׁינוּ עֹרֶף: רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ. תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. תִּעְתָּעְנוּ:

סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ: וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל־הַבָּא עָלֵינוּ. כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ:

אָשַׁמְנוּ מִכָּל עָם. בֹּשְׁנוּ מִכָּל דּוֹר. גָּלָה מִמֶּנּוּ מָשׂוֹשׂ. דָּוָה לִבֵּנוּ בַּחֲטָאֵינוּ. הָחְבַּל אִוּוּיֵנוּ. וְנִפְרַע פְּאֵרֵנוּ. זְבוּל בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ חָרֵב בַּעֲוֹנֵינוּ. טִירָתֵנוּ הָיְתָה לְשַׁמָּה. יְפִי אַדְמָתֵנוּ לְזָרִים. כֹּחֵנוּ לְנָכְרִים: וַעֲדַיִן לֹא שַׁבְנוּ מִטָּעוּתֵנוּ. וְהֵיךְ נָעִיז פָּנֵינוּ וְנַקְשֶׁה עָרְפֵּנוּ. לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָטָאנוּ: אשמנו

לְעֵינֵינוּ עָשְׁקוּ עֲמָלֵנוּ. מְמֻשָּׁךְ וּמְמֹרָט מִמֶּנּוּ. נָתְנוּ עֻלָּם עָלֵינוּ. סָבַלְנוּ עַל־שִׁכְמֵנוּ. עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָנוּ. פֹּרֵק אֵין מִיָּדָם. צָרוֹת רַבּוֹת סְבָבוּנוּ. קְרָאנוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ. רִחַקְתָּ מִמֶּנּוּ בַּעֲוֹנֵינוּ. שַׁבְנוּ מֵאַחֲרֶיךָ. תָּעִינוּ וְאָבָדְנוּ: וַעֲדַיִן לֹא שַׁבְנוּ מִטָּעוּתֵנוּ. וְהֵיךְ נָעִיז פָּנֵינוּ וְנַקְשֶׁה עָרְפֵּנוּ. לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָטָאנוּ: אשמנו

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם אַתָּה. וּבַעַל הָרַחֲמִים נִקְרֵאתָ. וְדֶרֶךְ תְּשׁוּבָה הוֹרֵיתָ. גְּדֻלַּת רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ תִּזְכּוֹר הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם לְזֶרַע יְדִידֶיךָ: תֵּפֶן אֵלֵינוּ בְּרַחֲמִים. כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הָרַחֲמִים: בְּתַחֲנוּן וּבִתְפִלָּה פָּנֶיךָ נְקַדֵּם. כְּהוֹדַעְתָּ לֶעָנָיו מִקֶּדֶם: מֵחֲרוֹן אַפְּךָ שׁוּב. כְּמוֹ בְתוֹרָתְךָ כָּתוּב. וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ נֶחֱסֶה וְנִתְלוֹנָן. כְּיוֹם וַיֵּרֶד יְיָ בֶּעָנָן:

תַּעֲבוֹר עַל פֶּשַׁע וְתִמְחֶה אָשָׁם. כְּיוֹם וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם: תַּאֲזִין שַׁוְעָתֵנוּ וְתַקְשִׁיב מֶנּוּ מַאֲמָר. כְּיוֹם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְיָ. וְשָׁם נֶאֱמַר:

וַיַּעֲבֹר יְיָ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא:

יְיָ | יְיָ. אֵל רַחוּם וְחַנּוּן. אֶרֶךְ־אַפַּיִם. וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים. נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה. וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ: סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ: כִּי אַתָּה יְיָ טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קוֹרְאֶיךָ:

חָטָאנוּ צוּרֵנוּ. סְלַח לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:

פעם אחת שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

ג׳ פעמים בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

ז׳ פעמים יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים:

פעם אחת יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ פַּחַד יִצְחָק עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֲבִיר יַעֲקֹב עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ מָגֵן דָּוִד עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי הַמֶּרְכָּבָה עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ הָעוֹנֶה בְּעֵת רַחֲמִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ רַחוּם וְחַנּוּן עֲנֵנוּ: רַחֲמָנָא עֲנִינָן. רַחֲמָנָא פְּרוֹק. רַחֲמָנָא אִתְמְלֵי רַחֲמִין עֲלָן וְעַל כָּל אֱנָשֵׁי בֵיתָנָא וְעַל כָּל אַחָנָא בֵּית יִשְׂרָאֵל. וּמֵחֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא אַפְּקִינָן בְּדִיל שְׁמָךְ רַבָּא: כחזן אומר קדיש תתקבל

אומרים מזמור זה. ואם עושים יוכ״ק ביום ה׳ תמורת ער״ח אומרים מזמור כ׳ תענה לעיל:

ח לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית מִזְמוֹר לְדָוִד: יְיָ אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־תְּנָה הוֹדְךָ עַל־הַשָּׁמָיִם: מִפִּי עוֹלְלִים | וְיֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז לְמַעַן צוֹרְרֶיךָ לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם: כִּי־אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעֹתֶיךָ יָרֵחַ וְכוֹכָבִים אֲשֶׁר כּוֹנָנְתָּה: מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן־אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ: וַתְּחַסְּרֵהוּ מְּעַט מֵאֱלֹהִים וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ: תַּמְשִׁילֵהוּ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ כֹּל שַׁתָּה תַחַת רַגְלָיו: צֹנֶה וַאֲלָפִים כֻּלָּם וְגַם בַּהֲמוֹת שָׂדָי: צִפּוֹר שָׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם עֹבֵר אָרְחוֹת יַמִּים: יְיָ אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ: קדיש יתום

סדר סליחות לשני וחמישי ושני

דיני תענית ב׳ ה׳ ב׳.

(א) אחר פסח וכן אחר סוכות נוהגין להתענות תענית שני וחמישי ושני ומתחילים עד שיעבור כל חודש ניסן ותשרי ואז מתענים ובשבת הראשון אחר ר״ח מברכין מי שיקבל עליו תענית בה״ב ומי שטועה אמן א״צ קבלה אם ירצה להתענות ואם יש מילה או התונה באותו שבת נוהגין לדרש במנחה (משום מהיות טוב כו׳) [מ״א סימן תצ״ב]:

אל

אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים. מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת מוֹחֵל עֲוֹנוֹת עַמּוֹ. מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן. מַרְבֶּה מְחִילָה לְחַטָּאִים וּסְלִיחָה לַפּוֹשְׁעִים. עֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם כָּל־בָּשָׂר וָרוּחַ. לֹא כְרָעָתָם תִּגְמוֹל: אֵל הוֹרֵיתָ לָּנוּ לוֹמַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וּזְכוֹר לָנוּ הַיּוֹם בְּרִית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְתָּ לֶעָנָיו מִקֶּדֶם. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיֵּרֶד יְיָ בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְיָ:

וַיַּעֲבֹר יְיָ עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא:

יְיָ. יְיָ. אֵל רַחוּם וְחַנּוּן. אֶרֶךְ־אַפַּיִם. וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת. נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים. נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה. וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ: סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי־חָטָאנוּ מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי־פָשָׁעְנוּ: כִּי אַתָּה יְיָ טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קוֹרְאֶיךָ:

בב׳ ה׳ ב׳ או בשאר ת״ל בכל פעם קודם שמתחילין הסליחות מתחילין כאן:

סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ. כִּי בְרוֹב אִוַּלְתֵּנוּ שָׁגִינוּ. מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי־רַבּוּ עֲוֹנֵינוּ:

אל

עיון תפלה

ויעבור ה׳ על פניו. כתב הרמב״ם, לא תאמין לשון ויעבור כמו עבור לפני העם, כי הש״י איננו גוף ולא תכשר עליו התנועה ואי אפשר לומר שהוא עבר, אבל טעמו כאילו אמר ויעבור קול ה׳ על פניו, כי מצינו לשון העברה בקול, ויעבירו קול במחנה, ומלת ויקרא תחזור לקול, עכ״ד. ואין הדעת מתישבת בהוספת תיבות בתורה, והרב״ח פי׳ ויעבור מלשון והוא ירה החצי להעבירו, שהוא מושאל למי שיחטיא כוונה אחת ויכוין כוונה אחרת, ומלת על פניו כנוי לבורא ית׳, וטעמו שהבורא ית׳ העלים ממנו ההשגה ההיא המכונה בפנים ששאל עלי׳ באמרו הראני נא את כבודך, העביר מדעתו השגה זו והעבירו לענין אחר לידיעת האחורים, עכ״ד, וזה דחוק דא״כ היה ראוי לומר ויעבר בהפעיל. ולדעתי יש בלשון העברה ענין התגלות דבר הנעלם, והתודעות דבר הנסתר, כמו השמועה אשר העם מעבירים (ש״א) שטעמו מודיעים, וכן ויעבירו קול במחנה, כלומר מודיעים ומגלים (קונד טהון, בעקאנטמאכונג) ומזה (נצבים כ״ט ט״ו) אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים ואת אשר עברנו בקרב הגוים אשר עברתם, אין מלת עברנו לשון העברה והעתקה ממקום למקום דא״כ הוא למותר מה שאמר אח״ז אשר עברתם, אבל לשון עברנו ענין התודעות, כלומר הדברים הנפלאים שנתודעו לנו בכל המקומות בעברתם [כאשר נאמר בלשון אשכנז (דיא זאכע ערנאנגען, איך האבע ערפאהרען) על התודעות דבר שהיה נעלם תחלה] ומענין זה באה מלילת ועבר עליו רוח קנאה, כי הקנאה וכל כחות הנפשיות הם נחים שוקטים ומסתתרים בנפש עד שאינם מורגשים לבעל הנפש עצמו, עד״מ כח האהבה שבנפש נרדם ונסתר בפנימות הנפש ולא יתודע לנפש עצמו עד אשר יעלה במחשבתו טובה מן הטובות שהטיב לו חבירו, ואז יתחדש ויתילד בנפש הרגשה וידיעה קטנה ממחשבות אהבה אליו, ומהרגשה קטנה זו, כח האהבה שהיה נעלם ונסתר בנפש מתחיל להתנועע מעט מעט והולך ומתרחב ומתרבה לעבור ממחשבה אל מחשבה לחשוב בטובת חברו, זכחיובו לגמול עליו טובתו; ככה הוא בכל המדות הנפשיות, וזהו ועבר עליו רוח קנאה, כלומר רוח הקנאה עבר בכל גבולי הנפש ומלא אותו במדת הקנאה, ומזה אמר הוא ית׳ אל משה אעביר כל טובי על פניך, פעם אעביר, אגלה ואודיע כל מדות טובותי על פנימית נפשך, וכן לשון עד עברי כאומר שם בפרשה כלומר עד שאתגלה ואתודע (כמ״ש שם בכו״ק) והוא בעצמו המכוון בלשון ויעבור ה׳ על פניו, שכינת כבודו ית׳ המסתתר בתכלית ההעלם, התגלה להתודע על פני השגת דעת משה (אפפענבארטע זיך זיינער איינזיכט). ואפשר שהוא נוסב על משה, וטעמו משה השיג לדעת את מדותיו ית׳ בפנימית נפשו (ער ערפוהר אין זיינער איינזיכט) כי מלת ויקרא מוסב ג״כ על משה,

כדאיתא

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם אַתָּה. וּבַעַל הָרַחֲמִים נִקְרֵאתָ. וְדֶרֶךְ תְּשׁוּבָה הוֹרֵיתָ. גְּדֻלַּת רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ תִּזְכּוֹר הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם לְזֶרַע יְדִידֶיךָ: תֵּפֶן אֵלֵינוּ בְּרַחֲמִים. כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הָרַחֲמִים: בְּתַחֲנוּן וּבִתְפִלָּה פָּנֶיךָ נְקַדֵּם. כְּהוֹדַעְתָּ לֶעָנָיו מִקֶּדֶם: מֵחֲרוֹן אַפְּךָ שׁוּב. כְּמוֹ בְּתוֹרָתְךָ כָּתוּב. וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ נֶחֱסֶה וְנִתְלוֹנָן. כְּיוֹם וַיֵּרֶד יְיָ בֶּעָנָן: תַּעֲבוֹר עַל פֶּשַׁע וְתִמְחֶה אָשָׁם. כְּיוֹם וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם: תַּאֲזִין שַׁוְעָתֵנוּ וְתַקְשִׁיב מֶנּוּ מַאֲמָר. כְּיוֹם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְיָ. וְשָׁם נֶאֱמַר: ויעבור וכו׳ עד לכל קוראיך

הוֹשִׁיעָה יְיָ כִּי גָמַר חָסִיד כִּי פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם: לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם: אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ: כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים כֵּן תְּרַחֵם יְיָ עָלֵינוּ: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בּוֹטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

חזן סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה וְשָׁם נֶאֱמַר: קהל וַיֹּאמֶר יְיָ סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ:

הַטֵּה אֱלֹהַי אָזְנְךָ וּשְׁמָע פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה שֹׁמְמֹתֵינוּ וְהָעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ כִּי לֹא עַל צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ:

סליחה

סם המחבר יצחק הקטן ברבי מאיר חזק ואמץ.

אלהינו ואלהי אבותינו

יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תְּחִנָּה עוֹרְכִים. שֶׁהֵם מְצֵרִים וּלְהִוָּשֵׁעַ צְרִיכִים. צָרֵיהֶם עֲלֵיהֶם עֹל מַאֲרִיכִים. כָּל זֹאת הִגִּיעָתַם וְשִׁמְךָ מְבָרְכִים: חָלִי וּמַכְאוֹב לְהַכְתֵּב לֹא נִמְסַר. עֲלוּבִים מְנֻעָר וּמֵהֶם לֹא הוּסַר. קָדוֹשׁ בְּיָדְךָ לְפַתֵּחַ מוּסָר. כְּאָמְנוּתְךָ הַנְּקִיָּה וְלֹא כְּאָמָּנוּת בָּשָׂר: הַלּוֹבֵשׁ צְדָקָה וְלוֹ כַּמְּעִיל עֲטוּיָה. וּמְמַכָּה עֲצוּמָה מְתַקֵּן רְטִיָּה. קוֹמֵם עֲדָתְךָ מִנְּפִילָתָהּ הַמְּטוּיָה. בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל וּבִזְרוֹעֲךָ הַנְּטוּיָה: בְּאַהֲבָתְךָ וּבְחֶמְלָתְךָ מְנַשֵּׂא וּמְנַטֵּל. עֲצַת צוֹרְרֶיךָ תְּסַכֵּל וּמַחְשְׁבוֹתָם תְּבַטֵּל. רַבָּה מְהוּמָה בֵּינֵיהֶם הַטֵּל. וּמַלְאָךְ אַכְזָרִי דּוֹחֶה וּמְטַלְטֵל: בַּעֲבוּר כְּבוֹד עַצְמְךָ וְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַמְּהֻלָּל. נוֹרָאוֹת הַפְלֵא לְבַל בִּרְשָׁעִים יִתְחַלָּל. וּבָהֶם תְּעוֹלֵל כַּאֲשֶׁר בִּי הִתְעוֹלָל: מֵקִים מֵעָפָר דָּל וְאֶבְיוֹן מֵאַשְׁפָּה. כְּנֶסֶתְךָ אַל תִּתֵּן לְכָלָה וּלְחֶרְפָּה. אִם בְּפִקּוּדֶיךָ מִתְעַצֶּלֶת וּמִתְרַפָּה. עַל כָּל פְּשָׁעֶיהָ אַהֲבָתְךָ תְּהֵא מְחַפָּה: יְתֵרָה חִבָּתָם לְפָנֶיךָ אֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים. בֵּין כַּךְ וּבֵין כַּךְ קְרוּאִים לָךְ בָּנִים. רַחֲמֶיךָ יְקַדְּמוּנוּ אֱלֹהֵי עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים. טֶרֶם יִשְׁטְפוּנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים:

חפצי

עיון תפלה

כדאיתא בפרקי ר״א פ׳ מ״ו התחיל משה צועק בקול גדול ואמר ה׳ ה׳ אל רחום וגו׳ וכן בתרגום ירושלמי אמר וצלי משה ואמר ה׳ אלהא וגו׳:

מלאכי

חֲפֵצִי קִרְבָתְךָ עַל כָּל הַבָּאוֹת. הָחִישָׁה לָמוֹ יְשׁוּעוֹת הַנִּבָּאוֹת. קָדוֹשׁ עֲשֵׂה עִמָּם לְטוֹבָה אוֹת. חָזָק וְאַמִּיץ גּוֹאֲלָם יְיָ צְבָאוֹת: אל מלך. ויעבור וכו׳

נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל־כַּפָּיִם אֶל אֵל בַּשָּׁמָיִם: תָּבֹא לְפָנֶיךָ אֶנְקַת אָסִיר כְּגֹדֶל זְרוֹעֲךָ הוֹתֵר בְּנֵי תְמוּתָה: לַיְיָ אֱלֹהֵינוּ הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת כִּי מָרַדְנוּ בוֹ:

כרחם אב. ליי הישועה. יי צבאות עמנו. יי צבאות אשרי. יי הושיעה כו׳.

סליחה מיוסד ע״פ א״ב.

אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל נוֹדַעְתָּ. אַתָּה יְיָ אָבִינוּ אָתָּה: בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלֶיךָ קָרֵבְנוּ. רָם וְנִשָּׂא אַתָּה בְקִרְבֵּנוּ: גְּמַלְתָּנוּ הַטּוֹבוֹת גַּם בְּחוֹבֵנוּ. לֹא־בְצִדְקֹתֵינוּ וּבְיֹשֶׁר לְבָבֵנוּ: דּוֹדֵנוּ גַּם כִּי־זָנַחְנוּ. גְּאָלֵנוּ כִּי עֲבָדִים אֲנָחְנוּ: הִנְנוּ בַּעֲוֹנֵינוּ עַד־דַּכָּא. וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ לְךָ מְחַכָּה: וְאַיֵּה חֲסָדֶיךָ הָרִאשׁוֹנִים עִמָּנוּ. מֵעוֹלָם עַד עוֹלָם נֶאֱמָנוּ. זַעַף נִשָּׂא וַתַּשׁ כֹּחֵנוּ. יְיָ אַל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנוּ: חַלְחָלוֹת רַבּוֹת בְּלוּ בְשָׂרֵנוּ. נָא אַל־בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנוּ: טֹרַח הַצָּרוֹת אֵין לְהַסְפֵּר. אַיֵּה שׁוֹקֵל וְאַיֵּה סוֹפֵר: יָדַעְנוּ רִשְׁעֵנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ. כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ: כַּעַס וְחָרוֹן מֶנּוּ יֶחְדָּל. כִּי קָטֹן יַעֲקֹב וָדָל: לַחַץ יוֹסֵר וְעֹל מֶנּוּ יְחֻבָּל. כִּי כָשַׁל כֹּחַ הַסַּבָּל: מְנַת מִדָּתֵנוּ לֹא־תִגְבֶּה. כִּי נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה: נָחֵם עַל הָרָעָה לְאֻמָּתֶךָ. מַטֵּה כְלַפֵּי חֶסֶד אֱמוּנָתֶךָ: סְלָחָה אִם־עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ. עָזְרֵנוּ כִּי־עָלֶיךָ נִשְׁעָנוּ: עָרְפֵּנוּ כּוֹף לְךָ לְהִשְׁתַּעְבֵּד. בְּאַהֲבָה וּבְיִרְאָה אוֹתְךָ לַעֲבוֹד וּלְכַבֵּד: פּוֹקְדֶיךָ קָדְשׁוּ צוֹמוֹת לִקְבּוֹעַ. וְדַעְתָּם קְצָרָה צָרְכָּם לִתְבּוֹעַ: צָקוּן לַחַשָּׁם אֵלֶיךָ תָּבֹא. חַתֵּל לְאִישׁ אִישׁ נִגְעוֹ וּמַכְאוֹבוֹ: קוֹל יַעֲקֹב נוֹהֵם כִּתְהוֹמוֹתֶיךָ. תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ: רוֹדָה רוֹדֵף בְּאַף תְּכַלֶּה. שְׁנַת שִׁלּוּמִים לְרִיב צִיּוֹן תְּגַלֶּה: שַׂרְתָּ וְרָדִיתָ מִנֹּעַר קְנוּתֵנוּ. וְאַל־תַּשְׁלִיכֵנוּ לְעֵת זִקְנָתֵנוּ: תְּעֵינוּ לִשְׂמֹאל וִימִינְךָ תְקָרְבֵנוּ. כִּכְלוֹת כֹּחֵנוּ אַל תַּעַזְבֵנוּ: תַּבִּיט וְתָצִיץ וְתַשְׁגִּיחַ לִרְחוּמֶיךָ. תִּתְאַזֵּר בַּחֲנִינוּתֶיךָ תִּתְלַבֵּשׁ בְּצִדְקוֹתֶיךָ. תִּתְכַּסֶּה בְּרַחֲמֶיךָ וְתִתְעַטֵּף בַּחֲסִידוּתֶךָ. וְתָבֹא לְפָנֶיךָ מִדַּת טוּבְךָ וְעַנְוְתָנוּתֶךָ:

אל מלך. ויעבור.

פזמון חותם שם המחבר שמואל כהן יחי.

מַלְאֲכֵי רַחֲמִים מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן. חַלּוּ נָא פְּנֵי אֵל בְּמֵיטַב הִגָּיוֹן. אוּלַי יָחוֹס עַם עָנִי וְאֶבְיוֹן. אוּלַי יְרַחֵם: אוּלַי יְרַחֵם שְׁאֵרִית יוֹסֵף. שְׁפָלִים וּנְבְזִים פְּשׁוּטֵי

שבף

עיון תפלה

מלאכי רחמים. כבר צווחו על הרוז זה, איך באו דברי תועבה כזאת בבית ישראל, הלא **זהו** עבודת אלהים אחרים ממש, מתארים המלאכים בתוארי שבח ותשבחות, שהם בעלי מדות טובות **בעלי** רחמים, ושמעלתם עליונה מאד שהם משרתי עליון, ויכניע האדם א״ע לפניהם לערוך אליהם **תחנה** ובקשה שיתפלל בעדינו, ולא תהא כזאת בישראל המצווים לא יהיה לך אלהים אחרים, **והמלאכים** נקראים אלהים. וכל אשר יורה הכנעה לאחד משרי מעלה ע״י תפלה וכדומה הוא אסור **עליכו**, ואסור לנו לטעות אף בהרהור הלב לעבוד אותו להיותו סרסור או אמצעי בינינו ובין הק׳

ב״ה

שֶׁסֶף . שְׁבוּיֵי חִנָּם מְכוּרֵי בְּלֹא כֶסֶף . שׁוֹאֲגִים בִּתְפִלָּה וּמְבַקְשִׁים רִשְׁיוֹן . אולי : אוּלַי יְרַחֵם מְעֻנֵּי כֶבֶל . מְלֻמְּדֵי מַכּוֹת בְּעִנּוּי סֵבֶל . מְנוֹד רֹאשׁ נְתוּנִים בְּיוֹשְׁבֵי תֵבֵל . מָשָׁל בָּעַמִּים בְּקֶצֶף וּבִזָּיוֹן . אולי : אוּלַי יְרַחֵם וְיֵרֶא בָּעֳנִי עַמּוֹ . וְיַקְשֵׁב וְיִשְׁמַע הַצָּגִים לְעֻמּוֹ . וְעוֹדִים בְּלַחַשׁ מוּסָר לָמוֹ . וְעֵינֵיהֶם תּוֹלִים לִמְצוֹא

רצון

עיון תפלה

ב"ה [ערמב"ם רפ"ג מעכו"ם], והתפלה קרויה עבודה ובפרט בזמה"ז היא במקום עבודת הקרבנות, [ועיין בעיקרים מ"ב פכ"ח, ודברי בעל הענפים שם]. והא לך לשון תלמוד ירושלמי בברכות פרק הרואה, ר' יודן אמר בשר ודם יש לו פטרון אם באת לו צרה אינו נכנס אצלו פתאום אלא בא ועומד לו על פתחו של פטרונו וקורא לעבדו או לבן ביתו, והוא אומר איש פלוני עומד על פתח חצרך, שמא מכניסו ושמא מניחו, אבל הקב"ה אינו כן, אם באת על אדם צרה לא יצווח לא למיכאל ולא לגבריאל אלא לי יצווח ואני עונה לו מיד הה"ד כל אשר יקרא בשם ה' ימלט, ע"כ. וכתב עליו הרב הגדול מהר"ש יפה, לא למיכאל ולא לגבריאל, אעפ"י שהם גדולי המלאכים כדאיתא בב"ר פפ"ח, וכש"כ למלאכים אחרים [וצ"ל לגבריאל, לפי שהוא שאמרו עליו [סנהדרין מ"ד ב'] שלש שמות יש לו פיסקון איטמון סיגרון, פיסקון שפוסק דברים כלפי מעלה [להפוך בזכותן], איטמון שאוטם עונותיהם של ישראל, סיגרון כיון שסוגר שוב אינו פותח, [כשאין לו רשות לבקש רחמים, אין מלאך אחר פותח בבקשה כי לא יועיל]. ומיכאל אמרו עליו שהוא מס"ס, ובשם הפליאה ראיתי, כי הוא שקורין אותו חז"ל מטרוניתא ונקרא שומר ישראל. לכן הזכיר אלו השנים נגד עבדו ובן ביתו. ובמכדרשב"י [בראשית כ"ג ב'] איתא, בצלותא דשחרית ארי' נחית לקבלא צלותא בדרעוי וגדפוי דארבע גדפין לכל חי' דא מיכאל, ובצלותא דמנחה שור נחית לקבלא צלותא בקרנוי וגדפוי ודא גבריאל, ע"כ. וכיון דהני תרי מלאכי הם אמצעיים ושלוחים לקבלת התפלה, לכן הזהיר הירושלמי בפרט אהנך תרוייהו שלא לערוך תפלה אליהם]. ואיכא למידק דבפ"ב דשבת אר"י לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי דאין מ"ה נזקקין לו, ומשמע מפירש"י דטעמא משום דצריך למ"ה שיכניסו התפלה לפנים מן הפרגוד, וכיון שאין לקרוא למלאכים כי השם עונה בזולתם, מה איכפת לן ממ"ה שאין נזקקין [ע"ש בבעל עין יעקב] וי"ל שהשם עונה לאדם, ואין לבקש ממלאכים ח"ו, מ"מ במצות השם הוא אם להיות מליצים לטובה לפניו או מקטרגים, ככתוב אם יש עליו מלאך מליץ, וראוי לאדם שיבקש רחמים מהשם שיצוה על המליצים עליו לטובה ולא יהיו מקטרגים בתפלתו, וכדאמרי' [סנהדרין מ"ד ב'] לעולם יבקש אדם רחמים שיהיו הכל מאמצים את כחו ולא יהיה לו צרים מלמעלה, התפלה היא להשם שיסייעוהו מ"ה, וכשמתפלל בלשון ארמי, אז אין התעוררות להליץ בעדו. ובחולה שאני שהשכינה למעלה מראשותיו, לא יתן ה' מקום למה"ד לקטרג, ע"כ. ושמעתי כי הרב בעל קרבן נתנאל ספ"ק דר"ה צוה למחוק חרוז זה מן הסדורים. אמנם מי מהמוניים יטה אוזן לעזוב מה שהורגל בו, לכן נ"ל להניחו במקומו בדרך שאין בו גמגום, ולהגי' בו אות אחת, וזה, דבאמת נראה כי מחבר החרוז לא הי' כותב הלו, כמו שהוא לפנינו בסדורים, כ"א יחלו ביו"ד, והוא עתיד המשמש על ההווה תמיד, כמו ככה יעשה איוב, שענינו ככה היה עושה תמיד [ערש"י בטרם אכלה לדבר דאליעזר] וטעם יחלו, הם מחלים תמיד, ואין כאן שום תפלה, רק הודעת דברים בעלמא, יספר בחרוז זה, שממנו ית' ממונים מלאכים משרתים עליונים להליץ טוב בעדנו, והם עומדים מחלים ומתפללים תמיד לעורר רחמים עלינו, כענין הכתוב אם יש עליו מליץ אחד וגו' וברוב הימים נשמט בדפוס אות יו"ד, וטעו בזה ההמוניים בלתי שימת לב כי עובדים אלהים אחרים בטהרה. ולזה תקנתי בפנים, יחלו פני עליון ומלת נא הוא לשון בקשה, וטעם יחלו נא, הם מבקשים בקשה, כמו תתבוננו בינה (ירמיה כ"ג) שאמר בינה אחר תתבוננו לתוספת ביאור, וכן וינאמו נאום, וילם דוד צום, למען טבוח טבח. והש"ץ המשמיע חרוז זה בקול, ראוי אליו שלא יעשה בו תנועות נגינותיו כמו לתפלה, כ"א כמודיע ומספר דבר לחברו. במהדורא תניינא זו לא אוכל להמנע מלהודיע, כי בא אלי מכתב מהרב הג' וכו' מוהר"ר מנחם מענדל במוהרי"א הגאבד"ק פילסטן בקורלאנד, והודיעני בו בזה הלשון: בהיותי לומד בישיבה הקדושה של הרב הגאון אמתי מוהר"ר חיים נ"ע אב"ד ור"מ דוואלזין (בעהמ"ח ס' נפש החיים ופ"ש היטיב בפ' ע' ה"ג) תיכף אחר הסתלקותו. מאתנו ראיתי ביד גדולי התלמידים שלו מגלה עפה הי' כתוב שם כמה דברים עתיקין ומדות תרומיות ובתוכם הי' כתוב שהי' דרכו לומר בנוסח זה אבות העולם אהובי עליון חלו נא פני אל במיטב הגיון אולי יחוס עם עני ואביון אולי ירחם:

בנוסחאות

רציון. אולי: אולי ירחם אומרי סלח נא. אומצי שבחו בכל עת ועונה. אגודים בצרה לשפוך תחנה. את פני אלהיהם שופכים לב דוין. אולי: אולי ירחם לקתה בכפלים. לעוטה אריות כמו בפי שחלים. לקה ומשתלמת כעון שולים. לא שכחה בכל זאת מכתב עז חביון. אולי: אולי ירחם כבושי פנים. השומעים חרפתם ולא משיבים ועונים. נצחו מקוים ולישעו נשענים. כי לא כלו רחמיו בכליון. אולי: אולי ירחם יחלץ עני בעניו. חבושו יתיר מארץ שביו. יתהה מזורו ויחבוש חליו. צעקתו ישמע ויחיש עת פדיון. אולי יחום עם עני ואביון אולי ירחם: אל מלך ויעבור וכו'

זכור רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה: זכרנו יי ברצון עמך פקדנו בישועתך: זכור עדתך קנית קדם גאלת שבט נחלתך הר ציון זה שכנת בו: זכור יי חבת ירושלים אהבת ציון אל תשכח לנצח: אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד: זכור יי לבני אדום את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה: זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעולם: זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו:

בקצת קהלות אומרים כאן אל נא רפא נא תמלא בסוף סליחות

זכור לנו ברית אבות כאשר אמרת. וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר: זכור לנו ברית ראשונים כאשר אמרת. וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני יי: עשה עמנו כמה שהבטחתנו. ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני יי אלהיהם: השב שבותנו ורחמנו כמה שכתוב. ושב יי אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יי אלהיך שמה: קבץ נדחינו כמה שכתוב. אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יי אלהיך ומשם יקחך: מחה פשעינו כעב וכענן כמה שכתוב. מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי כי גאלתיך: מחה פשעינו למענך כאשר אמרת אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכור: הלבן חטאינו כשלג וכצמר כמה שכתוב. לכו נא ונוכחה יאמר יי אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו: זרוק עלינו מים טהורים וטהרנו כמה שכתוב. וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם: רחם עלינו ואל תשחיתנו כמה שכתוב. כי אל רחום יי אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך

ולא

וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבוֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם: מוֹל אֶת לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה אֶת שְׁמֶךָ כְּמָה שֶׁכָּתוּב. וּמָל יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ: הִמָּצֵא לָנוּ בְּבַקָּשָׁתֵנוּ כְּמָה שֶׁכָּתוּב. וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ: תְּבִיאֵנוּ אֶל הַר קָדְשֶׁךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבֵית תְּפִלָּתֶךָ כְּמָה שֶׁכָּתוּב. וַהֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלוֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל הָעַמִּים:

שְׁמַע קוֹלֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ: הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם: אֲמָרֵינוּ הַאֲזִינָה יְיָ בִּינָה הֲגִיגֵנוּ: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִינוּ וְהֶגְיוֹן לִבֵּנוּ לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרֵנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ: אַל תַּשְׁלִיכֵנוּ מִלְּפָנֶיךָ וְרוּחַ קָדְשְׁךָ אַל תִּקַּח מִמֶּנּוּ: אַל תַּשְׁלִיכֵנוּ לְעֵת זִקְנָה כִּכְלוֹת כֹּחֵנוּ אַל תַּעַזְבֵנוּ: אַל תַּעַזְבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ. אַל תִּרְחַק מִמֶּנּוּ: עֲשֵׂה עִמָּנוּ אוֹת לְטוֹבָה וְיִרְאוּ שׂוֹנְאֵינוּ וְיֵבֹשׁוּ כִּי אַתָּה יְיָ עֲזַרְתָּנוּ וְנִחַמְתָּנוּ: כִּי לְךָ יְיָ הוֹחָלְנוּ אַתָּה תַעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ: (נ"א אָנָּא)

תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ. וְאַל תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ. שֶׁאֵין אָנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ אֲבָל אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָטָאנוּ:

אָשַׁמְנוּ. בָּגַדְנוּ. גָּזַלְנוּ. דִּבַּרְנוּ דֹפִי: הֶעֱוִינוּ. וְהִרְשַׁעְנוּ. זַדְנוּ. חָמַסְנוּ. טָפַלְנוּ שֶׁקֶר: יָעַצְנוּ רָע. כִּזַּבְנוּ. לַצְנוּ. מָרַדְנוּ. נִאַצְנוּ. סָרַרְנוּ. עָוִינוּ. פָּשַׁעְנוּ. צָרַרְנוּ. קִשִּׁינוּ עֹרֶף: רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ. תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. תִּעְתָּעְנוּ:

סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ: וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל־הַבָּא עָלֵינוּ. כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ:

הִרְשַׁעְנוּ וּפָשַׁעְנוּ לָכֵן לֹא נוֹשָׁעְנוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לַעֲזוֹב דֶּרֶךְ רֶשַׁע וְחִישׁ לָנוּ יֶשַׁע כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל יְיָ וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל אֱלֹהֵינוּ כִּי יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ אָמַר לְפָנֶיךָ שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי: נַקֵּנוּ יְיָ

אלהינו

אֱלֹהֵינוּ מִכָּל פְּשָׁעֵינוּ וְטַהֲרֵנוּ מִכָּל טֻמְאוֹתֵינוּ וּזְרוֹק עָלֵינוּ מַיִם טְהוֹרִים וְטַהֲרֵנוּ כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ רְעֵבֵי טוּבְךָ צְמֵאֵי חַסְדְּךָ תְּאֵבֵי יִשְׁעֲךָ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כִּי לַיְיָ אֱלֹהֵינוּ הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת:

חוּן וְאַל־יַעֲבֹר חֵטְא וְעָוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ. סְלַח וּמְחַל לְכָל עֲוֹנוֹתֵינוּ כִּי אֵל טוֹב וְסַלָּח אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ: ראה נא וכו׳

אֵל רַחוּם שְׁמֶךָ. אֵל חַנּוּן שְׁמֶךָ. בָּנוּ נִקְרָא שְׁמֶךָ. יְיָ עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן אֲמִתֶּךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן בְּרִיתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן גָּדְלְךָ וְתִפְאַרְתֶּךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן דָּתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן הוֹדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן וְעוּדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן זִכְרֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן חַסְדֶּךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן טוּבֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יִחוּדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן כְּבוֹדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן לִמּוּדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן מַלְכוּתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן נִצְחֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן סוֹדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן עֻזֶּךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן פְּאֵרֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן צִדְקָתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁכִינָתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תְּהִלָּתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן אוֹהֲבֶיךָ שׁוֹכְנֵי עָפָר. עֲשֵׂה לְמַעַן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. עֲשֵׂה לְמַעַן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. עֲשֵׂה לְמַעַן דָּוִד וּשְׁלֹמֹה. עֲשֵׂה לְמַעַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְמוֹת הֵיכָלֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרִיסוּת מִזְבְּחֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרוּגִים עַל שֵׁם קָדְשֶׁךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל יִחוּדֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בָאֵשׁ וּבַמַּיִם עַל קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יוֹנְקֵי שָׁדַיִם שֶׁלֹּא חָטְאוּ. עֲשֵׂה לְמַעַן גְּמוּלֵי חָלָב שֶׁלֹּא פָשְׁעוּ. עֲשֵׂה לְמַעַן תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן. עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעֲנֵנוּ. עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

עֲנֵנוּ יְיָ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֱלֹהֵינוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אָבִינוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ בּוֹרְאֵנוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ גּוֹאֲלֵנוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ דּוֹרְשֵׁנוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ הָאֵל הַנֶּאֱמָן עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ וָתִיק וְחָסִיד עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ זַךְ וְיָשָׁר עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ חַי וְקַיָּם עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ טוֹב וּמֵטִיב עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ יוֹדֵעַ יֵצֶר עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ כּוֹבֵשׁ כְּעָסִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ לוֹבֵשׁ צְדָקוֹת עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ נוֹרָא וְנִשְׂגָּב עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ סוֹלֵחַ וּמוֹחֵל עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ עוֹנֶה בְּעֵת צָרָה עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ פּוֹדֶה וּמַצִּיל עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ צַדִּיק וְיָשָׁר עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ קָרוֹב לְקוֹרְאָיו עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ רַחוּם וְחַנּוּן עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ שׁוֹמֵעַ אֶל אֶבְיוֹנִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ תּוֹמֵךְ תְּמִימִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ קָשֶׁה לִכְעוֹס עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ רַךְ לִרְצוֹת עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ פַּחַד יִצְחָק עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֲבִיר יַעֲקֹב עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ עֶזְרַת הַשְּׁבָטִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ מִשְׂגַּב אִמָּהוֹת עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ עוֹנֶה בְּעֵת רָצוֹן עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ אֲבִי יְתוֹמִים עֲנֵנוּ. עֲנֵנוּ דַּיַּן אַלְמָנוֹת עֲנֵנוּ:

מִי שֶׁעָנָה לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְיִצְחָק בְּנוֹ כְּשֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְיַעֲקֹב בְּבֵית אֵל הוּא

יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְיוֹסֵף בְּבֵית הָאֲסוּרִים הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לַאֲבוֹתֵינוּ עַל יַם סוּף הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְמשֶׁה בְּחוֹרֵב הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְאַהֲרֹן בַּמַּחְתָּה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְפִינְחָס בְּקוּמוֹ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הוּא יַעֲנֵנוּ. מִי שֶׁעָנָה לִיהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לִשְׁמוּאֵל בַּמִּצְפָּה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְדָוִד וּשְׁלֹמֹה בְנוֹ בִּירוּשָׁלַיִם הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְאֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לֶאֱלִישָׁע בִּירִיחוֹ הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְיוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּגָה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּחָלְיוֹ הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה בְּתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְדָנִיֵּאל בְּגוֹב הָאֲרָיוֹת הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְמָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְעֶזְרָא בַּגּוֹלָה הוּא יַעֲנֵנוּ: מִי שֶׁעָנָה לְכָל הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים וְהַתְּמִימִים וְהַיְשָׁרִים הוּא יַעֲנֵנוּ:

רַחֲמָנָא דְּעָנֵי לַעֲנִיֵּי עֲנִינָן. רַחֲמָנָא דְּעָנֵי לִתְבִירֵי לִבָּא עֲנִינָן. רַחֲמָנָא דְּעָנֵי לְמַכִּיכֵי רוּחָא עֲנִינָן. רַחֲמָנָא עֲנִינָן. רַחֲמָנָא חוּס. רַחֲמָנָא פְּרוֹק. רַחֲמָנָא שְׁזִיב. רַחֲמָנָא רְחַם עֲלָן. הַשְׁתָּא בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב:

אם יש עשרה במתענים אומרים אבינו מלכנו וקורין ויחל:

סליחות לחמישי

מתחיל החזן סלח לנו אבינו עד לכל קוראיך ואח"כ מתחילין כאן, וכן בכל ת"צ:

הַאֲזִינָה יְיָ תְּפִלָּתֵנוּ הַקְשִׁיבָה לְקוֹל תַּחֲנוּנוֹתֵינוּ: הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעֵנוּ מַלְכֵּנוּ וֵאלֹהֵינוּ כִּי אֵלֶיךָ נִתְפַּלָּל: שְׁמַע יְיָ וְחָנֵּנוּ יְיָ הֱיֵה עוֹזֵר לָנוּ:

כרחם אב. ליי הישועה. יי צבאות עמנו. יי צבאות אשרי. יי הושיעה וכו'.

סליחה
מיוסד ע"פ תשר"ק ובסוף ש"ה מאיר.

אלהינו ואלהי אבותינו

תַּעֲנִית צִבּוּר קָבְעוּ תְּבוֹעַ צְרָכִים. שׁוּב עָדֶיךָ חַפֵּשׂ וְלַחֲקוֹר דְּרָכִים. רַךְ לִרְצוֹת בְּשָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה עֲרָכִים. קָשֶׁה לִכְעוֹס תֵּת לְאַפַּיִם אֲרָכִים: צִדְקֶיךָ מְקֻשָּׁטִים עֵדִים בְּלִי תַפְשִׁיט. פְּאֵר הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת הוֹד תַּכְשִׁיט. עֶרֶךְ שַׁוְעָתֵנוּ לְךָ לְבַד נוֹשִׁיט. סֵדֶר חַיִּים וּפַרְנָסָה לִיצוּרִים תּוֹשִׁיט: נִסְתְּמָה הַכִּירָה וְנִתְרוֹקַן טֹהַר הַשֻּׁלְחָן. מֵזִין וּמֵזִיחַ סָתַר מֵעֲבֹדַת פָּלְחָן. לִשְׁפִיכַת הַנֶּפֶשׁ חָשׁוּב כְּבִשַּׁת זָלְחָן. כִּמְעַטֵּר וּמַשְׂבִּיעַ גּוֹאֵל וְרוֹפֵא וְסָלְחָן: יָאוּת לְךָ יַשַּׁן מִמְּנָתְךָ נִשְׁנֶסֶת. טוּב רוּחֲךָ הֱיוֹת נִזּוֹנֶת וּמִתְפַּרְנֶסֶת. חֵלֶךְ שׁוֹאֶלֶת קוֹבֶלֶת וּמִתְנוֹסֶסֶת. זְכֹר דַּאֲגוֹתֶיהָ לְפָנֶיךָ מְשִׂיחָה וּמַכְנֶסֶת: וְאֵלֶיךָ הִיא נְשׂוּיָה וּבְךָ חֲסוּיָה. הַוּוֹתֶיהָ הַעֲבֵר מִי כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ. דֶּרֶךְ אֻמָּנוּתְךָ בְּחֶלְקְךָ לְלַוּוֹתְךָ אַפְסַנְיָא. גְּמוֹל חֶסֶד לַעֲלוּבָה הַלֵּזוּ אַכְסַנְיָא: בְּקִיאִים וּמְיֻשָּׁבִים לִרְצוֹתְךָ בִּדְבָרִים עֲרֵבִים. אָפְסוּ פַּסּוּ בְּכֹחָם קַטֵּגוֹר מְעַרְבְּבִים. מְאַהֲבֵי לַאֲבִיהֶם

שבשמים

שֶׁבַּשָּׁמַיִם זְרִיזִים וּמְעֻרְבָּבִים. יְרֵאָיו נִדְבָּרִים דָּתוֹ שַׁחֲרִים וַעֲרָבִים: הִקְדַּשְׁנוּ צוֹם עוֹלְלִים וְזִקְנֵי אֲסֻפּוֹת. יִשַּׁרְנוּ רִנָּה וּתְפִלָּה וְשָׁקַדְנוּ סִפּוֹת. חֲשׂוֹךְ לְמַטָּה מָעוֹן וּשְׁלוֹמֵנוּ תִּשְׁפּוֹת. זְקוֹף דַּל מֵעָפָר וְאֶבְיוֹן מֵאַשְׁפּוֹת: בְּתוֹר הַמַּעֲלַת וּבְסִדּוּרוֹת הֲגוּנוֹת תְּרוּמוֹת. עַרְכָּתֵנוּ שִׂים לְטוֹב יוֹשֵׁב מְרוֹמוֹת. וּבְמִקְוֵה טֹהַר תְּדַיַּח קָלוֹת וָרָמוֹת. מְצוֹא תְּפִלָּתֵנוּ חֶסֶד לְאַדֶּרֶךְ רוֹמְמוֹת: אל מלך ויעבור וכו׳

הוֹשִׁיעָה יְיָ כִּי גָמַר חָסִיד כִּי פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם: כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא: הוֹשַׁע יְיָ אֶת עַמְּךָ אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל: יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּייָ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים:

כרחם אב. לייי הישועה. יי צבאות עמנו. יי צבאות אשרי. יי הושיעה כו׳.

סליחה

מיוסד ע״פ א״ב.

אלהינו ואלהי אבותינו

אַנְשֵׁי אֱמָנָה אָבָדוּ. בָּאִים בְּכֹחַ מַעֲשֵׂיהֶם. גִּבּוֹרִים לַעֲמֹד בַּפֶּרֶץ. דּוֹחִים אֶת הַגְּזֵרוֹת. הָיוּ לָנוּ לְחוֹמָה. וּלְמַחְסֶה בְּיוֹם זַעַם. זוֹעֲכִים אַף בְּלַחֲשָׁם. חֵמָה עוֹצְרִים בְּשַׁוְעָם. טֶרֶם קְרָאוּךָ עֲנִיתָם. יוֹדְעִים לַעְתֹּר וּלְרַצֵּךְ. כְּאָב רִחַמְתָּ לְמַעֲנָם. לֹא הֱשִׁיבוֹתָ פְּנֵיהֶם רֵיקָם. מֵרוֹב עֲוֹנֵינוּ אֲבַדְנוּם. נֶאֶסְפוּ מֶנּוּ בַּחֲטָאֵינוּ. סָעוּ הֵמָּה לִמְנוּחוֹת. עָזְבוּ אוֹתָנוּ לַאֲנָחוֹת. פַּסּוּ גוֹדְרֵי פֶרֶץ. צֻמְּתוּ מְשִׁיבֵי חֵמָה. קָמֵי בַּפֶּרֶץ אָיִן. רְאוּיִם לְרַצּוֹתְךָ בְּעֶתֶר. שֻׁטַּטְנוּ בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת. תְּרוּפָה לֹא מָצָאנוּ. שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ בְּבֹשֶׁת פָּנִים. לְשַׁחֶרְךָ אֵל בְּעֵת צָרוֹתֵינוּ: אל מלך ויעבור וכו׳

פזמון

סס המחבר שפטיה.

יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּייָ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים. גַּם הַיּוֹם יִוָּשְׁעוּ מִפִּיךָ שׁוֹכֵן מְרוֹמִים. כִּי אַתָּה רַב סְלִיחוֹת וּבַעַל הָרַחֲמִים: שְׁעָרֶיךָ הֵם דּוֹפְקִים כַּעֲנִיִּים וְדַלִּים. צָקוּן לַחֲשָׁם קְשׁוֹב יָהּ שׁוֹכֵן מְעָלִים. כי אתה: פְּחוּדִים הֵם מִכָּל צָרוֹת מִמְּחָרְפֵיהֶם וּמִלּוֹחֲצֵיהֶם. נָא אַל תַּעַזְבֵם יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם. כי אתה: טוּבוֹתֶיךָ יְקַדְּמוּ לָהֶם בְּיוֹם תּוֹכֵחָה. וּמִתּוֹךְ צָרָה הַמְּצִיאֵם פְּדוּת וּרְוָחָה. כי אתה: יִוָּשְׁעוּ לְעֵין כֹּל וְאַל יִמְשְׁלוּ בָם רְשָׁעִים. כַּלֵּה שֵׂעִיר וְהוֹתֵנוּ וְיַעֲלוּ לְצִיּוֹן מוֹשִׁיעִים. כי אתה: הַקְשִׁיבָה אָדוֹן לְקוֹל שַׁוְעָתָם. וְלִמְכוֹן שִׁבְתְּךָ הַשָּׁמַיִם תַּעֲלֶה תְּפִלָּתָם. כִּי אַתָּה רַב סְלִיחוֹת וּבַעַל הָרַחֲמִים:

אל מלך וכו׳ ויעבור וכו׳ זכור רחמיך וכו׳, תמצא לעיל:

אל

אומרים סלח לנו אבינו עד ורב חסד לכל קוראיך:

אַל תִּקְצֹף יְיָ עַד מְאֹד וְאַל לָעַד תִּזְכֹּר עָוֹן. הֵן הַבֶּט נָא עַמְּךָ כֻלָּנוּ: הַעַל אֵלֶּה תִתְאַפַּק יְיָ תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ עַד מְאֹד: שׁוּבָה יְיָ עַד מָתָי וְהִנָּחֵם עַל עֲבָדֶיךָ:

כרחם אב. ליי הישועה. יי צבאות עמנו. יי צבאות אשרי. יי הושיעה וכו':

סליחה

מיוסד ע"פ א"ב ובסוף שם המחבר אמתי.

אלהינו ואלהי אבותינו

אֲפָפוּנוּ מַיִם עַד נֶפֶשׁ. בָּאנוּ בְּעִמְקֵי מְצוּלָה. גַּלֵּי יָם עָבְרוּ עָלֵינוּ. דָּכְיוֹת תְּהוֹם כִּסָּתְנוּ. הוֹדֵנוּ נֶהְפַּךְ לְמַשְׁחִית. וְעוֹד לֹא עָצַרְנוּ כֹחַ. זִלְעָפוּנוּ עַל חַטֹּאתֵינוּ. חַלְחָלְנוּ עַל רוֹב פְּשָׁעֵינוּ. טָכַסְנוּ עֵצָה מַה לַּעֲשׂוֹת. יוֹעֵץ בְּקִרְבֵּנוּ אָיִן. כִּוַּנְנוּ בְּלֵב מַחֲשָׁבוֹת. לְמֵרָחוֹק שְׂאֵת דֵּעָה. מָסֹרֶת בְּיָדֵינוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ. נַאֲקָה תְּשׁוּבָה וּצְדָקָה. סוֹתְרוֹת רוֹעַ גְּזֵרוֹת. עוֹד מַעֲנוֹת עָם. פַּצְנוּ בְּהַסְכָּמָה אַחַת. צוֹם שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי. קָדוֹשׁ אוּלַי יַשְׁקִיף. רַחֲמָיו לְקַדֵּם לְרַצּוֹ. שַׁדַּי עֲשִׂינוּ אֶת שֶׁלָּנוּ. תַּקִּיף עֲשֵׂה אֶת שֶׁלָּךְ. אַל תֵּשֵׁב עִמָּנוּ בַּדִּין. מִדֶּבֶר וּמֵחֶרֶב וּמֵרָעָב מַלְּטֵנוּ. תִּיקַר נַפְשֵׁנוּ בְּעֵינֶיךָ. יָהּ סְלַח לָנוּ. מְחַל לָנוּ. כַּפֶּר לָנוּ. כְּיוֹם רִדְתְּךָ בֶּעָנָן: אל מלך ויעבור וכו'

הַאֲזִינָה יְיָ תְּפִלָּתֵנוּ וְהַקְשִׁיבָה בְּקוֹל תַּחֲנוּנוֹתֵינוּ: שְׁמַע יְיָ קוֹלֵנוּ נִקְרָא חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ: שִׁמְעָה יְיָ צֶדֶק הַקְשִׁיבָה רִנָּתֵנוּ הַאֲזִינָה תְּפִלָּתֵנוּ: שְׁמַע יְיָ וְחָנֵּנוּ. יְיָ הֱיֵה עוֹזֵר לָנוּ: כרחם אב וכו'

סליחה

מיוסד ע"פ א"ב כפול.

אלהינו ואלהי אבותינו

אֱזוֹן תַּחַן וְהַסְכֵּת עֲתִירָה. אַף הָפֵר וְשַׁכֵּךְ עֶבְרָה. בָּאֵי לְחַלּוֹתְךָ בְּנֶפֶשׁ מָרָה. בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל יִמְצְאוּ עֶזְרָה: גְּעִיַּת נֶאֱנָחִים עֲנוּתָם חֲזֵה. גְּחִינַת קוֹמָתָם נָא אַל תִּבְזֶה. דְּרוֹשׁ עֶלְבּוֹנָם מִצַּר וּבוֹזֶה. דְּרוֹךְ פּוּרָה וְנִצְחָם יִזֶּה: הֲלֹא אַתָּה הָיִיתָ וְהִנְּךָ. הֹוֶה תִּהְיֶה בַּהֲדַר גְּאוֹנֶךָ. וְנַמְתָּ יִכּוֹן זֶרַע אֱמוּנֶיךָ. וְהִנָּם כָּלִים מִתִּגְרַת חֲרוֹנֶךָ: זוֹעֲמוּ בְּעִוּוּיִם וּמִמַּאֲוַיִּם נִסָּחוּ. זוֹרוּ בְּאֲפָסִים וְלֹא נָחוּ. חֻבְּלָה רוּחָם וְלֶעָפָר שָׁחוּ. חָרְשׁוּ חוֹרְשִׁים וּמַעֲנִית הִמְתִּיחוּ: טָבְעוּ בְבוֹץ וְאֵין פּוֹצֶה. טוֹרְפֵיהֶם שָׁלוּ מִקָּצֶה אֶל קָצֶה. יוֹם יוֹם לוֹחֲצָם מְנַצֶּה. יַד פּוֹרְשִׂים מִלַּחַץ לֵיצֵא: כָּלוּ חַיֵּיהֶם בְּיָגוֹן וַאֲנָחָה. כָּשַׁל רַבָּה וְעָרְבָה שִׂמְחָה. לְיֶשַׁע חוֹכִים וְהִנֵּה צְוָחָה. לִבְטוּם קָמִים וְכָרוּ שׁוּחָה: מַעֲרִימִים סוֹד מִמְּךָ לְהַדִּיחָם. מַכְבִּידִים עֹל לְהַכְשִׁיל כֹּחָם. נוֹאֲקִים אֵלֶיךָ בְּהִתְעַטֵּף רוּחָם. נַחַת לִמְצוֹא מִכֹּבֶד טָרְחָם: שִׂיחַ צְקִים בְּמַעֲמַד צָפוּף. סְלִיחָה מְבַקְשִׁים בְּקָדְקֹד כָּפוּף. עוֹשְׁקֵיהֶם יַקְנִיאוּם וּנְתָנוּם לְשִׁסּוּף. עוֹעִים יְמַסְכוּ וְיִהְיוּ לְסִפּוּף: פְּדֵה דְבֵקֶיךָ מֵחֶרֶץ וְכִלּוּי. פַּלְּטֵם מִצּוֹרֵר וּתְנֵם לְעִלּוּי. צַוֵּה יְשׁוּעוֹת מְשַׁחֲרֶיךָ בְּחִלּוּי. צוּר עוֹלָמִים הוֹשִׁיעֵנוּ בְגִלּוּי: קַנֵּא וְנוֹקֵם קַנָּא לִשְׁמֶךָ. קַצֵּין עֶלֶם מִצּוֹאַר עַמֶּךָ.

ראה עמלנו ושוב מזעמך. ריבה ריבנו למען שמך: שכינתך השב לחיק ארמוני. שאנן הושב לויי וכהני. תטה אזנך לקול תחנוני. תרצני בקראי יי יי:

פזמון סס המחבר ברחשי תיבות אמתי. אל מלך ויעבור וכו׳

יי יי אל רחום. וחנון. ארך אפים. ורב חסד. ואמת. נצר חסד לאלפים. נשא עון. ופשע. וחטאה. ונקה. וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו: אזכרה אלהים ואהמיה. בראותי כל עיר על תלה בנויה. ועיר האלהים משפלת עד שאול תחתיה. ובכל זאת אנו ליה ועינינו ליה. יי:

נ״א	נוסחא ישנה
מדת הרחמים עלינו נגלגלה.	מדת הרחמים עלינו התגלגלי.
ולפני קוננו תחנתנו נפילה.	ולפני קונך תחנתנו הפילי.
ובעד עמנו רחמים נשאלה.	ובעד עמך רחמים שאלי.

כי כל לבב דוי וכל ראש לחלי. יי: תמכתי יתדותי בשלש עשרה תבות. ובשערי דמעות כי לא נשלבות. לכן שפכתי שיח פני בוחן לבות. בטוח אני באלה ובזכות שלשת אבות. יי: יהי רצון מלפניך שומע קול בכיות. שתשים דמעותינו בנאדך להיות. ותצילנו מכל גזרות אכזריות. כי לך לבד עינינו תלויות. יי יי:

אל מלך וכו׳ ויעבור וכו׳ זכור רחמיך וכו׳, תמצא לעיל:

סליחות לעשרה בטבת

[כתב הרמב״ם ז״ל (פ״ה מהלכות תענית) יש ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שארעו בהן כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשי אבותינו שהיו כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. שבזכרון דברים אלו נשוב להטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם וכו׳ עכ״ל: ואחד מאלו הימים הוא עשרה בטבת שבו התחיל מלך בבל לצור על ירושלים כדכתיב ביחזקאל (כ״ד) ויהי דבר ה׳ אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר בן אדם כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים]:

אומרים סלח לנו אבינו עד ורב חסד לכל קוראיך:

כי עם יי החסד והרבה עמו פדות: פדה אלהים את ישראל מכל צרותיו:

והוא

עיון תפלה

בנוסחאות שלפנינו כתיב התגלגלי קונך הפילי עמך שאלי כמדבר לנכח המדות, וכאילו הן נפרדות ממנו ית׳, וכבר נזוהו ביה קמאי דקמן, כי הוא ית׳ ומדותיו אחד וחלילה להפריד ביניהם, ואולי נמנעים אנשי חכמה מלאומרו, וגם הרב בעל קרבן נתנאל כאשר שמעתי נוה למוחקו (בספ״ק דר״ה). ולפי שההמון לא ישמעו אלינו לעזוב מה שהחזיקו בו, לכן הנחתי את התיבות עצמם, ולא ההלפתים כ״א מכה למ״כ. ואין כאן נמנוס:

וְהוּא יִפְדֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל מִכֹּל עֲוֹנֹתָיו: פּוֹדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל הַחוֹסִים בּוֹ:

כרחם אב. ליי הישועה. יי צבאות עמנו. סלח נא וכו':

סליחה

מיוסד ע"פ א"ב ובסוף סס המחבר יוסף.

אלהינו ואלהי אבותינו

אֶזְכְּרָה מָצוֹק אֲשֶׁר קְרָאָנִי. בְּשָׁלשָׁה מַכּוֹת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה הִכַּנִי. גִּדְּעַנִי הֱנִיאַנִי הִכְאָנִי. אַךְ עַתָּה הֶלְאָנִי: דִּעֲכַנִי בִּשְׁמוֹנָה בוֹ שְׂמָאלִית וִימָנִית. הֲלֹא שְׁלָשְׁתָּן קָבַעְתִּי תַעֲנִית. וּמֶלֶךְ יָוָן אִנְּסַנִי לִכְתּוֹב דַּת יְוָנִית. עַל גַּבִּי חָרְשׁוּ חוֹרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ מַעֲנִית: זָעַמְתִּי בְּתִשְׁעָה בוֹ בִּכְלִמָּה וְחֵפֶר. חָשַׂךְ מֵעָלַי מְעִיל הוֹד וָצֶפֶר. טָרֹף טֹרַף בּוֹ הַנּוֹתֵן אִמְרֵי שֶׁפֶר. הוּא עֶזְרָא הַסּוֹפֵר: יוֹם עֲשִׂירִי צִוָּה בֶּן בּוּזִי הַחוֹזֶה. כְּתָב לְךָ בְּסֵפֶר הַמַּחֲזֶה. לְזִכָּרוֹן לָעַם נָמֵס וְנִבְזֶה. אֶת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה: מִנְיַן סֵדֶר חֳדָשִׁים בַּעֲשָׂרָה בוֹ הָעִיר. נְהִי וִילֵל בְּמוֹ פִּי אַפְעִיר. סֵדֶר פּוּרְעָנִיּוֹת בְּתוֹךְ לְבָבִי יַבְעִיר. בְּבֹא אֵלַי הַפָּלִיט לֵאמֹר הֻכְּתָה הָעִיר: עַל אֵלֶּה עַל פְּנֵי אָבָק זֵרִיתִי. פַּצְתִּי עַל אַרְבַּעְתָּן לוֹ חֵץ בְּלִבִּי יָרִיתִי. צָרוֹת עַל אֵלֶּה קֶבֶר לִי כָּרִיתִי. צַדִּיק הוּא יְיָ כִּי פִיהוּ מָרִיתִי: קָרָאתִי שִׁמְךָ מִתְנַחֵם עַל רָעָתִי. רְאֵה עָנְיִי וּשְׁמַע קוֹל פְּגִיעָתִי. שְׁמַע תְּחִנָּתִי חִישׁ נָא יְשׁוּעָתִי. אַל תַּעְלֵם אָזְנְךָ לְרַוְחָתִי לְשַׁוְעָתִי: יֶרַח טֵבֵת מְאֹד לָקִיתִי בוֹ. וְנִשְׁתַּנּוּ עָלַי סִדְרֵי נְתִיבוֹ. סָרַרְתִּי פְּשָׁעַי יְגַלֶּה לִי טוּבוֹ. הָאוֹמֵר לַיָּם עַד פֹּה תָבֹא:

אל מלך ויעבור וכו'.

אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ אֶת הֵיכַל קָדְשֶׁךָ שָׂמוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם לְעִיִּים: אֱלֹהִים זֵדִים קָמוּ עָלֵינוּ וַעֲדַת עָרִיצִים בִּקְשׁוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא שָׂמוּךָ לְנֶגְדָּם:

כרחם אב. ליי הישועה. יי צבאות עמנו. יי צבאות אשרי. יי הושיעה וכו':

סליחה

סס המחבר אברהם בר מנחם חזק.

אלהינו ואלהי אבותינו

אֶבֶן הָרֹאשָׁה. לְעִיִּים וְלַחֲרִישָׁה. וְנוּחֲלֵי מוֹרָשָׁה. מְנוֹד רֹאשׁ בַּלְאֻמִּים: בְּקִרְבִּי לֵב נִכְאָב. נִדְוֶה וְנִדְאָב. נִשְׁאַרְנוּ כְּאֵין אָב. וְהָיִינוּ כִּיתוֹמִים: רַכָּה וַעֲנֻגָּה. כַּשּׁוֹשַׁנִּים סוּגָה. וְעַתָּה הִיא נוּגָה. מְסוּרָה בְּיַד קָמִים: הָיְתָה כְּאַלְמָנָה. קִרְיָה נֶאֱמָנָה. וְזֶרַע מִי מָנָה. נִמְכְּרוּ בְּלֹא דָמִים: מְעֻנָּגָה וְרַכָּה. צָלְחָה לִמְלוּכָה. וּמַעֲנִיתָהּ אָרְכָה. זֶה כַּמָּה שָׁנִים וְיָמִים: בֵּית יַעֲקֹב לְבִזָּה. לְלַעַג וּלְעִזָּה. וְהָעִיר הָעַלִּיזָה. לְמַטָּעֵי כְרָמִים: רְווּיָה תַּרְעֵלָה. בְּיַד בְּנֵי עַוְלָה. הָרְצוּיָה כְּעוֹלָה. וְכִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: מְאָסָהּ לִזְנוֹחַ. תּוֹרַת אֲבִי זָנוֹחַ. וְלֹא מָצְאָה מָנוֹחַ. לֵילוֹת וְגַם יָמִים: נוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן. מִמְּךָ יְהִי צִבְיוֹן. לְהָשִׁיב לְרִיב צִיּוֹן. שְׁנַת שִׁלּוּמִים: חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם. מְעוֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם. וְלַבֵּן כַּצֶּמֶר אֹדֶם. וְכַשֶּׁלֶג כְּתָמִים: הַזְכִּירֵנוּ בְּיִרְאָתֶךָ. וּבְקִיּוּם תּוֹרָתֶךָ. וּפָקְדֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. אֵל מָלֵא רַחֲמִים: אל מלך ויעבור וכו'

אבותי

פזמון שם המחבר בראשי החרוזות אברהם יצחק אפרים.

אֲבוֹתַי כִּי בָטְחוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵי צוּרִי. גָּדְלוּ וְהִצְלִיחוּ וְגַם עָשׂוּ פֶרִי. וּמֵעֵת הֻדְּחוּ וְהָלְכוּ עִמּוֹ קֶרִי. הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי: בָּעֲשִׂירִי לַחֹדֶשׁ סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל. וְצָר עַל עִיר הַקֹּדֶשׁ. וְנִקְרַב רַב הַחוֹבֵל. נִתַּתִּי הֶדֶשׁ וְעָנִיתִי בְּבָבֶל. וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ לְאֵבֶל כִּנּוֹרִי. אבותי: רֵאשִׁית בְּכוּרָה לְרֵאשִׁית הַחֵרֶם. שֵׂם אֲחֵרִים הִזְכִּירָה וְהֶעָוֹן גּוֹרֵם. פְּנֵי אֵל לֹא הִכִּירָה וְשֻׁטְפָּה בְזֶרֶם. צָרָה כְּמַבְכִּירָה כָּעֵת בַּמָּרוֹם תַּמְרִיא. אבותי: אֱלֹהִים הֵבִיא יוֹם רָעָה וּמָצוֹר. צִוָּה צָרַי סְבִיבַי עוֹלָלַי לִבְצוֹר. יוֹם הֶרֶג לְבָבִי. וְאֵין כֹּחַ לַעְצוֹר. וְדִבֶּר אֶל נָבִיא. מְשׁוֹל אֶל בֵּית הַמֶּרִי. אבותי: מִיּוֹשְׁבֵי שַׁעַר הֶעֱבִיר אַדֶּרֶת. חֲמָתוֹ כָּאֵשׁ בָּעַר וְהָרִים עֲטֶרֶת. וּמִלְּבָנוֹן יַעַר הִשְׁלִיךְ תִּפְאֶרֶת. וְרוּחַ סוֹעָה וָסַעַר תְּסַמֵּר שַׂעֲרַת בְּשָׂרִי. אבותי: יְפֵיפִית נִמְשַׁלְתְּ. וְעַתָּה קְדוֹרַנִּית. בֶּעָוֹן כִּי כָשַׁלְתְּ. וְלִבֵּךְ אֲחוֹרַנִּית. זִנּוּבֵךְ וְנֶחֱשַׁלְתְּ. רִאשׁוֹנָה וְשֵׁנִית. וְהַחִתֵּל לֹא חֻתַּלְתְּ. מֵעַט צֳרִי. אבותי: צַדִּיק הַצּוּר תָּם. נָשׂוֹא עָוֹן נִלְאָה. מִכְּרוּב לְמִפְתָּן לְפִנַּת גַּג דָּאָה. מֵעָוֹן הַגִּבְהָתָם. וְצַעֲקָתָם בָּאָה. רַבָּה רָעָתָם כְּעֵץ עֹשֶׂה פֶּרִי. אבותי: חִזֵּק כָּל קָמַי תּוֹכֵן הָעֲלִילוֹת. כִּי מָלְאוּ יָמַי בְּרֹעַ מִפְעָלוֹת. וּמִבֹּשֶׁת עֲלוּמַי שֻׁבַּחְתִּי גְמוּלוֹת. נוֹתֵן לַחְמִי וּמֵימַי פִּשְׁתִּי וְצַמְרִי. אבותי: קָמַי פִּיהֶם פָּעֲרוּ וְנַחֲלָתִי בִּלֵּעוּ. מְאֹד עָלַי גָּבְרוּ וְדָמִי שָׁתוּ וְלָעוּ. נָכְרִים עָלַי צָרוּ. וְאֶת אַחַי הֵרֵעוּ. הָאוֹמְרִים עָרוּ עָרוּ בְּנֵי שֵׂעִיר הַחוֹרִי. אבותי: אָמְרוּ לְכוּ נְכַלֵּם וְנַשְׁבִּיתָה זִכְרָם. אֵל קַנָּא וְנוֹקֵם גְּמוּלָם יִשְׂאוּ אֶת שִׁבְרָם. כְּמַעֲשֵׂיהֶם שַׁלֵּם וְיֵבֹשׁוּ מִשִּׁבְרָם. כְּאִישׁ חֲלוֹם חוֹלֵם שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חוֹרִי. אבותי: פִּצְעִי לֹא רֻכְּכָה וַחֲבוּרוֹתַי רָצַח. וְעֵינַי הָכְהֲתָה צוֹפָה לְדוֹדִי צַח. הַעוֹד לֹא שָׁכְכָה חֲמָתוֹ לָנֶצַח. עַל מֶה עָשָׂה כָּכָה וּמֶה חֳרִי. אבותי: רַחוּם זֶה אֵלִי אַל לָעַד תִּזְנַח. אָרְכוּ יְמֵי אֶבְלִי וְעוֹד לִבִּי נֶאֱנַח. שׁוּבָה אֵל לְאָהֳלִי מְקוֹמְךָ אַל תַּנַּח. שַׁלֵּם יְמֵי אֶבְלִי כִּי תָבֹא עַל שִׁבְרִי. אבותי: יְיָ מְנָת חֶלְקִי חוּשָׁה לִּי לְעֶזְרָה. וּפִתַּחְתָּ שַׂקִּי שִׂמְחָה לִי לְאַזְּרָה. וְתַגִּיהַּ אֶת חָשְׁכִּי בְּאוֹרְךָ לְהָאִירָה. אֶת נֶשֶׁף חִשְׁקִי כִּי אַתָּה נֵרִי. אבותי: מִיָּגוֹן וַאֲנָחָה פְּדֵה אֵל אֶת נַפְשִׁי. עֲשֵׂה לְעַמְּךָ הֲנָחָה. מַלְכִּי וּקְדוֹשִׁי. תַּהֲפוֹךְ לִרְוָחָה. אֶת צוֹם הַחֲמִישִׁי. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי. אבותי:

אל מלך וכו׳ ויעבור וכו׳ זכור רחמיך וכו׳, תמצא לעיל:

ז׳ באדר מת מרע"ה, והיראים מתענים בו. ובשנת העבור העיקר להתענות בשני וכבר הודפס בספרים תיקון ז׳ אדר. בו פסק המן מלירד, מ"מ נשתייר בכליהם ונסתפקו ממנו עד ט"ו ניסן: י"ב בו חנוכת הבית בימי הורדוס: (י"ג בו תענית אסתר) ויש מתענין לילה ויום. ואם חל פורים בא׳ בשבת מקדימין התענית ליום ה׳: תענית זה יש להקל בו לעת הצורך כגון מעוברות או מניקות או חולה שאין בו סכנה ואפי׳ רק כואבי עינים וכ"ש יולדת כל שלשים יום שאם מצטערים הרבה לא יתענו ויפרעו אח"כ אבל שאר בריאים לא יפרשו מן הצבור אפי׳ הולך בדרך וקשה עליו התענית והוא ת"ל לכל ענינים:

אומרים סלח לנו אבינו עד ורב חסד לכל קוראיך:

קַוֵּה קִוִּינוּ אֶל יְיָ וַיֵּט אֵלֵינוּ וַיִּשְׁמַע שַׁוְעָתֵנוּ : אַף אֹרַח מִשְׁפָּטֶיךָ יְיָ קִוִּינוּךָ לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ תַּאֲוַת נָפֶשׁ : כרחם אב . ליי הישועה. יי צבאות. סלח נא וכו'.

סליחה

מיוסד ע"פ א"ב ובסוף חתום ש"ה מנחם ברבי מכיר יחיה אמן ואמן:

אלהינו ואלהי אבותינו

אָדָם בְּקוּם עָלֵינוּ חִיל אֲחָזָתְנוּ לִרְעוֹד . בְּהִסְתַּפְּחוֹ לְמַלְכוּת חָנֵף . כִּמְעַט כָּשַׁלְנוּ לִמְעוֹד . גָּמְרוּ לְמָכְרֵנוּ כְּתֵל וְחָרִיץ בְּלִי מִסְעוֹד . אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד : דַּלּוּ עֵינַי לַמָּרוֹם קְרָאתִיךָ אוֹיְבַי לָקֹב . הַכְרֵת שֵׁם וּשְׁאָר וּמְחֵה שֵׁם לִרְקֹב . וְצָר צוֹרְרַי בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר נִכְּלוּ לַעֲקֹב . וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָּהּ וְלֹא יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב : זְרוּיִם עָנָה וַיָּגָה וְלֹא מִלֵּב לְכַלּוֹתָם . חָבוּ לְפָנִים וְרָדָם בַּהֲסָרַת טַבַּעַת לְהַחְלוֹתָם . טוֹב דְּבָרוֹ הֵקִים לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְהַעֲלוֹתָם . בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלּוֹתָם : יָדַע רָמָז הַקּוֹרוֹת לָעָם מְעֻפָּר וּמְהֻדָּס . כָּתַב הַסֵּתֶר אַסְתִּיר וּמָר דְּרוֹר מְפֻרְדָּס . לִשְׁבּוֹת הָמָן מִמַּחֲרֶת . הָמָן הָעֵץ קִנְדָּס . תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסִּרְפָּד יַעֲלֶה הֲדַס : מַקְשִׁיב דְּבַר שֶׁקֶר כָּתַב שִׂטְנָה וָעֶצֶב . נִתְעַטֵּף בְּבִגְדֵי שֹׁדֵד כְּמָטָה בְּמִנְיַן קֶצֶב . סִדֵּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשׁוֹנִים כְּלֵי הַמַּחְצֵב . וַיָּבֹא גַם הַשָּׂטָן בְּתוֹכָם לְהִתְיַצֵּב : עִם הַנִּמְצָאִים בְּשׁוּשַׁן בְּאָכְלָם מִזֶּבַח עָכְרָם . פָּעַר פִּיו לְהַשְׂטִינָם וּלְהַסְגִּירָם בְּיַד נוֹתֵן מְכָרָם . צוֹר הַסְכִּים לִכְתּוֹב אִגֶּרֶת לְאַבֵּד שִׁבְרָם . אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם : קְדוֹשִׁים מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַר יִבְכָּיוּן בִּצְעָקָה . רַחוּם הַבֵּט לַבְּרִית וְאַל תָּפֵר לְהַרְחִיקָהּ . שָׁמְעָה מוֹרָשָׁה וַתִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי אַלְמְנוּת וּמוּעָקָה . וַתָּשֶׂם יָדָהּ עַל רֹאשָׁהּ וַתֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְזָעָקָה : תִּשְׁבִּי שָׁם אֵזוֹר שַׂק בְּמָתְנָיו תַּחְבֹּשֶׁת . מִהֵר וְהוֹדִיעַ יְשֵׁנֵי מַכְפֵּל אָבוֹת שְׁלֹשֶׁת . נָחַן לְרוֹעֶה מַה לְּךָ נִרְדָּם לְהִתְעַשֵּׁת . קוּם קְרָא אֶל אֱלֹהֶיךָ אוּלַי יִתְעַשֵּׁת : חוֹתַם טִיט אֲשֶׁר נַעֲשָׂה לִבְלִשָּׁן סִפֵּר . מִנִּיְנָוֵה לָמְדוּ לְאַחַר גְּזֵרָה כַּעַס לְהָפֵר . בָּן קִישׁ הִקִּישׁ דַּלְתוֹת בֵּית הַסֵּפֶר . וַיְכַס שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל הָאֵפֶר : רִבֵּץ תִּינוֹקוֹת לְפָנָיו יָמִים שְׁלֹשָׁה צָמִים וּמִכְפָּנִים . בְּקוֹל יַעֲקֹב לַחֲלוֹשׁ יְדֵי עַז פָּנִים . יְדָיו אֱמוּנָה לָאֵל הַצִּילֵנִי מֵעֶלְבּוֹנִים . פֶּן יָבֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל בָּנִים : מִזֶּה אֵלֶּה וּמִזֶּה אֵלֶּה בְּנֵי אֵיתָנַי וְרַבָּנַי . כֻּלָּם צָעֲקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל יְיָ . יָהּ לְקוֹל רִנּוּן כְּבוֹא שָׁאַל לְפָנָי . וּמֶה קוֹל הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי : רוֹעֶה הֱשִׁיבוּ הֵם קְטַנֵּי קֹדֶשׁ זֶרַע . יָהּ הַצֵּל לְקוּחֵי לַמָּוֶת מֵאוֹיֵב הָרַע . חַנּוּן נִכְמְרוּ רַחֲמָיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת הַמְּאוֹרָע . וַיְהִי כִּקְרֹא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת הַסֵּפֶר וַיִּקְרַע : יְהוּדִי הוֹקִיעַ יְלָדָיו לְמַטָּה וַאֲבִיהֶם לְמַעְלָה . אִישׁ אִישׁ בְּשָׁלֹשׁ אַמּוֹת וְהָרְבִיעִית אֲוִיר מְגֻלָּה . מִשְׁנֶה נָקַם חָזָה וְשָׂמַח וְשָׁח תְּהִלָּה . אוֹתִי הֵשִׁיב עַל כַּנִּי וְאוֹתוֹ תָלָה : וַתִּכְתּוֹב אֶסְתֵּר תֹּקֶף

לקרא

לקרא כבהלל מהודים. מלמעלה קימו מה שקבלו למטה דודים. נס ינוסס לפרסם כאז פלאו מסהידים. בעת הזאת רוח והצלה יעמד ליהודים:

אל מלך ויעבור וכו'.

כי עמך מקור חיים באורך נראה אור: בקראנו ענגו אלהי ישענו בצר הרחבת לנו חננו ושמע תפלתנו: ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר:

כרחם אב. ליי הישועה. יי צבאות עמנו. יי צבאות אשרי. יי הושיעה וכו'.

סליחה

מיוסד ע"פ א"ב ובסוף חתום ס"ה שמעון בר יצחק.

אלהינו ואלהי אבותינו

אתה האל עושה פלאות. בעמים הודעת עז נוראות. גאלת בזרוע עמך מתלאות. דכית צריהם במותי תחלואות: האויב בקומו לעורר מדנים. ודמה להכרית פרחי עדנים. זמם לשקול לגנזי אדונים. חליפי מאת ככרי אדנים: טלאיך הזהרת שקליהם להקדים. ידעת העתידות ודרשת נשקדים. כבוי להמציא ללהב יוקדים. לקוחים למות לתחי נפקדים: מסבה צרת בעבדם לפנים. נמסרו להתז קנוקנות וגפנים. סבבום מוקשים בכל דפנים. עיניהם לך תולים ובסתרך נצפנים: פור נהפך באויבים לשלוט. צליבה הוכן אגגי לקלוט. קלע ובלע פני הלוט הלוט. ריבי עם באשמנים לעלוט: שלום ואמת נכתב מכל צד. תקף ישע סלע ומצד. שודד השדד וברשתו נוצד. מלשני נסחף נצמת ונרצד: עשו שמחות ולדורות קבעום. ומקראות שלשום ולא רבעום. נסכמו ממעל ולמטה טבעום. בספר נחקק על מה קבעום: רמה ידך לסלוח לפושעים. יהודי והדסה הקמת מושיעים. צדקתם עומדת לעד לשעשועים. חקר כבודם להזכר לנושעים: קנא לשמך נורא ונקדש. חוה כרמך נהרס ונדש. זרויינו קבץ ושיר לך יחדש. קימם והחים בבנין בית המקדש: ובעשותך נוראות באותן הימים. אתנו הפלא תשועת עולמים. מצוא לפניך כפר ותנחומים. אל מלך יושב על כסא רחמים: אל מלך ויעבור וכו'

פזמון

מיוסד ע"פ תשר"ק ובסוף חתום שם המחבר משלם.

במתי מספר חלינו פניך. לשועת נכאים אל תעלם אזנך. הקשב תחנתם משמי מעונך. כבימי מור והדס הושעת בניך: תהלות ישראל אתה יושב. שועתם מאזין ורנתם קושב. רפאות למחץ מקדים ומחשב. קנוייך להיטיב ונויהם לישב. במתי: צר ואויב הלטיש עיניו. פיהו פער לשאוף עניו. עשת בשלו להשמיד קהל המוניו. סגל לאבד חרת בנשתוניו. במתי: נוקם לצרים ונוטר לאויבים. מדדת מדתם כזדו לאהובים. לוחם ונינו התלו מצלבים. כבחרזת דגים חרזו תחובים. במתי: יום אשר שברו צוררים. טבחה לשית בעם נצורים. חלפה הדת ונפלו פגרים. זלעפו זעמו מובסים מצרים. במתי: ובכן יתעלה שמך ויתנשא. הודך שמי שמים כסה. דכים

ברוממך

בְּרוֹמְמְךָ נְתוּנִים לִמְשִׁסָּה. גֵּיא וַאֲפָסֶיהָ תְּהִלָּתְךָ מְכַסָּה. במתי: בִּינָה הֲגִיגֵנוּ עַתָּה וּרְצֵה בַּצָּר. הֲשִׁיבֵנוּ לִמְנוּחָתֶךָ כִּי יָדְךָ לֹא תִקְצָר. אָדוֹן קְרָאנוּךָ מִן הַמֵּצַר. אָנָּא הוֹצִיאֵנוּ לַמֶּרְחָב וְחַלְּצֵנוּ מִצָּר. במתי: מְאֹד תַּרְבֶּה לָנוּ מְחִילָה. שְׁמַע תְּפִלָּה וְהַעֲבֵר תִּפְלָה. לוֹחֲצֵינוּ יְשַׁלֵּמוּ אִתָּנוּ וַעֲוֹנוֹתֵינוּ תַשְׁלִיךְ בִּמְצוֹלָה. מִמֶּנּוּ רַחֲמֶיךָ לֹא תִכְלָא. במתי:

אל מלך וכו' ויעבור וכו' זכור רחמיך וכו', תמלא לעיל:

סליחות לשבעה עשר בתמוז

אומרים סלח לנו אבינו עד ורב חסד לכל קוראיך:

אַל תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד יְכוֹנֵן וְעַד יָשִׂים אֶת יְרוּשָׁלַיִם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ: כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר: אֱלֹהֵינוּ בּוֹשְׁנוּ בְּמַעֲשֵׂינוּ וְנִכְלַמְנוּ בַּעֲוֹנֵינוּ:

ברחם אב. לְיי הישועה. יי צבאות עמנו. סלח נא וכו':

סליחה

מיוסד ע"פ א"ב:

אלהינו ואלהי אבותינו

אֲתָאנוּךָ לְךָ יוֹצֵר רוּחוֹת. בְּרוֹב עֲוֹנֵינוּ כָּבְדוּ אֲנָחוֹת. גְּזֵרוֹת עָצְמוּ וְרַבּוּ צְרִיחוֹת. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת: גָּלִינוּ מִבֵּית הַבְּחִירָה. דִּינֵנוּ נֶחְתַּם וְנִגְזְרָה גְּזֵרָה. וְחָשַׁךְ בַּעֲדֵנוּ אוֹרָה. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׂרְפָה הַתּוֹרָה: הָרְסוּ אוֹיְבֵינוּ הַהֵיכָל. וּבָרְחָה שְׁכִינָה מִזָּוִית הֵיכָל. וְנִמְסַרְנוּ בִּידֵי זֵדִים לְהִתְאַכֵּל. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הָעֳמַד צֶלֶם בְּהֵיכָל: זֹרִינוּ מֵעִיר אֶל עִיר. וְנִלְכַּד מִמֶּנּוּ רַב וְצָעִיר. חָרְבָה מִשּׁוֹשֵׂנוּ וְאֵשׁ בָּהּ הִבְעִיר. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הָבְקְעָה הָעִיר: טָפַשׁ מִקְדָּשֵׁנוּ צַר הַמַּשְׁמִיד. וְנָטַל מֵחָתָן וְכַלָּה אֶצְעָדָה וְצָמִיד. יַעַן כְּעַסְנוּךָ נִתַּנּוּ לְהַשְׁמִיד. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז בָּטֵל הַתָּמִיד: כָּלָה מִמֶּנּוּ כָּל הוֹד וָשֶׁבַח. חַרְבּוֹ שָׁלַף אוֹיֵב עָלֵינוּ לְאִבְחַת. לִהְיוֹת עוֹלָלִים וְיוֹנְקִים מוּכָנִים לַטֶּבַח. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז בָּטְלוּ עוֹלָה וָזֶבַח: מָרַדְנוּ לְשׁוֹכֵן מְעוֹנוֹת. לָכֵן נִתְפַּזַּרְנוּ בְּכָל פִּנּוֹת. נֶהְפַּךְ מְחוֹלֵנוּ לְקִינוֹת. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז בָּטְלוּ קָרְבָּנוֹת: סָרַרְנוּ לְפָנֶיךָ מֵרִיב לְשׁוֹנוֹת. לָכֵן לָמְדָה לְשׁוֹנֵנוּ לוֹמַר קִינוֹת. עֲזַבְנוּ בְּלִי לְהִפָּנוֹת. כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז גָּרְמוּ לָנוּ עֲוֹנוֹת: פֻּזַּרְנוּ בְּלִי מְצוֹא רְוָחָה. לָכֵן רָבְתָה בָנוּ אֲנָחָה. צוּר רְאֵה נַפְשֵׁנוּ כִּי שָׁחָה. וְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הֲפָךְ לָנוּ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה: קָשִׁינוּ עֹרֶף וְרָבְתָה בָנוּ אָסוֹן. לָכֵן נִתַּנּוּ לִמְשִׁסָּה וְרִפְשׁוֹן. רְאֵה יְיָ וְחַלְּצֵנוּ מֵאָסוֹן. וְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הֲפָךְ לָנוּ לְשִׂמְחָה וּלְשָׂשׂוֹן: שְׁעֵנוּ שׁוֹכֵן רוּמָה. וְקַבֵּץ נְפוּצוֹתֵינוּ כִּקְצוֹת אֲדָמָה. תֹּאמַר לְצִיּוֹן קוּמָה. וְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הֲפָךְ לָנוּ לְיוֹם יְשׁוּעָה וְנֶחָמָה: אל מלך ויעבור וכו'

אלהים

אֱלֹהִים אַל דֳּמִי לָךְ אַל תֶּחֱרַשׁ וְאַל תִּשְׁקֹט אֵל: כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ: אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ:

ברחם אב. לי״י הישועה. י״י צבאות עמנו. י״י צבאות אשרי. י״י הושיעה וכו׳:

סליחה

מיוסד על פי א״ב.

אלהינו ואלהי אבותינו

אֲמָרֵר בְּבֶכִי מִפְּנֵי יָד שְׁלוּחָה בְּעִי. בְּנַאֲצִי בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ בִּבְגָדַי וְקָבְעִי. גָּח וּבָרָה וְנָסַע עֶשֶׂר וְעָלָה לַשְּׁבִיעִי. דִּמָּנִי הֵצִיקַנִי הֵסִיקַנִי בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי: הֵבִיא מוֹעֵד בִּמְלֵאָתוֹ לִשְׁבּוֹר בַּחוּרֵי גָמוּז. וְרִבָּה בוֹ פְּעָמִים בְּמִסְמוּס וּמִזְמוּז. זְבוּלוֹ כִּשְׁאָר שֶׁאֲנָנוֹת מְבַכּוֹת אֶת הַתַּמּוּז. חִיְּבַנִי אִיְּבַנִי אֲזַי בְּיֶרַח תַּמּוּז: טָמְנוּ פַּחִים חֲמִשָּׁה בְּמִקְרָא תְּלָאוֹת מְשֻׁלָּחוֹת. יָכְלוּ לִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בּוֹ בַּאֲלִיהוּת. כִּי נוֹקַשְׁתִּי כְּכַלָּה עֲלוּבָה בְּחֻפַּת שַׁלְוָה וְהַצְלָחוֹת. לְרוֹעִי לֹא הִמְתַּנְתִּי שֵׁשׁ וְנִשְׁתַּבְּרוּ הַלֻּחוֹת: מִיָּדוֹ עֲדִיתִי חֲלִי וָכֶתֶם אֶצְעָדָה וְצָמִיד. נִגְּרוֹת בְּיוֹם אַפּוֹ כְּשִׁחַתִּי דְרָכַי לְהַשְׁמִיד. סֵדֶר עֲבוֹדָתוֹ וְקִיץ מִזְבְּחוֹ קִצַּצְתִּי לְהַעֲמִיד. עַל כֵּן מִלִּשְׁכַּת הַטְּלָאִים בִּטֵּל הַתָּמִיד: פּוּר הִתְפּוֹרְרָה וְנִתְפַּזְּרָה סוֹעֲרָה עֲנִיָּה. צִיָּה נִמְשְׁלָה מִבְּלִי חוֹבֵל וְנִטְרְפָה כָּאֳנִיָּה. קַחְתָּהּ בְּחַטָּאתָהּ בְּרֹאשָׁהּ וּבְכֶפֶל תַּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה. רִיבוּהָ צָרֶיהָ כְּהַיּוֹם וְהָבְקְעָה הָעִיר בַּשְּׁנִיָּה: שְׁלוּחָה כִּצְבִי מֻדָּח מֵאֵין דּוֹרֵשׁ לְהַסְתִּירָה. שָׁנְנוּ לְשׁוֹנָם וּנְתָנוּהָ כְּשֶׂה צְמֻרָה וְחֶלְבָּהּ לְהַתִּירָה. תִּצְעַק עַל כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִכְתָּרָה. תַּחְמוֹד עֵינֶיהָ נִצַּל כְּשָׂרַף אַפּוֹסְטְמוֹס הַתּוֹרָה: חֵרֵף עֲשׁוּקִים וּרְצוּצִים בַּעֲבוּר הַרְעִימָהּ סָכָל. יְרוּדִים בְּוֹהְיָהּ לֶאֱכוֹל וּבְהַסְתֵּר פָּנִים מִלְּהִסְתַּכָּל. יַד הִשְׁלִים כִּכְנַף שִׁקּוּצִים נֶאֱכָל. עֵת צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס וְהֶעֱמַד צֶלֶם בְּהֵיכָל: דְּווּיִם סְגוּפִים בָּנִים הָהֵם מִקֶּדֶם רִאשׁוֹנִים. סְמוּכוֹת צָרוֹתֵיהֶם זוֹ לְזוֹ כַּמָּה שָׁנִים. לוֹקִים כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבוֹרִים וְהָעַקְרַבִּים שׁוֹנִים. הוֹגִים אָבַד שִׂבְרָם וּבָטֵל סִכּוּיָם בָּאִישׁוֹנִים: אֵל קַנָּא בְּהִתְאַפֵּק בִּמְקַנְיאֶיךָ דְּשֵׁנִים רְטוּבִים. מְחַכִּים תָּקִים עוֹמְדִים לְעוֹלָמִים. כִּנְטִיעִים מְחֻטָּבִים בַּאֲהָבִים. הָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם בְּצוֹמוֹת חֲטוּבִים. נֶצַח הֱיוֹתָם לְשִׂמְחָה וּלְשָׂשׂוֹן וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים: אל מלך ויעבור וכו׳

פזמון

ס״ה שלמה (ומיוסד במשקל יתד ושני תנועות ויתד ושני תנועות):

שְׁעֵה נֶאֱסַר. אֲשֶׁר נִמְסַר. בְּיַד בָּבֶל וְגַם שֵׂעִיר. לְךָ יֶהֱמֶה.
זֶה כַּמֶּה. וְיִתְחַנֵּן כְּבֶן צָעִיר. יוֹם גָּבַר הָאוֹיֵב וַתִּבָּקַע הָעִיר:
לְזֹאת אִכַּף. וְאֶסְפּוֹק כַּף. בְּיוֹם חֲמֵשׁ פִּזְּרוּנִי. וְעַל רֶגֶל. הָעֵגֶל.
הַלּוּחוֹת יְצָאוּנִי. וְגַם הִשְׁמִיד. הַתָּמִיד. וּמֵעֲצָתוֹ כְּלָאַנִי. וְלָכַד
צָר. עִיר מִבְצָר. וּבַסּוּגַר הֱבִיאַנִי. וְהוּשַׂם אֱלִיל. בְּהֵיכָל כְּלִיל.

והמנחה

וְהַמִּנְחָה הוּנָחָה. וְדָתְךָ צָר בָּאֵשׁ הִבְעִיר. יום: מְאֹד אֶתְחַל. וָאֶתְחַלְחַל. בְּיוֹם שַׁדַּי דְּחָפַנִי. וְהַשְׁפִּיפוֹן. מִצָּפוֹן. כְּשִׁבֹּלֶת שְׁטָפָנִי. מְאוֹר חָשַׁךְ. וְגַם שֵׁשַׁךְ. כְּמוֹ כַדּוּר צְנָפָנִי. וְגַם צַיָּד. שָׁלַח יָד. וְהַצָּפִיר וְהַשָּׂעִיר. יום: הוֹד לִבִּי. וּמִשְׂגַּבִּי. הֲלָעַד אַפְּךָ יֶעְשַׁן. הֲלֹא תִרְאֶה. עַם נִלְאֶה. אֲשֶׁר הָשְׁחַר כְּמוֹ כִבְשָׁן. גְּדוֹר פִּרְצִי. בְּבֶן פַּרְצִי. וּמְחֻדָּק לְקוֹט שׁוֹשָׁן. בְּנֵה בֵּית זְבוּל. לְהָשִׁיב גְּבוּל. הַכַּרְמֶל וְהַבָּשָׁן. וְעַיִן פְּקַח. וְנָקָם קַח. מֵאֵצֶר וּמִדִּישָׁן. שְׁפוֹט אִלֵּם. וְאָז יְשַׁלֵּם. הַמַּבְעֶה וְהַמַּבְעִיר. יוֹם גָּבַר הָאוֹיֵב וַתִּבָּקַע הָעִיר: אל מלך וכו׳ ויעבור וכו׳ זכור רחמיך וכו׳, תמצא לעיל:

סליחות לתחלואי ילדים ר״ל

אַל נָא תָשֵׁת עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ:
חָטָאנוּ צוּרֵנוּ סְלַח לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:

אֵל נָא רְפָא נָא תַּחֲלוּאֵי גֶּפֶן פּוֹרִיָּה. בּוֹשָׁה וַחֲפוּרָה וְאֻמְלַל פִּרְיָהּ. נֶאֱלָמָה מִשַּׁחַת וּמַכָּה טְרִיָּה. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה. חטאנו: דְּגָלֵי עַם פְּדוּיֵי בִּזְרוֹעַ חָשׂוּף. הַצֵּל מִנֶּגֶף וְאַל יִהְיוּ לְשִׁסּוּף. וְתַעֲנֶה קְרִיאָתֵנוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסוֹף. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ עַל יַם סוּף. חטאנו: זְכוּת צוּר חֻצַּב הַיּוֹם לָנוּ תְגַל. חָשְׁכֵנוּ מֵאֶנֶף וּנְחֵנוּ בְּיֹשֶׁר מַעְגָּל. טַהֵר טֻמְאָתֵנוּ וְלִמְאוֹר תּוֹרָתְךָ עֵינֵינוּ גַל. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לִיהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל. חטאנו: יָהּ רְאֵה דֶּשֶׁן עָקוּד וְהַצְמַח לָנוּ תְרוּפָה. כַּלֵּה שׁוֹד וָשֶׁבֶר סַעַר וְסוּפָה. לַמְּדֵנוּ וְחַכְּמֵנוּ אִמְרָתְךָ הַצְּרוּפָה. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לִשְׁמוּאֵל בַּמִּצְפָּה. חטאנו: מוּתְמָם מְרַחֵם שָׁרָשָׁיו אַל תְּקַמֵּל. נַקֵּנוּ מִכֻּתָּם וְשֶׁמֶץ וְלֹא נֶאֱמָל. סָעֲדֵנוּ וְנִוָּשֵׁעָה וְאָרְחוֹת חֲסָדֶיךָ נִגָּמֵל. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לְאֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל. חטאנו: עוֹדְדֵנוּ בְּצֶדֶק כְּשׁוֹאֵי מַיִם וְכַפֵּר זָדוֹן וּמְשׁוּגָה. פְּדֵנוּ מִמְּהוּמַת מָוֶת וְאָחוֹר כָּל נְסוֹגָה. צַוֵּה יְשׁוּעָתֵנוּ וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ אַל נִתְמוֹגָגָה. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לְיוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּגָה. חטאנו: קְדֻשַּׁת אִישׁ חֲסִידֶךָ זְכוֹר לִיפַת פְּעָמַיִם. רַחֲמֶיךָ תְּעוֹרֵר כִּי לָקִינוּ בְּכִפְלַיִם. שׁוּבֵנוּ תֹּקֶף לְיִרְאָתֶךָ וְלֹא נֶחְשַׁף שׁוּלַיִם. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לְדָוִד וְלִשְׁלֹמֹה בְנוֹ בִּירוּשָׁלָיִם. חטאנו: תַּעֲנֶה לְקוֹרְאֶיךָ וְהַסִּבַּת מִמְּעוֹנִים. תִּשְׁמַע שַׁוְעַת צוֹעֲקֶיךָ שׁוֹמֵעַ אֶל אֶבְיוֹנִים. תְּרַחֵם עַל בָּנֶיךָ כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים. עֲנֵנוּ כְּמוֹ שֶׁעָנִיתָ לְמָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר וְתָלוּ עַל עֵץ חֲמִשִּׁים הָאָב עִם בָּנִים. חטאנו:

זכור לנו ברית אבות וכו׳.

ויחל

וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לָמָה יְהוָה יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה: לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לַהֲרֹג אֹתָם בֶּהָרִים וּלְכַלֹּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ: זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲכֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם וְכָל־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶתֵּן לְזַרְעֲכֶם וְנָחֲלוּ לְעֹלָם: וַיִּנָּחֶם יְיָ עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ: לוי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ: וֶהְיֵה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ בַבֹּקֶר אֶל־הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר: וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם אִישׁ אַל־יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר הַהוּא: ישראל וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים: וַיֵּרֶד יְיָ בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְיָ: וַיַּעֲבֹר יְיָ׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְיָ׀ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֺן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד׀ עֲוֺן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים: וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ: וַיֹּאמֶר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ לַעֲוֺנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ: וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית נֶגֶד כָּל־עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלָאֹת אֲשֶׁר לֹא־נִבְרְאוּ בְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל־הָעָם אֲשֶׁר־אַתָּה בְקִרְבּוֹ אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי נוֹרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ:

ברכה קודם ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

הפטרה לתענית צבור

דִּרְשׁוּ יְיָ בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב: יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי נְאֻם יְהוָה: כִּי־גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם: כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו: כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה

עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסִּרְפַּד יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה לַיְיָ לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: כֹּה אָמַר יְיָ שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת: אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: וְאַל־יֹאמַר בֶּן הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָֹה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְיָ מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ: כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָֹה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל יְהוָֹה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָֹה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל הָעַמִּים: נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת. הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה. הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם. שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ. וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ. עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר. וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

יוצר לפרשת שקלים

מתחילין שוכן עד עד ובורא את הכל ואח"כ מתחילין כאן:

אוֹר עוֹלָם בְּאוֹצַר חַיִּים. אוֹרוֹת מֵאֹפֶל אָמַר וַיֶּהִי:

מיוסד ע"פ א"ב

אֵל מִתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ. בָּחַר בְּאוֹם דַּלַּת רֹאשׁ. כְּבִכּוּרָה בִּתְאֵנָה בְּרֹאשׁ. בִּיטָּה אֵל וְאוֹתָהּ דָּרוֹשׁ. מִכָּל אוֹם אוֹתָהּ לִפְרוֹשׁ. לְנַשְּׂאָהּ עַל כָּל רֹאשׁ. גּוֹעֲלָהּ תָּשִׁית לִמְנוֹד רֹאשׁ. וְהִיא תָּרִים רֹאשׁ. בְּכִסֵּא כָבוֹד מֵרֹאשׁ: כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי. עַתָּה יַעֲבוֹר בְּרֹאשִׁי. וְיִדְרְשִׁי וִיבַקְשִׁי. קָדוֹשׁ:

דִּבֵּר בְּזֶה סֵפֶר. וְקִיֵּם בְּאִמְרֵי שֶׁפֶר. לִמְשׁוּלֵי עָפָר וָאֵפֶר. הֱיוֹתָם נוֹתְנִים כֹּפֶר. בְּלִי דֹפִי וָחֵפֶר. בְּעַד עֲוֹנָם לְכַפֵּר. וְצִדְקָתָם תִּכְתּוֹב בַּסֵּפֶר. בְּזִכְרוֹן הַסֵּפֶר. לִמְנוֹתָם עַם נָם אָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר: זֶה אֵלִי נָם לַאֲבִי חוֹזֶה. וְהֶרְאָהוּ כְּמִין מַטְבֵּעַ אֵשׁ בְּמַחֲזֶה. וְנָם הַכֹּל יִתְּנוּ כָּזֶה. חַסְדָּם יוֹשֵׁת בָּזֶה. וְאֶחָד מֵהֶם

אל

אַל יִתְבַּזֶּה. וְצוֹרְרָם יֵרָזֶה. טוֹבוֹת יוּטָבוּ עַל זֶה. וּשְׁכִינָה יִזְכּוּ לֶחֱזֶה. וְעַמִּים רַבִּים יַזֶּה: יָחִיד שׁוֹכֵן רוּמָה. הִתְנָה בְּתוֹרָה תְמִימָה. לְיוֹנָה שֶׁהִיא תַמָּה. כָּל הָעוֹבֵר בְּיָמָּה. יִשְׁקְלוּ שֶׁקֶל בְּלִי מְהוּמָה. מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה. לְטוֹבָתָם בְּלִי לְעַלְמָה. וְתִהְיֶה לָהּ כַּחוֹמָה. תּוֹלֶה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה: מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה. יִתְנַדְּבוּ בַּחֲנִינָה. פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנָה. נְשִׂיאִים וְדַכִּים בְּמַשְׁעֵנָה. כֻּלָּם יִשְׁווּ בִּנְתִינָה. בְּלִי עוֹד לְהִתְמַתְּנָה. סֶלָה יַסְכִּית תְּחִנָּה. בְּכָל עֵת וּבְכָל עוֹנָה. וְיִתְקַיְּמוּ בְּרִנָּה: עַל נַפְשׁוֹתֵיהֶם יְכַפֵּרוּ. וְחַטֹּאתָם יוּפָרוּ. וּבְחֵלֶק טוֹב יְסֻפָּרוּ. פְּאֵרָם הַכֹּל יְסַפֵּרוּ. וְשֶׁבַח יִתְּנוּ וְיִתְאַמְּרוּ. וְהוֹדָיָה לְצוּר יְשׁוֹרֵרוּ. וְצוֹרְרֵיהֶם יִמְעֲטוּ וְיֶחְסָרוּ. עַל צַוָּארָם יִגְבְּרוּ. וּבְשֹׂבַע שְׂמָחוֹת יְחֻבָּרוּ: קְהָלָם לְהִתְחַזֵּק בִּתְעוּדָה. בְּלִי עוֹד לְמַעֲדָה. בְּהַקְרִיבָם זֶה לַעֲבוֹדָה. רָם עִמָּם הַוָּעֲדָה. בְּאַהֲבָה וּבְחֶמְדָּה. בִּישִׁיבָה וּבַעֲמִידָה. שָׂמָם בַּחַיִּים הַתְּמִידָה. בְּכָל כְּלוּל חֶמְדָּה. לַזָּר בְּלִי לְעָבְדָה: חזן תָּמִיד תִּהְיֶה לְזִכָּרוֹן. לַחֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן. בְּכִפּוּר וְיִתְרוֹן. לִפְנֵי מָרוֹם וְקָדוֹשׁ: הכל יודוך

אופן כְּבוֹדוֹ יִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא. בְּגוֹי אֲשֶׁר לְפָנָיו מַתְמִידִים וְהוּא לָהֶם מַחְסֶה. וְעַל פִּשְׁעֵיהֶם אַהֲבָה מְכַסֶּה. וְהַכֹּל יְרוֹמְמוּהוּ כְּסוֹבְבִים כִּסֵּא: והחיות

מיוסד ע"ס א"ב

זולת אַתָּה אָהַבְתָּ עַמֶּךָ. בַּעֲבוּרָם רַדְתָּ מִמְּרוֹמֶךָ. גָּזַרְתָּ לָהֶם יַמֶּךָ. דְּבֵקְתָם בְּאֹהַב לִשְׁמֶךָ. הֵם נַחֲלָתְךָ וְעַמֶּךָ. וּמַתְמִידִים לְרוֹמְמֶךָ. זְכוֹר בְּרִית נְאֻמֶךָ. חֲמוֹל וְקָרֵב לָהֶם יוֹמֶךָ: טוֹב נָמְתָּ לְאַדִּירִים. יִשְׁקְלוּ כֶּסֶף כִּפּוּרִים. כֹּפֶר עָוֹן מְכַפְּרִים. לָעַד יְהוּ מְשֻׁמָּרִים. מִנְיַן מָעוֹת עֶשְׂרִים. נְתִינַת עֲנִיִּים וַעֲשִׁירִים. סְמִיכַת כָּל הַנִּסְפָּרִים. עוֹלְצִים בְּכָל עֲבָרִים: פְּקֻדֵיהֶם וּשְׁמוֹתָם. צְבָאָם וְרִבְבוֹתָם. קוֹמֵם בְּמַחֲנוֹתָם. רָם הַשּׁוֹכֵן אִתָּם. שִׁבְטֵי שְׁאֵרִיתָם. תְּהֵא תִקְוָה לְאַחֲרִיתָם. תֵּפֶן לְבִרְכָתָם. כִּקְרִיעַת יַם סוּף וּכְמַכַּת בְּכוֹרִים שׂוֹנְאֵיהֶם לְהַכּוֹתָם: עזרת ושמונה עשרה וכו'

הש"ץ חוזר התפלה עד ומושיע ומגן ואח"כ מתחילין כאן:

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

מיוסד ע"ס א"ב

אָז מֵאָז זַמּוֹתָ בְּכָל פֹּעַל. בְּמִסְפָּר בְּמִשְׁקָל כֹּל לְךָ לְהַעַל. גַּדְתָּ בְּכֵן לְמָשׁוּי מִמֵּי שֹׁעַל. דַּעַת מִפְקָד יְפִי פַּעֲמֵי נַעַל. הַעַל הֵמִירוּ כְּבוֹד רֵעַ בְּבַעַל. וְזֶה לְלֹא זֶה פָּצְחוּ בְּמַעַל. זָנְחוּ בַּחֲרוֹן אַף וְנֶגֶף וָגַעַל. חָל בַּעֲדָם חֶבֶר וְהַצֳּרִי תַּעַל. טֹרַח מַשָּׂאָם הֻגַּד לוֹ שְׂאֵת. יְשָׁרָם לְהָלִיץ תְּלוּי רֹאשׁ לָשֵׂאת: חזן כָּפְרָם פֶּץ תֵּת לְאֻמִּים מַשְׂאֵת. לְנַטְּלָם לְנַשְּׂאָם בְּכִי תִשָּׂא אֶת:

רֹאשִׁי עַל כָּל רֹאשׁ נִשֵּׂאתָ. גֵּוִי עַל מְרוֹמֵי קֶרֶת הִתְנַשֵּׂאתָ. חזן אַהֲבָה עַל

כל

כָּל פֶּשַׁע כִּסִּיתָ. בִּנְיַן צֵל יְמִינְךָ לְנוֹתְנֵי הִתְנַשֵּׂאתָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אתה גבור עד להחיות מתים:

מַעְתִּיק פְּלוּסִים צָר וּבוֹרֵא רוּחַ. מְמַדֵּד וּמְשַׁקֵּל גֵּזֶל עִם רוּחַ. נֶגֶף לְכָל יַזִּיק לְנִדְכְּאֵי רוּחַ. נוֹבַבְתָּם תֵּת פִּדְיוֹן לְכָל רוּחַ: שְׂרִיג זֵד שֶׁעִיר טֶרֶם עָמַד. סָקַרְתָּ כִּי לְמוֹקֵשׁ וְלִצְנִין יָעֳמַד. עֲצַתָּ זֶה לָזֶה שֶׁמַע בְּמַעֲמַד. עָתוּד שְׁקָלִים מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ לְלַמֵּד: פָּרָשָׁה זֹאת לַהֲגוֹת בְּקֵץ זֶה. פִּלְסֶיהָ לְהַקְדִּים לְפַלֵּס צַר וּבוֹזֶה: חזן צוּרַת מַטְבֵּעַ כְּחָז אֲבִי חוֹזֶה. צִוָּה צוּר לְצַיֵּר כֵּן תֵּת מַתַּן זֶה:

שְׁמוֹ מְשַׁתֵּף בְּעַם לוֹ עֲמוּתִים. וְעָלָיו כָּל הַיּוֹם הֵם מוּמָתִים: חזן יָעִיד וַיֶּחֱשׂוֹף זְרוֹעַ וְיַד מְמִתִים. בְּזִיל נִטְפֵּי לֶקֶשׁ לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

קְצוּבָה הִיא זֹאת לְשׁוֹעִים וָקַלִּים. קְצִינִים וְרָשִׁים יַחַד בָּהּ שְׁקוּלִים. קָצִין לְבַל יָעוֹז מוּל מַקְהֵלִים. קְרָא לוֹמַר הוֹנִי פְּדָאַנִי מֵעֲקוּלִים: רוֹב עַם אֲשֶׁר לֹא יִסָּפֵר. רַב עַם צָעִיר מֵעֶשְׂרִים לְהִסָּפֵר. רְאוּיִם לְעֹנֶשׁ וְזַהַר בְּסֵדֶר לְהִתְפַּר. רֶשַׁע וְכָל פֶּשַׁע לְכַפֵּר וּלְהָפֵר: שְׂעוּרִים בָּזֶה שִׁעוּר בְּמִפְקָד לְהִגָּבֵר. שְׁתִילֵימוֹ לִנְשִׂיאַת רֹאשׁ אוֹתָם לְחַבֵּר. חזן שִׁקְלֵי כֶסֶף כִּפּוּרִים כָּפְרָם לְהִדָּבֵר. שְׁמוּרִים לְזִכָּרוֹן תֵּת לְכָל הָעוֹבֵר:

תָּמְדוּ מֵאָז כָּל עֲדַת קְדוֹשִׁים. תְּרוֹם בִּשְׁלֹשָׁה פְּרָקִים תְּרוּמַת קָדָשִׁים: חזן תְּכוּנָה לְבֶדֶק הַבַּיִת וְכָל אִשִּׁים. תֵּת בְּיַד הַכֹּהֲנִים כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים:

תֵּהֶן בְּאוֹן פִּיד מִיט רִפְשֵׁנוּ. תַּבִּיט בְּדָכְיֵנוּ וְעוֹד בַּל תַּכְפִּישֵׁנוּ: חזן תִּקְרָא דְרוֹר כְּמֵאָז בּוֹ לְהַחְפִּישֵׁנוּ. תֵּת הָמוֹן עָרִיצִים תַּחַת נַפְשֵׁנוּ:

תִּזְכּוֹר לְהַעֲלוֹת נְשׂוּאֵי רַחַם מִדְּכָיָם. תְּמוּכִים נְזוּרִים בְּהוֹד טוּב עֶדְיָם: חזן תֹּקֶף עֹז אֶדְרוּךְ עַל יָם. תִּזְכּוֹר לְעַם מִסְפָּרָם כְּחוֹל הַיָּם:

יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

מִי יוּכַל לְשַׁעֵר כָּל הַפְּקוּדִים. אֲשֶׁר בְּחֵבֶל וּבְחֶלֶשׁ לֹא נִפְקָדִים. בְּרִית כְּרוּתָה לָמוֹ מֵאָז בִּפְקוּדִים. לְבַל יֶחְסַר הַמֶּזֶג מֵחֹמֶשׁ פְּקוּדִים: אִם כִּתְרָן וְכִנֵּס יִשְׁרְדוּ מִפְקָדִים. לֹא יִמְעֲטוּ מִשִּׁשִּׁים רִבּוֹא מִנְקָדִים. וְאִם לְנֶגֶף וְאֶנֶף בְּאַף מִפְקָדִים. כֶּסֶף תֵּת כֹּפֶר הֵם מִתְפַּקְּדִים. וּבְכָל עֶרֶב נִשְׁמָתָם בְּיָדְךָ מַפְקִידִים. וּבְכָל רִגְעֵי בֹקֶר נִבְחָנִים וְנִפְקָדִים. וְלִי מַה יָּקְרוּ עָלַי הַפְּקוּדִים. אֵלֶּה הַפְּקוּדִים וְהַמִּתְפַּקְּדִים. שְׁמוֹר פְּקוּדִים וְנִפְקָדִים וְשׁוֹקְדִים. לִהְיוֹת מְשֻׁקָּדִים. וּלְךָ קוֹדִים:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

אמן

חתום שם המחבר אלעזר בירבי קליר.

אמן בשמעו כי תשא את ראש. חל ויחת איך אותם דרוש: לעם אשר לא ימד ולא יספר. איככה אספרם ולא נתנו להספר: עקרם כנאמר לו הבט וספור. שב וישב אם תוכל לספור: זרעם כחול ימים וכוכבים ספורים. ואני איך אספרם ולעד פרים: רם חוה לו אות מספרם. איך למנותם ולעמוד על ספרם: בקור ראשי שמותם לחשבון תעלה. ומדת מנינם בידך אז תעלה: יקר שלישי בתוכם לא הפקד. כי לניון מלך לבדו נפקד: רשום מבטן להפקד במשמרת הקדש. וצבאו ופקודיו נמנים מבן חדש: בשמעו אמר ונתנו איש כפר. פץ במה יתרצה אשכול הכפר: יציר מה יתן פדיון נפשו. וימצא חנינה פני שם נפשו: קדוש כחפץ להצדיק עם זה. כמין מטבע אש הראהו במחזה: למדו זה יתנו ולא יתמהמהו. ולכל יתנו את אשר נתנו: יה לא מצאנוך שגיא כח. כאשר נקית חטא גבורי כח: חזן רחום כרחמת נשואיך בכסף כפורים. כן שעה שפתינו בשלום פרים:

אל נא לעולם תערץ. ולעולם תקדש. ולעולמי עולמים תמלוך ותתנשא. האל מלך נורא מרום וקדוש. כי אתה הוא מלך מלכי המלכים. מלכותו נצח. נוראותיו שיחו. ספרו עזו. פארוהו צבאיו. קדשוהו רוממוהו. רון שיר ושבח. תקף תהלות תפארתו:

חו"ק עד אשא ראש. כמו מראש. להקדיש לקדוש:

חו"ק עד במאזני צדק. יכריעני לצדק. נורא וקדוש:

מיוסד ע"ס א"ב

אלה אזכרה את אשר נעשה. בהיותי בטח ושקט בנכון ונשא. געלתי בעבר ושקלי איך אשא: די שקלי עד לא שקלתי. הנם למס עובד היום שקלתי. ובחטא עוול שקל לרשע נשקלתי. זוזי ללא תתי לשבני בגילה. חבתי לתשלום דרכמון לעולי נולה. טבעו גם הם והוערמתי מגלה. ישר שלש קפות משלשות סאים. כנוסות למקח שי מריאים ושיים. לקחו ואין עוד בצעי נושאים: מדת שופרות תקלין חדתין ועתיקין. נדבות אשר בם היו מעתקין. סרו כמה מני והדברים עתיקין: עצם המון חוגג שוטף כנהר. פזר ונותרתי כתרן בראש ההר. צדק מלוני שוערר כתל הר: קן צפור קרא למרום הרים. ראש נשואיך כמאז בו להרים. שבעה ושמונה עליהם לראש תרים: חזן עד אשא ראש. כמו מראש. להקדיש לקדוש:

ובכן ולך תעלה קדשה כי אתה קדוש ישראל ומושיע:

אז ראית וספרת. והכנת וחקרת ומדדת וכלת ושקלת. ואמדת וצברת. ופקדת וחשבת וסכמת. ומנית וספרת. וקצבת וחרצת וגזרת. וטפחת

ושערת

וְשִׁעַרְתָּ וְהִבַּטְתָּ. וְהֵבַנְתָּ וְהִשְׂכַּלְתָּ וְשַׂרְתָּ וְסָקַרְתָּ. וְכָתַבְתָּ וְחָרַטְתָּ וְחָקַקְתָּ
וְצִיַּנְתָּ וְחִרַתָּ. וְלִמַּדְתָּ וְהוֹדַעְתָּ. וְחִוִּיתָ וְהוֹרֵיתָ וְגָזַרְתָּ. וְצִוִּיתָ וְקָרָאתָ וְעָנִיתָ.
וְדִבַּרְתָּ וְאָמַרְתָּ. כָּל מִנְיָן וּמִפְקָד וְחֶשְׁבּוֹן וּמִסְפָּרָיו. כָּל מִשְׁקָל וָפֶלֶס וְכִיס
וּגְזוּרָיו. כָּל כַּיִל לַח וְיָבֵשׁ וּמְשׂוּרָיו. כָּל קַו וָקֶצֶב מֶדֶד וְשִׁעוּרָיו: הֵיאַךְ לְדַקְדֵּק
חֶשְׁבּוֹן לְכָל דָּבָר. לְבַל יִגָּלֵם חֶשְׁבּוֹן וְיִשְׁטֹף וְיַעֲבֹר: מַתְחִיל בִּמְדִידָה מֵחֲמֵשׁ
מֵאוֹת שָׁנָה. עַד שֶׁהוּא מְכַלֶּה בְּאֶצְבַּע הַקְּטַנָּה: דֶּרֶךְ יוֹם הוּא בְּעֶשֶׂר פַּרְסָה.
וְאַרְבַּעַת מִיל הִיא כָּל פַּרְסָה: וּמִדַּת הַמִּיל שִׁבְעָה וּמֶחֱצָה רִיס. וּבִשְׁלֹשִׁים
קָנִים הוּא קֶצֶב הָרִיס: וְשִׁעוּר הַקָּנֶה שֵׁשׁ אַמּוֹת וָזֶרֶת. וְכָל אַמָּה מוֹדֶדֶת שְׁלִישׁ
בַּזֶּרֶת: וְהַזֶּרֶת מוֹתַחַת עַד שְׁנַיִם בַּסִּיט. וְאַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת הוּא הַטֶּפַח וְהַסִּיט:
וּכְמוֹ נִתְּנָה מִדָּה לִמְדִידַת הָאָרֶץ. כֵּן נִתַּן כַּיִל לְתוֹלְדוֹת הָאָרֶץ: מַתְחִיל מִמֵּאָה
וְשִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ שָׁנָה. עַד שֶׁהוּא מְכַלֶּה בִּשְׁתּוֹת אֶצְבַּע קְטַנָּה: זֶה הַיָּם הַגָּדוֹל
בִּשְׁלִישׁ יוֹשֵׁב. בְּמֵאָה וְשִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ וְעוֹד מִתְחַשֵּׁב. וְעָמְקוֹ בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה
לְמַתַּח סוּף. וְסוּף בְּשִׁבְעִים וּשְׁנַיִם לְעֹגֶל גִּיחוֹן. וְגִיחוֹן מַכְפִּיל שִׁשִּׁים כְּמִדַּת
פְּרָת. וְהַפְּרָת תָּקְפּוֹ כְּנֶגֶד שְׁנֵי הַנְּהָרוֹת. וּשְׁנֵי הַנְּהָרוֹת מַעֲדִיפִים בְּאֹרֶךְ
הַיַּרְדֵּן. וְהַיַּרְדֵּן מַרְחִיב חֲמִשָּׁה כְּיָם הַזְּבוּל. וְיָם הַזְּבוּל מֵאָה וַחֲמִשִּׁים מִקְוָאוֹת.
וּמִדַּת הַמִּקְוָה כִּשְׁנֵי חֳמָרִים בְּיָבֵשׁ. וְשִׁעוּר כָּל חֹמֶר כִּשְׁנֵי לְתָכִים. וְכָל לֶתֶךְ
יָכִיל חֲמֵשֶׁת אֵיפוֹת. וְכָל אֵיפָה עוֹשָׂה עֲשָׂרָה עֳמָרִים. וְכָל עֹמֶר שִׁבְעָה רֹבַע
וּכְלָה. וְהַכְּלָה אֶחָד מִמֵּאָה וְעוֹד בַּסְּאָה. וּסְאַת יָבֵשׁ חֲסֵרָה שְׁלִישׁ בַּלַּח. וּסְאַת
הַלַּח אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה בַּבַּת. וְכָל בַּת מַחֲזֶקֶת שִׁשָּׁה בַּהִין. וְהַהִין כֻּלּוֹ שְׁנֵים עָשָׂר
לוֹג. וְעוֹד הַלּוֹג מִתְחַלֵּק לְאַרְבַּעַת רְבָעִים. וְרֶבַע מוּכָן לְרִבּוּעַ כּוֹס יְשׁוּעוֹת.
וְהַכּוֹס סוֹבֵב אֶצְבָּעַיִם עַל אֶצְבָּעַיִם. וְעַל גָּבְהָהּ חָסֵר שְׁתוּת מֵאֶצְבָּעַיִם: וּכְמוֹ
נִתַּן כַּיִל לְתוֹלְדוֹת הָאָרֶץ. כֵּן נִתַּן קֵץ לִימֵי הָאָרֶץ. מַתְחִיל לִמְנוֹת מִשֵּׁשֶׁת
אַלְפֵי עֶרֶץ. עַד שֶׁהוּא מְכַלֶּה בְּרִגְעֵי אָרֶץ. כִּי כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֵׁשֶׁת אֲלָפִים.
עוֹשִׂים חֲמִשָּׁה וּשְׁתֵּי יָדַיִם מַחֲזוֹרוֹת. וּמִנְיַן הַמַּחֲזוֹר בְּעֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם יוֹבְלוֹת.
וּשְׁנַת הַיּוֹבֵל שֶׁבַע שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנִים. וְשַׁבְּתוֹת הַשָּׁנִים בְּעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה תְּקוּפוֹת.
וִימוֹת הַתְּקוּפָה תִּשְׁעִים וְאֶחָד יוֹם וּשְׁלִישׁ. וְעוֹנוֹת הַיּוֹם חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְשִׁבְעִים
וָשֵׁשׁ. וְרִגְעֵי הָעוֹנָה כְּעוֹנוֹת כָּל הַיּוֹם. וְהַמְדַקְדֵּק מְחַלֵּק הָרֶגַע לְכַמָּה רְגָעִים:
וּכְמוֹ נִתַּן חֶשְׁבּוֹן עַל כֹּל. כֵּן נִתַּן מִשְׁקָל וָפֶלֶס לַכֹּל: מַתְחִיל מִכִּכָּר עַד פְּרוּטָה
הַקְּטַנָּה. כִּכַּר הַגָּדוֹל כְּגֹדֶל שְׁנֵי מָנֶה (נוסח הגר"א כִּכַּר הַגָּדוֹל כְּגֹדֶל שִׁשִּׁים
מָנֶה וְהַמָּנֶה מִתְחַשֵּׁב בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ סֶלַע וְהַסֶּלַע וכו' כי בקע ושקל הכל אחד)
וְהַמָּנֶה עוֹלֶה עַד שִׁשִּׁים שֶׁקֶל. וְהַשֶּׁקֶל מִתְחַשֵּׁב בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ סֶלַע. וְהַסֶּלַע
חֶצְיוֹ בֶּקַע וּרְבִיעַ זוּז. וְהַזּוּז מִתְחַלֵּק לְפֶלֶג. וְחָמְשׁוֹ מָעָה. נִמְצָא הַזּוּז חָמֵשׁ
מָעוֹת כֶּסֶף. וְהַמָּעָה שְׁנֵי פֻּנְדְּיוֹנוֹת. בְּאִסַּר דָּת. וְהָאִסָּר עוֹלֶה עַד שְׁמוֹנָה

פרוטות

פרוטות. נמצא הבקע כארבע מאות פרוטות. והם בכתב חרוטות. ובפה
מפורטות: ועד מקום שאנוש יכול למנות. נמסר לו למדוד וגם למנות: לפי
כחו ולפי מעוט חילו. הקצב לו מעוט הון שקלו. ולפי שכלו כן יהא הלולו.
גדול אדונינו ורב כח חילו. לכן על כן אוחיל לו. כי מדתו ושקלו לפי גדלו.
כל אוצרות רוח פלס במשקלו. ומי בראשית מדד מלא שעלו. ושמי רום
תכן זרתו מלא. וכל הררי קדם באצבעו שקלו. וגבעות עולם תמך בהוד
אגדלו. גיא וכל עפרה בצרדה הכילו. לחולל תנין מימנת הכין לו: נמצאת
כל מדת יצירת עולמו. כמלא פסת יד היא רשומו. וכקמיע ביד גבור
בזרוע חותמו. ואין לקצוב רוב מחקרי תעצומו. אשר מדד וקצב ושער
במרומו. על כל מדת כסאו והדומו: מדת בת מלך בכל מעלה. באורך
ברחב בעמק בגבה נתעלה. יש קץ לכל תכלה. ואמרה רחבה לעד לא
כלה: מדת עולם כמלא פסת יד. ומדתה נתונה בימין וזרוע יד: מדת עולם
כמזרת ועד אגדל. ומדתה בקו אשר מאד גדל: מדת עולם נמדדת בשליש
אמה. ומדתה עולה ונוסבת באלפים אמה: כמראה המדה אשר ציר ראה.
מגלה עשרים על עשר אמה. עפה ארבעים על עשרים ושמונה מאות אמה.
(נ"א עפה ארבעים על עשרים אמה ארבעים ועשרים ושמונה מאות אמה)
וכל העולם כלו בשליש אמה: נמצאת דת במדותיה רחבה וארכה. אלפים
וארבע מאות בעולם מאריכה. והיא נתנה לעולם מרפא וארוכה. ובימינה
קוצבת כל ימי ארקא. ובשמאלה שוקלת עשר וכבוד וברכה: והיא
הודיעה את כל הביון סתורות. והיא קצבה כל מדות ספורות. והיא פתחה
את כל סגורות. והיא שקלה ואצרה את כל אוצרות. והיא חקרה המון
מפקד תחתונים. והיא נתנה מספר גדודי עליונים. והיא שערה קומת אלפי
שנאנים. אשר זה מזה בקומתם משנים. יש כמדת הים הגדול קומתם.
ויש כהללו של עולם הקמתם. יש כמלא כל העולם תקומתם. יש לשתי
טיסות טסים עולם. ויש לטיסה אחת עפים עולם. וכל אחד ואחד במחנהו
נעלם. ובמחיצתו צג וחש ודומם ונאלם. עד יתן רשות מלך העולם. וחשים
עד ימליכוהו עם עולם. ואז יפצחו לפאר אלהי עולם. ומשהם מפארים עוד
לא שונים. כי בנהר דינור שחים ונתנים. ועוד ממנו נחצבים ומתחדשים
כראשונים. שבח והלל ורון לאל משננים: וכפי קשת עם כנף רננים. זמר
ושיר ועוז ורנן מרננים. ושרפים המעלים על כל שנאנים: שש שש כנפים
בנוים חנונים. ממעל ליושב ערבות לכם נתונים. וליושב על כסא בחילה
מננים. מצוא חן בנגונם הם מחננים. וקדם לכל צבא מעל עונים. ושלוש
קדשה לרם ונשא נותנים. כורעים ומשתחוים המונים. לנערץ בסוד

אלפי

אלפי רבבות עליונים . ונקדש באלפי רבבות תחתונים . ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר : קדוש קדוש קדוש וכו׳

מוסף לפרשת שקלים

כיוסד ע״ס א״ב הש״ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן :

אשכול . אווי תאות כל נפש . בצלו חמדתי שבת מצא נפש . בקשתיו ולא מצאתיו ופצתי בחפש . חמק ועבר מלהדריר לי חפש : גזלתי שקלי מתת כפר נפש . וטבעתי במי צול טיט ורפש : חוו אור פניך עלינו אדון נשא . וישקל אשא בבית נכון ונשא . ובצדק הנה ערך כי תשא . גוננו במגן אל רם ונשא : ברוך אתה יי מגן אברהם : אתה גבור עד להחיות מתים :

הכפר . דעו דרשו מעל ספר . כמו הוא חרות באמרי שפר . התשירו בו פני נדמה לעפר . ויזכור לכם זכות גם אנכי עפר ואפר . ולא יהיה בכם נגף וחפר . בתתכם מתן זה לשם כפר : חוו אור פניך עלינו אדון נשא . וישקל אשא בבית נכון ונשא . ובצדק הנה ערך כי תשא . החיינו בגשם אל רם ונשא : ברוך אתה יי מחיה המתים :

נעריצך . (כתר) . לדור ודור עד וקדוש אתה :

דודי . זכור לי שקלי עפרון . אשר שקל אב במכפל חברון . חקר שקלי יבוסי משכביתי חרון . זכרה לי עד לדור אחרון . טעם חין אשר אקרא בגרון . שעה מני אל שובי לבצרון : חוו אור פניך עלינו אדון נשא . וישקל אשא בבית נכון ונשא . ובצדק הנה ערך כי תשא . ונקדישך קדוש אל רם ונשא : ברוך אתה יי האל הקדוש :

תכנת שבת וכו׳ עד מקדשי שמך (וכשר״ח אתה יצרת עד קבעת)

לי . ישא על אברת נשר . כי יגיד מליץ עלי שיח ישר . כפר משה אתן לו תשר . כי מלפניו הון וכבוד ועשר . להצדיק אנוש להמציא לו כשר . שת לו פדיון למצא אשר : חוו אור פניך עלינו אדון נשא . וישקל אשא בבית נכון ונשא . ובצדק הנה ערך כי תשא . ענגנו בנפש אל רם ונשא : ברוך אתה יי מקדש השבת (לשר״ח וישראל וראשי חדשים) : רצה עד לציון ברחמים

בכרמי . מלון בין שני שדי . ארבע מאות ועשר הלינותי שדי . נח בשכבם וגם יש די . ובכם והדום לא נם שדי . סע ועף בבצע שקלי חשדי . ונשאו את רדידי מעלי שודדי : חוו אור פניך עלינו אדון נשא . וישקל אשא בבית נכון ונשא . ובצדק הנה ערך כי תשא . רצנו כשי אל רם ונשא : ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון : מודים עד ועזרתנו סלה :

עין . עצם המן מספר שני עפרים . מי מנה ופקד בחלש ופורים . פקדם

פוקד

פוקד בחמוש ספרים. וגם עוד חמש בכל הספרים. צחות ניב שפתינו ישלם פרים. כי אפס כסף שקלי כפורים: חזן אור פניך עלינו אדון נשא. ושקל אשא בבית נכון ונשא. ובצדק הנה ערך כי תשא. ותיטיב לנו בטובך אל רם ונשא: ברוך אתה יי הטוב שמך ולך נאה להודות:

אלהינו וכו'. שים שלום עד בכל עת ובכל שעה בשלומך

גדי. קשור ידים ברכות לשא. באהב עוד גדיו שכינה נתעלסה. רעה גדיותיו על אבן מעמסה. צאנו על שכם וחצן נעמסה. שחוח בני מעניה באף מעשה. תלבשת הוד עדי עדיים מכוסה: חזן אור פניך עלינו אדון נשא. ושקל אשא בבית נכון ונשא. ובצדק הנה ערך כי תשא. ברכנו בשלום אל רם ונשא: ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

קדיש שלם. אין כאלהינו. עלינו. ק"י:

יוצר לפרשת זכור

מתחילין שוכן עד עד ובורא את הכל וחה"כ מתחילין כאן:

אור עולם באוצר חיים. אורות מאפל אמר ויהי:

מיוסד ע"ס א"ב חלח סברחם כל חרוז יקדים תיבת זכור

זכור את אשר עשה. ויהי לבז ולמשסה. וגזעו יעקר בכעיסה. ביטת אל וחטאו אל תשא. כי קהלך עסה. בכל צרה ודריסה. גם בך לא חסה. ובעזות הדליל עמוסה. בתוך אבן מעמסה: אתה זוכר נשכחים. זכור אום לך משבחים. וקדשה לך מפציחים. קדוש: זכור דבר עתק בכל ערך. על חמוקי ירך. לדורי מפרך. הקדים ויצא בדרך. לזנב כל ברך. לדוש בגאות ולהדרך. וכבודך צץ מחרך. בכל רחב וארך. ועמך בטובך להארך: זכור זמורה שהשליך למעלה. ואהוביך אין לחללה. עשותם כמעי מפלה. חזק לשיתם כלה. אותם להפילה. בהכנעה ובהשפלה. טוב שומע תפלה. הפלתו בבהלה. ואחריתו לקלקלה: זכור יהיר רשע. כי למאד פשע. והציק בן משעשע. כבד חטא ורשע. ואזניו הכבד ועיניו השע. וליראתך לא שע. למענך צדיק ונושע. חיש לנושעים ישע. עובר על פשע: זכור מלולו למולך. ומאס בפעלך. לבחורי קהלך. נא זכור יום זבולך. וישלם לו משלך. גמול רע מחילך. סערהו בשצף עלך. וכל פה יהללך. על פלא מפעלך: זכור עמך ונחלתך. אשת הם באהבתך. ומקוים לישועתך. פנה בתהלתך. ורחם על עדתך. הוגי בשעשוע דתך. צהלם ביראתך. ותטעם בקריתך. ושם תצמצם שכינתך: זכור קרית חנה. ועדת מי מנה. המפזרת בכל פנה. רוממה בחנינה. כי נעה עונה. ועת לחננה. שכח שם עדינה.

מכל צד ומכל פנה. והמלכות לבעליה השב נא: תפקוד עתה ברחמים. ותופיע ממרומים. להושיע מעומי עמים. קדוש: הכל יודוך

אופן כבודו יתרומם בפי כל הנשמה. וישמיע למקדישיו המקדישים שמו בנעימה. ויתפאר להתרוממה. במעלה ובמטה שוכן רומה: והחיות

מיוסד ע"ס א"ב

וולת אתה מלא רחמים. ברחמיך שמח עגומים. גאלם כי הם יתומים. דתך בהגיון נואמים. הם מבדלים מעמים. ואותך בהתמד מרוממים. זכור שלשת קדומים. חפוף בבנוי כמו רמים: טוב זכור ידידיך. יחד שמחם כרוב חסדיך. כי הם עבדיך. למודים לעבדך. מהרה קומם נגידך. נהלם בחוזק ידך. סמכם בשם יחודך. ענדם במאדך: פדה תפדה מזכיריך. צועקים בכל לב לשחרך. קים עלימו דבריך. רבצם בבית בחירך. שובבם לחדריך. שכנם בעירך. תשתבח בהדרך. תפדם כבקריעת פלג עדריך:

עזרת ושמונה עשרה וכו'

הש"ץ חוזר התפלה עד ומושיע ומגן ואח"כ מתחילין כאן:

מסוד חכמים ונבונים. ומלמד דעת מבינים. אפתחה פי בשיר ורננים. להודות ולהלל פני שוכן מעונים:

מיוסד ע"ס א"ב

אזכיר סלה זכרון מעשים. בימים האלה נזכרים ונעשים. גחון גח מבין עכסים. דראונו להזכיר לרקב כעסים: החוח הנץ מגלגל ודרדר. ומדור לדור גלגל ודרדר. זכר עון אבותיו הקדר. חטאת אמו בלי להעדר: טרף אף וישחת רחם. יחומתו מקלות בהריון יחם. כהופקד לשלישו חטא נחם. לבט להלחם בלוחמי לחם: מהלך ארבע מאות פרסה. נע ונד מבמרת לפרסה. סע משעיר והכמין פרוסה. עיף ויגע מבושיו לסרסה: פועל שטימת בכורה לעכור. צמיתות צאן קדשים למכור: קלונו הוחרט בעט לזכור. ראשית גוים לבלע בזכור: שדי זכר לילה חולק. שרש וענף בחלקלק להחלק: חזן תמור כי חשליו המלק. תבע להזכר מעש עמלק::

לאחרונה יסעו שבם שלט. כי הענן מטם פלט: חזן לעת ימחה לא ימלט. יגונן עם גנון ומפלט: ברוך אתה יי מגן אברהם: אתה גבור עד להחיות מתים

מיוסד ע"פ תשר"ק

תמימים בעודם בסין רפודים. שבוץ עדי עדיים אפודים. רצו שלול מתן לפידים. קפצו ידים רפות ברפידים: צורר אסף כל אספסוף. פושע סביבות מחנם אסוף. עלות פעמיו ממצולות סוף. סבר לקמלם כקנה וסוף. נדד ויעף שלש פעמים. מחזר בניני חמשה עממים. לץ הכה ופתי הערמים. כלל להתיחם נדיבי עמים: יהר לץ והעמיד מסלה. טכוס בחורי בזמה סלה. המוקי ירבי בם לפסלה. זרע להרביע ולהתעיב סגלה. וישטום

שטימת

שְׂטִימַת יְשִׁישׁוּ הַמַּחְבָּא. הֵחֵל לָבוֹא מֵרֹאשׁ בַּמַּחְבָּא. דָּגַר שֵׁנִית בְּחֶרֶב לְהוּבָה. נָשׁ בַּשְּׁלִישִׁי בַּעֲלִיל בְּחוֹבָה: בְּמָשְׁלוֹ שֶׁשְּׁבִי בְּאוֹם מוֹשְׁלִים. בְּפֶרֶק עָמַד מְסוֹר נְשׁוּלִים: חזן אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִיד נִכְשָׁלִים. אָז מֵאָז זִנֵּב כָּל הַנֶּחֱשָׁלִים:

שׂוֹנְאֶיךָ הֵם יִלְבְּשׁוּ בֹשֶׁת. כְּמוֹ בְצַלְעִי שָׂמְחוּ בְּיַבֶּשֶׁת: חזן כְּבַעֲטוֹתְךָ עֲשֶׂרֶת עֶדְיֵי תִלְבֹּשֶׁת. לְהַגְּשִׁים תְּחִי לְצוֹלַעַת תַּחְבֹּשֶׁת: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

מיוסד ע"ס א"ת ב"ש ובסוף חתום יהודה

אֲצִילֵי מְרֵעַי נֶגֶד שֵׂעִיר. תּוֹלְדוֹת אֵלֶּה בְּנֵי שֵׂעִיר. בְּבַקְּשָׁם אָצוּ אִשִּׁי לְהַבְעִיר. שֶׁאוֹנָם חָרְשׁוּ כִּשְׂדֵה עִיר: גּוֹי גָּדוֹל שֶׁלֹּא הִזְכַּרְתָּ. רִשְׁיוֹנוֹתָיו לָמָּה אָז זָכַרְתָּ. דְּתָלִים בְּלֹא הוֹן מָכַרְתָּ. קְדוֹשִׁים בַּזּוֹנָה וּבְיַיִן הִמְכַּרְתָּ: הַזָּכֵר לָאֲדוֹמִים נָוֶה נֵאֲרוּ. צָרִים אֲשֶׁר חוֹמוֹת עַרְעֲרוּ. וְעַד הַיְסוֹד עָרוּ עָרוּ. פִּימוֹ דִּבְּרוּ בְגֵאוּת וּפָעֲרוּ: זֶה אֵין לְפָנֶיךָ שִׁכְחָה. עֶבְרָתָם שְׁמָרָה נֶצַח מִלְּשַׁכְּחָה. חֵלֶף לֹא יָדְעוּ עֲשׂוֹת נְכוֹחָה. סִפְרָם חָתוּם לְיוֹם תּוֹכֵחָה: טַעַם חֹק בְּדַת מוּכָח. נִזְכַּר כִּי לֹא תִשָּׁכַח: חזן יוֹם בָּא עִמָּם לְהִתְוַכָּח. מִכָּאן צִוִּיתָ לְעַמְּךָ לֹא תִשְׁכָּח:

יַקֵּשׁ לֵץ לְחָרֵף צְבָאוֹת. הַחֲתוּמֵי בְרִית בְּצָבָא וָאוֹת. וְהוּפְקַד מִדָּה בְמִדָּה לְתוֹצָאוֹת: חזן דַּעַת כִּי לְעֵת הַמְּצִיאוֹת. הוּא יִפָּקֵד בְּשֵׁם יְיָ צְבָאוֹת:

יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

אֵל נָא בְּלָשׁוֹן אֲשֶׁר הִזְכַּרְתָּ לְזוֹכְרֶיךָ זְכוֹר. בּוֹ בְּלָשׁוֹן הִזְכִּירוּךָ נָא אַתָּה זְכוֹר. וְאִם הֵמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְּרִית מִלִּזְכּוֹר. וְאַתָּה אֵל וְלֹא אִישׁ לָמָּה לֹא תִזְכּוֹר. בְּזֹאת יָדַעְתִּי כִּי יֵשׁ לְךָ לִזְכּוֹר. אֲבָל תָּשׁוּחַ נַפְשִׁי עַד זָכוֹר תִּזְכּוֹר. וּמַה כֹּחִי כִּי אֲיַחֵל לְקֵץ זָכוֹר. וּמַה קִּצִּי כִּי אַאֲרִיךְ נַפְשִׁי עַד שֶׁתִּזְכּוֹר. אִם לֹא לְמַעֲנִי תִזְכּוֹר. לְמַעַנְךָ וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַיִם זְכוֹר. חֹק כִּי לֹא תִשָּׁכַח עֵדוּת זְכוֹר. וְאוֹמֵר אִם אֶשְׁכָּחֵךְ עַתָּה לָהּ זְכוֹר. וְתִפְקוֹד וְתִזְכּוֹר. כְּאֵב צָר לַעְכּוֹר. פִּיהוּ לִסְכּוֹר. לָנוּעַ כַּשִּׁכּוֹר. וְעוֹד בַּל תִּמְכּוֹר. נְקוּבֵי בֵן בְּכוֹר: חזן נְכוּרֵי בְלֶתְךָ וְכוֹר. וּפְאֶרְךָ אֶזְכּוֹר. וְאַרְצְךָ לִזְכּוֹר. בְּפָרָשַׁת זָכוֹר:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

חתום כראשי החרוזות אלעזר בירבי קליר.

אָץ קוֹצֵץ. בֶּן קוֹצֵץ. קְצוּצֵי לְקַצֵּץ. בְּדִבּוּר מְפוֹצֵץ. רְצוּצֵי לְרַצֵּץ. לֵץ בְּבֹא לְלוֹצֵץ. פִּלֵּץ וְנִתְלוֹצֵץ. כְּעֵץ מְחַצְּצִים לְחַצֵּץ. כְּנֵץ עַל צִפּוֹר לְנַצֵּץ: עָב בָּקַע מֵרֹאשׁ. יְחִידִים מִמֶּנּוּ גֵרוּשׁ. חָל וַיֵּלֶךְ וַיִּפְרוֹשׁ. וַיֵּשֶׁב עַל גַּבֵּי חֲרוֹשׁ. זְמַן וְהוּנְקַב לְרֹאשׁ. רֵאשִׁית גּוֹיִם לְרַע לִדְרוֹשׁ. הֱיוֹת לְכָל בּוֹגְדִים רֹאשׁ. וְצִפְּעוֹ

תְּגָלוֹת בְּמִבְחַר בְּרוֹשׁ: רָץ וְהִקְרָה בַּדֶּרֶךְ. עֲיֵפֵי מַרְחוּת הַדֶּרֶךְ. וּפָץ לֹא ה הַדֶּרֶךְ. תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ. כְּנָחָשׁ עֲלֵי דֶרֶךְ. שָׁלַח יָד בְּחַמּוּקֵי יָרֵךְ. וְעַל כָּל רֹאשׁ דֶּרֶךְ. זִנֵּב כָּל עוֹבְרֵי דֶרֶךְ: יָעֵף וְעָף וְחָשׁ. וּמֵחוֹר פֶּתֶן רָחַשׁ. וְנוֹדַע כִּי הוּחַשׁ. מִשֹּׁרֶשׁ נָחָשׁ: רָגַשׁ וְלָחַשׁ. וְעֵת לֵדָתוֹ נִחֵשׁ. וּבִכְשָׁפָיו הוּכְחַשׁ. וּכְחַלָּשׁ נֶחֱלַשׁ וְלֹא חָשׁ: בִּכְשָׁפָיו הִלְלוֹ. וּבִקְסָמָיו חִלְּלוֹ. יוֹם הֶעֱמִיד וְזִלְלוֹ. שֶׁמֶשׁ הַדּוֹמִים וְזִלְזְלוֹ. יָגַע וְלֹא הוּנַח לוֹ. וְלַחֲרָפוֹת נִחֲלוֹ. עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ הִזְחִילוֹ. לְהִמָּחוֹת הוּא וְכָל חֵילוֹ: קָט וְשֵׁן חָרַק. וְנֶאָצוֹת שָׁרַק. זְמוֹרָה בְּאַפּוֹ הֵרַק. וְחַרְבּוֹ הִבְרַק. לַמִּילָה פֵּרַק. וּכְלַפֵּי מַעְלָה זָרַק. וּלְשֵׁם שֶׁמֶן תּוּרַק. בְּעַזּוּת יָרוֹק יָרַק: יָהּ אֶשְׁכּוֹל הַכֹּפֶר. צָו אֵל מָשׁוֹל עֹפֶר. זִכְרוֹן מִשְּׁלֵי אֵפֶר. כְּתוֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר. רָשַׁם בְּזֶה סֵפֶר. בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים לְהֵחָפֵר. לְהִמָּחוֹת מִסֵּפֶר. וְלֹא יִכָּתֵב עִם כָּל הַכָּתוּב לְחַיִּים בַּסֵּפֶר:

אֵל נָא לְעוֹלָם תֻּעֲרָץ. וּלְעוֹלָם תֻּקְדָּשׁ. וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא. הָאֵל מֶלֶךְ נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ. כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים. מַלְכוּתוֹ נֶצַח. נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ. סַפְּרוּ עֻזּוֹ. פָּאֲרוּהוּ צְבָאָיו. קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ. רוֹן שִׁיר וָשֶׁבַח. תֹּקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

וּבְכֵן זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק:

חו"ק וּמַח שְׁמוֹ חִבְּרוֹ. וְנִמַּח זִכּוּרוֹ מִלְּהַזְכִּירוֹ. בְּזִכְרוֹן קָדוֹשׁ:

חו"ק יַעַן אֲשֶׁר לֹא זָכַר. וְנֶחְשַׁב כַּנֵּכָר. מִלְּהִזָּכֵר. בְּזִכְרוֹן קָדוֹשׁ:

מיוסד ע"ס אב"ג בג"ד גר"ה וכן כסדר.

זָכוֹר אִישׁ אֲשֶׁר הִגְוִיעַ אָב לְלֹא עִתּוֹ. בִּרְצוֹחַ וְגָנוֹב וְנָאוֹף בְּעִתּוֹ. גָּרַע חָמֵשׁ שָׁנִים מִמְּחִיָּתוֹ: זָכוֹר בּוֹזֶה עַל גְּמִילוּת חֶסֶד. גּוֹעֵל אָח עֵשׂ לְזִקְנוֹ חֶסֶד. דּוֹמֶה לַמָּס מֵרֵעֵהוּ חָסֶד: זָכוֹר גִּלָּה עֶרְוַת מְצוּאַת שָׂדֶה. דָּם שָׁפַךְ בְּבוֹאוֹ מִן הַשָּׂדֶה. הָפַךְ לֵב אָב שָׂח בַּשָּׂדֶה: זָכוֹר דְּחוּי בְּאֹזֶן הָעֲרֵלָה. הַבּוֹזֶה בְּכוֹרָה בְּכוֹס הַתַּרְעֵלָה. וּפָרַק מִנּוֹ עֹל וּמָשַׁךְ לוֹ עָרְלָה: זָכוֹר הַמְּכַפֵּךְ דֶּרֶךְ אִישׁ וָזָר. וְהִכְהָה מְאוֹר אָב בְּעֶשֶׁן עֲבוֹדַת זָר. זָמַם בְּלֵב הֱיוֹת לְאָח לְאַכְזָר: זָכוֹר וְנִתְעוֹלֵל לְרֶבַע כְּאִשָּׁה. זָדוֹן לִבּוֹ הִשִּׁיאוֹ בְּאִשָּׁה. חִתּוּ גִבּוֹרָיו הֱיוֹת כְּלֵב אִשָּׁה: זָכוֹר זֶרַע מְרֵעִים נִתְעָב וְנֶאֱלָח. חָלַק לְהַשְׁחִית וְלוֹמַר הָאָח. טָמְנוּ גֵאִים פַּח לְהַבֵּל אָח: זָכוֹר חָנַט מִנּוֹ עֲמָלֵקִי. טָס כַּיֶּלֶק לְאַבֵּד חֶלְקִי. יָרוֹעַ כַּבִּירִים לְעֵין כֹּל לְלוֹקְקִי: זָכוֹר טָפַשׁ מֵהַעֲרִימָה. יָרַד וְכִתַּת עַמִּי עַד חָרְמָה. כְּמוֹ כֵן חַיָּב לְהַחֲרִימָה: זָכוֹר יוֹשֵׁב נֶגֶב בְּלִי עוֹל כַּעֲרָד. כְּסוּת וְלָשׁוֹן שִׁנָּה הֱיוֹת מֶלֶךְ עֲרָד. לְשַׁבּוֹת שְׁבִי מָרַד וְחָרַד: זָכוֹר כְּסִיל שׁוֹנֶה בְּאִוַּלְתּוֹ. לְהִתְעָרוּבַת מִדְיָן בַּעֲלוֹתוֹ. מִהֵר יִרְבֶּשֶׁת וְגִלָּה נַבְלוּתוֹ: זָכוֹר לְקַעֲקֵעַ בִּצְתוֹ כְּמִשֹּׁרֶשׁ. כִּי לֹא עָזוּב לוֹ עָנָף וְגַם שֹׁרֶשׁ. נֶעֱנַשׁ קִישִׁי כִּי הִשְׁאִיר לוֹ שֹׁרֶשׁ: זָכוֹר

מַעֲשֵׂה אֱנַג מַעֲדַנּוֹת. נָשִׁים כְּעַבְלָה חַרְבוֹ לְעַנּוֹת. סָרִים שְׁאָרוֹ לְשַׁסּוֹף יַעֲנוֹת: זָכוֹר נָגִיד לְחָמְלוֹ הַסְּכִים. סָר מִמְּלוּכָה מִבֵּין נְסִיכִים. עוֹלָל הַנּוֹתָר עָמַד לְשַׂכִּים: זָכוֹר סִבֵּב צִקְלַג וָנֶגֶב. עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב. פִּגְרוֹ טוֹב רוֹאִי מְנַשֵּׁף בְּעֶגֶב: זָכוֹר עָרִיץ בְּעַמּוֹנִים נֶחְבָּא. פֶּרֶץ כַּרְמֵי יַיִן גְּדֵי כְּהוּבָא. צוֹרְבוֹ אִישׁ בְּאָחִיו בְּחֶרֶב לְהוּבָה: זָכוֹר פְּלֵיטִים אֲשֶׁר בְּאַף הַסְּעִיר. צְבָאַי בְּלֶכְתָּם אֶל הַר שֵׂעִיר. קִנֵּא לִנְקוֹם עָרוֹת שֵׂעִיר: זָכוֹר צָג בְּפֶרֶק לְהַסְגִּיר שְׂרִידַי. קָם בְּרֹאשׁ דְּרָכִים לִסְעוֹד אֶת רוֹדַי. רָדַף וּמָסַר בְּיָדָם פְּרוּדֵי רְפוּדַי: זָכוֹר קָפַץ לְשַׁעַר הַשָּׁמַיִם. דָּעַשׁ וְשָׁאַג מִי לִי בַשָּׁמַיִם. שָׁלַט וַיִּגְדַּל עַד לַשָּׁמָיִם: זָכוֹר רָד אַל חָנֵף לְהַחֲנִיף מַמְלֶכֶת. שִׁמְשַׁי אֲשֶׁר שִׁמְשׁוֹ מְאַמֶּשֶׁת וְהוֹלֶכֶת. תַּמָּה הַלָּשׁוֹן לְרַפּוֹתָהּ מִמְּלֶאכֶת: זָכוֹר שָׁקַל אֲלָפִים עֲשָׂרָה. שְׁתִילִים מֵאָה הֶחֱנִיט לְסַבְּרָה. שֵׁעַר מֵהֶם עֲשָׂרָה לִשְׂרָרָה: זָכוֹר תָּבַע לְהָפֵר חֲמִשִּׁים. תְּמִימָה קָצַב לְכַלּוֹת חֲמִשִּׁים. תַּכְלִית שִׁבְעִים נִתְלָה עַל חֲמִשִּׁים:

וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

אֱלֹהִים אַל דֳּמִי לָךְ. כְּקוֹל מַיִם רַבִּים נִשְׁמַע קוֹלָךְ. מַשְׁמִיעַ וּמְצַוֶּה לְעַמָּךְ בְּקִנְיַן פָּעֳלָךְ: זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ. אֲשֶׁר קָרְךָ וַיְחַשִּׁילָךְ. וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָךְ. תִּמְחֶה זִכְרוֹ מִכָּל גְּבוּלָךְ. וְהֵם יָשִׁיבוּ וְיֹאמְרוּ לָךְ. וּמִשֶּׁלָּךְ עוֹד יִתְּנוּ לָךְ. אָנָּא הָקֵם אֶת דְּבַר מִלּוּלָךְ. עַד שֶׁאַתָּה מְצַוֵּנוּ הִזָּכֵר לָךְ. אַתָּה זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשׂוּ לָךְ. זְכוֹר יְיָ אֶת יוֹם זְבוּלָךְ. הַמִּתְגָּאִים וְנֹאֲמִים פֹּה מַה לָּךְ. הַשּׁוֹלְחִים זְמוֹרוֹת בְּאַף לְחַלְּלָךְ. זְכוֹר כִּסֵּא כְּבוֹד גָּדְלָךְ. אֲשֶׁר מָרוּ וְנִאֲצוּ לְמוֹלָךְ. וְשִׁלְּחוּ בָאֵשׁ הֵיכָלָךְ. וַיָּשִׂימוּ כָּל גְּבוּלָךְ. וְשִׁדְּדוּ וְנִתְּקוּ יְרִיעוֹת אָהֳלָךְ. אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא יָבֹאוּ בַקָּהָל לָךְ. אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי בִּגְלָלָךְ. וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם הִלּוּלָךְ. עָלֶיךָ יַעֲזוֹב חֵילָךְ. יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עָשׂוּ לָנוּ עָשׂוּ לָךְ: אוֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר נִלְחָמוּ. וְאוֹתְךָ בְּיִשּׁוּב נִתְלַחֲמוּ: אוֹתָנוּ חוּץ לַמַּחֲנֶה הָמוּ. וְאוֹתְךָ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה נָהֲמוּ: אוֹתָנוּ פְּלֵיטֵי עָנָן זָמָמוּ. וְאוֹתְךָ כַּפֹּרֶת עָנָן גָּמָמוּ: אוֹתָנוּ לַחֲשׁוּלֵי עָב דִּמּוּ. וְאוֹתְךָ עֲלוֹת עַל בָּמֳתֵי עָב דָּמָמוּ: אוֹתָנוּ חוּץ לִמְחִיצָה קָמוּ. וְאוֹתְךָ לִפְנַי וְלִפְנִים קִדְּמוּ: אוֹתָנוּ בְּרִחוּק מָקוֹם אִשְּׁמוּ. וְאוֹתְךָ בְּקֶרֶב מְקוֹמְךָ שִׁמְּמוּ: אוֹתָנוּ חוּץ מִשִּׁיבָתֵנוּ רָמוּ. וְאוֹתְךָ בִּמְכוֹן שִׁבְתְּךָ הָמוּ: אוֹתָנוּ אוֹת בְּרִית מִשְּׁאָר הֵרִימוּ. וְאוֹתְךָ עֲשֶׂרֶת אַבִּירֵי בְרִית הֶחֱרִימוּ: אוֹתָנוּ בַּהֲנָחַת יְדֵי עָנָיו הֵרִימוּ. וְאוֹתְךָ תְּלוֹת יָד לְמוּלָךְ הֵרִימוּ: אוֹתָנוּ נִתְיָעֲצוּ וְסוֹד הֶעֱרִימוּ. וְאוֹתְךָ כְּרוּבֵי סוֹדָךְ לַחֲרָפוֹת הִגְרִימוּ: וְאַתָּה יְיָ לְעוֹלָם תֵּשֵׁב. וְהוּא נֶגְדְּךָ בְּמַטֶּה יוֹשֵׁב. תָּפוּשׂ מִדְבָּר וְכָל הַיִּשּׁוּב. אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד בְּלֵב מִתְחַשֵּׁב. אִם לֹא עַתָּה תָּקוּם וְתַקְשִׁיב. בְּשָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה קִימוֹת נְקָמוֹת לְחַשֵּׁב. בְּפַחַד וָפַחַת וָפַח לִפְקוֹד עַל הַיּוֹשֵׁב. וְאִם אֵין כַּגֵּר תֵּחָשֵׁב: וְכָל הַמּוֹנֶה וְסוֹפֵר

וחושב

וְחוֹשֵׁב. קֵץ הַפְּלָאוֹת לְהָבִין וּלְחַשֵּׁב. נִשְׂתָּה גְבוּרָתוֹ מִמְּחַשֵּׁב. וְלֹא יִמָּצֵא
מַעֲנֶה לְהָשֵׁב. וְיֶחֱשֶׁה דוּמִיָּה מֵהַקְשֵׁב. וּבֶאֱמוּנָה כְּסָלָיו יְיַשֵּׁב. וְזֹאת עַל לִבּוֹ
יָשֵׁב. וַיֹּאמַר עַד יַשְׁקִיף וְיֵרֶא וְיַקְשֵׁב: וְנֶחֱשַׁבְתִּי כְּעַד זוֹמֵם. כָּל הַיּוֹם מְדַמֵּם.
וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד וּמִשְׁתּוֹמֵם. וְאַתָּה יְיָ עַד מָתַי רוֹאֶה וְדוֹמֵם. זְכוֹר בֵּית
מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם. כָּל עוֹבֵר עָלָיו מִשְׁתּוֹמֵם. מָתַי תִּתְנַשֵּׂא וְתִתְרוֹמֵם. וְזֵכֶר
אֹמֶר פִּיךָ קוֹמֵם. בְּשָׁלֹשׁ עִתּוֹת עֲמָלֵק לְהָמֵם. בְּשָׁלֹשׁ מִיתוֹת זִכְרָם לְהַדְמֵם.
בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה נָהָם לְהַעֲמֵם. בְּשִׁבְעָה יְמֵי עֶבְרָה לְהַרְשִׁימֵם. בַּעֲשָׂרָה
מִינֵי שֶׁמֶד לְהַאֲשִׁימֵם: וּכְמוֹ מֵעֲשָׂרָה דְבָרִים עִכְּבוּ עָם מֵעֲנוֹת. וּמִשֶּׁבַע מִצְוֹת
הַמְּיֻשָּׁנוֹת. כֵּן בְּעֶשֶׂר וָשֶׁבַע יְשַׁבְּרוּ לַעֲנוֹת. וּבַת קוֹל תֵּצֵא מִמְּעוֹנוֹת. וּתְפוֹצֵץ
בְּכָל הַמַּחֲנוֹת. זִכְרוֹן דְּבָרִים לְהַגִּיד וְלַעֲנוֹת. אַל תִּזְכְּרוּ רִאשׁוֹנוֹת. בִּינוּ נָא
יְשׁוּעוֹת אַחֲרוֹנוֹת. וְהַזְכִּירוּ זֵכֶר רְנָנוֹת. עֲמָלֵק אֲשֶׁר בָּא וְעִוֵּת מַחֲנוֹת. וְהֵקַר
אֶתְכֶם בִּפְנֵי בָנוֹת. וַיָּצָא לוֹ שֵׁם בְּכָל הַמְּדִינוֹת. רְאוּ עַתָּה לְתַנּוֹת. אֵיךְ נִמְחָה
בְּחֶתֶף בְּכָל פִּנּוֹת. וּצְבָא הַמָּרוֹם אֲשֶׁר בִּמְעוֹנוֹת. אֲשֶׁר הוּסְמַךְ עֲלֵיהֶם
בְּמַשְׁעֵנוֹת. יִפְקֹד עֲלֵיהֶם אֶת הָעֲוֹנוֹת. לְרֹב יָמִים לְהִמָּנוֹת. לַחֲשׁוֹב עֲלֵיהֶם
חֶשְׁבּוֹנוֹת. לְהַפִּילָם לְתֹפֶת הָרְאוּנוֹת. וְהָמוֹן לְאֻמִּים וְכָל הַלְּשׁוֹנוֹת. עַל עוֹזֵר
וְעָזוּר יִשְׂאוּ קִינוֹת. וְכָשַׁל עוֹזֵר וְנָפַל עָזוּר מְקוֹנְנוֹת. וְיֵדַע כָּל פָּעוּל כִּי לֹא
שָׁכַחְתָּ. וְיָבִין כָּל יָצִיר כִּי שָׁמָּה שִׁכַּחְתָּ. וְשֵׂעִיר וְשָׂרָיו אָז וִכַּחְתָּ. וַעֲמָלֵק
וְטִפְסְרָיו הוֹכַחְתָּ. וְאוֹתָם בְּמִשְׁפָּט נְתוּכַחְתָּ. וְיִזְכְּרוּ עִם אֲשֶׁר זָכַרְתָּ. כִּי לְטוֹבָה
אוֹתָם זָכַרְתָּ. וּבְזִכְרוֹן טוֹב אִתָּם נִזְכַּרְתָּ: חזן וְהַמַּזְכִּירִים אֶת יְיָ. יֹאמְרוּ תָמִיד
יִגְדַּל יְיָ. וְיֹאמְרוּ גְּאוּלֵי יְיָ. כֵּן יֹאבְדוּ כָּל אוֹיְבֶיךָ יְיָ. וְהָעוֹמְדִים בְּבֵית יְיָ.
וְהַבּוֹטְחִים בַּייָ. וְהַשְּׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ. יֶחֱזוּ בְּנֹעַם יְיָ. וְיַגִּידוּ כִּי אֵין קָדוֹשׁ כַּייָ.
כִּי אֵל רַחוּם יְיָ. אַשְׁרֵי כָּל יְרֵא יְיָ. טוֹב לְהוֹדוֹת לַייָ. טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ. רַנְּנוּ
צַדִּיקִים בַּייָ. קוֹל אוֹמְרִים הוֹדוּ אֶת יְיָ. כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְיָ. זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ.
כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ. בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ. שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּייָ: ע״כ וְאִם כָּל הַמּוֹעֲדִים
יִהְיוּ בְטֵלִים. יְמֵי הַפּוּרִים לֹא נִבְטָלִים. וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִנִּטָּלִים. וְיִזְכְּרוּ לָעַד
גְּאוּלִים. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחַת גִּילִים. מִפְעֲלוֹת אֱלֹהִים מְגַלִּים. וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתָיו
מַגְדִּילִים. וְשָׁרִים כְּחוֹלְלִים. בַּעֲשֶׂרֶת מִינֵי עָשׂוֹר מְסַלְסְלִים. בְּכִנּוֹרוֹת וּבִנְבָלִים.
בַּעֲשֶׂרֶת מִינֵי הַלֵּל מְהַלְּלִים. בַּעֲשֶׂרֶת מִינֵי שִׂמְחָה צוֹהֲלִים. וְשַׂרְפֵי הַקֹּדֶשׁ
הַמְּעֻלִּים. כְּתַלְמִיד לְרַב יִהְיוּ לָמוֹ שׁוֹאֲלִים. מַה פָּעַל אֵל אֵלִים. כִּי אֵלֶּה יִהְיוּ
מִבִּפְנִים. וְאֵלֶּה מִלִּפְנֵיהֶם מִפָּנִים. וְאֵלֶּה חוּצָה לָמוֹ פּוֹנִים. וְאֵלֶּה לִפְנֵי
וְלִפְנִים. בְּצֵל שַׁדַּי מִתְלוֹנְנִים. וּבַחֲמִשָּׁה קוֹלוֹת הַצְּפוּנִים. קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה
מַצְפִּינִים. בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים צְפוּנִים. הַחוֹגִים בְּיִקְרַת מְפַנְּנִים. וְקִדְּמוּ שָׁרִים
אַחַר נוֹגְנִים. לָדַעַת אֵיךְ הֵם מְנַגְּנִים. בְּנָאוֹת אֲפִיקֵי מְגִנִּים. בְּצִלָּם הֱיוֹת

נגונים.

בְּנוּנִים. וּבְאַבְרָתָם מִתְגּוֹנְנִים. וְעַל חוֹמוֹתָם מִתְמַנִּים. לַשּׁוֹעֲרִים וְלַשּׁוֹמְרִים מְמֻנִּים. כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה מְזֻמָּנִים. לְהַזְכִּיר קְדֻשַּׁת נוֹצֵר אֱמוּנִים. לְהַעֲרִיץ זְכִירַת גּוֹי שׁוֹמֵר אֱמוּנִים. וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתְכַּנִּים. וּבְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ מִתְכַּוְּנִים. שְׁתַּיִם בְּרֹאשׁ בָּנִים מַשְׁכִּינִים. וְאַחַת בְּרֹאשׁ מַלְכָּם מַתְקִינִים. וּבִשְׁלָשְׁתָּם הֵם נְכוֹנִים. כִּסֵּא שָׁלֵם וְשֵׁם שָׁלֵם מְכִינִים. וּבְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה עֲנוֹת בְּאָז מְבִינִים. קָרוֹא זֶה אֶל זֶה מְכַוְּנִים. וּבְכִנּוּי שֵׁם קָדוֹשׁ קוֹרְאִים וּמְכַנִּים: כבתוב וכו׳

קרובץ לפורים

הש״ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן:

ע״ס א״ב מתומם. והקדים לאותיות הפסוק ויאהב המלך וגו׳ וכרוּם סיומי החרוזים
חתום אלעזר בירבי קליר חזק והקדים לאותיותיו הפסוק ומרדכי יצא מלפני וגו׳:

וַיֶּאֱהַב אֹמֵן יְתוֹמַת הֶגֶן. אֲמָנָהּ שִׁבְעִים וְחָמֵשׁ בַּעֲדָהּ לְהָגֵן. אָז מֵאָז כֹּחַ יוֹדֵעַ נַגֵּן. אַרְיֵה בֶּן זְאֵב לְיֶשַׁע הוּגַן. אֵין לְהַזְכִּיר אוֹתוֹ מְנַגֵּן. וּמָרְדְּכַי אִמֵּץ בְּאֶלֶף הַמָּגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם: אתה גבור עד להחיות מתים:

הַמֶּלֶךְ בְּכֵס יָהּ חֹק לְזֶרַע כֹּה יִהְיֶה. בַּקָּמִים כָּל נֶשֶׁם לֹא תְחַיֶּה. בֵּן בְּכוֹרַת חָל דְּבַר אֶהְיֶה. בְּקוֹץ אֲשֶׁר נִכְמַר וַיְחַיֶּה. בְּכֵן צִפְעוֹ צָץ לְצַדִּים שֶׁיִּהְיֶה. יָצָא לְמָרְוֹ מוֹר בִּגְשָׁמִים מְחַיֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

נקדש (נקדישך) עד וקדוש אתה

אֶת אֶסְתֵּר גָּל מְמַסְתִּיר לְגוֹאֵל. גּוֹי כְּנוֹאֵשׁ מִלְּהִגָּאֵל. נוֹזֵר אִם אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל. גָּלַף כְּמִשְׁפַּט תַּבְנִית הַגּוֹאֵל. נָשׁ כְּאָח לְצָרָה לְצַחְצֵחַ הַגּוֹאֵל. מִלִּפְנֵי עִיר וְקַדִּישׁ לְהַקְדִּישׁ אָאֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

אתה חונן עד בינה והשכל

מִכָּל דּוֹרוֹ בָּן לְהִתְבּוֹנֵן. דַּעַת מֵאֵיזֶה חֵטְא צָג צָר שׁוֹנֵן. דִּבְרַת אָב כְּזָכַר אוֹנֵן. דַּלְתֵי צוּר כְּנֵסָה דָּפַק וְהִנֵּן. דְּגָלִים לְשַׁלֵּשׁ תַּעַן וּלְחֹנֵן. הַמֶּלֶךְ זַעֲקָם בָּן דֵּעָה חוֹנֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חוֹנֵן הַדָּעַת: השיבנו עד שלמה לפניך

הַנָּשִׁים הַהֲגוּנוֹת לָכֵם יְשִׁיבָה. הוּכְעֲרוּ וּסְעָרָה בָם נָשְׁבָה. הֲדַסָּה זֹאת כְּנַע לָהּ תּוֹר וּמַחֲשָׁבָה. הִלְלָה לְכָל רוֹאֶיהָ וְעֵזֶר לוֹ שְׁוָה. הֲדַר יְמִינִי לְשׁוֹבֵב שׁוֹבֵבָה. בִּלְבוּשׁ רְצוּת רוֹצֶה בִתְשׁוּבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָרוֹצֶה בִתְשׁוּבָה:

סלח עד וסולח אתה

וַתִּשָּׂא וַתָּבֹא בֶּאֱלוֹהַּ. וְלֹא יָדְעָה כִּי זֹאת עָשְׂתָה יַד אֱלוֹהַּ. וַיִּבְעַר חָנֵף בְּכָל גְּבוּל לִשְׁלוֹחַ. וּבְהַגִּיעַ תֹּר בִּנְיָן לִצְלוֹחַ. וּבַת אֲבִיחַיִל לָבְשָׁה צָלוֹחַ. מַלְכוּת בָּהּ רַבָּה מַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

ראה נא בענינו עד גואל חזק אתה

חֵן זָכְדָה מֵהַרְרֵי אֵל. זְכוּתָהּ עִמְּעָם בְּיַד בֶּן אֲבִיאֵל. זֹאת בְּבוֹאָהּ

הלום

הֲלוֹם נָשְׂאָה עַיִן לָאֵל. זָכְרָה נָּא לִי צִדְקַת הַרְרֵי אֵל. זֶה הֱכִינָה לְאוֹת לְתַקֵּן אֲרִיאֵל. תְּכֵלֶת יָדָהּ עֲשׂוֹת לִגְאוּלֵי אֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

רפאנו ה' עד ורחמן אתה

וְהֶסֶד חִסְּדָהּ חָסִיד הַמְחוֹלְלִי. חוּר וְכַרְפַּס וָכֶתֶם וַחֲלִי. חִילָּה רוֹעֶן רֹאשׁ פֶּתֶן מִנַּחֲלִי. חָרוֹן בּוֹ לְשַׁלֵּחַ עוֹד מִלַּאֲכָלִי. הִלַּת פְּנֵי אֱלֹהִים יְיָ חֵילִי. וְחוּר רַב חִתְּלִי רוֹפֵא חוֹלִי: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

ברך עלינו עד כשנים הטובות

לְפָנָיו טָבַע הוֹד אַבְרֵךְ. טָבוּעַ הָיָה וּמוּכָן לְהַאֲרֵךְ. טְמוּנָה וְסִתְרָה מִפְּרוּעַ יָרֵךְ. טָמֵא כְּהוּגְרַל נִפְנָה לְהַבְרֵךְ. טוֹב פֶּן לָהּ קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ. וַעֲטֶרֶת בִּשְׁנַת טוֹבָתֵךְ בְּגֶשֶׁם אֲבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים:

תקע בשופר עד כנפות הארץ

מִכָּל יוֹדְעֵי דָת שִׂפְתֵי מַרְבֵּץ. יְקַר יְמִינִי בְּדַת יָמִין רוֹבֵץ. יוֹפִי עֲדִי עֲדָיִים מַשְׁבֵּץ. יָצָא מְלֻבָּשׁ עַל יַד קוֹבֵץ. יָרַשׁ מַתַּן שְׁאֵלוֹת יַעְבֵּץ. וְזָהָב יְמֵן לֶאֱסוֹף נִדָּחִים מְקַבֵּץ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

השיבה שופטינו עד וצדקנו במשפט

הַבְּתוּלוֹת בְּהִקָּבֵץ שֵׁנִית בְּמַאֲהָב. כְּבוּדָּה בַּת מֶלֶךְ הִשְׁלִיכָה יְהָב. כִּי צַדִּיק יְיָ צְדָקוֹת אָהֵב. כָּמַס דּוֹב רִשְׁפֵּי לַהַב. מַלְהִיב לְלַהֵב. כָּרָה שׁוּחָה לָעַד לְחוּמוֹ לְהַבְהֵב. גְּדוֹלָה קָפַץ בְּדִין מִשְׁפָּט אָהֵב: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט: ולמלשינים עד במהרה בימינו

וַיָּשֶׂם לַיְלָה וּתְנוּמָה הַמְנִיעַ. לַיְלָה אֲשֶׁר תִּגַּן וְיָרֵב הֵנִיעַ. לַדּוֹרוֹת אוֹתוֹ הִצְנִיעַ. לִהְיוֹת לְפִלְאוֹ צָנוּעַ. לְכַד זֵד יָהִיר וּבְאַשְׁמוּרוֹ הִכְנִיעַ. וְהִכְרִיךְ יְהוּמָה שָׁח זֵדִים מַכְנִיעַ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹבֵר אֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים:

על הצדיקים עד כי בך בטחנו

כֶּתֶר מְלוּכָה מֵאָז הָיָה מוּבְטָח. מֵאֵלָיו הָיָה לְהִנָּתֵן לְבַת הוּבְטַח. מַלְכוּת כְּשֵׁרוּהָ מֵרָאשׁ הוּטַח. מְטוּבֶּבֶת זִיו הוֹד מִבְטָח. מֵרֹאשׁ עַד עָקֵב לִבָּהּ בָּטַח. בּוֹץ לְהַאֲמִירָהּ בְּמָעוֹז וּמִבְטָח: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים:

ולירושלים עד לתוכה תכין

מַלְכוּת נֶהֶפְזָה כְּחָזוּ רְבִיד. נָבָל נָתוּן עַל יְדִיד מִיַּד מַעֲבִיד. נִשְּׂאוּ מֵעַל כֹּל וְטָרְחוּ הִכְבִּיד. נִינָיו כִּתְרְזוּ לְהַאֲבִיד. נְשׂוּאֵי רַחַם זֶבֶד טוֹב הִזְבִּיד. וְאַרְגָּמָן יִמְנָם לְכוֹנֵן עִיר דָּוִד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם:

את צמח. שמע קולנו עד ישראל ברחמים

בְּרֹאשָׁהּ סִיֵּם זֵר אֲשֶׁר הוּפְלָא. סִגַּת שׁוֹשָׁן עֲלוֹת מִשְׁפֵּלָה. שִׂיחַת רְחוּמִים עֲלוֹת מִסַּבְפֵּלָה. שְׂעִיר וְאֶת שְׂרִידָיו לְשַׁחַת הִפִּילָה. סְגוּדֵי כֶלֶא הֶפֶן מֵאֲפֵלָה. וְהָעִיר רוֹן כָּפְלָה לְשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

רצה עד לציון ברחמים

וַיַּמְלִיכֶהָ עֲזוֹר לְאוֹם מוֹרָאָה. עֲצוּרָה הָיְתָה לָכֵן מֵעֵת נִבְרָאָה. עֲמִיתָהּ הִפְגִּיעַ בַּעֲדָהּ קְרִיאָה. עַד עֵת בֹּא דְבָרוֹ אֲשֶׁר רָאָה. עֱנוּתָם לַחוֹזִים שַׁדַּי הֶרְאָה. שׁוֹכֵן חוֹחִים לְעָבְדוֹ בְּיִרְאָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מודים עד ועזרתנו סלה

תַּחַת פִּלְפּוּל יַגִּיעַ לֶקַח טוֹב. פְּעֻלַּת צַדִּיק פָּעֳלָם לַטּוֹב. פְּאֵר אֹמֶר אֲשֶׁר הוּא טוֹב. פּוּר הָפַךְ לְמִשְׁתֶּה וְיוֹם טוֹב. פְּדוּת כֵּן תָּחִישׁ לְהָהָר הַטּוֹב. צָהֳלָה וְזִמְרָה לְהוֹדוֹת לָאֵל טוֹב: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

אלהינו וכו׳. שים שלום עד בכל עת ובכל שעה בשלומך

וַשְׁתִּי צוֹאֲנָה לְמַעֲרָכוֹת. קְצִינוּת כְּהִכְתִּירָה מַמְלָכוֹת. רַגְלֵי אַיֶּלֶת כְּמוֹת דּוֹרְכוֹת. שִׁבְעִים יְמֵי צָר עֲלוֹת לָהּ אֲרוּכוֹת. תָּקְפָּה עִם דּוֹד לְעֵינֶיהָ בְּרֵכוֹת. וְשִׂמְחָה קוֹל נִשְׁמַע מֵחֲרֵכוֹת. וְדוֹבֵר שָׁלוֹם מִמְּעוֹן הַבְּרָכוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם: ח״ק

יוצר לפרשת פרה

מתחילין שוכן עד עד ובורא את הכל וא״כ מתחילין כאן:

אוֹר עוֹלָם בְּאוֹצַר חַיִּים. אוֹרוֹת מֵאֹפֶל אָמַר וַיֶּהִי:

ביוסף ע״ס א״ב

אוֹם אֲשֶׁר בְּךָ דְבוּקָה. חָפַצְתָּ וְרָצִיתָ לְצַדְּקָהּ. לְהַנְחִילָהּ מִדְּבַשׁ מְתוּקָה. בְּאוֹר אֲרֻכָּה וַעֲמוּקָה. בָּהֶם בְּאַהַב לְחָשְׁקָהּ. כִּרְבִיד לְצַוָּאר לְחַבְּקָהּ. גַּם הִיא בִּמְאֹד מְחֻזָּקָה. בְּתֹקֶף וּבִתְנַאי נֶחֱקָקָה. מֵעִמּוֹ בְּלִי לְסַלְּקָהּ: אַשְׁרֵי מִי זֹאת. בְּהִתְחַזְּקָם בַּתּוֹרָה זֹאת. בְּפִתְחֵי מְזוּזוֹת. קָדוֹשׁ: דָּרַשׁ בְּעַד נוֹטְרָה. וְנָם לְהָבִיא פָרָה. בַּעֲדָם עֲבוּר לְכַפָּרָה. הֲלֹא כְּחָטְאוּ בְּבֶן פָּרָה. חָרַת עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה. וְהִנָּם בַּאֲמִירָה סוֹרֵרָה. וְזֶה הַמְקַבֵּל עֲתִירָה. חָשַׂךְ מֵהֶם עֶבְרָה. וְכָל צוּקָה וְצָרָה: זִכְרוֹן פָּרָה אֲדֻמָּה. בְּפִי יוֹנָה תַמָּה. לָעַד בְּלִי לְעַלְּמָה. חֵקֶר דַּת תְּמִימָה. יַעְטוּ בָהּ לְהִתְרוֹמֵמָה. לִפְנֵי יוֹצֵר נְשָׁמָה. טוֹעֲמֶיהָ בְּטוּב נְעִימָה. בְּלִי הֱיוֹת לְשַׁמָּה. בְּהוֹשִׁיבְךָ הָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה:

זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה. עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמוּרָה. בָּהּ לְהַקְדִּישׁ לְנוֹרָא. קָדוֹשׁ:

יְקָרָה וְהַרְבֵּה תְמִימָה. מִכָּל מוּם שְׁלֵמָה. וּבִנְקִיּוּת וּבְטָהֳרָה מְסֻיָּמָה. כְּתָב חָקוּק רְשׁוּמָה. לְשַׂמֵּחַ נֶפֶשׁ עֲגוּמָה. לְמַעְלָה לְזָקוּף וּלְרוֹמְמָה. לְטַהֵר חֵטְא וְאַשְׁמָה. וְלִמְחוֹל עָוֹן וְזְעוּמָה. עוֹד בְּלִי לְהַאֲשִׁימָה. מְטַהֶרֶת גּוֹי אֶחָד. לְרַצּוֹת שֵׁם הַמְיֻחָד. אֲשֶׁר בְּכָל פֶּה מִתְיַחֵד. נַפְשָׁם תּוֹחָשַׁךְ מִפַּחַד. וְהֶגְיוֹנָם בַּל יִתְכַּחַד. בְּהִתְפַּלְלָם בְּלֵב אֶחָד. שׂוֹנְאֵיהֶם יוֹדְשׁוּ כְּאֶחָד. בְּפַחַת וָפַח וָפַחַד. בְּעָבְדָם לְצוּר שְׁכֶם אֶחָד: עַל יַד כֹּהֵן נְתִינָתָהּ. לִכְבוֹדוֹ מַתְּנָתָהּ. דִּקְדֵּק בְּכָל

פנתה. פעלתה והקרבתה. הוא יקריב אותה. והוא יוציא אותה. צופים הכל בטובתה. ומתנים את ברכתה. כל קהל רעיתה: קדושה ולא פסולה. בלא מום ועולה. כקרבן כליל ועולה. רם אותה עלה. בחפץ ולא בגעילה. קהלו בה להועילה. שומריה ינצרו מחלחלה. מכל נגע ומחלה. בשוררם שיר ותהלה: תפן בכלם ברורים. אשר שמך מזכירים. וזרוק עלימו מים טהורים. קדוש: הכל יודוך וכו'

אופן כבודו יתרומם ויתהדר. והוא בערבות דר. עטוי הוד והדר. והכל יגדלוהו בתמיד ובתדר: והחיות

מיוסד ע"ס א"ב

זולת אשרי כל חוסי בך. באהב יאהבך. גוי אשר אהבך. דבקתם בך. הלא אתה תריב ריבך. ותיסד את נוך. זכור בנך ואהובך. חתומי על לבך: טהרם מכל טמאותם. יה כפר נא אשמתם. כשר תהא אחריתם. לעד יתקים שמותם. מהר עתה תשועתם. נאור כי אתה תקותם. שמחם בשבע שמחתם. עזך תפאר אותם: פנה אותם לצדקם. צמחי צמח לחבקם. קדוש מכל עון נקם. רם בטוב חזקם. שמרם ובצלך דבקם. שכנם וכאזור תדביקם. תאמר בדתך להמתיקם. כקריעת ים סוף וכמכת בכורים שונאיך להבקיקם: עזרת וכו'

הש"ץ חוזר התפלה עד ומושיע ומגן ואח"כ מתחילין כאן:

מסוד חכמים ונבונים. ומלמד דעת מבינים. אפתחה פי בשיר ורננים. להודות ולהלל פני שוכן מעונים:

מיוסד ע"ס א"ב

אצולת אמן בצרוף זקוקה. בנבכיה זאת בלט פקוקה. גלומה עלומה ותקוקה. דבורה על אופן חקוקה. המסקלה והמעזקה. ודשונה דשון למשמר חקה. זר שבעתים מזקקה: חק טהור מטמא מחזקה. טבועה בלא רחוקה. והיא רחוקה. יחוסה אטורה ודחוקה: חזן כתמת חמוקה בה מחוקה. לטהרת חשוקה. נחקקה זאת חקה:

מקומה יגלה. מעמקיה ידלה: חזן לעת יגלה. גנוניו יעלה: ברוך אתה יי מגן אברהם: אתה גבור עד להחיות מתים:

ממרה חקה גזר. מגבנון אמרה נגזר. נאמן לאזנה נתאזר. נצח עדי כן בנזרה נזר. סלול צפוניה חלץ אזר. סקר באביה ונחשב למו זר. ערך בה חק לעם מפזר. עבור מלפתל עקש כמין וזר. פאר בקוריה באגד משזר. פעלתה בסגן בעדי משזר: חזן צפונה לטהרת עם אל עזר. צוה צור לציר. צור צרורה לאלעזר:

עולם ומלאו שלך. חפצת להצדיק קהלך: חזן על כן אוחיל לך.

להגשים

לְהַגִּישִׁים תְּחִי אֲטוּמֵי פָּעֳלָךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

קִפְּאוֹן חֹק אֻלְּפַת הַיֹּקֶר. לוּטָה בְּאוֹר יָקָר. חֲשׂוּף לְעַם מִיֹּקֶר. לַעֲמוֹד עַל עִקָּר: רְעֵבִים לְפַעֲנֵחַ דָּתֶיהָ. פַּעֲנֵחַ מְחוּתֶיהָ. צְמֵאִים גְּמוּת חִידוֹתֶיהָ. גִּלָּה לָהֶם עֵדוּתֶיהָ: שֶׁמֶץ דְּגָלִים טִהֵר. מְצָרֵף וּמְטַהֵר. הֶרֶב לְכַבְּסָם תְּטַהֵר. מְעוּזִּים אוֹתָם לְטַהֵר: תִּקְרָא כֹהֵן. בְּחַטְּאָךְ בְּאֵזוֹב מִתְכַּהֵן: חזן טְהוֹרִים זְרוֹק כִּמְכַהֵן. תְּמוּר דַּם מִקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן:

יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה. שָׂח אִיתִיאֵל עֲדֵי זֹאת חֻקָּה. בְּלֹא נִפְלֵאת הִיא וְלֹא רְחוֹקָה. זֹאת פְּלִיאָה הִיא וּמְרֻחָקָה. מִלְּפָנֶיהָ מִשְׁפָּט וְחֻקָּה. וּמֵאַחֲרֶיהָ תּוֹרָה וְחֻקָּה. בְּחָרוּת חֲקוּקָה. וּבְלוּחַ לֵב מְחֻקָּה. מָרוֹק תְּלוּלָה וּמִשְּׁאוֹל עֲמוּקָה. מִדְּרֵי אַרְקָא. מְסִלָּתָהּ חֲמוּקָה: בְּכֵן אֵין לַעֲמוֹד בְּסוֹדָהּ. וְאֵין לְהַגִּיעַ יְסוֹדָהּ. וְאֵין לַחֲקוֹר חֻקָּהּ. וְאֵין לְהַחֲלִישׁ חֶלְקָהּ. וְאֵין לֵידַע עֶרְכָּהּ. וְאֵין לְהָבִין דַּרְכָּהּ. אֱלֹהִים הֵבִין דַּרְכָּהּ:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

חתום כרחשי ההרווזות אלעזר בירבי קליר.

אֲצוּרָה וּמְפוֹרָשָׁה. עֲצוּרָה וְלֹא מְפוֹרָשָׁה. זֹאת חֻקַּת הַפָּרָשָׁה. בְּכָל שָׁנָה מִתְפָּרְשָׁה: לְבַעֲלֵי אֲסוּפוֹת. חִידוֹתֶיהָ חֲשׂוּפוֹת. וְכָל צְרוּרוֹת כְּסוּפוֹת. דִּקְדּוּקֶיהָ סְפוּת: עֲרוּכָה וּשְׁמוּרָה. קְצוּבָה וּגְמוּרָה. דְּרוּשָׁה וַאֲמוּרָה. בְּקַלָּה וַחֲמוּרָה: זִינָהּ לֶעָנָיו. בִּפְנִינֵי מְעוֹנָיו. וְהִגִּיהַּ עֵינָיו. בְּפוּץ מַעְיָנָיו: רָעַד בְּהִסְכִּית טַעַם תְּחִלַּת מִשְׁנָתָהּ. פָּרָה בַּת שְׁתַּיִם עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ: בְּצַר צִיר תַּחַן כְּקָשַׁב שְׁמוּעָתָהּ. נָא מֶנִּי יִפָּרֶה מוֹרֶה הֲלָכָה לְשַׁעְתָּהּ: יָדְעוּ בָהּ הֲלִיכוֹת וְשִׁנּוּן הֲלָכוֹת. אֵלֶּה הַנֶּעֱרָכוֹת. וְאֵלֶּה הַמִּתְהַלְּכוֹת. רְאִיָּתָהּ אֵיךְ לַחֲזוֹת. דָּמָהּ אֵיךְ לְהַזּוֹת. בְּאוֹרָהּ מִלְּהַבְזוֹת. לַחֲווֹת לְמִי זֹאת: בְּדִבּוּר אֱמוֹר אֶל הַכֹּהֲנִים שְׁנָה עוֹז פָּנָיו. שָׁב וַיַּעֲרוֹךְ זֹאת לְפָנָיו. וְהֵאִיר עֵינָיו: יַעַן כְּנֶאֱמַר לוֹ וְלָקְחוּ לַטָּמֵא. פַּלָּצוּת בְּעֶתְּתוֹ וְשָׂח מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא: קֹשֶׁט אִמְרֵי פָרָה. כָּל טָהוֹר מְטַמְּאָה. וְאֵיךְ הִיא תַּעֲבִיר רוּחַ הַטֻּמְאָה: לוֹ הִגִּיד אֵל חֻקָּה חַקְתִּי. וּמַה תְּיַגַּע לֵידַע. עֲמוּקָה מִשְּׁאוֹל מַה תֵּדָע: יָבֹא אֵפֶר פָּרָה. לְהַלְבִּין טִנּוּף בֶּן פָּרָה. הֱיוֹת כַּפָּרָה. לְסוֹרֵרָה כְּפָרָה: חזן רֶמֶז בְּוְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה. הֱיוֹת פָּרָתוֹ מִתְמֶדֶת. שֶׁכָּל הַפָּרוֹת כָּלוֹת וְשֶׁלָּךְ לָעַד עוֹמֶדֶת:

אֵל נָא לְעוֹלָם תֻּעֲרָץ. וּלְעוֹלָם תֻּקְדָּשׁ. וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשָּׂא. הָאֵל מֶלֶךְ נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ. כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים. מַלְכוּתוֹ נֶצַח.

נוראותיו

נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ. סַפְּרוּ עֻזּוֹ. פָּאֲרוּהוּ צְבָאָיו. קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ. רוֹן שִׁיר וָשֶׁבַח. תֹּקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

לְטַהֵר טְמֵאִים. לְטַמֵּא טְהוֹרִים. בְּאֹמֶר קָדוֹשׁ:

מיוסד ע"ס א"ב

אִמְרָה סְנוּנָה וּצְרוּפָה. בְּדוּלָה בְּדָתָהּ מֵעֲרוּפָה. גְּדֵלָה כְּרַעֲנָן לִתְרוּפָה: דְּרוּשָׁה בְּזִקּוּק שִׁבְעָה מִשִּׁבְעָה. הַזָּיוֹת טְבִילוֹת וְכִבּוּסִים שִׁבְעָה. וּפָרוֹת וְכֹהֲנִים טְהוֹרִים וּטְמֵאִים שִׁבְעָה: זִקְנֵי גָזִית תְּמִימִים מִמּוּם. חֲבוּאֶיהָ יְבַקְּרוּ לְבַל הֱיוֹת בָּהּ מוּם. טְהוֹרָה תִּהְיֶה לַאֲדֻמּוֹת כְּמִמּוּם: יֵעָשֶׂה מֵהוֹן כֹּהֵן כֶּבֶשׂ פָּרָה. כִּפָּה מוּל אֹטֶם בְּהוֹד תִּפְאָרָה. לְהוֹצִיא בָהּ תְּמִימָה חֵטְא תַּמָּה מְפִירָה: מְסַעֲדָיו אִתּוֹ יָצְאוּ לְהַר הַמִּשְׁחָה. נָחַץ טְבוּל שֵׁנִית עֲבוּר כּוֹרָה שׁוּחָה. סִדֵּר מַעֲרֶכֶת וְלֹא שָׁהָה: עָמַד מִקֶּדֶם וּפָנָיו לְמַעֲרָב. פָּרָה שָׁחַט וְדָם לֹא עֵרָב. צָת בָּהּ חֲרָיוֹת וּמוּקָדָהּ הֵרַב: קָם מוּל שַׁעַר אֵיתוֹן וְדָם שֶׁבַע יַזֶּה. רַעֲנָן אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי יֶהֱזֶה. שִׁמַּע לְכָל עֵץ אֶרֶז זֶה וְאֵזוֹב זֶה: תִּרְגְּלָהּ וְחִלְּקָהּ לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים. כָּל מִשְׁמָרוֹת מָנָה מְחַלְּקִים. תְּכוּנָה לְמִשְׁמֶרֶת עַד נְקוּקִים יָקִים: לטהר וכו׳

וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

אֵין לְשׂוֹחֵחַ עֹצֶם נִפְלְאוֹתֶיךָ. אֵין לְהַגִּיד חֵקֶר דָּתוֹתֶיךָ. אֵין לְהָבִין תֹּקֶף מִפְעֲלוֹתֶיךָ. אֵין לְפַעֲנֵחַ עֹמֶק פְּלָאוֹתֶיךָ. אֵין לַעֲמוֹד עַל סְפַן מִדּוֹתֶיךָ. אֵין לַחֲקוֹר סוֹד חִידוֹתֶיךָ. וְאֵין לְהַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלּוֹתֶיךָ. אֵין לְגַלּוֹת סוֹד עֵדוֹתֶיךָ: הַמְּפוֹרָשׁוֹת סְתוּמוֹת. הַגְּלוּיוֹת עֲלוּמוֹת. הַמְּבוֹאָרוֹת חֲתוּמוֹת. הַמְּשֻׁנָּנוֹת עֲצוּמוֹת. הַחֲקוּקוֹת רְשׁוּמוֹת: הַחֲסֵרוֹת מְיֻתָּרוֹת. הָאֲסוּרוֹת מֻתָּרוֹת. הַשְּׁחוּרוֹת צְחוּרוֹת. הַחֲשׂוּפוֹת אֲטוּרוֹת. הַפְּרוּטוֹת אֲצוּרוֹת. הַכְּלוּלוֹת עֲצוּרוֹת. הַקַּלּוֹת חֲמוּרוֹת. מוֹצִיא מְזֻלּוֹת יְקָרוֹת. מַתִּיר מֵאֲסוּרוֹת מֻתָּרוֹת. נוֹתֵן מִטְּמֵאוֹת טְהוֹרוֹת: מִן הַחֵלֶב שׁוּמַן הַלֵּב. מִן הַדָּם טְחוֹל הַדָּם. וּמִבָּשָׂר בְּחָלָב כְּחַל הֶחָלָב. מִכִּלְאֵי בְגָדִים תְּכֵלֶת בְּסָדִין. מֵאֵשֶׁת אָח. יִבּוּם הָאָח. מֵאֵשֶׁת אִישׁ, יְפַת תֹּאַר לְאִישׁ. מִטַּמְאַת נִדָּה, טָהֳרַת בְּתוּלֵי אִשָּׁה: מֵהֶתֵּר אִסּוּר. וּמֵאִסּוּר הֶתֵּר. מִטָּמֵא טָהוֹר. וּמִטָּהוֹר טָמֵא. בַּהֶרֶת מְמוּעָט תְּטַמֵּא. פָּרְחָה בְּכֻלּוֹ עוֹד בַּל תְּטַמֵּא. הַמֵּת בְּבַיִת אֵינוֹ טָמֵא. יָצָא מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ מְטַמֵּא. שְׂעִיר יוֹם כִּפּוּר מְכַפֵּר עַל כָּל טָמֵא. וְכָל מַעֲסִיקָיו בְּגָדִים מְטַמֵּא: פָּרָה אֲדֻמָּה עוֹשֶׂיהָ מְטַמְּאָה. וְהִיא עֲשׂוּיָה לְטַהֵר כָּל טֻמְאָה. וַאֲפָרָהּ נַעֲשָׂה אַב הַטֻּמְאָה. וְהִיא מְטַהֶרֶת אֲבִי אֲבוֹת הַטֻּמְאָה: בְּכֵן אֵין לְהָבִין סוֹד תּוֹרָתֶךָ. וְלֹא זִקּוּק אִמְרָתֶךָ. וְלֹא צֵרוּף גְּזֵרוֹתֶיךָ: בְּכֵן אֵין לְהָמִיר. וְלֹא לְהַתְמִיר. אֵין לְהַרְהֵר, וְלֹא לְהַרְחֵר. אֵין לֵידַע. וְלֹא לְיַדַּע. עֲמוּקָה מִשְּׁאוֹל מַה תֵּדַע. נָעוּ מַעְגְּלוֹתֶיהָ לֹא תֵדָע: זוּ בַּאֲמִירָה, וְזוּ בִּגְזֵרָה, זוּ בַּאֲסִיפָה. וְזוּ בַּחֲסִיפָה. זוּ בִּנְשִׁיקָה.

וזו

וזו בתשוקה. זו בכבישה וזו בהפרשה. זו בדרישה. וזו בחרישה: וכל
אמרה החקוק בה חקה. אין להרהר ולומר על מה נחקקה. שכך נתנה
בנשיקה. וכלם נכוחים למבין. וכל המשכיל יבין. חוץ מטעמי פרה שאין
להבין. וכל חכם לב יהל מבין. חפציה אין להבין: ובשמות תעודה היא
נקובה. לכל קרבן שי לא שוה. שהם זכרים והיא נקבה. לטהר שמצת עגל
תועבה: הם המירו כבוד בבן פרה. וסררו בו כפרה. תבא אמו אשר
היא פרה. ותהיה לעם כפרה: הם האדימו בו פנים. ואדמו עצם מפנינים.
תבא אמו אשר היא אדמת פנים. ובה צח ואדום ישא פנים: הם חרטוהו
הויות צג כתמים. ובה חיבו מהיות תמימים. תבא אמו תמימת תמימים.
ובה יטהר תמה הצור תמים: הם שחחו לפסל כל מום. ונענשו בו הויות
בעלי מום. תבא אמו אשר אין בה מום. להדיח דמי יפה ואין בה מום:
הם זממו בעגל למעול. ויזבחו לו ויפרקו עול. תבא אמו אשר לא עלה עליה
עול. ותנתן על שכמם כעול: הם נקהלו עבורו אל כהן. ואנף בהשמיד
איש מכהן. תבא אמו ותנתן לכהן. ויכפר בה עון כהן: וכמו באש נשרף.
כן באש תשרף. וכמו טוחן והודק עד עפר. כן תודק ותעשה עפר: וכמו
הושלך עפרו אל המים. כן תושלך אפרה אל המים: וכמו נפלו בו שלשת
אלפי ישר. כן יפלו בה שלשת מיני כשר: וכמו טנף עם טהור. כן תטמא
במגע כל טהור: וכמו טהר עם בו נטמא. כן תטהר איש אשר נטמא:
וכמו פזר פשעו לכל דור שמור לחטאת. כן תהא למשמרת למי חטאת:
להדיח דמים. לכבס כתמים. לנקות טנופים. להרחיץ צואים. להלבין
חטאים. לטהר טמאים. לקדש קדושים. להצדיק עמוסים: בעץ ארז לענפים
כארז. באזוב לנדכאים כאזוב. כשני לשפתותיה כשני. בתולעת לאל
היראי תולעת. לבל יתגאה מתגאה כארז. שאם לא ימך כאזוב ויחשב
כתולעת. לא יטהר באזוב ובשני תולעת. ואם לא ישפוך לב כמים. לא
יטהר בזריקת מים: ומה יתגאה חציר יבש. נוכח אש אוכלה אש. ומה יעוז
ציץ גאה. נוכח אל גאה גאה: והוא רוכב שחקים בגאוה. גאה על גאים.
מתנשא על נשאים. ומתגאה כארז על מתגאים. ועניו כאזוב על נדכאים.
וצר בעולמו חמשה מיני גאים. שור בבהמה. אריה בחיה. נשר במעופפים.
ארז בעצים. ואדם בכלם. ומלך מתגאה על כלם. לבש גאות מכלם: חקקם
בכם שביבי אש. ארבעה בכם מעלה. ואחד בכם מטה. כי כס מעלה מכון
בנגד כס מטה. וכל אשר יש במעלה יש במטה. כסא מול כסא. היכל
מול היכל. מקדש מול מקדש. זבול מול זבול. מזבח מול מזבח. בנים מול
בנים. עבדים מול עבדים. מלאכים מול מלאכים. משרתים מול משרתים.

צְבָאוֹת מוּל צְבָאוֹת. כְּרוּבִים מוּל כְּרוּבִים. אֲלָפִים מוּל אֲלָפִים. רְבָבוֹת מוּל רְבָבוֹת. קְדוֹשִׁים מוּל קְדוֹשִׁים. מַחֲנוֹת מוּל מַחֲנוֹת. מַעֲרִיצִים מוּל מַעֲרִיצִים. מַקְדִּישִׁים מוּל מַקְדִּישִׁים. וּקְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ מְשַׁלְּשִׁים: ככתוב וכו׳

יוצר לפרשת החודש

מתחילין שוכן עד עד ובורא את הכל ואח״כ מתחילין כאן:

אוֹר עוֹלָם בְּאוֹצַר חַיִּים. אוֹרוֹת מֵאֹפֶל אָמַר וַיֶּהִי:

מיוסד ע״ס א״ב

אוֹת זֶה הַחֹדֶשׁ. אִצַּתָּ מִכֹּל לְקַדֵּשׁ. וּבוֹ יֶשַׁע לְחַדֵּשׁ. בּוֹחֲרֶיךָ תּוֹבְעִים אוֹתְךָ לְקַדֵּשׁ. וְאַתָּה אוֹתָם מְקַדֵּשׁ. אֵל נַעֲרָץ בְּקֹדֶשׁ. גְּאֻלָּתָם עַתָּה תְּחַדֵּשׁ. וְצוֹרְרֵיהֶם פִּתְאֹם לְהָדֵשׁ. וְכָל פֶּה יְרוֹמֵם וְיַקְדִּשׁ: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם. בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם. נַחֲלָה בְּכָל קְהִלְּכֶם. קָדוֹשׁ: דְּרַשְׁתּוֹ מִכָּל חֳדָשִׁים. וְהִנְחַלְתּוֹ לִקְדוֹשִׁים. הֱיוֹת בּוֹ מְקֻדָּשִׁים: הִזְמַנְתּוֹ לְשָׁלִישִׁים. לְאֶפְרָתִים מוּגָלָשִׁים. לְמָנוֹת בּוֹ עַד שְׁלֹשִׁים. וּבוֹ תַּפִּיל קְדֵשִׁים. וְתַחְמוֹל עַל צֹאן קָדָשִׁים. בְּבֵית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים: זִכְרוֹן שְׁבוּעַת בְּרוּכִים. הִנְחַלְתָּ לִמְבֹרָכִים. לְהוֹשִׁיעָם מִיַּד מַפְרִיכִים. חוֹנֵן דַּלִּים וְדַכִּים. חָמַלְתָּ עַל נְמוּכִים. אֲשֶׁר אַחֲרֶיךָ מְשׁוּכִים. טוּב טַעַם מַאֲרִיכִים. וּלְפָנֶיךָ לֵב שׁוֹפְכִים. בְּרֹאשׁ יֶרַח מַמְלִיכִים: יִקָּבְצוּ עַתָּה כַּקְּהָלִים. בְּיֹפִי תֹּאַר מִכְלוּלִים. וְשָׁם תִּשְׁמַע פִּלּוּלִים. כְּבוֹד שִׁמְךָ מְעַלִּים. בְּשִׁיר וּבְתַחַן מִתְפַּלְּלִים. בְּחֶשְׁבּוֹן רֹאשׁ רְגָלִים. לְפָנֶיךָ יִהְיוּ מְסֻגָּלִים. כָּל גְּזֵעֵי דְּגָלִים. מְשׁוֹרְרִים וּמְהַלְּלִים: וּמַה גָּדְלוּ מַעֲשִׂים. לַעֲשׂוֹת נִפְלָאוֹת וְנִסִּים. לְבָנִים אֲהוּבִים וַעֲמוּסִים. נִצְּלוּ מִיַּד פַּתְרוּסִים. אֲשֶׁר אוֹתָם מְעַשִּׂים. וְהוֹעֲמְתוּ הֱיוֹת שָׂשִׂים. שׂוֹנְאֵיהֶם בַּיָּם דּוֹרְסִים. וְכַגַּת רָאשֵׁימוֹ רוֹפְסִים. כִּי בְנוֹחָם הָיוּ חוֹסִים: עוֹלְצֵי בְשָׂמְחוֹת. יָשִׂישׂוּ בְּרוֹב הַצְלָחוֹת. וְיִתְמַלְּטוּ מִכָּל אֲנָחוֹת. פּוֹדֶה אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת. הַמְעֻלָּה בְּכָל שְׁבָחוֹת. יַטֶּה אֹזֶן לְשִׂיחוֹת. צוֹרְרֵיהֶם תַּפִּיל בְּשׁוּחוֹת. וְנַפְשׁוֹתָם תִּהְיֶינָה שָׁחוֹת. בְּכָל רַע מוּבָחוֹת: קָדוֹשׁ יְקַבֵּץ עֲדָרִים. וְיִזְכּוֹר בְּרִית אַבִּירִים. אֲשֶׁר לְפָנָיו הָיוּ בְרוּרִים. רָצָה בְּבָנִים מוּבְחָרִים. מִכָּל צַד וַעֲבָרִים. לְפָנָיו הָיוּת מְשֻׁמָּרִים. שָׁקַד עֲלֵיהֶם בְּלֵיל שִׁמּוּרִים. וְקָטַל לְמַעֲנָם בְּכוֹרִים. וְהוֹצִיאָם בִּפְדוּת מוּדְרָרִים: חזן תְּפֶן בְּאַנְיֵ יְשֵׁנָה. וְתַצִּילֶנָּה מֵעֲדִינָה. בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה. קָדוֹשׁ: הכל יודוך

אופן כְּבוֹדוֹ מְשַׁבְּחִים בְּכָל הָעוֹלָם. וְהוּא מֵעִין כֹּל נֶעְלָם. וּבָאוּ בְּפִתְחֵי אוּלָם. וְהַכֹּל יְרוֹמְמוּהוּ כְּאוֹפַנִּים לְעוֹלָם: והחיות

מיוסד ע״ס א״ב

זולת אֵל עֹשֶׂה נִפְלָאוֹת. בַּעֲבוּרָם עָשִׂיתָ נוֹרָאוֹת. גִּלִּיתָ בְּרִבְבֵי צְבָאוֹת.

דגלימו

תלימו להוציא מתלאות. הם כנשרים נשואות. ומשארותם נושאות. זבד טוב מלאות. חסד בעיניהם רואות: טוב בנים כלם. יודע פרי מעללם. כל הדרך נהלם. לפני כל התלילם. מלא כל משאלם. נואמי רעתם הפילם. שבע מן האכילם. על כל אום עלם: פצו פה בשירה. צדקו לאיום ונורא. קול תודה וזמרה. רננו לשוררה. שם הנכבד והנורא. שבחו להעיד במורא. תקפו כלם להתאזרה. תנות כקריעת ים סוף ובמכת בכורים להגבירה:

עזרת. שמונה עשרה.

הש"ץ חוזר התפלה עד ומושיע ומגן ואח"כ מתחילין כאן:

מסוד חכמים ונבונים. ומלמד דעת מבינים. אפתחה פי בשיר ורננים. להודות ולהלל פני שוכן מעונים:

מיוסד ע"ס א"ב

אתית עת דודים כנגעה. באחת ועשר פוט נגעה. גישת צקון מכפל כפנעה. דלג פעם וזאת רגעה. השגיח עפר מחרך ארבות. וחתל ארך בתבם תערובות. זמן קפץ עשות רבות. חדשים וגם ישנים להרבות: טס וידא ועדן שנה. יקץ כישן וער כמשנה: חזן כסף ודפק בפתחי ישנה. לחפשה בראשון לחדשי השנה:

לי עוד תגנון. כפסוח וגנון: חזן בגוננך לבנון. במגנת ינון: ברוך אתה יי מגן אברהם: אתה גבור עד להחיות מתים

מרימי על עגלה להלאות. מכאב הגת להראות אות. נאקה החישה קץ הפלאות. נחצו למאתים ועשר ארבע מאות: שה המסבך לעקד צור. סים זכרו בפקד נצור. עמוסים כאתיו לעת בצור. עדימו לשי עצור: פלא עשות נגד אבות. פץ מבעשור לאסרו בעבות: חזן צליחת ירדן בו להתוות. צפית שה לבית אבות:

לך עוד נקשיבה. ממעיני הישועה נשאבה: חזן ששון ישעך לנו השיבה. ובתחית גשם נחשבה: ברוך אתה יי מחיה המתים:

קיחת עלית עקד. היא נצבה בפקד. תוכת בתרי שקד. רשפי לוד ליקד: רחש ישנים כערב. דם תבוסה כערב. קץ חש וקרב. לעורר בתנין קרב: שמע מכסת פסחים. אשר כסו פסוחים. היא צמתה כסלוחים. להציתם כקוצים כסוחים: תרפים כדי למעט. מנויי מתי מעט: חזן תקף הדרת מלך מלהמעט. הורשם להמנות בואם ימעט:

החדש הזה לכם לשמור. בסכם אסופי הר מור. ואתם אל ינמור. שלשת אותות בו לשמור: דורש זה חדש בחדשו. לאות ולמופת קדשו: חזן ידידי עם קדושו. הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו:

הָדוּם מִגֵּר נְזוּד עֶדֶשׁ. כְּהַיּוֹם הַזֶּה יְחֻדַּשׁ בְּגֶדֶשׁ: חזן וְנוֹבִיל שַׁי בְּקֹדֶשׁ. בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ:

יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

רַבּוֹת עָשִׂיתָ וְחִשַּׁבְתָּ וְסִפַּרְתָּ. מִפְּעָלוֹתֶיךָ פְּעוֹל בְּסַהַר סִפַּרְתָּ. לְאוֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים חֲבָלוֹ שִׁפַּרְתָּ. לִתְקוּפוֹת וּמַחֲזוֹרוֹת קִצּוֹ צָפַרְתָּ. לַאֲלָפִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה זְמַנּוֹ בֵּאַרְתָּ. וּבְתֵשַׁע מֵאוֹת עִבּוּרִים עָדָיו עִבַּרְתָּ. וְהַיּוֹם הוֹרֵיתָ לְעַם אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ. לָכֵן עַל כָּל חֹדֶשׁ חָדְשׁוֹ הִגְבַּרְתָּ. סִפֵּחַ בִּקַּרְתָּ. קִצְבוֹ חָקַרְתָּ. נִזְלוֹ הֵקַרְתָּ. פִּלְאוֹ סָקַרְתָּ. מוֹעֲדוֹ יִקַּרְתָּ. וּבוֹ יָקַרְתָּ וְנִתְיַקַּרְתָּ:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

חתום בראשי החרוזות אלעזר בירבי קליר.

אֲבִי כָּל חוֹזֶה. חָל בּוֹ בְּמַחֲזֶה. כְּנֶאֱמַר לוֹ חֲזֵה. תַּבְנִית הַחֹדֶשׁ הַזֶּה: לְהָבִין קֶצֶב מוֹלַדְתּוֹ. מִתְּחִלָּתוֹ וְאֹרֶךְ מְלֵאָתוֹ. עַד תַּכְלִיתוֹ: עִמְּתוֹ לְהַרְאֵהוּ. וְלֹא הִכִּיר מַרְאֵהוּ. עַד בְּאֶצְבַּע הֶרְאָהוּ. אָז בָּן וְרָאָהוּ: זֹהַר לְשָׁעוֹת שֵׁשׁ. תָּאֳרוֹ לְהִתְאַשֵּׁשׁ. פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ. כָּל עַיִן יַעֲשֵׁשׁ: רוֹאָיו לְבַקֵּר. עֵדָיו לַחֲקֹר. מַאֲמִירָיו לְיַקֵּר. מְמִירָיו לְעַקֵּר: בְּמֹדֶד לוֹ שִׁעֵר. עָבְיוֹ אֵיךְ לְשַׁעֵר. עַד שְׁטִיפַת שֵׂעָר. יְקַבְּלוּ יוֹשְׁבֵי שָׁעַר: יָדְעוּ תְּבוּנָה. לְחַוּוֹת לְאוֹם נְכוֹנָה. לְהוֹרוֹת לְיוֹדְעֵי בִינָה. עֵרֶךְ לְבָנָה: רְגָלִים לְיַשֵּׁב. זְמַנִּים לְחַשֵּׁב. בַּעֲבוּר אֵיךְ לְיַשֵּׁב. וְסוֹד מַה לְהַקְשֵׁב: בְּפָנָיו צִוָּה אֱלֵי קֹדֶשׁ. לְהָעִיד עֵדוּת חֹדֶשׁ. וְאֵל נַעֲרָץ בְּקֹדֶשׁ. כִּמְקַדְּשֵׁי חֹדֶשׁ: יָהּ בְּדָקָם לְעֵינוֹ. וְעֵדוּתָם דִּקְדֵּק בְּמַחֲנוֹ. וְהַכֹּל צִוָּהוּ בִּמְעוֹנוֹ. מְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ: קֵץ מוֹלַדְתּוֹ חָל לְהַקְצוֹת. בְּיוֹם רְבִיעִי כַּחֲצוֹת. וְעַד שְׁלֹשִׁים מְרוּצוֹת. לֹא נִכַּר בַּחוּצוֹת: לָאָה צִיר וּפָחַד. וְתָר מֵעֵת לְעֵת סִפּוּר אֶחָד. וְצוּר פָּץ לוֹ וַיַּחַד. מֵעֶרֶב וְעַד עֶרֶב מְנוֹת אֶחָד: יַלְדוּת חֶרֶס וְסַהַר בּוֹ בְּיוֹם חֶשְׁבּוֹן מִצּוּ. וּבִתְחִלַּת בְּרִיָּתָם בְּחַלּוֹן אֶחָד נִמְצָאוּ. חזן רֵעִים כְּנִתַּן לָמוֹ מַסֹּרֶת אִמְּצוּ. לְחַשֵּׁב לְעַבֵּר וּלְקַדֵּשׁ סְפוּרוֹת כְּמָצְאוּ:

אֵל נָא לְעוֹלָם תֻּעֲרָץ. וּלְעוֹלָם תֻּקְדָּשׁ. וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא. הָאֵל מֶלֶךְ נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ. כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים. מַלְכוּתוֹ נֶצַח. נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ. סַפְּרוּ עֻזּוֹ. פָּאֲרוּהוּ צְבָאָיו. קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ. רֹן שִׁיר וָשֶׁבַח. תֹּקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

חו"ק רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם. לִפְסוֹחַ עֲלֵיכֶם. לְהִתְקַדֵּשׁ בְּתוֹכְכֶם. קָדוֹשׁ:

לכם

חו"ק לָכֶם הוּא רִאשׁוֹן. נְצוּרֵי כְּאִישׁוֹן. לְהַעֲרִיץ לְאֵל אַחֲרוֹן וְרִאשׁוֹן. קָדוֹשׁ:

מיוסד ע"ס א"ב

אָדוֹן מִקֶּדֶם תִּכְּנוֹ רֹאשׁ. בִּינוֹ לֹא גָל בְּסֵפֶר תּוֹלְדוֹת רֹאשׁ. גִּלָּהוּ תְּחִלָּה לָכֶם לִדְרוֹשׁ: דֹּרֵשׁ לְהַשְׁווֹת בּוֹ גִּיהַּ וְאִישׁוֹן. הוּפְלָא מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן. וְלֹא הוּכְסַר לְאָדָם הָרִאשׁוֹן: זְמַן עֶדְנָה בּוֹ בִּשְּׂרָה. חָנוּט לְקִצּוֹ עָקוּד לְמוֹסֵרָה. טַפֵּיהָ כְּכֵן בּוֹ בִּשְּׂרוֹ בְשׂוֹרָה: יֶרַח אֲשֶׁר לֹא פֻּעֲנַח לָרִאשׁוֹנִים. כָּמוּס לִצְפּוֹן חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים. לְרֹאשׁ הוּשַׂם לְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים: מוֹעֲדִים מְזֻמָּן לִנְדְגָּלִים. נוֹעֲדִים בּוֹ עֵינֵימוֹ צִירֵי רוֹגְלִים. סָפוּר הוּא לִמְלָכִים וְלִרְגָלִים: עִבּוּר מְעַבְּרִים לְשָׁמְרוֹ בְּמוֹעֲדוֹ. פֶּרַח וְאָבִיב תְּקוּפָה בָּם לְוַעֲדוֹ. צִיּוּן שְׁלָשְׁתָּם יִצָּרְפוּ לְסַעֲדוֹ: קִדֵּשׁ בְּרֹאשׁוֹ וּשְׁלִישׁוֹ חֶצְיוֹ וְרֻבּוֹ לִשְׁמוֹר. לְקַדֵּשׁ לָקַחַת לְחָגֵג לִקְצוֹר וְלִגְמוֹר. רְשָׁם בְּכָל דּוֹר. שָׁמוּר הוּא לְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר: שְׁמִירַת שְׁלִישׁוֹ בְּיַרְדֵּן עָמְדָה. שַׁלְהֶבֶת חֶצְיוֹ שְׁאוֹן פּוּל הִשְׁמִידָה. תְּשׁוּעַת קְצִירוֹ יְמִינִי הֶעֱמִידָה: לכם וכו'

וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה. כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

הוּא נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְנוֹאֲמוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וּמוֹעֲדוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְאִוּוּיוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְנוֹחֲלָיו נִקְרְאוּ רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְאוֹיְבָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְאֹהֲבָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְגוֹאֲלָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. הִנֵּה הָעֵת יָבֹא בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. בְּקֵץ אֲשֶׁר הוּא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לַעֲבוֹר בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לְכוֹנֵן נָכוֹן בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. וְאִתּוֹ נוֹצַר בְּרוּחַ רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לְקַעְקֵעַ שְׂרִידֵי עֲמָלֵק רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לְעוֹרֵר צוֹרִים הַחֲצוּבִים בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לִפְעוֹל חֲדָשׁוֹת בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לְרַצּוֹת חִדּוּשׁ תְּשׁוּרַת רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן. לְהוֹבִיל בּוֹ שַׁי לְרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן: וְעוֹד בַּל יִזָּכְרוּ רִאשׁוֹנִים. כִּי יְחֻדְּשׁוּ חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים. פְּלָאִים מְפֻלָּאִים מְשֻׁנִּים. וְיָקִיצוּ כָּל יְשֵׁנִים. מְהַלְלִים וּמְשׁוֹרְרִים שִׁירִים מְשִׁירִים מְשֻׁנָּנִים: וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד אֲשֶׁר הֶעֱלָה בְּנָבִיא. כִּי אִם חַי יְיָ אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא. וְאָז אֵל יִשְׁאַג כְּלָבִיא. לַעֲרוֹךְ קָרְבִּי. חֲדָשׁוֹת לְהָבִיא. בְּיַד אִישׁ נָבִיא. מִשֵּׁבֶט לֵוִי. לְהָשִׁיב לְבָבִי. לְחַדֵּשׁ קָרְבִּי: וְיַצְמִיחַ צֶמַח נָקוּב שִׁבְעָה. וְאִתּוֹ יִהְיוּ רוֹעִים שִׁבְעָה. וִיחֻדְּשׁוּ לְאוֹם דְּבָרִים שִׁבְעָה. וְיִתְכַּסֶּה מֵהֶם שְׁבָעִים שִׁבְעָה. וְיָשׁוּב וְיִגָּלֶה לְעַם קְדוֹשִׁים. אֲשֶׁר עִמּוֹ יִהְיוּ מְקֻדָּשִׁים. וְלֹא לְעֶדְרֵי צֹאן קֳדָשִׁים. עַד קֵץ שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. עַד בֹּא רִאשׁוֹן לְרָאשֵׁי הֶחֳדָשִׁים. וְאָז יֵרָאֶה לַעֲדַת קְדוֹשִׁים. הַנִּשְׁאָרִים מֵעַל קֳדָשִׁים. וְיֵרָאֶה לָמוֹ אוֹתוֹת חֲדָשִׁים. לְחַדֵּשׁ שָׁמַיִם הַחֲדָשִׁים. לִמְשׁוֹחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים. לִפְתּוֹחַ דֶּלֶת לִקְדוֹשִׁים. בְּשַׁבָּתוֹת וּבָחֳדָשִׁים: וְאָז יְצַוֶּה חִדּוּשׁ עֲבוֹדַת חֹדֶשׁ. מַה לְהַעֲלוֹת בְּרֹאשׁ כָּל חֹדֶשׁ. וַעֲבוֹדַת רִאשׁוֹן כָּל חֹדֶשׁ. הִיא תַקְדִּים תְּחִלָּה לְכָל חֹדֶשׁ. כִּי כְמוֹ הָיָה רֹאשׁ

רכל

לכל חדש. כן יהיה ראש לכל חדש: ותעשה בו חדשה. לבראת ארץ חדשה. להנתן דעה חדשה. לכרות ברית חדשה. להבראות בריה חדשה. להתחדש רוח חדשה. להוביל בו שי מנחה חדשה: וחמה ולבנה תתחדש. ואורם שבעתים יחדש. שתים בשנה יתחדש. ויצמצם שכינתו בתוך שער החדש. ויקרא לו שם חדש. כשם העיר מיום המקדש: וינתן לעם לב חדש. לשורר בפיהם שיר חדש. שיר מפאר ומחדש. על כל שיר מהלל ומקדש: כי שירי אראלים. אשר שיר ותשבחות מהללים. לפני שיר זה לא חלים: ונצוח אלים. אשר קול המולה צוהלים. לפני שיר זה לא מסללים: וחן גלגלים. א"יר אם הורשו כל גוללים. לפני שיר זה לא כוללים: ואימת כרובים. אשר הם צנים כמו רובים. לפני שיר זה לא מרבים: והדרת אופנים. אשר הם מרבעי פנים. לפני שיר זה לא סופנים: והמון גדודים. אשר הם הוד אל מגידים. לפני שיר זה לא נאגדים: וסוד עירין. אשר כעין קלל בוערים. לפני שיר זה לא מפארים: ורגש קדישין. אשר לבקרים מתחדשים. לפני שיר זה לא מקדישים: ונהם שנאנים. אשר טעמם לא משנים. לפני שיר זה לא משננים: ופחד שרפים. אשר ברגע כל שורפים. לפני שיר זה לא רופפים: כי כל מחנות משרתים קדושים. משרתיו יהו מקדישים: וגם המון צבא מלאכים. מנעימים יהו ממליכים: ומרוצות חיל זקים. כחם יהו מחזקים. וזיו משלחת ברקים. פניהם יהו מבריקים: וחוצה למו הוים. מתעלסים באהבים. ועד מחיצתם לא באים: באשם נלהבים. ובנהלתם נכוים. ובפארם הם נאלמים: ועת כי יתחילו יחישו. ועת כי יתכילו יחילו. ועת כי יגמרו יעריצו. ועת כי יחישו יקדישו. ועת כי ישתקו ישלשו. קדשה משלשת: ככתוב וכו'

מוסף לפרשת החודש

הש"ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן:

ע"ס א"ב כפול ובראש כל פיסקא תיבה מפסוק ראשון לציון (ישעי' מ"א):

ראשון אמצת לפרח שושנים. אמוץ לעורר מרדם ישנים. בזכרך ברית ראשונים. בצפון חדשים וגם ישנים. גלותו בדת שונים. גזר ראש לארבעה ראשי שנים: חזן ארבעה ראשי שנים במחזה. בארת זה מזה לחוזה. כאשר שמענו כן עוד נחזה. לגוננו במגן בחדש הזה: ברוך אתה יי' מגן אברהם:

אתה גבור עד להחיות מתים:

לציון דרור חשת בו קפות. דבר אור יקרות לקפות. החדש אשר ישועות בו מקיפות. החוסים בו מתקיפות. וממנו מתחילות ותוקפות. ועד ראש לארבע תקופות: חזן ארבע תקופות בשנה. תחדש אורם כבראשונה.

כאשר

כאשר שמענו כן עוד חיש נא. החינו בגשם בראשון לחדשי השנה: ברוך אתה יי מחיה המתים: נעריצך. (כתר). לדור ודור עד וקדוש אתה:

הנה זה בא לפרקים. זמון לגאול רצוצים מארקים. החדש אשר רביבים בו מריקים. חשרת מים למלאת רקים. טיעת לרוות וירקים. טלאים בו להקים. בארבעה פרקים: חזן ארבעה פרקים כבמחזה. בארת זה מזה לחוזה. כאשר שמענו כן עוד נחזה. ונעריצך קדוש בחדש הזה: ברוך אתה יי האל הקדוש:

תכנת שבת וכו' עד מקדשי שמך (וכשר"ח אתה יצרת עד קבעת)

הנם ימים המברכים. יורה ומלקוש באבם פורכים. כח תת באביבים רכים. כרמל להקליא אביב פרוכים. לשנן מפעלות מציץ מחרכים. לפניו קוראים ענין ארבעה ערכים: חזן ארבעה ערכים אשננה. ספור מסות פרחי שושנה. כאשר שמענו כן עוד חיש נא. ענגנו בנפש בראשון לחדשי השנה: ברוך אתה יי מקדש השבת (לכר"ח וישראל וראשי חדשים):

רצה עד לציון ברחמים

ולירושלם מופת הוחק בו כסות. מעין כל חי להתכסות. נקמות אשר בלב מכסות. נתכנו במועד זה היות טכוסות. שה לבית אבות מנות במכסות. סבות עליו עסים ארבע כוסות: חזן ארבע כוסות כבמחזה. בארת זה מזה לחוזה. כאשר שמענו כן עוד נחזה. רצנו כשי בחדש הזה: ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון: מודים עד ועזרתנו סלה

מבשר עם זכיות. עצורים להעלות מצול דכיות. פדוים חוה במשכיות. בצוח שירים תמור בכיות. צבאות כל חמדת שכיות. צאנן יציע לרושש ארבע מלכיות: חזן ארבע מלכיות לדוש אותנה. מדות פעלתם כבראשונה: כאשר שמענו כן עוד חיש נא. ותיטיב לנו בטובך בראשון לחדשי השנה: ברוך אתה יי הטוב שמך ולך נאה להודות:

אלהינו וכו'. שים שלום עד בכל עת ובכל שעה בשלומך

אתן קול כשוררו ראשים. קרא בגרון בגיא החרשים. ראשי תנינים אשר על גבי חורשים. ראותם בזה חדש מגרשים. שיר חדש והגה מדרשים: תרננה שפתי בשורי ארבעה חדשים: חזן ארבעה חדשים כבמחזה. בארת זה מזה לחוזה. כאשר שמענו כן עוד נחזה. ברכנו בשלום בחדש הזה: ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

קדיש שלם. אין כאלהינו. עלינו. ק"י:

מתחילין שוכן עד עד ובורא את הכל ואח"כ מתחילין כאן:

אור עולם באוצר חיים. אורות מאפל אמר ויהי:

ע"ס א"ב ואחר אות כ' ובסופו חתום בנימין בן זרח חזק.

אתי מלבנון כלה. מראש אמנה תשורי. במהר עדיי לבוש התכבדי והתפארי. בשם רקוח התבשמי. מור ולבונה התקטרי. כי בא עת והגיע שעה אשר למלך תשורי: חזן בין שדי ילין אשכול הכפר. מצפצפת ונואמת כלה באמרי שפר. בני מכון זבולו רוחשים בלי חפר. חק זכר קדשתו נעריץ ונספר. במעלה יתקדש ובמטה יסתלסל תמיד ליל וצפר. קדוש:

גן נעול קראני דודי. חסק עבר ושמרים נשאו רדידי. דלפה עיני ונרסה בזכר עניי ומרודי. דודי אהבת חסד תאות דודי: הן בלא לב ולב ונפש חפצה. חתן מתנהג וכלה רוצה. ועל מה זה מתאחר דיץ העליצה. שלוחים הריצו לזה ולזו במרוצה: זכר בה ברית ושבועת אלה. אשר בשעת ארוסיה כרתי למהללה. חפצי ורצוני לקים בבהלה. השיב חתן לשלוחי כלה: מענה מגלה אף היא ישר אמרים. נכונה אני ומקימת בהן הן הדברים. יגמול רק עמי חסד ויזכור אהבת נעורים. וימהר לפדותי מבין חמודים: כצירי מרפא ושלוחי אמונים. נתמצעו תאומים בזוג חתנים. לדבר על לב כלה דברים הגונים. ולהבעיר לב חתן בקנאת מגנים: מלוכה כהתבשרה כלה בתמרוקיה מאד השביחה. רמוניה הנצו וסמדרה פתחה. נכונו שדיה ושערה צמחה. ותתנוה לכתר ולמלכות הצליחה: סוא מפריכה בראותה תמהה בעיניה. הלא זאת הנמבזה והנקלה השיבה לסגניה. על זאת שלחה וקראה לאצטגניניה. עליה חושבת וחורקת שניה: פריץ חיות נוהם ולבו מכבד. כלה לענות בקושי לשעבד. צערה בפרך ובעל כבד. אולי תתגנה ותהיה ככלי אבד: קרא עליו מועד בחוריו לשבור. צפרדע חנמל וכנים חמרים חמרים לצבור. רשף ודבר וברד לפניו לעבור: וראשית כל אונים באהלי חם לקבור: שלחה פרוכה בעל כרחה ממסתולל. ותצאנה כל הנשים אחריה בתף לחולל. תנות לאל זמר והודיות שבח והלל. שככה אורות בדים מפר וקוסמים יהולל: חזן בין שדי ילין אשכול הכפר. מצפצפת ונואמת כלה באמרי שפר. בני מכון זבולו רוחשים בלי חפר. חק זכר קדשתו נעריץ ונספר. במעלה יתקדש ובמטה יסתלסל תמיד ליל וצפר. קדוש: הכל יודוך

כראשי החרוזות בנימן

בלולי אש ומימות. גבורי עיד מרומות. נצבים כחומות. ברתתים ואימות. מרבים תעצומות. לאל יוסד הדומות. ואני אום באמות. בחך ורון רוממות: נוהם מיכאל. וגועה גבריאל. זועק אוריאל. וגועש רפאל. ומהדר

הדרניאל

חדרניאל. הוד ליה אכתריאל. ואני כנסת ישראל. מעידה כי אין כאל:
ירוצצו כברקים. חיל זועות וזקים. לפידים דולקים. וכבזק בוזקים. תשבחות
מפיקים. ושעור רוז מדקדקים. ואני שושנת עמקים. עסוקה במצות וחקים:
מאות אלפי אלפים רבבות. מרכבות אש ושלהבות. מקיפות וסובבות.
עלי כס ערבות. שלש קדושות דובבות. וקול דממה מקשיבות. ואני בת
שלשת אבות. תמיד תפלותי ערבות: נהרי אימה וחילה. זעת חיות מגדילה.
ועל ארבעתן מלמעלה. חיה חמישית גדולה. לסלסל היא מתחילה. ואחריה
פמליא כלה. ואני בבית התפלה. תבענה שפתי תהלה: ותחיות

מיוסד ע"ס א"ב ובסוף חתום יוסף בן שמואל

זולת אז כארשת בתולה במהר וקדושים. בארץ פתרוס הגרדה בין
קדשים. בהגיע זמן חפה בראשון לחדשים. בעדה שתה שדכנים ישרים
וקדושים: גשו אי כפתור כהפקדו ידידים. גם הרצו דברים למסתולל
תדודים. דעו כי עלמה בבתיכם שודדים. דרושה לנשואין ועתה עת דודים:
המלך הקדוש כמו קדשה בחתנה. הרבה סבלונות שגר לה במתנה. ונשבע
לה להכניסה כשתעמוד באיתנה. ומאז ועד עתה לדודה המתינה: זדון
לבכם השיאכם המלכה לכבוש. זמנה להעביר ולעכבה עד בוש. חושו נא
והחלצו מכתה לחבוש. חתן פן יעבור נקם יעט ללבוש: טף אויל והשיב
דברי מרמה. טובת חן שאמרתם מצאתיה ערמה. ירודה עד עפר פרועה
ופרומה. ידיה אסורות אבל חכמה בערמה: כנסתיה בהיכלי כעין פרתמים
ופחה. כלכלתיה ברעבון פן נפשה נפחה. לעת חזותי כי גדלה משפחה.
לקחתיה בעד כספי היות לי לשפחה: מה יקחך לבך תואנים בהשיבך. מות
קראתם בכלות כל תנובך. נצלתם בחכמתה ופיך ענה בך. נדרת ברצונך
להורישה כל טובך: ספר מתנה הפרע לה בנחיצה. סוב היצא כלה מארצך
חוצה. עמלה תשלם אם תשמע לעצה. עד לא תתחבל בכלה ונחרצה:
פשפשתי בבית גנזי פנקסים וספרים. פן אמצא החתן שאתם מספרים. צבא
הייש לו ועירים וכפרים. צפיתי ואין שעו לכם עפרים: קצפת בנבלות פה
וקלתך נתגלה. קדושנו רב חילו ומפאר בעגולה. ריב כהתגלע נודע למי
הסלה. רדתך לסוף בעצמך להשתחות לרגלה: שרש נחש כשמעו מאמר
פירושם. שב והתעבר וצוה חוצה לגרשם. תכבד העבודה עלי כלה כהרשם.
תאומים ספרו מעשיה להולך בראשם: ורד והתאיר חנית מסע ושריה. וישלח
חציו להפוך עיר וקריה. סבבום עשרה עדים במכה טריה. פצו צאי כלה
ענפה ופוריה: במחול משחקים אז יצתה אהובה. נוהגת לרקמות עם כספה
וזהבה. שודדים בחזותם בערה בם להבה. מהרו לרדוף כי שבתה מדהבה.

ויגער בים סוף וידרכו בנעלם. אויבים הטביע והמציאם כפי פעלם. לכן שוררו ידידים למלך נעלם. עוזר אבותינו אתה הוא מעולם:

עזרת, שמונה עשרה.

הש"ץ חוזר התפלה עד ומושיע ומגן ואח"כ מתחילין כאן:

מסוד חכמים ונבונים. ומלמד דעת מבינים. אפתחה פי בשיר ורננים. להודות ולהלל פני שוכן מעונים:

מיוסד ע"ס א"ב ובסוף חתום יוסף בן שמואל

אלהים בצעדך הכות פתרוס. בתקעת חילם מבצריהם להרוס. גאלת עמך בנבל קתרוס. דררתם והברותם כסלת לרוס: הגרת לגיא המון פינסת ונקתה לארץ בטריה נחבסת. זנוחה זרחה בדם מתבוססת. חלצה ונהצה ברחיצה ותכבסת: טרם מרור ממענים ישבת. ישועה צמחה לנצורי כבבת: חזן כתרת כליל לנפש משיבת. לשעבר קדמת מתן שבת:

סלה ארוממך מושיע ושליט. מוציאי לחפשי מבית מעליט: חזן סבותה לראשי להשאיר פליט. גנון והציל פסוח והמליט: ברוך אתה יי מגן אברהם:

אתה גבור עד להחיות מתים:

ממסגר אסיר בצאת לחפש. נתנוסס נס בטביעת רפש. סבבתם חק מרגוע ונפש. ערוך תחלה למשיבת נפש: פרושו וטעמו צוית במרה. צחצוח דתו להבין ולגמרה. קביעת קדשתו בזכירה ושמירה. רון להפיק בתודה חמרה: שפטים גדולים עשית בצוען. שפררת אהל בל יצען: חזן תעובים פסו באף להכניען. תקפה חרדה בעמלק וכנען:

לבך ועיניך להיכלך תשובב. דשן ושמן לעמך ינובב: חזן תכונן אלמך מזבח וסובב. להגשים תחי ישנים דובב: ברוך אתה יי מחיה המתים:

ישעי וכבודי משגבי ומנוסי. ונצב לריב על אונסי. סוככי באברתו יי נסי. פורע וגובה דין קנסי. בהלו נרו עלי ראשי. רכב על עב קל מענוי לגרשי. שחת מבצר מחלישי וחורשי. מלון קצו נחני דורשי: וממעון קדש חבש כאבי. אדון ממעיני הישועה השאיבי: חזן למדני לנוח בשבת מהדאיבי. להאכילי נחלת יעקב אבי:

ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:

ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אל נא:

כרם חמד נטע שעשועים. בלוסה ומכסכסת שני רשעים. ונגלית לחלצה מבין פושעים. בחיל אלפים רבבות תשעים. ובצדק נפקד להושע ותשעים. הועמסה משא פרדים תשעים. פנית לפניה מלכים ושועים. שלחה קציריה ועלו מושיעים. ולהלקה נטלה שבעה משבעים. שעשור נכסים לבנות

קבועים. ובישימון דרך הלכו ארבעים. מעדני מלך אוכלים ושבעים. קדשתו מתנים ורנן מביעים:

חי וקים נורא ומרום וקדוש:

ראשי החרוזות יוסף בר שמואל חזק.

ירדת להציל עמך. להודיעם ארח נועמך. למשאות תרים פעמיך. להכניע רודים בזעמך: וכהתם המון שודדים. כלו שרים ונדודים. והגיע עת דודים. צמחה ישועה לידידים: סוד כיצא בהויה. צאת עגומים לרויה. נחצו צירים לשביה. שני תאמי צביה: פרוס כירה של מלך. ארעהו לשר פלך. כל הבא למלך. אשכר לפניו מהלך: בשער בת כסלוח. נצבים מלאכי שלוח. נסתכלו קוטפי מלוח. באין קמץ וקלוח: רהב לבב גנה. ללגיוניו קפץ ומנה. יכנם הבא במנה. ואלה לבד באחרונה: שאל פתן חרש. מי בדרש והדורש. השיבוהו הפך משרש. כלה גרש יגרש: מרד זד בעקולו. מה לי ולקולו. ולא הרצני בשקלו. כנשען על מקלו: ואז צפה באלילים. הניש ידיו גלילים. צנו עליו בפלילים. אין פנות בחללים: אויל מוכן לעברות. מה לכהן בקברות. הלא בתבל הדברות. נודע בעל גבורות: לובש צדק נאזר. להשיב גמול לאכזר. הפך דרך איש וזר. עמלו בראשו חזר: חזן חנמל ברד ורשפים. זלעף בעלי כשפים. קרסו כרעו כשופים. עפר ארץ שואפים:

אל נא לעולם תערץ. ולעולם תקדש. ולעולמי עולמים תמלוך ותתנשא. האל מלך נורא מרום וקדוש. כי אתה הוא מלך מלכי המלכים. מלכותו נצח. נוראותיו שיחו. ספרו עזו. פארוהו צבאיו. קדשוהו רוממוהו. רון שיר ושבח. תקף תהלות תפארתו:

בראש חתום יוסף ואח"כ ע"ס א"ב ובסוף חתום טוב עלם:

חו"ק יוצאי חפזון. ספקם מזון. לשבע ולא לרזון. קדוש:

אמנה גדולה היתה בעם. בלי להתלונן זאת הפעם. גוע לומר מה נטעם. יוצאי: דרך שלשה נלך במדבר. הגיד מאז מנהיג ודבר. ולא כחד מהם דבר. יוצאי: זריזים חשו להקדיש קרואיו. חסו במטריף כל ברואיו. טוב אין מחסור ליראיו. יוצאי: יחיד שמרה למדה שרועה. כלולותיך אזכור חסד לפרעה. לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. יוצאי: מקום צפעונים נחש שרף ועקרב. נסעו קדושים לשמש ושרב. שב ועולל ומקנה רב. יוצאי: עדרים השכילו מדע להחכימם. פסת משארות נשאו בהשכימם. צרורות בשמלותם על שכמם. יוצאי: קטוף העסה בחררה קמוצה. רצופה בראשידם שלא חמצה. שמש שזפתה ואכלוה מצה. יוצאי: תפיני ששים ואחת במשטר.

טעמו

טעמו וארחו בשיר המגמר. עד לחם משמים המטר. יוצאי:

ובכן ויהי בחצי הלילה:

מיוסד ע"ס א"ב

אז רוב נסים הפלאת בלילה. בראש אשמרת זה הלילה. גר צדק נצחתו כנחלק לו לילה. ויהי בחצי הלילה: דנת מלך גרר בחלום הלילה. הפחדת ארמי באמש לילה. וישר ישראל למלאך ויוכל לו לילה. ויהי בחצי הלילה: זרע בכורי פתרוס מחצת בחצי הלילה. חילם לא מצאו בקומם בלילה. טיסת נגיד חרושת סלית בכוכבי לילה. ויהי בחצי הלילה: יעץ מחרף לנופף אווי הובשת פגריו בלילה. כרע בל ומצבו באישון לילה. לאיש חמודות נגלה רז חזות לילה. ויהי בחצי הלילה: משתכר בכלי קדש נהרג בו בלילה. נושע מבור אריות פותר בעתותי לילה. שנאה נטר אגגי וכתב ספרים בלילה. ויהי בחצי הלילה: עוררת נצחך עליו בנדד שנת לילה. פורה תדרוך לשומר מה מלילה. צרח כשומר ושח אתא בקר וגם לילה. ויהי בחצי הלילה: קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה. רם הודע כי לך היום אף לך הלילה. שומרים הפקד לעירך כל היום וכל הלילה. תאיר כאור יום חשכת לילה. ויהי בחצי הלילה:

ובכן כל מחמצת לא תאכלו:

מיוסד ע"ס א"ב

אבא בחיל להתיצבה. במעמד פני תבה. גשתי לרומם ולשגבה. מרשות דגול מרבבה: הלול קוני אקשיבה. ובחקר דתו אתישבה. זאת לדעת אחשבה. מטעם חכמי ישיבה: טוען עולם אמליכה. יהבי עליו אשליכה. כרש לפניו אתהלכה. לפתוח בדבר הלכה: מלת פי גרושה. נוצר חסד אקדישה. סלסל בדעה חדשה. מרשות עדה הקדושה: פני ישרים דובר. צחצוח אמרים אגבר. קדמתי לטול בסבר. רשות מרב וחבר: שדי חילי תאמץ. תעדיף קט וקמץ. לבאר בלי שמץ. הלכות בעור חמץ:

ע"ס א"ב וכסוף חתום יוסף הקטן בר שמואל חזק.

אלהי הרוחות לכל בשר. חק לעמו מסר. והזהירם בכתב מוסר. לבחוק חמץ אור לארבעה עשר: בשעה שאין בני אדם מצוין בשוקא. אור הנר יפה לבדיקה. אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה. וצריך לברך על בעור חמץ כחקה: גמר מנטרה עד דבתרא. ומיד צריך לבטל השאר באמירה. ולימא הכי כל חמירא דאכא בהדא דירה. דלא חמיתה ודלא בערתה לבטל ולהוי כעפרא: דאי משתכח לאחר אותה שעה. אינו חיב בבל יראה ובבל ימצא לפשעה. והרוצה אחר בדיקתו

לאכול

לאכול חמץ ולשבעה. מה שמשייר יניחנו בצנעה: היכא דבדק בחורי ביתא.
והניח ארבע או חמש רפתא. ואשכח חדא מניהו פחתא. לבדוק מרישא
שמא חולדה לקחתה: וכן תנו רבנן בפרקין. דחורי ביתא ונקיקין. עלאי
ותתאי אינן נבדקין. ואמצעים זקוקין: זהו גג היציע וגג מגדלין. ורפת
בקר ומתבן ולולין. ואוצרות יין ושמן הנעולין. לבדוק חמץ בלי עולין: חור
שבין אדם לחברו. זה וזה בודק עד שמגיע ומבטל שארו. וכן שבין יהודי
וארמאי חייב לבערו. פלימו מקל שמא יאמר הנכרי כשפו וחברו: טעני
המפרש והיוצא בשיירא. ואין דעתו קודם פסח לחזרה. תוך שלשים יום בעי
לבער חמירא. לפני שלשים יום אין זקוק לבערה: ישראל דחמין אתפקד
ליה. וליתיה למריה למשקליה. נטריה עד ארבע דחזי לאכליה. שלים ארבע
ולא אתא, לנכרי מזבין ליה: כשנפלה מפלת על חמץ בערבי פסחים. וכלב
אין יכול לחפש אחריו בטוחים. הרי הוא כמבוער לרעים פקחים: וכמה
חפישת הכלב שלשה טפחים: למדו בי מלחי ובי קירי נקובים. ובי תמרים
יציבים. לבדוק אותם חייבים. וחצר פטורה מפני העורבים: מוצא חמץ
בפסח בתוך ביתו. כופה עליו כלי בלי ראותו. ואם של הקדש הוא אין
צריך לכסותו. לפי שבדילין מאותו: נפי ופתילי ויורה. דאשתמש בהו חמין
חמירא. צריך לגעלינהו ויניח בגו רבא זעירא. ולרבא ליעבד גדנפא ולרתחיה
בנורא: סכיני דאשתמש בהו חמירא לארוחין. אם אפשר לעשותן חדשים
הם משבחין. ואי לא מגעלן ברותחין. ובכלי ראשון הם מצוחצחין. ועץ
פרור מגעילין ברותחין: עדו אגני וקציעי דקוניא ופחרא. אף על גב
דמפליט להו שפיר. לאשתמושי בהו אסירא. ואף על גב דדיחן ואבא
למימר דשליט בהו אורא. אפילו הכי קימא אסורא: פחר קדרות אין צריך
לפלחא. אבל משהי ליה עד בתר פסחא. וקערות מתרות כי שקיל מדודא
עליהו לאנחא. ובורמי דגללא שרין בהדדה: צעי דמשהי בהו חמירא בשאר
יומי. כבית שאור שחמוצו קשה דמי. ואי אקראי אותיבה ולא אשתהי עמיה.
לאשתמושי בהו שפיר דמי: קסוף ביין ושמן עבידין. מלמילש בהו ליילי
קמאי קפדין. ואמהן דלא טבילן ועבדין. דלא למילש בהו הוא הדין: רקיקי
מצות עושין זכר לעגון. ולשמן צריך לשמרן מחמוץ כהגון. וחרש שוטה וקטן
אין לשין דלמא ישגון. אף על גב דאפיה ישראל בר דעה לא ינהגון: שנו
שאין לשין בבת אחת למעלה, מחמשת רבעים קמח וכן לחלה. והן ביצים
במנין חלה, והעמר מוכח לה: והאשה לא תלוש אלא במים שלנו הלילה.
תמימים שנו במשנה המהללה. מי תשמישו של נחתום ישפכו מפני
שמחמיצין סלה. ואמרינן שדי להו במקום מודרן דלא ליתי בהו לידי תקלה.

תַּמּוּ הִלְכוֹת בִּעוּר וְהַגְעָלָה: יַיִן כִּי יִתְאַדָּם. לְמִצְוָה הוּא מְקֻדָּם. לָצֵאת בּוֹ
חוֹבַת יְדֵי אָדָם. אִם אַיִן, קוֹנְדִּיטוֹן וּמְבֻשָּׁל נֶגְדָּם: וְאַרְבַּע כּוֹסוֹת הַלָּלוּ. צָרִיךְ
שֶׁיְּהֵא בָהֶן כְּדֵי רְבִיעִית בְּלִי יָקֵלּוּ. אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים אֵלּוּ כָּאֵלּוּ.
וּמְחַלְּקִין לְתִינוֹקוֹת קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִין כְּדֵי שֶׁיִּשְׁאֲלוּ: סָחוּ שֶׁהַנָּשִׁים צְרִיכוֹת לְאַמְּצָה.
בְּכָל מִילֵי דְפִסְחָא בְּלִי שִׁמְצָה. אַף עַל גַּב דְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא גַּם
לֹא נִמְצָא. שֶׁכָּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּבַל תֹּאכַל חָמֵץ יֶשְׁנוֹ בְּקוּם אֱכוֹל מַצָּה: פֵּרְשׁוּ
בְּשָׂפָה נְדִיבָה. מַצָּה וְיַיִן צָרִיךְ הֲסִבָּה. מָרוֹר אֵין בּוֹ כֵּן חוֹבָה. וּמִבָּעֵי לֵהּ
לְכַסְכּוּסֵי טוּבָא: הֲסִבַּת יָמִין הֲסִבָּה אֵינָהּ. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמָּא יַקְדִּים קָנֶה
לְוֶשֶׁט וְיָבֹא לִידֵי סַכָּנָה. פְּרַקְדָּן לָא מִן חֲשִׁבְנָא. וְאִשָּׁה אֵינָהּ צְרִיכָה. וְאִם
חֲשׁוּבָה הִיא נְדוֹנָה: קַמֵּי אָב מֵסֵב הַבֵּן בִּדִיצָה. תַּלְמִיד בִּפְנֵי רַבּוֹ אֵינוֹ
רָאוּי לְפָרְצָה. אֲבָל בְּשׁוּלְיָא דְנַגָּרֵי צָרִיךְ לְהָסֵב בִּמְרוּצָה. וְהַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל
כַּזַּיִת מַצָּה כְּשֶׁהוּא מֵסֵב יָצָא: טָעֲנוּ לַחֲטוֹף מַצָּה בְּלֵילֵי פְסָחִים. כְּדֵי שֶׁלֹּא
יִישְׁנוּ הַפִּרְחִים. וְחַיָּבִין בָּרֶגֶל לִהְיוֹת שְׂמֵחִים. בַּמִּקְדָּשׁ בְּבָשָׂר וְהַשְׁתָּא בְּיַיִן
רְקוּחִים: נָשִׁים חַיָּבוֹת לִשְׂמוֹחַ וּלְהַרְנִין. בְּבָבֶל בְּבִגְדֵי צִבְעוֹנִים. בְּאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל בְּבִגְדֵי פִשְׁתָּן הַמְלֻבָּנִים. וְהָאֲנָשִׁים בְּיַיִן מִתְעַדְּנִין: בְּעֶרֶב הַפֶּסַח סָמוּךְ
לְמִנְחַת רִאשׁוֹן. לֹא יֹאכַל אָדָם עַד הָאִישׁוֹן. וּבְבֹאוֹ מִבֵּית רַחֲשׁוֹן. מוֹזְגִין לוֹ
כּוֹס רִאשׁוֹן: רִאשׁוֹן מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן. וְאַחַר כַּךְ קִדּוּשׁ וּזְמַן וְאֵינוֹ אוֹמֵר גַּם עֲדַיִן.
שֶׁצָּרִיךְ לְאָמְרוֹ בָּאַגָּדָה וְרָאוּי לְכוֹפְלוֹ אַיִן. וְשָׁתֵי וּמָשֵׁי יְדֵהּ וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל
נְטִילַת יָדַיִם: שָׁקִיל גַּרְגִּירָא אוֹ כַּרְפְּסָא אוֹ כְּסִבַּרְתָּא אוֹ חַמָּא. וְיִטְבּוֹל
בַּחֲרֹסֶת וִיבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְכַד אָכִיל יְחֶצֶה אַחַת מִשָּׁלֹשׁ מַצּוֹת וְאֵין
בְּרָכָה עִמָּהּ. מֶחֱצָה בַּקְּעָרָה וּמֶחֱצָה בְּשֻׁלְחָן לְהָשִׂימָה: מוֹשֵׁךְ מֵהַקְּעָרָה שְׁנֵי
תַבְשִׁילֵי. דְּאִנּוּן בִּשְׂרָא וְכַוְרָא צְלִילֵי. אִי נַמִּי גַּרְמָא וּבִשּׁוּלֵי. וּמַגְבִּיהַּ קְעָרָה
וְלֵימָא הָא לַחְמָא עַנְיָא כֻּלֵּהּ: וּמוֹזְגִין לוֹ כּוֹס שֵׁנִי מֵאַרְבַּעַת הָאֵל. וְכָאן הַבֵּן
מֵאָבִיו שׁוֹאֵל. מַה נִּשְׁתַּנָּה מִלֵּילוֹת זֶה לֵיל. וְגוֹמֵר הָאַגָּדָה עַד גָּאַל יִשְׂרָאֵל:
אַחַר דְּשָׁתֵי מָשֵׁי יְדֵהּ. וּמְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם לְחוּדֵהּ. וְשָׁרֵי הַמּוֹצִיא עַל
הַשְּׁלֵמָה דְעִלָּוֵי תַּרְתֵּי דִידֵהּ. וְלָא אָכִיל מִנֵּהּ אַכַּתִּי מִדֵּי: לוֹקֵחַ פְּרוּסָה וּמְבָרֵךְ
לֶאֱכוֹל מַצָּה בְּמֶלֶל. וּבַהֲדֵי דְהַהִיא דְהַמּוֹצִיא אוֹכֵל וְכוֹלֵל. וּמְבָרֵךְ בַּחֲזֶרֶת
לֶאֱכוֹל מָרוֹר וְטוֹבֵל וּבוֹלֵל. וְהָדַר אָכִיל מַצָּה וּמָרוֹר בְּלֹא בְרָכָה וְכוֹרְכָן כְּבַת
אַחַת כְּהִלֵּל: חָלִיף לְכַמָּה בָּתֵּי וְעָבִיד כִּי הַאי גַּוְנָא עַד הָכָא. וְאַחַר כַּךְ עוֹשִׂין
סְעוּדָתָן כָּל צָרְכָּהּ. וְכַזַּיִת מַצָּה בָּאַחֲרוֹנָה צְרִיכִין לְבָרְכָהּ. וְנוֹטְלִין וְלֹא מְבָרְכִין
שֶׁמַּיִם אַחֲרוֹנִים חוֹבָה וְאֵין טְעוּנִין בְּרָכָה: זוֹכֵר בַּשְּׁלִישִׁי בִּרְכַּת מְזוֹנוֹ. וְלִשְׁאָר
הַבָּתִּים תְּחִלָּה וְטוֹעֵם הַכּוֹס עַד מִשֶּׁלּוֹ אֵינוֹ. וּבָרְבִיעִי הַלֵּל מִצָּרַי לְתַנּוֹ. כָּל
יִטְעוֹם כְּלוּם בְּאִישׁוֹנוֹ: קִמְעָא לִשְׁתּוֹת מַיִם יְכַנֵּס. אִם חוֹלֶה הוּא אוֹ אִסְטְנִס.

וכ״ע

ובעי למשתי חמרא משום אונס. לומר בחמישי הלל הגדול ישתנס:

חסל סדור פסח כהלכתו. ככל משפטו וחקתו. כאשר זכינו לסדר אותו. כן נזכה לעשותו: זך שוכן מעונה. קומם קהל עדת מי מנה. בקרוב נהל נטעי כנה. פדוים לציון ברנה:

ובכן ולך תעלה קדשה. כי אתה קדוש ישראל ומושיע:

אין ערוך אליך להגיד ולדבר. חקר פלאי נסיך להבין ולסבר. מה יקר חסדך מכין מצעדי גבר. מאד עמקו מחשבותיך נותן תעצומות ועז להתגבר. ובני אדם בצלך יחסיון ארך האבר. הרבית הגוי והגדלת השמחה לבני עבר. במשול רשע על עם דל לישועתך סובר. ונתאזרת בחנינותיך מפזר ומפרד לכנס ולחבר. ועוררת אהבת ישני חברון שוכני קבר. ודנת דיני קנסות וחבלות על חוברי חבר. והכנעתם בדם וצפרדעים וכנים וערוב ודבר. ושברת ראשי תנין על ריב לא לו מתעבר. כי לפני כשלון גבה וגאון לפני שבר. ומה יעוז ציץ השדה וימיו כצל עובר. לגבוה על גבוה מפרק הרים ומשבר. והוא בעל נקמות אלהי המשפט מישרים דובר. ומצמיח ישע לקויו ועמים תחתיהם ידבר. ועלינו הפליא חסדיו ונשא נס. ונקם נקמתנו מכל בעלי אונס. והכניעם בזעם וצרה בחורי און וחנס. ומלוש בצק עד חמצתו דנם באונים להקנס. ואזור חלציו הזק ואמץ להשתנס. בקע ים ויעבירם וכנד נוזלים כנס. ובארץ לא זרועה אתם כלכל ופרנס. לכן לנו להודות על כל נס ונס: למה פסח בא מן הצאן. שפסח וחמל על קרואי צאן. וכרועה מקבץ טלאים משכם וגאלם מבעלי לצון: ולמה לקיחתו קדם לשחיטתו ימים ארבעה. ונתן למולים ולערלים נפסל בהיא השעה. כדי שיהיו בידם מצות מצויות להשתעשעה. שכבר בא עת דודים וזמן שבועה. והיו מתבוססים בשני דמים שתצמיח ישועה: ולמה נתינת דמו על המשקוף ושתי המזוזות. שהן שלש מזבחות במקום רואים אותם לחזות. זכר שלש מזבחות של אב המון נרמזות. שבדן ובית אל ואלון מורה נחרזות: ולמה אכילת חמץ לשש שעות. זכר לחפזון שכינה להעביר גזרות רעות. מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות: ולמה אכילת מצה לחם עוני. שלא הספיק בצק להחמיץ עד שגאלם מעוני: ולמה במרור שתחלתו רך וסופו קשה. שנמררו תחלה בפה רך ולבסוף בעול קשה: ולמה טבולו בחרסת. זכר לטיט שאשה ובעלה דורסת: ולמה תבלין בתוכו מגבלין כמו מלבן. זכר לנפוץ עם לקושש קש לתבן: ולמה שני מיני בשר בצד עונה. אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה: ולמה מגביהין קערה קדם זמנה. כדי

שיראה

שיראה תינוק וישאל מה נשתנה: ולמה שאר ירקות באין תחלה. לפטור חזרת של מצוה ברכה ראויה לה. ושאין לומר שתי ברכות באחת שתיה או אכילה. ואי אפשר לאכול ולשתות באחת בשכבר פרסו מלא. וכן בשתי מצות פוטרין מחלה לחלה. על כי אין לשנות בשתי ברכות. מברך על זו ועל זו ואינו אוכל עד שיגמור שתי ברכות: ולמה ארבע כוסות מצותן בזה הלילה. זכר לארבע גאלות שנתבשרו בהם עם סגלה. יציאה והצלה לקיחה וגאלה. ולהודות בהם ולתן בם תהלה. לחובת ארבע כוסות של יפיפיה עגלה. וכנגדם להשקותנו ארבע כוסות של חמלה: ולמה מסבין במטה כבודה וכלולה. זכר לחרות ורבוץ ענגי כבוד בחתולה. שכן דרך בני מלכים לנהוג כבוד ולסלסלה. שעטרנו קדוש יעקב עטרת מלוכה ותהלה. וברר להודיע עם מרעיתו להיות לו לעם נחלה. כי לאלהים מגני ארץ מאד נעלה: נעלה בקדשתו מרום וקדוש. כי אלהים קדושים הוא בכל מיני קדשה. דרכו בקדשה. והלוכו בקדשה. דבורו בקדשה. ישיבתו בקדשה. חשיפת זרועו בקדשה. נאה ואדיר בקדשה: הוא קדוש ועמו קדוש. וכל משרתיו קדושים. אין כקדשתו. ואין דומה לו: מקדש בקרוביו. ונורא על כל סביביו. ונערץ בסוד קדושים. נשגב ברבבות אראלים. אלי קדש משוררים ומהללים. בשיר קדש עירין וקדישין. רעשים ומרעישים. בקדש הקדשים. עתים חשים ועתים ממללים. ולבקרים מתחדשים. מקיפים כס המרכבה וקדשת השם מפרשים. ושלוש קדשה לקדוש ונורא מקדשים:

ככתוב על יד נביאך וכו'

דרך החיים

הלכות מזוזה.

(א) מצות עשה לכתוב פ' שמע והיה אם שמוע ולקבעם על מזוזות הפתח וצריך ליזהר בה מאד וכל הזהיר בה יאריכו ימיו ושנותיו [יו"ד סי' רפ"ד]: (ב) מצות נתינתה בטפח החיצון של רוחב מזוזת הפתח כדי שיהיה כל הבית שמור כיון שהוא בפנים למזוזה [שם]:

דין מקומות החייבין במזוזה.

(א) אלו המקומות חייבין במזוזה אחד שערי בתים ואחד שערי חצירות ורפת בקר ולול ואוצרות יין ושמן ובית השותפין כולן חייבין ודוקא בבית השותפין ישראלים אבל בשותף ישראל ועכו"ם פטור ממזוזה משום סכנה ודוקא שדר עם עכו"ם בבית אחד אבל אם דר כ"א בבית אחר תחת גג אחד הבית של ישראל חייב במזוזה ופתח הבית המשותף לישראל ולעכו"ם פטור וכן אם שכרו בית בשותפות עם עכו"ם בכותל המפסיק בינו ובין העכו"ם לא יעשה מזוזה מפני חשש סכנה אבל כשאר חדרים יעשה מזוזה רק שיניח המזוזה באופן שיהא שמור מן העכו"ם שלא יטלוה וינהגו בה מנהג בזיון וכן השוכר בית מעכו"ם חייב לעשות מזוזה מ"מ אותן אנשים הדרים בכפרים שאוכרין השפנק מן המושל שמוכרין שם י"ש או שאר משקין והעכו"ם שם כל היום ורגילין העכו"ם לגנוב המזוזה ולנהוג בה מנהג בזיון יש לעשות באופן שיהא שמור מן העכו"ם [יו"ד סימן רפ"ו]: (ב) בית התבן ובית העצים ובית הבקר חייבין במזוזה ואם הנשים רוחצות שם כיון שעומדות ערומות אין כבוד שמים להיות שם מזוזה וכן אם מטונפות של בני אדם מצוי שם אין לעשות שם מזוזה [שם]: (ג) חדר שאיש

ואשתו

ואשתו ישנים חייב במזוזה וצריך לעשות מזוזה בחלל הפתח ויהיה הדלת מפסיק בין המזוזה והחדר ואם א"א לעשות הדלת שיהא סוגרו מבפנים או שאין שם דלת כלל צריך לכסות המזוזה בכלי תוך כלי [שם]: (ד) במקום שיש טינופת כגון שתנוקת מצויין שם טוב לכסות המזוזה ובמקום טהרה טוב שתהא נראית [שם]: (ה) בית הכנסת ובית המרחץ ובית הבורסקי ובית הטבילה פטורין ממזוזה [שם]: (ו) ביהכ"נ פטורה ממזוזה ואם יש בית דירה בעזרה שלפני ביהכ"נ העזרה חייבת וביהכ"נ פטורה [שם]: (ז) בית המדרש חייב במזוזה אבל לא יברך עליה ולכן כשרוצה לקבוע מזוזה בבהמ"ד אז טוב שיקבע מקודם מזוזה בביתו ויברך עליה ויהא דעתו גם על מזוזה שבביה"מ על סמך ברכה שבירך בבית והברכה חוזרת על שתיהן [שם]: (ח) סוכת החג שאין עשויה רק לחג פטורה ממזוזה אבל אם משתמשין בה כל השנה חייב במזוזה. הבית שבספינה פטור ממזוזה. החנות שבשוקים שאין יושבים בהם רק ביום פטור ממזוזה [ולא דמי לבית האוצר ובית התבן שאין משתמשים בהם בכל שעה אפ"ה חייב במזוזה כיון שתשמישן שוה ביום ובלילה] אבל חנות שהוא בביתו פתוח לר"ה צריך מזוזה לפתחיה [שם בט"ז]: (ט) בית שאין בה ד"א על ד"א פטור ואם יש בה כדי לרבע ד' על ד' בשוה אע"פ שארכה יתר על רחבה או שהוא עגול או בעלת ה' זויות חייב במזוזה ולא יברך אבל יקבע מזוזה אחרת ויברך ויהיה דעתו גם על זו [ש"ך שם]: (י) בית שדרך תשמישו להיות מקורה אין לו תקרה פטור היה מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה אם היה הקירוי נגד הפתח חייב במזוזה והוא שיהיה במקורה דע"ד אבל כל שתשמישה אפי' בלא תקרה חייב אפי' אינה מקורה [הרא"ש בהלכות קטנות]: (יא) בית שאין לו דלתות יש בזה מחלוקת הפוסקים אם חייב במזוזה לכן יראה כשרוצה לקבוע מזוזה שיעמוד הדלת בתחילה ואח"כ יקבע המזוזה משום דלדעת הפוסקים שאם אין לה דלת פטור אם יקבע המזוזה ואח"כ יעמוד הדלת הוי תולמ"ה ואם א"א לתלות הדלת מיד יקבענו בלא ברכה ואחר כך כשיתלה הדלת יטול המזוזה ויקבענו פעם ב' גם כן בלא ברכה וצ"ל אף לדעת הפוסקים שסוברים שאם אין דלת פטור ממזוזה אם קבעה כשהיה דלת ואח"כ כשנוטל הדלת וחוזר ותולה אותה שאין בזה חשש משום תולמ"ה כמו גבי ספק אם סיכך כשהיו הדלתות מהרעפים פתוחים ואח"כ סוגרין ואח"כ כשפותחין אין בזה משום תולמ"ה [שם]: (יב) הרבה חדרים זה לפנים מזה כולם חייבין במזוזה [שם]: (יג) אם יש בבית הרבה פתחים לחצר או לר"ה ונעשו כולם לכניסה וליציאה בני הבית כולם חייבין במזוזה ואפילו נתמעטו הדיורין שאין רגילין לצאת ולבא אלא באחת מהם [שם]: (יד) מרתף שיש לה פתח גדולה מן הרחוב שמכניסין שם יינות בחביות גדולות ואח"כ עומדת סגורה ואין משתמשין דרך אותה הפתח ויש לה פתח קטן מן הבית שנכנסין ויוצאין בה תמיד אם הפתח קטן ראוי למזוזה היא חייבת והגדולה פטורה משום שאין תשמישה בה לכניסה ויציאה אלא לפעמים כשמכניסין בה חביות גדולות ואין זה תשמיש קבוע ובטלה היא לגבי פתח קטן אבל אם אין הפתח קטן ראוי למזוזה דהיינו שאין גבוה עשרה ורוחב ד' אע"פ שמשתמשין בקטן אינה אלא כחור בעלמא והגדולה היא עיקר הפתח והיא חייבת והקטנה פטורה שבטלה לגבי הפתח הגדולה [שם]: (טו) בית שיש לה שני פתחים בקרן זווית הבית פתח אחד נפתח לצד צפון ופתח אחד לצד מערב ובקרן זווית יש פצים א' המבדיל בין ב' הפתחים אם יש באותו פצים טפח צריך שני מזוזות היינו מזוזה אחד בימין הכניסה לצד מערב ומזוזה אחד צריך לעשות בפצים המבדיל לחלל הצפוני ואם אין בפצים המבדיל טפח א"צ רק מזוזה אחד בפתח המערבי לימין הכניסה ובפתח הצפוני א"צ משום דהפצים הוי כמאן דליתא והוי כפתח אחד באלכסון והוי גם לפתח הצפוני מימין הכניסה [ט"ז שם]: (טז) השוכר בית בחוץ לארץ על שלשים יום פטור ממזוזה אבל הדר בפונדק בא"י חייב תיכף לעשות מזוזה וה"ה השואל בית דינו כשוכר [שם]: (יז) השוכר בית מן העכו"ם חייב במזוזה כמו בשוכר בית מישראל אבל במקום דאיכא למיחש לסכנה שיעליל עליו העכו"ם שיעשה לו כישוף פטור ממזוזה [שם]:

דין איזה פתח חייב במזוזה.

(א) אין הפתח חייב במזוזה אא"כ יש לו ב' מזוזות ומשקוף וה"ה אם גוף הכתלים שברוח רביעית והמשקוף ג"כ מגוף הכתלים אף שאין בהם מזוזות אחרות חשיבין צידי הכתלים למזוזה ואם יש פתח בסוף הכותל ויש לה מזוזה א' ומשקוף והצד השני היא קצה הכותל כזה חייב במזוזה אבל אם הכותל עוברת להלאה מן הפתח או אם המזוזה בצד ימין והכותל בצד שמאל כזה לרש"י פטור ולהרא"ש והטור ורבינו ירוחם חייב לכן יקבענו בלא ברכה אבל אם המזוזה בצד שמאל והכותל בצד ימין כזה לכ"ע פטור ממזוזה [שם בש"ך]: (ב) בית שיש לו מזוזה מכאן ומכאן וכיפה כמין קשת על המזוזות אם יש בגובה המזוזות י' טפחים קודם שמתחיל להתעגל אם יש רוחב ארבעה טפחים עד שמגיע לעשרה גבוה מן הארץ וכן אפילו שמתחיל תיכף להתעגל מהארץ ויש בה רוחב ד' בגובה עשרה להרמב"ם פטור ולרש"י חייב דכל שיש בו רוחב ד' אפילו הוא עגול חשוב כמזוזה

ונראה

ונראה דיקבענה בלא ברכה ואם מתחיל להתעגל בגבוה י' מן הארץ ובעיגול שהוא למעלה י' מן הארץ יש רוחב ארבעה כ' הט"ז צריך עיון האיך לעשות המזוזה שצריך לקבעה בתחילת שליש העליון כי להרמב"ם ממקום שמתחיל להתעגל חשוב כמשקוף וכשיתן המזוזה במקום העיגול הוי כנתנה במשקוף ואם יקבענה בשליש העליון של המקום שזה קודם שמתחיל להתעגל לא יצא לדעת רש"י דס"ל שהמקום עיגול שרחב ד' חשוב כמזוזה והעלה שאעפ"כ יקבענה בתחילת שליש העליון של כל הפתח היינו עם העיגול וכזה יוצא אף לדעת הרמב"ם כיון שיש למטה עשרה בלא העיגול מצטרף הכל לקרות מזוזות [ס"ז שם] רק שלא יהיה למעלה מכתפיו [שם]:

דין מקום קביעות המזוזה בפתח.

(א) כשקובע המזוזה יברך אקב"ו לקבוע מזוזה וכשקובע הרבה מזוזות בפעם אחת מברך ברכה אחת לכולם [אבל שהחיינו אינו מברך משום דאינו בא מזמן לזמן] [סי' רפ"ס]: (ב) איזה מקום קביעתה בתוך חלל הפתח בטפח הסמוך לחוץ [כדי שיפגע במזוזה תחלה א"נ כדי שתשמור כל הבית מן המזיקין] ואם שינה אינה מעכב בדיעבד ובלבד שיניחנה בתוך חלל הפתח ואותם שדרים ברחוב של עכו"ם וחלל השער הוא נגד הרחוב והדלת נפתחת לתוך חלל הבית וירא להניחה בתוך חלל הפתח שלא יגנבו אותה העכו"ם יכול להניחה במזוזה נגד חלל הבית ובלבד שיהא בטפח הסמוך לפתח וצריך להניחה בתחילת שליש העליון של גובה השער ואם הניחה למעלה מזה כשרה בדיעבד והוא שיהיה רחוק מן המשקוף טפח אבל אם הניחה למטה משליש העליון אפילו בדיעבד פסולה ואם הפתח גבוה הרבה כשיניחנה בתחילת שליש עליון תהא למעלה מכתפיו צריך להניח למטה משליש העליון נגד כתפיו [שם]: (ג) צריך לקובעה מימין הנכנס [ואין חילוק בין אם הוא איטר יד אם לאו לעולם צריך לקובעה מימין הנכנס] ואם קובעה בשמאל פסול [שם]: (ד) בית שיש בו הדרים הרבה שהם פתוחים זה לזה ואין פתוח רק פתח אחד לר"ה חושבין דרך ימין מימין הכניסה של אותו חדר הפתוח לר"ה [כן משמע שם]: (ה) ומי שחולק ביתו לשנים ובכל חלק פתח פתוח לר"ה או לחצר ובמחילה ההולכת יש פתח מזה לזה ובזה יש ספק איזה מהן ימין ליציאה או לביאה אזלינן בזה בתר היכר ציר היינו במקום שקובע הציר שהדלת סובב בו היא הבית ובדרך שנכנסין שם לימין קובעים אותה אבל בשני הפתחים הפתוחים לרשות הרבים לא אזלינן בתר היכר ציר אלא יעשה אותה מימין הנכנס מרשות הרבים וכן הדין בבית שיש בו כמה חדרים ובשני הבתים החיצונים יש בכל אחד פתח פתוח לרשות הרבים או לחצר עושין הפתחים של הבתים הפתוחין לר"ה מימין הנכנס מר"ה או מחצר ובשאר הפתחים אזלינן בתר היכר ציר ואם אין היכר ציר או אזלינן בתר עיקר התשמיש היינו ההדרים האמצעים שמשתמשין לכל בית ובית עושין המזוזה מימין הנכנס מאותו בית שההדר משתמש לו ואם יש חדר א' שמשתמש לשניהם עושין המזוזה בפתח א' מימין הנכנס לבית אחד ובפתח הב' מימין הנכנס מן הבית הב' ופתח שנכנסין בו מן הבית שלנו לבית החורף אף שיש מן הבית החורף פתח לר"ה אעפ"כ לא אזלינן בתר היכר ציר וקובעין המזוזה בפתח שנכנסין מן הבית לבית החורף מימין הנכנסת מן הבית לבית החורף משום דעיקר התשמיש בבית החורף ולא בבית [ש"ך דלא כמשמע מהט"ז]: (ה) לא יעמיק להפור ספה במזוזת הבית בעומק ויושיב שם המזוזה שאם עשה כן פסולה [שם]: (ו) קבעה במזוזת הפתח בעודה תלושה ואח"כ חיברה לפתח פסולה משום תולמ"ה ויקבע על מזוזות הפתח באלכסון ויכוין שיהא ראש המזוזה לצד פנים וסופה לצד חוץ וכורכה מסופה לראשה היינו מאחד כלפי שמע [שם]: (ז) אותן החנויות שבביתו שעושין מזוזה אחת מן הקרקע עד המשקוף ומזוזה אחת שאינו מגיע עד המשקוף רק שכונסין את הכותל לערך אמה או יותר אם המזוזה שמגיע עד המשקוף הוא מימין הכניסה עושין המזוזה באותה המזוזה ואם המזוזה הקטנה הוא מימין הנכנס אם הוא גבוה עשרה טפחים עושין המזוזה בו ואם אינו גבוה עשרה טפחים עושה במקום הרחב כן נראה לי:

דין מילה וכיצד מלין.

(א) המל צריך לחתוך את הערלה כל העור החופה את העטרה עד שתתגלה העטרה ואחר כך פורעין את הקרום של מטה הרך מהעור בצפורן ומחזיר לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה ואח"כ מוצצין המילה עד שיצוא דם מהמקומות הרחוקים כדי שלא יבא לידי סכנה וכל מוהל שאינו מוצץ מעבירין אותו ואחר שמוצץ מעבירין עליה אספלניות או רטיה או אבק העוצרים הדם [רס"ד]: (ב) מל ולא פרע כאלו לא מל ויש ציצים המעכבים את המילה וצריך החותך לחזור אחריהם היינו דעטרה דלגבי מילה הוא הבשר אשר בראש הגיד כלו וממקום שמתחיל החוט הגבוה הסובב עם כל הבשר שממנו עד ראש הגיד הוא נקרא עטרה וצריך לחתוך עד שתתגלה כל הבשר עם חוט הגביה הסובב

שהוא

שהיא עיקרה ושורשה של העטרה ואם נשאר ציצין שחופה רוב גובה של הבשר אפילו אינו רק במקום אחד ואינו חופה רוב הקיפה צריך לחתוך אותה וכן אם אין חופה גובה הבשר של העטרה רק שחופה רוב הקיפה של חוט לבד צריך לחזור ולחתוך עד שתתגלה החוט הגבוה ולכל הפחות עד שתתגלה רובם ואם לאו כלא נימול והרי הוא ערל כמות שהיה [שם]: (ג) קטן שבשרו רך ומדולדל או שהוא בעל בשר הרבה עד שנראה כאלו אינו מהול רואים אם בעת שמתקשה נראה מהול א"צ למול פעם שנית ומ"מ משום מראית עין צריך לתקן רובו הבשר שמכאן ולדחוק העור לאחוריו היטב שתעמוד שם אבל א"צ לחתוך כלום ואם אין נראה מהול בשעת הקושי צריך לחתוך כל הבשר המדולדל עד שיהא נראה כנימול בשעת קשוי וא"צ שיהא נראה בשעת קישוי רוב העטרה הואיל ונימול פעם אחת כהוגן רק אפילו אם נראה מועט עטרה סגי וא"צ למולו שנית וכן אם תיכף אחר שנימול כהוגן נמשך העור למעלה ונתדבק שם הסיב על העטרה אם נראה רק מיעוט עטרה מגולה סגי וא"צ למולו שנית [שם]: (ד) אם נולד מהול לגמרי או שהיה רק רוב גובהה ורוב הקיפה מגולה שצריך להטיף דם ברית והטיפו דם ברית ואח"כ נמשך העור למעלה וכיסה העטרה מחמת שהוא בעל בשר ואפילו כשמתקשה אינו נראה אלא מהול קצת שחופה רוב גובה או רוב הקיפה צריך למולו ולחתוך כל הבשר מכאן ומכאן עד שיהא נימול לגמרי בשעת קישוי [שם בהש"ך]: (ה) בשעת המילה נכון שיהא שם עוד מוהלים אחרים שיראו היטב הפריעה אם היא כהוגן כי יש מקום לטעות לפעמים נמצא עור דק מאד אחר החיתוך כמו [שלית"ל בל"א] והוא כמו ליחה בעלמא ולפעמים אינו פורע רק השלית"ל והעור הפריעה קיימת וצריכין ליזהר בזה מאד כי המל ולא פרע כאלו לא מל [שם בס"ו ס"ק ד']:

דיני זמן המילה.

(א) אין מלין עד שתנץ החמה יום שמונה ללידתו ואם מל משעלה ע"ה יצא וכל היום כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצות ומלין בבוקר ואפילו מילה שלא בזמנה אינה אלא ביום. עבר ומל בלילה צריך להטיף ממנו דם ברית ביום ובשבת אסור להטיף ממנו דם ברית [דלא נתנה שבת לדחות אלא למילה ממש ולא על הטפת דם ברית] וכן אם מלו תוך ח' וביום נמי דינא הכי [י"ד סימן רס"ב וש"ך בסי' רס"ד ס"ק ו']: (ב) חולה אין מלין אותו עד שיבריא וממתינים מעת שנתרפא מחליו ז' ימים מעל"ע ואז מלין אותו. בד"א בחולי של כל הגוף כגון שחלצתו חמה וכיוצא בזה אבל אם חלה באחד מאיבריו כגון שכאבו לו עיניו כאב מועט ממתינים לו עד שיבריא ולאחר שיבריא מלין אותו מיד ואם כאבו לו עיניו כאב גדול היינו שהיו זותתין דמעות מחמת הכאב או דם או שהיה בו ריר ותחילת חוליו הוי כחולי של כל הגוף [שם]: (ג) נולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית בעור העטרה במקום המילה ומיהו בנחת וצריכים מילתא למבדקי' טובא יפה יפה שמא יש שם ערלה כבושה [היינו שמא העור נדבק מאד בבשרו] ובודק בידים ובמראית עינים ולא בברזל דלא לעיקק לי' ורואים ונזהרים האיך מלין וממתינים לו הרבה ואינו חושש ליום שמיני ללידתו שלא יביאהו לידי סכנה ואם נראה לו איזה ערלה כבושה מברכין על המילה ואין מחללין עליה את השבת אבל אם אין נראית לו ערלה כבושה אין מברכין על המילה ג"כ [סימן רס"ג]:

דין איזה מילה דוחה שבת וי"ט.

(א) מילה בזמנה דוחה שבת וי"ט אבל שלא בזמנה אינו דוחה ואפילו בזמנה אינו דוחה אלא המילה עצמה ופריעה ומציצה ואפילו אם פירש חוזר על ציצין המעכבין את המילה היינו אם נשאר מהעור עור החופה רוב גובהה או רוב הקיפה כמו שנתבאר לעיל ועל ציצין שאין מעכבין אם לא פירש חוזר ואם פירש אינו חוזר ומותר לטלטל האיזמל לאחר המילה להצניעו אף דאין צריך לו עוד באותו שבת אבל מכשירי מילה אינו דוחה שבת כיון שהיה אפשר לעשותה מבע"י ואפילו דרך כרמלית שהרי רק מדרבנן אסור להביא סכין בשבת כדי למולו [סימן רס"ו]: (ב) מלו את הקטן בשבת ואח"כ נתפזרו הסמנים צריך שיתקן לו סמנים אחרים אפילו בשבת מפני שסכנה היא לו אבל אם נתפזרו הסמנים קודם המילה אין לחלל שבת ולשחוק סמנים אלא דוחין המילה עד לאחר השבת וכ"ש היכי שלא היו לו סימנים מע"ש שאין שוחקין בשבת אלא דוחין את המילה עד אחר השבת [שם]: (ג) שכח ולא הביא סכין מע"ש אומר לעכו"ם להביא סכין בשבת ובלבד דלא יביא אותו דרך ר"ה רק דרך כרמלית כללו של דבר כ"ד שעשייתו בשבת אסורה עליו משום שבות מותר לעשותם בשבת ע"י עכו"ם לצורך מילה ודבר שאסור לו בשבת משום מלאכה גמורה אסור לעשותה בשבת ע"י עכו"ם [שם]: ולכן מותר ליקח רקב עץ שקורין [מוהל מעל] מן הכותל בשבת ע"י עכו"ם ואף שעושה גומא משום דחופר גומא וא"צ אלא לעפרה פטור אבל אסור וע"י עכו"ם מותר אפילו לכתחילה לצורך מילה ודוקא שהוא תחות אבל אסור לכותשו אפי' ע"י עכו"ם [כנ"ל]: (ד) אדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת ואם כבר מל אפילו פעם אחת מותר למול בשבת [שם]:

דין אם נולד בין השמשות.

(א) אם לאחר כשהוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור נראו ג' כוכבים בינונים יש לסמוך עליהם שהוא לילה אפילו אם למחר שבת ונמול בשבת וכ"ש אם נולד כולו בפעם אחת ותיכף כשנולד ראו ג' כוכבים בינונים דחשיב לילה לענין למולו בשבת אבל אם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור ושהתה קצת עד שנולד כולו ואח"כ כשנולד כולו ראו שלשה כוכבים בינונים אם לפי השיהוי נראה להם שהוא יום בהוצאת הראש אין להם אלא מה שעיניהם רואות ויהיה נימול לח' אפילו אם יארע בשבת היינו אם נולד במ"ש [סימן רס"ג] ואם אינן יכולין לידע אזלינן בתר חזקה דהשתא הוא דנולד ואם הוא בע"ש מותר למולו בשבת ואם במ"ש מלין אותו ביום א' [ש"ך סי' רס"ו ס"ק ט' וס"ס המנהג וצ"ל החזקה]: (ב) אם נולד בין השמשות [היינו י"ג מנוטין וחצי קודם שנראו ג' כוכבים בינונים] שהוא ספק יום ספק לילה מונין מן הלילה ונימול לתשיעי שהוא ספק שמיני ואם נולד ע"ש ביה"ש או שלא הוציא רק ראשו ביה"ש אף שיצא כולו בשבת אינו דוחה שבת ולא י"ט ונימול אחר כך [אבל י"ט שני של גליות דוחה אפילו כבר עברה זמנה ונימול בי"ט שני של גליות חוץ מי"ט ב' של ר"ה דקדושה אחת היא שספק מילה וכ"ש מילה שלא בזמנה אינו דוחה אותה] וכן אם נולד במ"ש ביה"ש עבדינן לחומרא ואומרים שהוא לילה ואינו נימול בשבת הבאה רק ביום א' [סימן רס"ו]: (ג) אם כשנולד היה נראה ברקיע כוכבים קטנים מאד ורקיע היה מזהיר כעין אורה של יום אף שהוא יותר מי"ג מינוטן וחצי עד שיהא נראה ג' כוכבים בינונים אעפ"כ מיחשב כביה"ש ומה שנראה רק קטנים משום דרקיע היה מזהיר כעין אורה של יום ולכך נראין כקטנים [סימן רס"ב]: (ד) ישראל מומר שנולד לו בן מישראלית שלא הומרה או להיפך מלין אותו בשבת אבל ישראל שנולד לו בן מכותית אין מלין אותו בשבת [סי' רס"ו]:

דין מילה בשבת לתינוק הנולד לז' או לח' חדשים.

(א) מי שנולד בחודש השביעי מלין אותו בשבת אפילו לא נגמרו שעריו וצפרניו אבל מי שנולד בחודש השמיני אין מלין אותו בשבת אא"כ נגמרו שעריו וצפרניו ואם הוא ספק בן שמונה או בן ז' אם נגמרו שעריו וצפרניו מלין אותו בשבת ומותר לחלל עליו שבת כמו בכל תינוק הנמול בשבת אבל אם לא נגמרו שעריו וצפרניו אין מלין אותו בשבת [ס"ז סימן רס"ו]: (ב) מילה שלא בזמנה מותר למול ביום ה' או ביום ו' ולא חיישינן מפני שגורם צער ביום השבת [שם]:

קצת דיני מילה וברכת המילה.

(א) המל מברך אקב"ו על המילה ואבי הבן מברך בין חתיכת הערלה לפריעה אקב"ו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו ואם בירך בדיעבד קודם המילה או אחר פריעה יצא וכן אם אבי הבן בעצמו הוא המוהל מברך שנית עובר לעשייתן ואם אין אבי הבן אצל המילה מברך הסנדק בין מילה לפריעה ברכה זו והאחרים שעומדים אצל המילה אומרים כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה ולחופה ולמ"ט: האב והמוהל כשמברכין צריכין לעמוד אבל התופס התינוק כשמברך נוהגים שיושב ומברך. כל העם שאצל המילה צריכים לעמוד מלבד הסנדק שהוא יושב. ואחר כך מברך על הכוס ואומר אשר קידש ידיד כו' [סימן רס"ה]: (ב) בנוסח הברכה אם אין לו אב אומרים קיים את הילד הזה לאמו ומדלגין לאביו ואם אין לו אם אומרים קיים את הילד הזה לאביו ומדלגין לאמו ואת מתו שניהם אומרים קיים את הילד הזה ויקרא שמו בישראל ומדלגין לאביו ולאמו [שם]: (ג) קטן שנולד כשהוא מהול וא"צ רק להטפת דם ברית אין מברכין עליו שום ברכה לא ברכת המילה ולא ברכת להכניסו ולא ברכת אשר קידש כו' [שם]: (ד) ממזר כישראל הוא ומברכין עליו ברכת המילה עד כורת הברית אבל א"א או"א קיים את הילד כו' וכן העומדים אצל המילה א"א כשם שנכנס כו' וכן מפרסמין בשעת המילה שהוא ממזר וכן מלין אותו בחצר ביהכ"נ אצל פתח ביהכ"נ [שם]: (ה) בד' צומות ואפילו בט' באב נותנין לתינוקות לשתות מן הכוס של ברכה וביוה"כ אין ליתן לתינוקות רק נותנין לתינוק הנימול מן הכוס הוץ מה שנותנין בפי התינוק כשאומרין בדמיך חיי [שם]: (ו) אם יש שני תינוקות למול אפילו של אדם אחד המנהג שלא להביא שניהם לביהכ"נ למול בפ"א אלא בזה אחר זה ומברכין כל הברכות כאו"א בפני עצמו [שם]: (ז) היכי דאפשר עבדינן למילה בעשרה והיכי דלא אפשר עבדינן בפחות מי' [שם]: (ח) אין מברכין שהחיינו בשעת המילה אפילו כשהאב בעצמו מל את בנו ואפילו בנו הבכור אין מברכין שהחיינו בשעת המילה רק בשעת פדיון הבן [שם]: (ט) אבי הבן עומד אצל המוהל להודיע שהוא שלוחו [שם]: (י) נותנין את הערלה בחול ועפר וכן רוקקין דם המילה בעפר ואם הוא שבת צריך להיות החול והעפר מוכנים [שם]: (יא) נוהגין לעשות כסא לאליהו הנביא מלאך הברית וכשמניחין יאמר בפירוש שהוא כסא אליהו ואבי הבן והעומדים שם יאמרו קודם המילה הפסוק אשרי תבחר

ותקרב

ותקרב ישכון חצריך [שם בש"ז]: (יב) אחר המילה אומרים עלינו ונוהגין שלא לחלוץ התפילין עד אחר המילה משום שהתפילין אות והמילה ג"כ אות [שם ס"ס בש"ך]:

דין תינוק שמת קודם שנימול ודין אם מת בשבת או בי"ט.

(א) תינוק שמת קודם שנימול מלין אותו על קברו בצור או בקנה ואין מברכין על המילה אבל משימין לו שם לזכר שירחמוהו מן השמים ויחיה בתחית המתים [סימן רס"ג]: (ב) תינוק שנימול או תינוקת אחר שלשים ללידתה שמתו בי"ט אם העת קר ואין בזיון שלא אסתרי אין לקברו בי"ט א' אפי' ע"י עכו"ם אלא משהינן לו עד י"ט ב' ואז קוברין אותו כמו גדול [מ"א סי' תקכ"ו דלא כהב"ח]: (ג) תינוק שלא נימול מחמת איזה סיבה ומת לאחר שלשים בי"ט אף דאיסתרי אין קוברין אותו בי"ט א' מחמת שצריכין למולו ואין למולו בי"ט א' ע"י עכו"ם ומשהין לו עד י"ט ב' ומסירין ערלתו וקוברין אותו וליכא בזיון בזה שכל לכבודו מותר להלינו [א"ר שם]: (ד) תינוק שנימול או נקבה תוך שלשים ללידתה שמתו בי"ט בין גמרו שעריו וצפרניו בין לא גמרו אי לא אסתרי אין קוברין אותו בי"ט א' אפילו ע"י עכו"ם ומשהינן ליה עד י"ט ב' וקוברין אותו ע"י עכו"ם ולא ע"י ישראל ואם אסתרי קוברין אותו בי"ט א' ע"י עכו"ם ואם מת בי"ט ב' קוברין אותו בו ביום ע"י עכו"ם ולא ע"י ישראל: (ה) תינוק שלא נימול שמת בתוך ל' יום אפי' גמרו שעריו וצפרניו ואפי' אסתרי אין קוברין אותו אפילו בי"ט ב' אפילו ע"י עכו"ם אלא משהינן ליה עד אחר י"ט ומסירין ערלתו וקוברין אותו [ולענין טלטול המת ממקום למקום עיין לקמן בה' אבלות כי שם נתבאר דינו על נכון]:

דיני אונן שיש לו בן למול.

אונן שיש לו בן למול אם אפשר להקיברים שיתפללו תחלה בבוקר ולקבור את המת קודם שיוצאים מביהכ"נ יקברו את המת תחלה בכדי שאבי הבן יהא יכול לברך ברכת להכניסו כו' ואם א"א לקברו קודם שיוצאים מבית הכנסת ימול הבן בביהכ"נ קודם עלינו והסנדק יברך להכניסו כו' והאונן מותר ליכנס לביהכ"נ רק לא יברך ברכת להכניסו [ע"ז סימן שמ"א בי"ד]:

סדר ברית מילה

קודם שימול יתפלל המוהל בכוונת הלב תפלה זו.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הִנְנִי מוֹדֶה וּמְשַׁבֵּחַ וּמְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁבְּרָאתָנוּ יֵשׁ מֵאַיִן לֹא לְצָרְכְּךָ חוֹבָה כִּי אִם נְדָבָה וְרָצוֹן וְאַהֲבָה. בְּמִדַּת טוּבְךָ וַחֲסָדֶיךָ. כִּי טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים שְׂפָתַי יְשַׁבְּחוּנְךָ שֶׁנָּתַתָּ בִּי נְשָׁמָה קְדוֹשָׁה וְרוּחָנִיּוּת. וְעוֹד הִגְדַּלְתָּ טוּבְךָ עָלַי שֶׁלֹּא עֲשִׂיתַנִי אִשָּׁה אוֹ עָבֶד. וְעַל הַכֹּל יִתְגַּדַּל וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ לְעוֹלָם שֶׁנָּתַתָּ לִי אֱמוּנָה שְׁלֵמָה לְהַאֲמִין כִּי אַתָּה אֵל אֱמֶת וְתוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדְּךָ בִּכְתָב וּבְעַל פֶּה אֱמֶת. וְחָתַמְתָּ אוֹת בְּרִיתְךָ בִּבְשָׂרִי לְאוֹת בֵּינְךָ וּבֵינִי לְהִמּוֹל כָּל זָכָר לְאוֹת כִּי אַתָּה אֱלֹהֵינוּ וַאֲנִי עַבְדְּךָ חָתוּם בְּחוֹתָמְךָ הַקָּדוֹשׁ כִּי אָמַרְתָּ לִי עַבְדִּי אַתָּה. יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר. וְעוֹד נָתַתָּ לִי מַתְּנַת חִנָּם שֶׁזִּכִּיתַנִי לִהְיוֹת אֶמְצָעִי לְהַכְנִיס בָּנֶיךָ תַּחַת כַּנְפֵי שְׁכִינָתְךָ וְלָמוּל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתָם וּלְהַכְנִיסָם בְּאוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם וְעַמְּךָ כֻּלָּם צַדִּיקִים. לָכֵן הִנְנִי מִתְחַנֵּן אֵלֶיךָ אֵל שַׁדַּי שֶׁתְּסַיְּעֵנִי וְתַצִּילֵנִי מִיֵּצֶר הָרַע שֶׁלֹּא לְטַמֵּא אוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ וְחוֹתָמְךָ שֶׁשַּׂמְתָּ בִּבְשָׂרִי. וְכֵן כָּל הַנִּמּוֹלִים עַל יָדִי יִשְׁמְרוּ אֶת בְּרִית קֹדֶשׁ מִכָּל טֻמְאָה שֶׁלֹּא יִקְרְבוּ אֶל עֲרָיוֹת וְלֹא שְׁנִיּוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים אוֹ עִם נִדָּה. אוֹ זָכָר אוֹ בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף. אוֹ עִם נָכְרִית. אוֹ עִם פְּנוּיָה בְּלֹא קִדּוּשִׁין. אוֹ כַּלָּה בְּבֵית חָמִיהָ. אוֹ עִם נְשׁוֹתֵיהֶן שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּן וְלֹא שׁוּם דָּבָר הַגּוֹרֵם

הַמְשָׁכַת עָרְלָה חַס וְשָׁלוֹם וּבְנֵי וְהַנִּמּוֹלִים עַל יָדִי וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ יִהְיוּ הַזְּקֵנִים בֶּאֱמוּנָתָם בְּדַת תּוֹרַת מֹשֶׁה עַד יוֹם מוֹתָם. וְלֹא יֵבוֹשׁוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא יִכָּלְמוּ לָעוֹלָם הַבָּא. וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתִּשְׁלַח אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַתָּה לִרְאוֹת מִצְוָה זוֹ וְיִהְיֶה הַיֶּלֶד הַזֶּה בָּרִיא וְלֹא חוֹלֶה כְּדֵי שֶׁאֲקַיֵּם מִצְוַת מִילָה בִּזְמַנָּהּ וּתְזַכֵּנִי לְהַמּוֹלוֹ כְּהוֹגֵן וּכְשׁוּרָה וּבְכַוָּנָה הָרְאוּיָה וְקַבֵּל עֲבוֹדָתִי בְּמִצְוָה זוֹ כְּאִלּוּ הִקְרַבְתִּי קָרְבָּן עַל גַּבֵּי מִזְבְּחֶךָ וְכַעֲקֵדַת יִצְחָק תְּרַצֵּנִי בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים וְשֶׁלֹּא יְסֻכַּן הַיֶּלֶד הַזֶּה חַס וְשָׁלוֹם מֵחֲמַת הַמִּילָה וְתִשְׁלַח רְפוּאָה וְחַיִּים לַיֶּלֶד וּלְאִמּוֹ כִּרְפוּאַת יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה מֵחָלְיוֹ וּכְמִרְיָם הַנְּבִיאָה מִצָּרַעְתָּהּ וּכְנַעֲמָן מִצָּרַעְתּוֹ וּכְמֵי מָרָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ וּכְמֵי יְרִיחוֹ עַל יְדֵי אֱלִישָׁע. וּבִזְכוּת מִצְוָה זוֹ רַחֵם עָלֵינוּ שֶׁלֹּא יִגְזְרוּ עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת רָעוֹת לְבַטֵּל מִצְוָה זוֹ וְלֹא שׁוּם מִצְוָה מִיִּשְׂרָאֵל וּתְזַכֵּנִי לְמִדַּת אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁהִכְנִיס תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן. וּבִזְכוּת מִצְוָה זוֹ הַחֲתוּמָה בִּבְשָׂרֵנוּ נִזְכֶּה לִרְאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר מִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ וְתַצִּילֵנִי מִן הַגֵּיהִנֹּם כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר גַּם אַתְּ בְּדַם בְּרִיתֵךְ שִׁלַּחְתִּי אֲסִירַיִךְ. וּשְׁלַח לָנוּ הַגּוֹאֵל בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן:

כשמביאים התינוק לביהכ"נ צריכים הכל לקום מפניו וגם בשעה שעוסקים במלות הברית חייבין כל העם להיות בעמידה כמ"ש ויעמוד העם בברית. ובבואו אומרים כל הקהל בקול רם:

בָּרוּךְ הַבָּא.

המוהלים והקהל נוהגין לומר אלו הפסוקים:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם:

אחר כך יקח המוהל את הנער מן המביא אותו ויאמר בשמחה

אמר הקב"ה לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים:

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה שצונו הבורא יתברך למול:

(וכשהאב בעצמו מל את בנו יאמר שצוני למול את בני):

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו וכו':

ויניח את התינוק על הכסא אשר הכין לאליהו ויאמר

זֶה הַכִּסֵּא שֶׁל אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב:

לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ. שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְיָ וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי: אֵלִיָּהוּ מַלְאַךְ הַבְּרִית הִנֵּה שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ עֲמוֹד עַל יְמִינִי וְסָמְכֵנִי: שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְיָ: שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב: שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל: אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ:

והקהל עונין נִשְׂבְּעָה בְּטוּב בֵּיתֶךָ קְדֹשׁ הֵיכָלֶךָ:

ויקח המוהל את הנער מכסא של אליהו ויניחנו על ברכי הסנדק ותופס עור הערלה בין אצבעותיו ומברך בקול רם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַמִּילָה:

וימהר לחתוך עור הערלה ואז אבי הבן מברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַכְנִיסוֹ בִּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ:

והעומדים שם עונים:

כְּשֵׁם שֶׁנִּכְנַס לַבְּרִית כֵּן יִכָּנֵס לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים:

ואחר שנעשה החתוך כראוי ימהר לעשות הפריעה והמציצה ונוטל את הכוס בידו ומברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדֵּשׁ יְדִיד מִבֶּטֶן וְחֹק בִּשְׁאֵרוֹ שָׂם וְצֶאֱצָאָיו חָתַם בְּאוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ עַל כֵּן בִּשְׂכַר זֹאת אֵל חַי חֶלְקֵנוּ צוּרֵנוּ צַוֵּה לְהַצִּיל יְדִידוּת שְׁאֵרֵנוּ מִשַּׁחַת לְמַעַן בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר שָׂם בִּבְשָׂרֵנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ כּוֹרֵת הַבְּרִית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ קַיֵּם אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וְיִקָּרֵא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל (פלוני בר פלוני) יִשְׂמַח הָאָב *) בְּיוֹצֵא חֲלָצָיו וְתָגֵל אִמּוֹ בִּפְרִי בִטְנָהּ. כַּכָּתוּב יִשְׂמַח אָבִיךָ וְאִמֶּךָ וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ: וְנֶאֱמַר וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי: (ונותן באצבעו מהיין בפי התינוק). וְנֶאֱמַר זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר כָּרַת אֶת אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִשְׂחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: וְנֶאֱמַר וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים: הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב

כי

*) כשהאב הוא מוהל בעצמו יאמר יְהִי רָצוֹן שֶׁאֶשְׂמַח בְּיוֹצֵא חֲלָצַי: יתום מהאב הנימול יאמר המוהל יִשְׂמַח הָאָב בְּגַן עֵדֶן בְּיוֹצֵא חֲלָצָיו: יתום מהאם הנימול יאמר המוהל יִשְׂמַח הָאָב בְּיוֹצֵא חֲלָצָיו וְתָגֵל אִמּוֹ בְּגַן עֵדֶן בִּפְרִי בִטְנָהּ: יתום מהאב והאם הנימול יאמר המוהל יִשְׂמַח הָאָב בְּגַן עֵדֶן בְּיוֹצֵא חֲלָצָיו וְתָגֵל אִמּוֹ בְּגַן עֵדֶן בִּפְרִי בִטְנָהּ:

כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: (פלוני) זֶה הַקָּטָן גָּדוֹל יִהְיֶה. כְּשֵׁם שֶׁנִּכְנַס לַבְּרִית כֵּן יִכָּנֵס לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים. אָמֵן: עלינו לשבח

ויתן לסנדק לשתות וגם לנערים העומדים שם גם יתן לתינוק הנמול מעט מכוס של ברכה:
ואח"כ יעמוד המוהל ויתפלל תפלה זו:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיְּהֵא זֶה חָשׁוּב וּמְרֻצֶּה וּמְקֻבָּל כְּאִלּוּ הִקְרַבְתִּיהוּ לִפְנֵי כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים שְׁלַח עַל יְדֵי מַלְאָכֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים נְשָׁמָה קְדוֹשָׁה וּטְהוֹרָה (לפב"פ) הַנִּמּוֹל עַתָּה לִשְׁמְךָ הַגָּדוֹל וְשֶׁיִּהְיֶה לִבּוֹ פָּתוּחַ כְּפִתְחוֹ שֶׁל אוּלָם בְּתוֹרָתְךָ הַקְּדוֹשָׁה לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת:

נאולה לברית מילה ולפרשת בשלח

יוֹם לְיַבָּשָׁה נֶהֶפְכוּ מְצוּלִים. שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים: הִטְבַּעְתָּ בְּתַרְמִית. רַגְלֵי בַּת עֲנָמִית. וּפַעֲמֵי שׁוּלַמִּית. יָפוּ בַּנְּעָלִים. שירה חדשה שבחו גאולים: וְכָל רוֹאֵי יְשֻׁרוּן. בְּבֵית הוֹדִי יְשׁוֹרְרוּן. אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן. וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים. שירה חדשה שבחו גאולים: דְּגָלַי כֵּן תָּרִים. עַל הַנִּשְׁאָרִים. וּתְלַקֵּט נִפְזָרִים. כִּמְלַקֵּט שִׁבֳּלִים. שירה חדשה שבחו גאולים: הַבָּאִים עִמְּךָ. בִּבְרִית חוֹתָמְךָ. וּמִבֶּטֶן לִשְׁמְךָ. הֵמָּה נִמּוֹלִים. שירה חדשה שבחו גאולים: הַרְאֵה אוֹתוֹתָם. לְכָל רוֹאֵי אוֹתָם. וְעַל כַּנְפֵי כְסוּתָם. יַעֲשׂוּ גְדִילִים. שירה חדשה שבחו גאולים: לְמִי זֹאת נִרְשֶׁמֶת. הַכֶּר נָא דְּבַר אֱמֶת. לְמִי הַחוֹתֶמֶת. וּלְמִי הַפְּתִילִים. שירה חדשה שבחו גאולים: וְשׁוּב שֵׁנִית לְקַדְּשָׁהּ. וְאַל תּוֹסִיף לְגָרְשָׁהּ. וְהַעֲלֵה אוֹר שִׁמְשָׁהּ. וְנָסוּ הַצְּלָלִים. שירה חדשה שבחו גאולים: יְדִידִים רוֹמְמוּךָ. בְּשִׁירָה קִדְּמוּךָ. מִי כָמוֹךָ. יְיָ בָּאֵלִים. שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים:

בִּגְלַל אָבוֹת תּוֹשִׁיעַ בָּנִים וְתָבִיא גְאֻלָּה לִבְנֵי בְנֵיהֶם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

מנהג כמה בני ק"ק שמתחילין כזה קודם ברכת המזון:

נוֹדֶה לְשִׁמְךָ בְּתוֹךְ אֱמוּנַי. בְּרוּכִים אַתֶּם לַייָ: בִּרְשׁוּת אֵל אָיֹם וְנוֹרָא. מִשְׂגָּב לְעִתּוֹת בַּצָּרָה. אֵל נֶאְזָר בִּגְבוּרָה. אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ. נודה: בִּרְשׁוּת הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה. טְהוֹרָה הִיא וְגַם פְּרוּשָׁה. צִוָּה לָנוּ מוֹרָשָׁה. מֹשֶׁה עֶבֶד יְיָ. נודה: בִּרְשׁוּת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם. אֶקְרָא לֵאלֹהֵי הָעִבְרִיִּים. אֲהוֹדֶנּוּ בְּכָל אִיִּים. אֲבָרְכָה אֶת יְיָ. נודה: בִּרְשׁוּת מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי. אֶפְתְּחָה בְּשִׁיר פִּי וּשְׂפָתַי. וְתֹאמַרְנָה עַצְמוֹתַי. בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ. נודה:

ברשות מרנן (ורבנן) ורבותי נברך וכו'. ומברך ברכת המזון:
וכשמגיע לבעיני אלהים ואדם יאמר זה:

הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֲבִי הַיֶּלֶד וְאִמּוֹ. וְיִזְכּוּ לְגַדְּלוֹ וּלְחַנְּכוֹ וּלְחַכְּמוֹ. מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה דָמוֹ. וִיהִי יְיָ אֱלֹהָיו עִמּוֹ:

הרחמן

הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ בַּעַל בְּרִית הַמִּילָה. אֲשֶׁר שָׂשׂ לַעֲשׂוֹת צֶדֶק בְּגִילָה. וִישַׁלֵּם פָּעֳלוֹ וּמַשְׂכֻּרְתּוֹ כְּפוּלָה. וְיִתְּנֵהוּ לְמַעְלָה לְמָעְלָה:

הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ רַךְ הַנִּמּוֹל לִשְׁמוֹנָה. וְיִהְיוּ יָדָיו וְלִבּוֹ לָאֵל אֱמוּנָה. וְיִזְכֶּה לִרְאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה. שָׁלשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה:

הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ הַמָּל בְּשַׂר הָעָרְלָה. וּפָרַע וּמָצַץ דְּמֵי הַמִּילָה. אִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. אִם שְׁלָשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ:

הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ מְשִׁיחוֹ הוֹלֵךְ תָּמִים. בִּזְכוּת חֲתַן לַמּוּלוֹת דָּמִים. לְבַשֵּׂר בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת וְנִחוּמִים. לְעַם אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד בֵּין הָעַמִּים:

הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ כֹּהֵן צֶדֶק אֲשֶׁר לֻקַּח לְעֵילוֹם. עַד הוּכַן כִּסְאוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ וְיַהֲלוֹם. וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיִּגְלוֹם. בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם:

הרחמן הוא יזכנו לימות המשיח כו':

דרך סֵדֶר פדיון הבן החיים

מצות עשה לפדות כל איש ישראל את בנו שהוא בכור לאמו הישראלית. מיום שלשים ומעלה. בחמשה סלעים. ואם פדאו קודם אינו פדוי. ומכאן והילך עובר עליו בעשה (וערך ה' סלעים עיין בש"ע י"ד סי' ש"ה. והגאון רבינו אליהו ווילנא זצ"ל אמר שבזמננו זה הם לערך שלשים זהו' פולי"ש. ובחת"ס סופר סי' רפ"ט כתב כי ע"פ חשבון יש להיות בעשרים לוואלניגר חמשה לויט ושליש כסף גרוף (בראנדזילבער) והוא שיעור הפדיון רק שאינו ברור ע"כ יש להוסיף קצת לוואלניגר ע"ש). אלו חמשה סלעים נותן לכהן בכסף או בשוה כסף מכל דבר שירצה חוץ מקרקעות. עבדים. ושטרות. ואם פדאו בהם אינו פדוי.

מנהג ישראל לעשות סעודה. וחושבין אותה לסעודת מצוה. ואחר ברכת המוציא פודין:

בתר ברכת המוציא [ומאחר שהכהן יש לו לברך אחר הפדיון על הכוס כדי לפרסומי מילתא וכתב הס"ז ובעיר שאין בה יין מברך על שכר שהכל ונראה דבאותן מקומות שאין יין צריך לעשות הפדיון קודם ברכת המוציא על הסעודה דאילו בתוך הסעודה אין מברכין על השכר משא"כ במקום שיש יין פודין אחר ברכת המוציא עכ"ל] האב מייתי ליה לבכור קמיה כהן ומודיע ליה שהוא בכור פטר רחם אמו הישראלית ומייתי כסף או שוה כסף חמשה סלעים. ומניח לפני הכהן ואומר לכהן:

זֶה בְּנִי בְּכוֹרִי הוּא פֶּטֶר רֶחֶם לְאִמּוֹ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צִוָּה לִפְדּוֹתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וּפְדוּיָו מִבֶּן־חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הוּא. וְנֶאֱמַר קַדֶּשׁ־לִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל־רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא:

ואח"כ האב מניח הילד לפני הכהן גם כלי עם המעות והכהן שואל את האב:

מַאי בָּעִית טְפֵי לִתֵּן בִּנְךָ בְּכוֹרְךָ שֶׁהוּא פֶּטֶר רֶחֶם לְאִמּוֹ אוֹ בָּעִית לִפְדּוֹתוֹ בְּעַד חָמֵשׁ סְלָעִים כִּדְמִחַיְּבַתְּ מִדְּאוֹרַיְתָא:

האב משיב לכהן ואומר:

חָפֵץ אֲנִי לִפְדּוֹת אֶת־בְּנִי וְהֵילָךְ דְּמֵי פִדְיוֹנוֹ כִּדְמִחַיַּבְנָא מִדְּאוֹרַיְתָא:

הכהן מקבל הכלי עם המעות ומחזיר הילד לאביו והאב מברך :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן הַבֵּן :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה :

ונוטל הכהן את הכסף ומוליכו בידו על ראש הבן ואומר :

זֶה תַּחַת זֶה . זֶה חִלּוּף זֶה . זֶה מָחוּל עַל זֶה . וְיִכָּנֵס זֶה הַבֵּן לְחַיִּים . לְתוֹרָה וּלְיִרְאַת שָׁמָיִם . יְהִי רָצוֹן שֶׁכְּשֵׁם שֶׁנִּכְנַס לַפִּדְיוֹן כֵּן יִכָּנֵס לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים . אָמֵן :

הכהן נותן את ידו על ראש הבן ומברכו :

יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה: יברכך ה' וישמרך וגו'.
כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ :
יְיָ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ :

והכהן מברך על הכוס.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן :

דרך החיים

דיני חלה והפרשתה ומינים החייבין בחלה.

(א) עכשיו המנהג הפשוט שמפרישין חלה ושורפין אותה ונוהגין להשליך לתנור שאופין בו את הפת [סי' שכ"ב] : (ב) אין חייבין בחלה אלא ה' מיני תבואה ואלו הן חיטין. שעורין. וכוסמין. ושבולת שועל. ושיפון [היינו דגן] ועכשיו אין ידוע לנו מה הוא המין כוסמין [סי' שכ"ד] ואותן החמשת מינים מצטרפין זה עם זה אם לש מהן עיסה ביחד ואפילו בלא לשן ביחד רק שעירב העיסות עד שנעשו גוף אחד ג"כ מצטרפין זה עם זה לכשיעור [שם] ואם לא לשן ולא עירבן רק שצרפן בכלי או ע"י נשיכה יתבאר לקמן בעזה"י : (ג) אין חייב בחלה אלא עיסה מהמשת רביעים קמח הנל פחות מזה פטור והשיעור של ה' רביעים הוא מדה שמחזקת מ"ג ביצים וחומש ביצה וכילד משערין לוקחין מדה גדולה וממלאים אותה מים שתהא מלאה ונותנין לתוכה מ"ג ביצים וחומש ביצה והמדה המחזקת המים היוצאין מאותו כלי להוץ מחמת הביצים הוא השיעור חלה [שם]: (ד) ה' רביעים קמח הללו השאור והסובין והמורסין מצטרפין להשלים אם לשן בלא הרקדה אבל אם ריקד מהקמח וחזר ועירבן אין מצטרפין [שם] : (ה) הנוטל קמח מא' מה' מיני דגן הנתבארים לעיל שחייבין בחלה ותבאר מינים שאין חייבין ולש מהן עיסה ביחד אם אין בעיסה כשיעור חלה ממין שחייב בחלה פטורה מחלה אפי' אם הרוב ממין שחייב בחלה לפי שאין מצטרפין אפי' בלש יחד רק ה' מינים ואם יש בעיסה כשיעור חלה ממין החייב בחלה אם אותו המין שחייב בחלה הוא הרוב חייב בחלה וצריך לברך עליה אבל אם המין שאינו חייב בחלה הוא הרוב רק שיש בהמין שחייב בחלה כדי ליתן טעם בעיסה יש בזה מחלוקת הפוסקים אם חייבת בחלה ומפרישין ממנו חלה בלא ברכה ואם הוא המועט עד שאין נותן טעם בעיסה פטורה מחלה [שם] :

דין צירוף העיסות לענין חלה.

(א) שתי עיסות שאין בשום א' מהן שיעור חלה ויש בשתיהן שיעור חלה או שבא' יש בה כשיעור ובא' אין כשיעור אם אין מקפיד על תערובתן כמו שית' לקמן אם נוגעות זו בזו עד שנדבק מזו לזו [וזה נקרא נשיכה] היינו

היינו שנושכין כ"כ שאם ינטל עיסה א' יגטל מחברתה עמה מצטרפין וחייבין בחלה וכן אפי' אם אין נדבקין זו בזו והם בכלי א' הכלי מצרפן לחיוב חלה ואפי' אחר שנאפה ונעשה פת מהני צירוף כלי להתחייב בחלה [י"ד סי' שכ"ה]: (ב) צירוף כלי לא מהני אלא בכלי שיש לה דפנות ונתונים בתוך הכלי וצריך שלא יצא שום ככר א' או עיסה א' כולה חוץ לדפני הכלי דאז אין הכלי מצרף לאותו ככר או אותה העיסה היוצאה חוץ לדפני הכלי ולא מהני מה שמכסה במפה עליה ואם המקצת מן הככר או מן העיסה מונחים תוך הכלי ומקצתם חוץ לכלי אז הכלי מצרפן [שם]: (ג) אם נתן את העיסות או את הככרות בטבלא שאין לה לבזבזין אין מצטרף לחלה ואם מכסה הפת למעלה בסדין או במפה כשהן מונחים על הטבלא אין חשוב כמו כלי לצרפן לחלה ובפסח אם אין כלי שיחזיק את כולם כדי לצרף אותם לחלה נותן בסדין זיכסה באותו סדין עליהם והוי כמו צירוף כלי ואף שבאמצע מגולים רק יזהר שלא יצא מצה שלימה חוץ לכיסוי [שם]: (ד) בד"א שמצטרפין ע"י נשיכה וצירוף כלי כמו שנתבאר לעיל דוקא שהיו העיסות של אדם אחד ואינו מקפיד על תערובתן אבל אם מקפיד על תערובתן כגון שהאחת פת קיבר והא' פת נקיה או שבעיסה אחת יש כרכום ובשניה אין בה כרכום אותן מסתמא אפי' אדם א' מקפיד על תערובתן ואין מצטרפין וכן אפי' בעיסה שאין סתם בני אדם מקפידין אם הוא מקפיד בפירוש שלא יתערבו זה עם זה אין מצטרפין [סי' שכ"ו]:

דין צירוף בעיסות שני אנשים.

(א) שתי עיסות של שני אנשים שאין בכל אחד שיעור חלה ויש בשתיהן שיעור חלה ונתערבו יחד שלא מדעתן עד שנשכו זו בזו או שנתן כ"א קמחו לנחתום ועירבן הנחתום שלא מדעתן אפילו ע"ד לחלקן אחר אפייה אם השני עיסות ממין אחד שאם היו מאדם א' לא היה מקפיד על תערובתן מ"מ כיון ששני בני אדם מסתמא מקפידין שלא לערב עיסתן מש"ה אין מצטרפין ופטורין מחלה אא"כ ידוע בפירוש שאין מקפידין על עירוב העיסות והיה דעתם ג"כ שלא לחלק עד אחר אפייה דאז מצטרף וחייב בחלה ותלמידים הלומדים ביחד לפני רב אם נתן כל א' קמחו לנחתום לאפותו ועירבן הנחתום שלא מדעתן כדי לחלקן אחר אפייה מצטרף וחייב בחלה כיון שמסתמא אין מקפידין וכן שני שותפין מסתמא אין מקפידין [שם]: (ב) שני אנשים שלשו עיסה שאין בה רק כשיעור אחד אם היה דעתן לחלק בבצק פטור אפי' אם אחר שחלקו הוסיף כל אחד ואחד בעיסתו עד שהיה בהם כשיעור פטורין מחלה כיון שהיה להם שעת חיוב ונפטרו אבל אם הוסיף כ"א שיעור שלם חייב אבל אם היה בדעתן בשעת לישה לחלק לאחר אפייה אפי' חילקון בבצק חייבין [ש"ך סי' שכ"ו]: וכן אדם א' שעשה עיסה כשיעור כדי לחלק הבצק בפחות מכשיעור לאנשים אחרים או לב"ב שאינן סמוכין על שלחנו והלקם בבצק אחר כך פטורה מחלה ואפי' הוסיפו אח"כ על כל חלק עיסה עד שיהיה בה כשיעור פטורה כיון שהיה להם שעת חיוב ונפטרו הוי כעיסה שהורמה חלתה אבל אם הוסיף כשיעור חלה חייב בחלה אבל אם לא היה בדעתו בשעת לישה להלקן בבצק לאנשים הרבה אף שחלקן אח"כ חייבת בחלה [שם]: (ג) בשני מינים מן ה' מינים שחייבין בחלה אין מצטרפין ע"י נשיכה וצירוף כלי אף באין מקפידין על תערובתן רק עיסת דגן מצטרף עם עיסת שעורים וכן עיסת שעורים מצטרף עם עיסה של שבולת שועל אבל שאר מינין אין מצטרפין זה עם זה אם לא שלש אותן ביחד דאז כל הה' מינים מצטרפין כמ"ש לעיל ולהרמב"ם עיסה של דגן מצטרפת עם של שבולת שועל ולכן לכתחילה אין לצרף עיסת דגן עם עיסה של ש"ש ע"י נשיכה או צירוף כלי ואם צירף מפריש חלה בלא ברכה [סי' שכ"ד]: (ד) אם דיבק עיסה שלא היה בה שיעור חלה עם עיסה של ה' מינים ממין שאינו מצטרף שלא היה בה ג"כ כשיעור חלה ובין שניהם יש כשיעור חלה ואח"כ הלק אותם והוסיף על כל אחד ממינו עד שהיה בו כשיעור חייב כ"א בחלה כיון שלא נצטרפו כשהיו מעורבין ועכשיו בא להם החיוב אבל אם דיבק שני עיסות ממין א' ע"ד לחלקם לשני אנשים ולא היה בכל א' מהם בפ"ע שיעור חלה רק בין שניהם וחלקן אח"כ והוסיף על כ"א מהם עד שהיה בו כשיעור חלה פטורים לפי שכבר היה להם שעת חובה והם היו פטורים באותה שעה [כמו שנתבאר לעיל. שם]:

דין כיצד מפרישין חלה מן עיסה שיש בה כשיעור חלה על עיסה אחרת שיש בה כשיעור.

(א) אם יש לו שתי עיסות ממין א' ויש בכל עיסה כשיעור ורוצה להפריש מזו על זו או שאפה אותם פת ורוצה להפריש מאחד על כולם א"צ לא צירוף כלי ולא נגיעה אלא כיון שעתיהן לפניו [וזה מיקרי מן המוקף] מפרישין מזה על זה וכזה אם יש בכל אחד כשיעור אפי' אם הוא מקפיד עליהם שלא יתערבו כגון שא' פת קיבר והב' פת נקיה או בא' יש כרכום ובשני אין בו כרכום רק אם הם של אדם אחד מפרישין מן האחד על הברו כשהן מן המוקף ואם לו שתי עיסות משני מינים ויש בכל

עיסה

עיסה כשיעור ומונחים כולם לפניו אין מפרישין מאחד על כולם רק עיסת שעורין וש"ש מפרישין מזה על זה אבל שאר מינים אין מפרישין מזה על זה [סי' שכ"ד סעיף ב']:

דין אם מפרישין חלה מעיסה של תבואה ישנה על עיסה מתבואה חדשה או להיפך.

(א) עיסה מתבואה חדשה ויש בה כשיעור חלה ועשה עיסה מתבואה ישנה ויש בה ג"כ שיעור חלה אין מפרישין לא מן החדשה על הישנה ולא מן הישנה על החדשה ואם עשה שתי עיסות ואין בכל אחת שיעור חלה והשיכן זו בזו או שצרפן בכלי אין מצטרפין להתחייב בחלה אפי' אם רוצה להפריש חלה מאמצע שניהם דאז מפריש מן החדש על החדש ומן הישן על הישן אפ"ה אין מצטרפין מדרבנן מחמת גזרה [שאם יראו שמצטרפין יבואו להפריש מזה על זה] אבל מדאורייתא מצטרפין וחייבין בחלה ולכן לכתחילה אין להשיך אותן או לצרפן בכלי ואם עבר וצרפן אסור לאכול אותן עד שיפריש על כאו"א מעיסה אחרת שלא הורמה חלתה מן החדש על החדש ומן הישן על הישן [סימן שכ"ד] ודוקא ע"י נשיכה וצירוף כלי אין מצטרפין אבל אם לש עיסה אחת מתבואה חדשה וישנה או שעירב העיסות עד שנעשו גוף אחד מצטרפין: (ב) אם נילוש ביחד עיסה שלא הורמה חלתה ועיסה שהורמה חלתה אם יש לזה עיסה אחרת שיש בה לבד שיעור חלה שלא הורמה חלתה נותנה אצל העיסה שנתערבה כדי שיהיה מן המוקף ומפריש ממנה על העיסה שנתערב וא"צ לא נשיכה ולא צירוף כלי ואם אין בעיסה הב' שיעור חלה לבד רק עם צירוף העיסה שנתערבה צריך להשיך אותה אל העיסה שנתערבה או לצרפן יחד בכלי ואם אין לו אחרת שלא הורמה חלתה מפריש מעיסת התערובות מינה ובה [שם] ועי' מ"ש בסוף הלכות חלה: (ג) נוהגין הנשים ליקח מעט בצק מעיסה הגדולה קודם הפרשת חלה ומשהין אותה שיהיה לשאור להחמיץ בה עיסה אחרת כדי שיהיה אותו השאור מן החיוב ואז אף אם יזדמן שיבוא השאור לידה בשעת הפרשת חלה מהעיסה יהיה מחיוב על החיוב [ויזהרו שלא להחמיץ בשאור זה המשקה שקורין ברשט ואם אירע כן עיין בס' לבושי שרד] [ולכאורה קשה כיון דהשאור נילוש ביחד עם העיסה ונתחייב ביחד א"כ כשנוטל אח"כ חלה מן העיסה נפטר השאור ג"כ ומה בכך שנוטל השאור קודם שמפרישין חלה וכדמשמע קצת מסי' שכ"ו בט"ז ובש"ך דאוסרין לחלק בצק גדול שנילוש ביחד להרבה אנשים לכל אחד שיעור חלה שיטול כ"א שיעור חלה ע"ש ולכן נראה דאף דחלה אחת פוטרת כל העיסה שנילוש ביחד אף אחר שנתחלק לעיסות מ"מ אם מתכוין בפירוש שלא יפטור רק העיסה ולא האחרת אף אותה שנילוש עמה אינה פוטרת דחלה כמו תרומה שניטלת במחשבה וכשמחשב שלא לפטור אינה פוטרת דהא דאסרו שם הוא מטעם דהוי ברכה שאינה צריכה כיון שיכול לכוין ולפטור בברכה אחת] ואם נתן שאור שהורמה חלתה לתוך עיסה גדולה שלא הורמה חלתה אם יש לו עיסה אחרת שלא הורמה חלתה ויש בה כשיעור חלה תורם ממנה על העיסה הגדולה ע"י הקפה ואם אין בה כשיעור חלה מצרפו בכלי או ע"י נשיכה לאותה עיסה גדולה ואם אין לו עיסה אחרת מפריש מן העיסה גדולה מינה ובה ובדיעבד סמכינן על הפוסקים שסוברין יש בילה בדבר לח ומפרישין מן החיוב על החיוב וכן מותר לכתחילה ליקח מעיסה זו שאור קודם שמפרישין ממנה חלה להמץ בו עיסות אחרות דכולי האי לא חיישינן דמהרמי תרי זימני אותה של פטור [ס' שכ"ד]: (ד) האופה פשטיד"א מעיסה שלא הורמה חלתה ובתוכו בשר מותר להפריש אח"כ מינה ובה ונפטר אף הטעם של העיסה שנבלע בבשר ולא אמרינן דהוי כמפריש מן החיוב על הפטור כיון דטעם כעיקר דאורייתא [ש"ך בשם מ"כ] ועי' בסוף הלכות חלה והט"ז אוסר להפריש מינה ובה כיון שיש בעיסת הפשטיד"א טעם בשר אמנם הוא תמוה דטעם בשר הנבלע בעיסת הפשטיד"א אינו מזיק להעיסה לענין חלה דהטעם אין מבטל הממש וע"ל בסוף הלכות חלה: (ה) עיסה שאין בה כשיעור ובעת אפייתה תפחה עד שגדלה ונראה כאילו יש כשיעור פטורה וה"ה אם תפחה קודם אפייה [שם]: (ו) אסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור כדי להפקיע מחיוב חלה אבל בפסח מותר לעשות פחות מכשיעור מחמת חשש חימוץ ואחר כך יצרפן לחייבן בחלה [שם]:

דין אם מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה.

(א) אין מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה מיהו היכא דבעל העיסה אינו בביתו ואם ימתינו עליו מלאפות עד שיבוא לביתו ויפריש חלה יש חשש קלקול העיסה יכולה המשרתת בעצמה להפריש חלה בלא רשות בעלת העיסה ואשה אחרת שאינה משרתת אינה יכולה להפריש חלה בלא רשות אא"כ כשימתינו על בעלת העיסה עד שתבא לביתה בודאי יתקלקל העיסה דאז בודאי ניחא לה [ש"ך סימן שכ"ח]: (ב) שני שותפים א"צ ליטול רשות זה מזה אבל אחר א"י להפריש עד שנוטל רשות משניהם [שם]: (ג) אם נתן רשות לאחר בעודו קמח שיפריש לאחר שיעשה עיסה מועיל [ולא אמרינן כיון דהמפריש חלתו קמח לא עשה ולא כלום וא"כ הא מאי דאיהו בעצמו לא מצי עביד לא

מצי

אלי משוי שליח מ"מ כיון דיכול להביא עיסה ולומר עיסה זו תהא חלה על קמח זה לכשיהיה נילוש תש"ה מהני] [שם]:

דין איזה פת חייב בחלה.

(א) אין חיוב חלה אלא בעיסה שראוי לבא לידי לחם שיהא קרוי לחם דכתיב ראשית עריסותיכם כו' באכלכם מלחם הארץ כו' [סי' שכ"ט]: (ב) עיסה שבלילתה רכה היינו שאין מגבלין אותה רק שמערבין מים עם קמח ושופכין אותה לתוך המחבת ואופין אותה במחבת שלא ע"י משקה חייבת בחלה אבל אם טגנה במשקה פטור מחלה [שם]: (ג) עיסה שבלילתה עבה וגלגלה ע"ד לבשלה או לטגנה ועשה כן אם היה בה שיעור חלה יפריש חלה בלא ברכה ואם היה בדעתו בשעת לישה לאפות מעט אפי' פחות משיעור חלה מפריש חלה בעודו בצק בברכה ואם לא היה בדעתו בשעת לישה לאפות מעט ממנו רק אח"כ נמלך לאפות מעט צריך מקודם לאפות אותו מעט ואח"כ יפריש הלה בברכה [שם]: (ד) העושה עיסה במי בצים או בשאר מי פירות אם עושה אותה כדי לאפות קיחלי"ך וכי"ב אם אין בו תערובות כלל מז' משקין [והן יין. דבש דבורים. שמן. חלב. טל. דם. מים]. כמכשירים יש פלוגתא אם חייב בחלה לכן יפריש חלה בלא ברכה או אם יש לו עיסה שלא הורמה חלתה יניח עיסה זו שנילושה במי בצים או במי פירות אצל העיסה שלא הורמה חלתה ויפריש מזו על העיסה שנלושה במי פירות [ש"ך שם] אבל אם יש בו תערובות משאר משקין אפילו מעט משעת לישה חייב בחלה בברכה: (ה) העושה עיסה במי בצים לבשל כמו לאקשי"ן או קרעפלי"ך וכיוצא אם אין בו תערובות כלל מן המשקים המכשירין א"צ להפריש חלה ממנה אפילו בלא ברכה ואם רוצה לאפות מעט יפריש מכל העיסה חלה בלא ברכה ואם יש בו מעט מים או שאר משקים דינו כמו בסעיף ד': (ו) יש ליזהר מללוש עיסה במי בצים או בשאר מי פירות לבדם אא"כ יערב עמהם ממשקים המכשירים מחמת דעיסה שנילוש במי פירות לבדה אינה מוכשרת לקבל טומאה וא"כ חלה זו טהורה ולאוכלה ג"כ א"א דאנו רובן טמאים [שם]: (ז) הדובשנין שבלילתן עבה כגון לעקי"ך חייב בחלה לכ"ע לכן כשעושין לעקי"ך שיעור חלה צריך להפריש חלה וכן במקום שהמנהג כשעושה התונה או ברית מילה שולחין לו אוהביו כ"א לעקי"ך וכ"א אין מפריש חלה ממנו בביתו מפני שהוא פחות מכשיעור ואחר כך כשנצטרפו יחד בכלי אצל מי שנשתלחו לו חייבין בחלה וצריך להפריש מהן חלה והיינו לבצוע מכ"א מעט בלא ברכה והטעם שמא אחד נטל בביתו בהצטרפו עם שאר עיסה שלו ויהיה מהפטור על החיוב כשיבוא ביד זה לכן יבצע מכ"א מעט:

דין חלה בעיסת עכו"ם.

(א) הקונה בצק מנחתום עכו"ם אף שיש בה שיעור חלה א"צ להפריש ממנה חלה וכן אם לקח מן הנחתום פחות מכשיעור והוסיף עליו הישראל עד שיהיה בו כשיעור פטור אם לא שהוסיף עליו הישראל כשיעור מעיסה שלו וכ"ש הקונה פת מנחתום עכו"ם שא"צ להפריש ממנה חלה [שם]:

הב"י בסימן ש"ל הביא בשם מ"כ וז"ל כשלקח עיסה מן הנכרי שהיא פטורה מחלה ועירבה עם עיסה של ישראל שחייב בחלה א"א להפריש עליו ממקום אחר דהוי כמפריש מן החיוב על הפטור אם עיסה שלקח מן הנכרי היא הרוב שהרי המעורב בטל מן התורה ברוב ואותה עיסה שלא נתערבה חייבת אף על גב דתרווייהו מדרבנן מ"מ כיון שבעיסה שנתערב יש תרי דרבנן חדא דחלה בזמה"ז דרבנן שנית שנתבטל ברוב ואותו עיסה שלא נתערב אין בה אלא חד דרבנן ואין מפרישין מזה על זה והוי מחיוב על הפטור ומביא ראיה ממנחות דף ל"א דר"ש שזורי שנתערב לו טבל בחולין וכו' ע"ש והד"מ בסי' שכ"ז סתר זה מהא דכ' הטור דאם נתערב לו פת שהופרש ממנו חלה עם פת שלא הופרש ממנו חלה וכן בנטל שאור מן העיסה שלא הורמה ועירבה עם עיסה שהורמה חלתה דיכול להפריש עליו ממקום אחר ע"ש ואין להקשות על הד"מ דמאי מייתי ראיה מהך דשאור הא על השאור הטעם משום דטעם כעיקר דאורייתא דז"א בכל מב"מ אין בו משום טכ"ע אף שהשאור הוא מחמיץ ידוע שהחמיץ ומעמיד אינו אלא מדרבנן כמבואר [בפר"ח יו"ד סי' צ"ח]: והנה הב"י בש"ע העתיק דינו של הטור ונראה דחזר ממה שהעתיק בהב"י בשם מ"כ ופוסק דמותר להפריש בכה"ג מת"א אך מ"מ צריך ליישב הך דמנחות דף ל"א דלוה דוקא לקנות דמאי להפריש ממנו דמשמע דאסור להפריש מחיוב גמור וכדברי המ"כ שהביא הב"י והנה אפשר לחלק בין מעשר לחלה דהנה הא דאסור להפריש מן החיוב דאורייתא לחיוב מדרבנן אינו משום הדבר דחייב בדרבנן דהא התוס' ביבמות בדף פ"ט ע"ב בד"ה לא תאכל כתבו בהדיא דמן הנקוב על שאינו נקוב דפוטרה הנקוב וגם הוי תרומה דרבנן ואסורה לזרים רק שהאיסור הוא משום הדבר דחייב מדאורייתא דהוי כמרבה במעשרות דפרותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלים כמבואר בקידושין דף נ"א וא"כ יש לחלק דבמעשר

כיון

כיון דצריך שיעור והמרבה במעשר חשיב אותו הריבוי כטבל מדאורייתא וכשיתנם לכהן ויאכל ה"ז כאוכל טבלים מש"ה אסור להפריש מן החיוב אפילו על החיוב ועל הפטור דאתי לידי קילקול כשיתנם לכהן וכן בתרומה אע"פ שאין בה שיעור אפי' בזה"ז דעומד לשריפה מ"מ יש השש תקלה כיון דאחלק שאמר שיהיה תרומה על חיוב דרבנן מדאורייתא דין טבל יש לו כיון שהופרש על הפטור דאורייתא וטבל שמא אסור להסיק וכשנותנה לכהן [דאף בזה"ז מחויב ליתן תרומה לכהן כמבואר סימן של"א] בתורת תרומה טמאה מותר להסיקו וממילא כשנותנו לכהן בתורת תרומה אתי לידי תקלה כמ"ש התוס' ביבמות דף פ"ט בד"ה ר' נתן ומש"ה אסור משא"כ בחלה כשמפריש מן החיוב דאורייתא על החיוב דאורייתא ועל החיוב דרבנן ודאי מתוקן כמ"ש התוס' ביבמות שם כנ"ל ומשום תקלה שיבא ליד כהן ויסיק בטבל ליכא למיחש דהא חלה בזה"ז לא תקנו רק לשריפה ולא ליתנה לכהן משום שלא ישתכח תורת חלה ויאמר דמותר להסיק בעיסת טבל. עוד נלע"ד לחלק דדוקא כשמפריש מן החיוב על הפטור כגון שיש ט' קבין טבל שאינו חייב אלא מדרבנן ויש לו קב טבל שחייב מדאורייתא ומפריש הקב של החיוב מדאורייתא על הט' קבין שאינן חייבין אלא מדרבנן נמצא דאותו הקב הוא טבל גמור מדאורייתא דהא בתרומה בעינן שישארו שירייש שנתקנו באותו התרומה ואם עשה כל הדגן תרומה ולא השאיר שיריים לא חשיב תרומה כלל ודין טבל ממש יש לו וא"כ ה"נ כשמפריש קב החיוב מדאורייתא על הט' קבין שחייבין מדרבנן הרי מדאורייתא לא היה לתרומה זו שיריים ודין טבל גמור יש לה ולכך חיישינן לתקלה שיעבור הכהן על דאורייתא משא"כ כשנתערב הקב אחד של חיוב בט' קבין של פטור ויש לו ג"כ עשרה קבין במ"א שחייבין מדאורייתא ומפריש מאותן י' קבין שחייבין מדאורייתא קב לפטור אותן הקבין החייבין מדאורייתא ועשירית הקב על אותו שאין הייב רק מדרבנן מחמת התערובות דהוי כמפריש מן החיוב על החיוב והפטור דאין בזה נגד החיוב דאורייתא רק משום דהוי כמרבה במעשרות דמעשרותיו מקולקלים משום דעשירית הקב שהוא טבל מדאורייתא מעורב באותו הקב שהוא תרומה גמורה דמדאורייתא ברובא בטיל ואף אם יבוא לידי תקלה לא יבוא רק לעבור איסור דרבנן ל"ת שוב לתקלה כזו. ועוד נראה כיון דהוא רק מדרבנן הם אמרו והם אמרו וכיון שנתנו ע"ז שם תרומה לפטור את התערובות שהוא מדרבנן ה"נ נתנו עליו שם תרומה להתיר א"ע מהמת שזה עצמו ג"כ רק איסור דרבנן ולפ"ז ל"ק כלל ממנחות דשם מיירי דלא ליזה כלל רק לקנות שיעור שצריך לפטור את החיוב דהוי כמפריש מן החיוב על הפטור משא"כ הסור מיירי באופן שמפריש מן החיוב על החיוב ועל הפטור ויש בזה שמפריש על החיוב רוב נגד מה שמפריש על הפטור דמהני כמש"ל וא"ש ג"כ מה שהוצרך בי"ד סי' שכ"ד סעי' י"ב גבי האופה פסטיד"א שיכול להפריש ממ"א מטעם דטכ"ע דאורייתא וכהא דשאור דמהמיץ אינו רק מדרבנן מ"מ מהני לפרוש ממ"א ולפי הנ"ל א"ש דבאותה פסטיד"א אשמעינן דאף דאין לו רק כזית ממ"א ורוצה להפריש כולו על הטעם הבלוע ולכך הצריך לטעם זה דטכ"ע מדאורייתא:

הלכות גוסס

דיני גוסס בר מינן. ואם לטלטל המת בשבת.

(א) מצוה לעמוד על האדם בשעת יציאת הנפש [וראוי לקבץ עשרה בעת הגסיסה ויתעסקו בדבר שבקדושה ויאמרו המזמורים כמעבר יבק] מנהג שמדליקין נרות בפני הגוסס ולאחר שיצא נשמתו מניחין על חוטמו נוצה לראות אם אינו מתנדנד וכשמת אזי פותחין החלונות והאבלים יאמרו צדוק הדין וכשיגיעו לברוך דיין אמת יאמרו בשם ומלכות ויקרעו כדין. וכל העומדים שם יקרעו מעט [כדלקמן אות ג'] [חכמת אדם] ואין מעצמין את עיניו עד שתצא נפשו וכל המעמץ את עיניו קודם שתצא נפשו או אפילו רק שנגע בו הרי זה שופך דמים וכן אסור לעשות שום מעשה הגורם שימות מהרה אפילו להניח מפתחות ביהכ"נ כדי שיפרד מהרה אסור אבל להסיר המונע מרחוק כגון קול דופק חוטב עצים מותר [בי"ד סימן של"ט]: (ב) בשעת מיתה יזהרו העומדים שם לראות שלא יצא שום אבר מהמת חוץ למטה דהיינו שיתקנו המטה באופן שלא יוציא שום אבר חוץ למטה ואם הוציא אסורין לחזור כי אסור ליגע בו [ט"ז שם]: (ג) כל העומדים בשעת יציאת נשמה אפילו על קטן ואשה חייבין לקרוע קריעה מועטת ואפילו מן הצד שני [סימן שמ"ו]: (ד) אסור לטלטל המת בשבת אפילו לצורך כהנים או לצורך מצוה או לצורך חתונה רק ע"י עכו"ם אם הקרובים רוצים אבל אין יכול לכוף את הקרובים להוציאו ע"י עכו"ם ואם הוא נפל כופין את הקרובים להוציאו בשבת על ידי עכו"ם וכ"ש בחול בשביל הכהן שיכנס לבית אפילו אין הכהן חולה [סימן שע"א וא"ח סימן ש"ח]:

אם

(ה) אם יש שני מתים אם אחד ת"ח ואחד ע"ה מוציאין את הת"ח תחילה אפילו אם הע"ה מת קודם לת"ח. איש ואשה שמתו מוציאין את האשה תחלה אפילו מת האיש קודם משום שקרובה לנוול ואם שני המתים שוין מוציאין קודם מי שמת תחילה [סימן שנ"ד]:

דיני טומאת כהן לקרובים.

(א) כהן אסור לטמא למת אם לא נשים וחללים שאין נזהרין. אפילו כהן מצוה לטמא לקרובים הייכו לאביו ולאמו אפילו נתחללה ובנו או בתו ואחיו שהם משלשים יום ואילך שאין נפלים ואפילו הן פסולין רק שלא באו משפחה ונכרית ואחותו מן האב אבל מן האם לא ודוקא אחותו הבתולה שאינה ארוסה ונשואה ולאשתו הכשירה לו ואין מטמאין רק לצורך קבורה כגון להכין ארון ותכריכין ולפ"ז בשבת שאין בו צורך קבורה אסור להיות הכהן בבית שהמת בו אף שהמת שמצוה לטמא לו [י"ד סי' שע"ג] [וכ"ל בחול מותר להיות בבית המת שמצוה לטמא לו אף שהאחרים עסוקין עמו מ"מ צריך להיות שם שאפשר שיצטרכו שום דבר לצורך ארון ותכריכין וכדומה הוי לצורך קבורה ומותר להיות שם] ולהרוג אין כהן מטמא משום דנקרא מת חסר וכן אחר הקבורה אסור לטמא ותיכף כשנסתם הגולל בקבר אסור לטמא להם עוד וכן כהן שנשא המטה של אחד מהקרובים אם יצטרך בחזרה לילך על קבר אחר יתן לאחר לישא שם על הקברות כדי שלא יצטרך לטמא א"ע על הקברות בחזרה [שם]: (ב) אם הכהן עומד בבית חולה שאינו קרוב ורואה שהוא גוסס צריך לצאת מן הבית אבל אם הכהן ישן שם א"צ להקיצו משנתו וכן אם הקיצו משנתו והגידו לו שהוא גוסס והוא ערום מותר ללבוש עצמו תחלה [סימן ש"ע] ואם הגידו לו שמת צריך לצאת ערום וכן אם הוא ישן צריך להקיצו תיכף ולא יגידו לו שמת רק יאמרו שיצא כדי שיוכל להלביש עצמו מקודם וכן אם הוא בבתים הסמוכין לאהל המת שהטומאה באה שם ג"כ הדין כן אכן אם יכול לסגור הפתחים שהכהן שם מותר להלביש עצמו בעוד שהדלת סגור וכן אם יכולין לסגור הבית שהמת מוטל שם באופן שלא יהיה שם פתוח טפח מותר הכהן להלביש עצמו תחילה ואה"כ יצא משום דאז אין בו רק טומאה דרבנן משום סוף הטומאה לצאת [ובזה אפשר ליישב הש"ך בסימן שע"ב ממה שהשיג עליו המ"א בא"ה סימן שמ"ג ואין כאן מקום להאריך]: (ג) אסור לכהן לילך בביה"ק או בתוך ארבע אמות של מת או של קבר שאין לו מחיצות גבוהין עשרה או חרין עמוק עשרה טפחים. אשת כהן מעוברת מותרת לישב באהל המת משום דטהרה בלועה אינה מטמאה [מ"א סימן שמ"ג]:

דיני טהרה ודין הרוג ודין יולדת שמתה.

(א) לאחר שטהרו המת לא יניחו אותו באותו מקום שטהריהו רק ישכיבוהו נגד הפתח לפנים מן הבית [צוואת ר"י חסיד]: (ב) אין מהפכין הדף שטהרוהו עליו כי יש סכנה בדבר פן ימות אחד תוך ג' ימים [שם]: [כתב הרוקח שאין לעשות בתכריכין שום קשר הן בחוטים שתופרים הן בלבישה והוא עפ"י הקבלה ואין לשנות]: עוד כתב הרוקח וכן הוא בספר חסידים וז"ל צריך לבדוק שלא יקפוץ המת אצבעות ידיו וכו' בס' חכמת אדם בקונטרס מלבת משה וזה לשונו ולכן אני תמה מאד מה שנוהגין לקמוץ את אצבעותיו ושמעתי י"א שעושין שמות הקדושים בידיו וזה דבר בדוי כו' [ע"ש] ולכן יש לבטל המנהג: (ג) אם מצאו הרוג ישראל שמת אפילו אם אין שום חבורה ופצע וגם אין עליו שום ליכלוך דם אין מטהרין אותו וקוברין אותו בבגדיו שנמצא הרוג ואפילו במנעליו כדי להעלות חימה ולנקום נקם רק הסובב לובשין על הבגדים למעלה והעפר המלוכלך בדם צריכין לחפור במרא ואליכא לקבור העפר עמו והיכא דהכהו עכו"ם מכת רצח ומצאו חי ופשטו את בגדיו ונסתלק הדם דינו כמו נפל מהגג שיתבאר דינו בסמוך [סימן שס"ד]: (ד) הנטבעים במים או המתים מחמת קור ושלג מלבישין אותן תכריכין ומטהרין אותן [ש"ד]: (ה) נפל מאליו ומת אם יש פצעים בגופו המוציאים דם ויש לחוש שמא נבלע הדם בבגדיו אין חולצין ממנו בגדיו אפילו מנעליו ומלבישין אותו למעלה הסדין שקורין סובב אבל כשאין פצעים בגופו ואין שם דם פושטין בגדיו ומטהרין אותו ומלבישין אותו תכריכים כשאר מתים ואפילו אם יש פצעים בגופו אם מצאוהו חי ופשטו בגדיו ונסתלק הדם בגופו ומת אחר כמה ימים מטהרין אותו ומלבישין אותו תכריכין רק שיש ליזהר בבגדים המלוכלכים בדם משום חשש שמא נבלע בהן דם הנפש וכן העפר שמובלע בו הדם צריך לחפור במרא והגינא ולקבור עמו [שם]: (ו) יולדת שמתה מן הדין אין לטהרה רק לקברה כאשר נמצאה אבל המנהג הפשוט לפשוט בגדיה ולטהרה ולהלבישה בגד אחר ותכריכין על הבגדים ועכ"פ צריכין הנשים שלא להעביר מתכה שום ליכלוך דם שהוא איסור גמור וגם לקבור עמה כל הבגדים המלוכלכים בדם ונקראת יולדת לנהוג עמה כך כל ד' שבועות אחר לידתה ולא יותר אבל לענין הדם יש ליזהר כ"ז שהדם שופע ממנה בעת מותה מחמת חבלי לידה לקבור הדם וכל מה שעליו הדם [שם]:

דיני צידוק הדין.

(א) המנהג כשמגיעים עם המת סמוך לקברות מעמידין אותו ג"פ ובכל פעם ילך עמו ד' אמות כדי להבריח ממנו רוחות הטומאה שלא להכנס עמו לקבורה ובימים שא"א צ"ה א"צ להעמיד אותו כי ביום זה אין כ"כ רוחות הטומאה מצויות [סימן שנ"ח בט"ז]: (ב) תינוק בן למ"ד יום שמת אומרים עליו צידוק הדין [סימן שנ"ד]: (ג) אם קברו את המת בלילה א"צ לא צ"ה ולא קדיש [סי' ת"א]: (ד) א"א צ"ה בכל הימים שא"א בו תחנון וכן א"א בו קדיש וכן בע"ש א"א צ"ה וכן בערב שבת ועי"ט אחר חצות אין אומרים אבל בער"ח וערב חנוכה ותענית אסתר אומרים אפילו אחר חצות ולחכם בפניו ג"כ א"א בימים ההם רק בל"ג בעומר וימים שאחר ר"ח סיון לשבועות וער"ה קודם חצות אף שא"א תחנון מותר לומר צ"ה על חכם בפניו וכן בע"ש ג"כ אומרים לחכם בפניו [א"ח סימן ת"ך]:

דיני קריעה ועל איזו מתים חייב לקרוע.

(א) על אלו מתים חייבין לקרוע על אביו ואמו. ובנו. ובתו. אחיו ואחותו שמתו אחר שלשים יום ללידתן [אבל ביום ל' לא] בין שהאחות הוא מן האב או מן האם אפילו פסולים רק שאינם באים משפחה ונכרית. ואיש על אשתו ואשה על בעלה וחייבין לקרוע מעומד ואם קרע מיושב צריך לחזור ולקרוע [סימן ש"מ]: (ב) מקום הקריעה מלפניו ואם קרע במקום אחר לא יצא וצריך לקרוע השפה [שם]:

ההפרש בקריעה לאביו ולאמו לשאר קרובים.

(א) על אביו ואמו קורע בצד שמאל מפני שצריך לגלות את לבו והלב הוא בשמאל ועל שאר קרובים בצד ימין [שם]: (ב) על כל המתים רצה קורע ביד רצה בכלי ועל אביו ואמו ביד דוקא [שם]: (ג) על כל המתים קורע טפח בבגד העליון ודיו ועל אביו ואמו קורע כל הבגדים עד לבו חוץ מהכתונת וכן כל המלבושים שאין דרך בני אדם לילך לשוק בלא זה צריך קריעה ושיעור כל הקריעות טפח [שם]: (ד) על כל המתים יכול לקרוע בצינעא ועל אביו ואמו צריך קריעה בפרהסיא [שם]: (ה) על כל המתים אם רוצה להחליף תוך ז' מלבושים אחרים לחול מחליף ואינו קורע ועל אביו ואמו אם מחליף תוך ז' בחול קורע כל הבגדים שמחליף ואינו תופרן לעולם אכן כשמחליף על שבת בגדי חול אחרים אפילו על אביו ואמו אין צריך לקרוע אבל בגדי שבת אסור ללבוש אפילו בשבת [שם בש"ך]: (ו) על כל המתים תופר לגמרי לאחר ל' ותוך ל' אסור אפילו לשלול דהיינו תפירה בלתי שוה ואפילו לחבר ראש הקריעה במחט ועל אביו ואמו אינו מאחה לעולם רק שולל לאחר ל' יום ואשה יכולה לשלול לאלתר מפני כבודה וכ"ז שאסור לשלול דהיינו תוך ל' אפילו על שאר קרובים אסור לחבר ראש הקריעה ע"י מחט. כ' הט"ז בשם הב"ח דאם בא לחתוך סביבות הקריעה ולהשליך ולהושיב שם חתיכות בגד אחר שרי לאחר י"ב חודש דאין זה בכלל איחוי הקריעה כלל (שם): (ז) הרגל מבטל גזירת ל' אף לענין קריעה ולכן אם פגע הרגל תוך ל' יום בשאר קרובים יכול לתפור לגמרי בערב הרגל לאחר מנחה ובאביו ואמו יכול לשלול (שם בש"ך): (ח) על כל המתים אם לא שמע עד אחר ל' אינו קורע ועל אביו ואמו קורע לעולם כל בגדיו שהיו עליו בשעת שמיעה אפילו שמע אחר ל' אבל אותן שמחליף אחר השמועה אינו קורע וכן אם לא היה לבוש מלבושים שלו בשעת מיתה רק בשאולין שלא היה יכול לקיים מצות קריעה ונזדמן לו מלבוש תוך ז' קורע אבל לאחר ז' אינו קורע בשאר מתים אבל באביו ואמו קורע לעולם ודי ג"כ בבגד אחד שהוא שלו ולא יותר [שם בש"ך בשם הרמב"ן]: (ט) אותן הקריעות שאסור לתפור אפילו מכר בגד זה לאחר הלוקח אסור לתפרן לפיכך אם בא למכרן צריך להודיע ואם מכרן סתם בלא ידיעת הלוקח אסור לתפרן שמא קריעה זו על אביו ואמו הוא שאסור לתפרן לעולם [שם]: (י) קרע על מת ובתוך ז' מת לו מת אחר מרחיק כג' אצבעות מן הקרע הא' וקורע טפח או שמוסיף על הקרע הראשון טפח אבל אחר ז' כ"ז שהבגד קרוע עליו מוסיף עליו כל שהוא ואפילו אם מת הראשון היה אביו או אמו ואחר ז' מת לו א' משאר קרובים כ"ז שהבגד עליו מוסיף עליו כל שהוא אבל אם מתחלה מת א' משאר קרובים ואח"כ מת אביו או אמו אפילו אחר ז' צריך להרחיק ג' אצבעות ולקרוע כדינו שאין אביו ואמו בתוספת וה"ה אם מת אביו מתחילה ואח"כ אמו צריך קריעה חדשה [שם]: (יא) מת לו אביו ואמו כאחד או ששמע שמועה אחת על שניהם כא' קורע קרע אחד לשניהם וכן אם מתו שנים מן הקרובים כאחד קורע קריעה אחת לשניהם אבל אם מת לו אביו או אמו ואחד משאר קרובים כאחד קורע תחילה על אביו ואמו ואח"כ מרחיק ג' אצבעות וקורע על האחר טפח [שם]: (יב) היה לו חולה ונתעלף וסבר שמת וקרע עליו ואח"כ מת אם תכ"ד מת יצא בקריעה ראשונה ואם לאו צריך לחזור ולקרוע בתוך ג'

אצבעות

אצבעות [שם]: (יג) אסור לקרוע בי"ט אפילו בי"ט שני אבל בחוה"מ קורע אפילו על שאר קרובים ואם שמע שמועה רחוקה בחוה"מ אין קורעין בחוה"מ אפי' על אב ואם רק אחר הרגל וכן אם נקבר בי"ט אין קורעין אפילו בחוה"מ רק אחר י"ט [שם]: (יד) קטן שמת לו מת אם לא הגיע לחינוך קורעין קריעה כל דהוא משום ע"כ אבל קטן שהגיע לחינוך מצוה לקרוע כגדולים [שם]:

דיני קבורה.

(א) אין קוברין ב' מתים זע"ז או זה אצל זה ולא ב' ארונות זע"ז אא"כ יש ו' טפחים הפסק עפר [עיין בספר חכמת אדם קונטרס מצבת משה סימן י'] שזהו שיעור דופן שיכול לעמוד בעצמו ואין דופן הארון מצטרף דבעי הפסק עפר ו' טפחים אבל יכול לקבור איש או אשה עם בניהם או בנותם או עם בן בניהם או בת בניהם ואח ואחות שהם קטנים בני ג' שנים ביחד [סימן שס"ב] ע' בב"י בסוף י"ד: (ב) אם מצא נסרים או חרסים בשעת חפירת קרקע או עצם אדם מחזירין העפר למקומו וחופרין במקום אחר דאסור לקבור המת אפילו בצד עצמות ולא עצמות בצד המת וכן אסור לפנות העצם למקום אחר ולכן מחזירין העפר: (ג) אסור לפנות הקבר תיכף אחר שנסתם הגולל אפילו אם שכח לעשות בו איזה מנהג [שם]: (ד) שנים שהם שונאים זא"ז אין לקוברם זה אצל זה אפילו כשיש ביניהם דופן י' טפחים [שם]: (ה) קוברין אותו בציצית רק שקורעין אחד מן הציצית או שפוסלין את הציצית [סימן שנ"א]: (ו) כשעושין ארון שלם לבכורים ולכהנים יעשו נסר התחתון בענין שלא ימלא רחבו את רוחב הארון שיהיה נראה עפר משני צדדים [שם]: (ז) יש להבן להעצים עיני אביו ולשום חרסים עליהם [שם בש"ך בשם הדרישה]: (ח) מקפידין שלא ליקח מרא וחצינא מיד חבירו כשקוברין המת אלא זורקין ואח"כ לוקחין אותה וכן בשעת הנטילה אין ליטול הכלי מיד מי שרוחץ ואחר שהניחו בקבר מהפכים את המטה שלשה פעמים [חקר דעת] [כתב בס' חכ"א חיוב על כל אדם לומר כשנפטר מן המת מה דאיתא בגמרא להדיא. לך בשלום ותנוח ותעמוד לגורלך: עוד כתב הגר שמדליקין כל שבעה בבית שמת בו הוא מנהג נכון אבל מה שמעמידין צלוחית של מים ומפה הוא מדרכי אמורי וצריך לבטל מנהג זה ע"כ]:

דיני מת בי"ט ראשון ובי"ט שני.

(א) מת בי"ט ראשון לא יתעסקו בו ישראל ואפילו יסריח אם א"א ע"י עכו"ם אבל אם אפשר ע"י עכו"ם יתעסקו בו עכו"ם [אבל ע"י קראים אסור לקברו בי"ט א' משום דלפני עור לא תתן מכשול דאע"פ שחטא ישראל הוא] אפילו מת בו ביום ואפילו יכולין להשהותו עד למחר שלא יסריח אסור להלינו עד י"ט שני כדי שיתעסקו בו ישראל וכל זה בעשיית קבר ארון ותכריכין אבל להלבישו ולחמם לו מים לטהרה ולהוציאו ולשומו בקבר מותר ע"י ישראל אבל הכיסוי שמכסין את המת בעפר צריך לעשות ג"כ ע"י עכו"ם דמלוי גומא הוי כבונה [א"ח סימן תקכ"ו ועיין ט"ז שם] וטוב ליזהר לטהרו ע"י קש ע"ג העור או נסר ולא ע"י בגד שלא יבואו לידי סחיטה [שם]: (ב) בשבת ויוה"כ לא יתעסקו בו כלל אפילו ע"י עכו"ם אפילו רק להוציאו מן הבית לבית אחר אסור אם לא לצורך מצוה או חתונה כמו שנתבאר בא"ח סימן שי"א ס"ב ע"ש דמותר לטלטלו ולהביאו לבית אחר ע"י עכו"ם ונתבאר דין זה לעיל בארוכה ע"ש: (ג) מת בי"ט ב' אם אפשר ע"י עכו"ם יעשו ע"י עכו"ם חפירת הקבר ועשיית הארון והתכריכין וכן מה שמכסין אח"כ הקבר בעפר כמו בי"ט ראשון אבל אם א"א ע"י עכו"ם יתעסקו בו ישראל לכל מה שצריך כדרכו בחול וכן מותר לטהרו בסדינין ואין חוששין שמא יבאו לידי סחיטה רק שיזהרו שלא יעשו סחיטה בידים [שם]: ודוקא שרוצה לקברו בו ביום אבל אם אין רוצה לקברו בו ביום אין עושין בו שום דבר איסור מלאכה ואפילו בטלטול אסור [א"ר שם דלא כמ"א] אפילו ע"י עכו"ם אם לא מחמה לצל ע"י ככר או תינוק [שם]: (ד) בי"ט שני אם אין עכו"ם להתעסק שמותר ע"י ישראל מ"מ אם יש בעיר אחד שהכין לו תכריכין יקחו אלו התכריכין שהם מתוקנים כדי שלא יצטרכו לחלל י"ט ב' [שם]: (ה) הקברנים אסורים ליקח שכר קברנות בי"ט וכן אסורים לקצץ הדמים עם בעל החנות בעד דמי הבגד שלוקח על התכריכין כדרך שעושה בחול שלא עשו חכמים י"ט כחול לגבי מת רק משום כבודו של מת שלא יהיה מוטל בבזיון אבל לשאר דברים אסור כמו י"ט רק היכא שצריך לקצץ כגון אם לוקח אצל בעל חנות עכו"ם בודאי הכל שרי [שם]: (ו) מותר להוליך המת בי"ט מעירו לעיר אחרת אם אין בעירו קברות ישראל כדי לקברו בקברות ישראל היינו י"ט ראשון ע"י עכו"ם וביו"ט ב' ע"י ישראל אפילו אם יכול לקברו במקום שמת מ"מ מותר כדי שיהיה נקבר בקברות ישראל אבל אם לא יקברוהו היום אסור להוליכו בי"ט כדי שיקברוהו למחר [שם]: אם יש קברות בעיר וצוה להוליך אותו לקברות אבותיו אסור לחלל י"ט מחמת זה אם יש לחוש שמא יסריח קוברין אותו במקומו ואי ליכא למיחש שמא יסריח מלינין

אותו

אותו ומוליכין אותו לקברות אבותיו דמצוה לקיים דברי המת [שם]: (ז) מותר ללוות המת בי"ט א' בתוך התחום וביו"ט ב' אפילו חוץ לתחום מותר וחוזרין למקומן בו ביום אבל אסור לרכוב על בהמה כדי ללוות המת בי"ט ב' אפילו האבלים אבל הקברנים אם א"א להם לילך לקברו רק שצריכין לרכוב מותרים בי"ט ב' לרכוב על הבהמה ומ"מ לא ירכבו בעיר מפני האומות שיאמרו שמחללין י"ט [שם]: (ח) אם נודע לבני עיר אחת שישראל מת רחוק משם ד' או ה' ימים ולא ניתן לקבורה ומוטל בבזיון כגון בשדה אף שלא יכלו להגיע אליו עד אחר המועד מותר לצאת לדרך בי"ט ב' כדי למהר קבורתו שלא יהא מוטל בבזיון אבל אם אינו מוטל בבזיון כגון בבית אין לחלל י"ט בשבילו אם לא יגיעו לקוברו בי"ט [שם]: (ט) כשמת בליל י"ט ב' דמתעסקים בו ישראל אם אין עכו"ם כשהוא אדם חשוב צריכין ללוותו וממתינין לו עד אחר התפלה וקוברין אותו קודם האכילה ובאם לאו מתאספין י' בני אדם וקוברין בשעה שהש"ץ אומר פיוטים ואם מת סמוך ליציאת ביהכ"נ והשיהוי עדיין זמן רב להכין התכריכין ועשיית הארון והקבר שעי"ז ימנעו משמחת י"ט יש לקברו אחר האכילה [שם]: (י) אין מוציאין המת סמוך לק"ש אפילו באדם חשוב כשאין שהות לקברו קודם שיגיע זמן ק"ש וקודם ק"ש של ערבית מוציאין ואם הוא מפלג המנחה ולמעלה דהיינו ס' שעות ומחצה זמניות קורא ק"ש תחלה ואח"כ מוציאין [א"ח סי' ע"ב]:

דינים שאחר הקבורה.

(א) אחר הקבורה מרחיקין ד"א מהקברות ואומרים קדיש דעתיד לחדתא עלמא כו' ותולשין עשבים בצרור עפרן וזורקין לאחורי ראשן ואומרים זכור כי עפר אנחנו וגם הוא רמז לתחית המתים שיחיו מעפרן ויציצו ויפריחו כעשב השדה ורוחצין ידיהם במים ונהגו בקצת מדינות לישב ז"פ אחר הרחיצה ואומרים בכל פעם ויהי נועם כו' יושב בסתר דהיינו בפעם א' אומרים עד מלת כי עם המלה ובפעם ב' יוסיף לומר מלאכיו ובפעם ג' עד ילוה ובפעם ד' עד לך ובפעם ה' עד לשמרך ובפעם ו' עד בכל ובפעם ז' יסיים כל המזמור וכן כתב הט"ז שגם הוא נהג כן ומנהג אבותינו תורה ונהגו שלא ליכנס לבית אם לא רחץ ולא ישב ג"פ שלא יבאו רוחות הטומאה לביתו ובשעת רחיצת הידים יש לומר כפר לעמך ישראל כו' ויש לרחוץ גם הפנים ולומר ומחה ה' דמעה מעל כל פנים וכשיקבר המת בי"ט יכולין לישב ג"פ כמו בחול וה"ה אם נקבר סמוך לשבת וכשחוזרין כבר קדש היום צריך לישב ג"כ ג"פ [שם]:

דיני סעודת הבראה לאיש ואשה.

(א) אבל אסור לאכול סעודה ראשונה משלו אבל בסעודה שניה אפילו ביום א' מותר לאכול משלו ומצוה על שכניו שיאכילוהו סעודה ראשונה משלהם כדי שלא יצטרך לאכול משלו ואם לא שלחו לו סעודת הבראה או שהוא יחידי בעיר אם יכול להתענות עד הלילה ולא לאכול טוב שיתענה ואם לאו שאינו יכול להתענות אין חייב לצער עצמו ומותר לאכול משלו [סי' שע"ח וע' בט"ז]: (ב) אשה שאירע לה אבל אין לאנשים להברותה אבל נשים מברים אותה ואשה נשואה שאירע לה אבל אינה יכולה לאכול סעודה ראשונה משל בעלה כיון דבעלה חייב במזונותיה כשלה דמי וכן מי שיש לו סופר או שכיר ואוכל בשכרו ואירעו אבל לא יאכלו סעודה ראשונה משל בעה"ב אבל מי שזן יתום או עני בתוך ביתו או לבנו ובתו הגדולה בלי חיוב מזונות עליו ואירע אבל יכולין לאכול סעודה ראשונה משל בעל הבית [שם]: (ג) אם האבל אינו אוכל ביום א' וכן אם נמשך ולא הברוהו עד הלילה מותר לאכול סעודה ראשונה משלו [שם]: (ד) אם נקבר המת בלילה אם אוכל סעודה ראשונה למחר מברין אותו וכן אינו מניח תפילין למחר משום דהיום הולך אחר הלילה והיו יום א' לענין שמתחיל האבילות למנין [שם]: (ה) אין מברים על הקטן אא"כ הוא בן ל' יום שלימות או קים לו ביה שכלו חדשיו [שם]: (ו) מי שנקבר בע"ש מט' שעות ולמעלה שאסור אז לקבוע סעודה אין מברין אותו משום כבוד שבת [שם]: (ז) אם שמע שמועה קרובה בשבת אין מברין אותו בשבת וכן ביום א' אין מברין מפני שכבר נדחה יום א' אין מברין אותו אח"כ וכן היכא שצריך למנות ז' ול' אחר הרגל אין מברין אותו ביום שיתחיל לנהוג האבילות [שם]: (ח) מברין על שמועה קרובה דהיינו שמע תוך שלשים למיתתו ואין מברין על שמועה רחוקה היינו ששמע לאחר ל' יום [שם]: (ט) כיון שנקבר המת מותר לאכול בשר ולשתות יין מעט בתוך הסעודה כדי לשרות האכילה שבמעיו [שם]: (י) סעודת הבראה צריכין להברות אותו תחלה בבצים או בתבשיל של עדשים זכר לאבילות ואח"כ מותר לאכול כל צרכו [שם]: (יא) אבל מנודה אין מברין אותו ואין מנחמין אותו אבל מנודה שמת מברין אבליו ומנחמין אותם [סי' שע"ח]:

דין על איזה מת מתאבלין.

(א) על אלו מתים מתאבלין. אביו. ואמו. בנו. ובתו. ואחיו. ואחותו. בין מאביו בין מאמו בין בתולה בין נשואה ואשתו דוקא שהיא כשירה ונשואה אבל פסולה או ארוסה לא אבל בנו ובתו ואחיו ואחותו אפילו שהם פסולים מתאבלין עליהם אבל אם נולדים משפחה ונכרית אין מתאבלין עליהם. הגר אפילו על אמו שנתגיירה אינו מתאבל [סי' שע"ד]: (ב) קרובים הפסולין לעדות מראין מקצת אבלות עד אחר שבת הראשון היינו שאין משנין בגדיהם בשבת ואין רוחצין בחמין וגם אין לחוף הראש רק במים פושרין וגם אין לאכול חוץ לביתו אפילו סעודת מצוה אבל כתונת לבן אין למנוע לכבוד שבת גם אין לשנות מקומו בבית הכנסת [שם]: (ג) תינוק כל ל' יום ויום שלשים בכלל אין מתאבלין עליו [שם]:

דין אימתי מתחיל האבילות.

(א) מאימתי חל האבילות משיקבר ונסתם סתימת הקבר בעפר מיד מתחיל האבילות ויש לחלוץ תיכף מנעליו בבה"ק ואם צריך לילך מבה"ק לביתו בין שכונת עכו"ם א"צ לחלוץ שם רק יתן עפר במנעליו וכשיבוא לביתו יחלוץ אותם [סי' שע"ה ספ"ב]: (ב) אם הקברות סמוך לעיר והאבלים חזרו משער העיר ולא הלכו עם המת לבה"ק אין מונין ז' ול' עד שיאמרו להם שנסתם הגולל [ש"ך ונלענ"ד שא"צ לינהג אבילות עד שנודע שנסתם הגולל אבל אם חלצו הסנדל ונהגו אבילות קודם שבאו הקוברים מבית הקברות והיה סמוך לחשיכה ואח"כ באו הקוברים מבית הקברות בלילה ואמרו שנסתם הגולל כשהיה יום קצת אף שהאבלים לא ידעו מזה רק שמספק נהגו אבילות עולה להם למנין שבעה ושלשים כן מוכח ממה שכתב רמ"א שאם היה סבור שנסתם הגולל והתחיל להתאבל ואח"כ נודע לו שטעה חוזר ומתחיל באבילות מחדש משמע שאם אח"כ נודע לו שנהג אבילות כדין עולה לו מה שהתאבל] וכן אם נקבר המת בערב הרגל והוא סמוך לחשיכה יכולין האבלים שאין הולכין לבית הקברות לחלוץ מנעלים תיכף ואחר כך כשיבואו הקוברים מבית הקברות ויאמרו שנסתם הגולל כשהיה קצת יום מבטל הרגל את האבילות של שבעה: (ג) אם שולחין את המת לעיר אחרת משיחזרו פניהם מללוות מתחיל האבילות למנות מיום זה שבעה ושלשים ואם גדול הבית הולך עם המת [ולקמן נתבאר מי נקרא גדול הבית] הכל נגררין אחריו ואין מתחילין למנות אלא משנקבר אבל אם גדול הבית נשאר בכאן וקטן הולך עם המת אין הקטן נגרר אחר הגדול לקולא למנות תיכף משיוציא המת מהבית [שם] ונראה דאם גדול הבית הולך עם המת דהדין דאף אותן שבבית מונין משיקבר ולכתחילה אין צריך לנהוג אבילות עד שנודע להם שנקבר ואם נהג מקודם אבילות מספק ואחר כך נודע להם היום שנקבר בו עולה להם מספק הימים שנהגו אחר הקבורה אבל אם לא נהגו אבילות צריכין למנות מיום שהתחילו לנהוג [ואין דומה לזלזול במקצת ימים דסי' שצ"ו דא"צ להשלים כיון דשאין פטורין מספק קודם שנודע כנלענ"ד]: (ד) והא דאותן שבבית אין מונין עד שנקבר כשהלך גדול הבית עם המת דוקא כשיכולין לבוא אל הקבר תוך שלשה ימים אבל ברחוק מזה אותן שבבית מונין תיכף משיצא [שם]: (ה) היכא דאין אותן שבבית מונין אלא משנקבר הימים שבינתיים אינו נוהג לא אבילות ולא אנינות ומותרין בבשר ויין וחייב בכל המצות דחשוב כמסרו לרבים דסימן שמ"א אבל אסור לישב במטה ואסור בתשמיש וברחיצה וסיכה ושמחה ושאלת שלום וכן הדין בכל מקום בימים שאין נוהג אבילות בין מיתה להתחלת מנין ימי אבילות מלבד במת בתפיסה או בדרך ולא נתייאשו מלבקשו שלא חל עליהן אנינות ואבילות מותר אפילו בתשמיש [רמב"ן בספר תורת האדם שער מי שמתו מוטל לפניו]: (ו) אם שלחו המת לעיר אחרת במקום שאותן שבבית מתחילין משיוציא המת מהבית והתחילו למנות אבילות ואחר כך נתפס המת ולא ניתן לקבורה זמן ארוך אין צריך להפסיק האבילות ואין צריך להתאבל פעם אחרת אחר הקבורה אחר שהתחלת האבילות היה כדין: (ז) והא דאותן שהלכו עם המת לעיר אחרת מונין מיום שנקבר דוקא שלא חזרו אותן שהלכו לבה"ק אצל אותן שנשארו בבית אבל אם חזרו אצלם אפילו באו מבה"ק אצל האבלים הנשארים ביום הז' למנין אבילות שלהן קודם שעמדו המנחמים מהם שהנשארים עדיין נוהגים אבילות קצת גם אותן שבאו מונין עמהם ואין חילוק בין אם גדולים בין אם קטנים הלכו לבית הקברות וחזרו וכן אם הבה"ק רחוק או קרוב אבל ביום הז' אחר שעמדו המנחמים מאצלם שפסק אבילתם מאותן הנשארים בבית באו אזי הבאין מבה"ק מונין לעצמן משעה שנסתם הגולל [שם]: (ח) מי שמת לו קרוב ונודע לו במקומו ומונה לעצמו אפילו בא אחר כך למקום המת אצל גדול הבית שהתחיל כבר להתאבל לא נקצר אבילתו משום זה וכן אם בא אצל הקרובים ואינו במקום שמת המת ולא במקום קבורה מונה לעצמו משעה שנודע לו אבל אם לא ידע שמת לו מת עד שבא אל הקרובים שבמקום המת או במקום הקבורה אם הוא במקום קרוב שהוא מהלך עשרה פרסאות אפילו בא ביום השביעי אם מצא מנחמים אצל הגדול

אפילו

אפילו שנכנרו לעמוד הואיל ומלא מנחמים שהאבלים נוהגין קצת אבילות מונה עמהם דכיון שהגדול מונה עמהם גם הוא מונה עמהם אבל אם לא מצא אצלן גדול הבית מונה לעצמו וכן גדול הבית שבא ממקום קרוב מונה לעצמו ואם הבא ממקום קרוב לא מצא גדול הבית מחמת שהלך עם המת לביה"ק אז הדין כך דאם חזר מבית הקברות אפי' ביום ז' כשיש מנחמים שהדין שגדול הבית מונה עמהם גם הבא ממקום קרוב מונה עמהם ואם לא חזר הגדול ביום ז' דמונה לעצמו גם הבא ממקים קרוב מונה לעצמו (שם): (ט) איזה נקרא גדול הבית הוא אם ע"פ האומד כשאם היו עוסקין בעזבון המת היו הדברים נחתכין על פיו והיו כולם הולכין אחר עצתו אפילו הוא קטן בשנים נקרא גדול הבית ואפילו אינו יורש כגון שאמו בכאן והיא מנהגת הבית היא נקראת גדול הבית, והבעל נקרא גדול הבית אם מתה אשתו ואם בא אביה ואחיה מונין עם הבעל (שם): (י) מי שהתפלל ערבית ועדיין יהוא יום ושמע שמת לו מת מונה מיום המחרת ואותו היום אין עולה לו אבל אם הוא לא התפלל עדיין רק הציבור התפללו ועדיין הוא יום אותו יום עולה לו ואם שמע ביום ל' אחר שהתפלל ערבית אז צריך למנות ז' ול' ול"א כיון שהתפלל ערבית הוי אז שמועה רחוקה דלקולא לא אמרינן דהוי לילה אבל יום ל' ששמע בו עולה למנין דממ"נ אם הוא יום עולה לו ליום א' ואם הוא לילה אז פטור מלמנות ז' ול' (ע"ז סי' ת"ב):

דברים שאבל אסור בהם.

(א) האבל כל ז' אסור במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ותשמיש המטה (סי' ש"פ):
(ב) מלאכה כיצד כל ג' ימים אסיר אפילו עני המתפרנס מהצדקה ואם אין לו מה יאכל עושה בצינעה בתוך ביתו ותבא מארה לשכניו שהצריכוהו לכך וכן אסור לעשות פרקמטיא אפילו לעשות ע"י אחרים אפילו ע"י עכו"ם או עבדים ושפחות שמעשה ידיהן שלו אסורין במלאכה אם לא בדבר האבד וצריך שאלת חכם וכן כתיבה אסור אם לא מה שמותר בחוה"מ לכתוב (שם): (ג) מותר לקבל מלאכה בימי אבלו לעשותה אחר כך ובלבד שלא ישקול וימדוד (שם): כיבוד הבית הדחת כוסות וקערות והצעת המטות אין בהם משום מלאכה לאבל וכן מותר לאשה שהיא אבילה לאפות ולבשל בימי אבלה כל הצריך לה ולב"ב וכן אשה המשרתת אצל בעה"ב אחר ואירעה אבל מותרת לאפות ולבשל ולעשות שאר צרכי הבית בין שהיא משרתת בשכר בין בחנם אבל אסורה המשרתת לעשות מלאכה שא"צ אלא להרויח וכ"ש שלא תצא מן הבית כדין אבל וכן שמש בהכ"נ שאירע אבל אסור לו לילך לבהכ"נ ולשמש בצרכי הקהל (שם):

איסור רחיצה וסיכה לאבל.

(א) אבל תוך שבעה אסור לרחוץ כל גופו אפילו בצונן אבל פניו ידיו ורגליו מותר בצונן ואחר שבעה עד שלשים מותר אפילו כל גופו בצונן אבל בחמין אסור ואפילו לחוף הראש בחמין אסור כל ל' (סימן שפ"א וע' ש"ך שם): (ב) יולדת אבילה שצריכה לרחוץ מותרת לרחוץ אפילו ביום א' של ז' מיהו אם אין לה צורך כ"כ יש להחמיר ביום א' של אבילות (שם): (ג) מי שתכפוהו אבילות שאירעו ב' אבילות זה אחר זה מותר לרחוץ כל גופו בצונן (שם): (ד) נדה שנזדמנה טבילתה תוך ז' אינה טובלת אבל ללבוש לבנים מותרת בימי אבלה ותלבוש ותציע לבנים כדרכה בשאר ימות השנה רק הרחיצה תשנה קצת שלא תרחוץ רק באותו מקום ובין ירכותיה בין בחמין בין בצונן ואחר ז' עד ל' מותרת לטבול כדרכה בשאר ימות השנה ומותרת ליטול הצפרנים בעצמה בסכין כדרכה בשאר ימות השנה (שם):

דין איסור נעילת הסנדל.

(א) אבל אסיר בנעילת הסנדל כל ז' ודוקא של עור אבל אנפלאות של בגד או של גמי או של שער או של עץ מותר ואם הוא של עץ ומחופה עור אסור (סימן שפ"ב): (ב) יולדת מותרת לנעול מנעל כל ל' מפני שהצינה קשה לה וה"ה חולה ומי שיש לו מכה ברגליו (שם): (ג) אבל שהיה מהלך בדרך מותר בנעילת הסנדל וכשיגיע לעיר חולץ ואם היא עיר שרובה עכו"ם אין חולץ עד שמגיע לרחוב היהודים (שם):

דין איסור תשמיש המטה לאבל.

(א) אבל אסור בתשמיש המטה וכן אסור בהיבוק ונישוק אבל בשאר דבר קורבה מותר כגון במזיגת הכוס והרחצת פניו ידיו ורגליו ומותרת לאכול עמו בקערה אחת בין באבילות דידיה בין באבילות דידה (סי' שפ"ג):

דין שהאבל אסור בתלמוד תורה כל ז'.

(א) האבל כל ז' ימים אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים משנה. גמרא הלכות ואגדות ומיתר

לקרות

לקרות באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה ובהלכות אבילות ובפ' אלו מגלחין והנ"מ בינו לבין עצמו אבל אינו לומד עם אחרים אלא הם נושאים ונותנים בה' אבילות והוא משיבן בשפה רפה (סי' שפ"ד): (ב) אם רבים צריכין לו להתלמד כגון מלמדי תינוקות מותר ללמוד עמהם ביום ג' או אפילו מי שלומד עם גדולים אם הם צריכין לו מותר ללמוד עמהם וכן מותר להורות איסור והיתר ליחיד השואל אותו אפילו ביום א' אם אין אחר אלא הוא (שם): (ג) האבל יכול להתפלל בימי אבלו להוציא רבים ידי חובתן (שם): ומצוה להתפלל שחרית וערבית במקום שמת שם ואפילו אין אבל שם כי יש בזה נחת רוח לנשמה (שם): (ד) אבל שיש לו בנים קטנים אין לו לבטלם מלימודם דאין אבילות לקטן (שם): (ה) ולענין לעלות לתורה כל ז' עיין לעיל בהלכות קריאת התורה כי שם נתבאר הדין לנכון:

דיני שאילת שלום בימי אבלו.

(א) אבל אסור בשאילת שלום כל ימי אבלו כיצד ג' ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו לא ישיב להם ויודיעם שהוא אבל. מג' ועד ז' אינו שואל בשלום אחרים ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו משיב להם. מז' ועד ל' אחרים אין שואלין בשלומו והוא שואל בשלום אחרים וכ"ש שמשיב. אחר ל' גם אחרים שואלין בשלומו אפילו הוא אבל על אביו ואמו (סי' שפ"ה): (ב) מקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת מותר לשאול אבל האבל נותן שלום לכל אדם בשבת שהוא מכלל דברים שבפרהסיא (שם):

דיני כפיית המטה.

(א) עכשיו אין נוהגין בכפיית המטה ואסור לאבל לישב ע"ג מטה או ע"ג ספסל וכן אין ישן ע"ג מטה רק על הקרקע ובשעה שהמנחמים אצלו צריך להיות יושב ע"ג קרקע ובשעה שאין מנחמים אצלו מותר לו לעמוד ולילך בביתו (סי' שפ"ז):

דיני כיבוס ולבישת בגד מכובס בימי אבלו.

(א) אבל אסור לכבס כסותו תוך ז' ואפילו ליתן לכובסת עכו"ם לכבס ולהניח לאחר אבילות אסור אבל בגדי קטנים שמת אביהם מותר לכבס וכן האבל שהיה כסותו בקיבולת בידי אחרים מכבס אותו כדרכו (סי' שפ"ט): (ב) אסור ללבוש בגד מכובס בימי אבלו אפילו אחר שבעה ונוהגין שבתוך ז' אין לובשין אפילו לכבוד שבת ואחר ז' לובש אחר תחלה הכתונת שעה מועטת ואחר כך לובש האבל ואפילו בחול ואפילו במגוהצין באבן הלוקה ואם הוא מכבסם במים לבד א"צ להלבישו לאחר תחלה ושרי ללבוש אחר ז' מיד (ש"ך שם): (ג) אסור ללבוש תוך ל' בגדי שבת ועל אביו ואמו נהגו איסור כל י"ב חודש (שם):

דיני גלוח וסריקה באבל.

(א) אבל אסור בגלוח שערו בימי אבלו כל שלשים ואם ישב לגלח ואמרו להמגלח או להמתגלח שמת לו מת מותר להשלים הגלוח משום כבוד הבריות ודוקא שאין אחר שם אבל אם יש שם ספר אחר ואמרו להספר שמת לו מת ישלים האחר (עי' ש"ך): (ב) אחר ל' מותר בגלוח שער אבל על אביו ואמו אסור עד שיגערו בו חבריו ונוהגין שמגלח שערו אחר כל ג' חדשים (שם): (ג) אשה אבילה אסורה ג"כ בנטילת שער כל ל' (שם): (ד) לסרוק ראשו במסרק מותר אפילו תוך שבעה (שם): (ה) כשם שאסור לגלח כל שלשים כך אסור ליטול צפרניו כל שלשים בכלי אבל בידיו או בשיניו מותר (שם):

דין שהאבל אסור בכל מיני שמחה.

(א) אבל אסור בשמחה לפיכך לא יקח תינוק בחיקו כל ז' שלא יבא לידי שחוק (סי' שצ"א): (ב) אבל אסור לאכול בסעודת ברית מילה או פדיון הבן וסיום מסכתא וכ"ש בסעודת אירוסין ונשואין כל שלשים על שאר קרובים וכל י"ב חודש על אביו ואמו ובתוך ביתו אם יש סעודת מצוה מותר לאכול אבל בסעודת נשואין יש להחמיר שלא לאכול אפילו בתוך ביתו אבל אם משיא יתום או יתומה לש"ש מותר לאכול שאם לא יאכל שם יתבטל המעשה וכן מותר ללבוש בגדי שבת (שם): (ג) אסור ליכנס לבית נשואין כל שלשים אפילו לשמוע הברכות שמברכין שם אבל בחופה שעושין בבהכ"נ ומברכין שם ברכת אירוסין ונשואין מותר לעמוד לשמוע הברכות אחר שלשים על אביו ואמו וכן יכול האבל לאחר שלשים לברך הברכות שמברכין תחת החופה וכן יכול להכניס החתן תחת החופה כדרך שנוהגין ששני אנשים מכניסין החתן תחת החופה ונקראים שושבינים ויכול ללבוש בגדי שבת ובלבד שיהא לאחר שלשים (שם): (ד) אין לאכול בסעודת חבורות אנשים בלילה שביום המחרת יהיה לו יא"צ היינו יום שמת בו אביו או אמו (שם): (ה) אבל שהוא סנדק או מוהל לאחר שלשים על אביו ואמו ילבש בגדי שבת עד לאחר המילה ויכול לאכול גם בסעודה (שם):

דין

דין שהאבל אסור כל שלשים לישא אשה.

(א) אבל אסור לישא אשה כל שלשים אפילו בלא סעודה וכן אפילו לארס אסור אבל שידוכין מותר אפילו ביום שהוא יום המיתה ולאחר שלשים אפילו על אביו ואמו מותר לישא אשה (סי' שצ"ב): (ב) אם לא קיים מצות פריה ורביה מותר לישא תיכף אחר ז' אפילו באבילות דאב ואם (שם):

דין שהאבל אסור לצאת מביתו.

(א) אבל אסור לצאת מביתו כל שבעה לטייל או לצורך מו"מ אבל אם שלח מושל אחריו או שצריך לילך לדרך או לצורך דבר האבוד מותר וכן אם צריך למול את בנו והולך לבית הכנסת אפילו תוך שלשה אבל סנדק אבל לא יצא תוך שלשה ואחר ג' יתפלל בביתו וכשמביאין התינוק למול הולך לבית הכנסת (סי' שצ"ג): (ב) ואם האבל הוא מוהל דינו כמו סנדק כנ"ל ואי ליכא מוהל אחר בעיר מותר אפילו ביום ראשון (שם) ומותר לו לתקן הצפרנים וכן כל דבר מצוה שא"א לעשות בלא האבל מותר לו לצאת לקיים את המצוה (שם): (ג) נוהגין שהאבל משנה מקומו בבית הכנסת אפילו בשבת כל י"ב חדש על אביו ואמו וכל שלשים על שאר קרובים [סי' שצ"ג]:

דין שמועה רחוקה וקרובה.

(א) מי שבאה לו שמועה שמת לו קרוב שחייב להתאבל עליו אם בתוך שלשים יום הגיע השמועה אפילו ביום ל' עצמו הרי זו שמועה קרובה וקורע וחייב לנהוג שבעה ימי אבילות מיום שהגיע לו השמועה ומונה שלשים ג"כ מיום השמועה ויום השמועה דינו כיום הקבורה לכל דבר ולא יניח תפלין ואותן השלשים יום שנקרא בהם שמועה קרובה היינו שמונין מיום הקבורה ולא מיום המיתה ואם הוא תוך שלשים לקבורה אף שהוא אחר שלשים למיתה הוי עדיין שמועה קרובה (סי' ת"ב נקודות הכסף דלא כמ"ש בש"ך): (ב) ואם שמע לאחר שלשים יום הרי זו שמועה רחוקה ואין צריך לנהוג אבילות רק שעה אחת ל"ש שמע ביום ל"ש שמע בלילה ונהג שעה אחת די ואפילו על אביו ואמו אבל מה שנוהג על אביו ועל אמו כל שנים עשר חודש נוהג אפילו שמע אחר שלשים ומונה שנים עשר חודש מיום המיתה ולא מיום שמועה ואם בא לו שמועה מאביו ואמו אחר שנים עשר חודש אינו נוהג אלא שעה אחת אפילו באבילות שנוהג על אביו ואמו כל שנים עשר חודש [שם]: (ג) השומע שמועה רחוקה אין צריך לנהוג כל דין אבילות אלא דיו בחליצת מנעל לבד ומותר במלאכה וברחיצה וסיכה ותשמיש המטה ותלמוד תורה ואם אין לו מנעלים ברגליו בשעת שמועה צריך לעשות מעשה אחרת שיהא ניכר שעושה משום אבילות כגון שישב על הקרקע ואם באה לו שמועה בשעה שהיה עוסק בתורה או במלאכה או שהיה רוחץ מפסיק שעה אחת משום אבילות וחוזר למה שבידו ואם היה לבוש תפלין אינו חולץ ומ"מ אין יוצא בזה ידי אבילות רק צריך לעשות מעשה אחרת שניכר בה שעושה אותה משום אבילות כגון חליצת מנעל או ישיבה על הקרקע שעה אחת [שם]: (ד) השומע שמועה קרובה בשבת או ברגל ולמוצאי שבת או למוצאי רגל נעשית רחוקה אסור כל יום השבת או ימי הרגל בדברים של צינעא ולמוצאי שבת ורגל נוהג שעה אחת אבילות בחליצת מנעל וישיבת קרקע ודיו [שם]: (ה) השומע שמועה קרובה בשבת יום השבת עולה לו ליום אחד ולמוצאי שבת קורע ומונה לו עוד ששה ימים [שם]: (ו) השומע שמועה רחוקה בשבת או ברגל אינו נוהג אבילות ואפילו בדברים שבצינעא מותר ולמוצאי שבת ורגל נוהג שעה אחת ודיו [שם]: (ז) שמע שמועה קרובה בשבת והוא ערב הרגל כיון שדברים שבצינעא נוהג בו מבטל הרגל את האבילות [שם]: (ח) מי שמת לו מת קודם הרגל והוא לא שמע עד אחר הרגל אף שאותן שנהגו אבילות קודם הרגל הפסיק הרגל את האבילות למנין שבעת ימים מ"מ זה שלא ידע ולא נהג אבילות קודם הרגל כל ששמע אפילו ביום שלשים של מיתת המת הוי אצלו שמועה קרובה וצריך לנהוג שבעה ושלשים דאין הרגל עולה בשביל שבעה ושלשים למי שלא נהג קודם הרגל [סי' שצ"ט ש"ך]:

דיני אבילות ברגל ובראש השנה ויוה"כ ויום טוב של גליות.

(א) הקובר מתו קודם הרגל בענין שחל עליו אבילות ונהג אבילות אפילו שעה אחת (פירוש כ"ש ולא בעינן שעה ממש) קודם הרגל הרגל מפסיק האבילות ומבטל ממנו גזרת שבעה ומותר לרחוץ סמוך לחשיכה אפילו בחמין ואפילו מת לו מת בערב שבת ובשבת הוא ערב הרגל מותר בע"ש סמוך לחשיכה לרחוץ בחמין לכבוד הרגל (ואף שהרגל אינו מבטל רק גזרת שבעה ולא גזרת שלשים מ"מ הואיל דרחיצה בחמין כל שלשים אינה מדינא רק מכח מנהגא מותר לכבוד הרגל אבל לגלח כיון דמדינא אסור אפילו לכבוד הרגל אסור ואחר הרגל כיון דלא ביטל הרגל רק גזרת שבעה ולא גזרת שלשים אסור ברחיצה בחמין ולענין חשבון ימי השלשים יבואר לקמן) ודוקא שנהג אבילות קודם הרגל

אפילו

אפילו לא נהג אלא דברים שבצינעא קודם הרגל כגון אם שמע שמועה קרובה ביום השבת שהיה ערב הרגל כיון שנהג דברים שבצינעא בא הרגל ומפסיק האבילות (כמו שנתבאר בסי' שס"ו) אבל אם שגג או הזיד ולא נהג אבילות או שהיה קרוב לחשיכה ולא היה יכול לנהוג אבילות אין הרגל מבטל האבילות וכ"ש אם לא ידע במיתת המת קודם הרגל שאין הרגל מבטל אלא נוהג ברגל דברים שבצינעא ומונה שבעה אחר הרגל ויום טוב שני של גליות שבסוף הרגל עולה לו למנין שבעה ושלשים מונה מיום המיתה [סימן שצ"ט] (ולענין מלאכה בשבעת ימי אבילות שנוהג אחר הרגל צריך שאלת חכם): (ב) אם קבר את מתו ז' ימים לפני הרגל ונהג בהן גזרת שבעה הרגל מבטל ממנו גזרת שלשים אפילו חל יום שבעה ערב הרגל דמקצת היום ככולו ועולה לכאן ולכאן ומותר לרחוץ אפילו בחמין ולספר ערב הרגל סמוך לחשיכה ובערב פסח עדיף לגלח קודם חצות כיון שאחרים אסורין לגלח אחר חצות ואם חל שביעי שלו בערב שבת ולמחר יום השבת יהיה ערב הרגל מותר לכבס ולרחוץ ולספר ערב שבת ואם לא יגלח בערב שבת או בערב הרגל מותר לגלח עצמו תיכף אחר הרגל אבל בחול המועד אין רשאי כיון שהיה יכול לגלח בערב שבת או בערב הרגל אבל אם חל שביעי שלו בשבת שהוא ערב הרגל דאז לא היה יכול לגלח בערב שבת כיון שהיה תוך שבעה מותר לגלח עצמו בחול המועד או לאחר הרגל [שם]: (ג) הא דרגל מבטל גזרת שלשים דוקא בשאר מתים אבל באביו ואמו שאסור לספר עד שיגערו בו חביריו אפילו פגע בו הרגל לאחר שלשים אינו מבטל השיעור גערה שנתבאר לעיל שלשה חדשים [שם]: (ד) ראש השנה ויום הכפורים חשובים כרגלים לבטל האבילות [שם]: (ה) נהג שעה אחת לפני הפסח אותה שעה חשובה כשבעה ושמונה ימי הפסח הרי ט"ו ומשלים עליהם עוד ט"ו יום למנין שלשים [שם]: (ו) נהג שעה אחת לפני עצרת אותה שעה חשובה כשבעה ויום עצרת עצמו (כיון שאם לא הקריב קרבנות עצרת בעצרת יש לו תשלומין כל שבעה) חשוב כשבעה הרי י"ד ומשלים עליהם עוד ט"ז אחרים וכא"ל שעושין שני ימים עולה יום השני למנין הט"ז [שם]: (ז) נהג שעה אחת לפני ראש השנה בטלה ממנו גזרת שבעה מחמת ראש השנה וגזרת שלשים מחמת יום הכפורים: (ח) נהג שעה אחת לפני יום הכפורים בטלה ממנו גזרת שבעה מחמת יום הכפורים וגזרת שלשים מבטל ממנו חג הסוכות [שם]: (ט) נהג שעה אחת לפני חג הסוכות בטלה ממנו גזרת שבעה והחג שבעה ימים הרי י"ד ושמיני עצרת נחשב לשבעה ימים הרי כ"א יום ומשלים עליהם עוד תשעה ימים ובא"ל עולה שמחת תורה למנין הט' ימים ודוקא אם נהג שעה אחת לפני חג הסוכות אז עולה יום שמיני עצרת בעד שבעה ימים אבל אם קבר את מתו בחג הסוכות אין שמיני עצרת מבטל ממנו גזרת שבעה וגם אינו נחשב בעד שבעה ימים למנין שלשים רק צריך לנהוג שבעה אחר הרגל ויום טוב שני של גליות עולה לו למנין השבעה ושלשים מונה מיום המיתה [שם]: (י) יום טוב שני של גליות אף שעולה למנין שבעה מ"מ אין שום אבילות של פרהסיא נוהג בו אפילו הוא יום מיתה וקבורה כמו יום ראשון שהוא מדאורייתא שאינו נוהג בו שום אבילות של פרהסיא [שם]:

דין קטן שהגדיל תוך שבעה או תוך שלשים ודין חולה ויולדת.

(א) קטן שאירע לו אבל א"צ להתאבל דאין אבילות לקטן ואפילו אם הגדיל תוך ז' אין לנהוג אבילות כל שבעה ושלשים כיון דבשעת התחלת האבילות היה פטור [סימן שצ"ו בט"ז דלא כש"ך]: (ב) חולה שמת לו מת שחייב להתאבל עליו ונודע לו אם הבריא תוך שבעה גומר הימים הנשארים וכן תוך שלשים גומר הימים הנשארים אבל להשלים הימים של אבל שעברו בחליו א"צ משום דבחייו ג"כ נהג אבילות קצת ודמי לשבת דעולה ואינו מפסיק (כן משמע מהדין של הא"ר שאכתוב בסמוך): (ג) יולדת אבילה ג"כ אינה צריכה להשלים הימים שעברו בעת שהיתה יולדת רק גומרת הימים הנשארים ואם השבת שהולכת לבית הכנסת הוא בתוך שבעה מוליכות אותה הנשים לבית הכנסת ויכולה ללבוש בגדי שבת ויושבת על מקומה בבית הכנסת [א"ר בסי' קל"ג בא"ח דלא כתשובת נ"ב]:

דין מי שמת לו מת ולא נודע לו ודין תענית יארצייט.

(א) מי שמת לו מת ולא נודע לו אינה הוכה שיאמרו לו וע"ז נאמר מוציא דבה הוא כסיל מיהו אם שואל עליו אין לשקר ולומר חי הוא שנאמר מדבר שקר תרחק אלא יאמר בלשון דמישתמע בתרי אפי והוא ישער בעצמו שמת ומותר להזמינו לסעודת אירוסין ונשואין וכל שמחה כיון שאינו יודע (סי' ת"ב ט"ז) וכן הבעל שיודע שמת קרוב של אשתו שחייבת להתאבל עליו מותר לשמש עמה כיון שהיא אינה יודעת [א"ר קל"ג]: (ב) לבנים זכרים נוהגין להודיע כשמת אב ואם כדי שיאמרו קדיש (ודיני קדיש נתבארו לעיל) [שם]: (ג) מצוה להתענות ביום שמת בו אביו או אמו ומתענין תמיד יום המיתה ולא יום הקבורה אם לא שיהיה יום המיתה רחוק מן יום קבורה ג' או ד' ימים שאז מתענין בשנה ראשונה יום הקבורה ומשנה שניה ואילך מתענין יום המיתה אבל בלא"ה מתענין יום המיתה

אף בשנה ראשונה [ש"ך סי' ת"ב]: (ד) אם מת אביו או אמו בחודש אדר שהיה השנה פשוטה צריך להתענות בשנת העיבור באדר ראשון ובאדר שני אבל אם מת בשנה מעוברת אז אם מת באדר א' מתענה תמיד בשנה מעוברת באדר א' ואם מת באדר שני מתענה באדר שני [שם]: (ה) אם חל הענים שמת בו אביו או אמו בע"ש אם התנה כשהתענה בפעם ראשון שלא ישלים אין צריך להשלים וכן אם בפעם ראשון חל בע"ש ולא השלים א"צ להשלים בע"ש אבל אם בפעם הראשון השלים ולא התנה אף כשלא השלים רק כשחל בחול אם אח"כ יארע כשחל בע"ש ג"כ צריך להשלים [רש"ל הובא בבאר הגולה]:

צדוק הדין

אמרינן בגמרא חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה ומסקינן בגמרא לקבלם בשמחה. ע"כ אם כשבאו יבא לו איזה רעה או שמע איזה בשורה רעה ח"ו, יודה לאל ית"ש דיין אמת והכל בא בדין. ויברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם דַּיַּן הָאֱמֶת:

מי שלא היה על בית עלמין תוך שלשים יום יאמר ברכה זו בבואו שמה קרוב ד' אמות להקברים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶתְכֶם בַּדִּין. וְזָן וְכִלְכֵּל אֶתְכֶם בַּדִּין. וְהֵמִית אֶתְכֶם בַּדִּין. וְיוֹדֵעַ מִסְפַּר כֻּלְּכֶם בַּדִּין. וְעָתִיד לְהַחֲזִיר וּלְהַחֲיוֹתְכֶם בַּדִּין: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

ואח"כ אומר אתה גבור עד להחיות מתים תמצא בתפלת שחרית:

כשמביאין את המת לבית הקברות אומרים זה:

הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט. אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא: הַצּוּר תָּמִים בְּכָל פֹּעַל. מִי יֹאמַר לוֹ מַה תִּפְעָל. הַשַּׁלִּיט בְּמַטָּה וּבְמַעַל. מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל: הַצּוּר תָּמִים בְּכָל מַעֲשֶׂה. מִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה. הָאוֹמֵר וְעֹשֶׂה. חֶסֶד חִנָּם לָנוּ תַּעֲשֶׂה. וּבִזְכוּת הַנֶּעֱקַד כְּשֶׂה. הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה: צַדִּיק בְּכָל דְּרָכָיו הַצּוּר תָּמִים. אֶרֶךְ אַפַּיִם וּמָלֵא רַחֲמִים. חֲמָל נָא וְחוּס נָא עַל אָבוֹת וּבָנִים. כִּי לְךָ אָדוֹן הַסְּלִיחוֹת וְהָרַחֲמִים: צַדִּיק אַתָּה יְיָ לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת. אֲשֶׁר בְּיָדְךָ פִּקְדוֹן כָּל רוּחוֹת. חָלִילָה לְּךָ זִכְרוֹנֵנוּ לִמְחוֹת. וְיִהְיוּ נָא עֵינֶיךָ בְּרַחֲמִים עָלֵינוּ פְקוּחוֹת. כִּי לְךָ אָדוֹן הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת: אָדָם בֶּן שָׁנָה יִהְיֶה. אוֹ אֶלֶף שָׁנִים יִחְיֶה. מַה יִּתְרוֹן לוֹ. כְּלֹא הָיָה יִהְיֶה. בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת מֵמִית וּמְחַיֶּה: בָּרוּךְ הוּא כִּי אֱמֶת דִּינוֹ. וּמְשׁוֹטֵט הַכֹּל בְּעֵינוֹ. וּמְשַׁלֵּם לְאָדָם חֶשְׁבּוֹנוֹ וְדִינוֹ. וְהַכֹּל לִשְׁמוֹ הוֹדָיָה יִתֵּנוּ: יָדַעְנוּ יְיָ כִּי צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ.

תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ. וְתִזְכֶּה בְשָׁפְטֶךָ. וְאֵין לְהַרְהֵר אַחַר מִדַּת שָׁפְטֶךָ. צַדִּיק אַתָּה יְיָ וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ: דַּיַּן אֱמֶת. שׁוֹפֵט צֶדֶק וֶאֱמֶת. בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת. שֶׁכָּל מִשְׁפָּטָיו צֶדֶק וֶאֱמֶת: נֶפֶשׁ כָּל חַי בְּיָדֶךָ. צֶדֶק מָלְאָה יְמִינְךָ וְיָדֶךָ. רַחֵם עַל פְּלֵיטַת צֹאן יָדֶךָ. וְתֹאמַר לַמַּלְאָךְ הֶרֶף יָדֶךָ: גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה. אֲשֶׁר עֵינֶיךָ פְקֻחוֹת עַל כָּל דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם. לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו: לְהַגִּיד כִּי יָשָׁר יְיָ צוּרִי וְלֹא עַוְלָתָה בּוֹ: יְיָ נָתַן וַיְיָ לָקָח. יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ:

היתומים אומרים קדיש זה והקהל אומרים עמהם עד ויקרה:

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדְתָּא וּלְאַחֲיָא מֵתַיָּא וּלְאַסָּקָא לְחַיֵּי עָלְמָא. וּלְמִבְנֵי קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם. וּלְשַׁכְלֵל הֵיכְלֵהּ בְּגַוַּהּ. וּלְמֶעְקַר פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה מֵאַרְעָא. וּלְאָתָבָא פּוּלְחָנָא דִשְׁמַיָּא לְאַתְרֵהּ. וְיַמְלִיךְ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמַלְכוּתֵהּ וִיקָרֵהּ:

בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

אחר הקבורה תולשין עשבים וזורקין לאחוריהן ואומרים:

וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ: (ויש שאומרים זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ):

אח"כ רוחצין הידים ואומרים זה:

בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה אֲדֹנָי יֱהֹוִה דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים וְחֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל הָאָרֶץ כִּי יְיָ דִּבֵּר:

אח"כ יושבין ג' פעמים ואומרים ויהי נועם כו':

מלוה לנחם אבלים ולדבר על לבם דברי נחומים וכשיפטר מן האבל יאמר:

הַמָּקוֹם יְנַחֵם אוֹתְךָ (לרבים אֶתְכֶם) בְּתוֹךְ שְׁאָר אֲבֵלֵי צִיּוֹן וִירוּשָׁלָיִם:

על פירות האילן בורא פרי העץ.
ועל פירות האדמה בורא פרי האדמה.

ויש בזה הרבה כללים והן אלו.

(א) אם בחורף מתקלקל העץ שעל גבי קרקע ולא נשאר רק השורש שתחת הקרקע לא מיקרי אילן וברכת הפירות שגדל על כגון זה בפה"א ויגדע"ס שהורים הנקראים אפעני"ס ברכתן בפה"ע [מ"א סי' ר"ג ס"ק א']: (ב) פירות הגדילין מאליהן בלא זריעה ונטיעה ואינן ראוין לאכלן חיין רק ע"י בישול וטיגון הן בכלל פיטרי דדברא וברכתן אחר בישול וטיגון שהכל [מג"א סי' ר"ג ס"ק ב' וט"ז סי' ר"ד ס"ק א'] לכן שוועמליך או גריפקס מבושלים ופטי"ר זעל"י מטוגן וקוואסגלים של יער כבושים שאינן ראויים לאכלן חיים כל אלו ברכתן שהכל: (ג) אבל פירות הגדילים מאליהן וטובים לאכלן חיין כגון יגידעס וואלנים תפוחי יער. וכן פירות שאינן טובים לאכול חיין וגדלין ע"י זריעה ונטיעה מברך על של עץ בפה"ע ועל של אדמה בפה"א [מ"א וט"ז שם]: (ד) דברים שלא היה עיקר נטיעת האילן בשבילם וטובים לאכול חיין כגון גרעינין מתוקים וקליפות שטובין לאכול חיין עיקר נטיעת האילן לא היה רק בשביל גוף הפירא ולא בשבילם מברך עליהם בפה"א [באר היטב סי' ר"ב ס"ק י'] ואם בירך בפה"ע יצא כיון דלרוב פוסקים עיקר הלכה כך: (ה) ואם אותן הדברים אינן ראויין לאכול חיין רק ע"י טיגון או מיתוק ע"י האור כגון גרעינין מרים וקליפות מראנצין וכיוצא שאינן ראויין לאכול חיין רק ע"י טיגון שהכל ואם בירך בפה"א או בפה"ע יצא [ועיין קונטרס אחרון]: (ו) ענבים קודם שנגמרו שקורין אוגלייטיג ואינן גדולים כפול בפה"א ושאר כל הפירות כשהן ראויין לאכול חיין ע"י הדחק בפה"ע ואם אינן ראויין לאכול חיין אפילו ע"י הדחק רק ע"י טיגון שהכל. [סי' ר"ב ס' ב']: (ז) אם ריסק פירות עד שאינו ניכר ממשן כלל מפסיד ברכתו ומברך שהכל אבל אותן שדרכן תמיד לרסק כמו בשמים מברך ברכה הראויה להן [עקו"א]: (ח) פירות שטובין חיין יותר ממבושלין במים. כשהן חיים מברך ברכה הראויה להן. בישלן במים שהכל. בישלן עם דבר אחר ונשבחו אם אותן הדברים הן רק טפל בבישול זה כמין שומין ובצלין שטובין לאכול חיין יותר ממבושל במים לבד ובישלן עם בשר ונשבחו כיון שהן טפל בבישול זה שהכל [עקו"א]. אבל נשבחו כשבישלן עם בשר או עם דבר אחר והן עיקר בבישול זה כגון מייארי"ן וריבי"ן שמבשלן עם בשר ומשביחין. או אגוזים ושאר פירות שטיגן בדבש אף שאם היה מבשלן במים לבד היו נשתנו לגריעותא. מ"מ כיון שמשביחין בבישול שהן עיקר בבישול זה. בישלן מברך על של עץ בפה"ע ועל של אדמה בפה"א [ועקו"א]: (ט) דברים שאינן נאכלין חיין לרוב ב"א רק ע"י בישול. ובישול במים לבד יותר טובין. או אפילו שמשביחין על ידי בשול עם דבר אחר והן עיקר בבישול זה כמו מייארי"ן וריבי"ן קרוי"ט בורקי"ס וקטניות יבשים חיין שהכל, בישלן בפה"א [עקו"א] אבל קטניות רטובין או בשל גינות שבזרעין ע"ד לאכול חיין מברך בפה"א אפילו על השרביטין אבל של שדות שדרכן להניחן עד שיתייבשו ולאוכלן מבושלים מברך כשהן חיין שהכל. בישלן בפה"א [ט"ז סי' ר"ה ס"ק ד']. שומין ובצלים שהזקינו ואינן ראויין לאכול חיין רק ע"י פת שהכל [ט"ז סימן ר"ד]: (י) אוכל שמזיק כגון ששותה שמן זית בלא תערובות או שאוכל פלפלין וזנגבי"ל בלא תערובות אינו מברך כלל: (יא) אוכל שנתקלקל עד שאינו ראוי לאכול רק ע"י הדחק מברך שהכל אבל אם אינו ראוי לאכילה כלל אינו מברך כלל. ויין שריחו וטעמו חומץ מברך שהכל אבל אם טעמו יין רק שריחו חומץ מברך בפה"ג וכן יין מבושל אפילו שמו בו דבש ופלפלין כיון שלא נשתנה לגריעותא מברך בפה"ג:

דין דברים המטוגנין.

(יב) א'. אם מטגנין פרי העץ בפה"ע. ופה"א בפה"א. ואפילו אותן שטובין חיין יותר ממבושלין לכן קריי"ן [עקו"א] וגמין ומייארן שטיגנן. וכן אפילו ירקות הגדלין מאליהן וטובים לאכול ג"כ חיין ותיגנן בפה"א: ב'. אוס לייטינע פירות שטיגנן כגון גריצע פלאמין וכיוצא אם היו נאכלין חיין ע"י הדחק בפה"ע. ואם לא היו נאכלין חיין אפי' ע"י הדחק וטגנן שהכל: ג'. פירות וירקות שגדלין מאליהן בלא זריעה ונטיעה כגון פטירזעלי וקלמסין שהכל [וקלמסין או שאר מרקחת שאינן נאכלין חיין שלוקחים מעכו"ם אסורים משום בישולי עכו"ם]. קליפות וגרעינין מתוקין שנאכלין חיין בפה"א ואם בירך בפה"ע יצא. קליפות וגרעינין שאינן נאכלין חיין כגון מראנצין פיילכ"ן וכיוצא בהן שהכל ואם בירך בפה"ע או בפה"א יצא: ד'. פלפלין וזנגבי"ל או וורדין מטוגנין בפה"א: (יג) בשמים שחוקין עם צוק"ר מברך כברכת הבשמים שהן עיקר: (יד) מי סחיטת פירות וכן פירא שאין עומד רק למוצצו כגון קאלני"ס וכן צוק"ר או המוצץ קנים מתוקין שהכל [עקו"א]: (טו) מי בישולי פירות בלא

בישלן

בישלן רק למומיהן שהכל אבל אם בישל ג"כ לצורך הפירות ועיקר נטיעת הפירות היה אדעתא לצורך בישול הפירות והמשקה עשוי לטבל בו. ברכת המשקה כברכת הפירא. וכשנחסר דבר אחד מאלו התנאים מחלוקת הפוסקים ע"כ יש לברך שהכל. לפיכך אם בישל ה' מיני דגן. או פירות מז' מינין. דאז יש ספק בברכה אחרונה ע"כ יאכל גם הפירות וישתה מים לצאת כל הדעות [מג"א סימן ר"ה סק"ו וסי' ר"ב ס"ק כ"ב ועיין בקו"א]: (טז) פת ממיני קמחים שאינן מה' מינים כגון רעטשניק"ס שהכל. ותבשיל שעושה מהן כגון רעטשיני גראפין אם נתמעכו על ידי כלי מנוקב או תבשיל מקמח שלהן שהכל. אבל כשממשן בעין אפילו מיעכן בכף בפה"א [מג"א סי' ר"ה ס"ק י"ג וכ"כ אבן העוזר שם] וכן הדין באורז ודוחן אף שיש דין אחר באורז מ"מ כיון שאנו מסופקין מה נקרא אורז לכן דין אורז ודוחן שוה: (יז) עירב קמח של ה' מינים עם שאר קמחים ואפה פת אם יש מהקמח של ה' מינים כזית בכדי אכילת פרס ואכל כל הפרס מברך המוציא וברכת המזון. ואם לאו מברך המוציא ועל המחיה אפילו לא אכל רק כזית ואם עשה תבשיל אם יש כזית בכא"פ במ"מ ועל המחיה. ואם לאו במ"מ ובורא נפשות [סי' ר"ח סעיף ט'] ואם לא עירבו עם קמחים רק שעירב קמח של חמשה מינים עם שאר מינים שאינן מיני קמחים מברך במ"מ ועל המחיה ואפילו אין בו כזית בכא"פ אם לא שלא נתן הקמח רק לדבק בעלמא [מג"א שם ס"ק ט"ו] וקמח אורז יש לו דין קמח קטניות [אף שהמ"א הביא בסי' ר"ח שיש חולקין דאורז אפילו בפחות מכזית בכא"פ מברך בהמ"ז מ"מ בסי' תנ"ג הכריע לחומרא דבעינן כזית בכא"פ אפילו באורז וגם אנו מסופקין אם אורז הוא מה שנקרא רייז או מה שנקרא הירז]: (יח) אם אוכל שני מאכלין שהן מעורבין בקערה אחת אם עיקר כונתו על אחד מברך עליו ופוטר השני אפילו הוא המועט. ובסתם מה שהוא הרוב העיקר ופוטר הב' שהעיקר פוטר הטפל. אבל אם יש בתערובות אפילו מעט מה' מינין שעירב בתוכו כדי לאכול מברך במ"מ ופוטר השני. וכן כשבורה דובשנין ביי"ש אף שעיקר כונתו על היי"ש רק שאוכל עמו הדובשנין כדי שיהיה מוטעם נפטר היי"ש הבלוע בברכת הדובשנין. אבל כשלא נתן הקמח של ה' מינין רק לדבק בטל בהתבשיל [סי' ר"ד סעיף י"ב ור"ז סעיף ז' ורי"ב סעיף ל']: (יט) אם אוכל שני מאכלים זה אחר זה ואין כונתו בהשני רק למתק חריפות הראשון והיה דעתו עליו כשבירך על הראשון נפטר השני כדין טפל. ואם לא היה דעתו עליו מברך שהכל. דהטפל מפסיד ברכתו העיקרית ומברך שהכל [מ"א סימן רי"ב סק"ב] ויש למנוע מלאכול פת למיתוק השתיה ואם אכלו למיתוק א"צ נטילה ולא ברכה. ודוקא שהיה דעתו מתחלה לאכול פת למיתוק. פלאדין במדינתנו שהדובשנין טובים מברך במ"מ ופוטר המילוי. אבל אם אוכל אח"כ המילוי לבד בלא הדובשנין הן ג"כ עיקר ומברך עליהן ברכה הראויה להן [נלמד מהא שכתב הט"ז סימן רי"ב ס"ק א' ברקיקין דקין שהן טפילה למרקחת ומ"מ אכל הרקיקין לבד הן גם כן עיקר וכו' וה"נ דכוותיה. וגם הא"ר הביא פוסקים דס"ל שהמרקחת עיקר אפילו בדובשנין ע"ש] אבל דבר שאוכל לטפילה קודם אכילת העיקר יש מחלוקת בברכתו לכך לא יאכל הטפילה קודם העיקר: ואין הטפל נפטר בברכת העיקר שאכל קודם רק כשהיה דעתו עליו בשעת אכילת העיקר וגם כשלא שינה מקומו מחדר לחדר בין העיקר לטפל אם לא שהעיקר הוא מדבר שטעון ברכה במקומו: (כ) יין פוטר כל מיני משקין שהיו לפניו בשעת ברכה שכל המשקין טפילין לו [סי' קע"ד]: (כא) אם בירך על פירות האילן בפה"א יצא. ועל כולם אפי' על פת ויין אם אמר שהכל יצא לפיכך כשהוא ספק לו אם הוא פה"א או פה"ע מברך בפה"א וכן כשהוא ספק לו מצד הדין ואם הוא מסופק אם ברכתו שהכל יברך שהכל אבל אם הוא ספק לו מחמת שלא למד לא יאכל עד שילמוד: ואם היה לפניו פה"א ופה"ע ובירך על של האדמה ונתכוין לפטור של העץ יצא [סי' ר"ו]: (כב) אם בירך על פירות שהיו לפניו ואח"כ הביאו לו עוד פירות שהם מעין הברכה שבירך אם היה דעתו בשעת ברכה שיביאו לו פירות א"צ לחזור ולברך. ואם היה נמלך ושלא עוד אחר פירות צריך לברך. ובסתם אם כשהביאו היה לו עוד מהראשונות א"צ לברך מספק אבל אם לא היה לו צריך לברך ואם שתה שכר והביאו לו אוכל שברכתו שהכל או להיפך כיון שהוא מין אחר לגמרי צריך לברך [סי' ר"ו מ"ה]: (כג) בירך על אוכל ונאבד או על משקה ונשפך והיה לפנו עוד בשעת ברכה והיה דעתו עליו בשעת ברכה א"צ לברך. ואם לאו צריך לברך [סי' ר"ו]: (כד) אם נקט כוס שכר וסבר שהוא יין ופתח לברך בא"י אדעתא דיין וסיים שהכל ואפילו סיים בפה"ג ובתוך כדי דבור נזכר ואמר שהכל יצא. ואם לא נזכר תוך כדי דבור ויש עוד יין לפניו והיה דעתו בשעת ברכה לשתות ממנו יכול לשתות על סמך ברכה זו ואפילו טעם כבר מהשכר דטעימה לא הוי הפסק וא"צ לברך מספק [שהמג"א בסי' ר"ט ס"ק ה' סיים בצ"ע]: (כה) מסתפק בברכה אם בירך א"צ לחזור ולברך רק בברכת המזון וברכת התורה צריך לחזור ולברך [סי' ר"ס]: (כו) ברכה אחרונה אין מחוייב אלא בכזית. ועל משקין אינו מחוייב ברכה אחרונה רק ברביעית ואפילו על יין

שרף

שרף וביין יש מסתפקין שחייב לברך על כזית לכן לא ישתה פחות מרביעית. ואכילה מצטרף ג"כ אם אכל כזית ולא שהה יותר מכדי אכילת פרס שהוא שיעור ג' ביצים מלהם חטין ואוכל בליפתן מהר אפילו שינה מקומו בינתים וצירוף שתיה ג"כ כשיעור אכילת פרס ואף שיש חולקין מ"מ כספק ברכות להקל. וכל האוכלין מצטרפין לכזית אפילו פת לפירות לברכת בנ"ר. ואם אכל חצי זית פת וחצי זית מז' מינים מברך אחריהן מעין ג' כי הצירוף הוא להקל שבשניהם. וכל המשקין מצטרפין לרביעית. ואוכל ומשקה אין מצטרף. אם לא משקה שעל האוכל שמכשירו מצטרף להאוכל [סי' ר"י] וברכה ראשונה א"צ שיעור ואפילו בכל שהוא אסור ליהנות בלא ברכה: (כז) אם רוצה לאכול הרבה דברים את שברכתו חשובה יקדימנו. וזה סדרן. המוציא קודם לבמ"מ על חטין אפילו שהן לאחמניות שאין הפת פוטרן. בפה"ג קודם לבפה"ע. בפה"ע ובפה"א קודם לשהכל. ובכל אלו אין משגיחין על חביב כלל. בפה"ע ובפה"א יקדים המין הרגיל להיות חביב אצלו אפי' השני הוא חביב לו עתה ואם שניהן רגילין להיות חביבין בשוה יקדים מה שחביב לו עתה ואפילו אם אחד הוא מין שבעה מקדים החביב. ואם שניהן חביבין בשוה מקדים מין שבעה. ואם שניהן אינן מין שבעה וחביבין בשוה בפה"ע קודם לבפה"א ואין פה"ע נפטר בברכת פה"א. אמנם אם האחד שלם מקדים השלם ואפילו השני חביב ומין ז' [ואף שהמ"א בסי' רי"א ס"ק א' כתב דמקדים המין ז' אפי' הוא חצי והב' שלם זהו לדעת הרא"ש דפוסק כר"י דמין ז' עדיף אפילו משלם אבל למאי דקיי"ל כרבנן דחביב עדיף ממין שבעה ממילא שלם עדיף מחביב כמ"ש המ"א שם] ודוקא כשהשני אינו מין ז' כלל אבל אם שניהם מין ז' והא' מוקדם בקרא צריך להקדימו אפילו השני הוא חביב [פרי מגדים במ"א ס"ק י'] וזה סדרן זיתים. תמרים. ענבים. תאנים. רמונים. [והטעם שזיתים ותמרים סמוכין לארץ בתרא יותר] וברכת במ"מ אפי' מתבשיל של שעורים קודם לכל ברכת הפירות ואפי' לברכת היין ואפי' לזיתים [אליהו רבה ואבן העזר שם] ואם איחר מה שראוי להקדים אינו נפטר השני אפילו כשברכותיהן שוות אם לא שנתכוון לפטור [מ"א שם ס"ק י"א] ולא שייך קדימה כי אם כשמונחין שניהם לפניו ורוצה לאכול משניהם: (כח) טועם ופולט. לועס ופולט. א"צ ברכה [סימן ר"י]: (כט) בין ברכה לאכילה אם הפסיק כדיבור כדי שאילת שלום צריך לחזור ולברך. ושתיקה לא הוי הפסק. ואם בירך קודם שהביאו לפניו צריך לברך פעם אחרת [סימן ר"ו]:

דיני ברכת בורא מיני מזונות.

(א) כל שהוא מחמשת המינין היינו חטה. שעורה. כוסמין. שבולת שועל. שיפון ולא עשאו פת רק תבשיל ממיני קמחים כגון דייסא. וכן אם בישל דגן וחטין שלימות שהוסרו קליפתן כגון הריפות של שעורין ואפילו לא הוסרו קליפתן ונתבשל עד שנתמעך ונדבקו הגרעינין זה לזה מברך במ"מ ואחריו מעין ג'. אבל אם לא הוסרו קליפתן וגם לא נתמעכו מברך בפה"א. ולאחריו יש מחלוקת אי מברך בנ"ר או מעין ג' ע"כ לא יאכל כשיעור רק תוך הסעודה ואם אירע שאכל שלא בתוך הסעודה מברך בנ"ר [מ"א סימן ר"ח סק"ב]: (ב) קמח שסילקו עד שנעשה רך וראוי לשתיה מברכין שהכל ובנ"ר אבל אם הוא עב אף שאינו ראוי ללועסו מברך במ"מ ומעין ג': (ג) פת שאין דרך העולם לקבוע עליו סעודה ולא לאכול ממנו שיעור שביעה נקרא פת הבאה בכסנין כמו לעקיך שנילוש ברוב דבש ומיעוט מים. או עיסה שנילוש במי פירות או בביצים. או פת שנילוש במים וממולא בפירות כמו שעושין בפורים או קיכלי"ך יבשים אף שנילוש במים מברך במ"מ. ודוקא שאינו אוכל שיעור שביעה דהיינו ג' או ד' ביצים. אבל אם אוכל שיעור שאחרים רגילין לקבוע סעודה דהיינו ג' או ד' ביצים. ואפילו אם בזה לבדו ליכא שיעור רק שאכל עם פת זה דברים המלפתין בשר וכיוצא בו ועם כולן היה שיעור שביעה מברך המוציא ובהמ"ז. אבל דבר שאוכל בפ"ע ולא ללפת לא מצטרף. ואם אכל פת כסנין והיה דעתו לאכול מעט ובירך במ"מ ונמלך לאכול שיעור שביעה מברך בהמ"ז ואי איכא בהמותר שיעור שביעה מברך גם כן המוציא [ועיין קו"א]: (ד) פירגי"ש ופשטיד"א אפויין הממולאין בבשר ובגבינה וכיוצא בו מה שדרך העולם לקבוע עליו סעודה ולאכול ממנו שיעור שביעה לא נקרא פת כסנין ומברך המוציא ובהמ"ז בכזית [ועקו"א]: (ה) עיסה שאין מגבלין אותה רק שופכין אותה על פני ירקות ואופין בתנור שקורין נאליסנ"ק מברך במ"מ ואם אוכל שיעור שביעה דהיינו ג' או ד' ביצים המוציא ובהמ"ז ואותן שאין אופין בתנור רק בין שני ברזלים שקורין ואפלסק"י לא יאכל שיעור ג' או ד' ביצים רק בתוך הסעודה [קס"ח]: (ו) עיסה שנילוש במים ובישלה מברך במ"מ אפילו בשיעור שביעה. ועיסה שטיגנה נהגו לברך במ"מ. וירא שמים לא יאכל רק תוך הסעודה. ודוקא כעין קיכלי"ך המטוגנין שיש בהן תואר לחם, אבל לאקשי"ן המטוגנים או עיסה שבלילתה רכה שטיגנה מברך במ"מ לכ"ע: (ז) אם פירר פת ובישלו אם היה בכל פירור כזית מברך המוציא. ואם לאו מברך במ"מ. לכן בפסח שעושין חרעמזלי"ך יש להן דין עיסה שבלילתה רכה שטיגנה. וכן לעקי"ך שעושין בפסח

יש לו דין כסנין כיון שבשעת העירוב נתקלקל התואר לחם [ועיין קו"א]: (ח) דברים הבאים בתוך הסעודה. אם הן דברים שדרכן לאכול תמיד בתוך הסעודה למזון ולשובע א"צ ברכה אפילו שלחו ממקום אחר. אבל פירות שדרכן לאכול חיין בלא סעודה ואכלן חיין בתוך הסעודה צריך ברכה. ואם בישלן עם בשר ואכלן עם פת יש מחלוקת בין הפוסקים ע"כ יאכל מעט בלא פת ויברך עליהם. אבל כשעיקר קביעות סעודה היה על פירות שלא היה לו דברים אחרים בסעודה יאכל מעט עם פת תחילה ושוב א"צ ברכה. ומשקין ששותה בתוך הסעודה א"צ ברכה. ויין צריך ברכה אפילו בתוך הסעודה אם לא ששתה יין לפני הסעודה. וכן הדין בפת כסנין ולחמניות אותן שדרכן לאכול בתוך הסעודה למזון ולשובע ודעתו לכך כמו פירגיש וקרעפליך פטור. אבל דברים שדרכן לאכול בלא סעודה כמו לעקי"ך וקיכליך ודעתו הוא לקינוח חייב בברכה לפניו ולא לאחריו אם לא שדעתו לאכול מהן שיעור שביעה דהיינו ג' או ד' ביצים ברכת המוציא פוטרן: (ט) על פירות מז' מינין שנשתבחה בהן א"י מברך ברכה אחרונה על העץ. ועל היין מברך ברכה אחרונה על הגפן. ומזכירין בה מעין המאורע בשבת ויו"ט ור"ח ואם לא הזכיר יצא [מ"א סי' ר"ח ס"ק י"ח] ואם אכל מיני מזונות וגם פירות מז' מינים יכללם בברכה אחת ויקדים המחיה ואח"כ הגפן ואח"כ פרי העץ ומסיים ונודה לך על המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות בא"י על הארץ ועל פרי הגפן ועל הפירות: (י) אכל פירות מז' המינים ואכל תפוחים וכיוצא בהם א"צ לברך בנ"ר על התפוחים לפי שהם בכלל ברכה על העץ ועל פרי העץ אבל אם אכל תפוחים ושתה יין צריך לברך בנ"ר על התפוחים ואפילו חתם על הארץ ועל הפירות. אבל אם אכל ענבים או צמוקים ושתה יין ובירך על הגפן ועל פרי הגפן נפטרו מברכת העץ של ענבים או הצמוקים לפי שגם הם פרי הגפן והוא שנתכוון לפוטרם אבל בסתם אינו פוטרם הואיל וברכתם המיוחדת להם אינה פרי הגפן אלא פרי העץ לפיכך לכתחלה לא יתכוון לפוטרם בברכת הגפן אלא יכלול אותם בפירוש כמש"ל. וכן בברכה ראשונה לא יתכוון בברכת היין לפטור גם הענבים או הצמוקים אלא יברך עליהם ברכה המיוחדת להם. ואם נתכוון לפוטרה או שטעה ובירך על הענבים או צמוקים בפה"ג יצא: (יא) ברכת שלשה אינה פוטרת מעין ג' שאם אכל פירות מז' המינים וטעה ובירך בהמ"ז לא יצא הוץ מתמרים ויין הואיל והם סועדים את הלב ואפילו לא אמר עליה אלא ברכת הזן לבדה בין על התמרים בין על היין יצא אע"פ שלא אמר מעין ברכת הארץ וירושלים וא"צ לחזור ולברך מעין ג' מ"מ אם נזכר עד שלא התם בברכת הזן לא יחתום אלא יתחיל מיד ועל שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה וכו' ויסיים בברכת מעין ג' וברכת הזן הוא במקום על הגפן או על העץ של תמרים וכ"ז בדיעבד אבל לכתחילה צריך לברך על כל דבר ברכתו המיוחדת לו ולא יפטור תמרים ויין בברכת המזון. ואפילו כבר אכל פת ורוצה לברך ברכת המזון צריך לברך תחלה מעין ג' על התמרים שאכל קודם אכילת הפת: (יב) ברכת בנ"ר אינה פוטרת מעין ג' לפיכך כל דבר שנסתפק בברכתו אם ברכתו מעין ג' או בנ"ר ורוצה לאכלו שלא בתוך הסעודה יאכל עמו דבר שברכתו בנ"ר ודבר שברכתו מעין ג' מאותו המין שמסתפק כגון אם מסתפק בתבשיל אם ראוי לברך אחריו על המחיה או בנ"ר יאכל מיני מזונות ודבר אחר שברכתו בנ"ר בודאי ויברך על המחיה ובנ"ר ופוטר תבשיל זה ממ"נ ואם מסתפק בפרי אם הוא מז' מינים יאכל פרי אחר מז' המינים בודאי ויברך על העץ ועל פרי העץ ויוצא גם על פרי זה ממ"נ וא"צ ד"א לברך עליו בנ"ר. אבל אם אין לו פרי אחר אין לו תקנה ע"י שישתה יין ויברך על הגפן או לאכול תבשיל מחמשת המינין ויברך על המחיה ולכלול על העץ ועל פרי העץ בעל הגפן או בעל המחיה על הספק. ואם כבר אכל יברך על העץ ועל פרי העץ שהוא יוצא בה ממ"נ אבל לא בנ"ר שהוא ספק ברכה לבטלה. ואם הוא תבשיל שברכתו ספק אם היא על המהיה או בנ"ר לא יברך אחריו כלל לא מעין ג' ולא בנ"ר אא"כ יש לו דבר אחר לברך אחריו בנ"ר [מ"א סי' ר"ח ס"ק כ"ו]: (יג) כל מה שאוכל ושותה לרפואה ואין החיך נהנה ממנו א"צ ברכה. אבל שתה משקה טוב לרפואה שהחיך נהנה מברך ברכה הראויה לו:

דיני ברכת הריח.

(א) אסור ליהנות מריח טוב עד שיברך עליו קודם שיריח. דבר דעבידא לריחא יכול לברך עליו אפי' כשמונח ע"ג שלחן ומריח בו ונהנה ואף שלא נתכוון להריח בו ואם לא עבידי לריחא א"צ לברך עליהם אפי' נתכוון להריח בהם ואם נטלם בידו להריח בהם הוי כעבידי לריחא וצריך לברך עליהם [פ"ת במ"ז סי' רי"ז]: (ב) צריך לברך על כל מיני בשמים ברכה הראוי לו כמו שיתבאר לקמן ובדיעבד אם בירך על כל מיני בשמים בורא מיני בשמים [שהיא ברכה כוללת כמו שברכת שהכל כוללת כל מיני מאכל] יצא [סי' רי"ז]: (ג) על מין עץ שאינו מין מאכל שמריח מברך בורא עצי בשמים ואם הוא מין עשב שאינו ראוי לאכילה מברך בורא עשבי בשמים (ט"ז) ואם הוא לא מין עץ ולא מין עשב כגון המוסק שקורין פיזם מברך בורא מיני בשמים [שם]: (ד) על פרי המריח שראוי לאכילה

אפילו

אפילו רק ע"י תערובות בין אם מין עץ או פרי אדמה נוטלו להריח בו מברך הנותן ריח טוב בפירות. ואם נטלו לאכלו ולהריח בו לא יתכוון ליהנות מן הריח עד שיאכל ויברך תחלה על האכילה ויאכל מיד ואח"כ יברך על הריח הנותן ריח טוב בפירות ומריח בו ואם נטלו רק לאכלו ולא נתכוון להריח בו אף שמעלה ריח טוב אינו מברך על הריח [שם ופב"מ שם]: (ה) על נימרינד ונעגליך יש מחלוקת מהו לברך עליהם לכן יש לברך עליהם במ"ב [שם בס"ז]: (ו) היו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים מברך על כ"א ברכה הראויה לו וצריך להקדים עצי בשמים לעשבי בשמים [שם] ואם נתערבו כמה מינים יחד או שהם באגודה אחת וא"א להריח מכל מין בפ"ע מברך עליהם במב"ש [א"ר שם]: (ז) אין להריח בפת חם משום דיש פלוגתא אם לברך עליו לכן אין להריח בו שלא יכנים א"ע בספק ברכה [שם]: (ח) הנכנס לחנותו של בושם והריח שם ריח בשמים אף שהנכנס לא נתכוון להריח רק שנכנס שם לצרכו לקנות לו שם איזה דבר מ"מ כיון שעשוי להריח שהבושם מתכוון שיריחו בו ומריח בו ונהנה צריך לברך במב"ש אבל אם מונח בשמים בחדר שלא אצל הבושם בחנות דהתם לא עבידא לריחא אף שנתכוון הנכנס שם להריח בהם אין צריך לברך אם לא שנטלו בידו להריח בו אותה נטילה חשוב ליה עבידא לריחא וצריך לברך [סי' רי"ז ופ"מ שם]: (ט) אם בירך בחנות של בושם א' ואח"כ הלך לחנות של בושם אחר צריך לברך בחנות האחר פעם אחרת [שם] ואם יוצא ונכנס בחנות הא' אפילו כל היום כולו או כשיוצא היה דעתו לחזור שם לאלתר כשחוזר א"צ לברך שנית [שם]: (י) אגודות בשמים שמונחים על השולחן להריח בהם אם נטלו פעם אחד להריח בו ומברך עליו וחוזר ומניחו על השולחן אם היה דעתו לחזור ולהריח בו א"צ לברך עליהם כשחוזר ומריח בהם ואפילו יצא מביתו ודעתו לחזור מיד א"צ לברך עליהם כיון שהיה דעתו מתחלה להריח בהם בכל שעה ואם הלך לעסקיו או להתפלל בביהכ"נ אז הוי הפסק וצריך לברך שנית [פ"מ שם במ"ז]:

דיני ברכות פרטיות.

(א) היוצא ביומי ניסן ורואה אילנות שמוציאין פרח אומר בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להנות בו בני אדם ואינו מברך אלא פעם א' בכל שנה ושנה ואם איחר לברך עד שגדלו הפירות לא יברך עוד [סי' רכ"ו]: (ב) על הברקים מברך עושה מעשה בראשית ועל הרעמים מברך שכוחו וגבורתו כו' ואם ראה ברק ושמע רעם בפעם א' אינו מברך אלא עושה מעשה בראשית [פ"מ סי' רכ"ז] כל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר בברכה אחת על כל ברקים שרואה ורעמים ששומע נתפזרו העבים עד שנעשו כל השמים זכו בעיניו ואח"כ נתקשרו העבים פעם ב' אפילו באותו יום צריך לברך שנית [שם]: (ג) היה יושב בבה"כ או במקום שיש שם טינופת כגון שמקנחין שם בשר [א"ר] או שהיו ידיו מטונפות אם יכול לצאת ממקום המטונף או ליטול ידיו ולברך תכ"ד יברך ואם לאו לא יברך אחר כ"ד [הר"ן ספ"ק דפסחים] עשה צרכיו ונטל ידיו ושמע רעם או ראה ברק יברך בתחילה על הרעם או על הברק ואח"כ יברך אשר יצר [שם]: (ד) על כוכב הנראה לעתים שנמשך אורו כשרביט באורך השמים מברך עושה מעשה בראשית: (ה) הרואה קשת מברך זוכר הברית וכו' ואסור להסתכל בו ביותר [פ"מ סי' רכ"ט] אם בשעה שחוזר הש"ץ התפלה אומרים לו שנראה קשת יכול לצאת מבהכ"נ לברך על הקשת אחר עניית אמן של האל הקדוש אף שצריך לענות אמן אחר שאר הברכות מ"מ ברכת קשת עדיף דהיא ברכה עוברת [שם א"ר בשם ס"ח]: (ו) הרואה המה בתקופתה [מחזור גדול מכ"ח שנים לכ"ח שנים והתקופה בתחילת ליל ד' כשרואה אותה ביום ד' בבוקר] מברך עושה מעשה בראשית ואם השמים זכו בעיניו יכול להמתין עד שיצאו בשחרית מבית הכנסת ומתאספים כולם ומברכין בקהל אבל אם נראו עננים ברקיע אין להמתין עד אחר שיצאו מבהכ"נ דשמא יתקשרו בעננים ולא יהא נראה אח"כ ויש להכריז בערבית ליל ד' שלמחר יברכו על החמה ואין מברכין ברכה זו רק עד ג' שעות זמניות על היום ואח"כ עד חצות מברכין בלא שם ומלכות [פ"מ שם]:

דיני ברכת שהחיינו.

(א) הרואה פרי חדשה מתחדשת משנה לשנה מברך שהחיינו בשעת אכילה ומברך תחלה ברכת הפרי ואח"כ שהחיינו ואם בירך שהחיינו בשעת ראיית הפרי א"צ לברך אח"כ בשעת אכילה ואם לא בירך בפעם ראשון בשעת אכילה שוב אין לברך כשאוכל פעם שנית רק אם רוצה יקח פרי חדשה שלא אכל אותה עם פרי זה ויברך שהחיינו על שתיהן [סי' רכ"ה]: (ב) על שני מיני מגדניות כגון וויינקשי"ל קארשי"ן וכל כיוצא בזה צריך לברך שהחיינו על כל אחד וכן על תאנים ותאנים שחורים דב' מינים הם [מ"א ולבוש] וכן ב' מיני אגסים או אגוזים או תפוחים כגון אותן שקורין עפי"ל ובארי"ן: (ג) אם בירך שהחיינו על ענבים כשישתה אח"כ יין חדש אינו מברך שהחיינו ואם שותה תירוש יש ליקח פרי

חדשה

חדשה שלא בירך עליה עדיין שהחיינו ויברך ויכוין לפטור התירוש [פ"מ שם]: (ד) פרי שמתחדש אפילו כ"פ בשנה מברכין שהחיינו בכל פעם שנתחדש: (ה) על לנון ומיני ליפתן כגון מייארי"ן וריב"ן [א"ר בשם הפרישה ופ"מ] וכן אוגורקו"ס נראה דמברכין עליהם שהחיינו: (ו) בנה בית חדש או קנה כלים אפילו ישנים רק שהם חדשים אצלו שלא היו שלו מעולם והם חשובים אצלו אפילו היו לו כיוצא באלו תחלה מברך שהחיינו אבל על ספרים חדשים אין לברך שהחיינו כיון דלאו להנות נתנו ומ"מ כיון די"א לברך על ספרים שהחיינו יטול פרי חדשה ויברך שהחיינו ויכוין גם על הספרים או שיברך בלא שם ומלכות [סי' רכ"ג ופ"מ]: (ז) אם קנה בגד שראוי ללובשו תיכף מברך שהחיינו ואח"כ כשלובשו מברך מלביש ערומים אבל אם קנה שום דבר שאינו ראוי ללובשו או להשתמש בו כמו שהוא רק שצריך ליתן לאומן לתקן מברך שהחיינו בשעה שמשתמש בו או בשעה שלובשו ואז מברך מלביש ערומים קודם ואח"כ שהחיינו וכשלובשו שחרית יכול לצאת בברכת מלביש ערומים שמברך בברכת השחר [א"ר ופ"מ]: (ח) קנה כלים חשובים שמשתמש בהם הוא וב"ב מברך בא"י אמ"ה הטוב והמטיב ואינו מברך שהחיינו [א"ר] ואם קנה כלים לו וכלים לב"ב על שלו מברך שהחיינו ועל של ב"ב הטוב והמטיב [ר"א א"ר] אבל הקונה לעבדו או לשפחתו אינו מברך כלום [מ"א]: (ט) על דברים שאין חשובין כ"כ כגון חלוק ומנעלים אפילו הוא עני ושמח בהן אינו מברך עליהם וכן עשיר גדול שקנה כלים חשובים ואין נחשבים אצלו שאינו שמח בהם אין מברך שהחיינו [שם]: (י) עני המקבל מלבוש מעשיר במתנה מברך הטוב והמטיב שיש ג"כ שמחה לנותן שנותן צדקה אבל אם מקבל מעות וקונה בהם מלבושים אינו מברך לפי שנתבייש וכן עשיר המקבל מלבוש מחבירו במתנה מברך הטוב והמטיב [א"ר שם]:

סדר ברכות

על היין מברך לפניו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

על תבשיל מה' מיני דגן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת:

על הלחם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ:

על פרי העץ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ:

על פרי הארץ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה:

על פירות ומלבושים וכלים חדשים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

על משקים ובשר:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ:

ואחריהם מברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן עַל כָּל מַה־שֶּׁבָּרָא לְהַחֲיוֹת בָּהֶם נֶפֶשׁ כָּל־חָי. בָּרוּךְ חֵי הָעוֹלָמִים:

ברוך

הקובע מזוזה מברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְבּוֹעַ מְזוּזָה:

ברוך

עיון תפלה

לקבוע מזוזה. בהשקפה ראשונה אין טעם ללשון זה, כי מזוזה הוא שם ללחי השער והבית מקום קביעות פרשיות אלה (פפֿאָסטע), א"כ באמרנו לקבוע מזוזה חסר עיקר הדבר מה זה נקבע בלחי, ואם רגיל על לשוננו לקרוא בשם מזוזה את הקלף הכתוב בשתי פרשיות התורה [שמע והי' אם שמוע], הנה הוא כענין וסהני קמח [ירמי' י"ג] שלא יטחון האדם הקמח רק הגרעינים שיו נטחנים, אבל נאמר וטחני קמה ע"ש סופו, ככה הקלף הזה הכתוב בשתי פרשיותיו כדי לקבעו במזוזת הפתח נקרא בשם מזוזה ע"ש סופו, אבל בשעת קיום מצות קביעת הפרשיות אלו במזוזת הפתח אין ללשון לקבוע מזוזה שום כוונה והבנה כלל. לכן יראה לדעתי בזה לומר ששם מזוזה הוא משרש זיז, שענינו התנועה, כמורגל ברבותינו ואינו זז משם, שמא יזיז עפר, והיא מלה עברית מן וזיז שדי [תהלים פ'] שהוא תאר לבעלי חיים המתנועעים ממקום למקום (רעגענדעס), ונקרא להי השער והבית בשם מזוזה אם ע"ש תנועת הדלת בהם הסבובה עליהם תמיד, אם על תנועת האדם בהם תמיד בין בביאתו בין ביציאתו, וכל פינות שהוא פונה היא בהם (כמו שנקרא הלחי העליון שעל הדלת בשם משקוף ע"ש החלון שעל פתח הבית כדי להשקיף ולהביט מתוכו, כמ"ש הראב"ע בפ' בא, שמלת משקוף מגזרת חלון, שכן הוא המנהג בכל ארץ ישמעאל שיש חלון על פתח הבית], וציונו ה' שבכל תנועותינו נקבע בלבבנו אחדות ה' ואהבתו וקבלת מצותיו, כי האדם הוא בעל תנועה תמידית מצד הרכבתו משני עקרים הפוכים, מחומר ונפש אשר בהם תלויים הטוב והרע שבמחשבותיו ובמעשיו, כי מצד נפשו הוא נוטה לטוב, ומצד חומרו אל הפוכו, לכן אינו עומד כל היום תמיד על מעמד ומצב אחד אבל תמיד הוא בתנועה, פעם כך ופעם כך, כאשר תמשול הנפש המשכלת באדם והלב שוקט מרגשת יצרו הרע ימצא טוב טעם ודעת בהטיית כל רעיונותיו לבחור בדרכי התורה ומצותיה, יחפוץ בטוב ומואס בגלולי יצרו, וכאשר להבי היצר שמצד חומרו בוערות נקרטו בעלות להב החמדה בלבבו ותבער בו אש התאוה וכיוצא, אז ישכח התורה ומצותיה ויחשך עין הנפש, וענני דמיונות שוא יכסו את אור שכלו, ויסירו את הנפש המשכלת מהיות גבירה, ויקחו משענת ממשלתה, וימהרו לעשות האולת, הפך התכלית המיועדת לאדם. ואחרי שכל מעשי האדם תלויים בתנועה זו, בין תנועה הנפשית והחומרית, לכן באתה התורה להרים קרן ממשלת נפשו ט להטות כל תנועותיו אל תנועה הנפשית לבדה, וציותה להשכין שם הנכבד והנורא במקום התנועה [ר"ל במזוזת הפתח], פרשת אחדות ואהבת ה' ושמיעת מצותיו, ובזה יש ביד האדם משה עז להכריח בו כל כחות נפשו, שלא יכרע אל תנועה החימרית ולפעול כפי יצר הלב, זולתי אל תנועה הנפשית כאשר תצוה התורה, כי אם תראה הנפש במזוזות הפתח את השם הנכבד באמת ותגע בלבבו ויחרד מיראת הכבוד העליון המצוירת לפניו, ותמשל יראתו על הנפש כולה ממשלה חזקה, ותאסר כחותיה ואורחותיה כולם לעבודת ה', וייבוש בעצמו להקל בכבוד העליון אשר על כתפיו ישכין, ולהטות עצמו אל תנועה החומרית, ולא יחשוב לא ידבר ולא יעשה דבר כ"א בדבר האמת בדרכי התורה, כי איך ימלאנו לבו לעשות רע אפילו בסתר, היסתר איש במסתרים ואנכי לא אראנו נאום ה', ואיך ידבר סרה אפילו בדרך חידה ואין מלה בלשונו הן ה' יודע כולה, ואיך יחשוב סרה נלוז וכל יצר מחשבות מבין ה', הנה התכלית האמתי המכוון בקביעת פרשיות אלה במזוזת הפתח היא לשום מתג ורסן אל כחות החומר בל יהרסו בתנועותיהן הרעות, אבל להיות קיים תמיד על מצב האחד, והיא בתנועה הנפשית, לכן תקנו מסדרי הברכות **לקבוע מזוזה**, ר"ל לעשות קביעות תמידי אל כל תנועותינו (פֿעסטען קאַראַקטער צו בעזיטצען. אללען רעגונגען דעס גייסטעס איינער הויפטאיינהייט צו אונטערארדנען אונד נאַך רעליגיאָזען גרונדזאֶטצען צו בעשטיממען). ולפי"ז מצות קביעת מזוזה דומה בענינה אל מצות הנחת תפלין, כמו שבתפלין לא תקנו הברכה לקשור התפלין כמ"ש בתורה וקשרתם, כי אז היה המכוון דברגע קשירת התפלין יי"ח, אבל תקנו להניח תפלין, להורות על חיוב הנחתן כל היום, בל נסיח דעת מן הפנות הנכבדות המכוון אלינו בפרשיותיהם, ככה אין קיום המצוה נגמרת ברגע קביעת הפרשיות במזוזת הפתח, כי אמנם חיובה עלינו תמידית, שבכל ביאה ויציאה נזכיר בלבבינו הציור הנכבד והקדוש, להיות כל עמלינו לעלות מיום אל יום עד שנבא אל מדרגת אוהבי ה' ועובדיו, עד שיסורו כל תכונות הנפש אל משמעתו, לשבר דלתות נחושה ולגדע בריחי ברזל שיסים

היצר

הלובש מלבוש חדש:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים:

על רעם וסער ורעש:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם:

על שמועות טובות לו ולאחרים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב:

על שמועות רעות:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם דַּיַּן הָאֱמֶת:

על ריח עץ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים:

על ריח עשב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא עִשְׂבוֹת בְּשָׂמִים:

על ריח פרי:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן רֵיחַ טוֹב בַּפֵּרוֹת:

על ריח בשמים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים:

על שמן אפרסמון:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא שֶׁמֶן עָרֵב:

הפודה כרם רבעי שלו מברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן כֶּרֶם רְבָעִי:

כל

עיון תפלה

סיגר בדרך לבו, להכריע בו קמיו שמלך הומריותו, ולדכא תחת רגליו כל כחות התאוה והאורחות המתפרצים בנפש, ולתכלית הגדול הזה תקנו קדמונינו להניח היד במזוזה בצאתם ובואם, כאמרם [בע"ז י"א] חזי מזוזתא אפתחא אותיב ידיה עלה והתפלל ה' ישמור צאתי ובואי [ומן התימה שכתבו' ר"ע איגר סימן כ"ח כ' שאין להנחת יד במזוזה מקור בש"ס] שבכל תנועותינו נהיה שמורים בל יתחמץ הלב בשאור חמדת העולם. לכן נוסח הברכה ג"כ לקבוע מזוזה, שהמכוון בו לעשות קביעות אל כל תנועותינו, והוא חיוב תמידי כפי המבואר. והכי איתא במכדרשב"י פקודא למקבע ב"נ מזוזה לתרעי' דלא ינשי ב"נ דוכרנא דקב"ה לעלמין ודא איהו בכוונא דציצית כד"א וראיתם אותו וזכרתם את וכו'. כיון דחמא ב"נ האי דוכרנא אידכר בגרמיה למעבד פקודא דמאריה. ובתשו' ר"ע איגר סימן ע' כתב שההולך מביתו לעסקיו בשוק שעות הרבה, אפשר דכשחוזר לביתו צריך לברך על המצוה, כי עכשיו יתחדש עליו החיוב כביאה מסוכה, וכפושט טליתו:

זכר

כל ברכות הראיה אינו מברך אלא משלשים לשלשים יום :

הרואה מקום שנעשה בו נס לו או לרבו או לאבותיו או לאבותינו בכלל מברך :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי (לרבי לאבותי לאבותינו) נֵס בַּמָּקוֹם הַזֶּה :

הרואה חכם בחכמת התורה :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁחָלַק מֵחָכְמָתוֹ לִירֵאָיו :

הרואה חכם בחכמת העולם :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁנָּתַן מֵחָכְמָתוֹ לְבָשָׂר וָדָם :

הרואה פני מלך :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁנָּתַן מִכְּבוֹדוֹ לְבָשָׂר וָדָם :

הרואה בתי כנסיות בחורבנן מברך דיין האמת. בישובן מברך :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַצִּיב גְּבוּל אַלְמָנָה :

הרואה את חבירו החביב לו אחר ל' יום מברך שהחיינו. ואחר י"ב חדשים מברך :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

הרואה את חברו שנתרפא מחליו מברך :

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא מַלְכָּא דְעָלְמָא דִּי יְהָבָךְ לָן וְלָא יְהָבָךְ לְעַפְרָא :

הרואה אדם משונה :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מְשַׁנֶּה הַבְּרִיּוֹת :

הרואה אילנות בעת פריחת ניסן מברך פעם אחת בשנה :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא חִסַּר בְּעוֹלָמוֹ דָּבָר וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבִים לְהַנּוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם :

הרואה אילנות טובים ובריות נאות מברך :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁכָּכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ :

הרואה ים אוקיינוס :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עֹשֶׂה הַיָּם הַגָּדוֹל :

הרואה ברקים וכוכבים המעופפים בלילה מברך :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית :

ברוך

הרואה הקשת:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זוֹכֵר הַבְּרִית וְנֶאֱמָן בִּבְרִיתוֹ וְקַיָּם בְּמַאֲמָרוֹ:

עיון תפלה

זוכר הברית. מראה לבני אדם שהם ראויים להיענש מרוב פשעיהם, והוא זוכר הברית אשר כרת אז לבלי שחת עוד הארץ, והוא נאמן בבריתו, שלא יעברנו אף בהתרבות רשעים, והוא קיים במאמרו, אף אי לא היה כורת את הברית, רק היה עומד במאמרו הראשון אל נח ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ, ג"כ היה מקיימו. (אבודרהם):

הלכות אירוסין ונשואין

דין תענית חתן וכלה ביום חופתם וחפה בע"ש וקידש קטנה.

(א) נהגו שהחתן והכלה מתענין ביום חופתן והוא משני טעמים. א' מפני שהוא יום סליחה דידהו ונמחלו עונותיהם [ולפי טעם זה ראוי להשלים התענית]. ב' שלא ישתכרו ולא יהיה דעתם מיושבת עליהם [ולפי טעם זה א"צ להשלים] ויש להחמיר כשני הטעמים ואם האב הוא מקבל קדושין בשביל בתו הקטנה צריך הוא להתענות כדי להחמיר מפני טעם הב' ובימים שאין מתענין כמו שיתבאר בסעיף שאח"ז צריכין ליזהר שלא ירבה במאכל ובמשתה מפני טעם הב' [סימן ס"א ע"ש]: (ב) אלו ימים שאין מתענים בהם תענית חתנים חנוכה ופורים ואסרו חג וט"ו באב וט"ו בשבט כיון שמוזכר בגמרא ובר"ח ג"כ אין להתענות מלבד ר"ח ניסן דמתענין כיון שיש בהם תענית לדיקים וכן כל חודש ניסן וכן בל"ג בעומר ומר"ח סיון עד אחר שבועות וימים שבין יוה"כ לסוכות מתענין [א"ח סי' תקע"ג]: (ג) נכון ליזהר לינהג כהרמב"ם שלא יעשו חופת נדה אבל לדינא קי"ל כהפוסקים דס"ל דחופת נדה הוי חופה וצריך להודיע להחתן שהיא נדה ועיקר החופה לא הוי מה שמכניסין אותם תחת סודר שפורסין על כלונסאות כמו שאנו עושין וקוראין אותה חופה כי עיקר החופה מה שמייחדין אותם אח"כ בחדר זה נקרא חופה ואפילו אינו ראוי לביאה כגון שהיא נדה או שבני אדם נכנסין ויוצאין שם באותו חדר ולא הוי יחוד הראוי לביאה אעפ"כ הוי חופה גמורה וקונה בבתולה קנין גמור למהוי כנשואה בכל דברים וצריך ליחד להחתן אותו החדר והוי כהכניסה לבית ואם כנס את הבתולה בע"ש והכניסו אותה להדר מבע"י אף שהיא עדיין לא טבלה ובני אדם נכנסין ויוצאין באותו חדר דבלא"ה אסורה להתייחד עמו קודם ביאה ראשונה קונה אותה בזה שהביא לחדר מיוחד לו ואח"כ כשטובלת מותר לו לבא עליה ביאה ראשונה בשבת וליכא איסור משום קונה קנין בשבת משום שכבר קנה אותה מבע"י אבל באלמנה אינה קונה חופה רק יחוד הראוי לביאה היינו שתהיה טהורה ויכניס אותה אחר הקידושין לחדר מיוחד שלא יהיו שם בני אדם וזה הוי יחוד הראוי לביאה וקונה באלמנה ג"כ קנין גמור למהוי כנשואה ואם כנס אותה בע"ש והיתה טהורה והכניסה לחדר מבע"י ונתייחד עמה ולא היו שם בני אדם קנה אותה קנין גמור ומותר אח"כ לבא עליה בשבת אבל אם לא היתה טהורה מבע"י או שלא נתייחד עמה בחדר מיוחד מבע"י אסור לבא עליה בשבת ולכן יש ליזהר מאוד כשעושין חופה בע"ש שיעשו את החופה מבע"י גדול [סי' נ"ה וס"א וס"ד]: (ד) כשהאב משיא לבתו כשהיא קטנה היינו כשהיא פחותה מבת י"ב שנים ויום אחד היא אינה יכולה לקבל בעצמה קידושיה כי האב בעצמו צריך לקבל קידושיה ע"כ צריך לעמוד אצלה כשמקבל קידושין והוי כמו שקיבלה היא בעצמה ואומר הבעל הרי את מקודשת לי וכששולח אתו הקטנה למקום אחר להתקדש שם ולהנשא ואינו יכול לילך בעצמו יאמר לה בפני עדים לאי וקבלי קידושיך ואם לא אמר לה כן בפני עדים אעפ"כ הואיל והכינה להכניסה לחופה ולקידושין הוי כעומד אצלה בשעת קבלת הקידושין ומהני אבל טוב לעמוד אצלה בשעת קבלת הקידושין [סי' ל"ז]:

דיני ברכת אירוסין ונשואין.

(א) תחת החופה מברכין ברכת אירוסין ונשואין והוי עובר לעשייתן וצריך ב' כוסות לברכת אירוסין כוס אחד ולברכת נשואין כוס אחד ומפסיקין בין ברכת אירוסין לברכת נשואין בקריאת הכתובה בנתיים ונותנין מן הכוסות של ברכת אירוסין ונשואין להחתן והכלה לשתות וצריכין לכוין לצאת בברכת היין בשעה שמברך המסדר על הכוס ובברכת אירוסין ונשואין שמברכין תחת החופה מברכין ברכת היין קודם לשאר ברכות ואין מברכין ברכת נשואין בפחות מעשרה והחתן מן המנין [סי' ס"ב]:

ברוך

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הָעֲרָיוֹת. וְאָסַר לָנוּ אֶת־הָאֲרוּסוֹת וְהִתִּיר לָנוּ אֶת־הַנְּשׂוּאוֹת לָנוּ עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין:

ושותה החתן עם הכלה ואח"כ מקדש את הכלה בטבעת קידושין ואומר:

הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּטַבַּעַת זוּ כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל:

וקורין הכתובה ואח"כ מברכין על כוס שני בפה"ג ושבע ברכות אלו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַכֹּל בָּרָא לִכְבוֹדוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר הָאָדָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ. בְּצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ. וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בִּנְיַן עֲדֵי עַד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ יוֹצֵר הָאָדָם:

שׂוֹשׂ תָּשִׂישׂ וְתָגֵל הָעֲקָרָה בְּקִבּוּץ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים הָאֲהוּבִים כְּשַׂמֵּחֲךָ יְצִירְךָ בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּרָא שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה חָתָן וְכַלָּה. גִּילָה רִנָּה דִּיצָה וְחֶדְוָה. אַהֲבָה וְאַחֲוָה וְשָׁלוֹם וְרֵעוּת. מְהֵרָה יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִשָּׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחוּצוֹת יְרוּשָׁלָיִם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה. קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה. קוֹל מִצְהֲלוֹת חֲתָנִים מֵחֻפָּתָם. וּנְעָרִים מִמִּשְׁתֵּה נְגִינָתָם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ חָתָן עִם הַכַּלָּה:

עיון תפלה

בצלמו. ר"ל צורת הנפש שנאצלת מכבוד הבורא. והוסיף עוד ופירש בצלם דמות תבניתו, שב על האדם ור"ל דמות תבניתו שהוא צורת גופו יצר אותו בצלמו שהוא צורת הנפש. וכל זה פירש לדחות הכפירה הרעה שטעו בה רבים שאמרו שעל תאר תבנית אדם נאמר שנברא בצלמו כמו שביאר זה הענין הרמב"ם (אבודרהם):

דיני

דיני ברכת המזון בבית חתן בשבעת ימי המשתה.

(א) בבהמ"ז שבבית חתן כל ז' ימי המשתה אומרים דוי הסר כו' ובהמ"ז על כוס אחד ואחר בהמ"ז אומרים על כוס שני ברכת חתנים היינו ששה ברכות ואחר שמברכין ברכות אלו מברכין ברכת היין על הכוס שאמרו עליו בהמ"ז [סי' ס"ב]: (ב) אומרים ברכות אלו אחר בהמ"ז ביום ראשון של הנשואין ובסעודה ראשונה שאכלו אחר החופה בין בבחור שנשא בתולה בין באלמון שנשא אלמנה או באלמון שנשא בתולה בכולן מברכין ברכות אלו ביום ראשון ובסעודה ראשונה וצריך עשרה והחתן מן המנין [שם]: (ג) מסעודה ראשונה ואילך יש חילוק שבחור שנשא בתולה או אפילו בבחור שנשא אלמנה או אלמון שנשא בתולה אם לא אכלו סעודה ראשונה ביום נשואין ואוכלין סעודה הראשונה ביום שאחר הנשואין הוי כפנים חדשות ומברכין שבע ברכות אבל כשאוכלין סעודה שניה באותו יום או כשאוכלין כל שבעת ימי המשתה אי איכא פנים חדשות בכל סעודה וסעודה כשאוכלין מברכין שבע ברכות ואם לאו כשאין פנים חדשות אין מברכין כל הז' ברכות רק מברכין אשר ברא ששון כו' לבד [וכשאין אומרים רק אשר ברא א"א דוי הסר ואומרים נודה לשמך כו'] וצריך שני כוסות דהיינו על כוס אחד אומרים נודה לשמך כו' ובהמ"ז ואח"כ לוקחים כוס שני ואומרים עליו ברכת אשר ברא כו' ואח"כ אומר בפה"ג על כוס של בהמ"ז ואף שברכת אשר ברא א"צ פנים חדשות מ"מ צריכין לסעוד שם אנשים שאינן מב"ב אבל אם אינו סועד רק עם ב"ב לבד גם ברכת אשר ברא א"א וא"צ עשרה רק בג' אומרים ברכת אשר ברא כו' [ב"ש]: (ד) ובאלמון שנשא אלמנה אחר שאכלו סעודה הראשונה ביום ראשון של הנשואין ואוכלים סעודה שניה באותו יום או שלא אכלו כלל ביום ראשון ואוכלין סעודה הראשונה בלילה שאחר יום הנשואין אין מברכין ז' ברכות אפילו איכא פנים חדשות לא מהני [ועי' בסי' זה ס"ק י"ד מ"ש שם מה נקרא יום ראשון של הנשואין באלמנה] אבל נודה לשמך ושמחה במעונו ואשר ברא אומרים אף באלמון שנשא אלמנה כל שלשה ימים הראשונים אפילו ליכא פנים חדשות ואין שם עשרה רק שיש שם שלשה ויש בהם אנשים שאינן מב"ב רק שאוכלין שם מחמת שמחת מריעות [ב"ש שם ס"ק י"ז]: (ה) פנים חדשות מיקרי אפילו אם בא לשם איש אחד שבעלי החופה שמחים בביאתו ורוצין להרבות בשבילו אף שאין אוכל עמהם אלא שבא מחמת שמחת מריעות [שם]: (ו) שבת וי"ט ראשון ושני הוי כפנים חדשות בסעודת הלילה ובסעודת שחרית ובסעודה שלישית אם יש פנים חדשות או שאומר הדרשה והוי כפנים חדשות מברכין ואם לאו אין מברכין שבע ברכות ודינו כמו שאר סעודת נשואין שאין שם פנים חדשות ובאלמון שנשא אלמנה בע"ש אין מברכין ז' ברכות אפילו בליל שבת משום דלא מהני פ"ח באלמון שנשא אלמנה אפילו בסעודה הראשונה אם לא נעשית ביום שנעשו הנשואין [שם]: (ז) שהשמחה במעונו דינו כמו ברכת אשר ברא וא"א אותו רק שיהיה עכ"פ זימון של שלשה ויהיו מהם אנשים שאינן מן ב"ב רק שאוכלין שם מחמת שמחת מריעות [שם]: (ח) ז' ימי המשתה וכן ג' של אלמנה מתחילין תיכף אחר שבע ברכות שברכו בשעת החופה שמותרין להתייחד ואף שלא נתייחדו עדיין בהדר אחד ואם היה החופה בכפר ותיכף מן החופה נסעו לביתם ולא נתייחדו עדיין בחדר א' כל הדרך אעפ"כ מתחילין ז' ימי משתה מעת שברכו הברכות בשעת החופה [דלא כט"ז]: (ט) אם אדם מזמין את החתן ואת הכלה לאכול שם אם מייחדין להם שם חדר בפ"ע שיכולין להיות ביחד לבד ולשמוע שם הוי שם כמו חופה דידהו ומברכין שם ז' ברכות אף אם דעתן לחזור אח"כ לחופתן אשר יש להם בביתם ואם לאו אין מברכין אפילו אשר ברא כו' ושמחה במעונו כו': (י) בני החופה שנתחלקו לחבורות הרבה אפילו אם אכלו בבתים שאינן פתוחות למקום שהחתן שם כולם מברכין ז' ברכות כיון שהתחילו לאכול אותן שבשאר בתים כשהתחילו אותן של בני החופה ואוכלין מסעודה שהתקינו לבני החופה חשובים כולם כאחד לברך ברכת חתנים וכ"ש כשהשמש מצרפן [שם]: (יא) השמשים שאוכלין אחר סעודת נשואין מברכין שבע ברכות [שם]: (יב) מחזיר גרושתו א"א שהשמחה במעונו רק ז' ברכות אומרים תחת החופה ובסעודה הראשונה ביום הנשואין אומרים ג"כ אחר בהמ"ז שבע ברכות אבל אחר יום הנשואין א"א ברכת אשר ברא הואיל וא"א שהשמחה במעונו [אחרונים]: באה"ע ס"א מביא הב"ש טעם על מה שמברכין בפה"ג אחר ז' ברכות ע"ש ולפע"ד נראה הטעם דכיון דהרבה פוסקים סוברים דלא נתקן הז' ברכות על הכוס וא"כ אם יברך הז' ברכות אחר ברכת בפה"ג יהיה הפסק בין ברכה לטעימה משא"כ בחופה שהמברך אינו טועם רק נותנין לאחר לטעום והטועמים אין מפסיקין יותר טוב לברך בפה"ג קודם כיון דלהרבה פוסקים נתקן על הכוס וראוי לברך בפה"ג תחלה: (יג) עוד שם ביום ראשון לבד כו' הלשון דחוק בסעיפים אלו וכוונת המחבר דקאי על ברכת אשר ברא שבסעיף ד' ולכך כתב הכל בלשון יחיד מברכין אותה ברכה זו דהוא שיטת הרמב"ם דס"ל כשמברכין בשעת החופה שבעה ברכות שוב אין מברכין על הסעודה ג' ברכות רק אשר ברא ולכך נקרא ברכה זו ברכה שמוסיפין בבית חתנים

דכל

דכל ז׳ ימי המשתה בבתולה מברכין אשר ברא אפילו בלא פ״ח ועל זה כתב בספיף ז׳ בד״א שהיו האוכלין הן שעמדו בשעת ברכת נשואין אבל כשיש אוכלין אחרים שהם פ״ח מברכין כל ז׳ ברכות כשיש בכל סעודה פ״ח: (יד) עוד שם בב״ש ס״ק ה׳ דמסיק דבאלמון שנשא אלמנה אין מברכין ז׳ ברכות רק שהסעודה הוא ביום של החופה דוקא אבל כשהחופה היה ביום והסעודה בלילה אין מברכין ז׳ ברכות: אמנם לפענ״ד נראה דוקא כשהיה ביום יחוד הראוי לביאה דאז הוי ביום יום החופה אבל אם לא היה יחוד רק בלילה לא מיקרי חופה דהא אלמנה לא הוי חופה רק כשיש יחוד הראוי לביאה וא״כ הוי כאלו לא היה החופה רק בלילה והוי כאלו הלילה יום החופה והוי הלילה יומא קמא ולכן אלמון שנשא אלמנה ביום ולא טבלה עד הלילה ונתייחדו בחדר אחד אחר הטבילה והיה יחוד הראוי לביאה מברכין ז׳ ברכות בסעודה שאוכל אחר היחוד:

דין בעילת מצוה וברכתה.

(א) הבועל בעילת מצוה פורש מיד אפילו היא קטנה שלא הגיע זמנה לראות ולא ראתה ואפי׳ בדקה עצמה אחר הבעילה ולא מצאה דם טמאה דחיישינן שמא ראתה טיפת דם כחרדל וחיפהו שכבת זרע ולכן צריכין להכין מטה מיוחדת להחתן שישכב עליה אחר שפורש ממנה מפני שתיכף אחר שפורש ממנה אסור אפילו ליגע בה וכ״ש לשכב עמה במטה אחת וצריך לנהוג כשאר נדה לענין הרחקה אלא בזה חלוקה משאר נדה דבנדה אסור לו לישכב ע״ג מטתה אף שאינה במטה אבל בזו מותר לו לישן על מטתה כשאינה במטה וגם מתחלת למנות שבעה נקיים ביום חמישי לשימושה ובנדה גמורה אף שפסקה מלראות אינה מתחלת למנות שבעה נקיים עד יום ששי לשימושה [סי׳ ס״ג]: (ב) אחר שמצא דם בתולים מברך ברכה זו אשר גנ אגוז בגן ואומרים אותה בלא שם ומלכות [שם]:

ברכת המזון לנשואין

קודם ברכת המזון אומרים זה:

דְּוַי הָסֵר וְגַם חָרוֹן. וְאָז אִלֵּם בְּשִׁיר יָרוֹן. נְחֵנוּ בְּמַעְגְּלֵי צֶדֶק. שְׁעֵה בִּרְכַּת בְּנֵי יְשֻׁרוּן: בִּרְשׁוּת מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי. נְבָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ. וְשֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ: ועונין בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ וְשֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ: וחוזר המברך ואומר בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ. וְשֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

ברכת המזון תמצא לעיל בהגדה של פסח.

ואחר ברכת המזון מתחיל ברכת שהכל ברא לכבודו תמצא מעבר לדף.

עיון תפלה

שהשמחה במעונו. לפי מה ששנינו בפרק אין דורשין שבעה רקיעים הם וילון רקיע שחקים מעון וגו׳ מעון שבו מלאכי השרת אומרים שירה לכן לא אמרו כאן בזבולו או במכונו וכדומה לאלה. (המגיה):

דיני קריאת שמע שעל מטתו.

(א) מי שאינו מדקדק לקרות בבהכ״נ בזמנה צריך לקרות על מטתו שני פרשיות שמע והיה אם שמוע אבל פ׳ ויאמר שהוא משום הזכרת י״מ א״צ לחזור ולקרות על מטתו כיון שכבר הזכיר בבהכ״נ אבל מי שקורא ק״ש בזמנה א״צ לקרות על מטתו רק פרשה ראשונה לבד ורי״ו כ׳ על פי המדרש לומר כל שלשה פ׳ על מטתו משום שהוא רמ״ה תיבות לשמור רמ״ח אבריו [מ״א]: (ב) ברכת המפיל יאמר אחר ק״ש ואין אוכלים ולא שותים ולא מדברים אחר ברכת המפיל אלא ישן מיד ואם לא יוכל לישן מיד קורא וחוזר וקורא עד שתחטפנו שינה ואם צריך לשמש מטתו יקרא ק״ש אח״כ ולפחות

יקרא

יקרא פרשה ראשונה והמפיל אחר התשמיש [מ"א]: (ג) מי שעומד קודם השחר ללמוד אם רוצה לישן אח"כ עוד יאמר קודם שישן ברכת המפיל בלא שם ומלכות [מ"א סי' ס"ק ח']:

הנהגת קריאת שמע על מטתו.

כי סליק לפוריא לימא כמה זימני שרי לכל מאן די צערן ויסחול בלבו לכל מי שחטא כנגדו שלא יענש שום אדם על ידו. ויאמר

רבונו של עולם הריני מוחל לכל מי שהכעיס והקניט אותי או שחטא כנגדי בין בגופי בין בממוני בין בכבודי בין בכל אשר לי בין באונס בין ברצון בין בשוגג בין במזיד בין בדבור בין במעשה בין במחשבה בין בהרהור בין בגלגול זה בין בגלגול אחר לכל בר ישראל ולא יענש שום אדם בסבתי: יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא אחטא עוד ומה שחטאתי לפניך מחוק ברחמיך הרבים אבל לא על ידי יסורים וחלאים רעים: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי:

ואח"כ יאמר הודוי אלהינו, אשמנו תמצא בתפלת יום כפור:

קריאת שמע על המטה

אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

צא יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר לַיְיָ מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ: כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת: בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ: לֹא־תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם: מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ: רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי־אַתָּה יְיָ מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ: לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא־יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ: עַל־כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ: עַל־שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין: כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע

שְׁמִי: יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי: ארך ימים וגו׳

יְיָ מָה־רַבּוּ צָרָי רַבִּים קָמִים עָלָי: רַבִּים אֹמְרִים לְנַפְשִׁי אֵין יְשׁוּעָתָה לּוֹ בֵאלֹהִים סֶלָה: וְאַתָּה יְיָ מָגֵן בַּעֲדִי כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי: קוֹלִי אֶל־יְיָ אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מֵהַר קָדְשׁוֹ סֶלָה: אֲנִי שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה הֱקִיצוֹתִי כִּי יְיָ יִסְמְכֵנִי: לֹא־אִירָא מֵרִבְבוֹת עָם אֲשֶׁר סָבִיב שָׁתוּ עָלָי: קוּמָה יְיָ הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהַי כִּי־הִכִּיתָ אֶת־כָּל־אֹיְבַי לֶחִי שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ: לַיְיָ הַיְשׁוּעָה עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה:

הַשְׁכִּיבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם וְהַעֲמִידֵנוּ מַלְכֵּנוּ לְחַיִּים. וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ וְתַקְּנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ וְהָגֵן בַּעֲדֵנוּ וְהָסֵר מֵעָלֵינוּ אוֹיֵב דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וְיָגוֹן וְהָסֵר שָׂטָן מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנוּ כִּי אֵל שׁוֹמְרֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ אָתָּה כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה. וּשְׁמוֹר צֵאתֵנוּ וּבוֹאֵנוּ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

בָּרוּךְ יְיָ בַּיּוֹם. בָּרוּךְ יְיָ בַּלָּיְלָה. בָּרוּךְ יְיָ בְּשָׁכְבֵנוּ. בָּרוּךְ יְיָ בְּקוּמֵנוּ: כִּי בְיָדְךָ נַפְשׁוֹת הַחַיִּים וְהַמֵּתִים אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חָי וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר אִישׁ: בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי יְיָ אֵל אֱמֶת: אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם יַחֵד שִׁמְךָ וְקַיֵּם מַלְכוּתְךָ תָּמִיד וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד:

יִרְאוּ עֵינֵינוּ וְיִשְׂמַח לִבֵּנוּ וְתָגֵל נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתְךָ בֶּאֱמֶת בֶּאֱמוֹר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ. יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד כִּי אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה:

הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא־אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְיָ רֹפְאֶךָ: וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׂטָן יִגְעַר יְיָ בְּךָ

הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְיָ בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלָםִ הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ׃
הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל׃
כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת׃

יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ׃ יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ׃ יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם׃ ג״פ

הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל׃ ג״פ

לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ. קִוִּיתִי יְיָ לִישׁוּעָתְךָ׃ יְיָ לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי׃ ג״פ

בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִימִינִי מִיכָאֵל. וּמִשְּׂמֹאלִי גַּבְרִיאֵל. וּמִלְּפָנַי אוּרִיאֵל. וּמֵאֲחוֹרַי רְפָאֵל. וְעַל רֹאשִׁי שְׁכִינַת אֵל׃ ג״פ

קכח שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אַשְׁרֵי כָּל־יְרֵא יְיָ הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו׃ יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ׃ אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ׃ הִנֵּה כִי־כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא יְיָ׃ יְבָרֶכְךָ יְיָ מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָםִ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וּרְאֵה־בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל׃

רִגְזוּ וְאַל תֶּחֱטָאוּ אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם עַל מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ סֶלָה׃ ג״פ

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ. בְּטֶרֶם כָּל יְצִיר נִבְרָא׃ לְעֵת נַעֲשָׂה בְחֶפְצוֹ כֹּל. אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא׃ וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל. לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא׃ וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה. וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה׃ וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי. לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה׃ בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית. וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה׃ וְהוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי. וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה׃ וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי. מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא׃ בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי. בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה׃ וְעִם רוּחִי גְּוִיָּתִי. יְיָ לִי וְלֹא אִירָא׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּפִּיל חֶבְלֵי שֵׁנָה עַל־עֵינָי וּתְנוּמָה עַל־עַפְעַפָּי׃ וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּשְׁכִּיבֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַעֲמִידֵנִי לְשָׁלוֹם וְאַל יְבַהֲלוּנִי רַעְיוֹנַי וַחֲלוֹמוֹת רָעִים וְהַרְהוֹרִים רָעִים וּתְהִי מִטָּתִי שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ וְהָאֵר עֵינַי פֶּן־אִישַׁן הַמָּוֶת. כִּי אַתָּה הַמֵּאִיר לְאִישׁוֹן בַּת־עָיִן׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֵּאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדוֹ׃

הִשְׁתַּפְּכוּת

נֶפֶשׁ הַחוֹטֵאת

בערב יום הכפורים עם חשכה טרם תחשך ליל יום הכפורים למען תטהר לפני ה' בבוא יום הגדול והנורא.

אֱלֹהַי. בֹּשְׁתִּי וְנִכְלַמְתִּי לְהָרִים פָּנַי אֵלֶיךָ. כִּי עֲוֹנוֹתַי עָבְרוּ רֹאשִׁי. וּכְמַשָּׂא כָבֵד יִכְבְּדוּ מִמֶּנִּי. אַשְׁמוֹתַי רַבּוּ מִלִּזְכֹּר. וּפְשָׁעַי עָצְמוּ מִלְּסַפֵּר. טָבַעְתִּי בִּיוֵן מְצוּלַת הַשְּׁגִיאוֹת. בָּאתִי בְּמַעֲמַקֵּי מַיִם הַזֵּידוֹנִים. וְשִׁבֹּלֶת הַתּוֹעִים שְׁטָפָתְנִי. מִדֵּי יוֹם יוֹם הִסְכַּלְתִּי מַעֲשַׂי. וָאֶשְׁגֶּה הַרְבֵּה מְאֹד בְּמִפְעָלָי. כָּל כְּלֵי בְשָׂרִי אֲשֶׁר נָתַתָּ עִמָּדִי לְשָׁרֵת בָּם בַּקֹּדֶשׁ. מִשַּׁשְׁתִּי אוֹתָם וּמְצָאתִים כֻּלָּם בַּעֲלֵי מוּמִים. כֻּלָּם טְמֵאִים כֻּלָּם מְתֹעָבִים:

הָעֵינַיִם אֲשֶׁר בָּם חוֹנַנְתָּנִי. לַעֲבֹד בָּם עֲבֹדַת קֹדֶשׁ. הֵם מַכְשִׁילֵי עֲוֹנוֹתֵיהֶם יַכְלִימוּנִי. כִּי אַחֲרֵי עֵינַי הָלַכְתִּי. לְהַבִּיט עַל כָּל מַחֲמַדֵּי עָיִן. יְפוֹת תֹּאַר וִיפוֹת מַרְאֶה מְטַמְּאֵי רַעְיוֹנִים. מַשְׁחִיתֵי הַנֶּפֶשׁ מַגְבִּירֵי הַתַּאֲוָה. לִפְנוֹת אֶל גִּלּוּלֵי יֵצֶר הַזּוֹנֶה. וּבְהַמְּרוֹתָם תָּלַן עֵינִי לַמְרוֹת בָּם עֵינֵי כְבוֹדֶךָ. בְּעַיִן רָעָה רָאִיתִי עַל הָאָדָם אֲשֶׁר טוֹב לוֹ יוֹתֵר מִמֶּנִּי. וְצַר עֵינִי עָלָיו. וּבְעֵינַיִם רָמוֹת הִבַּטְתִּי עַל הַפָּחוּת מִמֶּנִּי בְּמַעֲשָׂיו. וְנָאָה לְבָבִי לְיִתְרוֹן חָכְמָתִי עָלָיו. וּבְגַבְהַּ עֵינַיִם הִתְכַּבַּדְתִּי בְּשִׁפְעַת טוֹבוֹתַי יוֹתֵר מִמֶּנּוּ. אוֹי לָעֵינַיִם שֶׁכָּכָה רוֹאוֹת לְרָעָתָם. וְעַתָּה אוֹדֶה עֲלֵי פְשָׁעַי לְהַשֵּׁם מָלֵא רַחֲמִים. וְאָשׁוּבָה לֶאֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת. וְאִם פְּשָׁעַי אֲפָפוּ עָלַי עַד אֵין מִסְפָּר. אַתָּה חַנּוּן וְרַחוּם וּמַרְבֶּה לִסְלֹחַ. לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי. וּלְמַעַן שִׁמְךָ יְיָ וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנִי כִּי רַב הוּא. עֵינִי עֵינִי יוֹרְדָה מַּיִם עַל לֹא שָׁמְרוּ תוֹרָתֶךָ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים, כַּבֵּה גַּחֲלֵי אַשְׁמוֹתַי בְּנִזְלֵי דִמְעוֹתַי. חַטֹּאת נְעוּרַי וּפְשָׁעַי אַל תִּזְכָּר לִי וְאַל תַּאֲכִילֵנִי פְּרִי פְעָלַי. טוֹב וְיָשָׁר יְיָ עַל כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ. וְהַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶיךָ חַיֵּנִי. עֵינַי לְנֹכַח יַבִּיטוּ וְעַפְעַפַּי יַיְשִׁירוּ נֶגְדִּי:

אָזְנַיִם אֲשֶׁר כָּרִיתָ לִי לִשְׁמֹעַ בָּם תּוֹכָחוֹת חַיִּים. גַּם הֵם פִּשְׁעֵיהֶם בְּפָנַי יַעֲנוּ. כִּי לִמְלַמְּדַי לֹא הִטֵּיתִי אָזְנִי. וַהֲסִירוֹתִי אֶת אָזְנִי מִשְּׁמֹעַ תּוֹרָה. לֹא הִקְשַׁבְתִּי לְשַׁוְעַת נֶאֱנָחִים וְנֶאֱנָקִים. וְלֹא הִטֵּיתִי אֹזֶן לְקוֹל מְרִירֵי יוֹם הַדְּחוּפִים

והלחוצים

וְהַלְּחוּצִים. מִזַּעֲקַת דָּל הָיִיתִי מַאֲטִּים אֶת אָזְנַי. וְלִשְׁמוֹעַ דִּבְרֵי נְבָלָה פְּקַח אָזְנַיִם הָיִיתִי. וְלֹא כְבֵדָה אָזְנִי מִשְּׁמוֹעַ לְלָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת בִּגְנוּת חֲבֵרַי. אוֹי לְאָזְנַיִם שֶׁכָּכָה שׁוֹמְעוֹת לְרָעָתָם. וְעַתָּה אוֹדֶה עֲלֵי פְשָׁעַי. לְהַשֵּׁם מָלֵא רַחֲמִים. וְאָשׁוּבָה לֶאֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת. וְאִם הִשִּׂיגוּנִי עֲוֹנוֹתַי וְלֹא יָכֹלְתִּי לִרְאוֹתָם. אַתָּה חַנּוּן וְרַחוּם וּמַרְבֶּה לִסְלוֹחַ. כְּרֹב רַחֲמֶיךָ מְחֵה פְשָׁעַי. וְאַל תִּגְמְלֵנִי כְּרֹעַ מַעֲלָלַי. כִּי אַתָּה יְיָ טוֹב וְסַלָּח וְרַב חֶסֶד לְכָל קֹרְאֶיךָ. הוֹרֵנִי יְיָ דַּרְכֶּךָ וְהַדְרִיכֵנִי בַּאֲמִתֶּךָ וְלַמְּדֵנִי. וּבְמִדַּת טוּבְךָ תָּעִיר לִי אֹזֶן לִשְׁמוֹעַ כַּלִּמּוּדִים:

כְּלֵי הַדִּבּוּר שֶׁנָּתַתָּ לִּי. הַפֶּה לְסַפֵּר צִדְקוֹתֶיךָ. הַלָּשׁוֹן לְהַגִּיד גְּבוּרוֹתֶיךָ. וְהַשְּׂפָתַיִם לְהוֹדִיעַ תְּהִלָּתֶךָ. גַּם הֵמָּה הָיוּ בְּעוֹכְרָי. לַעֲבוֹר בָּם אֶת פִּי יְיָ. כִּי אָלָה פִּי מָלֵאתִי וּמִרְמָה וָתוֹךְ תַּחַת לְשׁוֹנִי. וְעַוְלָה שְׂפָתַי תְּדַבֵּרְנָה. בְּפִי שָׁלוֹם אֶת רֵעִי דִּבַּרְתִּי. וּבְלִבִּי שַׂמְתִּי אָרְבּוֹ. בִּלְשׁוֹנִי כִּזַּבְתִּי לוֹ. וּבְלַעֲגֵי שָׂפָה דִּבַּרְתִּי עִמּוֹ. חָלְקוּ מַחֲמָאוֹת פִּי. לְהַלְשִׁין בַּסֵּתֶר עַל רֵעִי. וּלְשׁוֹן תַּרְמִית אָהַבְתִּי. וּבִלְזוּת שְׂפָתַיִם בָּחַרְתִּי. נַעֲקַשְׁתִּי בְּאִמְרֵי פִּי. לְכַסּוֹת בִּכְלִמָּה אֶת פְּנֵי רֵעִי בְּחֹטֶר גַּאֲוָה. וּלְשׁוֹנִי כְּחֶרֶב חַדָּה לְבַיְּשׁוֹ וּלְהוֹרִיד כְּבוֹדוֹ. וּשְׂפָתַי מָלְאוּ זַעַם לְהַלְבִּין אֶת פָּנָיו וּלְהַשְׁפִּילוֹ. בְּפֶה חָלָק וְחָנֵף אֶת כְּבוֹד רֵעִי הִשְׁפַּלְתִּי. וּבִלְשׁוֹן סֵתֶר הִכֵּיתִי אוֹתוֹ. וּבְשִׂפְתֵי כָזָב וָשֶׁקֶר רְדַפְתִּיו לְמַעַן עַנּוֹתוֹ. אוֹי לוֹ לַפֶּה נְבָלוֹת יְמַלֵּל. הוֹי לָהּ לְלָשׁוֹן גְּדוֹלוֹת מְדַבֶּרֶת. וַאֲבוֹי לָהֶן לַשְּׂפָתַיִם הַמְּלֵאוֹת חֲלַקְלַקּוֹת. וְעַתָּה אוֹדֶה עֲלֵי פְשָׁעַי. לְהַשֵּׁם מָלֵא רַחֲמִים. וְאָשׁוּבָה לֶאֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת. וְאִם עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא גָּדוֹל. וּפְשָׁעַי רַבּוּ מִלְּסְלֹחַ. כְּחַסְדְּךָ זְכָר לִי אַתָּה. לְמַעַן טוּבְךָ יְיָ וּלְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. לָכֵן אַחֲזִיק בְּשׁוּלֵי רַחֲמֶיךָ עַד אִם רִחַמְתָּנִי. וְאַל תְּשַׁלְּחֵנִי מִלְּפָנֶיךָ בִּלְתִּי אִם נָשָׂאתָ עֲוֹן חַטָּאתִי. אַתָּה רַב חֶסֶד תְּחַטְּאֵנִי בְּאֵזוֹב וְאֶטְהָר. תְּכַבְּסֵנִי וּמִשֶּׁלֶג אַלְבִּין. אָב הָרַחֲמִים נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע. וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה. גַּם מִזֵּדִים חֲשׂוֹךְ עַבְדֶּךָ. אַל יִמְשְׁלוּ בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב:

יָדַיִם נָתַתָּ עִמָּדִי בְּחַסְדֶּךָ. לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ. לִרְחוֹץ בְּנִקָּיוֹן כַּפַּי. וֶאֱמֶת וּמִשְׁפָּט מַעֲשֵׂי יָדַי יִהְיוּ. וְגַם הֵמָּה הָיוּ בְּעוֹזְרִים לְרָעָתִי. כִּי יָדַי נְגֹאֲלוּ בְּדַם אַשְׁמוֹתַי. וְכַפַּי נִמְאֲסוּ בְּחָמָס וָעֹשֶׁק. וְנִשְׁטְפוּ בְּמַיִם זֵידוֹנִים. לְהוֹנוֹת בְּנֵי אָדָם בְּמֶקַח וּמִמְכָּר בְּמִדָּה וּבְמִשְׁקָל. קָפַצְתִּי אֶת יָדַי מֵאָחִי הָאֶבְיוֹן. בְּעַוְלָתָהּ שָׁלַחְתִּי יָדַי. וּפֹעַל חָמָס בְּכַפָּי. יָדַי שָׁלַחְתִּי בִּשְׁלוֹמַי. בְּעָוֶל

מלאתי

מִלֵּאתִי אֶת כַּפִּי. הָיִיתִי בְּתוֹקְעֵי כָף בָּעֹרְבִים מַשָּׁאוֹת. וּבְכַפַּי דָּבַק מְאוּם.
אוֹי לוֹ לְאָדָם הַמֵּרִים יָדָיו נֶגֶד פְּנֵי עֶלְיוֹן וְנוֹקֵשׁ בְּפֹעַל כַּפָּיו. וְעַתָּה אוֹדֶה
עֲלֵי פְשָׁעַי לְהַשֵּׁם מָלֵא רַחֲמִים. וְאָשׁוּבָה לֶאֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת. אִם חֲטָאַי עָצְמוּ
מִשַּׂעֲרוֹת רֹאשִׁי. אַתָּה עֲשֵׂה נָא אִתִּי לְמַעַן שְׁמֶךָ. כִּי אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמוֹר. מִי
יַעֲמֹד. כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא. אֱלֹהִים בְּרֹב חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ.
וּנְחֵנִי בְמַעְגְּלֵי צֶדֶק לְמַעַן שְׁמֶךָ. וְהָסֵר כָּל מִכְשֵׁלָה מִתַּחַת יָדִי מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

רַגְלַיִם בָּרָאתָ בִּי. לִתְמוֹךְ אֲשׁוּרַי בְּמַעְגְּלֵי יֹשֶׁר. בַּל יִמּוֹטּוּ פְעָמַי מִדֶּרֶךְ
תָּמִים. וְגַם אֵלֶּה רִמּוּנִי. כִּי כִמְעַט נָטָיוּ רַגְלָי. וַתְּבוֹאֵנִי רֶגֶל גַּאֲוָה. בְּמִקְשֵׁי
דְרָכִים עָמְדָה רַגְלִי. וְהָטְבְּעוּ פְעָמַי בְּבוֹץ הַפְּשָׁעִים. מִכָּל אֹרַח רָע לֹא
כָלֵאתִי רַגְלַי. וְהָיִיתִי אָץ בְּרַגְלַיִם חוֹטֵא. הַחֶמְדָּה פָּרְשָׂה רֶשֶׁת עַל פְּעָמַי.
וַתָּחַשׁ עַל מִרְמָה רַגְלִי. אוֹי לוֹ לְאָדָם לֹא יְפַלֵּס מַעְגַּל דְּרָכָיו. כִּי נָכוֹן הוּא
לְמוֹעֲדֵי רָגֶל. וְעַתָּה אוֹדֶה עֲלֵי פְשָׁעַי לְהַשֵּׁם מָלֵא רַחֲמִים. וְאָשׁוּבָה לֶאֱלוֹהַּ
סְלִיחוֹת. אִם עֲוֹנוֹתַי עָבְרוּ רֹאשִׁי. אַתָּה בְּחַסְדְּךָ הַגָּדוֹל חֲמוֹל נָא עַל מַעֲשֵׂה
יָדֶיךָ. הֶרֶב כַּבְּסֵנִי מֵעֲוֹנִי וּמֵחַטָּאתִי טַהֲרֵנִי. אַתָּה אֱלֹהֵי יִשְׁעִי. דְּרָכֶיךָ הוֹדִיעֵנִי
וְאוֹרְחוֹתֶיךָ לַמְּדֵנִי. פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ. וְאַל תַּשְׁלֶט בִּי כָל אָוֶן. רַגְלִי תַּעֲמֹד
בְּמִישׁוֹר לְמַעַן אֶשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ:

הַלֵּב אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ תוֹצְאוֹת חַיִּים. נְתַתּוֹ לִי לְיַחֵד לְבָבִי לְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ.
וַאֲנִי בְּאִוַּלְתִּי הֲסִבּוֹתִי אֶת לִבִּי אֲחֹרַנִּית. וְלִבִּי עָלַי דַּוָּי כִּי תוֹכְחוֹת חַיִּים נָאַץ
לִבִּי. בְּלֵב וָלֵב דִּבַּרְתִּי. מִרְמָה וְתַהְפֻּכוֹת לְבָבִי מִלֵּאתִי. זְדוֹן לִבִּי הִשִּׁיאַנִי.
לַחְמֹד יְפֵהפִיּוֹת בִּלְבָבִי. וְאַחֲרֵי עֵינַי הָלַךְ לִבִּי. וּבִשְׁרִירוּת לְבָבִי הָלַכְתִּי.
טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבִּי. לְהִתְנַשֵּׂא עַל רֵעַי בְּגַבְהוּת הַלֵּב. וְעִם חַנְפֵי לֵב שַׂמְתִּי חֶלְקִי.
עִם עִקְּשֵׁי לֵב הִתְחַבַּרְתִּי. וְעִם חוֹרְשֵׁי רָעוֹת בְּלֵב הִשְׁתַּעֲשַׁעְתִּי. וְכָל יֵצֶר
מַחְשְׁבוֹת לְבָבִי רַק רַע כָּל הַיּוֹם. אוֹי לוֹ לְאָדָם כִּי שֶׁבַע תּוֹעֵבוֹת בְּלִבּוֹ.
וְעַתָּה אוֹדֶה עֲלֵי פְשָׁעַי לְהַשֵּׁם מָלֵא רַחֲמִים. וְאָשׁוּבָה לֶאֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת. וְאִם
פְּשָׁעַי עָצְמוּ מִלִּזְכּוֹר. וְאַשְׁמוֹתַי רַבּוּ מִלִּסְפּוֹר. חֲמוֹל נָא עַל יְצִיר כַּפֶּךָ. וְאַל
תַּעֲשֵׂנִי כָלָה לְפִי רוֹעַ מַעֲלָלַי. הַסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵחֲטָאַי וְכָל עֲוֹנוֹתַי מְחֵה. וְאַל
תִּגְמוֹל מִדָּה בְמִדָּה לְמִי שֶׁעֲוֹנוֹתָיו בְּלִי מִדָּה. לֹא כְחַטֹּאתַי תַּעֲשֶׂה לִי. וְלֹא
כַעֲוֹנוֹתַי תִּגְמוֹל עָלַי. וַעֲשֵׂה נָא אִתִּי לְמַעַן שְׁמֶךָ. וְסַקֵּל מִתְּלָמַי לְבָבִי כָּל
אַבְנֵי מִכְשׁוֹלֵי הַיֵּצֶר אֲשֶׁר בּוֹ מִנְּעוּרִים. וּפַתַּח בּוֹ חַרְצֻבּוֹת רִשְׁעַת יְמֵי הַיַּלְדוּת.

ושדד

וְשַׁדֵּד עָלָיו צְרוֹרוֹת חַטָּאוֹת יְמֵי הַבַּחֲרוּת. וְתַבְעֵר מֵעַל פָּנָיו כָּל חוֹחֵי תַּעֲנוּגוֹת בְּנֵי אָדָם מַשְׁחִיתֵי הַנֶּפֶשׁ. וְתָסִיר מִמֶּנּוּ כָּל קוֹצֵי מַחֲמַדֵּי תֵבֵל. וְתַרְחִיק מִמֶּנּוּ כָל דַּרְדְּרֵי כָּבוֹד הַמְּדֻמֶּה. וּבְמִדַּת רַחֲמֶיךָ לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים. וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי. וִיהִי לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא אֵבוֹשׁ:

בִּבְשָׂרִי בְּאוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ חָתַמְתָּ. נְטַעְתַּנִי שׂוֹרֵק כֻּלֹּה זֶרַע אֱמֶת לִנְטוֹעַ נִטְעֵי נַעֲמָנִים. לְהוֹלִיד זֶרַע בְּרוּכֵי יְיָ. וַאֲנִי בְּאִוַּלְתִּי הֲפַכְתִּיו לְסוּרֵי הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה וּזְמֹרַת זָר זְרַעְתִּיו. וְעִם מְנָאֲפִים שַׂמְתִּי חֶלְקִי. לְהָבִיא תוֹלָדָה זָרָה. זֶרַע מְרֵעִים בָּנִים מַשְׁחִיתִים. אֶת הָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי. בְּרִית קָדְשִׁי שִׁחַתִּי. וְלָרִיק זֶרַע זָרַעְתִּי. אוֹי לוֹ לַבָּא בְּמָסֹרֶת הַבְּרִית. וְלֹא נֶאֱמָן בִּבְרִיתוֹ. וְעַתָּה אוֹדֶה עֲלֵי פְשָׁעַי לְהַשֵּׁם מָלֵא רַחֲמִים. וְאָשׁוּבָה לֶאֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת. וְאִם דִּבְרֵי עֲוֹנוֹתַי גָּבְרוּ מֶנִּי. אַתָּה רַחוּם וְחַנּוּן אַתָּה תְכַפְּרֵם. מַהֵר יְקַדְּמוּנִי רַחֲמֶיךָ וְשָׂא לְכָל חַטֹּאתַי. אַל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי. וְאַל בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי. וְאִם תְּבַקֵּשׁ לַעֲוֹנִי. אֶבְרַח מִמְּךָ אֵלֶיךָ. וְאֶתְכַּסֶּה מֵחֲמָתְךָ בְּצִלֶּךָ. וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנִי. וְלֹא אֶחֱטָא עוֹד. וְלֹא אֲחַלֵּל עוֹד אֶת הַבְּרִית אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ:

אָב הָרַחֲמִים. אִם בָּאתִי לְפָרֵשׁ אֶת כָּל חַטֹּאתַי מֵחוֹל יִרְבּוּן. וְלֹא הִזְכַּרְתִּי כָּעֵת לְפָנֶיךָ רַק הָרְגִילוֹת מְאֹד. וְאֶשָּׁעֵן עַל גֹּדֶל רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ. כִּי אַתָּה נוֹתֵן יָד לַפּוֹשְׁעִים. וּמוֹרֶה לָהֶם דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה:

אָנָּא יְיָ הֲשִׁיבֵנִי בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ. וְלִתְחִנָּתִי תָּכִין לִבִּי וְתַקְשִׁיב אָזְנֶךָ. וְתִפְתַּח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ. וְתִטַּע בְּרַעְיוֹנַי יִרְאָתֶךָ. וְתִגְזוֹר עָלַי גְּזֵרוֹת טוֹבוֹת. וּתְבַטֵּל מֵעָלַי גְּזֵרוֹת רָעוֹת. וְאַל תְּבִיאֵנִי לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי בִזָּיוֹן. וּמִכָּל פְּגָעִים רָעִים תַּצִּילֵנִי. וְעַד יַעֲבֹר הַוּוֹת בְּצִלְּךָ תַּסְתִּירֵנִי. וֶהֱיֵה עִם פִּי וְהֶגְיוֹנִי. וּשְׁמוֹר דְּרָכַי מֵחֲטוֹא בִּלְשׁוֹנִי. רַחֵם נָא עָלַי. וְתֶן בִּי כֹּחַ לַעֲבֹד אוֹתְךָ כָּל הַיָּמִים. וְהָסֵר מִמֶּנִּי כָּל הַדְּבָרִים הַמּוֹנְעִים אֶת הָאָדָם מִלִּשְׁמוֹר מִצְוֹתֶיךָ. כִּי אַתָּה יְצַרְתָּנוּ וְאַתָּה יוֹדֵעַ כָּל מַחֲסוֹרֵי אָדָם וְטִבְעָם. הַמַּטִּים אוֹתָם מֵעֲבוֹדָתֶךָ. וּבְיָדְךָ לְהָסִיר אוֹתָם. רַחֵם נָא עָלַי וְהַצִּילֵנִי מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם מִכָּל חֵטְא וּמִכָּל עָוֹן וָפֶשַׁע. כִּי לוּלֵא רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ אֵין בָּנוּ כֹּחַ לַעֲמֹד נֶגֶד יִצְרֵנוּ הָרַע. אֲשֶׁר בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה הוּא פוֹרֵשׂ רֶשֶׁת לְרַגְלֵינוּ לְלָכְדֵנוּ. וַאֲנִי עָנִי וְאֶבְיוֹן תּוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ. כָּשַׁל כֹּחִי לְהִתְגַּבֵּר עָלָיו. אָב הָרַחֲמִים אַל תַּחֲזִיק עָלַי לְמַהֵר לְשַׁלְּחֵנִי מִן הָאָרֶץ וּמִשְׁאָרוֹת אֲשָׁמַי צְרוּרוֹת עַל שִׁכְמִי. וְהַצִּילֵנִי מִמִּיתָה

משנה וחטופה. ואל תשלחני מהר סביתי. עד אכין צדה לדרכי הרחוקה המזומנת לפני. ואתקן את כל אשר שחתי. ותצא נשמתי בין ישראל. ובלי פחד חבלי יסורים מאימת מלאך המות. ולא בגסיסה קשה. ולא ביסורים קשים. ותצא ממני בנקל. ובדעה צלולה ומיושבת טעם. ובשם טוב ובשיבה טובה אפטר מן העולם. ומנקה מכל חטא ועון. ודבורי יהיה אז נאה. ויקים בי וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים:

ועד זבולא בתרייתא תהא שלמא:

יהיו לרצון וגו':

תפלת הים

חברה הרמב"ן ז"ל בעת שנסע לארץ הקדושה:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי אברהם יצחק ויעקב האל הגדול הגבור והנורא המוכתר בכתר האמונה שתעשה למען קדושת שלש עשרה מדותיך של רחמים ולמען קדושת שערי הרחמים ולמען זכות ישני חברון אברהם יצחק ויעקב אהוביך ותמימיך ולמען זכות עקדתו של יצחק יחידך שנעקד על גבי המזבח והיה עולה תמימה קדושה וטהורה ולמען זכותם וקדושתם ונבואתם של שמואל הנביא ושל אליהו הנביא ושל אלישע הנביא נביאיך נביאי אמת ולמען זכות כל הצדיקים והחסידים שהיו בכל דור מגינים על ישראל. שתעמיד הים מזעפו ויחשו גליו ותעשה רצון לבנו ותוליכנו מהרה אל מחוז חפצנו לטובה כאשר בידך לעשות ותשמע תפלתנו ותאזין תחנתנו ועננו בשעה הזאת שאנו מתפללים ומתחננים לפניך ותוליכנו בנחת רוח טוב כפי הצורך ותשמרנו מהמון גלים ומשאון משברי ים מרוח סועה מסער ומצער ומבלבול עתים ומחלוף זמנים ומהבריות הרעות הגדולות בים וביבשה ומכל נזק ומכל הפסד ואל יעכבנו לא משביח ולא מבריח ולא משטין לא מצר ולא מזיק ולא מבלבל ולא מפחיד ולא מחריד ולא מאים ותוציא רוח טוב מאוצרותיך להנהיג הספינה וחזק כל תופשי משוט ומנהיגיה ומלחיה וחובליה ואמניה שינהגו אותה כראוי בלא עצלות ובלא חשול ובלא תשות כח ותגיענו אל מחוז חפצנו בלי שום נזק ובלי שום צער ובלי שום הפסד כדכתיב אתה מושל בגאות הים בשוא גליו אתה תשבחם: יקם סערה לדממה ויחשו גליהם: שמרה נפשי והצילני אל אבוש כי חסיתי בך: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה: